

Universitätsbibliothek Wuppertal

M. Tvllii Ciceronis Opera Omnia

Cicero, Marcus Tullius

Basileæ, MDCLXXXII

Tomus quartus: quo philosophici libri omnes continentur

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1133](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1133)

MARCI TVLLII

CICERONIS

OPERVVM

TOMVS QVARTVS:

QVO

PHILOSOPHICI LIBRI OMNES

CONTINENTVR.

TVR

OMVS

aria : ex quib

ad Cicronem us

Pag. 67

Pag. 63

Pag. 92

Pag. 102

Cicronis sive secreti

Pag. 100

aria T. Pomponii

Pag. 107

MARCI

M. TULLII CICERONIS
 ACADEMICARUM
 QUÆSTIONUM
 LIBER PRIMVS.
 CICERO VARRONI
 S. D.

PESTI munus flagitare, quanvis quis ostenderit, ne populus quidem soler, nisi concitatus: tamen ego expectatione promissi tui moveor, ut admoveam te, non ut flagitem; mihi autem ad te quatuor admonitores non nimis verecundos, nostri enim profectus os adolescentioris Academiæ. Ex ea igitur media excitatos mihi: qui, metuo, ne te forte flagitent. ego autem mandavi, ut rogarent. Expectabam omnino iamdudum, meque sustinebam, ne ad te prius ipse quid scriberem, quam aliquid accepissem, ut possent te remunerari quam simillimo munere. Sed cum tu tardus faceres, id est, ut ego interpretor, diligentius, teneri non potui, quin conjunctionem studiorum, amicitieque nostræ, quo possem litterarum genere declararem. Feci igitur ser-

monem inter nos habitum in Cumano, cum esset unum Pomponius. tibi dedi partes Antiochianas, quas à te probari intellexisse mihi videbar: mihi summi Philonis. Puto fore, ut, cum legeris, mirere id nos locutos esse inter nos, quod nunquam locuti sumus. sed nostri morem dialogorum. post hæc autem mi Varro, quam plurima, si videbitur, & de nobis, & inter nos, sero fortasse: sed superiorum temporum; fortuna reip. causam sustineat: hæc ipsi prestare debemus. atque utinam quietis temporibus atque aliquo, si non bono, at saltem certo statu civitatis, hæc inter nos studia exercere possimus, quamquam tum quidem vel alia quæpiam rationes, honestas nobis & curas, & actiones darent. nunc autem QUID EST, SINE HIS CURA VIVERE velimus? mihi verò cum his ipsis vix: his autem detractis, ne vix quidem, sed hæc coram, & saepius. Migrationem & emtionem feliciter venire volo, tuumque in ea re consilium probo. Cura ut valeas.

Tibi dedi partes Antiochianas Gul. Antiochie mo

M. TULLII CICERONIS
 ACADEMICARVM QUÆSTIONVM
 LIBER PRIMVS,
 AD
 M. TERENTIVM VARRONEM.

M. Varro *Academia defensor*: Cicero *nova Academia defensor*: Atticus.

SYNOPSIS.

a. ad (r) Philosophos ante Socratem in rebus naturalibus evolventibus occupatos fuisse. SOCRATIS Philosophiam in virtutibus & vitiis, bonis & malis explicandis versari: Disputando, de rebus omnibus dubitaliter nulla affirmatione adhibita. Socrati, Platoni, Platonis

Platonis Aristotelem (à quo Peripatetici qui in Lyceo) & Xenocratem Speusippumque (à quibus Academicus, qui in Academia disputa-

bant) successisse. Dubitatione, Socrati a rejeta utroque artem differendi, id est affirmandi vel negandi, admisisse, (f. t. u) PLATONICAM vero philosophandi rationem triplicem fuisse. Primam qua rationem bene vi vendi, à natura sola petendam esse existimabat, cuius summa non bene sit, omnia à natura consecutus esse corpore, animo, visa. Hominem partem esse iure si Naturæ prima, vti im-

que beatam in animo, & una virtute positam: beatissimam. si corpori & cetera bona adiuncta agenda: Et officii humani originem inde peti. Secundam, seu de natura in efficiens (qua & forma & eo quod efficietur (hoc est materia) consistere. x. à quibus corpora, qua & qualitates seu πῶντες essent. y. quarum principes (qua & uniuersum & simplices) in ita, seu elementa quatuor: ex primis oria ani-

mantia, & omnia que ex terra (Quintum enim genus è quo astræ & mentes singulares disimile quidam esse,) Ex materia mutatio- nem, qualitates seu corpora efficit & ad eam re vocari: ex corporibus coherentibus & continuati effectum esse mundum extra quem nihil: cuius partes omnia, qua natura sentiente truentur qua insunt in eo, in quo ratio perfecta eademque sempiterna insit: eam vim animorum esse mun-

di, mentem sapientiam perfectam, Deum providentiam dici qua interdum necessitas, fatum, fortuna appelletur. Tertiam in rati- one & asserendo consistere. Rationis seu veritatis initium à sensibus non in sensibus tamen, sed in mente esse, qua sola cernat id quod semper esse simplex uniuersum & tale quale esset, id est, Ideam seu speciem sensuum partem opinabilem: Mentem scientia præditam: ad quam exigendam conferrent definitiones, etymologia, argumenta, rerumque nota. Hæc diallecticam, seu disciplinam orationis ratione circula referri, cui vti est q. p. v. oratoria, explicatæ orationis perpetua ad persuadendum accommodata. Et hæc quidem ratio-

nem esse eam qua Academia vetus postea dicta est. z. aa. ARISTOTELEM Ideas seu species Platonicas improbasse: THEOPHRASTUM beatam vitam in virtute non posuisse. SPEUSIPPUM, XENOCRATUM & ab his Pelomonem, Cratetem, Cratorem, in rti, que à Platone accepisset, mansisse. bb. cc. ZENONEM (Stoicorum hic princeps fuit) corrigere eandem esse disciplinam. Ac primum eam, qua in moribus esset, ut qui voluerit virtutem & honestum solum & unum bonum esse. virtuti contrarium peccatum: mediam autem esse, que neque bona neque mala, quarum alia secundum naturam, alia contra naturam, alia rursus media. Et eorum que sunt eundem naturam esse, quædam plura, quædam minoris æstimanda. Illa præposita, hæc rejecta vocari, omnem virtutem in ratione, seu parte rationali hominis esse, nulla natura aut more perfici: virtutem cuiquam nunquam adesse, quin ea semper videretur: Proinde sapientem his carere. Perturbationes non esse naturales ac rationis expertes sed voluntarias: opinionis iudicio suscepti perturbationum ma-

nem esse insolentiam quandam intemperantiam. De naturis vero hoc. Sensus & mentem ex igne esse. ab eo quod esset corporis experte nihil effici posse. Id quod efficietur aut efficietur, non posse non esse corpus. In tertia vero Philoſophia parte hoc innotuit: sensus nasci è quadam impulsione oblata extrinsecus, seu φαντασία id est visio: visus & sensus acceptu, animorum assensionem adungi, eamque voluntariam esse. Visus non omnibus adhibendam fidem, sed iis solum, que propriam quædam habent declarationem earum rerum, que viderentur.

Visionem cum cernitur, comprehensibile. dd. seu κατὰ λόγον. ee. visionem acceptum & approbatum comprehensionem: sensu comprehensionem, sensum firmi ter apprehensa, que conuelli non possunt, scientiam: sin abierit, inscientiam appellari. Ex inscientia, opinio-

nem nasci. Comprehensionem soli credendum esse. Non omnia, que interdum natura sunt, comprehendi: sed que comprehensa sunt non relin-

qui. Naturam quasi normam & principium sui dedisse, unde postea notiones rerum in animu imprimantur, e quibus principia & ratio- nes ad rationem inuentendam via ape iantur. Errorem, temeritatem, ignorantiam, opinionem & suspicionem, & uno nomine, que es-

sint firma, & constanti assensu, à virtute, sapientiaque removeri. Et hæc quidem rationem esse Stoicorum à Zenone profectam. ff. gg. hh. ARCESILA M autem non pertinacia, aut vincendi studio, sed obscuritatis eorum qua à Socrate, & in iis qui ante Socratem, Democrito, Anaxagorâ, Empedocle, negasse esse quidquam quod fieri posset, ne illud quidem ipsum, quod Socrates dicebat, si id unum scire, quod nihil scire: omnia in occulto esse: nihil sciri aut intelligi posse: nihil affirmandum, ne aut falsum aut incognitum adfirmatio præcurat. Hanc Academicam esse, que noua dicitur qua & vetus, neque alia à Platoni sententia, que deimâ à Carneade (qui quantus ab Arcesila) exculita, homine nullius parte Philoſophia ignaro:

N Cumano nuper cum mecum Atticus noster esset, nuntiatum est nobis à M. Varone, venisse eum Roma pridie vesperti, & nihil de via scilicet esset, continuo ad nos venturum fuisse. quod cum audissemus, nullam moram interponendam putavimus, quin videre mus hominem, nobiscum & studiis eiusdem, & veritate amicitiæ conjunctum, itaque confestim ad eum ire petissemus: paulumque cum ejus villa abessemus, ipsum ad nos venientem vidimus: atque illum complexi, r. ut mihi innotuit, satis eum longo intervallo ad suam villam reduximus. Hic pauca primò, atque ea pertinentibus nobis, & si quid forte Roma novi: Atticus. Omite ista, quæ nec percunctari, nec audire sine moleſtia possumus, quæto. inquit: & quare potius, ecquid ipse novit. silent enim diutius Mula Varonis, quam solebant: nectamen istum cessare, sed celare quæ scribat, existimo: (b) Minime verò, inquit ille, intemp- rantis enim esse arbitror, scribere quod occultari velit. sed habeo opus magnum in manibus, & quod jam pridem ad hanc eum ipsam, (me autem dicebat) quædam insit tui, quæ & sunt magna sanè, & limantur à me poltius.

(e) Et ego, ista quidem, inquam, Varo, jam diu expectans, non audeo tamen flagitare: audiui enim e Libone nostro, cuius nostri studium (nihil enim ejusmodi celare possumus) non te ea intermittere, sed accuratius tractare, nec de manibus umquam deponere. Illud autem mihi ante hoc tempus numquam in mentem venit à te require- re: sed nunc, posteaquam sum ingressus, res eas, quas tecum simul didici, mandare monumentis, philosophiamque veterem illam, à Socrate ortam, Latinis literis illustrare: quæto, quid sit, eum, cum multa scribas, genus hoc prætermittas, præsertim cum & ipse in eo excellas, & id studium, tota que ceteris longè ceteris & studiis, & artibus antecedit: (d) Tum ille, Rem à me sæpe deliberatam, & multum agitaram requiris. 3. itaque non hæsitans, respondebo: sed ea dicam, quæ mihi sunt in promptu: quod ista ipsa de re multum, ut dixi, & diu cogitavi. Nam cum philosophiam viderem diligentissimè Græcis literis explicatam, existimavi, si qui de nostris ejus studio tenerentur, & si essent Græcis doctissimis eruditi: Græca potius, quam nostra lecturos: sin à Græcorum artibus, & disciplinis abhorerent, ne hæc quidem curaturos, quæ sine eruditione Græca intelligi non possunt: itaque ea nolui scribere, quæ nec indocti intelligere possent, nec docti legere curent. Vides:

U. T. hoc amicorum est. M. corinthæ hæbeat pro adulterinis Lambinibus. 2. Quod jam pridem ad hunc, & Pall. accedunt Lambinianis servantur que jam. 3. Inque non hæsitant. Vulgari, itaque non multum hæsitant præter m. f.

& Lamb. & Pall. & alioquin odiosè reperatur id verbi, vel ea propter quod statim præcesserit. 4. Si essent Græcis, &c. Videtur ab interprete adjectis hæc certè superflua sunt.

Vides autem eadem ipse. didicisti enim non posse nos Amasiani, aut Rabiri simileis esse, qui, nulla arte adhibita, de rebus ante oculos positus vulgari sermone disputant: nihil definiunt, nihil partiuntur, nihil apta interrogatione concludunt, nullam denique artem esse nec discendi, nec discendi putant. nos autem præceptis dialecticorum, & oratorum: etiam (quoniam utramque vim, virtutem esse nostri putant) sic patientes, ut legibus, verbis, quamquam novis, cogimur uti: quæ docti (ut dixi) à Græcis petere mallent, indocti ne à nobis quidem accipiunt: ut frustra omnis suscipiatur labor. Jam verò Phytica, si Epicurum, id est, si Democritum probarem, possem scribere ita planè, ut Amasianus. quid est enim magnum, cum causas rerum efficientium sustuleris, de corpuseulorum (ita enim appellat Atomos) consursione fortuita loquar? nostra tu phytica nosti, quæ contineantur ex effectione, & ex materia ea, quam fingit, & format affectio. adhibenda enim geometria est: quoniam quibusnam quisquam æmulari verbis, aut quem ad intelligendum poterit adducere hæc ipsa de vita, & moribus, de expendendis, fugiendisque rebus? illi enim simpliciter pecudis & hominis idem bonum esse censent. apud nostros enim, non ignoras, quæ sit & quanta subtilitas. Sive enim Zenonem sequare: magnum est efficere, ut quis intelligat, quid sit illud verum, & simplex bonum, quod non possit ab honestate sejungi. quod bonum quale sit, negat omnino Epicurus sine voluptatibus sensum moventibus nec suspicari. si verò Academicam veterem persequamur, quam nos, ut scis, probamus: quàm erit illa acutè explicanda nobis? quàm arguè, quàm obscurè etiam contra Stoicos disserendum? totum igitur illud PHILOSOPHIAE STUDIUM mihi quidem ipse sumo & ad vitæ & constantiam quamvis possum, & ad delectationem animi: nec ullum arbitror, ut apud Platonem est, aut melius à diis datum munus hominis, sed meos amicos, in quibus est studium, in Græciam mitto, id est, ad Græcos ire jubeo, ut ea à fontibus potius hauriant, quàm rivulus confectentur. Quæ autem nemo adhuc docuerat, nec erat unde studiosi scire possent; ea, quantum potui, (nihil enim magnopere meorum miror) feci, ut essent nota nostris. à Græcis enim peti non poterant, ac post L. Aelii nostri occasum ne à Latinis quidem. Et tamen in illis veteribus nostris, quæ, Menippum imitati, non interpretati, quadam hilaritate conspersimus, multa admixta ex intima philosophia, multa dicta dialecticè: quæ quo facilius minus docti intelligerent, jucunditate quadam ad legendum invitati, in laudationibus, in iis ipsis antiquitatum procerum, philosophiæ scribere volumus, si modo consecuti sumus. (e) Tum ego, sunt, inquam, ista Varro. nam nos in nostra urbe peregrinantes, errantesque, tanquam hospites, tui libri & quasi domum deduxerunt, ut possemus aliquando, qui, & ubi es semus, agnoscere. tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum, iura, tu sacerdotum, tu domesticam,

tu bellicam disciplinam; tu sedem regionum, locorum, tu omnium divinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti: & plurimumque poetis nostris, omninoque Latinis & litteris luminis attulisti, & verbis: atque ipse varium, & elegans omni ferè numero, poema fecisti: philosophiamque multis locis inchoasti, ad impellendum satis, & ad edocendum parum. Causam autem probabilem tu quidem affers. aut enim Græca legere malent, qui erant eruditi: aut ne hæc quidem, qui illa nesciunt, & sed da mihi nunc, satisne probas? immò & hæc, qui illa non poterunt, & qui Græca poterunt, non contemnent sua, quod enim causæ est, cur poetas Latinos Græcis litteris eruditi legant, philosophos non legant? an quia delectat Ennius, Pacuvius, Accius, & multi alii, qui non verba, sed vim Græcorum exptesserunt poetarum? quanto magis Philosphi delectabunt, si, ut illi Æschylum, Sophoclem, Euripidem, sic hi Platonem imitentur, Aristotelem, Theophrastum? Oratores quidem laudari video, qui è nostris Hyperides sint, aut Demosthenes imitati. ego autem (dicam enim, ut res est) dum me ambitio, dum honores, dum causæ, dum respublicæ, non solum curâ, sed quædam etiam profectus multis officiis implicatum, & constructum tenebat, hæc inclusa habebam, & ne obsolecerent, renovabam, cum licebat, legendo. nunc verò & fortunæ gravissimo petuissus vulnere, & administratione reip. liberatus, doloris medicinam à philosophia peto, & otii oblectationem hanc, honestissimam judico. aut enim huic ætati hoc maxime aptum est: aut iis rebus, si quas dignas laude gestimus, hoc in primis consentaneum; aut etiam ad nostros civis erudiendos nihil utilius: aut, si hæc ita non sunt, nihil aliud video, quod agere possimus. Brutus quidem noter excellens omni genere laudis, sic philosophiam Latinis litteris persequitur, ideo nihil ut iisdem de rebus à Græcis desideret, & eandem quidem sententiam sequitur, quam tu. nam Aristum Athenis audivit aliquandiu: cuius tu fratrem Antiochum, quamobrem da, quæ te, tuè, tuè, tuè generi litterarum. (f) Tum ille, istuc quidem considerabo, nec vero finirete. Sed de te ipso quid est, inquit, quod audio? (g) Quanam, inquam, de te? (h) Relictam à te veterem jam, inquit: tractari autem novam. (i) Quid ergo, inquam, Antiocho id magis licuerit, nostro familiari, remigrare in domum veterem è nova, quam nobis in novam è vetere? certe enim recentissima quæque sunt correctæ, & emendata maxime, quamquam Antiochi magister Philo, magnus vir, ut tu existimas ipse, negaret in libris, quod coram etiam ex ipso audiebamus) duas Academicas esse; errorumque eorum, qui ita putarunt, coarguit. (k) Est, inquit, ut dicis: sed ignorare te non arbitror, si quæ contra Philonis Antiochi scilicet, (l) Immo verò & istam, & totam veterem Academicam, si à qua absumtam diu, renovari à te, nisi molestum est, velim: & simul, assidamus, inquam, si videtur. (m) Sanè istud quidem, inquit:

sum

1. Etiam quoniam utrumque vici viderent. Voculam etiam adlevi fide Pall. cedit eorumque quos excussit Lamb. qui licet taceat, invenit patto in isdem suis, quod ego in nostris, illud nempe viderent. nam & sic Aldus verus, sic Vici. edidit: nec teneat, vici unam, & pessime, consolantur modo Turra. ad hunc locum commentarii.

2. Quæ constantior. Forlan non male Pal. quart. quæ cum constantior. sed tunc mox legendum est: amon non tunc, ut publicavit Aldus Nepos.

3. Vita ex æstivam, quamvis passim. Sic producti à Vici. neque aliter Lamb. eod. scripti. ut Pal. vetustiores habebant, resinutque Aldus Nepos, vita ex æstivam, & constantior, & c. inepte. Gul. præterea quoniam mutatum volebat in quoniam. quemadmodum edidit Turnebus.

4. Quæ videret constantior. Pal. quart. videret quæ constantior. 5. Quæ dicitur delectat. Petriacet quod reperit in Pal. quarto, ad dicitur, Turneb. edidit: redidit: petriacet quod & secutus Aldus Nepos.

6. Plurimumque petis nostris. Pal. plurimum quidem à petis. ut videatur sic legendum, aut ex petis, ut edidit Turra. nisi quod veros putamus;

plurimumque idem ex petis, ita tamen ut non damnem illud à petis.

7. Ad edocendum parum. Sic edd. Vici. sic Turneb. neque aliter Pall. vulgatus dicitur.

8. Sed da mihi nunc. Aldus Nepos prodidit, sed da te mihi nunc. verum sic nulla editio neque vultur in Pall.

9. Multis diebus, qui non verba. Sic Vici sic Turra. sic Pall. alii edd. non adeo illud multis alii.

10. Nil ut iudem de rebus Græcis desideret. Hæc est veter lectio. neoterici enim obtulerunt à Græcis desideret, sed contra fidem membranaccorum: Turra. legendum confesbat. Græcis desideret. Aldus Nepos vulgavit, Græcis desideret: quod ultimum placebat & Gul. mihi non displiceret. Græcis desideret, quod alibi ad oram adp. tum.

11. Quæ contra Philonem Antiochum scripsit. Sic erat in nostris duobus, sic in Gul. notati littera T. vulgati, Philonem, quod eodem quidem reddi, sed tamen sua sibi relinquenda auctori.

12. Quæ absumptam diu. Sic Vici sic Turra sic Pall. nam retentiores, à qua absumptam diu. non incepti quidem. sed sciendum est loqui Ciceroem, non Varroem, deinceps quæ adesse vult reinosi.

sum enim admodum infirmus. sed videamus, idemne Attico placeat fieri a me, quod te velle video. (n) Mihi vero ille. quid est enim, quod malim, quam ex Antiocho jam pridem *audistarecordari?* & simul videre, fatissime ea commode dici possint Latine? (o) & quæ cum sunt dicta, in conspectu confestim omnes. (p) Tum Varro ita exorsus est. Socrates mihi videtur, id quod constat inter omnes, primus à rebus occultis & ab ipsa natura involutis, & in quibus omnes ante eum philosophi occupati fuerunt, advocasse philosophiam, & ad vitam communem adduxisse: ut de virtutibus, & vitis, omninoque de bonis rebus, & malis quæreret; caelestia autem vel procul esse à nostra cognitione censeret, vel, si maximè cognita essent, nihil tamen ad bene vivendum. Hic in omnibus fere sermonibus, qui ab iis, qui illum audierunt; prescripti variè, copiose sunt, ita disputat, ut nihil firmiter ipse, refellat alios: nihil se scire dicat, nisi id ipsum: eoque præstare ceteris, quod illi, *qua nesciant, scire se putent*; ipse se nihil scire se id unum sciat: ob eamque rem se arbitrari ab Apolline omnium sapientissimum esse dictum, quod hæc **RES EST UNA OMNIS SAPIENTIA, NON ARBITRARI SE SCIRE QUOD NESCIT** quæ cum diceret constanter, & in ea sententia permaneret, omnis ejus oratio tum in virtute laudanda, & in omnibus hominibus ad virtutis studium cohortandis consumebatur, ut è Socraticorum libris maximeque Platonis intelligi potest. Platonis autem auditoritate, qui varius, & multiplex, & copiosus fuit, una & consentiens: duobus vocabulis philosophiæ forma instituta est, Academicorum, & Peripateticorum: qui rebus congruentes, nominibus differabant, nam, cum Speusippum, sororis filium, Plato philosophiæ quasi heredem reliquisset, duos autem è præstantissimos studio, atque doctrina, Xenocratem Chalcedonium, & Aristotelem Stagiritem: qui erant tum Aristotele, *Peripatetici* dicti sunt, quia disputabant in ambulantis in Lyceo: illi autem, qui Platonis instituto in *Academia*, quod est alterum gymnasium, cœtus erant, & sermones habere soliti, è loci vocabulo nomen habuerunt. sed utriusque Platonis ubertate completi, certam quandam disciplinam formulam composuerunt, & eam quidem plenam, ac referant: illam autem *Socraticam dubitationem* de omnibus rebus, & nulla affirmatione adhibita consuetudinem discerendi reliquerunt. & ita facta est differendi, quod minimè Socrates probabat, ars quædam philosophiæ, & rerum ordo, & descriptio disciplinæ, quæ quidem erat primò duobus, ut dixi, nominibus una, nihil enim inter Peripateticos, & illam veterem Academicam differbat. abundantia quadam ingenii præstabat, ut mihi videtur quidem, Aristoteles: sed idem tons erat utrisque, & eadem rerum expetendarum, fugiendarum que partitio. sed quid ego? inquit: aut sumne sanus, qui hæc vos doceo? nam etiam non *sus Minervam*, ut ajunt, tamen *meptè, quisquis Minervam docet*. (q) Tum Atticus, Tu vero, inquit, perge, Varro. valde enim amo nostra, atque

nostros: meque ista delectant, cum Latinè dicuntur, & isto modo. (r) Quid me, inquam, putas, qui philosophiam jam profectus sum populo nostro exhibiturum? (s) Pergamus igitur, inquit, quoniam placet. Fuit ergo jam accepta à Platone philosophiæ handi ratio triplex: una, de *vita*, & moribus: altera, de *natura*, & rebus occultis: tertia, de *differendo*, & quid verum, & quid falsum; quid rectum in oratione, pravumve; quid consentiens, & quid repugnet, judicando. Ac primam illam partem bene vivendi, à natura petebant, eique patendum esse dicebant: neque ulla alia in re, nisi in natura, quærendum esse illud summum bonum, quò omnia referrentur; constituebantque, extremum rerum expetendarum, & finem bonorum, adeptum esse omnia è natura & animo, & corpore, & vita, corporis autem alia ponebant esse in toto, alia in partibus. valitudinem, vitæ, pulcritudinem, in toto; in partibus autem, sensus integros, & præstantiam aliquam partium singularum: ut in pedibus, celeritatem: vim, in manibus: claritatem, in voce; in lingua etiam explanatam vocum impressionem. Animi autem, quæ essent ad comprehendendam ingenii virtutem idoneæ: eaque ab iis in naturam, & mores dividebantur. **NATURÆ** celeritatem ad discendum, & memoriam dabant: quorum utrumque, mentis esset proprium, & ingenii. **MORUM** autem putabant studia esse: & quasi consuetudinem: quæ partim exercitationis assiduitate, partim ratione formabant. in quibus erat philosophia ipsa. in qua **11** quod inchoatum est, neque absolutum: *progressio* quædam ad virtutem appellatur: quod autem absolutum, id est *virtus*, quasi perfectio naturæ, omniumque rerum, quas in animis ponunt, una res optima. ergo hæc animorum. **VITÆ** autem (id enim erat tertium) adjuncta esse dicebant, quæ ad virtutis usum valerent. Jam virtus, animi bonis & corporis cernitur in quibusdam, quæ non tam naturæ, quam beatæ vitæ adjuncta sunt. Hominem esse censebant, quasi partem quandam civitatis, & universi generis humani, eumque esse conjunctum cum hominibus humana quadam societate. Ac de summo quidem, atque naturali bono sic agunt. cetera autem pertinere ad id putant, aut ad augendum, aut ad tuendum, ut divitiis, ut opes, ut gloriam, ut gratiam. ita tripartita ab iis inducitur ratio bonorum. Atque hæc illa sunt tria genera, quæ putant perierique Peripateticos dicere: id quidem non falso, est enim hæc partitio illorum: illud imprudenter. si alios esse Academicos, qui tum appellarentur, alios Peripateticos arbitrantur. Communis hæc ratio, & utrisque hic **12** bonorum finis videbatur, adipisci quæ essent prima in natura, quæque ipsa per sese expetenda, aut omnia, aut maxima, ea sunt autem maxima, quæ in ipso animo, atque in ipsa virtute versantur. Itaque omnis illa antiqua philosophia sensu **IN UNA VIRTUTE ESSE POSITAM BEATAM VITAM**: ne tamen bestillimam, nisi adjungerentur & corporis, & cetera, quæ supra dicta sunt, ad virtutis usum

V V V

1000ca.

1. *Quæ cum sunt dicta in conspectu confestim omnes*. Ita Aldus avus & Nepos. et Vict. fuit quod & in Pall. Turn. vulgavit. *essent*. notavit Gul. ejectione illa voce, exire versus longum, forte alio cuius potest vereris.
2. *In quibus omnes ante tuos Philosophi*. Haud aliter quidem Aldus pater & Nepos. sed Vict. sed Turn. item Pall. & T. Gul. *omnes*.
3. *Nihil tamen ad bene vivendum*. Expressit quod erat in Pal. utroque; tanto quidem promittit, quod sic quoque Vict. edidisset alii enim voce adjecta *vix ad bene vivendum*, cuius nulla littera in prioribus. & rectè, tale enim quid belle tub. acell. gitor.
4. *Una omnis sapientia*. Lamb. *hominum*: sed nostrum, tuatur se fide omnium editorum & Galano exaratorum codicum.
5. *Tum in virtute laudanda*. Ambio Pall. sem. forsitan tamen. nam nimis superbe Lamb. qui mox substituit alterum *sum*, loco *ex*; contra miss. editionesque ceteras.
6. *Præstantissimos studio atque doctrina*. Pall. & ed. r. à T. r. *præstantissimo*.
7. *Ita facta est differendi*. Extrat quidem ita in edd. & in Pall. Turn.

tollendum putabat vocem *differendi*, tamquam officeret sensui. nec moragiam illico jugulavit Lamb. promptus fatalis; sed qui talis nobis videtur.

8. *Quod repugnet*. Modie passim est *repugnet*, sed alterum cœtue se veterum editione & Pall. miss. fide.

9. *Explanatam virtutem impressionem*. Pal. pr. *expressionem*, quod licet de conjectura placeret P. Man. recentem tamen prius, quod in omnibus edidit in nostro quarto, codice alioque non vulgar. s. bonis.

10. *Ad comprehendendam ingenii virtutem idonea*. Etiam Pal. addunt Mem. in quo *ingenii* idaque admittit, rejecto, *ingenii*, quod in hæc tenus vulgatis.

11. *Quæ in beatam vitam esse positam*. Vox postrema non videtur in Pall. an sit in aliorum membran. ideo amb. go. quod ver. edit. ones recentisque aggerant nostrum *absolutum*; Vict. autem atque Turn. *se*.

12. *Beatam vitam esse positam*. Pall. & ed. r. quod & in ed. ab Aldo seu. oct. se. se. post. totam abesse.

idonea, ex hac descriptione, agendi quoque aliquid in vita, & officii ipsius initium reperiebatur: quod erat in conservatione earum rerum, quas natura prescriberet. hinc gignebatur fuga defidia, voluptatumque contumelia; ex quo laborum, dolorumque susceptio multorum, magnoz, recti honestique causa; & earum rerum, quae erant congruentes cum descriptione naturae. unde amicitia existebat, & iustitia, atque aequitas. haecque & voluptatibus, & multis vitae commodis anteponabantur. Haec quidem fuit apud eos morum institutio, & ejus artis, quam primam posuit, forma atque descriptio. De natura autem (id enim sequebatur) ita dicebant, ut eam dividerent in tres duas: ut altera esset efficiens, altera autem quasi huic a se praebens, ea, qua efficeretur aliquid. In eo, quod efficeret, vim esse censebant: in eo autem, quod efficeretur, materiam quandam; in utroque tamen utrumque neque enim materiam ipsam cohaerere potuisse, si nulla vi contineretur, neque vim sine aliqua materia. *Nihil est enim, quod non alicubi esse cogatur.* sed quod ex utroque, id jam corpus, & quasi qualitatem quandam nominabant. dabant enim profectio, ut in rebus inusitatis, quod Graeci ipsi faciunt, à quibus haec jam diu tractantur, utamur verbis interdum insuditis. (1) Nos vero, inquit Atticus. quin etiam Graecis licebit utare, cum voles, si te Latina fonte deficient. (u) Bene sane facis: sed enitar, ut Latine loquar, nisi in hujusmodi verbis, ut philosophiam, aut rhetoricam, aut physicam, aut dialecticam appellem, quibus, ut aliis multis, consuetudo jam utitur pro Latinis. *qualitates* igitur appellavi, quas *μῆτρων* Graeci vocant: quod ipsum apud Graecos non est vulgi verbum, sed philosophorum, atque id in multis. dialecticorum vero verba nulla sunt publica: suis utuntur. & id quidem commune omnium ferè est artium. aut enim nova sunt rerum novarum faciendae nomina, aut ex aliis transferenda. quod si Graeci faciunt, qui in iis rebus tot jam saecula versantur, quanto id magis nobis concedendum est, qui haec nunc primum tractare conamur? (x) Tu vero, inquam, Varro, bene etiam meritus mihi videris de tuis civibus, si eos non modo copia rerum auxeris, ut effici, sed etiam verborum. (y) Audebimus ergo, inquit, novis verbis uti, te auctore, & si necesse erit. Earum igitur qualitatium sunt aliae principes, aliae ex iis ortae. principes sunt uniusmodi & simplices, ex iis autem ortae variae sunt, & quasi multiformes. itaque aër quoque (utimur enim pro Latino) ignis, & aqua, & terra, prima sunt, ex iis autem ortae animantium formae earumque rerum, quae gignantur à terra. ergo illa initia, & ut è Graeco verum, *ἀκρότατα* dicuntur: è quibus aër, & ignis, movendi vim habent, & efficiendi: reliquae partes, accipiendi, & quasi patiendi; aquam dico, & terram. Quintum genus, è quo essent astra, 3 mentesque singulares, eorum quatuor, quae supra dixi, dissimile Aristoteles quiddam esse rebatur. 3 sed subjectam putant omnibus sine ulla specie, atque carentem omni illa qualitate (faciamus enim *ἰσχυρὰ* ista hoc verbum, & tertium) materiam quandam, ex qua omnia expressa, & atque effecta sint: quae tota omnia accipere possint, omnibusque modis mutare, atque ex omni parte: coque etiam interire, non in nihilum, sed in suas partes, quae infinite secari, ac dividi possint, cum sit nihil.

1. *Septemque, quae efficiuntur aliquid.* Turn mulebat ex qua efficiuntur, itaqueque alios voluit esse, quae, quod videtur in editione Aldi Nepotis primo loco posita est lectio communis, restatque in Pall. recentius tunc prolixiore qua.

2. *Si necesse erit.* Facit istud magis huc, quam vulgatum, *me esse* est, reperiturque in T. Gul. epoquo in Pall. quarto.

3. *Mentesque singulares.* Duo idem codd. *singulares*, quod heic an locum propter e habeat, videbantur, sed ego puto possent: tunc quidem magis quod uterque Pal. mox agnoscat, *seorsumque* 3 qua ex his tunc vulgare caeant ex cepta Vici.

4. *Sed subjectam putant.* Idem Pal. *putant*, non male fortassis ex amiserunt otiosi, nam ego nimis propeo.

5. *Atque effecta sint.* Turn. conjiciebat *efficit*, admittitque statim Lamb. sed non adducens, nisi enim id suadet Paulus Man. qui consulatur.

minimo in rerum natura minimum, quod dividi nequeat: quae autem moveantur, omnia intervallis moveri, quae intervalla item infinite dividi possint. & cum ita moveatur illa vis, quae qualitate esse diximus, & cum sic & ultrò, citroque versetur: & materiam ipsam totam penitus commutari putant, & ita effici quae appellantur *qualia* è quibus in omni natura coherente, & continuata cum omnibus suis partibus effectum esse mundum; extra quem nulla pars materiae sit, nullumque corpus; partibus autem esse mundi, omnia, quae insint in eo, quae natura sentiente teneantur: in qua ratio perfecta insit, quae sit eadem sempiterna. nihil enim valentius esse, à quo intereat, quam vim animum esse dicunt mundi, eandemque esse mentem, sapientiamque perfectam: quem *Deum* appellant, omniumque rerum, quae sunt ei subiectae, quasi prudentiam quandam, procurantem coelestia maxime; deinde in terrestria, quae pertinent ad homines: quam interdum *Necessitatem* appellant: quia nihil aliter possit, atque ab ea constitutum sit 7 inter quasi fatalem, & immutabilem continuationem ordinis sempiterni; nonnumquam quidem eandem *Fortunam*, quod efficiat multa & improvisa haec, nec opinata nobis propter obscuritatem, ignorantemque causarum. Tertia deinde philosophiae pars, quae erat in ratione, & in differendo, sic tradebatur ab utrisque: quamquam oritur à sensibus, tamen non esse iudicium veritatis in sensibus. *mentem* volebant rerum esse iudicem: solam censebant idoneam, cui crederetur, quia sola cerneret id, quod temper esset simplex, & uniusmodi, & tale, quale esset. hanc illi *Idiam* appellabant, jam à Platone ita nominatam; nos recte *speciem* possumus dicere. Sensus autem omnes, hebetes & tardos esse arbitrabantur, nec percipere ullo modo res eas, quae subiectae sensibus viderentur: 9 quae essent aut ita parvae, ut sub sensum cadere non possent; aut ita mobiles, & concitatae, ut nihil unquam unum esset constans; ne idem quidem, qui continenter laberentur, & fluerent omnia. itaque hanc omnem partem rerum *opinabilem*, appellabant: scientiam autem nusquam esse censebant, nisi in animi motionibus, atque rationibus, quae de causa *definitionis rerum* probabant, & has ad omnia, de quibus disceptabatur, adhibebant. *verborum* etiam *explicitio* probabatur, id est, quae de causa quaeque essent ita nominata: quam *συνολογίαν* appellabant: post argumentis, & quasi 10 rerum notis ducibus utebantur ad probandum, & ad concludendum id, quod explanari volebant: in quo tradebatur 11 omnis dialecticæ disciplina, id est, orationis ratione conclusa. huic quae ex altera parte oratoria vis dicendi adhibebatur, explicatrix orationis perpetua ad persuadendum accommodata. Haec erat illis prima à Platone tradita: cuius quae acceperim disputationes, si vultis, exponam. (z) Nos vero volumus, inquam, ut pro Attico etiam respondeam. (aa) Et rectè, inquit, respondes. praclare enim explicatur Peripateticorum, & Academiae veteris auctoritas. Aristoteles primus *species*, quae paulò ante dixi, labefactavit: quae multùm Plato erat amplexatus: ut in his quiddam divinum esse diceret. Theophrastus autem, vir & oratione suavis, 12 & ita moratus, ut pra se probitatem quandam, & ingenuitatem ferat, vehementius etiam fecit

quo sam

6. *Ultra citroque.* T & Pal. quare *interque* pr in utroque, non est haec diversitas de nihilo.

7. *Inter quas fatales, item,* vel interdum quod ultimum in textum retulit Lamb. misereque probat Mich. Bent. P. M. n. ma. *inter quas*, quamvis non neget, invenisse in libro veteris, quod fatale Turn. editio refert, *inter quas, item*, si è esse rectè simè, inter an non displacet mihi, item, utique si recedendum est à vulgato.

8. *Improvisae haec opinatae nobis.* Sic Pall. & edd. prolix. Aldi Nepotis rejecit haec Lamb. mutavit in &.

9. *Quae essent aut ita parvae.* Forsan fuit, quae essent aut quae.

10. *Rerum notis ducibus utebantur.* Haud aliter Pal. & aliquot Lamb. quod ipse licet rejiciat, exhibuit id tamen tanquam haud asperandum editione sua Turn.

quodam modo auctoritatem veteris disciplinæ. spoliavit enim virtutem suo decore, imbecillamque reddidit, quod negavit in ea sola positum esse, bene vivere. Nam Strato, ejus auditor, quamquam fuit acri ingenio, tamen ab ea disciplina omnino semovendus est: qui cum maximè necessariam partem philosophiæ, quæ posita est in virtute, & in moribus, reliquisset, totumque se ad investigationem naturæ contulisset, in ea ipsa plurimum discedit à suis. Speusippus autem, & Xenocrates, qui primi Platonis rationem, auctoritatemque susceperat; & post hos Polemo, & Crates, unaque Crantor, in Academia congregati, diligenter à eis, quæ à superioribus acceperant, utebantur. Jam Polemonem audiverant assidue Zeno, & Arcefilas. sed Zeno cum Arcefilam antequam ætate, valdeque subtiliter disserteret, & peracutè moveretur: corrigere conatus est disciplinam eam quoque, si videtur, correctionem explicabo, sicut solebat Antiochus. (bb) Mihi verò, inquam, videtur; quod vides idem significare Pomponium, (cc) Zeno igitur nullo modo is erat, qui, ut Theophrastus *de virtutibus* incidit: sed contra, qui omnia, quæ ad beatam vitam pertinerent, in una virtute poneret; nec quidquam aliud numeraret in bonis, idque appellaret *honestum*, quod esset simplex quoddam, & solum, & unum bonum. cetera autem etià nec bona, nec mala essent, tamen alia secundum naturam dicebat, alia naturæ esse contraria. iis ipsis alia interjecta, & media numerabat. quæ autem secundum naturam essent, ea sumenda, & quadam estimatione dignanda docebat: contraque contraria: neutra autem in mediis relinquebat: in quibus ponebat nihil omnino esse momenti. sed quæ essent sumenda, ex iis alia pluris esse aestimanda, alia minoris: quæ pluris, ea *proposita* appellabat: *reprobata* autem, quæ minoris. atque ut hæc non tam rebus, quam vocabulis commutaret: sic inter rectè factum, atque peccatum; officium, & contra officium, media locabat quædam: rectè facta sola in bonis actionibus ponens, pravè id est peccata, in malis, officia autem & servata, prætermittaque, media putabat, ut dixi. cumque superiores *non omnem virtutem in ratione* esse dicerent, sed quasdam virtutes natura, aut more perfectas: hic omnes in ratione ponebat: cumque illi ea genera virtutum, quæ supra dixi, se jungi posse arbitrarentur; hic nec id ullo modo fieri posse diserebat: nec virtutis usum modò, ut superiores, sed ipsam habitum per se esse præclarum, nec tam virtutem cuiquam adesse, *quam ea semper uteretur*, cumque perturbationem animi illi ex homine non tollerent, naturæque & condolecere, & concupiscere, & eximiscere, & esse ferri latijia dicerent, sed ea contraherent, in angustumque deducerent, hic omnibus his quasi morbis voluit carere sapientem, cumque eas perturbationes antiqui naturalis esse dicerent, & rationis expertis, aliaque in parte animi cupiditatem, alia rationem collocarent, ne his quidem assentiebatur, nam & perturbationes, voluntarias esse putabat, & opinionisque judicio suscipi, & omnium perturbationum arbitratur esse *matrem, immoderatam quandam intemperantiam*. Hæc ferè de moribus. De naturis autem sic sentiebat, primam, ut in quatuor initialis rerum illis quintam hanc naturam, ex qua superiores sensus, & mentem effici rebantur, non adhiberet. statue-

bat enim ignem esse ipsam naturam, quæ quidque gigneret, & mentem, atque sensus. discrepabat etiam ab iisdem, quòd nullo modo arbitratur quidquam effici posse ab ea, quæ *expers esset corporis* cuius generis Xenocrat. & superiores etiam animi esse dixerunt: nec verò, aut quod effici-
ceret aliquid, aut quod effici eretur, posse esse nò corpus. Plurima autem in illa tertia philosophiæ parte mutavi, in qua primum de sensibus ipsis quædam dixit nova: quos junctos esse censuit à quadam quasi impulsione oblata extrinsecus: quam ille *φωσισίαν*, nos visum appellemus licet. & teneamus hoc verbum quidem; erit enim utendum in reliquo sermone sapius. sed ad hæc, quæ visa sunt, & quasi accepta sensibus, assensionem adjungit animorum: quam esse vult in nobis positam, & voluntariam. Vis non omnibus adjungebat fidem, sed iis solum, quæ propriam quandam habent declarationem earum rerum, quæ viderentur: id autem visum cum ipsum per se cerne-
retur, & *comprehensibile*. feretis hæc? (ad) nos verò, inquit, quonam enim modo *κατάληπτος* diceret? (cc) sed, cum acceptum jam, & approbatum esset, *comprehensionem* appellabat, similem iis rebus, quæ manu prenderentur: ex quo etiam nomen hoc duxerat; cum eo verbo ante nemo tali in te usus esset: plurimisque idem novis verbis (nova enim dicebat) usus est. quod autem erat sensu comprehensum, id ipsum sensum appellabat, & si ita erat comprehensum, ut convelli ratione non possit, *scientiam*: sim aliter, *inscientiam* nominabat: ex qua existeret etiam *opinio*, quæ esset imbecilla, & cum falso, incognitoque communis. Sed inter scientiam, & inscientiam, comprehensionem illam, quam dixi, collocabat, eamque neque in rectis, neque in pravis numerabat, sed soli credendum esse dicebat. è quo sensibus etiam fidem tribuebat, quòd, ut supra dixi, comprehensio facta sensibus & vera esse illi, & fidelis videbatur: non quòd omnia, quæ essent in re, comprehendere: sed quia nihil, quòd cadere in eam posset, relinqueret, quòdque *natura quasi normam scientia*, & principium sui dedisset, unde postea notiones rerum in animis imprimerentur: quibus non principia solum, sed latiores quædam ad rationem inveniendam vix reperuntur. errorem autem, & temeritatem, & ignorantiam, & opinionem, & suspicionem, & uno nomine omnia, quæ essent aliena firmæ & constantis assensionis, à virtute sapientiæque removebat. atque in iis ferè commutatio consistit omnis, dissensioque Zenonis à superioribus. (ff) Quæ cum dixisset: & breviter sanè, mihi meque obscure exposita est, inquam, à te, Varro, & veteris Academicæ ratio, & Stoicorum. verum esse autem arbitror, ut Antioche, nostro familiari, placebat, correctionem veteris Academicæ potius quam aliquam novam disciplinam putandam. (gg) Tunc Varro, Tux sunt nunc partes, inquit, qui ab antiquorum ratione nunc desciscis, & ea, quæ ab Arcefila novata sunt, probas, & docere, quod, & qua de causa discidium factum sit; ut videamus, satisne ista sit justa defectio. (hh) Tum ego, cum Zenone, inquam, ut accepimus, Arcefilas tibi omne certamen instituit, non pertinacia, aut studeo vincendi, ut mihi quidem videtur, sed earum rerum obscuritate, quæ ad confessionem ignorantiam adduxerant,

V V V 2 Socratem

1. *Omnis dicitur disciplina.*) Suavitas istud acribus accidit quàm vulgatum est: sed ea exhabatur in Pal. quart. & ed. Turn.

2. *Etiam motus.*) Sic & nostris libris, expressitque editione sua Petr. Viç. vult enim motus præteritæ vite vulgari, modo atque.

3. *Ei qui à superioribus acceperant utebatur.*) Sic Viç. ac Turn. editio; sic Pal. nostre. olim cussita quæ à sup. ac. turbatur. quod expressit iterum ut superavit nos in libris de Finibus. Lamb. ad hæc ret. publicatis, licet sic quoque invenisset in duobus suis.

4. *Hic non id ullo modo fieri posse diserebat.*) Clavisula hæc Aldinis & Lamb. à quor. editionibus eota excidit. ne deinceps quoque negligatur, id heic adnotandum duxi. nam quam vis non compareat in Pal. primo. servatam tamen quart. & omnino necessaria est.

5. *Opinionisque judicio suscipi.*) Vulgatur ferè ab ortu Viç. & Lamb. editionum, *opinionemque*; sed præter antiquos, quibus accedit & Turn. auctoritasque Pall. nostrorum.

6. *Comprehensibile.*) Pall. *comprehensibile* annotatum ad quart. oram. aliàs legi *comprehensibile*. dispicat proles Grammat. corum.

7. *Ad rationem inveniendam vix reperuntur.*) Manu ac Lamb. conjiciunt, ut *aperirentur* si enim mihi hiscere licet; dicam, videri posse illud *reperuntur*. schellon l. bratii alieque absque eo sane sententia bel. le procedit. si recitandum; concinnius foret littera mutata *reperuntur*, *reperuntur*.

8. *Dixeret quod, etc.*) Pall. *dicit*. quod & heic locum suum habet; aliè interpunctione.

Socratem & veluti amantes Socratem, Democritum, Anaxagoram, Empedoclem, omnes parè veteres: qui nihil cognosci, nihil percipi, nihil sciri posse dixerunt: *angustos sensus, imbecillos animos, brevia curricula vite*, & (ut Democritus) *in profundo versatam esse demeritam: opinionibus, & institutis omnia teneri, i nihil veritati relinquit*; deinceps omnia tenebris circumfusa esse dixerunt. Itaque Arcefila negabat esse quidquam, quod sciri posset, ne illud quidem ipsum, quod Socrates sibi reliquisset. sic omnia latere censebant in occulto, neque esse quidquam, quod cerni, aut intelligi possit: quibus de causis nihil oportere neque profiteri, neque affirmare quemquam, neque assertionem approbare: cohibereque semper, & **AB OMNI LAPSU CONTINERE TEMERITATEM**: quæ tum esset insignis, cum aut falsa, aut incognita res approbaretur: neque hoc quidquam esse turpius, quam cognitioni & præceptioni assertionem, approbatoremque præcurrere. Huic rationi quod erat consentaneum, faciebat, ut contra omnium sententias, dies jam plerosque deduce-

ret: ut, cum in eadem re paria contrariis in partibus momenta rationum invenirentur, facilius ab utraque parte assertio sustineretur. Hanc Academiam novam appellabant, quæ mihi vetus videtur: si quidem Platonem ex illa vetere numeramus. cuius in libris nihil affirmatur, & in utramque partem multa differuntur, de omnibus quæritur, nihil certi dicitur. sed tamen illa, quam exposui, vetus: hæc, nova nominetur: quæ usque ad Carneadem perducta, qui quartus ab Arcefila fuit, in eadem Arcefilæ ratione permansit. Carneades autem nullius philosophiæ partis ignarus, & ut cognovit eis, qui illum audierant, maximeque ex Epicureo Zenone, qui cum ab eo plurimum differret, unum tamen præter ceteros mirabatur, incredibili quadam fuit facultate.

Multa ex hoc primo libro Academicarum quæst. ad Varronem, & secundus, tertius, quartus desiderantur: nisi qui velit eum, qui inscribitur, Lucullus, qui deinceps sequitur, quantum numerare: quod facit Nonius.

1. *Nihil veritati relinqui.* Alii aliter emendant. si quid mutandum; in alim; reliquam.
2. *Assertionem approbare.* Nihil variant nostri scripti: tamen Eric. Steph. & Lamb. reposuimus eunt *assertionem*; ut & mox iterum *assertionem*.

loco *assertionem*.
3. *Dicit jam plerosque* Pall. & Gul. T. plerumque dicimus antiquè sic & lib. 24. Academicarum quæst. c. 4. legitur in exemplari S. Vi. & completeret dies, ubi vulgati, *completeret*.

M. TULLII CICERONIS
ACADEMICARVM QVÆSTIONVM
LIBER SECUNDVS,

seu potius, ut eum numerat Nonius, III. qui inscribitur,

LVCVLLVS.

SYNOPSIS.

a. ad r. Lucullus pro veteri Academia ad versus Philonem, Arcefilam Carneadem, hoc est novam, quorum sententia erat, nihil quidquam sciri aut percipi posse disputant, refert Academicos primum frustra nisi auctore Socrate, ut qui equos fuerit: multo minus Platone, qui per seclissimam reliquerit disciplinam, Peripateticos & Academicos nominibus, non re differentes: a quibus Stoici ipsi verbum magis, quam re differant. Deinde quorundam philosophorum sententia refert, nullam esse rat. omem disputare cum iis, qui nihil probarent. Cognitione, perceptione, comprehensione, qua *ἡγετανία*, perspicuitate, evidentia, que *ἔκστασις*, nihil clarius esse, que ipsa facti res solentur. Alii contra visum, Academicos novos dignos esse quibus eum disputemus, & tamen eos insensitum labi, dum *ἡγετανία* defendunt, *ἡγετανία* oppugnant. Sensibus enim oculorum & aurium si modo sani & valentes, multo magis si exercitatio & ars accedat, multa percipi, eorumque iudicia clara & certa. Idem esse in gustatu, odoratu, tactu, vel in aëre, quo dolor ac voluptas sentiuntur in quo solo Cyrenæci putabant veri esse iudicium. Multum, esse inter se inter eos qui dolent & in voluptate sunt, Non sensibus modo sed & quodammodo sensibus illud aliorum, dulces, canorum, bene olens, a sperum, illum canem, illum equum, illud animal rationis participi percipi. Notitia seu *ἔκστασις* rerum tales falsas non esse sciri ac distinguendi. Hæc *ἔκστασις* & omnino incerti opinione, omnem omnino memoriam, artem, virtutis cognitionem, doloris & cruciatu perferendi constantiam, sapientiam. (Qui enim sapientia sit, que se ignoret? qui moribitur, si nihil certo videat? rationem (qua quærendo confirmatur: cum ipsa quæstio sit apert. in quæstione: quæstio nisi in inventio: ea autem qua falsa & incerta sint, nemo se invenisse possit dicere) vni conciliandi, seu *δοκδοξία*, inventionem, atque addo ipsius Philosophiæ *δοκδοξία* seu decretum: Imò & id ipsum quod Academia dicerent nihil posse per ipsi, illud inquam, *δοκδοξία* seu decretum eorum tolli: sed & omnino, mentis usum habet enim menti *ἔκστασις*, notione rerum, in mariam, & cetera æquomodi) hominem orbans. Ac ut sint quidam alii qui non putesit omnia omnino incerta esse sed quadam probabitis, & verisimiliter eorum comprehendit, que ita vera sint, & tamen falsa esse possunt, nihil parari: cuius si ita sit, nulla veri, falsi, & cetera regula futura sit: veritatis comprehensionem tollit, cum si parari certa & propria tollatur, nemo verum affirmare possit. Nota autem rerum propria tollantur, si earum loca communes quadam veri, & falsi constituantur: hæc est, si incertis, nihil certo comprehendit posse: nisi, si ita verum cerni, quod non idem sensum esse possit. Ex inconstante vero, qui ad sentiant, errare turpiter & labi: proinde quadam *ἡγετανία* esse, non omnia *ἡγετανία* *ἡγετανία*. Ac ut Academia isti male, dum nihil sentiri: Ita in aliis dum neque assertiri velunt, errant. Tollunt enim non modo sensum, sed &

sum. sed & *αὐτὸν ἴδεναι*, assensionem & approbationem quoque, dum *ἴσθηται*, id est, assensionis retentionem, comminiscuntur. Quod
 aliam faciens, omnino tollunt assensionem mentis, memoria, vita. Nam ut natura accommodata appetimus: sic obiectu perspicuo credi-
 mus: & quia percipimus aliquid, ideo & assensimus. Ad hæc memoria notitia rerum, artes, virtutum usus, sine assensione esse non po-
 test. In hæc, absurdæ incidunt, qui assensionem tollunt. Neque eorum causam juvat, cum dicunt, visa falsa percipi non posse: vera ita per-
 cipi, ut falsa etiam esse possint. Proinde nullum visum percipi sine sensu, sine consuetudine, sine ratione sine conjectura. Hæc illi & male.
 Nam si ea ita sint, nihil quidquam vere definire, atque differere poterunt, aut si veri poterint, fatendum erit id percipi posse, & vere defini-
 ri & concludi posse. Deinde visa quadam falsa affirmant, unde elicitur quadam esse vera, hoc est, qua vere percipiuntur: aut sane nihil
 inter vera & falsa interesse: qua duo tamen inter se distinguuntur: Quid quod qua perspicua sunt in rerum natura fati ostendunt aliquid
 percipi posse? At enim sicra confecto, dicunt, falsa visa (qua in somnis, oraculo, gusticis, exitu videntur) probabilita nobis reddi, Deo
 id efficienda. Dum igitur efficere posse, ut visa omnia sint inter se verisimilia primum: deinde ita similia, ut alia ab aliis fecerit non pos-
 sint, postremo, ut plane eandem videantur. Hac illi. Atque neque ista omnia Deus potest: aut si possit, ita facturus sit, ne lupum & canem
 eodem dicas: ad extremum aut nihil interesse inter honesta, inhonestâ, bona, mala: artificiosa, & minima artificiosa: præterea nihil inter
 visa differentium generum interest, quadam etiam reperirentur, quæ & in suo genere essent, & in alieno. At enim dicunt inania visa
 sine cogitatione, sine quæstione, vino, insaniam, infornio informantur, eadem species obicere, qua vigilantibus: sane ita est: sed simul ac se quæ
 commoverit, atque ad se vocavit, discutiantur & a perspicuis distinguantur: ac tandem ut inania improbantur. At enim dicunt som-
 niantium assensionem non sustineri, ut sapientium in favore: Respondet pro profano gravitate & tarditate obscuriora reddi: pro temporis bra-
 vitate, etiam exciudi. Deinde in eo quod de sapientium assensione adferunt, assensionem imprudenter fatent. Præterea cum sit quæstio de iud-
 cio sapientium, frustra exempla sumi à sapientibus, suris & ebriis. Ut sit, longe interesse inter visa vigilantium sobrietum, & sanorum
 & eorum qui alter affectu nemini, si ita sit, de sua sanitate exploratum fore. At enim similitudines sunt geminorum, & signorum annu-
 li impressorum: sunt sane, ut & eorum, apum & aliorum: Verum, ut illud verum, ita hoc tantandum non est ad verum naturam ut nul-
 la sint etiam dissimilitudines: id est, ut qua dissimilia sunt in rerum natura, similia esse dicantur. Atqui, inquit, si physicorum opi-
 nione, hoc est Democriti, mundi innumerabiles & quidem inter se pares sint, cur non in hoc mundo paria omnia esse possunt? Heptie. Nam
 si ita sit, cur in hoc mundo unum tantum Q. Lutatus, Catulus? Deinde ad Democriti opinionem vocant, cui assentiat nemo & politiores
 physici ad verum in eo quod singularium rerum singulas esse proprietates velunt. Servilis quidem gemini fuisse, ac non eodem: sed nec similes
 passim aut ab omnibus, sed domi & a sui tantum & consuetudine oculorum cognitos: eadem ratione sapientem nulli visa assen-
 sionem, nisi quod a se fuerit, etiam si ei res similes occurrant: ut ova inter se similia sint, consuetudine tamen qua cujusque gallina sint, a gal-
 linaris, id est, in qua ea gallina quævis causa alunt, facile inter se, veri & falsi cognitionem & naturam tolli, si nihil sit quod interfit.
 At inter se nihil tametsi nolunt, iidem tamen inter species & formas visorum aliquid interesse docent. At non inter ipsas impressiones?
 Ridiculus, quia nulla alia ratione visa induantur quam specie: qua fidem nullam habent sublata veri & falsi nota, illud absurdum quod
 ajunt, se probabilia sequi, si re nulla impediatur. Qui enim possunt non impediri probabilia sequi, si a veris (ut illi putant) falsa non dis-
 tingunt? Deinde quod iudicium est veri, cum id quod verum esse dicunt, falsum esse putent? At sapiens opinari potest? non potest. id
 est non potest assentiri ei vel falsæ vel incognitæ: aut si id faciat, sapiens non erit. Sed quid? voluit veri inveniendi causa contra omnia di-
 ci opinari, & pro omnibus sane frustra, cum nihil veri possit ab illis inveni: confidunt vera cum falsis, si aliant homines iudicio, appro-
 batione, sensibus, assensione, motu animi, actione rerum. Quid quod iurati se rei occultissimas reperisse, quæ sæpe faciunt, *αὐτὸν ἴδεναι*
 aliquid esse negare non aufint? g. h. i. g. Tum Cicero se ardere studio veri reperendi: se sentire qua diceres, se gaudere si
 quid simile veri inveniret, pulcherrimum esse vera videt: turps pro vero probata falsa. setamen eum esse, qui interdum falsa pro veris
 probet, qui opinetur, visu mente & sensu se afficit & assentiri, visa tamen haud percipere. Lucullo videri sapientem nihil opinari, fortè
 quod Arcefilas & Carneades ita argumentantur. Eum qui assentiri possit, opinari posse sapientem non opinari, nec assentiri igitur. vitiose, cum
 ita argumentari oportuerit, ideo sapientem non opinari, quod assentiri non possit. Deinde à Stoicis & Antiocho non admitti, ut qui as-
 sentiri possit possit & opinari. Ex his sequi ut tametsi aliquid possit percipi, consuetudo tamen assentiendi periculosa & lubrica videatur,
 itaque sustinendam esse assensionem. Se, antiquos philosophos vere commemorare, non ut seditiosi ut vos solent dicere se imitari tot qui ante
 illos populares habiti sunt. Nam & Anaxagoras ita nos sensibus falsi excusavit, ut in rem nigram esse dixerit? Democritus, verum
 esse negavit. Chius Metrodorus, nescire se scire aliquid, an nihil, hoc est se nescire id ipsam nescire, & sciri: sine aliquid an nihil. Em-
 pedocles vim parvam magnam tribuit sensibus in visis iudicandis: Parmenides eos reprehendit, qui cum sciri nihil possit, audent scire se dice-
 re. Socrates nihil est visum sciri posse. Plato idem multum leviter persciscit. Crisippus, qui sulcare putatur porticum Stoicorum, multa
 contra sensus disputa vit. Cyrenæi, negant esse quidquam quod percipi possit extrinsecus. Se, qui dicit veteres illos inveniunt fuerit, postea
 distulit. Arcefilam (cum a quibusdam diceretur hominem præsertim sapientem, nihil opinari posse) veri inveniendi causa à Zeno-
 ne quaestivisse, An sapiens opinari possit, si nihil possit percipere? Zenonem negasse: Arcefilam rursus quaesisse qui dicit percipi? Zeno-
 nem visum respondisse. Tum Arcefilam quaesivisse, quid esset visum? Tum Zenonem, visum esse impressum, signatum, effectum esse eo
 quod esset, sic ut esset: se est quale esset. Rursus Arcefilam quaesivisse: An verum percipi possit, si tale esset quale falsum? Tum Zeno-
 nem negasse. Inde Arcefilam hi ad se ipse, cum nullum tale visum esset a vero, ut non equidem modo à falso possit esse, consequi, ut nihil per-
 cipi, nulli res assensio præstari possit. Nihil autem percipi ex eo constare, quod sensus vera non nuntent. id certum rem, qui in aquam im-
 missus factus videtur: & columba colla, in quo plures colores videntur, cum plura uno colore non sint. Epicurum vere dixisse si unus sensus fe-
 mel in vita mentis sit, nulli unquam credendum esse. Eum qui cum oculum torserit, duas ex lucerna flammulas videret, oculi de se ipsi. Ae-
 rem crassum nobis ostendi: & parum longe, & falsa a nobis videri: Navem illam stare nobis videri, at in, qui in nave, moveri tunc villam.
 Solem nobis quasi pedalem videri, qui Mathematicis duæ viginti partibus maior sit terra, Epicuro non multo minor quam videatur.
 Cum oculi in tam multum mentiantur, cur non in omnibus? Quæ quæ sit stare nobis videatur, qui tanta incitatione fectur, ut celeritas e ipsa
 quantas sit, ne cogitari quid in possit. Nihil nesci, percipi, comprehendat, hu probari, quod sit visum aliquid falsum, quod non possit visum
 falsum percipi: quod visa similia, similiter percipiuntur: quod nullum visum ita verum sit, cui non oppositum sit visum aliud simile, quod
 itiam percipi non possit. Omnem pugnam in hoc quarto esse. P. Servitium Geminum, posse alicui Qu. Geminum videri & similitudines
 in natura rerum similes in pilæ, grana, stanni, signis, ovis: qua nisi arte advocata, distinguere possit nemo. Quærendum esse quali dormiten-
 ti, violento, furioso, visu fuerit, non quali eorum recordatio. Dialecticam inventam dici veri & falsi quasi disciplinam, & iudicem:
 sed in res tantum, que materia sua sint, non materiæ litteris musicis & similibus. Veritas & carillationibus sentere infinitis, qua ad
 fallendum quam maxime valeant. Carneades duo visorum genera esse unum eorum que percipi possunt, vel non possunt. Alterum eo-
 rum que probabilia: sapienter nunquam assentiri, probabilia vel non probabilia tantum sequi. Memoriam eorum qui non comprehendat,
 esse posse (nisi Polyenus, cum geometriam falsam credidit, illa etiam que sciebat oblitus est.) Sed & eorum que falsa, cum Syron omnia
 meminerit Epicuro dogmata, qua omnia vera esse nemo dixerit. Assensum suspensionem artes non tolli: sed nec sapientiam, cum nulla sit pars
 philosophia, in qua non vel in physica, vel Ethica, vel Dialectica varie sint inter ipsos Philosophos controversie. k ad l. His dictis finis
 disputationi imponitur.

MAGNUM ingenium L. Luculli, magnaque optimarum artium studium, tum omnino liberalis, & digna homine nobili ab eo percepta doctrina, quibus temporibus florere in foro maximè potuit, 1 caruit omnino rebus humanis. 2 Utenim urbanus, admodum adolescens, cum fratre, pari pietate, & industria prædito, paterna inimitabilis magna cum gloria est persecutus: in Asiam quæstor profectus, ibi per multos annos admirabili quadam laude provinciam præfuit: deinde absens factus ædilis, continuo prætor: (licebat enim celerius legis præmio) post in Africam: inde ad consulatum; quem ita gessit, ut diligentiam admirarentur omnes, 3 ingenium agnoscerent. Post ad Mithridaticum bellum missus à senatu, non modò opinionem viciis omnium, quæ de virtute ejus erat, sed etiam gloriam superiorum. Idque eo fuit mirabilius, quod ab eo laus imperatoria 4 non admodum expectabatur, qui adolescentiam in forensi opera, quæstura, diuturnum tempus, Muræna bellum in Ponto gerente, 5 in Asix pace consumserat. Sed incredibilis quædam ingenii magnitudo non desideravit indocilem ulus disciplinam. Itaque cum totum iter & navigationem consumisset partim in percunctando à peritis, partim in rebus gestis legendis, in Asiam factus imperator venit, cum esset Roma profectus rei militaris rudis. Habuit enim divinam quandam memoriam rerum, verborum majorem Hortensius. Sed quo plus in negotiis gerendis res, quam verba profuit. 6 hoc erat memoria illa præstantior: quam fuisse in Themistocle, quem facile Græcix principem ponimus, singularem ferunt. Qui quidem etiam pollicenti cuidam se artem ei memorix, quæ tum primùm proferebatur, tradituram, respondisse dicitur, 7 obvisis se male discere: credo, quod hærebant in memoria quæcumque audierat vel viderat. Tali ingenio præditus Lucullus adjunxerat etiam illam, quam Themistocles spreverat, disciplinam. Itaque ut litteris significamus, quæ monumentis mandata volumus, sic ille in animo res insculptas habebat. Tantus ergo imperator in omni genere belli fuit, præliis, oppugnationibus, navalibus pugnis, totiusque belli instrumentis, & apparatus, ut ille rex post Alexandrum maximus hunc à se majorem ducem cognovit, quam quemquam eorum, 8 quos legisset, fatetur. In eodem tanta prudentia fuit in constituendis, temperandisque civitatibus, tanta æquitas, ut hodie fieri Asia Luculli institutis servandis, & quasi vestigiis persequendis. Sed, etsi magna cum utilitate reipub. tamen diutius, quam vellem, tanta vis vicitus, atque ingenii, peregrinata abfuit ab oculis & fori, & curiæ. Quin etiam, cum victor, Mithridatico bello revertisset, inimicorum calamitas iracundio tardius, quam debuerat, triumphavit. nos enim consules introduximus paxem in urbem curiam clarissimi viri: cuius mihi consilium, & auctoritas, quid tum in maximis

rebus profuisset, dicerem, nisi de me ipso dicendum esset; quod hoc tempore non est necesse. itaque privabo illum potius debitu testimonio, quam id cum me laude communem. Sed, quæ populari gloria decorari in Lucullo debuerunt, ea fere sunt & Græcis litteris, & Latinis celebrata. Nos autem illa 9 externa, cum multis; hæc interiora, cum paucis ex ipso sæpe cognovimus. majore enim studio Lucullus cum omni litterarum generi, tum philosophiæ deditus fuit, quam, qui illum ignorabant, arbitrabantur. nec verò inveniuntur aetate scilicet, sed & pro quatuor aliquot annos, & in ipso bello; in quo ita magna rei militaris esse occupatio solet, ut non multum imperatori sub ipsis pellibus Otii relinquatur. Cum autem ẽ philosophis, ingenio, scientiæque putaretur Antiochus, Philonis auditor, excellere, eum secum & quæstor habuit, & post aliquot annos, imperator. cumque esset ea memoria, quam antè dixi, ea sæpe audiendo facile cognovit, quæ vel semel audita meminisse potuisset. Delectabatur autem mirificè lectione librorum, de quibus audiebat. At verò interdum, ne talium personarum, cum amplificare velim, minuat etiam gloriam. Sunt enim multi, qui omnino Græcas non amant litteras: plures, qui philosophiam: reliqui, qui etiam si hæc non improbant, tamen earum rerum disputationem principibus civitatis non ita decoram putant. Ego autem, cum Græcas litteras M. Catonem in senatu didicisse acceperim, P. autem Africani, historiæ loquantur, 10 in legatione illa nobili, quam ante censuram obiit Panætium unum omnino comitem fuisse: nec litterarum Græcarum, nec philosophiæ jam nullum auctorem requisito: Restat, ut is respondens, qui sermonibus ejus modi nolint personarum gratia veli ligari. Quasi verò clarorum virorum aut tacitos congressus esse oporteat, aut ludicras sermones, aut rerum colloquia leviorum. Etenim, si quodam in libro verè est à nobis philosophia laudata, profectò ejus tractatio optima, atque amplissima quoque dignissima est: nec quidem aliud videndum est nobis, quod populus R. hoc in gradu collocavit, nisi ne quid præclarum studium de opera publica detrahatur. Quod si cum fungi munere debeamus. non modò operam nostram numquam à populari coetu removeamus, sed ne litteram quidem ullam facimus, nisi forensis: quis reprehendet nostrum etiam: qui in eo non modò nosmetipsos hebescere, & languere nolumus, sed etiam ut plurimum proficiamus, entimus? 11. Quæ R. M. verò non modò non minus, sed etiam ægeri arbitramur eorum, quorum ad populares, illustresque laudes, has etiam minus notas, minusque per vulgata adjungimus. Sunt etiam, qui negent, in his, qui in nostris libris disputent, fuisse earum rerum, de quibus disputatur, scientiam. Qui mihi videntur non solum vivis, sed etiam mortuis injurere. Restat unum genus reprehensurum, quibus Academia ratio non probetur. Quod gravius ferreus, si quæquam ullam disciplinam philosophiæ probaret, præter

1. **C**icero omnia rebus humanis. Non potest diotius invidere cetero nostro veram Pallii lectionem, invenimus tamen in duobus Palliæ Gul. verò in T. atque in S. Viêt quod suburbanum Parisiense, hæc ætatis, vulgari, rebus urbanis. profus stohide, quocumque etiam modo interpretemur.

2. **U**t enim urbanus, admodum adolescens. Sic videtur Pal. rectè urbanus, id est, in urbe vixit. Gul. nihil hæc annotat, sed mihi dubium non est, quin & ea vox fuerit in eodem m. f. sed, etiam non solum opus ingenio, sed etiam ætatis & aetatis superstitio sitima. Certe ad quæscere variis libris lectis omnibus, quæ alius quis nostræ civitatis enodavit, est hominis minus fecerit, minus credulit, uno multa nosmetipsos fugant tunc quoque, cum singulis quasi, vobis litterisque in hæc se putamus.

3. **Ingenium æquiferum.** Sic duo nostri & Gul. coridem melius longè quam vulgari cognoscitur: quod & delectum cupiebat, omnino nostro Viêt, sed nemo obsecutus est, præter Sturmium & Man. non Brutus, non Lamb. non ceteri.

4. **Non admodum expectabatur.** Si standum Pall. item exemplari Sa. Viêt. cujus variale ceteris libro suo adiecit Gul. legendum profus, spectabatur. & ita profectò loquebantur veteres resinæque etiam num

libri pluræque, ne spernoris meis prodidit ad hunc auctorem ad Senecam ad alios.

5. **Et Asia pax.** Sic Pal. fer. nam pr. in Asia pax, quomodo edidit Viêt. hoc existatque item in Gryphii m. à Mich. Bruto laudato. Gul. quod est in Viêt membranarum, in Asia pax, cupiebat Asia in pax.

6. **Hæc res inveniuntur.** Dub. to de iodi integritate Pal. sanè hæc habet, ut not. C. C.

7. **Obvisis se male discere.** Liqueat sententia, sed hæc tamen Pal. sic, qui egerit amplius, mallem, quam si fere.

8. **Quæ legisset fatetur.** Viêt. ad dex. die Parisiensis quæ legibus fatetur, unde fieri facile potest legimus, & annotat Gul.

9. **Restat unum genus.** Sic Viêt ed. t. oneque aliter Pal. vulgari, ex. cetera.

10. **In legatione illa nobili.** Viêt. Viêt. codex à manu prima in regione, quod annotavit Gul. nec videtur de nihilo cogitamus.

11. **Nec quidquam aliud videndum est nobis.** Viêt m. f. hæc videndum neque aliter Pal. fer. si quod est, ut videlicet est. Gryphii membranarum, quæ quidquam ad hunc inveniuntur vel intenduntur in quatuor visis Lamb. didot: nec quidquam aliud, si quid inveniendum visis.

eam, quam ipse sequeretur. Nos autem quoniam i contra omnes dicere, qui scire sibi videntur, solemus, non possumus quin alii a nobis dissentiant, recusare. Quamquam & nostra quidem causa facilis est, qui verum invenire sine ulla contentione volumus: idque summa cura studioque conquirimus. Etsi enim omnis cognitio multis est obstructa difficultatibus, eaque est, & in ipsis rebus obscuritas, & in iudiciis nostris infirmitas, ut non sine causa & doctissimi, & antiquissimi invenire se posse, quod eperent, diffisi sint: tamen nec illi defecerunt, neque nos studium exquirendi defatigati relinquimus, neque nostras disputationes quidquam aliud agunt, nisi ut in utramque partem dicendo, & audiendo eliciant, & tanquam exprimant aliquid, quod aut verum sit, aut ad id quam proxime accedat. Neque inter nos & eos, qui se scire arbitrantur, quidquam interest, nisi quod illi non dubitant, quin ea vera sint, quæ defendunt: nos probabilis multa habemus, quæ se qui facile affirmare vix possimus. Hoc autem liberiores, & solutiores sumus, quod integra nobis est iudicandi potestas: nec, ut omnia, quæ præscripta, & quasi imperata sint, defendamus, necessitate ulla cogimur. Nam ceteri primum ante tenentur adstricti, quam quid esset opimum, iudicare poterunt: deinde INFIRMISSIMO TEMPORE ARTIS aut obsecuti amico cuidam, aut una alicujus, quem primum audierant, oratione capti, de rebus incognitis iudicant, & ad quamcumque sunt disciplinam quasi tempestate delati, ad eam, tanquam ad saxum, adherescunt. Nam quod dicunt omnia se credere et quem vident fuisse sapientem: probarem, si id ipsum rudes & indocti iudicare potuissent: (Statuerunt enim qui sit sapiens, vel maxime videtur esse sapiens) 4 sed, ut poterunt, omnibus rebus auditis, cognititis etiam reliquorum sententiis, iudicaverunt: aut re semel audita ad unius se auctoritatem contulerunt. Sed nescio quo modo PLEBISQUE ERRARE MALUNT. eamque sententiam, quam adamaverunt, pugnacissime defendere, quam sine pertinacia, quid constantissime dicatur, exquirere. Quibus de rebus & alias sæpe nobis multa quæ sita & disputata sunt, & quondam in Hortensii villa, quæ est ad Baullos, cum eo Catulus, & Lucullus, nosque ipsi postmodum venissemus, quam apud Catulum fuisset. quod quidem etiam maturius venimus, quod erat constitutum, si ventus esset, Lucullo in Neapolitanum, mihi in Pompejanum navigare. Cum igitur pauca in Xylo locuti essemus, tum eodem in spatio confisimus. (b) Hic Catulus, Etsi heri, inquit, id, quod quærebatur, parè explicatum est, & ut tota ferè quæstio tractata videatur; tamen exspecto ea, quæ te pollicitus es, Luculle, ab Antiocho audita, dicturum. (c) Equidem, inquit Hortensius, feci plus, quam vellem: & totam enim rem Lucullo integram servari oportuit. & tamen fortasse servata est. à me enim ea quæ in promptu erant dicta sunt:

à Lucullo autem 7 reconditiore desidero. (d) Tum ille, Non sanè, inquit, Hortensii, conturbat me expectatio tua; etsi nihil est illi, qui placere volunt, tam adversarium: sed quia non laboro, quam valde ea, quæ dico, probaturus sim, eo minus conturbor. dicam enim, nec mea, nec ea, in quibus, si non fuerint, non vinci me malim, quam vincere. Sed mehercule, ut quidem nunc se causa habet, etsi hesterni sermone 9 labefacta est, mihi tamen videtur esse verissima. Agam igitur sicut Antiochus agebat. nota enim mihi res est. nam & vacuo animo illum audiebam, & magno studio, eadem de re etiam sapius: ut etiam maiorem expectationem mei faciam, quam modò fecit Hortensius. (e) Cum ita esset exorsus, ad audiendum animos ereximus. At ille, Cum Alexandria pro quaestore, inquit, essem, fuit Antiochus mecum, & erat jam antea Alexandria familiaris Antiochi: Heraclitus Tyrius: qui & Clitomachum multos annos, & Philonem audierat, homo sanè in ista philosophia, quæ nunc prope diuversa revocatur, probatus, & nobilis: cum quo & Antiochum sæpe disputantem audiebam: sed utrumque leviter. Et quidem isti libri duo Philonis, de quibus heri dictum à Catulo est, tum erant allati Alexandriam, tumque primum in Antiochi manus venerant: & homo natura lenissimus (nihil enim poterat fieri illo mitius) Homachari tamen cepit. Mirabar, neque enim unquam antea videram. At ille Heracliti memoriam implorans, quætere ex eo, viderentur illa Philonis aut ea num vel è Philone, vel ex ullo Academico audisset aliquando? negabat. Philonis tamen scriptum agnoscebat: nec id quidem dubitari poterat. nam 10 aderant mei familiares, & docti homines, P. & C. Seli, & 11 Tetrilius Rogus: qui se illa audisse Romæ de Philone, & ab eo ipso illos duos libros dicerent descripsisse. Tum & illa dixit Antiochus, quæ heri Catulus commemoravit à patre suo dicta Philoni, & alia plura; nec se tenuit, quin contra suam doctorem 12 librum etiam ederet, 13 qui, Sosus, inscribitur. Tum igitur & cum Heraclitum studiosè audirem contra Antiochum dissententem, & item Antiochum contra Academicos, dedi Antiocho operam diligentius, ut causam ex eo totam cognoscerem. Itaque complureis dies, adhibito Heraclito, doctisque compluribus, & in his Antiochi fratre Aristone, & præterea Aristone, & Dione: quibus ille secundum fratrem plurimum tribuebat: multum temporis in ista una disputatione consumimus. Sed ea pars, quæ contra Philonem erat, prætremittenda est. minus enim acer est adversarius is, qui ista, quæ sunt heri defensa, negat Academicos omnino dicere. Etsi enim mentitur, tamen est adversarius lenior. Ad Ateesium, Carneademque veniamus. Quæ cum dixisset, sic rursus exorsus est: Primum mihi videntur (me autem nomine appellabat) cum veteres physicos nominatis, facere idem, quod scilicet et vos solent, cum aliquos ex anti-

V V V 4 quis

1. Contra omnes dicere qui scire sibi videntur. Sic Pal. pr. & Gypsius vocat ac secum dicere qui videntur, quod expressit editio Vici. sequiturque Sturmiana. Paullus Man adheret, ut & nos olim vulgatis.
2. Nostra quidem causa facilis est. Retinui Vici lectionem, confirmatam Pall. nostris alii ed. deere, facilis est.
3. Dicendo & audiendo iudicant. Lamb eiecit, & audiendi, fide, inquit, nisi neque aliter videbatur facturus Gul. verum cum nostrum illud exister in Pall. in T. & Vici. item edire in bus omnium; exprimat vel in nobis Lamb. qui nam sint veteres ejus libri, aut quales.
4. Sed, ut poterunt, omnibus. Lamb. multa verba & addit & mutat, ideoque eum reprehendit Mur. l. VII. Var. lect. c. 18. aliterque grassat ad Medicinam etiam P. Man. accurrit huic ægro, minime ægotanti; si quid morbi se Vico proque sano habeat etiam Gul. annotatos, iudicant, aut, qui sit sapiens maxime sapientis est, quod certe si qui adolescenter, certam Philosophiæ sectam secuti sunt, facere non poterunt; sed quod poterant hoc fecerunt, ut exploratis diligenter examinatisque rationibus, pro capta sua iudicarent.
5. Ut sita ferè quæ sita videtur. Videtur hæc poterant esse spacia, certe superflua nisi comparerent in omnia. mss.
6. Totam enim rem Lucullo integram. Non temerarium est quod Pal. & S. Vici. cod. servant Catulo integram. examinabant otiosiores.
7. Reconditiore desidero. Liber S. Vici non agnoscit syllabam primam vocis primæ, quod placet Gul. ut condita venisset opponatur: is quæ

in promptu, ego nihil tribuo uni, manifeste pro, nisi ratio pro eo tota etiam in tali ter. quo cum non abeat à vulgato, d. retineo.

8. In quibus si non fuerint, non vinci me malim. Lamb. interjecit, furris vera & x mss. quos glossa fort. latos afferit Gul. vocem enim eam elegantius lubintelligi. sic Latho: sunt ista Lath. neque enim vix ut lath. Africano. Et. & verò non est verbi in membranis meis, aut S. Vici. quibus si auscultamus, iugulandum non altercum se crebendur; inquam, in quibus si non fuerint, vinci me malim.

9. Labefacta est. Sic S. Vici. sic Pall. neque aliter editi à Vici. quem statim deseruit Sturmium, revocavitque vulgatum, labefacta est, & ad hætere magis stetit ceteri.

10. Aderant ei familiares docti homines. Copula non est in S. Vici. habereque Pal. secundum familiares, docti omnes, quod placet.

11. Tetrilius Rogus. Lamb. publicavit: Tetrilius Rogus malu ssem ego Tetrilius verum cum exister in Pal. pr. Criticus, in S. V. & Criticus, videndum an non fuerit C. Ractius ut coniecerat Gul.

12. Librum etiam ederet. Sic omnes eod. ante Lamb. qui d. suis produxit, edidit, quod in l. bro S. Vici. aliterum hæret in Pall. neque quid habere vitii.

13. Qui Sosus inscribitur. At reperi in Pall. eratque in T. & Vici. Sosus, quod an alludat ad Ciliicæ urbem, viderint curis locuti. mss. satis est indicasse lectionem librorum placentiarum.

quis claros viros proferunt, quos dicant fuisse populares, ut eorum ipsi similes esse videantur. 1 Repetunt jam P. Valerium, qui exactis regibus, primo anno consul fuit: commemorant reliquos, qui leges populares de PRO-CATIONIS tulere, cum consules essent: tum ad hos notiores, C. Flaminiū, qui legem agrariam aliquot annis ante secundum Punicum bellum tribunus pl. tulerit, invito senatu: & postea bis consul factus sit. 2 L. Cassium, Q. Pompeium illi quidem, etiam P. Africanum referre in eundem numerum solent. Duos vero sapientissimos, & clarissimos fratres, P. Crassum, & P. Scævola, ajunt T. Graccho auctor legum fuisse, 3 alterum quidem, ut videmus, palam: alterum, ut suspicamur, obscurius. Ad dunt etiam C. Marium, & de hoc quidem nihil mentuntur. horum nominibus tot virorum atque tantorum expositis, coram se institutum sequi dicunt. 4 Similiter vos cum perturbare ut illi cenpui. sic vos philosophiam bene tam constitutam velitis, Empedoclem, Anaxagoram, Democritum; Parmenidem. 5 Xenophanem, Platonem etiam, & Socratem proferitis. Sed neque Saturnius f. ut nostrum intencum potissimum nomen, 6 simile quidquam habuit veterum illorum, nec Arcesilæ calumniā conferenda est cum Democriti verecundia. Et tamen isti physici rarè admodum, cum hærent aliquo loco. exclamant & quasi mente incitati: Empedocles quidem, ut interdum mihi furere videatur: abstrusissimo omnia, nihil nos sentire, nihil cernere: nihil omnino, quale sit, posse reperire. Majori autem partem mihi quidem omnes isti videntur nimis etiam quædam affirmare, plusque profiteri se scire, quam sciant. Quod si illi tum in novis rebus, quasi modo nascentes hæsitaverunt, nihilne tot seculis, summis ingeniis, maximis studiis, explicatum putamus? nonne, cum jam philosophorum disciplina gravissima constitisset, 7 tum exortus est; ut in optima republ. T. Gracchus, qui otium tollendū erat, sic Arcesilas, qui constitutam philosophiam everteret, & in eorum auctoritate delitesceret, qui negassent quiddam sciri, aut percipi posse? quorum è numero tollendus est & Plato, & Socrates: aliar, quia reliquit perfectissimam disciplinam, Peripateticos, & Academicos, nominibus differentis, se congruentis: a quibus Stoici ipsi verbis magis, quam sententiis dissenferunt. Socrates autem de se ipse detrahens in disputatione, plurimobuebat iis, quos volebat refellere. Ita cum aliud diceret, atque sentiret, libenter uti solitus est ea dissimulatione, quam Græci εἰρηστιάω vocant: quam ait etiam in Africa no fuisse Fannius: idque propterea vitiosum in illo non putandum quod idem fuerit in Socrate. Sed fuerint illa

vetera, si vultis, incognita. Nihilne est igitur actum, quod investigata sunt, postquam Arcesilas Zenoni, ut putatur, obreclans, nihil novi reperti, sed emendanti superiores; immutatione verborum, dum hujus definitiones labefactare vult, conatus est clarissimū rebus senectus obducere? Cujus pirinò non admodum probata ratio, quamquam floruit cum acumine ingenii, tum admirabili quodam lepore dicendi, proximè a Lacide solo retenta est: post autem conficta à Carneade, qui est quatuor ab Arcesila. 9 audivit enim Egelinum, qui Evandium audierat, Lacydis discipulum, cum Arcesila Lacydes fuisset. Sed ipse Carneades diu tenuit. nam nonoginta vixit annos: & qui illum audierant, admodum floruerunt; è quibus industria plurimum in Clitomacho fuit: declarat multitudine librorum: 10 ingenii non minus in hoc, quam in Carneade eloquentia, in Melanthio Rhodio sus vitatis. Bene autem nosse Carneadem 11: Statronicus Metrodorus putabatur. Jam Clitomacho 12 Philo vester operam multos annos dedit, Philone autem vivo patrocinium Academicum non defuit. Sed, quod 13 nos facere nunc ingredimur, ut contra Academicos disseramus; id quidem è Philosophis, & illi quidem non mediocres, faciendum omnino non putabunt: 14 nec verum esse, ullam rationem disputare cura iis, qui nihil probent: Antipatrumque Stoicum, qui multus in eo fuisset, reprehendebant: nec definiti sbebant necesse esse, quid esset cognitio, aut perceptio, aut, si verbum è verbo volumus, comprehensio, quam κατάληξις illi vocant: eosque, qui persuadere vellent, esse aliquid quod comprehendere & percipi posset, inscienter facere dicebant, propterea quod nihil esset clarius & γεγαλασ. ut Græci perspuitatem, aut εὐνοϊαν nos, si placet, nominemus: fabricemurque, si opus erit, verba; ne hic sibi f. me appellabat jocans hoc licere putet soli. Sed tamen orationem nullam putabant illustriorem 15 ipsa evidentiā reperiri posse, nec ea, quæ tam clara essent, definienda censebant. Alii autem negabant se pro hac evidentiā quiddam priores fuisse dicturos: sed ad ea, quæ contra dicerentur, diti oportere putabant; ne qui fallerentur. Plerique tamen & definitiones ipsarum etiam evidentiū rerum non improbant: & vero idoneam, de qua queratur, & 16 homines dignos, quibuscumque disseratur, putant. Philo autem, dum nova quædam commoveret, quod ea sustinere vix poterat, quæ contra Academicorum pertinaciam dicebantur, & aperte mentitur, ut est reprehensus a patre Catulo, & ut docuit Antiochus, in id ipsum se induit, quod timabatur. Cum enim ita negaret quiddam esse, quod comprehendere posset (id enim volumus esse

I. Ang.

1. Repetunt jam P. Valerium. Sic Pall. nostri, sic omnes edd. ante Lamb. qui obtulit nobis, jam à P. Valerio, quod invenisset in suis, jam P. Valerio quomodo etiam habet exemplar S. Vi. & Brotus tamen affirma se Lamb. lectorem offendisse in m. Gryphi. fides sic penes auctorem, quippe non tam mihi displicet lectio recepta vulgo, quam illud jam.
 2. L. Cassium, Q. Pompeium illi quidem, etiam P. Africanum referre, etc. Ita Pall. legunt, distingui vero præterea primus; nec longe secus editio V. C. nempe: L. Cassium, Q. Pompeium illi quidem etiam, etc. vulgatores interpolaverunt: L. Cassium, Q. Pompeium illi quidem etiam, etc. Lamb. ab ultimis istis nihil recedit nisi quod interlinear vocem; Pompeium atque illi quidem etiam, P. etc.
 3. Alterum quidem, ut videtur palam, alterum, ut suspicamus obscurius. Cum mihi vacaret in illo suspicamus; habeantque nonnulli suspicamus; suspicior legi: postea alterum quidem palam, alterum obscurius, expositis ceteris, tanquam annotatione interpretum.
 4. Similiter vos. fero est utramque vocem habeam pro adulterina. ita sane dolere, helle reliqua procedunt.
 5. Xenophanem. Pall. duo. non enim ut & Aldi senioris editio. S. Vi. & Xenophanem.
 6. Quod videtur incitari. S. Vi. & ber. incitari, quod videtur probasse Gul. ego ad hæc publicatis, cui & favent Pall.
 7. Tum exortus est, ut in optima, etc. Ita Pall. ut & vocitè impressum. V. C. tum ut exortus est, ut in optima, etc. Ita Pall. ut & vocitè impressum. V. C. tum ut exortus est in spe. Lamb. edidit: ut exortus est in spe. Neque esse in Gryph. codice prodicit Brotus, in S. Vi. & Gul.

8. Aliud dicitur, aliud sentitur. Codex S. Vi. & aliud agnosceret aliud sentitur; hoc est, inquit Gul. probaret, ut præ se foret. Terent. non agnoscebat hæc, tam superbum, e quidem veros, nemus Gul. erraverit, scribendum que sit, aliud dicitur, aliud agnosceret. Pall. nostri nihil mutant.
 9. Auditis enim Egelinum. Sic olim cusi, sic Pall. neque aliter vocatur Laertio male Lamb. & Brot. Egelinum.
 10. Inquit non minus in hoc, quam in Carneade eloquentia. Locum arguit mendæ librorum dissonantia. Pall. secum. non agnoscit illud in Carneade. S. Vi. & fero hæc ab utringue hæc ut in Carneade. ex quo fingebat Gul. ingratum ut minus in Carneade eloquentia nam de Carneade non loquor, sed discipulo ejus aliquo.
 11. Statronicus Metrodorus putabatur. Sic quidem Pall. Tecum, sed pro solummodo prætere, ut ait Necus putabatur.
 12. Philo vester. Pall. & S. Vi. & vester revocandumque putassent, nisi alteram perinaciter peritarat in omnibus edd.
 13. Nec facere nunc ingredimur. S. Vi. & ingredimur, & ita Lamb. prius tamen restat in Pall. eed. que omnibus.
 14. Nec verum esse, ullam rationem disputare cura iis. Sic editio Aldi senioris, sic V. C. nec alter Gryphi m. aut Pall. pro nam secum verum. P. Man. secutus unum Matij librum edidit: nec vero esse. Lamb. è duobus codicibus, eed. apud quos viros, aut ubi reperendum fuit, repositit; nec verum esse disp. eie. etiam rationem rationem. Malculc.
 15. Ipsa evidentiā reperiri posse. Voces duæ postremæ sine damno sententiæ tolli poterant.
 16. Homines quibus cum differant. Pall. pe. differant. poteratque admittentiæ rationem loqueretur pueri.

I. Ang.

ἢ ἄρα (ἀλλήλων) illud esset, sicut Zeno defini: et tale visum (siam enim hoc pro φανταστικόν verbum satis hebreo sermone trivimus) visum igitur impressam, effectumque ex eo, unde esset, quale esse non potest ex eo, unde non esset: id nos à Zenone definitum rectissime dicimus, qui enim potest quidquam comprehendere, ut planè confidas id perceptum, cognitumque esse, quod est tale, quale vel falsum esse possit; hoc cum infirmat, tollitque Philo, iudicium tollit incogniti, & cogniti, ex quo efficitur, nihil posse comprehendere, ita imprudens eò, quo minime vult, revolvitur. Quare omnis oratio contra Academiam suscipitur à nobis, ut retineamus eam definitionem, quam Philo voluit evertere, quam nisi obtinemus, percipi nihil posse concedimus. Ordiamur igitur à sensibus, quorum ita clara iudicia, & certa sunt, ut si optio naturæ nostræ detur, & ab ea Deus aliquis requirat, contentane sit suis, integris, incorruptisque sensibus, an postulet melius atiquid: non videam, quid quaerat amplius. Neque verò hoc loco expectandum est, dum, de remo inflexo, aut de collo columbae respondeam, non enim is sum, qui quidquid videtur, tale dicam esse, quale videatur. Epicurus hoc viderit, & multa aliam eo autem iudicio ita est MAXIMA in sensibus veritas, si & sani sunt, & valentes, & omnia remouentur, quæ obstant, & impediunt, itaque & lumen mutari sæpe volumus, & situs earum rerum, quas intuemur, & intervalla aut contrahimus, aut diducimus: multa que facimus usque eò, dum ad ipsius ipsæ fidem faciat sui iudicium, quod idem sit in vocibus, in odore, in sapore: ut nemo sit nostrum qui non in sensibus sui cuiusque generis iudicium requirat acriter, adhibita verò exercitatione, & arte, ut oculi pictura teneantur, & aures cantibus, quis est quin cernat, quanta vis sit in sensibus? quam multa vident pictores in umbris, & in eminentia, quæ nos non videmus? quàm multa, quæ nos fugiunt in cantu, exaudiunt in eo genere exercitatio? qui primo in statu tibicinis Antiocham esse ajunt, aut Andromacham, cum id nos ne suspicemur quidem, nihil necesse est de gustatu, & odoratu loqui; in quibus intelligentia, et si vitiosa est quædam tamen, quid de sacra, & eo quidem, quem philosophi interiorè vocant, aut doloris, aut voluptatis? in quo Cyrenaici solo putant veri esse iudicium, quia sentiantur. Potestne igitur quisquam dicere, inter eum, qui doleat, & inter eum, qui in voluptate sit, nihil interesse? aut, ita qui sentiat, non apertissime insaniat? atqui qualia sunt hæc, quæ sensibus percipi dicimus? talia sequuntur ea, quæ non sensibus ipsis percipi dicuntur, sed quodam modo sensibus, ut hæc: illud est album, hoc dulce, canorus illud, hoc bene senu, hoc asperum animo jam hæc tenemus comprehensa, non sensibus, ille deinceps equus est, ille canis, cetera series deinde sequitur, majora nectens, ut hæc, quæ quasi expletam rerum comprehensionem amplectuntur, si homo est, animal est mortale, ratione particeps, quo è genere nobis notitia rerum imprimuntur: sine quibus nec intelligi quidquam, nec quæsi aut disputari potest, quod si essent falsæ notitiæ (Cervolas enim nuntias appellare tu videbare) si igitur essent hæc falsæ, aut ejusmodi visis impressæ, qualia visa à falsis discerni non possent: quo tandem his modo uteremur: quo modo autem, quid cuique rei consentaneum esset, quid repugnaret, videremus? memoria quidem certe, quæ non modo philosophiam, sed omnis vitæ usum,

omneisque artis una maxime continet, nihil omnino loci relinquitur, quæ potest enim esse memoria falsorum? aut quid quisquam meminit, quod non animo comprehendit, & tenet? aut verò quæ potest esse, nisi quæ non ex una, aut duabus, sed ex multis animi perceptionibus constat? quam si subtraxeris, qui distingues artificem ab inscio? non enim fortuito hunc artificem dicimus esse, illum negabimus: sed cum alterum percepta, & comprehensa tenere videmus, alterum non item, cumque artium aliud ejusmodi genus sit, ut tantummodo animo rem cernat: aliud, ut moliat, aliquid & faciat: quo modo aut geometres cernere capotes, quæ aut nulla sunt, aut internoici à falsis non possunt: aut is, qui fidibus vitæ, ex plere numeros, & conficere versus? quod idem in similibus quoque artibus continget: quarum omne opus est in faciendo, atque agendo. Quid enim est, quod arte effici possit, nisi is, qui artem tradabit, multa perceperit? Maxime verò virtutum cognitio confirmat, percipi, & comprehendere multa posse, in quibus solis ineffe etiam scientiam dicimus, quomodo nos non comprehensionem modo rerum, sed eam stabilem quoque atque immutabilem esse censemus: itemque sapientiam, artem vivendi, quæ ipsa ex sese habeat constantiam: ea autem constantia si nihil habeat percepti, & cogniti, quæro, unde ille vir bonus qui statuit omnem cruciatum perferri, intolerabili dolore lacerari potius, quam aut officium prodat, aut fidem, cur has sibi tam graves leges imposuerit, cum, quomodolibet oportere, nihil haberet comprehensi, percepti, cogniti, constituti? Nullo igitur modo fieri potest, ut quisquam tanti æstimet æquitatem, & fidem, ut ejus conservandæ causa nullum supplicium recuset, nisi iis rebus assensus sit, quæ falsæ esse non possunt. Ipsa verò sapientia, si se ignorabit, sapientia sit, necne; quo modo primum obtinebit nomen sapientia; deinde quo modo suscipere aliquam rem, aut agere fidenter audebit, cum certi nihil erit, quod sequatur? cum verò dubitabit, quid extremum, & ultimum bonorum, ignorans, quod omnia referantur, qui poterit esse sapientia? Atque etiam illud perspicuum est, constitui necesse esse initium, quod sapientia, cum quid agere incipiat, sequatur: idque initium, esse naturæ accommodatum, nam aliter appetitio, (eam enim esse volumus agere) qua ad agendum impellimur, & id appetimus, quod est visum, moveri non potest, illud autem, quod movet, prius oportet videri, eiq; credi: quod fieri non potest, si id, quod visum erit, discerni non poterit à falso. Quo modo autem moveri animus ad appetendum potest si id, quod videtur, non percipitur, accommodatum ne naturæ sit, an alienum? Itemque, si, quid officii sui sit, non occurrit animo, nihil umquam omnino aget, ad nullam rem umquam impelletur, numquam movebitur, quod si aliquid aliquando a stirus est, necesse est id si verum, quod occurrit, videri. Quid? quod, si ista vera sunt, ratio omnis tollitur, quasi quædam lux, lumenque, vita? tamenne in ista pravitate persistatis? nam querendi initium ratio attulit: quæ perfecit virtutem, cum esset ipsa ratio confirmata: querendo, quæstio autem, est appetitio cognitionis: quæstionisque finis, inventio. At nemo invenit falsa: nec ea, quæ incerta permanent, inventa esse possunt: sed, cum ea, quæ qua si involuta fuerunt, aperta sunt, tum inventa dicuntur, sic & initium querendi, & exitus percipiendi, &

V V V 5

compte

X. Ἀγαλλήλων) Turbeas lib. vii. Advers. cap. i. responsum putat ἀγαλλήλων; sed in visis mss. nostris tribus, videntur & non Lambini.

2. Passet ex eo unde non esset. Sic Pall. duo sic editiones Victorii & Pauli Manuti, nam pariter eorum amplius, passet, ut ex eo. quod Sturmius alique in hunc usque diem recte verunt, sed præter mss. Lambini suo more multa addidit, melius abutilit, nimis licenter.

3. Qui quidquid videtur. Ita quidem editus ab Aldis; sed Victoriana

na videtur, neque aliter Pall.

4. Qui non in sensibus. Lambinus indicavit quibusdam mss. abesse negativam; cum abesset item membranis S. Victorii, delectam censebat Gulielmus, habent tamen Palatini, & videtur prolixo necessaria.

5. Sed eam stabilem querunt atque. Sic Pall. nostri, sic editio Victorii, quam tamen nemo secutus est; contenti vulgato sed eam stabilem atque.

2. Expit-

comprehendendi tenet. itaque argumenti conclusio, quæ est Græcè *ᾠροδενεῖς*, ita definitur: *Ratio, quæ ex rebus perceptis ad id quod non percipi batur, adducit.* Quod si omnia visâ ejusmodi essent, qualia isti dicunt, ut ea vel falsa esse possent, neque ea posset ulla notio discernere: quo modo quempiam aut conclusisse aliquid, aut invenisse dicemus? aut quæ esset conclusi argumenti fides? Ipsa autem philosophia, quæ *raisonibus* progredi debet, quem habebit exitum? sapientiæ verò quid futurum est? quæ neque de se ipsa dubitare debet, neque de suis decretis, quæ philosophi vocant *δὲ νόμοις*: quorum nullum sine scelere prodi poterit. cum enim decretum proditur, lex veri, reliquæ proditur, quo è vitio & amicitiarum prodiones, & rerum publicarum nasci solent. Non potest igitur dubitari, quin decretum nullum falsum posse esse, & sapientique satis sit, non esse falsum, sed etiam itabile, fixum, ratum esse debeat: quod movere nulla ratio queat, talia autem neque esse, neque videri possunt eorum ratione, quæ illa visâ, è quibus omnia decreta sunt nata, negant quidquam à falsis interesse. Ex hoc illud est natum, quod postulabat Hortensius, ut id ipsum saltem perceptum à sapiente diceretis, nihil posse percipi. Sed Antipatro hoc idem postulanti, cum diceret, ei, & qui affirmaret nihil posse percipi, consentaneum esse animum tamen illud dicere, percipi posse, ut alia non possent, Carneades acutiùs resistebat. nam tantum abesse dicebat, ut id consentaneum esse, ut maximè etiam repugnaret. qui enim negaret quidquam esse, quod perciperetur, eum nihil excipere, ita necesse esse, ne id ipsum quidem, quod exceptum non esset, comprehendere, & percipi ullo modo posse. Antiochus ad istum locum profectus videbatur accedere, quoniam enim id haberent Academici decretum (sentitis enim jam hoc me *δὲ νόμοις* dicere) nihil posse percipi, non debere eos in suo decreto sic in ceteris rebus, fluctuare, præsertim cum in eo summa consisteret. hanc enim esse REGULAM TOTIVS PHILOSOPHIAE, constitutionem veri, falsi, cogniti, incogniti: quam rationem quoniam suscipere, docereque vellent, quæ à quovis accipi oporteret, & quæ repudiari, certè hoc ipsum ex quo utantur, falsique judicium esset, percipere eos debuissent. etenim duo esse hæc maxima in philosophia, *ἰσχυρὸν μὲν ἔστι, & τὸ ἐπιπέδον*, nec sapientem posse esse, qui aut cognoscendi esse initium ignoret, aut extremum experiendi, ut aut unde proficiatur, aut quò perveniendum sit, nesciat. hæc autem habere dubia, neque his ita considerare, ut moveri non possint, abhorre à sapientia plurimum. Hoc igitur modo potius erat ab his postulandum, ut hoc unum saltem, percipi nihil posse, perceptum esse dicerent. Sed de inconstantia totius illorum sententiæ, si ulla sententia cujusquam esse potest nihil approbantis, & sit, ut opinor, dictum satis. Sequitur disputatio copiosa illa quidem, sed paulo abstrusior. habet enim aliquantum à physicis: ut verè, ne majorem largiar ei, qui contra dicturus est, libertatem, & licentiam. nam quid eum facturum putem de abditis rebus, & obscuris, qui *lucem eripere* conetur? Sed disputari poterat subtiliter, quanto quasi artificioso natura fabricata esset primum animal omne: & deinde hominem maxime: quæ vis esset in sensibus: quemadmo-

dum *prima visâ* nos pellerent: deinde appetitio ab his pulsa sequeretur: tum ut sensus ad res percipiendas intendere-
 rumus. Mens enim ipsa, quæ *sensuum finis* est, atque etiam ipsa sensus est, naturalem vim habet, quam intendit ad ea, quibus movetur. itaque alia visâ sic arripit, ut his statim utatur: & aliqua sic recondit: è quibus memoria oritur, cetera autem similitudinibus constituit: ex quibus efficiuntur notitiæ rerum: quas Græci tum *ἐπιπέδον*, tum *ᾠροδενεῖς* vocant. eò cum accessit ratio, argumentique conclusio, rerumque innumerabilium multitudo, tum & perceptio eorum omnium apparet, & eadem ratio perfecta his gradibus, ad sapientiam pervenit. Ad rerum igitur scientiam, vitæque constantiam aptissima cum sit mens hominis, amplectitur maximè cognitionem: 7 & istam *ἰσχυρὸν μὲν ἔστι*, quam, ut dixi, verbum è verbo exprimentes *comprehensionem* dicemus, cum ipsam per se amat (nihil est enim ei *veritatis luce dulcius*) tum etiam propter usum, quocirca & sensibus utitur: & arcis efficit, quæ sensus vitæ: & usque eò philosophiam ipsam corroborat, ut virtutem efficiat, ex qua re una vita omnis apta sit. Ergo hi, qui negant quidquam posse comprehendi, hæc ipsa estipiunt vel instrumenta, vel ornamenta vitæ: vel potius etiam *vitam vitam* exvirtutem funditis, ipsumque animal orbant animo: ut difficile sit de temeritate eorum, perinde ut causa postulat, dicere. Nec verò satis confluere possum, quod sit eorum consilium, aut quid velint. Interdum enim cum adhibemus ad eos orationem hujusmodi: *Si enim, quæ dīspensatur, vera non sit, sum omnia fore incerta: respondent, Quid ergo istud ad nos? num nostra culpa est? naturam accusa, quæ in profundo veritatem, ut ait Democritus, penitus abstruserit.* Alii autem elegantius, qui etiam queruntur, quod eos insimulemus omnia incerta dicere. quantumque interest inier incertiam & id, quod percipi non possit, docere conantur, eaque distinguere. Cum his igitur agimus, qui hæc distinguunt: illos, qui omnia sic incerta dicunt, ut, stellarum numerus, 8 par, an impar sit, nesciatur quasi desperatos aliquos relinquantur. volunt enim & hoc quidem vel maximè animadvertendam vos moveri probabile aliquid esse, & quasi verisimile, eaque se uti *regula* & in agenda vita, & in quærendo, ac distinguendo. Quæ ista regula est veri & falsi, si notionem veri & falsi, propterea quod ea non possunt inter nos, nullam habemus? nam, si habemus, interesse oportet, ut inter rectum, & pravum, sic inter verum, & falsum, si nihil interest, nulla regula est: nec potest si, cui est visio veri, falsique communis, ullum habere iudicium, aut ullam omnino veritatis notam, nam, cum dicunt, hoc se unum tollere, ut quidquam possit ita videri, ut non eodem modo falsum etiam possit ita videri, cetera autem concedere: faciunt *periculiosos*. quo enim omnia iudicantur, sublato, reliqua se negant tollere. ut, si quis quem oculis privaverit, dicat, ea, quæ cerni possent, non se ei ademisisse. ut enim illa oculis modo cognoscantur, sic reliqua visis: sed propria veri, non communi veri, & falsi nota. Quamobrem, si tu probabilem visionem, 9 sive improbabilem, & quæ non impediatur, ut Carneades volebat, sive aliud quid proferes

1. *Sapientique satis sit non, etc.* Pall. & liber S. Victoris *sapientique*, P. Manutius, & postea Lambinus adhuc alteram negativam textui interseruere, ex uno m. s. *satis sit non sit, non, etc.* ex supervacuo eodem enim sensus resulat ex vulgato: inquit Gualtelmus.
 2. *Si qui affirmaret nihil, etc.* Sic à conjectura P. Manutius, quem secutus Lambinus alique, contra verè ead. & m. s. in quibus, & que, habent præter ea eadem ead. item Victorii, bis repetitum, *consensu autem esse*: verum nihil eum inter percipi posse, ut alia: sic: percipi posse, *consensu autem esse*, quod examinantibus minus felix.
 3. *Cognoscendi esse in eum ignorem, etc.* Vox esse aliis visâ superflua. Gualtelmus transformabat in *esse*.
 4. *Si ut opinor, dicitur satis.* Sufficeret sententiæ vox ultima: certè non aut oratio reliquæ si ab hinc, oratio fuerit venulior.
 5. *Deinde hominem maxime: quæ vis, etc.* Palat. pt. distinguo deinde

hominem: maxime quæ vis, etc. non omnino absurdè.
 6. *Aliqua sic recondit: è quibus, etc.* Sic editi omnes. P. Manutius conjectit, *recondit: è quibus: è quibus: è quibus*, ut certe, aliqua sibi recondit. Lambinus orz adlevit, fortè: *recondit, ut ea, cum opus sit, deprimit: è quibus, ficilem auxilium.*
 7. *Et istam ἰσχυρὸν μὲν ἔστι.* Sic & Pall. edicoque Vi& ne fortè quis putet provocabulum, istam, à Lambino primitus redditum *av&oci*.
 8. *Par an impet sit nesciatur.* Lambinus: tollit vocem postsemam, coniectura motus: eique vius ascendit Gualtelmus, tanquam item ab esset libro S. Victorii. existat tamen in Pall. & odd. omnibus.
 9. *Si ve improbabilem: quæ non impediatur.* Lambinus beneficio edicum m. s. ait felicissime transponere se, *quæ non impediatur, si ve improbabilem*, Pall. Rant pro vulgatois.

proferes, quod sequare: ad visum illud, de quo agimus, sibi erit reverendum: in eo autem, si erit communitas cum falso, nullum erit iudicium, quia *proprium in communi signo notari non potest*. Sin autem commune nihil erit: habeo, quod volo. id enim quæro, quod ita mihi videatur verum, ut non possit idem falsum videri. simili in errore versantur, et cum convicti, ac vi veritatis coacti perspicua à perceptis volunt distinguere, & conantur ostendere, esse aliquid perspicuum, verum illud quidem impressum in animo, atque mente, neque tamen id percipi, ac comprehendendi posse. quomodo enim modo id perspicue dixeris, album esse aliquid, cum possit accidere et ut id, quod nigrum sit, album esse videatur? aut quo modo ista aut perspicua dicemus, aut impressa subtiliter, cum sit incertum vere, inanimiterve moveatur? Ita neque color neque corpus, nec veritas, nec argumentum, nec sensus, neque perspicuum ullum relinquitur. Ex hoc illud his usu venire solet, ut, quidquid dixerint, à quibusdam interrogentur: Ergo istuc quidem percipis? Sed qui ita interrogant, ab his irridentur, non enim urgent: ut coarguant, neminem ulla de re posse contendere, neque asserere, sine aliqua ejus rei, quam sibi quisque placere dicit, certa, & propria nota. 3. Quod est igitur istuc vestrum probabile? nam si, quod cuique occurrit, & primo quasi ad speciem probabile videtur, id confirmatur, quod eo levius? sin ex circumspectione aliqua, & accurata consideratione, quod visum sit, id se dicent sequi: tamen exitum non habebunt: primum quia his visis, inter quæ nihil interest, æqualiter omnibus abrogatur fides: deinde, cum dicant posse accedere sapienti, ut, cum omnia fecerit, diligentissimeque circumspexerit, existat aliquid, quod & verisimile videatur, & absque longissimo à vero: 4. quo modo, si magna parte quidem (ut solent dicere) ad verum ipsam, aut quam proximè accedat, confidere sibi poterunt? ut enim confidant, notum his esse debet *insigne veri*. quo obscuro, & oppresso, quod tandem verum sibi videbuntur attingere? 5. Quid autem tam absurdè dici potest, quam cum ita loquuntur? Est hoc quidem rei illius signum, aut argumentum, & ea re id sequor: sed fieri potest, ut id quod significatur, aut falsum sit, aut nihil sit omnino. Sed de perceptione hæcenus, si quis enim ea, quæ dicta sunt, habere stare volet, facile, etiam absentibus nobis, veritas se ipsa defendat. His satis cognitis: quæ jam explicata sunt, nunc de assensione, atque approbatione, quam Greci *συγκατάθεσις* vocant, pauca dicemus: non quò non latet. locus sit: sed paullo antè facta sunt fundamenta. 6. nam cum vim, quæ esset in sensibus, explicabamus, simul illud aperiebatur, comprehendendi multa, & percipi sensibus: quod fieri sine assensione non potest. deinde cum inter inanimatum, & animal, hoc maxime interfit, quòd inanimatum nihil agit, animal agit aliquid; (*nihil enim agens cogitari quidem potest quale sit*), aut ei sensus adimendus

est: aut ea, quæ est in nostra sita potestate, et reddenda assensio. At verò animus quodam modo eripitur his, quos neque sentire, neque assentiri volunt. sicut enim *ΝΑΡΞΙΣ* est, lancem in libra, ponderibus impositis, deprimit: sic animus perspicuis cedere: 9. nam, quomodo non potest animal ullum non appetere id, quod accommodatum ad naturam appareat: Greci id *εἰκάζω* appellant: sic non potest objectam rem perspicuam non approbare, quamquam, si illa, de quibus disputatum est, vera sunt, nihil attinet de assensione omnino loqui, qui enim quid percipit, assentitur statim, sed hæc etiam sequuntur, *nec memoriam sine assensione posse constare*, nec notitias rerum, nec arteis: idque quod maximum est, ut sit aliquid in nostra potestate, in eo, qui rei nulli assentietur, non erit. Ubi igitur *VIRTVS*, si nihil firmum est in ipsis nobis? Maxime autem absurdum, vitia in ipsorum esse potestate, neque peccare quemquam, nisi assensione: hoc idem in virtute non esse, cuius omnis constantia, & firmitas ex his rebus constat, 10. quibus assensio est, & quas approbavit: omninoque ante videri aliquid, quam agamus, necesse est: eique, quod visum sit, assentiat, quare qui aut visum, aut assensum tollit, is omnem actionem tollit à vita. (f) Nunc ea videamus, quæ contra ab his disputari solent: 11. Sed prius potestis, totius eorum rationis quasi fundamenta cognoscere. Componitur igitur primum artem quandam de his, quæ visa dicimus: eorumque & vim, & genera definiunt: in his quale sit id, quod percipi, & comprehendendi possit: totidem verbis, quot *STOICI*, deinde illa exponunt duo, quæ quasi continent omniem hanc questionem: *QVAE ITA VIDEANTUR*, ut etiam alia multa eodem modo videri possint: nec in his quidquam interest: non posse eorum alia percipi, alia non percipi: nihil interesse autem, non modo si ex omni parte ejusdem modi sint, sed etiam si discerni non possint, quibus positus, unius argumenti conclusione tota ab his causis comprehenditur, composita autem ea conclusio sic est: *FORVM, QVAE VIDENTUR*, 12. alia vera sunt, alia falsa: & quod falsum est, id percipi non potest: quod autem verum visum est, id omne tale est, ut ejusdem modi falsum etiam possit videri. Et, quæ visa sunt ejusmodi, ut in his nihil interest, non posse accidere, ut eorum alia percipi possint, alia non possint: nullum igitur est visum, quod percipi possit. Quæ autem sumunt, ut concludant id quod volunt, ex his duo sibi putant concedi. neque enim quisquam repugnat, ea sunt hæc: *Quæ visa falsa sint, non percipi non posse*: & alterum, *Inter quæ visa nihil interest, ex his non possit alia talia esse, ut percipi possint, alia ut non possint*: reliqua verò, multa, & varia ratione defendunt quæ sunt item duo, unum, *FORVM, QVAE VIDENTUR*, alia vera esse, alia falsa: alterum, *OMNE VISVM*, quod sit à vero, tale esse quale etiam à falso possit esse. Hæc duo proposita non prætervolant: sed ita dilatant, ut non mediocrem curam adhibeant, & diligentiam dividunt

1. *Comentarii, ac vi veritatis cauti.* Ita editi à Victorio; cui scripserat prox. me accedit Pal. sec. solummodo enim desinitur syllaba vi. nam prim. servat, ac iudicium veritatis cauti: ut est lectio vulgaris. Læmbinus legit. *emissus*, cum *judicium veritatis cauti*; neque aliter liber S. Victoris sed cum istum scripsit competerim in quodam simile descriptis; hæc tene esse aliquid mutatum. Imò ferè mihi persuadere, manuscipros Læmbini nisi hoc aliud esse quam eodem S. V. &
2. *Ut id quod dixerim sit, album esse videtur.* Sic & Pal. sec. verum pr. ut id quidem agrum sit, quod album, &c.
3. *Quid est igitur istuc vestrum probabile?* Liber S. Victoris & Pal. *vestrum*.
4. *Quomodo si magna parte.* Neuter Palæ. agnoscit illud quo modo.
5. *Quid autem iam absurdè?* &c. Vulgari, tam assensum, sed contra Pal. *idem*. editos à Victorio.
6. *Nam cum vim qua esset &c.* Abiter Læmbinus; sed contra mss. & sed. qui habent vulgatum, nisi quod Pal. prim. *esset*. S. vero Victoris

excludit syllabam *visum* videatur posse legi: nam cum qua esset &c.
7. *Reddenda assensio.* Sic & Pal. nostri. nam in S. Victoris extat *extenda*, quod & in plerisque vet. reperisse se annotavit Læmbinus, mutataque in *prokenda*.
8. *Ut enim necesse est lancem in, &c.* Sic membranz S. Victoris, sic Pal. prodideratque dudum etiam ipse Victorius; sed nemo vestigiis ejus insilire voluit, non Scriverius, non alii: maluerunt etenim *necesse est, ut lancem*, oratione distorta.
9. *Nam quomodo non percipi &c.* S. Victoris exemplar non agnoscit negativam. neque necessaria est.
10. *Quibus assensio est, & quæ approbavit.* Idem liber quasi.
11. *Sed prius potestis totius eorum rationis quasi fundamenta cognoscere.* Malo scire dixisse: sed prius ut ut eorum rationis quasi fund. agnosceat.
12. *Alia vera esse, alia falsa.* Non sunt ab P. Manutio, ita enim ante ipsum publicatæ Victoris, penitentque mss. nostri. vulgata. aliud verum esse, aliud falsum.

dunt enim in parteis, & eas quidem magnas: primùm in sensus: deinde in ea, quæ ducuntur à sensibus, & ab omni consuetudine: quam obscurari volunt. tum perveniunt ad eam partem, ut ne ratione quidem, & conjectura ulla res percipi possit. Hæc autem universa concidunt etiam minutius. Ut enim de sensibus hesternò sermone vidistis, item faciunt de reliquis: in singulisque rebus, quas in minima dispartiant, volunt efficere, his omnibus, quæ visa sunt, veris adjuncta esse falsa, quæ à veris nihil differant: ea cum talia sint, nihil posse comprehendere. Hanc ego subtilitatem, philosophia quidem dignissimam judico, sed ab eorum causa, qui ita differunt, remotissimam. definitiones enim, & partitiones, & horum luminibus utens oratio, tum similitudines, dissimilitudinesque, & eorum tenuis & acuta distinctio, *scilicet est hominum: illa vera, & firma, & certa esse, quæ tatenur: non eorum, qui clamant, nihil magis vera illa esse, quam falsa.* quid enim agant, si cum aliquid definitur, roget eos quispiam, num illa definitio possit in aliam transferri quamlibet: si posse dixerint: 1. (quid enim dicere habeant?) cur illa vera definitio sit? si negaverint: fatendum sit, quoniam vel illa veri definitio transferri non possit in falsum; 2. vel quod ea definitione explicetur, id percipi posse: quod minime illi volunt. eadem dici poterunt in omnibus partibus. Si enim dicent, ea, de quibus differunt, se dilucide percipere, nec ulla communione visorum impediri: comprehendere ea se posse fatebuntur. sin autem negabunt *vera visa à falsis posse distingui*, qui poterunt spongiosus progredi? occurretur enim, sicut occursum est, nam concludi argumentum non potest, nisi his, quæ ad concludendum sumta erunt, ita probatis, ut falsa ejusdem modi nulla possint esse. ergo si, rebus comprehensis, & perceptis, 3. visa, & progressa ratio hæc efficiet, nihil posse comprehendere: quid potest reperiri, quod ipsum sibi repugnet magis? cumque ipsa natura accuratè orationis hoc profiteatur, se aliquid profecturam, quod non appareat, & quod facilius assequatur, adhibeturam & sensus, & ea quæ perspicua sint: qualis est illorum oratio, qui omnia non tam esse, quam *videri volunt*? Maxime autem convincuntur, cum hæc duo pro congruentibus sumunt, tam vehementer repugnant: primum esse quædam **FALSA VISA**: quod cum volunt, dicunt quædam esse **VERA**. 4. deinde in *veris falsa visa, & vera nihil interesse.* At primum sumptas, tanquam interesset, ita priori posterius, 3. posteriori superius conjungitur. Sed progrediamur longius, & ita agamus, ut nihil nobis assentati esse videamur: quæque ab his dicuntur, sic persequamur, ut nihil in præteritis relinquamus. Primum igitur perspicuitas illa, quam diximus, satis magnam habet vim, ut ipsa per sese, ea, quæ sint, nobis, ita ut sint, indicet. Sed tamen, ut maneamus in perspicuis firmius, & constantius, majore quadam opus est vel arte, vel diligentia, ne ab iis, quæ clara sint ipsa per sese, quasi *præstigiis* quibusdam, & captationibus depellamur. Nam, qui voluit subvenire erroribus Epicuri, iis, qui videntur conturbare veri cognitionem, dixitque *sapientis esse, opinionem à perspicuitate seiangere, & nihil fecit, ipsius enim opinionis errorem nullo modo sustulit.* Quamobrem cum

duz causæ perspicuis, & evidentibus rebus advenissent auxilia totidem sunt contra comparanda, 7. adversatur enim primò, quod parum desigunt animos, & intendunt in ea, quæ perspicua sunt, ut quanta luce ea circumfusa sunt, 8. possunt agnoscere: alterum est, quod fallacibus, & captiosis interrogantibus circumscripti, atque decepti quidam, cum eas dissolvere non possunt, desiscunt à veritate. oportet igitur & ea, quæ pro perspicuitate responderi possunt, in promptu habere, de quibus jam diximus: & esse armatos, ut occurrere possimus interrogantibus eorum captionesque discutere. quod deinceps facere constitui. Exponam igitur generatim argumenta eorum, quoniam ipsi etiam illa solent non confusè loqui. Primum conantur ostendere, *multa posse videri esse, quæ omnino nulla sunt*, cum animi inaniter moveantur eodem modo rebus visis, quæ nulla sint, ut iis, quæ sint. Nam cum dicatis, inquirunt, visa quædam mitti à deo, velut ea, quæ in somniis videntur, quæque oraculis, auspiciis, extis declarantur: (hæc enim ajunt probari à Stoicis, quos contra disputant) quaerunt, quoniam modo, *falsa visa quæ sint*, ea deus efficere possit probabilia: quæ autem planè proximè ad verum accedant, efficere non possit? aut, si ea quoque possit, cur illa non possit, quæ perdifficiliter, internoscantur tamen? & si hæc, cur non inter quæ nihil sit omnino? deinde, cum *mani moveantur ipsa per sese*, ut & declarant, quæ cogitatione depingimus, & ea, quæ vel furiosus, vel dormientibus videntur, 9. nonne, inquit, verisimile sit, sic etiam mentem moveri, ut non modò internoscatur, visa vera illa sint, aane falsa, sed ut in his nihil interit omnino? ut, si qui tremere, & exalbescerent vel ipsi per se, motu mentis aliquo, vel objecta terribili re extrinsecus, 10. nihil ut esset, qui distingueretur tremor ille, & pallor, neque, ut quidquam interesset inter intestinum, & oblatum. Postremo si nulla visa sunt probabilia, quæ falsa sint, alia ratio est, sin autem sunt: cur non etiam quæ non facile internoscantur? cur non ut planè nihil interit? præsertim cum dicatis, *sapientem in furore sustinere se ab omni assensu*, quia nulla in vilis distinctio appareat. Ad has omnes visiones inaneis Antiochus quidem & permulta dicebat, & erat de hac una re unius diei disputatio. mihi autem non idem faciendum puto: sed ipsa capita dicenda: & primum quidem hoc reprehendendum, quod *captiosissimo genere interrogantibus utuntur*: 11. quod genus minime in philosophia probari solet, cum aliquid minutatim, & gradatim additur, aut demitur. Sorites hos vocant, qui accerum efficiunt uno addito grano. Vitiosum sane, & captiosum genus, sic enim ascenditis. Si **TALIS VISUM** objectum est à deo dormienti, ut probabile sit, cur non etiam ut valde verisimile? cur deinde non, ut difficiliter à vero internoscatur? deinde, ut ne internoscatur quidem? postremo ut nihil inter hoc & illud interfit? Huc si perverneris, me tibi primum quidque concedente: meum vitium fuerit, sin ipse tua sponte processeris: tuum. Quis enim tibi dederit, aut omnia deum posse: aut ita falluram esse, si possit? quomodo autem sumis, ut, si quid cui simile esse possit, sequatur, ut etiam internosci difficiliter possit?

1. *Quid enim dicere habeant? etc.* Sic & Pall. nostri. P. Manutius nihil, quidnam dicere habeant, cur illa vera definitio sit.
2. *Vel quædam ea deperit.* Vocula vel illata est ab Lambino, & mss. & verò ita legi in S. Victoris, annotavit Guelmius. alioquin non habent nostri Pall. neque agnoscunt ullæ editiones.
3. *Visa & per se esse.* P. Manutius de conjectura emendatè *visa*, & Lambinus alioque rapitum intulerunt. Ibris suis, sed in vitis sane Pall. exemplarique S. Victoris, in quibus visitur alterum passim vitiatum.
4. *Deinde inter falsa visa.* Sic Pall. sic editi à Victorio; nam prius publicat, deinde ibidem insert. quod etiam nunc hodie circumferant recentius excol.
5. *Posterius superius conjungitur.* Non jungitur erat à conjectura P.

Manutius, nam mss. & edd. conjungitur, quod tamen sanquam illegitimè, jam passim exolat libris recentioribus.
6. *Nihil fecit.* Pal. sec. & S. Victoris præfatis, quod placuit Guelmius.
7. *Adversatur enim primò.* Pall. & edd. Victorii, *adversatur*.
8. *Posse agnoscere.* Lambiniana non possit: præter omnes libros, imò & rationem.
9. *Nonne inquit.* Pall. non inquam; quod & in Vict. editione.
10. *Nihil ut esset qui.* Sic idem Victorius & Pal. sec. nam primus stat à vulgationibus, nihil interfit qui.
11. *Quod genus minime in philosophia probari solet; cum aliquid minutatim & gradatim additur aut demitur.* S. hæc per totam tota abijt, nihil defuit auctoris sententiæ.
8. Deinde

fit? deinde, ut ne internosci quidem? 2. potremò, ut idem sit? ut, si lupi canibus similes: eosdem dices ad extremum Et quidem honestis similia sunt quidam non honesta, & bonis non bona, & artificiosis minimè artificiosa, quid dubitamus igitur affirmare, nihil inter hæc interesse? Ne repugnantia quidem videmus? nihil est enim quod de suo genere in aliud genus transferri possit: at si efficeretur, ut inter visa differentium generum nihil interesset: reperiretur quæ & in suo genere essent, & in alieno: quod fieri qui potest? omnium deinde insanum vitio- rum una depulsiò est; siue illa cogitatione informantur, quod fieri solere concedimus: siue in quæstione, siue per vinum siue per insaniam, nam ab omnibus ejusdem modi visis perpicuitatem, quam mordicus tenere debemus, abesse dicemus. QVIS ENIM, cum sibi fingit aliquid, & cogitatione depingit, non simul ac se ipse commovet, atque ad se revocavit, sentit quid intersit inter perspicua, & insana? Eadem ratio est fœmiorum num ceotes Ennium, cum in hortis cura Ser. Galba, vicino suo ambulavisset, dixisset, visus sum mihi cum Galba ambulare? At, cum somniavit, ita narravit:

Visus Homerus ad esse poeta.
Idemque in Epicharmò;
Nam videbar 3 somniare me & ego esse mortuum.
Itaque, simul ut experrecti sumus, visa illa contemnimus: neque ita habemus, ut ea, quæ in foro gessimus. At enim VVM VIDENTUR eadem est in somniis species eorum, quæ vigiliantes videmus. 4. Plurimum interest sed id omittamus: illud enim dicimus, non eandem esse vim, neque integritatem dormientium, & vigilantium, nec mente, nec sensu. Ne vinolenti quidem quæ faciunt, eadem approbatione faciunt, quæ sobrii: dubitant, hæsitant, revocant se interdum, iisque, quæ videntur, imbecillius assentiuntur: càmque edormiverunt, illa visa quàm levis fuerint, intelligunt, quod idem contingit insanis; s. ut & incipientes furere, sentiant, & dicant aliquid, quod non sit, id videri sibi: & cum relaxentur, sentiant, atque illa dicant Alceoneis:

Sed mihi neutiquam cor consentit cum oculorum aspectu.
At enim ipse sapiens sustinet se in furore, ne approbet falsa pro veris. Et aliàs quidem sæpe, si aut in sensibus ipsius est aliqua fortè gravitas, aut tarditas, aut obscuriora sunt quæ videntur, aut à perspicendo temporis brevitate excluditur quamquam totum hoc; sapientem aliquando sustinere assensionem, contra vos est, si enim inter visa nihil interesset: aut semper sustineret, aut nunquam. Sed ex hoc genere toto perspicui potest levitas orationis eorum, qui omnia cupiunt confundere Quærimus gravitatis, constantiæ, firmitatis, sapientis iudicium; utimur exemplis somniantium, furiosorum, ebriosorum. 6. illud attendimus in hoc omni genere, quam inconstanter loquamur, non enim proferemus vino: aut somno oppressos, aut mente cautos, tam absurdè, 7. ut cum diceremus interesse inter vigilantium visa, & sobriorum, & sanorum, & eorum qui essent aliter affecti: tum nihil interesse. Ne hoc quidem cernunt: omnia se reddere incerta, quod nolunt, ea dico incerta, quæ ἀδύα Græci. Si enim res se ita habeant,

ut nihil intersit, utrum ita cui videatur, ut insano, an sano: cui possit exploratum esse de sua sanitate? quod velle effi- cere, non mediocri infania est. Similitudines verò aut geminorum, aut signorum annulis impressorum, pueriliter consuetantur. quis enim nostrum similitudinis negat esse, cum ex plurimis in rebus appareant? sed, si satis est ad tollendam cognitionem, similia esse multa multorum: cur eo non estis contenti, præsertim concedentibus nobis? & cur id potius contenditis, quod rerum natura non patitur, ut non suo quidque genere sit tale, quale est? nec sit in duobus aut pluribus nulla re differens ulla communitas? ut tibi sint & ova ovorum, & apes apium simillimæ. Quid pugnas igitur? aut quid tibi vis in geminis? conceditur enim simileis esse: quo contentus esse poterat, tu autem vi eosdem planè esse, non simileis, quod fieri nullo modo potest. Dein confugis ad phylicos eos, qui maxime in Academia irridentur: a quibus ne tu quidem jam te abstinebis: & ais Democritum dicere, unum, tabuleis esse mundum, & quidem sic quosdam inter se non solum simileis, sed undique perfecte, & absolute ita pares, ut inter eos nihil profus intersit, & eos quidem innumerabileis: itemque homines, deinde postulas, ut, si mundus ita sit par alteri mundo, ut inter eos ne minimum quidem intersit, concedatur tibi, ut in hoc quoque nostro mundo aliquid alicui par sit, ut nihil differat, nihil intersit, cur enim, inquit, cum ex illis individuis, unde omnia Democritus gigni affirmat, in reliquis mundis, & in his quidem innumerabilibus, innumerabileis Q. Luatit Catuli non modò possint esse sed etiam sint in hoc tanto mundo Catulus alter non possit effici? Primum quidem me ad Democritum vocas, cui non assentior: potiusque resellam, propter id, quod dilucidè docetur à politioribus physicis, singularium rerum singulas proprietates esse. fac enim antiquos illos Servilios, qui gemini fuerunt, tam simileis, quàm dicuntur: num centes etiam eosdem fuisse? non cognoscebantur foris: at domi, non ab alienis: at à suis. An non videmus, hoc usu venire, ut quos numquam putassemus à nobis internosci posse, eos, consuetudine adhibita, tam facile internosceremus, uti ne minimum quidem similes esse viderentur? Hic, pugnes licet, non repugnabo: quin etiam concedam, illum ipsam sapientem, de quo omnibus hic sermo est, cum ei res similes occurrant, quas non habeat denotatas, retenturum assensum, nec unquam ulli viso assensurum, nisi quod tale fuerit, quale salium esse non possit. Sed ad ceteras res habet quandam artem, quæ vera à falsis possit distinguere: & ad similitudines istas usus adhibendus est, ut mater geminos internosceat consuetudine oculorum; sic tu internosces, si assueveris. Videsne, ut in proverbio sit ovorum inter se similitudo? tamen hoc accepimus, Deli fuisse complures (s. salvis rebus illis) qui gallinas alere permultas quæstus causa solerent, hi cum ovorum inspererant, quæ id gallina peperisset, dicere solebant neque id est contra nos, nam nobis satis est, ova illa internoscere: 10. nihil enim magis assentiri potest hoc illud esse, quàm si inter illa omnino nihil interesset. habeo enim regulam, ut talia visa vera iudicem, qualia falsa esse non possunt. ab hac mihi non licet transversum, ut ajunt, digi-

1. Dicitur ne internosci. Sic Pall. & S. Victor. & ed. Victorii. vulgari. ne vix internosci.
2. Per se videtur idem sit. Victorii ed. eadem sit; neque abies Pal. pr. nam sic eadem sit, quomodo & S. Victorii.
3. Somniantes & ego esse mortuum. Lambinus cupiebat, meo æge, vel æge meo esse. Gul. elmius mihi esse. Exemplaria scripta repugnant. vulgatum.
4. Plurimum interesse. Ita vert. edd. nam Victorii & Aldi Nepotis. prima: interesse; neque aliter Pall.
5. Ut & incipientes furere. Sic Pall. a. 1. ber S. Victorii, furere: unde dicitur Gul. elmius, ut & incipientes furere.
6. Illud attendimus. Vulgari: attendimus, sed aliorum, produxit P.

Victorius, ex hæcque in nostris eribus mll.
7. Vi cum dicemus. Est hoc à Victorio & Pall. nam publicati, ut tuum die.
8. Et est quidem innumerabilis. Pall. & et quidem: codex S. Vict. 10. quæque unum. sine &. unde facit Gul. elmius; est quique innumerabilis. P. Manutius voces: itas omnes habet adules: nas, expressitque 10. non est.
9. Salvis rebus illis. Exemplar S. Victorii, illi; pro illis, inquit Gul. elmius; n. si sit. illi.
10. Nihil enim magis assentiri potest. Nostr. nihil habent quale invenit editio proterva Lambini; solum visitur in pt. assentiri, quod & in sec. sed loco T. p. p. et habet per h. m. c.

non discedere, ne confundam omnia. VERI enim, & falsi non modo cognitio, sed & natura tollitur, si nihil erit, quod intersit: ut etiam illud absurdum sit, quod interdum soletis dicere, cum visa in animos imprimantur, non vos id dicere, inter ipsas impressiones nihil interesse, sed inter species, & quasdam formas eorum. Quali vero non specie visa judicentur: quæ fidem nullam habebant, sublata veri & falsi nota. Illud vero per absurdum, quod dicitis probabilem vos sequi, si re nulla impediamini. Primum qui potestis non impediri, cum à veris falsa non distent? deinde quod judicium est veri, cum sit commune falsi? Ex his illa necessario nata est *1*, id est assensionis retentio: in qua melius sibi constitit Arcefilas, si vera sunt quæ de Carneade nonnulli existimant, si enim percipi nihil potest, quod utriusque visum est: tollendus assensus est. Quid enim est tam futile, quam quidquam approbare non cognitum? Carneadem autem etiam heri audiebamus, solum esse delabi interdum, ut diceret, opinaturum, ad est, peccaturum esse sapientem. Mihi porro non tam certum est, esse aliquid, quod comprehendere possit, de quo jam nihilum etiam diu disputo, quam sapientem nihil opinari, id est, namquam assentiri rei vel falsæ, vel incognitæ. Restat illud, quod dicunt, veri invenendi causa contra omnia dici oportere, & pro omnibus. Volo igitur videre, quid invenerim. Non solemus, inquit, ostendere. Quæ sunt tandem ista mysteria? aut cur celatis, quasi turpe aliquid, sententiam vestram? Ut, qui audient, inquit, ratione potius, quam auctoritate ducantur. Quid si utrumque? num pejus est? unum tamen illud non celant, nihil esse, quod percipi possit, an in eo auctoritas nihil obest? mihi quidem videtur vel plurimum, quis enim ista tam aperte, perspicueque & perverfa, & falsâ secutus esset, nisi tanta in Arcefilâ, multo etiam major in Carneade & copia rerum, & dicendi vis fuisset? Hæc Antonius ferè & Alexandria tum, & multis annis post, multo etiam asseverantius in Syria, cum esset mecum paulo ante, quam esset mortuus, *2* Sed jam confirmata causa, te, hominem amicissimum, (me autem appellabat) & aliquot annis minorem natu, non dubitabo monere: Tunc, cum tantis laudibus philosophiam exultatis, Hortensiumque nostrum dissentientem commoveris, eam philosophiam sequere, quæ confundit vera cum falsis, spoliat nos iudicio, privat approbatione, omnibus orbat sensibus? Et Cimæriis quidem, quibus adspiciendum fore sive deus aliquis, sive natura ademerat, sive ejus loci, quem incolebant, stus, ignes tamen aderant, & quorum illis uti humane licebat, isti autem, quos tu probas, tantis obscuris tenebris, ne scintillam quidem ullam nobis *4* ad adspiciendum reliquerunt, quos si sequamur, suis vinculis sumus adstricti, ut nos commoveat nequeamus. sublata enim assensione, omnem & motum animorum, & actionem rerum sustulerunt, quod non modo rectè fieri, sed omnino fieri non potest, provide etiam, ne uni tibi istam sententiam minimè liceat defendere, an tu, cum res occultissimas aperueris, in lucemque protuleris, jurasque dixeris, *5* EA TE COMPERISSA: quod mihi quoque licebat, qui ex te illa cognoveram: negabis esse rem ullam, quæ cognosci, comprehendere, percipi possit? vide, quæ so, etiam atque etiam, ne illatum quoque rerum pulcherrimam

marum à te ipso minuatur auctoritas. (*g*) Quæ cum dixisset, ille finem fecit. Hortensius autem vehementer admirans, quod quidem perpetuo Lucullo loquente fecerat, ut etiam manus sæpe tolleret. nec mirum, nam numquam arbitrator contra Academiam dictam esse subtilius, me quoque, jocansne, an ita sentiens, (non enim satis intellegebam) cepit hortari, ut sententia desisterem, (*h*) Tum mihi Catulus, Si te, inquit, Luculli oratio flexit, quæ est habita memoriter, accuratè, copiosè, taceo; neque te, quo minus, si tibi ita videatur, sententiam mutes, deterrendum puto. illud vero non censuerim, ut ejus auctoritate movere: *5* tantum enim te non movit, inquit aridens, ut caveres, ne quis improbus tribunus plebis, quorum vides quanta copia semper futura sit, arriperet te, & in concione quæreret, qui ibi constites, cum idem negares quidquam certi posse percipi, idem te COMPERISSA dixisses. Hoc, quæso, ne te terreat. de causa autem ipsa malim quidem te ab hoc dissentire. In cæssis, non magnopere mirabor, memini enim Antiochum ipsum, cum annos multos talia sensisset, simul ac visum sit, sententia destitisse. (*i*) Hæc cum dixisset Catulus: me omnes intueri. Tum ego non minus commotus, quam soleo in causis majoribus, & hujusmodi quasi oratione sum exorsus: Me, Catule, oratio Luculli de ipsa re ita movit, ut docti hominis, & copiosi, & parati, & nihil prætereuntis eorum, quæ pro illa causa dici possent, non tamen *7* ut ei respondere posse dissiderem, auctoritas autem tanta planè me movebat, nisi tu opposuisses non minorem tuam. aggrediar igitur, si pauca ante quasi de fama mea dixerò. Ego enim si aut ostentatione aliqua adductus, aut studio certandi, ad hanc potissimum philosophiam me applicavi; non modo stultitiam meam, sed etiam mores, & naturam condemnandam puto, nam, si in minimis rebus pertinacia reprehenditur, calumniam etiam cõvertitur: *8* ego de omni statu, consilio; totius vitæ aut certare cum aliis pugnaciter, aut frustrari cum aliis, tum etiam me ipsum velim? Itaque, nisi ineptum & putarem, in tali disputatione id facere, quod, cum de rep. disceptaret, fieri interdum solet: jurarem per Jovem, deosque penateis, me & ardere studio veri respondendi & ea sentire, quæ dicerem, qui enim possum non cupere verum invenire, cum gaudeam, si simile veri quid invenerim? sed, ut hoc pulcherrimum esse judicem, vera videre: sic, pro veri probata falsâ, turpissimum est, nec tamen ego is sum, qui nihil unquam falsi approbem, qui numquam assentiar, qui nihil opiner: sed quærimus de sapiente, ego vero ipse & magnus quidem sum opinator (non enim sum sapiens) & meas cogitationes sic dirigo, non ad illam parvulam Cynosuram,

Qua sicuti ducit mœlurna Phœnicem in alto,
ut ait Aratus, coque directis gubernant, quod eam tenent,

Qua cursu interiore, brevi convertitur orbe:
sed ad Helicem, & clauissimos Septemtriones, id est, rationes hæc, latiore specie, non ad tenue climatas: eo fit, ut errem, & vager latius, sed non de me, ut dixi, sed de sapiente quæratur. visa enim ista cum acriter mentem, sensumve pepulerunt, accipio, hisque interdum etiam assensior, nec percipio tamen, nihil enim arbitrator posse percipi, non sum sapiens, itaque visis cedo, neque possum resistere.

1. Unum tamen illud non celant. Sic & Pall. at codex S. Victoris, etiam. forte celantur, inquit Gullelmus.

2. Sed jam confirmata causa. Est à Victorio ed. neque secus Pal. sec. ac S. Victoris, vulgati sed jam etiam exis.

3. Quorum illis uti humane. Sic Pall. & S. Victoris, & editi à Victorio, nam Lambiniani ceterique, quorum unum.

4. Ad adspiciendum. Non inopè exemplar S. Victoris, ad disspiciendum.

5. Tamen enim te non monere. Ita recentioribus nam Victorius, nam Manutius avers, te modo monere, à quibus abeunt mss. nostri, quippe Pal. te non modo monere, sic à Victorio, te non modo monere.

6. Hujusmodi quasi oratione sum exorsus. Restitui omnino locum fide Pal. secundum, nam prim. quædam oratione, quod & in Victoriana editione, vulgat olim quandam orationem.

7. Ut ei respondere posse dissiderem. Sic Vict. ed. & Pall. at enim libes S. Victoris adhuc ignorat illud posse publicari, me posse diff.

8. Ego de omni statu. Pal. sec. ergo, quomodo & in publicum emisse Petrus Victorius.

9. Jurarem in tali disputatione id facere. Sic Pal. sec. & S. Victoris, neque aliter editus à Victorio, quod tamen nemo sequi voluit, contentus illo jurarem, cum in tali disputatione id facerem, &c.

stere. sapientis autem hanc censet Arcefilas vim esse maximam, Zenoni assentiens, CAVERE NE CAPTIATVR: NE PALLATVR, VIDERI. nihil est enim ab ea cogitatione quam habemus de gravitate sapientis, errore, levitate, temeritate diiunctis quid igitur loquar de firmitate sapientis? quem quidem nihil opinari tu quoque, Luculle, concedis. quod quoniam à te probatur (ut præposterè tecum agam, mox referam me ad ordinem) hæc primum conclusio quam habeat vim, considera. SI VLLI RBT sapiens assentietur unquam, aliquando etiam opinabitur. numquam autem opinabitur: nulli igitur rei assentietur. hanc conclusionem Arcefilas probat: confirmabat enim & primum, & secundum. Carneades nonnumquam secundum illud dabat assentiri aliquando, 1 ita sequebatur enim OPINARI: quod tu non vis, & rectè, ut mihi videris. Sed ille primum, SAPIENTEM, si assensus esset, etiam opinaturum, falsum esse & Stoici dicunt, & eorum aditipulator Antiochus. posse enim eum falsà à veris, & quæ non possunt percipi, ab iis, quæ possunt, distinguere. Nobis autem primum, etiam si quid percipi possit, tamen ipsa consuetudo assentiendi, periculosa esse videtur, & lubrica. quambrem cum tam vitiosum esse constet, assentiri quidquam aut falsum, aut incognitum: sustinenda est potius omnis assensio, ne præcipiet, si temerè processerit. ita enim finissima sunt falsa veris, 2 eique quæ percipi possunt (si modo ea sunt quadam: jam enim vidimus) 3 ut tamen in præcipitem locum non debeat se sapiens committere, sin autem, & omnino nihil esse, quod percipi possit, à me sumero & quid tu mihi das, accepero, sapientem nihil opinari: effectum illud erit, sapientem assensus omneis prohibetur: ut tibi videndum sit, idne malis, an aliquid opinaturum esse sapientem. neutrum, inquit, illorum. nitamur igitur, nihil posse percipi. etenim de eo omnis est controversia. Sed prius pauca cum Antiocho: qui hæc ipsa, quæ à me defenduntur, & didicit apud Philonem tam diu, ut constaret diutius didicisse neminem, & scripsit de his rebus acutissime, & idem hæc non acutus accusavit in senectute, quam antea defenditaverat. Quamvis igitur fuerit acutus, ut fuit: tamen inconstantia levatur auctoritas: 4 quis, inquam, enim iste dies illuxerit, quæro, qui illi ostenderit eam, quam multos annos 5 esse negavisset, veri & falsi notam, excogitavit aliquid: eadem dicit, quæ Stoici: permitit eum illa sensisse, cur non se transiit ad alios, & maxime ad Stoicos? eorum enim erat propria & ista dissensio. quid? eum Mnesearchi pœnitebat? quid? Dardani?

qui erant Athenis tum principes Stoicorum. numquam à Philone discessit, nisi postquam ipse cepit, qui se audirent, habere. Unde autem subito vetus Academia revocata est? nominis dignitatem videtur, cum à re ipsa descisceret, retinere voluisse, quod erant 7 qui illum gloriosè causa tacerent, sperare etiam, fore, ut ii, qui se sequerentur, 8 Antiochii vocarentur. Mihi autem magis videtur non potuisse sustinere concursus omnium philosophorum, etenim de ceteris sunt inter illos nonnulla communia: hæc Academicorum est una sententia, quam reliquorum philosophorum nemo probet, itaque cessit. & 9 ut ii, qui sub nubes solem non ferunt: item ille, cum æstuat, veterum, ut Menianorum, sic Academicorum umbram secutus est, quoque solebat uti argumento tum, cum ei placebat, nihil posse percipi, cum quæreret, Dionysius ille Heracloteus, utram comprehendisset certa illa nota, quæ assentiri dicitis oportere, illudne, quod multos annos tenuisset, Zenonique magistro credidisset, honestum quod esset, id bonum solum esse: an quod postea defenditavisset, honesti tamen nomen esse, voluptatem esse summum bonum: qui ex illius commutata sententia docere vellet, nihil ita signari in animis nostris à vero posse, quod non eodem modo possit à falso, curavit. quod argumentum ex Dionysio ipse sumisset, ex eo ceteri sumerent. Sed cum hæc alio loco plura, nunc ad ea, quæ à te, Luculle, dicta sunt: & primum, quod intio dixisti, videamus, quale sit: similiter a nobis de antiquis philosophis commemorari, 10 atque seditiosi tolerent claros viros, sed tamen popularis aliquos nominare, illicum 11 res non bona tractent similes bonorum videri volunt, nos autem dicimus, ea nobis videri, quæ vosmetipsi nobilissimis philosophis placuisse conceditis. Anaxagoras nigram dixit esse, ferres me, si ego idem dicerem? tu, ne si dubitarem quidem at 12 quis est hic? num philosophi? 13 sic enim appellationum, qui ostentationis, aut æstus causa philosophantur. maxima fuit & gravitatis, & ingenii gloria. Quid loquar de Democrito? quem cum eo conferre possumus non modò ingenii magnitudine, sed etiam animi? qui ita sit ausus ordiri, HÆC EST LOQVOR DE VNTVERSY. nihil excipit, de quo non proficitur. quid enim esse potest extra universa? quis hunc philosophum non anteposit Cleanthi, Chrysippo, reliquisque inferioris ætatis? qui mihi cum illo collati, quinque classis videntur. atque is non hoc dicit, quod nos, qui veri esse aliquid non negamus, percipi posse negamus: 14 ille VERVM ESSERE

PLANE

1. Ita sequebatur. Est à conjectura P. Manutii, prius enim impressi, id affigebatur, quod item in Pall. & poterat revocari enim videtur tribuere hæc elationibus.
 2. Equæ quæ percipi possunt. Adicit Lambinus, sic quæ percipiunt, sed plane de suo, nihil eorum in eod. in mss. vetustis.
 3. Ut tamen in præcipitem. Fortè, ut tam in præcipitem. Lambinus edidit, ut in tam præ. arbitratu suo. nam Pall. accedunt vulgato, nisi quod in primo etiam legi possit, ut eum. at S. Victoris membranz, ut causa præcipitem.
 4. Quæ inquam enim iste dies illuxerit, quæro. Sic vulgati. Lambinus eiecit, inquam, suavis inquit mss. quibus aberat. nescio an usquequaque. nam S. Victoris liber habet, quinquam enim dies iste in Pall. pr. facit pro recepta scriptura. secundus etiam: nisi quod habeat, illis, non iste scriptum ibidem quoque Dicit, loco aliter, sed statim deletum fuit. forte reponendum: quoniam non iste dies illuxerit quæro.
 5. Est negavisset. Exemplar S. Victoris, negavisset, voce frequentata Plauto ac Lucetio.
 6. Ita diffinitio. Non potui excludere quod inveneram in Pall. & S. Victoris utique confirmatum editioe P. Victorii, quamvis eum nempe securus fuerit, non Camerarius, non Sermius, non alii; qui repræsentant Aldin. m. desinens.
 7. Qui illum libri a causa sacros, sperato etiam. Et. Lambinus sperato dicitur; præter libros, ex conjectura Camerarii. at ego libentius eraserim illud sacros, tanquam glossema. bene profecto tal. aut fuba dicitur. & alioquin non constaret libri nostri. Palatinum pr. sacros S. Victoris, ferretur.
 8. Antiochii vocarentur. Maluit P. Victorius Antiochii, libros secutus scilicet, & sic quoque nostra triga.
 9. Et non qui sub nubes solem. Admissi editionem Petri Victorii, con-

firmam auctoritate serè nostrorum trium: sanè Pal. sec. nam pr. & S. Victoris ut. Et hii qui sub nubes solem. hæcenus vulgati; ut enim ii qui sub nubes solem. n. si quod Lambinus, ut eum ii qui sub nubes solem. inconsiderabili arrogancia: tanto quidem magis, quod hæc sua supplementa eam immittat in contextum, nulla eorum facta in Annotationibus suis mentione: adeo ut hæc spuria nemo deprehendat, nisi qui accedat ad editiones aliat, quod quis facit?
 10. Atque seditiosi tolerent. Dicitio scilicet, non est in Pal. sec. & forsitan est ab libraris.
 11. Res non bona tractent. Ita quidem V. Victorius, Camerarius, Lambinus, Manutii posteriores alique. verum Aldus avus non agnoscit negativam, neque habetur in mss. nostris. ideoque deleada; si visum fuerit Senatui populoque Critico.
 12. Quis est hic? num philosophi? Sic & Aldus avus. verum Victorii editio, qui est unac hic Siphites, neque aliter Pall.
 13. Sic enim appellabatur. Securus sum fidem libri qui servatur apud S. Victoriam, item utrumque Pall. hæcenus cunctis appellansur. minus aptè rei proposuit.
 14. Ille verum esse plane negat: esse sensus quidem non absens, non tenentibus. Hæc est lectio Palatinorum, tam clara, non sua distinctione; ut nemo sit futurus, quia excusetur impudens facinus Lambini, obredentis nobis, quidem sed absens, sed tenentibus. vulgati prius, quidem absens, excipit P. Victorii editionem: ea enim expressit quoque nostrum non, quod tamen nemini placuit præter Camerarium, qui procul dubio animadvertit verba sic resolyenda; non dicit sensus absens, sed tenentibus. quid ergo negat inquit, & sic hinc non placet, ille repetat licet vocem negat: hoc modo; plane negat: negat esse sensus quidem non absens, &c. & de hac conjectura, alius quis se iactaret; verum ea mihi dupliciter præter alio.

PLANE negat: esse sensus quidem non obscuros dicit, nec tenebrosos: (sic enim appellat eos is, qui nunc maximè est admiratus, Chius Metrodorus initio libri, qui est de natura.) NEGOTIUM, INQUIT, SCIRE NOS SCIAMUSNE ALIQUID, AN NIHIL SCIAMUS: NE IDIPSUM QUIDEM NESCIRE, AUT SCIRE, SCIRE NOS: NEC OMNINO SITNE ALIQUID, AN NIHIL SIT. Futere tibi Empedocles videtur: at mihi dignissimi rebus: is de quibus loquitur, sonum fundere: num ergo is excaecat nos aut orbat sensibus, si parum magnam vim censet in eis esse ad ea, quae sub eos subiecta sunt, iudicanda? Parmenides, Xenophanes, minùs: bonis quamquam veribus, sed tamen illis veribus increpanti eorum arrogantiam, quali irati, qui cum sciti nihil possit, et audeant se scire dicere. Et ab his aetas remouendam Socratem & Platonem, cuius an de ullis certius possim dicere? vixisse cum his equidem video: et ita multi sermones prescripti sunt de quibus dubitari non possit, quin Socrati nihil sit vitium sciri posse, exceptit unum tantum, SCIRE SE, NIHIL SE SCIRE: nihil amplius. Quid dicam de Platone? qui certe tam multis libris hæc persecutus non esset, nisi probauisset. *mentis enim alterius, perpetuam præsertim, nulla fuit ratio persequi.* Videor tibi, non ut Saturninus, nominare modò illustres homines, sed etiam imitari numquam, nisi clarum, nisi nobilem? Atqui habebam molestos vobis, sed minores, Stilbonem, Diodorum Alexinum, quorum sunt contorta, & aculeata quaedam sophismata sic enim appellantur fallaces conclusionum colæ. Sed quid eos colligam, cum habeam Chrysiptum, qui *fulsere* putatur porticum Stoicorum? quàm multa ille contra sensus, quàm multa contra omnia, quæ in consuetudine probantur, dissolvit: idem mihi quidem non videtur: sed dissoluerit sanè, certè tam multa non collegisset, quæ nos falleret probabilitate magna, nisi videret his resisti non facile posse. Quid Cyrenæi videntur? minimè contenti philosophi: qui negant *esse quiddam*, quod percipi possit extrinsecus: ea se sola percipere, quæ tactu intimo sentiant ut dolorem, ut voluptatem: neque se, quo quid color, aut quo sono sit, scire, sed tantum lentire, affecti se quodammodo. Satis multa de auditoribus, quamquam ex me quaesieras, nonne putare post illos veteres, tot *facula*, inueniri verum potuisse, tot *ingeniis*, tantisque *studis* querentibus. Quid inuentum sit, paullo post video, te ipso quoque iudice. Atcehitum verò non obiectandi causa cum Zenone pugnauisse, sed verum inuenire voluisse, sic intelligitur. Nemo inquam superiorum non modò expresserat, sed ne diceret quidem, *posse hominem nihil opinari*: nec solum posse, sed ita necesse esse sapienti: visa est Atcehitæ cum vera sententia, tum honesta, & digna sapientie quaesivit de Zenone fortasse, quid futurum esset, si nec percipere quiddam posset sapiens, nec opinari sapientis esset. Ille credo, *Nihil opinatur*: quoniam esset quod percipi posset. Quid ergo id esset? *Visum, credo*. Quale igitur visum? tum illum ita definitivisse, ex eo, quod esset,

sicut esset impressum, & signatum, & effectum. Pòst requiritum, etiamne, si ejusmodi esset visum verum, quale falsum. Hic Zenonem vidisse acutè, nullum esse visum, quod percipi posset, si id tale esset ab eo, quod est, ut ejusmodi ab eo, quod non est, posset esse. Rectè consensit Arcehilas: ad definitionem additum. neque enim falsum percipi posse, neque verum, si esset tale, quale vel falsum. Incubuit autem in eas disputationes, ut doceret, nullum tale esse visum à vero, ut non ejusdemmodi etiam à falso possit esse. Hæc autem est una contentio, quæ adhuc permanserit nam illud, *nulli res assensurum esse sapientem*, nihil ad hanc controuersiam pertinebat licebat enim nihil percipere & tamen opinari: quod à Carneade dicitur probatum. Equidem Clitomacho plus, quàm Philoni, aut Metrodoro, cedens, hoc magis ab eo disputatum, quàm probatum puto. Sed id omitto. illud certe, opinatio: & perceptione sublata, sequitur omnium assensio: mentio: ut, si ostendero nihil posse percipi tu concedas nunquam assensurum esse. Quid ergo est, quod percipi possit, si *ne sensus quidem vera nati sunt*? quos tu, Luculle, communi loco defendis. quod ne id facere posses, id irco heri, non necessario loco contra sensus tam multa dixeram: tu autem te negas intracto *remo*, neque *columba* collò commoveri: primum cursum & in remo sentio non esse id, quod videtur: & in columba plureis videri colores, nec esse plus uno. deinde nihilne præterea diximus? maneat illa omnia: & laceret ista causa, veracis suos esse sensus dicit. Igitur semper auctorem habes, & eum, qui magno suo periculo causam agat. eò enim rem dimittit Epicurus, si *VNVS* sensus semel in vita mentitus sit, nulli unquam esse credendum. Hoc est verum esse, confidere suis testibus, & importunè insistere. Itaque Timagoras Epicureus negat sibi unquam, *cum oculum torisset*, duas ex lucerna flammulas esse visas. opinionis enim esse mendacium, non oculorum. quasi quaeratur, quid sit, non quid videtur. Sed hic quidem majorum similis. Tu verò, qui visa sensibus alia vera dicas esse, alia falsa: qui ea distinguas? desine, quæso, communibus locis, domi nobis ista nascuntur. Si quis deus te interroget *sanis modo, & integri sensibus*, num amplius quid desideras? quid respondeas? Utinam quidem roget 9 audias, quàm nobiscum malè egerint ut enim vera videamus, quàm longè videbimus? 10 Ego Catuli Cumanam ex hoc loco regionem video, Pompejanum non cerno: neque quiddam interjectum est, quod obstat: sed intendi longius acies non potest. O præclarum prospectum! Puteolos videmus: at familiarem nostrum Avianum fortasse in porticu Neptuni ambulantem, non videmus. At ille 11 nescio qui in scholis nominari solet, mille & octingenta stadia quod abisset, videbat: quædam volucres longius. Responderem igitur audacter isti vestro deo, me plane his oculis non esse contentum, 12 Diceret me acutius videre, quàm ullos pisces fortasse: qui neque videntur à nobis & nunc quidem sub oculis sunt: neque ipsi

nos

1. *Audias se scire, dicere.* S. Victoris, se scire nihil, dicitur acutius forsan quàm verus: sed forsan, inquit, neque enim tantum otii est, ut consulam ipsorum sententiam.

2. *Ita multi sermone prescripti sunt.* S. e. vulgæ editi: neque aliter Pal. tert. ac en in secund. prescriptis, quod non omnino displicet, ut velie in modum tabulæ publicæ propositos. S. V. Victoris prescripti, quod & expressit Victorius.

3. *Vide me vobis, non ut Saturninus.* Sic Pal. at S. Victoris volumin tibi Saturninus, omni s intermed. is.

4. *Sed quoniam imitari nunquam, nisi clarum.* Nihil variant Pal. at S. Victoris, sed imitari nunquam, unde nam puto, ut prodiderit Lambinus: non esse in ill. verbum, etiam ceterum non displicet mihi. conjectura P. Manutii: sed etiam imitari: num quem ut clarum, &c.

5. *Quid Cyrenæi videntur? minimè contenti Philisophi.* Sic Aldus Anon. & Nepos. ac Victorius. Quid Cyrenæi? videntur in hi. minime, tunc quomodo Pal. nostræ: adè ut omnino suspicer illa videntur in hi.

6. *Annoni extranea; legendum quæ quid Cyrenæi, minime tunc Phi-*

6. *Lacerat ista causa: tractus, &c.* Notæ sunt conjecturæ Lambini & P. Manutii. Pall. nihil iuvat, nisi quod abeat à vulgato sec. habeatque, ista causa tractus, &c.

7. *Ita impunitè insisteret.* Scriptus S. Victoris impunitè insisteret, ex quo fingebat Gabelius in pers. insisteret.

8. *Si quis deus, &c.* Pall. & edicio Victorii, si, inquit, deus.

9. *Audias quàm nobiscum malè egerint.* Est à Victorio, & neque recedit Aldi verus, nisi quòd in audier: quomodo restat in Pal. sec. & S. Victoris. nam præterea, posterius eus, audias quàm nob. malè egerint, quæ diversitas ferè me cogit aspiciari: totum istud esse literatoris aduolum pannum.

10. *Ego Catuli Cumanam ex hoc loco regionem video.* Pal. sec. regionem. Liplius emendabat, Cumanam ex hoc loco regionem video. Baulis enim habita hæc à spuatario, oppositumque et Cumanam.

11. *Nescis qui?* Fortè Argue fuit, inquit Aldus Nepos, non fuit, sed

Lynerus.

12. *Diceret me acutius.* Ita Victorii editio, assensurque Pal. præ vulgati, dicit.

nos suspicere possunt. Ergo ut illis aqua, sic nobis aer cras-
sus offenditur. At amplius non desideramus. Quid tal-
pam? num desiderare lumen putas? 1 neque tam quere-
retur cum deo, quod parum longe, quam quod falsum vi-
deret. videsne navem illam. stare nobis videtur: at iis qui
in navis sunt, moveri huc villa. quare rationem, cur ita vi-
deatur: quem ut maxime inveneris, quod haud scio, an
non possis, non tu verum testem habere, sed eum non sine
causa falsum testimonium dicere ostenderis. Quid ego de
navi? vidi enim a te remam contemni, majora fortasse
quaris. quid potest esse *Sole majus*? quem Mathematici
amplius duodeviginti partibus confirmant majorem esse,
quam terram quantum nobis videtur? mihi quidem
quasi pedalis. Epicurus autem posse putat etiam mino-
rem esse eam, quam videtur, sed non multo, ne majorem
quidem multo putat esse, vel etiam esse, quatenus videat-
ur: ut oculi aut nihil mentiantur, aut non multum men-
tiantur. Ubi igitur illud est, *EMEL*? Sed ab hoc credulo,
qui numquam sensum mentiri putat, discedamus: 2 qui ne
nunc quidem, cum ille sol, qui *tanta incantatione fertur*, ut ce-
leritas ejus quanta sit ne cogitari quidem possit, tamen no-
bis stare videatur. (?) Sed, ut miniam controvertiam:
videte, quae in parvulis sitis. Quattuor sunt capi-
ta, quae concludunt, nihil esse, quod nosci, percipi, com-
prehendi possit: de quo huc tota quaestio est: e quibus pri-
mum est, esse aliquod visum falsum: secundum, non posse id per-
cipi: tertium, inter quae visa nihil interest, fieri non posse, ut eorum
alia percipi possint, alia non possint: quartum, nullum esse visum
verum a sensu profectum, cui non oppositum sit visum aliud, quod
ab eo nihil interest, quodque percipi non possit. Horum quattuor
capitulum secundum, & tertium, omnes concedunt. Pri-
mum Epicurus non dat. vos, quibuscum res est, id quoque
conceditis. omnis pugna de quarto est. Qui igitur P. Ser-
vilius Geminum videbat, 3 si Quintum se videre putabat,
incidebat in ejusmodi visum, quod percipi non possit:
quia nulla nota verum distinguebatur a falso: qua distin-
ctioe sublati, quam habere M. Cotta, qui bis cum Ge-
minio consul fuit, agnoscendo ejusmodi notam, quae
falsa esse non possit? Negas tantam similitudinem in rerum
natura esse. Pugnas omnino, sed cum adversario facili-
ne sit sane. videri certe potest. fallit igitur sensum: & si
una fecerit similitudo, dubia omnia reddiderit, sublato
enim judicio illo, quo oportet agnosci: etiam si ipse erit,
quem videris, qui tibi videbitur, tamen non ea nota ju-
dicabis, quae dicis oportere, ut non possit esse ejusdem-
modi falsa. Quando igitur potest tibi P. Geminus, Quin-
tus videri, quid habes explorati, cur non possit tibi Cotta
videri, qui non sit, quoniam aliquid videtur esse, quod
non est? Omnia dicis sui generis esse, nihil esse idem, quod
sit aliud. Stoicum est quidem, nec admodum credibile;
nullam esse pilam omnibus rebus talem, qualis sit pilus
alius, nullam granam. huc refelli possunt: sed pugnare
nolo. ad id enim, quod agitur, nihil interest. omnibusne
partibus visa res nihil differat. an interduco non possit,
etiam si differat. sed, si hominum similitudo tanta esse non potest,

ne signorum quidem? dic mihi, Lyfippus eodem aere,
eadem temperatione, eodem calido, aqua, ceteris omnibus,
& centum Alexandros ejusdem modi facere non possit?
qua igitur notione discerneres? Quid si in ejusmodi cera
centum sigilla hoc annulo impressero? equum poterit in
agnoscendo esse distinctio? an tibi erit querendus? an-
nulatius aliquid, quoniam gallinarium invenisti Deliacum
illum, qui 6 ova cognosceret? Sed adhibes artem advo-
catam etiam sensibus, *pictor videri, quae nos non videmus*: &
simul inflavit tibicen, a perito carmen agnoscutur. Quid?
hoc nonne videtur contra te valere, si sine magnis artifi-
ciis, ad quae pauci accedunt, nostri quidem generis, admo-
dum, nec videre, nec audire possumus? Jam illa praecleara,
quanto artificio esset sensus nostros, mentemque, & totam
constructionem hominis fabricata natura. Cur non exti-
mescam opinandi temeritatem? Eriamne hoc affirmare
potes, Luculle, esse aliquam vim, cum prudentia & consi-
lio scilicet, quae finxerit, vel, ut tuo verbo utar, quae fabricata
sit hominem? qualis ista fabrica est? ubi adhibita? quan-
do? cur? quo modo? tractantur ista ingeniose: disputan-
tur etiam eleganter. denique videantur sane, ne affirmen-
tur modo. sed de physicis max, & quidem ob eam causam,
ne tu, qui idem me facturum paulo ante dixeris, videre
mentitus. sed ut ad ea, quae clariora sunt, veniam: res
jam universas profundam: de quibus volumina impleta
sunt non a nostris solum, sed etiam a Chryppio, de quo
queri solent Stoici: dum studiosi omnia conquieverit contra-
sensu, & perspicuitatem, contraque omnem consuetudi-
nem, contraque rationem, ipsum sibi respondentem, in-
feriorem fuisse: itaque ab eo armatum esse Carneadem.
Ea sunt ejusmodi, quae a te diligentissime tractata sunt,
dormientium, & 7 vinolentorum, & furiosorum visa im-
becilliora esse dicebas, quam vigilantium, siccorum, sano-
rum: quo modo? quia cum expectatus esset Ennius, non
diceret se vidisse Homerum, sed visum esse: Alcmae
autem,

Sed mihi nevisquam cor consentit.

Similia de vinolentis. Quasi quinquaginta neget, 8 & qui
expectatus sit, eum somnare: & cujus furor confeder-
rit, putare nonuisse ea vera, quae essent sibi visa in furore.
Sed non id agitur: tum, cum videantur, quo modo viden-
tur, id quaeritur, nisi vero Ennium non putamus ita totum
illud audivisse.

O pictor animi,

si modo id somnavit? ut si vigilans audiret expectatus
enim potuit illa visa putare, ut erant, & somnia: dormien-
ti vero, a quae, 9 ac vigilantibus probabantur, quid illona som-
nio illo?

Mater te appello:

nonne illa credit huius locutum, 10 ut expectata etiam
crederet? unde enim illa?

Age adha? mane: nulli iterandum eademque ista mihi:

num videtur minorem habere vitis, quam vigilantibus,
fidem? Quid loquar de insanis? quae hinc tandem sunt affinis
tuus, Catule, Tudicianus? quisquam sanissimus tam certa
putabat,

X x

putabat,

1. Neque tam querebam cum Deo, &c. videret.) Revocavi quod erat in
tribus mss. nostris; proditoraque etiam P. Victorius. recentiores
enim adhaerentes antiquis cultis, neque tam querebam cum Deo, &c. vidi-
ram, inopte.

2. Qui ne nunc quidem, eum ille Sol, &c.) Sic Pall. quoque Victorius
editio verbo ampl. or. quidem parat. eum. Gulielmus distinguit, quidem
aut quidem? quo quod vel t. vix addegor.

3. Si Quintum se videre putabat.) Nescio an non eque bene Pal. sec. sed
Quintum.

4. Centum Alexandros ejusdem modi.) P. Victorius editio certum Alexan-
driam. neque aliter Pall. nam S. Victorius exemplar certum Alexan-
driam.

5. Audiatine aliquid.) Vulgari aliquid sed etiam littera non videret
in illo e nostris tribus; omisitque etiam editus a Victorio.

6. Ora cognosceret.) Pal. sec. agnosceret.

7. Vinolentorum.) Annotavit Gulielmus S. Victorius exemplar, &
heic, & supra semper habere. *vinolentorum*, recteque dici potest; ut &
mista, *mytholentis* parum istud refert. videat potius aliquis locum-
ne. heic habere quae scriptura Pal. sec. *vinolentorum*.

8. Et qui expectatus sit, eum somnare.) Ita Pall. nam S. Victorius, eum
somnia. P. Manutius e mss. interbreit nega. *svam*, eum non somnare, ipse
videt. Lambinus edidit, eum somnasse.

9. Ac vigilantibus probabantur.) Sic Lambini editio, neque aliter S. Vi-
ctorius, aut Pal. sec. nam p. *probabantur*.

10. Ut expectata etiam crederet.) Vulgati olim, & recentiores ut ver-
te, quomodo nulli mss. nostri; excoleratque editio sua Victorius;
sed nemo ausus imitar, non Camerarius, non Bructus, non Stormius,
non Lambinus; hoc ideo quod non consula fiant libris antiquis
oboleat. Aldus Nepos delevit, quamvis id avus ejus usurparat.

putabat, quæ videt, quàm is putabat, quæ videbantur? quid ille, qui,

Video, video te vrvum, Ulysses, dum licet:

nonne etiam bis exclamavit se videre, cum omnino non videret? quid apud Euripidem Hercules, cum 1 ut Eurysthei filios, ita suos configebat sagittis: cum uxorem interimebat? cum conabatur etiam patrem? non perinde movebatur falsis, ut veris moveretur? Quid; ipse Alemaotus, qui negat cor sibi cum oculis consentire, nonne ibidem incitato furore;

Unde hac flamma oritur?

& illa deinceps,

Incendo, incendo: ad sunt, ad sunt: mo, mo expulsi.

Quid, cum virginis fidem implorat?

Eer mi auxilium: pesti-mabige à me:

Flammiferam hanc vim, qua me exurciat.

Carulea incineta 3 igni incedunt.

Grumstant cum ardentibus radiis.

Num dubitas, quin sibi hæc videre videatur? itemque cetera:

Intendit erinitus Apollo.

Arctum auratum luna innoxus.

Diana facem jacit à lava.

Qui magis hæc crederet, si essent, quàm credebat, quid videbatur? apparet enim jam cor cum oculis consentire. omnia autem hæc proferuntur, ut illud efficiatur, quo certius nihil potest esse: inter visa vera, & falsa, ad animi affectionem, nihil interesse. Vos autem nihil agitis, cum falsa illa vel furiosorum, vel somniantium recordatione ipsorum refellitis. non enim id queritur, qualis recordatio fieri soleat eorum, qui experrecti sunt: aut eorum, qui furere deliriterunt: sed qualis visio fuerit aut furentium, aut somniantium tum, cum commovebantur sed ab eo à sensibus. Quid est, quod ratione percipi possit? dialecticam inventam esse dicitis, veri, & falsi quasi disceptatricem, & iudicem. cuius veri & falsi? & in qua re? in geometricæ, quid sit verum, vel falsum, dialecticus iudicabit, an in literis, aut in musicis? At ea non novit. In philosophia igitur: sol quantum sit, quid ad illum? quod sit summum bonum, quid habet, ut queat iudicare? quid igitur iudicabit? quæ conjunctio, quæ disjunctio vera sit, quid ambiguit dicitur sit, quid sequatur quamque rem, quid repugnet? si hæc, & horum similia iudicat, de se ipsa iudicat, plus autem pollicebarur, nam hæc quidem iudicare ad ceteras res, quæ sunt in philosophia multæ, atque magnæ, non est satis. Sed quoniam tantum in ea arte ponitis: videte, ne contra vos tota nata sit, quæ primo progressu festivè tradit elementa loquendi, & ambiguoꝝ intelligentiam, concludendique rationem: tum, paucis additis, venit ad fortissimas, lubricum sanè & periculosum locum: quod tu modò dicebas esse vitiosum interrogandi genus. Quid ergo postis

vitiosum nostra culpa est? rerum natura nullam nobis dedit cognitionem finium, ut ultra in te statuere possimus, quatenus. nec hoc in acervo critici solum, unde nomen est, sed nulla omnino in re minutatim interroganti? dives, pauper: clarus, obscurus sit: multa, pauca: magna, parva: longa, brevis: lata, angusta: quantis aut aditio, aut demio, certum respondeamus, non habemus. At vitiosus sunt fortis. 6 Frangite igitur eos, si potestis ne molesti sint: erunt enim, nisi cavetis. cautum est, inquit, placet enim Chrylippo, cum gradatim interrogetur, verbi causa, tria, pauca sint, anne multa: aliquanto prius, quàm ad multa perveniat, quis sero, id est, quod ab iis dicitur, *novi quædam*. Per me val fortis licet, inquit Carneades, non modo quis sero, sed quid proficit? sequitur enim qui te ex somno excitet, & eodem modo interroget. 7 Quid in numero conticuiti: si ad eum numerum unum addidero, multane erunt? progredere rursus, quoad videbitur. Quid plura? hoc enim fateris: neque ultimum te paucorum, neque primum multorum respondere posse, ejus generis error ita manat, ut non videam, quò non possit accedere. Nihil me lædit, inquit ego enim, ut agitator callidus, prius quàm ad finem veniam, equos sustinebo: eoque magis, si locus is, & quò ferentur equi, præceptum erit. sic me, inquit, antè sustinebo, nec diutius captio: 8 in interroganti respondebo. Si habes, quod liqueat, & equo 10 respondeas, superbo si non habes: ne tu quidem peripicis, si quia obscura, concedo, sed negas te usque ad obscura progredi. illustribus igitur rebus inistis: si id tam immo- do, ut taceas, nihil assequeris. quid enim ad illum, qui te captare vult, utrum tacentem isretiat te, an loqueri tem? sin autem usque ad novem, verbi gratia, sine dubitatione respondes pauca esse, in decimo inistis: etiam à certis, & illustrioribus cohibes assensum: hoc idem me in obscuris facere non sinis. nihil igitur te contra fortissimas ars ista adjuvat: 11 quæ nec augendi, nec minuendi, quid aut primum sit, aut postremum, docet. Quid, quòd eadem illa ars, quasi Penelope telam retexens, tollit ad extremum superiora? utrum ea vestra, an nostra culpa est? nempe fundamentum dialecticæ est, quid quid enuntietur (id autem appellatur *à se ipso*: quod est quasi effectum) aut verum esse, aut falsum. quid igitur? hæc vera, an falsa sunt? Si te mentis dicit: idque verum dicit: mentiri, verum dicit. Hæc scilicet inexplicabilia esse dicitis, quod est odiosius, quàm illa, quæ nos incorporeis, & non percepta dicimus. Sed hæc omitto. illud quero, si ista explicari non possunt, nec eorum ullum iudicium invenitur, ut respondere possitis, vera ne, an falsa sint: ubi est illa definitio, effectum est id, quod aut verum, aut falsum sit? Rebus sumptis adjungam, ex his sequendas esse alias, illas improbandas, quæ sint in genere contrario. 12 Quo modo igitur hoc conclusum esse iudicas? 13 si dicitis, nunc lucere, & verum dicitis: lucet igitur probatis

1. *U. Eurysthei filios, ita suos.* Muretus hanc lectionem tuetur lib. xvii Var. lect. cap. 10. contra P. Victorium, qui colliebat *ita*. l. xxv. Variar. lect. cap. 12.

2. *Incendo, incendo.* Valgati *Incendo, incendo*. sed præter Palli in quibus alterum, ut & in codice S. Victoris & editione Victoriana; quam minor nomen posteriorum fecerat.

3. *Igni incedunt.* Sic ead. editio, item Palli. sec. *non incedunt*, ut fecerit olim cusi.

4. *Arctum auratum, luna innoxus.* Lambinus, *per innoxus*: miror unde, nisi ab ingenio, nam libri nostri ei non addiunt; neque variant editiones.

5. *Sed nulla omnino.* Alii, *sed nulla*, contra nostros libros & editionem P. Victorii.

6. *Frangite igitur eos si potestis.* Lectio forsitan minus recta, nam Palli, *agite igitur*. sic *angit* qui *est*. utrumvis præposuerim valgo; quod attinet quidem ad vocem primam.

7. *Quid in numero.* Sic nostri. Lambinus *quis*, secutus Paullum Manutium qui monerat ita fuisse in libro veteri.

8. *Qui spernit equi.* Aufertur posse sine ullo sensu detrimendo.

9. *Interroganti respondes.* Valgati *respondis*. sed alterum restat in Palli. in S. Victoris, denique editione Victoriana.

10. *Si respondeas superbo.* Est et Victoriana, neque aliter Palli. sec. nam prim. *superbi*. quod & in Aldina veteri. valgati, *superbi*.

11. *Quæ nec augenda, nec minuendi.* Lambinus, *l. bis*, ut inquit, reclamantibus, inveniunt, *augent* nec minuendi. egregium facinus.

12. *Quomodo igitur hoc conclusum esse iudicet.* Sic omnes ead. item Palli. prim. & Victorii, nisi quod is *hic* *concl.* at enim Palli. sec. exhibet nobis, *quomodo aut falsum esse iudicet*. quod examinabunt quietiores. nam mihi quidem sic festinant, serapulum non levem inieci, quod non solum ille liber exorbitare in istum causam.

13. *Si dicit nunc lucere, & verum dicit: lucet igitur.* Homo non acutus, ausus sum delere septem aliquot voces, quæ quinquaginta ferè per annos illum infederant locum. quippe & alii ediderunt, & Boulietius, & Brutus, & Lambinus, & Aldus Nepos; *si dicit nunc lucere, & verum dicit: lucet dicit autem lucere, & verum dicit: lucet igitur*. quæ intermedia, neque agnoscit Aldus major, neque Victorius, neque Palli, neque S. Victorii codex. itaque cur ego tolerarem?

probatis certè genus, & rectissime conclusum dicitis. itaque in docendo, cum primum concludendi modum traditis, aut, quidquid igitur eodem modo concluditur, probabitur, aut ars ista nulla est. Vide ergo, hanc conclusionem probaturusne sis: *si dicit te mentiri, verum, dicit mentiris, dicit autem te mentiri, verumque dicit, mentiri igitur.* Qui potes hanc non probare, cum probaveris ejusdem generis superiorem? Hæc Chrysippæ sunt, ne ab ipso quidem dissoluta. quid enim faceret huic conclusioni? *si lucet, tu cet, lucet autem, lucet igitur.* cederet scilicet, ipsa enim ratio connexi, cum concesseris superius, cogit inferius concedere. Quid ergo hæc ab illa conclusione differt? *Si mentiris, mentiri autem, mentiris igitur.* Hoc negas te posse nec approbare, nec improbare. Qui igitur magis illud? Si ars, si ratio, si via, si vis denique conclusionis valet; eadem est in utroque. Sed extremum eorum est, postulant, ut excipiantur hæc inexplicabilia. Tribunum aliquem cenfeo addeant. à me istam exceptionem nunquam impetrabant, etenim cum ab Epicuro, qui totam dialecticam & contemnat, & irridet, non impetrent, ut verum esse concedat, quod ita effabimur, aut *vivet eras Hermachus, aut non vivet: cum dialectici sic statuunt, omne, quod ita disjunctum sit, quasi, aut etiam aut non, non modo verum esse, sed etiam necessarium: vide, 3 quam sit cautus iste, quem isti tardum putant, si enim, inquit, alterutrum concessero: necessarium esse necesse erit, eras Hermachus aut vivere, aut non vivere, nulla autem est in natura rerum talis necessitas. Cum hoc igitur dialectici pugnent, id est, Antiochus, & Stoici, totam enim everit dialecticam, nam si è contrariis disjunctio (contraria autem ea dico, cum alterum ait, alterum negat) si talis disjunctio falsa potest esse, nulla vera est, mecum verò quid habent litium, qui ipsorum disciplinam sequor? Cum aliqui hujusmodi inciderat, sic ludere Carneades solebat: *Si rectè conclusio: senso sin visiois; 4 minam Diogenes reddet.* ab eo enim Stoico dialecticorum didicerat, hæc autem merces erat dialecticorum, 5 sequor igitur eas vias, quas didici ab Antiocho: nec reperio, quomodo judicem, *Si lucet, lucet, verum esse, ob eam causam, quod ita didici, omne, quod ipsum ex se connexum sit, verum esse: non judicem, si mentiris, mentiris: eodem modo esse connexionum.* Aut igitur hoc, & illud: aut nisi hoc, ne illud quidem judicabo. Sed, ut omnes istos aculeos, & totum tortuosum genus disputandi relinquamus, ostendamusque, qui simus: jam, explicata tota Carneadis sententia, Antiochi ista corruent univèrsæ. Nec verò quidquam ita dicam, ut quisquam *id fingi* suspicetur: à Clitomacho sumam, qui utique ad senectutem cum Carneade fuit, homo & acutus, ut Pœnus & valde studiosus, ac diligens, & quatuor ejus libri sunt de sustinendis assensionibus. hæc autem, quæ jam dicam, sunt sumta de primo. Duo placet esse Carneadi genera visorum: in uno hanc divisionem, *Alia visa esse, qua percipi possunt: alia qua non possunt:* in altero autem, *Alia visa esse probabilia, alia non probabilia.* itaque, quæ contra sensus, contra que perspicuitatem dicantur, ea pertinere ad superiorem divisionem: contra posteriorem nihil dici oportere. quare ita placere, tale visum nullum esse, ut perceptio*

consequeretur: ut autem probatio, multa, etenim *contro naturam esse*, si probabile nihil esset, & 6 sequitur omnis vitæ ea, quam tu, Luculle, commemorabas, everfio, itaque & sensibus probanda multa sunt: teneatur modò illud, non inesse in his quidquam tale, quale non etiam falsum nihil ab eo differens esse possit, sic, quidquid acciderit specie probabile, si nihil se offeret, quod sit probabiliter illi contrarium uteretur eo sapiens: ac sic omnis ratio vitæ gubernabitur, etenim is quoque, qui à vobis *sapienter* inducitur, multo sequitur probabilia, non comprehensa, neque percepta, neque assensa, sed *similia veri*: quæ nisi probet, omnis vita tollatur. Quid enim? conscendens navem sapiens, num comprehensum animo habet, atque perceptum, se ex sententia navigaturum? qui potest? sed si jam ex hoc loco proficiatur Puteolos stadia triginta, *probo navigo, bono* gubernatore, hæc tranquillitate: probabile videatur, se illuc venturum esse saluum. Hujusmodi igitur visis consilia capiet & agendi, & non agendi: Faciliusque erit, ut albam esse nivem probet, quam erat Anaxagoras: qui id non modò ita esse negabat, sed sibi, quia sciret aquam nigram esse, 7 unde illa concreta esset, albam ipsam esse ne videri quidem, & quæcumque res eum sic attinget, ut sit visum illud probabile, neque ulla re impeditum: movetur, non enim est *à saxo sculptus, 8 aut à robore dolatus.* habet corpus; habet animum: movetur mente; movetur sensibus: ut ei multa vera videantur, neque tamen haberet insignem illa, & propriam percipiendi notam: eoque sapientem non assentiri, quia possit ejusdem modi existere falsum aliquod, cujusmodi hoc verum, neque nos contra sensus aliter dicimus ac Stoici, qui multa falsa esse dicunt, longeque aliter se habere, ac sensibus videantur. Hoc autem si ita sit, ut unum modò sensibus falsum videatur: præstò est, qui neget, rem ullam percipi posse sensibus, ita, nobis tacentibus, ex uno Epicuri capite, altero vestro, *perceptio, & comprehensio tollitur.* Quod est caput Epicuri? *Si ullum sensibus visum falsum est: nihil percipi potest.* quod vestrum? *Sens falsa sensus visa.* Quid sequitur? ut taceam; conclusio ipsa loquitur, *nihil posse percipi.* Non concedo, inquit, Epicuro. Certa igitur cum illo, qui à te totus diversus est: noli mecum, qui hoc quidem certè, falsi esse aliquid in sensibus, tibi assentior. Quanquam nihil mihi tam mirum videtur, quam ista dici, ab Antiocho quidem maxime cui erant, quæ paulo antè dixi, notissima, licet enim hæc quivis arbitrato suo reprehendat, quòd negamus rem ullam percipi posse: certè 9 levior reprehensio est, quòd tamen dicimus esse *quædam probabilia*; non videtur hoc satis esse vobis, ne sit, illa certe debemus effugere, quæ à te vel maxime agitata sunt, nihil igitur cernis? nihil audis? nihil tibi est perspicuum? Explicavi paulo antè, Clitomacho auctore, quo modo ista Carneades diceret, accipe quemadmodum ea dicantur à Clitomacho, in eo libro, quem ad C. Lucillum scripsit poetam, cum scripsisset iisdem de rebus ad L. Censorinum, cum consul cum M. Manilio fuit, scripsit igitur his ferè verbis sunt enim mihi nota, propterea quòd eorum ipsarum rerum de quibus agimus, prima institutio, & quasi disciplina illo libro continetur, sed scriptum est ita:

2. *Vide ergo.* Pall. item edd. veteres, etiam Victoriana, *videt* ergo.
3. *Tribunum aliquem cenfeo addeant.* Pall. ille *sec. cenfeo* videtur non temere profecto, & videant acutiores an heic reponi debeat. notum est enim, *me* *vide*, apud Comicos, aliosque tale quid, quo auxilium auctoritasve impendatur alteri.
4. *Quam sit cautus.* Lamb. rursus libris omnibus, inquit, in vitis, obtrudit nob *si cautus*, utpote quod cardo potius opponeretur, quam *cautus*: quod tamen sic non dum probavi.
5. *Minam Diogenes reddis.* Est ab Aldina veteri, & Victoriana, & tribus nostris alæ edd. *reddat*.
6. *Sequitur igitur.* Vulgari sequar, sed alterum est à Victorio, à Pal. sec. & S. Victoris exemplari.

6. *Sequitur omnis vita ea.* (Græc.) Nihil variant mss. nisi quod S. Victoris *verbum*. P. Manutius edidit *sequitur enim*. P. V. Cor. us interceptum: *præbent multa* (sententia v. nat. Græc. esset) *sequitur tamen*. non satis citè forsitan reponendum erat, *et sequeretur omnia*, Græc.

7. *Vnde illa concreta esset.* Ita nuper natæ edd. verum priores omnes, *convergata*, quod & in nostris tribus mss. Camerarius conjicit *congelata*.

8. *À robore dolatus.* Membrane tres, *ebore dolatus*, neque aliter Aldi vetus, quod ipsam junior aliquis Crit. caeter, mordicus cveretur.

9. *Levior reprehensio est.* Pal. sec. *reprehensio*; qui etiam mox habet, *præterea*, pro quo edidit *propterea*.

ACADEMICIS PLACERE, esse rerum ejusmodi dissimilitudines, ut alia probabiles videantur, alia contra: id autem non esse satis, cur alia percipi posse dicas, alia non posse; propterea quod multa falsa probabilia sint: nihil autem falsi perceptum, & cognitum possit esse. Itaque ait vehementer errare eos, qui dicant, ab Academia sensus eripi, à quibus numquam dictum sit, aut colorem, aut saporem, aut sonum nullum esse. illud sit disputatum, non inesse in his propriam, quæ nusquam alibi esset, veri & certi notam. Quæ cum exposuisset, adjungit, **DVPLICITER** dicit assensus sustinere sapientiam: uno modo, cum hoc intelligatur, omnino eum rei nulli assentiri: altero, cum se à respondendo, 1. ut aut approbet quid, aut improbet, sustineat, ut neque neget aliquid, neque ajat. Id cum ita sit: alterum placere, ut numquam assentiat: alterum tenere, ut sequens probabilitatem, ubicumque hæc aut occurrat, aut deficiat; aut etiam aut non, respondere possit; 2. nec, ut placeat, eum, qui de omnibus rebus continet se ab assentiendo, moveri tamen, & agere aliquid, reliquit ejusmodi visa, quibus ad actionem excitetur: item ea, quæ interrogati in utramque partem respondere possunt, eque tantummodo quod ita visum sit, dum sine assensu: neque tamen omnia 3. ejusmodi visa approbari, sed ea, quæ nulla re impeditur. Hæc si vobis non probamus, sint falsa sanè: invidiosa certe non sint. non enim lucem eripimus: sed ea, quæ vos percipi, comprehendique, eadem nos, si modo probabilia sint, videri dicimus. 4. Sic igitur inducto & constituto probabili, & eo quidem expedito, soluto, libero, nulla re implicato, vides profecto, Luculle, jacere jam illud tuum perspicuitatis patrocinium. iisdem enim hic sapiens, de quo loquor, oculis, quibus iste vester cælum, terram, mare intuebitur: iisdem sensibus reliqua, quæ sub quemque sensum cadunt, sentiet. 5. Mare illud quod nunc Favonio nascente, purpureum videtur, idem huic nostro videbitur, nec tamen assentietur; quia nobismetipsis modo cæruleum videbatur; 6. manè flavum; quodque nunc, & quia à sole collucet, albescit, & vibrat, dissimileque est proximo ei continenti: ut, etiam si possis rationem reddere, cur id eveniat, tamen non possis id verum esse, quod videbatur oculis defendere. Unde memoria, si nihil percipimus? (sic enim quærebatur,) quod meminisse visa, nisi comprehensa, non possumus. Quid? Polyxenus, qui magnus mathematicus fuisse dicitur, is posteaquam Epicuro assentiens, totam geometriam esse falsam credidit, num illa etiam, quæ sciebat, oblitus est? Atqui, falsum quod est, ad percipi non potest, & ut nobismetipsis placet. Si igitur memoria perceptarum, comprehensarumque rerum est: omnia, quæ quisque meminit, habet ea comprehensa, atque percepta, falsi autem comprehendi nihil potest: & omnia meminit Scyron Epicuri dogmata, vera igitur illa sunt nunc omnia. Hoc per me licet, sed tibi aut concedendum ita esse, quod minimè vis: aut memoriam mihi remittas, oportet, & faciliè esse ei locum, etiam si comprehensio, perceptioque nulla sit. Quid fiet artibus? qui-

bus? hisne, quæ ipsa sententur conjectura se plus uti, quibus scientia: an his, quæ tantum id, quod videtur, sequuntur, nec habent illam artem vestram, quæ vera & falsa dividit? Sed illa sunt *lumina duo*, quæ maximè causas istarum continent. primum enim *negatu fieri posse, ut quicquam nulli rei assentiat*. At id quidem petipicuum est: cum Panætius, princeps prope, meo quidem iudicio, Stoicorum, eade re dubitare se dicat, quatu omnes, præter eum, Stoici certissimam putant, **VERA ESS** & **HO** haruspicum auspicia, oracula, somnia, vaticinationes, & sequæ ab assensu sustineant. **Quod** is potest tacere de his rebus, quas tibi, à quibus ipse didicit, certas habuerint. cur id sapiens de reliquis rebus facere non possit? an est aliquid, quod positum vel improbare, vel à probare possit, dubitari non possit? tu in fortis poteris hoc, cum votes: ille in reliquis rebus, si non poterit eodem modo insilire, præterquam cum possit sine assensione ipsam verissimam: nem non impeditam sequi? Alterum est, quod *negatu actionem nullius rei posse in eo esse, qui nullam rem assensu suo comprobet*. primum enim videtur oportet, in quo sit etiam assensus, dicant enim Stoici, *sensus ipsos assensus esse*: quos quoniam appetitio consequatur, actionem sequi, totis quæ omnia, si visa tollantur. Hæc de re in utramque partem & dicta sunt, & scripta multa (12 vide superiora) sed brevi res potest tota conscribere enim est: maximam actionem puto, repugnare visis, obstitere opinionibus, assensus lubricos sustinere, credoque Clitomacho ita scribitur: 13. Herculi quendam laborem exanclatum à Carneade, quod, ut feram, & immanem beluam, sic ex animis nostris assensionem, id est, opinionem, & temeritatem extraxit: tamen, ut ea pars defensionis relinquatur, quid impedit actionem ejus, qui probabilia sequitur, nulla re impediende? Hoc, inquit, ipsum impedit, quod statuet, ne id quidem, quod probet, posse percipi. Jam istuc te quoque impedit, in navigando, & in conferendo, in uxore ducenda, in liberis procreandis, plurimisque in rebus, in quibus nihil sequere, præter probabile. Et tamen illud usitatum, & sæpe repudiatum referis non ut Antipater, sed, ut ais, pressius, nam Antipatrum reprehensum, quod diceret, consentaneum esse ei, qui affirmaret, nihil posse comprehendi, id ipsum saltem dicere posse comprehendi: quod ipsi Antiocho pingue videbatur, & sibi contrarium, non enim potest convenienter dici, nihil comprehendi posse, si ipsum comprehendere posse dicatur. Illo modo potius putat urgendum fuisse Carneadem: **CVM** **SAPIENTIS** nullum decretum esse possit, nisi comprehensum, perceptum, cognitum; ut hoc ipsum decretum, quod sapientis esset, nihil posse percipi, fateretur esse perceptum, proinde quasi sapiens nullum aliud decretum habeat, & sine decretis vitam agere possit. Sed ut illi habet probabilia, non percepta, sic hoc ipsum, nihil posse percipi, nam si in hoc 14. haberet cognitionis notam, eadem uteretur in ceteris, quam quoniam non habet, utitur probabilibus. Itaque non metuit, ne confundere omnia videatur, & incerta reddere, non enim, quæ admodum,

1. *Ut aut approbet quid.* Non agnoscit Pal. sec. *neque* & poterant adesse salva sententia; neque videtur auctoritas.
2. *Nec ut placeat eum, &c.* Nihil mutant nostri. Paulus Manutius edidit hinc ut pl. Lamb. nam cum placeat, cum prius tamen edidisset, cum ad placeat.
3. *Ejusmodi visa approbari.* Sic Pall. P. Manutius admisit *approbat*, sed; inquit, manuscripti.
4. *Si igitur inducto & constituto probabili.* Hæc est lectio vulgata, quæ & in Aldino vereri. at Victoriana *inducta & constituta probabilia*, quod & in utroque Pal.
5. *Mare illud quod nunc Favonio.* Ita trias mss. nostrorum, & neque leucus Victoriana, aliz omnes, illud quidem nunc.
6. *Manè flavum.* Sic Pall. nam S. Victoris *æteram*. Lambinus publicavit *æteram* quæ à Sole, omisso *quodque*, quod in edd. & mss. nostris. Rindum illud eruit è Nonio, non ipse primus, sed Camerarius.
7. *Qui à Sole albescit.* Reponendum videtur, quod à Sole, quomodo

existat in Pal. secundo.

8. *Ut nunciamus ipsi placeat.* An non potius: *videmus*.

9. *Et facile esse ei locum.* S. Victoris scriptus, *facere*. P. Manutii *co-*
deus & facis esse ei locum.

10. *Auspiciam auspicia.* S. Victor *auspicem*, malim *auspiciam, auspiciam*,
&c. & vero Pal. sec. habet *auspicem auspiciam*.

11. *Neaperit eodem modo insilire.* Forlan tres voces superfluz sunt,
sanè Pal. sec. habet *eodem modo insilire*.

12. *Vide superiora.* Aldi (senioris edidit *vide superiora*). Sed ad sententiam
Paulo Manutio, subtrahit adnotamentum lectoris.

13. *Herculi quendam laborem exanclatum.* Sic omnes nostri, quod ad
vocem primam attinet, quod & de falsis movit Lambinus antiquè pro
Herculi, ultimam dictio nem servat omnibus licetis Pal. sec. nam præ
exanclatum S. Victor *exanclatum*: quæ tamen diversitas accedit ad exan-
clatum magis, quàm aliorum exanclatum.

14. *Habetur cognitio nota.* Pal. sec. *recognoscitur*.

modum, si quæsitum ex eo sit, stellarum numerus par, an impar sit: item, si de officio, multisque aliis de rebus, in quibus versatur, exercitatusque sit, nescire se dicat. *in incertis enim nihil est probabile*: in quibus autem est, in his non deerit sapienti, nec quid faciat, nec quid respondeat. Ne illam quidem prætermisisti, Luculle, reprehensionem Antiochi (nec mirum: in primis enim est nobilis) qua solebat dicere Antiochus, Philonem maxime perturbatum, cum enim sumeretur unum, esse quadam falsa visa: alterum, nihil ea differre à veris; non attendere, superius à illud ea re à se esse concessum, quod videretur esse quædam in visis differentia, eam tolli altero, quo neget visa à falsis vera differre: nihil tam repugnare. Id ita esset, si nos verum omnino tolleremus. 2. non facimus, nam tam vera quam falsa cernimus, sed probandi species est: percipiendi signum nullum habemus. Ac mihi videor nimis etiam nunc agere jejune, eum sit enim campus, in quo possit exsultare oratio: cur eam in tantas angustias, & in *Stoicorum dumtaxat* compellimus? si enim mihi cum Peripatetico res esset, qui id percipi posse diceret, quod impressum esset è vero: neque adhiberet illam magnam accessionem, quo modo imprimi non posset à falso; cum simplici homine simpliciter agerem, nec magno opere contenderem, atque etiam, si, cum ego nihil dicerem posse comprehendendi, diceret ille, sapientem interdum opinari: non repugnarem: præsertim ne Carneade quidem huic loco valde repugnante: nunc quid facere possum? Quæro enim, quid sit, quod comprehendendi possit. respondet mihi non Aristoteles, aut Theophrastus, ne Xenocrates quidem, aut Polemo, sed mihi minor est; tale verum, quale falsum esse non possit. Nihil ejusmodi invenio. 4. itaque in cognitione nimirum assentiar, id est, opinabor, hoc mihi & Peripatetici, & vetus Academia concedit: vos negatis, Antiochus in primis: qui me valde movet: vel quod amavi hominem, sicut ille me: vel quod ita judico, politissimum, & acutissimum omnium nostræ memoriæ philosophorum: à quo primum quæro, quo tandem modo sit ejus Academia, cujus se esse profiteatur? Ut omittam alia: hæc duo, de quibus agitur, quis unquam dixit aut veteris Academiae, aut Peripateticorum? vel id solum percipi posse, quod esset verum tale, quale falsum esse non posset: vel sapientem nihil opinari? certe nemo, horum neutrum ante Zenonem magno opere defensum est. ego tamen utrumque verum putonec dico **T E M P O R I S C A U S A**: sed ita planè præbò illud ferre non possum. Tu, cum me incognita assentiri videres, idque turpissimum esse dicas, & plenissimum temeritatis, tantum tibi arroges, ut exponas disciplinam sapientis, naturam rerum omnium evolvas, mores fingas, sineis bonorum, malorumque constitutas, officia describas, quam vitam ingrediar, definitas: idemque etiam disputandi, & intelligendi judicium dicas te, & artificium tradituram: perficies, ut ego ista innumerabilia complectens, nu-

quam labar, nihil opiner? quæ tandem ea est disciplina, ad quam me deducas, si ab hac abstraxeris? vereor, ne subarroganter facias, si dixeris tam. atqui ita dicas, necesse est. Neque verò tu solus, sed me ad suam quisque rapiet. Age, restituro Peripatetici, qui sibi cum oratoribus cognitionem esse, qui claros viros à se instructos dicant tempore rexisse: sustinero Epicureos: tot meos familiares, tam bonos, tam inter se amantes viros. Diodoro quid faciam Stoico, quem à puero audivi? qui mecum vivit tot annos? qui habitat apud me? quem & admiro, & diligo? qui ista Antiochea contemnit? Nostra, iniquis, sola vera sunt. Certe sola, si vera, *plura enim vera discrepantia esse non possunt*. Utrum igitur nos impudentes, qui labi nolumus: an illi arrogantes, qui sibi persuaserint, scire se solos omnia? Non me quidem, inquit, sed sapientem dico scire. Optimè: nempe ista scire, quæ sunt in tua disciplina. Hoc primum quale est, à non sapientem explicari sapientiam? sed discedamus à nobismetipsis: de sapientia loquamur: de quo (ut sæpe jam dixi) omnis hæc quæstio est. In treis igitur partibus & à plerisque, & nobismetipsis distributa sapientia est. primum ergo, si placet, quæ de natura rerum sunt quæsitæ, videamus: velut illud ante. Estne quisquam tanto inflatus errore, ut sibi se illa scire persuaserit? non quæro rationes, eas, quæ ex conjectura pendunt: quæ disputationibus huc, & illuc trahuntur, nullam adhibent persuadendi necessitatem. Geometre provideant, qui se profitentur non persuadere, sed cogere: & qui omnia vobis, quæ describunt, probant, non quæro ex his illa initia mathematicorum: quibus non concessis, digitum progredi non possunt. Punctum esse, quod magnitudinem nullam habeat. Extremitatem, & quasi libramentum, in quo nulla omnino crassitudo sit, liniamentum sine ulla latitudine earentem. Hæc cum vera esse concessero: 7 si adjiciam jurandum sapientemne prius, quam Archimedes eo inspectante rationes omnes descripserit eas, quibus efficitur, multis partibus solem majorem esse, quam terram, juraturum putas; si fecerit: solem ipsum, quem deum censeret esse, contemserit. Quod si geometricis rationibus non est crediturus, quæ vim assensum in docendo, vos ipsi ut dicitis: nam illæ longè aberit, ut argumentis credat philosophorum: aut, si est crediturus, quorum potissimum? omnia physicorum licet explicare, sed longum est, quæro tamen, quem sequatur. Finge aliquem nunc fieri sapientem, nondum esse: & quæ potissimum sententia melius eliget disciplinam? etiam quam eumque eliget, insipiens eliget. Sed sit ingenio divino, quem unum è physicis potissimum probabit? nec plus uno poterit, non persequor quæstiones infinitas: tantum de principiis rerum, è quibus omnia constant, videamus quem probet. est enim inter magnos homines summe diffensio Princeps Thales, unus è septem, cui sex reliquos & consensisse primos ferunt; ex aqua dixit constare omnia.

Xxx 3 At

1. *Unde dicitur à se esse* Videtur velle, esse spiritum, certe non comparat in Pal. sec. qui tamen habet illud à se esse.
2. *Non facimus, nam tam vera, etc.* Pal. sec. non facimus, nisi: tam vera, etc. quod malim.
3. *Sed mihi minus est, tale verum.* Locus vexatissimus representavi quod erat in Pal. prim. neque abibat sec. quam quod is, sed mihi minus tale verum: volebatque alium istud Turnebus lib. xv. Advers. cap. 18. à primo videtur stare codex S. Victoris; neque recedit editio Victoriana. Aldus senior expressit; sed nihil minus: quod est tale verum. Junior; sed nihil minus: quod est tale verum: vulgatur ferè: sed nihil minus: quod est tale. Lambinus maluit; sed nihil minus: est tale verum: cuius tamen adear notas, qui videre vult andabatam pugnantem cum umbra divini planè Turnebus.
4. *Itaque in cognitis u. mirum assentiar.* S. Victoris & Pal. sec. minus: adeo et non omnino absurdè Lambinus, itaque incognita nimirum assentiar. sed non ideo tamen idem inferre debebat latifundis auctoritas.
5. *Et qui omnia vobis quæ definitio prius est.* Sic Pal. prima. & S. Victor-

ris, item Lamb. editio. aliter; & quia omnia vobis, quomodo Pal. sec. Gellius coniebat; regni omnia vobis quæ desc. probant.
6. *Sic, in amens hoc illa, etc.* Sic editus à Victorio; neque alioque Pal. prim. nam sec. sic. *Liniamentum sine* vulgata, sic. *Liniamentum sine ulla, etc.* quomodo & scripsit S. Victoris.
7. *Si adjiciam jurandum.* Sic omnes edd. ante P. Manuzium, it enim conjecturam suam admittit adigam; quem secutus & Lambinus. MS. nostri tres sunt pro vulgata; ita tamen ut habeant adjectivum jurandum.
8. *Quæ potissimum sententia melius eliget disciplinam?* Liber S. Victoris quæ potissimum sententiam melius eliget, nisi à disciplinam? Pal. prima, quæ potissimum sententia melius eliget disciplinam? sec. quæ sententia melius eliget disciplinam. forte quæ sententia potissimum eliget melius? disciplinam esse quamcumque eliget, etc.
9. *Cunctis se primas.* Ita dicitur liber m. Cyriacii, si fides Mich. Beuto. & accedit alioque codex S. Victoris, in quo cunctis se primas. nam vulgè. *ut nescisse primas.* alterum illud coniecerat olim P. Manuzius, namque intulerat in editionem suam Lambinus.

At hoc Anaximandro, populari, & sodali suo, non persuasit. is enim *infinitatem naturam* dixit esse e qua omnia generentur. post ejus auditor Anaximenes, *infinitum aera*: sed ea, quae ex eo orientur, definita: gigni autem terram, aquam, ignem, tum ex his omnia: Anaxagoras, *materiam infinitam*: 1 sed ex ea particulas simileis inter se minutas; eas primum confusas, postea in ordinem adductas à mente divina: Xenophanes paulo etiam antiquior, unum esse omnia, neque id esse mutabile, & id esse *deum*, neque 2 natum usquam, & sempiternum, conglobata figura: Parmenides, *ignem*, qui moveat terram, quae ab eo formetur: Leucippus, *plenum, & inane*: Democritus huic in hoc similis, uberior in ceteris: Empedocles, haec pervulgata. & nota quatuor: Heraclitus, *ignem*; Melissus, hoc, quod esset *infinitum*, & immutabile, & fuisse semper, & fore. Plato ex materia in se omnia recipiente, mundum esse factum censet à deo sempiternum. 3 Pythagorei, ex numeris, & mathematicorum initiis proficisci volunt omnia. Ex his eligit vester sapiens unum aliquem, credo, quem sequatur; ceteri tot viri, & tanti, repudiati ab eo, condemnatique disciunt. Quamcumque verò sententiam probaverit, eam sic animo comprehensam habebit, ut ea quae sensibus; nec magis 4 approbabit nunc lucere, quam, quoniam Stoicus est; hunc *MUNDUM ESSE sapientem*, habere mentem, quae se, & ipsum fabricata sit, & omnia moderetur, moveat, regat. Erat persuasum etiam, solem, lunam, stellas omnes, terram, mare, deo esse, quod quaedam animalis intelligentia per omnia ea permeet, & transeat: fore tamen aliquando, ut omnis hic mundus ardere deslagret. Sint ista vera: (vides enim jam me fateri aliquid esse veri) comprehendere ea tamen, & percipi nego. cum enim tuus iste Stoicus syllabatum tibi ista dixerit; veniet flumen orationis aureum fundens Aristoteles, qui illum *desistere* dicat: neque enim ortum esse unquam mundum, quod nulla fuerit, 5 novo consilio inito tam praecleari operis inceptio, & ita eum esse undique aptum, ut nullo vis tantos queat motus, mutationemque moveri, nulla senectus diuturnitate temporum existeret, ut hic ornatus unquam dilapsus occidat. Tibi hoc repudiare, illud autem superius, 6 sicut caput, & famam tuam, defendere necesse erit: mihi, ne ut dubitem quidem, relinquatur? ut omitam levitatem temere assentientium, quanti libertas ista aestimanda est, non mihi necesse esse, quod tibi est? Cur deus, omnia *nostris causis* cum faceret (sic enim vult is) tantam vim nativam, viperarumque fecerit? cur mortifera tam multa perniciose terra, marique disperserit? negatis haec tam polite, tamque subdite efficit potuisse sine *divina aliqua solertia*, cuius quidem vos maiestatem deducitis ulque ad apium, summicarumque perfectionem: usetiam inter

deos Myrmecides aliquis 7 minorum opusculorum fabricator, fuisse videatur. Negas sine deo posse quidquam? Ecce tibi è transverso Lampiscenus Strato, qui det illi deo immunitatem: magni quidem muneris, sed cum sacerdotibus deorum *valuationem* habeant, quanto est æquius habere ipsos deos? negat opera deorum se uti ad fabricandum mundum, quacumque sint, docet omnia esse effecta naturae nec, ut ille, qui asperis, & lavibus, & hamatis, uncinatisque corporibus concreta haec esse dicat, interfecto inani somnia censet haec esse Democriti, non docentis, sed optantis. ipse autem singulari mundi parteis persequens, quidquid aut sit, aut fiat, naturalibus fieri, aut factum esse docet ponderibus, & motibus. Sic ille & deum opere magno liberat: & me timore Quis enim potest (cum existimet à deo se curari) non & dies, & noctes divinum numen horrere? & si quid adversi acciderit (quod cui non accidit?) extimescere, ne id jure evenerit? Nec Straton tamen assentior: nec verò tibi, modo hoc, modo illud probabilius videatur. Latent ista omnia, Luculle, crassis occultata, & circumfusa tenebris, ut *NULLA ACIES HUMANI INGENII* tanta sit, quae penetrare in caelum, terram intrare possit. corpora nostra non novimus: qui sint situs partium; quam vim quaeque pars habeat, ignoramus. itaque medici ipsi, quorum intererat ea nosse, 8 aperuerunt, ut viderentur. nec eo tamen ajunt 9 empirici notiora esse illa: quia possit fieri, 10 ut patefacta, & detecta mutentur. Sed equid nos eodem modo rerum naturas perscrutare, aperire, dividere possumus, ut videamus, terra penitusne delixa sit, & quasi radicibus suis hæreat, an *media pendeat*? Habitari ait Xenophanes in luna, eamque esse terram multarum urbium & montium, portenia videntur: sed tamen neque illi, qui dixit, jurare posset ita se rem habere, neque ego. Nonne etiam dicitis esse 11 è regione nobis, è contraria parte terrae, qui adversis vestigiis stent contra nostra vestigia, quos *Antipodas* vocatis? cur mihi magis succentis ista non aspemur, quam eis, qui, cum audiunt, desipere vos arbitrantur? 12 Nicetas Syracusius, ut ait Theophrastus, caelum, solem, lunam, stellas, superis denique omnia, stare censet: neque praeter terram, rem ullam in mundo moveri: quae cum circum axem se summa celeritate convertat, & torqueat, eodem effici omnia, 13 quasi stante terra caelum moveretur. atque hoc etiam Platonem in Timaeo dicere quidam arbitrantur, sed paulo obscurius. Quid tu epicurei loquere, putas solem esse tantulum? 14 Ego ne vobis quidem innotum sed & vos ab illo irridemini: & ipsi illum vicissim eluditis. Liber igitur à tali irrisione Socrates, liber Aristochius, qui *nihil istorum sine putat posse*. Sed redeo ad animum, & corpus. Satisne tandem ea nota sunt nobis, quae *per totam naturam* sit, quae *veniam*?

1. Sed in ea particulas.] Vulgati: sed eas particulas similes inter se, & minutas. verum altera lectio perit in Pall. & edit. Vict. neque recedi. S. Victoris membrana, quam quod edita est.
 2. Naturam usquam.] S. Victoris, cum ista signa.] Est à Pall. nostris. cui accedit etiam editio Victoris, nisi quod ea amplius, usquam quidquam.
 3. Pythagorei & numeris.] Pall. & publicati à Victorio, non agnoscent partem usquam.
 4. Apprehendit tamen lucere, quam quoniam Stoicus esse.] Sic Victoris etiam editio, sed Pall. prim. habet, apprehendit. Non lucere quoniam Stoicus esse hoc mundum.] Sec. apprehendit quam lucere, quam quoniam Stoicus esse.
 5. Nova consilio inito.] Sic & editio Victoris, ne quis putet Lambini esse. Palatinus tamen addit: ent vulgat. 5. in quibus signa S. Victoris habet: nec enim virgula vad quaque superiacente.
 6. Sicut caput & famam tuam defendere.] Pal. sec. sicut caput & famam tuam defendere.
 7. Minorum opusculorum.] Pal. sec. & S. Victoris tumicorum. Corde.] S. Victoris annotat. Gul. elmitus.
 8. Aperuerunt ut viderentur.] Est à Pall. & editione Victoris publicati.
 9. Empirici notiora esse.] Sic emendavit primus Turnebus lib. xliii.

cap. 18. Advers. ne quis Lambino adscribat, sibi id arroganti. Et verò ita scribitur in S. Victoris libro non empirici, ut ferè vulgatur, quod cum & relict. in Pall. videndum an non fuerit, empirici à Nicetas, &c.
 10. Ut patefacta & detecta mutentur.] Volor an S. Victoris dicitur, quod mihi placet, licet maluerit Gulrelinus reformari in *detecta*. habet: nota recepta vox inoptissima est.
 11. E regione nobis.] contra in parte terra, &c.] Pal. sec. in regione, adeo ut dubites, partium sitne potius, & regionis debet, an è contraria parte terra; licet utrimque proci pie pro tali Lamb. nos.
 12. Nicetas.] Ita duo eod. scriptis, quos Gulrelinus citat, quomodo emendandum putabant Othavii Ferrarius apud P. Manutium, Adr. Turnebus lib. xvi. Advers. cap. 8. Moretus lib. xi. Var. lect. cap. 14. Pal. secund. huic scripturae alludit in quo *He. etas. vulgg. Nicetas*.
 13. Quasi stante terra caelum moveretur.] S. c. Pall. & S. Victoris, item edd. Victoriana, vulgatur passim, quae si stante, minus veniit.
 14. Ego ne vobis quidem innotum.] Sic Pall. neque dissentit S. Victoris, quam quod is, ne ver. Lambinus refragantibus mss. finxit nobis; *ignem & ne vobis quidem innotum, &c.* tanquam Ep. curus hæc loquatur plane contra mentem & rationem orationis, si modo quidquam heic percipio.

rum? tenemusne quid animus sit? ubi sit? denique, sine, aut, ut Dicaercho v. sum est, ne sit quidem ulius? si est: treisne partes habeat, ut Platoni placuit, rationis, iræ, cupiditatis: an simplex, unusque sit? si simplex, utrum sit ignis an anima; an sanguis? an ut Xenocrates, mens nullo corpore? quod intelligi, quale sit, vis potest, & quidquid est, mortale sit, an æternum? nam i. utraque in parte multa dicuntur. Horum aliquid vestro sapienti certum videtur: nostro, ne quid maxime quidem probabile sit, occurrit, ita sunt in plerisque contrariarum rationum paria momenta. Sin agis verecundius & me accusas, non quod tuis rationibus non assentiar, sed quod nullis vincam animum: cuique assentiar, deligam, quem potissimum? quem? Democritum? semper enim (ut scitis) studiosus nobilitatis fui. Urgebor jam omnium vestrum convicio. Tunc aut *inane* quidquam putes esse, cum ita completa, & conferta sint omnia, 2. ut & quod movebitur corporum cedat, & quæ quidq; cessit, aliud illi subsecutur? aut *atomos* ulas & quib. quidquid efficiatur, illarum sit dissimilimum? aut sine aliqua *mente* rem ullam effici posse præclaram? & cum in uno mundo ornatus hic tam sit mirabilis, innumereabilis, supra, infra, dextra, sinistra, antè, post, alios dissimilis, alios ejusdemmodi mundos esse? & ut nos nunc 3. simus ad Baulos, Puteolosque videamus; sic innumereabilis paribus in locis esse, eisdem nominibus, honoribus, rebus gestis, ingenii formis, ætatis, eisdem de rebus disputantibus? & si nunc aut si etiam dormientes aliquid animo videre videamur, imagine extrinsecus in animos nostros per corpus irrumperet? Tu verò ista ne asseris, neve fueris commentitius rebus assensus, nihil sentire, est melius, quam tam prava sentire. Non ergo id agitur, ut aliquid alienum meo comprobem, quæ tu vide, ne *impudenter* etiam postules, non solum arroganter: præsertim cum ista tua mihi ne probabilia quidem videantur nec enim *divinationem*, quam probatis, ullam esse arbitror: *fatuumque* illud etiam, quo omnia contineri dicitis, contemno, ne exdificatum quidem hunc mundum divino consilio existimo, atque haud scio, an ita sit. Sed cur rapior in invidiam? Licetne per vos nescire, quod nescio? an Stoicis ipsis inter se disceptare, mihi cum his non licebit? Zenoni, & reliquis fere Stoicis *enim* videtur summus deus, mente præditus, qua omnia regantur. Cleanthes, qui quasi majorum est gentium Stoicus, Zenonis auditor, *Solem* dominari, & rerum potiri putat, iraque cogimus disensione sapientum, dominum nostrum ignorare, quippe qui nesciamus, Soli, an Ætheri serviamus. Solis autem magnitudo (ipse enim hic radiatus me intueri videtur) admonet, ut *cr. brd* faciam mentionem sui. 4. Vos ergo hujus magnitudinem quasi decempeda (hinc enim me quasi malis architectis mensura vestra nego hoc) permenit refertis, ergo credere dubium est, uter nostrum sit, leviter ut dicam, verecundior? neque tamen istas quaestiones physicorum, exterminandas puto, est enim *animorum, ingeniorumque naturale quoddam quasi pabulum, consideratio, contemplatioque natura*: erigimur; 5. latiores fieri videmur; humana despiciamus: cogitantesque supera, atque cælestia, hæc nostra, ut exigua, & minima, contemnimus, indagatio ipsa rerum ium maximarum, tum

etiam occultissimarum, habet oblectationem, si verò, aliquid occurrerit, quod verisimile videatur; *humanissima* complectur animus *vol. parit.* Quæret igitur hæc & veteres sapiens & hic noster: sed veteres, ut assentiantur, credat, assenti mei, nollet, ut vereatur temere opinari, præclareque agi secum putet, si in ejusmodi rebus, *verisimile quod sit*, invenerit. Veniamus nunc ad bonorum, malorumque notionem, sed paululum antè dicendum est, non mihi videntur considerare, 6. cum physica ista valde affirmant, eorum etiam rerum auctoritatem, si quæ illustriores videantur, amittere, non enim magis assentiuntur, neque approbant lucere nunc, quam, cum *cornix ceciderit*, tum aliquid eam aut jubere, aut vetare, nec magis affirmabunt, signum illud, si erunt mensi, sex pedum esse, quam solem, quem metiri non possunt, plus quam duodeviginti partibus majorem esse quam terram. Ex quo illa conclusio nascitur: si *sol* quantum sit, percipi non potest, qui ceteras res eodem modo, quo magnitudinem solis, approbat, is eas res non percipit, magnitudo autem solis percipi non potest, qui igitur approbat quasi percipiat, nullam rem percipit. Responderint, posse percipi, quantum sol sit, non repugno, dummodo eodem pacto cetera percipi, comprehendique dicant, nec enim possunt dicere, aliud alio magis, minusve comprehendi: quoniam omnium rerum una est definitio comprehendendi. Sed quod coeperam: Quid habemus in rebus bonis, & malis explorati? nempe fines constituendi sunt, ad quos & bonorum & malorum summa referatur, *Quæ de re est igitur inter summos viros major disensio?* & omitto illa, quæ relicta jam videntur, & Herillum, qui in *cognitione, & scientia* summum bonum ponit, qui cum Zenonis auditor esset, vides quantum ab eo disenserit, & quam non multum à Platone Megarici quorum fuit nobilis disciplina, cujus, ut i scriptum video, princeps Xenophanes, quem modo nominavi: deinde eum secuti, Parmenides, & Zeno: itaque ab his 7. Eleatici philosophi nominabantur, post Euclides, Sociatis discipulus, Megareus: à quo idem illi Megarici dicti: qui id bonum solum esse dicebant, quod esset *unum, & simile, & idem semper* hi quoque multa à Platone. A Menedemo autem, quod à Eretrias fuit, Eretriaci appellati: quorum omne bonum in mente positum, & mentis acie, qua verum cerneretur, illis similia, sed, opinor, explicita uberius & ornatiis. Hos si contemnimus, & jam abjectos putamus; illos certe minus despiciere debemus, Aristonem, qui cum Zenonis fuisset auditor, re probavit ea, quæ ille verbis: *nihil esse bonum, nisi virtutem*: neque malum, nisi quod virtuti esset contrarium, in mediis ea momenta, quæ Zeno voluit, nulla esse censuit. Hinc summum bonum est, in his rebus *neutræ in partem moveri*: quæ à *Δυσπορία* ab ipso dicitur. Pyrrho autem, *ea ne sentire quidem sapientem, quæ à *πυρρῷ* nominantur*. Has igitur tot sententias ut omittamus; hæc nunc videamus quæ *διῶ*, multumque defensa sunt. Alii *voluptatem*, finem esse voluerunt: quorum princeps Aristippus, qui Socratem audierat unde Cyrenæici post Epicurus: cujus est disciplina nunc vortior: neque tamen cum Cyrenæicis de ipsa voluptate consentiens, *voluptatem autem, & bonitatem finem esse* Callipho censuit;

XXX 4

vacare

1. Utraque in parte multa dicuntur. Sic meliores mss. nam Pall. prim. utramque in parte.

2. *Utr. quid mirum sit, &c.* Nihil iuvat mss. nostri; nisi quod detegat Lambini conjecturam, atem ineptissimam: quæ ppe omnia habent vulgatis similia, nisi quod Pal. sec. & S. Victoris, non agnoscat partem colam.

3. *Simus ad Baulos, Puteolosque videamus; sic.* Ita Palat. sec. & membranz S. Victoris, male vulgati *simus*; pejus illi Critici, qui *videamus* ideo mutantur in *videmus*.

4. *Vos ergo hujus magnitudinem, quasi decempeda (hinc.)* Lambinus atripuit debilem conjecturam P. Mannti; quam admirabilem indigitat

Bruus, sed malo sanèlectionem hanc vulgatam, nostra ininterpunctione Moravi solemodo *vis* in *ergo* volentibus Pall. & editione Victoriana, quod si tollitur *vis*, resultat sententia meo animo egegens.

5. *Latini fere videmus.* Lectio communis *lat. videt*, sed aliorum est, in Pall. & editis à Victorio, longe aptius quam *aliorum*, quod ex uno libro cretat Lambinus.

6. *Cum Physici.* Sic nostri mss. etes & editi à Victorio, npp *Physici*, quod habent vulgati.

7. *Eleatici Philosophi.* Hæc jam est quasi recepta lectio, sed ea vitam dedit P. Victorius libro x. Var. lect. cap. 17. antea excedebatur *Berriaci*, neque aliter ut *pa* mss. nostrorum.

quod omni molestia, Hieronymus: hoc idem cum honestate, Diodorus. ambo hi Peripatetici. *Honeste autem vivere*, euentem rebus iis, quas primas homini natura conciliet, & vetus Academia censuit, ut indicant scripta Polemonis, quem Antiochus probat maximè, & Aristoteles: ejusque amici nunc proximè videntur accedere. Introducebat etiam Carneades, non quò probaret, sed ut opponeret Stoicis, summum bonum esse, frai iis rebus, quas primas natura conciliauisset. *Honestum autem*, quod ducatur à conciliatione nature, Zeno statuit finem esse bonorum: qui inventor, & princeps Stoicorum fuit. Jam illud peripateticum est, omnibus iis finibus bonorum, quos exposui, malorum finis esse contrarios. Ad vos nunc refero, quem sequar? modò ne quis illud tam ineruditum, absurdumque respondeat: *Quemlibet, modò aliquem*. Nihil potest dici inconsideratius. Cupio sequi Stoicos. licetne? omitto peripateticum Aristotelem, meo iudicio in philosophia propè singularem; peripateticum Antiochum, qui appellabatur Academicus: erat quidem si perpauca mutauisset, germanissimus Stoicis, erit igitur res jam in discrimine. 2 nam aut Stoicus constituat ut sapiens, aut veteris Academiae utrumque non potest, est enim inter eos non de *germinis*, sed de tota *possessione* contentio. nam omnis ratio vitæ definitione summi boni continetur: de qua qui dissident, de omni ratione vitæ dissident, non potest igitur uterque esse sapiens, quoniam tantopere dissentiant, sed alter, si Polemonis peccat Stoicis, rei falax assentens, vos quidem nihil dicitis à sapienter tam alienum esse: si vera sunt Zenonis, eadem in veteres Academicos, Peripateticosque dicenda. Hic igitur neutri 3 assentens si numquam, uter est prudentior? Quid, cum ipse Antiochus dissentit quibusdam in rebus ab iis, quos amat, Stoicis? nonne indicat 4 non posse illa probanda esse sapienter? Placet Stoicis *omnia peccata esse paria*, at hoc Antiocho vehementissimè displicet. liceat tandem mihi considerare, utram sententiam sequar. 5 Præcide, inquit: statue aliquando quidlibet. quid? quæ dicuntur quidem & aera mihi videntur in utramque partem, & paria. nonne caveam, ne scelus faciam? scelus enim dicebas esse, Luculle, dogma prodere, contineo igitur me, ne incognito assentiar: quod mihi tecum est dogma commune. Ecce multo major etiam dissensio. Zeno in una virtute positam beatam vitam patat, Quid Antiochus? Etiam, inquit: beatam, sed non *bestiam*. Deus ille, qui nihil censuit deesse virtuti: homuncio hic, qui multa putat præter virtutem homini partim cara esse, partim etiam necessaria. Sed ille vereor ne virtuti plus tribuat, quam natura patitur, præsertim Theophrasto multa diserte, copioseque dicente. & hic metuo, ne vix sibi constet: qui cum dicat esse quædam & corporis, & fortunæ mala, tamen eum, qui in his omnibus sit, beatum fore censet, si sapiens sit. Distractor: cum hoc mihi probabilius, tum illud videtur: & tamen, nisi alterutram sit, virtutem jacere planè puto. Verùm in his discrepant. Quid illud? In quibus consentiunt, eum pro veteris probare possumus? *Sapientis animum nunquam neceppiditate morari, nec lætitia efferi*. Age, hæc probabilia sanè sunt: num etiam illa? *numquam temere, numquam dolere, sapiens ne timeat? nec, si patria deleatur, non doleat? Satis darum: sed Zenoni necessarium: cui, præter honestum, nihil est in bonis: tibi verò, Antioche, mini-*

mè; cui, præter honestatem, multa bona: præter turpitudinem, multa mala videntur: quæ & venientia metuat sapiens necesse est, & venisse doleat. Sed quæro, quando ista fuerint ab Academia veteri decreta, ut animum sapientis comoverit, & conturbari negare? mediocritates illi probabant, & in omni permotione naturale volebant esse quendam modum, legimus omnes Crantoris, veteris Academici, De *lustu*. est enim non magnus, verum aureolus, & ut Tuberoni Panætius præcipit, ad verbum ediscendus libellus. Atque illi quidem etiam utiliter à natura dicebant permotiones istas animis nostris datas, metum cavendi causa: misericordiam, agritudinemque, clementiam, ipsam iracundiam, fortitudinis quasi cotem esse dicebant: rectè, secusne, aliàs viderimus; atrocitas quidem ista tua quo modo in veterem Academiam irruerit, nescio, illa verò certe non possum, non quò mihi displiceant: sunt enim Socratica pleraque mirabilia Stoicorum, quæ *deus* nominantur: sed ubi Xenocrates, ubi Aristoteles ista tetigit: hos enim quasi eosdem esse vultis. illi utquam dicebant, *SAPIENTER SOLOS REGES? SOLOS DIVITES? SOLOS FORMOSOS? OMNIA, quæ ubique essent, sapientis esse neminem consulem prætorem, imperatorem, nescio an ne quinquevirum quidem quemquam, nisi sapientem? postremo, solum civem, solum liberum? insipientis omnes, peregrinos, exules, servos, furiosos? denique scripta Lycurgi, Solonis, duodecim tabulas nostras, non esse leges? ne urbes denique, aut civitates, nisi quæ essent sapientium? Hæc tibi, Luculle, si es assensus Antiocho, familiari tuo, tam sunt defendenda, quam mania: mihi autem, *bono modo*: tantum, quantum videbitur. Legi apud Chitomachum, cum Carneades, & Stoicus Diogenes ad senatum in Capitolio starent; A. Albinum, qui tum, P. Scipione, & M. Marcello eos prætor esset, cum avo tuo, Luculle, consul fuit, doctum sanè hominem, ut indicat ipsius historia, scripta Græcè, jocantem dixisse Carneadi: *ego tibi, Carneade, prætor esse non video, quia sapiens non sum: & nec hæc urbs, nec in ea civitas*. Tum ille, huic Stoico non videtur, Aristoteles, aut Xenocrates, quos Antiochus sequi volebat, non dubitavisset, quin & prætor ille esset, & Roma urbs, & eam civitas incoletet: sed ille, noxter est planè, ut supra dixi, Stoicus perpauca balbutiens. Vos autem mihi veremini, ne labor ad opinionem, & aliquid asciscam, & comprobem incogitatum, quod minimè vultis quid consilii datis? testatur sæpe Chrysippus, treis solas esse sententias, quæ defendi possint, de finibus bonorum: circumcidit, & amputat multitudinem, aut enim *honestatem esse finem, aut voluptatem, aut utrumque*, nam qui summum bonum dicant id esse, si *vacemus omni molestia*, eos invidiosum nomen voluptatis fugere: sed in vicinitate versari, quod facere eos etiam, qui illud idem cum honestate conjungerent: nec multo secus eos, qui ad honestatem *prima natura commoda* adjungerent. Ita treis reliquit sententias, quas putet probabiliter posse defendi sanè ita, quamquam à Polemonis, & Peripateticorum, & Antiochi finibus non facile divellor: neque quidquam habeo ad hoc probabilius: verum tamen video, quid *SVAVITER VOLVPTAS SENSIBVS NOSTRIS BLANDIATVR*. 7 labor, ut assentiar Epicuro, aut Aristippo, revocet virtus, vel potius reprehendat manu: pecudum illos motus esse dicit: hominem jungit deo. possum esse medius, ut quoniam*

1. Germanissimum Stoicis.) Vulgari Stoicis, sed aliorum est in nostris libris, & editione Victorii.

2. Num autem Stoicis constitutum sapienter.) S. Victorii Stoicorum consideratur sap. & vero vox consideratur hoc minimè necesse.

3. Assentens si nunquam uter est prudentior.) Nihil juvant nostri, nisi quatenus sic assentienter: & uter scriptum ut, cum virgula superjacente. P. Manutius conjicit, assentienter si utriusque, uterque, nam Lambini hæsiolatio, interponens tres quatuor voces, prolixè misformanda est.

4. Non posse illa probanda esse.) P. Manutius reposuit ex antiquis, inquit, libro probabilia, sed nostri sunt pro vulgato.

5. Præcide, inquit.) Pal. præcide inquit, sic, præcide quidlibet, quidque dicuntur, etc. Pal. sic, quidlibet: quæque dicuntur, etc. forsan molius.

6. Nec hæc urbs, nec in ea civitas.) Pal. sic, nec hæc urbs, nec civitas.

7. Labor, ut assentiar.) Est à conjectura P. Manutii, prius enim, labor, neque aliter Pall. nam S. Victorii, labor, forsan fuit, labor ut ut nam labor hæc minus convenit, quòd præcise, non facile divellat, ut re-
f. 407

niam Aristippus, quasi animum nullum habeamus, corpus solum tuetur: Zeno, quasi corporis simus expertes, animum solum complectitur: 1 aut Calliphontem sequar; ejus quidem sententiam Carneades ita studiosè defendebat, ut eam probare etiam videretur, quamquam Clitomachus affirmabat, nunquam se intelligere potuisse, quid Carneadi probaretur. Sed, si ipsum finem velim sequi, nonne ipsa severitas, & gravis, & recta ratio mihi obversetur? 2 tu, cum non stas in voluptate contentenda consistat, honestatem cum voluptate tanquam hominem cum bestia, copulabis? Unum igitur par, quod depugnet, reliquum est, voluptas cum honestate, de quo Chryssippo fuit, quantum ego sentio, non magna contentio. alterum si sequar, multa sunt, & maxime communitas cum hominum genere, caritas, amicitia, justitia, reliquæ virtutes: quarum esse nulla potest, nisi erit gratuita, nam quæ voluptatis, quali mercede aliqua, ad officium impellitur, ea non est virtus, sed fallax imitatio, si mulatioque virtutis: Audi contra illos, qui nomen honestatis à se ne intelligi quidem dicant, nisi forte quod gloriosum sit in vulgus, id honestum velimus dicere: fontem omnium bonorum in corpore esse, hanc notam, hanc regulam, hanc præscriptionem esse naturæ, à qua qui aberravisset, eum nunquam, quid in vita sequeretur, habiturum. 3 Nihil igitur me putatis, hæc & alia innumera bilia cum audiam, moveri? tam me vobis, quam tu, Luculle: neque me minus hominem, quam te putaveris. Tantum interest, quod tu, cum es commotus, acquiescis, assentiris, approbas; verum illud, certum, comprehensum, perceptum, satum, firmum, fixum fuisse vis: deque eo nulla ratione neque pelli, neque moveri potes. ego nihil ejusmodi esse arbitror, cui si assensus sum, non assentiar sæpe falsè, quoniam vera à falsis nullo discrimine separantur, præsertim cum judicia ista dialecticæ, nulla sint. Venio enim jam ad tertiam partem philosophiæ, aliud judicium Protagoræ est, qui putat id esseque verum esse, quod cuique videtur; aliud Cyrenaicorum: qui præter permutationis internas, nihil putant esse judicii: aliud Epicuri, qui omne judicium in sensibus, & in rerum notitiis, & in voluptate constituit. Plato autem omne judicium veritatis, veritatemque ipsam, abductam ab opinionibus, & à sensibus cogitationis ipsius, & mentis esse voluit. Numquid horum probat noster Antiochus? ille verò ne majorum quidem suorum. ubi enim aut Xenocratem sequitur, cujus libri sunt de ratione loquendi multi, & multum probati? aut ipsum Aristotelem, quo profectò nihil est acutius, nihil politius? à Chryssippo pectus nunquam. Qui ergo Academici appellamur? an abutimur gloria nominis? aut cur cogimur eos sequi, qui inter se dissident? In hoc ipso, quod in elementis dialectici docent, quo modo judicare oporteat, verum, falsumne sit, si quid ita connexum est, ut hoc? Si dicitur, licet: quanta contentio est? aliter Diodoro, aliter Philoni, Chryssippo aliter placet. Quid? cum Cleanthe, doctore suo, quam multis rebus Chryssippus dissidet? quid? duo vel principes dialecticorum, Antipater, & Archidemus, opiniosissimi homines, nonne multis in rebus dissentiant? Quid me igitur, Luculle, invidiam, & tamquam in canis orans vocas? & quidem, ut seditio-

si tribuni solent, *occludi tabernas jubet*? quò enim spectas illud, cum artificia tolli quereris à nobis, nisi ut opifices concitetur? qui si undiq; omnes convenierint, facilè contra vos incitabuntur. expromam primum ista invidiosa, quòd eos omnes, qui in concione stabunt, *exsules, servos, infanos* esse dicatis: deinde ad illa veniam, quæ jam non ad multitudinem, sed ad vosmet ipsos, qui adestis, pertinent. negant enim vos Zeno, negat Antiochus *sic quidquam*, quo modo? inquit. nos enim defendimus, etiam insipientem multa comprehendere. At scire negatis quemquam rem ullam, nisi sapientem, & hoc quidem Zeno gestu conficiebat, nam, cum extensis digitis adversam manum ostenderat, *visum*, inquebat, *hujusmodi est*. deinde, cum paulum digitos constrinxerat, *assensus hujusmodi*. tum cum planè compresserat, pugnumque tegerat; *comprehensionem* illam esse dicebat. quæ ex similitudine etiam nomen ei rei, quòd antè non fuerat, *κατάληψις* imposuit, cum autem laxam manum admovebat, & illum pugnum acerbè, vehementerque compresserat, *scientiam talem esse* dicebat: cuius compotem, nisi sapientem, esse neminem. Sed, qui sapiens sit, aut fuerit, ne ipsi quidem solent dicere. Ita tu nunc, Catule, lucere nefcis; nec tu Hortensii, in tua villa nos esse. 4 Nam minùs hæc invidiosè dicuntur? nec tamen nimis eleganter: illa subtilius. Sed, quo modo tu, si nihil comprehendi posset, artificia concidere dicebas, neque mihi dabas, id quod probabile esset, satis magnam vim habere ad arteis: sic ego nunc tibi refero, *artem sine scientia esse non posse*. An pateret hoc Zenxis, aut Phidias, aut Polycectus, nihil te scire, cum in his esset tanta solertia? quòd si eos docuisset aliquis, quam vim habere diceretur scientia, desinerent irasci? ne nobis quidem succenserent, cum didicissent id tollere nos, quòd nunquam esset: quòd autem satis esset ipsis, relinquere, quam rationem, majorum etiam comprobant diligentia: qui primum jurare ex sui animi sententia quemque voluerunt: deinde ita teneri, si sciens falleret, quòd inscientia multa versaretur in vita: tum, qui testimonium diceret, ut arbitrari se diceret, etiam quòd ipse vidisset: quæque jurati iudices cognovissent, & ut ea non esse facta, sed videri pronuntiarent. Verum, quoniam non solum nauta significat, sed etiam Favonius ipse insuffurat, & navigandi nobis, Luculle, tempus esse, & quoniam satis multa dixi, est mihi perorandum. posthac tamen, cum hæc queremus, potius de dissensionibus tantis summorum virorum differamus. de obscuritate naturæ, deque errore tot philosophorum, qui de bonis, contrariisque rebus tanto perè discrepant, ut cum plus uno verum esse non possit, facere necesse sit tot, tam nobileis disciplinas; quàm de oculorum, sensuumque reliquorum mendaciis, & de sordite, aut pseudomono: quas plagas ipsi contra se Stoici texuerunt. (k) Tum Lucullus, non molestè inquit, ferro, nos hæc contulisse. sæpius enim congregantes nos, & maxime in Tusculanis nostris, si qua videbantur, requiremus. (l) Optimè inquam. sed quid Catulus sentit? quid Hortensius? (m) Tum Catulus, egone, inquit? ad patris revolvor sententiam: quæ mihi quidem ille Carneadem esse dicebat, ut percipi nihil putem posse, assensurum autem non percepto, id est, opinaturum sapientem existim-

Xxx 5

1. *Aut Calliphontem sequar.* Vnus licet eorum additio redintegravit locum Salsoloxatam, sicut Pal. corail. sententia cum claravit vel ipsius animum testimonio fieri posse videretur. antea erat, ut Calliph. Lamb. qui hinc eam particulam delere cupiebat, eum supervacuam; non videtur affectus mentem auctoria.
2. *Tantum honestas, &c.* M. nostri tres Ten; quòd metatum ibat Gul. in Ten non male.
3. *Nihil igitur me putatis.* Vult putatis; sed nostrum est in Pall. duobus & libro S. Vi. exhibetque editio Vi. securusque est in sua Camerarius. Supra quoque resposi sequentibus loco sequantur: auctoritate Protandem l. brezum.
4. *Nam minus hæc invidiosè dicuntur? nec tamen nimis elegantior.* Sic

Vi. ed. io. item Pall. ferè, & exemplar S. Vi. neque abijt Lambin. quàm quòd is tamen minus. vulg. Nam nimis hæc invidiosè dicuntur. hæc tamen optime eleg. nam aliter habent. & Camerarius & Sturmus.

5. *Ut ea non esse facta, sed ut videri pronuntiarent.* Sic nunc fere vulgatur. verum Aldus avus, & Vi. ediderant, ut essent facta, sed ut vid. pronuntiarentur; quò modo fere etiam m. nostri; & videtur revocandum, certe utcumque illud pronunt. avertitur. S. Vi. exemplar præferebat, ut non essent facta, sed ut videri pronuntiarentur.

6. *Navigandi nobis Luculle tempus esse.* Pal. sec. tempus est. unde fit, ut suspicet proxime sequentia: quoniam serm. multa d. xi. est mihi perorandum, promanasse non à fonte Ciceronis, sed lacuani libratiorum; honest. ad. add. mentum magi. Rellorum. 10. 506

existimem: sed ita, ut intelligat se opinari, sciatque nihil esse, quod comprehendit, & percipi potest: per $\epsilon\pi\omega\chi\eta\iota$ illam omnium rerum comprobans, illi alteri sententia: nihil esse, quod percipi possit, vehementer assentior. (n) Habeo, inquam, sententiam tuam, nec eam admo-

dum asperror. Sed tibi quid tandem videtur, Hortensi? (o) Tum ille ridens; 3 Tollendum. (p) Teneo te, inquam, nam ista Academia est propria sententia. (q) Ita sermone confecto, Catulus remansit; nos ad naviculas nostras descendimus.

1. Sed ita ut intelligat se opinari, sciatque. Hæc est lectio recepta. à quo abire Vici. ediditque, ut si intelligat & verò Pal. sec. longius adhuc recedit à vulgatis, habetque: sed ita ut si intelligens opinari que, sciatque.
2. Puffi: per $\epsilon\pi\omega\chi\eta\iota$ illam, &c. Turn. l. xvi. Advers. c. 18. emendam

puffi: sic $\epsilon\pi\omega\chi\eta\iota$ illam, &c. P. Man. puffi: quare $\epsilon\pi\omega\chi\eta\iota$. Lambin. puffi: $\epsilon\pi\omega\chi\eta\iota$ enim illam. &c. n. n. nostri nihil variant.
3. Tollendum. Sic Pall. & S. Vici Lamb. edidit. Tollendum. mallem ego tollendum.

M. TULLII CICERONIS
DE
FINIBUS
BONORUM ET MALORUM,
AD
BRUTVM,
LIBER PRIMVS.

SYNOPSIS.

a Philosophiam Latinam etiam lingua non minus ac Græca commodè tractari. In illa philosophia tractatione hoc potissimum quarè dignum: Quis sit finis, quod extremum, quod ultimum, quò sint omnia bene vivendi, recteque faciendi consilia referenda: quid sequatur natura ut summum ex rebus expetendis: quid fugiat ut extremum malorum: b. c. d. e. Epicurum quod atomos inducat, de forma nihil differat: De atomorum motu, concussione, adhesionem, declinationem, puerilia multa adferat. Solem etiam magnitudine deat, quæ sit, vel paulo maiore aut minore. Quod cum Democrito introduceat visa & imagines: quæ idola nominat) quarum incussione videamus & cogitemus. Inquisitionem seu $\delta\omega\kappa\alpha\iota\sigma$ mundos innumerabiles, qui & orientur & intereant quotidie. In secunda philosophia parte (quæ & $\lambda\epsilon\gamma\eta\iota$) inermem & nudum esse Epicurum, qui definitiones tollat: nihil de dividendo, partimonia referre ad voluptatem capessendam, & dolorem fugiendum. h. ad s. Tum Tiquatius, pro Epicuro Ethicis disputans, Epicuro videtur summum bonum esse id, ad quod omnia referri oporteret, ipsum verò nunquam voluptatem ab eo constitui summum bonum: dolorem, summum malum. Ideo peritici, quod omne animal simul atque natum sit, nondum depravata ipsius natura voluptatem appetat, eaque gaudeat, dolorem asperratur, ut summum malum. Id à natura & sensibus, imò & ratione ipsa concludi. Hoc autem qui de voluptate non idem sentiunt, quod Epicurus, eo facta quod à voluptatibus dolor plerumque sit, cum recte voluptate uti nesciant. Sapientem, pro tempore reserere quasdam voluptates: ut majores consequatur: perferre è contrario quosdam dolores, ut asperiores repellat. Ita Torquatum (à quo virtus sit) labores perulisse, ut laudem voluptate perfrueretur: & solum morte multasse, ut dolore suo ea voluptate omiffa, sanciret militari imperi disciplina, hoc est, ut ille minimo dolore majorem evitaret. Omni verò dolore carere, ex eo etiam summum bonum videri, quod qui animo & corpore prosperis fruatur voluptatibus, sic ut neque divinum munien horreat, nullo dolore nec impediante, nec impendente. Iste beatus ducendus: qui contra patitur, miser. Appetendi, refugiendi, agendi iustia aut à voluptate, aut à dolore proficiscis: ad illa duo referri omnia. Summum igitur bonum esse, jucunde vivere. At enim sunt qui in virtute summum bonum constituunt, male: inque enim virtutes quis expetit, nisi ut voluptatem efficiant. Epicurum eam voluptatem probare, ad quam sapientia perveniat: quæ una massiam, errorem, infestiam, nutum, formidinem cupiditates denique omnes, ad, à, in, oras, disticta, bella, seditiones, quibus vita misera efficitur, tollat: fortiane in partem ferre doceat, quietem & tranquillitatem pariat. Hinc constare sapientiam, temperantiam, fortitudinem, iustitiam, omnes denique virtutes: sed & honorem ipsum summum bonum non esse, cum propter aliquid, hoc est, ut munditiam plurimum afferat & ut jucunde vivat experiantur. Itaque summum bonum aliud nihil esse, quam cum voluptate vivere, voluptatem quidem ex corpore oriri, & ad corpus referri: sed animi multo majorem esse, quod cum animus prætorum & futuræ perspicit, instantem voluptatem majorem reddat. Qui hinc & quidem maximam animi & corporis voluptatibus, nunc animi dolore vacent, perfruantur, Epicuro beatos videri, & tamen ut jucunde vivi non potest, nisi sapienter, honestè, & iuste vivatur: ita, nec sapienter, honestè, iuste, nisi jucunde. Civitatem in seditione: domum in discordia beatam

beatam non dicit: neque vitam beatam, in maximo vel corpora, vel animi moribus. Igitur neque stultorum quendam in tantis moribus: neque sapientum in tanta voluptate, non beatum. Stoicis minus commode summum bonum in honestate, cui virtus inhiatur, quae seipsa sit contenta, collocare. Ab Epicuro sapientem, beatum semper iudicari: qui finitas habet cupiditates, mortem negligat, de diu immortalibus sine ullo metu vera sentiat, qui non dubit. 2. si a secessu de vita migrare qui hu rebus instructus semper in voluptate sit, qui praeferat gratia meminerit, praesentibus iucunde potari, non pendat ex futuris, qui a vitis animi al sit longissime, qui stultorum vitam suam anteponeat, fruatur summa voluptate, qui in doloribus sapiens plus habeat, quod gaudeat, quam quod angatur: In de exigua fortunam inveniunt sapienti. Et in Ethicis Epicurum superiora sentire ac loqui. In Dialectica autem nullam vim ad beatè vivendum potere. In Phylis cognita rerum natura levari horumem superstitione, mortis metum, rerum ignorantiam, formidinem, moratum melius esse, cum didicit quae natura desideret: eaque, faciat, quae ipse Epicurus tradidit, libro, quem Canonis & regulam scripsit. Id omne quod animo certum est, a sensibus orti: ex quibus veritas, scientia & ratio vita agenda oriatur. ex eaque sunt illud contra mortis timorem, constantia contra metum religionum, sedatio cupiditatum comparatur. His adiciendum, quod de amicitia Epicurus dixit, Amicitia nihil iucundius, certum quae ad beatè vivendum conferant, hoc est, quod amicitiam, faustissem voluptatis esse voluit,

ON eram nefcius, Brute, ciue, quæ summis ingenis, ex qua itaque doctrina philosophi Græci sermone tractaverunt, ea Latinis litteris mandaremus, fore, ut hic nos labor in varias reprehensiones incurreret. nam quibusdam & iis quidem non admodum indoctis, totum hoc displicet, *philosophia*. quidam autem non id tam reprehendunt, si remissius agatur: sed tantum studium, tamque multam operam ponendam in eo non arbitrantur. Etunt etiam, & hi quidem eruditi Græci litteris, contemnentes Latinas, qui se dicant in Græcis legentem operam male consumere. Postremo aliquos futuros suspicor, qui me ad alias litteras vocent: genus hoc scribendi, eth sit elegans, per se tamen & dignitatis esse negent. Contra quos omnes dicendum breviter existimo, quamquam philosophia quidem vituperatoribus satis responsum est eo libro, quo à nobis philosophia defensa, & collaudata est, cum esset accusata, & vituperata ab Hortensio, qui liber cum & tibi probatus videretur, & iis, quos ego posse iudicare arbitraret, plura suscepi, verius ne *movere hominum studia* videret, retinere non posse. Qui autem si maxime hoc placeat, moderatius tamen id voluit fieri, difficilem quandam temperantiam postulant in eo: quod semel jam missam, coerceri, reprimique non potest: ut prope modum iustioribus utamur illis, qui omnino avocent à philosophia, quam iis, qui rebus infinitum modum consueverunt: in reque eo meliore, quo major sit, mediocritatem desiderent. Si vero nunc ad sapientiam perveniri potest: non paranda nobis solum ea, sed fruenda etiam sapientia est. siue hoc difficile est: tamen nec modus est ullus investigandi veri, nisi invenieris: & querendi desatigatio turpis est, cum id, quod quaeritur, sit pulcherrimum. Etenim si delectamur, cum scribimus: quis est tam invidus, qui ab eo nos abducatur? sin laboramus: quis est qui aliena modum statuat industria? Nam, ut Terentianus Chremes non inhumanus, qui novum vicinum non vult:

Fidere, aut arare, aut aliquid ferre denique.

non enim illum ab industria, sed ab illiberali labore deterret: sic isti curiosi, quos offendit nosser minime nobis in iucundus labor. His igitur est difficillius satisfacere, qui se Latina scripta dicunt contemnere, in quibus hoc pri-

um est, in quo admirer: cur in gravissimis rebus non delectet eos patrius sermo, cum idem fabellas Latinas, ad verbum de Græcis expressas, non inviti legunt. Quis enim tam inimicus patrie nomini Romano est, qui Ennii Medeam, aut Antiopeam Pacuvii spernat, aut Iteiat? qui se iisdem Euripidis fabulis delectari dicat, & Latinas litteras oderit? Syn ephobos ego, inquit, potius Cæcili, aut Andriam Terentii, quam utramque Menandri legam? A quibus tantum dissentio, ut, cum Sophocles vel optime scripserit Electram, tamen male converteriam Attili mihi legendam putem, de quo Licinius, & ferreum scriptorem: verum opinor: scriptorem tamen ut legendus sit, rudem enim esse omnino in nostris poetis, aut insipidissimæ sequentia est, aut fastidii delicatissimi mihi quidem nulli laus eruditi videntur, quibus nostra ignota sunt: 3 At,

Vitam ne in memore.

nihil minus legimus, quam hoc idem Græcum, quæ autem de bene, beateque vivendo à Platone disputata sunt, hæc explicari non placebit Latinè? Quod si nos non interpretum fungimur munere, sed tuemur ea, quæ dicta sunt ab iis quos probamus, eisque nostrum iudicium, & nostrum scribendi ordinem adjungimus, quid habent, cur Græca anteponant iis, quæ & splendide & dicta sunt, neque sint convertia de Græcis? 7 Nam si dicerent, ab illis has res esse tractatas: ne i, los quidem Græcos est cur tam multos legant, quam legendi sunt. quid enim est à Chryssippo præmissum in Stoicis? legimus tamen Diogenem, Antipatrum, Mnesarchum, Panætium, multos alios, in primisque familiarem nostrum Posidonium. 8 Quid Theophrastus? medio critere delectat, cum tractat totos ab Aristotele ante tractatos? quid Epicurus? num desistunt de iisdem, de quibus & ab Epicuro scriptum est, & ab antiquis, ad arbitrium suum scribere? Quod si Græci leguntur à Græcis iisdem de rebus alia ratione compositi: quid est, cur nostri à nostris non legantur? Quamquam si plane si veterem Platonem, aut Aristotelem, ut veterunt nostri poetæ fabulas: 9 male, credo, mereret de meis civibus, sed ad eorum cognitionem divina illa ingenia transferrem, sed id neque feci adhuc, nec mihi tamen, ne faciam, interdicitum puto. locos quidem quosdam, si videbitur, transferam, & maxime ab iis, quos modò nominavi, cum incidit, ut id aptè fieri possit: ut ab Homero Ennius,

Afra-

1. Non id tam reprehendunt. Mis. feret, non id tam non reprehendunt. Pal. solum per amicum id. vulg. id via rerum: videtur vox illa constantiosa, super vacua

2. Quod seculum non missum. Sic Pall. o representavit. tique Vict. communis lectio, quod seculum admittit, omni non improba verimur altera scriptura nata fuerit à veteri ratione orthographiæ amissum. Itar tamen pro nostra Turn. lxxxv. c. 2

3. Latina litterae adhibet. Gul. delet dictionem litterarum subintelligitque fabulas.

4. Ferreum scriptorem, verum ut opinor scriptorem tamen ut, (Græc.) Misit ad me Daniel Henricus, Joseph Scalgerii librum, cui sua manu magnus ille vir adscripserat aliquot lectiones variantes codicis veteris: hec

verò habebat, verum ut opinor scriptorem tamen. neque displicet. ipse malebat, ferreum scripti, sem opinor, verum exfer tamen.

5. At utinam ut in, (Græc.) Pal. lex scripturam hanc tuentur. Mur. conyocetæ an utinam, itque mox etiam in duobus suis reperit Lamb.

6. Dilla sunt utique sua. Ita Pal. pr. sec. tert.

7. Nam si dicerent. Pal. pr. dicens quomodo edidit Lamb. mox queq; Pall. omnes, servant has res, non ut editio Vict. mox eret.

8. Quid Theophrastus? Sic solus Pal. tert. ceteri quinque Theophrastum: & veterum puto.

9. Male credo mereret de meis civibus. Scaliger postea habet ad orami libri suis non male credit, dignumque est quod excutatur.

Africanus i Menandro solet. nec vero ut noster Lucilius, recusabo, quo minus omnes me legant, i Utinam esset ille Petrus: Scipio vero, & Rutilius multo etiam magis: quorum ille iudicium reformidans, Tarentinis ait se & Consuetudinis & Siculis scribere. Facetis is quidem, sicut alii: sed nec tam docti tunc erant, ad quorum iudicium elaboraret, & sunt illius scripta leviora, ut urbanitas summa appareat, doctrina mediocri. Ego autem quem timeam lectorem, cum ad te, ne Græcis quidem cedentem in philosophia, audeam scribere? Quamquam à te ipso id quidem facio, provocatus gratissimo mihi libro, quem ad me de VIRIUS misisti. Sed ex eo credo, quibusdam invenire, ut abhorreat à Larinis, quod inciderint in inculta quædam, & horrida, de malis Græcis Latine scripta deterius, quibus ego assentior, dummodo à se de iisdem rebus ne Græcos quidem legendos putent. *3* *4* ut à Scævola est prætor salutatus Athenis Albius. *5* quem quidem locum cum multa venustate, & omni sale idem Lucilius: apud quem præclare Scævola,

Græcum te, Albius, quam Romanum, atque Sabinum, Municipem & Pontii, Tritami, centurionem, Prætorum hominum, ac primorum, signiferumque, Maluisti dici. Græcæ ergo prætor Athenis. Id quod maluisti, te, cum ad me accedi, saluto.

Xerxes, inquam, Tite: lectores, turba omni, cohortesque, 7 Xerxes Tite, hinc hostis mi Albius, hinc inimicus.

sed iure Mucius. Ego autem mirari non queo, unde hoc sit tam insolens domesticarum rerum fastidium, non est omnino hic docendi locus: sed ita sentio, & sæpè disserui, Latinam linguam non modo non inopem, ut vulgo putarent, sed locupletior em etiam esse, quam Græcam. Quando enim s vel nobis dicam, autoratoribus bonis, aut poetis, postea quidem quam fuit quem imitarentur, ullus orationis vel copiosæ, vel elegantis ornatus defuit? Ego vero, cum forensibus operis, laboribus, periculis, non deservisse mihi videor *1* fastidium, in quo à populo Romano locutus sum: debeo profecto, quantumcumque possim, in eo quoque laborare, ut sint opera, studio, labore meo doctiores cives mei, nec tu n illis tantopere pugnare, qui Græca legere malint: modo legant illa ipsa, nec simulant: & iis servire, qui vel utrisque litteris uti velint, vel, si duas habent, illis non magnopere desiderent. Qui autem alia malunt scribi à nobis, æqui esse debent, quod & scripta multa sunt; sic ut plura nemini è nostris, & scribentur fortasse plura, si vita suppetet: & tamen qui diligenter hæc, quæ de philosophi litteris mandamus, legere assueverit, iudicabit: nulla ad legendum hu esse posteriora. Quid est enim in vita tan opere querendum, quam cum omnia in philosophia, tum id, quod his libris quaritur, quid sit finis, quid extremum, quid ultimum, quod sint omnia bene vivendi, recteque faciendi consilia referenda? quid sequatur natura, ut summum ex rebus expetendis? quid fu-

giat, ut extremum malorum? qua de re ehm se inter doctissimos magna discussio, quis alienum putet ejus esse dignitatis, quam mihi quisque tribuit, quod in omni munere vix optimum, & verissimum sit, exquirere? An parturiant illa sine in fructu habendus, disseteret inter principes civitatis, P. Scævola, M. Manilius? ab hisque M. Brutus dissentiet, quod & acutum genus est, & ad usus civium non inutile: nosque ea scripta, reliquaque ejusdem generis & legitimus libenter, & legemus: hæc, qua vitam continent omnes, negliguntur? nam, ut sint illa vendibiliora, hæc uberiora certe sunt. quamquam id quidem licebit iis existimare, qui legerint. Nos autem hanc omnem quaestionem de finibus bonorum & malorum, serè à nobis explicatam esse iis litteris arbitramur, in quibus, quantum potuimus, non modo quid nobis probaretur, sed etiam quid à singulis 9 philosophiæ disciplinis diceretur, persecuti sumus. Ut autem à *facillimis ordinatur*, prima veniat in medium Epicuri ratio, quæ plerisque notissima est: quam à nobis sic intelligere expositam, ut ab ipsis qui eam disciplinam probant, non soleat accuratius explicari, verum enim invenire volumus, non tamquam adversarium aliquem convincere. *(b)* Accuratè autem quondam à L. Torquato, homine omni doctrina erudito, defensa est Epicuri sententia de voluptate: à meque ei responsum, cum C. Triarius, in primis gravis, & doctus adolescens, ei disputationi interesset. nam cum ad me in Cumanum salutandi causa uterque venisset, pauca primò inter nos de litteris, quarum summum erat in utroque studium: deinde Torquatus: Quoniam nacti re, inquit, sumus aliquando otiosum, certe audiam, quid sit, quod io Epicurum nostrum, non tu quidem edoris, ut serè faciunt, qui ab eo dissentiant, sed certe non probes eum, quem ego arbitror unum vidisse verum, maximisque erroribus hominum animos liberavisse, & omnia tradidisse, quæ pertinerent ad bene beateque vivendum: sed existimo, te, sicut nostrum Triarium, i minus ab eo delectari, quod iia Platonis, Aristotelis, Theophrasti orationis ornamentis neglexerit. nam illic quidem adduci vix possum, ut ea, quæ senserit ille, tibi non vera videantur. *(c)* Vide quantum, inquam, fallare, Torquate, oratio me istius philosophi non offendit. nam & complectitur verbis, quod vult: & dicit planè, quod intelligam: & tamen à philosopho, si afferat eloquentiam, non aspernat: si non habeat, non admodum flagitem. id mihi non æquè satisfacit, & quidem locis pluribus, sed *quod homines tot sententias, falli igitur possumus. (d)* Quamobrem tandem, inquit, non satisfacit? te enim iudicem æquum puto: modo, quæ dicat ille, bene noris. *12* Nisi mihi Phædrum, inquam, mentiam, aut Zenonem putas (quorum utrumque audi vi, cum mihi nihil sanè præter seditatem probarem) i omnes mihi Epicuri sententia factis nota sunt. atque eos, quos nominavi, cum Attico nostro frequenter audi vi; cum miraretur ille quidem utramque, Phædrum etiam amaret: quotidieque inter nos ea, quæ audiebamus, conferebamur: neque erat utrumquam

CON-

1. Menandro solet. Vox solet, non est in veteri libro quem confu-
dit Scalger.
2. Utinam esset ille Petrus. Revocavi dictionem esse argenti-
bus Palli & Tosano, quem excussit Gol neque secus editio Aldi Man. avi-
coerum Pal pr habuit à manu prima, i.
3. Oratorum dicitur. Lamb. dicitur, sed in vitis, ut ipsemet fateor, li-
brs. Gol annotarat, legendum trallia.
4. Ut à Scævola est prætor salutatus Athenis. Omnino legendum
prætor, quod & monuit in Fastis suis ad annum urbis D CXXVI. Pighius
nofter. Scaliger annotavit non comparere in antiquo Nilo dictionem
Athens.
5. Quem quidem locum. Scal geri nostri in f. cum.
6. Pini, Tritami, &c. Sic serè nostra exemplaria omnia i sem
Turnebi, vulgati, Pini, T. M. Anti.
7. Xerxes Tite, hinc hostis mi Albius. Ita editio Camerarii, proxi-
mè m. nostros. nam V. Et Xerxes hinc hostis mi Albius, exclusio

Tite, quod in omnibus membranis. Pigh. legebat Xerxes Tite hinc deri-
jam Albius est inimicus. Scaliger videatur omend esse Xerxes Tite
Xerxes Tite. Nix inimicus sed iure dicitur.
8. Vel nobis dicam. Lamb. nobis dicam. contra sex m. Pall. in qui-
bus hæret alterum, omnesque eod. imò & auctoris mentem: quæ magis
paret, hæc horum verborum includere, ut parenthesi.
9. Philosophia dicitur. Scaliger ad oram libri adlevit dicitur.
10. Epicurum nostrum. Et Pal. pr. amplius habet in f. ter, vel hinc
le quid. nam syllaba postrema virgula est incubans litteræ.
11. Minus ab eo delectari. Coactus sum recipere hanc scripturam, ob
sex Pal concordiam, vulgata alio: nihil pejus, ut in dicitur. i.
12. Nisi mihi Phædrum, inquam. Et à Pal. notæ melioris tribus. tres
enim reliqui. Hic mihi Phædrum inquam. quomodo & Camerarii ed. tie:
nam Ald. vetus: hic mihi. V. Et Nisi mi Phædrum.
13. Omnes mihi Epicuri sententia, &c. Scal libri margo, innot enim Ep.

controversia, quid ego intelligerem, sed quid probarem. (1) Quid igitur est? audire enim cupio, quid non probes. (2) Principio, inquam, in Phisicis, quibus maxime gloriantur, primum totus est atomus. Democrito scilicet, per pauca mutans, sed ita, ut ea, quae corrigere vult, mihi quidem depravare videatur. Ille atomos, quas appellat, id est, corpora individua, propter soliditatem cunctis in infinito inani, in quo nihil nec summum, nec infimum, nec medium, nec ultimum, nec extremum sit, ita fert, ut concursionibus inter se cohaerentibus ex quo efficiantur ea, quae sint, quaque cernantur, omnia; eoque motuum atomorum nullo a principio, sed ex aeterno tempore intelligi convenire. Epicurus autem, in quibus sequitur Democritum, non ferre labitur, quamquam utriusque cum multa non probo, tum illud in primis, quod cum *in rerum natura* duo quaerenda sint, unum, quae materia sit, ex qua quaeque res efficiatur: alterum, quae vis sit, quae quidque efficiat: de materia differunt; vim, & causam efficiendi reliquerunt, sed hoc commune vitium: illi Epicuri propria ruina. censet enim, eadem illa individua, & solida corpora ferri suo deorsum pondere ad lineam; hunc naturalem esse omnium corporum motum, deinde ibidem, *homo actus*, cum illud occurreret, si omnia deorsum e regione ferrentur, & ut dixi, ad lineam nunquam fore, ut atomus altera alteram posset attingere: itaque atuliter commentitiam: declinare dixit atomum, per paululum: quo nihil posset fieri minus, ita effici completiones, & copulationes, & 3 adhaeritationes atomorum inter se: ex quo efficeretur mundus, omnesque partes mundi, quaeque in eo essent. quae cum res tota *sic sit puerilis*, tum ne efficit quidem quod vult. nam & ipsa declinatio, ad libidinem fingitur (ait enim declinare atomum sine causa: quo nihil turpius phisico, quam fieri sine causa quidquam dicere) & illum motum naturalem omnium ponderum, ut ipse constituit, e regione inferiorem locum petentium, sine causa eripuit atomis: nec tamen id, cuius causa haec finxerat, assecutus est. nam si omnes atomi declinant, nulla unquam cohaerentia; siye alia declinant, alia suo nutu recte ferentur: primum erit hoc quod si *provinciae* atomis dare, quae recte quae oblique ferantur: deinde eadem illa atomorum, in quo etiam Democritus haeret, turbulenta concursio hunc mundi ornatum efficere non poterit. ne illud quidem phisici, credere aliquid esse minimum, quod profecto nunquam putavisset, si a Polyano, familiae suae, & geometriam dicere maluisset, quam illam etiam ipsum dedocere. Sed Democrito magnum videtur, quippe homini erudito, in geometriaque perfecto, huic bipedale fortasse: tantum enim esse ceniet, quantus videtur, vel paulo aut majorem, aut minorem. Ita quae mutat, ea corrumpit; quae sequitur, sunt tota Democriti atomi, inane, imagines, quae idola nominant, quorum incurfione non solum videamus, sed etiam cogitemus; in infinito ipsa,

quam *antiqui* vocant, tota ab illo est: tum innumerabiles mundi qui & oriuntur, & intereant quotidie. quae enim mihi nullo modo probantur; tamen Democritum laudatum a ceteris, ab his qui *omnium scientia est*, & *multis* *in se* *ratum*. Jam in altera philosophiae parte, quae est quaerendi, ac differendi, quae *doctus* dicitur, iste velle, plane, ut mihi quidem videtur, inermis ac nudus est. tollit definitiones: nihil de dividendo, ac partiendo docet: non, quo modo efficiatur concludaturque ratio, tradit: non, quae vis capitiola solvantur, ambigua distinguantur, ostendit. iudicia verum in sensibus ponit; quibus si semel aliquid falsi pro vero probatum sit, sublatum esse omne iudicium veri, & falsi putat. (7 In tertia vero parte, quae est de vita, & moribus, in constitutione finis, nil generosum sapit, atque magnificentum.) Confirmat illud maxime, quod ipsa natura, ut ait ille, assecit, & reprobet, id est, voluptatem, & dolorem. ad haec & quae fugiamus, & quae sequamur, refert omnia. quos quamquam Aristippi est, a Cyrenaeique melius, liberiusque defenditur, tamen ejusmodi esse iudicio, ut nihil homine videatur indignius. ad majora enim quaedam nos natura genuit, & conformavit, ut mihi quidem videtur. ac fieri potest, ut etiam: sed ita profus existimo, neque eum Torquatum, qui hoc primum cognomen invenit; aut torquent illum hosti detraxisse, ut aliquam ex eo perciperet corpore voluptatem, aut cum Latinis testis consulari conflixisset apud Velerium propter voluptatem. Quod vero fecerit filium percussit, privavisse se etiam videtur multis voluptatibus, cum ipsi *natura patriaeque amor praestaret majestatis*, atque imperii. Quid? L. Torquatus is, qui consul cum Cn. Octavio fuit, cum illam severitatem in consilio adhibuit, quem in adoptionem D. Silano emancipaverat, ut eum, Macedonum legatis accusantibus, quod *peruensis praetorem in provincia copissa arguerent*, causa in apud de dicere juberet; teque ex utraque parte audita, pronuntiaret, *9 RUM NON TALEM VIDERI TUISSE IN IMPERIO, QUALES RUS MAJORES FUISSENT: & in conspectum suum venire veluit: numquid videtur tibi de voluptatibus suis cognovisse? Sed ut omittam pericula, labores, dolorem etiam, quem OPTIMUS QUISQUE pro patria, & pro suis suscipit ut non modo nullam caperet, sed etiam praetercat omnes voluptates; dolores denique quosvis suscipere malit, quam deserere ullam officii partem: ad ea, quae hoc non minus declarant, sed videntur leviora, veniamus. 10 Quid tibi, Torquate? quid huic Triario litera, quid historiae, cognitioque; rerum, quid poetarum evolutio, quid tanta tot versuum memoria voluptatis affectu? Nec mihi illud dixeris: *Hac enim ipsa mihi sunt voluptati, & erant illa Torquatis*. Numquam haec ita defendit Epicurus; ita neque verum, Triari aut quisquam eorum, qui aut scaperet aliquid, aut ista didicisset. Et, quod quaeritur saepe, *cur tam multi sunt Epicures*, sunt alia quoque causa, sed multitudinem hoc maxime:*

alli-

1. In quo nihil res sumam. Ita rursus omnes sex Pal. vox nihil deest Aldioz editi omni veteri & Lamb. Vict. tam admittit sed adhuc quoque aliter hinc aliter, quae in nullo tamen nostrorum.

2. Itaque ut sit in eo. Saep. cantur alii abundantius illud itaque alii mutant in ita. Verum cum res esset constant in omnium membranis; cur ei motus contraversiam? supra quoque Pal. pr. habet, *deus* *regis*; quod non de nihilo expressum est in exemplari & antiquissimo & emendatissimo.

3. Et adhaerent. Hic est scriptura omnium Pal. sex. eandemque esse item codicum aliorum, annotavit Gul. Vult. *adhaerent*, retinetque Lamb. sed non item indicat, cur rejiciat alterum, quod reperi tamen in Pal. infim. & vetustis; de quoque indigne, quem perpetuo consulere.

4. Quam sit sine causa quidquam dicere. Ita ferè omnes Pal. Man. putat emblemata esse supervacuum; idemque visum Lamb. a se verant non temperare in libris melioribus mihi seus videtur.

5. Geometriam dicere. Palat. quinq. Geometriam placet ob vocem eam paulo post repetitam.

6. Nihil de inopertum. Pal. pr. *inopertum*, a manu prima.

7. [In tertia vero parte.] Vincti inclusi totam hanc periodum, quod noniam ejus litteram invenire in Pal. sed nec reperit in suis mss. Lamb. nec representavit Vict. in D. e Aldus quidem habet avus; contentus non esse locum asserit; & verò liquet ex cap. viii. nihil hujus dictum ab avatore.

8. *Asisae* & *reperit*. Pal. omnes ad unum *scisat*, praeter ea. Gul. habet *prae*.

9. *Sanam saltem videri fuisse*. Annotavit Gul. in suis fuisse, *scisat*, *aut prae*, & primum quidem etiam est in Pal. quarto ac sexto. sed non est dubitandum de vulgata bonitate. videri enim vox merejudicialis.

10. *Quid tibi Torquatis? quid Triari.* Reduci lectionem praeferam Lamb. exterminatam quod suppositum: *Quid tibi Torquatis, huic Triari*; summa eam injuria Torquatis.

11. *Neque verò in Triari.* Vox *Triari*, non est in Pal. ullo. Quattuor loco habet *Triari*, excat tamen in editione Petri Vict. Lamb. multum hic se vexat, quod non fecisset, consulis Vict. libris, quos etiam nescio an viderit Aldus Nepos. Mihi haec vox *Triari* abesse posse videtur, sicut a choris sententia, ut subintelligatur *Torquatis* quem alloquitur.

1. 1033

allicit, quod ita putat dici ab illo. *recta, & honesta qua sunt, ad facere ipsa per se laetantur, id est, voluptatem.* Homines optimi non intelligunt totam RATIONEM EVERTI, si ita res habeat, nam si concederetur, etiam si ad corpus nihil referatur, ista sua sponte, & per se esse jucunda, per se esset & virtus, & cognitio rerum, quod minime ille vult, expetenda. Hæc igitur Epicuri non probo, inquam, de cetero, vellem equidem aut ipse doctrinis fuisset instructor (est enim, quod ita tibi videri necesse est, non satis politus iis artibus, quas qui tenent, eruditæ appellantur) aut ne deterruisset alios a studiis, quamquam te quidem video minimè esse deterritum. (b) Quæ cum dixissem, magis ut illum provocarem, quam ut ipse loquerer: tum Triarius leniter ardens, Tu quidem, inquit, totum Epicurum præne philosophorum choro sustulisti, quid ei reliquisti, nisi te quoquo modo loqueretur, intelligere, quid diceret? aliena dicit in physicis, nec ea ipsa, quæ tibi probantur, si qua in his corrigere voluit, deteriora fecit, discendi autem nullam habuit, voluptatem cum summum bonum diceret, primum in eo ipse parum vidit: deinde hoc quoque alienum, nam ante Aristippus, & ille melius, addidisti ad extremum, etiam in doctum fuisse. (i) Fieri, inquam, o Triari, nullo pacto potest, ut non dicas, quid non probes eus, à quo dissentias, quid enim me prohiberet, Epicureum esse, si probarem quæ ille diceret; cum præsertim illa perdiscere, ludus esset. Quamobrem DISSENTIANTUM inter se reprehensiones non sunt vituperandæ, maledicta, contumelia; & tum iracundiæ, contentiones, concertationesque in disputando pertinaces, indignæ mihi philosophia videri solent. (k) Tunc Torquatus, Prorsus, inquit, assentior, neque enim disputari sine reprehensione, nec cum iracundia, aut pertinacia rectè disputari potest. Sed ad hæc, nisi molestum est, habeo quæ velim. (l) At me, inquam, nisi te audire vellem, ceptes hæc dicturum fuisse? (m) Utrum igitur percurri omnem Epicuri disciplinam placet; an de una voluptate quæri, de qua omne certamen est? (n) Tu vero id quidem, inquam, arbitratu. (o) Sic faciam igitur, inquit: unam rem explicabo, eamque maximam, de physicis alias, & quidem tibi & declinationem istam atomorum, & magnitudinem solis probabo, & Democriti errata, ab Epicuro reprehensa, & correctæ permulta, nunc dicam de voluptate, nihil scilicet novi, ea tamen, quæ te ipsum probaturum esse credidam. (p) Certe, inquam, pertinax non ero: tibi quæ si mihi probabu ea, quæ dices, libenter assentiar. (q) Probabo, inquit: modo ista sis æquitate, quam ostendis, sed ut oratione perpetua malo, quam interrogare, aut interrogari. (r) Ut placet, inquam. (s) Tunc dicere exorsus est. Primum igitur, in-

quit, sic agam, ut ipsi auctori hujus discipline placere consuetam, quid, & quale sit id, de quo quærimus; non quo ignorare vos arbitret: sed ut ratione, & via procedat oratio. Quærimus igitur, quid sit extremum, quid ultimum bonum, quod omnium philosophorum sententia tale debet esse, ut ad id omnia referre oporteat: ipsum autem nunquam, hoc Epicurus in voluptate ponit: quod summum bonum esse vult, summumque malum, dolorem, idque instituit docere sic: OMNE ANIMARUM, simul atque natum sit, voluptatem appetere, eaque gaudere, ut summo bono: dolorem aspernari, ut summum malum, & quantum possit, à se repellere: idque facere nondum depravatum, ipsa natura incorrupte, atque integrè judicante, itaque negat opus esse ratione, neque disputatione, quam motrem voluptas expetenda, fugiendus dolor sit, sciri hoc putat, ut calere ignem, nivem esse albam, dulce mel: quorum nihil oporteret exquisitis rationibus confirmare: tantum satis esse admonere. Interfess enim inter argumentum, conclusionemque rationem: & inter mediocrem animadversionem, atque admonitionem: altera, occulta quædam, & quasi involuta aperiri: altera, prompta & aperta judicari. etenim quoniam de rebus de homine sensibus, reliqui nihil est: necesse est, quid aut ad naturam, aut contra sit, à natura ipsa ratione judicari. ea quid percipit, & quid judicat, quo aut petat, aut fugiat aliquid, præter voluptatem, & dolorem? Sunt autem quidam de nostris, qui hæc subtilius velint tradere, & negent satis esse, quid bonum sit, aut quid malum, sensu judicari: sed animo etiam, ac ratione intelligi posse, & voluptatem per se esse expetendam, & dolorem ipsum per se esse fugiendum. itaque ajunt hanc quasi naturalem, atque institam in animis nostris inesse notionem, ut alterum esse appetendum, alterum aspernandum sentiamus. Alii autem (quibus ego assentior) cum à philosophis compluribus permulta dicantur, CUR NEC VOLUPTAS IN BONIS SIT NUMERANDA, NEC IN MALIS DOLOR, non existimant oportere nimium non causa confidere, sed & argumentandum, & accurate differendum, & rationibus conquisitis, de voluptate, & dolore disputandum putant. Sed ut perspicatis, unde omnis iste natus sit error, voluptatem accusantium, doloremque laudantium, totam rem aperiam: eaque ipsa, quæ ab illo inventore veritatis, & quasi architecto beata virz dicta sunt, explicabo. nemo enim ipsam voluptatem, quia voluptas sit, et aspernatur, aut odit, aut fugit; sed quia consequuntur magni dolores eos, qui ratione voluptatem sequi nesciunt, neque porro quisquam est, qui dolorem ipsum, quia dolor sit, amet, confectetur, adipsi velit: sed quia nonnumquam eius modi tempora incidunt, ut labore, & dolore magnam aliquam querat voluptatem.

1. Nisi te quoquo modo loqueretur. Est à Pal primo, qui tamen prius fortè habuit quoque nam apparet litteram postremam esse manus recentioris. & sic etiam conjecerat ex Massæ libro Pauli, Man. in quo itidem fuerat illud quoque, vulg. amplius, nisi te quoque ut id modo loq.
 2. Aliena dicitur in physicis. Sic Pal pr. recte. non dicit ut retro vulg. nam & deinceps præterito temper vitur.
 3. Si qua in his. Ita rursus idem Palatin neque abeunt reliqui, quam quod præponant adhuc, sed si qua, publicat hæc enos, sed si qua in his.
 4. Ille melius add. disti. Hæc liquida est scriptura Pal primæ deo ac firmior jam sententia Turn. ac Lamb amb. qua prius neque satis certis titubantibus suffulta, ce. en. n. s. pal. interferunt: illi melius. etenim quoniam de rebus de homine sensibus, add. disti. quomodo & omnes editis. nisi quod i. quæ de rebus. Voces illæ expunctæ comparent in fræ medio ferè capis non. Gul. tamen annotavit legendam, illi melius. esse in add. disti. vel etiam add. disti. sed n. hil ejus in membranis pal primis. Ita enim eas appello, ob bonitatem suam; non, ut ex præ aliis libris nomen feci, ob voluminis magnitudinem.
 5. Prorsus, inquam, o Triari. Littera o non videtur in pal. neque requiritur.
 6. Dissentiendum inter se reprehensionem. Hoc modo edidit Viç. neque ecedit pal. pe. cetera, differunt un. quomodo aut quisque cusi & recentius.
 7. Tum iracundiæ, contentiones. Placuit Gul. annotatum ad Lamb. disti. ocs, id. una contentiones, qui a vox iracundiæ, mox repetitur. nos

voluimus quod mutare in vitis libris placet.
 8. Quid sit extremum, quid ultimum bonum. Val. pr. extremum & ultimum quod mallem nisi hæc capis xxi. iterum occurreret, ad ultimum vel extremum.
 9. Quid aut ad naturam aut contra sit. Non ausus sum excludere lectionem Pal. etiam confirmata editione Viç. sequentes maluerunt, aut secundum naturam, quod & in pall. reliquis; sed iis, comitiis quasi sequioris quorum secundæ ac quart. habent sit, non sit.
 10. Inducari in quibus. Sic omnino pal. pr. neque abt. Viç. impresio quàm quod illa ea quid, quod etiam in pal. quatuor, sed quartæ sit pro pr. Ed. tiones exoletæ ac nuper nate gloriâ marginalem admittente in contextum tali forma judicari voluptatem etiam, & per se expetendam esse. Et dolorem ipsum per se esse fugiendum, etenim quid, & c. quæ voces cum pauli post conspiciantur in libris omnibus, hæc certè locum habere non debent, quamvis sepe in antur in plur. bus mss. Itaque & Cameracensis habet pro subd. necis. quod tamen aliter: per quam debuit Lamb. tanquam si licet inferius potius collenda parasse, quam isto loco.
 11. Aspernari, aut odians fugia. Valg. aspernari, aut odians fugia sed contra omnes pall. quorum tert. quart. ext. habent quidem odians, sed non aspernari, vel fugia. Itaque non est actor et. am. fuit Viç.
 I. Ege

luptatem. ut enim ad minima veniam, quis nostrum exercitationem ullam corporis suscipit laboriosam, nisi ut aliquid ex ea commodi consequatur? quis autem vel eum jure reprehenderit, qui in ea voluptate velit esse, quam nihil molestiam consequatur, vel illum, qui dolorem eum fugiat, quo voluptas nulla patitur? At vero eos & accusamus, & justitiam dignissimos ducimus; qui blanditiis praesentium voluptatum delinunt, atque corrupti, quos dolores, & quas molestias excepturi sint, occidat cupiditate non provident, similique sunt in culpa, qui officia deserunt mollitia animi, id est laborum & dolorum fuga, & harum quidem rerum facilis est, & expedita distinctio. nam libero tempore, cum soluta nobis est eligendi optio, cumque nihil impedit, quo minus id, quod maxime placeat, facere possimus, omnis voluptas assumenda est, omnis dolor repellendus temporibus autem quibusdam, & aut officibus debitis, aut rerum necessitatibus saepe eveniet, ut & voluptates repudiandae sint, & molestiae non recusandae. Itaque earum rerum hic tenetur a sapiente delectus, ut aut repudiandis voluptatibus majoreis alias consequatur, aut perferendis doloribus asperiores repellat. Hanc ego cum teneam sententiam, quid est, cur verar, & ne ad eam non possim accommodare Torquatos nostros? quos tu paulo antea memoreris, tum etiam erga nos amicos, & benevole collegisti. nec me tamen laudanda & majoribus meis corruptisti, nec segniores ad respondendum reddidisti. quorum facta quemadmodum, quaero, interpretaris? Siccine eos censas aut in armatum hostem impetum fecisse, aut in liberos, aut in sanguinem suum tam crudeleis fuisse, & nihil ut de militatibus, nihil ut de commodis suis cogitarent? At id nefera quidem faciunt; & ut ita ruant, itaque turbent, ut, earum metus, & impetus, quo peragant, non intelligamus, tu tam egregios viros tantas res gessisse sine causa? quae fuerit causa, mox videbo: interea hoc tenebo; si ob aliquam causam ista, quae sine dubio praecleara sunt, fecerint, virtutem his per se ipsam causam non fuisse. torquem detraxit hosti, & quidem se texit, ne interiret. At magnum periculum adiit, in oculis quidem exercitus. quid ex eo consecutus est? Laudem, & caritatem: quae sunt visa sine metu degenda, praesidia firmissima. Filium morte multavit: si sine causa, nollem me ab eo ortum, tam importuno, tamque crudeli. sin ut dolore suo fatis res militaris imperii duci; linam, exercitumque in gravissimo bello animadversionis meta contineat; facti prospexit civium, qua intelligebat contineri suam. Atque haec ratio late patet. in quo enim maxime conuevit iustitiae vestra se oratio, tua praesertim, qui studiose antiqua persequeris, claris & foetibus vitis commemorandis, eorumque factis non emolumento aliquo, sed ipsius honestatis decore, laudandis, id totum evertitur eo delectu rerum, quem modò dixi, constituto, ut aut voluptates omittantur, majorum voluptatum adipiscendae causa; aut dolores suscipiantur, majorum dolorum effugiendorum gratia. Sed de clarorum hominum factis illustribus, & gloriosis, satis hoc loco dictum sit. erit enim jam de o-

mnium virtutum cursu ad voluptatem proprius discedendi locus. nunc autem explicabo, voluptas ipsa, quae qualis que sit, ut tollatur error omnis imperitorum: intelligaturque ea, quae voluptaria, delicata, molli: habeatur disciplina, quam gravis, quam continent, quam severa sit: non enim hanc solum sequimur, quae suavitatem aliquam naturam ipsam movet, & cum iucunditate quadam percipitur sensibus, sed & maximam illam voluptatem habemus, quae percipitur, omni dolore detracto. nam quoniam cum privata dolore, ipsa liberatione, & vacuitate omnis molestiae gaudemus, omne autem id, quo gaudemus, voluptas est, ut omnino, quo offendimus dolor: doloris omnis privatio recte nominata est voluptas. Ut enim cum cibo, & potione fames, sitisque depulsa est, ipsa detractio molestiae consecutionem affert voluptatis: sic in omni re doloris amotio iuculionem efficit voluptatis. itaque non placuit Epicuro, medium esse quiddam inter dolorem & voluptatem. illud enim ipsum, quod quibusdam medium videtur, & cum omni dolore caret, omni non modo voluptatem esse, verum etiam summam voluptatem, quisquis enim sentit, quaedam modum sit affectus, eum necesse est aut in voluptate esse, aut in dolore, omni autem privatione doloris putat Epicurus terminari summam voluptatem: ut postea videri voluptas, distinguere possit, augeri, amplificarique non possit. At etiam Athenis, ut a patre audiebam, faceret & urbanè 10 Stoicos irridente, staturus est in Ceramico. Chryppi sedentis, porrecta manu: qua manus significet illum in hac esse rogatiuncula delectatum. Num quidnam manus tua sic affecta, quemadmodum affecta nunc est, desiderat? Nihil sane. At, si voluptas esset bonum, desideraret. Ita credo. Non est igitur voluptas bonum. Hoc me statim quidem dicendum pater agebat, si loqui posset. conclusum est enim contra Cyrenicos satis acutè: nihil ad Epicurum. nam si ea sola voluptas esset, quae qualitatem sensus, ut ita dicam, & ad eos cum suavitatem afflueret, & illaberetur: nec manus esse contenta posset ulla vacuitate doloris sine iucunditate voluptatis. sin autem summa voluptas est, ut Epicuro placet, nihil dolere: primum tibi rectè, Chryppè, concessum est, nihil desiderare manum, cum ita esset affecta: secundum non rectè, si voluptas esset bonum, fuisse desideratam. idcirco enim non desideraret, quia quod dolore caret, id in voluptate est. Extremum autem esse bonorum voluptatem, ex hoc facile percipi potest. constituamus aliquem magnis, multis, perpetuis fruentem, & animo, & corpore voluptatibus, nullo dolore, nec impediendo, nec impendente: quem tandem hoc statu praestabiliorem, aut magis expectandum possumus dicere? inesse enim necesse est in eo, 12 qui ita sit affectus, & affirmatam animi, nec mortem, nec dolorem timentis, quod mors sensu careat, dolor in longinquitate, levis: in gravitate, brevis: soleat esse urejus magnitudinem celeritas, diuturnitatem allevatione consoletur. Ad ea cum accedit, ut neque divitiarum inmensitate, nec praeteritas voluptates effluere patiatur, earumque

1. Effugiam nihil molestiam. Videt. quae, sed alterum visitur in omnibus Pall. aliorumque item scriptis.

2. Erant officia debitorum non necesse. Posterioribus edd. egerere primam voculam, quae in omnibus mss. Lamb. totum istud alienum putabat. non putat, mutato & in i. quod valeret, id est.

3. Ne ad eam non possim. Lamb. editio & Ald. veteri non excluderant, quod tamen admittit Videt. visiturque in Pall. omn.

4. Majoribus meis corruptisti. Pall. nostri omnes ad unum corruptisti; aut lectioni etiam suus est sensus, neque scilicet inceptus. sed heic plane non quadrat corruptio enim est labels clare. sic corrupti pariter. adnotatum Solig. nostro.

5. Ut nihil de nobis habeat. Pal. secliorum nihil habet. potest tamen locum suum tueri: neque mutanda vox: aliam in voluptatibus, ut Lamb. placuit.

6. Ut ita vivant, itaque turbent. Ea est quoque consona lectio Pall. trum. nam tere si aequi trahitur. quinc. & sext. itaque turbentur, quomodo ed. Cam. et. nam Videt. itaque turbent. posterioribus, itaque turbentur.

7. Laudem ac caritatem. Ita ferè Pall. melioras, non claritatem, quod miror potuisse placere Bruto.

8. Maximam illam voluptatem habemus. Videtur habemus positum pro adnotato: aut vox tota tolli poterat.

9. Cum omni dolore caret. Pall. omnes caret, quod & in Massie inventum. Paull. Manu conijecit, licet ultima detracta, abjectoque verbo primore, non dolore caret, quod ipsum statim Lam. t. xx. in t. ult.

10. Stoicos irridente. Tolani scriptus, item Pal. prim. tere irridente.

11. Contra praesertim ulla vacuitate. Gel. legendum patet ista. Pal. nihil variant praeter primum, in quo est. post. nec ulla per vacuitate.

12. Qui ita sit affectus. Relegant. nihil ad delictum haurit.

numque assidua recordatione letetur: et quid est, quod
huc possit, quod melius sit, accedere? Statue contra ali-
quem confectum tantis animi, corporisque doloribus,
quanti in hominem maximi cadere possunt, nulla spe pro-
posita, fore et levius aliquando, nulla praeterea nec presen-
ti, nec expectata voluptate: quid eo miserius dici, aut sin-
gi poterit? Quod si *vi*ra doloribus refecta, maxime fugi-
enda est: summum profecto malum est, vivere cum do-
lore. cui sententia consentaneum est, *ultimum esse bonorum*
eum voluptate vivere, nec enim habet nostra mens quid-
quam, ubi consistat, tamquam in extremo: omnesque &
metus, & agritudines ad dolorem referuntur: nec praeter-
ea est res ulla, & quae sua natura aut sollicitare possit, aut
angere. Praeterea de appetendi, de refugiendi & omnino
etiam gerendarum linia proficiuntur aut a voluptate,
aut a dolore. quod cum ita sit, perspicuum est omnes re-
ctas res, atque laudabiles, eo referri, ut cum voluptate *viva-*
nt. quoniam autem id est vel summum bonum, vel ulti-
mum, vel extremum, quod *Græci τὸ τέλος* nominant, quod
ipsum nullam ad aliam rem, ad id autem res referuntur
omnes: fatendum est, summum esse bonum iucun-
da vivere. Id qui in una virtute ponunt, & splendore
nominis capti, quid natura postuler, non intelligunt; er-
rore maximo, si puerum audire voluerint, liberabun-
tur. istæ enim vestra eximia, pulchraque virtutes, nisi
voluptatem efficiant, quis eas aut laudabiles, aut expe-
tendas arbitraretur? Ut enim medicorum scientiam
non ipsius artis, sed bonæ validitudinis causa probamus: &
gubernatoris ars, quia bene navigandi rationem habet,
utilitate, non arte laudatur: sic sapientia, quæ ars
vivendi putanda est, non expectetur, si nihil efficeret:
nunc expeditur, quod est tanquam artifex conquirenda,
& comparanda voluptatis. Quam autem dicam volu-
ptatem, iam videtis, ne invidia verbi labefactetur oratio
mea. nam cum ignorantia rerum bonarum, & malorum maxi-
mè *hominum vita* dæretur, ob eumque errorem & voluptati-
bus maximis saepe priventur, & pravissimis animi dolo-
ribus torqueantur, sapientia est adhibenda, quæ & terro-
ribus cupiditibusque detractis, & omnium falsarum op-
inio non temeritate decepta, certissimam se nobis ducem
praebet ad voluptatem. sapientia enim est una, quæ
maximam pellat ex animis, quæ nos exhorretete metu
non linat: quæ præceptrice, in tranquillitate vivi potest,
omnium cupiditatum ardore restincto. cupiditatis enim
sunt insatiabiles: quæ non modo singulos homines, sed
universas familias evolvunt; totam etiam labefactant saepe
temp. Ex cupiditibus odia, discordia, discordia, sedi-
tiones, bella nascuntur. nec hæc sese foris solum jactant,
nec tantum in alios cæco impetu incidunt: sed intus
etiam in animis voluta inter se dissident, atque discordant.
ex quo vitam amarissimam necesse est effici: ut sapiens
solum, amputata, circum eis que inanitate omni, & erro-
re, naturæ finibus contentus, sine agritudine possit, & sine
metu vivere. Quæ est enim aut utilior, aut ad bene vi-
vendum aptior partitio, quam illa, quæ est usus Epicu-
ri? qui unum genus posuit earum cupiditatum, quæ es-
sent & naturales, & necessariz: alterum, quæ naturales
essent, nec tamen necessariz: tertium, quæ nec na-
turales nec necessariz: quarum ea ratio est, ut ne-

cessariz nec opera multa, nec impensa expiantur. natura-
les quidem multa desiderant, propter ea quod ipsa natu-
ra *divitias, quibus contenta sit & parabilem & terminatis habe-*
inanium autem cupiditatum nec modus ullus, nec finis inveniri po-
test. Quod si vitam omnem perturbari videmus errore,
& incipientia: sapientiamque esse solum, quæ nos a libi-
dinum impetu, & formidinum terrore vindicet, & ipsius
fortunæ modicè ferre doceat injurias, & omnes mon-
stret vias, quæ ad quietem, & tranquillitatem ferant; quid
est, cur dubitemus dicere, & sapientiam propter volu-
ptatem expendam, & insipientiam propter molestias esse
fugiendam? Eademque ratione nec temperantiam qui-
dem propter se expendam esse dicemus, sed quia pacem
animis alterat, & eos quasi concordia quadam placet, ac
leniat. Temperantia est enim, quæ in rebus aut expeten-
dis, aut fugiendis, rationem ut sequamur, monet. Nec
enim satis est judicare, quid faciendum, non faciendum-
ve sit: sed stare etiam oportet in eo, quod sit judicatum.
plerique autem, quod tenere, atque servare id, quod sta-
tuerunt, non possunt, victi & debilitati, objecta specie volu-
ptatis, tradunt se sibi inibus constitutendos, nec
quid eventutum sit, provident, ob eamque causam pro-
pter voluptatem & parvam, & non necessariam, & quæ vel
aliter pararetur, & quæ etiam carere possent sine dolore,
tudo in morbos graevos, tum in damna, tum in dædæora incidunt:
sape etiam legum judiciorumque parvis obligantur. Qui autem
ita sibi volunt voluptatibus, ut nulli propter eas dolores
consequantur: & qui suum judicium retinent, ne volu-
ptate victi faciant id, quod sentiunt non esse faciendum:
hi voluptatem maximam adipiscuntur, prætermittenda voluptate,
lidem etiam dolorem saepe perpetiuntur, ne, si id non faci-
ant, incidant in majorem. Ex quo intelligitur, nec in-
temperantiam propter se fugiendam esse: temperantiam-
que expendam, non quia voluptates fugiat, sed quia ma-
jores consequatur. Eadem fortitudinis ratio repetitur.
nam neque laborum perfunctio, neque permissio dolo-
rum, per se ipsa allicit: nec patientia, & nec assiduitate,
nec vigilia, nec ea ipsa, quæ laudatur, industria, ne forti-
tudo quidem: sed ipsa sequimur, ut sine cura, metuque vivamus;
animusque, & corpus, quantum efficere possimus, mole-
stia liberemus. Ut enim motu mens omnis quietæ vitæ
status perturbatur: & ut, succumbere doloribus, eosque
humili animo, imbecilloque ferre, miserum est; ob eam-
que debilitatem animi, mortis parentes, multi amicos,
nonnulli patriam, plerique autem se ipsos penitus perdi-
derunt: sic robustus animus, & excessus, omni est liber cu-
ra, & angore, cum & mortem contemnit, quæ qui affecti
sunt, in eadem causa sunt, quæ antequam nati: & ad do-
lores ita paratus est, ut memnerit, *maximos morte finire,*
parvos multa habere & intervalla requies, mediocrium vero esse do-
minos; ut, si tolerabiles sint, feramus: sin minus, a quo a-
nimo è vita, cum ea non placeat, tanquam è theatro, ex-
eamus. Quibus rebus intelligitur, nec timiditatem, igna-
viamque vituperari, nec fortitudinem patientiamque
laudari suo nomine: sed illas rejici, quia dolorem pa-
riant: has optari, quia voluptatem. Justitia testat, ut de
omni virtute sit dictum, sed similia ferè dici possunt. ut e-
nim sapientiam, temperantiam, fortitudinem, copulatas esse
docui

1. Quid est quod hoc possit, quod melius sit, accedere? Sic duo Pall. sic-
cille Vict alii & bnie, item accideri quod ultimum in nullo est Pall.
2. Levius aliquando, nulla praeterea, &c. Vulg. praeterea, sed contra om-
Pall. quosdam duo adhuc habent aliquando, primum illud coniecerat o-
lim Paull Man.
3. Quæ sua natura aut sollicitare possit aut angere. Est à Vict. cui prox-
ime alludunt Pall. quinque in quibus tangere, quod & in suo inventam
probat Scal dictum ut Lucretio, tangere ita, vulgari tamen frangere,
quod La oblativus, sed mutavit priora in quæ sua se natura aut sol-
licite, quæ membratum, vix credo, ut a quo angere curas meminit
noter infra cap. xv. circa finem
4. Liberabuntur, Commiga a lestio sibi dicitur, sed nostra est à mem-

branis Pall. & V. et.

5. Parvisque animi deliriosis. Sic Pal. tere ac quæ nam pe. quartæ.

6. Et nonnulli meos vias. Sic Pal. pr. & Scal. liber. ceteri dicitur, præce-

quæ in quo verbum nullum est ejusmod.

7. Quid ex eo non sit, provident. Et hoc est à Pal. pr. ceteri providentiam,

quomodo vulg. Vrl. codex. per a. v. et. ut. non.

8. Nec assiduitate. Publica. 12. ad. s. dicitur. sed contra omnes Pall. editio-

tionemque Vict.

9. Intervalla requies. Adject. syllabam suavis omnium Pall. vulg. eam

quæ ex excepit Vict. Possillum quidem si id sed tamen car. aliquid de-

trahamus auctori: quod ipse addidit voluit

docui eum voluptate, ut ab ea nullo modo nec divelli, nec distrahi possim: sic de iustitia iudicandum est: quæ non modo nunquam nocet cuiquam, sed contra, semper alit aliquid tum vi sua, atque natura, quod tranquillet animos: cum spe, nihil earum rerum defuturum, quas natura non depravata desideret. quemadmodum temeritas, & libido, & ignavia semper animum excruciant, & semper sollicitant, turbulentaque sunt; 3 sic *** cuius in mente confedit, hoc ipso quod abest, 4 turbulenta non potest fieri: & si verò molita quippiam est, quamvis occultè fecerit, numquam tamen confidet id fore semper occultum. Plerumque IMPROBORUM FACTA primò suspiso insequitur: deinde sermo, atque fama, tum accusator, 5 tum iudex: multi etiam, ut te consule, ipsi se indicaverunt. 6 Quod si qui fatis sibi contra hominum conscientiam sepi esse, & muniti videntur, deorum tamen numina horrent, easque ipsas sollicitudines, quibus eorum animi nocent, atque dies exceduntur, à diis immortalibus supplicis causa importari putant. Quæ autem tanta ex improbis factis ad minuendas vitæ molestias accessio fieri potest, quanta ad augendas, cum conscientia factorum, tum pota legum, odioque civium? Et tamen in quibusdam neque pecuniæ modus est, neque honoris, neque imperii, nec libidinum, nec epularum, nec reliquarum cupiditatum: quas nulla præda umquam improbè parva 7 minuit; potius inflammat: ut coercendi magis, quam dedocendi esse videantur. Invitat igitur vera ratio bene sanos ad iustitiam, æquitatem, fidem; neque homini infanti, atque impotenti iniuste facta conducunt: qui nec facile efficere possit, quod conetur, nec obtinere, si effecerit: & opes vel fortuna, vel ingenii, liberalitati magis conveniunt; qua qui utuntur, benivolentiam sibi conciliant, & quod arduissimum est ad quietè vivendum, caritatem; præsertim cum omnino nulla sit causa peccandi, quæ enim cupiditates à natura proficiuntur, facile expletur sine ulla injuria: quæ autem inanes sunt, his parendum non est, nihil enim desiderabile concupiscunt, & plusque in ipsa injuria detrimèti est, quam in iis rebus emolumentis, quæ pariter injuria itaq; bene iustitiæ quidè rectè dixit per se ipsam optabilem, sed quia jucunditatis vel plurimum afferat. nam diligere & carum esse jucundum est, propterea quia tutiorem vitam, & voluptatem efficit pleniorè, itaque non ob ea solum incommoda, quæ eveniunt improbis, fugiendam improbitatem putamus, sed multò etiam magis, quod cuius in animo versatur, nunquam sine eum respicere, nunquam acquiescere. Quod si ne ipsarum quidem virtutum laus, in qua maximè ceterorum philosophorum exfukat oratio, reperire potest exitum, nisi dirigatur ad vo-

luptatem, voluptas autem est sola, quæ nos vocet ad se, & allicitat suapte natura: non potest esse dubium, quin id sit summum, atque extremum bonorum omnium: beatèque vivere, nihil aliud sit, nisi cum voluptate vivere. Huic certè, stabilique sententiæ, quæ sint conjuncta, explicabo brevi. Nullus in ipsis error est finibus bonorum, & malorum, id est, in voluptate, aut in dolore: sed in his rebus peccant, cum, è quibus hæc efficiantur, ignorant. animi autem voluptates, & dolores nati fatemur è corporis voluptatibus, & doloribus. Itaque concedo quod modò dicebas: 9 cadere causâ, si qui è nostris aliter existimant: quos quidem video esse multos, sed imperitos. Quamquam autem & lætitiâ nobis voluptas animi, & molestiam dolor afferat: eorum tamen utrumque & ortum esse è corpore, & ad corpus referri: nec ob eam causam non multo majores esse & voluptates, & dolores animi, quam corporis. nam corpore nihil, nisi præsens, & quod adest, sentire possumus: animo autem, & præterita, & futura. ut enim aequè doleamus animo, cum corpore dolemus: fieri tamen permagna accessio potest, si aliquid æternum, & infinitum impendere malorum nobis opinemur quod idem licet transferre in voluptatem, ut ea major sit, si nihil tale metuamus. Jam illud quidem perspicuum est, maximam animi aut voluptatem, aut molestiam plus aut ad beatam, aut ad miseram vitam asserre momenti, quam eorum utrumvis, si æquè diu sit in corpore. non placet autem, detracta voluptate, ægritudinem statim consequi, nisi in voluptatis locum dolor fortè successerit: at contra, gaudere nosmet omittendis doloribus, etiam si voluptas ea, quæ sensum moveat, nulla successerit. eoque intelligi potest, quanta voluptas sit non dolere. Sed ut iis bonis erigimur, quæ expectamus: sic lætamur iis, quæ recordamur, stultitiam autem malorum memoria torquentur, sapientis bona præterita grata recordatione renovata delectant. est autem situm in nobis, ut & adversa quasi perpetua oblivione obruamus, & secunda jucundè ac suaviter meminerimus. Sed cum ea, quæ præterierunt, acri animo, & attento intuemur, tunc sit, ut ægritudo sequatur; si illa mala sint; lætitia, si bona. O præclarum beatè vivendi, & apertam, & simplicem, & directam viam. cum enim certe nihil homini possit melius esse, quam vacare omni dolore, & molestia, perfruique maximis & animi, & corporis voluptatibus: videtisne, quam nihil prætermittatur, quod vitam adjuvet, quò facilius id, quod propositum est, summum bonum consequamur? clamat Epicurus is, quem vos nimis voluptatibus esse deditum dicitis NON POSSE JUCUNDE VIVI, NISI SAPIENTER, HONESTE, JUSTEQUE VIVATUR: NEC SAPIENTER, HONESTE, JUSTE, NISI

Yyy ju

1. Semper alit aliquid? Mff. ferè alit quid, sicque quatuor è Pall. nam pt. & certè semper aliquid, sine illo est.
 2. Quæ natura depravata non desideret. Haud refugit quod invenerat in suo Fulv. Verè egoque in Pal. pr. & Scalig. Hactenus publicatus exulabat negativa non, & verò ita legendum, aut tollenda præterea dictio depravata, sed ne quid distim elem., & periodos isthæc & sequentes omnino adulteratæ sunt quare & alterisco locum insignivi.
 3. Sic *** cuius in mente confedit. Malui indicare locum esse mancum quam ei addere aliquid de meo, ut fecit Paul. Man. interjecto, verbo impie, ut Lamb. addito insupis, & ex misajent: sed vix ego credulus illi: aur si sunt manuscripti, sunt certè interpolati neque tale quid reperit in Pal. sex Si liceret liberè proponere quod sentiam, dicerem locum sic bellè posse sanari de præterea: quemadmodum temeritas, & libidinis, & ignavia, si quis in mente confedit, sic ipse quod ad turbulenta ipsi verò voluta quippiam, quamvis occultè, nunquam tamen confidet in se semper occultum cetera omnia è margine recepta in textum videri queant.
 4. Turbulenta non potest fieri. Lamb. adiecit adhuc alteram negativam, non potest non fieri, sed præter libros calamo exortatos, certè Pal. è quibus pr. respicit prolixos tria illa verba, non potest fieri, turbantque sanè magis sententiam, quam faciunt.
 5. Tum iudex. Lamb. indices, & ita quoque Pal. pr. sed alterum profecto requirit ductus sententiæ. quamvis & pro altero sicut Scal. adpictio ad

oram versa juvenalis: 70. Satyra x.
 Quibus indicibus qui teste probavit?
 6. Quod si qui fatis sibi contra hominum conscientiam sepi, etc. Gratia sit Pal. pr. cujus auctoritate locum bellè redintegravi. ita enim is scriptum habet omnibus litteris, neque recedunt alii Pal. nisi quod sec. ac quart. habeant: Quod si qui fatis eum hominum sibi contra conscientiam, aut tert. fatis animi hominum sibi contra conscientiam, vulgabat prius: Quod si qui fatis opibus hominum sibi contra conscientiam sepi esse & muniti videntur, Draym tamen herant. Victorius deinde interit de suo, Draym tamen nomen herens, quod postea plerique sunt secuz editiones. Malè. imposuit libris conscientia significatione minus frequentatam quæ tamen iterum vult libro 11 infra c. 9. ut hominum conscientia tenent, etc. Cent. es ita usurpat Tacitus, alii.
 7. Muniti magis inflammat. Nuncius sustuli vocelas aliquas ductu Pall. primi. Editi in hunc diem, muniti, sed angeli magis atque inflammat, quod quidem etiam restat in tert. ac sext. verum arguuntur illi à quarto qui habet, muniti, sed amos potius atque inflammat magisque, à sec. & quarto in quibus, muniti potius atque inflammat.
 8. Pluræque in ipsa injuria detrimèti est. Non displicet, imò perplacet, scriptura Pal. primi, pluræque injuria ipsa detrimèti est.
 9. Cadere causâ. Pall. homines cadere causâ, vulgatur tæctæ Tern. libro xxv. c. 2. finis.

JUCUNDI, neque enim civitas in solitudine beata esse potest, nec in discordia dominorum domus: quo minus animus & se ipse diffidens, secumque discordans, gustare partem ullam liquidæ voluptatis, & liberæ potest. atqui pugnantibus & contrariis studiis, consiliisque semper utens, nihil quieti videre, nihil tranquillo potest. Quod si corporis gravioribus morbis vitæ jucunditas impeditur: quanto magis animi morbis impediti necesse est? animi autem morbi sunt cupiditates immodicæ, & inanes, divitiarum, gloria, dominationis, libidinosarum etiam voluptatum. accedunt ægritudines, molestiæ, moerores, qui animos exedunt, consociuntque curis, hominum non intelligentium; nihil dolendum esse animo, quod sit à dolore corporis præsentis, futuræque junctum. Nec verò quisquam stultus non horum morborum aliquo laborat. nemo igitur est non miser. Accedit etiam mors, quæ, quasi saxum Tantalos, semper impendit: tum *superstitio*, quæ qui est imbutus, quietus esse nunquam potest. Præterea bona præterita non meminerant, præsentibus non fruuntur, futura modò expectant: quæ quia certa esse non possunt, consociantur & angore, & metu; maximeque cruciantur, cum serò sentiunt, FLUS TRA SE aut petuniam studuisse, aut imperit, aut opibus, aut gloria, nullas enim consequantur voluptates, quarum potiendi spe inflammati, multos labores, magnosque susceperant. Ecce autem alii 2 minuti, & angusti, aut omnia semper desperantes, aut malevoli invidi, difficiles, lucifragi, maledici, 3 monstrofi: alii autem etiam a matoris levitatis dediti, alii petulantes, 4 alii audeces, protervi, iidem intemperantes, & ignavi, nunquam in sententia permanentes. quas ob causas *in eorum vita nulla est intercapedo molesta*. Igitur NEQUE STULTORUM QUISQUAM BEATUS, NEQUE SAPIENTUM NON BEATUS. multoque hoc melius nos, veriusque, quam Stoici. Illi enim negant bonum quidquam esse, nisi nescio quam illam umbram, quod appellant *honestum*, non tam solido, quam splendido nomine: virtutem autem mixam hoc honesto, nullam requirere voluptatem, atque ad beatè vivendum seipsa esse contentam. Sed possunt hæc quadam ratione dici, non modò non repugnantibus, verum etiam approbantibus nobis, sic enim ab Epicuro SAPIENS, semper beatus inducitur. finitas habet cupiditates: negligit mortem; de diis immortalibus sine ullo metu vera sentit; non dubitat, si ita melius sit, migrare de vita. his rebus instructus semper est in voluptate, neque enim tempus est ullum, quo non plus habeat voluptatum, quam dolorem, nam & præterita grate meminit, & præsentibus ita potitur, ut animadvertat, quanta sint ea, quæque jucunda: neque pendet ex futura, sed expectat illa, fruuntur præsentibus: ab hisque vitis, quæ paulo ante collegi, abest plurimum: & cum stultorum vitam cum sua comparat, magna afficit voluptate. dolores autem, si qui incurunt, nunquam vim tantam habent, ut non plus habeat sapiens quod gaudeat, quam quod angatur. Optime verò Epicurus, quod EXIGUAM dicit FORTUNAM INTERVENIRE SAPIENTII: maximasque ab eo, & gravissimas res consilio ipsius, & ratione administrari: neque majorem voluptatem ex infinito tempore ætatis percipi posse, quam ex hoc perci-

piatur, quod videamus esse finitum. in Dialecticis autem vestra nullam vim existimavit esse: nec ad meliùs vivendum, nec ad commodius differendum. 5 In physicis plurimum posuit. Et scientia, & verborum vis, & natura orationis, & consequentium, repugnantiumve ratio potest perspicere: omnium autem rerum natura cognita, leviamur superstitione, liberamur mortis metu, non conturbamur ignorantia rerum, de qua ipsa horribiles existunt sæpe formidines. denique etiam morati melius erimus, cum didicerimus, quæ natura desideret, tum verò, si stabilem scientiam rerum tenebimus, servata illa, (quæ quali *dela-psa de caelo* est ad cognitionem omnium) regula, ad quam omnia judicia rerum dirigerent, nunquam ullius oratione victi sententia desisteremus. Nisi autem rerum natura perspecta erit, nullo modo poterimus sensuum iudicium defendere. QUINQUID porro animo cernimus, id omne oritur à sensibus: qui si omnes veri erunt, ut Epicuri ratio docet: tum denique poterit aliquid cognosci, & percipi, quos qui tollant, & nihil posse percipi dicunt, ii, remotis sensibus, ne id ipsum quidem expedire possunt, quod deserunt. Præterea, SUBLATA cognitione, & scientia, tollitur omnis ratio & vitæ degendæ, & rerum gerendarum, Sic & *Physicis*, & fortitudo sumitur evnata mortis timorem; & constantia contra metum religionis, & sedatio animi, omnium rerum occultatur ignorantia sublata, & moderatio, natura cupiditatum, generibusque earum explicatis; & (ut modo docui) cognitionis regula, & iudicio ab eadem illa constituto, veri à falso distinctio traditur. Restat locus huic disputationi vel maxime necessarius, de *amicitiis*, quam, si voluptas summum sit bonum, affirmatis nullam omnino fore: de qua Epicurus quidem ita dicit: OMNIA RERUM, QUAS AD BEATè VIVENDUM SAPIENTIA COMPARAVERIT, NIHIL ESSE MAJUS AMICITIA, NIHIL LIBERUS, NIHIL JUCUNDIUS. neque verò hoc oratione solum, sed multo magis vitæ & factis, & moribus comprobavit. quod quam magnum sit, fide veterum *fabula* declarant; in quibus tam multis, tamque variis, ab ultima antiquitate repetitis, tria vix amicorum paria reperiantur, ut ad Orestem pervenias profectus à Theseo. At verò Epicurus una in domo, & ea quidem angusta, quam magnos, quantaque amoris conspiratione consentientis tenuit *amicorum greges*? quod sit etiam nunc ab Epicureis. Sed ad rem redeamus. 6 de omnibus dici non necesse est. Tribus igitur modis video esse à nostris de amicitia disputatum. Alii, cum eas voluptates, quæ ad amicòs pertinerent, negant esse per se ipsas tam expectandas, quam nostras expectemus: quo loco videtur quibusdam stabilitas amicitie vacillare. teneant tamen eum locum, seque facili, ut mihi videtur, expediunt. ut enim virtutes, de quibus ante dictum est, sic amicitiam negant posse à voluptate discedere. nam cum *solitudo*, & *vita sine amicis, insularum*, & *metus plena* sit, ratio ipsa monet amicitias comparare: quibus partis confirmatur animus, & à spe parientiarum voluptatum seungi non potest. Atque ut ODIÀ, invidia, despicationes, adversantur voluptatibus: sic amicitie, 7 non modò faultrices fidelissimæ,

1. *Si ipse diffidens*. Vult, à seipso diffidens ipse, sed nostra scriptura tuetur se libris exolevis & editione V. C.

2. *Minuti & angusti*, aut omnia semper. Placere omnibus debet divitiarum Gula, angusti animi, omnia, &c.

3. *Monstrofi*. Sic & Pall aut verò *monstruosi*, itaque non accedo conjecturæ Lamb *moerosi*; quod hominum genus ægrem propositionem aliquam minus aptè claudit.

4. *Alii audeat protervi, iidem*. Male hæc morat Lamb, nam verbo quod vult imitari, non consilium auctoris antithesis.

5. *In physicis plurimum posuit*. Representat scripturam Pal. pr. à quo non recessit alio V. C. nisi quod interjecerit, *In physicis quidem plurimum posuit*, ut prores ea, & potestiores: *In physicis quidem cum plurimum posuit*, &c. quod & retinuit Lamb sed expressit & alteram lectioem contra manus scriptos licet neget. Idem quoque licentiosè trajecit plures voces; & petieram ex antem fecit enim: omnia contra Pal. nostros

editosque: & non necessario. Nam Torquat. heic reddit rationem cur plus impendit physicis Epicurus quam Dialecticis, atque utramque quasi in bilance examinat: ostenditque illam hærere circa verba & vocet: hanc verò penetrare rerum omnium naturam, &c. Valde hoc etiam loco inest Michaeli Bead. partheniensi ne eio quæ, cuncta reddi integrare satagit. Magis laudo Aldum Noponem, qui dum tacet, non peccat.

6. *De omnibus dici non necesse est*. V. C. editio omisit nos, quod tamen in aliis cussitum in si. nostris. Impositi viro doctissimo librorum hallucinatio. legendum enim non *omnibus*, sed *hominibus*, quomodo dicitur Pal. ille nosse jure meritoque primus; quod & recipere debentur in contextum: sed nolui nimium tribuere testi unico præsertim in re solvan non omnibus æque clara.

7. *Non modò faultrices fidelissimæ*. Scaliger ad oram libri appinxit *frices*.

mez, sed etiam efficitur sunt voluptatum tam amicis, quam sibi. quibus non solum presentibus fruuntur, sed etiam spe eriguntur consequentis, ac posteritatis temporis. Quod quia nullo modo sine amicitia firmam, & perpetuam iucunditatem vita tenere possumus, neque verò ipsam amicitiam rari, nisi æquè amicos, & nosmetipsos diligamus; idcirco & hoc ipsum efficitur in amicitia, & amicitia cum voluptate connectitur. nam & lætamur amicorum lætitia æquè, atque nostra; & pariter dolemus angoribus. Quocirca eodem modo sapiens erit affectus erga amicum, quo in seipsum; quosque labores propter suam voluptatem susciperet, eosdem susciperet propter amici voluptatem: quæque de virtutibus dicta sunt, quemadmodum hæc semper voluptatibus inhaerent, eadem de amicitia dicenda sunt. præclare enim Epicurus his præter verbis: Eadem, inquit, scientia confirmavit animum, ne quod aut sempiternum, aut duratum timeret malum: qua persequitur, in hoc ipso vita spatium, amicitia profiduum esse firmisimum. Sunt autem quidam Epicurei timidiore paulo contra vestra conicia, sed tamen satis acuti, qui verentur, ne, si amicitiam propter nostram voluptatem expectandam putemus, tota amicitia quasi claudicare videatur: itaque primos congressus, & copulationesque & consuetudinum instituendarum voluntates fieri propter voluptatem; cum autem usus progrediam familiaritatem efficitur, tum amorem efflorescere tantum, ut, etiam si nulla sit utilitas ex amicitia, tamen ipsi amici propter se ipsos amentur. etenim si loca, si fana, si urbes, si gymnasia, si campum, si canes, si equos, & si ludicras exercendi, aut venandi consuetudines, adamare solemus: quanto id in hominum consuetudine & facilius fieri poterit, & iucius? Sunt autem qui dicunt foedus quoddam esse sapientum, ut ne minus quidam amicos, quam se ipsi diligant, quod & fieri posse intelligimus, & & sæpe id

videmus, & perspicuum est, nihil ad iucundè vivendum reperiri posse, quod conjunctione tali sit aptius. Quibus ex omnibus judicari potest, non modò non impediri rationem amicitiae, si summum bonum in voluptate ponatur, sed sine hoc institutionem omnino amicitiae non posse reperiri. Quapropter si ea, quæ dixi, sole ipso illustriora, & clariora sunt: si omnia dixi hausta è fonte natura: si tota oratio nostra omnem sibi fidem sensibus confirmat, id est, incorruptis, atque integris testibus: si infantes pueri, imitæ etiam bestiae, præter loquuntur, magistræ, ac duce natura, nihil esse prosperum, nisi voluptatem; nihil asperum, nisi dolorem; de quibus neque depravatè judicant, neque corruptè: nonne ei maximam gratiam habere debemus, & quæ hac exaudita quasi voce naturæ, sic eam & firmè, graviterque comprehenderit, ut omne bene sanos in viam placidæ, tranquillæ, quietæ, beatæ vitæ deduceret? qui quod sibi parum videtur eruditus, ea causa est, quod nullam eruditionem esse duxit, nisi qua bruta vite disciplinam iuvaret. An ille tempus aut in poetis evolendis, ut ego, & Triarius, & te hortatore, facimus, consumeret? in quibus nulla solida utilitas, omnisque puerilis est delectatio: aut se, ut Plato, in musicis, geometria, numeris, astris contereret? quæ & à falsissimis profecta, vera esse non possunt: & si essent vera, nihil afferrent, quod iucundius, id est, quo melius viveremus. eas ergo artis persequeremur, vivendi artem tantam, tamque opiferosam, & perinde fructuosam relinqueret? Non ergo Epicurus incredulus, sed ii indocti, quæ quæ pueros non didicisse suspexit, ea putent iucis ad sententiam esse dicenda. Quæ cum dixisset: explicavi, inquit, sententiam meam, & eo quidem consilio, tuum iudicium ut cognoscerem. quæ mihi facultas, ut id meo arbitratu facerem, ante hoc tempus numquam est data.

Yyy 2

M. TUL-

1. Copulationesque & consuetudinum instituendarum voluntates. Hoc tenus inter terminos sanos fuit locus iste, qui non bene profus habet op. Pal. pr. imi. Vulg. qui dem, copulationesque, consuetudinum instituendarum amicitiam: neque aliter Vict. editio, nisi quod illa copulationesque in ista amicitiam; sed contra in ista nostris, in quibus, consuetudinum instituendarum voluptatem; quemadmodum & de suis ferè testatur Lamb. qui tamen inselicitè gratias ad medicinam.

2. Si ludicras exercendi, aut venandi consuetudines. Rursus est à Palat. nostro primo, cui & suffragatur verus codex Fulvii nostri Vrl. In hunc diem illepe lectum, si ludicras exercendi, aut venandi consuetudines, contra omnia exemplaria antiqua in quibus ludicras, & consuetudines.

3. Facilius fieri poterit. Interam interpositi, volentibus sex Palat. Communis lectio pariter minus apposita.

4. Et sæpe id videmus. Sic Vict. editio ac sequentes, verum Aldi veteris, & sæpe inim videmus; quod ipsum mordicus defendunt partim eandem litteris, partim notâ Pal. sex.

5. Qui hæc exaudita quasi voce naturæ. Reverti voculam hæc è Pal. pr. quæ etiam in Vict. editione. Ceteri nostri m. l. e. vicem habebant hæc.

6. Firmè graviterque comprehendit. Scilicet nostro oræ sui libri adscripsit graviterque sic & Plat. pro. re. grata.

7. Te hortatore facimus. Fecimus prius publicati, sed adversante tunc ta cohorte membratam nostram, etiam Scal. codico.

M. TVLLII CICERONIS
DE
FINIBUS
BONORUM ET MALORUM,
AD
BRVTVM,
LIBER SECVNDVS,
SYNOPSIS.

a. ad o. Hæc cum Torquatus pro Epicuro dixisset, Tom Cicero, Epicurum de voluptate, qua propriis Græci uocabunt, differrentiam in eo peccasse quod voluptatem non definiit. Aristippo voluptatem dici iucundum motum, quo sensus hilarentur: Hieronymo Rhodio, nihil dolere, & sine ulla molestia uiuere. Ex utraque sententia voluptatem defini posse, vacuitatem dolorum iucunditate seu voluptate. Dicit enim & diuersas res esse, sine dolore esse, & cum voluptate esse, pp. qq. r. Epicurum absurde dicere luxuriosos non esse reprehendendos, si sapientes sint: Nam si ita sint, parricida haud erunt reprehendendi, si nec cupidi erunt, si non metuant Deos, mortem, dolorem, Luxuriosos qui dem canere libenter, at non bene: voluptatem enim sciendum esse à bono. Errare quoque in eo Epicurum, quia cupiditate in tria genera (naturales scilicet & necessarias: naturales non necessarias: neque naturales neque necessarias) diuidat: cum ita diuidere oportuerit, primum in naturales & inanes: deinde Naturales in necessarias & non necessarias. Falli quoque in eo, quod cupiditates sibi putat: hoc est, in cupiditatibus, qua uiosæ sunt, mediocritatem quandam posse adire existimas, quod non dolendi statum, & voluptatem paria esse putat, quod à primo animantium oru auersit originem: & iudicium summi boni. Natura non moueri infantem ut voluptatem expectat, sed ut se sui que partes, hoc est, corpus & animum dirigat, inque cognitis discernat ea qua prima data sunt natura, eaque appetat. Ab isto capite fluere omnem rationem bonorum & malorum. Idque Aristoteli & Polemoni comprobari. Nam Academicus & Peripateticus summum bonum, secundum naturam uiuere, id est virtute ahibita sibi primum à natura datum: Calliphoni, virtutem & voluptatem Diodoro, virtutem & simul vacuitatem dolorum. Aristippo simplicem voluptatem, Carneadi sibi principium naturalibus, Hieronymo non dolere, Zenoni honestatem. Epicurum in eo quaque errare, quod sensibus dicas iudicari voluptatem bonum esse: dolorem, malum: hoc est, quod sensibus non iudicio, mente & ratione aut iudicari summum bonum quod voluptatis satellites & ministras faciat. Aristippum, male in ea dulcedine, qua maxime sensum moueat summum bonum, ponere: Hieronymum in non dolere Carniadem in primum natura boni: Calliphonem in virtute & voluptate: Diodorum in virtute & vacuitate dolorum, sed nec Aristonem, Pyrrhonem, Herillum, Academicos, de summo bono recte sentire, quod Epicurus in voluptate & indolentia constituit: cuique, quod mirum, paripopuli maxima etiam fauere. Contra summum bonum in honesto positum esse, id est eo quod detracta eorum utilitate sine ulli præmiu per se ipsum positi iure laudari, cuius causa multi multa faciunt, non aliam ob causam, quam quia decet, & rectum est & honestum. Honestas formam in eo cerni, quod homo mente præditus sit, que acris, uigens & celeriter multa simul agitata sagax, causas, confectiones, similitudines, diiuncta & futura rerum cernens, & inter se coniungens: qua hominem iustum, id est hominis appetentem sociumque prudentem, id est, cupidum uiri inuenienti, forem, hoc est impotentem magis quam parentem, hoc est, omnia humana tolerabilem, in uia, alie & excelis dulcentem, nihil timentem, nemini cedentem, & semper in uictum, temperantem, hoc est, moderatum in dictis & actis efficiat. Honestum ita uere depingi posse, contra quam Epicurus, qui honestum in eo quod populari fama gloriosum est, ponat, quod que experit propter voluptatem putat. Inepti cum honeste aliunde, hoc est non uulgi iudicio, sed ex se pendat: quod est igno-areu hominis, vel obtulerent, pulchritudine sua tamen, spectetque esse laudabile. Quod quod alibi sentiat, iucunde non posse uiuere, nisi honeste, sapienter, & iuste uiuatur: callidus: Nam hoc sequetur, pericula aduenta voluptati non honestati causa, voluptatis, hoc est lucri & commodi causa fidei commissura quem negare posse, atque ita iustitia: sed à temperantia, fortitudine (multis tamen fortissimis aduersus dolorem pugnantibus, in his M. Attilium Regulum, Lucetianum, L. Virginium, Græcos permutatos: Socrates & Peripateticos pro honesto ad uersus voluptatem differere. Eos qui magistratum inuisit, voluptatem Epicuream ad populum uel in senatu non ostentare, sed honestatem, recta denique omnia) amicitia denique omni desistere, qui enim uere amicus dici possit, quem non ipsam amet propter ipsum? Errare & in eo Epicurum, quod cum summum bonum in voluptate ponat, summum aliquid bonum eandem ducimus, quod à rebus externis & fortuna pendeat, stant: summum illud bonum sensu non ratione iudicari sentiat: uel in minimis rebus edulces, putes nasturtia, & similibus uoluptatiu, ut & in uita que metum summi mali & dolorum habent: Epicurum epistola ad Hermaetum, multa de dolore, ut & in suo testamento de morte multa inepte posuisse, ut qui negat mortem ad nos pertinere, & tamen testamento caueat de die sua natali ab heredibus agendo, & epulæ memoriaque ejus colenda: qui dicat bona præterita non esse fluere sapienti, mala meminisse non oportere. Omnes animi & voluptates & dolores pertinere: maiorem esse voluptatem animi quam corporis. Quærendum igitur aliud summum bonum à voluptate, quod homini cum bruti non sit commune, ad altiora hominem, quam ad voluptatem natum esse, id que primum ex animo ipsius homini per spicit, in quo memoria præteriti, futuri conjectura, & quasi diuinitio, hoc est prudentia, pudor cupiditatis moderatio, id est temperantia: iustitia denique & fortitudo inest. Superiora quoque elucere in sensibus homini, qui voluptati multa præferat, pua, uires, ualitudinem, uelocitatem, pulchritudinem, summum bonum in animo uersari, cui quædam castitas & diuinitas est.

Turpe esse, summum bonum in voluptate collocare, & in ea versari dies, noctesque nullo intervallo interjecto, cum summi viri, imò & philo-
sophi artes non ad voluptatem verba ferunt, cum voluptas ratione & consilio, non cupiditate, qua animi levisima pars est, sit dispu-
tanda: cum Epicuri doctrina vera sit, id ipsi beati esse non possint, ut qui incorporei, incorporei, hoc est, Epicurei voluptatibus a se abstinent.
Mortuos ad portam, adolecentes quos commendavimus, non à voluptate commendari: voluptate beneficium, gratiam, virtutem omnem tolli.
Nullum esse qui non malis Hercules haberi cum malis & doloribus multis, quam Epicurus cum multis voluptatibus. 55. ad tr. Hu. dicitur
factus est finis ambulandi & disputandi.

Te cum uterque me intueretur, seseque ad audiendum significarent paratos: primum, inquam, deprecor, ne me, tanquam philosophum, putetis scholam vobis aliquam explicaturum: quod ne in ipsis quidem philosophis magnopere unquam probavi. quando enim Socrates, qui patens philosophi jure dici potest, quidquam tale fecit? eorum erat iste mos, qui tum sophistæ nominabantur: quorum è numero primus est aulus Leontinus Georgias in conventu *postera quaestione*, id est, jubere dicere, quod de re quis vellet audire. Audax negotium; dicerem impudens, nisi hoc institutum postea translatum ad philosophos nostrorum esset. Sed & illum, quem nominavi, & ceteros sophistas, ut è Platone intelligi potest, lufos videmus à Socrate. is enim percunctando, atque interrogando elicere solebat eorum opiniones, quibuscum dissererebat, ut ad ea, quæ iam respondissent, si quid videretur, diceret, qui mos cum à posterioribus non esset retentus, Arcesilas eum revocavit: instituitque, ut si, qui se audire vellent, non de se quaerent, sed ipsi dicerent, quid sentirent, quod cum dixissent, ille contra, sed qui audiebant, quoad poterant, defendebant sententiam suam. Apud ceteros autem philosophos, qui quævis aliquid, tacet, quod quidem jam sit etiam in Academia. Ubi enim is, qui audire vult, ita dixit, VOLUPTAS MIHI VIDETUR ESSE SUMMUM BONUM: perpetua oratione contra disputatur: ut facile intelligi possit, eos, qui aliquid sibi videtur dicant, non ipsos in ea sententia esse, audire velle contraria. Nos commodius agimus. non enim solum Torquatus dixit, quid sentiret, sed etiam cur: ego autem arbitror, quamquam admodum delectatus sum ejus oratione perpetua, tamen commodius, cum in rebus linguis infortis, & intelligas, quid quisque concedat, quid abnuat, ex rebus concessis concludi quid velis, & ad exitum perveniri. cum enim fertur, quasi torrens: oratio, quamvis multa cujusque modi rapiat: nihil tamen teneas. nihil apprehendas, nusquam orationem rapidam coerceas. omnis autem in quaerendo, quæ via quadam, & ratione habeatur, oratio, præscribere primum debet, (ut quibusdam in formulis, *RES AGATUR*,) ut, inter quos disseritur, conveniat, quid sit id, de quo disseratur. Hoc positum in Phædro à Platone probavit Epicurus: sensitque *in omni disputatione* id fieri oportere. sed quod proximum fuit, non vidit. negat enim *desuper rem* placere: sine quo fieri interdum non potest, ut inter eos, qui ambigunt, conveniat, quid sit id, de quo agatur: velut in hoc ipso, de quo nunc disputamus, quærimus enim FINEM BONORUM: possumusne scire, hoc, quale sit, nisi contulerimus inter nos, cum finem bonorum dixerimus, quid finis, quid etiam sit ipsum bonum?

Atqui hæc patefactio quasi rerum operatarum, cum quid quidque sit, aperitur, definitio est: qua te etiam imprudens utebare nonnumquam. nam hunc ipsum sive FINEM, sive extremum, sive ultimum definiebas id esse, quo omnia, quæ recta fierent, referrentur, neque id ipsum usquam referretur. Præclare hoc quidem: BONUM ipsum etiam quid esset, fortasse, si opus fuisset, definitio: aut, quod esset natura appetendum: aut, quod prodesset: aut, quod juvaret: aut quod liberet à modo. nunc idem (nisi molestum est) quoniam tibi non omnino displicet definire, & id facis cum vis, velim definias: quid sit VOLUPTAS: de quo omnis hæc quaestio est. (b) Quasi quis, inquit, sit, qui quid sit voluptas, nesciat: aut qui, quo magis id intelligat, definitionem aliquam desideret. (c) Me ipsum esse dicerem, inquam, nisi mihi videretur habere bene cognitam voluptatem, & satis firmè conceptam animo, atque comprehensam. nunc autem dico, ipsum Epicurum nescire, & in eo putare: eumque qui tribo dicat, diligenter operari exprime, quæ res subjecta sit vocibus, non intelligere interdum, quid sonet hæc vox voluptatis, quid est, quæ res huic voci subiciatur. (d) Tunc illeridens, Hoc verò, inquit, optimum, & is, qui finem rerum expetendum, voluptatem esse dicat, id extremum; id ultimum bonorum, & id ipsum, quid sit, quale sit, nesciat. (e) Atqui, inquam, aut Epicurus, quid sit voluptas: aut omnes mortales, qui ubique sunt, nesciunt. (f) Quoniam, inquit, modo? Quia voluptatem hanc esse sentiunt omnes, quam sensus accipiens, movetur, & jucunditate quadam perfunditur. (g) Quid ergo, istam voluptatem, inquit, Epicurus ignorat? (h) Non semper inquam, nam interdum nimis etiam novit, quippe qui testificetur, ne intelligere quidem se posse, ubi sit, aut quid sit illum bonum, præter illud, quod cibo, aut potione, & mirum delectatione, & obscena voluptate capiatur. An hæc ab eo nõ dicuntur? (i) Quasi verò me pudeat, inquit, istorum, aut non possim, quemadmodum ea dicantur ostendere. (k) Ego verò non dubito, inquam, quin facile possis: nec est, & quod te pudeat sapientis assensum, qui se unus, quod sciam sapientem profiteri sit ausus. non Metrodorum non putant ipsum professum: sed cum appellaretur ab Epicuro, repudiare tantum beneficium voluisse. Septem autem illi, non suo, sed popularum suffragio nominati sunt. Verum hoc loco sumo, verbis his eandem cortè vim voluptatis Epicurum nosse, quam ceteros, omnes enim jucundum motum, & quo sensus hilaretur, Græcè ἡδονή, Latine voluptatem vocant. (l) Quid est igitur, inquit, quod requiras? (m) Dicam inquam, & quidem discendi causa magis, quam quo te, aut Epicurum reprehensum velim. (n) Ego quoque, inquit, didicerim libentius, si quid attuleris, quam te reprehenderim. (o) Tenesne igitur, inquam, Hieronymus & hodie quod dicat esse summum

Y y 3

2. Uterque dicitur formulis RES AGATUR. Expressi quod erat in Pal. pr. videbaturque etiam fuisse in feci. nam tres alii agatur, quæ, verò agitur, quomodo legi volebat Turn. in Advers. c. 17. neque verò sine quin hec in introducat, dummodo cohererem eodem plane textu, hoc illo modo legamus.
1. Meti, nunc idem, & verum dicitur. Obsecro semper rursus majestati membrarum Pal. quod ad vocem, nam distinctio est Pauli Manut. Vult enim Meti idem, & verum dicitur.
3. Quis quis, inquit, sit. Locus forte non satis sanus Pal. enim quinque inquit sit verò quæ quæ inquit est, punctisque lobducta syllabæ sitanquam supervacua: ut legi voluerit, Quis quis, inquit, sit, &c. per interrogationem Vici. expressi, Quis quam sit inquit, qui. media lectio videtur optima.
4. Id est quæ res huic subiciatur. Verba isthæc omnia pro spurilis habet Petr. Faber l. 21. Semestrium c. 24. & verò non admodum faciunt ad rem: sed tamen non omnino hoc loco sunt super vacue: ubi, quævis

dit ad verbarius, & inculcat eadem aliis aliisque verbis.
5. Id ipsum quid sit, quale sit, nesciat. Et illud arguit ceu minus parum Pal. pr. in quod ipsum quid sit, quale sit, nesciat. Prob.
6. Quid ergo, istam voluptatem, inquit, Epicurus ignorat. Ita voces collocavit exemplar Pal. rectè meo judicio.
7. Quasi verò me pudeat, &c. Adjecti verbum verò ex Pal. tanquam non parum efficace.
8. Quis te pudeat sapientis assensum, qui se unus, &c. Vox sapientis non est in Pal. pr. nisi à manu longè recentiori, & poterat fortitan abesse, si ejus loco substitueretur, et.
9. Metrodorum non putant ipsum professum. Malim quod est in Pal. pr. non putat, quod & in aliorum libris inventum indicat ergo editionis Lamb.
10. Quis sensus hilaretur. Sic proxime Pal. pr. nempe hilaretur. nam ceteri omnes hilant. Non stat à nostro illo, quem Vich. editio, nam potest forte nihil inique.

mum bonum, quò putet omnia referri oportere? (p) Te neo, inquit, finem illi videri, nihil volere. (q) Quid idem iste de voluptate quid sentit? (r) negat esse eam, inquit, propter seipsam expectandam. (s) Aliud igitur esse censet gaudere, aliud non dolere. (t) Et quidem, inquit, vehementer errat. nam, ut paulo ante docui, augendæ voluptatis finis est, doloris omnis emotio. (u) Non dolere, inquam, istud quam vim habeat, postea videro: aliam verò vim voluptatis esse, allam nihil dolendi, nisi valde pertinax fueris, concedas necesse est. (x) At qui reperit, inquit, in hoc quidem pertinacem. dici enim nihil potest verius. (y) Estne quælo, inquam, si tibi in bibendo voluptas? (z) Quis istud, inquit, potest negare. (aa) Eademne, inquam, quæ restincta sitis? (bb) Immodò alio genere, restincta enim sitis, stabilitatem voluptatis habet, inquit; illa autem voluptas ipsius restinctionis, in motu est. (cc) Cur igitur, inquam, restam dissimileis eodem nomine appellas? (dd) Quid paulo ante, inquit, dixim, nonne meministi, cum omnis dolor detractus esset, variari, non augeri voluptatem? (ee) Memini verò, inquam, sed tu istud dixi bene Latine, parum planè. *varietas enim latinum verbum est, idque propriè quidem in disparibus coloribus dicitur, sed transferitur in multa disparia. varium poema, varia oratio, variis mori, varia fortuna: voluptas varia etiam dici solet, cum percipitur ex multis dissimilibus rebus, & dissimileis efficiuntibus voluptates. Eam si varietatem diceret, intelligerem, ut, etiam non dicente te, intelligo. ista varietas quæ sit, non satis percipio, quod ais, cum dolore careamus, tum in summa voluptate nos esse: cum autem vesicamur iis rebus, quæ dulcem motum afferant sensibus, tum esse in motu voluptatem, quæ faciat varietatem voluptatum: sed non augeri illam non dolendi voluptatem, quam cur voluptatem appelles, nescio. (ff) An potest, inquit ille, quidquam esse sua vius quàm nihil dolere? (gg) Immodò sit sanè nihil melius, inquam (non dum enim id quæro) num propterea idem voluptas est, quod (ut ita dicam) indolentia? (hh) Planè idem, inquit, & maxima quidem, qua fieri nulla maior potest. (ii) Quid dubitas igitur, inquam, summo bono à te ita constituto, ut id totum in non dolendo sit, id tenere unum, id tueri, id defendere? quid enim necesse est, tamquam meretricem in matrimonium accipere, sic voluptatem in virtutum consilium & ad dicere? invidiosum nomen est, infame, suspectum. Itaque hoc frequenter dici solet à vobis, non intelligere nos, quam dicat Epicurus voluptatem. Quod quidem mihi si quando dictum est: est autem dictum non parum sæpe: etsi satis clemens sum in disputando, tamen interdum soleo subtrahi. egone non intelligo, quid sit ἡδονή Græcè, Latine voluptas? utram tandem linguam nescio? deinde, qui sit, ut ego nesciam, sciant omnes, quicumque Epicuri esse voluerunt? quod vestri quidem vel optimè disputant, nihil opus esse, eum, qui philosophus futurus sit, scire litteras.*

Itaque, ut majores nostri & ab avaro abduxerunt Cincinatum illum, ut dictator esset: sic vos de Pelasgis omnibus colligitis bonos illos quidem viros, sed ceterò non pereruditos. Ergo illi intelligunt, quid Epicurus dicat, ego non intelligo? Ut scias me intelligere, primùm idem esse voluptatem dico, quod ille ἡδονή. & quidem sæpe quaerimus verbum Latinum par Græco, & quod idem valeat: hic nihil fuit, quod quaeremus. nullum inventiri potest, quod magis idem declaret Latine, quod Græcè, quam declarat voluptas. huic verbo omnes, qui ubique sunt, qui Latine sciunt, duas res subiiciunt, *latitiam in animo, commotionem suavem suavisitatis in corpore*. nam & ille apud Trabeam, voluptatem animi nimiam, *latitiam* dicit, eandem, quam ille Cæcilianus, qui omnibus *latitiam esse se latitiam* narrat. sed hoc interest, quod voluptas dicitur etiam in animo vitiosa res, ut Stoici putant; qui eam sic definiunt: *Sublatiorem animi sine ratione, opinatiōis se magna bene finis*: non dicitur latitiam, nec gaudium in corpore. in eo autem voluptas, omnium Latine loquentium more, ponitur, cum percipitur ea, quæ sensum aliquem moveat, jucunditas. hanc quoque jucunditatem, si vis, etiam in animum: juvare enim in utroque dicitur, ex eoque jucundum: modò intelligas, inter illum, qui dicat.

Tanta latitiam auctus sum, ut mihi non constaret: & eum, qui,

Nunc darum mihi animus ardet: quorum alter latitiam gessit, alter dolore cruciatur: esse illum medium,

*Quamquam hoc inter nos nuper tristitia admodum est, qui nec lætetur, nec angatur: itemque inter eum, qui potitur expetit corporis voluptatibus, & eum, qui cruciatur summis doloribus, esse eum, qui utroque carcat, Satisne igitur videor vim verborum tenere? an sum etiam nunc vel Græcè loqui, vel Latine docendum? & tamen vide, ne, si ego non intelligam, quid Epicurus loquatur, eum Græcè, ut videor, luculenter sciam, sit aliqua culpa ejus, qui ita loquatur, ut non intelligatur. quod duobus modis sine reprehensione fit: si aut *de industria* facias, ut Heraclius, cognomento qui *subversus* perhibetur, quia de nequitia nimis oblitus memoravit: aut cum *terram obscuritatis* non verborum, facit, ut non intelligatur oratio: qualis est in Timæo Platonis. Epicurus autem, ut opinor, nec non valet, si possit, planè, & aperte loqui: nec de re obscura, ut physici; aut artificiosa, ut mathematici, sed de illustri, & facili, etiam in vulgus pervulgata, loquitur. Quamquam non negatis nos intelligere, quid sit voluptas, sed quid ille dicat, esse quo efficitur, non ut nos non intelligamus, quæ vis sit istius verbi, sed ut ille suo more loquatur, nostrum negligat: si enim idem dicit quod Hieronymus, qui censet *summum bonum esse sine ulla molestia vivere*: cur mavult dicere voluptatem, quam vacantiam doloris? utile facit, qui, quid dicat, intelligit? Sin autè voluptatem putat; dicat adjuvenda eam, quæ sit in motu: (sic enim appellat*

1. Non dolere inquam istud. Est à Vi. & Pal. primo. nam ceteri, cum non dolere edidi olim, Tum non dolere, ex quo scrixit Lamb. Tum non dolere, arguit: sed propter mss.
 2. Iste dicit. Et hoc est à Vi. & Pal. neque aliter Pal. pr. non ut publica. *istud dicitur*, quamvis leviculum sit, tamen monendum erat.
 3. Dissimileis efficiuntibus voluptatibus. Secutus sum & heic Palat. primum tanto quidem promissus, quod Lamb. innuerec ita quoque fuisse in aliquot suis vulgè *dissimiliter*.
 4. Indolentia. Inveni istud in omnibus Pall. etiam primo illo optimi commentis, ideoque vix admiserim aliorum *indolentia* planè analogum, qui quid dicat Sidonius.
 5. Ad dicere, invidiosum nomen est. Et infamia suspectum. Reddi exlo scripturam Pal. pr. vulg. enim: *ad dicere? sed fuit dicitur, invidiosum nomen est, Et infamia suspectum*; quomodo etiam reliqui Pall. nisi quod tert. dicitur præterea, *infamia suspectum*. Vi. & edidi: *ad dicere? sed invidiosum nomen est. Et infamia suspectum*, quod produxi, auctoris sanè genuinum est; nisi quod forte *subjectionem* cedere non debeat illi *suspectum*, de quo vide-

runt cordatores.
 6. Ab avaro abduxerunt. Pall. meliores *adduxerunt*, sed in eo parum situm est illos aliquantulum in illo quod sequitur de pelasgis, quod egregie interpretatus est lib. t. Var. lect. c. 10. Vi. sed nullus Pal. agnosce eam scripturam, habentque tres *pelasgi*, tresque *plagus*; inter quos etiam est ille primus, itaque accedo eorum sententiæ Turn. legenti de *plagus*, quam vis ipse magis inclinatus *pagu* & deatur l. v. Adverf. c. 8.
 7. Non ut non non *subversus*. Lamb. editiones excludunt alterom non, quod in Vi. alique item Pal. pr. nam tres alii sequuntur: *non*, quomodo & editus ab Aldo avo; duo reliqui utrumque, & non & non.
 8. Sin autem voluptatem putat; dicat adjuvenda eam quæ sit in motu. Ita Pal. pr. neque aliter Vi. ed. quàm quod: *pi* si prox. me accedone ad hanc lect. onem Pall. ceteri, in quibus ferè; *putat*, *cicero adjuvenda eam quæ sit in motu*. Aidovavit & vulg. *de* *de* *adjuvenda eam quæ sit in motu*. Gul. annotavit; *legerim si non vel iura tam delperatis non me immittico*. Scal. libro suo adscripsit: *si voluptatem putat; dicat adjuvenda eam, quæ sit in motu, & quæ sit in motu*.

pellat hanc dulcem, in motu, illam nihil dolentis, in stabilitate:) : quid tendit; cum efficere non possit ut cuiquam, qui ipse notus sibi sit, hoc est, qui suam naturam, censumque perspexerit, vacuitas doloris, & voluptas idem esse videatur? hoc est *utro asserit*. Torquate, *sepius*: extorquere ex animis & cognitiones verborum, quibus imbuti sumus. Quis enim est, qui non videat, hanc esse in natura rerum tria? unum, cum in voluptate sumus: alterum, cum in dolore: tertium hoc, in quo nunc quidem sumus. & credo idem vos nec in dolore, nec in voluptate; ut in voluptate sit, qui epuletur; in dolore, qui torquetur. Tu autem inter hæc, tantam multitudinem hominum interjectam non vides, nec latantium, nec dolentium? (kk) Non, prolixus, inquit, & omnesque, qui sine dolore sint, in voluptate, & ea quidem summa, esse dico. (ll) Ergo IN EADEM voluptate eum, qui alteri miteat multam, ipse non sitiens, & eum, qui illud sitiens, bibit? (mm) Tum ille, finem, inquit, interrogandi, si videtur: quod quidem ego à principio ita me male dixeram, hoc ipsum providens, *dialecticæ captiones*. (nn) Rhetoricè igitur, inquam, nos mavis, quam dialecticè disputare? (oo) Quasi vero, inquit, perpetua oratio, rhetorum solum, non etiam philosophorum sit. (pp) Zenonis est, inquam, hoc Stoici, omnem vim loquenti, ut patet ante Aristoteles, in duas; tributam esse partem; *rhetoricam*, palmæ; *dialecticam*, pugno similem esse dicebat, quod latius loquerentur rhetores, dialectici autem compressius. Obsequar igitur voluntati tuæ: dicamque, si poterò, rhetoricè, sed hæc rhetorica philosophorum, non nostra illa forensis: quam necesse est, & cum populariter loquatur, esse interdum paulo hebetiorem, sed dum dialecticam, Torquate, contemnit Epicurus, quæ una continet *omnem & perspicuè quæ in quoque re sit, sensum, & iudicium, quæ quidque sit, & ratione, ac via disputandi*: ruit in dicendo, ut mihi quidem videtur, & nec ea, quæ docete vult, ulla arte distinguit, ut hæc ipsa, quæ modò loquebamur. Summum a vobis bonum voluptas dicitur, speritendum est igitur, quid sit voluptas, aliter enim explicari, quod quæritur, non potest. quam si explicavisset, & non tam hæsitaret, aut enim eam voluptatem iureretur, quam Aristippus, id est, quæ sensus dulciter, ac jucunde movetur: quam etiam pecudes, si loqui possent, appellerent voluptatem: aut, si magis placeret suo more loqui, quam ut

Omnes Divas, & aut Myconenses, Astica pulvis,
reliquique Græci, qui hoc anapæsto citantur: hoc non dolera solum voluptatis nomine appellaret, illud Aristippum contemneret: aut, si utrumque probaret, aut probat conjungere doloris vacuitatem cum voluptate & duobus ultimis uteretur. multi enim, & magni philosophi hæc ultima bonorum juncta secerunt, ut Aristoteles, qui *virtutis usum cum vita perfecta prosperitate conjungit*. Callippo adjunxit

ad honestatem, voluptatem; Diodorus ad eandem honestatem addidit vacuitatem doloris, idem fecisset Epicurus, si sententiam hanc, quæ nunc Hieronymi est, conjunxisset cum Aristippi veteri sententia, illi enim inter se dissentiant; propterea singulis finibus utuntur: & cum uterque Græcè egregie loquatur; nec Aristippus, qui voluptatem summum bonum dicit, in voluptate ponit non dolere, neque Hieronymus, qui summum bonum statuit non dolere, voluptatis nomine unquam utitur, pro illa indolentia: quippe qui *ne in expectando quidem rebus numeret voluptatem*. Dux sunt enim res quoque, ne tu verba solum putes, unum est, sine dolore esse: alterum, cum voluptate. vos ex his tam dissimilibus rebus non modò nomen unum (nam id facilius pateret) sed etiam rem unam ex duabus facere conamini. quod fieri nullo modo potest. Hic, qui utramque probat, ambobus debuit uti, ut sicut facit re, neque tamen divitiis verbis, cum enim exemplam voluptatem, quam eodem nomine omnes appellamus, laudat locis plurimis, audeat dicere, ne suspicari quidem se illum bonum se junctum ab illo Aristippo genere voluptatis: atque ibi hoc dicit, ubi omnis ejus est oratio de summo bono. In alio verò libro, in quo breviter comprehendis gravissimas sententias, quasi ORACULA edidisse SAPIENTIAE dicitur, scribit his verbis: quæ nota tibi proreco, Torquate, sunt, quis enim vestrum non edidit Epicurus *ut voluptas dicitur*, id est, quasi maximè raris & quæ gravissima sunt ad beatè vivendum breviter enunciata sententia. animadvertite igitur, recte hanc sententiam interpretet *SAPIENTIA*, quæ sunt luxuriosus efficiens: ita voluptatum, liberarent eos deorum, & mortis, & doloris metu, docerentque, qui essent fines cupiditatum: & nihil haberemus: cum undique completerent voluptatibus, nec haberent ulla ex parte aliquid aut dolens, aut ægrum, id est autem malum. (qq) Hoc loco se tenere Triarius non potuit. Obsecro, inquit, Torquate, hæc dicit Epicurus: quod mihi quidem visus est, cum sciret, velle tamen contentum audite Torquatam. (rr) At ille non pertimuit, saneque fidenter, istis quidem ipsis verbis, inquit: sed quid lentat, non videtis. (ss) *Stalim finit*, inquam, alia loquitur: namquam intelligam, quid sentiat? id est pl. vè dicit, quod intelligam, idque si ita dicit, non esse reprehendendos luxuriosos, si sapientes sint, dicit absurdè: id similiter & si dicat non reprehendendos patricios, si nec cupidi sint, nec deos metuant, nec motiem, nec dolorem. & tamen, quid atinet luxuriosus illum exceptionem dari, aut fingere aliquos, qui, cum luxuriosè viverent, a summo philosopho non reprehenderentur eo nomine, duntaxat cetera caverent? Sed tamen nonne reprehenderet, Epicure, luxuriosos ob eam ipsam causam, quod ita viverent, ut persequerentur cuiusquemodì voluptates: cum esset præsertim, ut ais tu, summa voluptas nihil dolere? Atque reperiemus a fortè rimum ita non

Yyy 4

1. *Quid tendit*. Non aliter Pal. pr. aut reliqui quinq; ac auxiliam quis speret à nobis Scal. lib suo adici. sic tendit.
2. *Captiones verum*. Ita lect. o. vulgata. neque aliter Pal. quint. aut sex: verum priores quatuor & Scal. plane solubentes, cogitantibus verb. Fulv. promittit suo usum.
3. *Credo idem vos nec in dolore nec in voluptate in voluptate*. Sic fore Pall. sex rotundius multo, quam hæctenus publicati.
4. *Omnesque, qui sine dolore, etc.* Sic idem misl. Aliter Lamb. sed ex superfluo. Gul. in Plauti Stich. conjiciebat, *immo quia sine dolore, non etiam necessario*.
5. *Tributa esse partem rhetoricam, etc.* Ejeci vocem dicere quæ hæctenus obfederat locum. adulterium fuisse, arguit Pal. pr. potioraque adhuc tollit verbum esse.
6. *Cum populariter loquatur*. Lectio vulgata sequitur, sed altera ex hæc in Pall. omni. nec rejecti Vact.
7. *Nec ea quæ dicitur, ulla arte distinguit*.] Insuper quoque est à Pal. pr. quod admittit sed confidens, quod sic quoque edidisset Lambin. adscriptamque habet: amicus noster Scaliger: is tamen dicitur publicati prius quæ dicit, *quæ illa arte distinguit*.
8. *Novam hæc dicit*.] Vetus liber Scal. *astoretis* & sic sanè locus in in Versus pro Flacco.

9. *Aut Myconenses*. Sic pall. omnes, & vulg. Turn. itic. 19. emendat verus causa, *etque Myconenses*. & ita vocat Scal.
10. *Sicut fuerit, neque tam diu dicitur verbum*.] Expressi quod erat in pal. pr. autem sic conjec. sic quosdam liquet ex notis Lamb. pr. ut iegobatur, *fieri fuerit, neque tam diu dicitur verbum*.
11. *Id est quæ maximè raris*.] Vocem quæ adjectivè dicitur al. ex pal. primo; alioquin non admodum refrager Lamb. astretant locum: siud alienum quoniam id ejusdem planè farinæ adhuc mihi videtur novem verba postloquencia.
12. *Nihil hæctenus raris audique*.] Sic tres pall. neque aliter Vich. ed. pri. or enim & postiores, *quælibet haberem, quod reprehenderem, cum; quæ tamen in nulla pal. sed soloni habentur*.
13. *Id est autem malum*.] Est à Pal. primo vulgati antehæc, *id est autem malum*, nulla sententia veno hato.
14. *Sed plane dicitur quæ, etc.*] pal. pr. intelligit, reliqui intelligam.
15. *Sicut ter & p. dicitur*.] Nihil variant pall. nisi quod text. etiam p. Turn. l. xxviii. c. 34. ait per se emendandum, *quælibet aut si dicitur, in alim ego, quælibet ut*. deprehendi enim sæpè defectum in Et. ut ecce in fra cap. x. ubi est *similiter utrum est animalis, & spiritum* & m. b. aliquot simul & orum, etc. idem Turn. mox pauloque post dicitur *at cetera caverent, etc.* valeret, quod cetera caverent, *quælibet haberem, quælibet*.

religiosos, & *Uedant de patella*: deinde ita mortem non timementis, ut illud in ore habeant ex Hymnide:

Milia sex menses fati sunt vita: septimum Orco spondeo.
sem doloris medicamenta illa Epicurea, tanquam & de narthecio promant: si gravis, brevis: si longus, levis. unum nescio, quo modo possit, si luxuriosus sit, finitas cupiditates habere. Quid ergo attinet dicere, nihil haberem, quod reprehenderem, si finitas cupiditates haberem? hoc est dicere, non reprehenderem afortis, si non essent afortis. isto modo, ne improbos quidem, si essent boni viri. Hic homo severus luxuriam per se ipsam reprehendam non putat. & hercule, Torquate, ut verum loquamur, si voluptas summum bonum est, rectissime non putat, nolim enim mihi fingere afortis, ut loletis qui in mensam vomant, & qui de conviviis auferantur, erudi que postridie se rursus ingurgitent: qui solum, ut ajunt, nec occidentem umquam viderint, nec orientem: qui, consultis patrimonii, egeant, nemo nostrum istius generis afortis jacundie putat vivere. 3 mundos, elegantis, optimis cocis, piscatoribus, piscatu, aucupio, venatione, his omnibus exquisitis, vitantes crudelitatem; quibus vivum desusum epleno sit: hic siphon, ut ait Lucilius, cui nihil demisti: jus, & sacculus abstuleris: adhibentes ludos, & quæ sequuntur, illa; quibus detractis, clamat Epicurus, se nescire, quid sit bonum: ad sunt etiam formosi pueri, qui ministrant: 5 respondeat his vestis, argentum, Corinthium, locus ipse, ædificium. Hos ego afortis bene quidem vivere, at beate nunquam dixerim. ex quo efficitur, non ut voluptas ne sit voluptas, sed ut voluptas non sit summum bonum: nec ille, qui Diogenem Stoicum adolefcens, post autem Panætiū audierat, Lælius, eodictus est sapiens, quod non intelligeret, quid suavissimum esset (nec enim sapitur, ut eis cor sapias, ei non sapias palatum) sed quia parvi id duceret.

O lapathis, & ut iustè necesse est, cognis' cui sis, In quo Lælius' elamores siphos ille solebas Edere, compellans gumi as ex ordine nostros, Læliū praclare, & recte siphos, 7 illudque verè: O Eubli, & gurgis, Galloni: es homo miser, inquit: Cenasti in vita nunquam bene, cum omnia in ista Consumis squilla, atque acipenseris cum deumano.

Is hæc loquitur, qui in voluptate nihil ponens, negat eum bene cenare, qui omnia ponat in voluptate: 8 & tamen non negat libenter umquam cenasse Gallonium: (mentiretur enim) sed bene. Ita graviter & severè voluptatem secerit a bono. ex quo illud efficitur, qui bene cenent, non libenter cenare: qui libenter, non continent bene. semper Lælius bene. Quid bene? dicit Lucilius, colto, condico. sed eodè caput cenæ: sermo bono, 9 quid ex eo? si queri, libenter. veniebat enim ad cenam, ut animo quieto satiare desideria naturæ. rectè ergo is negat, umquam bene cenasse Gallonium; rectè, miserum, cum præsertim in eo o-

mne studium consumeret, quem libenter cenasse nemo negat. Cur igitur non bene? quia quod bene, id rectè, frugaliter, honestè: ille porro male, pravè, nequiter, turpiter cenabat. Non igitur nec lapathi suavitatem acipenseris Gallonii Lælius anteponebat, sed suavitatem ipsam negligebat, quod non faceret, si in voluptate summum bonum poneret. SEMOVENDA est igitur voluptas, non solum ut recta sequamini; sed etiam ut loqui deceat frugaliter. Refusumne igitur in vita summum bonum dicere, cum id ne in cena quidem posse videamur? Quo modo autem philosophus loquitur tria genera cupiditatum? naturalis, & necessarias: naturales, non necessarias: nec naturales, nec necessarias? primum divisit inele-ganter. duo enim genera quæ erant, fecit tria. hoc est non dividere, sed frangere rem. qui si diceret, cupiditatum esse duo genera, naturales, & inaneis: naturalium, quoque item duo, necessarias, & non necessarias, 10 con-fecta res esset. qui hæc didicerunt quæ ille contemnit, sic lolet, vitiosum est enim in di videndo partem in genere numerare. Sed hoc sanè concedamus, contemnit enim disserendi elegantiam: confuse loquitur, gerendus est mos, modo rectè sentiat. Et quidem illud ipsum non nimium probo (11 & tantum patior) philosophum loqui de cupiditatibus finientis. An potest cupiditas finiri? tollenda est, atque extrahenda ad istum. quis est enim, in quo sit cupiditas, quin rectè cupidus dici possit? Ergo & avarus erit, sed finit: adulter, verum habebit modum; & luxuriosus eodem modo. Qualis ista philosophia est, quæ non interitum afferat pravitatis, sed sit contenta mediocritate vitiorum? quamquam in hac divisione rem ipsam proliis probo: elegantiam desidero. appellet hæc desiderianatura: cupiditatis nomen servet aliò, ut, cum de avaritia, cum de intemperantia, cum de maximis vitiis loquitur, 12 tam tamquam capitis accenset. Sed hæc quidem libentius se eodè dicuntur, & sapius. quod equidem non reprehendo. est enim tanti philosophi, tamque nobilis, audacter sua decreta defendere, sed tamen ex eo, quod eam voluptatem, (quam omnes gentes hoc nomine appelliant) videtur ampliare sæpe vehementius, in magnis interdum versatur angustiis, ut, hominum conscientia remota, nihil tam turpe sit, quod voluptatis causa non videatur esse facturum. deinde, ubi erubescit (vis enim est permagna natura) confugit illuc, ut neget accedere quidquam posse ad voluptatem nihil dolentis. At iste non dolendi status non vocatur voluptas. Non laboro, inquit, de nomine. Quid, quod res alia tota est? Repetiam multos vel innumere: buleis potius, non tam curiosos, nec tam molestos, quam vos estis: quibus, quidquid velim, faciliè persusdeam. Quid ergo dubitamus, quin, si non dolere, voluptas sit summa, non esse in voluptate, dolor sit maximus? cur non ita sit? Quia dolenti non voluptas contraria est, sed doloris privatio.

I. Hoc

1. Uedant de patella. Palli president, cum tamen prius præterea ibi fuisset lysteria, idem scio illud Horat. Edis cibus allium potantius; sed an id heic intrandi debeat, nescio.
2. De nartheci promant. Palli ille pr. primæ, vix improbem, ut respiciat ad illud quod præterit, reperimus.
3. Respondens eleganti. Hæc ipsa sunt poetæ alieque versus: sed quis digeret in pedes, nisi enotus?
4. Quibus vivum desusum epleno sit. hic siphon ut ait Lucilius cui nihil demisti: jus & sacculus abstuleris. Ob oculos posui & scripturam membranæ Palli aliquor: quibus proxime accedit editio Vici in quæ sit siphon ut ait Luc. cui nihil demisti: jus & sacculus abstuleris. Pal. pr. exprimit sit. siphon ut ait Luc. cui nihil demisti: jus & sacculus. Videatur Scalig. Appendix Conjectaneor. in Varron.
5. Respondens huius vestis argentum, Corinthium, locus ipse, ædificium. Ita nulla licera plus minusve Pal. pr. ferr. text. item ad oram quartus ere-gione illius vulg. aditium, quod monstrum etiam extabat in secunda ac-quit. Max. etiam hunc locum restituit voluit e. miss. sed verè ut ali-quid indulserit ingenio suo. Videatur tamen l. v. Variar. lect. c. 20. ut etiam Tur. l. x. v. l. c. 34. sine. sed. & consulat. Paull. Man. in Notis

filii ad hunc locum pro respondeat, minus appositè. Scal. pro, aditium habebat aditium cui sanè suis heic effect. loc. si ita fuisset in illo lib.
6. Uedant necesse est. Palli om. ut iustè necesse est. idem etiam habent gurgis, præter pr. in quo gurgis, quod malui.
7. Illudque verè. Sic omnes m. omnes eodè. præter Lamb. quæ illeg., Videatur Tur. d. c. 34.
8. Et tamen non negat libenter. Pal. pr. non habet negativam.
9. Quid ex eo? quælibet res. Lib. Scal. habet ad notatum quod ex eis, oras, libenter veniebat enim.
10. Cræstharis esset. qui hæc didicerunt quæ ille contemnit se silent. Vitiisum enim. Clavula octo verborum nunc primum à me redditur Ciceroni: nam etiam Pal. text. comparabatque item in primo, voram poss. sed frangere supra.
11. Et tantum patior. Sic reposui à Pal. pr. editi antea tam, minus viv. de, male etiam qui teigam itam verborum parente effiximus, distinguendoque, probo: tamen patior, Philosopho, Lamb. didico.
12. Nam tamquam capitis accenset. Non displicet quod est in Pal. pr. tam tam de avaritia, etc. ita ut isto loco expungatur, Lamb. edidit, et tan-quam, sicque Pal. sed. sed ceteri favent vulgato.

2. Hic

1. Hoc verò non videre, maximo argumento, 2 esse voluptatem illam; qua sublata, neget se intelligere omnino, quid sit bonum, eam autem ita persequitur, quæ palato percipiatur, quæ auribus; cetera addit, quæ si appelles, *homo profundus sit*. hoc igitur, quod solum bonum severus, & gravis philosophus novit, idem non videt ne expectandum quidem esse, quod eam voluptatem hoc eodem auctore non desideremus, cum dolore careamus, 3 quamquam hæc sunt contraria. Hic si *desinere*, vel *de videre didicisset*, si loquendi vim, si denique consuetudinem verborum teneret, numquam in tantis salebris incidisset. nunc vides, quid faciat. quam nemo unquam voluptatem appellat, & hanc in motu voluptatem, quæ duo sunt, unumquodque facit. sic enim has suas veis, & quasi dulcis voluptates appellat. interdum ita extenuat, ut M. Curium quos loqui: interdum ita laudat, ut, quid præterea sit bonum, neget se posse ne suspicari quidem, quæ jam oratio non à philosopho aliquo, sed à *caesare opprimenda est*. non est enim vitium in oratione solum, sed etiam in moribus. luxuriam non reprehendit, modo sit vacua infinita cupiditate, & timore. Hoc loco discipulos quæret videtur, ut, qui a loti esse velint, philosophi antè fiant. A primo, ut opinor, animantium ortu petitur origo summi boni. Simul atque natum animal est, gaudet voluptate, & eam appetit, ut bonum: aspernatur dolorem, ut malum. de malis autem, & bonis, ab iis animalibus, quæ nondum depravata sint, ait optime iudicari. Hæc & tu ita posuisti, & verba vestra sunt. Quam multa vitiosa? summum enim bonum, & malum *vagans puer* ultra voluptate iudicabit, stante, an movente? quoniam, si diis placet, ab Epicuro loqui discimus. si stante, hoc natura videlicet vult, salvam esse se, quod concedimus; si movente, quod tamen dicitis, nulla turpis voluptas erit, quæ prætermittenda sit. & simul non proficiscitur animal illud modo natum, à summa voluptate: quæ est à te posita in non dolendo. nec tamen argumentum hoc Epicurus à parvis petivit, aut etiam à bestiis: quæ putat esse *specula natura*: ut diceret, ab his, duce natura, hanc voluptatem expeti nihil dolendi. neque enim hæc movere potest appetitum animi: nec illum habet istum, 4 quo pellat animum status hic non dolendi. itaque in hoc eodem peccat Hieronymus. 5 At ille pellit, qui permulcet sensum voluptate. Itaque Epicurus 6 semper hoc utitur, ut probet, *voluptatem natura expeti*; quod ea voluptas, quæ in motu sit, & parvos ad se allicit, & bestias, non illa stabilis, in qua tantum inest nihil dolere. 7 quid igitur convenit, ab alia voluptate dicere naturam proficisci, in alia summum bonum ponere? *Bestiarum verò nullum iudicium* puto, quamvis enim depravata non sint, pravæ tamen esse possunt. Ut bacillum aliud est inflexum, & incurvatum de industria; aliud ita natum: sic ferarum natura, non est illa quidem depravata mala disciplina, sed natura sua. nec verò, ut voluptatem expetat, natura movet infantem: sed tantum *ut se ipse diligat*, ut integrum se, sal-

vumque velit. o m n e enim animal simul ut ortum est, & scriptum, & omnes partes suas diligit: 8 duasque, quæ maximæ sunt in primis complectitur: animum, & corpus: deinde utriusque partes. nam sunt & in animo præcipua quædam, & in corpore: quæcum leviter agnovit, tunc discernere incipit, ut ea, quæ prima data sunt natura, appetat, asperneturque contraria. in his primis naturalibus voluptas inest, necne, magna quæsito est. nihil verò putare esse, præter voluptatem, non membra, non sensus, non ingenii motum, non integritatem corporis, non va-
liundinem, summæ mihi videtur inscitia. Atque ab isto capite suete necesse est omnem rationem bonorum, & malorum. Polemon, etiam antè Aristoteli, ea prima visa sunt, quæ paulo antè dixi. Ergo nata est sententia veterum Academicorum, & Peripateticorum, ut *finem bonorum dicerent, secundum naturam vivere*, id est, virtute adhibita, frui primis à natura datis. Callippo ad virtutem nihil ad-
iunxit, nisi voluptatem: Diodorus, nisi *vacuitatem doloris*. His omnibus, quos dixi, consequentes sunt fines bonorum. Aristippo simplex voluptas: Stoicis, consentire nature: quod esse volunt è virtute, id est, honestè vivere: quod ita interpretantur, vivere cum intelligentia earum rerum, quæ natura evenirent, eligente ea, quæ essent secundum naturam, rejicienteque contraria. Ita tres sunt *fines expertes honestatis*, unus Aristippi, vel Epicuri: alter Hieronymi: Carneadis tertius: tres in quibus honestas cum aliquo accessione, Polemonis, 10 Calliphonis, Diodoti. una simplex, cuius Zeno auctor, *posita in decora tota*, id est, honestate. nam Pytho, Aristo, Herillas, jam diu abjecti. reliqui sibi consisterunt, ut extrema cum iniitiis convenirent, ut Aristippo, voluptas: Hieronymo, doloris vacuitas: Carneadi, frui principiis naturalibus, esset extremum. Epicurus autem cum in prima commendatione voluptatem dixisset: si eam, quam Aristippus, idem tenere debuit ultimum bonorum, quod ille: sin eam, quam Hieronymus, fecisset idem, ut voluptatem illam Aristippi in prima commendatione poneret. (u) nam, quod ait, *sensibus ipsi iudicari*, voluptatem, bonum esse: dolorem, malum: plus tribuit sensibus, quam nobis leges permittunt. 11 privatarum litium iudices sumus. Nihil enim possumus iudicare, nisi quod est nostri iudicii. in quo frustra iudices solent, cum sententiam pronunciant, addere si *quid magis*, hoc non addito, illud est iudicatum, 12 quod iudicat sensus: dulce, amarum: lenis, asperum: prope, longè: stare, movere: quadratum, rotundum. Quam igitur pronuntiabit sententiam ratio? Adhibita primum *divinarum, humanarumque rerum scientia*, quæ potest appellari *ritè sapientia*: deinde adjunctis virtutibus, quas ratio rerum omnium dominas, tu voluptatem *satelles*, & ministros esse voluisti: quarum ad eod omnium sententia pronuntiabit, primum de voluptate, nihil esse in loci, non modo ut sola ponatur in summi boni sede, quam quæritur

Yyy 55 mas :

1. Hoc verò non videre.) Locum asterisco notat Gulielmus; nec movi quod & mihi quædam deesse viderentur.

2. Est voluptatem illam, qua.) Ita Palatinus pr. non illam, ut vulgè ex quo liquet de vanitate lecti onis Lambiniana.

3. Quamquam hæc sunt contraria.) Fortius multo Pal. pr. quam hæc sunt contraria; idem mox quoque apphavit exhibens, loco publicari appellat quod hætenus probo ut arbitrer admittendam. utramque scripturam sic; quam nemo voluptatem appellavit, appellat, quomodo suo adscripsit libro Scaliger.

4. Qui pellat animum stante hic non dolendi.) Editiones præfixæ & Pall. o. animi statum hinc. illud tamen probat se loco Tullii pro Cælio; ut monuit Gulielmus; qui variantem eam lectionem annotat item ex Tulliano.

5. Ad ista perit.) Lambinus ostendit nobis conjecturam suam: illa voluptas, retrinquantibus Nihil ideoque perperam. illud hæc scilicet.

6. Semper hæc scripsit.) Pal. pr. super scribitur notior, sicque comparat in Pal. sec.

7. Quid igitur retinuit.) Lambinus Qui igitur. Gulielmus, Qui id igitur, quam conjecturam non improbo.

8. Duaeque, quæ maxima sunt.) Recentius editæ duæque res quæ, sed i præter exoletas edd. etiam Victorianam, & m. nostras.

9. Ritè nata est.) Sic omnes Palatini. Lambinus conjicit, Hinc igitur nata est, lupervacaneæ, nam & 20; aliquando notat exinde, p. 106, & c. ut Critici dedimus ostendere exemplis ad Propertium.

10. Calliphoni.) Non video cur sequi non debeamus scripturam omnium Pall. Calliphoni.

11. Privatarum litium iudices sumus.) Pal. pr. privatorum, quod anno-
topotius, quæ appareat animadvertum fuisse à me, quam ut & jam
arbitrer alterum ei cedere debere. Ceterum mirari facti non possum,
cur tot delultoris hinc utatur conjecturis Lambinus, in sententia
plana.

12. Quid iudicet sensus.) Lambinus iterum emendationes iactat, sed à quibus recedunt Pall. omnes. itaque miror à vulgato recessisse Aldem nepotem.

nam, sed ne illo quidem modo, ut ad honestatem applicetur. de vacuitate doloris eadem sententia est. rejicietur etiam Carneades: nec illa de summo bono ratio aut voluptatis, non dolendive particeps, aut honestatis experta, probabitur. ita relinquet duas, de quibus etiam atque etiam consideret. aut enim sciet, nihil esse bonum, nisi honestum: nihil malum, nisi turpe: cetera aut omnino nihil habere momenti, aut tantum, ut nec expetenda, nec fugienda, sed eligenda modo, aut rejicienda sint: aut anteponeat eam, quam cum honestate praestissimam, tum etiam ipsis initiis naturae, & totius perfectione vitae locupletatam videbit. quod eo liquidius faciet, si perpenderit, rerum inter eas, verborumque sit controversia. Huius ego nunc auctoritatem sequens, idem faciam. quantum enim potero, minui contentiones: omnibus simpliciter sententias eorum, in quibus nulla inest virtutis adjunctio, omnino à Philosophia semovendas putabo: primum Aristippi, Cyrenaeorumque omnium: quos non est veritum, in ea voluptate, quae maxima dulcedine sensum movet, summum bonum ponere, contemnentis istam vacuitatem doloris. hi non vident, ut ad cursum, equum: ad arandum, bovem: ad indagandum, canem: sic hominem ad duas res, ut ait Aristoteles, intelligendum, & agendum esse natum, quasi mortalem deum: contraque, ut tardam aliquam, & languidam pecudem, ad pastum, & ad procreandi voluptatem hoc divinum animal ortum esse voluerunt. quo nihil mihi videtur absurdius. atque haec contra Aristippum, qui eam voluptatem non modo summam, sed etiam etiam dicit: quam omnes unam appellamus voluptatem. aliter autem vobis placet, sed ille, ut dixi, vitiose, nec enim figura corporis, nec ratio excellens ingenii humani significat, ad hanc unam rem natum hominem, ut fruatur voluptatibus. Nec verò audiendus Hieronymus: cui summum bonum est idem, quod vos interdum, vel potius nimium saepe dicitis, nihil dolere, non enim, si malum dolor est, carere eo malo satis est ad bene vivendum, hoc dicitur potius Ennius:

Nimium boni est cui nihil est mali.

Nos beatam vitam non depulsionem mali, sed adaptionem boni iudicemus: nec eam cessando, sed sive gaudentem, ut Aristippus, sive non dolentem, ut hic: sed agendo aliquid, considerandove quaeramus. Quae possunt eadem contra Carneadem illud summum bonum dici: quod is non tam, ut probaret, protulit: quam ut Stoicis, quibus cum bellum gerebat, opponeret. id autem ejusmodi est, ut addidit ad virtutem, antequam videatur habiturum, & expleturum cumulate vitam beatam: de quo omnis haec questio est. nam qui ad virtutem adjungant vel voluptatem, quam unam virtus minimi facit: vel vacuitatem doloris, quae etiam si malo caret, tamen non est summum bonum;

accessione utuntur non ita probabili, nec tamen, cui id tam parce, tamque restricte faciant, intelligo. quasi enim emendum eis sit, quod addant ad virtutem, primum vilissimas res addunt: deinde singulas potius, quam omnia quae prima natura approbasset, ea cum voluptate conjungere. quae cum Aristoni, & Pyrrhoni omnino visae sunt pro nihilo, ut inter optime valore, & gravissimi agitare, nihil profuse dicerent interesse, recte jam pridem contra eos desitum est disputari. dum enim in una virtute sic omnia esse voluerunt, ut eam rerum selectione expoliant: nec ei quidquam, aut unde oriretur, darent, aut ubi niteretur: virtutem ipsam, quam amplexabantur, sustulerunt. Herillus autem ad scientiam omnia revocans, unum quoddam bonum vidit: sed nec optimum nec quo rata gubernari possit. itaque hic ipse jam pridem est rejectus. post enim Chrysippum non sane est disputatum. Restatis igitur vos, nam cum Academicis incerta luctatio est: qui nihil affirmant, & quasi desperata cognitione certi, id sequi volunt: quodcumque verisimile videatur. Cum Epicuro autem hoc est plus negotii, quod duplici genere voluptatis conjunctus est: quodque & ipse, & amici ejus, & multi postea defensores ejus sententiae fuerunt, & nescio quomodo sit, qui auliorum minimam habet, maximam vero populus cum illis facit: quos nisi arguimus, omnis virtus, omne decus, omnis vera laus deferenda est. Ita ceterorum sententias semotis, relinquitur non mihi cum Torquato, sed virtuti cum voluptate certatio. quam quidem certationem homo & acutus, & diligens Chrysippus, non contemnit, totumque discrimen summi boni in eadem comparatione positum putat. ego autem existimo, si honestum aliquid ostendat, quod sit ipsum & visum, propter seque expetendum, iaceat vestra omnia, itaque eo, quale sit, breviter, ut tempus postulat, constituto, & accedam ad omnia tua, Torquate; nisi memoria forte defecerit. honestum igitur id intelligimus, quod tale est, ut detracta omni utilitate, sine ullis praemiis, fructibusque, per se ipsum possit jure laudari. quod quale sit, non tam definitione, qua sum usus, intelligi potest. (quamquam aliquantum potest) quam communis omnium iudicio, & optimi cuiusque studis, atque factis: qui permixta est eam unam causam faciens, quia decet, quia rectum, quia honestum est, est nullum consequentem incrementum videns. homines enim, etsi aliis multis tamen hoc uno à beatissimum differunt, quod rationem habeant: & à natura datam mentem, & aciem, & vigentem, celeremque multa simul agitantem, & ut ita dicam, sagacem: quae & causas rerum, & confectiones videat, & similitudines transferat, & disjuncta conjungat, & cum praesentibus futura copulet, omnemque complectatur vitae consequentis statum. & eademque ratio fecit hominem hominum appetentem, cumque his natura, & sermone, & usu

con-

1. Nec illa de summo bono.) Adlubescit ferè scriptura Palatini primis ulla, tanto magis quod & videtur in tercio.
2. Sed solum etiam dicit.) Vulgati dicit: sed alterum cessat in omnibus Palli placet Victorio.
3. Sive gaudentem, ut Aristippus, sive non dolentem, ut hic.) Non potui excludere hanc lectionem, inventam parte sui in Pal. omnibus ac Lambinianis, integram verò in Pal. primo, vulgati enim sono admodum auribus ingrato, sive gaudentem, ut Aristippus, sive non dolentem, etc.
4. Haec cum voluptate conjungitur.) Lambinus quatuor istas voces editione sua exclusit, quod non comparerent (inquit) in uno libro longè optimo, at habent etiam Pall. o. nisi quod in tercio, cum honestate. Aldus Nepos representare verbum auctoris, quam substituere quaecumque mangonum, nam si voculam repetamus, & ista haec proxime sequentibus: atterbus, helle procedet sententia sic: Ea quae cum voluptate conjunguntur, qua Aristippus etc.
5. Non enim Academicis incerta luctatio est.) Sic quidem Palatini, praeter primum, in quo nulla laetatio est, quod qui negaverit auctoris germanum, negabit & mercede lucrare.
6. Ut sua propter seque, Sic Pall. omnes & editio Victorii: nisi quod

pr. suavi; secundo verò desit copula vulgati, ut sua propter se, quam posthis cogor inhære: sed aliter fieri non potest, si velim mutare me contra eos qui in me inciterent ac si quidpiam temere metastem.

7. Accedam ad omnia tua Torquate, nisi memoria forte defecerit.) In vitæ ferè animo manus lectionem, hanc invenit, coacta liqui ad quasi veritate Palatini primi, nihil enim ea evoluit, nihil rotundius, ac haec ut putidè occupavit libros omnes; Torquate ubi hi me memoria ferè defecerit, istum est ne suppetat, quorum posterorum nullum vestigium in electo illo Palatino, relicto Bibliothecae ab eodem illo Electorum Orthon Henrico: cuius symbolon atque insignia membranis illis propèsi. Dolendum solummodo nihil eo contineri, praeterquam libros de finibus praeter.

8. A natura datam mentemque & aciem, etc.) Est ab editione Victoriana; neque locus Pal. pr. nam sec. quint. lex, a natura mentis datam & aciem, etc. reliqui, a natura mentemque datam, ut publicus excusis, media lectio non est absurda quidem, sed tamen vilior nostra.

9. Eademque ratio fecit.) Vulgati quidem facit, sed alioquin reperi in Pall. lex.

congruentem, ut profectus ad caritatem domesticorum, ac suorum, & seipsum longius, & se implicet primum civium, deinde omnium mortalium societate: atque, ut ad Architam scripsit Plato, non sibi se solum natum meminerit, sed patriam, sed sua, ut per se quae pars ipsi relinquatur. Et quoniam eadem natura cupiditatem ingenuit homini a VERE INVENIENDI, quod facillime apparet, cum vacui curis, etiam quid in caelo fiat, scire avertimus: his initiis inducti omnia vera diligimus, id est, fidelia, simplicia, constantia: tum vana, falsa, fallentia odimus, ut fraudem, perjurium, malitiam, injuriam, eadem ratio habet in se quiddam amplum, atque magnificum, ad imperandum magis, quam ad parendum accommodatum: omnia humana non tolerabilia solum, sed etiam levia ducens: alium quiddam & excessum, nihil timens, nemini cedens, semper invictum. Atque his tribus generibus honestiorum notatis, quantum sequitur, & in eadem pulcritudine, & aptum ex illis tribus: in quo inest ORDO, & MODERATIO, cuius similitudine per secula 4. in formam specie; & dignitate transitum est ad honestatem di. bonam, atque factum. nam ex his tribus laudibus, quas ante dixi, & clementiam te formidat, & non audeat cuiquam aut dislo protervo, aut facto nocere: vereturque quidquam aut facere, aut loqui, quod parum virile videatur. Habes undique explerem, & perfectam, Torquate, formam honestatis: quae tota his quattuor virtutibus, quae in te quoque commemoratae sunt, continentur. hanc letuus Epicurus omnino ignorare dicit, quam, aut qualem esse velit, qui honestate summum bonum metantur. si enim ad honestatem omnia referantur, neque in ea voluptatem dicant inesse, ait eos inani voce sonare (his enim ipsis verbis utitur) neque intelligere, neque videre, sub hac voce honestatis quae sit subjuncta sententia. ut enim consuetudo loquitur, id solum dicitur honestum, quod est populari fama gloriosum, quod, inquit, quamquam voluptatibus quibusdam est saepe jucundius, tamen expetitur propter voluptatem. Videsne quam sit magna dissensio? philosophus nobilis, a quo non solum Graecia, & Italia, sed etiam omnis Barbaria commota est, honestum quid sit, si id non est in voluptate, negat te intelligere: nisi forte illud, quod multitudinum more laudatur. Ego autem hoc etiam turpe esse saepe iudico: & si quando turpe non sit, tamen non esse non turpe, cum id a multitudine laudatur. & quod si sit ipsam per se rectum, atque laudabile, non ob eam causam tamen illud dici honestum esse, quis laudat a multis, sed quis tale sit, ut vel si ignorantes id homines, vel sceleratissimi) sua tamen pulchritudine esset, ipseque laudabile. Itaque idem natura videtur, cui obliisti non potest, dicitur a loco id, quod a te etiam paullo ante dictum est, non posse jucunde vivi, nisi etiam honeste. Quid nunc, si non est, dicit? idemne quod jucunde? ergo ita, non posse honeste vivi, nisi honeste vivatur; an, nisi populari fama? sine ea

igitur jucunde negat posse vivere? Quid tu vivis quam sapientis vitam ex insipientium sermone pendere? quid ergo hoc loco intelligit honestum? certe nihil, nisi quod possit ipsum propter se jure laudari, nam si propter voluptatem: quae est ista laus, quae possit a maesto peti? Non in vis est, ut cum honestatem eo loco habeat, ut sine ea jucunde neget posse vivi illud honestum, quod populare sit, sentiat, & sine eo jucunde neget vivi posse: aut quidquam aliud honestum intelligat, nisi quod sit rectum, ipsumque per se, sua vi, sua sponte, sua natura laudabile. Itaque, Torquate, cum dices, clamare Epicurum, non posse jucunde vivi, nisi honeste, & sapienter, & iuste viveretur, tu ipse mihi gloriari videbare, tanta vis inerat in verbis, propter earum rerum, quae significabantur his verbis, dignitatem, ut alior fieres, ut interdum insisteres, ut nos intuens, quasi testificaret, laudari honestatem, & iustitiam aliquando ab Epicuro. Quam te decebat his verbis uti, quibus si philosophi non uterentur, philosophia omnino non existeret? istorum enim verborum amore, quae peritiam appellantur ab Epicuro, sapientiae, fortitudinis, iustitiae, temperantiae, praestantissimis ingenii homines se ad philosophiae studium contulerunt. Oculorum, inquit Plato, est in nobis sensus acerrimus quibus sapientiam non cernimus, quam illa ardentes amores excitaret sui, si videretur, cur tandem? an quod ita callida est, ut optime possit architectari voluptates? cur iustitia laudatur? aut unde est hoc contritum vetustate proverbium? Quid in TENEBRIS. Hoc dictum in una re, iustissime patet: ut in omnibus factis, re, non teste, movemur. Sunt enim levia, & perinfirma, quae dicebantur a te, cum animi conscientia improbos excruciat, tum etiam poenae timore; quae aut afficiuntur, aut semper sunt in metu, ne afficiantur aliquando. Non oportet timidum, aut imbecillum animo fingi; non bonum illum virum, qui, quidquid fecerit, ipse se cruciet, omniaque formidet: sed omnimodum callide referentem ad utilitatem, acutum, versutum, veteratorem, facit ut excogitet, quo modo occulte, sine teste, sine ullo consilio fallat. An tu me de L. Tubulo putas diceret? qui, cum praetor quaestionem inter sicarios exercuisset, ita appetit cepit pecunias ob rem iudicandam, ut anno proximo P. Scavola, tribunus pleb. ferret ad plebem, 10. VERLENTINE DE EARRE QUARE, quo plebiscito, decreta a senatu est Consuli quaestio, 11. Cn. Caeponi, profectus in exilium Tubulus statim, nec respondere ausus, erat enim res aperta. Non igitur de improbo, sed de calido improbo quaerimus: qualis Qu. Pompejus in foedere Numantino in fidentio fuit, nec vero omnino timentem: primum qui animi conscientiam non curet; quam scilicet comprimere nihil est negotii. 15. ENIM, qui occultus, & reclus dicitur, tantam adest, ut se indicet, perficiet etiam, ut dolere alterius improbo facto videatur: quid est enim aliud, esse versutum? Memini me adesse 13. P. Sextilio Rufo, cum is ad

1. *Seipsum longius & se implicet.* In hunc diem vulgati, *curas longius*. alterum tunc le auctoritate Palatini primi ac tertii, item Scaligeri codicis, & venustissimae quam ut cedere debeat priori, licet longissimum temporis possessorem, asserit eam id sibi Cicero lib. v. de Fin. c. 23. pr. optimeque convenit cum sequenti *impleret*, quod nollem mutari in *adplere* cum exemplari. Vrsiniano, contra omnes Palatinos, multo minus ut vis refragantibus admittamus Lambinianum *secesserit*.

2. *Vere invenendi.* Non ita inest Pal. pr. *vere dendi*, idem mox prae se fert *habere* ut antiqua scribendi forma, pro *adventu*, quomodo item est in quarto ac sexto.

3. *Non inest inest.* Haud aliter Pal. o. non *inest*; quod miror esse magis fere ar. iter. Lambino.

4. *Ita formam specie & dignitate transitum est.* Ita una voce Pall. itaque non admittit Vrsini ac Pauli Manutii ac dignitate, multo minus Lambini adhaerentissimos interpolationem. Nam dignitas refertur ad formam, speciesque ne eam vocem repereret, suppositum dignitatem.

5. *Tanta non esse non turpe.* Pal. pr. *non esse non turpe*, ceteri *non esse non turpe*, dicitur. varium.

6. *Quae si sit ipsa per se rectum ac laudabile.* Paulus Manutius hanc locutionem primum produxit ex libro antiquo, Eam ego nunc sumo

Pal. primo ac tertio. item Scaligerano, vulgati: *ipsum profectum ac laud.*

7. *Nisi quod hereditum, ipsamque per se, etc.* Est a Pal. pr. & tert. editis *rectum ipsum quod per se*, proxime ad hanc scripturam pervenit conjectura sua Paulus Manutius, mox quoque expuncti voculam *si* transpositionis duabus aliis dictionibus, iussu Palatini primi.

8. *An quod ita callida est.* Vulgati illa, non ita, sed praeter scripturam Pall. item Tuscani codicis, denique editionem Victorii, quam unice miror ita statim desertam post enatam Camerarianam, cum sit optime proxima: certe. Sed quid seculo integro convicerit, etique praeterito; qui ne quidem aetatis hujus studia adeperus sum.

9. *An in speciem non aut semper sunt in metu.* Melius quod est in Pal. pr. *afficiuntur, nec sunt*.

10. *Vultum de ea te quaerit.* Lambinus divinat, *Vultum*: non recte, formula enim erat, *Vultum iohanne, etc.* Gulielmii.

11. *Cn. Caeponi.* Sic Pal. pr. & Scalig. verus non *Sciponius*, ut alii, feret & olim eum.

12. *sed callide improbo.* Sic Pall. omnes, Victorius & Manutius *Non pos, callide*.

13. *P. Sextilio Rufo.* Eximius ille Palatinus pr. aliud haec hominis versuto dat cognomen, scribit enim *Seffo*.

ad amicos rem ita deferret, se esse heredem 1. Qu. Fadus Gallo : cuius in testamento scriptum esset, se ab eo rogatum, ut omnis hereditas ad filiam perveniret. id Sextilius factum negabat. poterat autem impune, quis enim redargueret ? 2. nemo nostrum negabat : eratque verisimilius, huic mentiri, *cupis interesset*, quam illum, qui id se rogasse scripsisset, quod debisset rogare. addebat etiam, se in legem Voconiam juratum contra eam facere non audere, nisi aliter amicis videretur. Aderamus nos quidem adolescentes, sed & multi amplissimi viri: quorum nemo censuit plus Fadus dandum, quam posset ad eam lege Voconia pervenire. Tenuit permagnam Sextilius hereditatem, unde, si secutus esset eorum sententiam, qui *honestas & recta emolumenta omnibus, & commodis anteponebant*, ne numerum quidem unum attigisset. Num igitur postea censens anxio animo, aut sollicito fuisse ? nihil minus, contraque illa hereditate dives; ob eamque rem latus. magni enim aestimabat pecuniam, non modo non contra leges, sed etiam legibus partam, quae quidem vel cum periculo est quaerenda vobis. est enim effectrix multarum, & magnarum voluptatum. Ut igitur illis, qui recta & honesta quae sunt, ea statuant per se expetenda, 3. ad eunda sunt quavis pericula, decoris, honestatisque causa : sic vestris, qui omnia *voluptate merentur*, pericula ad eunda sunt, ut adipiscantur magnas voluptates. si magna res, magna hereditas ageretur, cum pecunia voluptates pariantur plurimae. idemque erit Epicuro vestro faciendum, si suam finem bonorum sequi volet, quod Scipioni, *magna gloria proposita*, si Annibalem in Africam retraxisset. itaque quantum adit periculum ? ad honestatem enim 4. illum omnem conatum suum referat, non ad voluptatem. sic vester sapiens magno aliquo emolumento commotus, 5. animi causa, si opus fuerit, dimicabit, occultum facinus esse potuerit : gaudebit de prehensus, omnem poenam contemnet. erit enim instructus ad mortem contemnendam, ad exilium, ad ipsum etiam dolorem, quem quidem vos, cum improbis poenam proponitis, impatibilem facitis : cum sapientem semper boni plus habere vultis, tolerabilem. Sed sive non solum callidam eum, qui aliquid improbe faciat, verum etiam praepotentem : ut M. Crassus fuit : qui tamen *solebat nisi suo bene* : ut hodie est noster Pompeius, cui recte facienti gratia est habenda. 6. esse enim quamvis vellet iustus, iniquus poterat impune. Quam multa vero iniuste fieri possunt, quae nemo possit reprehendere ? Si te amicus tuus moriens roga verit, ut hereditatem reddas suae filiae, nec utquam id scripserit, ut scripsit Fadus, nec cuiquam dixerit, quid facies ? Tu quidem reddes : ipse Epicurus fortasse redderet : ut Sext. Peducaeus, Sex. F. is, qui hunc nostrum reliquit, *officium & humanitatis, & probitatis suam suam*, cum doctus, tum omnium vir optimus, & iustissimus,

cum sciret nemo, cum rogatum a C. Plotio, equite Romano splendido, Nufino, ultro ad mulierem venit, eique nihil opinanti viri mandatum exposuit, hereditatemque reddidit. Sed ego exte quæro, (quoniam idem tu certe fecisses) nonne intelligas, eo maiorem vim esse naturae, quod ipsi vos, qui omnia ad vestrum commodum, & ut ipsi dicitis, ad voluptatem referatis, tamen ea faciatis, & quibus appareat, non voluptatem vos, sed officium sequi ? plusque rectam naturam, quam rationem pravam valere ? Si scieris, inquit Carneades, *aspicere occulte latere uspiam, & 7. velle aliquid imprudentem super eam aspicere, cuius 8. mors tibi emolumentum futura sit* : improbe feceris, nisi monueris, ne asideat : 9. sed impune tamen, scisse enim te quis cogere possit ? Sed nimis multa. PARS VI. VII. M. est enim, nisi aequitas, fides, iustitia proficiantur a natura, & omnia haec ad utilitatem referantur, vitum bonum non posse reperiri : deque his rebus satis multa in nostris de Republica libris sunt dicta a Laelio. Transfer idem ad *modestiam*, vel temperantiam, quae est moderatio cupiditatum, rationi obediens. satisne ergo pudori consultat, si quis sine *recte libidinis parente* ? est aliquid per se ipsum flagitiosum, etiam si nulla comiter infamia ? Quid fortes viri voluptatumne calculis subductis, periculum ineunt, sanguinem pro patria profundunt : an quodam animi ardore, atque impetu concitati ? utrum tandem censet Torquatus, imperiosum illum, si nostra verba audiret, tuamne de se orationem libentius audiret, an meam, cum ego dicerem, *in hoc eum fecisse sua causa, omniaque resp. tu contra nihil, nisi sua* ? si vero id eum explorare velles, 10. a peritiusque diceret, nihil eum fecisse, nisi voluptatis causa, quo modo cum tandem latum fuisse existimes ? Esto : fecerit, si ita vis, Torquatus propter suas utilitates, malo enim dicere, quam voluptates, in tanto praesertim viro : num etiam ejus collega, P. Decius princeps in ea familia consulatus se devoverat, & equo admisso in medium aciem Latinorum iruebat, aliquid de voluptatibus suis cogitabat ? 11. nam ubi eam caperet, aut quando, cum sciret confisum esse mortendum, eamque mortem ardentiore studio peteret, quam Epicurus voluptatem petendam putat ? quod quidem ejus factum nisi esset *jure laudatum*, non esset imitatus quarto consulatu suo filius : neque porro ex eo natus, cum Pyrrho bellum gerens, Consul cecidisset in proelio, sequere continentem genere tertium vicissimam reip. praebuerit. contineo me ab exemplis. Graecis haec modicum est : Leonidas, Epaminondas, tres aliqui, aut quattuor, ego, si nostros colligere ceepero, perficiam illud quidem, ut se virtuti tradat constringendam voluptas. sed dies me deficiet : & ut A. Varius, qui est habitus iudex durior, dicere confessorii solebat, cum datis testibus, alii tamen citarentur, *Aut hoc testium satis est, aut nescio, quid satis sit* : sic a me 12. satis datum est testium, quid enim ?

1. Quinte Fadus Gallo.] M. nostri haec omnes servant Fadus, sed infra tamen plerique filiam vocant Fadiam : neque aliter editio Victorii.
 2. Nemo nostrum negabat.] Ineptae lectio, quam arguit Pal. pr. in quo, *credidit*, cuius veritatem tuncur satis insequentia. neque aliter errat ex membranis veteris Ios Scaliger.
 3. Ad eunda sunt quavis pericula.] Pal. pr. videror iustio habuisse ad eunda sunt seu pericula, factumque inde se subductumque lineola, tanquam superfluum.
 4. Illam omnem conatum suam.] Ita omnes Pall. non ille, quomodo vulgati.
 5. Animi causa si opus fuerit dimicabit.] Scripserunt hanc falsi arguant Pall. sec. in quibus omnibus, cum causa. non affequetur mentem auctoris eadem exemplaria, mox habent potestati : non potest.
 6. Est enim quamvis vellet iustus, iniquus poterat impune.] Aliquid & hec lateat monstrari. est enim in Pal. pr. esse enim quam vellet iniquus, *potestatem poterat impune*, lectione plana, si addita syllaba legeretur, *injussive*. Manutius erudit ex uno. esse enim quamvis iniquus poterat impune. Scaliger adferre prom. habet libro suo : *Est enim quam vellet, iniquus : iustus poterat impune*.
 7. Velle aliquid impudentem.] Est a Pall. pr. ac ver. antea publico iure editiones, non habebant illud al. quem.

8. Mors tibi emolumentum futura sit.] Sic Pal. pr. exprestoratque optimus Victorius, sed nemo voluit sequi maluerat *salvare*, quod Gualtero tamen hanc satis faciebat, eaque propter coniecerat *latura*.
 9. Sed impune tamen, scisse enim te qui cogere possit ?] Mirè se super hoc loco jactat Lambinus, sed totum tamen non perpurgavit, nec fecimus, ope Palat. primi, & tertii, vulgo erat : *sed impune tamen id te cogere possit, quia enim cogere possit*. Lambinus repoluerat & scriptis suis : *tamen scisse enim qui cogere possit*.
 10. A peritiusque diceret.] Encliticam addidi è Pal. pr. quo ipso aliter distinguitur tota perodus sitque nervosior.
 11. Nemo nisi tam caperet aut quando.] Sequendus magis Pal. pr. in quo non comparat *non*, habetque *ubi* : *aut tam caperet*. hoc tamen à manu secundae tum prius fuisse, ut eam.
 12. Satis datum est testium.] Est à Palatino primo & Scallig. admittique tanto confidentius quod tale quid etiam crucif. Lambinus è suis. homo enim ille sapiens editio in eam suam meliorem fecit auctoritate verorum exemplarium, quamvis id minime retulerit in notis, quod nescio, an fecerit, quod non arbitrarer sibi tam exilium reddendam rationem : aut vero, si discerner possent, emendationes ipsius textui invertebat, ab prioribus istis. Gualterius haec coniecerat : *satis testium est. Dic dum, quid enim, &c.* nimis coarctè.

enim? te ipsum, dignissimum maioribus tuis, voluptasne induxit, ut adolefcentulus eriperes P. Sullæ consulatum? quem cum ad patrem tuum retulisses, fortissimum virum, qualis ille vel consul, vel civis cum semper, tum post consulatum fuit? quo quidem auctore nos ipsa gestimus ut omnibus potius quam ipso boni consuluerimus. At quàm pulchrè dicere videbare, cum ex altera parte ponebas cumulatam aliquem plurimis, & maximis voluptatibus, nullo nec præsentis nec futuro dolore; ex altera autem, cruciatibus maximis, toto corpore, nulla nec adjuncta, nec sperata voluptate; & quærebas, quis aut hoc miserior, aut superiore illo beator foret? deinde concludebas, summum malum esse dolorem, summum bonum voluptatem? L. Thorius Balbus fuit, Lanuvius; quem meminisse tu non potes. is ita vivebat, ut nulla tam exquisita posse inveniri voluptas, quæ non abundaret. erat & cupidus voluptatum, & cuiusvis generis ejus intelligens, & copiosus: ita non superstitiosus, ut illa plurima in sua patria sacrificia, & fana contemneret: ita non timidus ad mortem, ut in acie sit ob remp. interfectus. cupiditates non Epicuri divisione sinebat, sed sua fatietate. habebat tamen rationem validissimam: utebatur iis exercitationibus, ut ad cenam & cœnariens, & sitiens veniret: eo cibo, qui & suavissimus esset, & idem facillimus ad concoquendum: vino, & ad voluptatem, & ne noceret. cetera illa adhibebat, quibus demitis negat se Epicurum intelligere, quid sit bonum. ab:rat omnis dolor: quasi si adesset, nec molliter ferret, & tamen medicis plus, quàm philosophis uteretur. color: egregius, integra valetudo, summa gratia, vita denique conferta voluptatum omnium varietate. 1 Hunc verò beatum oratio quidem vestra sic cogitat. Ego, huic quem anteponam, non audeo dicere: inquit pro me ipsa virtus; nec dubitabit isti vestro beato M. Regulam antepone. quem quidem, cum sua voluntate, nulla vi coactus, præter fidem, quam dederat hosti, ex patria Carthaginem revertisset, 2 tum ipsum, cum vigiliis, & fame cruciaretur, clamat virtus beatiorem fuisse, quàm potantem in rosa Thorium. 3 Bella magna gesserat, bis consul fuerat, triumpharat nec tamen sua illa superiora, tam magna, neque tam præclara ducebat, quàm nullum ultimum casum, quem propter fidem, constantiamque susceperat? QVI NON ERAT miserabilis videtur audientibus, 4 illi perpetuus erat volentarius. non enim hilaritate, nec laeta via, nec risu, aut joco, comite la vitatio, sed sapa etiam tristis firmitate, & constantia sunt beati. Stuprata per vim Lucretia à regis filio, 5 testata civeis, se ipsam interemit. hic dolor populi Rom. duce & auctore Bruto, causa civitati libertatis fuit: ob ejusque mulieris memo-

riam primo anno & vir, & pater ejus, consul est factus. Tenuis L. Virginus, unusque de multis, sexagesimo anno post libertatem recepit, 6 virginem filiam, sua manu occidit, potius, quàm ea App. Claudii libini, qui tum erat 7 summo in imperio, dederetur. Aut hæc tibi, Torquate, sunt vituperanda, aut patrocinium voluptatis repudiandum. Quod autem patrocinium, aut quæ ista causa est voluptatis quæ nec testis illos est claris viris, nec laudatores poterit adhibere? ut enim nos ex annalium monumentis testis exciamus eos, quorum omnis vita consumpta est in laboribus gloriosis, qui voluptatis nomen audire non possent: sic in vestris disputationibus historia muta est: numquam audiivi in Epicuri schola Lycurgum, Solonem, Militiadem, Themistoclem, Epaminondam nominari: qui in ore sunt ceterorum omnium philosophorum. 8 Nunc verò, quoniam hæc nos etiam tractare cœpimus, suppeditabit nobis 9 Atticus de thesauris suis, 10 quos, & quatuor viros habere testium fat est nonne melius est de his aliquid, quàm tantis voluminibus 11 de Themistocle loqui? Sint ista Græcorum, quamquam ab his philosophiam, & omnes ingenue disciplinas habemus sed tam est aliquid, quod nobis non liceat, liceat illis. Pugnant Stoici cum Peripateticis. alteri negant quidquam esse bonum, nisi quod honestum sit. alteri, plurimum se, & longè, longèque plurimum tribuere honestati, sed tamen & in corpore, & extrà, esse quædam bona. Et CERTAMEN HONESTVM, & disputatio splendida: omnis est enim de virtutis dignitate contentio, 12 at cum tuis cum differas, multa sunt audienda etiam de obscenis voluptatibus, de quibus ab Epicuro sè pissime dicitur. Non potes ergo ista tueri, Torquate, mihi crede, si te ipse, & tuas cogitationes, & studia perpexeris. pudebit te, inquit illius tabula, quam Cleanthes, sanè commode, verbis depingere solebat. Jubebat eos, qui audiebant, secum ipsos cogitare pictam in tabula VOLVPTATEM, pulcherrimo vestitu, & ornatu regali, in folio sedentem: præstito esse virtutes, ut ancillulas, quæ nihil aliud agerent, nullum suum officium ducerent, nisi ut voluptati ministrarent, & eam tantum ad aurem admovent, (si modò id pictura intelligi possit,) ut caveret, 13 ne quid periceret imprudens, quod offenderet animos hominum, aut quidquam è quo oriretur aliquis dolor. Nos quidem virtutes sic nata sumus, ut tibi serviremus: 14 aliud negotii nihil habemus. At negat Epicurus (hoc enim vestrum lumen est) quemquam qui honestum vivat, jucundè posse vivere. quasi ego id crederem, quid ille ajat, aut neget. illud quæro, quid ei, 15 qui in voluptate summum bonum putat, consentaneum sit dicere: Quid offers 16 cur Thorius.

Postu.

1. Hunc verò beatum oratio quidem vestra sic cogitat. Nihil lecto, si credendum Pal. pr. qui habet: Hunc verò beatum oratio quidem vestra sic cogitat, rectè, dummodo referatur: Hunc verò beatum, ratio quidem vestra cogitavit: ego quid, &c.

2. Tum ipsum. Pal. idem, eum ipsum, melius.

3. Bella magna gesserat: sic Cæsar. Non aliter Pall. pr. sine illo &c.

4. Illi perpetuus erat volentarius. Neotericæ edd. volentarius, sed præter Pall. lex & olim Rufosetiam Victorianum & Camerarianum, quibus com sentit oratio subsequens.

5. Testata civeis. Ita omnes Pall. nempè civeis, excepte sexto, in quo testata civeis vi. hoc mones: quia video quosdam non abhorre ab, testata civeis: inter quos & Gulielmus, interpretatur quæ de testata, quomodo locutus & Propertius. male nec refert quod domi se interfectis Lucretia, ad juratio enim æpè: testatur Deos hominesque absentes, quam præfentes. Scaligeri verus habebat testata civeis.

6. Virginem filiam sua manu. Longè istud venustius quàm vulgatum, Virginem, quod erantatum in uno Palatio, alterum in ceteris omnibus: neque secus ed. no Victorii.

7. Summo in imperio. Nihil pejor, si non melius Pall. quatuor, summo imperio.

8. Non verò, quoniam, &c. Paullos Manucius aptus putabar ad sententiam: Non verò, & ita quoque Pall. qua: vor: sed pr. cimen & ceteris propugnant vulgatum; pro quo sèntat explorum copiam, quam statim exhibet auctor, verbaque omnia subsequencia id ipsum dixerim vociferantur.

9. Atticus orator. Vocem posteriorem erivnunc primum ex Pal. pr.

ac tertio, hætenus delituit.

10. Quæ quæ: quoniam vivere habere istum fat est. Vix se tenuit manus, quin funditus erad. careo, voces quatuor à fine, tanquam libariti positus quàm Tuilli. certè nulla ejus fibra, imò umbra in optimo illo nostro Palatio Scaliger indicavit fuisse in suo codice ac Morelli, vixit? quibus punctis si voluit ostendere dictiones eas abuisse iisdem libris, rem factam habemus.

11. De Themistocle. Vulgata lectio Themistocle, minus rectè, & contra quinque Palatinos quorum plerique Themistocle aut Themistocle, primus verò, Themistocle, cum prius fuisset Themistocle, consulantur notæ Lambiniana nam & Scaliger lib. Themistocle.

12. Ac cum tuu cum à sicut. Melius quod est in Pal. præ manu emendatoris, tuu tu differat.

13. Ne quid periceret imprudens. Pal. ille melior, fuerit. nec video cur displicerit.

14. Aliud negotii nihil habemus. Antiquè Pal. pr. & quart. aliud negotium nihil habemus.

15. Qui in voluptate summum bonum putat. Pal. pr. pona. rectè, alias hæud absurda conjectura Gulielmi, qui voluptate summum bonum putat.

16. Cur, Thorius, Puffinus, cur Chius, &c. Ita omnes editi neque recedit Pal. pr. quàm transpositæ vocum, cur Thorius, cur Chius Puffinus, ceteri nostri nulli insistant scripturæ vulgatæ, nisi quod unus acque alter, cur Chius unita voce videantur alix lectiones in Mons Fulvii Vestini. Scaliger annotavit alias legi Chius, plerique sabbatit, cur Thorius, cur C. Hærinus Puffinus, qui primus murenarum nivarum: excogitavit, rectè Plinio l. b. ix. Nat. Hist. cap. 155.

Postulamus, cur Chius, cur omnium horum magister, Orator non jucundissime vixerit? Ipse negat, ut ante dixi, luxuriosorum vitam reprehendam, nisi plane fatui sint, id est, nisi aut cupiant, aut metuant, quarum ambarum rerum cum medicinam pollicetur, luxuria licentiam pollicetur. his enim rebus detractis, negat se reperire in afororum vita quod reprehendat. non igitur potestis voluptate omnia dirigentes, aut tueri, aut retinere virtutem, nam nec vis bonus, ac justus haberi debet, qui ne malum habeat, abstinet se ab injuria. nostri credo illud:

1. Nemo pius est, qui pietatem

Cave quidquam putes esse verius, nec enim, dum metuit, justus est; & certe, si metuere destiterit, non erit, 2 non metuet autem, si ve celare poterit, si ve opibus magnis quidquid fecerit obtinere; certeque malet existimari bonus vir, ut non sit, quam esse, ut non putetur. Ita, quod certissimum est, pro vera, certeque justitia, simulationem nobis justitia traditis; praecipitque quodam modo, ut nostram stabilem conscientiam contemnamus, aliorum errantem opinionem aucupemur. Quae dici eadem de ceteris virtutibus possunt: quarum omnium fundamenta vos in voluptate, tanquam in aqua ponitis. Quid enim? forte ne possimus dicere eundem illum Torquatum? delector enim, quamquam te non possum, ut ais, corrumpere: delector, inquam, & familia vestra, & nomine. 3 & hercule mihi vir optimus, nostrique amanti simus, A. Torquatus, versatur ante oculos: cujus quantum studium, & quam insigne fuerit erga me temporibus illis, quae nota sunt omnibus, scire necesse est utrumque vestrum. quae mihi ipsi, qui volo & esse, & haberi gratus, grata non essent, nisi cum perspicerem mea causa mihi amicum fuisse, non sua: nisi hoc dicitis, tua quod interest omnium recte facere. si id dicitis, vicimus. id enim volumus, id contendimus, ut OFFICIUM FRUCTUS, SIT IPSUM OFFICIUM. Hoc ille tunc non vult, omnibusque ex rebus voluptatem, quasi mercedem, exigit, sed ad illum redeo. Si voluptatis causa cum Gallo apud Anienem depugnavit provocatus, & ex ejus spoliis sibi & torquem, & cognomen induit 4 nullam aliam ob causam, nisi quod ei talia facta, digna viro videbantur; sortem non puto. 5 Jam si pudor, si modestia, si pudicitia, si uno verbo, temperantia, penae, aut infamiae metu coerebuntur, non sanctitate sua se trabuntur: quod adulterium, quod stuprum, quae libido non se propiciet, ac projiciet aut occultatione proposita aut impunitate, aut licentia? Quid? illud, Torquate, quale tandem v detur? te isto nomine, ingenio, gloria, quae facis, quae cogitas, quae contendis, quo referas, cujus rei causa perficere, quae conaris, velis, quod optimum denique in vita iudices, non audere in conventu dicere? quid enim mereri velis jam, cum magistratum inieris, & in concionem ascenderit, (est enim tibi edicendum, quae sis observaturus in jure dicendo: & fortasse etiam, si tibi erit visum, aliquid de majoribus tuis, & de te ipso dicas, more majorum) quid merearis igitur, ut

te dicas in eo magistratu omnia voluptatis causa facturum esse? teque nihil tecisse in vita, nisi voluptatis causa? An me, inquis, tam amentem putas, ut apud imperitos isto modo loquar? At tu eadem ista dic in iudicio, aut, si coronam times, dic in senatu: numquam facies, cur, nisi quod turpi est oratio? mene ergo, & Triarium, dignos exitimas, apud quos turpiter loquere? Verum, esto, verbum ipsum voluptatis non habet dignitatem: nec nos fortasse intelligimus. hoc enim itentidem dicitis, non intelligere nos, voluptatem quam dicitis. Rem vides difficilem, & obscuram. 6 individua cum dicitis, & intermundia, quae nec sunt ulla, nec possunt esse, intelligimus: voluptas, quae passeribus nota est omnibus, a nobis intelligi non potest? quid, si efficio, ut fateare, me non modo, quid sit voluptas, scire, (est enim jucundus motus in se) sed etiam, quid eam tu velis esse? tum enim eam ipsam vis, quam modo ego dixi: & nomen imponis, in motu ut sit, & faciat aliquam varietatem: tum aliam quamdam summam voluptatem, cui addi nihil possit: eam tum adesse, cum dolor omnis abest, eamque stabilem appellas. sit sane ista voluptas. dic in quovis conventu, te omnia facere, ne doleas. si ne hoc quidem satis ample, satis honeste dici putas; dic te omnia & in isto magistratu, & in omni vita, utilitatis tuae causa facturum, nihil nisi quod expediat, nihil denique nisi tua causa: quena clamorem concionis, aut quam spem consulatus ejus, qui tibi paratissimus est, futuram putes? 7 carne rationem sequare, quae tecum, ipse cum tuis utat. proficere autem, & in medium proficere non audeas? At verò illa, quae Peripatetici, quae Stoici dicunt, semper tibi in ore sunt, in iudiciis, in senatu, OFFICIUM, 8 AEQUITATEM, DIGNITATEM, FIDEM, RECTA HONESTA DIGNA IMPERIO, DIGNA POP. ROM. OMNIA PERICULA PRO REPUBLICA, MORI PRO PATRIA, haec cum loqueris, 9 nos barones stupemus: ut videlicet tecum ipse ridens nam inter ista tam magna verba, tamque praedara, non habet ullum voluptas locum, non modo illa, quam in motu esse dicitis, quam omnes urbani, rustici, omnes, inquam, qui Latine loquuntur, voluptatem vocant: sed ne haec quidem stabilis, quam, praeter vos, nemo appellat voluptatem. 10 Vide, ne non debeas verbis nostris uti, sententis tuis. Quod si vultum tuis, 11 si in oculis fingeres, quae graevius viderere, non esset tui similis: verba tu fingas, & ea dicas, quae non sentias, aut etiam, ut vestitum, si sententiam haberes aliam domesticam, aliam forensem, ut in fronte ostentatio sit, intus veritas occultetur? Vide, quae, rectissime sit, mihi quidem BARONUM RAE VIDENTUR opiniones, quae honestae, quae laudabiles, quae gloriose, quae in senatu, quae apud populum, quae in omni coetu, 12 concilioque proferendae sint: ne id non pudeat sentire, quod pudeat dicere. Amicitiae verò locus ubi esse potest, aut qui amicus esse cuquam, quem non ipsum amicitiae propter ipsum? quid autem est amare, è quo nomen ductum amicitiae est, nisi velle bonis aliquid afficere quam

1. Nemo pius est, qui pietatem. Cave quidquam, &c.) Expressi fidenter quod erat in Pal. pr. quod meminisse Tullium saepe dimidiatos laudare verbus, quasi proverbales & alioquin illud cave quod addebant editiones al. nihil in se continet, quo sensus melius sit Fulvii Vrsini amicus coniecit, qui pius metu agit. Gulielmus verò, qui pietatem metu capis. Scaliger: Nemo pius est, qui pietatem, cum caveo.

2. Non metuet autem, si ve celare poterit, si ve opibus magnis, quidquid fecerit, obtinere: certeque malet. Ita Paullus Manutius ex scripto Massici libro, cui respondeat omnino Pal. pr. quam quodis, malet.

3. Et hocale mihi vis optimus. Sic etiam Lambiniani, nedum Palatinus ille primus nam reliqui modo, vis, ut editi.

4. Nihil aliam ob causam, &c.) Man. & Lamb. aliam, sed nolentibus mihi, certe non rris, uno & ratione, & loquendi consuetudine.

5. Jam si pudor, si modestia, & loquendi consuetudine. 6. Torquate, si tibi erit visum, aliquid de majoribus tuis, & de te ipso dicas, more majorum. Illud si pudor est, & Pal. pr. voluitque revocato V. chorru, sed nemo aufert e.

6. Torquate, si tibi erit visum, aliquid de majoribus tuis, & de te ipso dicas, more majorum. Verba bina cum dicitis, revo-

cavi ex Pal. pr. ac tert. fuerat idem antea Victorius, sed iterum eiecerit editores sequentes.

7. Eam rationem sequere. Pal. pr. tunc variem igitur sequere, quod igitur etiam est in tertio; & intercedendum videtur.

8. Aequitatem, dignitatem, fidem, &c.) Sic quoque ille Palatinus, non ut coniecit nonnulli, aequitas, dignitas, fides, neque opus est ullo modo, nostra interpolatione.

9. Nos barones. Ita omnes Palatini ad unum, neque secus aliorum, mihi non varentes, aut barones.

10. Vide ut non audeas. Palatinus ille: Vide igitur, ut non audeas, quae particula haec habet quod agat Scalig. verus, vide ut non audeas.

11. Si in oculis fingeres. Nescio an non sit librarum vitium, quod reperi in Pal. pr. fingere.

12. Concilioque proferenda sunt. Membranæ eadem, item Scalig. profertenda; neque displicet.

quàm maximis, etiam si ad se ex illis nihil redeat? Et quidem prodest, inquit, mihi eo esse animo. Immo videtur fortasse, 2 esse enim, nisi eris, non potes. qui autem esse poteris, nisi te amor ipse ceperit? quod non 3 sub dubia utilitatis ratione effici solet, sed ipsum à se oritur. & sua sponte nascitur. At enim sequor utilitatem. Manebit ergo amicitia tam diu, quàm diu sequitur utilitas? & si utilitas amicitiam constituit, tollas eadem. Sed quid ages tandem, si utilitas ab amicitia (ut sit saepe) defecerit? relinquesne? quæ ista amicitia est? retinebis? qui convenit? quid enim de amicitia statueris, 4 utilitatis causa expetenda? vides. Ne in odium venias, si amicum delitero tueri. Primum, cur ista res digna 5 odio est, nisi quod est turpis? Quod si, ne quo incommodo à faciliare, non relinques amicum: tamen, ne sine fructu alligatus sis, ut moriatur, optabis. Quod si non fructu utilitatem tibi nullam afferet, sed salute rei familiaris erunt faciunda, labores suscipiendi, ad eundem vitæ periculum: ne tunc quidem te respicies, & cogitabis sibi quemque natum esse, & suis voluptatibus? vadem te ad mortem tyranno dabis pro amico: ut Pythagoreus ille 6 fecit Siculo tyranno? aut Pylades cum sis, diceres te esse Orestem, ut moriatur pro amico? aut, si esses Orestes, Pyladem refelleres, te indicares? & si id non probares, quo minus ambo unà neceamini, 7 non precare? Faceres tu quidem, Torquate, hæc omnia. nihil enim arbitror magna laude dignum, quod te pratermissurum credam aut mortis, aut doloris metu. non queritur autem, quid natura tua contentanemur sit, sed quid disciplina. ratio ista, quam defendis; præcepta, quæ didicisti, quæ probas, funditus evertunt amicitiam: quamvis eam Epicurus, ut facit, in cælum efferat laudibus. At coluit ipse amicitias. Quasi quis illum neget & bonum virum, & comem, & humanum fuisse. de ingenio ejus in his disputationibus, non de moribus queritur. In ista in Græcorum levitate pervertitur, qui maledictis infestantur eos, à quibus de veritate dissentiunt. Sed quamvis comis 8 in amicitia tuendis fuerit, tamen, si hæc vera sunt, (nihil enim assero) non satis acutus fuit. At multis se probavit: & quidem jure fortasse: sed tamen NON GRAVISSIMUM EST TESTIMONIUM MULTITVDINIS; in omni enim arte, vel studio, vel quavis scientia, vel in ipsa virtute, optimum quidque rarissimum est. Ac mihi quidem, quod & ipse bonus vir fuit, & multi Epicurei fuerunt, & hodie sunt & in amicitia fideles, & in omni vita constantes, & graves, nec voluptate, sed officio consilia moderantes, hoc videtur major vis

honestatis, & minor voluptatis. Ita enim vivunt quidam, 9 ut eorum vita refeclatur oratio, atque ut ceteri existimantur dicere melius, quàm facere: sic hi in hi videntur facere melius, quàm dicere. Sed hæc nihil sinit ad rem. illa vides nusquam à te de amicitia dicta sunt. & quibus enim mihi videbat ab ipso Epicuro dictum cognoscere: amicitiam à voluptate non posse divelli. ob eamque rem, colendam esse, 10 quod sine ea tutò, & sine metu vivi non posset, nec jucundè quidem posset. Satis est ad hoc responsum, attulisti aliud humanius horum recentiorum, numquam dictum ab ipso illo, quod sciam; primo utilitatis causa amicum expetere: cum autem usus accessisset, tum ipsum amari propter se, etiam omiſſa spe voluptatis. hoc etſi 11 multis modis reprehendi potest, tamen 12 accipio quod dicit mihi enim satis est, ipsis non satis. nam aliquando posse rectè fieri dicunt, nulla expectata, nec quaſita voluptate. 13 Possuisti etiam, dicere alios, foedus quoddam inter se facere sapienter, ut quemadmodum sint in se ipsos animati, eodem modo sint erga amicos: id & fieri posse, & saepe esse factum, & ad voluptates percipiendas maxime pertinere. Hoc foedus facere si potuerunt, faciunt etiam illud in æquitate, modestiam, virtutes omnes per se ipsas gratis diligunt. At vero si fructibus, & emolumentis, & utilitatibus amicitias colimus, si nulla caritas erit, quæ faciat amicitiam ipsam sua sponte, vi sua, ex se, & propter se expetendam; dubium est, quin fundus, & insulas amicis autepanemus? Licet hæc rursus ea commemorare, quæ o. timis verbis ab Epicuro de laudibus amicitie dicta sunt. non quæ ro, quid dicat, sed quid convenienter possit rationi, & sententia sua dicere. Utilitatis causa amicitia est quaſita. num igitur utilitorem tibi hunc Triarium putas esse posse, 14 quàm si tua sint, Puteolis gramina? collige omnia, quæ soleris; PRÆSIDIUM AMICORVM. Satis est tibi in te, satis in legibus, 15 satis & in mediocribus amicitis præsidium contemni non poteris. odium autem & invidiam facile vitabis. ad eas enim res ab Epicuro præcepta dantur, & tamen 6 non tantis vestigalibus ad libertatem utens, etiam sine hac Pyladea amicitia, multorum te benevolentia præclare & roebere, & munice. At quicum sola seria, ut dicitur, quicum atæana, quicum oculata omnia? Tecum optimè: deinde etiam cum mediocri amico. Sed fac ista esse 17 non inopportuna: quid ad utilitatem tantæ pecuniae? Vides igitur, si amicitiam suam caritate metare, nihil esse præstantius: sin emolumento, summam familiaritatem, prædiorum pretiosorum mercede superari. M. igitur

L. SV M

1. Et quidem præd. inquit, mihi est esse animo. Sic forè Pall. nisi quod hæc dignitas quidem inethoresque habentis inquit. Victorius: Quod præd. inquit mihi in esse animo. Manutius: Equid præd. inquit mihi est, & peſſime alium: quod moneo quia eadem lectio acquiescat Brutus.

2. Iſt enim niſi non potes. Fulvii Verſi codex, niſi ſis, cui nullus noſtorum adſcripſatur, etiam ſi ſcripturæ non male.

3. Sub dubia utilitatis ratione. Lambinos ſubdicit præter exemplaria calamo exarata.

4. Ut ſatis causa expetenda. Verba ſibi hæc tria tollunt Paulus Manutius, ac Lambinos: ſed in v. tis miſſ. & mente auctoris, nam Epicureum hoc erat, nihil facere niſi utilitatis ſortæ causa, ac ſupra auditum eſt.

5. Odio eſt, niſi quod eſt turpis? Quod ſine qua, & c. Debetur palmaria ſibi commendatio Palatino præ. tamque clara eſt, ut de ea dubitari nequeat. ut vulgata lectio, nihil erat inquinatius; Lambiniana correptione, nihil dilucius.

6. Sic Siculo tyranno. Dicitur poſtremo videtur adnotamentum Scholiæſtæ.

7. Non precare. Sic miſſ. noſtro omnes, ſic antiquus impreſſi; etiam Victor recentiores obſervant nobis deprecari, quare noſtro.

8. In amicitia caranda. Ita quidem Victorii editio & ſequentes, verum alii veros, in amicum quomodo & Pall. ſex.

9. Verum vitæ refeclatur oratio. Reduxi ſcripturam veterem, tam colorum, quàm manu exaratorum codicum. recentiores enim, vitæ præter, refeclatur oratio.

10. Quod ſine ea tutò, & c. Acute admodum Paulus Manutius con-

ſinit, quod ſine ea, & c. ſed hæreo adhuc an admittere debeat.

11. Melius miſſu reprehendi. Pal. præ. malis modè aut multitudine, nam ſyllaba ultima ſcripta eſt per notam.

12. Accipio quod dicit. Malim dicit, ob ſtatim ſequentia: & verò ſic quæque ille præ. Pal.

13. Poſuisti etiam. Ita planè Pal. præ. quod longè heic optius illo vulgato autem. ideoque ſtatim eieci.

14. Quomodo ſi tua ſint, Puteolis gramina. Palatini quatuor propugnant hanc ſcripturam, nam tert. gramina. ac enim primos ille reſpiciens gramina: ut vix in hi dubium ſit, quum ita ſcribendum, ſed hæc præter majuscula, ut ſit nomen fundi admodum uberis in tractu Puteolano. videatur tamen Victorius ſuper vulgata lectione libro vi. Var. lect. cap. 12. Muretus verò eidem adverſarius libro vii. Var. lect. cap. 20.

15. Satis in mediocribus amicitis præſidium. Palat. ille præ. præſidium, manſitque: neque reſugerim; præſertim cum ſic quoque compareat in ceteris Pall. quamvis alia diſtinctione; ea ſcilicet quam & in ſuo reſepit Fulvius noſter Verſinus.

16. Non tanta veſtigalibus ad libertatem utens. Revocavi exoletam editionum ſcripturam perniciter hærentem in Palatinis omnia, tanto magis quod diſpliceret Lambino, cui in deliciis ad libertatem interim monebat leſtor nondum Tullio ſuam reddidit ſententiam: etiam negatam non, quæ nulla proſur eſt in Pal. primo; hæc quoque menti lequent s maxime adverſatur, meo quidem iudicio, quod quod idem non ſubductum lineis in Scaligerano.

17. Non inopportuna. Ita quoque Pal. præ. non inopportuna; ut prius editi.

L. Inſi-

in p s y m ames oportet, non mea, si veri amici futuri sumus. Sed in rebus apertissimis nimium longi sumus. perfectio enim, & conclusio, neque virtutibus, neque amicitis usquam locum esse, si ad voluptatem omnia referantur: nihil præterea magnopere dicendum. at tamen, ne cui loco non videatur esse responsum, prætea etiam nunc dicam ad reliqua in orationem tuam. Quoniam igitur omnis summa philosophiæ, ad beatè vivendum refertur, idque unum expetentes homines se ad hoc studium contulerunt: beatè autem vivere alii in alio, vos in voluptate ponitis, item contra, & omnem felicitatem in dolore: id primum videamus, beatè vivere vestrum quale sit. Atque hoc dabitur, ut opinor, si modò sit aliquid, esse beatum *id opatore totum ponit in potestate sapientia*, nam, si amitti vita beata potest, beata esse non potest, quis enim confidit semper sibi illud stabile, & firmum permanentur, quod fragile & caducum sit? qui autem diffidet perpetuitati bonorum suorum, timeat necesse est, ne aliquando, amissis illis, sit miser beatus autem esse in maximum verum timore nemo potest, nemo igitur esse beatus potest, neque enim in aliqua parte, sed in perpetuitate temporis & vita beata duci solet: neque appellatur omnino vita beata, nisi confecta, atque absoluta: nec potest quisquam aliàs beatus esse aliàs miser, qui enim existimabit posse se miserum esse, beatus non erit, nam cum semel est suscepta beata vita, tam permanet quam ipsa illa *esset dicitur beata vita sapientia*: neque expectat ultimum tempus ætatis: quod Cælo scribit Herodotus præceptum à Solone, etenim, quemadmodum tute dicebas, negat Epicurus diuturnitatem quidem temporis ad beatè vivendum aliquid afferre, nec minorem voluptatem percipi in brevitate temporis, quam si illa sit sempiterna. Hæc dicuntur inconstantissimè cum enim summum bonum in voluptate ponat, negat infinito tempore ætatis voluptatem fieri majorem, quam finito, atque modico. Qui bonum omne in virtute ponit, is potest dicere perfecti beatam vitam perfectione virtutis, negat enim summo bono afferre incrementum diem, qui autem voluptate vitam effici beatam putabit, qui sibi is convenit, si negabit voluptatem crescere longinquitate? igitur ne dolorem quidem. An dolor longissimus quibz miserimus: voluptatem non optabiliorem diuturnitas facit? Quid est igitur, cur ita semper deum appellet Epicurus, beatum & æternum, dempta enim æternitate nihilo beator Jupiter, quam Epicurus, uterque enim summo bono fruitur, id est, voluptate & at enim hic etiam dolore, at eum nihil facit, ait enim se, si uratur, quam hoc suave dicitur. Qua igitur re à deo vincitur, si æternitate non vincitur? in qua quid est boni præter summam voluptatem, & eam sempiternam? quid ergo æternæ gloriæ loqui, nisi constanter loquat? in voluptate corporis (addam, si vis, animi, & dum ea ipsa, ut vultis sit quod & in corpore) situm est vivere beatè Quid? istam voluptatem perpetuam quis potest præstare sapienti? nam quibus rebus efficiuntur voluptates, hæc non sunt in potestate sapientis, non enim in ipsa sapientia positum est beatum esse, sed in iis rebus, quas sapientia comparat ad voluptatem, totum autem id externum: & quod externum

id in casu est, ita sit beata vita domina fortuna quam Epicurus ait exiguum inter venire sapienti. Age inquit: ista parva sunt, sapientem locupletat ipsa natura: cuius divitias Epicurus repugabile esse docuit. Hæc bene dicuntur: nec ego repugno: sed inter sese ipsa pugnant, negat enim TENNISIMO victu, id est contentissimis escis, & potionibus minorem voluptatem percipi, quam rebus exquisitissimis ad epulandum. Huic ego, si negaret quidquam interesse ad beatè vivendum, quali uteretur victu, concederem: laudarem etiam: verum enim diceret, idque Socratem, qui voluptatem nullo loco numerat, audio dicentem, *cibi condimentum esse famem: potio frim*, sed qui ad voluptatem omnia referens, vivit ut Gallonius, loquitur ut Frugi ille Pifo, non audio, nec enim eum, quod sentiat, dicere existimo, Naturaleis divitiis dixit repugabile esse, quòd parvo esset natura contenta, certe, nisi voluptatem tanti estimaretis. Non minor, inquit, voluptas percipitur ex vilissimis rebus, quam ex pretiosissimis. Hoc est non modò cor non habere sed ne palatum quidem qui eum voluptatem ipsam contemnant, iis licet dicere, se accipenserem menæ non antepone re cui verò in voluptate summum bonum est, huic omnia sensu, non ratione sunt iudicanda: eaque dicenda optima, qua sunt suavissima. 6 Verum esto: consequatur summus voluptates, non modò parvo, sed per me nihilo, si potest: sit voluptas non minor in nascituro illo, quo vesci Perias esse solitos scribit Xenophon, quam in Syraculanis mensis, quæ à Platone graviter vituperantur: sit, inquam, tam facilis, quam vultis, voluptatis comparatio: quid de dolore dicemus? cuius tanta tormenta sunt, ut in his beata vita, si modò dolor summum malum est, esse non possit ipse enim Metrodorus patet alter Epicurus, beatum esse describit his ferè verbis: *cum corpus bene constitutum sit, & sit exploratum, ita futurum*. An id exploratum cuiquam potest esse? quo modo sese habiturum sit corpus, non dico ad annum, sed ad vesperam? dolor igitur, id est summum malum, meruerit semper, etiam si non aderit, iam enim adesse poterit, qui potest igitur habitare in beata vita summi mali metus? Traditur, inquit, ab Epicuro ratio negligendi doloris. Jam ipsum absurdum, maximum malum negligi, sed qua tandem illa ratio est? Maximus dolor, inquit, brevis est, primum, quid tu dicis, brevis? s deinde dolorem quem maximum? quid enim? summus dolor plures dies manere non potest? vide ne etiam menses, nisi fortè eum dicis, qui simulque arripuit, interficat, quis istum dolorem timet? illum mallem levares, quo optimum atque humanissimum virum, Cn. Octavium, M. filium, familiarem meum, confici vidi: nec verò semel, nec ad breve tempus, sed & sæpe planè, & diu, quos, ille, dii immortales, cum omneis artus ardere viderentur, cruciatus perfererat? nec tamen miser esse, quia summum id malum non erat: tantummodò laboriosus videbatur, at miser, si in vitiosa, & flagitiosa vita afflueret voluptatibus. Quòd autem magnum dolorem brevem, longinquum levem esse dicitis: id non intelligo, quasi sit, vidè enim & magnos, & s eosdem bene longinquos dolores: 10 quorum alia

1. Infelicitatem omnem.) Pal. idem; miseriam omnium, quomodo item Scal.
 2. Vita beata duci solet.) Communis lectio dicit, sed contra Pall. omnnes item Victorius editionem.
 3. At tamen hic etiam dolore, at enim &c.) Sic iteram Pall. & edit à Victorio, in præfatione, nam eum &c.
 4. Dum ea ipsa, ut vultis, sit, quod & in corpore.) Haud secus Aldus avus, fecutusque est Victorius, at Neqos, dum à ea ipsa Pal. pr. n. h. l. 4. (separat à priorè scriptura, n. si in fine, habet enim tantum, sit & corpore, reliqui admittunt eundem quod, sed excludunt tamen in; præter tertium, mal. m. dum ea ipsa, ut vultis, sit & in corpore.
 5. Percipitur ex vilissimis.) Est à Pal. pr. vulgati, præ tam eum l. quod dupliciter & Lambino; expant itque, sed sine auctoritate librorum pluresiorum.
 6. Verum esto: consequatur summus voluptates, non modò parvo, sed per me nihilo.)

Expressi Palatini primi scriptoræ; quam parte sua subodoratos est non tam Lambinus, quam P. Manutius, haud etiam integrè publicavit: Utum istis modo consequatur summus voluptates, non modo parvo, sed ferè in hile, quod & in omnibus Palatinis; adeo ut vix credam Lambino adfirmanti in nullo locum comparari se vocem mids. Invasit nimicorū conjectæ eam Manut. i. & adornare veluit pro suo.
 7. Quomodo esse habiturum.) Pal. pr. se ha. forte se hie.
 8. Deinde dolorem quem maximum.) S & Pal. pr. optime, neque aliter conjectæ Manutios, & post pium Lambinus.
 9. Quomodo bene longinquos.) Illud bene, reduxi, suaviu Pall. editionis, que Victorius.
 10. Quorum alia toleratio est verior, quas &c.) Non potui amplius subtrahere scripturam Pal. pr. qua videbam loco isti melius fore quam prius cum legeretur: Quadam alia toleratio est verior. 1. Ad hunc

ratio est verior; qua uti vos non potestis, qui honestatem ipsam per se non amatis. Fortitudinis quaedam praecepta sunt, ac parè legi, quæ effeminari virum vetant in dolore. quamobrem turpe putandum est, non dico dolere (nam id quidem est interdum necesse), sed saxum illud Lemnium clamore Philoſteto funestare:

*Quod exultat, quæstu, gemitu, fremitibus
Reſonando & multum, flebilis voces refert.*

2. Huic Epicurus comparat se, si potest;

*Cui viperino morsu vene viscerum
Veniens ambuſa tetros cruciatus cians.*

Sit Epicurus Philoſteta: si gravis dolor brevis. At jam decimum annum in spelunca jacet. Si longius, levis. dat enim intervalla, & relaxat. Primum non saps: deinde quæ est ista relaxatio cum & prateritis doloris memoria, recens est: & futuri atque impendentis torquet timor? Moriatur; inquit. Fortasse id optimum, sed ubi illud, Plus semper voluptatis? si enim ita est; vide, ne facinus facias, cum mori iſuſadeas. Potius ergo illa dicantur, turpe esse viro debilitari, dolore frangi, succumbere, nam ista vestra, si gravis, brevis: si longus, levis, & dicta sunt virtutis magnitudinis animi, patientiæ, fortitudinis fomentis dolor mitigari solet. Audi, ne longe abeam, moriens quid dicat Epicurus: 4. & intellige, facta ejus cum diotis discrepare. EPICURVS HERMACHO S. Cum ageremus, inquit, vita beatum, & eundem supremum diem scribebamus has, 5. tanti autem morbi aderant vesica, & viscerum, ut nihil ad eorum magnitudinem posſi accedere. 3. Ecce miserum hominem si dolor, luminum malum est dici aliter non potest, sed audiamus ipsum: Compensabatur tamen, inquit, cum hu omnibus animi letitia, quam capiebam memoria rationum, inventorumque nostrorum. sed tu, ut dignum est tua erga me, & erga philosophiam voluntate 6. ab adolescentulo suscepta, fas ut Metrodoro tuare liberos. Non ego jam Epaminonda, non Leonida mortem hujus morti antepono: quorum alter cum vicisset Lacedæmonios apud Mantineam, simulque ipse gravi vulnere exanimari se videret; ut primum dispexit, quæſiuit, saluum esse clypeus, cum saluum esse scientes sui respondissent: rogavit, essentne susi hostes: cumque id quoque, ut cupiebat, audivisset, evellit iſuſit eam, qua erat transfixus, hæſtam, ita multo sanguine profuſo, in letitia, & in victoria est mortuus. Leonidas autem, rex Lacedæmoniorum, se in Thermopylis, trecentosque eos, quos eduxerat Sparta, cum esset propoſita aut fuga turpis, aut gloriosa mors, oppoſuit hostibus. Præſtata mortes sunt imperatoria, philosophi autem in suis lectulis plerumque moriuntur. 7. Refert tamen, quod sibi videtur esse moriens magna læti. Compensabatur, inquit, cum summo doloribus letitia. Audio equidem philosophi

vocem, Epicure; sed, quid tibi dicendum sit, oblitus es. primum enim, si vera sunt ea, quorum recordatione te gaudere dicis, hoc est, si vera sunt tua scripta & inventa; gaudere non potes. nihil enim jam habes, quod ad corpus referas. est autem à te semper dictum, nec gaudere quemquam nisi propter corpus; nec dolere. Prateritis, inquit, gaudeo. Quibusnam prateritis? si ad corpus pertinentibus, rationes tuas te video compensare cum iſtis doloribus, non memoriam corpore perceptarum voluptatum. si autem ad animum; fallum est; quod negas animi ullum esse gaudium, quod non referatur ad corpus. Cur deinde Metrodoro liberos commendas? 8. quid ex isto tuo egregio officio, & tanta fide (sic enim existimo) ad corpus refertis? Huc, & illuc, Torquate, vos verſetis licet: nihil in hac præclara epistola scriptum ab Epicuro congruens, & conveniens decretis ejus reperietis. ita redarguitur ipse à se; 9. veniuntque scripta ejus probitate ipsius, ac moribus. nam ista commendatio puerorum, memoria, & caritas amicitia, summorum officiorum in extremo spiritu conservatio, indicat innatam esse homini probitatem gratuitam, 10. non invitata voluptatibus, nec præmiorum mercedibus evocata. quod enim testimonium majus quaerimus, qua honesta & recta sint, ipsa esse optabilia per se, cum videamus 11. tanta officia morientis? Sed, ut epistolam laudandam arbitror eam, quam modo totidem ferè verbis interpretatus sum (12. quamquam ea cum summa ejus philosophi nullo modo congruebat) sic ejusdem testamentum non solum à philosophi gravitate, sed etiam ab ipsius sententia iudico discrepare. scripsit enim, & multis sæpe verbis & breviter, atque, in eo libro, quem modo nominavi. mortem nihil ad nos pertinere. quod enim dissolutum sit, id esse sine sensu: quod autem sine sensu sit, id nihil omnino ad nos pertinere. hoc ipsum elegantius poni, meliusque potuit, nam quod ita positum est, Quod dissolutum sit, id esse sine sensu, id ejusmodi est, ut non satis planè dicat, quid sit dissolutum. sed tamen intelligo, quid velit. quaero autem, quid sit, quod, cum dissolutione, id est, morte sensus omnis extinguitur: & cum reliqui nihil sit omnino, quod pertineat ad nos: tam accurate, tamque diligenter caveat, & fiant; Ut Amyntachus & Timocrates, heredes sui, de Hermachii sententia dent, quod satis sit ad diem ægrotium natalem suum quotannis, mense Gamelione: utique omnibus mensibus, vicissim die luna, dent ad eorum opulas, qui unà secum philosophari sint, ut & sui, & Metrodoro memoria colatur. Hæc ego non possum dicere non esse 13. hominis & belli, & humani; sapientis verò nullo modo, phisici præsertim, quem se ipse esse vult, putare ullum esse cujusquam diem natalem. Quid verere potest esse dies sapientis, qui semel fuit? certe non potest an ejusdemmodi: ne id quidem, 14. nisi cum multa annorum

Z z z

inter-

1. Meliorem flebilis vocis refert.] Magis istud probo subaxum fide veterum editionum omnium, quam nuper natum, meliorem, quod tantum reperci in duobus Pal. cum servarent alterum numero quatuor interque alios ille primos.

2. Huic Epicurus comparat se si potest.] Lectio nata ex P. Manuti conjectura prius enim legebatur: Huic Epicure comparat; & si potest, quomodo etiam est in Pall. sed non in primo; qui tantum servat, Huic Epicure & si potest, quod melius vulgato, quamvis tamen affirmata, reſta autem locum, sic esse perſinatam.

3. Dissoluta sunt, vitium, &c.] Nescio an non distingui possit; dissoluta sunt vitium, magis vitium animi, patientia, fortitudinis, fomentis dolor mitigari solet.

4. Et intellige facta sunt, &c.] Non male: sed tamen Pal. pr. ut innotuit.

5. Tanti autem morbi aderant vesica & viscerum.] Discrepat & heic ab veteris Pal. pr. tantum aderant vesica & viscerum morbi.

6. Ecce miserum hominem.] Vox hæc non conspicitur in primo, neque omnino desideratur.

7. Ab adolescentulo suscepta.] Sic editio Victorii, neque aliter Pall. sex recentiores, ab adolescentulo, quomodo & Aldus senior, sed proculdubio à manu Scholiasti.

8. Refert tamen quod sibi videtur esse moriens magna læti.] Iectionem hanc, cui manufacta sit, facit Pal. pr. in quo: Refert tamen quod modo

sibi videtur esse moriens, magna læti.

9. Quod ex isto, &c.] Vocula ex in nullo est Palatinorum, neque agnoscit editio à Victorio liber.

10. Veniuntque scripta ejus.] Palatinus ille pr. veniuntque, quod eum referat Lambinus existere etiam in aliorum libris non video cur postponi debeat vulgato.

11. Non invitata voluptatibus.] Sic legendum dixerat Lambinus, omnibus libris invidis; cum vulgaretur innotuit, iam, aut mutatione, ac verò sic ante ipsum ediderat Petrus Victorius ex hancque ea scriptura discreta in Pal. pr. tert. lexco.

12. Tanta officia morientis.] Ita Victorii editio, & Pal. pr. vulgari interterere, tanta esse officia.

13. Quamquam ea cum summa.] Haud aliter Pal. pr. nam tert. summa sententia. Vulgat' aliter adsumptum, minus recte, cum id vocis paulo post iterum sequatur, & verò Victorius illud hic etiam re vocatum voluit; sed nemo eum voluit sequi, ac ecce tamen idem Tullius libro de legibus lib. cap. 7. f. Legio à me edentur non perſilla sed ipse summa rerum ac sententia.

14. Hominis & belli & humani.] Pal. pr. hominis quamvis & belli &c. non male, sicque etiam Victorii editio.

15. Nisi cum multa annorum, &c.] Palat. pr. excludit voculam cum, neque ea nobis opus.

intercesserint millia, & ut omnium siderum eodem, unde profecta sint, fiat ad unum tempus reversio: nullus est igitur cujusquam dies natalis. At habetur. Et ego id scilicet nesciebam, sed, ut sit, etiam me post mortem coletur: idque testamento cavebit is, qui vobis quasi oraculum ediderit, nihil ad nos pertinere post mortem? Hæc non erant ejus, qui innumerabileis mundos, in finitasque regiones, quarum nulla esset ora, nulla extremitas, mente peragrasset, numquid tale Democritus? ut alios omittam, hunc appello, quem ille unum securus est. Quod si dies notandus fuit, eumne potius, quo natus, an eum, quo sapiens factus est? Non potuit, inquit, fieri sapiens, nisi natus esset. & isto modo ne si avia quidem ejus nata non esset. Res tota, Torquate, non doctorum hominum, velle post mortem epulis celebrari memoriam sui nominis, quos quidem dies quemadmodum agatis, & in quantum hominum facerorum urbanitatem incuratis, non dico. Nihil opus est litibus, tantum dico, magis fuisse vestrum, agere Epicuri diem natalem, quam illius, testamento cavere, ut ageretur. Sed, ut ad propositum revertamur, (de dolore enim cum dicebamus, ad istam epistolam delati sumus) nunc totum illud concludi sic licet. *Quæ in summo malo est, is tum, cum in eo est, non est beatus, sapiens autem semper beatus est, & est aliquando in dolore, non est igitur summum malum dolor.* Jam illud quale tandem est? *Bona præterita non effluere sapienti, mala meminisse non oportere.* Primum in nostrane potestate est, quid meminimus? Themistocles quidem, cum ei Simonides, aut quis alius artem memorie polliceretur, *oblivioni, inquit, malum nata meminisse etiam qua volo, oblivisci non possum qua volo.* Magno hic ingenio, led res se tamen sic habet, ut nimis imperiosi philosophi sit, veterem meminisse, vide, ne ista sint Mælianæ vestra, aut majora etiam, si imperes quod facere non possint. Quid, si etiam *juvanda memoria est præteritorum malorum?* ut proverbialia nonnulla veriora sint, quam vestra degnata. vulgo enim dicitur, *6 Jucundi alibi labores: nec malè Euripides: concludam, si potero, Latine: Græcum enim hunc versum nobis omnes:*

7 Suetu laborum est præteritorum memoria.

Sed ad bona præterita redeamus, quæ si à vobis talia diceantur, qualibus C. Marius uti poterat, ut expulsi, egens, in palude demersus, tropæorum recordatione levaret dolorem suum: audiret, & plane probarem. *NE ENIM ARBORUM vita sapientis, nec ad exitum perducipotest, si prima quæque bene ab eo consulta, atque facta, ipsius oblivione obruerentur.* Sed vobis voluptatum perceptarum recordatio vitam beatam facit, & quidem corpore perceptarum, nam si quæ sunt palia, falsum est, omnes animi voluptates esse & corporis societate. Corporis autem voluptas si etiam præterita delectat, non intelligo, cur Aristoteles Sardanapali, epigramma tantopere derideat, in-

quo ille rex Assyriæ gloriatur, se omnes secum libidinum voluptates abstulisse. *quod enim ne v. vus quidem, inquit, duntaxat sentire poterat quam dum fruebatur, quo modo id posuit mortuo permanere?* Fluit igitur voluptas corporis, & prima quæque & avolat, & piusque relinquat causas penitendi, quam recordandi; itaque beator Africanus cum patria illo modo loquens.

Desine Roma tuos hostes: reliqua que præciare;

Namq; nra monumenta meæ peperere labores.

Laboribus hic præteritis gaudet, tu jubes voluptatibus, hic se ad ea revocat, & quibus nihil umquam retulerit ad corpus; tu totus hætes in corpore. Illud autem ipsum qui obtineri potest, quod dicitur, omnes animi & voluptates, & dolores ad corporis voluptates, & dolores pertinere? Nihil ne te delectat umquam? video, quicum loquat, te igitur. Torquate, ipsum per se nihil delectat? omitto dignitatem, honestatem, spectem ipsam virtutum, de quibus antè dictum est: 10 hæc leviora ponam: potest, aut orationem, cum aut scribis, aut legis; cum omnium factorum, cum regionum conquiris historiam; signum, tabula, locus amoenus, iudi, venatio, villa Luculli, (nam si tuam dicerem, latebram haberes: ad corpus diceret pertinere) sed ea quæ dixi ad corpus referes? an est aliquid, quod te sua sponte delectet? Aut pertinacissimus fueris, si in eo pertinens ad corpus ea quæ dixi, referre: aut deserueris totam Epicuri voluptatem, si negaveris. Quod verò à te disputatum est, majores esse voluptates, & dolores animi, quam corporis; quia trium temporum particeps animus sit, corpore autem presentia solum sentiantur; qui probari potest, ut is, 11 qui propter me aliquid, plus, quam ego ipse, gaudet? Animi voluptas oritur propter voluptatem corporis, & major est animi voluptas, quam corporis, ita fit, ut gratulator latior sit quam is, cui gratuletur. Sed, dum efflicere vultis beatum sapientem, cum maximas animo voluptates percipiat, omnibusque partibus majores, quam corpore: quid occurrat, non videtis. animi enim quoque dolores percipiet omnibus partibus majores, quam corporis. ita miser sit aliquando necesse est is, quem vos beatum semper vultis esse, nec verò id, dum omnia ad voluptatem, doloremque referetis, efficietis nunquam. Quare aliud aliquid, Torquate, hominis summum bonum reperendum est. *voluptatem bestiarum concedam uti: quibus vos de summo bono testibus uti soletis.* Quid, si etiam bestie multa faciunt, duce sua quæque natura partim indulgenter vel cum labore; ut in gignendo, in educando perscile appareat, aliud quiddam iis propositum, non voluptatem? 12 turtures & cursu, & peregrinatione lætantur: congregatione aliorum quodam modo civitatis imitantur, videmus in quodam volucrium genere nonnulla indicia pietatis, cognitionem, memoriam: 13 in multis etiam desideria videmus. Ergo in bestiis erunt se-

cretæ

1. *Ut omnium siderum, &c.* Est à Victoriana, & omnibus Palatinis: vulgat, & nonnulla fid.

2. *Quam illius, insperant, &c.* Sic Pal. pr. & lex. respicitque ad præcedens vs. 11: quod deo mutari non debet cum Victorio, in verum vulgat, illam, quomodo nullus Mall. in quibus aut illam, aut illa.

3. *Sed et ad propositum revertamur.* Si sequimur auctoritatem Pal. pr. delectum illud revertamur, tanquam quod alioquin bellè subintelligatur.

4. *Ut non erit in rebus.* Est à Palatino primo, vita tamen et junctim ibi deprehendat. Nam vulgat. *isr. facis frigidè, animadveritque Lambinus, & à e. mutavit in re tam.*

5. *Simonides, aut quis alius.* Melius Pal. pr. *an quis alius*, parum interest hoc illo modo scribatur, sed cur non potius loquatur auctor verb. 2. *quisquam alienis?*

6. *Jucundi alibi labores.* Idem ms. & alii præterea quatuor *jucunde alibi labores*; neque fecus Ald. senis editio.

7. *Suetu laborum est præteritorum memoria.* Est à Palat. pr. nam editi *Suetu laborum*, quod respicit Galielmos in, *svæ. est lab.*

8. *Arborum, sive neque relinquat causas.* Ita Pal. pr. & tert. quorum pr. *quæ necesse habet causas*, non malo, publicati ante Lambianum; *arborum,*

ut arbor, sapienterque &c.

9. *Nihil us in delectat anquam?* Sic Pall. sine illo Lambini, *te sua sponte delectat*, quod frustra magnificat Mich. Brutus.

10. *Hæc leviora ponam: potest, orationem, cum aut scribis, &c.* Sic ms. nostri forte; nisi quod aliquot imitant illed *potest*; primus verò ad alioquin referat, *potest ponam, orationem, cum, &c.* ut suspicet vocem ad hoc ponam exterminandam.

11. *Qui propter me aliquid gaudet, plus quam ego ipse gaudet.* Ita quoddam editio Victorii, ac Aldi non agnoscit voces quinque postremas neque adeo utros Palatinorum: qui etiam uno consensu retinent. *Quid probat, quædams in qui propter me aliquid gaudet, cum non voluptas oritur.*

12. *Turtures & cursu & peregrinatione lætantur.* Sic aliquo: Pall. nam dicit: *Cicero & cursu*; sed lectio utraque morbida, si quidem sequimur Pal. pr. is enim solum habet, *partim cursu &c.* Aliud certe quiddam latet, quod in hac festinatione jam non erit; aut sic potius legendum erit, nam illud turturæ sanè ineptissimum est.

13. *In multis etiam desideria videmus.* Est à Tasani codice, item Palli, omnibus; est non negem posse abjici vocem ultimam. hancque etiam expressit scripturam Victorius: olim casu, *etiam desideria videmus*, recitationes primo verbo retento deleverunt secundam.

otera à voluptate humanarum quædam simulacra virtutum: in ipſis hominibus virtus, niſi voluptatis cauſa, nulla erit? & ROMANI, qui ceteris animantibus plurimum præſtat, præcipui à natura nihil dârum eſſe dicemus? Nos verò, ſi quidem in voluptate ſunt omnia, longè, multumque ſuperamur à beſtiis: quibus ipſa terra fundit ex ſeſe paſtus varios, varietique abundanteis nihil laborantibus, nobis autem aut vix, aut ne vix quidem, ſuppētunt multo labore quærentibus nec tamen ullo modo ſummum pacudi bonum, & bominis, idem mihi videtur poteſt. quid enim tanto opus eſt inſtrumento in optimis artibus comparandis, quid tanto concuſſu honeſtiſſimorum ſtudioſorum, tanto virtutum conſuatu, ſi ea nullam ad aliam rem, niſi ad voluptatem conquiruntur? ut, ſi Xerxes, cum tantis claſſibus, tantisque equeſtribus, & pedeſtribus, copiis, Hellesponto juncto, & Athone perſoſo, maria ambulaviſſet, terramque navigaviſſet, ſi, cum tanto impetu in Græciam veniſſet, cauſam ejus quis ex eo quæreret, tantarum copiarum, tantique belli, & moſe auſerret ex Hymetto voluſſi diceret, certe ſine cauſa videretur tanta conatus: ſic nos ſapiente m. plurimis, & grauiſſimis artibus, atque virtutibus inſtructum, & ornatum, non, ut illum, maria pedibus paragrancem, claſſibus monteis, ſed omne cœlum, totamque cum uniuerſo mari terram mente complexum, voluptatem petere ſi dicemus, melius cauſa dicemus tanta molitum: ad ALTIORA QUARDAM, & magnificentiore, mihi crede, Torquate, nati ſumus: nec id ex animi ſolius partibus, in quibus in eſt memoria rerum innumerabiliſſum, & virtz quidem infinita, in eſt conſeclura conſequentium, non multum à diuinatione differens, in eſt moderator cupiditatis pudor, in eſt ad humanam ſocietatem juſtitiz fida cuſtodia: in eſt in perpetuendis laboribus ad eundis que periculis ſirma, & ſtabilis doloris, mortisque contemptio. ergo hæc in animis: tu autem etiam membra ipſa ſenſusque conſidera: qui tibi ut reliquæ corporis partes, non comites ſolum virtutum, ſed miniſtri etiam videbuntur. quid, ſi in ipſo corpore multa voluptati proponenda ſunt, ut vires, validudo, velocitas, pulchritudo? quid tandem in animis cenſes? in quibus doctiſſimi illi veteres in eſt quidquam caſte & diuinum putauerunt. quòd ſi eſſet in voluptate ſummum bonum (ut dicitis), optabile eſſet, in voluptate maxima, nullo inter vallo interjeſto, dies, nocteſque vecari, cum omnes ſenſus dulcedine omni quaſi perſuſi mouerentur. QVIS ES R autem dignus nomine hominis, qui unum diem totum velit eſſe in iſto genere voluptatis? Cyrenaici quidem non recuſant, veſtri hæc vecundius: illi fortaiſſe conſtantius. Sed Iulteremus animo non has maximas arteis, quibus qui carebant, inerteis à maioribus nominabantur: ſed quæro, num exiſtites, non dico Homerum, Archilochum, Pindarum, ſed Phidiam, Polycletum, Zeuxin, ad voluptates arteis ſuas direxiſſe? Ergo opitex & plus ſibi proponet ad formarum, quam civis excellens ad factorum pulchritudinem? quæ autem eſt alia cauſa erroris tanti, tam longe, late que diffuſi, niſi quod is, qui voluptatem ſummum bonum eſſe decernit, non cum ea parte animi, in qua in eſt

ratio, atque conſilium, ſed cum cupiditate, id eſt, cum animi leviſſima parte deliberat? quæro enim de te: ſi ſunt dii, ut vos etiam putatis, qui poſſunt eſſe beati, cum voluptates corpore percipere non poſſint? ut ſi ſine eo genere voluptatis beati ſunt, cur ſimilem animi uſum in ſapiente eſſe noſtis? Lege laudationes, Torquate, non eorum, qui ſunt ab Homero laudati, non Cyri, non Ageſilai, non Ariſtidis, non Themiftoclis, non Philippi, non Alexandri: lege noſtrorum hominum, lege veſtra familia: neminem videbis ita laudatum ut arteſes callidius comparandum voluptatum diceretur. & non eſt eſt eſt monumentorum id ſignificant, velut hoc ad portam? & UNO ORRE CUI PLURIMAE CONSENTIUNT GENES, POPULI PRIMARIUM FUISSE VIRUM. Idne conſenſiſſe de Calatino plurimas genteis arbitramur, primarium populi fuiſſe, quòd præſtantiſſimus fuiſſet in conſiciendis voluptatibus? Ergo in iis adoleſcentibus bonam eſſe dicemus, & magnam indolem, quos ſuis commodis inferuituros, & quidquid ipſis expediat, facturos arbitramur? nonne videmus, quanta perturbatio rerum omnium conſequetur? quanta conſulio? tollitur beneficium: tollitur gratia: quæ ſunt vincula concordiz. nec enim, ſi tuam ob cauſam cuiquam commodè, beneficium illud habendum eſt, ſed ſaneratio: nec graui deberi videtur ei, qui ſuam ob cauſam commodaverit. Maxima verò virtutes jacere omnes necelle eſt, voluptate dominante ſunt etiam turpitudines plurimæ, quæ 7 niſi honeſtas natura plurimum valeat, cur non cadant in ſapientem, non eſt facile defendere. AC, ne plura complectar (ſunt enim innumerabilia) bene laudata virtus voluptati aditu intercludat necelle eſt, quod jam à me exſpectare noli, tunc introſpice in mentem tuam ipſe: eamque omni cogitatione pertractans, percunctare ipſe te, perpetuè in malis & voluptatibus perfruens, in ea, quam ſæpe uſu: pabas, tranquillitæ degere omnem ætatem ſine dolore, aſſumo etiam illo, quod vos quidem ad iungere ſoletis, ſed fieri non poteſt, ſine doloris metu: an, cum de omnibus genteis optime mererere, cum opem indigentibus, ſaluemque ferres, vel Herculis perpeti ætumnas, ſic enim majores noſtri labores non fugiendos, triſtiſſimo tamen verbo armatus etiam in deo nominaverunt. & Exigerem ex te, cogere inque, ut reſponderes, niſi vererere, ne Herculem ipſam ea, quæ pro ſalute gentium ſummo labore geſiſſet, voluptatis cauſa geſiſſe diceres. (xx) Quæ cum dixiſſem. Habeo, inquit Torquatus, ad quos iſta referā: & quæquam aliquando ipſe poteram, tamen invenire malo paratioris familiaris noſtros. (xxi) Credo Syronē dicis, & Philoden ū, cum optimos viros, tum doctiſſimos homines. (xx) Recte, inquit, intelligis. (xx) Age ſanè, inquam: ſed erat æquus, Triarium aliquid de noſtra diſſenſione iudicare. (xx) Immo, inquit aridens, iniquum, hæc quidem de te, tu enim iſta ſentis: hic Stoicorum more nos verat. (xxx) Tum Triarius, Poſthæc quidem, inquit, audeo ſi hæc ipſa mihi erunt ſi promptu, quæ modo audivi: nec ante aggrediar, quam te ab iſtis, quos dicis, inſtructum videro. Quæ cum eſſent dicta, ſerem fecimus & ambulandi, & diſputandi.

Zzz 2

M. Tvl-

1. Athene perſoſo.) Sic noſtrum iter: ceteri accedunt valg. Athene.
2. Ad ſe auſerret.) Haud aliter conſeclerat P. Manutius, roſtati quo in
Pal. pr. publi. cati antea eſſe re.
3. Vita quidam inſoſita.) Palidem videtur habere, iſe quidem,
4. Plus ſibi proponit.) Pal. apponit.
5. Non eſt eſt innumerabiliſſum.) Pal. lex. vulgaria.
6. Uno cui plurimæ conſentunt.) Leſtio minus vera: quippe Pal.
pr. quart. quint. ſext. uno cum plurimæ. tert. Uno cui plurimæ. ſoc. Uno

comparimæ. Reſtituendum forſan: Unicum plurimæ conſentunt. Sed quid ſi ſub illo uno cum lateret nomen portæ aliojque? diſpiciant accuratior.

7. Niſi honeſtas natura.) Pall. o. honeſtas natura: quod non video cur excluſi debuerit.

8. Voluptatis perfruens.) Sic Pall. quatuor priores, non perſuſi ut antea edidi.

9. Exigerem ex te.) Pal. pr. Exigerem, an voluit? Aliterem.

M. TULLII CICERONIS

DE

FINIBVS BONORVM ET MALORVM,

AD

BRVTVM,

LIBER TERTIVS.

SYNOPSIS.

¶ *Cato in Stoicorum scēla descendit, Virtutem, summum bonum esse: Turpe, summum malum esse: & breuiter Stoicorum sententias quasdam peculiari exponit.*

VOLVPTATEM equidem, Brute, si ipsa pro se loquatur, nec tam pertinacis habeat patronos, concessuram arbitror, convictam superiore libro, dignitati, etenim sit impudens, si virtuti diutius repugnet, aut si hunc hunc iucunda anteponat, aut pius esse contendat: dulcedinem corporis titillantem, ex eave natam latitiam, quam gravitatem animi, atque constantiam, quare illam quidem dimittamus, & 2. suis finibus tenere jubeamus, ne blanditijs eius, illecebrisque impediatur disputandi severitas, quarendum est enim, ubi sit illud summum bonum, quod reperire volumus, quoniam & voluptas ab eo remota est, & eadem seere contra eos dici possunt, qui vacuitatem doloris finem bonorum esse voluerunt. Nec verò ita ullum probetur, summum bonum, ut virtute careat: qua nihil potest esse praestantius. Itaque quamquam in eo sermone, qui cum Torquato est habitus, non remissi fuimus: tamen hæc acrior est cum Stoicis parata contentio: qua enim de voluptate dicuntur, ea nec acutissime, nec absconditè differuntur. neque enim qui defendunt eam, veluti in differendo sunt, nec qui contra dicunt, causam difficilem repellunt. Ipse etiam dicit Epicurus, ne argumentandum quidem esse de voluptate, quod sit positum ejus iudicium in sensibus, ut commoveri nos satis sit, nihil attineat doceri, quare illa nobis simplex fuit in utramque partem disputatio, nec enim in Torquati sermone quidquam implicatum, aut tortuosum fuit; nostraque, ut mihi videtur, dilucida oratio. Stoicorum autem non ignoras quam sit subtile, vel spinosum potius, differendi genus; idque cum Græcis, tum magis nobis quibus etiam verba parienda sunt, imponenda que nova novis rebus nomina, quod quidem nemo oridocriter doctus mirabitur, cogitans, IN OMNI ARTE, cujus usus vulgaris communisque non sit, multam novi-

tatem nominum esse, cum constituentur eorum rerum vocabula, quæ in quaque arte versentur. Itaque & dialectici & Physici verbis utuntur iis, quæ ipsi Græci nota sunt, geometræ verò, musici, grammatici, etiam more quodam loquuntur suo. item ipsæ rhetorum artes, quæ sunt toræ forenses, atque populares; 4. verbis tantum in docendo quasi privatis utuntur, ac suis. Atque, ut omittam has artes elegantis, & ingenuas, ne opifices quidem tueri sua artificia possent, nisi vocabulis uterentur nobis incognitis, usitatis sibi. Quin etiam agricultura, quæ abhorret ab omni politioe elegantia, tamen eas res, in quibus versatur, nominibus notavit novis, quo magis hoc philosopho faciendum est. *ars est enim philosophia vita*: de qua differens arripere verba de foro non potest. Quamquam ex omnibus philosophis, 5. Stoici plurima nomina verunt. Zeno quoque eorum princeps non tam rerum inventor fuit, quam novorum verborum. Quod si in ea lingua, quam plerique uberiorem putant, concessum à Græcis est, ut doctissimi homines de rebus non pervulgatis, inusitatis verbis uterentur: 7. quanto id nobis magis est concedendum, qui eam nunc primum audemus attingere? Etsi, quod sæpe diximus & quidem cum aliqua querela non Græcorum modò, sed etiam eorum, qui se Græcos magis, quam nostros haberi volunt, nos non modò non vinci à Græcis verborum copia, sed esse in ea etiam superiorem, elaborandum est, ut hoc non in nostris solum artibus, sed etiam in illorum ipsorum & consequamur, quam ea verba, quibus ex instituto veterum utimur pro Latinis, ut ipsa philosophia, ut rhetorica, dialectica, grammatica, geometria, musica, quamquam Latine ea dici poterant, tamen, quoniam usque præcepta sunt, nostra dicamus. Atque hæc quidem de rerum nominibus, de ipsius rebus autem sæpenumero, Brute, vereor, ne reprehendas, cum hæc ad res scribam, qui cum in philosophia, tum in optimo genere philosophia tantum processerit.

2. *Ubi dicitur corpus sitillantera ex corpore natum latitium.* Sic Pall. quæque, nisi quod immixta copula, & sic. Latentem, ac primum ille, nec copulam agnoscit, nec verbum sitillantera; quam scripturam habuimus pro vera.

2. *Ubi se finibus tenere jubeamus.* Lectio non est sincera, nam Pall. primum tenere jubeamus, teste, *suas se finibus tenere jubeamus*, hoc, tert. quart. quoniam, tenere jubeamus, illud parere examinandum est pensus.

3. *Quæ ipsi Græci nota sunt.* Nolui fraudare de incops lectorem scriptura Pall. quætor, pessime hæctenus publicati, non nota sunt, quibus tam quætor utuntur Romani vocabulis in dialectico, & physico.

4. *Ubi dicitur tantum in docendo.* Ita Pall. pr. melius longè quam in

hunc diem, & tam in docendo quam vis & Aldus nepos vulgavit docendo.

5. *Stoici plurima verba verunt.* Est à Pall. pr. & tert. & ita seise ex: verultus Lambinus, nempe notamus, colivulgo, amicus verunt.

6. *De verbis non pervulgatis.* Sic Victorius sic Pall. quingue, edicte ealim pervulgata.

7. *Quanto id nobis magis.* Valgus, quanto id vel nobis, sed illud sit ab est Pall. pr. Gal. elimus conjecturas quanto id nobis.

8. *Consequamur, quam ea verba &c.* Publicati, quamquam sed eam lea. Et onem damat Pall. pr. mox etiam repoliti præcepta sunt, loco pervulgata fide Pall. tertii.

procefferis. quod si facerem, qualite erudiens, iure reprehenderer. sed ab eo plurimum absum: neque, ut ea cognoscas, quae tibi notissima sunt, ad te mitto, sed quia facillime in nomine tuo acquiesco, & quia te habeo æquissimum eorum studiosorum, quae mihi communia tecum sunt, existimatorum, & iudicem. Attendes igitur, ut soles, diligenter, eamque controversiam diiudicabis, quae mihi fuit sum avunculo tuo, divino, ac singulari viro. Nam, in Tusculano cum essem, vellemque ÷ bibliotheca pueri Luculli quibusdam libris uti, veni in ejus villam, ut eos ipse (ut solebam) inde promerem. quod cum venissem, M. Catonem, quem ibi esse necieram, vidi in bibliotheca sedentem, multis circumstantibus Stoicorum libris. erat enim, ut scis, in eo inexhausta aviditas legendi, nec fatiari poterat: quippe qui ne reprehensionem quidem vulgi-inanem reformidans, in ipsa curia solebat legere saepe, dum senatus congeretur, nihil operæ reip. detrahens, quo magis tum in summo otio, maximaque copia 2 quasi heluari libris, si hoc verbo in tam clara te utendum est, videbatur. Quod cum accidisset, ut alter alterum nec opinatio videremus, surrexit statim. deinde prima illa, quae in congressu solentur: Quid, tu, inquit, huc? à villa enim, credo: & si ibi te esse scissem, ad te ipse venissem. Hæc, inquam, Luculli commissum, ex urbe profectus 3 veni ad vesperum causa autem fuit huc veniendi, ut quosdam hinc libros promerem: & quidem, Cato, totam hanc copiam jam Lucullo nostro notam esse oportebit. nam his LIBRIS RVM MALE, QVAM RELIQUO ORNATV VILLAE DILECTARI. est enim mihi magna curæ: quamquam hoc quidem proprium tuum munus est, ut ita erudiat, ut & patri, 4 & Capioni nostro, & tibi tam propinquo respondeat. Laboro autem non sine causa, nam & vi ejus memoria moveor (nec enim ignoras, quanti fecerim Capionem: qui, ut opinio mea fert, in principibus jam esset, si viveret) & Lucullus mihi versatur ante oculos, vir cum omnibus excellens, tum mecum & amicicia, & omni voluntate, sententiaque conjunctus. Præclare, inquit, facis, cum & eorum memoriam tenes, quorum uterque tibi testamento liberis suos commendavit, & puerum diligis. Quod autem meum munus dicis, non equidem recuso: sed te adjungo socium. addo etiam illud, multa jam mihi dare signa puerum & pudori, & ingenio, sed atatem vides. Video equidem, inquam: sed tamen jam infici debetis artibus, quas si, dum esset tener, combiberit, ad majora veniet & paratior: sic, & quidem diligentius, scioque ista loquor: nunc inter nos, ægemusque communiter sed residemus, inquit, si placet. itaque fecimus. Tum ille: Tu autem, cum ipse tantum librorum habeas, quos hic tandem requiris? Commentarios quosdam, inquam, 7 Aristotelios, quos hic sciebam esse, veni ut auferrem, quos legerem, dum essem otiosus: quod quidem nobis (ut scis) non saps contingit. Quam vellem, inquit, te ad Stoicos inclinavisses. erat enim, si cujus-

quam, cerè tuum, NIHIL PRÆTER VIRTVTVM IN BONIS DVCKERE. Vide, ne magis, inquam, tuum fuerit, cum te idem tibi, quod mihi videretur, non nova te rebus nomina imponere. ratio enim nostra consentit, oratio pugnat. Minime verò, inquit ille, consentit, quidquid enim præter id, quod honestum sit, expectandum esse dixeris, in bonisque numeraveris: & honestum ipsum, quasi virtutis lumen, extinxeris, & virtutem penitus evetteris. Dicuntur ista, Cato, magnifice, inquam: sed videsne verborum gloriam tibi cum Pyrrhone, & Aristone, qui omnia exaquent, esse communem? de quibus, cupio scire, quid sentias. Ergone queris, inquit, scire, quid sentiam? quos bonos viros, fortes, iustos, moderatos aut audivimus in republica fuisse, aut ipsi vidimus; qui sine ulla doctrina naturam ipsam secuti, multa laudabilia fecerunt; eos melius à natura institutos fuisse, quam institui potuissent à philosophia, si ullam aham probavissent, præter eam, quae nihil aliud in bonis habet, nisi honestum; nihil, nisi turpe, in malis; ceteræ philosophorum disciplinae, s. omnino alia magis alia; sed tamen omnes, quae rem ullam virtutis expertem aut in bonis, aut in malis numerent, eas non modo nihil adjuvare arbitror, & neque affirmare, quo meliores simus, sed ipsam depravare naturam, 10 nam si hoc non obtineatur, id solum bonum esse, quod honestum sit: nullo modo probari possit, beatam vitam virtutis esse: quod si ita sit; 11 cur opera philosophia sit danda, neicio: si enim sapiens aliquis miser esse possit, nã ego itam gloriosam, memorabilemque virtutem non magno æstimandum putem. Qua adhuc, Cato, à te dicta sunt, eadem, inquam, dicere posses, si lequerere Pyrrhonem, aut Aristonem, nec enim ignoras, his istud honestum, non summum modo, sed etiam (ut tu vis) solum bonum videri, quod si ita est, sequitur id ipsum, quod te velle video, omnis semper beato esse sapientis. hosne igitur laudas, & hanc eorum sententiam sequi nos censeres oportere? Minime verò istorum quidem, inquit; cum enim virtutis hoc proprium sit, eorum rerum, quae secundum naturam sint, habere delictum: qui omnia sic exquaerunt, ut in utramque partem ita paria redderent, uti nulla selectione uterentur ejus virtutem ipsam sustulerunt. Istud quidem, inquam, optime dicis: sed quæro, 12 nonne tibi faciendum idem sit, nihil dicenti bonum, quod non rectum, honestumque sit, reliquarum rerum discrimen omne tollenti? Si quidem, inquit, tollerem: sed relinquo. Quoniam modo, inquam, si una virtus, unum istud, quod honestum appellas, relictum, laudabile, decorum (erit enim notius quale sit, pluribus notatum vocabulis idem declarantibus) id ergo, inquam, si solum est bonum, quid habebis præterea, quod legemur? aut, si nihil malum, nisi quod turpe, indecorum, pravum, flagitiosum, sordidum, ut hoc quoque pluribus nominibus inligne faciamus: quid præterea dices esse fugiendum? Z.z.z 3 dum

1. Ut scilicet iude promerem.) Pal. pr. solummodo, ut scilicet depromerem. Idem statim non habet vocem inexhausta.
2. Quasi heluari Libris.) Carnon revocarem inventum omnibus litteris in m. veteri à Josepho Scal. ego collato, item in Palatino primo, nisi quod adspiratio ibi ita p. ita esset ut videri possit: unde etiam factum, ut in Cajetano & Pal. quarto ad oram lateretur delictum. haec tenes exceptum delictum, in nullo existat Pal. habent enim omnes, heluari Libris.
3. Veni ad vesperum causa autem.) Nec hinc volui excludere quod erat in Pal. pr. quod & quintus & sext. parte sua juvant. cui; despectum sanctorum. inter.
4. Et Capioni nostro.) Hoc quoque debetum Pal. primo. quemadmodum dudum conjecta. P. Manius, sed non etiam stabiliter. librorum fides ibi quibus vulgari. Scip. eius & hinc infra.
5. Sed infans tamen jam deus, etc.) Scal. per nos, adfer. p. ut legere se sed suffi. Sic Cicero Hortensio: Vix qui combibi purpuram vellet sufficiens per se tam medicamentum quibusdam, etc.
6. Pariter: sic & quidem diligenter, etc.) Emendav. locum è Pal. pr. in quo tamen pariter si. & quidem: Lib. o nostra, sententia ma-

is quadrat, quam Lambinianum mis licenter in vestum.
7. Aristoteles.) Ita Pal. pr. quomodo & in suis reperit Lambini. idem passio post ignorabat voculam ut. deinde præpositionem in. ideoque utramque exponi; motus præterea à Lamb. no abuisse, item à suis.
8. Omnia alia magis alia; sed tamen.) Palatinus pr. scilicet hinc Cicerois solum, auferendo illud minus, quod in omnibus erat editio. itaque facillime deinde tot. motus motus Lambini.
9. Neque affirmare.) Ab exilio revocavi hanc scripturam, quod & Aldus & Victorius eam exhibuissent, hæretique in Pall. sex. recentiores admittant afferre.
10. Non si hoc non videretur, id solum.) Primus Pal. nam nisi hoc videretur, quod miror cor. viderit mutatum librorum.
11. Cur opera Philosophia.) Sic quidem Pal. tert. & sext. sed tamen pr. loc. quart. non admittunt illud cur. quintus verò ejus loco habet an; quomodo & ed. Victorius: adeo ut v. deatur expungendum.
12. Nonne tibi faciendum, etc.) Sic præcipui & Palatinus. alii consentiant cum vulg. nãm.

dum? Non ignorant, inquit, tibi, quid sim dicturus, sed aliquid, ut ego suspicor, ex mea brevi responsione arripere cupienti, non respondebo ad singula: explicabo potius, quoniam otiosi sumus, nisi alienum putas, totam Zenonis, Stoicorumque sententiam. Minime id quidem, inquam, alienum: multumque ad ea, quae quaerimus, explicatio tua ista profecerit. Experiamur igitur, inquit, uti habet haec Stoicorum ratio difficultius quiddam & obscurius. nam cum in Graeco sermone haec ipsa quondam rerum nomina novarum nova videbantur, quae nunc consuetudo diuturna trivis: quid censetis in Latina fore? Facillimum id quidem est, inquam, si enim Zenoni licuit; cum rem aliquam invenisset inusitatam, inauditum quoque ei rei nomen imponere, cur non liceat Catoni? nec tamen exprimi verbum e verbo necesse erit, ut interpreti indifferet solent, cum sit verbum, 2 quod idem declaret, magis usitatum. equidem soleo etiam quod uno Graeci, si aliter non possum, idem pluribus verbis exponere: & tamen puto concedi nobis oportere, ut Graeco verbo utamur, si quando minus occurrit Latini, ne hoc epiphysu, & anastrophe, potius, quam progymna, & apogymna, concedatur, quamquam haec quidem 3 proposita recte, & reprobata dicere licebit. Bene facis, inquit, quod me adjuvas: & istis quidem, quae modo dixisti, utar potius Latinis. in ceteris subvenies, si me haerentem videbis. Sedulo, inquam, faciam. SED FORTUNA FORTVIS, quare conare, quae so, quid enim hoc possumus agere divinius? Placet his, inquit, quorum ratio mihi probatur, singularque naturam suam animal (hinc enim est ordiendum) ipsum sibi conciliari, & commendari ad se conservandum, & ad suum statum, 4 & ad ea, quae conservantia sunt ejus status, diligenda: alienari autem ab interitu, iisque rebus, quae interitum videantur afferre, id ita esse sic probant, quod ante quam voluptas, aut dolor, aut rigor, solitaria appetant parvi, aspernenturque; contraria quod non fieret, nisi statum suum diligenter, interitum timerent, fieri autem non posset, ut appeterent aliquid, nisi sensum haberent sui, 5 eoque se, & sua diligenter, ex quo intelligi debet, principium ductum esse a se diligendo. In principis autem naturalibus diligendi sui plerique Stoici non putant voluptatem esse commendam, quibus ego vehementer assentior: ne, si voluptatem naturam posuisset in iis rebus videatur, quae prima appetuntur, multa turpia sequantur. satis esse autem argumenti videtur, quam obrem illa, quae natura prima sunt ascita, natura diligimus; quod est nemo, quin, cum utrumvis liceat, ARTAS MALITI, & integras omnem parteis corporis, quam eodem usu imminutas, aut detortas habere. 7 rerum autem cognitiones; vel, si haec verba aut minus placeant, aut minus intelligantur, 8 appellamus licet: eas igitur ipsas propter se assequendas arbitramur, quod habeant quiddam in se quasi complexum, & continentem veritatem: id autem in parvis intelligi potest: quos delectari videamus, etiam si eorum nihil intersit, si quid ratione per se ipsi invenerunt: arteis etiam ipsas propter se assumendas

putamus; cum quia sit in his aliquid dignum assumptione, tum quod constent ex cognitionibus, & contineant quiddam in se ratione confuturum, & via: a falsis autem assumptione magis nos alienatos esse, quam a ceteris rebus, quae sunt contra naturam, arbitrantur. Jam membrorum, id est, partium corporis alia videntur propter eorum usum a natura esse donata, ut manus, crura, pedes, ut ea, quae sunt intus in corpore, quorum utilitas quanta sit, a medicis etiam disputatur: & alia autem nullam ob utilitatem, quasi ad quendam ornatum, ut cauda pavoni, pluma versicoloris columbis, viris mammae, atque barba. Haec dicuntur fortasse jejuniis: sunt enim quasi prima elementa naturae; quibus ubertas orationis adhiberi vix potest, nec equidem eam cogito consecrari: verum tamen cum de rebus grandioribus dicas, ipsas res verba rapimus. ita sit cum gravior, tum etiam splendidior oratio. Est ut dicis, inquam, sed tamen o m n e, quod de re bona dilucide dicitur, mihi praeclare dici videtur. istiusmodi autem res dicere ornate velle, puerile est: plane autem, & perspicue expedire posse, docti, & intelligentis viri. Progrediamur igitur, quoniam, inquit, ab his principis naturae discessimus: quibus congruere debent, quae sequuntur: sequitur autem prima divisio haec. Assumabile esse dicitur: sic enim, ut opinor, appellamus id, quod aut ipsum secundum naturam sit, aut tale quid efficiat, ut selectione dignum propterea sit, quod aliquod pondus habeat dignum assumptione: quam ille deus vocat: contraque inassumabile, quod sit superiorum contrarium intus igitur ita constituit, ut ea, quae secundum naturam sunt, ipsa propter se laudanda sint, contrariaque item rejicienda; primum est officium (id enim appello κερήνιον) ut se conservet in natura statu: deinceps ut ea teneat, quae secundum naturam sunt, pellatque contrarias: 9 quae, inventa selectione, & item rejectione, sequuntur: deinceps cum officio selectio; deinde ea perpetua, tum ad extremum constans, consentaneaque naturae: in qua primum inesse incipit, 10 & intelligi, quid sit, quod verum bonum possit dici. prima est enim conciliatio homini ad ea, quae sunt secundum naturam, simul autem cepit intelligentiam, vel notionem potius, quam appellant εὐνοίαν illi, vidique rerum agendarum ordinem, & ut dicam, concordiam: multo enim plus aestimavit, quam omnia illa, quae primum dilexerat: 11 atque ita cognitione & ratione collegit, ut statueret, in eo collocatum s v m v m illud hominis per se laudandum, & expetendum bonum, quod cum positum sit in eo, quod ομολογίαν Stoici, nos appellemus: convenientiam, si placet: cum igitur in eo sit id bonum, quod referenda sunt omnia honeste facta, ipsumque honestum, quod in bonis ducitur, quamquam post oritur, tamen id solum, vi sua & dignitate expetendum est: eorum autem, quae sunt prima naturae, propter se nihil expetendum. Cum vero illa, quae officia esse dixi, proficiantur ab intus naturae; ea ad haec referri necesse est: ut recte dici possit, omnia officia eo referri, ut ad ipsamur principia naturae: nec tamen ut hoc sit, bonorum ultimum, propterea quod non

1. Verum uti na naturam nova videbantur. Conjecturam hanc Paulus Manudis, scriptis suis adjuvari prodicit Lambinus, fieri potest; sed Palatini non accedunt; in quibus naturam non videbantur, aut naturam non videbantur, in sexto vox naturam cora evanuit. Victorius edidit, uti uti naturam. Scaligero placebat, uti uti naturam, rectis ceteris.
 2. Quod idem declarat magis usitatum. Expuncti vocem minusque, sed apcedente auctoritate Pal. pr. ut & ipsius sententia, venustate restat tamen in Pall. ceteris omnibus: adeo, & haec verum est, non gratissimum esse testimonium multitudine.
 3. Proposita. Sic tres Pall. meliores, non proposita, ut quondam cussio.
 4. Et ad ea quae conservantia. Pall. ille pr. aquae quae conservantia nihil detinet, si non melius.
 5. Ratione se sua diligens. Illud & sua, non extat in Pal. pr. & est scriptum aditum alicujus librarii.
 6. A se diligendo. Pall. quinquies sed habet, ut pr. diligendo: ut &

Verum item Scaligeri codex, exomine otiosior.
 7. Verum autem regantur. Sic aliquot Palatini; & vero cura sequatur, si haec verba aut minus placeant, fuerit certe plus uno verbo, itaque omnium merito revocavi, quae modo cum eorum est: repolui voculam aut, sensu eorundem membrarum; cum semel tantum repraesentassent ead. vulgatae.
 8. Alia autem naturam ibi nihil est. Lectionem minus veram, arguit Pall. pr. in quo alia naturam nullam, &c. q. o. quid voluerit indicare librarius, nescio.
 9. Quae inveniuntur selectione. Obscura ista sunt, ideoque nihil temerè audeo verior tamen videtur scriptura Pal. primi & tertii: Quae inveniuntur selectione, & item rejectione sequitur deinceps cum officio selectio.
 10. Et intelligi quid sit. Victorius editio, omnesque Pall. intelligit.
 11. Haecque ita cognitione & ratione. Sic Victorius & Pall. pr. ac tere, non ut accipiat Lambinus regessiones quod tamen in Pall. ceteris.
 1. N.

non inest in primis naturæ conciliationibus honesta actio, consequens enim est, & post oritur, ut dixi, est tamen ea secundum naturam, multoque nos ad se expetendam magis hortatur, quam superiora omnia. sed ex hoc primum error tollendus est, ne quis sequi existimet, ut duo sint initia bonorum. Ut enim, sicut sit propositum, a collinere hastam aliquo, aut sagittam, sicut nos a ultimum in bonis diximus: sic illi facere omnia, quæ possit, ut collinere; & tamen ut omnia faciat, quo propositum asequatur: sed hoc, quasi ultimum, quale nos summum in vita bonum dicimus: illud autem, ut feriat, quasi *selegendum, non expetendum*. Cum autem omnia officia à principis naturæ proficiantur, ab hisdem necesse est proficisci ipsam sapientiam. Sed quemadmodum *ARTIFER*, ut is, qui commendatus sit, quàm illum, & à quo; sic minimè tantum est, primò nos sapientiam commendari ab initiis naturæ, post autem ipsam sapientiam nobis ceteriorum fieri, quam illa sint, à quibus ad hanc venerimus. atque ut membra nobis ita data sunt, ut ad quandam rationem vivendi data esse appareant: sic appetitio animi, quæ *ἐπιθυμία* Græcè vocatur, non ad quodvis genus vitæ, sed ad quandam formam vivendi videtur data: itemque & ratio, & perfecta ratio, & ut enim histroni actio, saltatoris motus, non quivis, sed certis quidam est datus: sic vita agenda est certo genere quodam, non quolibet: quod genus conveniens consentaneumque dicimus. nec enim gubernationis, aut medicinæ similes sapientiam esse arbitramur, sed a rationi illi potius, quam modò dixi, & saltationi, ut in ipsa arte insit, non foris petatur extremum, id est, artis effectio. & tamen est etiam alia, cum his ipsi artibus sapientie dissimilitudo; propterea quòd in illis, quæ rectè facta sunt, non continentur tamen omnes partes, & quibus constant, quæ autem nos aut recta, aut rectè facta dicimus, si placeat, illi autem appellantur *ἐπιθυμίας*, omneis numeros virtutis continent. sola enim sapientia in se ipsa *convulsa est*: quod idem in ceteris artibus non fit. In ceteris autem medicinæ, & gubernationis ultimum cum ultimo sapientie comparatur, sapientia enim & animi magnitudinem completur, & iustitiam, & ut omnia, quæ hominè accidunt, infra se esse iudicet: quod idem in ceteris artibus non contingit. Tenere autem virtutes eas ipsas, quarum modò mentionem feci, nemo poterit, nisi staverit, nihil esse, quod interfit, aut differat aliud ab alio, præter honesta, & iustitia. Videamus nunc, quàm sint præclarè illa iis, quæ iam posui, consequentia, cum enim hoc sit extremum (sentis enim, credo, me iam diu, quod *ἄλλο* Græcus dicat, id dicere tum *extremum*, tum *ultimum*, tum *summum*: licet bit etiam *finem* pro extremo, aut ultimo dicere) cum ergo hoc sit extremum, congruenter naturæ, convenienterque vivere, necessario sequitur, omneis sapientis semper feliciter, absolute, fortunatè vivere, nulla re impediri, nulla prohiberi, nulla egere. Quod autem continet non magis eam disciplinam,

de qua loquor, quàm vitam, fortunasque nostras; id est, ut, quod honestum sit, id bonum solum iudicemus. Potest id quidem fusi, & copiosè, & omnibus electissimis verbis, gravissimisque sententiis rhetoricè & augeri, & ornari; sed confectaria me Stoicorum, brevia, & acuta delectant. Concluduntur igitur eorum argumenta sic: Quod est bonum, omne laudabile est. quod autem laudabile est, omne honestum est. *bonum igitur quod est, honestum est.* Satisne hoc conclusum videtur? Certè, quod enim efficiebatur ex his duobus, quæ erant summa, in eo vides esse conclusum, duorum autem, è quibus effecta conclusio est, contra superius dici solet, *Non omne bonum esse laudabile.* 6 nam quod laudabile sit, honestum esse conceditur. Illud autem perabsurdum, *Bonum esse aliquid, quod non expetendum sit* aut expetendum, quod non placens: aut, si id, non etiam diligendum, ergo & probandum, ita etiam laudabile, sed autem honestum, ita fit, ut, quod bonum sit, id etiam honestum sit. Deinde quæro, *QUIS AVT* de misera vita possit gloriari, aut non de beata? de sola igitur beata, ex quo efficitur, *gloriatione*, ut ita dicam, *dignam esse beatam vitam*: 7 quod non possit quidem nisi honestæ vitæ iure contingere. ita fit, ut honesta vita, beata vita sit. & quoniam is, *CVS CONTINGIT*, ut iure laudetur, habet insignie quiddam ad decus, & ad gloriam, ut ob ea, quæ tanta sunt, beatus dici iure possit: idem de vita talis viri rectissime dicitur, ita, *si beata vita honesta ornatur*: quod honestum est, id bonum solum habendum est. Quod verò negari nullo modo possit, quem umquam stabili, & firmo, & magno animo, quem fortem viram dicimus effici posse, nisi constitutum sit, non esse malum dolorem? Ut enim *qui moriem in malis ponit, non potest eam non vitare*: sic nemo ulla in re potest id, & quod malum esse decernit, non curare, idque contemnere: quo posito, & omnium assensu approbato, illud effugitur, cum, qui magno sit animo, atque forti, omnia, quæ cadere in hominè possint, despiciere, & pro nihilo putare, quæ cum ita sint, effectum est, *NIHIL ESSE MAIUS, QUOD TURPE NON SIT.* Atque iste vir altus, & excellens, magno animo, verè fortis, infra se omnia humana ducens, is, inquam, quem efficere volumus, quem quærimus certe, & considerare sibi debet, & suæ vitæ & actus, & consequenti: & bene de se iudicare, staturus, *NIHIL MALI POSSE INCIDERE SAPIENTI.* ex quo intelligitur idem illud, solum bonum esse, quod honestum sit; idque esse beatè vivere, honestè, id est, cum virtute vivere. Nec verò ignoro varias philosophorum fuisse sententias, eorum dico, qui summum bonum, quod ultimum appello, in animo ponent, quas quamquam vitiosè quidam secuti sunt, tamen non modò his tribus, qui virtutem à summo bono segregaverunt, cum aut voluptatem, aut vacuitatem doloris, aut prima naturæ in summis bonis ponent, sed etiam alteris tribus, qui maneam fore putaverunt, sine aliqua accessione, virtutem, ob eamque rem trium eorum rerum, quas supra dixi, singulis

ZZZ 4.

singulas

1. Ne quis sequi existimet. Ita Lambini membranz, ita Palatini Princtipi numero quatuor: Ratione tantum duo ab illo vulgato ne quis sequi existimet.

2. *Uititate habent aliquos, etc.* Noli discedere ab editione Victorii, alia enim estimare; quomodo ferè Pall. nostri, nisi quod text. estimare, quart. estimare. ac primus ille differet habet estimare; quod tamen magis comparat in sequenti, *estimare*, quam probare debeam lectionem, necio, *siu scire non est omnia; præter in jam seni*; nam iustitiam sane aliquid ignorare corruptissimum, itaque ipsa dicitur.

3. *Ultimum in bonis dicimus.* Nihil reperio auxilium in Pal. pr. respondere ferè vulgatis: solummodò habes hec dicimus, & Ratim *estimandi*, pro publico *estimandi*, denique non agnoscat illud ne ante *estimare* secundo positum loco. Scaliger ad hoc *estimare in ipso*, cum vocibus sequentibus sepe; non comparat in Pal. suo, & Ratim loco *estimandi*, adnotavit, tem. denique ex eod. veteri restituit, *est summum bonum in vita*

bonum: illud sine d. Stone dicimus.

4. *A quo; sic minimè, etc.* Sic Lambinus ferè, hoc est, retentio ferè quod & in Pal. text. sed prima Pal. proflus abest; neque ullo modo requiritur.

5. *Uit enim histroni alio saltatori misse.* Quidam volunt, alio saltatori misse; sed non habent faventes membranas.

6. *Non quod laudabile sit, honestum esse conceditur.* Ediderat hoc modo quidem Lamb. nos, sed ead. em c. coniecturane aut membranas, at nunc ita quoque legi in Pal. pr. textor.

7. *Quis non possit quidem nisi, etc.* Vox quidem non videtur in Pal. pr. at restat ea in Pal. ceteris; è quibus habet *sc. quidem inhonestæ vitæ iure contingere* quod & restat in quart. quinto, sexto, habetque suam hec quoque sententiam minimè absurdam pe-pendant accuratiores.

8. *Quod malum esse decernit.* Pal. pr. *decernit* melius.

lingulas addiderunt: his tamen omnibus eos antepono, & cujusmodi sunt, qui summum bonum in animo, atque in virtute posuerunt. Sed sunt tamen perabsurdi & ii, qui, cum scientia vivere, ultimum bonorum, & qui nullam rerum differentiam esse dixerunt, atque ita sapientem beatum fore, nihil aliud alii momento ullo anteponentem: ut quidam Academici constituisse dicuntur, extremum bonorum, & summum munus esse sapientis, obfistere visis, assensusque suos firmè sustinere. His lingulis copiosè responderi solet sed quæ per se ipsa sunt longa esse non debent. Quid autem aperitius, quam, si selectio nulla sit ab iis rebus, quæ contra naturam sunt, earum rerum quæ sunt secundum naturam, tollatur omnis ea, quæ quaratur, laudeturque prudentia? Circumscriptis igitur iis sententiis, quas posui, & iis, quæ similes earum sunt, relinquitur, ut summum bonum sit, vivere, scientiam adhibentem earum rerum, quæ natura eveniunt, feligentem, quæ secundum naturam, & si quæ etiam contra naturam sunt, rejicientem. id est convenienter, congruenterque naturæ vivere. Sed in ceteris artibus cum dicitur artificiose, postquam quodammodo, & consequens putandum est: quod illi ἐπιτηδεύοντες appellant. quod autem in quo sapienter dicimus, id ad primum rectissime dicitur quidquid enim à sapiente proficiscitur, id continuo debet expletum esse omnibus suis partibus in eo enim positum est id, quod dicimus esse expetendum. nam ut PECCATUM EST, patriam prodere, parentis violare, furtum depeculari, quæ sunt in effectu: sic timere, sic morere, sic in libidine esse, peccatum est, etiam sine effectu. verum in hæc non in posteris, & in consequentibus, sed in primis continuo peccata sunt: sic ea, quæ proficiscuntur a virtute, iustitiam prima, non perfectione, recta sunt iudicanda. Bonum autem, quod in hoc sermone toties usurpatum est, id etiam definitione explicetur. sed eorum definitiones paululum oppido inter se differunt, & tamen eodem spectant. Ego assentior Diogeni, qui bonum definiat id, quod esset natura absolutum. id autem sequens, illud etiam quod prodesset (διεφέλημα enim sic appellemus) motum, aut ita ut esse dicitur, natura absoluta. Cumque rerum notiones in animis fiant, si aut ulu aliquid cognitum sit, aut conjunctione, aut similitudine, aut collatione rationis; hoc quatio, quod extremum posui, & bonum, notitia facta est. cum enim ab iis rebus, quæ sunt secundam naturam, ascendit animus collatione rationis, tum ad notionem boni pervenit. Hoc autem ipsum bonum, non accessione, neque crescendo, aut cum ceteris comparando, sed propria virtute & sentimus, & appellamus bonum. Ut enim mel, est dulcissimum est, suo tamen proprio genere saporis, non comparatione cum aliis, dulce esse sentitur: sic bonum hoc, de quo agimus, est illud quidem plurimi æstimandum, sed ea æstimatione genere valet, non magnitudine, nam cum æstimatione, quæ æstimatione dicitur, neque in bonis numerata sit, neque iustus in malis: quantum cumque eo addideris, in suo genere manebit. alia est igitur propria æstimatione virtutis: quæ genere, non crescendo, valet. Nec verò perturbatio nec antiorum, quæ vitam insipientium miseram, acer-

bamque reddunt: quas Græci πῦρ, appellant (poteram ego verbum ipsum interpretans, morbos appellare: sed non conveniret ad omnia: quis enim misericordiam, aut ipsam iracundiam, morbum solet dicere? at illi dicunt πῦρ, sit igitur perturbatio, quæ nomine ipso vitiosa declarari videtur: nec hæc perturbatio vi aliqua naturali movetur: & omnesque hæc sunt genere quatuor, partibus plures, ægritudo, formido, libido, quamque Stoici communi nomine corporis, & animi, ἡδονῆς appellant, ego malo vitiam appellare, quasi gesticantis animi elationem voluptariam. perturbatio autem nulla natura vi commovetur: omniaque ea sunt opinioniones ac iudicia aletata, itaque his sapiens temper vacabit. Omne autem, quod honestum sit, id esse propter se expetendum commune nobis est cum multorum aliorum philosophorum sententiis. præter enim tres disciplinas, quæ virtutem à summo bono excludunt, ceteris omnibus philosophis hæc est tenenda sententia maxime tamen his Stoicis, qui nihil aliud in bono unum numero, nisi honestum, esse voluerunt. Sed hæc quidem est periculis & perexpedita detentio. QVIS EST ENIM, AVI QVIS VMOQVAM EVIT aut avaritia tam ardentis, aut tam infrenatis cupiditatibus, ut eandem illam rem, 7 quam adipisci sceleris quovis velit, non multis partibus malit ad se, etiam omni impunitate proposita, sine facinore, quam illo modo pervenire? QVAM VERO utilitatem, aut quem finem petentes, scire cupimus, illa, quæ occulta nobis sunt, & quæ moveantur, quibusque de causis ea versentur in cælo? quis autem tam ægritibus institutis vivit, aut quis contra studia naturæ tam vehementer obduravit, ut a rebus cogniti dignis abhorreat, easque sine voluptate, aut utilitate aliqua non requirat, & pro nihilo putet? aut quis est, qui majorum, aut Africanorum, aut ejus, 9 quem tu in ore semper habes, pro vi mei, ceterorumque virorum fortium, atque omni virtute præstantium, facta, dicta, consilia cognoscens, nulla animo afficiatur voluptate? quis autem honesta in familia institutus, & educatus ingenuè, non ipsa turpitudine, etiam si aum laesura non sit, offenditur? quis animo æquo videt eum, quem impure, ac flagitiosè putet vivere? quis non odit sordidos, vnos, levis, fustiles? Quid autem dici te poterit, si turpitudinem non ipsam per se fugiendam esse statuerimus, quo minus homines tenebras, & solitudinem nacti, nullo decore se abstineant, nisi eos per se fœditate sua turpitudine ipsa deterreat? Innumerabilia dici possunt in hanc sententiam: sed non necesse est nihil est enim, de quo minus dubitari possit, quàm & honesta, expetenda per se, & eodem modo turpia, per se esse fugienda. Constituto autem illo, de quo ante id diximus, quod honestum sit, id esse solum bonum: intelligi necesse est, pluris id, quod honestum sit, æstimandum esse, quàm illa mediâ, quæ ex eo comparentur. SYLTIAM autem, & temeritatem, & injustitiam, & imperantiam cum dicimus esse fugienda propter eas res, quæ ex ipsis eveniant, non ita dicimus, ut cum illo, quod positum est, solum id esse malum, quod turpe sit, hæc pugnare videatur oratio: propterea quod

7. *Copiosè dicitur: sunt.* ER à Lambino. communis in lectio, *copiosè dicitur: sunt*, quomodo & Pall. quinque nam primus nosser hoc communis est: habetque tantum; *est aut potius mod. sunt.*
 8. *Et hinc quæ sunt.* Pal. pr. & Scalig. *Et hinc quæ sunt.* mox verò audient vocales. non agro cont. ubi vulgo est; *Et hinc quæ sunt contra naturam.* Et quam & abiecit Lamb. nus.
 9. *Id ad primum rectè hinc dicitur.* Est à Pal. pr. à quo non recedunt alii, quæ quod appropinquat; quomodo & Vict. ed. nam Lamb. niana, appropinquat dicitur.
 10. *Et definitione explicetur.* Non admodum displicet scriptura Palatinæ pr. expl. ca.
 11. *Et nota dicitur fissa est.* Recensius cois; *bonorum*; sed alterum est in Victoriana, habetque Palatinæ. note sollicito. at Scaliger inærlimæo p. hinc dicitur ten. nescit saltem est.
 12. *Omnesque hinc sunt generatæ.* Pal. pr. non habet illud hinc pe-

nites enim erasum est à manu emendatrice.

7. *Quam ad ipsi sceleris quovis velit.* Satisfacit iudicio meo magis quod est in Pal. pr. sed quare quomquam adipiscit.

8. *Qui morantur.* à Lambino; *qui morantur.* sed melior Pall. quæ modo morantur: nisi maius cum eod. de Scaligerano, quomodo abstantur: quod veritas videtur; utique cum mox præferant Pall. omnes versantur; non versantur.

9. *Quam in sermo in ore habet.* Si fides Palatino primo, vox habet sporica est, adjecta à sciolo, supplendæ sententiæ.

10. *Præter hinc turp. non ipsam per se fug. statuerimus.* Ita aliquot Pall. neque longe alter quidam, quos consuluit Lambinus. vulgatis præterat; *Et statuerimus.*

11. *Diximus quæ hinc sunt.* Non minus rectè Palatinus pr. hinc sunt est.

quod ea non ad corporis incommodum referuntur sed ad
corporeis actionibus, que oriuntur, è vitis, quas enim Græci
αρετιαι appellant, *vita malo*, quam *malitia* nominare
Nætu, inquam, Cato, verbis illustribus, & id, quod
vis, d'clarantibus. Itaque mihi videris Latine docere
philosophiam, & ei quasi civitatem dare, quæ quidem ad-
huc peregrinari Romæ videbatur, nec offerre sese nostris
& sermonibus: & ista maximè propter limatam quandam
& rerum, & verborum tenuitatem. scio enim esse quos-
dam, qui quavis lingua philosophari possint, nullis ta-
men partitionibus, nullis definitionibus. 4. utuntur, ip-
sæque dicunt, ea se modò probare, quibus natura tacita as-
sentitur. Itaque in rebus minime obscuris non multus
est apud eos discernendi labor. Quare attendo te studiosè,
& quæcumque rebus iis, de quibus hic sermo est, nomina
imponis, memoriam mando mihi enim erit isdem istis
fortasse jam utendum. Virtutibus igitur rectissime mihi
videris, & ad consuetudinem nostræ orationis, vitia po-
suisse contraria, quod enim vituperabile est per te ipsum,
id eo ipso vitium nominatum puto, vel etiam à vitio di-
ctum vituperari. Sin *αρετιαι*, *malitia* distilles, ad aliud
nos unum certum vitium consuetudo Latina traduceret,
3. nunc omni virtuti vitium contrario nomine opponitur.
Tum ille: His igitur ita positus, inquit, sequitur magna
contentio: 6. quam tractatam à Peripateticis mollius (est
enim eorum consuetudo dicendi non satis acuta, propter
ignorantem Diol. Sica) Carneades tuus egregia quadam ex-
ercitatione in dialecticis, summaque eloquentia, rem in
summum discrimen adduxit: propterea quòd pugnare
non desinit, in omni hac questione, quæ de bonis, & malis
appellatur, non esse rerum Stoicis cum Peripateticis con-
troversiam, sed nominum. mihi autem nihil tam perspicuum
videtur, quam has sententias eorum philosophorum re in-
ter se magis, quam verbis diffidere: 7. majorem multo in-
ter Stoicos, & Peripateticos rerum esse ajo discrepantiam,
quam verborum. quicquid cum Peripatetici omnia, quæ
ipsi bona appellant, pertinere dicant ad beatè vivendum:
8. nostri vero, quod affirmatione omnino aliud dignum sit,
complecti beatam vitam putent. An vero certius quid-
quam potest esse, 9. quam illorum ratione, qui dolorem
in malis ponunt, non posse sapientem beatum esse, cum eucleo
torquetur eorum autem, qui dolorem in malis non habent,
10. ratio certe cogit, ut in omnibus tormentis conser-
vetur beata vita sapientis. Etenim si dolor et es eodem to-
lerabilius patiantur, qui excipiunt eos pro patriâ, quam
qualeviore de causa: opinio facit, non natura, vim doloris
aut majorem, aut minorem. Ne illud quidem est con-
sentaneum, ut, si, cum tria genera bonorum sint, quæ sen-
tentia est Peripateticorum, eo beator quisque sit, quo sit

corporis, aut externis bonis plenior, ut hoc idem appro-
bandum sit nobis, ut qui plura habeat, quæ in corpore ma-
gnè æstimantur, sit beator. illi enim corporis commodis com-
pleri vitam beatam putant: nostri nihil minus, nam cum i-
ta placeat, ne eorum quidem bonorum, quæ nos 11. bona
naturæ appellemus, frequentia beatiorera vitam fieri, aut
magis experendam, aut pluris æstimandam: certe minus
ad beatam vitam pertinet multitudo corporis comodo-
rum, etenim si & SAPERE, expetendum sit, & VALERE:
conjunctum utrumque magis expetendum sit æstimatio-
ne dignum, pluris sit conjunctum, quam si pere ipsum se-
paratum. nam qui validudinem 12. æstimatione aliqua di-
gnam iudicamus, neque tamen eam in bonis ponimus, i-
dem censemus, NULLAM esse tantam æstimationem, ut
ea virtuti anteponatur, quod idem Peripatetici non tenent:
quibus dicendum est, quæ & honesta actio sit, & sine
dolo, eam magis esse experendam, quam si esset eadem
actio cum dolore. nobis aliter videtur, rectè, secusne,
postea, sed potestne rerum major esse dissensio? Ut enim
obscuretur, & offundatur luce sololumen lucerne: & ut in-
terit magnitudine maris Aegæi, stilla muræ; & ut in divi-
tis Cretæ, terentii accessio; & gradus unus in ea via, quæ
est hinc in Indiam: sic, cum sit 13. bonorum finis, quem
Stoici dicunt, omnis ista 13. rerum in corpore litarum æ-
stimatio splendore virtutum, & magnitudine obducitur, &
obruatur, atque intereat necesse est. Et quemadmodum
opportunitas (sic enim appellemus *επιχειρησις*) non sit major
productione temporis (habent enim suum modum quæcumque
opportuna dicuntur) sic recta effectio: *κατασκευασθαι* enim ita ap-
pello, quoniam rectum factum (*κατασκευασθαι*) recta igitur
effectio, item convenientia, denique ipsum bonum,
quod in eo positum est, ut naturæ consentiat, crescendi
accessionem nullam habet. ut enim oportunitas illa, sic
hæc, de quibus dixi, non sunt temporis productione ma-
jora, ob eamque causam Stoicis non videtur optabilior, nec
magis expetenda beata vita, si sit longa, quam si brevis: utun-
turque simili: ut si coruhni laus illa esset, ad pedem aptè
convenire, neque multi coruhni pascis anteponerentur,
nec majores minoribus: sic quorùm omne bonum con-
venientia, atque opportunitate finitur, nec plura paucio-
ribus, nec longinquiora brevioribus anteponentur, nec
verò satis acurè dicunt: Si bona validudine pluris æstimanda
sit longa, quam brevis, sapientie quoque usus longissimus
quisque sit plurimi, non intelligunt, validudinis æsti-
mationem spatio iudicari: virtutis opportunitate: ut vi-
deantur 14. qui illud dicant, iidem hoc esse dicturi,
bonum mortem, & bonum partum, meliorem lon-
gum esse, quam brevem, non vident, alia brevitate

Zzz 3 pluri

1. Nætu, inquam, Cato. Sic cum aliorum mss. Pal. pr. nam editi inven-
tione. Hæc. C.
2. Sermo huius est ista maximè. Non recedit ab hac scriptura Pal. pr. at
etiam omnes accedunt Lamb. habentque: & istam. Scal. indicat fæ
tantum in mss. suos scribam. huius è huius propter. unde iungebat, *sermone est
ista propter. C.*
3. Quæ quavis lingua. Videt. editio, aliorumque quibus sed prior ex-
tat in Aldina veterè, nec necque Pal. pr.
4. Utinam ipseque dicitur ea se modo. Redintegritate hunc
controveriam Pal. pr. antea legebat, *utitur ipseque dicitur plurimumque
facessit negotii Paul. Man.*
5. Non omni virtuti vitium. Longè planius ita Pal. pr. quædam vul-
gari. huius. C. & vero sic etiam meravis Ald. Nepon. quod pa. et quo-
que reperisset nostrum suum in l. bro veterè. Scal. g. videtur reper. sic si
veteri. l. hoc enim virtuti con. ratio nomine opponit.
6. Quæ tractatam à Peripateticis mollius. *videtur. C.* Ita scrip-
situr, *ca. dist. x. m. m. m. a. Cloritate Paul. pr. quart. quant. hinc omni
gratia prius publicati: qua prævaluit est à Peripateticis mollior. est. m. m.
C.*
7. Magnè in multis inter Stoicos & Peripateticos rerum esse ajo discrepantiam.
Nara hæc pulchra lectio à Pal. pr. la. poidè admodum certo vo-
gationem multo habere. Et Perip. rerum omnino discrepantiam. nostram
quoque firmat Scal. libor. n. si quod is. x. m. m.
8. Nostri vero, quod æstimatione omnino aliud dignum sit complecti. C. &
lectio non bona. nam primò pall. omnes rectè habent, *implecti*; quod

& in Ald. veteri præterea pal. pr. ponit: nostri non quod sit omni æstim-
atione aliqua rectè omnino neque aliter pal. quart. nisi quod is non ag-
noscit. ex omni. ac retinent omnino consuetudine istæ cui omnium est: ego
nimis stultus.
9. Quam validudine virtutis, qui. Lamb. est, sed è l. bris ut ait proximeque
eis accedie pal. pr. in quoquam illi virtutis qui. cert. ac quart. habent, quam
illa ratio est quæ. C. & quæ illi virtutis virtutis, qui. C. Scal. veter. habebat
quam ratione. cor. m. quæ. C. appositumque ex alio codice. quem illa ratio
est. quæ. C.
10. Ratio certe cogit. Non abhorreo ab emendatione Lamb. sed hæc
omni. a. probant. plan. nostr. veteres.
11. Bona validudine appellemus. Pal. pr. & quart. Bona virtutis app. quod eum &
repererint. suis. non duplicet.
12. Bona validudine aliqua dignam iudicamus. Manavit à Pal. pr. ec. tert.
hæc tamen fere publicati. videtur. inepit. quare expressit & Ald. Nepon.
illud nostrum recentiores verò adimplerunt. videtur.
13. Quæ in corpore litarum. In ex. Mall. l. b. p. Man. cum prior legere-
tur. nec. p. e. h. m. quomodo & quatuor pal. nam fæ. ac tert. exhibent
nobis huius. pr. ut. unum. nihil. certius. sit. ita. legendum. vel. on. ista. syllaba
expetenda. neque. enim. tantum. mihi. est. oris. ut. peccat. rem. excusant.
et. am. Scal. ar. oram. libri. l. scriperat. è. veteri. l. bro. in. pr. p. m. m. sed
idem exponeret statim illud. sic. sub. iocorato. C. & quæ. p. m. m.
14. Qui illud dicant, iidem hoc esse dicturi. Si standum esset arbitror
& Cloritate pal. pr. referenda sunt tria illa verba, qui illud dicitur, ran-
quam à glossatore lecto. 1.

pluris estimari: alia, diuturnitate. itaque consentaneum est his, quae dicta sunt, ratione illorum, qui illum bonorum finem, quod appellamus extremum, quod ultimum, & crescere patent posse, iisdem placere, esse alium alio etiam sapienterem, itemque alium magis alio vel peccare, vel recte facere, quod nobis non licet dicere: qui crescere bonorum finem non putamus. ut enim qui *DE MARKS* sunt in aqua, nihilo magis respirare possunt, si non longe ab sunt a lummo, ut jam, jamque possint emergere, quam si etiam tum essent in profundo: nec catulus ille, qui jam appropinquat, ut videat, plus spernit, quam is qui modo est natus: & ita qui *PROCESSIT* aliquantum ad virtutis aditum, nihilominus in miseria est, quam ille, qui nihil processit. Hae mirabilia videri intelligi. sed cum certe superiora firma, ac vera sint, his autem ea consentanea, & consequentia; ne de eorum quidem veritate est dubitandum. sed quamquam negent, nec virtutes, nec vicia crescere: attamen utrumque eorum fundi quodammodo, & quasi dilatare putant. *DIUITIAS* autem Diogenes cenet non eam modo vim habere, ut quasi duces sint ad voluptatem, & ad valetudinem bonam, sed etiam ut ea contineant: non idem facere eas in virtute, neque in ceteris artibus, ad quas esse dux pecunia potest, conturere autem non potest. itaque si voluptas, aut si bona valetudo sit in bonis, divitias quoque in bonis esse ponendas: at, si sapientia bonum sit, non legi, ut etiam divitias bonum esse dicamus: nec ab ulla re, quae non sit in bonis, id quod sit in bonis, contrariari potest, ob eamque causam, quia cogitationes, comprehensionesque rerum, e quibus efficiuntur artes, appositionem movent; cum divitiae non sint in bonis, nulla ars divitiis contineri potest. quod si de artibus concedamus, virtutis tamen non sit eadem ratio, propterea quod haec plurimam commendationis, & exercitationis, indigeat; quod idem in artibus non sit: & quod virtus subtilitatem, firmitatem, constantiam totius vita complectatur, nec eadem haec in artibus esse videamus. Deinceps explicat differentiam rerum: quam si non ullam esse diceremus, confundere tur omnis vita, ut ab Aristotele; nec ullum sapientiae munus, aut opus inveniretur, cum inter res eas, quae ad vitam degendam pertinerent, nihil omnino interesset, neque ullum delectum adhiberi oportere. itaque cum esset satis constitutum, id solum esse bonum, quod esset honestum, & id malum solum, quod turpe; & tum inter haec, & illa, quae nihil valerent ad beatè vivere vivendum, aliquid tamen, quo differrent, esse voluerunt, ut essent eorum alia estimabilia, alia contra, alia neutrum. quae autem estimanda essent, eorum in aliis satis esse causae, quam obrem quibusdam anteponebantur, ut in valetudine, ut in integritate sensuum, ut in doloris vacuitate; ut gloriae, divitiarum, similibus rebus; & alia autem non esse ejusmodi itemque eorum, quae nullo estimacione digna essent, partim satis habere causae, quam obrem rejicerentur, ut dolorem, morbum, sensuum amissionem, paupertatem; igno-

miniam, similia horum: partim non. Itemque hinc esse illud exortum, quod Zeno *σπουδαίως* contraque quod *ἀσπουδαίως* nominavit, cum uretetur in lingua copiosa factis tamen nominibus, ac novis; quod nobis in hac *inopi lingua* non conceditur, quamquam tu hanc copiosiorum etiam dicere soles. sed non alienum est, quo facilis vis verbi intelligatur, rationemque hujus verbi faciendi Zenonis exponere. Ut enim, inquit, nemo dicit, in regia regem ipsum quasi productum esse ad dignitatem (id enim est *σπουδαίως*) sed eos, qui in aliquo honore sint, quorum ordo proximè accedit, ut secundus sit ad regium principatum: sic in vita non ea, & quae primario loco sunt, sed ea, quae secundum locum obtinent, *σπουδαίως*, id est, producta nominentur. quae vel ita appellentur (id erit verbum e verbo) & vel *promota*, & *remota*, vel ut dudum diximus, *proposita*, vel *reposita*, & illa *reposita*. ac enim intellecta, in verborum tui faciles esse debemus, quoniam autem omne, quod est bonum primum locum tenere dicimus necesse est, nec bonum esse, nec malum hoc quod *propositum*, vel *repositum* nominamus. itaque id determinamus, quod sit *indifferens*, cum *assumatione mediocri*, quod enim illi *ἀδιάφορον* dicunt, id mihi ita occurrit, ut *indifferens* dicerem, neque enim illud fieri poterat ullo modo, ut nihil re: inqueretur in mediis, quod aut secundum naturam esset, aut contra: nec, cum id relinquere nihil in his positi, quod satis estimabile esset: ne hoc hoc posito, non aliqua essent *proposita*. Rectè igitur haec facta *distinctionis* est, atque etiam ab his, quod facilis res perspicui possit, hoc simile ponitur. Ut enim, inquit, si hoc fingamus esse quasi finem, & ultimum, ita pars jacere talum, ut rectus assidat: qui ita talus erit jaculus, ut cadat rectus, *propositum* quiddam habebit ad finem: qui aliter, contra. neque tamen illis *propositio* tali, ad eam, quem dixi, finem pertinebit: sic ea, quae sunt *proposita*, referuntur illa quidem ad finem: sed ad ejus vim, naturamque nihil pertinent. Sequitur illa divisio, ut bonorum alia sint ad illud ultimum pertinentia, (sic enim appello, quae *τελευτά* dicuntur: 1. jam hoc ipsum institutum, ut placuit, pluribus verbis dicere, 12 quod una non poterimus: ut res intelligatur) alia autem efficientia, quae *Γραχι, προημεο*, alia utrumque. de pertinentibus, nihil est bonum, praeter *ἀλλήλων honestas*. de efficientibus, nihil est praeter *amicum*. Sed de pertinentem, 13 & efficientem sapientem volunt esse, nam quia sapientia est conveniens actio, 14 est illo pertinenti genere, quod dixi, quod autem honestas actiones afferit, & efficit, id efficientes dici potest. Haec, quae *proposita* dicimus, partim sunt per se ipsa *proposita*, partim quod aliquid efficiunt, partim utrumque per se, ut quidam *habitus oris*, & vultus, ut status, ut motus: in quibus sunt & *proposita* quaedam, & *reposita*: alia ob eam rem 15 *proposita* dicuntur, quod ex se aliquid efficiant, ut *pecunia*: alia autem ob utramque rem, ut *integri sensus*, ut bona valetudo. de bona autem

1. Crescere patent posse, iisdem placere, etc.] Pal. pr. dicitur, quare, posse idem, & non ita subito.
2. Ita qui processit, etc.] Male vulg. item alterum est in aliquot Pall. & editione Vici.
3. Processit ubi quantum ad virtutis aditum.] Non averfatur auribus habitum, quod exat in Pal. loc. est etiam in tert. à manu prima additum. Err. Steph. divinitus aditum pro adeptum. Propius streres suis, aditum; ut portice id posuisset pro templo.
4. Quia cogitationes comprehensionesque.] Non est quod jactet Lamb. ita se restituisse libris reclamantibus nam sic omnino Pal. praestit tamen vulgarum illud cogitationes; n. m. nostris ceteris.
5. Inter haec & illa quae nihil valent.] Pal. pr. inter illa quae loc. & sext. haec inter illa quae nihil valent. tert. quart. quint. tum haec illa quae nihil valent.
6. Alia autem non ita estimabilia.] Dobites de sinceritate scripserunt, ob Pal. pr. in quo, alii autem ejusmodi.
7. Huiusmodi faciendi Zenone.] Pal. tert. faciendi voluit forsan exprimitere antiquè faciendi.
8. Quae primario loco sunt.] Locum mihi n. integrum, prodit pr. Pal. in quo primario loco, in quo primario. Sic vultus, qui primario, vultumque,

meretor examen subire Critice] inventus.
9. Vel promotus, & remotus, vel, ut dudum diximus, propositus, vel repositus, & illa reposita.] Noli recedere ab editione Vici. quod ita etiam exaret in Pall. nostris, etiam pr. nisi quod is ultima voce, repositus. Man. & Lamb. demunt, addunt, sed non etiam praesentibus libris vetustis.
10. Neque peccata aliqua essent proposita.] Expressi quod eras in Man. lib. & Pal. pr. vulg. neque peccata.
11. Tam hoc ipsum institutum.] Aequè bene Pall. pr. sec. quart. sext. nam hoc.
12. Quod una non poterimus.] Negativa non est in Aldo vetere, neque in ullo Pal. omnino tamen requiritur.
13. Et efficientem sapientem.] Pal. pr. tert. quart. sext. sapientem, forsan melius.
14. Est ille pertinenti genere.] Lamb. est sic illi per Aldus, Avus & Neoplatonici cum illi pertinentem gen. sed praeter illi nostrorum nam pr. m. adhuc vulg. à quo etiam non recessit Vici. ceteri quinque scribunt, est cum illo pertinentem.
15. Proposita dicuntur.] Olim cum dicitur; neque aliter Pall. sex. editione Vici.

autem fama (quam enim appellant *eddōlāw*, aptius est hoc loco *bonam famam*, appetere, quam gloriam) Chrysippus quidem, & Diogenes, detracta utilitate, ne dignum quidem eius causa, porrigendum esse dicebant quibus ego vehementer assentior. qui autem post eos fuerunt, cum Carnedem sustinere non possent, hanc, quam dixi, bonam famam, ipsam propter se præpositam, & iudicandam esse dixerunt, esseque *hominum ingenium*, & liberaliter educationis, velle bene audire a parentibus, a propinquis, a boni etiam viris, idque propter rem ipsam, non propter usum; dicuntque, ut liberi consultum velimus, etiam si postumi futuri sint, propter ipsos: sic futuræ post mortem famæ tamen esse propter rem, etiam detracto usu, consulendum. Sed, quam quod *bonestum sit, id solum bonum esse dicamus*; consentaneum tamen est, fungi officio, cum id officium, nec in bonis ponamus, nec in malis. est enim aliquid in his rebus probabile, & quidem ita, ut ejus ratio reddi possit. & ergo ut etiam probabiliter acti ratio reddi possit. Est autem in OFFICIO *crux*, quod ita factum est, ut ejus facti probabilis ratio reddi possit. ex quo intelligitur, officium medium quoddam esse, quod neque in bonis ponatur, neque in contrariis, quoniamque in his rebus, quæ neque in virtutibus sunt, neque in vitis, est tamen quiddam, quod usui possit esse: tollendum id non est. Est autem ejus generis actio quoque quædam, & quidem talis, ut ratio possit agere aliquid, & facere, eorum. quod autem ratione actum sit, id officium appellamus. Est igitur officium ejus generis, quod nec in bonis ponatur, nec in contrariis. Atqui perspicuum etiam illud est, in istis rebus mediis aliquid agere sapientem. judicat igitur, cum agit, officium illud esse. quod quoniam *nunquam fallitur in judicando, e rit in mediis rebus officium*: quod efficitur etiam hac conclusione rationis. Quoniam enim videmus esse quiddam quod rectè factum appellemus, id autem est perfectum officium: erit autem etiam inchoatum: ut *si jusse depositum reddere in rectè facis sit: in officio ponatur, depositum reddere: illo e: im addito, jusse, facit rectè factum: per se autem hoc ipsum reddere, in officio ponitur: quoniamque non dubium est, quin in his, quæ media dicimus, sit aliud sumendum, aliud rejiciendum: quiddam ita sit, aut dicitur, & communi officio continetur, ex quo intelligitur, quonia *m si ipsi omnes natura deliquit, tam insipientem, quam sapientem, lumentur quæ secundum naturam sunt, rejeeturumque contraria*. Ita est quoddam commune officium sapientis & insipientis, ex quo efficitur, versari in his, quæ media dicimus. Sed cum ab his omnia proficiantur officia, non sine causa dicitur, ad ea referri omnes nostras cogitationes: in his & excessum è vita, & in vita mansiōnem. in quo enim iura sunt, quæ secundum naturam sunt, hujus officium est *in vita manere*: in quo autem aut sunt plura contraria, aut fore videntur, hujus officium est, *è vita excedere*. è quo apparet, & sapientis esse aliquando officium, excedere è vita, cum beatus sit: & stulti manere in vita, cum sit miser. nam bonum illud, & malum, quod sæpe jam dictum est, postea consequitur. prima autem illa naturæ, sive secunda, sive contraria, sub iudicium sapientis, & delectum cadunt: illæque illa subjecta quasi materia sapientis: itaque &*

manendi in vita & migrandi ratio, omnibus his rebus, quæ supra dixi, metienda. 4 nam neque his, qui virtute retinentur in vita, neque his, qui sine virtute sunt, mors est oppetenda, ut, *SAURE OFFICIUM* est sapientis, desciscere à vita, cum sit beatissimus, si id opportune facere possit: quod est convenienter naturæ vivere. sic enim censent, *opportunitatis esse beatè vivere*. itaque à sapientis præcipitur, se ipsam, si usus sit, & sapiens ut relinquat. Quasobrem cum vitiorum ista vis non sit, ut causam afferant moris voluntatis: perspicuum est, etiam stultorum, qui idem miseri sunt, officium esse, manere in vita, si sint in majori parte eorum rerum, quæ secundum naturam esse dicimus. Et quoniam excedens è vita, & manens, æque miser est: nec *diuturnus* magis ei vitam fugiendam facit: non sine causa dicitur, his, qui plures naturalibus frui possent, esse in vita manendum. Pertinere autem ad rem arbitrantur, intelligi natura fieri, *utlibet a parentibus armentur*: à quo imitè perfectam communem humanis generi societatem persequimur. quod primum intelligi debet, figura, membrisque corporum: quæ ipsa declarant procreandi à natura habitam esse rationem. Næque verò hæc inter se congruere possint: *quæ natura & procreari vellet, deligi procreatos non curaret*. Atque etiam in belvis vis naturæ inspicitur potest: quarum in factis, & educatione laborem cum cernimus, natura ipsius vocem videtur audire. 6 Quare ut perspicuum est, natura non à dolore abhorre: sic apparet, à natura ipsa, ut eos, quos genuerimus, amemus, impelli. Ex hoc nascitur, ut etiam communis hominum inter homines naturalis sit commendatio, *ut oporteat hominem ab homine ob scilicet, quod homo sit, non alienum videtur*. ut enim in membris alia sunt, tanquam sibi nata, ut oculi, ut aures: aliqua etiam cetorum membrorum usum adjuvant, ut crura, ut manus: sic immanes quædam bestis sibi solum naturæ sunt: ac illa, quæ in concha patula *pinna* dicitur: itaque, qui enar è concha, qui quod eam custodiat, *pinna* vocatur, in campo cum se recipit, includitur: ut videatur monuisse, ut caueret: itemque formicæ, apes, ciconiæ, aliorum etiam causa quædam faciunt. multo magis hæc conjunctio est hominibus: itaque natura sumus a pri ad ceteros, concilia, civitates. Mundum autem cuncti *regi numine decorum*, cumque esse quasi communem urbem, & civitatem hominum, & deorum: & unumquemque nostrum, ejus mundi esse partem, & ex quo illud natura consequitur, ut *COMMUNE UTILITATEM* NOSTRA ANTEPONA MUS. ut enim leges omnium salutem, singulorum salutem anteponunt: sic vir bonus, & sapiens, & legibus parens, & civilis officii non ignarus, utilitati omnium plus, quam unius alicujus, aut suæ consulit. Næc magis vituperandus est proditor patriæ, quam communis utilitatis, aut salutis desertor, propter suam utilitatem, aut salutem. ex quo fit ut laudandus sit, is, qui mortem oppetat pro rep, quod doceat, *cariorem esse patriam nobis, quam nosmet ipsos*. quoniamque illa vox inhumana, & scelerata ducitur, eorum, qui negant se recusare, quo minus, *ipsi mortui, terrarum omnium desolatio conflagratur*: quod vulgari quodam versu Græco pronuntiant solet: certè verum est, etiam his, qui aliquando futuri sint, esse propter ipsos consulendum. Ex hac animi

MORTUUM:

1. Ergo ut etiam probè dicitur: ubi ratio reddi potest. Totum scilicet non est in veteribus Alti, summum negi. genti à tylogaphorum, obreptionibus vocem ratio reddi potest. quod neque au madveret: aut Man. filius, aut Nepos Viet. tamen auctori reddidit, ne quis forsitan id Latio nec prim terator: videri vult qui tamen contra m. d. nosros lex publi. cavet. probabile facti.

2. Argui. Sic pal. pr. nihilo pejus certè quam vulg. arguit.

3. Communi officio continetur. Verulius culseram ed. Viet. anni officii, quod & in pal. quætor. nam secundum desiq. ter. mutat vix omni in sorte, vix officio.

4. Non arguunt qui vix vix retinentur in vix. (græc.) Lamb. lib. h. de. fac.

mirè interpolavit: ac legendum erat: *nam neque virtute retinetur in vita*, ita enim pal. pr. accu alludiq. tert. in quo neque ut qui virtute retinetur.

5. Si autem sit sapientis rebus quædam. Gemma lib. h. orationis manavit à pal. pr. neque in hoc errorem à om lectum nobis. si iustis sapientis.

6. Quare ut perspicuum est. Sic Voelia m. non est in pal. aut edd. antiquioribus, imò ne quidem in Viet.

7. Cum se recipit. Est à pierisque Pall. melius, quam ut antea vulgè recepit.

8. Ex quo illud natura consequitur. Ita Pal. pr. quare quæ repræsentavitque editio. Viet. deus sequitur.

morum affectione testaments, commendationesque morientium nata sunt. quodque nemo in solitudine vitam agere velit, ne cum infinita quidem voluptatum abundantia; facile intelligitur, nos ad conjunctionem, cōgregacionemque hominum, & ad naturalem communitatem esse natos. *IMPELLIMUR* autem natura, ut prodesse velimus quamplurimis, in primisque docendo, rationibusque prudentiā tradendis. itaque non facile est invenire, qui, quod scias esse, non tradat alteri. Ita non solum ad discendum propensum tumus, veram etiam ad docendum. Atque ut raris natura datum est, ut pro vitulis contra leones in maxima vi, impetuque contendat: sic ii, qui valent opibus, atque id facere possunt, ut de Hercule, & Libero accepimus, ad servandum genus hominum natura incitantur. Atque etiam Jovem cum optimum & maximum dicimus, cumque eundem salutare, hospitalem, flatore; hoc intelligi volumus, salutem hominum in ejus esse tutela. Minime autem convenit, eum cum ipsi inter nos abjecti, neglectique sitimus, postulare, ut diis immortalibus cari simus, & ab his diligamur. quemadmodum igitur membris utimur prius, quam didicimus, & ejus utilitatis causa habemus: sic inter nos natura ad civilem communitatem conjuncti, & sociati sumus. quod ni ita se haberet, nec justitiam utilis esset, nec bonitatis locus. Et quo modo hominum inter homines juris esse vincula putant, sic homini nihil juris esse cum bellis. præcipue enim Chrysippus, *CYTERA NATURA* esse hominum causa, & deorum: eos autem, communitatis, & societatis suæ, ut bellis homines uti ad utilitatem suam possint sine injuria. quoniamque ea natura esset hominis, eum ei cum genere humano quasi civile jus intercederet: qui id conservaret, eum justum: qui migraret, injustum fore. sed, quemadmodum *TIUM* cum commune sit, recte tamen dici potest, ejus esse eum locum, quem quisque occupavit: sic in urbe mundove communi non adversatur jus, quo minus suum quidque cujusque sit. cum autem ad tuendos, conservandosque homines hominem natum esse videamus: consentaneum est huic naturæ, ut sapiens velit gerere, & administrare rempublicam, atque, ut à natura vivat, uxorem adjungere, & velic ex ea liberos. Nam amoris quidem sanctos, à sapiente alienos esse arbitrantur. Cynicorum autem rationem, atque vitam alii cadere in sapientem dicunt, si quis ejusmodi sorte casus incidit, ut id faciendum sit: alii nullo modo. Utrero conservetur omnis homini erga hominem societas, con. amicitio, caritas, & emolumenta, & de timenta, quæ *ἀγαθὰ καὶ βλάμματα* appellant, communia esse voluerunt: quorum altera profunt, nocent altera. nec solum ea communia, verum etiam paria esse dixerunt. incommoda autem, & commoda (ita *ἀνεπιμήκετα* & *ἐπιμήκετα* appello) communia esse voluerunt, ac paria noluerunt. illa enim quæ profunt, aut quæ nocent, aut bona sunt, aut mala: quæ sint paria necesse est, commoda autem, aut incommoda in eo genere tant,

quæ præposita, & rejecta dicimus. ea possunt paria non esse: sed emolumenta communia esse dicuntur. recte autem facta, & peccata, non habentur communia. Amicitiam autem adhibendam esse censent, quia sit ex eodem genere, quæ profunt: quamquam autem in amicitia alii dicant, *AZQUE CARAM* esse sapienti rationem amici, ac suam: alii autem sibi cuique cariores, suam tamen hi quoque posteriores fatentur, alienum esse à justitia, ad quam nati esse videamur. detrahere quid de aliquo, quod sibi assumat. minime vero probatur huic disciplinæ, de qua loquor, aut amicitiam, aut justitiam propter utilitates adscisci aut probari. & eadem enim utilitates poterunt eas labefactare, atque pervertere. etenim nec justitias, nec amicitias esse omnino poterunt, nisi ipsæ per se expetantur. jus autem, quod ita dicit, appellarique possit, id esse naturam: *ALIENUM* que esse à sapiente non modo injuriam cui facere, verum etiam nocere. nec vero rectum est cum amicis aut bene meritis confociare, aut conjungere injuriam: gravissimeque & verissime defenditur, nunquam a quitatem ab utilitate posse jungi: & quidquid æquum, justumque esset, id etiam honestum: vicissimque, quidquid esset honestum, id justum etiam, atque æquum fore. Ad easque virtutes, de quibus disputatum est *diuturnam* etiam adjungunt, & *physicam*: easque ambas virtutum nomine appellant: alteram, quod habeat rationem, nec cui falso assentiamur, neve umquam capiosa probabilitate fallamur, easque, quæ de bonis & malis diceremus, ut tenere, tuerique possimus: nam sine hac arte & quævis arbitrabantur à vero abduci, fallique posse. recte igitur, si omnibus in rebus temeritas, ignoratioque vitiosa est, & ab his, quæ tollit hæc, virtus nominata est. Physicæ quoque non sine causa tributus idem est honos: propterea quod cur conveniunt naturæ victurus sit, ei & proficiendum est ab omni mundo, & ab ejus procuracione. nec vero potest quisquam de bonis, & malis vere judicare, nisi omni cognita ratione natura, & vitæ etiam deorum, & utrum conveniat, nec ne, natura hominis cum universa: quæque sunt vetera præcepta sapientium, qui jubent *II TEMPORA PARERE, & SEQUI DEUM, & SENOS CERE, & NIHIL IN MITIS*. Hæc sine physicis quam vim habeant (& habent maximam) videre nemo potest. Atque etiam ad justitiam solendam, ad tuendas amicitias & reliquas caritates quid natura valeat, hæc una cognitio potest tradere. Nec vero pietas adversus deos, nec quanta his gratia debeatur, sine explicatione naturæ intelligi potest. Sed jam sentio me esse longius profectum, quam proposita ratio postularet. verum admirabilis compositio disciplinæ, incredibilisque rerum tractat ordo: quæ per deos immortalis, nonne miraris? *QUID ENIM* aut in natura, quæ nihil est aptius, nihil descriptius aut in operibus manu factis tam compositum, tamque in compactum & consignatum inveniri potest? quid posterius priori non convenit? quid sequitur, quod non respondeat in perito? quid non sic aliud ex alio nascitur, ut non si uli litteræ moverit, labet omnia? & nec tamè quid est? quomoveri

1. Cum ipsi inter nos abjecti neglectique. Lectio minus vera si standum Pal. pr. in quodam alio negl. hinc nimirum referendū videtur negligentibus, doct. in iam in Pal. tert. in quo, aut vitio abjecti neglectique.
 2. Ut eum genere, etc. Sic Lamb. an. è miss. nescio. sed eum Pal. pr. & quart. servent, ut eum genere: vocem illam in hanc facile degenerare parum solentia, nolum tamen ferè illud nostrum.
 3. Qui mag. aret in usum fore? Sic Pall. quinque, nam pr. Ille aliquo in optimis, qui nonnulli, quod etiam absurdè nihil se haber. olim vulg. qui vi agerit, iure cinctum à Lamb.
 4. Et velic ex ea liberos. Non potui excludere scripturam Pal. pr. & quart. e. est. voc: quæ erat in omnibus vulg. à sine, perire. in quates cop. cœsi incidit: P. Man. nunquam profectò nobis obrufisset Lamb. ex ea lib. procreare, om. sio illo velic, voce gratiosissima.
 5. Et rejecta dimitte. Malim eum Pal. pr. dimitte.
 6. Ex quo in malis. Sic et et Pall. alii voluptatis, quod in editionibus à Lamb. d. ve. sis Sices mei esse arbitri, utamque e. vocem jugolarem, tanquam supervacua.
 7. Id esse naturam. Lamb. edidit natura, quod conserat. Pauli. Man.

sed nullus ei scripturæ accedit Pal. placuit tamen Scalig.
 8. Et velic dicitur, Scal. scripti in e. hinc d. hinc.
 9. Quamvis ab. trans. Est à Pal. pr. & Man. minus rectè hæctenus impressi, ab. trans.
 10. A. hinc ea que est. hinc. v. r. v. etc. Adhuc dicitur valde lectio codicis Scal. pr. ea que est. hinc. v. r. v. etc.
 11. Temp. & parere. Multa verissima protocoli P. Viet. cur arbitror hæc. hinc. eundem parere. & Var. lectio. 20. quibus adque. hinc. tamen et. adm. nolum. Pall. nostrum.
 12. Quæ non deam immortalem. Pal. pr. quem sit referatur ad ordinem nesci. o. an. rectè. par. om. no. Pauli. Man.
 13. Compositum in consignatum. Pal. pr. ante. om. aturam, ex quo formari quidem potest. consignatum: sed similitudo est verò natum ex ve. ere. scribendi. rat. orb. conseratorem. al. o. q. n. al. quoc. nostr. consigne. aturam.
 14. Ut tamen quæ quæ. hinc. v. r. v. etc. Restaurav. hinc locum volentibus omnibus membranis bibl. otherge Pal. prius habebamus, quæ in. sed bene quod id hæctenus etiam nemo interpretatur. etc.

moveri possit. quam gravis verò, quam magnifica, quam constans conficitur persona sapientis? qui, cum ratio docuerit, quod honestum esset, ad esse solum bonum, semper sit necesse est beatus, verèque omnia ista nomina possideat, quæ irritari ab imperitis solent. rectius enim appellabitur rex, quam Tarquinius, qui nec se, nec suos regere potuit: rectius magister populi, (is enim est dictator) quam Sulla, qui trium pestiferorum vitiorum, luxurix, avaritix, crudelitatis magister fuit: rectius dives, quam Crassus, qui nisi eguisset, numquam Euphratem nulla belli caula transire voluisset. rectè ejus omnia dicentur, qui scribitur: SOLUS OMNIBUS. rectè etiam pulcher appellabitur: a

nimi enim lineamenta, sunt pulchriora, quam corporis: rectè solus liber, nec dominationi cuiusquam parens, neque obediens cupiditati; rectè invictus, cujus etiam si corpus constringatur, animo tamen vincula injici nulla possunt: neque expectet ullum tempus iratis, ut tum denique judicetur. beatusne fuerit, cum extremum vite diem morte confecerit: quod ille unusè septem sapientibus non sapienter Cretem monuit nam si beatus unquam fuisset, beatam vitam usque ad illum à Cyro et exhaustum rogam protulisset. quod si ita est, ut neque quisquam, nisi bonus vir, & omnes boni beati sint: quid philosophia magis cœlendum, aut quid est virtute divinius?

Ex istam rem protulisset. Non potest dupliciter quod reperit in Pal. pr. p. 114. h. 11.

M. TULLII CICERONIS

DE

FINIBUS

BONORUM ET MALORUM,

AD

BRUTUM,

LIBER QUARTVS.

SYNOPSIS.

Zenoni principi Stoicorum nullam fuisse causam, cur à Peripateticis & Academicis verbis dissentiret de summi boni sententia: Stoicos virtutes & vitia perperam exequare: & in aliis quibusdam labi.

UAE cum dixisset, finem ille ego autem, inquam, Cato, ista exposuisti tam multa memoriter, tam obicula dilucide. itaque aut omittere contra omnino velle aliquid, aut spatium sumamus ad cogitandum, tam enim diligenter, etiam minus verè, (nam nondum id quidem audeo dicere) sed tamen accurate non modò fundatam, verum etiam exstructam disciplinam non potest perdisceere. Tum ille, ain tandem, inquit, cum ego te hac nova lege videam eodem die ac censori respondere, & tribus horis perorare, in hac me causa tempus dilaturum putas? quæ tamen à te agetur non melior, quam illæ sunt, quas interdum obtines. Quare istam quoque aggredere, tractatam præsertim & ab aliis, & à te ipso sæpe, ut tibi deesse non possit oratio. Tum ego, Non mehercule folio temere contra Stoicos: non quo illis admodum assentiar: sed pudore impediatur: ita multa dicunt, quæ vix intelligam. Obscura, inquit, quædam esse confiteor: nec tamen ab illis ita dicuntur de industria: sed inest in rebus ipsi

obscuritas. Cur igitur easdem res, inquam, Peripateticis dicentibus, verbum nullum est, quod non intelligatur? Eademne res, inquit, an parum disse-rui, non verbis Stoicos à Peripateticis, sed universa re, & tota sententia dissentire? Atqui, inquam, Cato, si istud obtinueris, traham me ad te totum licebit. Putabam equidem satis, inquit, me dixisse. quare ad ea primum, si videtur. sin aliud quid voles postea. Immo isto quidem, inquam, loco: nisi iniquum postulo, responde arbitratu meo. Ut placet, inquit. At si enim illud erat apertius, æquum est concedere. Existimo, inquam, Cato, veteres illos Platonis auditores, Speusippum, Aristotelem, Xenocratem deinde eorum, Polemonem, Theophrastum, satis & copiosè, & eleganter habuisse constitutam disciplinam, ut non esset causa Zenoni: cum Polemonem audisset, cur & ab eo ipso, & ab superioribus dissideret. quorum fuit hæc institutio in qua animadverta velim, quid putes mutandum, nec expectes, dum ad omnia dicam quæ à te dicta sunt universa enim illorum ratione cum tota vestra confligam puto. qui cum viderent, ita nos esse natos, ut & communiter ad eas virtutes

1. Non mehercule folio temere. Haud ineptè Pal. pr. ac tert. incerponit, quam, sed dem habet folio, hoc modo Non meherc. quam folio te temerè: & verò ceteri omnes habent, folio: præter se sicque etiam edidit P. Vici adeo ut aliquid adhuc de e latere videatur rei bonæ.
2. Etsi sententia dissensio. Pal. pr. & quare, item ed V. & du fide r. sed cum & mox eodem d. et o repator, non d. us fui adm. itere.
3. In istis quibus inquam, inquam, etc. Sic hodie quidam patet vulgatur at Albius avus ediderat, in istis quibus inquam, quæ lectis & nec aliter V. & proxime ad m. f. h. ostros: quæ tamen verbulo adhuc uno auctores. nam pr. habet, in istis quibus inquam, quæ lectis

quæque ut: nec aliter sext. in d. nec tere. & quart. quam quod si, quæque nam, se habebat, quæ, quæque. Lambin non exa minatis, pures plurariis l. b. s. obtr. sit nobis: in. si quidem inquam, etc.
4. Hæc enim illud est, apertius, etc. Revo. avi enim ex m. f. Pall. & ed. v. vert. excluderet neoterici, tot us sententia ruina adhuc licentia Lamb. objecerat nobis, etc. illud erat agnoscere suam iniquam civitatem: quid enim est evirare aliquem, si hoc non estimare hæc hæret P. Man. dum non attendit: si n. c. t. o. ni. Scal. fecit, l. b. yos Lamb. emendabat, etc. illud erat æquum, suam iniquam id est, suo quidque loco.

apti essemus, quæ notæ, illustresque sunt, iustitiam dico, temperantiam, ceterasque generis ejusdem: quæ omnes similes artium reliquarum, materia tantum ad meliorem partem, & translatione differunt: easque ipsas virtutes viderent nos magnificentius appetere, & ardentius, habere etiam inlitam quandam, vel potius *innatam cupiditatem scientiam*, natosque esse ad congregationem bonorum, & ad societatem, communitatemque generis humani, eaque in *maximis ingenii maxime elucere*: totam philosophiam treis in partem dividerunt. quam partitionem à Zenone retentam esse videmus. quæcum una sit, & quæ mōres conformari putantur: differo eam partem, quæ quasi stirps est hujus quæstionis: qui sit enim finis bonorum, mox hoc loco tantum dico, à veteribus Peripateticis, Academicisque, qui se consentientes, vocabulis differabant, cum locum, quem *utilem rectè appellaturi* videmur, Græcè *πρὸς ἄμωσ*, graviter, & copiose esse tractatum. Quam multa illi de rep. scripserunt? quam multa de legibus? quam multa non solum præcepta in artibus, sed etiam exempla in orationibus bene dicendi reliquerunt? primum enim ipsa illa, quæ subtiliter differenda erant, *politie, apteque* dixerunt, cum definites, tum parientes: ut vestri etiam: sed vos equalidibus, illorum, vides, quam niteat oratio. deinde ea, quæ requirebant orationem ornatam, & gravem, quam *magnifice* sunt dicta ab illis? quam splendide? de iustitia, de fortitudine, de amicitia, de astate degenda, de philosophia, de capeienda rep. de temperantia, de fortitudine hominum? de spinas vellentium ut Stoici, nec ossa nudantium, sed eorum, qui grandia ornate, vellent enucleatè minora dicere. Itaque quæ sunt eorum consolationes? quæ cohortationes? quæ etiam monita, & consilia, scripta ad summos viros? erat enim a pud eos, ut est rerum ipsarum natura, sic dicendi exercitatio, duplex. nam *quæ quid quæritur*, id habet aut generis ipsius sine personis, temporibusque, aut iis ad adjunctis, facti, aut juris, aut nominis controversiam. ergo in utroque exercebantur: eaque disciplina effecit tantam illorum utroque in genere dicendi copiam. Totum genus hoc, & Zeno, & ab eo qui sunt, aut non potuerunt aut noluerunt, certe reliquerunt. quamquam scripsit attem rhetoricam Cleanthes, Chrysiptus etiam, sed sic, ut, *si quis obmutescere concupierit, nihil aliud legere debeat*. itaque vides, quo modo loquantur, nova verba fingunt: differunt usitata. At quanta conantur? mundum hunc omnem oppidum esse nostrum. Incendit igitur eos qui audiunt. vides, quantum rem agas: ut, Cicero qui habet, totum hunc mundum, suum municipium esse existimet. Quid ille incendat? restinguet citius, si ardentem acceperit. Ista ipsa, quæ tu breviter, *regem, dictatorem, divitem, solum esse sapientem*, a te quidem apte, ac rotunda quippe; habes enim à rhetoricis. illorum verò ista ipsa quam exilia de virtutis vi? quam tantam volunt esse, ut beatum per se efficere possit. pungunt, quasi aculeis, interrogatiunculis angustis: quibus etiam qui assentiuntur, nihil commutantur animo, & *videm absum qui venerant*: res enim fortasse veræ, certe graves, non ita tractantur, ut debent, sed aliquando minutius. Sequitur differendi ratio, cognitioque nature: nam de summo bono mox, ut dixi, videbimus, & ad id explicandum disputationem omnem conferemus. In iis igitur partibus quibus nihil erat, quod Zeno commutare gestiret, res enim

præclare se habent, & quidem in utraque parte, quid enim ab antiquis ex eo genere, quod ad differendum valet, prætermisissimæ est? qui & definitur plurimæ: & definiendi arteis reliquerunt: quodque est definitioni adjunctum, ut *in partem dividatur*, id & sit ab illis, & quemadmodum fieri oporteat, traditur. item de contrariis: à quibus ad generis formasque generum devenerunt. Jam argumenti ratione conclusi, caput esse & faciunt ea, quæ perspicua dicunt: deinde ordinem sequuntur: tum, quid verum sit in singulis: extrema conclusio est. Quanta autem ab illis varietas argumentorum, ratione conclusentium, eorumque cum captiosis in interrogationibus dissimilitudo? quid, quod pluribus locis quasi demontiant, ut neque sensuum suum sine ratione, & nec rationis sine sensibus exquiramus? 7 atque ut eorum alterum ab altero separemus? Quid? ea, quæ dialectici nunc tradunt, & docent, nonne ab illis in instituta sunt, & inventa? de quibus etiam à Chrysiptus maxime est elaboratum, tamen à Zenone nimis multo, quam ab antiquis. ab hoc autem quædam non melius, quam veteres: quædam omnino relicta, cumque *duas res artes, quibus præsertim oratio & oratio compleatur*, una invenendi, altera differendi: hanc posteriorem & Stoici, & Peripatetici; priorem autem illi egregie tradiderunt: hi omnino ne atigerunt quidem. nam è quibus locis quasi *thesauri*, argumenta depromerentur, veluti ne suspicari quidem sunt, superiores autem *artificio, & via tradidit*, quæ quidem res efficit, necesse sit, usum de rebus semper quasi *dictata* decantare, neque à communitariolis suis descendere. nam qui sciet, ubi quidque positum sit, quæque eo veniat, is, etiam si quid obrutum erit, poterit erare, semperque esse in disputando suus. Quod etiam ingenii magnis præditi quidam dicendi copiam sine ratione consequuntur: *ARS TAMEN, ART DUX CERTIOR, QUAM NATURA* aliud est enim poetarum more verba fundere, aliud ea, quæ dicas, ratione, & arte diligere. Similia dici possunt de explicatione nature: quæ hi utuntur, & *veluti neque verò* ob duas modò causas, quod Epicurus videtur, ut pellatur moris, & religionis metus: sed etiam *modestiam quandam cognitio rerum celestium afferit*, qui videant, quanta sit etiam apud deos moderatio, quantum o do: & magnitudinem animi, deorum opera, & facta cernentibus: iustitiam etiam, cum cognitum habeas, quod sit summi rectoris, & domini nomen, quod continentium, quæ voluntas, cuius ad naturam apta ratio, *VERA ILLA ET SUMMA LEX* à philosophis dicitur. Inest in eadem explicatione nature, insatiabilis quædam è cognoscendis rebus voluptas: in qua una, confectis rebus necessariis vacui negotiis honeste, ac liberaliter possumus vivere, Ergo in hac ratione tota de maximis ferè rebus Stoici illos secuti sunt, ut & deos esse, & quatuor ex rebus omnia consistere dicerent. Cum autem quæreretur res admodum difficilis, num *quinta quadam natura* videretur esse, ex qua ratio, & intelligentia oriretur, in quo etiam de animis, cuius generis essent, quæreretur: Zeno id dixit esse ignem: nonnulla deinde aliter, sed ea pauca; de maxima autem re, eodem modo *divina mente*, atque natura mundum uni versum, atque ipsius maximas partes administrari: materiam verò rerum, & copiam, a pud hos, exilem: apud illos uberrimam reperiemus. quàm multa ab his conquisita, & collecta sunt de omnium animantium genere, ortu, membris, & partibus? quàm multa de rebus his, quæ pinguuntur è terra?

quàm

1. Quæ moris conformari. Ita hodiernæ add at partem avorumque profumari, quibus accedunt Pall omnes.

2. De spinas vellentium. Hoc solum nos juv. t. Pal. pr spinas legendum monuit, non ut hæc tenentur in locum consistere sine remigio librorum bibliothecis inieperulorum, mera est insania. itaque valent negæ Lamb.

3. Sequitur differendi ratio. Scal. delevit vocem sequitur et sequentia sic annexit præcedentibus, delens: sed aliquando misit, ne differendi ratio, etc.

4. Facinus, in qua perspicua dicunt. Antiquis colli, & Pall. omnes, ita-

que perspicua dicunt.

5. Nec uti solum sine sensibus. Hanc aliger Pall. nisi quod præter rationem sensibus, vulg. necessitates sine sensibus.

6. Arque ut essent aliter ab altero separemus? Ita nostri sex scripti, præterter. cu. desit particula ut. Lambin. an luxet immittere negationem sic aliter ut separemus? Erro. m. ller. Arque ne essent. Sed neuter tamem par. onem reddidit vulgari lectiois corruptæ.

7. Insistunt junct & inventa? Pall. lex uno ore, insistent sunt, inventa sunt?

quam multz, quamque de rebus variis & causz, cur quid- que fiat, & demonstrationes, quemadmodum quzque fiant? qua ex omni copia, plurima, & certissima argumen- ta sumuntur ad cuiusque rei naturam explicandam. er- go adhuc, quantum equidem intelligo, causa non videtur fuisse mutandi nominis. **NON ENIM**, si omnia non se- quebatur, idcirco non erat ortus illinc Equidē etiam i E- picurum, in physiciis quidem, Deinceps pato: pauca mutati, vel plura sanē. at cū ē plurimis eadem dicit, tum certē de maximis, quod item cū vestrī sciant, & non satis magnam tribuunt *inventoribus gratiam*. Sed hzc hastenus. Nunc videamus, quzso, de summo bono, quod continet philosophiam, ecquid tandem attulerit, quam obrem ab inventoribus, tanquam a parentibus, dissen- tieret. Hoc igitur loco, quamquam a te, Cato, diligenter est explicatus finis hic bonorum, qui continet philoso- phiam, & quīs a Stoicis, & quemadmodum diceretur: ta- men ego quoque exponam, ut perspiciamus, si potuerim, quidnam a Zenone novi sit allatum. Cum enim superiores, ē quibus plantimē de Polemo, **SECUNDUM NA- TURAM VIVERE** summum bonum esse dixerint, his ver- bis tria significari Stoici dicunt: unum quomodō vivere adhibentem scientiam eorum rerum, quz natura eveni- rent. hunc ipsum Zenonis ajunt finem esse, declarantem illud, quod a te dictum est: **CONVERTENTE NATURAE VI- VERE**. alterum significare idem, ut si diceretur, offi- cia omnia media, aut pleraque servantem, vivere. hoc si expositum dissimile est superiori, sicut enim *rectum est*, quod *gratō & iusto* dicebas, contingitque sapienti soli: hoc autem inchoati cuiusdam officii est, non perfecti, quod cadere in nonnullos insipientis potest. tertium autem, omnibus, aut maximis rebus iis, **QUAE SECUNDUM NA- TURAM SINT**, fruentem, vivere. hoc non est positum in nostra aditione, completur enim & ex eo genere vite, quod virtute fruunt, & ex iis rebus, quz secundum natu- ram sunt, neque sunt in nostra potestate. Sed hoc sum- mum bonum, & quod tertia significatione intelligitur, ea que vite, & ex summo bono degitur, quia cōiuncta ei vir- tus est, in sapientem solum cadit: isq; finis bonorum, ut ab ipsis Stoicis scriptam videmus, a Xenocrate, atq; ab Aristote- le constitutus est itaq; ab his 7 constitutio illa prima natu- ra, a qua tu quoq; ordebare, his propē verbis exponitur. **OMNIS NATURA VULT ESSE CONSERVATRIX SUAE**, ut & salva sit & in genere conservetur suo, ad hanc rem ajunt & artes quoq; exquisitas, quz naturam adjuvant in qui- bus ea numeretur in primis, quz est vivendi ars, ut tueatur quod a natura datum sit, quod desit, acquirat, iidemq; di- videntur naturam hominis in animum, & corpus, cumque georū unum quoq; per se expetendum esse dixerint, vi- vites quoque utriusque eorum per se expetendz esse debeant: cum animum quadam infinita laude antepon- rent corpori, virtutes quoque animi bonis corporis ante- ponebant: sed cū *sapientiam totius hominis custodem*, & pro- noxiam esse vellent, quz esset naturz comes, & adiutrix:

hoc sapientiz munus esse dicebant, ut cum tueretur, qui constaret ex animo & corpore: in utroque juvaret eum atque contineret. atque ita re primō simpliciter colloca- ta, reliqua subtilius persequentes, corporis bona facilem quendam rationem habere censebant. de animi bonis ac- curatius exquirebani: in primis que reperiebant, in his in- esse *justitia semina*: primique ex omnibus philosophis a natu- ra tributam esse docuerunt, ut il, qui **PROCREATI**, & procreatoribus amarentur, & id, quod temporum ordine antiquius est, ut **CONJUGIA** virorum, & uxorum, natura cōiuncta esse dicerent: qua ex stirpe orirentur amicitiarū cognationum. atque ab his initiis profecti, omnium vir- tutum & originem, & progressionem persecuti sunt. es- quo magnitudo quoque animi existebat, qua facile posset repugnari, obliquē fortunę, quod *maxima res essent in posse salute sapienti*. varietates autem, in iustis que fortunę facie veterum philosophorum praeceptis instituta vita supe- rabat. Principis autem a natura datis, amplitudines qua- dam bonorum excitabantur, partim profecta a contem- platione rerum occultiorum, quōd erat *instus menti cognitio- nis amor*, 10 ex quo cum rationis explicandi, differendi- que cupiditas consequebatur: quodque hoc solum ani- mal natum est pudoris ac verecundiaz particeps, appetens- que conjunctionum hominum, ac societatum, animad- vertensque in omnibus rebus, quas egeret, aut diceret, ne quid ab eo fieret, **NE SI NON ESTE, ET DECORE**: his ini- tiis, ut antē dixi, tanquam seminibus, a natura datis, tem- perantia, modestia, iustitia, & omnis honestas perfectē ab- soluta est. Habes, inquam, Cato, formam eorum, de qui- bus loquor, philosophorum, qua exposita, scire cupio, quz causa sit, cur Zenō ab hac antiqua institutione desce- verit: quidnam horum ab eo non sit probatum. quōdne omnem naturam conservatricem suis dixerit? an quōd *omne ani- mal ipsum sibi commendatum*, ut se & salvum in suo genere, incolunt que vellet? an, cum omnium vitam sine eis esset, quid natura maximē quzreret, idem statui debere de totius arte vite? an quōd, cum animo constarem, & cor- pore, & hzec ipsa, & eorum virtutes per se esse sumendas? an verō displicuit ea, quz tributa est *animi virtutibus* tanta praestantia? an quz de prudentia, de cognitione rerum, de conjunctione generis humani, quz que ab eisdem de tem- perantia, de modestia, de magnitudine animi, de omni honestate dicuntur? starebunt Stoici, hzec omnia dicta esse praclare. 11 neque enim eam causam Zenoni desce- scendi fuisse, alia quzdam dicent, credo; magna anti- quorum esse peccata, quz ille *veri investiganda cupiditas*, nullo modo ferre poterit. quid enim perverius, quid inolefa- bilius, quid stultius, quam bonam valitudinem, quam do- orum omnium vacuitatem, quam integritatem oculo- rum, reliquorumq; seorsum *ponere in bonis* potius, quam di- cere, nihil omnino inter eas res, isq; contrarias, interes- se? ea enim omnia, quz illi bona dicebant, praeposta esse, non bona: itemque illa, quz in corpore excellere, sicut antiquos dixisse per se esse expetenda: & sumenda-

1. *Epura* in physicia quidem, Democritum pato: Viēdidit Democri- tum Pall. voc. in illum non rapit in controversiam, sed altero- rum habent enim prae. *ext. Ep. eorum*, ceteri Epicureum, malē omnes uti quibit e. cui carz: inspicere Cicero m. l. Academ. quz. i. 2. c. 1. ca. 2. de modum

2. *Vel plura sanē at eū ē plurimis* Lamb. nobis fixit, *vel plurima sanē at eū ē plurima sanē* omno utroque contra Pall.

3. *Non sicut magnum tribuunt inventoribus gratiam* Pal. pr. nam ut for- tet: *ext. pr. minus, qui latius magnam quod clementius d. etiam fuerit.*

4. *Amoris sibi creator*: *inter, posuerat* Lamb. parte. lam sed neque in- dicit: *tab insensio ne essent in m. s. esse autem ē libris vetustis con- firmat* Pal. *nostr. P. Man. parabas, p. quibz eū dicitur*, omni no- tallenda: ceo gloriatur.

5. *hanc tu m. r. d. m. s. quid p. r. o. & p. r. o. q. dicitur, auting: i. quod sapie- n. t. r. ita maius cum Pal. pr. q. d. n. u. h. a. c. t. u. s. publicat: r. d. m. s. quid dicit: *di. e. u. i. n. g. s. p. quod enclitica, quz existat in veteris Pall. q. n. i. q. u.**

6. *Quod veritas significans intelligitur*: *hastenus obtinuit, p. d. i. t. e. r. r. a.*

significatione, sensu inepto alterum illud erui ē Pal. pr. ac. t. r. e. x. o.

7. *Consuetudo illa prima*: Lamb. in *ext. n. e. i. n. o.* sed contra Pall. quin- que; ē quibus secundos et ad palabatur, ceteri habant pro lectio: *o. n. o. m. u. n. i. Scal. emendarz, p. r. i. n. c. i. p. u. m. u. n. i. t. a. t. e.*

8. *Arses quoque requirit*: 1. *Hand* sic sic libet Morell, Scal. g. etiam Pal. pr. qui he certum d. s. i. n. i. t. e. quz non est, utal quō d. m. e. de accep: *exp. p. t. e. t. u. r.* & quō sit m. quod sit ceteri: *m. e. o. b. r. a. n. a. c. e. l. p. r. o. p. g. u. a. n. t.* v. l. *q. u. o. p. i. n. t. a. r. u. m. d. o. & Viē.*

9. *Etiam utinam quodque*: Pauli. Man. in *ext. t. e. r. a. m. u. n. i. t. e. q. u. e. e. x. m. s. t.* aut credo qu: nam sic & ext. *nostr. & Morell* a Scal. *p. e. r. c. u. r. l. u. s.* ceteri stant pro altero, n. s. i. q. u. i. t. e. n. o. s. s. e. c. u. n. d. u. s. *etiam utroque u. n. i. t. e. q. u. e. e. x. q. u. o. l. i. q. u. e. d. u. b. i. o. s. i. n. s. e. l. l. b. a. r. o. s. q. u. d. e. q. u. e. r. e. n. t. o. r.* ideoque ad m. s. l. l. l. e. utroque: e.

10. *Ex quo r. d. m. s. at omi explicandi differendi que sup. ext.* Lamb. *re. i. n. a. m. p. t. a. n. e. a. i. u. n. i. t. e. d. i. s. p. e. n. d. i. q. u. o. m. o. d. o. e. t. a. m. l. a. u. d. a. t. e. x. C. u. c. i. a. t. p. a. r. o. n. e. m. b. r. a. m.* Scal. *l. e. s. i. c. u. l. u. s. Pal.*

11. *N. q. u. e. u. n. i. t. a. m. t. a. n. s. p. e. n. s. e. t.* Sic quidem etiam Viē. malim tamen erat. *u. n. i. t. a. m.* neque visum aut in *l. d. i. n. a. v. e. t. e. r. i. a. n. u. l. l. o. P. a. l. q. u. i. t. a. t. e. n. o. m. i. a. n. e. a. n. i. m. e. q. u. e. t. a. m. t. a. n. s. p. e. n. s.*

potius, quàm expetenda. eademque de omni vita, quæ in una virtute consisteret; illam vitam, quæ etiam ceteris rebus, quæ essent secundum naturam, abundaret, magis expetendam non esse, sed magis sumendam; cumque ipsa virtus efficiat ita beatam vitam, ut beator esse non possit, tamen quædam deesse sapientibus, tum, cum sunt beatissimi: ita que eos id agere, ut à se dolore, morbos, debilitateis repellant. O magnam vim ingenii, causamque justam, cur nova existeret disciplina! Perge porro, sequentur enim quæ tu scientissimè complexus es, omnem insipientiam, & injustitiam, alia vita similia esse, omniaque peccata esse paria, eosque, qui natura, doctrinaque longe à virtutem processissent, nisi eam plenè consecuti essent, summa esse miseros, neque inter eorum vitam, & improbiliorum, quidquam omnino interesse: ut Plato tantus ille vir, si sapiens non fuerit, nihilò melius, quàm quivis improbilissimus, nec beatus vixerit. Hæc videlicet est correctio philosophæ veteris, & emendatio; quæ omnino aditum habere nullum potest in urbem, in forum, in curiam. quis enim ferre possit ita loquentem eum, qui se auctorem vitæ, graviter, & sapienter agenda, profiteretur, nomina rerum commutantes: cumque idem sentiret, quod omnes, quibus rebus eandem vim tribueret, alia nomina imponerem, verba modò mutantem, de opinionibus nihil detrahentem? Patronusne causæ, in epologo pro reo dicens, negaret esse malum exitum, publicationem bonorum? hæc respicienda esse? non fugienda? nec misericordem judicem esse oportere? in hoc tunc si loqueretur, si Annibal ad portas venisset, murumque jaculo trajecisset, negaret esse in malis capi venire, in se fieri, patriam amittere? an, senatus, i cum triumphum Africano decerneret; quod eius virtute, aut felicitate, posset dicere, & si neque virtus in nullo, nisi in sapiente, nec felicitas, verè dici potest? quæ est igitur ista philosophia, quæ communi more, in foro loquitur, & in libello, suo? præsertim cum, quod illi verbis suis significent, in eo nihil novetur, de ipsis rebus nihil mutetur; eadem res maneat alio modo. Quid enim interest, divitias, opes, valitudinem, bona dicas, ane præposita; cum ille, qui ista bona dicit, nihilò plus his tribuat, quàm tu, qui eadem illa præposita nominas? Itaque homo in primis ingenuus, & gravis, dignus illa familiaritate Scipionis, & Lælii, Panatius, cum ad Q. Tuberonem De dolore patiendo scriberet: quod esse caput debebat, si probari posset, nunquam posuit, non esse malum dolorem; sed quid esset, & quale, quantumque in eo inesset alieni, deinde quæ ratio esset ferendi: cuius quidem, quoniam Stoicus fuit, sententia, condemnata mihi videtur esse omnimanis ista verborum. Sed, ut propius ad ea, Cato, accedam, quæ à te dicta sunt, pressius agamus, eaque, quæ modò dixisti, cum iis conferamus, quæ tuis antepono. Quæ sunt igitur communia vobis cum antiquis, his sic utamur, quasi concessis: quæ in controversiam veniunt, de iis, si placet, disseramus. Mihi verò, inquit, placet agi subtilius, & ut ipse dixisti, pressius. quæ enim adhuc proculisti, popularia sunt: ego autem à te elegantiora deinde

ro. A metu, inquam? sed tamen enlat, & si minus mihi multa occurrent, non fugiam ista popularia, sed primùm positum sit, nosmetipsos commendatos esse nobis, primamque ex natura hanc habere appetitionem, ut conferamus namque ipsas, hoc convenit: sequitur illud, ut animadvertamus, qui si minus ipsi, ut nos, quales oportet esse, ferremus, sumus igitur homines: ex animo constitamus, & corpore, quæ sunt ejusdemmodi; nosque oportet, ut prima appetitio naturalis postulat, hæc diligere, constitue- reque; ex his finem illum summum boni, atque ultimi, quem, si prima vera sint, ita constitui necesse est, 7 BARUM RERUM, QUÆ SUNT SECUNDUM NATURAM, quamplurima, & quammaxima adipisci. Hunc igitur finem illi tenuerunt: quodque ego pluribus verbis, illi brevius, SECUNDUM NATURAM VIVERE, hoc his bonorum videtur extremum. Age nunc isti doceant, vel tu potius (quis enim ista melius?) quoniam modo ab iisdem principiis profecti, efficiatis, ut honestè vivere, (id est enim vel ex virtute, vel naturæ congruenter vivere) summum bonum sit, & quoniam modo, aut quo loco corpus subito deserueritis, omniaque ea, quæ secundum naturam sunt, abint à nostra potestate: ipsum denique officium, quareo igitur, & quo modo hæc tantæ commendationes à natura profectæ, subito à sapientia relictae sint. Quod si non hominis summum bonum quæreremus, sed ejusdem animantis: is autem esset nihil, nisi animus: licet enim fingere aliquid ejusmodi, quo verum facilius reperiamus, tamen illi animo non esset, nisi vellet finis. desideraret enim vanitudinem, vacuitatem doloris: appeteret etiam conservationem sui: earumque rerum custodiam, finemque sibi constitueret, SECUNDUM NATURAM VIVERE: quod est, ut dixi, habere ea, quæ secundum naturam sunt, vel omnia, vel plurima, & maxima, cujuscumque enim modi animal constitutus, necesse est, etiam si id sine corpore sit, ut fingimus, tamen esse in animo quædam similia eorum, quæ sint in corpore: ut nullo modo, nisi ut exposui, constitui possit finis bonorum. Chrysippus autem exponens differentias animantium, ait, alias earum corpore excellere, alias autem animo, nonnullas valere utraque re. deinde disputat, quod cujusque generis animantis statui debeat extremum, cum autem hominem in eo genere posuisset, ut ei tribueret animi excellentiam: summum bonum id constituit, non excellere animo, sed uti nihil esse, præter animum, videretur. Uno autem modo IN VIRTUTIBUS SOLA SUMMUM BONUM RECTE PONERETUR, si quod esset animal, quod totum ex mente constaret: id ipsum tamen sic, ut ea mens nihil haberet in se, quod esset secundum naturam: ut valitudo est, sed id ne cogitari quidem potest, quale sit, ut non repugnet ipsum sibi, si dicitur obsecrari quædam, nec apparere, quia valde parva sint; nos quoque concedimus, quod dicit Epicurus de voluptate, quæ minima sint voluptates, eas obsecrari sæpe, & obtuli, sed non sint in eo genere tanta comoditates corporis, tamque productæ temporibus, tamque multæ. Itaque, in quibus, propter earum exiguitatem, obsecratio confequi-

1. Deservere, cum triumphum Africano decerneret, Quod ejus virtute aut felicitate, p. 117. Desperabam ferre de bona opera præstata Ciceroni auctore Pal. pr. sed bene quod egregiam hanc emendationem suggesterit quart. in ep. prius legabatur, quid de ejus virtute, etc. respicit enim Tull. ad decreti voces QUOD IN VIRTUTE RES PROSPERE GESTE SUNT, ID IS IMMORTALIUS, &c. item QUOD IN FELICITATE RES BENE GESTA EST, ET IDIUS IMMORTALIUS HONOREM HABERE IOBELMUS, ET IN TRIUMPHUM DE CERNINUS res clarissima est. na si vel per sonitum venisset in mentem Lamb. parcere poterat labori suo, quo totam hanc periodum per se sine pervenit.
2. Si neque virtus in nullo.) Posterior est add. in nullo, sed nolentibus prioribus, eam Pall. omnibus.
3. Ut dicitur postea. Lamb. interjecte effudit sic nullus. e. m. Pall. idem statim quoque ed. dit, maneat, alio modo dicantur, cum vox tamen ultima omnibus exulet: Pal.

4. In libello, suo.) Aptius, libellus, quod à Cujacii codice annotatum à Scal. illo nostro.
5. In eo nihil movetur.) Est & hoc ab industria Lamb. aut magis Petri Fabri autumantis sic restitendum l. i. et ferretur. nam Pall. accedunt vulgata, movetur, quæ quid hæc faciat, non video. ideoque non removi al. erum.
6. Invenit in ista verborum Lamb. invenit, sed alterum fuit in ead. aliis, restatque in Pall. om. versis.
7. Barum rerum quæ sunt.) Plurimè levius est, sed tamen sic quoque sum est pondus, quare monendum duxi, in Pall. omnibus ex are fuit.
8. Quæ modò dixisti, a commutandis.) Pal. e. et quart. igni ha, cum scripturæ & suus est. (enlus).
9. Sic videtur fuit.) Idem duxit & alii tres, fuit, quæ constantia non est fortuita.

itur, saepe accidit, ut nihil interesse nostra sciamus. *Spem illam*
meam sic ut in se, quod a te accedat, lucem ad hunc
 re nihil interest, aut tunc ad te. Ceterum pecunia.
 Quibus autem in rebus obsecratio tanta non sit, fieri
 men potest, ut id ipsum, quod interest, non sit magnum
 ut ei, qui jucunde vixerit, annos decem, si aequa vita ju-
 cunda mensura addatur; et quia momentum aliquod ha-
 beat ad jucundam accessio, bonum sit: si autem id non
 concedatur, non continuo vita beata tollitur. Bona au-
 tem corporis, hinc sunt, quod postea potius, similia
 habent eam accessio dignam, in qua laboratur: ut
 mihi in hoc Stoici jocari videantur interduci, cum ita di-
 cant: si ad illam vitam, qua cum virtute degatur, ampulla aut
 strigila accedat summum sapientem eam vitam potius, et quo
 haec adjecta sint, nec bestiorum tamen ob eam, caulam ro-
 re. Hoc simile tandem est non risu potius, quam oratio-
 ne efficiendum? ampulla enim sit, necne sit, quis non iure
 optimo irideatur, si laboret? atve **DE GRAVITATE** mem-
 brorum & cruciatu dolorum si quis quem levet magnam
 inerat gratiam: nec, si nescit sapiens ad ortibus eum cum a
 tyranno ito cogatur, similem habeat vultum. **3** ac nau-
 tyllam perdidisset: sed, ut magnum, & dissimile certamen
 iniens, cum sibi cum *capitis adversario*, dolore, depugnan-
 dum videret, excitaret omnes rationes fortitudinis, ac
 patientia: quarum praesidio iniret illud difficile, **4** dixi,
 magnumque praedium, deinde non quaremus, quid
 obducatur aut interest, quia sit admodum parvum: sed
 quid tale sit, **5** ut expleat summum. una voluptas est multis
 obducatur in illa vita voluptaria: sed tamen ea quamvis
 parva sit, pars est ejus vitae, quae posita est in voluptate:
 nummus in Croesi divitiis obducatur: pars est tamen di-
 vitiarum: quare obducatur etiam haec, quae secundum
 naturam esse dicimus, in vita beata: sint modo dantes bea-
 tae vitae. Argui, si, ut convenite debet inter nos, est quae-
 dam appetitio naturalis ea, & quae secundum naturam sunt,
 appetens: eorum omnium est aliqua summa facienda,
 quo constituto, tum licebit otiose ista querere, de magni-
 tudine rerum, de excellentia, quanta in quoque sit ad
 beatam vivendum, de istis ipsis obfuscationibus, quae pro-
 pter exiguitatem vix, aut ne vix quidem appareant.
7 Quid, de quo nulla dissensio est? nemo enim est, qui al-
 liter dixerit, quin omnino naturam simile esset id, ad quod
 omnia referuntur: quod est ultimum rerum appetendarum.
8 OMNIS enim est natura diligens sui. quae est enim, quae
 se unquam deserat, aut partem aliquam sui, aut ejus partis
 habitum, aut vim, aut ullius earum rerum, quae te undum
 naturam sint, aut motum, aut statum? quae autem natura sua
 prima institutioni oblata est, nulla profecto quin suam vim re-
 tineat a primo ad extremum. **9** quo igitur evenit, ut ho-
 minis natura sola esset, quae hominem relinqueret, quae
 obliteraretur corporis, quae summum bonum non in toto
 homine, sed in parte hominis poneret? quo modo autem,
 quod ipsi etiam fatentur, constatque inter omnes, conser-

vabitur, ut simile sit omnium & naturae illud ultimum,
 de quo quaeritur? tum enim sic simile si in ceteris
 quoque naturis id eundem esset ultimum, quod in quaque
 e eadem tale enim vi in esset ultimum Stoicorum.
 Quid dubitatur igitur mutare principia natura? **10** quid e-
 nim dicit, OMNE ANIMAM, simul atque sit ortum, appli-
 catum esse ad te diligendum; esseque in te conservando
 occupatum? quin potius ita dicit, OMNE ANIMAM ap-
 plicatum esse ad id quod in eo sit optimum, & in eius un-
 nus occupatum esse custodia; reliquasque naturas nihil
 aliud agere, nisi ut id conservent, quod in quaque opti-
 mum sit? quo modo autem optimum, si bonum praeter ea
 nullum est? si autem reliqua appetenda sunt, cur, quod est
 ultimum rectum appetendum, id non aut eorum omnia
 earum, aut ex plurimarum, & maximarum appetitione
 concluditur? ut Phidias potest a principio instituire signum,
 itaque perficere; potest ab alio inchoatum accipere,
 & abolvere, huic est sapientia similis. non enim ipsa ge-
 nuit hominem, sed accipit a natura inchoatum. **11** hanc
 intuent, debet institutum illud, quasi signum, abolvere.
 Qualem igitur natura hominem inchoavit? **12** & quod est
 manus, quod opus sapientia? quid est, quod ab ea ab-
 solvi & perfici debeat? si **13** nihil in eo quidem perficitur
 dum est, praeter motum in genitum, id est, ratio-
 nem: necesse est, huic ultimum esse, ex virtute vitam ha-
 bere, rationis enim perfectio est virtus. si nihil, nisi corpus
 summa erunt illa, valitudo, vacuitas doloris, pulchritudo,
 & cetera. nunc de hominis summo bono quaeritur.
 Quid ergo dicitur in tota ejus natura quaerere quid sit
 effectum? Cum enim confiter inter omnes, OMNIS OB-
 FICIUM, munusque sapientia, in hominis cultu esse oc-
 cupatum: alii (ne me existimes contra Stoicos solum di-
 cere) eas sententias asserunt, ut summum bonum in eo
 genere ponant, quod sit extra nostram potestatem, tan-
 quam de animali aliquo loquantur: alii contra quasi nul-
 lum corpus sit hominis, ita, praeter animum, nihil curant:
 cum praeterit ipse quoque animus non inane nescio
 quid sit (neque enim id possum intelligere) sed in quodam
 genere corporis: ut ne is quidem virtute usque contentus sit, sed
 appetat vacuitatem doloris, quamobrem utrique idem fa-
 ciunt, ut si lavam partem negligerent, dexteram tenerent;
 aut ipsius animi, ut fecit Herillus, cognitionem amplexa-
 rentur, actionem relinquerent. eorum enim omnium,
 multa praetermittentium, dum eligant aliquid, quod se-
 quantur, quasi curia sententia. at vero illa perfecta, atque
 plena eorum, qui cum de hominis summo bono quaere-
 rent, nullam in eo neque animi, neque corporis partem
 vacuum tutela reliquerunt. Vos autem, Cato, quia vir-
 tus, ut omnes fatemur, altissimum locum in homine, & maximam
 excellentem tenet; & quod eos, qui sapientes sunt, absolutos,
 & perfectos putamus: aciem animorum nostrorum **13** vir-
 tutis splendore praefringitis. in omni enim animante est
 summum aliquid, atque optimum, ut in equis, in canis:

A 2 2

bus:

1. Quia meminum aliquod habeat ad quendam accessio.) Est a scriptis
 Lamb. quem firmat Pal. text. & Scal. Vulgata, ad quendam accessioem,
 quo modo rimen paucissima & Pall. nam recte quae ad, vivendum accessioem.

2. Quae haec adjecta.) An non fuit quae haec adjecta.

3. Ac si ampullam perdidisset.) Petr. V. et haec lectionem mutavit in
 & si ampullam procul dubio auctoritate membranae eorum. & vero sic
 quoque; Pall. qui quae dicitur ut & si valeat idem quod & si; aut reforman-
 dum veniat in ut si.

4. Non queramus.) Nuper euss. quarimus, sed contra Viç. in quo hæ-
 ret alterum; quibus accedunt omn. Pall.

5. Ut expleat summum.) Sic olim euss. ante annos nonaginta & am-
 plius, sic Viç. sic Lamb. sic Pall. o adeo ut mirer hodie fere reponi sum-
 mum.

6. Quae secundum naturam sunt appetens.) Nupiam inventi in meis
 Lamb. appetens.

7. Quae quae nulla esse esse.) Luvexerunt: istud est miss. suis Paul. pri-
 mum Man. ac Dion. Lamb. ante eam vultu. a diffinitio, quomodo item re-

hat in Pall. quinque.

8. Quae igitur virtus.) Haud aliter edidit Viç. nam priores poste-
 rioresque, quo modo igitur. sed ea vox auctoria in nullo est Pal.

9. Naturam illam naturam.) Pall. Man. conjiciebat, naturam, asserens
 que mox sibi Lamb. sed non video cur hoc insereri debeat, ejecta le-
 ctione nostrae, quae in Pal. o. & alioquin idem dicit quod altera.

10. Quid enim dicitur.) Vox dicitur non est in Pall. quart. & poterat sanè
 abesse.

11. Hanc inchoat.) Prius euss. hanc igitur inchoat, sed praeter Pal. o. edi-
 tionemque V. c.

12. Et quod est inchoat.) Sic Pall. o. item Ald. senioris & Viç. edi-
 tio. neoterica maluit: et quod est inchoat. & minus nec votè.

13. Nihil in eo quidem virtute usque contentus sit.) Viç. edito o. quod perfectum, quo-
 modo & Pall. quatuor. nam numero quintus nostram agnoscit vocu-
 lam. & malim sanè utrumque abesse.

14. Virtus splendore praefringitis.) Ita legendum vel Novit aucto-
 ritate. alii add. fere praefringitis Lamb. voluit, praefringitis.

ious: quibus tamen et dolore vacare opus est, & valere. Sic igitur in homine perfectio ista, in eo porissimum, quod est optimum, id est, in virtute laudatur. Itaque mihi non satis videmini considerare, quod iter sit naturae, quaque progressio, non enim hoc, quod facit in frugibus, ut, cum ad spicam perduxerit ab herba, relinquat, & pro nihilo habeat herbam, idem facit in homine, cum cum ad rationis habitum perduxerit. semper enim ita assumit aliquid, ut ea, quae prima dederit, ne deserat. itaque sensibus rationem adiungit, & ratione efficta, sensus non relinquit: ut si cultura vitium, cuius hoc munus est, ut efficiat, ut virtus cum partibus suis omnibus quam optime se habeat: 3 sed sic intelligamus: (Sicut enim ut vos quoque soletis, fingere aliquid docendi causa) si igitur illa cultura vitium in vite insit, ipsa cetera, credo, velit, quae ad colendam vitam atque bene, sicut antea: se autem omnibus vitis partibus praefert, statuatque nihil esse melius in vite, quam se, similiter sensus, cum accessit ad naturam, tunc illam quidem sed etiam tunc se: cum autem assumpta ratio est, tanto in dominatu locatur, ut omnia illa prima naturae, huius tunc se la subiciantur: itaque non discedit ab eorum curatione, quibus praeposita vitam omnem debet gubernare: ut mirari satis eorum inconstantiam non possimus. naturalem enim appetitionem quam vocant, *ἀρετήν* itemque officium, 4 ipsam etiam virtutem, tuentem esse volunt eorum rerum, quae secundum naturam sunt, cum autem ad summam bonam volunt pervenire, transiliunt omnia, & duo nobis opera pro uno relinquunt: ut alia sumamus, alia appetamus potius, 5 quam uno sine omnia concludant. 6 At enim iam dicitis virtutem non posse constitui, si ea, quae extra virtutem sint, ad beatè vivendum pertineant. quod totum contrarium est. INTRODUCE enim virtus nullo modo potest, nisi omnia, quae leges, quaeque rejiciet, unum referantur ad summam. nam si omnino nos negligamus, in Aristonem vitia, & peccata incidemus, obliviscemurque quae virtuti ipsi principia dederimus, neque tamen ad finem summi boni referimus, non multum ab Herili levitate aberrabimus. duarum enim vitarum nobis erunt instituta capienda. facit enim ille duo se juncta ultima bonorum: quae, ut essent vera, conjungi debuerunt. 7 nunc ista separantur, ut disjuncta sint, quo nihil potest esse perverius. itaque contrarium est, ac dicitis: nam constitui virtus nullo modo potest, nisi ea, quae sunt prima naturae, ut ad summam pertinentia, tenebit QUAE SIT enim virtus est, non quae relinqueret naturam, sed quae rueretur. At illa, ut vobis placet, partem quandam tueretur, reliqua deserit. Atque ipsa institutio hominis si loqueretur, haec diceret: *Primos suos quasi captus appetendi fuisse, ut se conferret in ea natura, in qua ortus esset. Non*

dum autem explanatum satis erat, quod maxime natura vellet. explanatur igitur. quid ergo aliud intelligitur, nisi ut nequa pars naturae negligatur? in qua si nihil est praeter rationem, sit in una virtute finis bonorum. sic est etiam corpus, ista explanatio veritate nempe hoc effecerit, ut ea, quae ante explanationem tenebamus, relinquimus. Ergo id est convenienter naturae vivere, à natura discedere. Ut quidam philosophi, 9 cum à sensibus profecti, majora quadam, ac diviniora viderent, sensus relinquerunt: sic isti, cum ex appetitione rerum virtutis pulchritudinem adipescerent, omnia, propter quae virtutem ipsam viderant, abiecerunt, oblitii, naturam omnem appetendam rerum ita late patere, ut à principis permaneret ad finem: neque intelligunt, se rerum illarum pulchritudinem, atque admirabilem fundamenta subducere. Itaque mihi videntur omnes quidem illi errasse, qui finem bonorum esse dixerunt, NON EST VIRTUS: sed alius alio magis: Pyrho scilicet maxime qui, virtute constituta, nihil omnino, quod appetendum sit, relinquit: deinde Aristotelem, qui nihil relinquere non est ausus: introduxit autem, quibus commotus sapiens appeteret aliquid, et quod cuique in mentem incidere, & quodcumque tanquam occurreret, is hoc melior, quam Pyrho, quod vel aliud quod genus appetendi dedit: deterior, quam ceteri, quod penitus à natura recessit. Stoici autem, quod finem bonorum in una virtute ponunt, similes sunt illorum: quod autem principium officii quaerunt, melius quam Pyrho: quod ea non occurrentia fingunt, vincunt Aristonem: quod autem ea, quae ad naturam accommodata, & per se assumenda esse dicunt, non adjungunt ad finem bonorum, desecant: à natura, & quodam modo sunt non dissimiles Aristonis. ille enim occurrentis nescio quae commin fecatur: hi autem ponunt illi quidem prima naturae, sed ea se jungunt à finibus, & à summa bonorum: quae cum proponunt, ut sit aliqua rerum selectio, naturam videntur sequi. cum autem negant, ea quidquam ad beatam vitam pertinere: rursum naturam relinquunt. 11 Atque adhuc ea dixi, cur causa Zenoni non fasset, quae obicit à superiorum auctoritate discederet: nunc reliqua videamus: nisi aut ad haec, Cato, dicere aliquid vis, aut nos jam longiores sumus. Neutrū verò inquit ille, nam & à te perfici istam disputationem volo, nec tua mihi oratio longa videri potest. Optime inquam, quid enim mihi potest esse optatius, quam cum Catone omnium virtutum auctore de virtutibus disputare? sed primum illud vide, gravissimam istam vestram sententiam, quae familiam dicit HONESTUM QUOD SIT, ID ESSE SOLOM BONUM: honesteque vivere, bonorum hunc, communem fore vobis cum omnibus, qui in una virtute constituunt finem bonorum;

1. Et dolore vacare opus est & valere.] M. Tralectio Pal. quatuor & aliter valeat esse & valere. quam tamen non dubitavi auctoris germanam. canes enim continentur sagacitate narum, quemadmodum equi robore, id est valent à Stal. ut quis olim e gente critica talem emendationem orbi primam publicasset, exclamasset itam ipsemet, dignum se qui ideo aurae cohonestaretur ita meo in foro, invenisse statim non pauca, qui festi acclamatione recenserent, dignum esse. at ego nihil à quodam peto, quam ut miseretur mei, cum vapulabo à vilissimo aliquo puerorum quod Cicero, vel, vel, vel, simile quid abfulerim illo non adferente, hoc est, priusquam eum quasi solenniter de calculo suo interpellaverim.

2. Quod iter sit naturae, quaque progressio.] Ad ea clara erat correctionis huius sententia, ut statim e locum dederim. eiectione hactenus vulgato, quod iter sit naturae, quaque progressio, quomodo nulli Pal. omnes enim habent quod non quod praeter quare auctorem lectionis restituit; cuiusdem accedit vetus codex Scal. excussus.

3. Sed sic ut illi gamus.] Lamb hic mirificè voces plures transposuit, verum huius suffragante Pal.

4. Ipsam etiam virtutem, tuentem esse volunt eorum rerum.] Aliter Pal. quare nempe ipsam etiam tuentem virtutem eorum rerum.] quo quid vellet, non licet exanimare nimium proferant.

5. Quam uno sine omnia concludant.] Paul. Man. Aldusque filius communicant orbi, ex antiquo cod. fontem quae concludant; sed sic nullus e Pal.

6. At enim iam dicitis. Sic Aldi sen. or. editio. Iunioris enim *At enim* veram mihi, ex n. l. Massi. quomodo nulli Pal. habebant enim uno consentis, *At enim iam dicitis*, quod & publ. cavet V. l. Lambinus promptis Mem. *At enim natura dicitis*, quod & probabat Scal.

7. Non ista sperantur.] Hodiernæ edd. ita. sed contra antiquiores Ald. V. l. & ceteri omnes Pal. si utraque vocula excluderetur, nihil decederet auctori.

8. Nihil ut regna pari naturae intelligatur.] Sic ex Massi. restituit Paul. Man. Pall. tamen o. sicut pro vulg. *si ut aequa pari* Scal. ex V. C. haesio, nisi ut in aequa pari.

9. Cum à sensibus profecti, &c.] AA non proventi.

10. Quod cuique in mentem incidere, &c.] Nihil mirant Pall. nostri, in quo erat necessitas. Paull. tamen Man. omnino emendandum putat, quod cumque in mentem.

11. Atque adhuc ea dixi, cur causa Zenoni non fasset, &c.] Dubito de integritate loci nihil tamen juvant Pall. nisi quod quart. dicitur causa cur Zenoni, ceteri habent verbo transposito, *causa cur*.

bonorum: quodque dicitis, informari non posse virtutem, si quidpiam, nisi quod honestum sit, numeretur, idem dicitur ab illis, quos modo nominavi. mihi autem a quibus videbatur, Zenonem cum Polemone disceptantem, à quo, quæ essent principia naturæ, acceperat, à communibus initiis progredientem, videre ubi primum insisteret. & unde causa controversiæ nasceretur, non stantem cum iis, qui ne dicerent quidem sua summa bona esse à natura profecta ut iisdem argumentis, quibus illi uterentur, iisdemque sententiis. Minime verò illud probo, quod cum docuisset, ut vobis videmini, solum bonum esse, quod honestum sit, tum rursus dicitis, initia proponi necesse esse apta, & accommodata naturæ, quorum ex selectione virtus ponenda erat, ut idipsum, quod erat bonorum utimum, aliud aliquid acquireret. nam omnia, quæ sumenda, quæque legenda aut optanda sunt, inesse debent in summa bonorum, ut is, qui eam adeptus sit, nihil præterea desideret. Videsne, ut, quibus summa est in voluptate, despicuum sit, quid iis faciendum sit, aut non faciendum? ut nemo dubitet, eorum omnia officia quò spectare, quid sequi, quid fugere debeant. Sit hoc ultimum bonorum, quod nunc à me defenditur, appareat, statim, quæ sint officia, quæ actiones, vobis autem, quibus nihil est aliud propositum, nisi *rectum, atque honestum*, unde officii, unde agendi principium nascatur, non reperietis. Hoc igitur quæritis omnes, & si, qui quodcumque in mentem veniat, aut quodcumque occurrat, se sequi dicent: & vos ad naturam revertimini. quibus natura iure responderit, non esse verum, aliunde finem beatè vivendi à se principia rei gerendæ peti: esse enim unam rationem, quæ & principia rerum agendarum, & ultima bonorum continerent: atqui, ut Aristonis esset explorata sententia, dicens, nihil deserre aliud ab alio, nec esse res ullas, præter virtutes, & vitia, inter quas quidquam omnino interesset, sic errare Zenonem, qui nulla in re, nisi in virtute, aut vitio, propensionem, ne minimi quidem momenti, ad summum bonum adipiscendum esse diceret: & cum ad beatam vitam nullum momentum ea res haberet; ad appetitionem autem rerum, esse in his momenta diceret: quasi verò hæc appetitio non ad summi boni adeptionem pertineret. Quid autem minus consentaneum est, quàm quod ajunt, cognitio summum bono, reverti te ad naturam, ut ab ea petant agendi principium, id est, officii? non enim actionis, aut officii ratio impellit ad ea, quæ secundum naturam sunt, appetenda: sed ab his & appetitio, & actio commovetur. Nunc venio ad illa tua breviter, quæ consuetaria esse dicebas: & primum illud, quo nihil potest esse brevius: Bonum omne, laudabile: laudabile autem omne, honestum: igitur omne bonum, honestum. O plumbeum pugionem! Quis enim tibi illud primum concesserit? quo quidem concessio, nihil opus est secundo. si enim omne bonum, laudabile est, omne honestum est. Quis tibi ergo istud dabit, præter Pyrrhonem, Aristonem, eorumve simileis? quos tu non probas. Aristoteles, Xenocrates, tota illa familia, non dabit, quippe qui valitudinem, vitæ, divitiarum, gloriam, multa alia, bona esse dicant, laudabilia

non dicant & hi quidem ita non sola virtute, finem bonorum contineri putant, ut rebus tamen omnibus virtutem anteponant, quid censes eos esse facturos, qui omnino virtutem à bonorum fine segregaverunt, Epicurum, Hieronymum, illos etiam, si qui Carneadem finem tueri volunt? Jam aut Callipho, aut Diodorus, à quo poterunt tibi istud concedere, qui ad honestatem aliud adjungant, quod ex eodem genere non sit? Placet igitur tibi, Cato, cum res sumeris, non concessas, ex illis efficere quod velis? Jam ille fortis, quo nihil putatis esse virtuosius, Quod bonum sit, id esse optabile: quod optabile, id esse expetendum: quod expetendum, laudabile: deinde reliqui gradus sed ego in hoc resisto, eodem enim modo tibi nemo dabit, quod expetendum sit, id esse laudabile. Illud verò minime consuetariam, sed in primis, hebes, illorum gloriatione dignam esse beatam vitam, & quod non positum sine honestate contingere, ut iure quis quam gloriatur. Dabit hoc Zenoni Polemon: etiam magister ejus, & tota illa gens, & reliqui, qui virtutem omnibus rebus multo anteponentes, adjungant ei tamen aliquid summo in bono finiendi. Si enim virtus digna est gloriatione, ut est, tantumque præstat ceteris rebus, ut dici vix possit: & beatus esse poterit virtute una præditus, carens ceteris, nec tamen illud tibi concedet, præter virtutem, nihil in bonis esse ducendum: illi autem, quibus summum bonum sine virtute est, non dabunt fortasse, vitam beatam habere, in quo iure possit gloriari, etsi illi quidem etiam voluptates faciunt interdum gloriosas. Vides igitur, te aut ea sumere, quæ non concedantur, aut ea, quæ etiam concessa, & te nihil juvent, Equidem in omnibus istis conclusionibus hoc putarem philosophia, nobisque dignum & maxime, cum summum bonum quaereremus, VITAM NOSTRAM, CONSILIA, VOLUNTATES, NON VERBA CORRIGI, quis enim potest istis, quæ te, ut ais, delectant brevibus, & acutis, auditis, de sententiâ decedere? Nam, cum scâ spectant, & avent audite, cur dolor, malum non sit, dicunt illi, 9 asperum esse dolere, uolestum, odiosum, contra naturam, difficile tolerari: sed, quia nulla sit in dolore, nec fraus, nec improbitas, nec malitia, nec culpa, nec turpitudine, non esse illud malum. Hæc qui audierit, ut rideat non curet, discedet tamen nihilo firmior ad dolorem ferendum quàm venerat. tu autem negas, fuisse esse quemquam posse, qui dolorem malum putet. Cui fortior sit, si illud, quod tute concedis, asperum, & vix ferendum putabit? & rebus enim similitas, non ex vocabulis nascitur. Et ais, si una littera comota sit, fore, rota ut labet disciplina Utrum igitur tibi litteram videor, an totas paginas commovere? ut enim sit apud illos, id quod est à te laudatum, ordo rerum conservatus, & omnia inter se apta, & connexa (sic enim ajebas) tamen persequi non debemus, si à PRINCIPIS PRO FECTA congruent ipsa sibi, & à proposito non aberrant. In prima igitur constitutione Zeno tuas à natura recessivum quod summum bonum posuisset in ingenii præfata, quàm virtutem vocamus, nec quidquam aliud bonum esse dixisset, nisi quod esset honestum, nec virtutem posse consistare, si in ceteris rebus id esset quidquam, quod aliud alio-

A a a a z

mellus.

1. *Et iis ad naturam revertimini.* Ita edidit Viç. sed priores, eam posterioriores, revertimini, quibus consentiunt ferè Pall nam admodum licentiose Lamb. & sic quæ ad naturam revertimini. P. Man. eod. c. Tertii. lib. Sed sic ad nat. revertimini.
2. *Omne bonum est.* Et hoc est à Viç. epi. accedunt omnes Pal. nam Aldi verus, cum laudabile honestum est, quod & in nonnullis adhuc retinetur edd. nam Lamb. omne bonum honestum est.
3. *Aristoteles, Xenocrates, tota illa familia.* Sic Pall. o. editio. que Viç. al. x. enim, Aristoteles.
4. *Quis poterit istud concedere.* Et hoc habet editio Viç. ac Pall. nam al. x. quo modo poterit istud?
5. *Hæc illi non gloriatio.* Est à conjectura Mur. l. iv. Var. lect. c. 14. constituta de. nde membranis Caroli. Sigoni, ut prodidit Man. Nepos.

prius legebatur amplius, illius scilicet nominum gloriatione: quod & in omnibus Pal.
6. *Quid non potest fore.* Ita Pall. aliquot, respicitque ad ea quæ habuimus sup. à l. 111. c. 8. editi antea, quæ una, & nam Lamb. quæ una, & c.
7. *Te nihil juvent.* Aldo interque, adjuvent, sed præter o. Pall. editio que à Viç.
8. *Et spectant, & avent audire.* Pall. omnes scripções annuæ, habent.
9. *Aliguo esse de re, & d. sic tolerari.* Nequim in moderatis qui admittent hanc lectionem Pal. quart. haud paulò gratiosiorum hæc non vulgato asperum esse dolorem, & difficile tolerari.
10. *Esset quidquam, quod aliud alio.* Pall. quart. non agnoscit vocem quidquam.

melius esset, aut pejus. his propositis, tenuit prorsus consequenti. recte dicitis. negare enim non possum. sed si a falsa sunt ea, quae consequuntur, ut illa, e quibus haec nata sunt, vera esse non possunt. docent enim nos (ut scis) dialectici, si ea, quae rem aliquam sequuntur falsa sint, falsam illam ipsam esse, quam sequuntur. Ita sit illa conclusio non solum vera, sed ita peripicua, ut dialectici ne rationem quidem reddi putent oportere: Si illud hoc, non autem hoc, igitur ne illud quidem. sic, consequentibus vestris sublatis; 2 prima tollantur. quae sequuntur igitur: omnes, qui non sunt sapientes, aequi miseri esse: sapientem omnem suum beatum esse: recte falsa omnia aequalia: omnia peccata paria. quod cum magnifice primo dicit viderentur, considerata minus probantur. sensus enim cuiusque, & natura rerum, atque ipsa veritas clamabat quodam modo, non posse adduci, ut inter eas res, quas Zeno exaquaret, nihil interesset. Postea tuus ille Menulus, (scis enim Citiaos, clientis tuos, e Phoenicia profectos) homo igitur acutus eusam non obtinens, repugnante natura, verba versare coepit: & primum rebus iis, quae nobis bonas ducimus, concessit, ut haberentur aptae, habiles, & ad naturam accommodatae: faterique coepit, sapientem, hoc est, summum beato, commodius tamen esse, si ea quoque habeat, quae bona non audeat appellare: 3 natura ipsa accommodata esse concedit: negatque, Platonem, si sapiens non sit, eadem esse in causa, quam tyrannum Dionysium huic mori optimum esse, propter desperationem sapientiae illi, propter spem, vivere peccata autem partim esse tolerabilia, partim nullo modo, propterea quod alia peccata plures, alia pauciores quasi numeris officii praeterirent. iam insipientes alios ita esse, ut nullo modo ad sapientiam possent reverti: alios, qui possent, si id gessissent, sapientiam consequi. Hic loquebatur alter, atque omnes: sentiebat idem quod ceteri, nec vero minoris aestimanda ducebat ea, quae ipse bona negaret esse, quam illi, qui ea bona esse dicebant. Quid igitur voluit tibi, qui illa mutaverit? Saltem aliquod de pondere detraxisset, & paullo minoris aestimavisset ea, quam Peripatetici, ut sentire quoque aliud, non solum dicere videretur. 7 Quid de ipsa beatavita, ad quam omnia referuntur, quae dicitis? negatis eam esse, quae expleta sit omnibus iis rebus, quas natura desideret: totamque eam in una virtute ponitis: cumque omnis controversia aut de re solerit, aut de nomine esse: utraque eorum nascitur, si aut resignatur, aut erratur in nomine. quorum si neutrum est, opera danda est, ut verbis utamur, quam usitatis, & quam maxime aptis, id est rem designantibus. Num igitur dubium est, quin, si in ipsa nihil peccatur a superioribus, & verbis illi commodius utuntur? Videamus igitur sententias eorum: tum ad verba redimus. Dicunt appetitionem animi moveri, cum aliquid ei secundum naturam esse videatur: omni que, quae secundum naturam sunt, esse maxime aliqua digna: eaque pro eo, quantum in

quoque sit ponderis, esse aestimanda: quaeque secundum naturam sint, partim nihil habere in se esse appetitionis, de qua saepe iam diximus, quae nec honesta, nec laudabilia dicantur: partim quae voluptatem habeat in omni animante, sed in homine rationem etiam: ex iis quae sint apta, ea honesta, ea pulchra, ea laudabilia: illa autem superiora, naturalia nominantur: quae conjuncta cum honestis, vitam beatam perficiunt, & absolvent. Omnium autem eorum commodorum, quibus non illi plus tribuunt, qui illi bona esse dicunt, quam Zeno, qui negat, longe praestantissimum esse, quod honestum esse, atque laudabile: sed, si duo honesta proposita sint, alterum cum validum, alterum cum morbo: non esse dubium, ad utrum eorum natura nos ipsa deductura sit, sed tamen tantam vim honestatis esse, tantumque eam rebus omnibus praestare, & excellere, ut nulli nec supplicium, nec praemium demoveri possit ex eo, quod rectum esse daretur: omniaque, quae dura, difficilia, ad verba videntur, ea virtutibus iis, quibus a natura essent ornati, & obtineri posse, non facies illas quidem, nec contemnendas (quid enim esset in virtute tantum?) sed ut hoc iudicaretur, non esse in his partem maximam positam aut beatam aut secus vivendi. Ad summam, ea, quae Zeno aestimanda, & sumenda, & apta naturae esse dixit, eadem illi bona appellant: vitam autem beatam illi eam, quae constaret ex iis rebus, quas dixit, aut plurimis, aut gravissimis. Zeno autem, quod tuam, quod propriam speciem habeat, cur appetendum sit, id solum bonum appellat: beatam autem vitam eam solum, quae cum virtute degatur. Si de re dicebantur oportet, nulla mihi tecum, Cato, potest esse dissensio. nihil est enim, de quo aliter tu sentias, atque ego: modo commutatis verbis ipsas res conferamus. nec hoc ille non vidit: sed verborum magnificentia est, & gloria delectatus, qui si ea, quae dicit, ita sentiret, ut verba significant: quid inter eum, vel Pyrrhonem, vel Aristonem interesset? si autem eos non probabat: quid attinuit eum iis, quibus cum te concinebat, verbis discrepare? Quid, si reviviscant Platonici illi, & deinceps qui eorum auditores fuerunt, & tecum ita loquantur? Nos cum te, M. Cato studiofissimum philosophum, iustissimum virum, optimum iudicem, religiosissimum testem audiremus, admirari sumus, quid esset, cur nobis Stoicos anteferes, qui de rebus bonis, & malis sentirent ea, quae ab hoc Polemone Zeno cognoverat: nominibus uterentur iis, quae prima specie, admirationem: re explicata, eum moverent. Tu autem, si tibi illa probabantur, cur non propriis verbis illa tenebas? si te auctoritas commovebat: nobis e omnibus, & Platoni ipsi, neicio quem illum anteponebas? praeterea cum in rep. princeps esse velles, ad eam que tunc eadem cum summa tua dignitate maxime a nobis ornari, atque instrui posses? nobis enim ista quaerita, a nobis descripta, notata, praepcepta sunt:

1 omnium.

1. si ea qua rem aliquam sequuntur falsa sint, falsam illam ipsam esse, quam sequuntur. Ita sit cetera omnia excludemus ea quae gloriemur: nimirum auctori factis fuerit in unum respicere tei non solum.
 2. Prima illa dicitur. Ita Ald. Senior, ita Pall. o. non ut possit edici, sed lumb.
 3. Dicitur videtur considerata. (C.) Revocavi quod erat in o. fore Pall. quae vultu excelsu. neoter ei enim dicitur videtur, item etiam, obiter ferant nobis. Lamb. autem hoc e suo more abijcit, quod ei minus placebat. Locum meo iudicio redderetur clarior, si geminaretur modo adhuc syllaba, haeretique probabantur. In Ti. 78. probantur.
 4. Quae non bona ducimus. Vulg. feret ducimus, sed contra Pall. aliosque calmo exaratos.
 5. Natura ipsa accommodata esse concedit. Sic lectio communis nam Men. lvi. & Lamb. natura ipsi accommodata. Pall. quatuor habent naturae ipsa commoda, ut quare ille nosse melioris, naturae ipsa commoda esse.
 6. Si id gessissent. Sic omnes usque ad Lamb. qui inter esse, si praestitissent. Pall. quatuor stant pro vulg. unus vero numero lectu adus conlen-

tit Latini & Terentii si haberet, si id egissent.
 7. Quid de ipsa beatavita. Verbum postremum non est in Pall. quart & forte subintelligi voluit auctor. nam nec reliqui nostri concordant. habet eam sec. vitam sex. vi.
 8. Verba illa commoda uterentur? Ald. Avon utantur. sed alterum invenit. Vt. reliqua in Pall. o.
 9. Obiter praestantissimum facit illa quidem. (C.) Pall. n. h. recedunt a vul. nisi quod expr. mant optari. Lib. egessit nobis ex m. finquit antiquissimo obiter praestantissimum autem, pulcherrimum sceleritum. Vitae corporis, divitiarum, etiam ut res huius generis non facit illas quidem. at cur non etiam indicat, cujusnam fuerit domini liber ille, in cujus ora aliena manu embamma istud allicum erat? Pauli. Man. producebat ex d. gonit scripto, obiter praestantissimum facit illa quidem, nec contemnenda: sed ne id quidem filio suo approbare potu. totam illi adhibet car. Mich. Brur.
 10. Re commovebat. Ita restituit Lamb. Nam motus auctoritate & verum sic plane legitur in Pall. quart. nam totum vulg. adhaerent, praestantissimo, conpuncta.

omniumque rerum publicarum rectiones, genera, status, mutationes, leges etiam, & instituta, ac mores civitatum a perscripimus, eloquentia vero, qua & principibus maxime ornamento est, & qua te audivimus valere plurimum, quantum tibi ex monumentis nostris addidisses? Ex eum dixissent, quid tandem talibus viris responderes? Rogarem te, inquit, ut diceres pro me tu idem, qui illis orationem dictavisses, vel potius paulum loci mihi, ut his responderem, dares, nisi & te audire nunc mallet, & istis tamen alio tempore responsurus essem, tunc scilicet, cum tibi. Atqui, si verum respondere velles, Cato, hæc erant dicenda, Non eos tibi non probatos, tantis ingeniis homines, tantaque auctoritate, se te animadvertisse, quas res illi propter antiquitatem parum viderent, eas à Stoicis esse perspectas, eisdemque de rebus hos tum acutiùs disseruisse, tum sensisse gravius, & fortiùs; quippe qui primum validissimam bonam, expetendam negent esse, eligendam dicant: non quia sic bonam valere, sed quia sit non nihilo æstimandum; neque tamen plurius quam illis videatur, qui illud non dubitant bonum dicere. Hoc verò te ferre non potuisse, quod antiqui illi, quasi *barbati*, ut nos de nostris solemus dicere, crederent, ejus, qui honeste viveret, si idem & bene valeret bene audiret, copiosus esset, optabilior em fore vitam, melioremque & magis expetendam, quam illius, qui æquè vir bonus, multum modum esset, ut Enn. Alcmao.

Cæcum ventus morbo, exilio, atque inopia.

Illi igitur antiqui non tam acute optabiliorē illam vitam putant, peffantiorē, beatiorem. Stoici autem tantummodo præponendam in seligendo, non quo beator hæc vita sit, sed quò ad naturam accommodatior, & qui sapientes non sunt, omnem aequi miseris esse. Stoici hæc viderunt, illos autem id fugerat superiores: qui arbitrabantur, homines sceleribus, & parricidiis inquinatos, nihilo inferiores esse, quàm eos, qui cum castè & integre viverent, nondum perfectam illam sapientiam essent consecuti. atque hoc loco similitudines eas, quibus illi uti solent, dissimillimas proferebas. Quis enim ignorat, si pures ex alto emergere velint, propius fore eos quidem ad respirandum, qui ad summam jam aquam appropinquant, sed nihilo magis respirare posse, quàm eos, qui sunt in profundo? nihil ergo adjuvat procedere, & progredi in virtute, quo minus miseris sit, antequam ad eam pervenerit, quoniam in aqua nihil adjuvat: & quoniam catuli, qui jam despecturi sunt, 4. cæci æquè, & ii, qui modo nati. Platonem quoque necesse est: quoniam nondum videbat sapientiam, æquè cæcum animo, ac Phalarim fuisse. Ista similia non sunt, Cato: in quibus quamvis multum processeris, tamen illud in eadem causa est, à quo abesse velis, donec evaseris, nec enim ille respicit, antè quàm emerit, & catuli æquè cæci priusquam despexerant, ac si ita futura semper essent, illa sunt similia: hebes acies est cupiam oculorum: corpore alius languescit: hi curatione adhibita levantur in dies: alter valet plus quotidie, alter videri, hi similes sunt omnibus, qui virtuti student: *levantur viciis, levantur erroribus*, nisi for-

tè censes T. Gracchum patrem non beatiorem fuisse, quàm filium, cum alter stultitiam temp. studuerit, aliter evertere, nec tamen ille erat sapiens: quia enim hoc? aut quandò? aut ubi? aut undè? sed quia studebat laudi, & dignitati, multum in virtute processerat, conferam autem 6 avum tuum, Drusum, cum C. Graccho ejus ferè æquali, quæ hic reipub. vulnera imponebat, eadem ille sanabat. 7 Sed nihil est, quod tam miseris faciat, quàm impietas, & scelus. Ut jam omnes insipientes sint miseri, quod profectò sunt: non est tamen æquè miser, qui patriæ consultit, & is, qui illam extinctam cupit. *levatio igitur virtutum magna fit is, qui habent ad virtutem progressionem aliquam, virtuti autem progressionem ad virtutem fieri ajuunt, levationem virtutum fieri negant.* 8 At, quò utuntur homines acuti argumento ad probandum, operæ pretium est considerare. *Quarum*, inquit, artium summa crescere potest, 9 earum etiam contrariorum summa poterit augeri, ad virtutis autem summam accedere nihil potest, ne vitia quidem, igitur crescere poterunt, quæ sunt virtutum contraria. Utrum igitur tandem, perspicuisne dubia aperiuntur, an dubiis perspicua tolluntur? Atqui hoc perspicuum est, vitia alia in aliis esse majora: illud dubium, ad id, quod summum bonum dicitis, æquum fieri possit accessio. vos autem cum perspicuis dubia debeat illustrare, dubiis perspicua conamini tollere. 10 itaque ut eadem ratione, qua sum paulo antè usus, hærebitis. si enim propterea vitia alia aliis majora non sunt, quoniam ad finem quidem bonorum eum, quem vos facitis, quidquam potest accedere: quoniam perspicuum est, vitia non esse omnium paria, finis bonorum vobis mutandus est. Teneamus enim illud necesse est, cum consequens aliquid falsum sit, illud, cuius id consequens sit, non posse esse verum. Quæ est igitur causa istarum angustiarum? gloriosa ostentatio in constituendo summo bono, cum enim, quod honestum sit, id solum bonum esse confirmatur, tollitur cura validitudo, diligentia res familiaris; administratio reip. ordo gerendorum negotiorum, officia vitæ? ipsum denique illud honestum, in quo uno vultis esse omnia, deferendum est, quæ diligentissimè contra Aristonem dicuntur à Chrysippo. Ex ea difficultate illa fallacia loquentia, (ut ait Accius) *malitia nata sunt.* 12 Quod enim sapientia ubi pedem poneret, non habebat, sublati officii omnibus; officia autem tollebantur, delectu omni, & discrimine remotis, quæ enim esse poterant rebus omnibus sic exquatis, ut inter eas nihil interesset? ex his angustias ista evaserunt deteriora, quàm Aristonis, illa tamen simplicia, vestra veritas. Roges enim Aristonem, bonane ei videantur hæc, vacuitas doloris, divitiæ, validitudo? neget, quid, quæ contraria sunt his, malane? nihilo magis Zenonem roges, respondeat totidem verbis, admirantes queramus ab utroque, *Quoniam modo vitam agere possimus si nihil interesse nostra putemus, valeamus, agrine simus, vacemus, an cruciemur dolore, frigus, famem propullate possimus, necne possimus?* *Yves*, inquit, Aristò, magnificè, atque præclare: quod erit cumque visum, ages, nunquam angere, numquam cupies, numquam timebis. Quid Zenon? portenta

A a a 3 hæc

1. *Omniumque rerum publica*.) Sic Aldus Viçto. encliticam omiserunt patrum vero correctores nam Ald. Nepos obtulit nobis: *ut omnium rerum ubi invenit?*

2. *Perscripimus*.) Est à Pal. sœ. ac quare ne quis putet Ald. aut Lamb. auctoritate sola permotos ab illis à vulg. præse. ipse.

3. *Neque tamen plus quam illi videatur, &c.*) Pell. omnes videntur, quart. præterea quine sexti, plures quàm illi.

4. *Cæci æquè, &c.*) Av. C. hic notat acquir. legendam ut, n. h. il. est tamen scripturæ variantis in Pall.

5. *Quoniam nondum videbat sapientiam.*) Verbum ultimam reduxi, perinasus ab ed. one Ald. sen. or. s. & Pall. omnium contentu.

6. *Avum tuum Drusum.*) Lamb. & Br. t. avunculum, sed prout omnes editos & Pal. in d. rationem consultatur Aldus Nepos.

7. *Sed nihil est, &c.*) Pal. quart. *sed nihil, quæ scriptura non ita omnino absurda, verum nihil loco mutaverim.*

8. *Levatio igitur virtutum magna fit is, qui habent ad virtutem progressionem aliquam.*) Pal. tere ac sext. *virtutum* nihil pejor.

9. *Ea non estiam contrariorum summa.*) Ita olim cusi, neque aliter Pall. nostr. Viçto. edidit. *contrariorum* sicque & Ald. Nepos. Lamb. conj. *contrariorum*.

10. *Itaque ut eadem ratione, qua sum paulo antè usus, hærebitis.*) Sic e. editi à Viçto. neque eadem Pall. nisi quod à *usus*. Vox illa tota absuit primis editionibus, necque recepta est à neuteris.

11. *Fallacia loquentia.*) Est à Viçto. nam Pall. *fallacia loquela*, ut edidit Ald. senior. filius enim ejus ac nepos malere *fallaci loquela*, quod & arripuit Lamb.

12. *Quod enim sententia, &c.*) Hanc lectionem distinctionemque introduxit Paull. Mon. ex Mass. codice, nisi quod illi absit repetitum *infra enim*, quod nec in Pal. quart. quoniam habet *intra*: quod tamen sapientia non ut olim publicati, *quod enim sapientia*.

hæc esse dicit, nec a ratione ullo modo posse vivi; sed *dis-*
ferræ inter hostium, & turpe, i. nimium quantum, nescio quid
 immensum: inter ceteras res nihil omnino interesse.
 Idem adhuc: (audi reliqua, & risum contine, si potes.)
 MEDITA ILLA, inquit, inter quæ nihil interest, tamen e-
 jusmodi sunt, ut eorum alia eligenda sint, alia reicienda,
 alia omnino negligenda, hoc est, ut eorum alia velis, alia
 nolis, alia non cures. At modò dixeras, nihil in his re-
 bus esse, quòd interesset. Et nunc idem dico, inquit,
 sed ad virtutes, & ad vitia, nihil interesse. Quis illic,
 quòd nesciebat? Verùm audiamus. ISTA, inquit,
 QUÆ dixisti, valere, locupletem esse, non dolere, bona
 non dico, sed dicam Græcè *προσόντων*, Latine autem
 producta; sed præposita aut præcipua malo. Sic tolerabi-
 lius, & mollius. Illa autem, egestatem, morbum, do-
 lorem, non appello mala, sed, si libet, rejectanea. Itaque
 illa non dico me expetere, sed legere, nec optare, sed iu-
 mere: contraria autem non fugere, sed quam iocernere.
 Quid ait Aristoteles, reliquique Platonis aliamini? Se om-
 nia, quæ secundum naturam sunt, bona appellare: quæ
 autem contra mala. Videte igitur, Zenonem tum
 cum Aristotele verbis consistere, id dissidere: cum Aristo-
 tele, & illis se consentire, verbis discrepare? cur igitur, cum
 de te conveniat, non malimus usitate loqui? Aut docet pa-
 rationem me ad contemnendam pecuniam fore, si illam in re-
 bus præpositis, quàm si in bonis quæro: fortioresque in
 patiendo dolore, si eam asperum, & difficilem perpassi,
 & contra naturam esse, quàm si malum dixerò. Facite
 M. PISO, familiaris nosser, & alia multa, & hoc loco Sto-
 cos irritabatur. Quid enim agebat? bonum negas esse di-
 vitias, præpositum esse dicis. quid adjuvas? avaritiam me
 minus? quòd si verbum sequimur, primum longius ver-
 bum, præpositum, quam bonum. Nihil ad rem. Ne ita
 nè, at cerè gravius nam bonum ex quo appellatum sit,
 nescio: præpositum ex eo cèdo, quòd præponatur alius. id
 mihi magnam videtur. Itaque dicebat plus tribui divi-
 tiis à Zenone, qui eas in præpositis poneret, quam ab A-
 ristotele, qui bonum esse divitiarum fateretur. sed nec ma-
 gnum bonum, & præ rectis, honestisque, contemnendum,
 ac despiciendum, nec magnopere expetendum: omnino-
 que de omnibus istis verbis à Zenone mutatis ita dipu-
 tabat, & quæ bona negarentur esse ab eo, & quæ mala, illa
 laudioribus nominibus ab eo appellari, quam a nobis, hæc
 tristioribus. PISO igitur hoc modo vir optimus, tanque,
 ut scis, amantissimus. nos paucis ad hæc additis finem ta-
 eiamus aliquando longum est enim ad omnia responde-
 re, quæ à te dicta sunt. nam ex iisdem verborum præpositis
 & regnantia verba sunt & imperia & divitiarum, & tantæ quidem,
 ut omnia, quæ ubique sint, sapientis esse dicatis. solum
 præterea formosum, solum liberum, solum civem: solum
 solum omnia contraria, quos etiam insanos esse
 vultis. Hæc ad hæc illi, nos admirabilia dicamus
 Quid autem habent admirationis, cum prope accesseris?
 conferam tecum, quam cuique verbo reus subjicias: nulla
 erit controversia. omnia peccata paria dicitis. non ego te-
 cum jam ita loquar, ut iisdem his de rebus cum L. Mura-
 nam, te accusante, defenderem. apud imperitos tum il-
 la dicta sunt: aliquid etiam corona datum: nunc agendum est
 subtilius. peccata paria quoniam modo? quia nec honeste
 quidquam honestius, nec turpiterpius. Perge p. r. omnia

1. Nimium quantum nescio quid immensum. Ludovicus Carr. on. l. II. An. l. L. c. 12. de arare a. s. r. illa, nescio quid immensum, non esse Tullii, sed a terius nescio cuius: qui expl. care voluerit: prius illud, immensum quædam, addit præterea abesse à veteri codice trigam eam verborum tale nihil d. cere possum de Pal.
 2. Si tolerabilius & mollius. Pall. omnesque. quod aliam introfretet sententiam.
 3. Cum Aristotele verbis consistere. Sic V. l. ed. & Pall. o. non consentire. ut vulg. arb. torq; hoc quoque loco fuisse in Mem. consistere, non inle- rium, ut quidem prodit Lamb. in rarque in concisione.
 4. A Zenone mutari. Legendum videbitur Scal. nostro mutari.
 5. Si illius in maxima contraria. Vox illius in maxima est ex Maff. codice.

de isto magna dissensio est. illa argumenta propria videamur, cui omnia peccata sint paria. Ut, inquit, INFIDELI-
 bus plurimis, si nulla earum ita contenta numeris sit, ut
 contentum servare possit, omnes æque incontenta sint: sic
 peccata, quia discrepant, æque discrepant: paria sunt igitur.
 Hic ambiguo ludimur. æque enim contrarij omni-
 bus fidibus, ut incontenta sint: illud non continuo, ut
 æque incontenta, collatio igitur ita te nihil juvat, nec
 enim omnes avaritias si a que avaritias esse dixerimus, se-
 quitur etiam ut avaras esse dicamus. Ecce aliud simile
 simile. Ut enim inquit, GUBERNATOR æque peccat,
 si palearum navem evertit, & si auriem æque peccat qui
 parentem, & qui servum injuria verberat. Hæc n. n. vi-
 dere, cujus generis onus navis vehat, ad gubernatoris æ-
 tem nihil pertinere itaque, aurum, palearum potest, ad
 bene, aut ad malè gubernandum, nihil interesse. at quid
 inter parentem, & servum interfit, intelligi & potest, & debet.
 ergo in gubernando nihil, in officio plerumque interest,
 quo in genere peccetur, & si in ipsa gubernatione negli-
 gentia est navis verba, majus est peccatum in auro, quam
 in palea. OMNIBUS enim artibus volumus attributam ei-
 le eam, quæ communis appellatur prudentia: quam omnes,
 qui cuique artibus præstant debent habere. Ita ne hoc modo pa-
 ria quidem peccata sunt. Ugent tamen, & nihil reme-
 tunt. QUONTA ME, inquit, omne peccatum, imbecilli-
 tatis, & inconstantia est: hæc autem vitia, in omnibus
 stultis æque magna sunt: necesse est paria esse peccata.
 Quasi vero aut concedatur, in omnibus stultis æque magna esse
 vitia, & eadem imbecillitate, & inconstantia L. Tullium
 fuisse, quàm illum, cujus is condemnatoris est rogatione, P.
 Scævolam; & quasi nihil inter res quoque ipias, in quibus
 peccatur, interit: ut, quo hæc majores, minoresve sint, eo-
 qua peccentur in his rebus, aut majora sint, aut imora-
 Naque (jam enim concludatur oratio) hoc uno vitio ma-
 xime mihi premi videntur tui Stoici, quod te posse putant
 duas contraria sententias obtinere, quid enim est repugnans,
 quam eundem dicere, quòd honestum sit, solum id bonum
 esse, qui dicat, appetitionem rerum ad vivendum ac com-
 modatam à natura profectam: Ita cum ea voluit te-
 tinere, quæ superiori sententiæ conveniunt, in Aristonem
 incidit: cum id fugiunt; 7 te eadem defendunt, quæ
 Penpatet ei; verba tenent mordicus, quæ rursus dum libi
 & vellex ore nolunt, horridiores evadunt asperiores, du-
 riores & oratione, & moribus, quam illorum trinitiam,
 atq; asperitate fugiens Panatin, nec acerbitate senti-
 tum, nec dissentendi spiritum probavit: fuitque in altero genere
 mitior, in altero illustrior: semperque habuit in ore Pla-
 toneum, Aristotelem, Xenocratem, Theophrastum, Dica-
 archum, ut ipsius scripta declarant: quos quidem tui stu-
 diose, & diligenter tractandos, magnopere censeo. Sed
 quomam ad velpetiam, & mihi ad villam revertendum
 est: nunc quidem hæcenus: verum hoc iam sape facimus.
 Nos verò, inquit ille. nam quid possumus facere melius?
 & hæc quidem primam exigam a te operam, ut audias
 me, quæ a te dicta sunt, resistentem, sed memento, te,
 quæ nos sentiamus, omnia probare, ni quod verbis alie-
 ter utamur: mihi autem vestrorum nihil probari scripsis-
 luno, inquam, abeunt. sed videbimus. Quæ cum essent
 dicta, discessimus.

M. TULLII

1. sustulitque eam prolem P. Maff. nam Pall. non ignoscunt, neque visi- tur in ead. præfixo.
 2. Conata querat. Pal. quare arret: neque displicet Lamb. & istam vocem & alteram ejus in eadem præfixo. Scal. præterea adnotatum legi in ml. pluribus. supra non plerumque.
 3. Re eadem defendunt. quæ Pe. ipse: verba tenent mo. dicitur. S. c. m. f. Pall. neque opus illa mutatione cum Lamb. contrarie modo: hæc in- terpretantur quomam debet.
 4. Exiit ex v. n. l. } Pallini ita legitur ac olim errore videtur uo- lunt, si que Pall. quæ. Lex. nam ceteri v. s. r. ordine videntur, quomodo item fuisse in omnibus suis restatur Lamb. & for. san. tecti: ut vel. genol- lum eos ex istis verbum amissum nisi vi meta extorquetur.
 5. Cum

M. TVLLII CICERONIS
DE
FINIBUS
BONORUM ET MALORUM,
AD
BRVTVM,
LIBER QVINTVS.

M. Piso : Qu. Cicero: Pomponius Atticus : Cicero : L. Cicero.

Uti audissem Antiochum, Brute, ut solebat, cum M. Pisonem, in eo gymnasio, quod Ptolomæum vocatur, unaque nobiscum Q. Frater, & T. Pomponius, & L. Cicero, frater noster, cognatione, patruelis: amore germanus: constituimus inter nos, ut ambulationem postmeridianam conficeremus in Academia, maximè quod is locus ab omni turba id temporis vacuus esset. Itaque ad tempus ad Pisonem omnes inde vario sermone sex illa à Diopylo stadia confectimus. cum autem venissemus & in Academia, non sine causa nobilitata sparsa, solitudo erat ea, quam volueramus. Tum Piso, Naturane nobis hoc, inquit, datum dicam, an errore quodam: ut, cum BALOCA VIDEBAMUS, in quibus memoria dignos viros accepimus multum esse versatos, magis moveamur, quam si quando eorum ipsorum aut facta audiamus, aut scriptum aliquod legamus? velut ego nunc moveor. venit enim mihi Platonis in mentem: quem accepimus primum hic disputare solitum: cuius etiam illi hortuli propinqui non memoriam solum mihi afferunt: sed et sum videntur in conspectu meo hic ponere. hic Speusippus, hic Xenocrates, hic ejus auditor Polemo: cuius ipsa illa sessio fuit, quam videmus. equidem etiam curiam nostram, Hostilianam dico, non hanc novam: quæ mihi minor esse videtur, postquam est major: solebam intuens Scipionem, Catonem, Laelium, nostrum verò in primis avum cogitare. TANTA VIS ADMONITIONIS INEST IN LOCIS, ut non sine causa ex his memor. & ducta sit disciplina. Tum Quintus, est plene Piso, ut dicis inquit, nam me ipsam huc modò ventem convertebat ad sese Colonus ille locus, cuius incolæ Sophocles ob oculos versabatur. quem scis, quam admi-

ter, quamque eo delecter. me quidem ad altiorum memoriam Oedipodis huc venientis & illo mollissimo carmine, quamnam essent ipsa hæc loca, requirentis & species quædam commovit, inanis scilicet, sed commovit tamen. Tum Pomponius, at ego, quem vos, ut deditum Epicuro, insectari soletis, sum multum equidem cum Phædro, quem unice diligo, ut scitis, in Epicuri hortis, quos modò præteribamus: sed veteris proverbii admonitu, vinorum memini: nec tamen Epicuri licet oblivisci, si cupiam: cuius TAMACONEM modò in tabulis nostri familiares, sed etiam in poculis, & in annulis habent. Hic ego, Pomponius quidem, inquam, nos ferocari videtur, & fortasse suo iure. ita enim Athenis se collocavit, ut sit pæne unus ex Atticis, & ut id etiam cognomine videatur habiturus. Ego autem tibi, Piso, assentior: usu hoc evenire, ut scribis aliquanto & attentius de claris viris, locorum admonitu, cogitemus. scis enim me quodam tempore Metapontum venisse tecum, nec ad hospitem ante divertisse, quam Pythagoræ ipsum illum locum, ubi vitam ediderat, sedemque viderim. hoc autem tempore, etsi multa in omni parte Athenarum sunt in ipsi loci indicia summorum virorum: tamen ego illa moveor exætra. modò enim fuit Carneades: quem videre videor. est enim nota imago: à sedeque ipsa tanta ingenii magnitudine orbata desiderari illam vocem puto. Tum Piso: Quoniam igitur aliquid omnes, quid Lucius noster, inquit? an eum locum libenter invisit, ubi Demosthenes & Aeschines inter se decertare soliti sunt? suo enim quæque studio maxime ducitur. Erille, cum erubisset, Noli, inquit, ex me quærere, qui in Phalericum etiam descenderim: quo in loco ad fluctum ajunt declamare solitum Demosthenem, ut fremitum assuesceret voce vincere, modò etiam paulum ad dextram de via declinavi, ut ad

Aaaa 4

Periclis

1. CUM PISONEM, in eo gymnasio. I. Editionem hanc bellè propinat. P. V. l. l. xxy. Var. lect. e. 19. ceterum dum præterea inclinat in usum, non ut solebat, ad versatos sibi habet. Pal. quod omnes vulgarios, cum M. Pisonem disputantem, in eo, &c. quæ lectura non agnoscitur à nulli melioribus.

2. In Academia, uti hinc causa nobis sparsa. Sic etiam Pall. præter quart in quo, in Academiaque videtur ut supra adjectivè, si que poëtae alioquin versiculos. V. et edidit in Academia, uti, &c.

3. Quam si quando eorum ipsorum. Ita hodie patim, ut Aldus senior vulgata quæque aut, sicque Pall. V. et. oggestio, quam si aut eorum, &c.

Camerarius controversum illud totum omni sit: neque profecto requiritur, sed quid tum fieri libris scriptis?

4. Quæ et quædam commisit. Lamb. conficit communis, sed cur obsecro alterum certe tenentur in sine que quid habet vitiosum si quod, seu superfluum poterat deleri uti annotatum Scal. nostro.

5. Ut id etiam cognovimus. S. omnes Pall. præter sec. in quo syllaba ult. ma exarata per notam. Lamb. obruit nobis ex suis cognovimus, contra optimam quamque editionem.

6. Quoniam igitur aliquid omnes. Non ineptè Scal. litteris transpositis, sin. Xerat ad libri sui oram, meate.

Periculis sepulcrum accederem, quamquam id quidem infinitum est in hac urbe: quacumque enim ingredimur, in aliquam historiam vestigium ponimus. Tum Piso, Atqui Cicero, inquit, ista studia, si ad imitandos summos viros spectant, ingeniosorum sunt, sin tantummodò ad indicia veteris memoriae cognoscenda, curiosorum. te autem hortamur omnes, currentem quidem, ut spero, ut eos, quos novisse, ETIAM IMITARI VELIS. Hic ego, Esti facit hic quidem, inquam, Piso, (ut vides) ea, quae praecipis; tamen mihi grata est horatio tua. Tum ille amicissime, ut solebat, Nos verò, inquit, omnes omnia ad huius adolescentiam conferamus, in primisque ut aliquid suorum studiorum philosophiae quoque impertiat, vel ut te imitetur, quem amat: vel ut illud ipsum, quod studet, facere possit ornatus. Sed utram hortandus es nobis, Luci, inquit, an etiam tua sponte propensius es? mihi quidem Antiochum, quem audis, satis bellè videris attendere. Tum ille timide, vel potius verecundè, Facio, inquit, e quidem: sed audistine modò de Carneade? rapior illic, revocat autem Antiochus: nec est praeerea, quem audiamus. Tum Piso, Esti hoc, inquit, fortasse non poterit sic abire, cum hic adit, (me autem dicebat) tamen audeo te ab hac Academia nova ad veterem illam vocare: in qua ut dicere Antiochum audiebas, non si solum numentantur, qui Academici vocantur, Speusippus, Xenocrates, Polemo, Crantor, ceterique, sed etiam Peripatetici veteres, quorum princeps Aristoteles, quem, excepto Platone, haud scio an rectè dixerim principem Philosophorum, 2. Ad eos igitur converte te, quæro, ex eorum enim scriptis, & institutis cum OMNIS DOCTRINA LIBERALIS, omnis historia, omnis sermo elegans, sumi potest, tum varietas est tanta artium, ut nemo sine eo instrumento ad ullam rem illustriorem satis ornatus possit accedere, ab his oratores, ab his imperatores, ac rerum publicarum principes existunt: ut ad minora veniam, mathematici, poëtae, musici, medici denique ex hac, tanquam ex omnium artium officina, profecti sunt. Ad qua ego, Scis me, inquam, istud idem sentire, Piso: sed à te oportet mentio facta est, studet enim meus audire Cicero, quoniam sit istius veteris, quam commemoras, Academiae de finibus bonorum, Peripateticorumque sententia, censemus autem te facilitate id explanare posse, quòd & Scaevam Neapolitanum multos annos habueris apud te, & complures jam menses Athenis hæc ipse te ex Antiocho videmus exquirere. Et ille ridens, Agè, agè, inquit / satis enim scite me nostri sermonis principium esse voluisti / exponamus adiecenti, si qua forte possumus, dar enim id nobis solitudo, quòd si quis Deus diceret, numquam putarem, me in Academia, tanquam philosophum, disputaturum, 3. sed ne, dum huic obsequer, vobis molestus sim, Mihi, inquam, qui te id ipsum rogavi? Tum Quintus, & Pomponius cum idem se velle dixissent, Piso exorsus est, cuius oratio, attende quaeso, Brute, satisne videatur Antiochi complexa esse sententiam: quam tibi, qui fratrem ejus Aristum frequenter audieris, maxime probatam existimo. Sic est igitur locutus, Quantus ornatus in Peripateticorum disciplina sit, satis est à me, ut brevissimè potui, paullo antè dictum. Sed est forma ejus disciplina, sicut ferè ceterarum, triplex, una pars est, natura: differendi altera: vivendi, tertia, natura sic ab iis investigata est, ut nulla pars caelo, mari, terra; (ut poëtice loquar,) pratermissa sit. Quinetiam, cum de rerum initis, omni que mundo

locuti essent, ut multa non modò probabili argumentatione, sed etiam necessaria mathematicorum ratione concluderent: maximam materiam ex rebus per se investigatis ad rerum occultarum cognitionem attulerunt: periculis est Aristoteles: animantium omnium ortus, vicus, figuras, Theophrastus autem stirpium naturas, omniumque ferè rerum: quae è terra generentur, causas, atque rationes, quae ex cognitione facinor facta est investigatio rerum occultissimarum: differendi que ab iisdem omnem non dislecticè solum, sed etiam oratoriè præcepta sunt, tradita: ab Aristotele; principe de linguis rebus in utramque partem divendi exercitatio est instituta, ut non contra omnia semper, sicut Arcehilas, diceret, & tamen, cum omnibus rebus, quidquid ex utraque parte dici posset, expromeret. Cum autem tertia pars bene vivendi præcepta quaereret, ea quoque est ab iisdem non solum ad privatae vitae rationem, sed etiam ad rerum rectiorem relata, omnium ferè civitatum non Graeciarum solum, sed etiam barbariarum, ab Aristotele, mores, instituta, & disciplina: à Theophrasto leges etiam cognovimus, cumque uterque eorum docuisset, qualem in rep. 4. principem esse convenit, pluribus praeerea cum scripserit, qui esset optimus res status hoc amplius Theophrastus, quae essent in rep. inclinatio rerum, & momenta temporum, quibus esset modiciorum, utcumque res publicaret. Vita autem degenda ratio maxime quidem illis placuit quieti, in contemplatione & cognitione posita rerum: quae quia deorum erat vita similitudo, sapientia vita est dignissima, atque his de rebus & splendor est eorum, & illustris oratio. De summo autem bono, quia duo genera librorum sunt, unum populariter scriptum, quod à Sophocle appellabant: alterum lituatis, quod in commentariis reliquerunt: non semper idem dicere videntur: nec in summa tamen ipsa aut varietas est ulla, apud hos quidem, quos nominavi: aut inter ipsos diffusio, sed cum BIATA VITA quaeratur, idque sit unum, quod philosophia spectare, & sequi debeat: sine ea tota sita in potestate sapientis, an possit aut infabulati, aut empiribus adversis, in eo nonnumquam variari inter eos, & dubitari videntur, quod maxime efficit Theophrasti de beata vita liber, 5. in quo multum admodum fortuna datur, quod si ita se habeat, non possit beatam praestare vitam sapientia, hæc mihi videtur delicatior, ut ita dicam, molliorque ratio, quam virtutis vis gravitasque postulat: quare tenemus Aristotelem, & ejus finem Nicomachum: cujus accuratè scripti, de moribus libri, didicimus illi quidem esse Aristotelem: sed non video, cur non potuerit patri similitudo esse sine. Theophrastum tamen adhibeamus ad pleraque, dummodò plus in virtute tenemus, quam ille tenuit, firmitatis, & roboris, sumus igitur contenti huiusmodi horum posteris, & meliores illi quidem, mea sententia, quam reliquarum philosophi disciplinarum: sed ita degenerant, ut ipsi ex se non esse videantur, primum Theophrasti Strato, physicum se voluit, in quo etiam est magnus, tamen nova pleraque, & perpaucæ de meribus. 7. Huius Lysias & oratione locuplet, rebus ipsis junior, concinnus deinde & elegans huius Aristo: sed ea, quae desideratur à magno philosopho, gravitas in eo non fuit, scripta sanè & multa, & polita: sed nescio quo pacto auctoritatem oratio non habet, praeerea multos, in his doctum hominem, & suam Hieronymum: quem jam cum Peripateticum appellem, nescio, summum enim bonum exposuit, vacuitatem doloris, qui autem de summo bono

1. Non potuerit se abire. Egregia locutio, & tamen Pallio, potuerit unde factum ut Camerarianae opinionentur, Et phine, & non potuerit, sed illud bene, non nullo est nostro eorum.

2. Ad res quae currit res quae. Forlan convertitur quae. Sed non duo hinc obsequer. Lamb. interpositus sed verendum ne duo, quod in nullo est Pallio, neque agnoscunt editi alii.

3. Principio esse convertitur, Ita adno Vici Aldi, vetus non habet illud esse, neque reperitur in Pallio.

4. In quo melius admodum servata datur. Pal. quare adm. servata est quomodo & sext. quod esset intelligendum de lib. Theophrasti, sed nihil mutandum.

5. Melius illi quidem mea sententia, quam? Forlan melius imò omnino melius. Pal. quare in ea sententia.

6. Huius Lysias & oratione. Lamb. supposuit Lysias, quod & adscripturæ Scal. sed nostri manuscriptori nihil variant, nisi quod quart. non habet & quod & abesse potest, nam ejus loco est in Mass. etc.

diffinitis, de tota philosophia ratione dissentit. Critolaus imitari antiquos voluit: & quod idem est gravitate proximus, & redundat oratio, atque in quidem in patris instituta innotet. Diodorus, eius auditor, adjungit ad honestatem, vacuitatem doloris. Hic quoque *summo*: de summoque bono dissentiens, dici verè Peripateticus non potest. Antiquorum autem sententiam Antiochus nosse mihi videtur persequi diligentissime: quam eandem Aristotelis fuisse, & Polemonis docet. Facit igitur Lucius nosse prudentem, qui audire de summo bono potissimum velit, hoc enim constituit in philosophia, constituta sunt omnia, nam ceteris in rebus sine praetermissum, sine ignoratum est quippiam, non plus incommodi est, quam *quanti quaque earum rerum est*, in quibus neglectam est aliquid, summum autem bonum si ignoretur, vivendi rationem ignorari necesse est: ex quo tantus error consequitur, ut, quem in partem se recipiant, scire non possint, cognitum autem rerum finibus, cum intelligitur, quid sit & bonorum extremum, & malorum, *inventa via via est*, conformatioque omnium officiorum. Est igitur, quod quidque referatur, ex quo, id quod omnes expetunt, beatè vivendi ratio inveniri, & comparari potest, quod quoniam in quo sit, magna dissensio est: Carneades nobis adhibenda divisio est qua nosse Antiochus libenter uti solet. Ille igitur vidit, non modo quot fuissent adhuc philosophorum de summo bono, sed quot omnino esse possent sententia. *Nosce autem igitur, ut lam esse artem, quae ipsa à se proficisceretur.* etenim semper illud extra est, quod arte comprehenditur, nihil opus est exemplis hoc facere longius, est enim perspicuum, *malum artem in se versari*, sed esse aliud artem ipsam, aliud quod propositum sit arti. Quoniam autem medicina validitudinis, navigationis gubernatio, sic *vivendi ars est prudentia*: necesse est eam quoque ab aliis re esse constitutam, & profectam, constituit autem ferè inter omnes, id, in quo prudentia versaretur, & quod assequi vellet, aptum, & accommodatum naturae esse oportere, & tale, ut ipsum per se invitet, & aliter appetitum animi: quem *egregium* Graeci vocant. Quid autem sit, quod ita moveat, itaque à natura in primo ortu appetatur, non constat, de quo est inter philosophos, cum summum bonum exquirunt, omnino dissensio. totius enim quaestio est, quae habetur de finibus bonorum & malorum, cum quaeritur, in his quid sit extremum, & ultimum, fons repertiendus est, in quo sint *prima inventa natura*: quo invento, omnia ab eo, quasi capite, de summo bono, & malo disputatio ducitur. Voluptatis alii primum appetitum putant, & primam depulsionem doloris: alii e converso primum alicuius, doleris vacuitatem, & primum declinatum, dolorem. Ab his alii, quae prima secundum naturam nominant, proficiscuntur: in quibus numerant in incolumitatem, conservationemque omnium partium, validitudinem, sensus integros, doloris vacuitatem, vires, pulchritudinem, ceteraque generis ejusdem: quorum similia sunt prima in animis, quasi *virtutum igniculi, & semina*. Ex his tribus cum unum aliquod sit, quo primum natura moveatur vel ad appetendum, vel ad repellendam, nec quidquam omnino: praeter haec tria, possit esse: necesse est omnino officium aut fugiendum, aut sequendum ad eorum aliquid referri: ut illa prudentia, quam artem vitae esse diximus, in earum trium rerum aliqua versetur, à qua totius vitae ducat exordium. ex eo autem, quod statuerit esse, quo primum natura moveatur, existet etiam recta ratio, atque honestas, quae cum uno ali-

quo extrinsecus illis congruere possit, ut aut id honestum sit, tacere omnia aut voluptatis causa, etiam si eam non consequatur: aut non dolendi, etiam si id adsequi nequeat: aut eorum, quae secundum naturam, adipiscendi. Ita sit, ut, *QUANTA DIFFERENTIA* est in principis naturalibus, tanta sit in finibus bonorum, malorumque dissimilitudo. Alii rursus iisdem à principis, omne officium referunt aut ad voluptatem aut ad non dolendum, aut ad prima illa secundum naturam obtinenda. Expositis jam igitur sex de summo bono sententias, trium proximarum hi principes: *voluptatis*, Aristippus; *non dolendi*, Hieronymus; *sequendi rebus*, quas primas secundum naturam esse diximus, Carneades, non ille quidem auctor, sed defensor, differendi causa fuit. Superiores tres erant, quae esse possent: quarum est una sola defensa, etque vehementer, nam *voluptatis causa facere omnia*, cum, etiam si nihil consequamur, tamen ipsum illud consilium ita faciendi, per se expetendum, & honestum, & solum bonum sit, nemo dicit, ne *orationem quidem doloris ipsam* per se quicquam in rebus expetendis putavit, ne si etiam evitare posset. At verò facere omnia, ut adipiscamur *qua secundum naturam sint*, etiam si ea non adsequamur, id esse & honestum, & solum per se expetendum, & solum bonum Stoici dicunt. Sex igitur haec sunt simplices de summo bonorum, malorumque sententiae: duae sine patrono, quatuor defensas, junctae autem, & duplices expositiones summi boni tres omnino fuerunt: nec vero plures, si penitus rerum naturam videas, esse poterunt. nam aut *voluptas* adungi potest ad honestatem, ut Colliphoni, Dinomacheque placuit: aut *doloris vacuitas*, ut Diodoro: aut *prima natura*, ut antiquis: quos eosdem Academicos, & Peripateticos nominamus. Sed quoniam non possunt omnia simul dici, haec in praesentia nota esse debent, voluptatem semovendam esse: quando ad *majora quadam*, ut jam apparebit, *nati sumus*, de vacuitate doloris eadem ferè dici solent, quae de voluptate, quoniam igitur & de voluptate cura Torquato, & de honestate, in qua una omne bonum poneretur, cum Catone est disputatum: primum, quae contra voluptatem dicta sunt, eadem ferè cadunt contra vacuitatem doloris: nec verò alia sunt querenda contra Carneadeam illam sententiam, quocumque enim modo summum bonum sic exponitur, ut id vacet honestate: nec officia, nec virtutes in ea ratione, nec amicitiae consistere possunt. Conjunctio autem cum honestate vel voluptatis, vel non dolendi, id ipsum honestum, quod amplecti vult, efficit turpe, ad eas enim res referre quae agas: quarum una, si quis malo careat, in summo cum bono dicat esse: altera versetur in levissima parte naturae, *obscurantia est omnem splendorem honestatis*, ne dicam inquinantis. Restant Stoici, qui cum à Peripateticis, & Academicis omnia transiissent, nominibus aliis easdem res secuti sunt. Hos contra singulos dici est melius, sed nunc, quod agimus, de illis cum volumus. Denoviti autem *serenitas*, quae est animi tanquam tranquillitas, quam appellant *εὐφροσύνη*, est separanda fuit ab hac disputatione, quia illa *animi tranquillitas*, ea ipsa est *beata vita*, quam autem, non quae sit, sed unde sit. Jam explosae ejectaque sententiae Pyrrhonis, Aristonis, Helii, quod in hunc orbem, quem circumscripsimus, incidere non possunt, adhibendae omnino non fuerunt: nam cum omnis haec quaestio de finibus, & quasi de extremis bonorum, & malorum, ab eo proficiscatur, quod dicimus naturae esse

Aaaa 5

apum,

1. Critolaus imitari antiquos voluit. Verbum ultimum non exstat in Pal. quart. & videtur sane subaudi. p. se. nisi dicamus imitari positum pro imitari; ut ipse boni auctoribus.
2. Alii autem primum appetitum, alii e converso primum alicuius, doleris vacuitatem, & primum declinatum, dolorem. Quatuor e Palatinis non admi ferunt, doloris vacuitatem, quatuor numeris habet: quod idem sed ali postea: Voluptatis alii primum appetitum, alii e converso primum alicuius, doleris vacuitatem, & primum declinatum, dolorem, alii e converso primum

aspiram, & primum, &c.
3. Ab his alii, quae prima, &c. Lambinus, Erutus, alii, multa haec motu sunt, sed sup. remigio, non calami, exaratorum eod. cum. itaque non est quod solum coniecturis bonum charitatem quae mos.
4. De prima natura, ut antiquis. M. dicit manu sua Scaligen referri. bendum, aut, relict.

capitum, & accommodatum, quodque ipsum per se primum appetatur: hoc cetum & in tollunt, qui in rebus iis, in quibus nihil, quod non aut honestum, aut turpe sit, negant esse ullam causam, cur aliud alii anteponatur, nec inter eas res quidquam omnino putant interesse: & Herillus, si ita sentit, nihil esse bonum, prater scientiam, omnem consilii capiendi causam, inventionemque officii sustulit. Sic, exclusi sententis reliquorum, cum praterea nulla esse possit, hæc antiquorum valeat necesse est. Ergo instituto veterum, quo etiam Stoici utuntur, hinc capimus exordium. *Omne animal seipsum diligit, & ac simul ut ortum est, id agit, ut se conseruet, quod hic ei primum ad omnem vitam tuendam appetitus à natura datur, se ut conseruet, atque ita sit affectum, ut optime secundum naturam affectum esse possit.* Hinc initio constitutionem consulas habet, & incertam, ut tantummodo se tueatur, qualecumque sit, sed nec quid sit, nec quid possit, nec quid ipsius natura sit, intelligit. Cum autem processit paulum, & quatenus quidquid se attingat, ad seque pertinet, perspicere cepit, tum sensum incipit progredi, seque agnoscere, & intelligere, quam ob causam datur eum, quem diximus, animi appetitum: & propulsa contraria, ergo omni animali illud, quod appetit, positum est in eo, quod natura est accommodatum, ita finis bonorum existit, & SECUNDAM NATURAM VIVERE, sic affectum, ut optime affici possit, ad naturamque accommodatissimè. Quoniam autem sua cuiusque animantis natura est, necesse est quoque sibi omnium hunc esse, ut natura expleatur, nihil enim prohibet, quædam esse & inter se animalibus reliquis & cum bestis homini communia, quoniam omnium est natura communis, sed extrema illa, & summa, quæ quæritur, inter animalium genera, distincta, & dispersita sunt, & sua cuique propria, & ad id apta, quod cuiusque natura desiderat, quare cum dicimus, omnibus animalibus extremum esse, secundum naturam vivere: non ita accipiendum est, quasi dicamus, unum esse omnium extremum: sed ut omnium artium rectè dici potest commune esse, ut in aliqua scientia veretur, scientiam autem suam cuiusque artis esse: sic commune animalium omnium secundum naturam vivere, sed naturas esse diversas, ut aliud equo sit natura, aliud bovi, aliud homini, & tamen in omnibus summa communis, & quidem non solum in animalibus, sed etiam in rebus omnibus iis, quas natura alit, auget, & tuetur: in quibus videmus, ea, quæ gignuntur è terra, multa quodam modo effluere ipsa sibi per se, quæ ad videndum, crescendumque valeant, & suo genere perveniant ad extremum: ut jam liceat una comprehensione omnia complecti: non dubitemque dicere, omnem naturam esse conferentiam sui, idque habere propositum quasi finem, & extremum, se ut custodiat, quàm in optimo sui generis statu: ut necesse sit omnium rerum, quæ natura vigeant, similem esse finem, non eundem, ex quo intelligi debet, homini id esse in bonis ultimum, SECUNDAM NATURAM VIVERE: quod ita interpretemur, vivere ex hominis natura unumquodque perfecta, & nihil requirente. Hæc igitur nobis explicanda sunt: sed si enodatus, vos ignoretis, huius enim, atque, & huic, nunc hoc primum fortasse

audienti, servare debemus. Ita profus, inquam, etsi ea quidem, quæ adhuc dixi, quamvis ad vitam rectè esse modo dicentur. Exposita igitur, inquit, terminatione, rerum exponebamur, cur ista se res ita habeat, ut dixi, deinceps demonstrandum est, quomobrem ordiamur ab eo, quod primum posui. 4. quod idem reapse primum est; ut intelligamus, omne animal seipsum diligit. quod quamquam dubitationem non habet (est enim infixum in ipsa natura, comprehenditur suis cuiusque sensibus, sic, ut, contra si quis dicere velit, non audiat) tamen, nequid prætermittamus, rationes quoque, cur hoc ita sit, afferendas puto. etsi qui potest intelligi, aut cogitari, esse aliquid animal, quod se odit? res enim concurrent contrariæ. nam cum appetitus ille animi aliquid ad se trahere cœperit consilio, quod sibi oblit, quia sit sibi inimicus: cum id sua causa faciat: & odit se, & simul diligit: quod fieri non potest. 5. necesse est quidem, si quis sibi ipsi inimicus est, eum, quæ bona sunt, mala putare: bona contra, quæ mala: & quæ appetenda, fugere: & quæ fugienda, appetere: quæ sine dubio vitæ sunt eversio. neque enim, si nonnulli reperiuntur, qui aut laqueos, aut alia exitia querant, aut, ut ille apud Terentium, qui decrevit tantisper se minus in patria suo gnato facere, (ut ait ipse) dum fiat miser, inimicus ipse sibi putandus est: sed alii dolore moventur, alii cupiditate: iracundia etiam multi efferuntur: & cum in mala se fecerint irruunt, tamen se optime sibi consulerè abitantur: atque dicunt nec dubitant,

Mihi sic usus est: tibi ut opus est factis, face: velut, qui ipsi sibi bellum indixissent, cruciati dies noctisque torqueri vellent: nec verò sese ipsi accusarent ob eam causam, quod sese male rebus suis consuluisse dicerent. eorum enim hæc est quærela, qui sibi cari sunt, seque diligunt. Quare, quoriscunque dicitur malè de se quis mereri, sibi que esse inimicus, atque hostis, vitam denique fugere: intelligatur aliquam subesse eiusmodi causam, ut ex eo ipso possit intelligi, sibi quemque esse carum. Nec verò id satis est, neminem esse, qui ipse se odit; sed illud quoque intelligendum est, neminem esse, qui, quo modo se habeat, nihil sua sentiat interesse. tollitur enim appetitus animi, si, ut in iis rebus, inter quas nihil interest, neutram in partem propensiores simus, item in nobismet ipsis, quemadmodum affecti simus, nihil nostra arbitramur interesse. Atque etiam illud, si quis dicere velit per absurdum sit: ita 7 diligat à sese quemque, ut ea vis diligendi ad aliam rem quampiam referatur, non ad eum ipsum, qui sese diligit. hoc cum in amicis, cum in officiis, cum in virtutibus dicitur, quomodocumque dicitur, intelligi tamen quod dicatur, potest. 8. in nobis autem ipsis ne intelligi quidem, ut propter aliam quampiam rem, verbis gratia, propter voluptatem, nos amemus, propter nos enim illam, non propter eam nosmetipsos diligimus, quamquam quid est, quod magis perspicuum sit, non modo carum sibi quemque, verum etiam vehementer carum esse? quis est enim, aut quotus quisque, cui, mors cum appropinquet,

Non refugiat timido sanguis, & atque exalbescat metus?

& si hoc quidem est in vitio, dissolutionem naturæ tam valde perhorrescere: quod item est reprehendum in dolore,

1. Nihil quod non honestum, aut turpe sit. Sic edd. omn. sic Palacini. Lamb. supposit, nihil aut honestum aut turpe sit; ex duobus. codd. ut inquit, ser. pr. sed cur quælo non nomina?
2. Quod animal ex se ipsum odit. Ita Victorii editio, neque secus omn. Pall. nam Aldus & tenor ex simul de vit. quomodo recentiores quibus planè non placet.
3. Quoniam in optimo sui generis statu. Lambinus & Aldus Nepon, in quam optime, sed etiam illud est in ead. alius omnibus, neque abest ab ea Pall. si quod sic quæst. nepon. quod in hi. per placet.
4. Quid animal se ipsum odit. Sic & Victorio, ne quis force ad scribere Lamb. no. pr. uti. ut ab se, quod adhuc in Pall. omnibus, nisi quod ut se esse. Sual. geri vero vetus planè se ipse.
5. Refugiet quidem, si quis. Pal. lxxx. necesse est quæ sit quis, ac sec. ne-

esse est equi, si quis, quod habuerim pro Tullii genicino.

6. Secentes in manus. Veligati manus: sed alterum produxit Petrus Victorius, legitur quæ in Pal. quarto.

7. Diligat à se quemque. Recentiores & avi extremi, quamquam, sed contra ed. Victorii & omn. Pall.

8. In nobis autem ipsis ne intelligi quidem, ut propter, etc. Sic quidem Aldus tenor, sed dubites tamen de sinceritate: ed. d. tenor postea Victorius, in nobis autem ipsis autem intelligi quidem propter, sine illo ne ex. ut, quod neque in illo Pall. quorum quatuor habet, in nobis autem ipsis intelligi quod propter, etc.

9. Atque exalbescat metus. Pal. quart. exalbescit, nec sic in formâ antiquâ, an lphalma. e. librarij.

dolore. sed quia ferè sic affiuntur omnes, satis argumenti est, 1. ad interitum naturam abhorre: idque quo magis quidam ita faciunt, ut iure etiam reprehendantur, hoc magis intelligendum est, hæc ipsa nimia in quibusdam futura non fuisse, nisi quædam essent modica natura nec verò dico eorum metum mortis, qui quia privari se vitæ bonis arbitrentur, aut quia quasdam post mortem formidines extimescant, aut si metuant, ne cum dolore moriantur. iccirco mortem fugiant: in parvis enim sæpe qui nihil eorum cogitant, si quando his ludentes *minatur precipitatus aliquid*, extimescunt. quineriam ferè inquit Patavius,

Quibus abest ad præcavendum intelligens astutia,
sibi injecto terrore mortis horrescunt. Quis autem de ipso sapiente aliter existimat? quinetiam cum de veris esse mortendum, tamen discessu à suis, atque ipsa relinquenda luce moveatur. Maxime autem in hoc quidem genere vis est periculosa naturæ, cum & MENDICITATEM multi perpetuantur, ut vivant: & augantur appropriatione mortis confecti homines senescunt: & ea perforant, quæ Philoſtætam videmus in fabulis: qui cum cruciaretur non ferendis doloribus, propagabat tamen vitam aucupio sagittarum.

Configebat tardus celeris, & stans volantis,
ut apud Attium est,

Pinnarumq; contextu corpori tegumenta faciebat.
De hominum genere, aut omnino de animalium loquor; cum arborum, & stirpium eadem panè natura sit: sive, ut doctissimis vitis vitum est, major aliqua causa, atque divinius hanc vim ingenit: 3. sive hoc ita fit fortuito. 4. videmus ea, quæ terra gignit, corticibus, & radicibus valida servari, quod contingit animalibus sensuum distributione, & quadam compactione membrorum. qua quidem de re, quamquam assentior iis, qui hæc omnia regi natura putant: quæ si natura negligat, ipsi esse non possunt: ita non concedo, ut, qui de hoc dissentiunt, existiment quod velint, ac vel hoc intelligant, si quando naturam hominis dicam, hominem dicere me, nihil enim hoc differt nam PRIMUM POTERIT de se quique discedere, quam appetitum earum rerum, quæ sibi conducant, amittere. Jure igitur gravissimi philosophi initium summi boni à natura petiverunt, & illius appetitum rerum ad naturam accommodatarum, ingeneratum putaverunt omnibus, qui continentur ea commendatione naturæ, qua se ipsi diligunt. Deinceps videndum est, quoniam latius apertum est, sibi quemque natura esse earum, *quæ sibi hominis natura id est enim, de quo quærimus.* Atqui peripicuum est hominem è corpore, animoque consistere, cum primæ sint animi partes, secundæ corporis. deinde id quoque videmus, & ita figuratum corpus, ut excellat aliis, animumque ita constitutum, ut & sensibus instructus sit, & habeat præstantiam mentis, cui tota hominis natura pareat, in qua sit mirabilis quædam *vis rationis, & cognitionis & scientiæ, virtutumque omnium.* nam quæ corporis sunt, ea nec auctoritatem cum animi partibus comparandam, & cognitionem habent faciliorem. itaque ab his ordiamur. Corporis igitur nostri partes, totaque *figura, & forma, & statura,* quam apta ad naturam sit, apparet: neque est dubium quin frons, oculi, aures, & reliquæ partes, qua-

les propriæ sunt hominis, intelligentur; sed certè opus est ea valere, & vigere, naturalis motus, ususque habere, ut nec ab his quid eorum: nec agrum, d. bilitatumve sit. id enim natura desiderat. 5. Est etiam *alio quædam corporis*, quæ motus, & status naturæ congruentis tenet: in quibus si peccetur distortionem, & depravationem quadam, aut metu, statum deformi, ut si aut manibus ingrediatur quis, aut non ante, sed retro; fugere non se ipse, & hominem ex homine exuens naturam odisse videatur. Quamobrem etiam lēssiones quadant, & flexi, *fractique motus,* quales protervorum hominum, aut mollium esse solent, contra naturam sunt: ut, etiam si animi vitio id eveniat, tamen in corpore immutari hominis natura videatur. Itaque è contratio moderati, æquabilisque habitus & affectiones, ususque corporis, apta esse ad naturam videntur. Jam verò animus non esse solum, sed etiam cujusdam modi debet esse, ut & 7. omnes partes habeat incolumis, & de virtutibus nulla desit. Atqui in sensibus est sua cuiusque virtus, ut ne quid impediatur, quomodo suo sensus quique munere fungatur in his rebus, celeriter, expeditaque percipiendis, quæ subjectæ sunt sensibus. Animi autem, & ejus animi partis, quæ princeps est, quæque mens nominatur, plures sunt virtutes, sed *duo prima genera:* unum earum, quæ ingenerantur suapte natura, appellanturque non voluntariæ: alterum earum, quæ in voluntate posita, magis proprio nomine appellari solent: quarum est excellens in animorum laude præstantia, prioris generis est docilitas, memoria: quæ ferè omnia appellantur uno *ingeniti* nomine: easque virtutes qui habent, *ingeniti* vocantur. alterum autem genus est magnarum, verarumque virtutum: quas appellamus voluntariæ ut prudentiam, temperantiam, fortitudinem, justitiam, & reliquas ejusdem generis. Et summatim quidem hæc erant de corpore, animoque dicenda, quibus quasi informatum est, quod hominis natura possulet. ex quo perspicuum est, quoniam ipsi à nobis diligamur, omniaque & in animo, & in corpore perfecta velimus esse, ea nobis ipsa cara esse propter se, & in his esse ad benè vivendum momenta maxima. nam *CVI PROPOSITA SIT* conservatio sui, necesse est huic partes quoque sui caras esse, carioresque, quo perfectiores sint, & magis in suo genere laudabiles. ea enim vita expetitur, quæ sit animi, corporisque explicita virtutibus: in eoque summum bonum poni necesse est, quandoquidem id tale esse debet, ut rerum expetendarum sit extremum. quo cognito, dubitari non potest, quin, cum ipsi homines sibi sint per se, & sua sponte cari, partes quoque & corporis, & animi, & earum rerum, quæ sunt in utriusque motu, & statu, sua caritate colantur, & per se ipsæ appetantur. quibus expositis, facilis est conjectura, ea *maximè esse expetenda ex nostris, quæ plurimum habent dignitatis:* ut optima cujusque partis, quæ per se expetatur, virtus sit expetenda maximè. Ita fiet, ut animi virtus, corporis virtuti anteponatur, animique virtutes non voluntariæ vincant virtutes voluntariæ: quæ quidem propriè virtutes appellantur, multumque excellunt, propterea quod ex ratione gignuntur: *qua nihil est in homine divinius.* etenim omnium rerum, quas & creat natura, & tuetur, quæ aut sine animo sint, & aut non multo secus, earum

summum

1. Ad interitum naturam abhorre: Eisdem membranis non adesse videtur: neque admodum ea heic opus.
2. Stans volantis, etc. Lambinus volantis, ex Scalgeri conjectura, sed ipse nolens, si modo satis adsequor quæ crispis conjectanis ad Varroem: ad certe acm. hanc à vulgato.
3. Sive natura sit, sive sit. Sic & Pal quart. placuereque dūdum Lambino, edidit antea.
4. Ut dicitur ea que, etc. Aldus Nepos edidit, videmus: male pendent: enim à superioribus, quod magis patentes. Addita enclitica idgeretur videmus que.

5. Et etiam alio. Ita ex veteri libro P. Manutius, repetit in Pal. sec. ac quinto prius vulgati enim.
6. Afflictionesque usque corporis. Est ab ed. Victorii, confirmanteque o. Pall. prius coli, afflictiones, quod male habet mutatum in afflictiones Paul. Manutius.
7. Omnia partes habent inclinatio. Sic V. C. & Pal. quart. alia edd. partes non hab. sicut necessario.
8. Aut non multo secus. Sic Aldus sententia Victorii sustulit negativam; neque invenitur in ulla Palatinorum quædam sexto videtur: amen necessarian.

summum bonum in corpore est: ut non insecte illud dictum videatur in lue, *1 animam illi pecudi datam pro sale, ne purificeret.* Sunt autem bestia quaedam in quibus inest aliquid simile virtutis. ut in leonibus, ut in canibus, ut in equis: in quibus non corporam solum, ut in suis, sed etiam animorum aliqua ex parte motus quosdam videmus. *inhomine autem summa omnia animi est, & in animo, rationis: ex qua virtus est: quæ rationis absolutio definitur: quam etiam, atque etiam explicandam putant.* Earum etiam rerum, quas terra gignit, educatio quædam, & perfectio est, non dissimilis animantium. itaq; & vivere vitæ, & mori dicimus: arboremque & novellam & vetulam, & vigere, & senescere. ex quo non est alienum, ut animantibus, sic illis & 3 apta quædam ad naturam, aptare, & aliena; & eorumque augendarum, & alendarum quædam cultoricem esse, quæ sit scientia, atque ars agrorum, quæ circumcidat, amputet, erigat, extollat, adminiculetur, ut, *quæ natura ferat, eo possit ire: ut ipsæ vites, si loqui possint, ita te tractandas, tendendasque esse fateantur.* & nunc quidem, quod eam tuetur, ut de vita potissimum loquar, est id extrinsecus. in ipsa enim parum magna vis est, ut quæ optimè se habere possit, si nulla cultura adhibeatur. At verò si ad vitæ sensus accesserit, ut appetitum quendam habeat, & per se ipsa moveatur, quid facturam putas? an ea, quæ per vitæ morem antea conseruebatur, & per se ipsam curabit? sed videsne accessuram ei curam, ut sensus quoque suos, eorumque omnium appetitum, & si qua sint ei membra adjuncta tueatur? sic ad illa, quæ semper habuit junget ea, quæ postea accesserint: nec eundem finem habebit, quem cultor ejus habebat: sed volet secundum eam naturam, quæ postea ei adjuncta sit, vivere. ita similis erit & finis boni, atque antea fuerat, nec idem tamen non enim jam *stipula bonum quæret, sed animalis.* quod si non sensus modo ei sit datus, verum etiam animus hominis: non necesse est, & illa pristina manere, ut tuenda? & inter hæc multo esse cariore, quæ accesserint? an nique optimam quamque partem castissimam? in eaque expiratione naturæ summi boni finem consistere, cum *longè, multumque præsertim omnes atque ratios?* Sic & extremum omnium appetendorum, & atque ductum à prima communitate naturæ, multis gradibus ascendit, ut ad summum perveniret: quod cumulat ex integritate corporis, & ex mentis ratione perfecta. Cum igitur ea sit, quam exposui, forma naturæ: si, ut initio dixi, simul atque ortus esset, se quisque cognosceret, judicareque posset, quæ vis & totius esset naturæ, & partium singularum, continuo videret, quid esset hoc, quod querimus, omnium rerum, quas expetimus, summum, & ultimum: nec ulla in re peccare posset. nunc vero à primo quidem mirabiliter occulta natura est, nec perspicere, nec cognoscere potest, progredientibus autem aetatibus, sensum, tardeve potius quasi nosmetipsos cognoscimus. itaque illa prima commendatio, quæ à natura nostri facta est, nobis obscura & incerta est: primusque appetitus ille animi tantum agit, ut salvi, atque integri esse possimus, cum autem dispicere cœperimus, & sentire, quid simus, & quid animantibus ceteris differamus, tum ea sequi incipimus,

ad quæ nati sumus, quam similitudinem videmus in bestiis, quæ primò, in quo loco nate sunt, ex eo se non commovent: deinde suo quæque appetitu movetur. serpente anguiculus, nare anaticulus, evolare merulas, cornibus uti videmus boves, & nepos aculeis: suum denique cuique naturam esse ad vivendum ducem, quæ similitudo in genere etiam humano apparet: parvi enim primo ortu sic jacent, tanquam omnino sine animo sint. cum autem paulum firmitatis accesserit: & animo utuntur, & sensibus; conitunturque, ut sese erigant, & manibus utantur; & eos agnoscunt, à quibus educantur: deinde æqualibus delectantur, libenterque se cum his congregant, danique se ad ludendum: *fabularumque* auditione ducuntur: deque eo, quod ipsis superat, aliis gratificari volunt: animadveruntque ea, quæ domi sunt, curiosius, incipiuntque commentari aliquid, & discere: & eorum, quos vident, volunt non ignorare nomina: quibusque rebus cum æqualibus decertant si vincunt, effertur se laritia: victi debilitantur, animosque demittunt. quorum sine causa fieri nihil putandum est. est enim NATURA sic generata vis hominis, ut ad omnem virtutem percipiendam facta videatur: ob eamque causam parvi virtutum simulacris, quarum in se habent semina, sine doctrina moventur sunt enim prima elementa naturæ: quibus auctis *vi nati quasi carmen* efficitur. nam cum ita nati, factique simus, ut & agendi aliquid, & diligendi aliquos, & liberalitatis, & referenda gratia principia in nobis continemus, atque ad scientiam, prudentiam, fortitudinemque aptos animos habereamus, à contrariisque rebus alienos: non sine causa eas, quas dixi, in pueris virtutum quasi *simulacris* videmus, & quibus accendi philosophi ratio debet, ut eam quasi Deum, ducem subsequens, ad naturam perveniat extremum. nam, ut sæpe jam dixi, in infirmatate, imbecillaque mente *vi natura per caliginem cernitur.* cum autem progrediens confirmatur animus, agnoscit ille quidem naturæ vim, sed ita, ut progredi possit longius, per se sit tamen inchoata. Intraendum est igitur in rerum naturam, & penitus, quid ea postulet, pervidendum. aliter enim NOS METIPROS NOSSE NON POSSUMVS. quod præceptum quia majas erat; quàm ut ab homine videretur, idcirco assignatum est Deo. jubet igitur nos Pythius Apollo noscere nosmetipsos cognitio autem hæc est una, ut *vim nostri corporis animique norimus,* sequamurque eam vitam, & quæ rebus ipsis perfruatur. Quoniam autem is animi appetitus à principio fuit, ut ea, quæ dixi, quàm perfectissima à natura habereamus: confidentem esse, cum id ædepi sumus, quod appetitum sit, in eo quæ si ultimo consistere naturam, atque id esse summum bonum: quod certe *universam sua sponte ipsam expeti,* & propter se, necesse est, quoniam ante demonstratum est, etiam singulas ejus partes esse per se expetendas. In enumerandis autem corporis commodis liquis præsertimissimam à nobis voluptatem putabit, in aliud tempus quæstio differatur. utrum enim sit voluptas in his rebus, quas primas SECUNDVM NATURAM esse diximus, necne sit, ad id, quod agimus, nihil interest. si enim (ut mihi quidem vide-

1. *Animam illi pecudi datam pro sale ne purificeret.* Ita edidit Lambinus, neque aliter scribitur vox elema apud Nonium. Vulgati tamen *et Pal omnes, purificeret, item animam datam*
2. *Uti in equis.* Sic quidem & Aldus avus, ac Vici. ed. expunxit particulam *ne*, abestque Pall.
3. *Atque quædam, ad naturam aptare, & aliena: carumque, &c.* Sic editus à Victorio, neque aliter Pal. quart. Aldus senior non habebat vocem *aptare*, ejusque loco est in ceteris nostris *amputareque aliena*. Lambinus obiret nobis, *naturam putare & aliena*. sicque affirmat legi in *est* sed quomodo? suspicari potius restituendum, *naturam amputare, & aliena*, ut illud *amputare*, item *aptare* natum sit ab altero illo minus frequentato Ciceroni. nam quid in nepos, quàm hærere libras: os in *putare* voce vulgarissima? vulgatur passim, *naturam aptare, & aliena ampu-*

tare, quod & secutos Aldus Nepos.

4. *Atque ducem à prima communitate naturæ* Lambinus deleto *atque* emendaverat, *commendatibus naturæ*, in vitiis inquit, omnibus nisi & verum est de Pall. nihil etiam variant edd. forsitan illud atque solummodo mutandum in *agere*.

5. *Nepos aculeis.* Est ab editione Victorii, neque aliter Nonius: sicque et al legi, annotatum ad Pal. quartum, ad illud vulgarem *vesper*, quod miror adhuc hærere in Aldina posteriore. etiam veter Scaligeri liber agnoscit *nepos*.

6. *Quæ rebus ipsis perfruatur.* Sic editio Victorii. nam Aldi, *perfructus*, quomodo & Pall. omni præter quart. in quo istud nostrum, & text. in quo *perferatur*, malè. primo enim loco posita non est sollicitanda.

videtur? non explet bona natura voluptas, iure prætermissa est: si est in ea, quod quidam volunt, nihil impedit nostram hanc comprehensionem summi boni, quæ enim constituta sunt prima naturæ, ad ea si voluptas accesserit, unum aliquod accesserit commodum corporis, neque eam constitutionem summi boni, quæ est proposita, mutaverit. Et adhuc quidem ita nobis progressa ratio est, ut ea duceretur omnis à prima commendatione naturæ, nunc autem aliud jam argumentandi sequamur genus, ut non solum, quia nos diligamus, sed quia cuiusque partis naturæ & in corpore, & in animo sua quæque vis sit: & idcirco in his rebus summa, nostra sponte moveamur. Atque ut à corpore ordiatur, VIDESNE, 3 VT, SI QUA IN MEMBRIS PRAVA, aut debilitata, aut imminuta sint, occulent homines? ut etiam contendant, & elaborent, si efficere possint, ut aut non appareat corporis vitium, aut quàm minimùm appareat? multosque etiam dolores curationis causa perferant? ut, si ipse ulus membrorum non modò non maior, verum etiam minor futurus sit, eòrum tamen species ad naturam revertatur? et enim cum omnes natura totos se experendos putent, nec id ob aliam rem, sed propter ipsos: necesse est ejus etiam parte propter se expeti, quod uniuersum propter se expetatur. 4 Quid? in motu, & statu corporis nihil ne est, quod animadvertendum est: ipsa natura iudicet? quemadmodum quis ambulet, sedeat, qui ductus oris, qui vultus in quoque sit: nihilne est in rebus, quod dignum libero, aut indignum esse ducamus? non ad id dignos multos putamus, qui quodam motu aut statu videntur naturæ legem, & modum contemisse. 5 Et, quoniam hæc deducuntur de corpore, quid est, cur non rectè putemus etiam ipsa propter se experenda ducatur? nam si praviratem, imminutionemque corporis, propter se fugiendam putamus: cur non etiam ac fortasse magis, propter se formæ dignitatem sequamur? & si turpitudinem fugiamus in statu, & motu corporis; quid est, cur pulchritudinem non sequamur? atque etiam validitudinem, vitæ, vacuitatem doloris non propter utilitatem solum, sed etiam ipsas propter se expetemus, quoniam enim natura suis omnibus expleri partibus vult, hunc statum corporis per se ipsum expetit, qui est maximè è natura: quæ tota perturbatur, si aut ægrum corpus est, aut dolet, aut caret viribus. Videamus animi partes; quarum est adfectus illustrior: quæ quo sunt excellentiores, eo dant clariora indicia naturæ. Tantus est igitur in nobis cognitionis amor, & scientiæ, ut nemo dubitare possit, quin ad eas res hominum natura nullo emolumento invitata rapiatur. VIDESNE, ut pueri ne verberibus quidem à contemplandis rebus, perquirendisque deterreantur? ut pulsi requirant, & aliquid scire se gaudeant? ut aliis narrare preferant? ut pompa, ludis, atque ejusmodi spectaculis tenentur, ob eamque rem vel famam, & sitim perferant?

Quid verò? QUI INGENUIS STUDII, atque artibus delectantur, nonne videmus eos nec validitatis, nec rei familiaris habere rationem? omniaque perpeti, ipsa cognitione, & scientia captos? & cum maximis curis, & laboribus compensare eam, quam ex discendo capiunt, voluptatem? Mibi quidem Homerus huiusmodi quiddam vidisse videtur in iis, quæ de Sirenum cantibus finxerit. neque enim vocum suavitates videntur, aut novitate quadam, & varietate cantandi revocare eos solite, qui prætervehabantur, sed quia multa se scire profitebantur; ut homines ad earum saxa discendi cupiditate adhærescerent. ita enim invitant Ulyssem: (nam verti, ut quædam Homeri, sic istum ipsum locum)

O decus Atgolicum, quin puppim flectu Ulysses,
Auribus ut nostros possis agnoscere cantus?
Nam nemo hæc unquam est transectus carula cursu,
Quin prius adstiterit vocum dulcedine captus;
Post varus avido satiatus plectre musicæ,
Dolior ad patrias lapsus perveneris oras.
Nos grave certamen belli, q clademq, canemus,
Græcia quam Troja divino numine venit;
Omniaq, è lateo regum vestigia terræ.

Vidit Homerus, probari fabulam non posse, si cantionculis tantis vir irretitus teneretur. scientiam pollicenture quam non erat mirum sapientiæ cupido patria cariorem, atque omnia quidem scire, cuiuscumque modi sunt, cupere curiosorum: DVCI verò majorum rerum contemplatione ad cupiditatem scientiæ, summorum virorum est putandum. Quem enim ardorem studii censeatis fuisse in Archimede, qui dum in pulvere quædam describit attentius, ne patriam quidem captam esse sensit? quantum Aristoxeni ingenium consummum videmus in musicis? quo studio Aristophanem puram ætatem in litteris duxisse? quid de Pythagora? quid de Platone, aut Democrito loquar, à quibus propter discendi cupiditatem videmus ultimas terras esse peragratas? quæ qui non vident, nihil unquam magna cognitione dignum amaverunt. Atque hoc loco, qui propter animi voluptates colli dicunt ea studia, quæ dixi, non intelligunt idcirco esse ea propter se experenda, quod, si nulla utilitate objecta, delectentur animi, atque ipsa scientia, etiam si incommoda datura sit, gaudeant. Sed quid atinet de rebus tam a peris plura requirere? si enim quæramus à nobis, stellarum motus contemplationesque rerum œlestium, eorumque omnium, quæ naturæ obscuritate occultantur, cognitiones, quemadmodum nos moveant? & quid historia delectet, quam solemus persequi usque ad extremum: prætermissa repetimus, inchoata persequimur: Nec verò iam inscius, esse utilitatem in historia, non modò voluptatem. Quid, cum fictas fabulas, è quibus utilitas nulla duci potest, cum voluptate legimus? quid, cum volumus nomina eorum, qui quid gesserint, nota nobis esse, parentis, patriam, multa præterea nimè

1. Non explet bona natura voluptas.] Sententia polior situta videtur, objecto voluptas est tamen in Pall. omnibus.

2. Idcirco in his rebus summa, nostra sponte moveamur.] Non displicet quod est in Aldo Nep. moveatur. & ita aliæ lectum veteribus, colligo ex nota mag. nali Pall. quare. ibi enim ad scriptum, vel moveatur. ridicule, cum ita alioq. n. esset in contextu: sed phœcavit dextra librarii, voluitque expressum moveatur: quo admisso, bellè heic quadrib: illud summo, vexatam & Lambino, & Bruto alisque.

3. Ut si qua in membris.] Pall. quatuor, si qua in membris, quatuor verò, si qua in membris, miror in sententia tam clara diversitatem.

4. Quid? in motu & statu corporis nihilne est, quod? Sic Aldo, verus Imperator: nam junior, nihil nisi. Vicit publicaverat, expetatur, quod summo & statu corporis nihilne est, quod? quomodo plane Pall. quare, nisi quod nchoer novam perodam ab illo trad. ceteri nullo exprimus, quod in motu & statu corporis nihilne est, quod. præter sec. qui desistatur illis, quod in motu & statu corporis.

5. Et quoniam hæc deducuntur de corpore.] Sic Aldo vetus editio, sic Pall. omni. ex. n. de. cubi. dicitur.

6. Sed etiam ipsi propter se experimus.] Est à V. Stocia, neque recedunt Pall. vulgati ppe interrogat. onem experimus?

7. Iustus in nobis cogit.] Ita Victorius, ita Pall. omni. vulgati in omnibus, quod falsissimum est.

8. Agnoscere cantus.] Sic malui cum Pall. & vet. edd. quam agnoscere, ut ex uno m. Vrinus: quod miror potuisse videm placere.

9. Clademque canemus.] Victorius quidem senatus: sed contra edd. priores, omnesque mss. nostros, quorum duo, quartus scilicet ac sextus, habent præterea non Nis, sed Nene; quod arbitror verissimum. neque me moveet quod nihil tale Homerus: Cicero enim atendi: arguente suo.

10. Regum vestigia.] Et hoc quoque malui, fide omnium Pall. & edd. non vet. Victorius, & loq. verum; dam nimium inharcat verbis Homeri.

11. Nulla utilitate objecta, delectentur animi.] Non est temerariam quod vox objecta, non habeatur in Pall. quarto. forsan est παρὰ τὸν φῶς.

12. Incommoda datura sit.] Lambinus, incommodatur a sit, ex mss. non male nostri tamen modicus retinet vulgatum.

13. Utilitas nulla duci.] Sic edd. præter juniores enim dicit sed in præd, quamvis sic quoque aliquot Pall. quorum & unus est, quod malui. si arbitraretur dicit natum ex duci, quod omnino restat in quarto.

animè necessaria? quid, quodd homines insana fortuna, nulla spe rerum gerendarum, opifices dentque, delectentur historia? maximeque eos videre possumus res gestas audire, & legere velle, qui à spe gerendi absunt, confecti senectute. Quocirca intelligi necesse est, in ipsis rebus, quæ discentur, & cognoscuntur, invitamenta inesse, quibus ad discendum, cognoscendumque moveamur. Ac vides quidem philosophi, in beatorum insulis, fingunt, qualis natura sit vita sapientium, quos cura omni liberatos, nullum necessarium vitæ cultum, aut paratum requirentes, nihil aliud esse acturos putant, nisi ut *omne tempus in quaerendo ac discendo in natura cognitione consumant*. nos autem non solum beatæ vitæ vitam oblectationem videmus, sed etiam, *levamentum miseriarum*. itaque multi cum in potestate essent hostium, aut tyrannorum; multi in custodia, multi in exilio, *dolorem suorum doctrinæ studio levaverunt*. Princeps hujus civitatis Phœreus Demetrius cum patria pulsus esset injuria, ad Ptoleimum se regem Alexandriam contulit, qui cum in hac ipsa philosophia, ad quam te hortamur, excelleret, Theophrastique esset auditor; multa præclara in illo calamitose otio scripsit, non ad usum aliquem suum, quo erat orbat; sed animi cultus ille erat ei quasi quidam *humanitatis cibis*. Equidem è Cn. Aufidio, prætorio, eruditio homine, oculis capto, sepe audiebam, cum se lucis magis, quam utilitatis desiderio moveri diceret, *somnum* denique nobis, nisi requiem corporibus, & medicinam quandam laboris afferret, contra naturam putare mus datum. aufert enim sensus actionem; tollit omnem. itaque si aut requiem natura non quaereret, aut tam posset alia quadam ratione consequi, & facile patiemur, qui etiam nunc agendi aliquid, discendique causa *contra naturam vigilas suscipere soleamus*. Sunt autem clariora, vel planè periculosa, nec dubitanda iudicia naturæ, maxime scilicet in homine, sed in omni animali, ut appetat animus aliquid agere semper, neque ulla conditione quietem sempiternam possit pati. facile est hæc cernere in primis puerorum ætatis. quamquam enim vereor, ne nimis in hoc genere videar; tamen omnes veteres philosophi, maxime nostri, ad *incunabula* accedunt, quod in pueritia facillimè se arbitrentur naturæ voluptatem posse cognoscere. videmus igitur, ut *conquisere ne infantes quidem possint*: cum verò paulum processerint, lusionibus vel laboriosis delectantur, ut ne verberibus quidem deterri possint eaque cupiditas agendi aliquid adolescunt: una cum ætate, itaque, *NE SI IVCUNDISSIMIS* quidem nos somniis usuros putemus, Endymionis somnum, nobis velimus dari: idque si accidat, mortis instar putemus. Quin etiam inertissimos homines, nescio qua singulari nequitia præditos, videmus tamen & animo, & corpore moveri semper, & cum re nulla impediatur necessaria, aut alveolum poscere, aut *querere quamplurimum ludum*, aut sermonem aliquem requirere: cumque non habeant ingenuas ex doctrina oblectationes, 3 circulos aliquos, & semicirculos confectari. *NE EST IAB* quidem, quas delectationis causa concludimus, cum copiosius alantur, quam si essent liberæ, facile patiuntur sese contineri: motusque solutos, & vagos, à natura sibi tributos, requirunt. Itaque, *UT QUI S- QVA* optimè natus, institutusque est, esse omnino nolit in vita, si gerendis negotiis orbat, possit paratissimis ve-

sei voluptatibus, nam aut privatim aliquid gerere maluit, aut, qui altiore animo sunt, capessant temp. honoribus, imperiisque adipiscendis, aut totos se ad studia doctrinæ conferunt, qua in vita, tantum abest, ut voluptates confectent: *rerum curas, sollicitudines, vigilias videant*; optimaque parte hominis, quæ in nobis *divina* ducenda est, ingeni & mentis acie fruuntur, nec voluptates requirentes, nec fugientes laborem: nec vero intermittunt aut admirationem earum rerum, quæ sunt ab antiqui repetitæ, aut investigationem novarum: quo studio, cum factari non possunt omnium *ceterarum rerum abesse*, nihil abjectum, nihil humile cogitant: tantaque est vitalibus in studiis, ut eos etiam, qui sibi alios proposuerunt fineis bonorum, quos utilitate, aut voluptate dirigunt, tamen in rebus quaerendis, explicandisque; nativæ ætates conterere videamus. Ergo hoc quidem apparet, nos ad *agendum esse natos*. actionum autem genera plura ut obiciuntur etiam minoræ majoribus, maxime autem sunt, primum, ut mihi quidem videtur, & iis quorum nunc in ratione veritatem, & consideratio, cognitione rerum celestium, & earum; quas à natura occultatas, & latentes, indagare ratio potest: deinde *terumpub.* 5 administratio, aut administrandi, sciendique prudens, temperata, fortis & iusta ratio, reliquaque virtutes, & actiones virtutibus congruentes; quæ uno verbo complexi omnia, *HONESTA* dicimus: ad quorum etiam cognitionem, & usum jam corroborati, *natura ipsa præcipue* deducimur. *OMNIVM* enim rerum principia parva sunt, sed suis & progressionibus usæ augentur: nec sine causis; in primo enim ortu inest temeritas, & mollities quædam, ut nec res videre optimas, nec agere possint. virtutis enim, beatæque vitæ, quæ duo maxime expetenda sunt, ferius lumen apparet: multo etiam ferius, ut planè, qualia sint, intelligantur. præclare enim Plato: *BEATVM, CVI ETIAM IN SENECTVTE CONTIGERIT, VT SAPIENTIAM, VERASQUE OPINIONES ASSEQUI POSSIT*. Quare, quoniam de primis naturæ commodis satis dictum est, nunc de majoribus, consequentibusque videamus. Natura igitur corpus quidem hominis sic & genuit, & formavit, ut alia in *primo ortu* perficeret, alia progrediente ætate fingeret; neque sane multum adjuventis externis, & adventitiis uteretur. animum autem reliquis rebus ita perficit, ut corpus, sensibus enim ornatum ad res percipiendas idoneis, ut nihil, aut non multum adjuvento illo ad suam conformationem indigeret. quod autem *in homine præstantissimum, atque optimum est, id deseruit*. etiam dedit talem mentem, quæ omnem virtutem jam acciperet posset, ingenuitque sine doctrina notitiis parvas rerum maximarum, & quasi instituit docere, & induxit in ea, quæ inerant, tanquam *elementa virtutum*. sed virtutem ipsam inchoavit: 7 nihil amplius, itaque nostrum est (quod nostrum dico, artis est) ad ea principia, quæ accepimus, consequentia exquirere, quoad sit id, quod volumus, esse cæcum: quod quidem pluris sit haud paulo, magisque ipsum propter se expetendum, quam aut sensus, aut corporis ea, quæ diximus; quibus tantum præstat *mentis excellens perfectio*, ut vix cogitari possit quid intersit. itaque *OMNIS* bonos, omnis admiratio, omne studium, ad virtutem, & ad eas actiones, quæ virtuti sunt consentaneæ, refertur: eaque omnia, quæ aut ita in animis sunt, aut ita geruntur, uno nomine *honestæ* dicuntur.

1. Facile patiemur. Lamb. interiectis sic est: *NE SI IVCUNDISSIMIS* quidem nos somniis usuros putemus. 2. Paulum præstantissimum, non necessarium, & in vitis nostris mss. 3. Circulos aliquos, & semicirculos confectari. Scal. adlevat magni exli. veteri. & septimanas quædam, quod profecto perperat. 4. Consideratio, sequiturque rerum cultissimum. Scal. dem è veteri lectio. dicitur etiam: *in rebus*; & ipsi adlubescit ut theoriam dicitur. 5. Administratio, aut administrandi, sciendique prudens, &c. Paullo Man. potius videtur sciendique, quod reperit in veteri lib. ex-

tasque solum in Pal. sexto, notæ alioquin proxima libro, habet tamen etiam ad oram sui Scaliger, tanquam probaret.

6. Progressibus usæ. Revocari omnium ferè ætatem lectionem excutibus: *non. nuper invecito*, nulloque subnixo codice scripto, corripit nullo Pal.

7. Nihil est amplius. itaque nostrum est. Est ab emendatione Pauli Manuci. prius enim legebaturs pauli m. Nihil itaque amplius nostrum est, quod & in Pal. nisi quod, quare nihil ita amplius nostrum est, quod nostrum dicit, &c. I. V.

dilectur. quorum omnium quæque sint notitia, & quæque significentur rerum vocabulis, quæque cuiusque vis, & natura sit, mox videbimus. Hoc autem loco tantum explicemus: hæc, honesta quæ dico, præterquam quod noimeti-
iplos diligamus, præterea tua præ natura per se esse expetenda, indicantur. In quibus 1 ut in *Speculo*, natura cernitur. QUANTA STUDIA decertantium sunt? quanta ipsa certamina? ut illi essentur lætitia, cum vicerint? ut pudet victos? ut se accusari nolunt? quam cupiunt laudari? quos illi labores non pefferunt, ut a qualium principes sunt? quæ memoria est in his bene merentium? quæ referenda gratia cu viditas? atque ea in *Optima* quæ, in *dile maxime* apparent. in quæ hæc honesta quæ intelligimus, à natura tanquam adumbrantur, sed hæc in pueris expressa. in his vero ætate, quæ jam confirmata sunt. QVIS EST TAM dissimilis homini, qui non moveatur & offensione turpitudinis, & comprobatione honestatis? quis est, qui non oderit libidinofam, proterviam adolescentiam? quis contra in illa ætate pudorem, constantiam, etiam si sua nihil interit, non tamen diligit? quis Pullum Numitorum, & Fregellanum, proditorem, quamquam resp. nostræ proficere, non odit? quis urbis conservatorem Codrum, quis Ericthel filias non maxime laudat? cui Tabali nomen odio non est? quis Aristidem non mortuum diligit? an obliuiscimur, quantopere in audiendo, legendoque moveamur, cum pie, cum magno animo aliquid factum cognoscimus? quid loquar de nobis, qui ad laudem, & ad decus nati, suscepti, instituti formus? qui clamores vulgi atque imperitorum excitantur in theatris cum illa dicuntur?

Ego sum Orestes.

contraque ab altero:

Inmo enim vero ego sum, inquam, Orestes.

4 Cum autem eam exitus ab utroque datur conturbato, etiamque regi. 5 ambos ergo unâ vivere precamur, quoties hoc agitur, quando ve, nisi admirationibus maximis? Nemo est igitur, qui non hanc affectionem animi probet, atque laudet: quæ non modo utilitas nulla quaeritur, sed contra utilitatem etiam conservatur fieri. Talibus exemplis non sicut solum fabulæ, verum etiam historiarum referre solent, & quidem maxime nostræ. NOS ENIM ad 6 sacra lora accipienda optimum virum delegimus: nos tutores missimus regibus: nostri imperatores pro salute patriæ sua capta voverunt: nostri consules regem inimicissimum, messibus jam appropinquantem, monuerunt, à venena ut curva: nostra in rep. & quæ per vim oblatum stuprum voluptaria morte lætæ inventa est: & qui interficere filiam, ne stupraretur, quæ quidem omnia, & innumera-
bilia præterea, quis est, qui non intelligat, & eos, qui fecerunt, dignitatem splendore dicitur, immemores fuisse utilitatem suarum, nosque, cum ea laudemus, nulla aliâ re, nisi honestate duci? Quibus rebus breviter expositis (nec enim sum copiam quam potui, quia dubitatio in re nulla erat, persecutus) sed his rebus concluditur profectus, & virtutes omnes, & honestam illud, quod ex his virtutibus exoritur, & in his hæret esse per se expetendum. In omni autem honesto, de quo loquimur, nihil est tam illustre, nec quod lætius pateat, quam conjunctio inter homines hominum & quasi quædam societas, & communicatio utri-

litatum, & ipsa caritas generis humani: quæ nata à primo factu, quo à præcætoribus nati diliguntur, & tota domus conjunctio, & stirpe conjungitur, serpit sensim foras cognationibus, tum a similitudinibus, deinde à micitiis; 7 post vicinias; tum civibus, & iis, qui publicè socii, atque amici sunt: deinde totius complexu gentis humanæ, quæ animi affectio suum cuique tribuens, atque hanc, quam dico, societatem conjunctionis humanæ munificè, & æquè tuens. *JUSTITIA* dicitur: cui adjunctæ sunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quæque sunt generis eju-
dem atque hæc ita justitiæ propria sunt, s ut sint virtutum reliquarum communia. nam cum sic hominis natura generata sit, ut habeat quiddam innatum quasi civile, atque populare, quod Græci *πρωτογονία* vocant: quidquid ager quæque virtus, id à communitate, & ea, quam exposui, caritate, atque societate humana non abhorrebit: vicissimque justitia, ut ipsa se fundet usu in ceteras virtutes, sic illas expetet. *servari enim justitia, nisi à forti viro, nisi à sapiente non potest.* Qualis est igitur omnis hæc, quam dico, conspiratio, conlectusque virtutum, tale est illud ipsum honestum: quando quidem honestum, aut ipsa virtus est, aut res gesta virtute, quibus in rebus vita consentiens, virtutibusque respondens, recta, & honesta, & constantis, & naturæ congruens existimari potest. atque hæc conjunctio, confusioque virtutum, tamen à philosophis ratione quadam distinguitur. nam cum ita copulata, connexæque sunt, ut omnes omnium partes sint, nec alia ab alia possit separari: tamen proprium suum cuiusque munus est, ut fortitudo in laboribus, periculisque cernatur: temperantia in præmittendis voluptatibus, prudentia in delectu bonorum, & malorum: iustitia in suo cuique tribuendo. quando igitur in est in omni virtute cura quædam quasi foras spectans, alioque appetens, atque complectens, existit illud, ut amici, ut fratres, ut propinqui, ut affines, ut cives, ut omnes denique (quando unam societatem hominum esse volumus) propter se expetendi sint, atque eorum nihil est ejus generis, ut sit in fine, atque extremo bonorum: ita sit ut duo genera propter se expetendorum reperiantur: unum, quod est in his, in quibus compleitur illud extremum: quæ sunt aut animi aut corporis. hæc autem, quæ sunt extrinsecus, id est, quæ neque in animo sunt, neque in corpore, ut amici, ut parentes, ut liberi, ut propinqui, ut ipsa patria, sunt illa quidem sua sponte cara, sed eodem in genere, quo illa, non sunt. nec vero quisquam summum bonum assequi umquam posset, si omnia illa, quæ sunt extrinsecus, quamquam expetenda, summo bono continentur. Quo modo igitur, inquit, verum esse poterit, omnia referri ad summum bonum, si amicitiæ si propinquitates, si reliqua externa summo bono non continentur? Hac videlicet ratione: quod ea, quæ externa sunt, his tuemur officiis, quæ oriuntur à suo cuiusque genere virtutis. nam & amici cultus, & parentis, & qui officio fungitur, in eo ipso prodest, quod, ita fungi officio, in rectè factis est: quæ sunt orta virtutibus, quæ quidem sapientes sequuntur, utentes tanquam *duces natura*. non perfecti autem homines, & tamen ingenis excellentibus præditi, 9 excitantur sæpe gloria: quæ habet formam honestatis, & similitudinē. QUOD SI IPSAM HONESTATEM undique perfectam, & absolutam, rem unam

pra-

1. Ut in *Speculo*, natura cernitur. quanta studia etc. Noster ille Scaliger ad oram libri sui p. n. x. i. *Speculo* naturæ, venitur quanta sua, delicatè

2. Fregellanum proditorem. Bene idem vit illustri Fregellanum proditorem.

3. Quis Aristidem non mortuum diligit? Visum mihi sit ad efficacios illo vulgato, mortuum non diligit, extabatque in omni. Pall.

4. Cum autem eam exitus ab utroque datur conturbato, etiamque regi. Locum minus casti gausus neque aux l. anxi membram nostræ. S. aliger ad vit mag. n. i. c. i. utriusque datur conturbato, etiamque regi.

5. Ambos ergo unâ vivere precamur. quibus hæc actus quod præterea etc. Lectio non sana. nam Pall. certe quare quare interseruit, æquum & blandire, sextus præterea seruat: ambos ergo unâ vivere precamur quare etc.

hæc igitur estis quando igitur, nisi sed & habet ad oram quartus, alius legitur ab hi. ergo sibi unam utrem impetrantur, etc. quod postremum proximum est vero.

6. Sacra lora accipienda. Reverti veterem scripturam auctori; jubentibus omnibus Pall. & h. storia ipsa. recensio edui, concipienda.

7. Pall. vitæ, virtutibus, etiam virtutibus, etc. Retinu. conjectancum Pauli Manutii confirmatum auctoritate Pall. quarti & sexti. vulgati olim eum virtutibus.

8. Ut præ virtutibus. Ita Pall. & editiones antiquæ Aldi. Victoria nam nuptiæ, ut sicut minus rectè.

9. Excitantur sæpe gloria. Est à Lambini conjectura, pro qua pland hæc vterus Scaliger, & Pall. sextus; partim etiam quartus, in quo sicut gloria.

præclarissimam omnium, maximeque laudandam penitus viderent; quoniam g. odio complectentur, cum tanto pere ejus adumbrata opinione latentur? quem enim deditum voluptatibus, cupiditatem incenditis inflammatum in his porciendis, quæ acerrimè concupivisset tanta lætitia perfundi arbitramur, quanta aut superiorem Africanum Annibale victo: aut posteriorem Karthaginem everfa? quem i. Tiberina diffensio, festo illo die, tanto gaudio affecit, quanto L. Paullum, cum regem Persen captum adduceret, eodem flumine invecum? Agè nunc, Luci noster, extruere animo altitudinem, excellentiamque virtutum: jam non dubitabis, quin eam composites homines, magno animo, electoque viventes, semper sint beati: qui omnis motus fortune, mutationesque rerum, & temporum, levei, & ambobus fore intelligant, si in virtutis certamen venerint. illa enim, quæ sunt à nobis bona corporis numerata, complect ea quidem beatissimam vitam, sed ita, ut sine illis possit beata vita existere. ita enim parva, & exigua sunt istæ accessiones bonorum, ut, quemadmodum stella in radio solis, sic istæ in virtutum splendore ne cernantur quidem. 2. Atque hoc, ut verè dicitur, parva esse ad beate vivendum momenta ista corporis commodorum, sic animis violentum est, nulla esse dicere. qui enim sic disputant, oblitit mihi videntur, 3. quæ ipsi egerint principia naturæ, tribuendum igitur est his aliquid dummodo, quantum tribuendum sit, intelligas. Est tamen philosophi, non tam gloriosa, quam vera querentis, nec pro nihilo putare ea, quæ secundum naturam illi ipsi gloriosi esse fatebantur, & videre tantam vim virtutis, tantamque ut ita dicam, austeritatem in se habere, ut reliqua non illa quidem nulla, sed illa parva sint, ut nulla esse videantur. 4. hæc est nec omnia spernentis, præter virtutem, & virtutem ipsam suis laudibus amplificantis oratio, denique hæc est undique completa, & perfecta explicatio summi boni. hinc ceteri particulas arripere conati, suam quisque videri voluit afferre sententiam. Saepè ab Aristotele, à Theophrasto mirabiliter est laudata per se ipsa rerum scientia. hoc uno captus Hierilis, scientiam, summum bonum esse defendit, nec rem ullam aliam per se expectandam. Multa sunt dicta ab antiquis de contentis, ac despicendis rebus humanis. hoc unum Aristoteles tenuit, præter vitia, atque virtutes, negavit rem esse ullam aut fugiendam, aut expectandam. Positum est à nostris in his rebus, quæ secundum naturam essent, non dolore. hoc Hieronymus summum bonum esse dixit. At verò Calipho & post eum Diodoros, cum alter voluptatem adumavisset, alter vitam tantam dolorem; neuter honestate carere potuit, quæ est à nostris laudata maxime. Quinetiam ipsi voluptarii de viticula querant, & virtutes habeant in ore totos dies, voluptatemque primò duntaxat expecti dicant: deinde 5. consuetudine, quasi alteram naturam, effici, qua impuisti multa faciunt nullam querentes voluptatem. Stoici restant. hi quidem non unam aliquam, aut alteram à nobis, sed totam ad se nostram philosophiam transtulerunt atque ut reliqui fures, 6. earum rerum, quas ceperunt, signa commutant: sic illi, ut sententis nostris pro suis uterentur, nomina, tanquam rerum notas, mutave-

runt. Ita relinquunt sola hæc disciplina digna studiosa ingeniarum artium, digna eruditiss, digna claris viris, digna principibus, digna regibus. Quæ cum dixisset paululumque inittisset, Quid est, inquit? fatuere vobis videor pro meo jure 7 in vestris auribus commentatus? Et ego, Tu vero, inquam, Piso, ut scire aia, sic hodie ista nosse visus es, ut, si tui copia nobis semper fieret, non multum Græcis supplicandum putarem. quod quidem eo probavi magis, quia memini, Scythiam Neapolitanum, doctorem illum tuum, nobilissimè sine Peripateticum, aliquanto ista secus dicere solitum, assentientem his, qui multum in fortuna suaunda aut adversa, multum in bonis, aut mali corporis ponerent. Est ut dicit, inquit: sed hæc ab Antiocho nostro siu illari, dicuntur multò melius, & fortius, 8. quam à Stase dicebantur. quamquam ego non quero, quid tibi à me probatum sit, sed huc Cicero nostro, quem discipulum cupio à te aduere. Item Lucius, Mihi verò ista valde probata sunt: quod item fratri puto. Tum mihi Piso: Quid ergo, inquit, dasne adolescenti veniam? an eum discere ea mavis, quæ cum præclarè dicerent, nihil sciat? 9. Ego verò isti, inquam, permitto, sed non ne meministi, nihil licere probare ista, quæ sunt à te dicta? quis enim potest ea, quæ probabilia videantur ei, non probare? An verò inquit, quisquam potest probare, quod per eptum, quod comprehendimus, quod cognitum non habet? Non est ista, inquam, Piso, magna diffensio. nihil est enim aliud, quam oblitit mihi percipi mihi posse videntur, nisi quod percipiendi vis ita definitur à Stoicis, ut negent quodquam posse percipi, nisi ita verum, quæ falsum esse non possit. itaque hæc cum illis est diffensio, cum Peripateticis nova sanè, sed hæc omittamus. habent enim & bene longam, & satis litigiosam disputationem. Illud mihi à te nimium festinanter dictum videtur, SAPIENTIS OMNIBUS ESSE SEMPER BEATOS. nescio quo modo præterve lavit oratio, quod nisi ita efficitur: quæ Theophrastus de fortuna, de dolore, de cruciatu corporis dixit, cum quibus conjungi beatam vitam nullo modo posse potuiv. verè ne vera sint, nam illud vehementer repugnat eundem esse beatum esse, & multis malis oppressum. hæc quo modo conveniant, non sane intelligo. Utrum igitur tibi non placeat, inquit, virtutis tantam vim esse, ut ad beate vivendum se ipsa contenta sit? an, si id probas, ita fieri posse negas, ut iis, qui virtutis composites sint, etiam malis quibusdam affliti, beati sint? Ego verò volo in virtute vim esse quam maximam: sed, quanta sit, aitas: nunc tantum, possitne esse tanta, si quidquam extra virtutem habeatur in bonis. Atqui, inquit, si Stoicis concedis, ut virtus sola, si ad se, vitam efficiat beatam: concedis etiam Peripateticis quæ enim mala illi non audent appellare, a spera autem, & incommoda, & rejicienda, & aliena nature, esse concedunt, ea nos mala dicimus, sed exigua, & porò minima. Quare si potest esse beatus is, qui est in asperis, rejiciendisque rebus, potest is quoque esse, qui est in parvis malis. Et ego Piso, inquam, si est quisquam, qui acurè in causis videre solet, 10. quæ res agatur, is es profectò tu quare attende, quæ so. nam adhuc, meo fontasse vitio, quid ego queram, non percipis. Illic sum,

1. Tiberina descriptio. Sic duo P. Manu, mss. cod. sic Pal. quart. non diffensio, ut invenit in suis Vi& rekatque in reliquis nostris; ideoque excutendum citè ce collegio an descriptio, fuit?

2. Asque bea, ut verè dicitur. Est à Pal. quart. & sexti. vulgati, hæc. nesci o tamen, an huic præferri debeat lectio Pal. sec. in quo, Argue hæc ut verè dicitur, parva esse ad beate vivendum momenta; sic, etc. omittis intermediis.

3. Quæ ipsi egerint. Sic Pall. etiam omni. Lambinus recepit fecerint. an fuit? egerint.

4. Hæc est nec cupia. Secutus sum Lambini codd. quibus responderebant Pal. quart. ac sexti. nam Vi&. Hæc est nec cupia. etc. ampliat. ut. oratio denique, etc. P. Man. Hæc est nec cupia, etc. ampliat. ut oratio denique: hæc est, etc. uterque nimis coactè.

5. Consuetudine quoque alteram, etc. Sic Vi&. & Paull. Manu. item Aldus filius ex mss. quibus & nostris al. quæ accedunt. sed tamen non sperant quod, est in iisdem Pall. metobitus, consuetudinem, quod &

in vetustè euis.

6. Eam rem quam ceperunt. Muræ. ait lib. ix. cap. 19. Variar. lect. extrare in lib. vet. elegerunt. fieri potest sed cum Pall. nostri non dixerent à vulgato, nihil à sus sui mutare. plus enim semel experimus. sum in Seneca Philo sopho, Muræ. habu se libros ad patientiam ut que ultimam obsequentes.

7. In vestris aut dicitur commentatus. Fere est, ut suspicer verbum ultimam, ex adnotamentis Scholasticis. quidam divinant commentatus, ut antioratum Scaligero.

8. Quam à Stase dicebantur. E. hæc omnia videri queant ab interpretis adjectione.

9. Ego verè isti inquam. Dictionem isti, redi&. sensu edd. ant. 99. & Pall. à neoteris exclusim.

10. Quæ res agatur. Lamb. ait se reponere libris omnibus invitiss, quæ de res agatur. par me licet: sed vultem indicasset, cur ei non res agatur placuerit vulgatum. I. Quæ

sum, inquit, exspecto quae quid ad id, quod quaeram, respondeas. Respondebo, me non quaerere, inquam, hoc tempore, quid virtus possit efficere, sed quid constanter dicatur, quid ipsum se dissensiat. Quo igitur, inquit, modo? Quia cum à Zenone, inquam, hoc magnificè, tanquam ex oraculo editur, VIRTUS AD BEATUM VIVENDUM SE IPSA CONTENTA EST. Quare, inquit? Respondet: Quia nisi quod honestum est, nullum est aliud bonum. Non quaero jam, verumne sit: illud dico, ea, quae dicat, præclare inter se coherere. 2. Dixit hoc idem Epicurus, SEMPER BEATUM ESSE SAPIENTEM: quod quidem solet ebullite nonnumquam, quem quidem cum summis doloribus conficiatur, ait dicturum, Quam sua ve est! quam nihil curat non pugnam cum homine, cui tantum habeat in natura boni, illud urgeam, non intelligere eum, quid sibi dicendum sit, cum dolore summum malum esse dixerit. Eadem nunc mea adversum te oratio est, dicitis eadem omnia & bona, & mala: quae quidem dicunt, qui numquam philosophum pictum, ut dicitur, videntur, vastrum mem, vireis, staturam, formam, integritatem unguiculorum omnium: deformitatem, morbum, 3. debilitatem, mala jam illa externa, parcede tu quidem: sed hæc, cum corporis bona sunt, eorum conscientia certè in bonis numerabis, amicos, liberos, propinquos, divitias, honores, opes, 4. contra hæc attende me nihil dicere: si ista mala sunt, in qua potest incidere sapiens, sapientem esse, non esse ad beatè vivendum satis. Immo verò, inquit, ad beatissimum vivendum, parum est: ad beatè verò, satis. Animadverti inquam te isto modo paulo antè ponere: & scio à Antiocho nostro dici sic solere. sed quid minus probandum, quàm esse aliquem beatum, nec satis beatum? Quid autem factus est, eò quidquid accefferit, nimium est. & nec nimium beatus est: & nemo beato beator. Ergo, inquit, tibi Q. Metellus, qui treis filios consules vidit, & quibus unum etiam & censores, & triumphantem, quantum autem prætorum, eosque salvos reliquit, & treis filias nuptas, cum ipse consul, censor etiam augurque fuisset, & triumphasset: ut sapiens fuerit, nonne beator, quàm, ut item sapiens fuerit, qui in potestate hostium, vigiliis, & inedia necatus est, Regulus? Quid me istud rogas, inquam? Stoicos roga. Quid gitor, inquit, eos responduros putas? Nihil beatiorem esse Metellum, quàm Regulum. Inde igitur, inquit, audiendum est. 5. Tamen à proposito, inquam, aberravimus non enim, inquam, quaero, quid verum sed quid cuiusque dicendum sit. Utinam quidem dicerent alium alio beatiorem: iam ruinas videres, in virtute enim sola, & in ipso honesto cum sit bonum positum, eumque nec virtus, ut placet illis, nec honestum crescat, idque bonum solum sit, quo qui potitur, necesse est beatus sit, cum id augeri non possit, in quo uno positum est beatum esse: qui potest esse quisquam alius alio beator? videtur ut hæc concinant? Et si ercule (fatendum est enim, quod sentio) mirabilis est apud illos contextus rerum, respondent extrema primis, media utrisque, omnia omnibus: quid sequatur, quid repugnet, vident. in geometria prima si dederit, data sunt omnia, concede nihil esse bonum, nisi quod

honestum sit: concedendum est, in virtute sola positum esse beatam vitam. Vide rursus retrò dato hoc: dandum erit illud, quod vestri non item. Tria genera bonorum, 6. proclivius currit oratio: venit ad extremum: hæret in salebra: cupit enim dicere, NIHIL POSSE AD BEATAM VITAM DE ESSE SAPIENTI. Honestæ oratio: Socratica, Platonis etiam. Audeo dicere, inquit. Non potest, nisi retexueris illa, paupertas si malum est, mendicium beatum esse nemo potest, quamvis sit sapiens. At Zeno eum non beatum modo, sed etiam divitem dicere ausus est. Dolere, malum: 7. in crucem quæ agitur, beatus esse non potest. Bonum liberi: misera orbitas, bonum, patria: miserum exilium, bonum, valetudo: miserum, morbus bonum, integritas corporis: misera debilitas bonum, incolumitas: misera cæcitas, quæ si potest singula consolando levare, universa quomodo sustinebit? sit enim idem cæcus, debilis, morbo gravissimo affectus, exsul, orbis, egens, torquetur eculo: quem hunc appellas Zeno? Beatum inquit. Etiam beatissimum? Quippe, inquit, cum tam docuerim, gradus istam rem non habere, quàm virtutem, in qua sit etiam ipsum beatum. Tibi hoc incredibile quia beatissimum, quid tuum? credibile? si enim ad populum me vocas: eum, quia ita sit affectus, beatum numquam probabis, si ad prudentis: alterum fortasse dubitabunt, sitne tantum in virtute, ut ea præditi, vel in Phalaridis tauri beati sint: alterum non dubitabunt, quin & Stoici convenientia sibi dicant, & vos repugnantia. Theophrasti igitur, inquit, tibi liber ille placet de beata vita? Tamen aberramus à proposito: & ne longius: prorsus, inquam, Pilo, si ista mala sunt, placet. Nonne igitur tibi videntur, inquit, mala? Id quaeres? inquam: in quo, utrum respondebo, veres te hoc, atque illuc necesse est. Quo tandem modo, inquit? Quia si mala sunt, is, qui erit in his, beatus non erit, si mala non sunt, jacet omnis ratio Peripateticorum. Et ille ridens, video, inquit, quid agas. Ne discipulum abducam, times. Tu vero, inquam, ducas licet, si sequatur, erit enim mecum, si tecum erit. Audi igitur, inquit, Luci. & tecum enim, ut ait Theophrastus, mihi instituenda oratio est. Omnis auctoritas philosophi consistit in beata vita comparanda. beate enim vivendi cupiditas mens omnes sumus. Hoc mihi cum tuo fratre convenit, quare hoc videndum est, possint nobis hoc ratio philosophorum dare, pollicetur certè, nisi enim id faceret, cum PLATO Ægyptum peragravit, ut à sacerdotibus barbaris numeros, & celestia acciperet? cur post Tarentum ad Architam? cur ad ceteros Pythagoreos. Eschecratem, Timæum, Actionem Locros, ut, cum Socratem exressisset, jungeret Pythagoreorum disciplinam, eaque, quæ Socrates repudiabat, addiceret? cur ipse Pythagoras & Ægyptum lustravit, & Persiarum magos adiit? cur tantas regiones barbarorum pedibus obiit? tot maria transmisit? cur hæc eadem Democritus? & qui (verè, fallone, quaeremus) dicitur oculis se privasse, certè ut quàm minime animus à cogitationibus abduceretur: patrimonium neglexit: agros deseruit incultos, quid quaerens aliud, nisi beatam vitam? quam si etiam in rerum cognitione ponebat, tamen ex

Bbbb

illa

1. Quia cum à Zenone. Carelus § genius potat abaudare eum, cui & assentitur P. Manutius.

2. Dixit hoc idem Epicurus. Lectionem hanc meliorem longè dicitur illa vultu, quidem Epici, habebat autem exposita in Pal. quarto & sexto.

3. Debilitatem, mala. Jam illa externa, parcede tu quidem: sed hæc. Græc. Ita distinguunt etiam Aldus senior sed inserunt tamen aliam internotationem intro duxerat Victorius: hanc nempe; debilitatem, mala jam illa externa. Parcede tu quidem, sed hæc. Græc. quomodo item ferè Pall. omn. Lambin. hæc addit, demerit, mutat regium in morem, nec malum quædam ignorare.

4. Contra hæc attende me, Græc. Nihil discrepat Pall. nisi quod quart. & sextus hic.

5. Tamen à proposito, inquam, aberravimus. Malum verumque, ut est in Pal. quart. sicque rorium loquitur ante finem huius capituli.

6. Proclivius currit oratio. Lambinus in proclivius currit, & ita Pall.

omnes sed abique copula in.

7. In crucem qui agitur. Sic proxime Pal. quart. nempe in crucem qui agitur; quod tamen displicuit & P. Manutio & Lamb. no; itaque & alterum in contextum receperunt, sed tamen post Victorium, quem miror ab ipsistartus consultum, erat in Scaligerano, in crucem qui agitur.

8. Tecum enim, ut ait Theophrastus. Lambinus inferius posuit, illa, ut ait Theophrastus, post vocem philosophi, non culpe, tantum ajo, esse contra ead. omnes & Pal. ideoque vix licere har. orationi cuiusquam ad quiete, ut etiam imitemur.

9. Qui verè falsus quaeremus. Gulielmus conjicit, qui verè falsus quaeremus, acote, sed non verè, refellit enim id vox erit; quæ sequitur, innuitque dubium aliquod præcessisse. Lamb. abiecit dictionem postremam, legitque, verè falsus, expedire satis, sed unde e. tale jus est Viæ. sanè usurpare ausus non fuit, quam vis sic quoque conjecisset; ad prodidit lib. xv. Variar. lect. cap. 9.

illa investigatione naturæ consequi volebat, ut esset *bona anima*. id enim ille summum bonum, *ἀγαθόν*, & *ἄνεμον* appellat, id est, & animum terrore liberum. Sed hæc etsi præclare, nondum tamen de perpolitæ pauca enim, neque ea ipsa enucleatè ab hoc, de virtute quidem, dicta. post enim hæc in hac urbe primum à Socrate quæri cœpta: deinde in hunc locum delata sunt, & nec dubitatum, quin in virtute omnis, ut bene, sic etiam beate vivendi spes poneretur. quæ cum Zeno didicisset à nostris: ut in actionibus & præscribi solet, *de re eandem fecit alio modo*. Hoc tu nunc in illo probas. Scilicet vocabulis rerum mutatis, inconstantia crimen ille effugit, nec effugere non possumus? Ille Metelli vitam negat beatiorē, quàm Reguli: præponendam tamen: nec magis expectandam, sed magis iudicandam: & si optio esset, eligendam Metelli, rejiciendam Reguli. Ego quàm ille præponendam, & magis eligendam, beatiorē hanc appello: nec ullo minimo momento plus ei vitæ tribuo, quàm Stoici. Quid interest, nisi quod ego res notas nostris verbis appello: illi nomina nova quaerunt, quibus idem dicant? Ita quemadmodum IN SENATU SEMPER EST ALIQUIS, QUI INTERPRETEM POSTULAT: sic isti nobis cum interprete audiendi sunt. bonum appello, quicquid secundum naturam est: quod contra, malum: nec ego solus; sed tu etiam, Chryssippe, in foro, domi: in schola definis. Quid ergo? aliter homines, aliter philosophos loqui putes; oportere, quanti quidque sit? aliter doctos? sed cum consisterit inter doctos, quærit res quæque sit: si homines essent, usitate loquerentur, dum res maneat: verba siugant arbitrato suo. Sed venio ad inconstantia crimen, ne sapius dicas, me aberrare: quàm tu ponis in verbis: ego positam in re putabam. si satis erit hoc perceptum, in quo adjuvatores Stoicos optimos habemus, TANTAM VIM ESSERE VIRTUTIS, ut omnia, si ex altera parte ponantur, ne appareant quidem: cum omnia, quæ illi commoda certè dicunt esse, & sumenda, & eligenda, & præposita, quæ ita definiunt ut satis magno æstimanda sint: hæc igitur cum ego tot nominibus à Stoicis appellata, partim novis, & commentitiis, ut ista *producta*, & *reducta*, partim idem significantibus: quid enim interest, *aspiciat*, an *eligat*? mihi quidem & etiam lautius videtur, quod eligitur, & ad quod delectus adhibetur. sed, cum ego ista bona omnia dixerō, tantum refert, quàm magna dicam: 7 cum expectanda, quàm valde, sin autem nec expectanda ego magis, quàm tu eligenda, nec illa plura æstimanda ego, qui *bona*, quàm tu, qui *producta* appellas: omnia ista necesse est obfcurari, nec apparere, & in virtutes, tanquam in solis radios, incurtere. Etenim, *qua in vita est aliquid mali, ea esse beato non potest*. Ne seges quidem igitur spicis liberibus, & crebris, si avenam ipsam videris; nec mercatura quaestiuosa, si in maximis lucris parum aliquid damni contraxerit. An hoc usquequaque, aliter in vita? & non ex maxima parte de tota iudicabis? an dubium est, quin *VIR-*

VIR ITA maximam partem obtineat in rebus humanis, ut reliquas obruat? audeo igitur, quæ secundum naturam sunt, bona appellare, nec fraudare suo veteri nomine, quàm aliquid potius novum exquirere, virtutis autem amplitudinem quasi in altera libra lance ponere. Terram, mihi crede, ea Janx, & maria deprimeat. semper enim *ex eo*, quod maximas partes continet, latissimam funditur, *nos res appellatur*. dicimus aliquem hilare vivere, igitur, si semel tristior effectus est, hilara vita amissa est? At hoc in eo M. Crasso, quem semel ait in vita risisse Lucilius, non contigit, ut ea re minus *ἀγαθόν*, ut ait idem, vocaretur. Polyeratem Samium, noscimus felicem appellari, nihil acciderat ei, quod nollet, nisi quod anulum, quo delectabatur, in mare abiecerat. Ergo infelix una molestia: felix rursus, cum in ipse anulus in præcordiis piscis inventus est. Ille vero, si insipiens: (quod certè, quoniam tyrannus) numquam beatus, si sapiens; ne tum quidem miser, cum & ab Droete pratore Darii in crucem aclus est. At multa malis affectus. Quis negat? sed ea *mala virtutis magnitudine obruebantur*. An ne hoc quidem Peripateticis concedis, ut dicant OMNIVM VIRORVM BONORVM, id est, sapientum, omnibusque virtutibus ornatorum, vitam omnibus partibus plus habere semper boni, quàm mali? quis hoc dicit? & Stoicis licet, minimè. sed isti ipsi, qui voluntate, & dolore omnia metiuntur, nonne clamant, *sapientia plus semper adesse, quod velis; quàm quod nolet*? Cum tantum igitur in virtute ponant illi, qui se fatentur virtutis causa, ro nisi ea voluptatem accinet, ne manum quidem versuros fuisse: quid facere non oportet, qui QUAMVIS MINIMAM ANIMI PRÆSTANTIAM OMNIBUS BONIS CORPORIS ANTERE dicamus, ut ea ne in conspectu quidem relinquunt? quis enim est, qui hæc cadere in sapientem dicere audeat, ut, si fieri possit, virtutem in perpetuum abiciat, ut dolore omni liberetur? quis nostrum dixerit, quos non pudet ea, quæ Stoici alpera dicunt, mala dicere, *MELIUS ESSERE*, turpiter aliquid facere cum voluptate, quàm honestè cum dolore? nobis Heracleotes ille Dionysius flagitiosè deservisse videtur à Stoicis propter oculorum dolorem. 11 quis verò hoc didicisset à Zenone, non dolere, cum doleret? illud audierat, nec tamen dixerat, *malum illud non esse, quia turpe non esset*, 12 & esset ferendum viro. Hic si Peripateticus fuisset, permansisset, credo, in sententia, quoniam dolorem dicunt malum esse, de asperitate autem eius fortiter ferenda præcipiunt eadem, quæ Stoici; & quidem Arcesilas tuus, etiam fuit in differendo pertinacior, tamen nosse fuit, erat enim Polemonis: is cum arderet podagrae doloribus, visitassetque hominem Carneades, Epicuri per familiaris, & restis exiret: *mano, quæsi*, inquit, *Carneades nosster: nihil illinc huc pervenis*. ostendit pedes, & pedus, attamen hic mallet non dolere. Hæc igitur est nostra ratio, quæ tibi videtur inconstans: cum propter virtutis celestem quandam, & divinam, tantarumque præstantiam, ut

V B F

1. *Et hæc ἀγαθόν* Lamb. editio habet ad oram ἀγαθόν, sed longè à vestigiis litterarum quæ in Palli nam plerique servant *ἀγαθόν*. quartus verò *ἀθανάτων* sextus *ἀθανάτων*. quod ultimum excutiant licet otiosiores.

2. *Animum terrore liberum* Annotavit Gulielmus, legendum videtur *græce*. vix putem, P. Manutius totum istud habebat pro glossamato.

3. *Nec dubitatum quin in virtute* Ita editum à P. Manutio, neque aliter Palli sextus. ceteri dubitant; quod inventum etiam in suis Manutius mortuum avertat in dubitant. Lambinus objicit aobis, *ut dubitaret*, tanquam si de Zenone tantum sermo esset.

4. *P. est ubi filius, de re eandem fecit alio modo* Conjecerat Lambinus, *pro filio, de re eandem scripsit alio modo*; quod acriter carpit Petr. Faber lib. 1. Semel cap. 2. sed is in eo labitur quod autumat esse omnium eodum lectè onem, *de re eandem*. dixit: ita enim nullus de interpretibus, nullus de Palatinis, in quibus omnibus fecit; quod spurium merito potest P. Manutius subintelligitque *græce*. quicum & ego semro, & manus Scalgeri.

5. *Oportere, quanti quidque sit? aliter dicit, & indifferet* Lambinus editum sic mss. *quorum; oportere? quanti; quidque sit, aliter dicit & indifferet*

6. *si que etiam Pal. sextus: sed malè; propugnant ceteri priorerum lectionem, cui & sententia est expeditissima*

7. *Idem lausine videtur* Aldi ambi, *laudatur*, sed nostrum est in scriptis melioribus, placuitque Victorio.

8. *Cum expectanda quam valde* Ita Lambinus ex mss. suis, cui adhiipular etiam Palli: quart ac sextus.

9. *Ab Orate Pratore Darii* Resistit ad hanc formam ex Herodote Athenæoque P. Victorius lib. 4. Var. lect. cap. 4. vulgati *Orator*, neque aliter Palli.

10. *Stoici licet, minimè, &c.* Nihil variat mss. nostri. & certè hoc malum; quàm desultoria illa Lambini.

11. *Nisi voluptatem accinet* Palli. quart. *voluptatem maceret*. sexti. *voluptate madet*. sed nos a nihil movemus.

12. *Quis veri hæc didicisset, &c.* Non abeunt ab hac scriptura Palli, adeo ut ambigam de Lambiniana, *quasi veri, &c.* quam vis affirmet esse à libris scriptis; præcipue cum non etiam indicet quorum scripti illi fuerint, aut quo loco consulti consulendivi.

13. *Et esset ferendum viro* P. Manutius malles esse, sed nulli ei accedent libri.

x. Ref.

minus igitur honoris erat poetis, eo minora studia fuerunt. nec tamen, si qui magnis ingenis in eo genere excellissent, non satis Græcorum gloriae responderunt. An censeamus, si Fabio, nobilissimo homini laudi datum esset, quod pingeret, non multos etiam apud nos futuros Polycletos, & Parrhasios fuisse? Honoris alit artibus omnesque incendantur ad studia gloriae: jacentque ea semper, quae apud quosque improbantur. Summam eruditionem Græci si tam censebant in nervorum, vocumque cantibus igitur & Epaminondas, princeps, meo iudicio, Græciæ fidibus præclarè cecinisse dicitur: Themistoclesque aliquot ante annos, cum in epulis recusatet lyram, habitus est indoctior, Ergo in Græcia musici floruerunt, discabantque id omnes, nec, qui ne ciebat, satis excelsus doctrina putabatur. In summo apud illos honore geometria fuit, itaque nihil mathematicis illustrius. At nos metiendi ratiocinandique utilitate, hujus artis terminavimus modum. At contra oratorem celeriter complexi sumus: nec cum primò eruditum, aptum tamen ad dicendum: post autem eruditum, nam Galban, Africanum, Lælium 2 doctos fuisse traditum est: studiosum autem eam, 3 qui iis arate anteibat, Catonem: post verò Lepidum, Carbonem, Græchos: deinde ita magnos nostram ad artem, ut non multum, aut nihil omnino Græcis cederetur. Philosophia jacuit usque ad hanc artem, nec ullum habuit lumen literarum Latinarum: quae illustranda, & excitanda nobis est, ut, si occupati proficiamus: quid civibus nostris, profimus etiam, si possumus, otiosi. In quo eo magis nobis est elaborandum, quòd multi jam esse Latini libri dicuntur scripti inconsideratè ab optimis illis quidem viris, sed non satis eruditis, fieri autem potest, ut rectè quis sentiat, & id, quod sentit, politè eloqui non possit. sed mandare quemquam litteris cogitationes suas, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est interperanter abutentis & otio, & litteris. Itaque suos libros ipsi legunt cum suis, nec quisquam attingit, præter eos, qui eandem licentiam scribendi sibi permitti volunt. Quare 4 si aliqui Oratoriae laudis nostra atulimus industria, multo studiosius philosophiæ fontem aperiemus, è quibus etiam illa manabant. Sed, ut Aristoteles vir summo ingenio, scientiæ copia, cum motus esset isocraetis rhetoris gloria, dicere etiam coepit, adolescentem docere, & prudentiam cum eloquentia jungere: sic nobis placet nec pristinum dicendi studium deponere, & in hac majore, & uberiore arte versari. hanc enim perfectam philosophiam semper judicavi, quæ de maximis questionibus copiosè posset, ornateque dicere, in quam exercitationem ita nos studiosè operam dedimus, ut jam etiam scholas Græcorum more habere auderemus: ut nuper tuum post discessum in Tusculano, cum essent plures mecum familiares, tenuavi, quid in eo genere possem, ut enim antea declamitabam causas, 6 quod nemo me diutius fecit: sic hæc nunc mihi senilis est declamatio, Ponere jubebam de quo quis audire

vellet: 7 ad id aut sedens, aut ambulans disputabam itaque dierum quinque scholas, ut Græci appellant, in totidem libros contuli. fiebat autem ita, ut, cum is, qui audire vellet, dixisset, quid sibi videretur, tum ego contra dicerem, hæc est enim, ut scis, verus, & Sociatica ratio contra alterius opinionem differendi, nam illa facillimè, quid verissimum esset, inveniri posse Socrates arbitrabatur. 8 sed quò commodius disputationes nostræ explicentur, si eas exponam, quasi agatur res, non quasi narretur, ergo ita nascetur exordium. A. Malum mihi videtur esse mors. M. Iis ne, qui mortui sunt, an iis, quibus moriendum est? A. Utique. M. Est miserum igitur, quoniam malum. A. Certe. M. Ergo & ii, quibus evenit jam, ut morerentur, & ii, quibus eventurum est, miseri. A. Mihi ita videtur. M. Nemo ergo non miser. A. Profus nemo, M. Et quidem, si tibi constare vis, omnes, quicumque nati sunt, eruntve, non solum miseri, sed etiam semper miseri, nam si solos eos diceret miseros, quibus moriendum esset: neminem tu quidem eorum, qui viverent, exciperes: moriendum est enim omnibus: erit tamen miseris hinc in morte, quoniam autem etiam mortui miseri sunt, in miseriam nascitur sempiternam, necesse est enim, miseros esse eos, qui centum milibus annorum ante occiderunt, vel postis omnibus, quicumque nati sunt. A. Ita profus existimo. M. Dic, quælo num te illa terrent: 9 triceps apud inferos Cerberus, Coccyi stremitus, transvectio Acherontis, mento summam aquam attingens. sicut enectus Tantalus? num illud, quod Sisyphus versat

Saxum sudans nitendo, neque proficit hilum?

fortasse etiam inexorabiles iudices, Minos, & Rhodamantus, apud quos nec te L. Crassus defendet, nec M. Antonius, nec, quoniam apud Græcos iudices res agetur, poteris adhibere Demosthenem: tibi ipsi pro te erit maxima corona causa dicenda. Hæc fortasse metuis, & idcirco mortem censes esse sempiternum malum. A. Adeone me delirare censes, 10 ut ista esse credam? M. An tu hæc non credis? A. Minimè verò. M. Malè hercule narras. A. Cur? quælo. M. 11 Quia dixeris esse possem, si contra ista dicerem. A. Quis enim non in ejusmodi causa? aut quid negotii est, hæc poetarum, & pictorum portentia convincere? M. At qui pleni sunt libri contra ista ipsa philosophorum differantur. A. Ineptè sanè, quis est enim tam excors quem ista moveant? M. Si ergo apud inferos miseri non sunt, ne sunt quidem apud inferos ulli. A. Ita profus existimo. M. Ubi ergo sunt ii, quos miseros dicis? aut quem locum incolunt? si enim sunt, nusquam esse non possunt. A. Ego verò nusquam esse illos puto. M. Igitur ne esse quidem. A. Profus isto modo: & tamen miseros ob id ipsum quidem, quia nulli sunt. M. Jam mallem Cerberum metueres, quam ista tam inconsideratè diceres. A. Quid tandem? M. Quem esse negas, eundem esse dicis, ubi est accipitem tuum? cum enim miserum esse dicis, tum eum, qui non sit, dicis esse. 12 Non sum ita hebes, ut istuc dicam.

M. Qui d

1. Nec tamen, si qui magnis ingenis in eo genere. Haud sperandum, quod injicit Vat. Nec tamen, si qui magis, adjuvans à Pal. sic, qui paul. nulli mortione, Non tamen si, qui, etc.

2. Dicitur fuisse traditum est. Sic omnes Pall. Itemque Fabr. & Pindor. & delectaque vulg. illud memoria V. Clodii editio: Sicut & Vaticani accepta.

3. Qui iis arate anteibat. Tenui lect. onem Victorii, quem stabili. quæ ut Pal. accedo atque reliqui tres Virich. qui hic arate anteibat, vulgò in accusandis hic.

4. Si aliqui Oratoriae laudis nostra atulimus industria. Ita hunc locum in Crepundis restitimus, ex tribus Pall. accedit jam quart. Maroniam. Gembl. Fabr. Pithor. Vide ibidem nos: nam vulgò nihil aliud, si aliqui Oratoriae laudis usq.

5. Concesserit plures. Sic ex tribus Pall. Virich. restituo, vulgò Compert.

6. Quod nemo me diutius fecit. Calidiores acciperent Vat. Scripturam: Quod nemo me diutius fecit. Excussit, mihi non admodum congruere videtur.

7. Ad id aut sedens aut ambulans disputabam. Debetur mihi quoque

hujus loci restitutio, sed rariè præterente Gulielm. cum enim ille in Fabr. & Pithor. cod. reperisset et, quod juxta in p. tert. quart. Pall. est, ingeniosè ad extricavit: sed ut scripsi, est in Pal. sec. plura addux. in Crepundis.

8. Sed quo commodius disputationes nostræ explicentur. Ita quinque Pall. quatuor Gulielm. in eisdem Victorii, vulgò, nisi a om. tunc.

9. Triceps apud inferos. Septenarios duos hic quæ sit veteris alicujus Poetæ Gulielm. ergò sic ord. natat: Triceps apud inferos Cerberus, Coccyi stremitus, Acherontis transvectio.

10. Mentis summam aquam attingens. sicut enectus Tantalus.

11. Ut ista esse credam. Sic quinque Pall. itemque editio Victorii, vulgò, Ut ista esse credam.

12. Quia dixeris esse possem. Afferri lectio nam in Crepundis, Quia dixeris esse possem, ex Pall. sec. sed quia neque editione neque ullom præterea codicem accedere video, non perrendo.

13. Non sum ita hebes, ut istuc dicam. Est lectio codicis Pithorami, quam asserimus in Crepundis ex primo quoque Pal. illud tunc quart. quint. Virich. suo ipsæ, vulgò: Ut istuc dicam.

M. Quid dicis igitur? A. miserum esse, verbi causa, M. Crassum, qui illas fortunas morte dimiserit: & miserum Cn. Pompejum, qui tanta gloria sit orbatus: omneis denique miseros, qui hac luce careant. M. Revolveris eodem. Int enim oportet, si miseri sunt, tu autem modo negabas eos esse, qui mortui essent. si igitur non sunt, nihil possunt esse, ita ne miseri quidem sunt. A. Non dico fortasse etiam, quod sentio, nam istuc ipsum, non esse, cum fueris, miserum puto. M. Quid miserum, quam omnino nunquam fuisse? ita, qui nondum nati sunt, miseri jam sunt, quia non sunt: & nos ipsi, si post mortem miseri futuri sumus, miseri futuri, antequam nati, ego autem non commemorari, antequam sum natus, me miserum, tu si meliore memoria es, & velim scire, equid de te recordare. A. Ita jocularis, quali ego dicam, eos esse miseros, qui nati non sunt, & non eos miseros, qui mortui sunt. M. Esse ergo eos dicis. A. Immo, quia non sunt, cum fuerint, eos miseros esse. M. Pugnante te loqui non vides? quid enim tam pugnans, quam non modo miserum, sed omnino quidquam esse, qui non sit? an tu egressus porta Capena, cum Calatini, Scipionum, Serviliorum, Metelliorum sepulcra vides, miseros putas illos? A. Quoniam me verbo premis, posthac non ita dicam, miseros esse, sed tantum, miseros, ob id ipsum, quia non sunt. M. Non dicis igitur miser est M. Crassus, sed tantum, miser M. Crassus. A. Ita plane. M. Quasi non necesse sit, quidquid isto modo pronunties, id aut esse, aut non esse. an tu dialecticis ne imbutus quidem es? in primis enim hoc traditur: omne pronuntiatum (sic enim mihi in praesentia occurrit, ut appellarem *ἀξιωματικόν*: & utar post alio, sed si invenero melius) 4. id ergo est pronuntiatum, quod est verum, aut falsum, cum dicis igitur, miser M. Crassus: aut hoc dicis, miser est M. Crassus, ut possit judicari, verum id, falsum ne sit: aut nihil dicis omnino. A. Age, jam concedo non esse miseros, qui mortui sunt, quoniam extorlisti, ut faterer, qui omnino non essent, eos ne miseros quidem esse posse. quid? qui vivimus, cum moriendum sit, nonne miseri sumus? quae enim potest in vita esse jucunditas, cum dies, & noctes cogitandum sit, jam, jamque esse moriendum? M. Ego ergo intelligis, quantum mali de humana condi-

tionis dejeceris? A. quoniam modo? M. Quia si mori etiam mortuis miserum esset, infinitum quoddam, & sempiternum malum haberemus in vita: & nunc video calcem: ad quem cum sit decursus, nihil sit praeter ea extimescendum, sed tu mihi videris Epicharmi, acuti, nec insulsi hominis, ut Sicuti, sententiam sequi. A. Quam? non enim novi. M. Dicam, si potero, Latine, scis enim me Graece loqui in Latino sermone non plus solere, quam in Graeco Latine. A. Et recte quidem, sed quae tandem est Epicharmi ista sententia? M. 7. *Emmet nolo: sed me esse mortuum nihil estimo.* A. 8. Jam agnosco Graecum: & quoniam coegisti, ut concederem, qui mortui essent, eos miseros non esse, perforce, si potes, ut ne moriendum quidem esse, miserum putem. M. 9. Jam istuc quidem nihil negotii est: sed etiam majora molior. A. Quo modo hoc nihil negotii est? aut quae sunt tandem ista majora? M. Quoniam si post mortem nihil est mali, ne mors quidem est malum: cui proximum tempus est post mortem, in quo mali nihil esse concedis: ita ne moriendum quidem esse, malum est, id est enim, perveniendum esse ad id, quod non esse malum confitemur. A. Ubertius ista quae so, haec enim spinosiora, prius, ut confiterer, me cogunt, quam ut assentiar, sed quae sunt ea, quae dicis te majora moliri? M. 10. Ut doceam, si possim, non modo malum non esse, sed bonum etiam esse mortem. A. 11. Non postulo id quidem, habeo tamen audire. 12. ut enim efficias quod vis, tamen mors ut malum non sit, non efficias. 13. sed nihil te interpellabo. continentem orationem audire malo. 14. M. Quid? si te rogavero aliquid, nonne respondebis? A. 15. Superbum id quidem est, sed, nisi quid necesserit, malo ne roges. M. Geram tibi morem, & ea, quae vis, ut potero, explicabo, nec tamen quasi Pythius Apollo, certa ut sint, & fixa, quae dixeris: sed ut homunculus unus e multis, probabilia conjectura sequens, ultra enim quod progrediar, & quam ut veri videam similia, non habeo, certa dicent ii, qui & percipi ea posse dicunt, & se sapientis esse profitentur. A. Tu, ut videtur, nos ad audiendum parati sumus. M. Mors igitur ipsa, quae videtur notissima res esse, quid sit, primum est videndum, sunt enim, qui discessum animi a corpore putent esse mortem, sunt, qui nullum censeant fieri discessum, sed unam

Bbbb 3 anti-

1. M. *Sciron Cn. Pompejum, qui tanta gloria sit orbatus.* Addit Victorius & Varrus, & *quidam* sed cum illud neque in Goliethianis omnibus neque Pall. Virich. atque adeo editione Aldi habeatur, excludendum ex Amavi: neque magnopere illo opus.
2. *Videtur tunc, quod dicitur.* Hanc lect. onē post. minio redhibent quingae Pall. Fabr. itemque Pith. vulgo *recedit*, non perni consensum tunc codd. alipnari.
3. *Ut patet alibi, sed si invenero melius.* Particulam *sed*, & quidem elegantiter inseruit codd. M. Pithocani, Pall. quae omnium optimis, tertius & quart.
4. *Id est pronuntiatum, quod est verum aut falsum.* Sic editio Victorii: quae lectionem quoque faterentur Pall. oc. tert. Verum quartus, Varrus, quid est aut verum, aut falsum, quintus: quid est verum vel falsum & sic quoque pr. sed Vici. ad. Vat. Fabr. & Pithocanum; Vulgo; quid autem non aut falsum esse dicunt.
5. *Equi ergo intelligi, quantum mali de humana conditione deieceris.* Hinc locum sic exprimit: *tertiū omnes codd. M. Pithocanum, etiam V. C. editio, nam illud Equi pr. ut vulgato requid V. nd. cant. Gembl. Fabr. Pith. Pall. pr. tert. quartus. Iam de pro. ex omnes Pall. itemque Fabr. Vat. c. Virich. ostendunt: & verissimum est. C. cetero enim scriptis, me. De ista dicitur, sic infra Tusc. 2. cap. 5. E. Videtur igitur, quantum loci ad modum de delictis terrore deieceris? Tertio hunc locum quoque in Crepandis.
6. *Non videtur calcem: ad quem cum sit decursus.* Turbant hanc lectionem duo optimi libr. tert. & quart. in illo superter. prae. V. der. calcem: ad quem. H. caetero alio die tantum litera excussa: V. de calcem: ad quem. Ego confesso omnino nihil mutandum, licet quoque Varrus habeat, ad quem cum sit decursus.
7. *Emmet nolo, sed me esse mortuum nihil estimo.* Ita quatuor Pall. vulgo nihil estimo: melius plane quam V. C. etiam, nihil estimo. Nihil estimo, mare est. *Aligpapes, molior.* & ut ipse Epicharmus loquitur, *A. πομπήν τῆν ἐπιχάρμου & μὲν Ἀλιγπῆρας, & Καρούλι**

unius estimere digni. Idem est, *Nihil estimare.*
8. *Jam agnosco Graecum. Sed quoniam.* Vaticani excerpta: *Jam agnosco Graecum.*
9. *Jam istuc quidem nihil negotii est: sed etiam majora molior.* Quae drigam hanc verborum viciniorum abregant tres Pall. secund. tert. quart. item Fabr. & Pith. Virich. sed cum sequentis requirere videantur, quae tandem sunt ista majora? & repetatur in fine capituli, sed quae sunt ista, quae tu te majora molior? non sum solus obviandati.
10. *Ut doceam, si possim, non modo malum non esse, sed bonum etiam esse mortem.* Eleganter m. h. v. detur collocat o. Victorii: *non modo malum non esse mortem sed bonum etiam esse, quod inclinatur representando non malum, non esse mortem sed bonum esse.* Sed quoniam vulgare tenentur ferē omnes M. non permisi aliquid novare.
11. *Non postulo id quidem, habeo tamen audire.* Suis antiquitati honore habetur ex antiquissimis lib. s. Pall. & optimis. Habes enim est *vere*: sicque secund. tert. quart. e. idem facie restituit Cl. Gruterus Sallustium, Epithocanum ad Carolum, quem vide.
12. *Ut enim efficias quod vis, tamen mors ut malum non sit, non efficias.* Aliter hunc locum concep. in Crepandis ex Pall. pr. sed cum jam hanc lect. onem Fabr. omnique optimis Pall. quartus liberaliter ingerat ut merum clarorem; spernere nefas duxi. Vu. gō in omnibus ead. male iuxta sunt: *Ut enim non efficias quod vis tamen, mors ut malum non sit, efficias quod ego non intelligo.*
13. *Sed nihil te interpellabo.* Pall. quartus venuste omittit *te*: meoque animo recte ut longum mandaretur.
14. *Quid? si te rogavero aliquid?* Elegans & ad meum gustum Varr. lectio: *si te rogavero.*
15. *Superbum id quidem est.* Revocavi lect. onem Victorii: a quoniam faciunt Pall. pr. sec. tert. quart. & ferē quintus: tantum enim pr. est esse, accedunt Marc. Gemblae. Fabr. Pithocanus, Varrus.
16. *Quam ut veri videam similia.* Elegantissima haec tractatio asserenda est Pall. primo & codici P. Pithocani: vulgo: *quam ut veri similia videam.*

animum, & corpus occidere, & animumque in corpore extingui, qui discedere animum censent, alii statim dissipari, alii diu permanere alii semper. Quid sit porro ipse animus, aut ubi, aut unde, magna dissensio est. aliis cor ipsum, animus videtur: ex quo exordes, vecordes, concordisque dicuntur: & Nasica ille prudens, bis consul, Corculum, &

Egregie cordatus homo catus Albi Sextus.

Empedocles animam esse censet, cordi suffusum sanguinem. aliis pars quadam cerebri, visa est animi principatum tenere, aliis nec cor ipsam placet, nec cerebri quandam partem esse animum: sed alii in corde, alii in cerebro dixerunt animi esse sedem, & locum. & animum autem, alii animam, ut ferè nostri declarant nomen. nam & agere animam, & efflare dicimus, & animosos, & bene animatos, & ex animi sententia: ipse autem animus ab anima dictus est. Zenoni Stoico animus, ignis videtur. Sed hæc quidem, quæ dixi, cor, cerebrum, animam, ignem, vulgo: reliqua ferè singuli, ut multi antè veteres, proximè autem Aristoxenus, musicus, idemque philosophus, ipsius corporis intentionem quandam, velut in cantu, & fidibus, quæ harmonia dicitur. sic ex corporis totius natura, & figura, varios motus cieri, tanquam in cantu sonos. Hic ab artificio suo non recessit, & tamen dixit aliquid, quod ipsum quale esset, erat multo antè & dictum, & explanatum à Platone. Xenocrates animi figuram, & quasi corpus, negavit esse, verum numerum dixit esse, cuius vis, ut jam antea Pythagoræ visum erat, in natura maxima esset, ejus doctor Plato triplicem finxit animam: cujus principatum, id est rationem, in capite, sicut in arce, posuit: & duas partes separare voluit, iram, & cupiditatem: quas locis disclusit: iram in pectore, cupiditatem subter præcordia locavit. Diczarchus autem in eo sermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit, doctorum hominum disputantiam, primo libro multos loquentis facit: duobus Pherecratelem quandam Phthiotam senem, quem ait à Deucalione ortum, disserentem inducit, nihil esse omnino animum, & hoc esse nomen totum inane, frustra que animalia, & animantes appellari: neque in homine inesse animum, vel animam, nec in bestia; vimque omnem eam, qua vel agamus, quid, vel sentiamus, in omnibus corporibus vivis æquabiliter esse falam, nec separabilem à corpore esse, quippe quæ nulla sit, nec sit quidquam, nisi corpus unum, & simplex, ito figuratum, ut temperatione naturæ vigeat, & sentiat. Aristoteles longè omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio, & diligentia, cum quattuor illa genera principiorum esset complexus, è quibus omnia orientur, quintam quandam naturam censet esse, è qua sit mens, cogitare enim, & providere, & discere, & docere, & invenire aliquid, & tam multa alia, meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angere, latari: hæc, & similia eorum, in horum quattuor generum nullo inesse putat. quintum genus adhibet, vacans nomine: & sic ipsum animum, *νοῦς* appellat: novo nomine, quasi quandam continuam motionem, & perennem. Nisi quæ tunc fortè fugiant, hæc sunt ferè omnium de animo sententia. Democritum enim magnam

quidem illum virum, sed levibus, & rotundis corpustulis efficientem animum concursu quodam fortuito, omittimus, nihil est enim a pud istos, quod non atomorum turba conficiat. Harum sententiarum quæ vera sit, deus aliquis viderit: quæ verisimillima, magis quæsitio est. utrum igitur inter has sententias adjudicare malimus, an ad propositum redire? A. Cuperem equidem utrumque, si posset: sed est difficile confundere, quare si, ut ista non differantur, liberari mortis metu possumus, id agamus. sin id non potest, nisi hac quaestione animorum explicata, nunc, si videtur, hoc: illud, aliis. M. Quod malle te intelligo, id puto esse commodius: efficiet enim ratio, ut quæcumque vera sit earum sententiarum, quas exposui, mors aut malum non sit, aut sit bonum potius, nam si cor, aut sanguis, aut cerebrum est animus, certe, quoniam est corpus, interibit cum reliquo corpore, si anima est, fortasse dissipabitur: si ignis, estinguetur: si est Aristoxeni harmonia, dissolvetur. Quid de Diczarcho dicam, qui nihil omnino animum dicat esse? His sententiis omnibus nihil post mortem pertinere ad quemquam potest: pariter enim cum vita sensus amittitur, non sentientis autem, nihil est, ullam in partem quod interit. reliquorum sententia spem afferunt, si te fortè hoc delectat, posse animos, cum è corporibus excefferint, in cælum, quasi in domicilium suum, pervenire. A. Me verò delectat: idque, primùm ita esse velim: deinde, etiam si non sit, mihi tamen persuaderi velim. M. Quid tibi ergo opera nostra opus est? num eloquentia Platonem imitari possimus? evolve diligenter ejus eum librum, qui est de animo: amplius quod desideres, nihil erit. A. Feci, mehercule, & quidem læpius, sed nescio, quo modo, dum lego, assentior: cum posui librum, & mecum ipse de immortalitate animorum cœpi cogitare, assensio omnis illa elabatur. M. Quid hoc? dasne aut manere animos post mortem, aut morte ipsa interire? A. Do verò. M. Quid si maneat? A. Beatos esse concedo. M. Si intereant? A. Non esse miseros, quoniam ne sint quidem, jam istuc, coacti à te, paullo antè concessimus. M. quo modo igitur, aut cur: mortem malum tibi videri dicis, quæ aut beatos nos efficiat, animis manentibus, aut non miseros, sensu carentes? A. Exponere igitur, nisi molestum est, primùm animos, si potes remanere post mortem; tum, si minus id obtinebis: (est enim arduum) 6 docebis carere omni malo mortem, ego enim istuc ipsum verorè, nec malum sit, non dico carere sensu, sed carendum esse. 7. Auctoribus quidem ad istam sententiam, quam vis obtineri, uti optimis possumus: quod in omnibus causis & debet, & solet valere plurimum, & primùm quidem omni antiquitate: quæ quo propius abest: ab ortu, & divina progenie, hoc melius ea fortasse, quæ erant vera, cernebat. itaque unum illud erat insitum præfatis illis, quos Cæscos appellat Ennius, esse in morte sensum, & neque excessu vitæ sic deleri hominem, ut funditus interiret: idque cum multis aliis rebus, tum deponit iure, & caremonis sepulcrorum intelligi licet: quas maximis ingenii præditi nec tanta cura celsissent, nec violatas tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hæcisset in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tol-

lentes.

1. Animusque in corpore extingui. Ita quinque Pall. Mart. Gembl. Fab. Pith. Vatic. Vir. & ed. no. Victorii. rectè: nam animos ex Epicuri sensu extinguitur statim; corpus sensum ex parte est, sed vulgarem videtur: Rab. Iure Claudianus in IV. Consul. Honorii Augusti part. 1. v. 231: Illa cum corpore lapsa intereant, Cere, quamvis ille aliud dicat.

2. Animam autem alii animam, ut ferè nostri declinant nomen. Com multavi frontem, ut inducerem ex tot Mss. hanc lectionem, puch. secundè tunc, quare, quæ ne Pall. Mart. Gembl. Vatic. Fab. Pith. vulgòs animam autem alii animam, ut ferè nostri declinant nomen.

3. Ex duobus partibus separata videtur. Vatic. partem partem voluit, de qua de ratione in neutram partem aliquid d. cam.

4. Sed uti difficile confundere. Vulgo non immittunt: Sed neque est in quinque Pall. neque editione Victorii, aut denique Vatic.

5. Idque primùm ita esse velim. Ex utraque velim vulgò: redun. ex editione Victorii quinque Pall. Fab. Pith. Vatic.

6. Docere carere omni malo mortem. S. c. est in omnibus Mss. & edit. non male tamen Guliel. ex conjectura: Debe se carere animosè & præclare, si subvenirent libri.

7. Auctoribus quidem ad istam sententiam, quam vis obtineri, uti optimis possumus. Codex Fabricianus, quamvis obtineri disti. sens. ait, Cui præclare. Dixerat enim pauld ante: hanc aut id est nobis, est enim arduum. Aded uti, obtineri disti. dixerat usitato in primis Horatio Hellenismo, quæ difficultate obtinetur. Sententia sic. Idem Horatius, facile tenet.

8. Neque excessu vitæ sic deleri. Nihil mutant Mss. & edd. Alii tamen neque excessu vitæ, alii excessu hominum. Sed excessu vitæ, cum vitæ exit.

dentem, atque delentem, sed quandam quasi migrationem, commutationemque vitæ, quæ in claris viris, & feminis dux in cælum solet esse: in cæteris humi & terrenis, & permaneret tamen ex hoc, & nostrorum opinione.

Romulus in calo cum diis agit ævum,
ut famæ assentiens dixit Ennius: & apud Græcos indeque perlapsus ad nos, & usque ad Oceanum Hercules tantus & tam præfens habetur deus. hinc Liber, Deus Semele natæ, eademque famæ celebritate Tyndaridæ fratres: qui non modò adjuutores in præliis victorix populi R. sed etiam nuntii fuisse perhibentur. Quid? Ino, Cadmi filia, nonne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à nostris? quid? totum præpè cælum, ne plures persequar, nonne humano genere completum est? Si verò seruari vetera, & ex his ea, quæ scriptores Græcix prodiderunt, eruere coner; ipsi illi, majorum gentium dii qui habentur, hinc à nobis profecti in cælum reperientur. Quære, quorum demonstrantur sepulcra in Græcia: reminiscere, & quoniam es initiatus, quæ tradantur, mysteriis: tum de nique, quàm hoc late pateat, intelliges. Sed qui nondum ea, quæ multis post annis tractari cœpissent, physica didicissent, tantum sibi persuaserant, quantum natura admonente cognoverant: rationes, & causas rerum non tenebant: vitis quibusdam sæpe movebantur, hisque maxime nocturnis, ut viderentur illi, qui vita exceserant, vivere. Ut porro firmissimum hoc asserti videtur, cur deus esse credamus, quòd nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cujus mentem non imbuerit deorum opinio. multi de diis prava sentiunt, id enim vitioso more effici solet omnes tamen esse vim & naturam divinam arbitrantur. nec verò id collocutio hominum, aut consensus efficit: non institutis opinio est confirmata, non legibus. Omni autem in re consensus omnium gentium, lex naturæ putanda est. quis est igitur, qui suorum mortem primùm non eò legeat, quòd eos orbatos vitæ commodis arbitretur? Tolle hanc opinionem: lucum sustuleris. *nemo enim mores suo incommoda, dolent fortasse, & anguntur:* **U** **L** **L** **A** lugubris lamentatio, fletusque mærens, ex eo est, quòd eum, quem dileximus, vitæ commodis privatum arbitramur, idque sentire. Atque hæc ita sentimus natura dūce, nulla ratione, nullaque doctrina. Maximum verò argumentum est, naturam ipsam de immortalitate animarum tacitam judicare, & quòd omnibus curæ sunt, & maxime quidem, quæ post mortem futura sint. *Seris arbores, quæ alteri sacro profunt, 4 ut ait Statius in Synephebis: quid spectans, nisi etiam postera secula ad te pertinere? Ergo arbores seceret diligens agricola, quarum adspiciet bacam ipse nunquam: 5 vir magnus leges, instituta, temp. non seret? Quid procreatio liberorum, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid testamentorum diligentia, quid ipsa sepulcrorum monumenta, quid elogia, significant, nisi nos futura etiam cogitare? Quid illud? num dubitas, quin specimen naturæ capi debeat ex optima quaque natura? quæ est igitur melior in hominum genere natura, quàm eorum, qui se natos ad homines juvandos, tutandos, conservan-*

dos arbitrantur? abiit ad deos Hercules, numquam abiisset, nisi, cum inter homines esset, eam sibi viam munivisset. Vetera jam ista, & religione omnium consecrata. Quid in hac rep. tot, tantosque viros ob temp. interfectos, cogitasse arbitramur? ita demne ut finibus nomen suum, quibus vita, terminaretur? Nemo unquam sine magna spe immortalitatis se pro patria offerret ad mortem, licuit esse otioso Theoprosti, licuit Epaminondæ, licuit, ne & vetera, & externa quæram, mihi, sed nescio quomodo inhaerens in mentibus quasi seculorum quoddam augurium futurorum; idque in maximo ingenio, altissimoque animo & existit maxime, & apparet facillime, quo quidem demto, quis tam esset amens, qui semper in laboribus, & periculis viveret? loquor de principibus, quid potest? nonne post mortem nobilitari volunt? unde ergo illud?

Adspice ô cives senis Ennis imaginem formam.
6 Hic vestrum pinxit maxima facta patrum.
Mercedem gloriæ flagitat ab illis, quorum patres affecerat gloria, idemque
Nemo me lacrymis decoret, nec funera stent
Faxit, cur? voluit vivum, per ora virum.

Sed quid poetas? opifices post mortem nobilitari volunt, quid enim Phidias sui similem speciem inclusit in clypeis Minervæ, cum inscribere non liceret? Quid nostri philosophi? nonne in his ipsis libris, quos scribunt de contemnenda gloria, sua nomina inscribunt? Quòd si omnium consensus, natura vix est: omnesque, qui ubique sunt, consentiant esse aliquid, & quòd ad eos pertineat, qui vita cesserint: nobis quoque idem existimandum est. & si, quorum aut ingenio, aut virtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima sunt, cernere naturæ vim maxime: verisimile est, eam optemus quæ, maxime posteritati serviat, esse aliquid, cujus is post mortem sensum sit habiturus. Sed ut nos esse natura opinamur, qualesque sint, ratione cognoscimus, sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium: qua in sede maneat, qualesque sint, ratione discendum est, cujus ignoratio finxit inferos, easque formidines, quas tu contemnere non sine causa videbare. in terram enim cadentibus corporibus, hæc humo tectis, è quo dictum est *humani*, sub terra censabant teliquam vitam agi mortuorum. quam eorum opinionem magni errores consecuti sunt: quos auerunt poëtae, frequens enim consensus theatri, in quo sunt muliercula, & pueri, movetur audiens tam grande carmen:

Adsum, atque advenio Aethonæ, & vix, via alta, atque ardua,
Per speluncas saxi structas aspera pendentibus.
Maximè ubi rigida constat crassa caligo rufarum.

tantumque valuit error, qui mihi quidem jam sublatus videtur, ut, corpora cremata cum scirent, tamen ea fieri a pud inferos fingerent, quæ sine corporibus nec fieri possent, nec intelligi aut nos eorum per se ipsos, ut ventis non poterant motu complecti: formam aliquam, figuramque quærebant, inde Homeri tota *νεκρῶν*: inde ea, quam meus amicus Appius *νεκρογονία* faciebat: inde in vicinia nostræ Averni lacus,

Bbbb 4 Unde

1. *Hinc Liber Deus, Semele* Sic V. & edidit, pro quo stant pr. sec. quint. Pall. vulg. omiserat Deum.
2. *Quoniam es initiatus, quæ tradantur, mysteriis* Lib. Pit. mysticis, de quo detur quod sibi, Gul. notaverat.
3. *Quid omnibus curæ sunt, & maxime quidem* Si res mei arbitrio foret, totum hunc complexum orationis ex sec. Pall. resingerem Maximum verò argumentum est, naturam ipsam de immortalitate animarum tacitam judicare: quod omnino sine cura sunt eorum maxime quidem, quæ post mortem futura sunt, quæ per se liquidissima sunt, sed idem Codex pro *post mortem*, exhibet.
4. *Ut ait Statius in Synephebis* Pall. quatuor: & Pithæi omnes clare ad oculum, Enn. ut, ceterum optime duo libri Pall. quare & Fabr. omnia adhibent. & videtur ej. eundem; modo ce vocas provocabunt illi aut tale quod aut referat ad sequens *Age, cetera*.
5. *Vir magnus leges, instituta, temp. non seret* Kenninus lectio-

nem Lambini, quam tres Pall. confirmant; accedit quinquus, qui habet. *Reip. non seret, vulgus, isti, ista, Reip. conseret.*
6. *Hic vestrum pinxit maxima facta patrum* Ita legitur in quatuor Pall. Virich. quoniam tantum antiqua scriptura pinxit, pro *u. or* & Fab. Pith. *Pinxit est Poëtarum pinxit, dicitur, dicitur, vulgus pinxit.*
7. *Quid ad vos pertinet cum vitæ esseritis* Hanc lectionem non præstat quinquus Pall. concordia; & Fab. Pith. est verò *vix edere*, ut boni edere sit similia vulgò, cum de vix esseritis, ex gloria.
8. *Vix, via alta, atque ardua* Nihil mutant omnes nisi. Quatuor *V. a alta atque ardua, via alta atque ardua*; ut appareat locum vix affectum non corruptum esse, cui ex contextu à medicis succurrebat Gellius, pro *vix via* acrolando *in via*.

Unde anima excitantur obscura umbra, aperiſto oſtio

1 *Alti Acherontis falſo ſanguine, & imaginis mortuorum.*

has tamen imagines loqui volunt: quod fieri nec ſine lingua, nec ſine palato nec ſine faucium laterumve & pulmonum vi, & figura poteſt. nihil enim animo videre poterant: ad oculos omnia referebant. magni autem eſt ingenii, revocare mentem à ſenſibus, & cogitationem à conſuetudine abducere: itaque credo equidem 2 etiam alios tot ſeculis: ſed, quod litretis extiter, Pherecydes Syrus primum dixit, animos hominum eſſe ſempiternos: antiquos ſanè. fuit enim meo regnante gentili. Hanc opinionem diſcipulus ejuſ Pythagoras maximè confirmavit: qui cum ſuperbo regnante in Italiam veniſſet, tenuit magnam illam Græciam cum honore, & diſciplina, tum etiam auctoritate: multaque ſæcula poſtea ſic viguit Pythagoreorum nomen, ut nulli alii docti viderentur. Sed redeo ad antiquos. rationem illi ſententiæ ſux non ſerè reddebant, niſi quid erat numeris, aut deſcriptionibus explicandum. Platonem ferunt, ut Pythagoreos cognoſceret, 3 in Italiam veniſſe, & didiciſſe Pythagoream omnia: primumque de animorum æternitate non ſolum ſenſiſſe idem, quod Pythagoras, ſed rationem etiam attuliſſe, quam, niſi quid dicis, præterminamus, & hanc totam ſpem immortalitatis relinquamus. A. An tu, cum me in ſummam expectationem adduxeris, deſeris? errare mehercule malo cum Platone, quem tu quanti facias, ſcio, & quem ex tuo ore admiror, quam cum iſtis vera ſentire. M. Maſte virtute, ego enim ipſe cum eodem ipſo non invitus erraverim. Num igitur dubitamus, an, ſicut pleraque, ſic & hoc? quamquam hoc quidem minimè perſuadent enim mathematici, 4 terram in medio mundo ſitam ad univerſi caeli complexum quaſi puncti inſtar obtinere, quod 5 illi vocant: eam porro naturam eſſe quatuor omnia gignentium corporum, ut quaſi partita habeant inter ſe, & diviſa momenta: terrena, & humida ſuoque nata, & ſuo pondere ad parva angulos in terram, & in mare ferantur, reliquæ duæ partes, una ignea, altera animalis, ut illa ſuperiore in medium locum mundi gravitate ferantur, & pondere, 6 ſic hæc rurſum rectis lineis in caeleſtem locum lubvolent: ſive ipſa natura ſuperiora appetente, ſive quod à gravioribus leviora natura repellantur. quæ cum conſent, perſpicuum debet eſſe, animus, cum è corpore exceſſerint, 7 ſive illa ſint animales, id eſt, ſpirabiles, ſive ignei, ſublimè ferri. ſi verò aut numerus quidam ſit animus, quod ſubtiliter magis, quam dilucidè dicitur, aut quinta illa non nominata magis, quam non intellecta natura: multo etiam integriora, ac puriora ſunt, ut à terra longiſſimè ſe efferant. horum igitur aliquid animus eſt, ne tam vegeta mens aut in corde, cerebrove, aut in Empedocleo ſanguine demerſa jaceat. Dicit archum verò cum Ariſtotoeno æquali, & condiscipulo ſuo, 7 doctos ſanè homines omittimus: quorum alter ne condoluſſe quidem unquam videtur, qui animum ſe habere non ſentiat: alter ita delectatur ſuis canibus, ut eos etiam ad hæc transferre co-

netur. Harmoniam autem ex intervallis ſonorum noſſe poſſimus, quorum varia compoſitio etiam harmonias efficit plures: membrorum verò ſitus, & figura corporis, vacans animo quam poſſit harmoniam efficeret, non video: ſed hic quidem, quæ miſer eruditus ſit, ſicut eſt, hæc magiſtro concedat Ariſtotele: canere ipſe doceat. bene enim illo proverbio Græcorum præcipitur,

Quam quisque novit artem, in hæc ſe exercet.

illam verò funditus eiecimus individuorum corporum levium, & rotundorum conuſionem fortuitam: quam tamen Democritus concaſam, & ſpirabilem, id eſt, animale eſſe voluit. ſi autem animus, qui ſiſt horum quatuor generum, ex quibus omnia conſtare dicuntur, ex inſtaſmata anima conſtat, ut poſſimum videri video Panætio, ſuperiora capellaſſe neceſſe eſt. nihil enim habent hæc duo genera proni, & ſupera ſemper petunt. ita, ſive diſſipantur procul à terris, id evenit: ſive permanent, & conſervant habitum ſuum, hoc etiam magis neceſſe eſt ferantur ad caelum, & ab his perumpatur, & dividatur craſſus hic, & concretus ær, qui eſt terra proximus. calidior eſt enim, vel potius ardentior animus, quam eſt hic ær, quem modò dixi craſſum, atque concretum. Quod ex eo ſciri poteſt, quia 8 corpora noſtra tereno principiorum genere conſecta, ardore animi concaſcunt. accedit, ut eo facilius animus evadat ex hoc ære, 9 quem ſæpe jam appello cumque perumpat, quod nihil eſt animo velocius, nulla eſt celeritas, qua poſſit cum animi celeritate contendere. qui ſi permanet incorruptus, ſuique limitis neceſſe eſt ita teratur, ut penetret, & dividat omne caelum hoc, in quo nubes, imbres, ventique coguntur: quod & humidum, & caliginofum eſt propter exhalationes terræ. quam regionem cum ſuperavit animus, naturamque ſui ſimilem contigit, & agnovit: junctus ex anima tenuis, & ex ardore ſolis temperato, ignibus inſiſtit, & ſinem altius ſe efferendi facit, cum enim ſui ſimilem & levitatem, & calorem adeptus, tanquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem movetur, ſuoque ei demum naturali eſt ſedes, cum ad ſui ſimilem penetravit, in quo nulla re egens aletur: & ſuſtentabitur ſiſdem rebus, quibus aſtra ſuſtentantur, & aluntur: cumque corpora facibus inflammari ſoleamus ad omnes ferè cupiditates, eoque magis inveniendæ quod in amulorum quæta habent, qua nos habere cupimus: proſeucto deati erimus, cum, corporibus relictis & cupiditatum, & æmulationum etiam expetitis, quodque nunc ſcimus, cum laxari curis ſumus, ut ſpectare aliquid velimus, & viſere, id moito tum faciemus liberius: totosque nos in conſemplandis rebus, perſpicendisque ponemus, propterea, quod & natura inſtituit mentibus noſtris: inſtaſtabiliſſimam quædam cupiditas veri videndi. & oræ ipſa locorum illorum, quæ pervenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerum caeleſtium, eo majorem cognoscendi cupiditatem dant. hæc enim pulchritudinem in terris non paritiam illam, & vitam (ut ait Theophrattus) philoſophiam, cognitionis cupiditate incenſam,

exc.

1. *Alti Acherontis falſo ſanguine imaginis mortuorum.* Hæc Turnebi conjectura erax, tamque ſibi aſſerunt libri Miſ. tert. Pall. ſic præterea Mart. Gembl. Pith. In Pall. quarto ita extitit: *Alti aut Acherontis*, ut facile poſſit emendari *Alti autem Acherontis*. Ceterorum legendum putatur propter veteris Galien. *Mortuorum imaginis*. In Vaticano. eſt: *Aperit oſtia Alti.*

2. *Etiam alios ſeculis: ſed quod litretis extiter.* Repreſentat vi lectorem Lamb. cui adſtipulantur quatuor Pal. Vatic. & Pith. vulgo nimis luxuriante: *Etiam alios ſeculis diſputaſſe de anima ſed quodam in opere.*

3. *In Italiam veniſſe: & didiciſſe Pythagoream omnia.* Non agnoſcunt vulgo interta illa verba: *Et in eadẽ alio multo, tum Ariſtotelem, Timæumque rigoviſſe*, Pall. optimi tres, ſec. tert. quart. & videntur à prodigio. Ceterum verba hæc ita concipit Vatic. *Platonem ſerunt, qui ad Pythagoream viguſſe, in Italiam venit, didiciſſe Pythagoream omnia.* aliquo ex alio Cicero: 1 bto huc interſta, ut ad hunc locum non ignorarentur.

4. *Terram in medio mundo ſitam.* Sequitur Lambinus omnibus Pall. Fabr. Pith. amplius niſi.

5. *Sic hæc ruſum rectis lineis.* Ita eleganter tres Pall. ſec. tert. quart.

Vat. vulgo *ſuſum.*

6. *Sive illa ſunt animales, id eſt, ſpirabiles.* Sic plerique Codd. in tercio ſubſcriptum eſt, *ſpirabiles*, quod expreſſè quare in eorum. Gul. el. ex conjectura, *ſpirabiles*. Sic infra paulò, quoniam tamen Democritus concaſam, & ſpirabilem, id eſt, animale eſſe voluit. In Vaticano. exceptus reſtat *ſp. tab. ter ſp. rigor.*

7. *Dicitur ſentibus inſtaſtabiliſſimam.* In optimo Pal. tercio, & emendatiſſimo erat, *inſtaſtabiliſſimam*. Recte meo animo. *ſentibus* enim eſt *inſtaſtabiliſſimam*, ablegere: & ut ferme, *ſentibus* proſumit. ita *inſtaſtabiliſſimam* ſed hæc ſæpe conſunduntur optimi auctores.

8. *Corpora aſtra tereno principiorum genere conſecta.* Stant pro hac lectioe & codd. veteres omnes, & edd. alitamen ex conjectura inſerunt ex. Gul. el. pro *conſecta conſecta* conſecta.

9. *Quem ſæpe jam appello, cumque.* Pall. quique & Pith. cod. illud *eraxſſimam*, quod in vulgatis viſebatur *nier appello & cumque*, tanquam craſſam gloſſam, amittunt ad gemonias: Sicut quoque Vaticanus.

10. *Paritiam illam & vitam.* Ita Lambinus, & ante illum Menæcius ex Nonio, vulgo *Paritiam*.

I. (am

excitavit, præcipue verò frequentur ea, qui tum etiam, cum has terras incolentes, circumfusi erant caligine, tamen acie mentis dispicere cupiebant. Et enim si nunc aliquid assequi se putant, qui ostium Ponti viderunt, & eas angustias, per quas penetravites, quæ est nominata

Argo, quæ Argi in ea delecta viri,

Visti, petebant pillam, inauratam arctis;

aut ii, qui Oceani freta illa viderunt,

Europam, Libyamque vapax ubi dicitur unda;

quod tandem spectaculum fore putamus, cum totam terram contueri licebit, ejusque cum situm, formam, circumscriptionem, tum & habitabiles regiones & rursum omni cultu propter vim frigoris, aut caloris, vacantis? non enim nunc quidem oculis erimus ea qua videmus. neque enim est ullus scufus in corpore, sed, ut non solum phyfici dicunt, veram etiam medici, qui ista aperta, & patefacta videntur, vix quasi quædam sunt ad oculo, aureis, ad naris a sede, nisi perforata. itaque sapit aut cogitatione, aut aliqua virtute impediti. aperti atque integri & oculi, & auribus, nec videmus, nec audimus: ut facere intelligi possit, ANIMUM & videte, & audire, non eas partes, quæ quasi renitentia sunt animi: quibus tamen sentire nihil queat mens, nisi id agat, & adit. Quid quod eadem mente res dissimilias comprehendimus, ut colorem, saporem, calorem, odorem, sonum? quæ nunquam quinque nuntius animus cognosceret, nisi ad eum omnia referrentur. & ut omni unum judex silus esset. Atque ea profecto tum multo purior, & dilucidiora cernentur, cum quod natura fert, liber animus pervenerit. nam nunc quidem, quamquam foramina illa, quæ patent ad animum a corpore, calidissimo artificio natura fabricata est, tamen terrenis, concretis que corporibus sunt intercepta quodammodo. cum autem nihil eris præter animum: nulla res objecta impedit, quo minus percipiat, quale quidque sit. Quamvis copio: & hæc dicemus, si res positularit, quæ sunt multa, quam varia, quanta spectacula animus in locis cœlestibus esset habiturus. quæ quidem cogitant, soleo sapere mirari nonnullorum inoleantiam philosophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, ejusque inventori, & principi gratias exultantes agunt, eumque venerantur, ut deum. LIBER VOS enim se per eum dicunt gravissimis dominis, terrore sempiterno, & diurno, ac nocturno metu. quo terrore? quo metu? quæ est anus tam delira, quæ timeat ista, quæ vos videlicet, si physica non didicissetis, timere-tis.

Acheruntia templa, alia Orci, pallida;

Lati, 3 obnubila, obfusa tenebris loca.

Non puderet philosophum in eo gloriari, quod hæc nontimeat, & quod talia esse cognoverit? ex quo intelligi potest, quam acuti natura sint, qui hæc sine doctrina credituri fuerint. Præclarum autem nescio quid a deo sunt, quod didicerunt, se cum tempus mortis venisset, totos esse perituros, quod ut ita sit (nisi enim pugno) quid habet ista res aut lætabile, aut gloriosum? nec tamen mihi sanè quidquam occurrit, cui non Pythagoræ sit, & Platonis vera sententia. ut enim rationem Plato nullam affer-

ret (vide, quid homini tribuam) ipsa auctoritate me frangeret. tot autem rationes attulit, ut vellet cœteris, libere etè persuasisse videatur. Sed plurimi contranituntur, animosque quasi capite damnatos, morte militat, neque aliud est quidquam, cui incredibile his animorum videatur æternitas, nisi quod nequeunt, qualis animus sit vacans corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere. Quali vero intelligant, qualis sit in ipso corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo, qui locus: ut, si jam possent in homine unà cerni omnia, quæ nunc tecta sunt, casuruse in conspectum videatur animus, an tanta sit ejus tenuitas, ut fugiat aciem. Hæc reputent isti, qui negant, animum sine corpore se intelligere posse. videbunt, quem in ipso corpore intelligant. mihi quidem naturam animi intuenti, multo difficilior occurrit cogitatio, multoque obicatur, qualis animus in corpore sit tanquam alienæ domus, quam qualis, cum exierit, & in liberum cælum, quasi domum suam venerit, nisi enim, quod nunquam videmus, id quale sit, intelligere non possumus, certe & deum ipsum, & divinum animum. Corpore liberatum, cogitatione completi, non possumus. Dicit archus quidem, & Aristoxenus, quia difficilis erat animi, quid, aut qualis esset, intelligenti, nullum omnino animum esse dixerunt: est illud quidem vel maximum animo ipso animum videre, & nimirum hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet, ut se quisque noscat. non enim, credo, id præcipit, ut membra nostra, aut staturam, figuramve noscamus: neque nos corpora sumus: neque ego tibi dicens hoc corpori tuo dico. cum igitur, noscitur, dicit, hoc dicit, nosce animum tuum. nam corpus quidem, quasi vas est, aut aliquod animi receptaculum. ab animo tuo quidquid agitur, id agitur à te: hunc igitur nosse, nisi divinum esset, non esset hoc acriter cujusdam animi præceptum, & sic, ut tributum deo sit hoc est, se ipsum posse cognoscere. Sed si, qualis sit animus, ipse animus nesciet: dic, quælo, ne esse quidem se sciet? ne moveri quidem se? ex quo illa ratio nata est Platoni, quæ à Socrate est in Phaedro explicata, à me autem posita est in vi lib. de rep.

7 Quod semper movetur, æternum est. quod autem motum afferat aliud quidque ipsum agitur aliunde, quando finem habet, motum & movendi habet necesse est. solum igitur quod se ipsum movet quia nunquam desinit à se, nunquam ne moveri quidem desinit, quin æternum ceteris, quæ moventur. hic solum hoc principium est movendi, principii autem nulla est origo, nam è principio oriuntur omnia. ipsius autem nulla ex re alia nasci potest. nec enim esset principium, quod generetur aliunde, quod si nunquam oritur, ne occidit quidem unquam. nam principium existitium nec ipsum ab alio renascitur, nec à se aliud creabit, siquidem necesse est à principio oriri omnia, ita sit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum à se movetur. id autem nec nasci potest, nec mori, vel concedat omne cælum, & omni que natura consistat, necesse est, nec vim ullam nanciscatur, & qua prius impulsamoveatur. Cum patens igitur æternum id esse, quod se ipsum movet, quæ est qui hanc naturam animus esse tribuam negat? animus est enim omne, quod pulsus agitatur externis. 11 quod autem est animal, id motu ceteris interiore, & suo. nam hæc est propria natura.

Bbbb s.

1. Cum enim terram cœlestis libebit? Gai. ex cod. P. pith. cœlestis: quod nullibi in nostris apparet.
2. Quam multis aequam varia quanta spectacula animus? Explent hunc locum palli per quæ quæ ne Vac. Marc. G. amb. pith. editio V. C. vulgo conc. sicut quæm varia sp. hæc.
3. Obnubila obfusa tenebris loca. Quinque pall. ut & Fabr. Gemb. Marc. pith. Nubila tenebris loca quæ toto illo obfusa quod tamen in hac ut editione vol. itarem, non in illis defendente. aut saltem retentante Victor. Vac. Lati. nubila tenebris loca & prius. Acheruntia.
4. Quæsi domum suam viderit. Quæque pall. exturbantia & sic Lati. nē, & eleganter dicitur.
5. Nisi enim quædam nunquam & dicitur. Sic quinque pall. Vat. germanice. fimo non sensu. Vulg. se ratum.
6. Sic ut tribuam. Vos scilicet est, se ipsum posse cognoscere. Hæc sic con-

spiciuntur in omnibus codd. etiam si Lamb. nimis imperiosus dedit: partim abjicienda dicit.
7. Quod semper movetur, æternum est. Sic Fab. P. th. & quinque pall. vulgo, id ante æternum præmittunt Vat. Marc. & æternum pro omni.
8. Videri habet necesse est. Sic quo ex G. & res pall. priores. vulgo l. xur. at. V. vend. quæque finem habet necesse est. non ad Gen. ac peccos. Suard. Arginatus.
9. Omnisque natura consistat necesse est. Sic ed. V. & inff. adeoque o. A. lli. tamen inter quos Mur. l. 8. Var. 3. Omnisque terra & consistat.
10. Quæ primam, alia movetur. Sic Vat. Pall. præter quæ non in quæ. impulsu. Fab. vulg. quæ primè impulsu mov. Alii ex 201. dicitur, quæ primè impulsu movetur.
11. Quod est animal. Afferunt hoc omnes lib. Quinque Pall. Vacier. Marc. Gemb. Fab. Pith. vulg. animatum.

8. Nisi

matura animi atque vis quae si est una ex omnibus, quae se ipsam semper movet: neque nata certè est, & aeterna est. Licet concurrant plebeji omnes philosophi, (sic enim ii, qui à Platone, & Socrate, & ab ea familia dissident, appellandi videntur) non modò nihil umquam tam eleganter explicabunt, sed ne hoc ipsum quidem quàm subtiliter conclusum sit, intelligunt. Sentit igitur animus se moveri, quod eum sentit, illud unà sentit, se vi sua non aliena moveri: nec accidere posse, ut ipse umquam à se deferatur. ex quo efficitur aeternitas: nihil quid habes ad hæc. A. Ego verò facile sum passus, ne in mentem quidem aliquid contra venire: ita illi faveo sententia. M. Quid illa tandem? num leviora censes? quæ declarant inesse in animis hominum divinarum quædam: quæ si cernerem quemadmodum nasci possent, etiam, quemadmodum interirent, viderem. nam sanguinem, bilem, pituitam, ossa, nervos, venas, omnem denique membrorum & totius corporis figuram viderè posse dicere, unde cõcreta, & quo modo facta sint, per animum ipsum si nihil esset in eo, nisi id ut per animum vivereamus, tam natura putarem hominum vitam sustineri, quàm vitam, quàm arborum. hæc enim etiam dicimus vivere, item si nihil haberet animus hominis, & nisi ut appeteret, aut refugeret, id quoque esset ei commune cum bestis habet primam memoriã, & eam infinitam, rerum immemrabiliã, quã quidem Platonem recordationem esse vult superioris vita. nam in illo libro, qui inscribitur Menon, puerionem quandam Socrates interrogat quãdam geometricã de dimensione quadrati, ad ea sic ille respondet, ut puer: & tamen ita faciles interrogationes sunt, ut gradatim respondens eodem perveniat, quasi geometricã didicisset. ex quo efficit vult Socrates, ut discere, nihil aliud sit, nisi recordari. quem locum multo etiam accuratius explicat in eo sermone quem habuit eo ipso die, quo excessit e vita: docet enim, quemvis, qui omnium rerum rudis esse videatur, bene interroganti respondentem, declarare, se non tum illa discere, sed reminiscendo recognoscere: nec verò fieri ullo modo posse, ut à pueris tot rerum, atque tantarum insitas, & quasi consignatas in animis notiones, quas *ἀνοιας* vocant, haberemus nisi animus, 3. antequam in corpus intravisset, in rerum cognitione vigisset. cum que nihil esset, ut omnibus locis à Platone differitur, (nihil enim ille putat esse, quod oriatur & intereat, idque solum esse, quod sempiternum sit, qualem ideam appellat ille, nos speciem) 4. non potuit animus hæc in corpore inclusus agnoscere, cognita autem. ex quo tam multarum rerum cognitionis admiratio tollitur: neque ea plane videt animus, cum tam repente in insolitum, tamque perturbatum domesticum immigravit, sed eum se colligit, atque recreavit, tum agnoscit illa reminiscendo. ita nihil aliud est discere, nisi recordari: ego autem majore etiam quodam modo memoriã admittor. 5. quid est enim illud, quo meminimus? aut quã habet vim? aut unde naturam? non quero, quanta memoria Simonides fuisse dicatur, quanta Theo-

doctes, quanta is, qui à Pytho legatus ad senatum est missus, Cyneas, 6. quanta nuper Carmadas, quanta, qui modò fuit, Sceptius Metrodorus, quanta noster Hortensius: 7. de communi omnium memoriã loquor, & eorum maxime qui in aliquo majore studio, & arte versantur: quorum quanta mem sit, difficile est existimare: via multa meminerunt. 8. Quorsum igitur hæc spectat oratio? 9. quæ sit illa vis, & unde intelligendum puto. non est certè nec cordis, nec sanguinis, nec cerebri, nec atomorum. 10. anima sit animus, ignisve, nescio. nec me pudeat, ut illos, fatari soferè quod nesciam. illud, si ulla alia de re obicura affirmate possem, sive anima, sive ignis sit animus, 11. eum jurarem esse divinum. Quid enim obsecro te, terranetibi, aut hoc nebulofo, & caliginolo cælo aut sata, aut concreta videtur tanta vis memoriæ? si, quid sit hoc, non vides: at, quale sit, vides. si ne id quidem? at, quantum sit, profectò vides. quid igitur? utrum capacitatem aliquam in animo putamus esse, quò, tanquam in aliquo vas, ea quæ meminimus, insfundatur? absurdum id quidem. qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi potest? aut quæ tanta omnino capacitas? an imprimi quasi ceram, animum putamus & memoriã esse signatarum rerum in mente vestigia? quæ sunt verborum, quæ rerum ipsarum esse vestigia? quæ potè tam immensa magnitudo, quæ illa tam multa possit effingere? Quid illa vis, quæ tandem est, quæ investigat occulta, quæ inventio, atque ex cogitatio dicitur? ex hacne tibi terrena, mortali que natura, & caduca concreta ea videntur? aut qui primus, quod summã sapientiã, Pythagoræ visum est, omnibus rebus imposuit nomina? aut qui dispersos homines congregavit, & ad societatem vitæ convocavit? aut qui sonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis litterarum notis terminavit? aut qui errantium stellarum cursus, progressiones, institutiones notavit? OMNES magni: etiam superiores, qui fruges, qui vestitum, qui tecta, qui cultum vitæ, qui præsidia contra feras invenerunt: à quibus mansueti, & exculti, à necessariis artificibus ad elegantiora deluximus. 12. nam & auribus oblectatio magna pars est, inventa & temperata varietate, & natura sonororum: 13. & astra suspeximus, tum ea, quæ sunt infixa certis locis, tum illa non re, sed vocabulo errantia. quorum conversiones, omnesque motus qui animus vidit, ut docuit similes animum suorum ejus esse, qui fabricatus esset in cælo. nam cum Archimedes lunæ, solis, quinque errantium metus in sphaeram illigavit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo mundum ædificavit Platonis deus, ut tarditate, & celeritate dissimilimos motus una regeret conversio. Quòd si in hoc mundo fieri sine deo non potest, ne in sphaera quidem eodem modo Archimedes sine divino ingenio potuisset imitari. Mihi verò ne hæc quidem notiora, & illustriora carere vi divina videntur, ut ego aut poetam grave plenamque carmen sine cœlesti aliquo mentis initinidua putem fundere, aut eloquentiam sine quadam vi majore fluere, abundantem sonantibus verbis, uberibusque senten-

1. Nisi ut appetere aut refugere. Non aulos sum credulitatem meam addicere m. s. Pall. o. habentibus pro refugere simplex fugere: alios tamen eodem sic legentes sic secutus Vict.
 2. Respondens eodem perveniat. Sic quatuor Pall. itemque Fabr. Pit. vulg. & sicut deus eo per.
 3. Antequam in corpore intravisset. Exhibuit lectionem Vict. quam ad aptem qui nunc Pall. referent. ac Vat. vulg. antequam corpus int. inisset.
 4. Non potuit animus hæc in corpore includere agnoscere. Non male Vict. cum Pall. præterea in corpore ceterum agnoscere o. m. s. tam notici quam Gul. quod deo dico, ut evanescat eorum quodam conjectura, sequens refer. pponens.
 5. Quid est enim in illud, quo meminimus? M. s. quinque Vat. Fab. Pic. quod constantissime.
 6. Quanta nuper Carmadas. Lamb. accedunt, Fab. Vat. Pall. cert. quart. optimi libri. Illi enim Carmadas, vulg. Carmades.
 7. De communi omnium memoriã loquor. Sic quinque Pall. Vat. Fab. Pic. Genab. & Vict. longe melius quàm illud vulg. omnium.

8. Quorsum igitur hæc spectat oratio. Pall. optimi, cert. quart. item Mart. Gem. Fab. Pic. Quorsum placet.
 9. Quæ sit illa vis, & unde intelligendum. Ejeci alterum sit post unde, imperantibus Fab. & et hoc per orbibus pall.
 10. Anima sit animus? quærit. Communi suffragio oblegant 7. animus Fab. Pic. & quinque Pall. cum Vat.
 11. Eum jurarem esse divinum. Gul. ex conjectura annotabat, jurare me esse divinum non erat isti.
 12. Nam & auribus oblectatio magna pars est, inventa & temperata. Emendationis hujus primi sumus Arch. recti in Crepund. in sphaera ex Pall. pr. & cert. cod. optimo: accedit jam nihil illo deterior quart. supervacuum quoque quærit, ut nihil dubii relinquatur esse omnino genuinam in Vat. unice syllaba amplius & magna pars est, inventa & temperata. Erc. Quodam ex vet. cod. Oblectatio magna pars est inventa & temperata adjuvant hæc notra, Pal. sec. Fab. Pic. delentes ex.
 13. Et astra suspeximus. Gul. ex Pic. lib. suspeximus. later. v. n. s. lous.

sententia. PHILOSOPHIA verò, omnium mater atium, quid est aliud, nisi, ut Plato ait, donum, ut ego, inventum deorum? **M**AJUS enim primùm ad illorum cultum, deinde ad jus hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam, magnitudinemque animi eruditur; eandemque ab animo, tanquam ab oculis, caliginem dispulit, ut omnia supera, infera, primâ, ultimâ, mediâ videremus. *profus hac divina mihi videtur via, qua tot res efficit, & tantis, quid est enim memoria rerum, & verborum? quid potro inventio? profectò id, qua nec in deo quidquam majus intelligi potest, non enim ambrosia deos, aut nectare, aut juventate pocula ministrante, letari arbitror: nec Homerum audio, qui Ganymede sem ad iustitiam ait propter formam, aut Jovi bibere ministraret, non iusta causa, cur Laomedonti tanta fieret injuria. sin gebat hæc Homerus, & humana ad deos transferebat. divina mallem ad nos. quæ autem divini? vigere, sapere, invenire, meminisse. Ergo ANIMUS, qui, ut ego dico, divinus EST, ut Euripides audet dicere, deus: & quidem si deus, aut anima, aut ignis est, idem est animus hominis. nam ut illa natura cœlestis & terra vacat, & humore: sic utriusque horum rerum humanus animus est expers. sin autem est quinta quædam natura ab Aristotele induta: primùm hæc & deorum est, & animorum. Hanc nos sententiam secuti, his ipsis verbis in consolatione hæc expressimus:*

*Animus nulla in terrâ origo inveniri potest: nihil enim est in animâ mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque solum esse videtur: nihil ne aut humidum quidem, aut fragile, aut igneum. huius enim in naturâ nihil inest, quod vim memoria, mentis, cogitationis habeat: quod & præterita teneat, & futura provideat, & completi possit præsentia: quæ sola divina sunt, nec invenietur unquam, unde ad hominem venire possint, nisi a deo. singulari est igitur quædam natura atque vis animi, si quidem ab his usinatur, notique natura. Ita quidquid est illud, quod sentit, quod sapit, & quod vult, quod viget, cœlestis & divinum est: hæc quoque rem æternam sit necesse est. Nec ratio deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest, nisi mensura quædam, & libera, segregata ab omni conditione mortali, omnia sentiens, & movens: ipsaque prædita mentis sempiterna. --- Hoc egerit, atque eadem natura est humana mens. Ubi igitur, aut qualis est ista mens? Ubi tua, aut qualis? potesne dicere? an, si omnia ad intelligendum non habeo, quæ habere vellem, ne iis quidem, quæ habeo, mihi per te uti licebit? non valet tantum animus, aut se ipsum ipse videat, ut ut oculus sic animus se non videns, alia cernit. non videt autem, quod minimum est, formam suam, fortasse: quamquam id quoque: sed relinquitur: vim certè, sagacitatem, memoriâ, motum, celeritatem videt. **M**AJUS magna, hæc divina, hæc sempiterna sunt, qua facie quidem sit, aut ubi habitet, ne quaerendum quidem est, ut, cum videmus speciem primùm candoremque cœli, deinde conversionis celeritatem tantam, quantam cogitare non possumus: tum vicissitudines die-*

rum atque noctium, commutationesque temporum quadripartitas, ad maturitatem frugum, & ad temperationem corporum aptas, eorumque omnium moderatorem & duces solem, lunamque accretionem, & diminutionem luminis, quasi factorum notantem, & significantem dies, tum in eodem orbe in XII, partibus distributo, quinque stellas ferri, eosdem cursus constantissimè servantes, dispersibus inter se motibus, nocturnamque cœli formam undique sideribus ornatum: tum globum terræ eminentem & mari, fixum in medio mundi universi loco, duabus oris distantibus habitabilem, & cultum: quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita ad stellas septem, unde *Horatius Aquilonis stellas gelidas molitur niveis:* altera australis, ignota nobis, & quam vocant Græci *ἄρτιζόνα*, ceteras partes incultas, quod aut frigore rigeant, aut urantur calore: hic autem, ubi habitamus, non intermittit suo tempore

- 6 *Cultum miscere, arbores frondescere,*
- 7 *Virescunt, pampini pubescere,*
- Rami baccharum ubertate incurvare,*
- Segetes largiri fruges, flores omnia,*
- Fontes scaturire, herba præta convulsuræ:*

tum multitudinem pecudum, partim ad vescendum, partim ad cultus agrorum, partim ad vehendum, partim ad corpora vestienda: hominemque ipsum quasi contemplatorem cœli ac deorum, ipsorumque cultorem: atque hominis utilitati agros omnes & maria parentia. **H**ÆC igitur & alia innumerabilia cum cernimus, possumusne dubitare, quin his præsit aliquis vel effector, si hæc nata sunt, ut Platoni videtur: vel, si semper fuerint, ut Aristoteli placet, moderator tanti operis, & muneris? sic mentem hominis, quamvis eam non videas, ut deum non vides: tamen ut deum agnoscis ex operibus ejus, sic ex memoria rerum, & inventione, & celeritate motus, omnique pulchritudine virtutis vim divinam mentis agnosco. In quo igitur loco est? credo equidem in capite: & cur credam, afferere possum: sed aliâ: nunc ubi sit animus, certè quidem in te est. Quæ est ei natura? Propra puto, & sua. sed fac igneam, fac spiritabilem: nihil ad id, de quo agimus, utrum modo videto, ut deum noris, etsi ignes & locum, & faciem, sic animum tibi tuum notum esse oportere, etiam si ejus ignores & locum, & formam. in animi autem cognitione dubitare non possumus, nisi plane in physicis plumbei sumus. quin nihil sit animi admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex: quod cum ita sit, certè nec secerni, nec dividi, nec discerni, nec distrahî potest: nec interire igitur, est enim interitus quasi discidium, & secretio, ac directus earum partium, quæ ante interitum junctione aliqua tenebantur. **I**n his, & ceteris rationibus adductis Socrates nec patronum quaesivit ad iudicium capitis, nec iudicibus supplex fuit: *adhibuitque liberam conscientiam, & à magnitudine animi ductam, non à superbia; & lupremo vitæ die*

1. *Adventus pocula ministrante.* Sic edidit Vict. quem secutus cum Lamb. Ald. Nop. & licet in Gemb. Fab. Pit. vulg. *adventus*.
 2. *Ubi bibere ministraret.* Hoc asserunt quinque Pall. Var. quatuor Gul. casum ubertate dixi in Crepundis. vulgo ex glossâ, nisi *ubi* præla ministr.
 3. *Quid vult quod viget.* Quinque Pall. ut & Fab. itemque Pit. *quod vult*. Var. *quod vult quod viget*.
 4. *Ubi se ipsum ipse videt.* Est lectio Vict. à quâ hanc quatuor postiores Pall. vulg. nisi ipse videt.
 5. *Quæ Græci dicunt ἀρτιζόνα.* Ita legendum, accedunt fere om. nisi Pall. et quæ cum P. Casar. Gemb. Fab. an. ita sic tale aliqd. molitur ter.
 6. *Cultum miscere.* Ita iusti emendari in Crepundis ex Pall. accedit jam unus ex Gul. live si Pit. live Fab. sit, non possum propter ratiâm discernere vulg. *miscere*.
 7. *Ubi se ipsum ipse videt.* Idem hunc secutus Pal. pr. in certe tale quiddam fuisse subijcit ratiâ: & omnino accedit quart. in quo hujus verber

glossâ *miscere*. Man. nihil in centosè hæc interpolat legendo & edendo. *Ubi se ipsum ipse videt*. Dixi de his aliqd. in Crepundis.
 8. *Hæc igitur & alia innumerabilia.* Gul. ex conjectura, *Et talia quia paullo post huius & talibus addidit Socrates.* & quia dicitur vestigiis cod. Fab.
 9. *Sed alim. vult ubi sit.* Vict. hanc lectioem confirmat quint. in pi. ter. quart. *Sed alia ubi vulg. Sed de his alia, nunc.*
 10. *Fac igneam fac spiritabilem.* Text. & quart. Var. ut supra, *Spiritabilem.*
 11. *Et secretio ac discidium earum partium.* Non libuit sequi Lamb. & Man. reponentem *Discidium*, licet illi s. eniam faveant duo postiores Pall. var. *nostram* defendunt junctio umbone: tres priores Pall. & Gul. ac den. que ipse Vict.
 12. *Hæc & talibus ut vultus ad dultus.* Insererunt ratiâ *ut*. Mart. Gemb. Pit. Var. quinque Pall. Vict. ed. quorum conjutatum pertinaciam. *faci* dire per oisotum dixi, vulg. *Hæc & talibus addidit*.
 13. *A magis alius animi autem.* Vict. *A magis animi iudicium*, quod in nullo m. postea videre contigit.

de hoc ipso multa differuit, & paucis ante diebus, cum facile posset educere custodia, noluit: & cum panem in manu iam moriterent illud teneret poculum, locutus ita est, ut non ad mortem tu di, verum in caelum videretur ascendere. ita enim cecebat, itaque differuit: duas esse vias, duplicemque cursum aurocorum e corpore excedentium, nam qui se humanis vitiis contaminavissent, & se totos libidinibus dedissent, quibus caecati velut domesticis vitiis, atque flagitiis se inquinavissent, & vel rep. violanda fraudes inexplabileis conceperunt, & iis devium quoddam iter esse, seclusum a concilio deorum. qui autem se integros, castosque servavissent, quibusque fuisset minima cum corporibus contagio, seque ab his semper sevocassent, effertur in corporibus humanis vitam imitari deorum; his ad illos, a quibus essent profecti, reditum facile patere, itaque commemorat, ut CYGNI, qui non sine causa Apollini dicati sunt, sed quod ab eo divinationem habere videantur, qua providentes quid in morte boni sit, cum cantu & voluptate moriantur. sic omnibus & bonis, & doctis esse faciendum. nec verò de hoc quisquam dubitare posset, nisi idem nobis accideret, diligenter de animo cogitantibus, quod his saepe usu venit, 4 qui cum ariter oculis deficientem solem intuerentur, ut ad spectum omnino amitterent: sic mentis acies seipsum inuens, nonnumquam hebescit: ob eamque causam contemplandi diligentiam amittimus. Itaque dubitans, circumspectans, haesitans, multa adversa revertens, 5 tanquam in rate, in mari immenso, 6 nostra vehitur oratio. Sed hæc & vetera & a Græcis. Cato autem sic abiit e vita, ut causam moriendi natum se esse gauderet. VERTAT enim dominans ille in nobis deus, 7 iniussu hinc nos suo demigrare, cum verò causam justam Deus ipse dederit, ut tunc Socrati, nunc Catoni, saepe multis: ne ille, medius fidius, vir sapiens, lætus ex histenebris in lucem illam excesserit: & nec tamen illa vincla carceris tuperit. leges enim vetant, sed tanquam à magistratu, aut ab aliqua potestate legitima, sic à deo evocatus, atque emissus, exierit. tota enim philosophorum vita, ut ait idem, commentatio mortis est. Nam quid aliud agimus, cum à voluptate, id est, à corpore, cum à re familiari, quæ est ministra, & famula corporis, cum à republica à negotio omni sevocamus animum? quid, inquam, agimus, nisi animum ad seipsum advocamus, secum esse cogimus, maximeque à corpore abducimus? scernere autem à corpore animum, nec quidquam aliud est, quam amori distere, quare hoc commentemur, mihi crede, disjungamusque nos à corporibus, id est, consuecamus mori. Hoc & dum erimus in terris, erit illi cœlesti vitæ simile: & cum illuc ex his vinculis emissi feremur, minus tardabitur cursus animorum, nam 10 qui in compediibus corporis semper fuerunt, etiam cum soluti sunt, tardius ingrediuntur, ut si, qui ferro vincili multos annos fuerunt. quò cum venerimus,

tum denique vivemus. NAM hæc quidem vita mors est: quam lamentari possem, si liberer. A. 11 Satis quidem tu in consolatione es lamentatus: quam cum lego, nihil malo, quam has res relinqueris, his verò modo auditis, multo magis. M. Veniet tempus, & quidem celeriter, & 12 sive retractabis, sive properabis, volat enim cæcis, tantum autem abest ab eo, ut malum mors sit, quod tibi dudum videbatur. ut verear, ne homini nihil sit non malum aliud certe, sed bonum aliud potius: si quidem vel dii ipsi, vel cum diis futuri sumus. A. Quid refert? adfuit enim, qui hæc non probent. M. Ego autem nunquam ita te in hoc sermone dimittam vlla uti ratione, ut mors tibi videri malum possit. A. Qui potest, cum ista cogoverim? M. Qui possit, rogas? caterva veniunt contra dicentium, non solum Epicureorum quos equidem non despicio, sed necio quo modo doctissimi quisque contemnit acerrime autem delicia meæ, Dicæarchus contra hanc immortalitatem differuit, is enim treis libros scriptis, qui Lesbiaci vocantur, quod Mitylenis sermo habetur, in quibus vult efficere, animos esse mortales. Stoici autem usuram nobis largiuntur, tanquam cornicibus: diu mansuros ajunt animos, semper negant. Num vis igitur audire, cur, etiam si ita sit, mors tamen non sit in malis? A. Ut videtur: sed me nemo de immortalitate depeller. M. Laudo id quidem: 13 etsi nihil animis oportet confidere. movemur enim saepe aliquo acutè conclusio: labamur, mutamurque sententiam aliorum etiam trebimus. in his est enim aliqua obfuscatio, id igitur si acciderit, simus armati. A. Sane quidem: sed, ne accidat, providebo. M. Num quid igitur est causæ, quin amicos nostros Stoicos dimittamus, eos dico, qui ajunt animos manere, & corpore cum excesserint, sed non semper? A. Istos verò: qui, quod tota in hac causa diffisillimum est, suscipiant posse animum manere corpore vacante: illud autem, quod non modo facile ad credendum est, sed eo concessio, quod volunt, consequens, id certe non dant, ut, cum diu permanserint, ne intereat. M. Bene reprehendis: & se isto modo res habet. Credamus igitur Panatiæ à Platone suo dissentienti, quem enim omnibus locis divinum, quem sapientissimum, quem sanctissimum, quem Homerus in philothorum appellat hujus hanc unam sententiam de immortalitate animorum non probat, vult enim, quod nemo negat, quidquid natum sit, interire: nasci autem animos; quod declarat eorum similitudo, qui procreantur: quæ etiam in ingenio non solum in corporibus apparet, alteram autem affert rationem, nihil esse, quod doleat, quin id agrum esse quoque possit. quod autem in mortuum cadat, id etiam interitum: dolere autem animos, ergo etiam interire, hæc refelli possunt. sunt enim ignorantis, cum de eternitate animorum dicatur, de mente dici, quæ omni turbido motu semper vacet, non de partibus iis, in quibus ægritudines,

ira.

1. Es se totos libidinibus dedissent. Sic enneas M. alii tamen, inter quos Vult. Aitid. sicut.
 2. Vel Rep. violanda fraudes inexplabileis. Delevi in ante Rep. auctoritate quingue Pall. m. ff. & sic fortassis ibi Oratio.
 3. In devium quiddam iter esse, seclusum. Sic indicavi legendum in Crepundis. ex tribus prioribus Pall. accedunt jam duo posteriores, ac V. & edito, ubi totum sic habetur ut & in Fabr. Pith. codd. vulg. inoppositum. In devium quiddam, etc.
 4. Quæ cum ariter oculis deficientem solem. Ita V. & editio. Ceterum locus valde turbatus, pr. n. p. auctore Lamb. contra omnes libros hoc modo referentur: Quæ ab oculis deficientem solem. In omnibus lib. cum vel quæ appareat in Martini. Dissertatibus: Vnde Gul. Cum qui ariter oculis deficientem.
 5. Tanquam in rate in mari immenso. Obsecro sum majori consensu m. ff. cum Turn. ac Lamb. fac. enim. Passerat. volebat. Tanquam in mari. Pal. tres prioribus. Tanquam in rate in mari in flautoris sequeret. legem: Tanquam rate in mari immenso: prout est in Fabr. & tertio ad marg. nem. Videtur omnino aliquem ex veter. Poëtam respicere. Rateri autem pro Rate, ut Cæsar. taliaque Lucilius. Lanorum immans. ante ut, etc.
 6. Nostra vehitur oratio. Nihil divertunt ulli lib. Lamb. verò ratis.

7. Injussu hinc nos suo demigrare. Quomodo placet iectio quart. Pall. remigrare? Expeditio sulis.
 8. Non tamen ita vult existeri peris. Sic pr. tert. quart. quint. Pall. Fabr. & Cicero ipsemet sepius vulg. vincula.
 9. N. si autem ad se ipsum advocamus. Licet alii propugnent. T. & v. v. quæ quod & Pall. duo pr. ac tert. & Vat. servant; tamen V. & sec. quint. & Pith. denique Man. avus & Nep. retentant alterum Pal. quart. Evocamus.
 10. Videtur aliquid alere nervositas secund. Pal. etiam solari sine.
 11. Satis quidem. Ita mutant verba Pal. pr. ac quint. vulg. satis in quidem.
 12. Sive retractabis sive properabis. Lamb. lectionem stabilunt codd. m. ff. Gembl. Mart. & Pall. quint. in quo revisitas sic. Sicque ante Lamb. edidit V. & V.
 13. Et si nihil animis oportet confidere. Sic o. m. ff. quæ nostris quæ Gul. & edit. V. & unde Gul. ex coniecta. Animus vulg. verò animus.
 14. Sed eo concessio, quod vultu conquisit. id certe non dant. Quingue Pall. & Gab. Vat. id certe non dant, vel sic, legendum putem, id certe non dant. quid hoc sit, alibi dicimus.

ira, libidinesque verferentur: quas is, contra quem hæc dicantur, remota à mente, & disclusas putat. Jam similitudo magis apparet in bestiis. quarum animi sunt rationis expertes. *hominum autem similitudo in corporum figura magis exstat: & ipsi animi magis referuntur quali in corpore locati sint. multa enim in corpore exstant, quæ acuant mentem: multa, quæ obtundant.* Aristoteles quidem ait, omnes ingeniosos melancholicos esse: ut ego me tardiores esse non moleste feram. enumerat multos; idque quæsi conset, rationem, cur ita fiat assert. Quod si tanta vis est ad habitum mentis in eis, quæ gignuntur in corpore: (ea sunt autem, quæ cumque sunt, quæ similitudinem faciunt) nihil necesse est asserti, cur nascatur animi similitudo. omitto similitudines. vellem adesse posset Panætius. vixit cum Africano. quærerem ex eo, cuius suorum similis fuisset Africani fratris nepos, i facie vel patris: vita, omnium perditorum ita similis, ut esset facile determinis. eujus etiam similis, P. Craffis, & sapientis, 3 & eloquentis & primi hominis, nepos, multorumque aliorum virorum clarorum, quos nihil attinet nominare, nepotes, & filii. Sed quid agimus? oblitine fumus, hoc nunc nobis esse propositum, cum satis de æternitate dixissemus, ne si interiret quidem animi, quidquam mali esse in morte? A. Ego vero memineram: sed te de æternitate dicentem aberrare à proposito facile patiebar. M. Videor te altè spectare, & velle in coelum migrare. A. Spero fore, ut contingat id nobis, sed fac, ut isti volunt, animos non remanere post mortem. video nos, si ita sit, privati spe beatorum vite. M. Mali verò quid asserti ista sententia? 6 fac enim sic animum interire, ut corpus, 7 num igitur aliquis dolor, aut omnino post mortem sensus in corpore est? nemo id quidem dicit: 8 et si Democritum infumulat Epicurus: Democritici negant, ne in animo quidem igitur sensus remanet. ipse enim nusquam est: 9 ubi igitur malum est? quoniam nihil tertium est, an, quoniam ipse animi discessit à corpore non sit sine dolore? ut credam ira esse. 10 quam est in æquum? & saltem esse arbitror: & sit plerumque sine sensu: nonnamquam etiam cum voluptate: totumque hoc leve est, qualecumque esse sit enim ad punctum temporis illud angit, vel patitur excruciat, discessit ab omnibus in, quæ sunt bonæ in vita. Vide, ne a malis dici verius possit. quid ego nunc hgeam vitam hominum? verè & jure possum. sed quid necesse est, cum id agam, ne post mortem miseris nos putemus fore, etiam vitam efficere deplorando miseriores?

fecimus hoc in eo libro, in quo nosmetipsos, quantum potuimus, consolati sumus: a malis igitur mors abducit, non à bonis, verum si quærimus. Hoc quidem à Cyrenaico Hegesias sic copiose disputatur, ut is à Rege Ptolemaeo prohibitus esse dicatur illa in & holicis dicere, 11 quò multi, his auditis, mortem sibi ipsi confecerent: Callimachi quidem epigramma in 12 Ambraciotam, Cleombrotum est: quem ait, cum nihil ei accidisset adversi, è muro se in mare abjecisse, lecto Platonis libro. ejus autem, quem dixi, Hegesias liber est, *De rege ptolemaeo*: 13 quòd à vita quidam per inedia discedens, revocatur ab amicis: quibus respondens, vita humane enumerat incommoda: posse id facere, etsi minus, quam ille, qui omnino vivere expedire nemini putat. 14 Mitto alios. etiamne nobis expedit, qui & domesticis, & forensibus solatus, ornamentisque privati, certe si ante occidisset, mors nos à malis, non à bonis abstraxisset? Sit igitur aliquis, qui nihil mali habeat, nullum a fortuna vulnus acceperit. Metellus ille honoratus quatuor filiis: at quinquaginta Priamus, 15 quibus septem & decem, iusta uxore natus: in utroque eandem habuit fortuna potestatem: 16 sed ut in altero est. Metellum enim multi filii, filiar, nepotes, neptes in rogam imponerunt: Priamum tanta progenie orbatum, cum in aram confugisset, hostilis manus interemit. Hic si vivis filiis, incolum regno occidisset:

17 *Astante spe barbarica,*
Tellu celatu, laqueanti,
utrum tandem à bonis, 18 an à malis discessisset? tum profecto videretur à bonis. At certe ei melius evenisset, nec tam flebiliter illa canerentur.

Hæc omnia vidi inflamurari,
Priamo vitam exstari,
Jovis aram sanguine tempore.
Quali verò ista, vel quidquam tum potuerit ei melius accidere. 19 quòd si autè accessisset, tamen eventum omnino amississet: hoc autem tempore sensum malorum amisit. Pompejo nostro familiari, cum graviter negotiare Neapoli, melius est factum. 20 coronati Neapolitani fuerunt: nimirum etiam Puteolani vulgò ex oppidis publicè gratulabantur. Ineptum sane negotium, & Græculum: sed tamen fortunatum. Utrum igitur, si tum esset extinctus, à bonis rebus, an à malis discessisset? Certe à miseris, non enim cum focero bellum gessisset, non imperator arma sumisset, non domum reliquisset: non ex Italia fugisset.

1. *Inter patriam vitam.* Sic omnes & tres Gul. Viç. *Faci patriam* sed illud vel conditionem h. ponens non bene tollitur.
2. *Ut ipse animi deterrimus.* Tuentur id o. m. s. non animo consensu. licet Lamb. & agit eum Viç. *deterrimus*.
3. *Memoria & primi hominis nepos.* Vulg. abest, & primi. Restitui ex Viç. o. Pall. & tribus Gul. Mart. Gomb. Fab. Vat.
4. *Aberrare à proposito facit le patiebar.* Ita communis o. m. s. cum Lam. consensu, vulg. propositio abest & in Viç. edit.
5. *Vide te altè spectare.* A. *De rebus*, hæc elegantiam debemus quinque Pall. Mare. Gomb. Fab. vulg. *alia*.
6. *Ita enim sic animam interire.* P. Pallom divertit ab hac lectione Vi. mario, quam quatuor Pall. Mart. Gomb. Fab. Pith. Var. cuentus. Sec. ut Viç. sic enim animam sic vulg. sic animam sic interire.
7. *Non igitur aliquis dolor.* Præteream, si penas me esset, lecto tertii Pall. codicis: Non igitur. Enammet, cor acuto cor acce in pectore.
8. *Res Democritum infumulat Epicurus.* Pal. pr. & quærit. quæsi Democritum vel quæsi.
9. *Ubi igitur malum?* Quoniam nihil tertium est. Lamb. lectioni addit palamta. quique Pall. Fab. Pith. Vat. ipequemet Viç. vulg. *Ubi igitur malum est, quæritur nihil tertium?*
10. *Quam est in æquum.* In Crepundis docui, legendum ex sec. terr. Bell. *Quam est ad æquum non decessit.*
11. *Quamvis hic aut. in mortem sibi ipsi confecerent.* Ita partim veteres Codices partim Lamb. & Viç. vulg. quid mali hic audi in mortem sibi ipsi confecerent. Gul. ex conjectura quæ pro quæ. Pal. lib. *confecerent*.

12. *Ambraciotam Cleombrotum.* Nescio quid velint o. Pall. cum Vat. & Pith. ingerendo oculis clarè Theodor. vel trembratum.
13. *Quod à vita quidam per inedia discedens.* Tuentur hanc lect. unà voce m. s. & edit Lamb. tamen, à vita, unde conjiciens Gul. quod de vita, quia in Fabrico pro quod erat quo.
14. *Mitto alios.* Sic sec. terr. quart. Fab. Viç. edit. vulg. *emitto*.
15. *Quibus septem & decem iusta uxore natus.* Accessit Lamb. ratione meliori suffulso, & auctoritate secundi Pall. motus. ceteri propositionem tollunt. Fab. Pith. pr. terr. quart. quint. Pall. Viç. edit.
16. *Sei usi in altero est.* Quam lectionem ex pr. sec. indicavi in Crepundis, jam licet accedente quarto, veritus sum in eorum rec. per se, facta in altero est.
17. *Astante spe barbarica.* Nihil variant libri hæc quidem. Gm. tamen legendum censebat, *Ac stante*, & illud ex secundo offic. hac trahit, *pe. i. primam enim, ut stante res faceret stibamus, in agendo plus, quam scribendo spera poverimus.* Mibi aliud videatur, nec vacat jam dicere.
18. *An à malis discessisset.* Distimunt ita plerique libri. Gal. tamen sic leg. *discessisset eum, Prius*.
19. *Quod si animi accessisset.* Ita Fab. Pith. quinque Pall. & si accurati ore auct exigatur, omnino melius erit. vulg. *accessisset à solo* invecum primò.
20. *Coronati Neapolitani fuerunt nimirum etiam Puteolani vulgò ex oppidis.* Ita omnes libri, præter Gomb. partim ante vulg. in se ferunt: unde Gultelmus arcolabur fuerunt nimirum etiam Puteolani: partim vulgò est.

non, exercitum amissio, nudus in castrorum ferrum, & manus incidisset: non liberi defecit: non fortunæ omnes à victoribus possiderentur, qui, si mortem tuam obiisset, in amplissimis fortunis occidisset. is propagatione vitæ quæ, quantas, quàm incredibilem haurit calamitates? Hæc morte effugiuntur, etiam si non euenierint, tamen quia possunt euenire, sed homines ea sibi accidere posse non cogitant. Metelli sperat sibi quisque fortunam: *proinde quasi aut plures fortunati sint, quam enselices, aut certe quidquam sit ea rebus humanis, aut sperare sit prudentius, quam timere.* Sed hoc ipsum concedatur, bonis rebus homines morte privati: ergo etiam carere mortuos vitæ commodis, idque esse miserum, certe ita dicant necesse est. An potest is, qui non est, re ulla carere? triste enim est nomen ipsum carendi, quia subicitur hæc vis: habuit, non habet: desiderat, requirit, indiget. opinor, hæc incommoda sunt carentis, caret oculis, odiosa cæcitas. liberis, orbitas, valet hoc in vivis: mortuorum autem non modo vitæ commodis, sed ne vitæ quidem ipsa quisquam caret. de mortuis loquor, qui nulli sunt, nos, qui sumus, num aut si coramibus caremus, aut penais, sit qui id dixerit? certe nemo, quid ita? quia *etiam si non habebas, quod tibi nec usu, nec natura sit aptum, non careas, etiam si sentias te non habere.* Hoc premendum etiam atque etiam est argumentum, confirmato illo, de quo, si mortales animi sunt, dubitare non possumus, quoniam tantus interitus in morte sit, ut ne minima quidem suspicio sensus relinquatur. hoc igitur probe stabilito, & fixo, illud excutiendum est, ut sciat, quid sit carere, ne relinquatur aliquid erroris in verbo. **CARERE** igitur hoc significat, egere eo, quod habere velis. inest enim velle in carendo, nisi cum sic, tanquam in febris, dicitur, alia quadam notione verbi. dicitur enim alio modo etiam carere, cum aliquid non habeas, & non habere te sentias, etiam si id facile patiare. carere enim in morte non dicitur, nec enim esset dolendum, dicitur illud, *bono carere quod est malum.* sed ne vivus quidem bono caret, si eo non indiget: sed in vivo intelligi tamen potest, regno carere: dici autem hoc in te satis subtiliter non potest: possit in Tarquinio, cum regno esset expulsus, at in mortuo ne intelligi quidem potest. *carere enim sentientis est: nec sensus in mortuo:* nec carere quidem igitur in mortuo est. quamquam quid opus est in hoc philosophari, cum sem non magnopere philosophia egere videamus? Quoties non modo doctores nostri, sed universi etiam exercitus ad non dubiam mortem concusserunt? quæ quidem si timeretur, non L. Brutus arcens eum reditu tyrannum, quem ipse expulerat, in prælio concidisset: non cum Latinis decertans pater Decius, cum Etruscis filius, & cum Pyrrho nepos, se hostium telis objecissent: non uno bello pro patria cadentes Scipiones Hispania vidisset, & Paullum & Geminum Capnæ, Venustia Marcellum, Latini Albinum, Lucani Græcum. num quis horum miser hodie? *nam quidem post spiritum extremum: nec enim potest esse miser quisquam sensu perempto.* At id ipsum odiosum est sine sensu esse. Odiosum, si id esset carere. cum vero peripicuum sit, nihil posse in eo esse, qui ipse non sit: quid potest esse in eo odiosum, & qui nec careat, nec sentiat? quamquam hoc quidem nimis sæpe, sed eo, quod in hoc inest omnis animi contractio, ex metu mortis, qui enim satis videtur, id quod est luce clarius, animo, & corpore con-

sumto, totaque animante deleta, & facta interitu universo, illud animal, quod fuerit, factum esse nihil, is plane peripiciet, inter Hippocentaurum, qui nunquam fuerit & regem Agamemnonem, nihil interest: nec plures, nunc facere M. Camillum hoc civile bellum, quam ego illo vivo fecerim Romam captam. Cur igitur & Camillus doleret, si hæc post trecentos, & quinquaginta fere annos euentura putaret & ego dolessem, si ad decem millia annorum gentem aliquam nostram potituram putem? quia **TANTA CARITAS patria est, ut eam non sensu nostro, sed salute ipsius metiamur.** Raque non detoret sapienter mori, quæ propter incertos casus quotidie imminet, propter brevitate vitæ nunquam longe posse abesse, quo minus in omne tempus reipub. suisque contulæ, & posteritatem ipsam, cujus sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere. Quæ licet etiam mortalem esse animam iudicantem, æterna moliri, non gloriæ cupiditas, quam enervans nec sit, sed virtutis, quam necessariæ gloriæ, etiam si tu id non agas, consequatur. natura vero hæc habet, ut, quo modo initium nobis certis omnium ortus nostras asserat sic exitum mors: *ut nihil pertinet ad nos ante ortum, sic nihil post mortem pertinet.* in quo quid potest esse mali, cum & mori nec ad vivos pertinet, nec ad mortuos? alteri nulli sunt, alteros non attingit: quam qui leviores faciunt, somni simillimam volunt esse, quasi verò quisquam ita nonaginta annos velit vivere, ut, cum sexaginta confecerit, reliquos dormiat, ne suos quidem id velit, non modo ipse. Eudymion verò, si fabulas audire volumus, nescio quando in Latino obdormivit, qui est mons Caræ, nondum, opinor, exspectatus, num igitur eum curare censes, cum Luna laboret, à qua consopitus putatur, ut eum docementem oscularetur? quid curet autem, qui ne sentiat quidem? *habet somnum imaginem mortis, eamque quotidie induit.* Et dubitas, quin sensus in morte nullus sit, cum in eius simulacro videas esse nullum sensum? Feilantur ergo isti inepuz præne aniles, ante tempus mori, miserum esse, quod tandem tempus? natura ne? At ea quidem dedit usuram vitæ, tanquam pecuniæ, nulla præstituta die. Quid est igitur, quod querat, si repetit cum vivit? ea enim conditione acceperat. *Idem, si puer parvus occidit, æquo animo ferendum putant: si verò in cunis, ne querendum quidem.* Atqui ab hoc acerbius exegit natura, quod dedit, nondum gustaverat, inquam, vitæ suavitatem: hic autem iam sperabat magna: quibus frui ceperat. At id quidem ipsum in ceteris rebus melius putatur, aliquam partem, quam nullam, attingere, cur in vitæ fecus? Quamquam non male ait Callimachus, *nullo sapio lacrymas Priamum, quam Troiam,* eorum autem qui exacta ætate moriuntur, fortuna laudatur. cur? *nam, æor, nullis, si vita longior daretur, posset esse iucundior.* **NIHIL EST ENIM profectio homini prudentia dulcius, quam M. ut cetera asserat, affert certe sententia.** **QUAE VERO ÆTAS longa est?** aut quid omnino homini longum? nonne modo pueros, modo adolescentens, in curia, à te go insequens, nec opinantem affecuta est senectus? sed quia ultra nihil habemus, hoc longum ducimus. omnia ista, perinde ut cuique data sunt, & pro rata parte à vitæ, aut longa aut brevia dicuntur. Apud Hypanim fluvium, qui ab Europæ parte in Pontum insluit, Aristoteles ait bestiolas quasdam nasci, quæ unum diem vivunt, ex his igitur, hora octava quæ mortua est, proventus ætate mortua est: quæ verò occiden-

1. An potest is, qui non est, re ulla carere? Lepidus Fab. qui non est, qui cui accedit (ecce in supponens. Mihi videtur pro qua legendum quid. Sed nihil refert.

2. Carere enim in morte non dicitur. Quinque Pall. Vat. Fab. Pic. hanc lectonem præstant: ed. Vici. Carere enim male, id non dicitur.

3. Cum Pyrrho nepos. Dele vi partem etiam antiquam, sequutus quinque Pall.

4. Paullum & Geminum Ira V. & quinque Pall. non hæc itera amplius, Geminum ac inepete vulg. Paullum & Emlinum, nam & Vat. Paullum Geminum Capnæ.

5. Qui nec careat, nec sentiat? Prebant Lamb. hæc quinque Pall. æquo ipse Vici.

6. Moris nec ad vivos pertinet, nec ad mortuos? Eleganter mihi videtur illud pertinet subauditum princeps Pall. qui eo definitur.

7. Nemo est, nulli si vita longior daretur. Ita Lamb. ita Fab. duoque Pall. tert. quinque Vici. Nam, vero, non ista, prævia cong.

8. Pro rata parte à vitæ, aut longa aut brevia dicuntur. Secuti somus Vici obsequentes habentem Pall. per. quart. quæ. Ceterum Grut. videbatur illud pro rata partibus. Vulg. omittunt à vitæ Lamb. post. à parte vitæ aut longæ.

te sole, decrepita: eo magis, si etiam solstitiali die. confer
 nram longissimam aetatem cum aeternitate, in eadem propemodum
 brevitate, qua illa bestialia, reperimus. Contemniamus igitur
 omnes ineptias: (quod enim levius huic levitati nomen
 imponam?) totamque vitam bene vivendam in auro robore, ac ma-
 gnitudine. Et in omnium rerum humanarum contentione, ac despi-
 cencia. I. Et in omni virtute ponamus. nam nunc quidem
 cogitationibus molestissimis excaminamur, ut, si ante
 mors adventet, quam Chaldaeorum promissa consecuti su-
 mus, spoliati magnis quibusdam bonis, illius, desituri i-
 que videamur. Quod si exspectando, & desiderando
 pendemus nimis, cruciamur, angimur: pro dii immor-
 tales! quam iter illud jucundum esse debet, quo confecto, nulla reli-
 qua cura, nulla sollicitudo futura sit! quam me delectat Thera-
 mene, quam elato animo est! cui enim stemus, cum legi-
 mus, tamen non miserabiliter viri clarus emoritur, qui
 eam conjectus in carcerem tringita iussu tyrannorum,
 & venenum ut sitiens obduxisset, reliquum sic è populo e-
 jecit, ut id resonaret, & quo sonitu reddito, arridens. Pro-
 pter, inquit, hoc pulcro Crisita, qui in eum fuerat raterimus.
 Græci enim in convivio solent nominare, cui poculum
 tradituri sint. Lulii vir egregius extremo spirititu, cum
 jam præcordiis conceptam mortem contineret: è vereque
 ei, qui venenum præberat, mortem esse eam auguratus,
 quæ brevi consecuta est. Quis hanc animi maxime agilitatem
 in ipsa morte laudat, si mortem, malum judicaret? Vadit in
 eundem carcerem, aique in eundem paucis post annis scy-
 phum Socrates, eodem scelere judicium, quo tyrannorum,
 Theramenes. quæ est igitur ejus oratio, qua facit eum
 Plato usum apud iudices, jam morte multatum? Magna
 me, inquit, spes tenet, iudices, bene mihi evenire, quod mittar ad
 mortem. necesse est enim, sit alterum de duobus; ut aut sensus e-
 immo omnia mors auferat, aut in alium quemdam locum ex huius lo-
 ci morte migretur. quamobrem sine sensu existimatur, morique ei
 sensus similis est, qui nonnunquam, etiam sine visis somniorum,
 & placidissimam quietem affert: dii boni, quid lucris est emori? aut
 quam multi dies reperiri possunt, qui satis non anteponatur, cui si-
 mili futura est perpetuitas omnis consequenti temporis? quæ me bea-
 tior? si vera sunt, qua dicuntur, migrationem esse, mortem, in eas
 res, quas, qui è vita exceperunt, incolunt: id multo jam beatius est,
 si, cum ab eis, qui se iudicem numero haberi volunt, evaseris, ad
 eis venire, qui vere iudices, appellantur. Minos, Rhadamantum,
 Eacum, Triptolezum: convenireque eos, qui iusti, & cum fide vi-
 ventium, hac peregrinatione medicorum vobis videtur potissimum vero colloqui
 cum Orpheo, Musæo Homero Hesiodo liceat, quanti tandem estimatus
 equidem sepe emori, si fieri posses, vellem, ut ea, qua dico, mihi li-
 beret invenire. quanta delectatione autem afflueret, dicit Palama-
 dem, cum Ajaxem, cum aliis, iudicio iniquorum circumventis, con-
 ventum tentarem etiam summorum regum, qui maximas copias duxit
 ad Trojam, & Ulyssis. Si sphyraque prudentiam: nec ob eam rem, cum
 hac exquirem, sicut hic faciebam, capite damnaret, ne vos qui-
 dem iudices, si, qui me absistis, mortem timueris. nec enim

cuiquam bono malo quidquam evenire possit, nec viros, nec mortuos:
 nec unquam ejus res a diis immortalibus negligerent. nec mihi ipse
 hoc accidit fortuito, nec vobis ego, à quibus accusatus sum, aut à
 quibus condemnatus, habeo quod succensam, nisi quod mihi nocere se
 crediderunt. 9. & hæc quidem hoc modo, nihil autem meo-
 lius astimo. Sed tempus est, inquit, jam hinc abire me, ut mor-
 riar, vos, ut vitam agatis, utrum autem sit melius, dii immortia-
 les sciunt: homines quidem scire arbitror noninem. Ne ego
 haud paullo hunc animum malim, quam eorum omnium
 fortunas, qui de hoc judicaverunt. et si quod præter deos
 negat scire quemquam, id scit ipse, utrum melius sit, nam
 dixit ante. sed suum illud, nihil ut affirmet, tenet ad ex-
 tremum: nos autem tenemus, ut nihil sentiamus esse
 malum, quod sit à natura datum omnibus. intelligamus-
 que, si mors malum sit, esse sempiternum malum. nam
 vita miseræ, mors finis esse videtur, 10. mors si est mise-
 ra, finis esse nullus potest. Sed quid ego Socratem, aut
 Theramenem, præstantes viros virtutis, & sapientie glo-
 ria, commemoro, cum Lacedæmonius quidam, cujus ne
 nomen quidem proditum est, mori em tantopere contem-
 perit, ut, eam ad eam duceretur, damnatus ab iphoris, &
 esset vultu hilari, atque lato, dixissetque ei quidam ini-
 micus, Contemnisme leges Lycurgi? responderit, Ego ve-
 rō illi maximam gratiam habeo, qui me eo parva molestaverit, quam
 sine mutatione, & sine versura possem dissolvere. O virum Spar-
 ta dignum! ut mihi quidem, qui tam magno animo fue-
 rit, innocens damnatus esse videatur. Taleis innumera-
 bileis nostra civitas tulit. Sed quid dices & principes
 nominem, cum legiones scribat Cato sæpe alacris in eum
 locum profectas, unde redituras se non arbitrentur?
 Partinimo Lacedæmonii in Thermopylis occiderunt, in
 quo Simonides:

Dis hospes Sparta, nocte hic vidiſſe jacentis,
 Dum sacris patria legibus obsequitur.
 Quid dux Leonidas dicit? Pergite animo forti, Lacedæ-
 monii: hodie apud inferos fortasse cenabimus. fuit
 hæc gens fortis, dum Lycurgi leges vigeabant. è quibus u-
 nus, cum Perles hostis in colloquio dixisset glorians, So-
 lem præ faciebam multitudine, & sagittarum non videretis. In
 umbra, inquit, igitur pugnabimus. Viros commemoro. qua-
 lis tandem Lacana? 11. quæ cum filium in prælium mi-
 sisset, & interfectum audisset, Idæreo, inquit, genueram, ut
 esset 12. qui pro patria mortem non dubitaret occumbere. 13. Esto
 2. fortes, & duri Spartiata: magnam habet vim reip. disci-
 plina. quid? Cyrenæam Theodorum, philosophum non
 ignobilem, nonne miramur? cui cum Lyimachus rex
 crucem minaretur, Istitis quæso inquit, ista horribilia mi-
 nitare purpuratis tuis: Theodori quidem nihil interest, huma-
 ne, an sublimè putrefas, cujus hoc dicto admoneor, ut aliquid
 etiam de humatione, & sepultura dicendum existimem:
 rem nō difficilem, iis præsertim cognitis, quæ de nihil sen-
 tiendo

1. In omni virtute ponamus. J. Adde Pall. pr. tert. quart. quine cum
 Pit. r. m. post ponam. in sua tyrannorum, infer. oribus: ita doctum.
 2. Quæstio: bene me delectat Theramene. J. Sic V. & Pall. pr. tert.
 quart. quine: vulg. nulli sima.
 3. Quam iter illud jucundum esse debet. J. Duda ante Lamb. qui tamen
 tanquam princeps in hac emendatione triumphat, sic edidit V. & sic
 habet ad verbum in Pall. tert. quart. Pit. in pr. ac quint. ubi am-
 plius, vulg. quam iterabile iter illud in eundem est.
 4. Venenum ut sitiens obduxisset. Primus V. & laudem hujus emen-
 dationis tunc, in Lamb. ceter. quæ sunt hinc: hoc quoque Pall. Vat.
 5. Quæstio: addit et accidit. Ita V. & Pall. pr. tert. quart. quine.
 6. Nihil magis placere lectio tert. Pall. quæd fuit reddidit accidit, quod al-
 ludic etiam pr. quæd fuit reddidit et accidit. ut innot. leviss. poculum &
 vultu habebat. aliter, sic, vulg. quæ fuit reddidit.
 7. V. & Pall. pr. tert. quart. quine. Recino: vulg. etiam si præbe-
 re, etiam in Pall. tert. quart. libri optimis, quam etiam in Gryph. repe-
 ditur testatur Mich. Breot, quid si quis præberet aut præberet mali? &

præbe vel præberet quod est præbe.
 7. Sine igitur somniorum. J. Opt. mus Pal. tert. la. fr.
 8. Placuisse hanc quietem affert. J. Fab. Pal. quart. pace huiusmodi.
 9. Et hoc quidem hoc modo, nihil autem meo-
 lius astimo. J. Sic Lamb. post
 Man. & V. & quibus assentitur pr. Pall. vulg. pro astimo, extrens.
 10. Mortis est misera, finis esse nullus potest. J. O. & m. nostri, & editio
 Lamb. mortis est misera, finis esse nullus potest. quod etiam est in m. Suf-
 fredi.
 11. Quæcum filium in prælium misisset. J. Pal. sec. m. pr. quint. amiserit, hoc
 est, onandasset, ut supra.
 12. Qui pro patria mortem non dubitaret occumbere. J. In huius vulgatis edi-
 tionibus cum quibus conspirat hinc V. & licet ver. cod. itemque Pit.
 Fab. & tert. prior. Pall. ac Vat. morte occumbere, unde Lamb. morte occum-
 bere quine: denique plane omittit T. m. pr.
 13. Ego fortis & duri Spartiata. Et hic vulgatz cum Man. subscriptis
 mus: V. & sic fortis & duri Spartiata. sed quinque Pall. & sic fortis.

dicendo paullo ante dicta sunt, de qua Socrates quidem quid sentierit, apparet in eo libro, in quo moritur: de quo jam tam multa diximus, cum enim de immortalitate animorum disputavisset, & jam moriendi tempus urgeret, rogatus à Critone, quem admodum sepeliri vellet, Multam vero, inquit, operam, amici, frustra consumsi. Critoni enim nostro non persuasi, me hinc avolaturum, neque quidquam mei relicturnum, verum tamen, Crito, si me asequi poteris, aut sibi natus eris, ut tibi videbitur, sepelias. sed, mihi crede, nemo me vestrum, cum hinc excessero, consequetur. Præclare id quidem, qui & amico permiserit, & se ostenderit de hoc toto genere nihil laborare. Durior Diogenes, & id quidem sentiens, sed, ut Cynicus, asperius, proies se quasi inhumatum. tum amici, Volucresque, & seris? Minime vero, inquit: sed bacillum propter me, quo abigam, ponitote. Qui poterit illi, non enim sentis. Quid igitur mihi, serarum laniatus oberis, nihil sentiens? Præclare Anaxagoras: qui cum Lampro mole retur, querentibus amicis, velle ne Cræomenus 2 in partem, si quid ei accidisset, afferri: nihil vacasse est, inquit. undique enim ad inferos tantundem via est. Totaque de ratione humani nominis unum tenendum est: ad corpus illam pertinere, sive occiderit animus, sive vigeat. In corpore autem perspicuum est, vel extincto animo, vel elapso, nullum residere sensum. Sed plena errorum sunt omnia, trahit Hectorem, ad curru religatum, Achilles: lacerari eum, & sentire, credo, putat, ergo hic ulciscitur, ut quidem sibi videtur. At illa sicut acerbissimam rem morietur:

Vidi vitæ quod me passa agerem, Hectorem quadrupago curru raptarier, quem Hectorem? aut quamdiu ille erit Hector? melius Accius & aliquando sapiens Achilles, Immo enim verò corpus Priamo reddidi, Hectorem abstuli. Non igitur Hectora traxisti, sed corpus, quod fuerat Hectoris. Ecce alius exoritur à terra, qui matrem dormire non sinat.

Mater, se appello, tu qua curas somno suspensa levata, Neque se mei miseres: surge, & sepeli natum, Hæc cum pressis, & siebilibus modis, 4 qui totis theatris moestitiam inferant, concinuntur: difficile est, non eos, qui inhumati sunt, miseros iudicare:

— prius quam sera, volucresque: metuit ne laceratis membris minus bene utatur: ne combustis, non extimescit.

Hæc velle quia semias regis, deusdatus ossibus, Per terram sania delubus fœde direxerit. Non intellego, quid metuat, cum tam bonos septenarios fundat ad tubiam. Tenendum est igitur, nihil curandum esse post mortem, 5 cum multi inimicos etiam mortuos poenitentur. Exlectatur luculentis sanè versibus apud Ennium Thyestes, primum ut naufragio pereat Atreus, durum hoc sanè: talis enim interitus non est sine gravi sensu, illa inania,

— Ipse sum vni saxo fixus asperis, Evulsoratus, latera pendens, saxa spargens tabo;

Sanie & sanguine atro. Non ipsa saxa magis sensu omni vacabunt, quam ille, latera pendens, cui se hic cruciatum cenfer optare, quam essent dura, si sentiret? & nulla sine sensu sunt. Illud vero perquam inane,

Neque sepulcrum, 7 quo recipias, habeat, partem corporis: Vbi, remissa humana vita, corpus & requiescat à malis.

Vides quanto hæc in errore ventitent: porum esse corporis, & requiescere in sepulcro putat mortuum, magna culpa Pelopis, qui non eruditi filium, nec docuerit, quatenus esset quidque curandum. Sed quid lingu orum opinioniones animadvertem, nationum varios errores perspicere cum liceat? conduunt Egypti mortuos, & eos domi servant: 9 Persæ etiam cetera circumlitos condunt, ut quam maxime permaneant diuturna corpora. Magorum mos est non humare corpora luorum, nisi à fetis sint antè laniata, in Hærcyana 10 plebs publi colitantes: optimates, domesticos, nobile autem genus canum illud scimus esse, sed pro sua quisque facultate parat, à quibus lanietur: camque optimam illi esse censent sepulcrum, permulta alia colligit Chryppus, ut est in omni historia curiosus, sed ita terra sunt quedam, ut ea fugiat & reformidet oratio. Totus igitur hic locus est contemnendus in nobis, non negligendus in vestris: ita tamen 11 ut mortuorum corpora nihil sentire sentiamus, quantum autem consuetudini, fama que dandum sit, id carent vivi, sed ita, ut intelligant, nihil ad mortuos pertinere, sed profecto mori tum aquisimam animo appetit, cum sui se laudibus vita occidens consolari potest, nemo parum diu vixit, qui virtute per se per se fundum est numerare. multa mihi ipsi ad mortem tempestita fuerunt: que utinam potuissem obire, nihil enim jam acquirere: cumulata erant officia vite, 12 cum fortunæ bella restabant, quare si ipsa oratio minit perficeret, ut mortem negligere possimus: at vita acta pecciat, ut satis, superque vixisse videamur, quosquam enim sensus abierit, tamen summi, & proprii boni & laudis, & gloriæ, quam vi non sentiant, mortui non carent. 13 ENIM nihil in se habet gloria, curexpetatur, tamen virtutem tanquam umbra sequitur, verum multitudinis iudicium de bonis, si quando est, magis laudandum est quam illi ob eam rem bene: Non possum autem dicere, quoquo modo hoc accipiat, Lycurgum, Solonem, legum, & publicæ disciplinæ cætere gloria: Themistoclem, Epaminondam, bellicæ virtutis ANTE ENIM Salaminæ ipsam Neptunus obruet, quam, Salaminæ iropæi memoriam: priusque Bœotia Leuctra tollentur quam pugna Leuctricæ gloria, multo autem tardius fama deseret Curium, Fabricium, Calatinum, 13 duos Scipiones, duos Africanos, Maximum, Marcellum, Paulum, Catonem, Lælium innumerabilis alios, quorum similitudinem aliquam qui arripuerit, non eam fama populari, sed vera bonorum laude meriens, fidenti animo, 14 si ita refert, gradietur ad mortem, in qua aut summum bonum, aut nullum malum esse cognovimus: secundis vero suis rebus

1. quæ hæc illam propter me.] Lamb. suffragantur Nart. Gemb. Fab. Vat. Pal. quart. vulg. prope me.
2. In partem, si quid ei accidisset, afferri.] Secutus est Lamb. V. & qui ita edidit, verum Pall. tollunt ei ac quatuor priores pro afferri, afferri. Pit. conferri.
3. Hectorem curru quadrupago.] Ita ordinant quinque Pall. & antiquiores, mediâ producebant, ut multa infinita Cælorem, & solum sicut Anibal.
4. Qui tibi ibeantur moestitiam inferant, concinuntur.] V. & sic edenti adfunt quatuor Pall. Fab. Pich. vulg. concinuntur.
5. Cum multi inimicos etiam mortuos poenitentur.] Ita imprimendum curru, quia etiam sic Lamb. & veteri cod. nec al. ter Gemb. Gryph. Vat. de. nique Pall. omnium optimas: quali nempe formâ restituit & Lang. Officiorum l. c. 43 p.
6. Nulla fuit sensu sunt.] Sensu abest ab o. Pall. itemque Fab. Pit.
7. Quo recipias habes.] Sic V. & Lamb. lectio quo recipias, videtur in Pall. tert. quint. & Fab. quæ præ nostrâ nauci non est.
8. Requiescat à malis.] Omittunt Mart. Gemb. Fab. Pall. quart. quint.

propositionem. Ego eam omnino delendam cenfco, & ne officiat trochaico.
9. Persæ etiam cetera circumlitos condunt.] Ita Lamb. cui acced. V. & l. x. c. 8. ut & Man. Nepos. Sic denique Pall. tert. quart. quint. Fab. Pith. quid multistota lunt condunt. a. legum. A. Egypt.
10. Plebs publica alit tener.] Nescio quid velit Pall. tert. quart. quint. pro publi. ceteris plebsi teponens.
11. Ut mortuorum corpus nihil sentire sentiamus.] Quinque Pall. mff. Suffridi Mart. Gemb. Pit. nihil sentire viri sentiamus, quemadmodum & Vat. exceperat.
12. Cum fortuna bella restabant.] Ita legendum, produxi in Crepan. dixit ex optimo Pal. tert. acced. ei bonitate geminatus germanus quatuor vulg. cum fortuna bella restabant.
13. Duo Scipiones, duo Africanos.] Gemb. sec. tert. pall. melius, duo Scipiones duo Africanos & sic Vat. exceperat, nec auctori insolens.
14. Si ita refert.] Sic Pall. tert. cum tali glossa, exped. itemque quart. quint. Gryph. Mart. Gemb. Fab. Pich. vulg. si ita refert.

rebus volet etiam mori. non enim tam cumulus bonorum iucundus esse potest, quam molestia decedens. hanc sententiam significare videtur Laconia illa vox, qui cum Rhodius Disgoras, Olympicus nobilis, uno die duos suos filios victores Olympix vidisset, accessit ad senem, & gratulatus. Morte Disgora, inquit, non enim in eadem adfensurus es. Magna hæc, & nimium fortasse Græci putant, vel tum potius putabant, isque, qui hoc Disgoræ dixit, permagnam existimans, treis Olympicas una e domo prodire, cunctari illum diutius in vita, fortunæ obiectum, inutile putabat ipse. Ego autem tibi quidem quod satis esset, paucis verbis, ut mihi videbar, responderam. concesseris enim, nullo in malo mortuos esse: sed ob eam causam contendi, ut plura dicerem, quod in desiderio, & lectu hæc est consolatio maxime, nostram enim, & nostra causa susceptum dolorem, modice ferre debemus, ne & nosmetipsos amare videamur. illa superscriptionis inolerabilis dolore cruciatis, si optinatur eis, quibus orbiati sumus, esse eum aliquo sensu in malo, quibus vulgo opinantur, hanc excutere opinionem mihi met volui radicibus, eoque sui fortasse longior. A. Tu longior? non mihi quidem, prior enim pars orationis tua factebat, ut mori cuperem? posterior, ut modò non nollem, modò non laborarem. 1 omni autem oratione illud certe perfectum est, ut mortem non ducerem in malis. M. Num igitur etiam theorum epilogum desideramus? an jam hanc artem planè relinquitur? A. Tu verò istam ne reliqueris, quam semper ornasti: & quidem iure. illa enim te, 2 verum si loqui volumus, ornaverat. sed quoniam est iste epilogus? 3 vero enim audire, quicquid est. M. Deorum immortalium iudicia solent in scholis profere de morte, nec verò ei fingere ipsi, sed Herodotus auctore, aliisque pluribus. Primum Argæ sacerdotis, 4 Cleobis & Biron filii, prædicantur. nota fabula est: cum enim illam 3 ad solenne, & statum sacrificium curru vehi jusset, satis longè ab oppido ad fanum, morarenturque iumenta: tunc juvenes ii, quos modò nominavi, veste posita corpora oleo perunxerunt: ad jugum accesserunt. ita sacerdos advecti in fanum, cum currus esset ductus à filiis, precata à dea dicitur, 6 ut illi primum daret pro pietate, quod maximum homini dari possit à deo: post epulatos cum matre adolefcentis, somno se dedisset, mane inventos esse mortuos. Simili precatione Trophonius, & Agamedes, ubi dicuntur: qui, cum Apollini Delphis templum exedificavissent: venerantes deum, petierunt mercedem non parvam quidem sperari. 7 laboribus, nihil certi, sed quod esset optimum homini, quibus Apollo se id daturum offendit, post eius diei tertium: qui ut illuxit, mortui sunt reperti. Iudicavisse deum dicunt & eum quidem deum, cui reliqui dii concessissent, 7 ut præter ceteros divinaret. Affertur etiam de Sileno fabella quædam: qui cum à Mida captus esset, hoc ei munus pro sua missione dedisse scribitur: docuisse regem, NON NASCI HOMINI LONGÈ optimum esse: proximum autem quam primum mori. qua est sen-

tentia in Ctesphonte usus Euripides:

Nam nos desebat carnis celebratis diemum,
Lugere, ubi esset aliqui in lucem editus,
Humana vota varia reputant mala:
At, qui labores morte finisset gravos,
Hunc omnium amicos laude, & lætitiæ exequi.

simile quiddam est in consolatione Crantoris: 9 ait enim Terentium quendam Elisium, cum graviter filii mortem moereret, venisse in Pnychomantium, qua rentemquæ fuisset tantæ calamitatis causa: huic vo in tabellis tuis hujusmodi versiculos datos:

Ignarus hominum in vita menibus errant:
Euthymos poterit 27 satorum munera, lebe,
Sic fuit vitæ sumus, & sique, ubique.

His, & talibus auctoribus usi, 12 confirmant causam, rebus à diis immortalibus iudicatum. Alcidas quidem amator antiquus, in primis nobilis, scripsit etiam iudicationem mortis, qua constat ex enumeratione humanorum malorum. cui rationes ex, quæ exquisitiùs à philosophis colliguntur, defuerunt, ubertas orationis non defuit: clara verò moris pro patria oppedita, non solum gloriosa rhetoribus, sed etiam beata videtur solent, repetunt ab Erichæo: cuius etiam filii cupide mortem expetiverunt pro vita civium: Cordrum, qui se in medios immisit hosteis, veste famulati, ne possent agnosci, si esset ornatu regio: quòd oraculum erat datum, forex interfectus esset, vestrius Athenas fore. 13 Menocceus verò non præmittitur: qui oraculo edito largitus est patris suum sanguinem. Iphigenia Aulide ducte se immolandam iubet, ut hostium sanguine elictur suo Veniunt inde ad propiora, Harmonius in ore, & Aristogiton, Laq cedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas vigent, nostros non norunt: quos enumerare magnum est: ite sunt multi, quibus videmus optabileis mortis fuisse cum gloria. qua cum ita sint, magna tamen eloquentia est utendum, atque ita velut superiore e loco concionandum, ut homines mortem vel optare incipiant, vel certe timere desistant. nam si supremus ille dies non existentionem, sed commutationem esset loci, quid optabilius? sin autem perimit, ac delet omnino, quid melius, quam in mediis vitæ laboribus obdormiscere, & ita conniventem, omnino consopiri sempiterno? quod si fiat, melior Ennii, quam Solonis oratio. hic enim noster,

Nemo me lacrymis decoret (inquit) nec funera flatus
Faxit.

At verò sapiens ille,

Morimæ ne careat lacrymis: liquamus amicis
Mororem, ut celebrem funera cum gemitu.

Nos verò, si quid tale acciderit, ut à deo denuntiatum videatur, ut exeamus à vita, læti & agentes gratias partemur, emittique nos è custodia, & levati vinculis arbitremur, ut aut in æternam, 14 & clarè in nostram domum remigremus, aut omni sentu, molestia que careamus: sin autem nihil denuntiabitur, eo tamen limus animo 15, ut

Cccc horri-

1. *Omni autem orationis Theodoretus* J. Seclutus sum Lamb. faventes ha-
berent Pall. pr. lec. tert. qu. ne vulg. omni autem ratione.
2. *Primum si loqui volumus.* Est Vitæ lect. constanti. l. ea à Mart. Gem.
à Pal. or. tert. qu. Vat. vulg. & Vitæ loqui.
3. *Quia tam ad id, qui, quid sit.* Item quinquè Pal. unanimi con-
sent. ubi hæc tam quod quodque recipiendum duo.
4. *Cleobis & Biron filii.* Fab. Pit. Mart. Gem. Pall. tert. qu. qu. qu. qu.
Zibus quod est quaque in Vat. excerptis.
5. *Ad silenum & statum sacrificium.* Sic Lamb. V. & statum, cum quo
facit quart. qu. Pall. Vat.
6. *Ut illi primum daret.* Pit. & Pal. qu. à prima manu, pravi.
7. *Ne gratias ex eis & venis.* Affertur. Ita edendum curav. rejecto
illo spatio, ab aliquo inepro intrato: mortem esse ipsi nem. hinc missi consi-
derat, nihil huc pertinet. cer. n. Pall. o. & Vat. hujus rei neque vo-
lam neque vestigi. um consp. cio.
8. *Hinc unde, vestis.* Vulg. abeli. Hinc, restitui ex Vitæ ad. Pall. tri-
but. poter. or. bus.
9. *At verum Terentium quendam El. sum.* J. Ita Vitæ cui secundas facit

And. Schol. in Nod. l. 2. c. 11. Vat. excerpta Terentium. Sed o. ferè nulli dis-
crepant. Fab. Pall. pr. quart. terminum lec. ubi amicum, tert. terbinam,
Gem. Terentium, Mart. Terentium.
10. *In tabellis tuis hujusmodi versiculos datos.* Ita Vitæ quinquè Pall.
Pit. vulg. ter.
11. *Satorum munera, lebe.* Ita debet scribi, ut dudum anno: vit. Teræ
& ferè ita Memb. pro latio, l. Mart. Gem. b. Fab. vulg. namque latio: perpe-
ram.
12. *Confirmant causam, rebus à diis immortalibus iudicatum.* Terentii de-
lect. quart. Pal. ceterum Gul. ex conject. leg. volabat. ut rebus.
13. *Menocceus vero.* Lamb. ita emendav. t. quod v. deo confirmari ab
Pit. Pall. tert. qu. Vat. excerptis. Sed Schol. ex Cod. Nesciane. vulgò
Menocceus.
14. *Et clarè in nostram domum remigremus.* Mart. Fab. Pit. Vat. tert.
Pal. plene: unde ex conject. Gul. pane. quod v. visitur in pr.
15. *Ubi hinc libitum diem.* Sic quinquè Pal. V. & ed. vulg. non
duplicet. Fab. in. reb. libitum illam diem.

horribilem illum diem aliis, nobis fastum putemus, nihil quæ in malis ducamus, quod sit vel à diu immortalibus, vel à natura parente omnium constitutum, non enim temerè, nec fortuito facti, & creati sumus, sed profectò fuit quædam vis, quæ generi consuleret humano: nec id gigneret, aut aleret, 1. quod, cum exiret omnes labores, tum incideret in mortis malum sempiternum: 2. portum potius paratum nobis, & per fugium putemus, quo urinam velis passis pervehi liceat, sin resiantibus ventis rejiciemur, tamen

paullo tardius referamur necesse est. Quod autem quonibus necesse est, id ne miserum esse uni potest? Habes epilogum, ne quid prætermisum, aut relictum putes. A. Ego verò, & quidem fecit etiam iste me epilogus firmiorem. M. Optimè inquam, sed nunc quidam validudini tribuamus aliquid, cras autem, & quot dies erimus in Tusculano, agamus hæc, & ea potissimum, quæ levationem habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatum, 3. qui omni è philosophia est fructus uberrimus,

1. Quod cum exiret omnes labores. Ita quinque palliatum Non vulg. exantleris. D. d. am. ut scripsimus legendum docuit Mur. porro codex P. r. exantleris. quod si presilius literarum ductum tineris, eodem recidit tamen evoluit Gul. exudavisse.

2. Per fugium potius paratum nobis. Et per fugium putemus. Ita o. omnino editi, & libri vet. Vi& tamen pres. gum.

3. Qui omni è philosophia est fructus uberrimus. Vi& ed. hanc lectionem habet. pall. tamen tres cum Fab. vit. qui in mai. phi. sophia est. quart. quin. omittunt præpositionem: quart. amplius phi. sophia: unde proclive legitur qui omni philosophia est fructus uberrimus. quam lectionem postea omnibus apicibus inventi in vat. exscriptis.

M. TVLLII CICERONIS
TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM,
AD
M. BRVTVM,
LIBER SECVNDVS.
DE
TOLERANDO DOLORE.

NEOPTOLEMVS quidem apud Ennium philosophari sibi: aut necesse esse, sed paucis: nam omnino haud placere, ego, autem Brute, necesse mihi quidem esse arbitror philosophari: nam quid possim, præteritum nihil agens, agere melius? sed non paucis, ut ille, difficile est enim, in philosophia paucas esse ei nota, cui non sint aut pleraque, aut omnia, nam nec paucas, nisi è multis, eligi possunt: 1. nec, qui paucas perceperit, non idem reliqua eodem studio persequetur, sed in vita tamen occupata, atque, ut Neoptolemitum erat, militari, pauca ipsa multum saepe profant, & ferunt fructus, 2. si non tantos, quanti ex universa philosophia percipi possunt; tamen eos, quibus aliqua ex parte interdum aut cupiditate, aut ægritudine, aut metu liberemur: velut ex ea disputatione, quæ mihi nuper habita est in Tusculano, magna videbatur mortis effecta contentio: quæ non minimè valet ad animum metu liberandum, nam qui id, quod vitari non potest, meruit, is vivere animo quieto nullo modo potest, sed qui, non modò quia necesse est mori, verum etiam quia nihil habet mors, quod sit horrendum, mortem non timet,

magnum, is sibi præsidium ad beatam vitam comparat, quamquam non sumus ignari, multos studiosè contra esse dicturos, quod vitare nullo modo potuimus: nisi nihil omnino scriberemus, etenim si orationes, quas nos multitudinis iudicio probari volebamus, popularis est enim illa facultas, & effectus eloquentiæ est audientium approbatio, sed si reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse confiderent, quem que sperandi sibi, eundem, & bene dicendi finem proponerent, & cum obruerentur copia lententiarum, atque verborum, se junctatem, & famem se mallo quàm ubertatem, & copiam dicerent, 3. unde erat exortum genus Atticorum, iis ipsis, qui id sequi se profitebantur, ignotum: qui jam contigere, pandè ab ipso foro irrisi: quid futurum puta mus, cum, ad iurore populo, quod utebantur antea, nunc minimè nos uti posse videamus? est enim philosophia paucis contenta iudicibus, multitudinem consilio ipsa fugiens, etque ipsi & suspecta, & inuisa: ut vel, si quis universam velit vituperare, secundo id populo facere possit: vel, si in eam, quam nos maximè sequimur, conetur invadere, magna habere possit auxilia à reliquorum philosophorum disciplinis, nos autem universæ philosophiæ vituperatoriibus respondimus in Hortensio. Pro Academia autem.

1. Et qui paucas perceperit. Retinui Vi& lectionem, consensum Fab. pall. sec. rest. quart. Var. trahentem, vulg. perceperit.

2. Si non tantos, quanti. Ex lib. rom. Misipzo e. o. Vi& sed non, & c.

3. Magna habere possit auxilia à reliquorum Philosophorum disciplina. Secut. sumus Turn. l. X. c. d. item Lamb. præpositionem à inferentes, quibus sociatissimum in partem concessam Fab. cod. præferens.

1. Quæ

animos ad satius accipiendos, & eaque mandat his, & ut
 ita dicam, feris, qui adulta fructus uberrimos ferant. A
 gamus igitur, ut carpimus. dic, si vis, de quo disputari
 velis. A. DOLORUM existimo maximum malorum o-
 mnium. M. Etiamne majus, quam dedecus? A. Non
 audeo id dicere quidem, & me pudet tam cito de senten-
 tia esse delectum. M. Magis esset pudendum, si in senten-
 tia permaneres, quid enim minus est dignum, quam tibi
 pejus quidquam videri dedecore, flagitio, turpitudine?
 quare ut effugias, quis est non modo non recusandus, sed
 non ulro appetendus, subeundus, excipiendus dolor?
 A. Ita proliis existimo, quare ne si sane summum ma-
 lum dolor: malum certe est. M. Videtne igitur, quan-
 tum, breviter admonitus, de doloris terrore deieceris?
 A. Video plane: sed plus desidero. M. Experiar equi-
 dem: sed magna res est, animusque mihi opus est non repugnante.
 A. Habebis id quidem. ut enim heri feci, sic nunc ratio-
 nem, quo ea me cumque ducet, sequar. M. Primum igitur
 de imbecillitate multorum, & de variis disciplinis
 philosophorum loquar: quorum princeps & auctoritate,
 & antiquitate Socraticus Aristippus non dubitavit sum-
 mum malum dolorem dicere, & deinde ad hanc enervata-
 tam, pulcherrimamque sententiam satis doctum se Epicu-
 rus praeiit. hunc post Rhodius Hieronymus, dolore va-
 care, summum bonum dixit: tantum in dolore duxit ma-
 li. ceteri, praeter Zenonem, Aristonem, Pyrrhonem, & i-
 dem fere quod modo tu: malum illud quidem, sed alia pe-
 jora, ergo id, quod natura ipsa, & quaedam generosa virtus
 statim respuit, & ne dolorem summum malum diceret, oppo-
 sitoque dedecore, sententia depelleret, in eo magistra vita, phi-
 losophia tot secula permanet. & quod huic officium, quae laus,
 quod decus erit tanti quod adipisci cum dolore corporis
 velit, qui dolorem summum malum sibi esse persuaserit?
 & quam potro quis ignominiam, quam turpitudinem non
 pertulerit, ut effugiat dolorem, si id summum malum esse
 decreverit? quis autem non miser non modo tunc, cum
 premetur summis doloribus, si in his est summum ma-
 lum, sed etiam cum scierit id sibi posse evenire? & quis est,
 cui non possit? ita fit, ut omnino nemo esse possit beatus.
 Metrodorus quidem eum perfecte putat beatum, cui corpus bene
 constitutum sit, & exploratum ita semper fore, quis autem est
 iste, cui id exploratum possit esse? Epicurus vero ead-
 em locum, sicutur sapiens, si vincatur: expectas fortasse
 dum dicat, Partitur, perferet, non succumbet. Magna me-
 hercule laus, & eo ipso, per quem iuravi, Hercule digna:
 sed Epicuro homini aspero, & duro non est hoc tavis: in
 Phalaridis tauro ferat, dicit. Quam suave est hoc? quam hoc non cu-
 ro? Saave etiam? an parum est, si non amarum? at id
 quidem illi ipsi, qui dolorem, malum esse negant, non

solent dicere, cuiquam suave esse cruciari, asperum, diffi-
 cile, odiosum, contra naturam dicunt, nec tamen ma-
 lum. Hic, qui solum hoc malum dicit, & malorum o-
 mnium extremum, sapientem censet id suave dictum, ego
 te non postulo, ut dolorem eisdem verbis afficias,
 quibus Epicurus voluptatem, homo, ut scia, voluptarius,
 ille dixerit sane idem in Phalaridis tauro, quod, si esset in
 lectulo. 9 ego tantam vim non tribuo sapienti contra do-
 lorem. 10 sit fortis in perferendo, officio satis est: ut
 tetur etiam, non postulo, tridus enim res est sine dubio,
 aspera, amara, inimica naturae, ad patiendum, toleran-
 dumque difficilia. Adspice Phalaridam: cui conceden-
 dum est gementi. ipsam enim Herculem viderat in Oeta
 11 magnitudine dolorum ejulantem: nihil igitur hunc
 virum sagitta, quas ab Hercule acceperat, tum consolaban-
 tur: 12 cum E vipereo morfu bene viscerum, 13 Veneno imbu-
 te terro cruciatus esset. itaque exclamat auxilium expetens,
 14 mori cupiens:
 15 Heu qui fasces sustulit mandet
 Me ex sublimi verere saxi?
 Jamjam absurori conficit animam
 Vn vulnere, ulcero astus.
 Difficile dictu videtur, cum non in malo esse & magno
 quidem qui ita clamare cogitur. Sed videamus Hercu-
 lem ipsum, qui tum dolore frangebatur, cum immortalita-
 tem ipsa morte quarebat, quas hic voces apud Sopho-
 clem in Trachinis edit? cui cum Dejanira sanguine Cen-
 tauri tinctam unicum induisset, inhaesissetque ea visceri-
 bus, ait ille:
 O multa didu gratia, perpassu aspera,
 15 Qua corpore exanclato, atque animo parvulo,
 Nec mihi Junonia terro implacabili,
 Nec tantum innoxio tristis Eurystheus mali,
 Quantum uno vecori Oene: partu edita,
 Haec me irrevit veste furiati infisum.
 Qualateri inhaerens morfu lacerat viscera,
 Urgensque graviter pulmonum hauris spiritus:
 Jam nec dolorem sanguinem omnem exsoluit:
 Sic corpus claud horribili absurorum extabuit.
 Ipse iugatus posse intermor tentis.
 Hos non hostilu dexera, non terra edito
 Moles gigantum, non bifurcato impetu
 71 Centaurus istius corpori inficere mox,
 Non Graea viri non barbaravulla immantatis
 Non scia terro genu relegat ultima.
 Quas peragrans undique omnia hinc feritatem expulso
 18 Sed famina vi, sermone intermor manu,
 O nate, vere hoc nomen usurpa patri,
 19 Nec me occidendum matris superet caritas,
 Heu atque ad me manibus abstractam pio,

1. Inque mandat his. Pal. sec. rec. ter. q. Pi. F. Vet. Vlt. mendat.
 2. Sed non ulro appetendus. Lamb. sic placuit, firmantque Pit. quinq;
 Pall. Fab. m. f. Voss. vulgo non accepserant.
 3. Deinde ad hanc enervatam. Sic quatuor priores Pal. vet. quidam
 praeterea cod. Fab. & Geoph. lib. vulg. deb. ne.
 4. Idem fere, quod modo tu. V. Et idem fere. A. Quam deus M. Malum, ut
 & quare. Pal. ceteri quatuor, quomodo tu quod & in Pit. & F. Vat.
 5. Ne dolorem summum malum dixerit. Oppositumque dedecore sententia de-
 pelleret. Pal. pr. quart. quint. Pit. Vat. decies, & deinde pr. septies am de-
 pelleret. Vlt. repelleret.
 6. Quid huic officium. Pal. sec. sed quae quid huic.
 7. Quam per te quis ignominiam. Pall. pr. sec. quint. edere aquo quam.
 8. Quid quidam illi ipso. V. & Pall. ter. ad id quinq. atque.
 9. Ego tantam vim non tribuo sapienti contra dolorem. Perv. cit. au-
 ritas Lamb. ut sic edere, affeclam habens Man. Nep. & Pal. p. immanis
 quo sapienti. Et causa.
 10. Sit fortis in perferendo. Ita cod. Mur. & ex eo Lamb. in priore ed.
 sic quoque in Pal. quint. at pr. sec. h. fortis. Lamb. tamen ipso male, ut
 fortis, vulg. h. fortis in perf.
 11. Magnitudine dolorum ejulantem. Gomb. Pall. ter. quart. huius laudem.
 h. infra lib. i. habent. 13. m. nec digno viro videtur, gemer, beatus, spe-

mentari. Et.
 12. Cum, E vipereo morfu. Fab. E.
 13. Veneno imbuta terro cruciatus esset. Ita quinq. Pall. Fab. Vatio,
 Schedz Longobardice vulg. erant.
 14. Mor expent. Gul. scribi volebat cupiens mori notaque exilissu
 verum Poetz, & ideo a Cleone molitum vulgatum tacuit omnes
 libri.
 15. Ite qui fasces sustulit. Recte sic Viç. Pall. quart. quint. Fab. Pit.
 quid vulgo cum fasces sustulit agantian desipiant meum non est cura-
 re. Vae referet, hoc quicquid.
 16. Qua corpore exanclato. Ita Viç. cum omnibus libris nostris Lam-
 baten exanclato, ex abhor. lib. vet. probat etiam aliorum partem exan-
 clata ut est in Vlt. partim exanclata, ut va. tim facit, in sole Pal. tercio
 super se erat scriptum, ut habentque exanclata Fab. & Pith. eod.
 17. Cuiusmodi istius corpori inficere mox. Torn. mille inficere: sicque est
 in Pal. pr. quod Lamb. fecerat.
 18. Sed famina vi. Sic eleganter Viç. pr. tert. quint. Pall. at vulgo
 vi. & a saturo interpolatum, quia erat in missiquibusdam vi.
 19. Nec me occidendum. Ita vulgo & Turn. contra Viç. quinq. Pall.
 Fab. Pit. nona.

Jam

Jam cernam, meno, an illam potiorum pueri.
 Perge, auda nata, illacryma patri pestibus;
 Misere, gentes nostras stibunt miseras.
 Huius virginalem meos ploratum edere,
 Quem vidit nemo ulli ingemiscens malo?
 Sic formata virtus ossilia occidit.
 Accedente, asiste, miserandum aspice.
 Evisceratum corpus lacerasi patri.
 Videte cuncti, tuque caelestem sator,
 Jace, obsecro, in me vim coruscato fulminis.
 Nunc munc dolorum amiseri torquent vertices;
 Nunc serpit arbor. O ante victrices manus,
 O postora, o terga, o lacertorum teri!
 Vestrone profusa quondam Nemeas leo
 Frondens ossilavit gravior extremum halitum?
 Hæc dextra Lernam totam molata excetra,
 Placavit; hæc bitperem affixit manum?
 Erimanthiam hæc vastificam abiecit ibelam;
 Hæc a Tartara tenebrica abstrahitum plaga
 Tricipitem eduxit Hydra generatum lanem;
 Hæc interemti torquimultiplicabili
 Draconem, a auristram obtusa observantem arboram.
 Multa alia victrix nostra lustravit manus,
 Nec quinquam è nostris spolia cepit laudibus.

Postquam ne nos continere dolorem, cum ipsum Hercule
 lem tam intolleranter dolere videamus? Veniat Æ-
 schylus non poeta solum, sed etiam Pythagoreus - sic enim
 accepimus, quo modo fert apud eum Prometheus dolo-
 rem, quem excipit ob furtum Lemnium, unde ignis luce
 mortalibus clàm divinus? eum dolens Prometheus clesisse dolo,
 pœnasque Jovi facti expendisse supreme. Has igitur pœnas pen-
 dens, affixus ad Caucasum hæc dicit:

Titanum sceleris, sociamistri sanguinis,
 Generata celo, adspicite religatum asperis
 Vinculumque saxo, na vem ut horrisano fito
 Noctemque paventes cum idi aducentunavata.
 Saturnus me sic infixit Jupiter,
 Jovis que nomen Mulibris asceris manus;
 Hos ille cuneos fabrica crudeli inserens,
 Perrupit artus: qua miser solerti
 Titan verberatus, castrum hoc furiarum incole.
 Jam tertio me quoque funesto die,
 Trists ad volatu, adunch lacerasi ungibus
 Jovis satellites passu dilantant fero,
 Tum jecore optimo facta, & satiata affatim
 Clangorem facit fastum, & sublimis advolans
 Primata cauda nostrum adulas sanguinem.
 Cum verò adesum inflatu renovatum est jecur,
 Tum rursus raris avida se ad passus refert.
 Sic hunc custodem mazsi cruciatus alo?
 Qui nec peremni virum fadit miseria.
 Namque, ut videtur, un tu constritus Jovis,
 Atque neque dicitur volucrem a peccata.

Sic me ipse viduus pestis accipio anxias,
 6 Amore mortu terminum anquirem mali.
 7 Sed longè à leonumine aspellor Jovis,
 Atque hæc vetusta sacis glomerata horridus,
 Luctifica clades nostro infixa est corpori
 E quo liquata solu ardore euclidum
 Guita, qua sacra aspidum instruant Cauca.

Vix igitur posse videtur ita affectum non miserum dice-
 re: & si hunc miserum, certè dolorem, malum. A. Tu
 quidem adhuc meam causam agis, sed hoc mox videro.
 interea unde isti versus? non enim agnosco. M. Dicam
 hercle. etenim rectè requiris. videsne abundare me otio?
 A. Quid tum? M. Fuisi sæpe, credo, cum Athenis es-
 ses in scholis philosophorum. A. Verò, ac libenter qui-
 dem. M. Animadvertebas igitur, etsi tum nemo erat
 admodum copiosus, verumtamen versus ab his admiseri
 orationi. A. Ac multos quidem à Dionysio Stoico,
 M. Probè dicis. sed is quasi distata, 9 nullo dilectu, nul-
 la elegantia, 10 Philo noster & proprium numerum 11 &
 lecta poemata, & loco adungebat. Itaque postquam a-
 damavi hanc quasi senilem declamationem, studiosè e-
 quidem utor nostris poetis, sed, sicubi illi defecerunt
 12 Verti enim multa de Græcis, ne quo ornamento in hoc
 genere disputationis careret Latina oratio. Sed videsne,
 poetæ quid mali afferant; lamentanteis inducunt fortissi-
 mos viros: molliunt animos nostros: ita sunt deinde dul-
 ces, ut non legantur modò, sed etiam ediscantur. sic ad
 malam domesticam disciplinam, vitamque umbratilem, & delica-
 tam cum acceperunt etiam poeta, nervos omni virtutis elidunt. rectè
 igitur à Platone educantur ex ea civitate, quam fixit ille,
 cum mores optimos, & optimum reip. statum exquireret.
 At verò nos, docti scilicet à Græcia hæc & 13 à pueritia le-
 gitimus, & discimus: hanc eruditionem liberalem, & doctri-
 nam putamus. Sed quid pueris irascimur? virtutis magistri
 philosophi inventi sunt, qui summum malum dolorem de-
 cernerent at tu adolefcens cum id tibi paulo antè dixisses vi-
 deri, rogatus à me, etiam nemajus, quàm dedecus, verbo de-
 sententis destitisti. 14 Rogo hoc idem Epicurum, majus di-
 cet esse malum, mediocrem dolorem, quàm maximum de-
 decus, in ipso enim dedecore mali nihil esse, nisi sequantur
 dolores. quis igitur Epicurum sequitur dolor, cum hoc ip-
 sum dicit, summum malum esse dolorem, quò dedecus
 majus à philosopho nullum expecto? quare satis mihi de-
 disti, cum respondisti, majus tibi videri malum, dedecus,
 quàm dolorem. hoc ipsum enim si tenebris intelliges, quàm
 sit oblitendum dolori. nec tam quarendum est, dolor, malumne
 sit, quàm firmandus animus ad dolorem ferendum. 15 Con-
 cludunt ratiunculis Stoici, cur non sit malum: quasi de
 verbo, non de re laboreretur. Quid me decipis Zeno? nam
 cum id, quod mihi horribile videtur, tu omnino malum
 esse negas, capior, & scire cupo, quo modo id, quod ego
 miserimum existimem, ne malum quidem sit. Nihil est,
 inquit, malum, nisi quod turpe, atque vitiosum est. Ad inep-
 tias

Cccc 3

1. Nunc nunc dolorem amiseri torquent vertices. V. sic ac Lamb præho
 sunt quinque Pall. Fab. p. 1. volg. dicitur. V. sic dolorem & amiseri.
 2. Auriferam obtutu obs. videri a dorem. V. sic com Pall. tert. quart.
 Fab. P. Cass. v. anton. Var. optatum ed. v. antonem a dorem.
 3. Veniat Æschylus non poeta solum, ita V. sic ita quinque Pall. Pith.
 accedit in par. em. Fab. qui sicut sed & Pith. volg. v. antonem.
 4. Unde ignis luce. P. quart. & P. et. et.
 5. Tum jecore optimo. Pall. quart. quint. Tum jecur optimo facta.
 6. Amore mortu terminum anquirem mali. Ita docet legendum in
 Crepundio hæc & plures alios locos harum disputationum. Video
 jam hic V. sic dididisse & sic omnino in Pall. tert. Pith. Var. V. sic. Pal. verò
 quart. acquirere volg. inquirere.
 7. Sed longè à leonumine aspellor Jovis. Ita rectè Lamb. sic que in o-
 mibus Pall. præter pr. V. & & ejus aspellor Jovis v. sic.
 8. A verò ac libenter quidem. S. co. m. Lamb. præponit fuit sed ipse
 postea rejicit. Sic Cicero Div. in 4. l. c. 46. v. sic, mea postea, tibi cetera meo

sedes. & alias frequenter. V. sic omittit quidem.
 9. Nullo dilectu. Rectè sic Lamb. sic quoque Pall. pr. tert. quart. Volg.
 & liber Gryph. volg. dilectu.
 10. Philo noster & proprium numerum. Accommodavimus nos Lamb.
 cum cont. adeant Pall. pr. quint. Fab. nu. ppe. Pall. tert. Philo & proprium
 noster, sic Philo. sic an proprium noster volg. omittunt. T. noster.
 11. Et lecta poemata. Probavimus hoc com Lamb. afferent bus Pall.
 pr. sec. quart. Fab. Gryph. liber est in Pal. tert. facta volg. lecta.
 12. Verti enim multa de Græcis. Lectio hic hujus cultus V. & ed. quam
 addit Pall. tert. quart. quint. sed reliqui duo erant pro vulg. ipse.
 13. A pueritia legitimus & discimus. Con. enur cum V. sic Lamb. item
 pol. tres priores, Var. Fab. p. 1. volg. dididimus.
 14. Rogo hoc idem Epicurum. Rectè sic V. sic cum quinque Pall. p. 1. volg.
 Rega hoc.
 15. Concludunt ratiunculis Stoici. Pall. sec. tert. quart. Fab. ratiunculis.
 quemadmodum V. l.

rijas redis. illud enim, quod me angebat, non eximis. scio dolorem non esse nequitiam. desine id me docere: hoc doce, doleam, necne doleam, nihil interesse. Numquam quidemquam, inquit, ad beatè quidem vivendum, quod est in una virtute positum: sed est tamen rejiciendum. Cur? Asperum est contra naturam, difficile per se, triste, durum: Hæc est copia verborum, quod omnes uno verbo malum appellamus, id tot modis posse dicere. desinis tu mihi, non tollis dolorem, cum dicas asperum, contra naturam, vix quod ferri, toleratque possit: nec mentiris: sed resucubere non oportebat, verbis gloriantem, dum nihil bonum, nisi quod honestum: nihil malum, nisi quod turpe. 1. Operare hoc quidem est, non docere. illud & melius, & verius: omnia, quæ natura, aspernatur, in malis esse: quæ aspicat, in bonis, hoc posito, & verborum concetratione sublata, tatum tamen excellit illud, quod rectè amplexatur isti, quod honestum, quod rectum, quod decorum appellamus; quod fidei interdum virtutis nomine amplectimur, ut omnia præterea quæ bona capitis, & fortuna putantur, 2. perexigua, & minuta videantur: 3. ne malum quidem ullum, 4. nec, si in unum locum collata omnia sunt, cum turpitudinis malo comparanda. Quare, si, ut initio concessisti, turpitudine pejus est, quam dolor: nam dum tibi turpe, nec dignum viro videbitur, genere ejulare, lamentari, frangi, debilitari, dolere, & tum honestas, tum dignitas, tum decus aderit: 5. tuque in ea intueberis, te continebis: cedit profecto viri tui dolor, & animi inductione languescet: antequam nulla virtus est, aut contemendus dolor, prudentiamne vis esse, sine qua ne intelligi quidem ulla virtus potest? 7. quid ergo ea? patienter te quidem facere nihil proficientem, & laborantem? an temperantia sinet te immoderatè facere quidquam? an eoli justitia potest ab homine propter vim doloris enantiante commissa, prodente conscio, multa officia relinquente? Quid? Fortitudini, comitibusque ejus, magnitudini animi, gravitati, patientiæ, ætatem humanam despicientiæ, quo modo respondebis. afflicto, & jacens, & lamentabili voce deplorans, audies, O virum fortem? 8. Te verò ita affectum ne virum quidem dixerit quisquam. amittenda igitur fortitudo est, aut sepelienda in dolor. 9. Equid scis igitur, si quid de Corinthiis tuis amiseris, posse habere te reliquam suppellestem salvam: virtutem autem si unam amiseris: estis a virtuti non potest virtus: sed si unam confessus fueris te non habere, nullam te esse habituram? num igitur fortem virum, num magno animo, num patientem, num gravem,

10. num humana contemnentem potes dicere aut Philoctetato illum? A te enim malo discere. Sed ille certè non fortis: 11. qui jacet in lecto humido, qui Epulatur, quæsit, gemitur, fremitibus, Resonando, multum sibi vobis vociferans, non ego dolorem, dolorem esse nego: 12. cur enim fortitudo desideraretur? sed cum opprimi dico patientia, si modo est aliqua patientia: si nulla est quid exornamus philosophiam? aut quid ejus nomine gloriosi sumus? Pungit dolor. Vel sed ar sane, si nudus es, da jugulum, sin tectus Vulcanus armis, id est, fortitudine, rehte. hæc enim te, nisi ita facies, custos dignitatis, relinquet, & deseret. 13. Cretum quidem leges, quas sive Jupiter, sive Minos sanxit, de Jovis quidem sententia, ut poeta ferunt, itemque Lycurgi laboribus erudiunt juventutem, venando, currendo, cæsiendo, sitiendo, algendo, æstuando. Sparta verò pueri ad arm. sic verbis accipiuntur, 14. ut multus est viseribus sanguine exeat: nonnunquam eriam, ut, cum ibi essem, audiveram, ad necem: quorum non modò nemo exclamavit unquam, sed ne ingemuit quidem. Quid ergo? hoc pueri possunt, viri non poterunt? 15. & mos valet, ratio non valet? Interest aliquid inter laborem, & dolorem. sunt finitima omnino, 16. sed tamen differt aliquid. LABOR est functio quædam vel animi, vel corporis gravioris operis: & muneris: DOLOR autem, motus asper in corpore, alienus à sensibus. Hæc duo Græci illi, quorum copiosior est lingua quam nostræ, uno nomine appellant, itaque industrius homines, illi studiosos, vel potius amantes doloris appellant: nos cominodius laboriosos, aliud est enim laborare: aliud dolere. O verborum inopiam interdum, quibus abundare te semper putas, Græcia? aliud inquam, est dolere, aliud laborare, cum varices secabantur C. Mario: dolebat, cum aflu magno ducebas agmen: laborabat, est inter hæc tamen quædam similitudo, 17. consuetudo enim laborum perpersionem dolorum effici faciliorem. itaque illi, qui Græciæ formam rerum publicarum dederunt, corpora juvenum firmari laboribus voluerunt, quod Spartiæ etiam in feminas transfulerunt: quæ casere in viribus molitissimo cultu, pariterum umbris occultantur. illi autem voluerant: 18. nihil horum simile esse apud Lacanas virgines: quibus magis palastra, Eurotas, sol, pulvis, labor, militiam studio esse, quam fertilitas barbara, ergo his laboriosis exercitationibus & dolor intercurrit nonnunquam, 19. impelluntur, feruntur, abiciuntur, cadunt: & ipse labor quasi calum quoddam ebducit dolori. Militiam verò nostram dico, non

1. Operare hoc quidem est, non docere. Conjecturam P. Fab. quam tantopere laudat Lamb. nulli non ven. est autem ea operare.
 2. Perexigua & minuta. Non male Pall. pr. perexigua & perminuta.
 3. Ne malum quidem ullum. Lamb. lectionem afferunt v. c. Pall. sec. æt. Var. q. art. vulg. nec malum quidem ull.
 4. Nec si in unum locum collata omnia sunt. Vict. hæc est lectio, sed quæque est à quatuor Pall. prior. bus Fab. P. c. vulg. nec si unum in locum collata omnia sunt.
 5. Tam hyssar, tum dignitas. Ita Vict. ita Lamb. cum congrege Pall. tarbâ Fab. P. c. m. Soffr. Vac. Vir. vulgo om. et tunc tum honestas.
 6. Tuque in ea intueberis. Assentiantur fere Pall. tres Lamb. ita legent: intueberis in ea intueberis: quippe pr. lec. empon. quart. sumque. Vatic. Vir. inque. n. ea intueberis.
 7. Quid ergo ea patienter te. Sic fere plures auctor. tate Vict. quing. Pall. vulg. quid ergo? ea patienter.
 8. Te verò ita affectum ne virum quidem. Nescio quid in mentem fuerit Vict. ita exhibenti hanc locum: Te verò ita affectum ne virum quidem: virtuosè.
 9. Equid scis igitur, si quid de Corinthiis tuis amiseris. Fab. P. c. si quem de Corinthiis. tabaud. & Gul. ita elisionem, aut scyphum.
 10. Num humana contemnentem potes dicere aut Philoctetato illum? A te enim malo discere. Reduximus lectionem Vict. à m. nostris plerisque confirmatam pr. tert. quart. quon. Fab. P. c. Vac. licet Lani. cum Man. assignatam Præterea aut Philoctetato illum. Ille enim, quàm te, malo dicitur, cum Gul. in suis à repex. sic conjectura ductus volebat ac. vulg. pr.

ter dicere aut Philoctetato illum? [quam te enim malo discere: sed illi certè non fortis.]
 11. Qui jacet in lecto humido. Hanc lectionem ex m. vindicantur Vict. Lamb. ego. iterum ex Pall. quatuor posterioribus Fab. P. c. Vac. s. lib. h. b. l. e.
 12. Cur enim fortitudo desideraretur? Pall. quart. deservire.
 13. Cretum quidem leges, quas sive Jupiter, sive Minos sanxit, de Jovis quidem sententia. Meo palato lapidus Pall. quart. & Vir. cretam quidem leges Minos sanxit: de Jovis quidem sententia: de Jovis quidem sententia: de Jovis quidem sententia.
 14. Ut multus est viseribus sanguine exeat. Sic est in omnibus lib. alii tamen: ut multus est viseribus sanguine exeat. pro viseribus legit visceribus.
 15. Et mos valet, ratio non valet. Vict. lectionem à Lamb. receptam in quinque Pall. Fab. P. c. Vac. repositam vulg. & quæ meo valet.
 16. Sed tamen differt aliquid. Quod existat in ed. Vict. reperi quoque in quinque Pall. Vac. itaque admittendum duxi. vulg. differt aut.
 17. Consuetudo enim laborum perpersionem dolorum effici faciliorem. Ita fere. pl. in lib. Pall. quart. quint. Fab. vulg. efficiat.
 18. Nihil horum simile esse apud Lacanas virgines, quibus dicitur. Clarissimus putean. indicavit, Joseph. Scal. arbitratum, hæc fuisse veteris poetæ eujuspiam, atque ita d. gerenda: Nihil horum simile apud Lacanas virgines: Quis magis palastra staret, sol, pulvis, labor. Del. ita in studio æthydam fertilitas barbara.
 19. Impelluntur, feruntur, abiciuntur. Ita om. m. Vict. tamen, feruntur.

non Spartiatum, quorum procedit ad modum, ad tibiam, nec adhuc beturulla sine Anapæstis pedibus hortatio. Nostri exercitus primum unde nomen habeant, videtur: deinde qui labor, quantum agminis ferre plus dimidiati mensis cibaria: ferre, si quid ad usum velint: ferre vallum, nam scutum, gladium, galeam, in onere nostri milites non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus. arma enim membrum similia esse dicunt, quæ quidem ita geruntur apte, ut, si foret visus, abjectis oneribus, expeditis armis, ut membris pugnare possint. Quid exercitatio legionum? quid ille cursus, concursus, clamor, quantum laboris est? ex hoc ille animus in præliis paratus ad vulnera: 2 adduc pari animo in exercituum militem: mulier videbitur. cur? tantum interest inter novum, & veterem exercitum, quantum expetitum sumus. ætas titonum, plerumque melior: sed ferre laborem, contemnit vulnus, consuetudo docet. quin etiam videmus ex acie efferti sæpe faucibus, & quidem eadem illum, & in exercitum, quam vis levi ictu, ploratus turpissimos edere. at verò ille exercitatus, & vetus, ob eamque sem fortior, medicum modò requirens, à quo obligetur.

3 O Paroche, (inquit) ad vos adveniens auxilium, & vestras manus peto,

Præquam appeti visalam pestem, mandata hostili manu: Neque sanguis ulnè potui est pado presiliens consistere, Si qua sapientia magis vestra devotus mori potest. Namque Aesculapii liberorum faucibus opplens porticus: Non potest accessu,

4 Certè Euripylus, hic quidem est. hominem exercitatum: 5 ubi tantum luctus continuatur? vide, quam non fiebiliter respondeat: rationem etiam afferat, cur æquo animo sibi ferendum sit.

— qui alteri exercitum parat,

Eum scire oportet sibi paratam pestem, ut paratissimus pareat.

Abducat Patroclus, credo, ut collocet in cubili, ut vulnus obliget, si quidem homo esset. sed nihil vidi minus. quærit enim, quid actum sit.

Eloquitur: res Argivum prælio ut se sustinet.

Non potest effari tantum dictis, quantum factis suppetit laboris.

Quis igitur, & vulnus alliga.

7 Etiam si Euripylus posset, non posset Aescopus.

— ubi fortuna Hælorum

Nostram aciem aciem inclinatam: ---

& cetera explicat in dolore, sicut est in temperans militaris in forti viro gloria: ergo hæc veterans miles facere poterit: doctus vir, sapiens que non poterit? Ille verò melius, ac non paulo quidem. sed de consuetudine exercitationis loquor: nondum de ratione & sapientia. Anicula sæpe inedia biduum, aut triduum ferunt. subducibum unum diem athletæ: Jovem Olympium, eam

ipsum, cui se exercebit, implorabit: ferre non posse clamabit. Consuetudinis magna vis est. pernoctant venatores in nive: in montibus uri se patiuntur. unde pugiles cœlestibus contuli, ne ingemiscunt quidem, sed quid hos, quibus Olympiorum victoria, consularis ille antiquus videtur? gladiatores, aut perditio homines, aut barbari, quas plagas perferunt? quomodo illi, qui bene instituti sunt, accipere plagam malunt, quam turpiter vitare? quam sæpe apparet nihil eos malle, quam vel domino satisfacere, vel populo? mittunt etiam vulneribus confecti ad dominos, qui quærant, quid velint; si satisfactum iis non sit se velle decumbere, quis mediocris gladiator ingemuit? quis verbum mutavit unquam? quis non modo fleuit verum etiam decubuit turpiter? quis cum decubisset, ferrum recipere iussus, collum contraxit? tantum exercitatio, meditatio, consuetudo valet. ergo hoc poterit

Sambus, spiritus homo, ista illa digne loquitur:

vir natus ad gloriam, ullam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione, & ratione corroboret? crudele gladiatorum spectaculum, & inhumanum nonnullis videri solet: 10 & haud scio an ita sit, ut nunc sit. cum verò fontes ferro depugnabant, auribus fortasse multa, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem: & mortem disciplina. De exercitatione, & consuetudine, & commentatione dixi. 11 age sis, nunc de ratione videamus: nisi quid vis ad hæc. A. Egone ut te interpellem? ne hoc quidem verum: ita me ad credendum tua ducit oratio, 12. Sitne igitur malum dolere, necne, Stoici viderint, qui contortulis quibusdam, ac minutis conclusunculis, 13 nec ad sensus permanentibus, effici volunt, non esse malum, dolorem. ego illud, quidquid sit, tantum esse, quantum videtur: non puto: falsa que ejus visione, & specie moveri homines dico vehementius, dolorem que ejus omnem esse tolerabilem. unde igitur ordiatur eadem breviter attingam, quæ modò dixi, quo facilius oratio progredi possit longius? Inter omnes igitur hoc constat, nec doctos homines solum, sed etiam indoctos, virorum esse fortium, & magnanimatorum, & patientium, & humana vincuntium, toleranter dolorem pati: nec verò quisquam fuit, qui eum, qui ita pateretur, non laudandum putaret. quod ergo & postulat à fortibus, & laudatur, cum sit, id aut extimescere veniens, aut non ferre præsens, nonne turpe est? Atqui vide, ne, cum omnes recte animi affectiones, virtutes appellentur, non sit hoc proprium nomen omnium, 14 sed ab ea, quæ una ceteris exercebat, omnes nominata sint. 15 appellata est enim ex viro virtus: viri autem propria maxime est fortitudo, cujus munera duo sunt maxima, mortis, dolorisque contentio. utendum est igitur his, si virtutis compotes, vel potius si viri volumus esse, quoniam à viris virtus nomen est mutuata. Quæres fortasse, quo modo; & recte. talem enim medicinam philosophia

Cccc 4 sophia

1. Quis dicitur casus, cœnensis clamor. Ita Viç. Lamb. Vat. quinquæ pal. Pii. Vult. quid illi in suo clamore, quantum laboris est?
2. Adhuc pari animo in exercituum militem. Ita vulg. & in Vat. sed in quinquæ pall. Viç. ed. i. adhar.
3. O Paroche. Adhucimus Torn. I IV. Advers. c. 18. Vult. Paroche. pal. præter quart. quinq. Fab. Pii. 4. Paroche. Pall. sec. Vlt. Paroche.
4. Certè Euripylus hic quidem est, hominem exercitatum. Pall. tres postiores cod. exercitum quem admodum in Vat. & Viç.
5. Vbi tantum luctus continuatur. Nihil potius decernere de hoc Ald. Eius. V. & pal. c. tantum luctus continuatur. Pal. præter quart. quinq. quinq. luctus continuatur Lamb. com. suis affectis: quæ res verba tantum in luctu continuatur. Vat. hominem exercitum, ubi tantum luctus continuatur. Viç. luctum continuatur.
6. Sed ubi luctus nonne. Pall. quinquæ eum Fab. vidimus.
7. Etiam si Euripylus posset, non posset Aescopus. J. Quam lectionem in Mem. & Hor. invenit Lamb. ex latæ quoque in Viç. ed. & quart. or. pall. nam tunc plane Torn. est, ita legitur Advers. I IV. c. 18. etiam si Euripylus non posset, posset Aescopus.
8. Sicut factum in non sit. S. Lamb. ex sententia Torn. cui accedit pal. sec. si factum in factum non sit. tert. si factum in factum non sit. alii ex con-

jecturam factum factum sit. vulg. factum factum in sit. Vat. si factum hic actum sit.
9. Collum contraxit. M. S. Suff. d. contraxit.
10. Et haud scio an ita sit ut non sit. pal. quart. Et adhuc nescio an ita sit ut non sit.
11. Age si nunc de ratione videamus. pal. quart. ut in crepundis indicavi, Age si.
12. Sitne igitur malum dolere. Istud pal. præter quart. quinq. pal. imò ipse Viç. afferit. vulg. d. dolor.
13. Nec ad sensus permanentibus. ortuli hanc lectionem Crepundis jam reperit mihi in pal. quart. illustrat hunc locum ipse Tull. supra l. 1. c. 8. Lohrius ista quæst. hæc enim spiritus propria primum consistit. ne cognat, quam ne affectus, coniecteram etiam permanentibus, quod jam editum video olim à Viç. vulg. nec ad sensus permanentibus. Fab. codex. affertur per.
14. Sed ab ea, quæ una ceteris exercebat. Viç. sic edidit, sicque reperit in pall. quart. quinq. Vat. in ceteris quoque ut Fab. sic est exercebat. aliaque sed ab ea una, quæ ceteris exercebat.
15. Appellata est enim ex viro virtus. Vulg. a viro. sed à nobis est Viç. quinquæ pall. Fab. Pii.

sophia profiretur. venit Epicurus, homo minimè malus, vel potius vir optimus: tantum monet, quantum intelligit: *Negligo, inquit, d'itrew* Quis hoc dicit? Idem, qui dolorem summum malum. vix satis constanter audiamus. *Si summus dolor est, inquit, necesse est brevem esse* Iteradum eadem isti mihi; 1 non enim satis intelligo, quid summum dicas esse, qui breve, *Summum, quoniam nihil sit superius: breve, quoniam nihil brevius* Contemno magnitudinem doloris, à qua me brevitatis temporis vindicabit ante prænè, quam planè magnus mihi quidem videtur, sed tamen non summus: nihil enim dolet, nisi pes, possunt oculi: potest caput, latera, pulmones: possunt omnia. Longe igitur abest à summo dolore. *Ergo, inquit, dolor dicturus habet latitiam plus, quam moleste*. Nunc ego non possum, tantum hominem, nihil sapere dicere, sed nos ab eo derideri putato. ego summum dolorem (summum autem dico, etiam si decem atomis est major alius) non continuè dico esse brevem: multosque possum bonos viros nominare, qui complureis annos doloribus podagræ crucientur maximis. sed homo cautus numquam terminat nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum, ut sciat quid summum dicat in dolore, quid breve in tempore. Omittamus hunc igitur, nihil prioris dicentem: cogamusque conficere, non esse ab eo doloris remedia querenda, qui dolorem, malorum omnium maximum dixerit. quamvis idem forniculum se in torminibus, & in stranguria sua præbeat. aliunde igitur est querenda medicina, & maximè quidem, si, quid maxime consentaneum sit, querimus, ab iis, quibus, quod honestum sit, summum bonum, quod turpe, summum videtur malum. his tu præsentibus gemere. & te iactare non audebis profectò. loquetur enim eorum voce virtus ipsa tecum. Tunc cum pueros Lacedæmone, adolescentes Olympiæ, barbaros in arena videris excipientes gravissimas plagas, & ferentis silentio, si te fortè dolor aliquis pervellerit, exclamabis, ut mulier? non constanter, & sedatè feres? & ferri non potest: natura non patitur. Audio pueri ferunt, gloria ducti: ferunt pudore alii, multi metu: & & tamen veterum, ut hoc, quod à tam multis, & quod tot locis perferatur, natura non patitur? Illi verò non modo patitur, verum etiam postulas, nihil enim habes præstantius, nihil, quod magis expectas, quam honestum, quam laudem, quam dignitatem, quam decus. Hisce ego pluribus nominibus unam rem declarari volo, sed utar, ut quam maximè significem, pluribus voio autem dicere, illud homini longe optimum esse, quod ipsum sit optandum per se, à virtute profectum, vel in ipsa virtute situm, sua sponte laudabile: 3 quod quidem citius dixerim solam, quam non summum bonum. Atque, ut hæc de honesto, sic de turpi contraria, nihil tam satrum, nihil tam asperandum, nihil homine indignius. quod si tibi persuasum est: principio enim dixisti, plus in dedecore mali tibi videri, quam in dolore: reliquam est, ut tute tibi imperes. quamquam

hoc nescio, quo modo dicatur, quasi duo sumus, ut alter imperet, alter pareat: non in scitè tamen dicitur. 4 Est enim animus in partem tributus duas: quarum altera, rationis est particeps, altera expertus. cum igitur præcipitur, ut nobismetipsis imperemus, hoc præcipitur, ut ratio coerecat temeritatem. Est in animis omnium ferè natura molle quiddam, demissum, humile, & enervatum quodammodo & languidum, sensile. si nihil aliud: nihil esset homine deformius. sed præsto est domina omnium, & reginaria ratio, & quæ connixa per se, & progressa longius sit perfecta virtus. hæc ut imperet illi parti animi, quæ obedire debet, id videndum est viro. quonam modo? inquires. velut dominus servo, veluti imperator militi, veluti parens filio. si turpissimè se illa pars animi geret, quam dixi esse mollem, si te lamentis muliebriter, lacrymisque dedit, vinciatu? & constringatur amicorum, propinquorumque custoditis, saps enim videmus, fractos pudore, qui ratione nulla vincuntur: ergo hos quidem, ut famulos, & vinclis prope ac & custodia coereamus, qui autem erunt firmiores, nec tamen robustissimi, & hos admonitum oportebit, ut bonos milites, revocatos dignitatem tueri. non nimis in Niptris ille sapientissimus Græciæ saucius lamentatur, vel modicè potius:

Pedeteurum (inquit) ite, & sedato nisu, ne successu arripat major dolor.

Pacuvius hæc melius, quam Sophocles, apud illum enim perquam flebiliter Ulysses lamentatur in vulnere: tamen huic leviter gementi, illi ipsi, qui ferunt saucium, personæ gravitate inveniunt, non dubitant dicere:

Tu quoque Ulysses, quamquam graviter tenuimus ictum, Nisi tu parte animo es molli, qui consuetus in armis ævum ageras

Intelligit poeta prudens, ferendi doloris consuetudinem, esse non contemendam magnifram. Atque ille non immoderatè magno in dolore,

Resinate, tenete, 10 opprimite, Uleus nudate heu miserum me, exerucior.

Incipit labi: deinde illico desinit, *Operite, abscedite, 11 jamjam mittite.*

Nam arreclat, & quæso savorum amplificationem dolorem.

Videsne, ut obmutuerit non sedatus corporis, sed castigati animi dolor? itaque in extremis Niptris alios quoque objurgat, idque moriens,

Conqueri fortunam adversam, non lamentari deces. Id viri est officium: stertus muliebri ingenio additus.

Hujus animi pars illa mollior rationi sic parit, 12 ut se vero imperator miles pudens. In quo viro erit perfecta sapientia (quem adhuc nos quidem videmus neminem: sed philosophorum sententia, qualis futurus sit, si modò aliquando fuerit, exponitur) is igitur, 13 si ea ratio, quæ erit in eo perfecta, atque absoluta, sic illi parti imperabit inferiori, ut justus parens probis filiis: nutu, quod volet, conficiet, nullo labore, nulla molestia: 14 eriget ipse se,

1. Non enim satis intelligo.] Auctoris adverbio satis ed. Viç. quinque pall. Fab. p. 1.
 2. Ferri non potest] Viç. & quinque pall. Var. Vlr. ferri non potest.
 3. Quod quidem citius dixerim solam, quam non summum bonum.] Hæc est m. f. codd. etiam Lamb. (est, scriptura: quam etiam præferi Viç. ed. pal. quart. vit. Var. Vlr. nuper Schot. in Nodis l. r. c. 13.)
 4. Est enim animus in partem tributus duas.] Ita Viç. Gryph. liber Var. Vlr. pall. sec. tert. quart. quint. vit. alias distribuitur.
 5. Acervatum quodammodo & languidum, sensile si nihil aliud, nihil.] Maximus pendere à Viç. quam aliorum conjecturis & ludibris obediens præferim ita jubentibus pal. quæ turpi oribus valg. carceratum quodammodo & languidum si n. h. l. i. s. s. t. aliud, nihil est, etc.
 6. Quæ erit in eo perfecta, atque absoluta, sic illi parti imperabit inferiori.] Ed. Viç. cum quinque pall. Fab. vit. exhibet omnia, ut & Var. Vlr.
 7. Vincit prope ac custodia, Ita Viç. editio pall. pr. tert. quart. quint. vit. vulg. deest p. 199.

8. Custodia coereamus.] Pal. quart. Var. membranz Toletanz, ut notat Schot. l. 2. c. 13. Nod. carebant T. coereamus. Meo animo p. n. s. m. e. abesse.
 9. Hic admittit imperitiam, ut honor militis redit, acat dignitatem.] Delevi ex m. f. pall. quart. quint. vit. Var. post admittit T. s. m. u. ut supervacuum.
 10. Opprimite Uleus] Sic opprimite, unde Gul. legebat opprimite, h. e. n.
 11. Jamjam mittite.] Muret hæc lectio à Viç. pall. f. c. tert. quart. quint. Fab. vit. in editis admittit.
 12. Ut se vero imperator miles pudens.] Cuius hœeresiendum sit querit disputavit in Crepundio. Rationer inde petantur, sic ed. cum aliis annotavit Gouff. erat à manu prima in pall. tert. ad apices in Fab. Var. vulg. prudens.
 13. Si ea ratio, quæ erit.] Editionem Viç. præc. vltimes, vulg. sic ea ratio, quæ erit tamen omnino discrepant in Fab. pall. quart. raris s. v. r. q. u. a. erit.
 14. Eriget ipse se, sic illi parti imperabit.] Sic est in Viç. ed. pall. tribus prioribus Fab. Var. vulg. suscribitur.

fufcitabitur, instruet, armabit, ut tanquam hosti sic ob-
stat dolori, quia sunt ista arma? contentio, confirmatio, ser-
moque intus, cum ipse secum? Cave tunc quidem, lan-
guadam, non virile obvertitur species honeste animo: Ze-
no proponatur Eleates, qui perpeffus est omnia potius,
quam conficiis delenda tyrannidis indicaret, de Anaxar-
cho Democritio cogitur, 2 qui cum Cypro in manus Ni-
cocreonis regis incidisset, nullum genus supplicii depre-
catus est, neque recusa vit. Calanus Indus, indoctus, ac bar-
barus, in radicibus Caucasii natus sua voluntate vivus com-
bustus est, nos, si pes condidit, si dens, 2 sed fac totum
dolere corpus, ferre non possumus. opinio est enim quadam
effaminata, ac levis, nec in dolore magis, quam eadem in voluptate:
qua cum liquefcimus, fuimusque in illis, apud acul. ū sine
clamore ferre non possumus. At verò C. Marius, rusticianus
vir, sed plane vir, cum lecaretur, ut supra dixi, principio
vetuit se alligari: nec quisquam ante Marium solutus di-
citur esse factus. cur ergo postea alii? Valuit auctoritas, vi-
desne igitur opinionis esse non naturæ malum? & tamen
fuisse scem morfum doloris, idem Marius ostendit. crus
enim alterum non præbit, ita & tulit dolore et vir, &
ut homo, majorem ferre sine causa necessaria noluit to-
tum igitur in eo est, ut tibi imperes, ostendi autem, quod
esset imperandi genus, atque hæc cognatio, quod patienti-
a, quid fortitudine, 3 quid magnitudine animi dignissi-
mum sit, non solum animum comprimer, sed ipsum etiam
dolorem nescio quo pacto mitiorem facit ut enim sit in
periculo, ut ignavus miles, ac timidus, simul ac viderit ho-
stem, abjecto seuto fugiat, quantum possit, ob eamque cau-
sam periret nonnumquam, etiam integro corpore, cum ei,
qui iterit, nihil tale venerit: sic, qui doloris speciem fer-
re non possunt, abiciunt se, atque ita afflicti, & exanimati
jacent: qui autem resistunt, discedunt sapientissime supe-
riores: sunt enim quædam animi similitudines cum cor-
pore: ut onera contentis corporibus facilius feruntur, re-
missis opprimunt: simillimè animus intentione sua depellit
pressum quoniam ponderum. remissione autem se urgetur, ut si nequeat
extollere. Et, si verum quærimus, in omnibus vicibus perse-
quendis animi est adhibenda contentio: ea est sola offi-
cui tanquam custodia 4 sed hoc quidem in dolore maxime
est providendum, ne quid abjecte, ne quid timide, ne quid
ignave, ne quid serviliter, muliebriterve faciamus: in pri-
misque refutetur, ac rejiciatur Philoctetis ille clamor,
ingemisse: ne nonnumquam viro concessum est, idque raro:
ejulatus ne mulierum quidem, & nec misurum esse fleus,
quem duodecim tabulæ in funibus adhiberi vetuerunt,
nec verò umquam ne ingemisse quidem vitæ fortis, ac sa-
piens, nisi forte ut se intendat ad funisatem, ut in stadio
cursores exclamant quam maxime possunt, faciunt idem,
cum exercentur athletæ. pugiles verò, etiam cum feriant
adversarium, in jactandis cessibus ingemiscunt: non quòd
doleant, animove succumbant sed quia profundenda voce
omne corpus intenditur, venitque plaga vehementior, quid?
qui voluit exclamare majus, num satis habent lacera, fau-
ces linguam intendere 5 & quibus elici vo. em, & fundi vi-
demus: toto corpore, atque omnibus unguibus, ut dicitur, con-
tentioni vocis asserviant genu mehercule M. Antonium vi-
di, cum contente pro se ipse lege Varia diceret, terra minge-
te, ut enim balisæ lapidum, & reliqua tormenta telorum,

eo graviores epifiones habent: quo sunt contenti, atque
adducta vehementius: sic vox, sic cursus, sic plaga hoc gra-
vior, quo est missa contentius, cujus contentiois cum
tanta vis sit, si gemitus in dolore ad confirmandum ani-
mum valebit, utemur. 6 sin erit ille gemitus elementabi-
lis, si imbecillus, si abjectus, si flebilis: ei qui se dedit,
vix eum virum dixerim, qui quidem gemitus si levationis
aliquid afferret, tamen videremus, quid esset fortis, & ani-
mosi viri, cum verò nihil imminuat doloris, cur frustra tur-
pes esse volumus? quæ est enim ista muliebris viro turpius
atque hoc præceptum, quod de dolore datur, patet latius,
omnibus enim rebus, non solum dolori, simili contentio-
ne animi resistendum est. ita exardescit: libido concita-
tur, in eandem ærem confugiendum est: eadem sunt arma
sumenda, sed quoniam de dolore loquimur, illa omittam-
us, ad ferendum igitur dolorem placidè & sedatè, pluri-
mum proficit toto pectore, ut dicitur, cogitare, quam id ho-
nestum sit, sumus enim natura, ut ante dixi (dicendum est
enim sapientissimum studiofissimum, appetitissimique honestatis,
cujus si quasi lumen aliquid adspexerimus, nihil est, quod,
ut eo potius, non parati sumus & ferre, & perpeti, ex
hoc cursu, atque impetu animorum ad veram laudem, at-
que honestatē, illa pericula advenit in præliis, non senti-
unt viri fortes in acie vulneta, vel sentiant, sed mori
malunt, quam tantum modo de dignitatis gradu demove-
ri, fulgentis gladios hostium videbant Decii, cum in aciem
eorum irruerant. his levabas omnem vulneta metum nobi-
litas mortis, & gloria, num tum ingemisse Epaminondam
patas, cum una cum sanguine vitam effluere sentiret? im-
perantem enim patriam Lacedæmonis relinquere, quam
acceperat servientem, hæc sunt solatia, hæc fomenta sum-
morum dolorum Dices, quid in pace? quid domi? quid
in lectulo? ad philosophos me revocas, qui in aciem non
sæpe prodeunt, è quibus homo sanè levis Heracleotes Dio-
nyfius, cum a Zenone fortis esse didicisset, a dolore dedu-
ctus est, nam cum ex renibus laboraret ipso in ejulatu cla-
mitabat, falsa esse illa, quæ antea de dolore ipse sensisset, quem cum
Cleanthes condiscipulus rogaret, quænam ratio eius de
ferentia deduxisset, respondit, Quia, 7 cum tantum opera
philosophia dedissem, dolorem tamen ferre non possem: satis esse ar-
gumentum, multum esse dolorem, plurimos autem annos in philosophia
consumis, nec ferre possum: malum est igitur dolor. Tum Clean-
them, cum pede terram percussisset, 8 versus ex Epigonis
ferant dixisse: Audisne hæc Amphoræ sub terram abiste?
Zenonem significabas: à quo illum degenerare volebas, Az
non noster Posidonius: quem & ipse sæpe vidi, & id dicam,
quod solebat narrare Pompejus: se, cum Rhodum venis-
set decedens ex Syria, audire voluisse Posidonium: sed cum
audivisset, eum graviter esse ægrum, quòd vehementer
ejus artus laborarent, voluisse tamen nobilissimum phi-
losophum visere: quem ut vidisset, & salutavisset, hono-
rificis que verbis profectus esset, molestique se dixisset
ferre, quòd eum non posset audire, at ille, Tu verò, in-
quit, potes: nec committas, ut dolor corporis efficiat ut frustra
tantus vis ad me veneris. Itaque narrabat, eum graviter, &
copiose de hoc ipso, nihil esse bonum, nisi quòd hone-
stum esset, cubantem disputavisse: cumque quasi facegi
ei doloris admoventur, sæpe dixisse, Nihil agis dolor: quoniam
vis si molestus, numquam te esse constabor malum. Omni-
noque

Cccc 5

1. Epimem Cypro in manus Nicocreonis: Ita V. G. G. cum omnibus fer-
re notria m. sed illi tamen germano consensu T. W. G. G. ut &
Pith. vulgo quæcum in manu Cyproi & c.
2. Sed ferre non potest corpus. Epimem 2 est divestitus soc Pal. f. s. s. s. s.
dicitur corpus. Vac. c. sed se, totum corpus, elegantius.
3. Quod magnitudinis animi dignum finem sit. Adhæronthane te Zenonem
V. G. edit. rel. quæque, quæque Pall. Fab.
4. Sed hic quidem in dolore maxime est prope dendum. Quæcum: Pal. pri-
ores, sed hoc idem, pu. o. me indicatam ceperat di. s.
5. Et quæ hinc dicitur de fundi viderent. S. c. est in omnibus m. tam
notrium Goliem, denique editione Victorii reliquit. Lambi-

nos ex duobus, ut ante m. d. quibus ipse dicitur: quæcum, quod Latinis
ejicere & mittere & fundere videntur, hoc Græci dicunt, à Φίσις & Φωστή,
sed quid hæc novitate opus?

6. Sin erit ille gemitus elementabilis. Extra controverfiam hæc est
hujus loci vera lectio in vet. cod. est, elementabilis, solentis mutari: one
e. in e. in Pal. tercio elementabilis, sed in quart. & Fabr. elementabilis,
vulgo lamentabilis.

7. Cum tantum opera Philosophia dedissem. Pal. cert. sententia, quæ,
tante opere, recte.

8. Versum ex Epigonis ferant dixisse. Pal. primus, Epigonis, reliqui
quart. Epigonis, ut & Fabr. Pith. Vatis.

noque omnes clari, & nobilitati labores contemnendo
sunt etiam tolerabiles. Videmusne apud quos eorum lu-
dorum, qui Gymnici nominantur, magnus honos sit, nul-
lum ab illis, qui in id certamen descendant, devitari dolo-
rem? apud quos autem venandi, & equitandi laus viget,
qui hanc petessant, nullum fugiunt dolorem. Quid de no-
stris ambitionibus, quid de cupiditate honorum loquar?
quæ flamma est, per quam non cucurterint illi, qui hæc olim
punctis singulis colligebant, itaque semper Africanus So-
craticum Xenophontem in manibus habebat: cuius in pri-
mis laudabat illud, quod diceret, *eisdem labores non esse æque
graves imperatori, & militi, quod & ipse hunc laborem levem
faceret imperatorum.* sed tamen hoc event, ut in vulgus insi-
pientium opinio valeat honestatis, cum ipsam videre non
possint, itaque fama & multitudinis iudicio moventur, cum
id honestum putent, quod à plerisque laudatur. Te autem, si in o-
culis sis multitudinis, tamen ejus iudicio stare nolum,
& nec, quod illa putet, idem putare pulcherrimum, tu o tibi
iudicio est utendum: 3 tibi si recta probanti placebis, tum
non modò tu te viceris, quod paulo ante præcipiebam, sed
omnes, & omnia. Hoc igitur tibi propono: 4. amplitudi-
nem animi & quasi quandam exaggerationem quam Aristis-
simam animi, quæ maxime emingit contemnendis, & de-
spiciendis doloribus: unam esse omnium rem pulcherrimam,
eoque pulchriorem, si vacet populo, neque plausum
captans, se tantum ipsa delectet, quinetiam mihi quidem
laudabiliora videntur omnia, quæ sine venditione, & sine populo
esse sicut: non quo fugiendus sit (omnia enim beneficia in
luce se collocari volunt) sed tamen nullum theatrum virtuti con-
scientiam magis est. Atque in primis meditemur illud, ut hæc
patientia dolorum, quam sæpe jam animi intentione dixi
esse firmandam, in omni genere se æquabilem præbeat, sæ-
pe enim multi, qui aut propter victoriæ cupiditatem, aut
propter gloriæ, aut etiam ut jus suum, & libertatem tene-
rent, vulnera exceperunt fortiter, & tulerunt, iidem omif-

sa contentione dolorem morbi ferre non possunt, neque
enim illum, quem facile tulerant, ratione, aut sapientia tu-
lerant, sed studio potius, ut gloria, itaque & barbari qui-
dam, & immanes, ferre deceat acerrimè possunt. agio-
tate viri iter non queunt. Græci autem homines non satis
animosi, prudentes, ut est capius hominum, satis, & hostem
adspicere non possunt, eidem morbo: tolerantiter atque hu-
mane ferunt; At Cimbræ, & Celtiberi in præliis exultant,
lamentantur in morbo: *nihil enim potest esse æquabile,
quod non à certa ratione proficiatur.* 7 sed cum videas, eos, qui
aut studio, aut opinione ducantur, in eo persequendo, ar-
que ad patiendo dolore non frangi: debeas exultare aut
non esse malum, dolorem aut, etiam illi, quid quid aspectum,
alienumque natura sit, id appellari placeat malum, tantu-
lum tamen esse, ut a virtute ita obruat, ut nequam appareat,
quæ meditare, quæ solò, dies, & nocteis, latius enim manabit
hæc ratio, & aliquanto majorem locum, quam de uno do-
lore, occupabit, nam si omnia fugiendæ turpitudinis, ad-
ipiscendæque honestatis causa faciemus, non modò stimu-
los doloris sed etiam fulmina fortunæ contemnamus lice-
bit, præsertim cum paratum sit illud ex hesternâ disputa-
tione peritium; 8 ut enim sicuti naviganti, prædones in-
sequantur, deus quis dixerit, *Ejice te navi: pressio est qui exci-
piat:* vel delphinus, ut Arionem Methymnam, vel equi
Pelopis illi Neptunii, qui per undas cæcis suspensos rapu-
isse dicuntur, excipientes, & quod velis perferent: omnem
omittat timorem: sic urgentibus asperis & odiosis dolori-
bus, 9 si tanti non sint, ut ferendi sint, quo sit confugien-
dum, vides hæc ferè hoc tempore putavi esse dicenda, sed
tu fortasse in sententia permanes. a. Minime verò: neque
bido duarum rerum, quas maxime timebam, spero liber-
ratum metu. m. Cætas ergo ad clepsidram. 10 sic enim dixi-
mus. 11 & tibi hoc video non posse deberi. a. Ita pro-
fus & illud quidem ante meridiem, hoc eodem tempore.
m. Sic faciemus, tuisque optimis studiis obsequemur.

M. TVL-

1. Ipse hunc laborem levem faceret imperatorum. Ita Victor. Pall.
recte. quine Fabr. Pith. mihi tamen magis placeat quartæ scriptura, *levem
faceret imperatori.* vulgò, *imperatorum.*
2. Nec, quod illa putet, idem putare pulcherrimum. Ita Lambinus, quem
tenentur quinque Pall. Fabr. ablegantes ræ se, ante putare.
3. Tibi si recta probanti placebis. ER à Victorio, & quatuor prioribus
Pal. Vatic. Fabr. Pith. alias ræ se.
4. Amplitudinem animi. Hoc etiam loco & post ræ alijssimam, in-
ferunt Victor. quinque Pall.
5. Barbari quidam immanes. Pith. *Barbaria immanes.*
6. Satis hystem adspicere non possunt, eidem morbo. Lambinus sic rectè
edidit cui ferè quatuor Pal. adleniantur: nam solum quartus & in-
dit morbo, vulgò possunt, sed idem morbo.
7. Sed cum videres, qui aut studio aut opinione ducantur. Vaticanus
pudet: vides quo quis aut studio aut opinione ducatur. omnino melius.

8. Ut enim sicuti naviganti prædones insequantur, deus quis dixerit, ejice
te navi. Sic ferè est in quinque Pall. Var. cano; nam paulum divertit
ferrius, sed or nostram stabilita: insequantur, demque quis dix. cetero-
rum tres Pall. priores Pith. Var. pro quo, qui. Pal. q. arcos ræ. Deus o-
mittit vulg. ut enim si cui naviganti, quem prædones insequantur, Deus quis
dixerit, ejice te de navi.
9. Si tanti non sint, ut ferendi sint. Nihil mutant Mss. et Vi-
ctorius, Palat. quartus, si tanti sint ut ferendi sint. Lambin. si tanti
sint, ut ferendi non sint, sic temetè mutavit, non expena lectio-
nis vulgæ acrimoniâ. Melius Guhelm. si tanti non sint, sed ex con-
jecturâ.
10. Sic enim diximus. Pal. quart. Fabr. Vatic. diximus.
11. Ex tibi hoc video non posse deberi. Prævaluit apud me auctoritas
Turnebi libro 19. cap. 18. Advers. sic emendans. Alias; sed tibi hoc
vide.

M. TVLLII CICERONIS
TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM,

A D

M. B R V T V M.

LIBER TERTIVS,
DE ÆGRITVDINE LENIENDA.

QVÆNAM esse, Brute, causæ putem, cur
non contemamus ex animo & corpore, cor-
poris curandi, inveniendæ, causâ q. xista
ut ars ejus, atque utilitas, deorum immor-
taliū inventioni consecrata: animi autem
medicina, nec tam desiderata sit, an-
tequam inventa, nec tam curata, posteaquam cognita est,
nec tam multis grata, & probata, pluribus etiam suspecta
& inuisa? an quod corporis gravitatem, & dolorem animo
judicamus, animi morbum corpore non sentimus? ita fit,
ut animus de se ipse tum judicet, & cum id ipsum, quo ju-
dicatur, ægrotet. quod si taleis nos natura genuisset, ut
eam ipsam intueri, & perspicere, eademque optima duce
cursum vitæ conficere possemus: & haud erat sanè, quod
quisquam rationem, ac doctrinam requireret. nunc patvulo
nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus,
& opinionibusque depravati sic restingimus, ut nulquam
naturæ lumen appareat. sunt enim ingenii nostri femina inna-
ta virtutum: quæ si adulescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam na-
tura perduceret. nunc autem, simul atque editi in lucem, &
suscepti sumus, in omni continuo pravitæ, & in summa
opinionum perversitate versamur: ut parentum lacte nu-
tritis errorem suscipere videamur: & cum verò parentibus
redditi demum magistris traditi sumus, tum ita variis im-
buimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinionis confir-
mationis natura ipsa cedat. Accedunt etiam poëtæ: qui cum
magnam speciem doctrinæ, sapientiaque præ se tulerunt,
audiuntur, leguntur, ediscuntur, & in hæc seculum peritum in-
mentibus. & cum verò eodem qualis maximus quidam ma-
gister, populius, atque omnis undique ad vitæ consentiens
multitudo, tum planè inficimus opinionum pravitæ, & à
naturæque deservimus: ut nobis optimam naturam in-
vidisse videantur, qui nihil melius homini, nihil ma-
gis expectandum, nihil præstantius honoribus, imperiis, popu-
lari gloria judicaverunt, ad quam fertur optimus quis-
que, veramque illam honestatē expectans, & quam una

natura maximè inquiri, & in summa inanisitate versatur,
conferaturque nullam eminentem effigiem virtutis, sed
adumbratam imaginem gloriæ. ut enim gloria, solida qua-
dam res, & expressa, non adumbrata, ea est consensus tam bonorum,
incorrupta vox bonè judicantis, da est illius virtute. To ea virtutis
resonat tanquam imago, quæ quia rectè factorum plerumque
comes est, non est bonis viris repudianda. Illa autem, quæ se
ejus imitatricem esse vult, temeraria, atque inconsiderata,
& plerumque peccatorum, vitiorumque, laudatrix, fama
popularis, simulatione honestatis formam ejus, pulchritu-
dinemque corrumpit. quæ cæcitate homines, eum quædam
etiam præclara cuperent, eaq; nescitent nec ubi, nec qualia
essent, funditus alii everterem suas civitates, alii ipsi occi-
derunt. atq; hi quidem optima petentes, non tam volun-
tate, quam cursu errore falluntur. Quid, qui pecunie cu-
piditate, qui volupratum libidine, feruntur: quorumque ita
perturbantur animi, ut non multum abint ab insania,
quod insipientibus consingit omnibus, his nullane est ad-
hibenda curatio? utrum quod minus noceant animi ægro-
tationes, quàm corporis? an quod corpora curari possint,
animorum medicina nulla sit? At & morbi perniciosio-
res, pluresq; sunt animi, quàm corporis. hi enim ipsi odiosus
sunt, quod ad animum pertinent eumque sollicitant: ani-
musq; ager, ut ait Ennius, semper errat, neq; pati, neq; perpeti po-
test: cupere numquam desinit quibus duobus morbis (ut omit-
tam alios) ægrotudine & cupiditate, qui tandem possunt in
corpore esse graviores? qui verò probari potest, ut sibi me-
dici animus non possit, & cum ipsam medicinam corpo-
ris animus invenerit, eumque ad corporum sanationem
multum ipsa corpora, & natura valeant, nec omnes, qui cu-
rari se passus sunt, continuo etiam convalescant: animi au-
tem, qui sanari voluerint, præceptisque sapientum parue-
rint, sine ulla dubitatione sanentur? Est profecto animi medi-
cina, philosophia: cujus auxilium non, ut in corporis mor-
bis, petendum est foris: omnibusq; opibus, viribus, ut nos-
metipsi nobis mederi possimus, elaborandum est: quam

1. *Quid ipsum, quo judicatur, ægrotet.* Sic est in edic. Victorii Lamb.
quinq; Pall. Pith. Fabr. Vaticano. vulg. cum id ipsum, quo judica-
tur, ægrotet. sunt tamen qui hanc veterem scripturam afferentes nostræ
præferant quibus omne, quod creditur, sumere credidi.
2. *Heud erat lacte quod quinquam virtutum ac doctrinam requireret.* Hæc
lecto v. videtur ac patronos habet Adrian. Turnebum, Lambinum ex
his suis libris profectem, & Pall. quinq; librum, ut non opti-
mum, ut nec pessimum. In editione Victorii, quatuor Pall. Fabr. Pith.
Vict. quæ d. quædam ratione ac doctrinam requireret.
3. *Opinionibusque depravati sic restingimus.* Cæd. d. Lambino sic e-
mendandi, add. et. s. cod. ce Vaticano in Pall. pr. sec. quinto, deprava-
to aliter depravati. post. d. præcess. ægrotum, Pal. tert. optimus codex re-
stringimus.
4. *Cum verò parentibus redditi demum magistris traditi sumus.* Ita ver-
to cod. Xat. & in Lamb. n. quæ lectio est etiam Fabr. m. h. magis
placeat. V. et lectio, redditi demum magistris. vulg. d. d. magistris, quod
S. Græterus in idem.
5. *Cum verò parentibus redditi demum magistris traditi sumus.* Sic Victor. & tres

Pall. posteriores extrito illo ante eadem accedit. Vatic. tamen: cum ve-
ro eodem quædam max. quædam mag. populius accepit, atque.
6. *Ac naturæque deservimus.* Cantian. hosp. lectio s. habent Victor.
Lamb. Pall. præter Vaticano. ite. verò à naturæque deservimus. quart. d.
naturæque cedimus. vulgo ad. c. cum ipsi opt. natura ager.
7. *Ut nihil optimam naturam invidisse videantur.* Sic edidit Lambin.
quod tamen conreilunt. inque Pall. ver. cod. Fabr. Pith. Vat. editio
Vict. d. ber. Gryphus. optime natura. vel naturam.
8. *Quam unam naturam maximè inquiri.* Victor. ver. cod. quinq; Pall.
Vat. ut. de. naturam.
9. *In summa inanisitate versatur.* Pall. sec. quart. Fabr. Vaticano.
10. *Est virtutis resonat tanquam imago.* Variè ag. tatus locus præ-
tuli conjecturam Lambini, excoementis illud glorie: quod vocabulum
etiam om. istum est in Pall. prom. tert. Vaticano. hucque inclinat etiam
Andr. Schorvus.
11. *Cum ipsum medicum corpus animus inveniatur.* Sic est in quinq;
Pall. Fabr. Pith. Vaticano. vulg. etiam ipsum.

quam de universa philosophia, quantopere experienda esset, & colenda, satis, ut arbitror, dictum est in Hortensio, de maximis autem rebus nihil ferè intermissimus postea nec disputare, nec scribere, his autem libris exposita sunt ea, quæ à nobis cum familiaribus nostris in Tusculano erant disputata. Sed quoniam duobus superioribus, de morte, & de dolore dictum est, tertius dies disputationis hoc tertium volumen efficit. Ut enim in Academiam nostram descendimus, inclinatio jam in postmeridianum tempus dirigitur, poposci eorum aliquem, qui aderant, causam differendi. Tum res acta sic est. A. Videtur mihi cadere in sapientem ægrotudo. M. Num reliquæ quoque perturbationes animi, formidines, libidines, iracundiæ? hæc enim ferè sunt ejusmodi, quæ Græci *πάθη* appellant: ego poteram morbos, & id verbum esset è verbo; sed in consuetudinem nostram non caderet, nam misereri, invidere, gessire, latari, hæc omnia morbos Græci appellant, motus animi rationi non obtemperantis: nos autem hos eisdem motus concitati animi, reddere, ut opinor, perturbationes dixerimus; morbos autem non satis usitatè: nisi quid aliud tibi videtur. A. Mihi verò isto modo. M. hæcne igitur cadere in sapientem putas? A. Profrus existimo. M. Ne ista gloriosa sapientia non magno æstimanda est, siquidem non multum differt ab insania. A. Quid tibi omnine animi commotio videtur insania? M. Non mihi quidem soli: sed, id quod admirari sæpe soleo, majoribus quoque nostris hoc ita visum intelligo multis sæculis ante Socratem; à quo hæc omnia, quæ est de vita, & de moribus, philosophia manavit. A. Quoniam tandem modo? M. Quia nomen insaniam significat mentis ægrotationem, & morbum, id est, in insanitatem, & ægrotum animum, quam appellarunt insaniam. omnes autem perturbationes animi, morbos philosophi appellant: negantque, stultum quemquam his morbis vacare: qui autem in morbo sunt, sani non sunt; & omnium insipientium animi in morbo sunt: omne insipientes igitur insanunt. sanitatem enim animorum, positam in tranquillitate quadam, constantiaque censebant, his rebus mentem vacuum, appellarunt insaniam, & propterea quod in perturbato animo, sicut in corpore, sanitas esse non possit. Nec nimis illud acute, & quod animi affectionem, lamine mentis carentem, nominaverunt amentiam, eandemque dementia, ex quo intelligendum est, eos, qui hæc rebus nomina posuerunt, sensisse hoc idem, quod à Socrate acceptum diligenter Stoici retinuerunt, omnium insipientia esse non sanam. A. qui enim animus est in aliquo morbo (morbos autem, hos perturbatos motus, ut modo dixi, philosophi appellant) non magis est sanus, quam id corpus, quod in morbo est, ita sit, ut sapientia, sanitas sit animi: insipientia autem, quasi insanitas quædam, quæ est insania, eademque dementia, multo quoque melius hæc nostra sunt verbis Latinis, quam Græcis; quod aliis quoque multis locis reperitur, sed id alias: nunc, quod iustat.

Totum igitur id, quod querimus, quid & quale sit, verbi vis ipsa declarat. 5. eos enim sanos intelligi necesse est, 6. quorum mens motu, quasi morbo, perturbata nullo sit, qui contra affecti sunt, hos insanos appellari necesse est, itaque nihil melius, quam quod est in consuetudine sermonis Latini, cum exisse ex potestate dicimus eos, qui effrenati feruntur aut libidine, aut iracundia, quamquam ipsa iracundia, libidinis est pars: sic enim definitur iracundia, *ulcensendi libido*. Qui igitur exisse ex potestate dicuntur, idcirco dicuntur, quia non sunt in potestate mentis: cui regnum totius animi à natura tributum est. 7. Græci autem *πάθη* unde appellant, non facile dixerim, eam tamen ipsam distinguimus nos melius, quam illi, hæc enim insaniam, quæ iuncta stultitia patet latius, & à furore disjungimus. Græci volunt illi quidem, sed parum valent verbo: quem nos furorem, *μεγαθυμία* illi vocant, quasi verò atra bili solum mens, ac non sæpe vel iracundia graviore, vel timore, vel dolore moveatur. quo genere Athamantem, Alcemonem, Ajacem, Orestem furere dicimus. qui ita sit affectus, cum dominum esse rerum suarum vetaat duodecim tabulis, itaque non est scriptum, si *INSANUS*, sed si *FURIOSUS ESSE INCIPIT*. 9. stultitiam enim censuramus, inconstantiam, id est, sanitate vacantem, posse tamen tueri mediocritatem officiorum, & vitæ contrarium custom, atque usitatum. furorem autem esse rati sunt, 10. mentis ad omnia ex citationem, quod cum majus esse videant, quam insaniam tamen ejusmodi est, ut furor in sapientem cadere possit non possit insania, sed hæc alia quæstio est. nos ad propositum revertamur. Cadere, opinor, in sapientem ægrotudinem tibi dixisti videtur. A. Et verò ita existimo. M. Humanum id quidem, quod ita existimas. Non enim silice nati sumus 11. sed est naturale in animis tenerum quiddam atque molle, quod à gritudine, quasi tempestate, quatitur. Nec absurde Crantor ille, qui in nostra Academia vel in primis fuit nobilis, *Μινίμω*, inquit, *ἀσπίστιον* est, qui *σπῆν* nescio quam insolentiam magnopere laudant: que nec potest ulla esse, nec debet. 12. Ne *ἀγροῦς* sim, inquit, sed si fuerim, sensus adfit, *σπῆν* scietur quid, *σπῆν* arellatur à corpore. nam: *σπῆν* nihil delere, non sine magna mercede contigit, immanitatem in animo, stuporem in corpore. Sed videamus, ne hæc oratio sit hominum astutantium nostræ imbecillitati, & indulgentium mollitudini: nos autem audeamus non solum ramos amputare miseriarum, sed omnem radicem fibras evellere. tamen aliquid relinquatur fortasse, ita sunt alta stirpes stultitiæ, sed relinquatur id solum, quod erit necessarium. illud quidem sic habeto, nisi sanatus animus sit, quod sine philosophia fieri non potest, sanam miseriarum nullum fore, quamobrem, quoniam cœpiamus, tradamus nos ei curandos, sanabimur, si volemus, & progrediar quidem longius. non enim de ægrotudine solum, quamquam id quidem primum, sed de omni animi, ut ego posui, perturbatione, morbo, ut Græci volunt, explicabo.

1. Insaniam esse ægrotum animum. Retinuit electionem veterem Victorius, quam postea produxit Turn. lib. 1. Adverf. Cap. 6. ea verò est in cod. quique Pall. Fabr. Pith. Vat. vulg. & ægrotudinem animi.
2. Proposita quæ in perturbato animo, sicut in corpore, sanitas esse non potest. Diversim habet Fabr. quod in perturbatione animi, sicut in corpore perturbata, sanitas esse non potest, quod non probat.
3. Quid animi affectum lamine mentis carentem nominaverunt amentiam, eandemque dementia. Melius meo an. mo. cod. Fabr. lamine mentis carentem nominaverunt dementia, omni. l. med. s.
4. Qui enim animus est in aliquo morbo. Pall. pr. quint. Videtur quæ est enim sanus in aliquo morbo. Pall. quart. quod est enim animus & in aliquo morbo. sed vulgatam defendit juncto umbone cetera. mss. & editionum cohort.
5. Hoc enim sanos intelligi necesse est. Recepiſſem penè ante intelligi. Et quoniam, conspicuum in Pall. sec. tert. quart. Vat. si pr. quint. item Videtur edit add. x. sicut. quoniam vero eam ipsam exturbat Laminus, desideratam esse palli sumus.
6. Quoniam mens motu quasi morbo perturbata nulla sit. Non temerarium est, quod hic demutent Pall. sec. tert. quart. quasi morbo perturbata nulla sit.

7. Græci autem *πάθη* appellant. Ita Victorius, & quaque Pall. Pith. vulgo appellant.
8. A furore diungimus. Pall. sec. quart. quint. Ulrich. Fabr. distinguimus. male.
9. Sensus autem enim cœsus: nec constantiam, id est, sanitate vacantem. Sic quæcunque Pall. Fabr. Pith. legitur ita ex vet. cod. Scoteus Nodor. l. 2. c. 22. Vat. c. ramon, stultitiam enim cœsus: nec constantiam, id est, sanitate vacantem, vulgo: enim cœsus: nec constantiam, &c.
10. Mentis ad omnia ex citationem. Indicavi in Crepandis legi in Pall. primo certatim.
11. Sed est naturale in animis tenerum. Scoteus sum optimos mss. codd. Pall. pr. tert. quart. Pith. Fabr. sic in Lælio ipſi Cic. legitur. Videtur Insipientis ad Lucret. vulgo naturale.
12. Ne *ἀγροῦς* sim, inquit, sed si fuerim. Magnæ huic loco turbæ à mss. Pall. quart. & Vat. nec *ἀγροῦς* sim, si inquit fuerat sensus, adfit, *σπῆν* scietur, pr. sec. tert. verò ad marginem: si in qui fuerat sensus adfit, in textu verò: si inquam, id fuerat, quint. nec *ἀγροῦς* est, si in qui fuerat sensus adfit, in Vaticano denique in scripturum: si, inquit, fuerat sensus, adfit.

placbo. Et primò, si placet, Stoicorum more agamus, qui breviter adstringere solent argumenta: deinde nostro instituto vagabimur. Qui fortis est, idem est fidens: quoniam contrarius mala consuetudine loquens: in vitio ponitur, ductum verbum à confidendo, quod laudis est, qui autem est fidens, in profecto non exilimescit, disceperit enim à timendo, confidere, atque in quem cadit ægritudo, in eundem timor, quarum enim rerum presentia sumus in ægritudine, eisdem impendentis. & venientis timemus: ita fit, ut fortitudini ægritudo repugnet, verisimile est igitur, in quem cadat ægritudo, cadere in eundem timorem, & infractionem quidem animi, & demissionem, quæ in quem cadunt, in eundem cadit ut serviat, & ut victum se quandoque esse fateatur, quæ qui recipit, recipiat idem necesse est timiditatem, & ignaviam, non cadunt autem hæc in virum fortem, igitur ne ægritudo quidem, si nemo sapiens, nisi fortis, non cadet ergo in sapientem ægritudo, præterea necesse est, qui fortis sit, eundem esse magis animi: qui magni animi sit, invictum: qui invictus sit, eum res humanas despiciere, atque intra se positæ arbitrari, despiciere autem nemo potest eas res, propter quæ ægritudine affici potest, ex quo efficitur, fortem virum ægritudine numquam affici, omnes autem sapientes, fortes, non cadit igitur in sapientem ægritudo, & quemadmodum oculis conturbatus, non est probe affectus ad suum munus fungendum: & reliqua partes, 4. totumve corpus statim cum est motum deest officio suo, & inveni: sic conturbatus animus, non est aptus ad exsequendum munus suum, munus autem animi est, ratione bene uti: & sapientis animus, ita semper affectus est, ut ratione optimè utatur, numquam igitur est perturbatus, at ægritudo, perturbatio est animi, semper igitur es sapiens vacabit, Veri etiam simile illud est, qui sit temperans, quem Græci τῶν ἄλλων appellant, tamque virtutem σωφροσύνην vocant, quam 10. eo equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare, nonnumquam etiam modestiam: sed haud scio, an rectè ea virtus frugalitas appellari possit, quod angustius apud Græcos valet: qui frugi homines σωφροσύνην appellant, id est, tantummodò uti se: at illud est 6. latius omnis enim abstinentia, omnis innocentia, quæ apud Græcos usitatum nomen nullum habet, sed habere potest ἁπλοσύνην, nam est innocentia, & sic talis animi, quæ noceat nemini, 7. reliquas etiam virtutes frugalitas continet, quæ nisi tanta esset, & si his angustius, quibus plerique putant, teneretur, numquam esset L. Pisonis cognomen sapienter laudatum, Sed quia nec qui, propter metum, præsidium reliquit, quod est ignavia: nec qui, propter avaritiam, clam depositum

non reddidit, quod est iniustitia: nec qui, propter temeritatem, male rem gessit, quod est stultitia, frugi appellari solent, et tres virtutes, fortitudinem, iustitiam, prudentiam, frugalitas est complexa: et hoc quidem commune est virtutum, omnes enim inter se connexæ, & iugatae sunt, 9. reliqua igitur, & quarta virtus, ut sit ipsa frugalitas, ejus enim videtur esse proprium, motus animi appetentis rege, & sedare, semperque adversantem libidini, moderatam in omni re servare constantiam, cui contrarium vitium nequitia dicitur, FRUGALITAS, ut opinor, à fruge: 10. quæ nihil melius è terra, nequitia ab eo, (et si hoc erit fortasse durius, 11. sed temerius lusisse putemus, si nil sit) ab eo, 12. quod nec quidquam est in tali homine: 13. ex quo idem, nihil dicitur, qui sit frugi igitur, vel, si mavis, moderatus, & temperans, eum necesse est esse constantem: qui autem constans, quietum: qui quietus, perturbatio omni vacuum: ergo etiam ægritudine, & sunt illa sapientis: obicit igitur à sapiente ægritudo, itaque non incitè Heracleotes Dionysius ad ea dicitur putat, quæ apud Homerum Achilles queritur, hoc, ut opinor, modo,

*Corruptum prout turgescit nistibus, itis,
Cum decet, aqua omni me orbatum laude recorder.*

Num manus affecta rectè est, cum in timore est? 14. aut num aliquod quippiam membrum tumidum, ac turgidum, non vitiose se habet? sic igitur inflatus, & tumens animus, in vitio est: sapientis autem animus semper vacat vitio, 15. numquam turgescit, numquam tumet, 16. at itatus animus, ejusmodi est: numquam igitur sapiens irascitur, nam si irascitur, etiam concupiscit, proprium est enim irati, cupere, à quo lapsus videatur, 17. ei quàm maximum dolorem inurere, qui autem id concupierit, eum necesse est, si id consecutus sit, magnopere lætari, ex quo fit, ut alieno malo gaudeat, quod quoniam non cadit in sapientem, ne ut irascatur quidem cadit, sin autem caderet in sapientem ægritudo, caderet etiam iracundia, qua quoniam vacat, ægritudine etiam vacabit, etenim si sapiens in ægritudinem incidere posset, etiam in misericordiam, posset in invidentiam: non dixi in invidiam, quæ tum est, cum invidetur: ab invidendo autem invidentia rectè dici potest, ut effragianus ambiguum nomen invidix: quod verbum ductum est à nimis intendo fortunam stertius, ut est in Menalippo,

Quoniam florem liberos invidis melior?

malè Latine videtur, sed præclare Accius, ut enim videtur, 18. sic invidere florem rectius, quàm floribus nos consuetudine prohibemur: poetaque suum tenet, & dixit audacius: Cadit:

1. In quem cadat ægritudo, cadere in eundem timorem, & infractionem quidem animi, & demissionem, quæ in quem cadit, in eundem cadit, ut serviat, & ut victum se quandoque esse fateatur, quæ qui recipit, recipiat idem necesse est timiditatem, & ignaviam, non cadunt autem hæc in virum fortem, igitur ne ægritudo quidem, si nemo sapiens, nisi fortis, non cadet ergo in sapientem ægritudo, præterea necesse est, qui fortis sit, eundem esse magis animi: qui magni animi sit, invictum: qui invictus sit, eum res humanas despiciere, atque intra se positæ arbitrari, despiciere autem nemo potest eas res, propter quæ ægritudine affici potest, ex quo efficitur, fortem virum ægritudine numquam affici, omnes autem sapientes, fortes, non cadit igitur in sapientem ægritudo, & quemadmodum oculis conturbatus, non est probe affectus ad suum munus fungendum: & reliqua partes, 4. totumve corpus statim cum est motum deest officio suo, & inveni: sic conturbatus animus, non est aptus ad exsequendum munus suum, munus autem animi est, ratione bene uti: & sapientis animus, ita semper affectus est, ut ratione optimè utatur, numquam igitur est perturbatus, at ægritudo, perturbatio est animi, semper igitur es sapiens vacabit, Veri etiam simile illud est, qui sit temperans, quem Græci τῶν ἄλλων appellant, tamque virtutem σωφροσύνην vocant, quam 10. eo equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare, nonnumquam etiam modestiam: sed haud scio, an rectè ea virtus frugalitas appellari possit, quod angustius apud Græcos valet: qui frugi homines σωφροσύνην appellant, id est, tantummodò uti se: at illud est 6. latius omnis enim abstinentia, omnis innocentia, quæ apud Græcos usitatum nomen nullum habet, sed habere potest ἁπλοσύνην, nam est innocentia, & sic talis animi, quæ noceat nemini, 7. reliquas etiam virtutes frugalitas continet, quæ nisi tanta esset, & si his angustius, quibus plerique putant, teneretur, numquam esset L. Pisonis cognomen sapienter laudatum, Sed quia nec qui, propter metum, præsidium reliquit, quod est ignavia: nec qui, propter avaritiam, clam depositum

9. Reliqua igitur, & quarta virtus, ut sit ipsa frugalitas, ejus, Ejus cum Victorio 7. necesse est, in nullo mss. Pall. neque Fabr. Pith. comparent, in Vaticano: dicitur ut sit ipsa frugalitas, unde quidam conjiciunt: ut quomodo igitur, ut quæ sit virtus sit.
10. Quæ nihil melius è terra, nequitia ab eo, Neque Victor. neque Pall. quinque cum P. th. Fabr. agnoscunt, post terra. Pal. tamen quart. quæ nihil melius è terra.
11. Sed tunc ut sit pariter, Hanc scripserunt repperi in Pal. quinto. Fabr. & Pal. tert. ut etiam in br. Lamb. inveniri possit, hinc tamen Lamb. inveniri possit: quæ sit virtus non Latium sit à tener. Vaticanus: sed temperans lapsus putatur, vulgo: sed temperans est lapsus putatur.
12. Quæ nec quicquam est in tali homine, S. C. Lamb. emendavit, quod est ex hoc quoque in Pall. pr. tert. Fabr. vulgo, nequitiam.
13. Ex quo idem, nihil dicitur, Pall. quin. ut nihil.
14. Aut non ab aliis quæ ipsam membrum, Ita quinque Pall. Guleim. pro al. quæ ab aliis laudo ego magis scripserunt Pal. quart. num. ab aliis quippiam membrum invenitur.
15. Numquam turgescit, numquam tumet, Pal. sec. omittit, tæ numquam tumet.
16. At itatus animus, tumens est, Laudo Vaticanus eod. lectionem: ut itatus animus.
17. Et qui maximum del. rem in. tert. Pal. tert. invenire.
18. Sic ut deus situm est, ut quam sit, ut, Conventus quinque Pall. cum Fabr. Pith. hanc præter lectionem, ejectione 18. dicitur post sit.

Cadit igitur in eundem & misereri, & invidere. nam qui dolet rebus alicujus adversis, & idem alicujus etiam secunda soler; ut Theophrastus interitum deplorans Calisthenis, sodalis sui, rebus Alexandri prosperis angitur: itaque dicit Calisthenem incidisse in hominem lumina potentia, summaque fortuna, sed ignarum, quemadmodum rebus secundis uti conveniret. Atqui quemadmodum misericordia, ægritudo est ex alterius rebus adversis: sic invidentia, ægritudo est ex alterius rebus secundis: in quem igitur cadit misereri, in eundem etiam invidere. non cadit autem invidere in sapientem: ergo ne misereri quidem. 2. quod si hoc ægre ferre sapiens solet, misereri etiam solet. abest ergo à sapiente ægritudo. Hæc sic dicuntur à Stoicis, concludunturque contortius, sed latius alquanto dicenda sunt, & diffusius: sententias tamen utendum eorum potissimum, qui maxime forti, & ut ita dicam, virili utuntur ratione, atque sententia. nam Peripatetici, familiares nostri, quibus nihil est uberius, nihil eruditius, nihil gravius, 3. mediocritates vel perturbationum, vel morborum animi, mihi non sanè probant. omne enim malum, etiam medicare, magnum est. nos autem, id agimus, ut id in sapiente nullum sit omnino. nam ut corpus, etiam si mediocriter ægrum est, sanum non est. 4. sic in animo ista mediocritas, caret sanitate, itaque præclare nostri, ut alia multa, molestiam, sollicitudinem, angorem, propter similitudinem corporum ægrorum ægritudinem nominaverunt. hoc prope modum verbo Græci omnem animi perturbationem appellant: 5. vocant enim *πάθος*, id est, morbum, quicumque est motus in animo turbidus. nos melius: ægris enim corporibus simillima est animi ægritudo, 6. at non similis ægritationis est libido, non immoderata lætitia, quæ est voluptas animi elata, & gestiens, ipse etiam metus non est morbi admodum similis, quamquam ægritudinis est finitimus, sed propriè, ut ægritatio in corpore, sic ægritudo in animo, nomen habet non lejectum à dolore. doloris igitur hujus origo nobis explicanda est, id est, causa efficiens ægritudinem in animo, tanquam ægritationem in corpore. nam, ut medici causa morbi inventa, causationem esse inventam putant: sic nos, causa ægritudinis reperi, medicandi facultatem reperiemus. Est igitur causa omnis in opinione, nec verò ægritudinis solum, sed etiam reliquarum omnium perturbationum: quæ sunt genere quattuor partibus plures. nam cum omnis perturbatio sit animi motus vel rationis expers, vel rationem aspernans, vel rationi non obediens, istæque motus aut boni, aut mali opinione citentur: bifariam quattuor perturbationes æqualiter distribute sunt: nam dux sunt ex opinione boni: quarum altera, voluptas gestiens, id est, præter modum elata lætitia, opinione præsentis magni alicujus boni: 7. altera cupiditas, quæ

rectè, vel libido dici potest: quæ est immoderata appetitio opinati magni boni, & rationi non obtemperans, ergo hæc duo genera, voluptas gestiens, & libido, bonorum opinione sciantur, ut duo reliqua, metus & ægritudo, malorum. nam & metus, opinio magni mali impendentis: & ægritudo, est opinio magni mali præsentis: & quidem recens opinio talis mali, ut in eo restum videatur esse angere: id autem est, ut is, qui doleat, oportere opinetur se dolere his autem perturbationibus, 9. quæ in vita hominum solertia quasi quadam furia immittit, argue scitatur, omnibus viribus, atque opibus repugnandum est, si volumus hoc, quod datum est vitæ, tranquillè, placideque traducere. 10. sed cetera aliàs: nunc ægritudinem si possumus, depellamus, id enim sic propositum: quandoquidem eam tu videri tibi in sapientem cadere dixisti, quod ego nullo modo existimo. tanta enim res est, misera, detestabilis, omni contentione, velis, ut ita dicam, remisque fugienda. Qualis enim tibi 11. ille videtur *Isotrolo prognatus, Pelope natum, qui quondam à sacro Oenoeo rege 12. Hippodamiam rapinatus nuptus?* Jovis ite quidem pronepos, tamne ego abjectus, tamque fractus?

Nolite (inquit) hospites 13. ad me adire isco istis, Ne contagio mea bona, umbrarum obstit: Tanta vi scelerum in corpore hæret.

Tu te, Thyesta, damnabis, orbabisque luce propter vim sceleris alieni? quid? illum filium Solis nonne patris ipsius luce indignum putas?

Refugio oculi: corpus macia extabit: Lacryma peredere humore exanguis genas: Situ nidori barba padore horrida, Atque intansâ infuscat præter illuvie scabrum.

Hæc mala, 6. multissime Ætæa, tibi tibi addidisti. 14. non inerant in his, quæ tibi casus invexerat. & quidem inveterato malo 15. cum tumor animi resedisset, est autem ægritudo, ut docebo, in opinione mali recentis, sed mæres videlicet regni desiderio, non filia, illam enim oderas, & jure fortasse, regno non æquo animo carebas. est autem impudens *Ischus* maxime se conficitur, quod temperare non liceat libere. Dionysius quidem tyrannus, Syraculis expulsi, Corinthi pueros docebat, utque eò imperio carere non poterat. Tarquinio verò quid impudentius, qui bellum gereret cum iis, qui ejus non tolerant superbiam? is, cum restitui in regnum nec Vejentium, nec Latinorum armis potuisset, Cumas se consulisse dicitur, inque ea urbe senio, & ægritudine esse confectus. Hoc tu igitur censes sapientem accidere posse, ut ægritudine opprimatur, id est, miseria? nam cum omnis perturbatio, miseria est, tum carnicina est, ægritudo, habet ardorem libido, levitatem lætitia gestiens, humilitatem metus: sed ægritudo major quæ

1. Idem alicujus etiam secunda soler. Recepti Victorii lecti onem, etiam à Pal. tere. redhibeant vulgo dicit. Si mei res paris esse et idem quoque ex parte auctoritate ostendem, & ex pr. Pal. sic digererem: nam qui dolet rebus alicujus adversis, sic etiam alicujus secunda soler. 2. Quod si hoc ægre ferre sapiens solet, Pal. tere. quart. quod si hoc sapiens referre solet: quint. quod si hoc ferre sapiens sit. 3. Mediocritates vel perturbationum. Mazon. 4. Ita quattuor Pal. priores. Fab. edit. Victorii: vulgo, mediocritatem. 5. Sic in animo ista mediocritas cause sanitatis. Veteris codicis hæc lectio est: quam quoque Lamb. a se vit: estque in Pal. quart. quint. Fab. Pith. vulgò: sic in animo est ista mediocritas: caret sanitas. 6. Vocant enim *πάθος*, id est, morbum, quicumque est motus. Pal. quart. verbum, quibus quicumque est motus. 7. At non similes ægritationis est libido. M. revar. ant. in hoc loco nullo est: quam quoque Lamb. a se vit: estque in Pal. quart. quint. Fab. Pith. vulgò: sic in animo est ista mediocritas: caret sanitas. 8. Rationi non obtemperans, etc. Locupletant hanc locum cum Vi-

torio quinq. Pal. hoc modo: *obtemperans, quæ vel cupiditas vitæ, vel libido dicitur parit. Ergo.* 9. Quasi quadam furia immittit atque. Victorius hæc sic ed. dicitur illisque constituta. Lamb. nus ut aliquo d. invenit, reponit *obtemperans* contra libros sed hæc eandem viginti vocum Pal. quæ non approbit, nec videtur necessaria. 10. *Ischus* maxime se conficitur. Vulgò, sed certus aliar. hoc sic produnt Victor. quinq. Pal. Fab. Pith. Vatic. 11. *Ischus* maxime se conficitur. Pal. eod. prenatæ, ut pronepos. 12. Hippodamiam rapinatus nuptus. Vulgò, rapinatus nuptus. nimis asper: nostrum autem ingesse Palat. quæ in Pith. 13. *Ad me adire istis sit.* Sic Victorius & partim Pal. nam solus quint. ista e. in cetera conlonans. Guallelmus ex conjectura: *istis sitis* amplectar ego d. hinc onem meam & lectionem. P. th. codicis. *Nolite, inquit, hospites ad me adire, istis sitis, Neccontagis, etc.* 14. Non inerat in his. Victorii ed. tam sic lectionem susceperant quinq. Pal. Fab. Pith. vulgò, non erat in his. 15. Cum tumor animi resedisset. Lectionem tenui Victorii. Pal. pr. sec. quart. quinti, ut & Fab. P. th. missa vulgata, animo resedisset. Crucia-

quodam habem; 1 cruciatum afflictationem fuditatem; lacerat, excelsi animum, planeque conficit. hanc nisi exuimus sic, ut obiciamus, miseria carere non possumus. 2 Atque hoc quidem perspicuum est: tum ægritudinem existere; cum quid ita visum sit, ut magnum quoddam malum adesse, & ut gere videatur. Epicuro autem placet, opinionem mali, ægritudinem esse naturam, ut quicumque intueatur in aliquid quod majus malum, si id sibi accidisse opinetur, 3 sit contentus in ægritudine. Cyrenæici non omni malo ægritudinem effici censent. 4 sed desperato, & nec opinato malo. est id quidem non medio cre ad ægritudinem augendam. videntur enim omnia repentina graviora: ex hoc & illa jure laudantur:

Ego, cetero genus, 5 tum morituros scivi, & ei rei sustuli.

Trætera ad Trojam cum misi ob defendendam Græciam,

6 Sciebam me in moriferum bellum, non in epulas mittere.

Hæc igitur præmeditatio futurorum malorum, lenit eorum adventum, 7 quæ venientia longè ante videbis, itaque apud Euripidem à Theseo dicta laudantur: licet enim, ut sæpe fecimus, in Latine illa convertere.

Idem qui hæc audita à dolo meministi viro,

Futuras mecum commentabar miseras;

Aut mortem acerbam, aut exilii moliam fugam;

Aut semper aliquam molem meditabar mala:

Ut signa in velle diritas casu foret,

Ne me imparatum cura laceraret repenti;

8 Quod autem Theseus à docto se audisse dicit, id de se ipso loquitur Euripides. fuerat enim auditor Anaxagoræ: quem ferunt, nuntiata morte filii, dixisse, Sciebam me genuisse mortalem: quæ vox declarat, 9 vis esse hæc acerba, quibus non fuerint cogitata, ergo id quidem non dubium, quibus omnia, quæ mala putantur, sunt improvisæ, graviora: ita que quamquam non hæc una res efficit mortalem ægritudinem: tamen quoniam multum potest provisio animi, & præparatio ad minuendum dolorem, sunt semper omnia homini humana meditata. 10 & NIMIRUM HARE est illa præfars, & divina sapientia, 10 & percepta penitus, & pertractata humanas res habere: nisi admirari, cum acciderit, nihil, antequam evenerit, non evenire posse arbitrari.

Quamobrem omnia, 11 cum secunda res sunt maxime, tum maxime

Meditari secum oportet, quo pacto adversari erumant ferant;

12 Pericula damna, peregrè rediens semper secum cogitare;

Aut filii peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filii;

13 Communia esse hæc, ne quid horum unquam accidat animo nostro;

Quidquid præter spem eveniat, omne id deputare esse in lucro.

Ergo hoc Terentius à philosophia sumtum cum tam commodè dixerit, nos, è quorum fontibus id haustum est, non & dicimus hoc melius, & constantius sentimus? hic est enim ille vultus semper idem, quem dicitur Xantippe prædicare solita in viro suo fuisse Socrate, 14 eodem vultu semper se vidisse exeuntem illum domo, & revertentem, 15 nec verò ea frons erat quæ M. Crassi filius veteris, quem Seneca ait in omni vita reffisse Lucilius: sed traxit quilla, & serena: sic enim accepimus. fure autem erat semper idem vultus, cum mentis, à qua is fingitur, nulla fieret mutatio. Quare accipio equidem à Cyrenæicis hæc arma contra casus, & eventus, quibus eorum adventibus impetus diuturna præmeditatione frangantur: simulque quod malum illud, opinionis esse non naturæ: si enim in re essent, cur fierent provisæ leviora? Sed est: isdem de rebus quod dici possit subtilius, si prius Epicuri sententiam viderimus: qui censet, necesse esse omnem in ægritudine esse, qui se in malis esse arbitretur, sive illa sunt provisæ, & expectata sint, sive inveteraverint: nam neque vestigiis meruit mala, nec fieri præmeditata, leviora: stultamque etiam esse meditationem futuri mali, aut fortasse ne futuri quidem satis esse odiosum malum omne cum venisset: qui autem semper cogitavisset, accidere posse aliquid adversi, si fieri illud sempiternum malum: si verò de futuro quidem sit, frustra suscipi miseriam voluntariam: ita semper angere, aut accipiendo, aut cogitando malo levationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, avocatione à cogitanda molestia, & revocatione ad contemplandas voluptates, patere enim censet a nimum rationi posse, & quod illa ducat, sequi. verat igitur ratio intererit molestias: 16 abstrahit ab acerbis cogitationibus, hebetem aciem ad miseras contemplandas: 17 à quibus cum cecinit receptui, impellit rursus, & incitat ad conspiciendas, totaque mente contrahendas varias voluptates: quibus ille & præteritarum memoria, & spe consequentium, 18 sapientis vitam referant putat. Hæc nosito more nos diximus. Epicurei dicunt suo, sed: quæ dicant, videamus: quo modo, negligamus. Principio male reprehendunt præmeditationem rerum futurarum, NITITUR enim, quod tam obtundat, elevetque ægritudinem, quam perpetua in omni vita cogitatio, nihil esse, quod accidere non possit: quam meditatio conditionis humanæ, quam vitæ lex, commentatioque parendi: quæ non hoc afferit, ut semper

1. Cruciatum afflictationem fuditatem. Victorius sic edidit, pro quo pugnant Pall. pr. terr. quart. Pith. Vatic. vulgo, afflictationem. sunt omnino hæc ex veteri potè delumpia.
2. Alique qui quidem perspicuum est. Sic quoque Pall. Fab. Pith. Vatic. longè Victorius argui hic. vulgus. At hic quidem.
3. Sit contentus in ægritudine. Similem locum supra restitui: sic autem legendum ducunt Pall. terr. Vatic. vulgus in ægritudine.
4. Sed desperato, & nec opinato malo. Ita verò codex, item mss. Suffred. d. Pall. secundus, terr. quint. Vatic. vulgus & immutentur.
5. Tum morituros scivi. Victorius recepit hanc lectionem, quam habet & vet. codex quatuor Pall. Vatic. Fabr. Pith. vulgus, cum quod non Pall. mortuos.
6. Sciebam me in moriferum. Non erat Lambini omnium librorum avortitate in superhabita scribere. exilat enim in quinque Pall. edit. V. Grotii. Fabr. Pith.
7. Quæ venientia longè ante videbis. M. Pall. quart. qua venientia.
8. Quod autem Theseus à docto se audisse dicit. Ita Victorius quinque Pall. Fabr. Pith. vulgus. à dolo rivis se audisse.
9. In esse hæc acerba, quibus non fuerint cogitata. Elegantiſsimam hanc lectionem repono ex Pall. prim. sec. terr. qu. ne. Fabr. Pith. sic Terent. Bith. omnia in se cogitata sunt, al. as illepidiat.
10. Nimirum hare. & præfars. T. & sic præmittunt Victor.

Pall. quinque, duo germani seu conjurati Fabr. Pith. porro pro præcepto non ponitur in Crepundis asseru. sic ex Pall. pr. sec. præcepta.
11. Cum secundæ res sunt maxime, tum maxime Meditari secum. Ita Victor. Manucius Nep. Pall. pr. secundæ quinq. aliâ cum maxime desit.
12. Pericula damna, peregrè rediens semper secum cogitare. Hæc modo referuntur quinque Pall. (solus quartus iens. Fabr. Pith. in edit. illa formâ).
13. Communia esse hæc, ne quid horum unquam accidat animo nostro. Vultus consensus Libror. & veritas vultus ita scripti ex Pall. quinque, Fabr. Pith. demique Vaticano. vulgus communia esse hæc, fieri posse: ne ne quid animo sit nostrum.
14. Xantippe semper se vidisse exeuntem. Tanquam supervacuum rectè ablegat: vultus quinque Pall. Fabr. Pith. Vatic. Victor. editior.
15. Nec verò ea frons erat. Melius tres Pal. priores, eadem frons.
16. Abstrahit ab acerbis cogitationibus elevetque aciem. Fabr. hibernum de Pall. terr. hibernum. omnino legendum hibernum. sic apud Efabium, intra vagantem hibernum gladio: ut quidem non restitutum in Crepundis.
17. À quibus cum cecinit receptui. Pal. quart. Fabr. Pith. Vatic. accidit receptui. Pal. sec. accidit, receptum impellit: terr. accidit receptui.
18. Sapientis vitam referant putant. Pal. quint. referant.

semper miseremus: sed ut numquam. neque enim qui re-
rum naturam, qui vitæ varietatem, qui imbecillitatem ge-
neris humani cogitat, moeret cum hæc cogitat, sed tum
vel maxime sapientiam fungitur munere. utrumque enim
consequitur, ut & considerandis rebus humanis proprio
philosophiæ fruatur officio, & adversis casibus triplici
consolatione fanetur: primum, quod posse accidere diu
cogitaverit, quæ cogitatio una maxime molestias omnibus
& extenuat, & diluit: deinde, 2 quod humanè ferenda
intelligit: postremo, quod videt malum nullum esse, nisi
culpam, culpam autem malum esse, cum id, quod ab homi-
ne non potuerit prestari, evenerit. 3 Nam revocatio illa,
quæ affert, cum à contuendis nos malis a vocat, nulla est.
non est enim in nostra potestate, si ea bona sentires esse, quæ
quam malas esse opinemur, dissimulatio, vel oblitio. la-
cerant, vexant, stimulos admovent, igneis adhibent, re-
spirare non sinunt. Et tu oblitisci jubes, quod contra na-
turam est? & quia natura datum est auxilium, extorques
inveterati doloris? est enim tarda illa quidem medicina, sed
tamen magna, quam afferi longinquitas, & dies jubes me bona
cogitare, oblitisci malorum. diceres aliquid, & magno
quidem philosopho dignum, si ea bona sentires esse, quæ
essent homine dignissima. 6 Pythagoras mihi si diceret,
aut Socrates, aut Plato: Quid jaces? aut quid moeres?
aut cur succumbis, cedi que fortunæ? quæ pervellere te
fortitan potuerit, & pungere: non potuit certe vitæ fran-
gere, magna vis est in virtutibus. eas excita, si forte dormiunt.
jam tibi aderit princeps fortitudo, quæ te animo tanto esse
coget, ut omnia, quæ possint homini evenire, contemas.
& pro nihilo putes, adierit temperantia, quæ est eadem
moderatio: à me quidem paullo ante appellata frugali-
tas: quæ te turpiter, & nequiter facere nihil patiat. Quid
est autem nequius, aut turpius effaminato viro? 7 ne ju-
stitia quidem finet te ista facere: 8 cui minimum esse vi-
detur in hac causa loqui: quæ tamen ita dicit, dupliciter
essere iniustum, cum & alienum appetas, qui mortalis na-
tus, conditionem postules immortalium, & graviter feras,
te, quod utendum accepseris, reddidisse. prudentiæ verò
quid respondebis. 9 dicenti virtutem sese esse contentam, quo
modo ad bene vendendum, sic & ad bene? quæ si extrinsecus re-
ligata pendeat, & non oriatur a se, & rursus ad se reverta-
tur, & omnia sua complexa nihil querat aliunde: non in-
telligo, cur aut verbis tam vehementer ornandis, aut te tan-
topere expetenda videatur. Ad hæc bona me si revocas,
Epicure, pareo, sequor, utote ipso duce, oblitiscor etiam
malorum, ut jubes, eo que facilis, quod ea ne in malis qui-

dem ponenda censeo. sed traducis cogitationes meas ad
voluptates, quas? corporis credo, aut quæ propter corpus
vel recordatione, vel spe cogitur. numquid est aliud?
reclene interpretor sententiam tuam? solent enim isti ne-
gere nos intelligere, quid dicat Epicurus, hoc dicit, te &
hoc ille acriculus, me audiente, Athenis senex Zeno, ito-
rum acutissimus, contendere, & magna voce dicere sole-
bat: eum esse beatum, qui presentibus voluptatibus frue-
retur, consideretque se fruiturum aut in omni, aut in ma-
gna parte vitæ, dolore non interveniente: aut si interveni-
ret, si summus foret, futurum breve: si productior, plus
habiturum jucundi quam mali: hæc cogitatem fore bea-
tum, preteritum si & ante præceptis bonis contentus esset,
& nec mortem, nec deos extimesceret. Habes formam
Epicuri vitæ beatæ, verbis Zenonis expressam nihil ut pos-
sit negari. 12 Quid ergo? hujus vitæ propositio, & co-
gitatio ut Thyesten levare poterit, aut Æetam, de quo
paullo ante dixi, aut Telamoneum, pulsum patria, exulan-
tem atque egentem? in quo hæc admiratio sebat:

Hicne est Telamo ille, modo quem gloria ad calum extulit?

13 Quem aspiciabant? curus ob os Graji ora obvertebant sua.

Quod si cui, ut ait idem, 14 simul animus cum te concidit,
à gravibus illis antiquis philosophis petenda medici-
na est, non ab his voluptariis. quam enim isti bonorum
copiam dicunt? fac sanè esse summum bonum, non dole-
re quamquam id non vocatur voluptas. sed non necesse
est nunc omnia, idem est, quod traducit luctum levemus? sit
sanè summum malum, dolere, in eo igitur, qui non est,
si malo careat, continuo fruitur summo bono? quid
tergiverfamur, Epicure, nec fatemur eum nos dicere volu-
ptatem, quam tu idem, 15 cum os perfricavisti, soles dice-
re? sunt hæc tua verba, necne? in eo quidem libro, qui
continet omnem disciplinam tuam (fungar enim jam in-
terpretis munere, ne quis me putet fingere) dicit hæc.
Nec equidem habeo quod intelligam bonum illud, detrahens eas vo-
luptates, quæ sapore percipiuntur detrahens eas, quæ auditu, & can-
tibus: detrahens eas etiam, quæ ex formis percipiuntur oculis,
suaves motiones, sive quæ aliæ voluptates in toto homine signantur
quolibet sensu. Nec vero ita dixi potest, mentis lenitiam solam
esse in bonis, latentem enim mentem ita novi, spe eorum
omnium, quæ supra dixi, fore ut natura iis portens, dolo-
re careat. Atque hæc quidem his verbis, quibus ut intelli-
gat, quam voluptatem norit Epicurus. deinde paullo in-
frà, SAPIE QUÆSTIVI (inquit) ex iis, qui appellantur sa-
pientes, 16 quid haberent, quod in bonis relinquerent, si
illa detraherent, 17 nisi si vellent voces inanèis fundere,
nihil

1. Enervat & diluit. In nullo reperi Lambini delat.

2. Quod humani ferenda intelligit. Sic Victorius edidit: & sic habe-
tur in Pall. secund. tert. quint. primus, in mane. præterò lectionem
Vaticanam, quod humana humane ferenda, in parte liquidissimam & pro-
priam Ciceroni infusa cap. 7. p.

3. Nam revocatio illa quam afferi. Lamb. avocatio; quod licet damnet
G. Helm. tanquam è conjectatione Lambini ortum; tamen præfert
Vaticanam.

4. Postquam hæc in rebus. Pall. pp. sudantibus & quod est à fedate. sic
cut calesi illi, esse Festo, dixerunt pro f. dave.

5. Quia natura datum est auxilium. extorques inveterati doloris. Quia
juvent in melioribus cod. Pall. tert. quart. Pith. Va. ic. hanc lectio-
nem recepi in contextum: at illud vero, quæ etiam reliquit tres Pall.
amplius affligunt. vulgo: quia à natura datum est auxilium, extorques ju-
vet. inoffensio quidem curis, proter Magistelli capiebant; sed verè
an legi imo.

6. Pythagoras mihi si diceret. Ita Pall. pr. sec. quart. quin. mss. Suf-
frid. Var. sed negotia dissimulem; in quarto sic scriptum offendit: mihi
itaq. alius tam si diceret.

7. Nejustitia quidem finet ista facere. Immissi ante ista particulam
seu provocabulum tr. ex Pall. quart. quint. Feb. Vatic.

8. Cui minimum esse videtur in hac causa loqui. Ita cum vulgatis Victo-
rius. Fabr. cui minimum esse videtur in hac causa loqui. ceterum quinque
Pall. Pith. min. esse vid. in hac causa loqui. quam veram esse lectionem,
evincent loquentia: 2. quæ remota dicit.

9. Dicitur virtutem sese esse contentam. Partim Victorio, partim Pall.

sec. Fabr. Pith. Vaticano debes hanc lectionem: nam hi integram; ille
seminus præstat. vulgo virtutem esse contentam. sed illud etiam scias
dicens restat in Pal. tert. Pith. Fabr. non dicitur.

10. Et hæc ille acriculus me audiente. Fancissima hæc est Tornebi
conjectura à Vatic. ad ortum repræsentata: quam adjuvat Pal. tert.
agrestis, scribendo, quid sentiam, d. spuro in Crepundio. Pal. quart.
nec in solenni mutatione spuro, quæ de scriptura de plano lectio-
nem hanc dubio eximit. Nam Victorio ipsimet suum & x. p. 2. 2. 2.
dupliciter; qui Cæcilius nobis obrosusm ic. à graculis fortan accep-
pit. vulgo Graculus mendose, ut indicatum est Victorio atque Lam-
bino.

11. Necne tenet deos extimesceret. Auctior est duobus primis
vocius editio Victorii: Pall. qu. novo. mss. Suffrid. Fabr. Pith.

12. Quid ergo? hujus vitæ propositio & cogitatio. Non additi me
hic Victorio propositio ulteranti: eum illud propositio existet in omni-
bus nostris mss.

13. Quem aspiciabant. Ita Victorius, Pal. pr. sec. quint. Vatic. Pith.
Pall. vero, tertius, quart. Fabr. respiciabant.

14. Simul animus cum te concidit. Ver. codex Pall. prim. secund. tert.
quint. simul animus cum te concidit. qua. recendit. sed illud nostrum tu-
entur Vich. ceterique editionum: manipuli.

15. Cum os perfricavisti. Fabr. ut perfricavisti.

16. Quid haberent, quod in bonis relinquerent. Pall. tert. quart. quod
habetat rel. n. qu. quid quidem in bonis rel.

17. Nisi si vellent voces inanèis fundere. Eleganter sic Victorius, ut & Pall. pr.
tert. quart. Fabr. alius omittitur f.

nihil ab his potui cognoscere: qui si virtutes ebullire volent, & sapientias, nihil aliud dicent, nisi eam viam, qua efficiantur ea voluptates, quas supra dixi. Quae sequuntur, in eadem sententia sunt: totumque liber, qui est de summo bono, i referunt, & verbis & sententiis talibus. Ad hancine igitur vitam Testimonem illum revocabis, ut leves aegritudinem? & si quem tuorum silietum moerore videris, huc seipensetem potius, quam aliquem Socraticum libellum dabis? & hydraui hortabere ut audiat voces potius, quam Platonis? expones qua spelles florida, & varia? fasciculum ad naris admovere? incendere adores? & si frividi videris habebis, & risa? & si vero aliquid etiam: cum pleni lachrum omnem absterferis? Haec Epicuro conficienda sunt, aut ea, quae modo exi: res illa ad verbum dixi, tollenda de libro vel totus liber potius abiciendus, est enim confertus voluptatibus, quarendum igitur, quemadmodum aegritudine privemus eum, qui ita dicat:

— pol mihi fortuna magis nunc desit, quam genus.
Namque regnum suspeserat mihi: ut scias quanto
cileo,

Quantu opibus, quibus de rebus, & lapsa fortuna accidat.

Quid? haec calix mihi impingendus est, ut plorare desinat, aut aliquid ejusmodi? Ecce tibi ex altera parte ab eodem poëta:

Ex opibus formis opis egens Hektor tua.

Huc subvenire debemus, quarit enim auxilium.

Quid petam praesidi, aut exsequar, & quoque nunc auxilio, aut fuga

Freta sim? arce & urbe orba sum, quò accedam? quò applicem,

Cu nec arae parit a domi flant: fructus, & dissejta jacent:
Fana flamma de flagrata: & resti alii flant parvities,
Deformati, atque obiete crispis.

Scitis quae sequantur: & illud in primis, O pater, & patria, & Priami domus, Sepulchrum altissimo cardine templum: Vultu ego te, adstante ope barbarica, Tectis valatis laqueatis, Auro, ebore instructam regisific.

O poëtam egregium! quamquam ab his cantoribus Euphorio: is contemnitur, sentit omnia & repentina, & nec opinata esse graviora, exaggeratis igitur regis opibus, quae videbantur sempiternae fore, quid adjungit?

Hec omnia vade infamiam, Priami ut vitam evitatis, Jovis aram sanguine tu pari.

Præclarum carmen, est enim & rebus, & verbis, & modis lugubris, eripimus hanc aegritudinem, quo modo collocemus in cul. tra plumea: psaltriam adducamus:

20 hedrychum incendamus: demus scutellam dulciciz potonis: si aliquid videamus, & tibi. Hac tandem bona sunt quibus aegritudines gravissimae detrahantur? tu enim paullo ante 12 ne intelligere te quidem alia ulla dicebas, revocari igitur oportere a moerore ad cogitationem bonorum, conveniret mihi cum Epicuro, si, quid esset bonum, conveniret. Dicit aliquis: Quid ergo? tu Epicurum existimabas ista voluisse, aut libidinolas ejus fuisse sententias; Ego vero minime, video enim ab eo dici multa severe, multa praclare. Itaque, ut saepe dixi, de acumine agitur ejus; non de moribus, quamvis spernat voluptates eas, quae modo laudavit: ego tamen meminero, quod videtur ei summum bonum, non enim verbo solum posuit voluptatem, sed explanavit quid diceret. Saporem, inquit, & corporum complexum & ludos, atque cantus, & formae eas, quibus oculi jucunde morantur. Num fingo? num mentior? cupio refelli, quid enim laboro, nisi ut veritas in omni quaestione explicetur? At idem ait, non crescere voluptatem dolore detractio sum: meque voluptatem esse, nihil dolere. Paucis verbis tria magna peccata unum, quod secum ipse pugnat, modo enim, ne suspicari quidem se quidquam bonum, nisi sensus quasi titillarentur voluptate: nunc autem, summam voluptatem esse, dolore cedere, potestne magis secum ipse pugnare? alterum peccatum, quod, cum in natura tria sint: unum, gaudere: alterum, dolere: tertium nec gaudere, nec dolere: hic primum, & tertium putat idem esse, nec distinguit a non dolendo voluptatem, tertium peccatum commune cum quibusdam, quod, cum virtus maxime expetatur, eoque adspicienda causa philosophia quaestio sit, ille a virtute summum bonum separavit. At laudat, & saepe, virtutem. Et quidem C. Gracchus, cum largitiones maximas fecisset, & effudisset avaritium, & rebus tamen defendebat avaritium. Quid verba audiam, cum facta videam? Piso ille Frugi, semper contra legem frumentariam dixerat, is lege lata, consularis ad frumentum accipiendum venerat, animo dicitur Gracchus in concione Pisonem stantem, quarit audiente pop. Rom. qui sibi constet, cum ea lege frumentum petat, quam diffuserat. 13 Nolim, inquit, mea bona, Gracche, tibi virtutem dividere libeat: sed si facias, partem petam. Parumne declaravit vir gravis, & sapiens, lege Semproniam patrimonium publicum dissipari? Lege orationes Gracchi: patronum avaritii esse dices. Negat Epicurus jucunde posse vivi, nisi cum virtute vivatur: negat ullam in sapientem vim esse fortunam: tenuem victum antefert copioso: negat ullam esse tempus, quo sapiens non beatus sit, omnia philosopho digna, sed cum voluptate pugnantia. Non istam dicit voluptatem. Dicit quamlibet, nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars infit. Agè, si voluptatem non intelligimus, D d d d ne

1. Referunt & verbis & sententiis talibus. Ita quinq; Pall. Fab. V. tic. vulgo: referunt & sententiis & verbis talibus est. Doleat quoque est V. etor.
2. Hydrali, heracle & u. audiat videri patitur. Securus sum majorem partem hanc scripturam agnoscere tum: ita ver. codex. n. ff. Sulle di. Gypsiu liber. Pal. tert. Pal. H. YAP AAI quart. hydrali. quint. HY Δ γ α γ υ. Vatic. hydrali. Lamb. hydrali. Vic. Y δ p a u. k o r s, vulg. Au. av.
3. Et veru redimiri jubebis. Placeret mihi lectio Pall. pe. quart. Pich. d. etus, noto helleminio: nam videntur hae expoëta veteris huc infort.
4. A veri aliqui detiam. Non laudo Pith. cod. mutationem: etiam a. lip. d. nostrum venut sumum est. Piaz. Tricul. uaeque p. ut aliquid.
5. Lapsa fortuna accidat. Sic, non videtur, ut vulgo habent Pall. tert. quart. Fabr. Vatic. editio V. etor.
6. Lapsa fortuna accidat. Sic, non videtur, ut vulgo habent Pall. tert. quart. Fabr. Vatic. editio V. etor.
7. Quae nunc non est tui fuga. Fabr. Pall. prim. sec. tert. quint. a. u. n. i. s. i. p. t. u. n. d. e. h. o. u. r. u. s. i. b. 2. Nolorum esp. 2. quae nunc est tui fuga. Lapsa fortuna, vel potius, quae nunc est tui fuga. illud, ex ipso est a male grad. eam contingit man.
8. Resti alii flant parvities. Sic V. etor. Pal. quint. tamen Vat. & resti alii. Fabr. resti alii. Pith. resti alii.

9. Scitis quae sequantur. Sic Victoriana; Pal. tert. quart. quint. P. th. Var. al. as. s. i. h. q. u. a. s. e. q.
10. Repentia & nec opinata. Ut supra, ita hic quoque locos reformatus est a Lambino; et adiungit quinq; Pall. Fabr. Pith. Vic. & Vatic. ut n. ut opinata.
11. Hedrychum incendamus: demus scutellam. Infirmus Victorii editioni; quam comprobat Pall. pr. adducimus. — ed. eum incendamus, demus scutellam. secund. demus hedrychum, incendamus scutellam dulciciz potonis. tunc dicitur hedrychum, incendamus scutellam. quart. demus hedrychum, incendamus scutellam. vulgo, ed. eum incendamus.
12. Aligu d. videtur & tibi. Rectè sive sic Victor. cum Lambino, item Pall. quart. quint. Fabr. Pith. Var. al. h. pr. videtur inepit. Sic Torent. Hearron. m. Leno. vixum videtur, exempli plora coactere G. tanus in Obsorvat. enibus. Lugo. Lat. n. z. quae videantur.
13. Ne mi. d. gerere quidem alia ulla dicebamur. Rectus ita ex Fabr. & Vatic. quam ut con. falsitudo iteretur bona. al. as. est in Pall. sec. tert. quart. multa, ut: X. in P. h.
14. Nolim, inquit, mea bona, Gracche, tibi virtutem dividere libeat. Sic est in multis mss. S. Fridi, ut notat Gulielmus; sic Fabr. Pith. Pall. quart. ac Vatic. vulgo. L. etat. in P. th. eto. n. p. o. r. t. o. est. libeat dividere. Libeat e. am. considerate h. r. peram Fabr. Nolim, inquit, bone Gracche, tibi virtutem dividere & tibi. q. & absque dub. o. aut vero pro X. a. est. Firmè s. in G. yphi. h. o. r. o. Nolim, inquit, mea, bone Gracche, tibi virtutem dividere libeat. 2. Anima

ne dolorem quidem? nego igitur ejus esse, qui dolore summum malum metiatur, mentionem facere vitium. Et queruntur quidam Epicurei, viri optimi (nam nullum genus est minus infortunium) me studiose dicere contra Epicurum. Ita credo, de honore, aut de dignitate contendimus. mihi summum in animo bonum videtur, illi autem in corpore; mihi in virtute, illi in voluptate. & illi pugnant: & quidem vicinorum fidem implorant. multi autem sunt, qui se rem convolent. ego sum is qui dicam me non laborare, & actum habitatum quod egerint. quid enim? de bello Punico agitur? de quo ipso cum aliud M. Catoni, aliud L. Lentulo videretur. nulla inter eos concertatio umquam fuit: hi nemis iracunde agunt, praesertim cum ab his: non sane animosa defendatur sententia, pro qua non in senatu, non in concione, non apud exercitum, & neque apud censores dicere audeant. sed cum istis aliis & eo quidem animo, nullum ut certamen institutum: verum dicentibus facile cedam. tantum admovebo; si maxime verum sit, ad corpus omnia referre sapientem: sive, ut honestius dicam, nihil facere, nisi quod expediat: sive omnia referre ad utilitatem suam: quoniam haec placibilia non sunt: & ut in sinu gaudeant, gloriose loqui desinant. Cyrenaicorum testat sententia: qui tum aegritudinem esse sent existere, si nec opinatio quid evenerit, est id quidem magnum, ut supra dixi, etiam Chryippo ita videri scio, quod provisum ante non sit, & ad ferre videmur. sed non sunt in hoc omnia: quamquam hostium repens adventus magis aliquando conturbat, quam expectatus: & maris subita tempestas, quam ante provisum, terret navigantes vehementius: & ejusmodi sunt pleraque. sed cum diligenter nec opinatorum naturam consideres, nihil aliud reperias, nisi omnia videri subita majora: & quidem ob duas causas: primum, quod, quanta sint quae accidunt, considerandi fortium non datur: deinde cum videtur praecaveri potuisse, si provisum esset, quali culpa contractum malum aegritudinem acriorem facit, quod ita esse dies declarat: quae procedens ita mitigat, ut iisdem malis manentibus non modo leniatur aegritudo, sed in plerisque tollatur. Karthaginenses multi Romae servierunt, Macedones rege Perse capto, vidi etiam in Peloponneso, cum essem adolescens, quosdam Corinthios, hi poterat omnes eadem illa de Andromacha deplorare,

Hac omnia vidi.

Sed jam decantant verant fortasse, eo enim erant vultu, oratione, omni reliquo motu, & statu, ut eos Argivos, aut Sicyonios diceret, & magisque me moverant Corinthi subitio adspice parietum, quam ipsos Corinthios: quorum animis dicitur cogitatio callam venustatis obduerat. Legimus librum Andromachi, quem ille everit Karthagine misit consolandi causa ad captivos civis suos. in eo est disputatio scripta Carneadis: quam se ait in commentarium zero hille cum ita posuisset, videri fore in aegritudine sapientem, patria capta: quae Carneades contra dixerit scripta sunt. Tanta igitur calamitatis praesentis adhibetur a philosopho medicina, quanta in veterate ne desideratur

quidem, nec si aliquot annis post idem ille liber captivus in usus esset, vulneribus maderetur, sed cicatricibus scissis enim, & pedetentim progredientem extenuatur dolor, non quo ipsa res immutari soleat, aut possit: sed id, quod ratio debuerat, usque docet, *minora esse ea, quae sunt vasa majora.* Quid ergo opus est, dicit aliquis, ratione, aut omnino contolatione ulla, quae solemus uti, cum levare dolorem incertentium volumus; hoc enim fere tum habemus in promptu, nihil oportere inopinatum videri. At qui tolerabilius feret incommodum, qui cognoverit, nec esse esse homini tale aliquid accidere: hoc enim oratio de ipsa summa mali nihil detrahit: tantum modo affert, nihil eventisse, quod non opinatum fuisset, neque tamen genus id orationis in contolando non valet: sed id haud sciam an plurimum, ergo illa nec opinata non habent tantam vim, ut aegritudo ex his omnis oriatur. ferunt enim fortasse gravibus: non id efficiunt, ut ea, quae accidunt, majora videantur: quia recentia sunt, non quia repentina. duplex est igitur ratio veri rependi, non in his solum, quae malo, sed in his etiam, quae bona videntur: nam aut de ipsius rei naturae, qualis, & quanta sit, quærimus, ut de paupertate nonnumquam, cuius onus disputando levamus, docentes, quam parva, & quam pauca sint, quae natura desiderat, aut a disputandi subtilitate orationem ad exempla traducimus, hic Socrates commenoratur, hic Diogenes, hic Caelianum illud.

Sape est etiam sub palliolo sordido sapientia.

Cum enim paupertatis una, eademque sit vis, quidam dici potest, quam obrem C. Fabricio tolerabilis ea fuerit, alii negent se ferre posse? huic igitur alteri generi similis est ea ratio consolandi, quae docet humana esse, quae acciderint, non enim solum id continet ea disputatio, ut cognitionem afferat generis humani; sed lignificat, tolerabilia esse, quae & tulerint, & ferant ceteri. De paupertate agitur: multi patientes pauperes commemorantur. De contemendo honore: multi inhonorati proferuntur, & quidem propter id ipsum laetiores: eorumque, qui privatum otium negotiis publicis antulerunt, nominatum vita laudatur: nec siletur illud potentissimum regis anaxastum, qui laudat senem, & fortunatum esse dicit quod inglorius sit, atque ignobilis ad laetum diem perventurus. similiter commemorandis exemplis, orbantes quoque liberorum praedicantur, eorumque qui gravius ferunt, luctus, aiorum exemplis leniuntur. sic perpessio ceterorum facit, ut ea, quae acciderint, multo minor, quam quanta sunt existimata, videantur, ita fit sententia cogitantibus, ut, quantum si ementia opinis, appareat, atque hoc idem & Telamo ille declarat,

9 Ego cum genui,

& Theseus,

Futura mecum commentabar miseria.

& Anaxagoras, *Sciebam me genuisse mortalem.* Hi enim omnes diu cogitantes de rebus humanis, intelligebant, eas nequaquam pro opinione vulgi esse extrinsecendas, & mihi quidem videretur idem fere accidere his, qui ante meditantur,

1. *Alium habitatum quod egerint.* Sic Vici. ex consensu quoque quinque Pall. Fabr. ac Pith. Lamb. libris omnibus, ut ait, in vitiis repositis, rationem habitatum. Schottus emendat alium habitatum, lib. 2. Nod. cap. 22. aliam rationem habitatum, est in vulgatis.

2. *Non sunt anaxasta distodantur sententia.* Sic recte Pall. quatuor (nam quartus vulgi est hoc loco, in mss. Suffridi. Fabr. Pith. in editis erat, non sunt anaxasta).

3. *Non est apud ceteros dicere audeant.* Peculiaris est, sed praecleara Vaticanus cod. lectio, neque ad sensum.

4. *Ut in sinu gaudeant.* Pall. tert. quart. Pith. in signum gaudent.

5. *Ad ferre videmur.* Quamquam hoc in nullo nostrorum reperitur; tamen quia a Vicio sic emendatum approbat Lambinus; nefas dixi hominis illius fidem damnare, qui nihil sine mss. audebat, vulgo fieri.

6. *Magisque me moverant Corinthios subitio adspice parietum.* Miror hanc editionem in vulgatis edit. Ciceronis circulare, cum eam dudum post-

liminio reduxerit Victorius: quid multis? Pall. tert. quart. quint. Pithoran. expressit sic tenent. sunt autem Parietina semiviti parietes. Victorius & Cicero. 1. 13. Epist. ad Memmianum; perperamque in seisse quid Epicuri parietum sibi consideres, vulgo, Parietum rursus.

7. *Qua recentia sunt, non quia repentina.* Ita Victorius cum Fabr. Pith. Pall. tert. quart. lenius est; malum recentis non videtur gravius in veterato, quia recens: sed quia repente & nec opinatum, videtur. Turneb. tamen ubertus hoc modo: quia recentia sunt, majora videntur, non quia repentina: quae lectio quoque conspicitur in Pall. pr. sec. libris sequioris saeculi, licet elegantius manus alius, quia repentina.

8. *Nam aut de ipsius rei natura.* Pall. pr. tert. quart. Vatican. non ut ipsius rei natura, quint. nam ipsius rei natura. V. Cl. omittit V. de.

9. *Ego cum genui, & Theseus.* Sic rectius quam vulgo: nam solet Cicero, quae semel protulerat, postea abrumperet, hoc ingessit, quia iam non fides haberi solet hominibus, Pall. tert. Ego cum genui, & hoc quoque Vatican.

eur. quod his, quibus medetur dies: nisi quod ratio qua-
dam sanat illos, hos ipsa natura, i. intellecto eo, quod re-
medium illud cogitaret, malum, quod opinatum sit esse
maximum, nequamquam esse fatuam, ut vitam bestiam pos-
sit evertere. hoc igitur efficitur, ut ex illo nec opinato pla-
ga maior sit, non ut illi putant, ut, cum duobus pares casus
evenierint, is modò ægritudine afficiatur, 2. cui ille nec
opinatio casus evenierit, ita que dicuntur nonnulli in mæ-
tore, 3. cum de hac communi hominum conditione audi-
vissent, ea lege esse nos natos, ut nemo in perpetuum esse possit corpori
mali, gravius etiam tulisse. Quoties Carneades, ut video
nostrum scribere Antiochum, reprehendere Chrysiippum
solebat, laudantem Euripideum carmen illud,

4. Mortali nemo est, quem non attingit dolor,
Mortuusq; multi sunt humani libri,
Rursus erandi: & moriturus est finis omnibus,
Que generi humano augerem nequidquam asserunt,
Reddenda est terra terra: tum vita omnibus,
Mittenda, ut fruges, sic jubet necessitas.

Negabat genus hoc orationis quidquam omnino ad levandam
ægritudinem pertinere, id enim ipsum dolendum esse
dicebat, quod in tam crudelem necesse sitatem incidissemus,
nam illam quidem orationem ex commemoratione alie-
norum malorum ad malivolos consolandos esse accom-
modatam mihi verò longè videtur fecus, nam & necessitas
ferende conditionis humane, quasi cum deo pugnare co-
hibet, admodum esse hominem: qua cogitatio magnopere
luctum levat: & enumeratio exemplorum, non ut animi
malivolorum oblectet, affertur, sed ut ille, qui mæ-
ret, ferendum sibi id censeat, quod videat multos modera-
tè & tranquillè tulisse. omnibus enim modis fulciendi sunt qui
vivent, nec coherere possunt propter magnitudinem ægritu-
dinis: & ex quo ipsam ægritudinem λυπη Chrysiippus,
quasi solutionem totius hominis, appellatam putat, quæ
tota poterit evelli explicata, ut principio dixi, causa ægritu-
dinis. EST ENIM nulla alia nisi opinio, & iudicium mag-
ni presentis, atque urgentis mali, itaque & dolor corpo-
ris, cuius est motus a. erimus; perferetur spe propostita
boni: & acta ætas honestè, ac splendide, tantam affert con-
solationem, ut eos, qui ita vixerint, aut non tangat ægritu-
do, aut perleverit pungat animi dolor. 7 Sed ad hanc
opinionem magni mali: cum illa etiam opinio accesserit,
oportere: rectum esse: ad officium pertinere, ferre illud æ-
grè, quod accidit: tum denique efficitur illa gravis ægritu-
dinis perturbatio, ex hac opinione sunt illa varia, & de-
testabilia genera legendi, pædores, muliebres lacerationes
genarum, pectoris, faminum, capitis percussiones. 8 Hinc
ille Agamemnon Homericus, & idem Accianus,

Scintens dolore identidem intonsam comam.

In quo facerem illud Bionis, perinde stultissimum regem
in luctu capillum sibi evellere, quasi calvicio mæror leva-
retur. Sed hæc omnia faciunt opinantes ita fieri oportere.
Itaque & Alcibiades in Demosthenem invehitur, quod in
septimo die post filia mortem hostias immolasset. At
quàm rhetorice? quàm copiose? quas sententias colligit?
quæ verba contorquet? ut licere quidvis rhetori intelligas,
quæ nemo probaret, nisi insitum illud in animis habere-
mus, omnes bonos interitu suorum quàm gravissimè mærorè opte-
tere, ex hoc evenit, ut in animi doloribus alii solitudines
captent, ut ait Homerus de Bellerophonte,

Qui miser in campis motrens errabas Alcis,
Ipse suum cor adeni, hominum vestigia vitans.

& Nioba fingitur lapidea, propter æternum, credo, in luctu
silentium. Hecubam autem putant propter animi acerbi-
tatem quandam, & rabiem, fingi in canem esse conversam.
sunt autem alii, quos in luctu cum ipsa solitudine loqui
sæpe delectat, ut illa apud Ennium nutritrix:

Cupido cepis miseram nunc me, proloqui,
Celo atque terra q; Mædæ miserias.

Hæc omnia recta, vera, debita putantes, faciunt in dolore
maximeque declaratur, hoc quasi officii iudicio fieri, quod
si qui forte, totum se in luctu esse vellent, aliquid fecerunt
humanius, aut si hilarius locuti sunt, revocant se rursus ad
mæstitiam, peccatiq; se insimulant, 11 quod dolere inter-
miserint, pueros verò matres, & magistri castigare etiam
solent, nec verbis solum, sed etiam verberibus, si quid in
domestico luctu 12 hilarius ab eis factum est, aut dictum;
plorare cogunt, quid? ipsa remissio luctus cum est conse-
cuta, 13 intelletque nihil profici mærendo, 14 nonne
res declarat fuisse totum illud voluntarium? 15 quid ille
Terentianus ipse se puniens, id est, εαυτην τιμωρομεν?

Decrevi tantisper me vitia injuria,
Chremes, meo gnato sacere, dum sum miser.

Hic decernit, ut miser sit, num quis igitur quidquam de-
cernit in vitis?

Malo quidem me quovis dignum deputem,
malo se dignum deputat, nisi miser sit, vides ergo opinio-
nis esse, non naturæ malum. 16 quid, quod res ipsa lugere
prohibet? ut apud Homerum quotidianæ neces, interitus-
que multorum, sedationem mærendi offerunt: apud quem
ita dicitur,

Namque nimis multos 17 atque omni luce cadentes
Cervicibus: ut nemo possit mærorè vacare,
Quo magis est æquum tumulis mandare peremptos,
Fermo animo, & luctum lacrymis finire diantus.

Ergo in potestate est abjicere dolorem, cum velis, tempora
servientem An est ullum tempus? quoniam quidem res in
nostra potestate est? cui non ponendæ cura ægritudinis

D d d d 2 causa

1. Intellecto in quod venedim illud carinet, Melum quod opinatum sit, Pal-
lat. quart. Vac. quod non illud con. me melum, quinc. quod rem carinet mar-
tum. Fab. quod opinatum sit, & fivem carinetum esse maximum.
2. Qui de nec opinatio casus evenierit. Sic recte Victorius, Pall. pr. sec.
quint. Fabr. Pith. Vatic. vulgò nec opinatum casus.
3. Cum de hac communi humani conditionis ambigens. Dicitur alii
quod libet: jure præterito hanc lectionem a Victor. admittam, in Pal-
latinoque, Vaticanoque reperitur, vulgò de hac communi omnium conditio-
ne ambigens.
4. Mortali nemo est, quem non attingit dolor. Ita scripsi fiduciam Pal-
latinoque priorum: Euripid. εἰς μὲν ἀδελφῶν ὄντις & πέντις ὀφθαλμῶν.
Quod si non hoc satisfat; obtrudatur illud Placii: Ed i certis alium
necessitas.
5. Mo sicut est finis omnibus. Quod ex hoc Victorius. a. habent.
Pall. pr. tert. quart. quint. Pith. secundus tamen ac certius ad oram-
mentum, vulgò est finis omnibus.
6. Ex quo ipsam ægritudinem λυπη Chrysiippus quasi solutionem. Hoc
recte V. Grotius & Caponnedem cum Pall. sec. quart. quint. Vat. Fabr. Pith.
alii in editione sua: λυπη Chrysiippus quæsi λύπη: id est solutionem.
7. Sed ad hanc opinionem magis. Insecuntur tamen editio Victor-
tius Pall. quinque Fabr. Pith. Vatic. vulgò omnino.
8. Hinc ille Agamemnon. Pall. secund. quart. Agamemnon: ut & Pi-

thæanus codex.
9. Mædæ miserias. Reno Turnebus lib. X. cap. 5. Mædæ: sed cum
in nullo non sit reperitur, non ausus sum introducere editionem.
10. Cum se in luctu esse vellent. Eleganti pleonasmò, ut indicavi in
Crepundio, sic Pall. sec. tert. quart. quint. Fabr.
11. Quod dolere intermiserint. Pall. pr. sec. quart. debet.
12. Hilarius ab eis factum est aut dictum. Laudo Pal. quart. præsentem
tem aut editum: ut dicitur sua primo signo sic proferte, et obquendo di-
cere, ipse infra de Fin. II. εἰρήνην τῆς διένεκα, quæ si observaturus sit
in quæ dicitur.
13. Intellectaque nihil profici. Sic edentem Victorius defensionem
quinq; Pall. alii: intelletumque est in his profici.
14. Nonne res declarat. Idem hæc a Vict. & quinq; Pall. Fabr. Pith.
Vatic. in tractatus exempli Terent. defertur.
15. Quid ille Terentianus ipse se puniens. Pall. tert. Fabr. Pith. penitens.
Pall. sec. quint. penitens quart. penitens. Ex Pith. & Fab. libb. Grot-
le m. coniecerat penitens: quod verissimum est, ne supra lib. 1.
16. Quod quid vixit? Pall. tert. à primâ manu quod quod res ipsa,
quod ad apicem æque in Vatic. est.
17. Atque omni luce cadentes. Hom. ἐπιταμοὶ ἡμεῖς περὶ τῶν
παιδῶν. tamen in omnibus editionibus & in selectis Pall. quinq;
Pith. Vatic. carinetis vel carinetis.
7. Quæ

causa feruimus? Constabat, eos, qui concidentem vulnibus Cn. Pompejum vidissent, cum illo ipso acerbissimo, misericordique spectaculo sibi timerent, et quod se classe hostium circumfusos viderent, nihil tum aliud egisse, nisi ut remiges horerentur, & ut salutem adipiscerentur fuga: posteaquam Tyrum venissent, tum afflictari, lamentarique coepisse, timor igitur ab iis aegritudinem potuit repellere, ratio ac sapientia vera non poterit? Quid est autem, quod plus valeat ad ponendum dolorem, quam eum est intellectum, nihil proficiet, & frustra esse susceptum? si igitur deponi potest, etiam non suscipi potest, voluntate igitur, & iudicio suscipi aegritudinem consentendum est, idque indicatur eorum patientia, qui cum multa sint expeperesse facilius ferunt, quidquid accidit: obdurasseque se contra fortunam arbitrantur: ut ille apud Euripidem,

*Si mihi non tristis primium illuxisset dies,
Nec tam arduo navigavisset malo:
Esset dolendi causa; ut inops equales
Frens repente saltu exagitantur novo.
2 Sed iam subacta miserum visoripui.*

Defatigatio igitur miserorum aegritudines cum faciat leniores, intelligi necesse est, non rem ipsam atque causam, fontem esse mororis. Philofoophi summi, neque dum tamen sapientium consecuti, nonne intelligunt, in summo se malo esse? sunt enim insipientes: neque insipientia ullum magis malum est: neque tamen lugent, quid ita? quia 5 huic generi malorum non affigitur nisi opinio rectum esse, & aequum: & ad officium pertinere aegre ferre, quod sapiens non sit, quod idem affigimus huic aegritudini, in qua luctus inest: quae omnium maxima est. Itaque Aristoteles, veteres philosophos accusans, qui existimavissent, philosophiam suis ingeniis esse perfectam, ait, *non aut sustulissimos, aut gloriosissimos fuisse: sed se videre, quod pauci animi magna accessio facta esset, brevis tempora philosophiam plane absolutam fore.* Theophrastus autem: mortens accusasse naturam dicitur, 6 quod cervis, & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset: hominibus, quorum maxime interfuisset, tam exiguam vitam dedisset: quorum si aetas potuisset esse longinquior, futurum fuisse, ut, omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita erudiretur, querebatur igitur se tum, cum illa videre coepisset, exstingui. Quid? ex ceteris philosophis nonne optimus, & gravissimus quisque conficitur, multa se ignorare & multa sibi etiam, atque etiam esse discenda? neque tamen, 7 cum se in media scititia, qua nihil est peius, habere intelligant, aegritudine premuntur, nulla enim admiscetur opinio officii, si doloris: quid, qui non putant lugendum vitis? qualis fuit Q. Maximus effrensus filium

consularem: qualis L. Faullus duobus paucis diebus amissis filiis: qualis M. Cato, pratore delignato, mortuo filio: quales reliqui quos in consolatione collegimus. Quid hos aliud p acavir, nisi quod luctum, & maxorem non putabant viti? Ergo id, quod alii rectum opinantes, aegritudini se solent dedere. & id in turpe putantes aegritudinem repulerunt, ex quo intelligitur, non in natura sed in opinione esse aegritudinem. Contra dicitur: unior hae. Quis tam demens, ut sua voluntate moreret? nisi iura affit ad dolorem, cui quidem Crantor, inquit, nocere cedendum putat, premit enim, atque instat, nec resisti potest. Itaque Oileus ille apud Sophoclem, qui Telamonem antea de Ajax morte consolatus effect, 10 is cum audisset de suo, fractus est, de cuius commutata mente sic dicitur:

*Nec vero tanta praeditus sapientia
Ququam est, qui aliorum arumnam deitu allevant,
Non eadem, cum fortuna mutata impetum
Convocat, hade ut subita frangant sua
Ut illa ad alios dicta, & praecipis exilant.*

Hae cum disputant, hoc itidem efficiere, naturae obfisti nullo modo posse, it tamen fuerunt, graviores aegritudines suscipi, quam natura cogat, quae est igitur amentia, ut nos quoque idem ab aliis requiramus? sed plures sunt causa suscipiendi doloris, primum illa opinio mali, quo vitio, atque persuaso aegritudo inlequitur necessario, deinde etiam gratum mortuis se facere, si graviter eos lugeant, arbitrantur, accedit superstitio multibris quaedam, existimant enim, diis immortalibus se facilius satisfacturos, si eorum plaga percussa, afflictos se, & stratos esse fateantur, sed haec inter se quam repugnant, plerique non vident laudant enim eos, qui a quo animo moriantur; qui alterius mortem a quo animo ferant eos putant vituperandos, quia fieri ullo modo possit, quod in amatorio sermone dici solet, ut quoniam plus alterius diligas, quanto se. Praclarum illud est, & si quis rectum quoque, & verum, ut eos, qui nobis carissimos esse debeant, atque ac nosmet ipsos amemus: 11 et vero plus, fieri nullo pacto potest, 12 ne optandum quidem est in amicitia, ut me ille plus, quam se, ego illum plus, quam me, perturbatio vitae, si ita sit, atque officiorum omnium, consequatur. Sed de hoc alias, nunc illud satis est, non attribuire ad amissionem amicorum, miseriam nosstram, ne illos plus, quam ipsi velint, si sentiant: plus certe, quam nosmet ipsos, diligimus, nam quod a iure, plerisque consolationibus nihil levati, adiunguntque, consolationes ipsos condire se miseros, 13 cum ad eos impetum suum fortuna converterit: utrumque dissolvitur, sunt enim ista non natura vitae, sed culpa, stultitia autem accusare quamvis copiose licet nam & qui non levantur, 14 ipsi ad miseriam invitant: & qui suos

1. Quod se classe hostium circumfusos viderent. Fabr. Cremonensis.
 2. Sed iam subacta miserum visoripui. Ita & Euripidi satiricus, qui habet: *Νόν δ' αρεσλύς υμνί κρη κρητορυός.* Ex vest. codd. Expref. ad subactus. est in Fabr. in Vat. subactum. in alio quodam v. a. subactum. vulgo subactum.
 3. Non rem ipsam atque causam fontem esse mororis. Sic est in omnibus mss. Pall. quinque Fab. Pich. Vat. al. Lat. non rem ipsam, causam atque fontem. nimis illeptae. Lamb. arbitratu suo; intelligi necesse est, opinionem, non rem ipsam, causam, an hoc est mss. sequi?
 4. Philofoophi summi, neque dum tamen sapientium consecuti. Per vicat optimorum librorum sonpiratio, ut sic refererem, Pall. sec. tert. quint. Vat. nam Pall. quart. sedum. vulgo necdum.
 5. Huic generi malorum non affigitur illa opinio. Elegantisissimam locutionem restituit nobis Pal. pr. secund. tert. in quibus, prior & posterior, non expungitur, tanquam a cu. pater. hz: in medio ad oculum restitit, ut & in Vatic. sic Fab. dixit lib. 2. *San famitiarum animi non affigunt, ipse sciam post; quaedam affigunt huic aegritudini; itidem sic tres Pall.
 6. Quod cervis, & cornicibus vitam diuturnam. Recte coniunguntur vivaces alites: sicque habet opt. codex Fab. v. di etiam in mss. Fab. ubi hae verba ex Cicero ad oram adnotata fuerant: vulgo, cervis. & quidem ex Virgilio vivaces cervis novimus, videatur Plin. l. vii. cap. 48.*

7. Cum se in media scititia, quae nihil est peius, habere intelligant. Ermanus quibus ab omnibus alienis oculi corque dolent: per me certe hic locus restitutus est de Pal. secundo, confirmat jam me amplius, quod in quart. subactus, in quinto huius verbi neque vola neque vitium reitet sic locum post Tornebum restituitur. De Leg. libro iii cap. 5. Theophrastus v. d. subactus ab Aristotele habitatus, sic tu. in eo genere vivum. hoc quoque in Crepandis monuimus.
 8. Id est turpe putantes. Hoc recte Victoris, s quoque cum vet. cod. Pall. pr. sec. quart. Vat. vulgo; dedit, in turpe putantes.
 9. Cui quidem Crantor insitit cedendum putat. Victor, adjuvat Pal. pr. alias, v. iter.
 10. Is dum audisset de suo. Quod sane effect; di paravi in Crepandis non amen hoc loco haddato; qui addatu. cave proinde audias Pall. pr. quint. Fabr. fili e morantes.
 11. An vero plus, fieri nullo pacto potest. Vulgo, ut vero plus. verum illud acceterice mo. s. iterum. Vict. Pall. quinque, Vatic.
 12. Nec optandum quidem est in amicitia, ut me ille, quam se: ego illum plus, quam me. Sic restituitur hic orationis tractus, ex V. C. editione, Pall. quinque, Fabr. Vat. vulgo, ut me ille plus, quam se amicit.
 13. Cum ad eos impetum suum fortuna converterit. Quinque Pall. omittunt V. s. iterum.
 14. Ipsi ad miseriam invitant. Dolendum aliter quod vulgo habetur: & hoc edicunt Pall. quinque, Vat. Vict. edicunt.

casualiter ferunt, atque ut auctores alii ipsi fuerunt, non sunt viciofiores, quam ferre plerique, qui avari avaros, gloria cupidos gloriosi reprehendunt. EST ENIM PROPRIVM stultitiam aliorum vitia censere, oblivisci suorum. Sed nimirum hoc maximum est experimentum, cum contice aegritudinem vetustate tolli, hanc vim 2 non esse in die positam, 3 sed in cogitatione diurna. nam si & eadem res est, & idem est homo: qui potest quidquam de dolore mutari, si neque de eo, propter quod dolet, quidquam est mutatum, neque de eo, qui dolet? cogitatio igitur diurna, nihil esse in te mali, dolori medetur, non ipsa diurnitas. Hic mihi afferunt medicocritares, quae si naturales sunt, quid opus est consolatione? natura enim ipsa terminabit modum. sin opinabile, opinio tota tollatur. satis dictum esse arbitror, aegritudinem, esse opinionem mali praesentis, in qua opinione illud insit, ut aegritudinem suscipere oporteat. additur ad hanc definitionem à Zenone cetera, ut illa opinio praesentis mali sit recens. hoc autem verbum sic interpretatur, ut non totum illud recens esse velit, quod paulo ante acciderit, sed, quam diu in illo opinio malo vitia quaedam insit, & vigeat, & habeat quandam viciditatem, tam diu appellatur recens: ut Artemisia illa, Mausoli, Cariae regis, uxor: quae nobile illud Halicarnasi fecit sepulcrum. quam diu vixit, vixit in luctu, eodemque etiam confecta contabuit. huic erat illa opinio quotidie recens: quae tum denique non appellabatur recens, cum vetustate exaruit. Haec igitur officia sunt consolationium, sollere aegritudinem fundius, aut sedare, aut detrudere quam plurimum, aut si opprimere, nec pati manare longius, 4 aut ad aliam traducere. Sunt, qui unum officium consolationis putent, malum illud omnino non esse, ut Cleanthi placet. sunt, qui non magnum malum, ut Peripatetici, sunt, qui abducunt à malis ad bona, ut Epicurii. sunt, qui satis putant ostendere, nihil inopinati accidisse, nihil mali. Chrypsus autem caput esse censet in consolando, detrudere illam opinionem 5 mœrenti, si se officio fungi putet iusto, atque debito: sunt etiam, qui hanc omnia genera consolandi colligunt, alius enim alio modo movetur. 6 ut ferè nos omnia in consolationem unam coniecimus: erat enim in timore animus, & omnis in eos tentabatur curatio. sed sumendum tempus est non minus in animorum morbis, quam in corporum: ut Prometheus ille Æschyli: cui cum dictum esset,

*Atque, Prometheus, te hoc tenere existimo,
Medari posse rationem iracundia.*

Respondit.

*Si quidem qui tempus iam medicinam admovent
Non adgratescens vultus illi dat manus.*

Erit igitur in consolationibus PRIMA medicina, docere aut nullum malum esse, aut admodum parvum: 7 ALTERA & de communi conditione vite, & proprie, si quid sit de ipsius, qui mœreat, disputandum: TERTIA, summam esse stultitiam frustra confici mœrentem, cum intelligas, nihil posse profici. nam Cleanthes quidem sapientem consolatur: qui consolatione non eget, nihil enim esse malum, quod turpe non sit, si lugenti persuaseris, non tu illi luctum, sed stultitiam detraxeris, alienum autem tempus docendi. & tamen non satis mihi videtur vidisse hoc Cleanthes, suscipi aliquando aegritudinem posse ex eo ipso, 8 quod esse summum malum Cleanthes ipse fateatur. quid enim dicemus? cum Socrates Alcibiadi persuasisset, ut accepimus, cum nihil hominis esse, nec quidquam inter Alcibiadem, summo loco natum, & quemvis bajulum interesse: cum cum se Alcibiades affligeret, lacrymansque Socrati supplex esset, ut sibi virtutem traderet, turpitudinemque depelleret; quid dicemus, Cleanthe? 9 tum in illa re, quae aegritudine Alcibiadem afficiebat, mali nihil fuisse? quid? illa Lyconis, qualia sunt? qui aegritudinem sustinuit, parvis autem eam rebus moveri fortuna, & corporis incommoda, non animi malis. quid ergo? illud, quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis, vitiiisque constabat? Ad Epicuri consolationem satis est ante dictum. Ne illa quidem consolatio firmissima est, quamquam & usitata est, & sepe prodest: NON TIMERE SOLI. Prodest hæc quidem, ut dixi, sed nec semper, nec omnibus. sunt enim, qui respuant: sed refert, quo modo adhibeatur, ut enim tulerit quique eorum, qui sapienter tulerunt, non quo quisque incommodo affectus sit, praticandum est. 10 Chrypsii, ad veritatem firmissima est: ad tempus aegritudinis, difficiilis. 11 magnum opus est, probare mœrenti, illum suo iudicio, & quod se ita putet oportere facere, mœrere. nimirum igitur, ut in causis non semper utimur eodem statu: (sic enim appellamus controversiarum genera) sed ad tempus, ad controversie naturam, ad personam accommodamus: 12 sic in aegritudine lenienda, quam quisque curationem recipere possit, videndum est, sed neicio quo pacto ab eo, 13 quod erat à te propositum, aberravit oratio. tu enim de sapiente qualiferas: cui aut malum videri nullum potest, quod vacet turpitudine: aut ita parvum malum, ut id obnuat sapientia, vix, appareat: qui nihil opinione affingat, assumatque ad aegritudinem: nec id putet esse rectum, se quam maxime ex cruciati, luctuque confici: 14 quo pravium nihil esse possit. edocuit tamen ratio, ut mihi quidem videtur, cum hoc ipsum proprie 15 non quaeretur hoc tempore, num quod esset malum, nisi quod idem dici turpe possit: tamen ut videremus, quidquid esset in aegritudine mali

Dddd 3

1. Sed non est hic maximum est experimentum.] Quinq; Pall. cum Vatie. experimentum.
2. Non esse in die positam.] Pall. quint. Vatie non esse in die positam.
3. Non esse in cogitatione diurna. nam si eadem.] Scripsi ita plerisque nulli ductor nam diurna non d. verum. Pall. tert. quart. quint. Vatie can. ceterum omnes. Victorii tamen, nam & si eadem. al. d. non h. eadem. Sic paulo post; cogitatio igitur diurna, nihil. Nam & ibi sic legendum sibi Pall. tert. quart. quint. Vatie. quatuor prim. diurna.
4. Aut ad aliam traducere.] Pall. quart. quint. Vatie. ad aliam traducere. secund. ab illa raducere.
5. Mœrenti si se officio.] Pall. quart. Vatie. mœrenti se officio. quint. mœrenti se.
6. Si ferè nos omnia in consolationem unam coniecimus.] Valgarum lectionem non aulios sum expungere, quod valde titubent nulli eam tucur solum Pall. quint. & Victorii ed. no. ceteri, ut ferè (pr. vera) in consolatione: omnia in consolationem unam (pr. una) con. quart. si ferè ut in consolatione omnia in consolationem unam coniecimus. Vatie. vero: ut ferè nos in consolatione: ut ferè nos, & omni genus consolationi in consolationem unam coniecimus.
7. Altera de communi conditione vite, & proprie.] Victorii: altera est de comm. Pal. pr. eand. etiam ita propria. Recte tamen Lamb. & praep. 2. si quid sit: nam sic repperi in diobus Pall. quart. quint.
8. Quod esse summum malum Cleanthes ipse fateatur.] Sic Victorii, quem sequentur Lambinot: & ita vet. cod. Pal. quart. Pith. nam Pal. quint.

Fateatur. vulgò fateatur.
9. Tum illa inter, qua aegritudine Alcibiadem affligit.] Ita emendavi ex Pall. sec. tert. quint. Pith. Vat. cum alio in vet. cod. id etiam existere testentur alii: vulgò. nam ita in vet. ita Pall. quart. cum nulla re.
10. Chrypsii ad veritatem firmissima est.] Sequutus sum Victor. editionem, in qua deest vox ratio: quod sic quoque repererim in Pall. tert. quart. etiam omitteretur in alio vet. codd. & Gryphi libro. Pall. pr. quint. Chrypsii auctoritas ad veritatem firmissima est.
11. Magnum opus est, probare mœrenti.] Exceptio quinto Pall. omnes res. qui quatuor. Fabr. Vat. Gryph. Magnum opus est. sed illud dicitur & lervat Victoriana.
12. Sic in aegritudine lenienda, quam quisque curationem recipere possit, videndum est.] Senatus hic sum libros quatuor, vet. codd. Pall. quint. Fabr. Pith. etiam ductus sententia concinnitate: solutus vulgo, sic in aegritudine lenienda. nam quem quisque curationem recipere possit, videndum est.
13. Quod erat à te propositum.] Mss. Pall. sec. quart. Fabr. quod erat ante prop.
14. Quo pravium nihil esse possit.] Victor. Pall. quart. gratum: Pal. pr. pravium.
15. Non quaeretur hoc tempore, ne quidem ullum esse malum.] Pal. prim. ne quod esset malum. secund. tert. quart. quint. nam quod esset malum. Vatie. vox. cod. Lamb. nam quod esset malum. Fabr. non turpi, quod esset malum.

in illi, id non naturale esse, sed voluntario iudicio, & opinionis errore contractum. tractatum est autem a nobis id genus ægritudinis, quod unum est omnium maximum, ut, eo sublato, reliquorum remedia ne magnopere querenda arbitremur. Sunt enim certa, quæ de paupertate, certa, quæ de vita inhonorata, & in gloria dici soleant, separatim certæ scholæ sunt de exilio, de interitu patriæ, de seruitute, de debilitate, de cæcitate, & de omni casu: in quo nomen poni solet calamitatis. hæc Græci in singulas scholæ, & in singulos libros dispartunt. *opus enim quatuor*: 3 quamquam plenæ disputationes delectationis sunt, & tamen, ut medici, toto corpore curando, minima octavi parti, si condoluit, medentur: sic philosophia, cum universam ægritudinem sustulit, tamen, si quis error aliunde exstitit, si paupertas in mordini, si ignominia pupugit, si quid tenebratum obsudit exilium, aut eorum, quæ modo dixi, si quid exstitit: & si singularum rerum sunt propria consolationes: de quibus audies tu quidem, cum voles: sed ad eundem fontem revertendum est. *ægritudinem omnem procul abesse à sapiente*, quod inanis sit, quod frustra suscipiatur, quod non natura exortiaur, sed iudicio, sed opinione, sed quadam invitatione ad dolendum, cum id decreverimus ita fieri oportere. hoc detractio, quod totum

est voluntarium, ægritudo erit sublata illa mcerens: morlus tamen, & contractu nunc quædam animi relinquentur hanc dicant sanè naturalem, dum ægritudinis nomen ablit, grave, tætrum, fæditum: quod cum sapientia esse, atque, ut ita dicam, habitare nullo modo possit. Atqui sitpes sunt ægritudinis, quàm multa, quàm amara! 4 quæ, ipso trunco everfo, omnes eligendæ sunt, & si necesse erit, singulis disputationibus, superest enim nobis hoc, cuiusmodi est orium. Sed ratio una omnium est ægritudinum, plura nomina, nam & invidere, ægritudinis est, & amulari, & obtricare, & misereri, angî, lugere, necerere, ærumna effici, lamentari, sollicitari, dolere, in molesta esse amictari, desperare. hæc omnia definiunt Stoicis: eaque verba, quæ dixi, singularum rerum sunt, non, ut videntur, easdem res significant, sed aliquid differunt: quod alio loco fortasse tractabimus hæc sunt illæ fibræ stirpium, quas in iudicio dixi, persequendæ, & omnes eligendæ, ne ulla unquam possit existere magnum opus, & difficile, quis negat? *quid autem pro aularum, non idem viduum?* sed tamen id effecturam philosophia proficitur, nos modò curationem ejus recipiamus. Verum quidem hæc hæc, cetera, quotiescumque voletis, & hoc loco, & aliis, parata vobis erunt.

1. Separatim certæ scholæ sunt. Ejecti illud autem, Palli quinque ac Fabr. jubentibus.

2. In quo nomen ponit solet calamitatis. Pal. quart. dicit, quæ impert.

3. Quamquam plenæ disputationes delectationis sunt. Melo: certissima Turnebi emendatio ne cum Lambino paræ: sive alius flare, quæm dubius aliorum concretionibus & ritionibus *συνολογία* vulgò editur: 2 quamquam plenæ disputationes sunt, delectationis: unde P. Manue quamquam plenæ disputationes sunt, delectationis. Palæ: quart. plenæ disputationes delectationis sunt. Variæ. in solentur ab omni bus diverit: quamquam plenæ disputationes, delectationis summa: tantis, quæ utinam

lectio pluribus se tueretur testibus.

4. Quæ ipsa trunco everfo, omnes eligenda sunt. Quid debitemus de hac scripturâ, cum illam vind. cent. & resh. beant opprim. duo Palli, cert. quart. Pith. Fabr. nec ablatat quæ in quo, *ibid.* neque Variæ. in quo eligenda, vulgò *elid. ada.* plura d. x. in Crepondis quod quod pag. lo possit ter Pal. pætherioses quoque legant: hæc sunt illæ fibræ stirpium, quas in iudicio dixi persequenda, & omnes eligenda. sic Fabr. Pith. dederunt hæc, non hæc, habent Pall. secund. cert. quart. nam quint. h. e. Variæ. unde conject. hæc. Addit denique Gullelmus, *el. ger. stirpes, est exiliter*, nam leges *stirpes*, unde legimus, quod vellantur.

M. TULLII CICERONIS

TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM,

A D

M. B R V T V M.

-LIBER QVARTVS.

DE RELIQUIS ANIMI PERTVRBATIONIBVS.

UM multis locis nostrorum hominum ingenia, virtutesque Brute, soleo mirari, tum maxime his in studiis, quæ, serò admodum expetita, in hanc civitatem à Græcia transfulerunt. nam cum à primo urbis ortu, regis institutus, partim etiam legibus, auspiciis, caremoniarum comitiis, provocaciones, patrum consilium, equitum, pediturumque descriptio, tota res militaris, divinitus esset constituta; tum progressio admirabilis, incredibilisque cursus ad omnium excellentiam factus est, dominata regio rep. liberata. nec verò hic locus est, ut de moribus, institutisque majorum, & disciplina, ac temperatione civitatis loquamur, aliis hæc locis satis accurate à nobis dicta sunt, maximeque in iis sex libris, 2. quos de rep. scripsimus. hoc autem loco

consideranti in hi studia doctrinæ, multa sanè occurrunt, 2. cur ea quoque arcessita aliunde, neque solum experita, sed etiam conservata, & culta videantur. erat enim illis pœnè in conspectu, præstanti sapientia, & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus iisdem, quibus L. Brutus patriam liberavit, præclarus auctor nobilitatis. Pythagoræ autem doctrina eiem longe, lateq. fluere, permanavisse mihi videtur in hanc civitatem: idque cum conjectura probabile est, tum quibusdam etiam vestigiis indicatur. quis enim est, qui putet, cum floret in Italia Græcia potentissimi, & maximis urbibus, ea, quæ magna dicta est, in hisce primùm ipsius Pythagoræ, deinde postea Pythagoreorum tantum nomen esset, nostrorum hominum ad eorum doctissimas voces, auris clausas fuisse? quin etiam arbitror, propter Pythagoreorum ad-

1. Quid de Rep. scripsimus. Melius simplici verbo Victor. Pal. secund. cert. quart. quint. Fabr. Pith. Variæ. quàm vulgò *scripsimus*.

2. Cur ea quoque arcessita aliunde. Protenimus hoc ex Lambini & Pal. cert. Pith. vet. cod. Variæ. auctoritate, vulgatarum edd. *acc.*

missionem, Namam quoque regem, Pythagoreum à post-
rioribus existimatum. 1 nam cum Pythagoræ discipli-
nam, & instituta cognoscere, regis ejus æquitatem,
& sapientiam à majoribus suis accepissent, atates autem &
tempora ignorarent, propter vetustatem, eum, qui sapien-
tia excelleret, Pythagoræ auditorem fuisse crederunt. Et
de conjectura quidem hæcenus, vestigia autem Pythago-
reorum quamquam multa colligi possunt, paucis tamen
utemur, quoniam non id agitur hoc tempore. nam cum
carminibus soliti illi esse dicantur, & præcepta quadam
occulius tradere, & mentes suas à cogitationum intentione,
cantu, siabique ad tranquillitatem traducere, gravissimus au-
ctor in Originibus dixit Cato, morem apud majores hunc
epularum fuisse, ut deinceps qui accubarent, canerent ad
tibi clarorum virorum laudes, atque virtutes, ex quo
peispicum est, & 2 cantus tum fuisse rescriptos vocum
sonis, & carmina. quamquam id quidem etiam XII. tabu-
la declarat, condijam tum solitum esse carmen: quod ne
liceret fieri ad alterius injuriam, 3 lege sanxerunt. nec
verò illud non eruditorum temporum argumentum est,
quod & deorum pulvinaribus, & epulis magistratum,
fides præcipuum: quod proprium ejus fuit, de quo loquor,
disciplinæ nisi quidem etiam Appii Cæci carmen, quod
valde Panætius laudat epistola quadam, quæ est ad Q. Tu-
beronem. Pythagoreorum videtur, 4 multa etiam sunt in
nostris institutis ducta ab illis, 5 quæ præterea, nec, quæ
peperisse ipsi putantur, aliunde didicisse videntur. Sed, ut ad
propositorum redet oratio: quam brevi tempore, quot, &
quanti poetæ, qui autem oratores existiterunt? facile ut
appareat, nostros omnia consequi potuisse, simul ut velle capissent,
sed de ceteris studiis alio loco & dicemus, si usus fuerit, &
sæpe diximus. Sapientia studium vetus id quidem in no-
stris: sed tamen, ante Lælii ætatem, & Scipionis, non re-
perio, quos appellare possim nominari. quibus adole-
scentibus Stoicum Diogenem & Academicum Carneadem
video ad lenatum ab Atheniensibus missos esse legatos,
qui cum reip. nullam umquam partem attingissent, effectus
eorum alter Cyreneus, alter Babylonius, nunquam pro-
fecto scholis essent excitati, neque ad illud munus electi,
nisi in quibusdam principibus, temporibus illis, fuissent
studia doctrinæ, qui etiam cetera litteris mandarent, alii
jus civile. alii orationes suar. alii monumenta majorum:
hanc amplissimum omnium artium bene vivendi disciplinam vita
magis, quam litteris persecuti sunt. Itaque illius veræ, ele-
gantisque philosophiæ, quæ ducta à Socrate in Peripateti-
cis adhuc permansit, & idem alio modo dicentibus Stoi-
cis cum Academici eorum controversias disceptarent, nul-
la ferè sunt, aut pauca admodum Latina monumenta, si-
ve propter magnitudinem rerum, 6 occupationemque ho-
minum, si ve etiam, quod imperitis ea probari posse non
bitabantur, 7 cum interim, illis silentibus C. Amasinius
existit dicens: cujus libris editis, commota multitudo
contulit sed ad eandem potissimum disciplinam, si ve quod

erat cognitu perfacilis, si ve quod invitabatur illecebris
blandis voluptatis, si ve etiam, quia nihil prolatum erat
melius; illud, quod erat, tenebant, post Amasinium autem
multi ejusdem æmuli rationis multa cum scripserunt,
Italiam totam occupaverunt: quodque maximum argu-
mentum est, non dici illa subtiliter, quod etiam facile
edificatur, & ab indoctis probentur, id illi firmiter
esse disciplinæ putant. Sed defendat quidem quod quis-
que sentit: sunt enim judicia libera: nos institutum tenebi-
mus, nullisque unius disciplinæ legibus adstricti, quibus in
philosophia necessario pareamus, quid sit in quaere ma-
ximè probabile, semper requiremus, quod cum sæpe aliàs, tum
nuper in Tusculano studiosè egimus. Itaque expositis
tridui disputationibus, quartus dies hoc libro concludi-
tur. ut enim in inferiorem ambulationem descendimus,
quod feceramus idem superioribus diebus, 9 acta res est
sic. M. Dicit, si quis vult, 10 qua de re disputati velit. A.
Non mihi videtur omnium perturbatione posse sapiens
vacare. M. A. gradum quidem hæcena disputatione vi-
deatur: 11 nisi forte temporis causa assentire. A. Mihi
verò nam mihi egregie probata est oratio tua. M. Non
igitur existimas cadere in sapientem ægritudinem? A. Pro-
fus non arbitròr. M. Atqui, si ista perturbare animum sa-
pientis non potest, nulla poterit. Quid enim? metusne con-
turbet? At earum rerum est abiectionis metus, quarum
præsentium est ægritudo, sublata igitur ægritudo sublatus est
metus: restant duæ perturbationes, lætitia gestiens, & libi-
do: quæ si non cadent in sapientem, semper mens erit
tranquilla sapientis. A. Sic profus intelligo. M. Utrum igitur
maius? statim nos vela facere an quasi è portu egre-
dientis paululum remigare? A. Quidnam est istud? non e-
nim intelligo. M. Quia Chrysippus & Stoici, cum de ani-
mi perturbationibus disputant, magnam partem in his
partendis, & definiendis occupati sunt: illa eorum pe-
texigua oratio est, qua medeantur animis, nec eos turbu-
lentos esse patiantur. Peripatetici autem ad placandos
multa afferunt: spinas partendi, & definiendi præmit-
tunt, quarebam igitur, utrum panderem vela orationis sta-
tim, an eam ante paululum dialecticorum remis propel-
lerem. A. Isto modo verò. erit enim hoc totum, quod quæ-
ro, ex utroque perfectius. M. Est id quidem rectius: sed post
requires, si quid fuerit obscurius. A. Faciam equidem, tu
tamen, ut soles, dices ista ipsa obscura planius, quam di-
cuntur à Grecis. M. Enitè equidem: sed in mentis opus est animus,
ne omnia dilabatur, sennam aliquid effugerit. Quoniam, quæ
Greci *μαθηματικὴ* vocant, nobis perturbationes appellari magis
placet, quam morbos: in his explicandis veterem illam
equidem Pythagoræ primùm, deinde Platonis descriptio-
nem sequar: qui animum in duas partes dividunt: alteram
rationis participem faciunt, alteram expertem. in partici-
pe rationis ponunt tranquillitatem, id est placidam, quie-
tamque constantiam: in illa altera motus turbidosum iræ,
tum cupiditatis contrarios, inimicosque rationi. Sit igitur
Dddd 4 hic

1. Non cum Pythagoræ disciplinam & instituta. Tres Pall. Vatican.
instituta, quart. disciplinam & instituta, quæ in disciplinam consistunt.
Melius omnino constituta, quia sancta & sacra.
2. Quæ res fuisse rescriptas. Si comes nostri in Pall. Fab. Gembl.
Vid. ed. in Var. quoque descripta.
3. Legi sanxerunt. Redux. hoc ex Victorii editione, Pall. quarto,
quinto Vatican. tamen in altero in injuriam legem sanxerunt vulgo, leges
sanxerunt.
4. Multa etiam sunt in nostris. Hoc modo procedant verba ex edit.
V. et quingue Pall. Fabr. P. h. all. et, multa sunt etiam.
5. Quæ res fuisse rescriptas. Si comes nostri in Pall. Fab. Gembl.
Vid. ed. in Var. quoque descripta.
6. Occupatoremque hunc nomen. Ita vet. cod. Ita Pall. quart. Ita Lamb.
eleganter vulgo. motum.

7. Cum in oratione C. Amasinius existit dicens. Lambinos Amasinius &
ita est in Pall. tert. quart. in Pal. tamen quinto, & Vaticano est, Ami-
sius, vulgo Amasinius, ceterum in Tri. dicens præ se ferunt quingue Pall.
Fabr. Pith. unde conjecturâ non absurdâ Golielm. Piræi Gembl.
dicitur.
8. Si defendat quid quæque sentit. Tensator hoc ex Victorii edit.
Pall. loc. cit. et. qui in Var. c. Fabr. Pith. vulgo: si defendat quid quæ
quæque. Palæ. quart. si defendat quæ quæque quæ sentit.
9. At res est sic. Non temerari um est sic collocari in editione Vi-
ctorii. Pall. pr. m. quart. al. et: sic alia res est.
10. Quæ de re disputari velit. Consensus omnium codicum hanc se-
ctionem præteream. Non cogit, nempe Pall. quatuor, Fabr. Pith. Vatic.
ed. et de qua re disputare. Pal. quinto. dicit si quis vult de q. a disputari ve-
lis liquidè or illa.
11. Nisi forte temporis causa assentire. Vid. Lamb. temporis causa na-
bis assentire. Ita: sed melius, in P. l. quæ nro. & vulgo desit: pro quo Pall.
prim. quart. Toffan. Gembl. Pith. videtur unde Golielm. Piræi, ex conjectu-
ra, non vi: quod existit in Vaticano: non omnino absone.

hic fons. Utamur tamen, in his perturbationibus describendis, Stoicorum definitionibus, & partitionibus: qui mihi videntur in hac quaestione versari acutissimè. Est igitur Zenonis hæc definitio, ut *perturbatio sit, quod natura illi dicit, adversa à recta ratione, contra naturam, animi commotio*. quidam brevius, I *PERTURBATIONEM*, esse appetitum vehementiorem: sed vehementiorem eum volunt esse, qui longius discesserit à naturæ constantia partem autem perturbationum volunt ex duobus opinatis bonis nasci. & ex duobus opinatis malis: ita esse quatuor: ex bonis 1. *LIBIDINEM* & *LÆTITIAM*: ut sit lætitia, presentium bonorum: libido futurorum: ex malis *METUM*, & *ÆGRITUDINEM* nasci censent: metum, futuris: ægritudinem, presentibus, quæ enim venientia metuuntur, eadem efficiunt ægritudine instantia. *LÆTITIA* autem, & *LIBIDO* in bonorum opinione versantur, cum 3. *LIBIDO* ad id, quod videtur bonum, injecta & inflammata rapiatur *LÆTITIA*, ut adepta iam aliquid concupitum, effertur, & gestat. *natura enim omnes ea, quæ bona videntur, sequuntur, sequunturque contraria*. Quamobrem simul objecta species cupiditiam est, quod bonum videtur, ad id adipiscendum impellit ipsa natura id cum constantem, prudenterque sit, eujusmodi appetitionem Stoici βούλησιν appellant, nos appellamus *VOLUNTATEM*. eam illi putant in solo esse sapiente, quam sic definiunt: *VOLUNTAS* est, quæ quid cum ratione desiderat, quæ autem ratione adversa, incitata est vehementius, ea libido est, vel cupiditas effrenata: quæ in omnibus stultis invenitur. itemque hæc incitata movetur, ut in bono simul aliquo, dupliciter id contigit. nam cum ratione animus movetur placidè, atque constantem, tum illud *GAUDIVM* dicitur, eam autem inaniter, & effuse animus exultat, tum illa *LÆTITIA* gressiens, vel nimia dici potest: quam ita definiunt, sine ratione, animi elationem. *quoniamque ut bona natura appetimus, sic à mala natura declinamus*: quæ declinatio si cum ratione fiet, *CAUTIO* appellatur, eaque intelligatur in solo esse sapiente: quæ autem sine ratione, & cum exanimatione humili, atque fracta, nominetur *METUS*. est igitur *METUS* ratione adversa cautio, presentis autem mali, sapientis affectio, nulla est. & stulti autem ægritudo est ea, quæ afficiuntur in malis opinatis, animosque demittunt, & contrahunt, rationi non obtemperantes. itaque hæc prima definitio est, ut ægritudo sit animi, adversante ratione contractio. sic quatuor perturbationes sunt, tres constantia, quoniam ægritudini nulla constantia opponitur. Sed omnes perturbationes iudicio censent fieri, & opinione. Itaque eas definiunt presens, ut intelligatur non modo quam vitio: sed etiam quam in nostra sint potestate. *Est igitur ægritudo*, opinio recens mali presentis, in quo demitti, contrahique animo rectum esse videatur. *LÆTITIA* opinio recens boni presentis, in quo effertur rectum esse videatur. *METUS*, opinio impendentis mali, quod intolerabile esse videatur. *LIBIDO*, opinio venturi boni, quod si ex usu jam presens esse, atque adesse, sed quæ iudicia, quasque opiniones perturbationum esse dixi, non in eis perturba-

tionem solam positas esse dicunt, verum illa etiam, quæ efficiuntur perturbationibus, ut ægritudo quasi morsum aliquem doloris efficiat, metus, recessum quendam animi, & fugam, lætitia profusam hilaritatem, libido effrenatam appetentiam, 7. opinionem autem, quam in omnibus definitionibus superiores inclusimus, volunt esse imbecillam assensionem. Sed singulis perturbationibus partem ejusdem generis plures subiciuntur: ut ægritudini, invidentia, (verendum est enim, decendi causa, verbo minus usitato: quoniam invidia non in eo, qui invidet, solum dicitur, sed etiam in eo, cui invidetur) emulatio, obtrectatio, misericordia, angor, luctus, aceror, ærumna, dolor, lamentatio, sollicitudo, molestia, afflictatio, desperatio, & si quæ sunt de genere eodem, sub metum autem subjecta sunt pigritia, pudor, terror, timor, pavor, exanimatio, conturbatio, formido, & Voluptati malevolentia lætans malo alieno, delectatio iocunditas, & similia. Libidini, ira, excandescentia, odium, inimicitia, discordia, indignitas, desiderium, & cetera ejusmodi. hæc autem definiunt hoc modo. *INVIDENTIAM* esse dicunt ægritudinem susceptam propter alterius res secundas, quæ nihil noceant invidenti, nam si quis doleat ejus rebus secundas, à quo ipse lædatur, non rectè dicitur invidere: 10. ut, si Hectori Agamemnon qui autem, cui alterius commoda nihil noceant, tamen eum doleat his frui, is invidet prociò. *EMULATIO* autem dupliciter illa quidem dicitur, ut & in laude, & in vitio nomen hoc sit, nam & imitatio virtutis, emulatio dicitur: sed ea nihil hoc loco utitur: est enim laudis: & est emulatio ægritudo, si eo, quod concupierit, alius potiar, ipse careat. *OBTRECTATIO* autem est ea, quam intelligi zelotypiam volo, ægritudo ex eo, quod alter quocumque potiar eo, quod ipse concupierit. *MISERICORDIA* est ægritudo ex misericordia alterius, injuria laborantis, nemo enim patricia, aut proditoris supplicio misericordia commovetur. *ANGOR*, est ægritudo premens. *LVCTVS* ægritudo ex ejus, qui carus fuerit, interitum. *BO. MORROR*, ægritudo flebilis. *ÆRVMNA*, ægritudo laboriosa. *DOLOR*, ægritudo crucians. *LAMENTATIO*, ægritudo cum ejulatu. *SOLICITVDO*, ægritudo cum cogitatione. *MOLESTIA*, ægritudo permanens. *AFFLICTATIO*, ægritudo cum vexatione corporis. *DESPERATIO*, ægritudo sine ulla rerum expectatione meliorum. *Quæ autem subjecta sunt sub metu, ea sic definiunt: PIGRITIAM*, metum consequentis laboris. *TERROREM*, metum concutientem, ex quo fit, ut pudorem rubor, terrorem pallor, & tremor, & dentium crepitans consequatur: *TIMOREM*, metum mali appropinquantis: *PAVOREM*, metum mentem loco moventem, ex quo illud Ennius,

Tum pavor sapientiam omnem mihi ex animo expulserat:

EXANIMATIONEM, metum subsequenter, & quasi comitem pavoris: 11. *CONTRIBUTIONEM*, metum excutientem cogitatum. *FORMIDINEM*, metum permanentem. Voluptatis autem partes hoc modo describunt, ut malevolentia, sit voluptas ex malo alterius sine emolumento suo: *DELECTATIO*,

1. Perturbationem esse appetitum vehementiorem: sed vehementiorem.] Ut est in Pall. quinquè Fabr. Vat. Gryphii libro: editu Victorius, rejecto ante sed, verbo dicitur.

2. Eadem efficiunt ægritudine venientia. Germanissima lectio hæc est omnibus apicibus exhibita à Vaticano, ceterum est in Pall. tert. quart. Fabr. Pith. afficiunt ægritudinem: unde de conjectura annotat quocumque nostram seu. Vatic. lectionem, Gulielmii, vulgo putidius, efficiunt ægritudinem.

3. LIBIDO ad id, quod videtur, bonum injecta & inflammata.] Egregia emendatio Pall. tert. quart. quinq. Fabr. Pith. Vatic. injecta. Gulielmii, quia sic in duobus Gallicanis libris repererat, augurabatur inverte, sed nihil est injecti ad aliq. rectum est, de imperiosa cupiditate, quæ se altero quasi in hostem inject. vulgo, illud ex glossis.

4. Quoniamque ut bona natura.] Revocavi hoc ex editione Vici. Pall. primo quarto, quinto, Vatic. in editis: quoniamque bona natura.

5. Est igitur METUS ratione adversa cautio.] Ita primò edidit Lamb. & ita legendam ex Pal. secund. ut supra paullo: quæ autem ratione adversa incitata est vehementius. alioquin Pall. prim. tert. quart. Pith. Vatic. ratione adversa. edit. rationi adversa.

6. Stulti autem ægritudo sit.] Pall. quinquè Vat. stulti autem.

7. Opinatem autem quam in omni. Introdoxi, quod existabat in vercod. Gryphii libro, Pall. omnibus: Fabr. Gembl. Pith. alias opinionem.

8. Voluptati malevolentia.] Nescio quid velint Pal. quart. Vat. voluptate malevol.

9. Et cetera ejusmodi.] Vat. simedi: sicut ceteris pro eorummodi.

10. Ut si Hectori Agamemnon.] Ut supra Titano: & ita duo optimi Libri Pal. quart. Pith.

11. CONTRIBUTIONEM metum excutientem cogitatum.] Fabr. excutientem. non invenio quomodo huc quadret.

STATIO, voluptas suavitatis auditus animum deleniens. & qualis est hæc aurium, tales sunt oculorum, & tacti-
 num, & odoratorum, & saporum: quæ sunt omnes u-
 nius generis, ad perfundendum animum, & tanquam illi-
 quæ factæ voluptates. IACTATIO, est voluptas gestiens, &
 se effertur in solentibus. QUÆ AUTEM LIBIDINI SUBJECTA SUNT,
 & ea sic definiuntur. ut IRA, sit libido puniendi ejus, qui
 videatur læsisse injuria, & EXCANDESCENZA autem, sit
 ira nascens, & modò existens, quæ *ἡσυχία* Græcè dicitur:
 ODIIUM, in inveterata: INIMICITIA, in ulciscendi tem-
 pus observans: DISCORDIA, ira acerbior, intimo odio,
 & corde concepta: INDIGNITAS, libido inexcusable: *ἄ-
 σιδεστος*, libido ejus, quæ nondum adit, videndi. Di-
 stinguunt illud etiam, ut sit libido earum rerum, quæ di-
 cuntur de quodam, aut quibusdam: quæ *καταχρηστικὰ*
 dialectici appellant: ut habeat divitias, capere honores.
 Indigentia, rerum ipsarum est, ut honorum, ut pecuniarum.
 Omnium autem perturbationum fontem esse dicunt, IN-
 TEMPERANTIAM: quæ est à tota mente, & à recta ratio-
 ne defectio, sic aversa à præscriptione rationis, ut nullo
 modo appetitiones animi, nec regi, nec contineri queant,
 quemadmodum igitur temperantia sedat appetitiones, &
 efficit, ut hæc recti rationi præstant: conservatque confi-
 derata iudicis mentis: sic huic inimica intemperantia om-
 nem animi statum inflammat, conturbat, incitat. ita-
 que & ægritudine, & metu, & reliquæ perturbationes om-
 nines gignuntur ex ea. Quemadmodum cum sanguis
 corruptus est, aut pituita redundat, aut bilis in corpore,
 morbi, ægrotationesque nascuntur: sic præteritam opinionum
 conturbatio: & ipsarum inter se repugnantia, sanitate spoliat an-
 imum, moribusque perturbat. ex perturbationibus autem pri-
 mùm morbi conficiuntur: quæ videntur illi *σοφιστικὰ*, ea-
 que, quæ sunt eis morbi contraria: quæ habent ad eas
 certas vitiosam offensionem, atque insidium: deinde æ-
 grotationes, & quæ appellantur à Stoicis *ἀγροστικὰ*, his-
 que item oppositæ contrariæ offensione, hoc loco ni-
 mium opere consumitur à Stoicis, maxime à Chrysippo,
 dum morbis corporum comparatur morborum animi si-
 militudo. qua oratione prætermittenda minime necessaria,
 ea, quæ rem continent, pertractemus. 6. Intellegitur igitur,
 perturbationem, instantibus se opinionibus non con-
 stanter & turbide, in motu esse semper. cum autem hic
 fervor, concitatioque animi inveteraverit, & tanquam in
 venis, medullis que intederit, tum existit & morbus, & æ-
 grotatio, & offensiones eæ, quæ sunt eis morbis, ægrotatio-
 nibusque contrariae. 7. Hæc, quæ dico, cogitatione inter
 se differunt, re quidem copulata sunt, eaque oriuntur ex
 libidine & læticia, nam cum est concupita pecunia, nec

adhibita continetur ratio, quasi quadam Socratica medicina, quæ
 sanaret eam cupiditate: & permanet in venas, & in hæ-
 ret in visceribus illud malum, existitque moribus, & ægro-
 tatio, quæ avelli inveterata non possunt: eique morbo no-
 men est avaritia, similiterque ceteri morbi: ut gloriæ cu-
 piditas, ut mulierositas, ut ita appellem eam, quæ Græcè
φιλογυνεία dicitur, ceterique similiter morbi, ægrotatio-
 nesque nascuntur. quæ autem sunt his contraria, ea
 nasci putantur à metu, ut odium mulierum, & quæ in
μισογυνεία est, ut in hominum universum genus, quod
 accepimus de Timone, qui *μισάνθρωπος* appellatur: hæc
 inhospitalitas est: quæ omnes ægrotationes animi ex quo-
 dam metu nascuntur earum rerum, & quas fugiunt, & o-
 derunt. definiunt autem animi ægrotationem, opinatio-
 nem vehementem de re non expetenda, tanquam valde
 expetenda sit, inhærentem, & penitus insitam. quod au-
 tem nascitur ex offensione, ita definiunt, Opinione[m] ve-
 hementem de re non fugienda, inhærentem, & penitus
 insitam, tanquam fugienda. Hæc autem opinatio est
 iudicare se scire, quod nesciat. Ægrotationi autem talis
 quædam subjecta sunt: avaritia, ambitio, mulierositas,
 & pervicacia, luxurritio, vinolentia, cupiditas, & si qua si-
 militudo. est autem avaritia, opinatio vehemens de pecuniis,
 quasi petenda sit, inhærens, & penitus insita. similisque
 est ejusdem generis definitio reliquarum. Offensionum
 autem definitiones sunt ejusmodi, ut inhospitalitas, sit opi-
 nio vehemens, valde fugiendum esse hospitem, & quæ
 inhærens, & penitus insita. similiterque definitur & mu-
 lierum odium, ut Hippolyti, & ut Timonis, generis hu-
 mani. Atque ut ad similitudinis similitudinem veniam,
 eaque collatione utamur aliquando, sed parcius, quam so-
 lent Stoici: ut sunt alii ad alios morbos procliviores: ita
 que dicimus: quæ vedinosos quosdam, quosdam tormino-
 sos, & non quia jam sint, sed quia sæpe sint: alii ad me-
 tum, alii ad aliam perturbationem, ex quo in aliis an-
 xietas, unde anxii, in aliis iracundia dicitur: quæ ab ira
 differt: estque aliud iracundum esse, aliud iratum: ut
 differt anxietas ab angore. neque enim omnes anxii, qui
 anguntur aliquando, & nec qui anxii, semper anguntur:
 & ut inter ebrietatem, & ebriositatem interest, aliudque
 est amatorem esse, aliud amantem. atque hæc aliorum ad
 alios morbos proclivitas latè patet, nã pertinet ad omnes
 perturbationes, in multis etiam vitis apparet: sed nomen
 res non habet: & ergo & invidi, & malevoli, & lividi, & ti-
 midi, & misericordes, quia proclives ad eas perturbationes,
 non quia semper feruntur. hæc igitur proclivitas ad suum
 quodque genus, à similitudine corporis, ægrotatio dicitur:
 dum ea intelligatur ad ægrotandum proclivitas, sed hæc in

Dddd 5 bonis

1. Tanquam illi quæ sunt voluptates; Pal. quart. Vau l. quis.
 2. In p. aspidem, ut in p. libido puniendi. In p. aspidem figuræ edi-
 dit hic Vico col. lucinone Var. Pall. quart. quint. vulg. d. foitior. porro
 pro p. aspidem. Pall. hoc. tot. pen. red. unde fecerit, supra p. eni. ut
 videatur non indeletur. hoc moso 3. ul.
 3. Secessionem autem in p. nascenti, & modo existens. Quod differunt
 aspidem & rep. in p. nugez. legend. ex duobus Pal. post. mis. &
 moti d. p. nugez. hoc. tot. decrev. en. evanescens: ut in illo Propertii:
 Necis d. p. nugez. remore incipit.
 4. Dignitas rerum ipsarum est. Sic est in editione Aldi Avi in mss.
 Pall. quique fec. d. dignitas l. h. d. rerum. Var. vulg. indignitas. unde Vico.
 indignitas l. h. d. nos vulgatum amplex. sumus: nam id ratio omn. no
 si p. nugez. subjicitur textum orat. on. 5.
 5. Quæ appellatur à Stoicis *καταχρηστικὰ*. Ver. eoa. Latinã formã
 et d. p. nugez. Pal. sec. *καταχρηστικὰ*, ad octam ap. p. nugez.
 6. Insti eam igitur perturbationem instantibus. Secessionem huc
 insti eam Pal. quart. perturbationem instantibus. hoc. tot. nugez. nugez.
 [p. nugez. nugez. & insti eam in anima nugez. est.]
 7. Hæc autem opinatio re quidem inter se differunt, re quidem copulata
 sunt. Hoc. rep. in p. nugez. Pal. Vat. con. opinio, quã vulg. hæc. quã
 d. insti eam re quidem inter se differunt, re quidem copulata sunt.
 8. Perturbationes autem in p. nascenti, ut in p. nugez. illud malum existitque mar-
 bus. Pal. p. nugez. in p. nugez. illud malum existitque, morbus & ægrotatio.
 hoc. tot. nugez. illud malum existitque, quæ. insti eam re quidem inter se differunt
 nugez. est. Quæ morbus & ægrotatio quæ existitque, quæ insti eam re quidem

line, & ex quibus omnibus legerim, si conjecturæ locus: insti eam re
 scribitur: illud malum existitque, quæ morbus ægrotatioque insti eam re.
 9. Quæ in p. nugez. est. Nil volui novare in hoc contri-
 ptissimo loco, contentus ingeniosioribus veterem prodidit: sic p. nugez.
 tam. Pall. t. quæ insti eam re quidem inter se differunt, re quidem copulata
 sunt. ad marg. in mss. g. nugez. insti eam re quidem inter se differunt, re quidem copulata
 sunt. Var. quæ in mss. g. nugez. insti eam re quidem inter se differunt, re quidem copulata
 sunt. Ver. eoa. & Fab. quæ in mss. g. nugez. insti eam re quidem inter se differunt, re quidem copulata
 sunt. Auti est: quæ videtur verissima lectio, probatque Mercet. ad Non. in
 Mulieribus.
 10. Quæ fugiant & odierunt; Fab. cod. odierunt.
 11. Hæc autem opinatio si iudicant; scire. Pal. quart. var. cod. Var. est iudicatio se scire.
 12. Pervicacia, luxurritio. Ita scribatur duplici i. r. i. n. g. e. x. p. nugez. ex
 Pall. p. nugez. quart. var. cod. Lamb.
 13. Nam quia jam sint, sed quia sæpe sint. Sic legendum ex quinq. Pal.
 Fab. Vat. vulg. nugez. quia jam sint, Sic legendum ex quinq. Pal. Fab.
 vulg. non quia jam sint.
 14. Nec qui anxii semper anguntur. Ita rep. est ex quinq. Pal. Vat.
 vulg. non quia anxii.
 15. Ut inter ebrietatem & ebriositatem interest. Pall. quatuor posterior-
 ter var. & Vat. excet. un. & ebriositatem.
 16. Ergo & invidi & malevoli, & lividi & timidi & misericordes, quia pro-
 clives ad eas perturbationes, non quia semper feruntur. Ex p. nugez. d. g. effecti hunc orati-
 onis tractum, & mss. & verbo sint invidem decuranti, vulg. ferri
 aliquid.

libonis rebus, quod alii ad alia bona sunt aptiores, facilitas nominetur, in malis proclivitas, ut significet lapsionem: in neutris habeat superius nomen. Quomodo autem in corpore est morbus, est agrotatio & vitium; sic in animo. Morbum appellant totius corporis corruptionem: Agrotationem morbum cum imbecillitate: vitium, cum partes corporis inter se dissident, ex quo pravitatis membrorum, distortio deformitas, itaque illa duo, morbus, & agrotatio, ex totius valetudinis corporis conuulsatione, & perturbatione gignuntur: vitium autem, integra valetudine, ipsum ex se cernitur, sed in animo tantummodo cogitatione possumus morbum ab agrotatione sejungere, vitiositas autem, est habitus, aut affectio in tota vita inconstans, & a se ipsa dissentiens. ita fit, ut in altera corruptione opinionum morbus efficiatur, & agrotatio, in altera inconstantia, & repugnantia. non enim omnes vitium partem habet dissentientem, ut eorum, qui non longe a sapientia absumt, & affectio est illa quidem discrepans sibi ipsa, dum est insipientis, sed non distorta, nec prava, morbi autem, & agrotationes, partes sunt vitiositatis: sed perturbationes, sintne ejusdem partes, quaestio est. vitia enim, affectiones sunt manentes: perturbationes autem, moventes, ut non possint affectionum manentium partes esse. atque ut in malis accingit animi naturam corporis similitudo, sic in bonis, sunt enim in corpore praecipua, pulcritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas: & sunt item in animo. Enim corporis temperatio, cum ea congruunt inter se, & quibus constat: sanitas sic animi dicitur, cum ejus iudicia, opinionesque concordant, eaque animi est virtus: quam alii ipsam temperantiam dicunt esse, alii obtemperantem temperantiae praecipis, & eam subsequentem, nec habentem ullam speciem suam: sed sive hoc, sive illud sit, in solo esse sapiente. Est autem quaedam animi sanitas, quae in insipientem etiam cadat: cum curatione medicorum, conturbatio mentis auferretur. Et, ut corporis est quadam apta figura membrorum, cum coloris quadam suavitate: eaque dicitur pulcritudo: sic in animo, opinionum, iudiciorumque aequalitas, & constantia, cum firmitate quadam, & stabilitate virtutem subsequens, aut virtutis vim ipsam continens, pulcritudo vocatur. Itemque viribus corporis, & nervis, & efficacitati similes similibus verbis, animi vires nominantur. Velocitas autem corporis, celeritas appellatur: quae eadem ingenii etiam laus habetur. propter animi mutatum sermone brevi tempore percussorem. Illud, animorum corporumque dissimile, quod animi valentes, morbo tentari non possunt, corpora possunt, sed corporum offensiones sine culpa accidere possunt, animorum non item. Quorum omnes morbi, & perturbationes ex aspernatione rationis evincunt: itaque in hominibus solum existunt. nam bestiae simile quiddam faciunt, sed in perturbationes non incidunt. Inter acutos autem, & inter hebetes inter est, quod ingeniosi, ut & Corinthium in arginem, sic illi in morbum & incidunt tardius, & recitantur celerius: he-

betes non item. Nec vero in omnem morbum, ac perturbationem animi ingeniosi cadit, non enim multa efferata, & immania: quaedam autem humanitatis quoque habent primam speciem, ut misericordia, aegritudo, metus. Agrotationes autem, morbi quoque animorum, difficilius evelli possunt, quam in summa illa vitia, quae virtutibus sunt contraria. morbis enim manentibus, vitia sublata esse non possunt, quia non tam celeriter sanantur, quam illa tolluntur. Habes ea, quae de perturbationibus enucleate disputant Stoici, quae logica appellant, quae differunt subtilius, ex quibus quoniam tanquam e scriptulis coribus enavigavit oratio, reliquae disputationis cursum tenentur: modo satis illa dilucide dixerimus pro rerum obcuritate. A. Probus satis: sed si qua diligentius erunt cognoscenda, quae remus alias: nunc vela, quae modo diebas, expectamus, & cursum. M. Quando & illis locis de virtute diximus, & saepe dicendum erit (pleuraque enim quaestiones, quae ad vitam more quoque pertinent, a virtutis fonte ducuntur) quando igitur virtus, est affectio animi constans, conveniensque, laudabilis efficiens eos, in quibus est, & ipsa per se, sua sponte, separata suam utilitate, laudabilis: ex ea proficiuntur honeste voluntates, sententiae, actiones, omni quae recta ratio: quamvis ipsa virtus brevissime recta ratio dici potest. huius igitur virtutis contraria est vitiositas, sic enim malo, quam malitiam appellare, quam Graeci *κακία* appellant, nam in alitia, eorum quosdam vitii nomen est: vitiositas, omnium, ex qua cogitantur perturbationes, quae sunt, ut paulo ante diximus, turbidi animorum, concitataeque motus, averti a ratione, & inimicissimi mentis, vitaeque tranquillae. important enim aegritudines anxias, atque acerbos, animoque affligunt, & debilitant metu, idem inflammant & appetitione nimia: quam tum cupiditatem, tum libidinem dicimus, impotentiam quaedam animi, a temperantia, & moderatione plurimum dissidentem. & quae si quando adepta est, quod ei fuerit concupitum, & tum fert alacritatem, ut nihil esse constet, quod agat: ut ille, qui voracitatem animi nimiam, summum esse errorem arbitratur eorum igitur malorum in una virtute posita sanatio est. Quid autem est non miseris solum, sediosis etiam, & deformis, quam aegritudine quis afflitus, & debilitatus, jacens? cui miseris proximus est is, qui appropinquans aliquid malum metuit, exanimatusque pender animi, quam vim mali significantes poetae impendere apud inferos (axum) Tantalos sciunt, ob scelera, animique impotentiam, & superbiloquentiam, ea communis poena stultitiae est. omnibus enim, quorum mens abhorret a ratione, & semper aliquis talis terror impendit, atque ut haec ab inflexa mentis perturbationes sunt, aegritudinem dico, & metum: sic hilariores illae cupiditas, a videt semper aliquid expectans, & inanis alacritas, id est, latragens, non mollium d'liberum abementia, ex quo intelligitur, qualis ille sit, quem tum moderatum, alias modestum, temperantem, alias constantem, continentemque dicimus, non-

1. Quomodo autem in corpore est morbus, est agrotatio & vitium. Ut Lamb. edidit conspicio in Pall. omnibus, nisi quod pro poster. ore est Pal. pr. Co. cere at. & Var. vulg. quomodo autem in corpore morbus, agrotatio & vitium.
 2. Affectio est illa quidem sibi ipsa, sibi permotiva: ut a se ex ed. V. C. Pall. quaeque Fab. ac Vat.
 3. Sicut item animi. Enim certis rem. Malui locum, ut prostat in Pall. sic. cere quare Vat. edere: quae crepores aliorum micationes in refingendo & integ. ando a tendere. V. C. edidit: sunt item in animo corpori temperantem: quomodo est Lamb. & ut utipatu est temperantem, ex locis ob equentissimos, quos non nominat. libris. Pall. tamen quomodo ut xvo, ut videtur, multo est est enim ex parte, alias sunt item in animo Corpore.
 4. Et eam s' h' sequentior, Tres Pall. Fab. etiam.
 5. Est s' ipse qualem animi factus, quae in sapientem etiam cadit, quod curatone med. x. non consuebat in mente asperum. Securus in V. C. & Turn. Pall. quomodo cum reliqu. feret om. m. s' essent tale quod dicitur curatone & perturbatione med. dicitur in curatone mentis asper, unde Lamb. exaravit med. e. x. m. & per gratiam in Vat. super voce pe. in h' h' ius, repositum est, guber-

natione, de quo amplandum cenico in Fab. cod. cum curatione & praerantione, tamen quid est, longe praerito Vat.
 6. Propter animi molliorem sermone brevi tempore pectus sententiam. Pall. pr. cere quart. quomodo profectionem.
 7. Inter acutos & inter hebetes inter est. Sic en d' V. C. partim ex ed. V. C. partim ex omnibus m. s' illud hoc exarant, ceterum, bis inter repetunt. Fab. Pall. quomodo Vat.
 8. Quae si quando adepta est id. Pal. pr. eadem partem d' loc. eadem partem id. curat & Fab. Vat. s' quando ea temperantem: id quod qua e ad depentat id quomodo adpartem d.
 9. Tum se relaxatorem. Fab. affert. ceterum pall. loc. quart. Vat. m. s' ex alacritate, ut e. c. quae agat Lamb. ut est in Gryph. librum ad firmo alacritate.
 10. Debit tamen jacens. Inossus sic scripti, auctoritate vet. cod. Lamb. pall. loc. tert. quart. Vat. vulg. debilitatus quoque jacens.
 11. Semper aliquid talis terror impendit. Sic en d' V. C. securus Lamb. nec longe abeunt vet. cod. Pall. quart. Vat. semper aliquid talis terror impendit. ut hac Pal. quint. semper aliquid talis debet, ut supra: imp. atque ut hac.

nonnumquam hæc eadem vocabula ad frugalitatis nomen, tanquam ad caput, referre volumus. quod nisi eo nomine virtutes continerentur, si nunc quam illud ita peruligatum esset, ut jam proverbium locum obtineret, NOMINEM FRUGI OMNIA RECTA FACERET. quod idem cum Stoici de sapiente dicunt, nimis admirabiliter, nimisque magnifice dicere videntur. Ergo, quisquis est, qui moderatione, & constantia quietus animo est, libique ipse placatus, ut nec a se fecit molestus, nec frangatur timore, nec sitienter quid expectans ardeat desiderio, nec a lacrimate futuri gemitus inquietat, ut EST SAPIENS quem quæritur, is est beatus: cui nihil humanarum rerum aut intolerabile ad demittendum inimum, aut nimis irabile ad effundendum videri potest. quid enim videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiusque mundi nota sit magnitudo? nam quid aut in studiis humanis, aut in tam exigua brevitate vitæ magnum sapienti videri potest, qui semper animo hæc excubat. ut ei nihil improvilum accedere possit, nihil inopinatum, nihil omnino novum? atque ideò ita ærem in omnibus partibus ætem intendit, ut semper videat sedem sibi, ac locum sine molestia, atque angore vivendi, ut quæcumque casum fortuna invenerit, hunc apte & quiete ferat. quod qui facit, non ægritudine solum vacabit, sed etiam perturbacionibus reliquis omnibus. his autem vacuus animus, perfecte atque absolute beatus efficitur. idemque concitatus, & abtractus ab integritate, certaque ratione, non constantiam solum amittit, verum etiam sanitatem. quocirca mollis, & enervata putanda est Peripateticorum ratio, & oratio, qui perturbans animos necesse esse dicunt. sed adhibent modum quandam, quem ultra progredi non oportet. Modum tu adhibes vitio? an vitium nullum est, non parere rationi? an ratio parum præcipit, nec bonum illud esse, quod aut cupias ardentius, aut adeptus efferas te insolenter? nec potro malum, quo aut oppressus jaceas, aut ne opprimere, mente vix confites? eaque omnia aut nimis tristitia, aut nimis læta errore fieri? qui si error stultis extenuetur dicit, ut cum res eadem maneat, aliter ferant inveterata, aliter recentia? sapientes ne astingant quædem omnino. etenim quis erit tandem modus stier? quæramus enim modum ægritudinis, in quo opera plurimum ponitur. ægritudine F. Rutilium fratris repuliam consulatus, scripturam apud Fannium est, sed tamen transisse noerit modum, quippe qui ob eam causam à vita recesserit. moderatus igitur ferre debuit. quid si, cum id ferri modicè, mors liberorum accessisset? nato esset ægritudo nova, sed ea modica: magna tamen facta esset accessio. Quid, si deinde dolores graves corporis, si bonorum amissio, si caritas, si exilium, si pro singulis malis ægritudines accederent? summa ea fieret, quæ non sustineretur. Qui modum igitur vitio quarit, similiter facit, ut si posse poterit eum, & qui se de Leucade præcipitaverit, sustinere se, cum velit. ut enim id non potest: sic animus perturbatus, & incitatus ne cohibere se potest, nec, quo loco vult, insisteret omnino. quæque crescentia permixta sunt, eadem sunt variata nascuntur. ægritudo autem, ceteraque perturbaciones amplificata, eerte pestifera sunt. igitur etiam suscipite, continuo in magna pestis parte versantur. etenim ipsa se impellunt, ubi semel a ratione discessum est: ipsaque sibi imbecillitas indulget, in altumque prævehitur imprudens, nec r-

perat locum confidendi, quamobrem nihil interest, ut utrum moderatas perturbaciones approbent, an moderatam injuriam; moderatam ignaviam, moderatam intemperantiam. qui enim vitis modum apponit, ut partem suscipit vitiorum. quod cum ipsum per se odiosum est, tum eo molestius, quia sunt in lubrico, & incitataque semel proclive labuntur, sustinerique nullo modo possunt. Quid? quod idem Peripatetici perturbaciones istas, quas nos exilispandas putamus, non modò naturales esse dicunt, sed etiam in utiliter à natura datis? quorum est talis oratio. Primum multis verbis iracundiam laudant: eorum fortitudinis esse dicunt, multoque & in hostem, & improbum civem vehementiores irationum impetus esse: leveis autem rationucitas eorum, qui ita cogitant: prolium relictum est hoc fieri: conveni dimittere pro legibus, pro libertate, pro patria. hæc nullam habent vim, nisi ira excanduit fortitudo. nec vero de bellatoribus solum disputant. imperia severiora nulla esse putant sine aliqua acerbitate iracundia: eorum denique non modò accosantem, sed ne delectentem quidem probant sine aculeis iracundia, quæ etiam si non adit, tamen verbis, atque motu simulandam arbitrantur, ut auditoris iram oratoris incendat affectio. vitium denique videri negant, qui ita sci neciat, eamque, quam lenitatem nos dicimus, velotio lenitudinis nomine appellant. nec vero solum hanc libidinem laudant (est enim ira, ut modò delinvi, ulciscendi libido) sed ipsum illud genus vel libidinis, vel cupiditatis ad summam utilitatem esse dicunt à natura datum: nihil enim quemquam, nisi quod libeat, præclare facere posse, notum ambulabat in publico Themistocles, quod solum capere non posset: quærentibusque respondebat, *Miltiades tropæum se è somno suscitari*, cui non sunt audita Demosthenis vigilia? qui dolere se agebat, si quando opificum antelucana videtur esset industria. philosophia denique ipsius principes numquam in suis studiis tantos progressus sine flagranti cupiditate facere potuissent. ultimas terras Iustitiae Pythagoram, Democritum, Platonem accepimus. ubi enim quæquid esset, quod disci posset, ei veniendum judicaverunt. num putamus hæc fieri sine summo cupiditatis ardore potuisse? Ipsam ægritudinem, quam nos ut tetram, & immanem belluam, fugiendam esse diximus, non sine magna utilitate à natura dicunt constitutam, qui homines castigacionibus, reprehensionibus, ignominia effici se in delicto dolerent. impunitas enim peccatorum data videtur eoque & ignominiam, & infamiam ferunt sine dolore. morderi est melius conscientia. 6 ex quo est illud e vita ductum ab Afranio. nam cum d. solutus filius,

7 *Hæc me miserum,*
tum severus pater,

Dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet.
Reliquas quoque partes ægritudinis, utilis esse dicunt, MISERICORDIAM ad opem ferendam, & calamitates hominum indigorum sublevandas: ipsum illud zmulatari, obtrahere, non esse inutile, cum aut se non idem videat consecutum, quod alium, aut alium idem, quod se: METUM vero si quis sustulisset, omnem vitæ diligentiam sublatam fore, quæ summa esset in eis, qui leges, qui magistratus, qui paupertatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem timerent. hæc tamen ita disputant, ut:

1. Nonnumquam illud ita peruligatum esse. pall. quatuor priores nonnumquam ita peruligatum illud esse. elegantius videtur. nonnumquam ita peruligatum esse.
2. Sapienter ne astingat quædem. videtur etiam & vet. cod. om. pall. pr. sec. cetera. quæ. vix. sep. cetera ne astingat. pall. quæ. sapienter quædem ne astingat omnia.
3. Quis de Leucade præcipitaverit. vet. cod. quinquæ pall. vix de Leucade.
4. Incitatusque semel proclive labatur. Bonjecerat hoc olim p. Lamb. matagoin pall. pr. quinq. reliqui cum var. & Fab. semel proclive lab. yul.

inproclive:

5. Ut homines castigacionibus. Non aotum ejicere de homines, illique subtrahere de omnes. quod exstat in quinq. pall. Fab. var. ed. vix. quod item se reatur vet. editionibus, hincque loco aptius.

6. Ex quo est illud e vita ductum ab Afranio. Non reperio ullum vestigium in nostris codicibus mentionis Lamb. ex quo est illud ferre dicitur ab Afr. solus pall. quint. cum var. vix. Fab. item deie. ab.

7. Hæc me miserum. cum var. ut pater. Recte sic ed. dicitur. consensum nactus quinq. pall. inieci post miserum, dicitur in nactus.

ut refecanda esse farentur, evelli penitus dicant nec posse, nec opus esse: ut in omnibus ferè rebus mediocritatem esse optimam existiment. quæ cum exponunt, nihil ne tibi videntur, an aliquid dicere? A Mihi verò dicere aliquid itaq; expecto, quid ad ista. M. Reperiam fortasse, sed illud ante, videine, quanta fuerit apud Academicos versandis? plane enim dicunt quod ad rem pertineat. Peripateticis respondetur à Stoicis, digladiantur illi, per me licet: cui nihil est necesse, nisi ubi sit illud, quod verissimum videatur, anquirere. quid est igitur, quod occurrat in hac quaestione, è qua possit attingi aliquid verissimile, quo longius mens humana progredi non potest? definitio perturbationis: qua recte Zenonem usum putor. ita enim definit, ut perturbatio sit ad versatione, contra naturam, animi commotio: vel brevius, 2 ut perturbatio sit appetitus vehementior: vehementior autem intelligatur is, qui proclivissimus à naturæ constantia. Quid ad has definitiones possim dicere? argui hac pleraque sunt prudentes, ac utique differentium. illa quidem ex thaborum pompa, ardore animorum, ceterisque virtutum, an verò vir fortis, nisi stomachum acciperit, non potest totis esse? gladiatorum id quidem, quamquam in eis ipsis videmus sæpe constantiam, colloquantur, & congregiantur, queruntur, aliquid postulans, ut magis placati, quam irati esse videantur. sed in illo genere sit sanè Pacidejanus aliquis hoc animo, ut narrat Lucilius,

*Quendam illum equidem, & vincam, sed querit, inquit,
Veram illud credo fore, in os prius accipiam ipsa,
Quam gladium in stomacho, & sura, ac pulmonibus istis,
Cui hominem: iratus pugno: nec longius quidquam
Nobis, quam dextra gladium dum accomodat alter?
Uisque adeo studio, atque odio illius, esserit ira:*

Ac tunc hac gladiatoria iracundia videmus progredientem apud Homerum Ajacem multa cum hilaritate. cum depugnaturus esset cum Hectorè: cujus, ut arma sumit, ingreßio lenitiam attulit sociis, terrorem autè hostibus: ut ipsum Hectorem, quemadmodum est apud Homerum, toto pectore temptentem provocasse ad pugnam patenter. Atque hi collocuti inter se, priusquam manum conferebant, leniter & quietè nihil ne in ipsa quidem pugna iracundè rabioleve fecerunt. ego ne Torquatum quidem illum, qui hoc cognomen invenit, iratum existimo Gallo fortèque in detraxisse; nec Marcellum apud Clastidium idèò fortem fuisse, quia fuerit iratus. De Africano quidem, qui notior est nobis propter recentem memoriam, vel jurare possum, non illum iracundia tum inflammatum fuisse, cum in acie M. Halienuum Pelignum scuto protexerit, gladiumque hosti in pectus infigerit. De L. Bruto fortasse dubitavi, an propter infinitum odium tyranni effrenatius in Arruntium invaserit. video enim utrumque comminus itè cecidisse congerio. Quid igitur huc adhiberis iram? an fortitudo, nisi insanire cœperit, impetus suorum non habet? quid? Herculem, quem in cœlum ita ipsa, quam vos iracundiam esse vultis, sustulit fortitudo, iratunne centes confixisse cum Erimantio apro, aut leone Nemeo? an etiam Theseus Marathonii tauri cornua com-

prehendit iratus? vide, ne fortitudo minime sit rabiosa, sique iracundia tota levitatis. 7 neque enim est ulla fortitudo, quæ rationis est expertis. Contemnentæ res sunt humanæ: negligenda mors est; paribiles & dolores, & labores puniendi. Hæc cum constituta sint iudicio, atque sententia, tum est robusta illa, & stabilis fortitudo: nisi forte quæ vehementer, acriter, animosè fiunt, iracundè fieri suspicamus. Mihi ne Scipio quidem ille, pontifex maximus, qui hoc Stoicorum verum esse declaravit, & numquam privatam esse sapientem, iratus videtur fuisse Ti. Graccho, tum, cum consulente languentem reliquit, atque ipse privatus, ut si consul esset, qui temp. salvam esse vellet, se sequi iussit. Nescio, equid ipsi nos fortiter inieperimus: si quid fecimus, eentè irati non fecimus. An est quidquam similius infantia, quam ira? quam bene Ennius matrem dixit insaniam. Color, vox, oculi, spiritus, impotentia dictorum, atque factorum, quam partem habent sanitati? quid Achille Homeroico fœdus? quid Agamemnone, in iurgio? nam Ajacem quidem ita ad furorem, mortemque perduxit. Non igitur desiderat fortitudo advocatam iracundiam. Satis est instructa, armata, parata per sese Nam isto modo quæ dem licet dicere utilem violentiam ad fortitudinem, utilem etiam demerentiam, quod & insanæ & ebrii multa faciunt sæpe vehementius. Semper Ajax fortis: fortissimus tamen in furore.

*Nam sacinus fecit maximum, eum, Danaum indignantibus,
Sumeram rem perfecit manus, & prælium restituit infantem.*

Dicamus igitur utilem intiam. 10 tracta definitionem fortitudinis. intelliges, eam stomacho non egere. Fortitudo est igitur, affectio animi, legi summæ in perpetuandis rebus obtemperans, vel conservatio stabilis iudicii in eis rebus, quæ formidolosa videntur, subeundis, & repellendis, vel scientia rerum formidolosarum, contrariarumque, an omnino negligendarum, conservans earum rerum stabile iudicium: vel brevius, ut Chrysippus. nam superiores definitiones erant Sphæri, hominis in primis bene definitis, ut putant Stoici; sunt enim omnino omnes ferè similes: sed declarant communis notiones 2 alia magis alia. Quo modo igitur Chrysippus? Fortitudo est, inquit, scientia perferendarum rerum, vel affectio animi in patiendo, ac perferendo, summæ legi parens sine timore. 11 Quamvis licet insectemur istos, ut Carneades solebat. metuo, ne sibi philosophi sint. Quæ enim istarum definitionum non aperit notionem nostram, quam habemus omnes de fortitudine testam. atque involutam? quæ aperta, quis est, qui aut bellatori, aut imperatori, aut oratori quærat aliquid; neque eos existimet sine rabie quidquam fortiter facere posse? Quid? Stoici, qui omnes insipientes insanos esse dicunt, nonne ista colligunt? remove perturbationes, maxime quæ iracundiam; iam videbuntur monstra dicere. Nunc autem ira differunt, sic se dicere: omnes insanos insanire, ut male olerit omne canum. At non semper. Commover Senties. Sic iracundus non semper iratus est Lacæse jtm videbis furem. Quid? ista belatrix iracundia, cum domum rediit, qualis est cum uxore? cum liberis? cum familia? an tum quoque est

1. Nisi ubi sit illud quod verissimum videatur, anquirere. Ita legendum docuit in Crepundis: video jam existare in ed. Viç. in Vat. imò dandum à Viç. sic ed. dit Lamb. & ita ver. ejs. cod. L. Liber Gryph. Pal. terr. acquirere vulg. inquirere.
2. Perturbatio sit appetitus vehementior: vehementior a. Pal. Vat. sit appetitus vehementior auctum.
3. Gladiatorem id quidem. Itidem ex Viç. sic edidit Lamb. exstatque in ver. cod. sic terr. Vat. vulg. gladiatorem.
4. Congregianturque queruntur: al. quid p. Medio verbo, quod vulgatis abest. a. or. ed. no Viç. eoni quæque Pall. Fab.
5. Sura ac pulmonibus istis. Fab. Pal. quæque sura. Turn. lib. VII. c. 13. f. h. a. Lamb. sura ac pulm.
6. Cum in acie M. Halienuum Pelignum scuto protexerit. Cod. Vat. in acie

Mallennum Pelignum se. pro. quo alludit Pall. quart. mallennum: item ceteri cum Fab. aliter.
7. Neque enim est ulla fortitudo, quæ rationis est expertis. Ita est in quinq; Pall. Fab. Vat. Viç. partim quoque editione; nam solum est ante adha spernit. vulg. neque enim illa est fortitudo, quæ rationis est expertis est.
8. Nonquam privatam esse sapientem. Recte hoc Lamb. cui secundas ferunt Pall. loc. terr. quart. Fab. Vac alius, non quam iratum esse.
9. Privatam restituit infantem. Ejecti illud cum seu quom. suam quinq; Pall. Vat. ante restituit.
10. Tracta definitionem. Pal. terr. et alia definitioni. Fab. rana d. fustione.
11. Quamvis licet insectemur istos. Ita ver. cod. quinq; Pal. vulg. hinc tam insectemur.
L. 10.

est utilis? est igitur aliquid, quod perturbata mens melius possit facere, quam constantis? an quicquam potest sine perturbatione mentis irasci? bene igitur noscitur, cum omnia essent in morbis vitia, quod nullum erat iracundia foedius, iracundos solos, morbosos nominaverunt. Oratorem vero irasci minime deceat; a simulari non deceat. An tibi irasci tum videmur, tum quid in causis acris, & venementius dicimus? quid? eum in rebus transactis, & præteritis orationes scribimus, num irati scribimus?

Et qui hoc animadvertis? Vincite.

Num aut egisse unquam iratum? Sopom, ut scripserit exultamus iratum Accium? aguntur ista prætere & ab oratore quidem melius, si modo est orator, quam ab alio haurire: sed agantur leniter, & manere tranquilla. Libidinem vero laudare, cujus est libidinis? Themistoclem mihi & Demosthenem profertis: additis Pythagoram, Democritum, Platonem. Quid? vos studis, libidinem vocatis? quæ vel optimarum rerum, ut ea sunt, quæ profertis, sedata tamen, & tranquilla esse debent. Jam ægritudinem laudare, unam rem maximè detestabilem, quorum est tandem philosophorum? At commodè dixit Afranius, Dummodo dolat aliquid, dolat quod libet.

Dixit enim de adolescente peralto, ac dissoluto: nos autem de constanti viro, ac sapienti quærimus. Et quidem ipsam illam iram centurio habeat, aut signifer, vel ceteri, de quibus dicit non necesse est, ne rhetorum aperiã mias mysteria. Utile est enim uti motu animi, qui uti ratione non potest, nos autem, ut testificor sæpe, de sapiente quærimus. At etiam æmulari utile est, obrectare, miseri. Cur misereare potius, quam feras opem, si id facere possis? an sine misericordia liberales esse non possumus? non enim suscipere ipsi ægritudines propter alios debemus: sed alios, si possumus levare ægritudine. Obrectare vero alteri, aut illi vitiosa æmulatione, quæ rivalitatis simulis est, æmulari quid habet utilitatis, cum sit æmulantis, angustiam bono, quod ipse non habeat: 3 obrectantis autem, angustiam alieno bono, quod id etiam alius habeat? quis id approbare possit, ægritudinem suscipere pro experientia: si quid habere velis? nam solum habere velle, summa demerita est. Me diocritates autem maiorum quis laudare recte possit? quis enim potest, in quo libido, cupiditasve sit, non libidinosus & cupidus esse? in quo ira, non iracundus? in quo angor, non anxius? in quo timor, non timidus? 4 libidinosus, cupidus & iracundus, & anxiosus, & timidus contemnas esse sapientem? 5 de cujus excellentia multa quidem dici quamvis suadet lateque possit: sed brevis illi modo, sapientiam esse rerum divinarum, & humanarum scientiam, cognitionemque, quæ cuiusque reficit, ex quo efficitur, ut divina videretur, humana omnia inferiora virtute ducat. In hæc tu igitur, tanquam in mare, quod est ventis subjectum, perturbationem cadere tibi dixisti videri? quod est, quod tantam gravitatem, constantiamque perturbet? an improvisum aliquid, aut repentinum? 6 quid potest accidere tale, & cui nihil quod

homini evenire possit? Nam quod ajunt nimia refectis oportere, naturalia relinquere: quid tandem potest esse naturale, quod idem nimium esse possit? sunt enim omnia ista ex errorum orta radicibus. 7 Quæ evellenda, & extrahenda penitus, non circumcidenda, nec amputanda sunt. Sed quoniam suspicor te non tam de sapiente, quam de te ipso quærere (illum enim putas omni perturbatione esse liberum, te vis) videamus, quanta sint, 8 quæ à philosophia remedia morbis animorum adhibeantur. est enim quadam medicina cerere: nec tam fuit hominum generi insensa, atque inimica natura, ut corporibus totte salutari, 9 animis nullam invenerit. De quibus hoc etiam est merita melius, quod corporum adjumenta adhibentur extrinsecus, animorum filus inclusi in his ipsis est. Sed quo major est in eis præstantia, & diviniore, 10 eo majore indigent diligentia. Et itaque bene adhuc vitatio cernit, quid optimum sit neglecta, multis implicatur erroribus. Ad te igitur mihi jam convertenda omnis oratio est, simulac enim quærere te de sapiente: quæris autem tortale de te. Earum igitur perturbationum, quæ exposui, varæ sunt curationes. nam neque omnis ægritudo una ratione sedatur, alia est enim lugenti, alia miseranti, alia invidenti adhibenda medicina. est etiam in omnibus quatuor perturbationibus illa distinctio, utrum ad universam perturbationem, quæ est aspernatio rationis, aut appetitus vehementior: an ad singulas, ut ad merum, libidinem, reliquasque melius adhibeatur oratio, & utrum illudne non videatur ægrè ferendum, ex quo suscepta sit ægritudo, 12 an omnium rerum tollenda omnino ægritudo: ut si quis ægrè ferat. esse pauperem esse, idne disputes, paupertatem malum non esse: an hominem ægrè ferre nihil oportere, nimium hoc melius: ne, si forte de paupertate non persuaseris, sit ægritudini concedendum: ægritudine autem sublata, propriis rationibus, quibus heri uti sumus, quodam modo etiam 13 paupertatis malum tollitur. Sed omnis ejusmodi perturbatio, animi placatione abluatur illa quidem, cum doceas, nec bonum illud esse, ex quo latitia, aut libido oriatur, nec malum, ex quo aut metus, aut ægritudo: verumtamen hæc est certa, & propria sanatio: si doceas, ipsi perturbationes per se esse vitiosas, nec habere quicquam aut naturale, aut necessarium: ut ipsam ægritudinem leniri videmus, cum obicimus in ceteris tibus inbecillitatem animi effeminati, cumque eorum gravitatem, constantiamque laudamus, qui non turbulente humana patientur. quod quidem solet eis etiam accidere, qui illa mala esse censent, ferenda tamen æquo animo arbitrantur. putat aliquis esse voluptatem bonum: alius autem pecuniam: tamen & ille ab intemperantia, & hic ab avaritia vocat: potest. illa autem altera ratio, quæ simul & opinionem falsam tollit & 14 ægritudinem detrahit, est ea quidem utilior, sed raro proficit, 15 neque est ad vulgus adhibenda. Quædam autem sunt ægritudines, quæ levare illa medicina nullo modo possit: ut si quis ægrè ferat, nihil in se esse virtutis, nihil animi, nihil

nihil

1. Iracundus solus morbis nominaverunt. Fab. Var. maresis, quæ, ut puto, genivi a c. lecto. Pal. quart. maresis.
2. Simulare non deceat. Pal. tert. Vat. non dicit non prebo.
3. Obrectantis autem angustiam alieno bono. Sic edidit Viç. & post eum Lamb. repetitque Ta. aug. Pal. lect. tert. quart.
4. Libidinosus igitur & cupidus & iracundus. Et cupidum ignorat quatuor Pal. Fab. Vat.
5. De cuius excellentia multa quidem quamvis suadet lateque possit. Vat. dicit quamvis lateque possit, ceterum Pal. tert. quart. etiam possit.
6. Quod potest accidere tali, et cui nihil quod homini evenire possit? Malui hæc lectionem, cum quinq. Pal. Vat. Viç. quamvis in sec. quoniam amplius appendantur hæc: et utreque possit ut præmeditatum sit, quam vulgarem colere lectionem sedis plios oblitam: quid potest accidere tali? nisi nihil? sed cum est, quod homini evenire possit.
7. Quæ evellenda & extrahenda penitus. Vat. quæ evellenda penitus. d. 10.

Pall. sec. quint. luxuriant: sens enim omnia ista nec ex naturalibus causis, sed ex errorum orta radicibus, inopit.
8. Quæ à Philosophia remedia morbis animorum. Quinq. Pal. Vat. quæmittunt præpositionem a.
9. Animis nullam invenerit. Fab. Vat. animis nullis. quart. nulla.
10. Et majore indigent diligentia. Pal. quarto or prioris, Vat. indiget.
11. Itaque bene adhibenda ratio. Turn. ex conject. lib. vit. c. 8. Advers. reponi bene habita.
12. An omnium rerum tollenda omnino ægritudo. Perinacitissimè pro hac lectione dimicat Lamb. eos in subsidium adveniunt Pall. pr. sec. quart. reliquit cum Fab. Vat. ostendenda vel ceteranda.
13. Paupertatis nomen tollitur. Pall. sec. paupertatis nomen tollit.
14. Et ægritudinem detrahit. Pall. tert. distrahit.
15. Neque est ad vulgus adhibenda. Sic cum Viç. Lamb. Pall. sec. repetit nam pro quoque etiam est ad vulgus add. sicque ferro quintam r. est tollit.

nihil honestatis: propter mala is quidem angatur, sed alia quaedam sit ad eum ad movenda curatio, & talis quidem, quae possit esse omnium, etiam de ceteris rebus discurrere panium philosophorum. inter omnes enim convenire oportet, commotiones animorum, à recta ratione averfas esse vitiosas, ut etiam si nec mala sint illa, quae metum, aegritudinemve: nec bona, quae cupiditatem, laetitia me moveant, tamen sic vitiosa ipsa commotio, constantem enim quandam volumus, sedatum gravem, humana omnia prementem, illum esse, quem magnanimum, & fortem virum dicimus. talis autem nec morrens, nec timens, nec cogitans, nec gestiens esse quisquam potest. eorum enim haec sunt, qui eventus humanos, superiores, quam suos animos esse ducunt. Quare omnium philosophorum, ut antè dixi, una ratio est medendi, ut nihil, quale sit illud, quod perturbet animum, sed de ipsa sit perturbatione dicendum, itaque primum in ipsa cupiditate, cum id solum agitur, ut ea tollatur, non est querendum, bonum illud, ne-ne sit, quod libidinem moveat: sed libido ipsa tollenda est: ut sive, quod honestum est, id sit summa bonum, sive voluptas, sive horum utrumque junctum, sive illa tria genera bonorum, tamen, etiam si virtus ipsius vehementior appetitus sit, eadem sit omnibus ad deterrendum adhibenda oratio, continet autem omnem sedationem animi, humana in conspectu posita natura: quae quo facilis expressa cernatur, explicanda est oratione communis conditio, lexque vitae. Itaque non sine causa eam Orestem fabulam doceret Euripides: primos istis versus revocasse dicitur Socrates:

5 Neque tam terribili ulla sanato oratio est,
6 Nec fors necera calidum invecum malum,
7 Quod non natura humana patiende esserat.

Est autem utilis ad persuadendum, & ea, quae acciderunt, ferri & posse, & oportere, enumeratio eorum, qui tulerunt. est si aegritudinis sedatio & hesternae disputatione explicata est, & in Consolationis libro, quem in medio (non enim sapiens eramus) morore, & dolore conscripsimus: quodque vetat Chrylippus, ad recentia quaestumores animi, remedium adhibere, id nos fecimus, naturaque vim attulimus, ut magnitudinis medicinae doloris magnitudinem concederet. Sed aegritudini, de qua satis est disputatum, finitimus est metus. De quo pauca dicenda sunt. Est enim metus, ut aegritudo, praesentis: sic ille, futuri mali. Itaque nonnulli aegritudinis partem quandam metum esse dicebant. alii autem metum, pramolestiam appellabant, quod est quasi dux consequentis molestiae. Quibus igitur rationibus instantia feruntur, eisdem contemnuntur sequentia. nam videndum est in utrisque, ne quid humile, summissum molle, effeminatum, fractum, abjectumque faciamus. Sed quamquam de ipsius metus instantia, imbecillitate, levitate dicendum est: tamen multum praedest, ea, quae contemnuntur, ipsa contemnere. Itaque, sive casu accidit, sive consilio, percontumodè factum est, quod eis de rebus, quae maxime metuuntur, de morte, & de do-

lore, primo & proximo die disputatum est. Quae si probata sunt, metu magna ex parte liberati sumus. Ac de malorum opinione, hactenus. Videamus nunc de bonorum, id est, de laetitia, & de cupiditate. Mhi quidem in tota ratione ea, quae pertinet ad animi perturbationem, una res videretur causam continere, omnes eas esse in nostra potestate omnes iudicio susceptas, omnes eis voluntarias. Hic igitur error est eripiendus, haec detrahenda opinio: quaeque ut in malo opinatu, tolerabilia: sic in bono, sedata non sibi essenda ea quae magna, & laetabilia dicuntur. Atque hoc quidem commune malorum, & bonorum: ut, si jam difficile sit persuadere, nihil eorum rerum, quae perturbent animum, aut in bonis, aut in malis esse habendum, tamen alia ad alium motum curatio sit adhibenda, aliisque ratione malevolus, alia amator, alia rursus anxius, alia timidus, corrigendus. atque erat facili, sequentem eam rationem, quae maxime probatur de bonis & malis, negare unquam laetitia affici posse insipientem, quod nihil unquam haberet boni. Sed loquimur nunc more communi, sic sint istae ista bona, quae putantur, et honores, divitiae, voluptates, cetera: tamen in eis ipsis potius exultans, gestiensque laetitia turpis estur, si ridere concessum sit, vituperetur tamen cachinnatio, eodem enim vitio est effusio animi in laetitia, quo, in dolore, contractio: eodemque levitate cupiditas: si in appetendo, quae laetitia, in fruendo: et ut utrumque afflicti molestia, sic utrumque elati laetitia, quae iudicantur levis. & cum invideat, aegritudinis sit: malis autem alienis voluptatem ceperit, laetitia: utrumque immanitate, & feritate quaedam proponenda, castigari solet. Atque ut confidere decet, timere non decet: sic gaudere decet, laetari non decet: quoniam dorendi causa à gaudio laetitia distingui-mus illud iam supra diximus, fieri contractionem animi rectè nunquam posse, relaxationem posse: aliter enim Navianus ille gaudet Hector,

Laudari me abste, pater, laudato viro:
16 alter ille apud Trabeam,
Lana delimita argento mutum observabit meum,
Quid velim, quid studeam: adveniens argito impellam jamnam:
Fores patebunt, de improvise Chrysis ubi me adspexerit,
Alacris obviam mihi veniet, complexum exoptans meum,
Mibi se dedit:

Quam haec pulchra putet, ipse iam dicet,
Fortunam ipsam anthebo fortunam meam,
Haec laetitia quam turpis sit, satis est diligenter attendentem penitus videre. et ut turpes sunt, qui efferunt se laetitia tum, cum fruantur Veneris voluptatibus: sic flagitiosus, qui eas in inflammatum animo concupiscunt. Totus verò iste, qui vulgo appellatur amor, (nec, hercule, inventio, quo nomine alio possit appellari) tanta levitatis est, ut nihil

1. Nec bene quae cupiditatem. Optimus Pal, quare cupiditatem.
2. Etiam si amicitia ad deterrendum, Fab deterrendum.
3. Ceteris manens sedationem animi. Sic, operti in Pall, ut tere, quart, quinta, quippe sic, nec longe ibit. V. et. edito hoc ordine, sedationem animi. Sic, vult abest omnia sed est quoque in Fab.
4. Cuius systeme laetitia dicitur Euripides. Praetoli vulgatam lectiōnem, nam V. et. cum Pal, quart, Orestis, et. quart, Oreste, ceterum dicitur, agnoscunt, Pal, quinquages, V. et. Fab, non dicitur.
5. Neque tam terribili ulla sanato oratio est. Quinque Pal, ratio est.
6. Nec fors necera calidum invecum malum. Sic emendavi adjuvos augocitate Lamb. & Pal, in quibus singulis nec, sed in solo pr mo, & V. et. sed, quod cor melius hie sit, dixit Lamb in ceteris, u. & V. et. ed. libro Fab, nec fors nec ceterum ita calidum invecum malum est Euphoris J. et. dicitur, itaque miror cor V. et. ed. decisivissimum, & in quinque Palat. latet invecum.
7. Quod non natura humana patiende esserat. Sic legatur, aut ut vult

Lamb refert, Legitur, Graeci veros sunt ex initio Orestis Euripidis, vide Mor. Var. lib. VIII. cap. 6.
8. Ea, quae ante dicitur. Quinque Pal. Fab. ab. dicitur.
9. Anthebo in malo opinatu tolerabilia. Quod habent & ed. V. et. & quatuor Pal. et V. et. J. g. et. vultura.
10. Sine sine ista bona. Pal, quart. Fab. V. et. sicut ista.
11. Mentes dicitur, voluptates cetera animi. Haec, ut prae, tuerit se auctoritate Pal. tert. quart. V. et. in Fab. Pal. quint. editur & cetera tam malevolus & in ed. V. et. voluptates cetera tam.
12. Effusio animi in laetitia. Pall, quart. laetitia.
13. Et ut utrumque afflicti molestia. V. et. sec. quart. V. et. afflicti molestia.
14. Ut confidere decet. Alius d. s. s. d. s. d. s. d. non habere.
15. Eas non posse. Absunt haec à V. et. hoi. reio: huius pa. l. qui & ante cedentia verbata digerunt: contra d. in animi velle fieri nonquam.
16. Alter ille apud Trabeam. Epeci quod sequebatur Chrysis cum neque agnoscatur quinque pal, neque Fab.

nihil videam, quod putem conferendum, Quem Cæci-
lius,

*— idem qui non summum putat,
Aut stultum, aut avarum esse imperitum existimet:
Cui in manu sit, quem esse dementem velis,
1 Quam sapere, quam insanire, quam in morbum incidit,
Quem contra amari, & quem arcescere, quem capere.*

Opractam emendaticam vitæ, prædicam: quæ amo-
rem sagui, & levitatis auctorem, in concilio deorum
collocandum putet. De comordia loquor: & quæ, si hæc
flagitia non probentur, nulla esset omnino. 4 Quid
aut ex tragedia princeps ille Argonautarum?

5 *Teus amor magis, quam honor servasti, gratia.*
Quid ego? hic amor Mæcææ quanta miseriarum excu-
vit incendia: atque ea tamen apud alium poetam patri di-
cere audeat, te conjugem habuisse

*Illos, amor quem dederat, qui plus polles, potiorque est pa-
træ.*

Sed poetas ludere sinamus, quorum fabulis in hoc flagi-
tio veritatem ipsam videmus Jovem. Ad in-gistros virtu-
tis, philoſophos venimus: qui amorem negant ut proprii esse,
& in eo litigant cum Epicuro, non multum, ut opus me-
fer, mentiente, quis est enim ille amor amicitia: cur ne-
que deformem adolescentem quosquam amas, neque formosum senem?
mihi quidem hæc in Græcorum gymnasiis nata consue-
tudo videtur: in quibus isti liberi & concessi sunt amo-
res. Bene ergo Ennius,

Flagitii principium est nudare inter ei vis corporis.

6 Qui aut hoc fieri posse video, pudici, solliciti tamen, &
anxi sunt: eoque magis, quod se ipsi continent, & coer-
cent. Atque, ut muliebres amores omittam, quibus
maximè licentiam naturæ concessit: quis aut de Ganymedis ra-
pido dubitat, quid poetæ velint: aut non intelligit, quid a-
pud Euripidem & loquatur, & cupiat Iasus? quid deni-
que homines auctissimi, & summi poetæ de se ipsi, & car-
minibus edant, & cantibus? fortis vir in sua re, cogni-
tus, quæ de juvenum amore scribit Alcæus? nam Ana-
creontis quidem tota poësis, est amoris. Maxime ve-
ro omnium flagitiose amore Rlegium libicum, apparet ex
scriptis. Atque horum omnium libidinotos esse amo-
res videmus. Philoſophi sumus exorti, & auctore qui-
dem nostro Platone, quem non injuria Dicaearchus accu-
sat, qui amoris auctoritatem tribueremus. Stoici verò &
sæpè amoris naturam esse dicunt: & amorem ipsum, conatum ani-
mitia faciendæ ex pulcritudine speciei denuntiant, qui à quis cit in-
terum natura sine sollicitudine, sine desiderio, sine cura,
sine suspitione: sitiane, vacat enim omni libidine, hæc
autem de libidine oratio est. Sin autem est aliquis amor,
ut est certè, qui nihil abicit, aut non multum ab infamia,
qualis in Leucadia est:

Si quidem sit quæquam deus, cui ego sum cura.

At dicit deis omnibus curandum, quemadmodum hic

frueretur voluptate amoris.

Hæc me infelicem.

Nihil veritas. Prohè & ille,

Sanus es: qui temere lamentare!

Sic infans videtur etiam iulis. At quas ita gaudias efficit?

*Te Apollo sancte, ser apoth, teque omnipotens Neptunus: in vo-
co.*

Vique adeo venti.

Mundum totum se ad amorem suum sublevandum con-
versurum putat: Venere unam excludit, ut iniquam.

Nam quid ego te appellem Venus?

Es in pia libidine negat curare quidquam, quasi verò ipse
non propter libidinem tanta flagitia & faciat, & dicat, Sic
igitur affectio hæc adhibenda curatio est, ut & illud, quod
cupiat, ostendat quam leve, quam contemnendum, quam
nihil sit omnino, quam facile vel aliunde, vel alio modo
perfici, vel omnino negligi possit. 7 Abducendus est
etiam nonnumquam ad alia studia, sollicitudines, curas,
negotia. *Læsi denique mutati sunt, tanquam agroti non con-
valentes, sapientia autem est.* 8 Etiam novo quodam amore ve-
terem amorem tanquam clavo clavum ejiciendum putant:
maxime autem admonendus, quantus sit furor amoris.
omnibus enim ex animi perturbationibus est profectio nulla vehe-
menter: ut, si jam ipsa illa aculeare novis, iturpa dico, &
corruptelas, & adulteria, incesta denique, quorum om-
nium aculeabilis est turpitudine: sed ut hæc omittas,
perturbatio ipsa mentis in amore, facta per se est. nam
ut illa præteream, quæ sunt furoris: hæc ipsa per sese
quam habent levitatem, quæ videntur esse mediocria?

— iniqua,

Suspiciones, inimicitia, inducia.

Bellum pax rursus, incerta hæsi tu possulas

Ratione curia facere, nihil plus agas,

Quam si des operam, ut curio ratione insanias.

Hæc inconstantia, mutabilitasque mentis, quem non ipsa
pravitate deterreat? est enim illud, quod in omni pertur-
batione dicitur, demonstrandum, nullam esse nisi opinabi-
lem, nisi judicio susceptam, nisi voluntariam, etenim
si naturalis amor esset: 10 & amarent omnes, & semper a-
marent, & idem amarent, neque alium pudor, alium cogi-
tatio, alium satietas detereret. 11 Ita verò quæ quam
diu perturbat animum, dubitationem infamæ non habet:
cujus impulsu existit etiam inter fratres tale jurgium:

Quis homo te exsuperavit unquam gentium impudentia?

Quis autem malitiae?

Nosti quæ sequuntur, alternis enim versibus intorquentur
inter fratres gravissimæ contumelias, ut facile appareat,

At ei filios esse, ejus, qui meditatur poenam in fratrem
novam,

Mors mihi moles, majus miscendum malum,

Quis illius aculeum cor contundam & comprimat.

12 Quæ igitur hæc erunt moles? audi Thyestem ipsum:
I. Im-

1. Quam sapere, quam insanire. Ira Victorianusque in istam Pall.
quam Fab. Var. vulg. sanari.

2. Quam arcescere. Ita malui cum Lamb. ex vet. cod. ac quinque Pal.
Var. sed idem omnes quoque quem expari, quem arcescere.

3. Quæ hæc flagitia non probarentur. Constanter duo Pall. quart.
quint. Fab. hæc flagitia non proba. omis.

4. Quid sis te tragædia princeps ille Argonautarum? Sic restitendum
est ex Vi & Pal. quart. inclinante hæc Pal. tert. qui aet legit. qu. ut. verò
pud. te tragædia princeps ille Argonautarum Iesus: quod probentem ab-
sentem nomine Ducis vulg. quæ autem ex T. og.

5. Teus amor magis quam honor servasti, gratia. Hoc scripti fiduciam
edunt Victor & quæque Pall. tom. Fabalians. Teus amor, magis, quæ
hæc servasti gratia. Excipiendi.

oc. egas, o. in. i. i. g. o. s.

Plato ad Quæstionem in Cæciliis de rebus.

6. Qui in hoc, quid fieri posse video. Reprehendi Victor scripturam
quam video ex hæc quoque in quinque Pal. Fab. Var. vulg. fieri fieri

pese.

7. Abducendus est etiam nonnumquam. Sic edidit Victor & rectè, cum
quo faciunt Pal. quart. quint. Fab. Var.

8. Etiam novo quodam amore. Pal. tert. quart. Fab. tert. quædam amice.

9. Sed ut hæc omittas, perichæris. Sic edidit Victor cui adfuerunt
Pal. quinque ac Fabian Var. tamen quæ hæc omittas perichæris.

10. Et amarent omnes, & semper amarent, & idem amarent. Ve edidit
Victor ex hæc in Pal. quart. Var. alius hæc tendenti & amarent omnes & a-
marentur, & semper amarent.

11. Ita verò quæ quam diu perturbat animum. Restitui hoc itidem ex
editione V. & Pal. Fab. P. it. vulg. Ita verò quamquam. Quæ quam Lamb.
secto ostendit verò quamquam per. ex ætate Pal. pr. quæ meo animo multo con-
cinnior.

12. Quæ igitur hæc erunt moles. Var. quæ igitur hæc erunt moles: hæc erunt
alio libris item pler. cuius ignotatio impu. it. Lamb. ut in mer. dicit, quæ
igitur hæc erunt moles Pal. pr. quart. quint. quæ igitur hæc erunt moles
he. tert. quæ igitur hæc erunt moles.

1 Impius hortatur me frater, 2 ut meos mala miser Mandatorum natos.

Horum viscera apponit: quid est enim, quod non progrediat eodem ira, quod furor? Itaque iratos proprie dicimus esse de potestate, id est, de consilio, de ratione, de mente horum enim potestas in totum animum esse debet. 3 his aut subtrahendi sunt ei, in quos impetum conantur facere, dum se ipsi colligant (quid est autem se ipsum colligere, nisi 4 dissipatas animi partes rursus in suum locum cogere?) aut rogandi orandique sunt, ut, si quam habent ulciscendi vim, differant in tempus aliud, dum deservelat ira. Deservelate autem certe significat ardorem animi invita ratione excitatum. Ex quo illud laudatur Archita: qui cum villico factus esset irator. Quo se modo, inquit, accepseris, nisi iratus esseris? Ubi sunt ergo isti, qui iracundiam utilem dicunt? (Potest utilis esse infans?) Aut naturalem? an quidquam esse potest secundum naturam quod sit repugnante ratione? quo modo autem, si naturalis esset ira: aut alius alio magis iracundus esset: aut finem haberet prius, quam esset ulla ulciscendi libido: aut quemquam poeniteret. 7 quod fecisset per iram? ut Alexandrum regem videmus, qui cum interemisset Clytium, familiarem suum, vix a se manus abstinuit, tanta vis fuit poenitendi, quibus cognitis, quis est, qui dubitet, quin hic quoque motus animi, sit totus opinabilis, ac voluntarius? quis enim dubitavit, quin agrotationem animi, qualis est avaritia, gloria cupiditas, ex eo, quod magni aestimatur e res, ex qua animus agrotat, oritur? unde intelligi debet, perurbationem quoque omnem esse in opinione. Et, si fiducia id est, firma animi consilio, scientia quaedam est, & opinio gravis non temere assentiens; 9 metus quoque est diffidentia expectati, & impendentis mali. Et si spes, est expectatio boni: mali expectationem esse necesse est, metum. Ut igitur metus, sic reliquae perturbationes sunt in malo. Ergo ut constantia, scientia: sic perturbatio, erroris est. Qui autem natura dicuntur iracundi, aut misericordes, aut invidiosi, aut tales quid, si sui constituti, quasi mala vilitudine animi: si sanabiles tamen, ut Socrates dicitur, cum multa in conventu vitia collegisset in eum Zopyrus, qui se

naturam eoque ex forma perspicere proficebatur, derisus est a ceteris, qui illa in Socrate vitia non agnoscerent; ab ipso autem Socrate sublevatus, 12 cum illa sibi ligna, sed ratione a se dejecta diceret. 13 Ergo ut optima quisque valitudine affectus, potest videri, ut natura, ad alium quem morbum proclivior: sic animus alius ad alia vitia propensor, qui autem non natura, sed culpa vitiosi esse dicuntur, eorum vitia constant & falsis opinionibus rerum bonarum, ac malorum, ut sit alius ad alios motus, perturbationesque proclivior, 14 inveteratio autem ut in corporibus agris depellitur, quam perturbatio: cituque repentinus eorum tumor sanatur, quam diuturna lippitudo depellitur. Sed cognita iam causa perturbationum, quae omnes oriuntur ex iudicis opinionibus & voluntatibus, sit jam huius disputationis modus. 15 Scire autem vos oportet, cognitis, quoad possunt ab homine cognosci, bonorum & malorum finibus, nihil a philosophia posse aut majus, aut utilius operari, quam haec, quae a nobis hoc quadriuo disputata sunt. morte enim contenta, & dolore ad patendum levato, 16 adjuvamus sedationem agritudinis: qua nullum homini malum majus est. etsi enim omnis animi perturbatio gravis est, nec multum differat a mentis: tamen ita ceteros, cum sint in aliqua perturbatione aut metus, aut laetitiae, aut cupiditatis, commotus modo, & perturbatos dicere solemus, ac eos qui se agritudini dederunt, miseros, afflictos, ærumnosos, calamitosos, Itaque non fortuito factum videtur, sed a ratione propositum, ut separatim de agritudine, & de ceteris perturbationibus disputaret, in ea est enim fons miseriarum & caput. Sed & agritudinis, & reliquorum animi morborum una sanatio est: omnes opinabiles esse, & voluntarios, ea reque suscipi, quod ita rectum esse videatur. Hunc errorem, quasi radicem malorum omnium, stirpitus philosophi hinc se extracturam pollicetur. Demus ergo nos hinc excolendos patientiorem nos facere. 17 his enim malis insidentibus, non modo beati, sed ne sani quidem esse possumus, aut igitur negemus quidquam ratione confici, cum contra nihil sine ratione recte fieri possit: aut cum philosophia ex rationum collatione consistat, ab ea si & boni, & beati volumus esse, omnia adjuvamenta, & auxilia petamus bene beateque vivendi.

M. TUL-

1. Impius hortatur me frater. Impius nesciunt quia que Pal.
2. Ut meos mala miser Mandatorum natos. Turb. lib. VII. c. 18. & Lam. ex contextura mandatorum, ut male mandare, esset malis seu maxillis committere & poeniteret, hoc est devoratum seu comminatum ire, ut Lucret. lib. 2.
Ne Sati nunc cum mala mandare adprete. hæc illi.
Sed hoc genus loquendi in Pal. quart. & Fab. æque est, habent enim mandatorum.
3. Ha aut subtrahendi sunt ei. Reposit hoc ex ed. V. & Vat. Pal. Fab. Vat. impositus V. & ha aut sunt subtrahendi ei. Pal. quint. ut autem subtrahendi sunt ei, vulg. loc. autem sunt subtrahendi, in qua.
4. D si potas animi partes rursus in suum locum cogere. Pal. quinte ingo-
tore.
5. Qui iracundiam utilem dicunt? (Potest utilis esse infans?) aut natura-
lim? Optoniam & vero proximam lect onem Vici. recipimus: Fabr.
cod. potest utilis esse infans? aut naturalis quidquam est, & secundum naturam,
quod per repugnat erat. Pal. quart. qui iracundiam ut lem dicunt potest utilis
esse infans? aut naturalis hanc quæquam est? & ira Vat. unde quidam malit
potest utilis esse infans ac natu alie? aut quicquam esse secundum naturam
quod sit repug. Pal. quint. potest utilis esse infans an natu alie an potest quic-
quam esse secundum naturam, quod sit repug. vulg. potest utilis esse infans? aut
naturalis esse unde Man. conjectura irrepit sequiores editiones: ar natu-
ralis est.
6. Aut finem haberet prius, quam esse ulla ulciscendi lib. d. Potior ap-
ud me omnium codicum consensus est, quam magnificæ editiones

Limb. clamantis omnino legendum prius quam esse ultra, ulciscendi libi-
de addit opulenti loc. hoc qui non videtur, nihil videtur favore ut esse est.
Potior, inquam, est apud me quinque Pal. Vat. V. & ed. Gryph. lib. sic ex-
hibentium autoritas.
7. Quod fecisset per iram. Fab. Pal. sec. tert. quod fecisset per iram.
8. Non temere assentiens. Quinque Pal. cum Vat. assentiens.
9. Metus quoque est diffidentia. Pal. tert. quart. lib. optimi. diffidentia
10. Aut tale aliquid, si sunt consueti quasi. Ita est in Pal. sec. tert.
quart. quint. Vat. in si quod pro, ita: unde Lamb. tamen: si sunt ita cen-
sueti ut si sunt quomodo consueti.
11. Sane hinc tamen. Pal. sec. tert. quart. Vat. sanabile est tamen.
12. Cum ita hinc signa sed. & c. Omnes libri tam Lamb. quam Pal. Vat.
Gryph. & ed. Vici. quos apprehendere quam negatiam vulgi in interpolari-
tis. cum ita hinc signa inesse, sed in malis: quidam tamen ex conject. cum
illa hinc ingentia.
13. Ergo ut optima qui sunt valesit, ne affectus potest videri, ut natura ad
al. Ita est in quinque Pal. Pr. Vat. vulg. potest videri, hinc, aut nat.
14. Invenit autem ut in corpore agris depellitur quam perturba-
tio. Vt Vici. edidit, sic repeti in Pal. pr. tert. quart. quint. Vat. alius: a-
gritudinis depellitur sit in animi quoque perturbatione.
15. Scire autem vos oportet, cognitum quoad possunt ab homine. Sic pleriq;
libri Pal. sec. tert. quint. Vat. alius nos, & pleriq;
16. Adjuvamus sedationem agritudinis. Fab. sanationem.
17. His enim malis insidentibus. Pal. optim. cod. insidentibus.
t. 376

M. TULLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM,

AD

M. BRVTVM,

LIBER QVINTVS.

VIRTVTVM AD BEATE VIVENDVM SE IPSA ESSE CONTENTAM.

Uirtus hic dies, Brute, finem faciet Tusculanarum disputationum: quo die est a nobis ea de re, quam tu ex omnibus maxime probas, disputatum, placere enim tibi admodum: sensisti & ex eo libro, quem ad me accuratissime scripsisti, & ex multis sermonibus tuis, virtutem ad beatam vitam se ipsam esse contentam. Quod etiam difficile est probatum, propter tam varia, & tam multa tormenta fortunæ: tale tamen est, ut elaborandum sit, quæ facilius probetur, nihil est enim omnium, quæ in philosophia tractantur, quod grauius, magnificentiusque dicatur. Nam, cum ea cauta impulserit eos, qui primi se ad philosophiam studium contulerunt, ut omnibus rebus posthabitis, totos se in optimo vitæ statu exquirere, non colerent: profecto spe beate vivendi tantam in eo studio curam, operamque posuerunt. Quod si ab illis inventa, & perfecta virtus est, & si præsidium ad beatam vitam in virtute satis est: quis est, qui non præclare & ab illis positam, & a nobis susceptam operam philosophandi arbitretur? In autem virtus subiecta sub variis, incertosque casus, famula fortunæ est, nec tantarum vitium est, ut se ipsa tueatur: vereor, ne non tam virtutis fiducia nitendum nobis ad spem beate vivendi, quam vota facienda videantur. Equidem eos casus, in quibus me fortuna vehementer exercuit, mecum ipse considerans, hanc incipio sententiam diffidere: interdum & humani generis imbecillitatem, fragilitatemque extimescere. Vereor enim, ne mortua, cum corpora nobis infirma & didisset, usque, & morbos insanabilis, & dolores intolerabilis adiunxisset, animos quoque dederit & corpo-

rum doloribus congruentis, & separatim suis angoribus & molestiis implicatos. Sed in hoc me ipse castigo, quod ex aliorum, 4 & ex nostris fortasse mollitiâ, non ex ipsa virtute, de virtutis robore existimo. ILLA enim, si modo est ulla virtus, quam dubitationem avoculus tuus, Brute sustulit: omnia, quæ cadere in hominem possunt, subter se habet: eaque despectis, casus contemnis humanos: culpaque omnisciens, præter se ipsam, nihil æque ad se pertinet. Nos autem omnia aduersa tum 5 venientia metu augentes, tum morose præsentia, rerum naturam, 6 quam errorem nostrum, damnare malimus. Sed & huius culpa, & ceterorum vitiorum, peccatorumque nostrorum omnia a philosophia petenda correctio est, cuius in sinum cum a primis temporibus ætatis nostra voluntas, 7 quæcumque nos compulset, his gravissimis casibus in eundem portum, ex quo eramus egressi, magna iactati tempestate confugimus. O VITA philosophia dux, 6 virtutis indagatrix, 8 expultrixque vitiorum? quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? tu urbes peperisti: tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti: tu eos inter se primo domiciliis, deinde conjugis, tum litterarum, & vocum communione iunxisti: tu inventrix legum, tu magistra morum, & disciplinæ fuisti, ad te contogimus: te opem petimus: tibi nos, 9 ut antea magna ex parte, sic nunc penitus, totosque tradimus. Est autem unus dies bene, 10 & ex præceptis tuis alius, peccanti immortalitati anteponendus. 11 Cujus igitur potius opibus utamur, quam tuis? quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis sustulisti, 12 Ac philosophia quidem tantum abest, ut proinde,

E c e e ac

1. Ex se & ex aliis. Intercedunt & quod vulgè abest, Vict. Pall. dicitur quart. Quint. 2. Quam ad me a curatu suo scripsisti. Pal. quart. quem ad me tu securus. 3. Interdum & humani generis imbecillitatem. Ita Vict. cum Pall. sec. uti quart. Varii etiam. 4. De ipsa & fortasse multitudine. Securus est, & Vict. & Lamb. Nonimus: non propter illos Pal. per tert. quart. Quint. Var. Fab. vulgè mollitiâ, sed in opinionis verba Gryphii lib. sic concepti, sed hoc me ipse castigo, quod. Quod non omnino veteres, teste Lamb. habent. Non. in verbo castigo legit sed hoc me ipse castigo. Ceterum paullo post. Vitæ virtutem virtutem extimescere. 5. Quæcumque me metu augentes. Fab. augentes. 6. Quam errorem nostrum damnare malimus. Quinque Pal. malimus. 7. Quæcumque nos compulset. Lamb. ne videtur ad Vict. accepisse, accepisset ad. iustitiam illud est præterea in Pall. quatuor, Fab. Varii. vulgè nos compulset. Ineptitice: & in dilectionem dicitur scilicet autem quædam Astro.

8. Expultrixque vitiorum. Fab. exultrix ita sic exultrare usurpat ut excoqueretur Ovid. dixit Fall. 14. vitium mortali excogit igne. Et Vitig. 1. Georg. vitium excogitavit per ignem ita videtur ipse Cicero in De Leg. Tam nihil melius in vestigio, quibus ex egressi immoique in te traxisti ad humanitatem & mirari sumus. 9. Ut antea magna ex parte, sic nunc penitus totosque tradimus. Fab. cod. ut antea magna ex parte totos tradimus. 10. Ex præceptis tuis alius peccanti immortalitati anteponendus. Totum hoc summum virtutibus Pall. quinque: ple Lamb. n. in posterione ed. mss. Suff. Vict. verè per totum immortalitati anteponendus alius quidam cod. perpetuati & immo: calidali. abhorde. 11. Cujus igitur potius opibus utamur, quam tuis? Pal. sec. cuius igitur opibus magis utamur, quam tuis? 12. Ac philosophia quidem tantum abest, ut de hominum est vitæ merita laudetur: in a plerisque neglecta, & multa etiam in posterione. Totam hanc vicem delectationem, ut est, refixi ex Vict. Pal. præsec. quart. Quint. Var. nam in Fab. est: a plerisque neglecta, a plerisque etiam, vulgè plerisque neglecta. evanida sunt, cum sententia & elegantia detrimere.

ac de hominum est vita merita laudetur, ut à plerisque neglecta, à multis etiam vituperetur, 1 Vituperare et quicquam vitæ parentem, & hoc patricidio se inquinare audeat? & tam impiè ingratus esse, ut eam accuset, quam vereri deberet, etiam si minus percipere potuisset? Sed, ut opinor, hic error, & hæc indoctorum animis offusa caligo est, quod tam longè retrò respicere non possunt nec eos, 2 à quibus vita hominum instructa primis sit, fuisse philosophos arbitrantur, Quam rem antiquissimam cum videamus, 3 nomen tamen confiteamur esse recens. Nam sapientiam quidem ipsam quis negare potest, non modò esse antiquam, verum etiam nomine? quæ divinaram, humanarumque rerum, tum initiorum, 4 caularamque, cujusque rei cognitione hoc pulcherrimum nomen apud antiquos assequabatur. Itaque & illos septem, qui à Græcis σοφοί, sapientes à nostris & habebantur, & nominabantur, & multis ante sæculis Lycurgum, cuius temporibus Homerus etiam fuisse ante hanc urbem conditam traditur, etiam heroicis ætatibus Ulysses, & Nestorem accepimus & fuisse, & habitos esse sapientis. Nec verò Atlas sustinere cælum, nec Prometheum affixum Caucaiso, nec Itellatus Cephæus cum uxore genero, filia traditur, nisi cælestium divina cognitione nomen eorum ad errorem fabulæ traduxisset. A quibus ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione studia ponebant, sapientes & habebantur, & nominabantur; idque eorum nomen usque ad Pythagoram manavit ætatem: quem, ut scribit auditor Platonis Ponticus Heraclides, viduotus in primis, Philonem ferunt venisse, eumque cum Leonte, principe Phlasiorum, doctè, & copiosè disseminasse quædam, cuius ingenium, & eloquentiam cum admiratus esset Leon, quæsiuisset ex eo, quæ maximè arte confideret. at illum artem quidem se scire nullam, sed esse philosophum admiratum Leontem novitatem nominis, quæsiuisset, quinam essent philosophi, & quid inter eos, & reliquos intercesset: Pythagoram autem respondisse, SIMILEM sibi videri vitam hominum, & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate. nam ut illic alii corporibus exercitatis gloriam, & nobilitatem coronæ petunt: 5 alii emendi, aut vendendi quæstu, & lucro ducerentur: esset autem quoddam genus eorum, idque vel maximè ingenuum, qui nec placitum, nec lacrum quæterent, sed visendi causa venient, studioseque perspicere, quid ageretur, & quo modò sitem nos quasi in mercatus quandam celebritatem ex urbe aliqua, sic in hanc vitam ex alia vita, & natura profectos, alios gloria, servitæ, alios pecuniæ, rarios esse quosdam, imaginæque omnibus pronihilo habitis, rerum naturam studiose inuenerunt: hos se appellare sapientia studiosos, id est, philosophos, & ut illic liberalissimum esse, spectare, 7 nihil sibi acquirere, sic in vita longè omnibus studiis contemplationem rerum, cognitionemque præstare. Nec verò Pythagoras nominis solum inventor, sed rei eum etiam ipsam amplificator fuit. Qui cum post hanc Phlasiæ sermonem in Italiam venisset, exornavit eam Græciæ, quæ magna dicta est, & privatim, & publicè, præstantissimis & institutis, &

artibus. Cujus de disciplina aliud tempus fuerit fortasse dicendi. Sed ab antiqua philosophia usque ad Socratem, qui Archelaum Anaxagoræ discipulum, audierat, nunquam motusque tractatus, & unde omnia ortirentur, quodve recederent, studiosè; ab his iterum magnitudines, & intervalla, cursus acquirebantur, & cuncta cælestia. Socrates autem philosophiam devocavit in cælo, & in urbibus collocavit, 10 & in domos etiam introduxit, & coegit de vita, & moribus, rebusque bonis, & malis quarere. Cujus multiplex ratio disputandi, rerumque varietas, & ingenti magnitudo, Platonis memoria, & litteris consecrata, 11 & plura genera effecit diffinitionum philosophorum, 12 & quibus necesse potissimum confecti sumus, quo Socratem usum arbitramur, ut nostram ipsi sententiam tegeremus, errore alios levaremus, & in omni disputatione, quod esset simillimum veri, quæreremus. Quem morem cum Carneades acutissimè copiosissimeque tenuisset, fecimus & alias sæpe, & nuper in Tusculano, ut ad eam consuetudinem disputarem. Et quæstui quidem sermonem superioribus ad te perscripsum libris misimus: quinto autem die, cum eodem loco contedissemus, sic est propositum, de quo disputarem us. *A. Non rectè videtur ad beatè vivendum satè posse virtutem.* M. At hercule Bruto meo videtur: cuius ego iudicium, pace tua dixerim, longè antepono tuo. *A. Non dubito. Nequid nunc agitur, tu illum quantum ames; 13 sed de hoc, quod mihi dixi videri, quale sit, de quo à te disputari volo.* M. Nempe negas ad beatè vivendum satis posse virtutem? *A. Proliis nego, M. Quid? ad rectè, honestè laudabiliter, postremo ad bene vivendum satis est præsidium virtutis?* *A. Certe satis.* M. Potes igitur, aut qui malè vivat, non eum iustum dicere, aut, quem bene fateare, eum negare beatè vivere? *A. Quidni potum?* nam etiam in tormentis rectè, honestè laudabiliter, & ob eam rem bene vivi potest, dum modo intelligas, quid nunc dicam bene: dico enim, constantè graviter, sapienter, fortiter. Hæc etiam in equalium conjunctione, quò vita non adspirat, beata. M. Quid igitur? solæ beata vita, quæso, relinquatur extra otium, hincque careris, cum consansia, gravitas, fortitudo, sapientia reliquæque virtutes rapiantur ad tortorem, nullumque reculent nec supplicium, nec dolorem? *A. Tu, si quid es facturus, nova aliqua conquiras oportet. Ita me minime movent, non solum quia pervulgata sunt, sed multo magis, quia, tanquam levia quædam vana nihil valent in aqua, sic Socraticorum ista magis guttata, quam potata delecta est. Velut iste chorus virtutum, in equalium impostus, imagines constituit ante oculos eum amplissima dignitate, ut ad eas cursum perferatur, nec eas beata vita à se delectat passura videatur. quem autem animum ab ista prætura imaginibusque virtutum, ad rem, veritatemque traduxeris, hoc nudum relinquatur, possitne quis beatus esse, quamdiu torqueatur. Quamobrem hoc nunc quarimus, virtutes autem noli vereri ne expositent, & querantur se à beata vita esse relictas. Si enim nulla virtus prudentia videtur, prudentia ipsa hoc videt, non omnem bonos esse etiam beatos:*

1. Vituperare quodquam vitæ parentem. Videlicet vituperare quicquam, inquam vitæ parentem, quod nulli bi patre terra reperit.
 2. A quibus vita hominum instructa primis sit.] Sæ Victor editio, cuiusque quæstus Pal. quartæ quæstus, primò sit, ac præ a quibus primò vitæ hominum instructa sit, quintæ instructa primò sit, vult primò sit.
 3. Nomen tamen confiteamur esse recens.] Hoc malimus cum Vict. & Pal. quintæ ita tamen non improbem scripturam pro nomen tamen esse confiteamur.
 4. Causarumque cognoscere copiam.] Genuina lect. Vict. primò, deinde Lamb. recepta; jam amplius in supervacuum comprobata à quatuor Pal. solus quart. pauculum abiecit, ut sit quæstus ut quæ Fab. Variæ, vult. T. d. tam ante cuique quæstus.
 5. Alii emendi, aut vendendi.] Pall. sec. quart. alii emendi, alii vendendi.
 6. Item nos quasi in mercatus quandam celebritatem.] Non video cur hæc lectio Nonio producta, Lamb. deinde probata, rejicula quibusdam esse debeat, illi sui fastidio suo parcant, saggero auctoritatem Fab. ac Variæ, nam certè vulgare non potui acquiescere, quæstus in mercatus quandam celebritatem emendi, alii quæstus Pal. tamen quint. quæstus in mercatus quandam celebritatem.

7. Nihil acquirentem.] Pal. quart. adquirentem.
 8. Vnde amittitur virtus, quæ reciderent.] Quidam Lamb. teste legi posse potari, reciderent, quod ex Fab. annotavit quoque Gul. el.
 9. Intervalla, cursusque antiquabantur.] Ita citat Lang. in l. i. Offic. & habet quoque V. etiam quæstus isti muli cur non sequerentur, mirum mihi accidit, nam & sic tert. ac Vat. in quart. planè omni. Nam, quæstus requiritur, vulgusque videtur.
 10. Etiam domos etiam introduxit.] Pall. sec. quart. domibus, tert. domus.
 11. Plura genera effecit diffinitionum.] Dil. gebam in crepundis de diffinitionum, cuius me non dum potest, tere potest, ex Pal. sec. ac Pall. tert. quint. Fab. diffinitionum, quart. diffinitionum.
 12. Et quibus necesse potissimum confecti sumus.] Satisfecit mihi & Cl. Grut. nostro hæc lectio, quam tamen ut sollicitatem, movere me poterant, septem m. & ed. Vict. in quibus, censetur.
 13. Sed de hoc, quod mihi dixi videri.] Ita Vict. ed. quint. Pall. Vatic. vulgus de abest.

nos; multaque de M. Attilio, Q. Cæpione, M. Aquilio recordatur: beatamque vitam, si imaginibus potius uti, quam rebus ipsis placeat, contentam te in æqualeum retinet ipsa prudentia, negatque et cum dolore, & cruciatu quidquam esse commune. M. Faciliè parior te isto modo agere, etis iniquum est præscribere mihi te, quemadmodum à me disputari velis. Sed quæro, utrum aliquid actum superioribus diebus an nihil arbitremur? A. Actum verò, & aliquantum quidem. M. Atqui, si ita est, profligata jam hæc & parè ad exitum adducta quaestio est. A. Quo tandem modo? M. Quia motus turbulentus, iactationesque animorum incitant, & impetu inconsiderato elata, rationem omnem repellentes, vitæ beatæ nullam partem relinquunt. quis enim potest mortem aut dolorem metuens quorum alterum sapere adest alterum semper impendit esse non miser? quid, si idem quod plerumque fit) paupertatem, ignominiam, infamiam timens, si debilitatem, cæcitatem: si denique, quod non singulis hominibus, sed potentibus populis in re con- tigit, levitatem: potest ea mem esse ququam beatus? Quid, qui non modo ea futura timet, verum etiam fert, sustinet, que præsentia? adde eodem exitum, iustitiam, orbates. Qui rebus his fractus ægritudine eliditur, potest tandem esse non miser? quid vero illum, quem libidinibus in flammam aut furentem videmus, omnia rabidè appetentem cum inexplebili cupiditate, quoque affluentiis voluptates undique hauriat, eo gravius ardentiusque si identem, nonne rectè miserimum dixeris? quid elatus in levitate, in ætate lætitia exultans, & temerè gestiens, nonne tanto miserior, quanto tibi videtur beator? ergo, ut hi miseri, sic contra illi beati, quos nulli metus terrent, nulla ægritudines excedunt, nulla libidines incitant, nulla futiles lætitiæ, exultantes languidus liquefciunt voluptatibus. Ut maris igitur tranquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem sura fluctus commovente: sic animi quietus, & placatus spiritus cernitur, cum perturbatio nulla est, qua moveri queat. Quod si est, qui vim fortunæ, qui omnia humana, & quæ cuique accidere possunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat: idemque, si nihil concupiscat, nulla efferatur animi inani voluptate, quid est, cur non beatus sit? & si hæc virtute efficiuntur, quid est, cur virtus ipsa per se non efficiat beatus? A. Atqui alterum dici non potest, quin il, qui nihil metuat, nihil angatur, nihil concupiscat, nulla impotenti lætitia efferatur, beati sint: itaque id tibi concedo: alterum autem jam integrum non est: ut superioribus enim disputationibus effectum est, nec enim animi perturbatione sapientem. M. Nimirum igitur confecta res est, videtur enim ad exitum venisse quaestio. A. Propemodum id quidem. M. Verumtamen 2 mathematicorum ille mos est, non est philosophorum. Nam geometra cum aliquid docere volunt, si quid ad eam rem pertinet eorum, quæ ante docuerunt, id lumant pro concesso, & probato: illud modo explicant, de quo ante nihil scriptum est. Philosophi, quæcumque rem habent in manibus, in eam, quæ conveniunt, congerunt omnia: et si alio loco disputata sunt. Quod si ita esset, cur Stoicus, si esset quaeritum, satisne ad beatè vivendum virtus posset, multa diceret? cui satis esset, respondere, 3 se ante docuif-

se, nihil bonum esse, nisi quod honestum esset: hoc probato, consequens esse, beatam vitam virtute esse contentam: & quo modo hoc sit consequens illi, sic illud huic: ut, si beata vita virtute contenta sit: nisi honestum quod sit, nihil aliud sit bonum. Sed tamen non agunt sic. Nam & de honesto, & de summo bono separationem libri sunt: & cum ex eo efficiatur, satis magnam in virtute ad beatè vivendum esse vim, nihilo minus hoc agunt separatim. propriè enim, & suis argumentis, & admonitionibus tractanda quæque res est, tanta præsertim. cave enim putes, 4 illam in philosophia vocem emissam clariorem, ullamve esse philosophiæ promissum ubertius, aut majus. Nam quid proficitur? o dii boni! PERFECTURAM se, qui legibus suis paravisset, ut esset contra fortunam semper armatus: ut omnia præsidia haberet in se, bene, beateque vendi: ut esset semper denique beatus. Sed video, quid efficiat. Tantisper hoc ipsum magni aestimo, quod pollicetur. 5 Nam Xerxes quidem refertur omnibus præmiis, donisque fortunæ, non equitatu, non pedestribus copiis, non navium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium proposuit, qui invenisset novam voluptatem. 6 Quæ ipse non fuit contentus: neque enim unquam suam invenit libidinem. Nos vellem præmio elicere possemus, qui nobis aliquid attulisset, quo hoc firmiter crederemus. A. Vellem id quidem: sed habeo paullulum, quod requiram. ego enim asentior, eorum quæ posuisti, 7 alterum alteri consequens esse, ut quemadmodum, si quod honestum sit, id solum sit bonum, sequatur beatam vitam virtute confici: sic, si vita beata in virtute sit, nihil esse nisi virtutem bonam. Sed Brutus tuus auctore Aristotele, & Antiocho non sentit hoc. putat enim, 8 etiam si sit bonum aliquid præter virtutem, M. Quid igitur contra Brutum me dicturum putas? A. Tu vero, ut videtur: nam præfinire non est meum. M. Quid cuique igitur consentaneum sit, alio loco. Nam ita mihi & cum Antiocho sæpe, & cum Aristotele nuper, cum Athenis imperator apud eum diversaret, dissensio fuit. mihi enim non videbatur quisquam esse beatus posse, cum in malis esset: in malis autem sapientem esse posse, si essent ulla corporis, aut fortunæ mala. Dicebantur hæc, quæ scripsit etiam Antiochus locis pluribus: virtutem ipsam per se beatam vitam efficere posse, neque tamen beatissimam: deinde ex majore parte plerasque res nominari, etiam si qua pars abesset, ut vitæ, ut validitudinem, ut divitias, ut honorem, ut gloriam: quæ genere, non numero cernerentur: item beatam vitam, 9 etiam si ex aliqua parte clauderet, tamen ex multo majore parte obtinere nomen suum. Hæc nunc enucleare non ita necesse est: quomquam non constantissimè dici mihi videntur. Nam & qui beatus est, non intelligit, quid requirat, ut sit beator? (si est enim quod desit, ne beatus quidem est) & quod ex majore parte, 10 unamquamque rem appellari, spectarique dicunt: est ubi id isto modo valeat, cum verò tria genera malorum esse dicant: qui duorum generum malis omnibus urgeatur, ut omnia ad versa sint in fortuna, omnibus oppressum corpus, & confectum doloribus, huic paullumne ad beatam vitam deesse dicemus, non modo ad beatissimam? hoc illud est, E e e e 2 quod

1. Quæ cuique accidere possunt. Hoc præterbat V. et. ed. & Pal. pr. rev. que. M. et. al. ad quæcumque.
2. Mathematicorum ille mos est, non est philosophorum. Eleganter postpositum, ubi ex quinque Pal.
3. Ut ante docuisset. V. et. si ante docuisset.
4. Quam in philosophia vocem emissam clariorem. Benè Var. ut iam à Philosophiæ. in quinque omnis præpositio desit.
5. Nam Xerxes quidem refertur omnibus præmiis. Pal. quart. Præter sit in Catalo. 3. Post magnam adesset, ubi cum tunc. eorum Lambin legit, immit- tus unquam invenit. credo quia 7 præmia non capiebat. Sic Propert. n. ubi in præmia sunt. V. et. et. Hinc præmia.
6. Quæ ipse non fuit contentus. Interierunt quidam male fer. uti, quæ ipse invenit. sed nogo ipsi: si. sic contra omnes libros suis totius Tull. arrip. ac puritatem corrumpere. abo gant istud quoque

Palae Var. ed. V. et.
7. Alteri alteri consequens esse. Revocavi lectionem hanc ex emendatissimò ante omnes edit. one Vict. quæ nque Pal. Var. Fab. volgo. 8. Alterum evanuit.
8. Etiam si sit bonum aliquid præter virtutem. Quatuor Pal. nam in quart. hæc desinat. post etiam si præter virtutem al. quod.
9. Etiam si sit aliqua parte clauderet. Invito & fremente Anconitano ita legendum, nam i. ce. à v. d. a. l. i. a. & n. m. i. o. g. e. n. t. i. s. c. o. n. t. r. a. d. i. c. e. n. d. i. Radio Decor. a. i. c. 2. observationum in Criticos. L. p. s. i. o. obvertat. c. o. s. n. u. a. t. a. m. e. n. & v. e. r. i. t. a. s. & v. e. c. u. t. s. i. m. o. r. u. m. l. i. b. r. o. r. u. m. c. o. n. s. p. i. r. a. d. o. p. l. u. z. p. o. t. i. o. n. e. q. u. a. m. i. s. t. i. o. C. i. t. i. c. o. m. a. l. i. g. o. s. v. e. l. a. n. a. I. a. a. u. t. e. m. h. a. b. e. t. P. a. l. t. e. r. t. q. u. a. r. t. V. et. Fab. volgo. ex glossis claud. e. a. r. t. in Pal. quæ est claud. i. e. s. t. g. i. u. m. p. r. i. m. a. c. t. i. o. n. i. s.
10. Unamquamque rem appellari. Quinque Pal. partem.

quod Theophrastus sustinere non potuit. Nam cum straxisset, verbera, tormenta, cruciatus, patriæ eversiones, exilia, orbitates magnam vim habere ad male, misereque vivendum, non est solus elate, & ample loqui, cum humiliter, demisseque sentiret. Quam bene, non quaeritur; constantem quidem certe, laque mihi placere non solet, consequentia reprehendere, cum parva concesseris. Hic autem, elegantissimus omnium philoſophorum, & eruditissimus, non magnopere reprehenditur, cum tria genera dicit bonorum: vexatur autem ab omnibus, primum in eo libro, quem scripsit de vita beata, in quo multa disputat, quamobrem is, qui torqueatur, qui crucietur, beatus esse non possit, in eo etiam putatur dicere, *in vitam, beatam vitam non adscendere*. Non usquam id quidem dicit omnino, sed, quæ dicit, idem valent. Possunt igitur, cui concesserim, in malis esse dolores corporis, in malis, naufragia fortunæ: huic suscipere dicenti, non omnino bonos esse beatos, cum in omnibus bonos ea, quæ ille in malis numerat, cadere possint? vexatur idem Theophrastus, & libris, & scholis omnium philoſophorum, quod in Callisthene suo laudat illam sententiam,

Vitam regis fortuna, non sapientia.

Negat ab ullo philoſopho quidquam dictum esse languidius, recte id quidem: sed nihil intelligo dici potuisse constantius. Si enim tot sunt in corpore bona, tot extra corpus, in casu, atque fortuna: nonne consentaneum est, plus fortunam, quæ *domina rerum* sit & externarum, & ad corpus pertinentium, quam consilium, valere? an malum Epicurum imitari, qui multa præclare sæpe dicit: quam enim sibi constantem, convenienterque dicat, non laborat. *Laudat tenuem victum*. Philoſophi id quidem; sed si Socrates, aut Anaximenes diceret, non is, qui si em bonorum voluptatem esse dixerit. Negat, *quemquam su eundem posse vivere, nisi idam honeste, sapienter, iusteque vivat*. Nihil gravius, nihil philoſophia dignius nisi idem hoc ipsum, honeste, sapienter, iuste, ad voluptatem referret. Quid melius, quam fortunam exiguam intervenire sapientibus, hoc isne dicit, qui, cum dolorem non modo maximum malum sed solum malum etiam dixerit, toto corpore opprimi possit doloribus acerrimis, tum cum maxime contra fortunam gloriatur? quod idem melioribus etiam verbis Metrodorus. *Occupavi, inquit, te fortuna, atque cepi: omnemque aditus tuos interclusi, ut ad me aspirare non posses*. Præclare, si Aristoteli Chius, aut si Stoicus Zeno diceret, qui, *nisi quod turpe esset, nihil malum diceret*. Tu verò, Metrodore, qui omne bonum in visceribus, medullisque condideris; & defineris, summum bonum firma corporis affectione, explorataque spe contineri fortunæ aditus interclusisti? quo modo? isto enim bono jam exspoliari potes. Atqui his capiuntur imperiti: & propter huiusmodi sententias, istorum hominum est multo rudo. Acute autem disputantis illud est, non quid quisque dicat, sed quid cuique dicendum sit, videre. Velut in ea ipsa sententia, quam in hac disputatione suscepimus, *omne bonos semper beatos volumus esse*. 2. Quid dicam bonos, peripicuum est. omnibus enim virtutibus instructos, & ornatos, cum sapientibus tum viros bonos dicimus. Videamus, qui dicendi sint beati, æquidem hos existimo, qui sint in bonis, nullo adjuncto malo. Neque ulla alia huic verbe, cum beatum dicimus,

3. subjecta notio est, nisi, secretis malis omnibus, cumulata bonorum complexio. Hanc assequi virtus, si quid quidem præter ipsam boni est, non potest adiri. enim malorum, 4. si mala illa dicimus, turba quædam, paupertas, ignobilitas, humilitas, solitudo, 5. amissio suorum, gravis dolores corporis, perdita valetudo, debilitas, cæcitas, interitus patriæ, exsilium, servitus. 6. Denique in his tot, & tantis, atque etiam quæ plura possunt accidere, potest esse sapiens. nam hæc casus importat, qui in sapientem potest incurrere. at si ea mala sunt, quis potest præstare, sapientem semper beatum fore, cum vel in omnibus his uno tempore esse possit? non igitur facile concedo neque Bruto meo, neque communibus magistris, neque veteribus illis, Aristoteli, Speusippo, Xenocrati, Polemoni, ut cum ea, quæ supra enumeravi, in malis numerent, 7. idem dicant semper beatum esse sapientem. 7. quod sit vitulus hi delecta insignis, & pulcher, Pythagora, Socrate, Platone dignissimus, inducuntur, illa quorum splendore capiuntur, vitæ, valetudinem, pulchritudinem, divitias, honores, opes contemners, eaque, quæ his contraria sunt, pro nihilo ducere. Tum poterunt clarissima voce proficere, tibi que fortunæ impetu, nec multitudinis opinione, nec dolore, neque paupertate terri, omniaque sibi in se esse posita, neque esse quidquam extra suam potestatem, quod ducant in bonis. Neque hunc & hæc loqui, quæ sunt magnificam, & alti viri, & eadem, quæ vulgus, in malis, & bonis numerat, concedi ullo modo potest. quæ gloria commotus Epicurus exoritur. Cui etiam, si quis placere, videtur semper sapiens beatus. Hic dignitate huius sententiæ capitur. sed numquam id diceret, si ipse se audiret, quid est enim, quod minus conveniat, quam ut is, qui vel tumulum, vel solum malum dolorem esse dicit, Quam hoc suave est, tum cum dolore crucietur, dictum esse sapientem? Non igitur ex singulis vocibus, philoſophi spectandi sum, sed ex perpèruiate, atque constantia. A. Adducis me ut tibi assentiar. Sed tua quoque vide ne desideretur constantia. M. Quoniam modo? A. Quia legimus nuper quantum de sinibus. In eo mihi videbare, contra Catonem disserens, hoc velle ostendere, quod mihi quidem probatur, inter Zenonem, & Peripateticos nihil præter verborum novitatem interesse, Quod si ita est, quid est causa, quin, si Zenonis rationi consentaneum sit, latius magnam vim in virtute esse ad beatè vivendum, liceat idem Peripateticis dicere? rem enim opinor spectari oportere, non verba. M. Tu quidem, tu bellis obsequiis agis mecum: & testificaris, quid dixerim aliquando, aut scripserim. Cum aliis isto modo, quæ legibus impositis disputant. Nos in diem vivimus: quodcumque nostris animos probabilitate percussit, id dicimus itaque soli sumus liberi. verumtamen, quoniam de constantia paulo ante diximus, non ego hoc loco id querendum puto, verumne sit, quod Zenoni placuerit, quodque ejus auditori, Aristoni, bonum esse solum, quod honestum esset: sed, si ita esset, tum ut hoc totum, beatè vivere, in una virtute poneret. Quare demus hoc sane Bruto, ut sit beatus semper sapiens, quam sibi conveniat, ipse viderit. Gloria quidem huius sententiæ quis est illo viro dignior? nos tamen teneamus, ut sit idem beatissimus, etiam Zeno Citieus, advena quidam, & ignobilis, verborum opifex,

1. In vitam beatam vitam non adscendere. Non usquam id. Quod conjecturam in crepundis asserendū. hic legendum esse ex hanc jam compendioso in Vac & lib. Metecris, ut Ovid. Metam. l. ix. v. 5. p. restituit, & omnino purissima videtur lectio: nam libri varii variant. alii non sciendū. Fab. utitur.

2. Quod dicam bonos, peripicuum est. In malis, cum V. c. quinque Pal. Fab. & alio quodam cod. licet ab prolocutore damnatur, prævalgetur dicitur.

3. Subjecta notio est. Pal. text. pr. subjuncta.

4. Si mala illa dicimus. Vet. cod. & sic recte Lamb. Pal. sec. text. Var. vulg. dicimus.

5. Anusio fuerunt. Quid sui essent pro conatibus meis in Crepundis. Hic verò miror Gulielm. copulatio expuncto Tō suum glossam præ hoc natio spuram reponere, ut vixit.

6. Denique in his tot & tantis, assequi enim quæ plura possunt accidere. Lamb. certissimū, ut a coniectura ductus legit, ad quæ etiam plura possunt accidere. Pal. amen fecit. Vac. etiam etiam plura possunt accide. Pal. quart. assequi etiam quæ plura possunt accide. Fab. etiam etiam plura possunt accide.

7. Quod sit vitulus hi delecta insignis. Hoc ingesserunt Pal. quart. quoniam. Vac. vulg. quæ expuncta.

8. Si ita esset, tum ut hoc totum. Vac. delet Tō suum.

oxyphes, infirma se in antiquam philosophiam videatur.
Huius sententia gravitas à Platone auctoritate repetatur.
apud quem sepe hęc oratio usurpata est ut nihil præter
virtutem diceretur bonum; velut in Gorgia Socrates, cum
esset ex eo quæsitum, Archelaum Perdicæ filium, qui
tum fortunatissimus haberetur, nonne beatum putaret?
Haud scio, inquit, et nunquam enim cum eo collocatus sum.
2. Amtu? an tu aliter id certe non potes? nullo modo.
Tu igitur ne de Perla. um quidem rége n agno potes dice-
re, beatus ne sic? an ego possum, cum ignorem, 3. quam sit
doctus, quam vir bonus? Quid? tu in eo vitam beatam
beatam putas? Ita profus exitimus, bonos, beatos:
improbos, miseros. miser ergo Archelaus? certe, si injus-
tus. Videtisne omnem hic beatam vitam in una virtu-
te ponere? Quid verò in epi aphio? quo modo idem?
Nam in viro inquit, ex seorsis apta sunt omnia, que ad beatè vi-
vendum ferunt, nec suspensa aliorum aut bona casu aut contrario pen-
dit ex alterius eventu. & errare coguntur: hinc optimè vivendi ra-
tio comparata est. Hic est ille moderatus, hic feruus, hic sapiens,
hic & modestus & caducibus tum reliqui commodi, tum maxi-
mè liberi parib. & obediēt præposito vestri.

Neque enim letabitur unquam, nec morietur nimis,
Quod semper in se ipso omnino spem reponit sua.

Ex hoc igitur Platoni quasi quodam sancto, augustinusque
fontis nostri omnis manabit oratio. 4. unde igitur rectius
ortum possimus, quam à communi parente natura? quæ
quidquid genuit, non modo animal, sed etiam quod ita
ortum esset terra, ut stirpibus suis niteretur, in suo quod-
que genere perfectum esse voluit. Itaque & arbores, &
vites, & ea, quæ sunt humiliora, neque se tollere à terra al-
tibus possunt: alia semper vident: alia hieme nudata, ver-
no tempore tepefacta frondecunt: neque est ulla, quod
non ita vigeat interiore quodam motu, 5. & suis in quo-
que seminibus inclusis, ut aut flores, aut fruges fundat, aut
bicas: omniaque in omnibus, quantum in ipsis sit, nulla
vili impediente, perfecta sūt. Facilius verò etiam in be-
stis, quòd his sensus à natura est datus, vis ipsius nature
perspicitur potest. Namque alias bestias nantis, aquarum
incolæ esse voluit: alias, volucres, ex lostris libero, ser-
pentis quædam: quasdam esse gradientis, earum ipsarum
partim solivagas, partim congregatas: immaneis alias,
quasdam autem cioces, nonnullas abditas, tertaque te-
tibus atque earum quæ que suum tenens munus, cum in
disparis animantis vitam transire non possit, manet in lege
nature. & ut bestis aliud alii præcipui à natura datum
est, quod suum quoque retinet, nec discedit ab eo: sic ho-
mini multo quodam præstantiori: esse præstantia debent ea
dici, quæ habent aliquam comparationem. Humanus autem
animus, deceptus ex mente divina, cum alio nullo, nisi
cum ipso deo, si hoc fas est dictu, comparari potest. Hic

igitur, si est excultus, & si ejus acies ita curata est, ut ne
excicaretur erroribus: sit perfecta mens, id est, absoluta ra-
tio. 7. quod est idem virtus. Et, si omne bonum est, cum ni-
hil desit, & quod in suo genere expletum, atque cumulatum est, id-
que virtutis est proprium: certe omnes virtutis compotes, bea-
ti sunt. Et hoc quidem mihi cum Bruto convenit, item cum
Aristotele, Xenocrate, Speculippo, Polemone. Sed mihi ven-
dentur etiam beatissimi. quid enim deest ad beatè viven-
dum ei, qui confidit suis bonis? 8. aut, qui diffidit, beatus esse
se quis potest? At diffidat necesse est, qui bona dividit tri-
perito. Qui enim poterit aut corporis firmitate, aut fortunæ
stabilitate considerare? atqui, nisi stabili & fixo & permanen-
te bono beatus esse nemo potest. Quid ergo ejusmodi istorum est?
9. ut mihi Laconis illud dictum in hos cadere videatur: qui
gloriantur cuidam mercatori, quòd multas navis in omnem
oram maritimum dimississet. 10. Non sicut optabili quidem ista,
inquit, videntibus apta fortuna. An dubium est, quin nihil sit
habendum in eo genere, quo vita beata complectitur,
si id possit amitti? 11. nihil enim inter alio, nihil existimam
qui, nihil cadere debet eorum, in quibus vita beata consti-
tit, nam qui timebit, 13. ne quid ex his deperdat, beatus esse
non poterit volumus eam, cum qui beatus sit, tutum esse,
inexpugnabilem, sapientem, atque munium, non ut parvo
metu prædita sit, sed ut nullo. Ut enim innocens is dicitur,
non qui leviter nocet, sed qui nihil nocet: sic sine metu is
habendus est, non qui parva metuit, sed qui omnino me-
tu vacat: quæ est enim alia fortitudo, nisi animi affectio-
cùm in adveniendo periculo, & in labore ac dolore patiens,
tura procul ab omni metu? Atque hæc certe non ita se ha-
berent, nisi omne bonum in una honestate consistere-
ret. Qui autem illum maximè optatam, & expeditam se-
curitatem, securitatem autem nunc appello, vacuitatem æ-
gritudinis, in qua vita beata posita est, habere quisquam
potest, cui aut adsit, aut deesse possit multitudo malorum?
qui autem poterit esse celsus, & erectus, & ea, quæ homini
accidere possunt, omnia parva ducens, qualem sapientem
esse volumus, nisi omnia sibi in se posita censebit? in Lace-
dæmonii Philippo mimitanti per litteras, se omnia quæ con-
narentur prohibitorum, quæ viverent, nunquam se esse etiam vixi
prohibitorum: vir is, quem quærimus, non multo facilius tali
animo reperietur, quam civitas universa? quid ad hanc for-
titudinem, quæ loquimur, temperantia adjoineda, quæ sit
moderatrix omnium commotionum? quid potest ad beatè
vivendum deesse ei, quem fortitudo ab ægritudine, & à
metu vindicat: temperantia tum à libidine avocet, tum in-
solenti alacritate gellire non sinat? Hæc efficere virtutem
ostēderem, nisi superioribus diebus essent explicata. Atque
cum perturbationes animi, miseram: sedationes autem, vita-
tam efficiant beatam: duplexque ratio perturbationis sit,
quod ægritudo, & metus, in malis opinatis: in bonorum
Eccc 3 autem

1. Nequam enim cum eo collocatus sum. Ita quatuor Pal. Var. Fab. vel
antiquis, vulg. simpliter verbo Interius contentum est.

2. Amtu? an in alio. Pal. quinque Fab. delectat illa verba. An tu?

3. Quæ sit virtus, quæ sit virtus? Ita Vict. ed. & quinque Pal. item
Fab. pericula aliæ hæc in edd. vulgaribus corrupturam ignem, quem
si habuit.

4. Unde igitur rectius videtur posse. Absonè quibusdam, ceretè mi-
hi res eo quo pacto approba videtur duorum optimorum librorum,
terti quoque scripturæ veris igitur vixi relictur.

5. In sua quoque fortuna sua iustitiam. Hoc rectè Lamb. & ita Pal.
ten. quare. paullolum decl. nar. & sua quoque in seminibus. tem Fab.
Var. G. ph. l. ber. vulg. sua quoque seminibus incl. Pal. autem sec. in sua
quoque seminibus.

6. Ut in cavetis et orationibus. Hoc quia confixi in quinque Pal. dein
tunc competere in Fab. Var. adm. lib. ad. as. as. estur.

7. Quod est idem virtus. Sic habetur in ed. Vict. quinque Pal. Fabr.
Var. vulg. que est idem, quod virtus.

8. Aut qui ad hunc modum esse quæ parati? Hæc omnia ignorantur ab
Fab. & Pall. cc.

9. Ne mihi Latenti illud illud in hoc cadere videatur. Nescio quid ven-
lini Pal. præquint Fab. exhibentes in se cadere. quod ne collector, mini-
mo de fraudare, annotare libuit.

10. Non sicut optabili quidem ista, inquit. Concine hoc ita Vict. cum
Pal. sec. tert. quart. Var. Fab. ceteroquin, Non sicut optabili illa quidem est
inquit.

11. In eo genere, quo vita beata complectitur. Quin non intellexerunt,
aut ad suos normas Grammaticas exegerunt, corruerunt hunc locum
rectè ergo à Dion. Lamb. noni suo redonatus; & sic habetur in Pall.
tert. quart. quint. Fab. nec ignoro Var. in quo genere, quo vita, vulgo, quæ
vita h. comp.

12. Nihil enim intererat ferre. Quid appellen eos nescio, qui Vict. ed.
castigatissimam & certissimam posteriores, aut fastiderunt, aut negle-
xerunt in qua & hic locus ingenio suo rectus, in alio ad verbo corre-
ctorum genio depravatus ac interventus remanet, ut & in Pal. præ. tert.
quarto quinto, in Fab. est refertur, vulgo intererat ferre.

13. Ne quid ex his deperdat, Fabr. dispendat.

14. Non qui parva metuit. Ita quoque rectè Vict. cum Pall. quinque
vulg. non qui parva metuit.

errore, latitans gestiens, et libidoque versetur: eum omnia cum consilio, & ratione pugnent: his tu tam gravibus concitationibus, tamque ipsis inter se dissentientibus, atque distractis, quem vacuum, solutum, liberum videaris hunc dubitabis beatum dicere? atqui sapiens semper ita affectus est. semper igitur sapiens beatus est. atqui etiam omne bonum, laetabile est: quod autem laetabile, id prae dicandum, & prae se ferendum: quod tale autem, id etiam gloriosum; si verò gloriosum, certe laudabile: quod autem laudabile, profecto etiam honestum: quod bonum igitur, id honestum. At quae isti bona numerant, ne ipsi quidem honesta dicant, solum igitur bonum, quod honestum, ex quo efficitur, honestate una vitam consistere beatam. Non tunc igitur ea bona dicenda, nec habenda, quibus abundantem licet esse miserimum. An dubitas, quin praeterea salutudine viribus, forma, acerrimis, integerrimisque sensibus, adde etiam, si libet, pernecitatem, & vellocitatem, da divitias, honores, imperia, opes, gloriam, si fuerit is, qui haec habet, injustus, intemperans, timidus, hebeti ingenio, atque nullo: dubitabisne eum miserum dicere? quae ista bona sunt, quae qui habeat, miserimus, esse possit? videamus, ne, ut aceruus ex sui generis gravis, sic beata vita ex sui similibus partibus effici debeat. Quod si ita est: ex bonis, quae sola honesta sunt, efficiendum est beatum, ea mixta ex dissimilibus si erunt: honestum ex his effici nihil poterit. quo detracto, quid poterit beatum intelligi? etenim quidquid est, quod bonum sit, id expetendum est: quod autem expetendum, id certe approbandum: quod vero approbaris, id gratum acceptumque habendum. ergo vitam dignitas ei tribuenda est, quod si ita est: laudabile sit necesse est. bonum igitur omne laudabile, ex quo efficitur, ut, quod sit honestum, id sit solum bonum. Quod ni ita tenebimus: multa erunt, quae nobis bona dicenda sint. Omitto divitias: quas, cum quisvis, quamvis indignus, habere possit, in bonis non numero, quod enim est bonum, id non quovis habere potest. Omitto nobilitatem, famamque popularem, stultorum, improborumque contentu excitatam. Haec, quae sunt minima, tamen bona dicantur necesse est: candidi dentes, venusti oculi, color suaviter, & ea, quae Anticlea laudat Ulyssi pedes abluens, lenitudo orationis, mollitudo corporis, ea si bona ducemus, quid erit in philosophi gravitate, quam in vulgi opinione stultorumque turba, quod dicatur, aut gravius, aut grandius? At enim ea dem Stoici praecipua, vel producta dicunt, quae bona isti dicunt illi quidem sed hinc vitam beatam complevi negant: hi autem sine his esse nullam putant: aut, si sit beata, beatissimam certe negant. Nos autem volumus beatissimam: idque nobis Socratica illa conclusione confirmatur. Sic enim princeps ille philosophiae diserebat. Qualis est tu, qui animi affectus esset, talem esse hominem; qualis autem ipse homo esset, talem esse orationem; orationem autem facta similia, facta vitam. Affilius autem animi in bono viro laudabilia, & 3 vita igitur laudabilia boni viri & honesta. Ergo, quoniam laudabilia, ex quibus bonorum beatam vitam esse, concluditur. Etenim, pro deorum, atque hominum fidem, parumne cognitam est superioribus nostris disputationibus, an delecta-

tionis, & otii consumendi causa locuti sumus, sapientem ab omni concitatione animi, quam perturbatorem voco, semper vacare? semper in animo esse placidissimam pacem? vir igitur temperans, constant, sine metu, sine aegritudine, sine alacritate ulla, sine libidine nonne beatus? At semper sapiens talis: semper igitur beatus. Jam vero qui potest vir bonus non ad id, quod laudabile sit, omnia referre, quae agit, quaeque sentit? referat autem omnia ad beatam vivendum. beata igitur vita laudabilis, nec quidem sine virtute laudabilis. beata igitur vita virtute consistit. Atque hoc sic etiam concluditur. Nec in misera vita quidquam est praedicabile, aut gloriandum: nec in ea, quae nec misera sit, nec beata. Et est in aliqua vita praedicabile aliquid, aut gloriandum, ac prae se ferendum: ut Epaminondas, Consilium nostrum laus est, attonsa Laconem: ut Africanus, A sole exoriente, supra 6 Maasi paludes, Nemo est qui saltem aquiperare queat. Quod si beata vita: glorianda, & praeseferenda est, nihil est enim aliud, quod praedicandum, & praeseferendum sit. Quibus potius, intelligi quid sequatur: & quidem, nisi ea vita beata est, quae est eadem honesta: sit aliud necesse est melius vita beata. quod est enim honestum, certe laetabitur esse melius. ita erit beata vita melius aliquid, quo quid potest dici perverius? quid; cum fatentur iatis magnam vim esse in virtus ad miseram vitam, nonne fatendum est, eandem vim in virtute esse ad beatam vitam? contrarium enim contraria sunt consequentia. Quo loco quaro, quomodo vim habeat libra ista Critolai: qui cum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis, & externa: tantum propendere illam bonam lancem putat, ut terram, & maria deprimat. Quid ergo aut hoc prohibet, aut etiam Xenocratem illum gravissimum philosophum, exaggerantem tantopere virtutem, extenuantem cetera, & abicientem in virtute non beatam modo vitam, sed etiam beatissimam ponere? quod quidem nihil sit, virtutum intentus consequitur, nam in quem cadit aegritudo, in eundem metum cadere necesse est. est enim metus futura aegritudinis sollicita expectatio. In quem autem metus, in eundem formido, timiditas, pavor, ignavia. Ergo si virtutem vincatur interdum, nec putat ad se praecipuum illud Atrei pertinere,

Proinde ita patens semper vita, ut vici nesciant.

Hic autem vincetur, ut dixi: nec modo vincetur, sed etiam terretur. 11. At nos virtutem semper liberam volumus, semper iustitiam. Quae nihil sunt, sobria virtus est. Atqui si in virtute iatis est ad bene vivendum, iatis est etiam ad beatam. iatis est enim certe in virtute, ut fortiter vivamus. si fortiter, etiam ut magno animo, & quidem ut nulla tecumquam terreamur, semperque sumus invicti. Sequitur, ut nihil peccateat, nihil deie, nihil obset. Ergo omnia proluenter, absolute, prosperet. igitur beate. Satis autem ad fortiter vivendum virtus potest iatis ergo etiam ad beatam. Etenim si stultitia, etiam adepta est quod concupivit, numquam se tamen satis consecutam putat: sic sapientia

1. Libidoque versetur: cum omnia] Ex V. & ed. hae retraxi & Pal-quinque. Var. alioquin versetur: cum hac omnia.
2. Quae Anticlea laudat.] Hoc nomen omnes codd. praefertunt, tum pal. tum in quoque V. & adhibet editioni suae. nec si in Homero non est, continetur quoque ex Ciceronis monumentis ex seipsum. vulg. Euryclia ceterum: Septenarium trochaicum ex veteri poeta hinc constituit Goh.
Lenitudo orationis, mollitudo corporis.
3. Vita igitur laudabilia boni viri & honesta. Ergo quoniam.] Et distinctionem & lectionem V. & quod cum facta quinque pal. Fab. Vat. sequitur sum. vulg. boni viri & honesta ergo quoniam &c.
4. Et tunc consumendi causa locuti sumus.] pal. sec. nescit tunc consumendi. nihil respicit gloriandum.
5. Similiter autem vitiis.] Bab. alacritudine.

6. Maasi paludes.] Pal. pr. quart. mretides, vnde non in epere cum Her. Columna in Eonium Maasii plades, sciet 8.
7. Qui saltem aquiperare queat.] Ita scripsi, plurimis libris fractus: nam in Toletano, pal. quart. Vat. pro vocabulum me dispacet. aquiperare vero potius, ex ed. Veneta. V. & pal. sec. tert. quart. Vat.
8. Eandem vim in virtute esse ad beatam vitam.] Tres pal. priores, vim virtutem esse, quart. eandem vim esse ad beatam vitam.
9. Virtutem, extenuantem cetera.] Demipicolam & auctoritate pal. quinque ac Vat. in quo praeterea saure epi: sed in quart. pro extenuantem, extenuantem.
10. Ut idem viciavire interdum, nec putat.] Ipsi illud supervacuum post interdum, necesse est. ubi quatuor pal. Fab. Vat. denique ed. V. &.
11. At nos virtutem semper.] Pal. sec. tert. quart. At nos autem vitiis V. & ed. ut autem vitiis.

pietas semper contenta est, quod adest, neque eam unquam sui
 ponit. 1. Similiter putas C. Lælii unum consulatum fuisse,
 cum quidem eum repulsa (2 sic cum sapiens, & bonus
 vir, qualis ille fuit, suffragis præteritur, non populus
 à bono consule potius, 3 quam ille à bono populo repul-
 sam tert. suffragis præteritur) sed tamen utrum mallet, te,
 si potestas esset, semel, ut Lælium, consulem, an ut Cin-
 nam, quater? non dubito, tu quid responsum sis. Ita
 que video, cui committam. Non quemvis hoc idem in-
 terrogarem, responderet enim alius fortasse, se non mo-
 do quatuor consulatus uni anteponere: sed unum diem
 Cæsarum multorum, & clarorum virorum totis ætatibus. Lælius si
 digno quem attingeret, pœnas dedidit, at Cinna, colle-
 gæ sui, consulis, Cn. Octavii, præcedi caput iussit, P. Cra-
 ssi, L. Cælaris, nobilissimorum hominum: quorum virtus
 fuerat domi, militiæque cognita, M. Antonii, omnium e-
 loquentissimi, quos ego audierim, C. Cælaris, in quo mihi
 videtur fuisse specimen humanitatis, satis sua vitatis, lepō-
 ris. Beatusne igitur, qui hos interfecit? mihi contra non
 solum eo videtur miser, quod ea fecit, sed etiam quod ita
 se gessit, ut ea tacite erliceret. Et sic peccare non mihi licet, sed
 sermonis errore labimur. id enim hecæ dicimus, quod
 cuique conceditur. Utrum tandem beator C. Marius,
 tum, cum Cimbricæ victoriæ gloriam cum collega Catulo
 communitavit, parè altero Lælio, 4 (nam huic illum di-
 co simillimum) an 5 cum civili bello victor, iratus, neces-
 sitatis Catuli deprecantibus non semel respondit, sed saepe,
 MORIATUR? in quo beator ille, qui huic nefaria voci
 paruit, quam is, qui tam scelerate imperavit, nam cum
 accipere, quam facere præstat injuriarum: tum morti jam ipsi ad-
 ventanti paulum procedere obviam, quod fecit Ca-
 tulus, quam, quod Marius, talis viri interitum suos ob-
 trudere consulatus, & contaminare extremum tempus æta-
 tis. Duode quadraginta annos tyrannus Syracusanorum
 fuit Dionysius, cum v. & xx. natus annos dominatum
 occupavisset. Qua pulchritudine usum, quibus autem
 opibus prædatis, servitute oppressam tenuit civitatem?
 Atqui de hoc homine à bonis auctoribus sic scriptum ac-
 cepimus, lummam fuisse ejus in victu temperantiam, in
 rebusque gerendis virum acrem, & industrium, eundem
 tamen maleficum natura, & injustum. 6 Ex quo omni-
 bus, bene veritatem intuentibus, videti necesse est miserri-
 mum ea enim ipsa quæ concupierat, ne tum quidem,
 cum omnia se posse censebat, conturbabatur. Qui cum
 esset bonis parentibus, atque honesto loco natus (et si id
 quidem alio modo tradidi) 7 abundaretque æqua-
 lum familiaritatis, & consuetudine propinquo-;

habere: etiam more Græciæ quosdam adolescentis amore
 conjunctos, credebatur eorum nemini, sed iis, quos ex fa-
 miliaribus locupletum servos delegerat, quibus nomen ser-
 vitutis ipse detrahebat, 8 & quibusdam convenis, & teris
 barbaris, corporis custodiam committebat. Ita propter
 injustam dominarum cupiditatem 9 in carcerem quodam-
 modo ipse se incluserat. Quin etiam ne tonitori collum
 committeret, 10 condere filias suas docuit. Ita sordidæ,
 ancillarique artificio regis virgines, ut tonstriculæ, ton-
 debant barbam, & capillum patris. Et tamen ab iis ipsis,
 cum jam essent adultæ ferrum removit, instituitque: 11
 candentibus juglandium putaminibus barbam sibi, & ca-
 pillum adurent. Cumque duas uxores haberet, Aris-
 tomachen, civem suam, Doidem autem Locrensem, sic
 noctu ad eas ventitabat, 12 ut omnia specularetur, & per-
 ferretur ante. Et, cum fossam lætam cubiculari lecto
 circumde disset, ejusque fossæ transitum ponticulo ligneo
 conjunxisset: eum ipsum, 13 cum forem cubiculi claus-
 rat, detorquebat. Idemque cum in communibus sugges-
 tis consistere non auderet, concionari ex turri alta sole-
 bat. Atque is cum pila ludere vellet (studiosè enim id fa-
 ctitabat) tunicamque poneret, adolescentulo quem ama-
 bat, tradidisse gladium dicitur. Hic cum quidam familia-
 ris jocans dixisset: Huc quidem certe vitam tuam committis:
 arripissetque adolescens: utrumque iussit interire: 14
 alterum, quia viam demonstravisset interimendi sui: alterum,
 quia id dictum risu approbavisset. Atque eo facto sic do-
 luit, ut nihil gravius tulerit in vita: 15 quod enim vehem-
 enter amarat, occiderat. Sic distulitur in contrarias pat-
 teis impotentium cupiditates. Cum huic oblectus fuis, illi
 est repugnandum. 16 Quamquam hic quidem tyrannus ipse
 iudicavit quàm esset beatus: Nam cum quidam ex ejus
 assentatoribus Damocles, commemoraret in sermone cop-
 ias ejus, opes, majestatem, dominatus, rerum abundan-
 tiam, magnificentiam ædium regiarum: negaretque um-
 quam beatiorem quemquam fuisse: Visne igitur, inquit,
 Damocle, quoniam hæc te vita delectat, 17 ipse eandem de-
 gustare, & fortunam experiri meam? cum se ille cupere di-
 xisset, collocari iussit hominem in aureo lecto, strato pul-
 cherrimo, textili stragulo, 18 magnificis operibus picto:
 abacosque complureis ornavit argento, auroque calato.
 Tum ad mensam extima tota pueros delectos iussit con-
 sistere, 19 eosque nutum ejus intuentis diligenter ministra-
 re. Aderant unguenta, coronæ: incendebantur odores:
 mensæ conquisitissimi epulis exstruebantur. Fortunatus
 sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgètem
 gladium & lacunari, 20 tera equina aptum, demittit iussit, ut

Eccc 4 impen-

1. Similiter putas C. Lælii unum consulatum.] Et hoc ita V. & cum quin-
 que Pal. Vat. vulg. fuisse levis putat.
 2. Sic cum sapiens vir. Molius sic Pal. pro: cert quin: Fab. quo inclinant
 quattuor. Vat. f. cum. omnia literola delicta quam Lamb. & f. cum sapiens:
 aut vulg. f. cum sapiens.
 3. Quam illi à bono populo repulsa fuit. Correciores, quibus nihil va-
 nius à fiderent hic vanitatem suam, quæ prope ex hac genitâ fecerunt
 à bono populo repulsa. Eugerallid habent Pal. quatuor: nam quinte dege-
 nerat in ab uno consule potius quam illi ab uno populo repulsa fuit. f. agie
 præteritur. ten. Fab. & Vat. ut modo dictus quint. V. & ed. adjuvunt cre-
 pulationem fuit suffragis præteritur. f. f. f.
 4. Non huic illum dicit simillimum. Redux. hinc hanc lectionem ex
 Pal. 9i. ecce quinque: concinnorem aliam hanc hinc illi docet.
 5. Cui civitatem dicitur. Consideretur lectio Pal. quart. bello
 civili. hinc hanc.
 6. Ex quo omnibus bene veritatem intuentibus. Pal. quint. f. bene de let.
 paret quod sic resingatur ver. rati. notâ & Græcis & Latinis li-
 gis.
 7. Abundaretque æqualem fam. hinc hanc. Sufal. copulam & evan-
 gium quoque in al. in codâ Pal. qu. ne. Fab. pal. at quart. & Vat. abunda-
 retur fam. at hinc.
 8. Et quibusdam convenis & teris barbaris. Alii ex conjecturâ: & fer-
 ribus. Pal. lec. quart. tradidit ferri: unde quint. tradidit ferri.

9. In carcerem quodammodo ipse se incluserat.] Pal. quart. in carcerem, no-
 verunt octi. milites à bonis auctoribus hæc alterari.
 10. Tondere filias suas docuit.] Pal. iterum quart. extendere.
 11. Ut omnia specularetur. Idem perspicillat. Plin. l. viii. c. 26. Re-
 cente arundinosa est ut perspicillat. quod si tamen præspecillat.
 12. Cum forem cubiculi clauserat.] Ita Lact. citari l. 4. annotat Guliel.
 laudantque etiam Pal. lec. tert. quart. Fab. Vat. al. hinc f. f. f.
 13. Quomodo enim vehementer amavit, occiderat.] I. a. post. V. & Lamb. ver.
 cod. Quinque Pal. Fab. Vat. vulg. amare.
 14. Quamquam hic quidem tyrannus ipse indicavit.] Multis verborum
 velitat omnibus defendat suum licet ind. ex. s. Lamb. mihi potiores fe-
 ren. arii. f. Pal. lec. tert. quart. Vat. Gryph. V. & ed.
 15. Ipse tandem degustare.] Fab. degustare ipsam eandem. laudo scrip-
 turam Pal. quart. ac. Vat. ipse eandem degustare.
 16. Magna sicut spiritibus picto.] Pal. quart. palle.
 17. Hic ut omnibus intuentibus.] Q. quid bene sit hinc dispu-
 tationibus in nostris emendat omnibus, referend. in al. genitimo P.
 V. & à quo & hunc locum recepimus ut & Pal. tert. quart. Fab. v. u. pot.
 ad unum illius intuentibus.
 18. Teræ equina aptum demittit iussit.] Vulgo, appropinquat ex glosâ neptâ
 sed ita ante nos V. & cum Lamb. quomodo & Pal. tert. quart. Fab. Vat.
 & sic quoque citat hunc locum in suo Dicit. anario seu Thesaurio lin-
 guæ Latine Venetis impresso Ald. Man.

loquentis origo, quæ vita, qui interitus, quæque ex illo in aliud vicissitudo, atque mutatio: unde terra, & quibus librata ponderibus, & quibus cavernis maria sustinent: in qua omnis delata gravitate medium mundi locum semper expectant, qui est idem in infimus in rotando. Hæc tractant animo & nocte & dies cogitanti 2 existit illa à deo Delphis præcepta cognitio, 3 ut ipsa se mens agnoscat, consensumque cum divina mente se sentiat ex quo insatiabili gaudio compleatur ipsa enim cogitatio de vi, & natura deorum, 4 studium incendit illius æternitatis imitanda, neque se in brevitate vitæ collocatam putat, cum rerum causas atque ex aliis aptas, & necessitate nexas videt. Quibus ab æterno tempore fluentibus in æternum, ratio tamen, mens, que moderatur. Hæc ille intuens, atque suspiciens, vel potius omnes partes, orasque circumspiciens, quanta rursus animi tranquillitate humana, & ceteriorum consideret? hinc illa cognitio virtutis existit: efflorescunt genera partesque virtutum: invenitur, quid sit, quod natura sceleris extremum in bonis, quod in malis ultimum, quo referenda sint officia, 5 quæ degendæ vitæ ratio diligenda. Quibus & talibus rebus exquisitis hoc vel maxime efficitur, 6 quod hac dispositione agimus, ut virtus ad beatè vivendam, sit se ipsa contenta. Sequitur tertia, quæ per omnes partes sapientia manat, & funditur, quæ tamen definit genera dispartit, sequentia adiungit, perfectæ concludit, vera & falsa dijudicat, discernendi ratio, & scientia. Ex qua cum summa utilitas existit ad res ponderandas, tum maxime ingenua delectatio, & digna sapientia. Sed hæc osti. Transit idem iste sapiens ad tempus vivendam, quid eo possit esse præstantius, cum continet præsentia utilitatem civium cernat, iustitia nihil in suam præmum inde deriveret, reliquis utatur, 7 tam variisque virtutibus? adijungit fructum amicitiarum: in quo doctus postum est cum consilium omnium vitæ, consentiens, & præconspiras, tum summa iucunditas & quotidiano cultu, atque victu. Quid hæc tandem vita desiderat, quo sit beatior? 8 cui res referatur, & tantisque gaudiis, fortuna ipsa cedat necesse est? Quod si gaudere talibus bonis animi, id est virtutibus, beatum est, omnesque sapientes his gaudiis perfuuntur: omnes eos confiteri beatos esse necesse est. A. Etiamne in cruciatu, atque tormentis? M. An tu me in viola putabas aut in rosa dicere? An Epicuro, qui tantummodo induit personam philodotici, & sibi ipse hoc nomen inscripsit, dicere licebit: quod quidem, ut habet se res, me tamen plaudens dicit nullum sapientem esse tempus, etsi uratur, torqueatur, secetur, quis possit exclamare: *Quam pronihila puto!* cum præsertim omne malum dolore dehiat, bonum voluptate; hæc nostra honesta, turpia irideat dicatque, nos in vobis occupatos, inane sonos funderet, neque quidquam ad nos pertinere, nisi quod aut læve, aut asperum in corpore sentitur. Huic ergo, ut dixi, non multum differenti à iudicio ferarum, obliuisci licebit? & tum fortunam

contemnere, cum sit omne & bonum ejus, & malum in potestate fortunæ; tum dicere, se beatum in summo cruciatu, atque tormentis, cum constituerit non modo summum malum esse dolorem, sed etiam solum? 9 Nec verò illa sibi remedia comparavit ad tolerandum dolorem, firmitatem animi, turpitudinis verecundiam, exercitationem, consuetudinemque patiendi, præcepta fortitudinis, duritiam vitalem; sed una se dicit recordatione æquie ceteræ præteritarum voluptatum: ut si quis a stans, cum vim caloris non facit patiatur, recordari velit, se aliquando in Arpinati nostro gelidis fluminibus circumfusum fuisse: non enim video, quo modo sedare possint mala præterita præteritæ voluptates. sed cum is dicat semper beatum esse sapientem: cui dicere hoc, si sibi conitare vellet, non liceret: quidnam faciendum est iis, qui nihil expeteant, nihil in bonis ducendum, quod honestate careat, existimant? me quidem auctore, etiam Peripatetici, veteresque Academici balbutere desinant aliquando, aperteque & clara voce audeant dicere, beatam vitam in Phalaridis taurum descensuram. Sint enim tria genera bonorum, ut jam à laqueis Stoicorum, quibus usum me pluribus, quam soleo, intelligo, recedamus; si autem illa genera bonorum, dum corporis, & externa jaceant humi, & tantummodo, quia sumenda sunt, appellentur bona: alia autem illa divina, longe, lateque se pandant, cœlumque contingant, ut, ea qui adeptus sit, cur eum beatum modo, & non beatissimum etiam dixerim? dolorem verò sapiens extorqueat? is enim huius maxime sententiæ repugnat. Nam contra morem nostram, atque nostrorum, contraque agritudinem, & reliquas animi perturbationes satis esse videtur superiorum dierum disputationibus armatis, & paratis, dolor esse videtur acerrimus virtuti adversarius. is ardenteis facies intemat: is fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam se debilitaturum minatur. Huic igitur succumbet virtus? huic beata sapientis, & constantis viri vita ceuet? quam turpe? o dii boni! Pueri Spartiæ non ingemiscunt verberum dolore laniati. Adolescentium greges Laedæone vidimus ipsi incredibili contentione certantibus pugnis, calcibus, ungibus, & morsu denique ut exanimarentur, priusquam se victos scirentur. Quæ barbari India vastior, aut agrestior? in ea tamen gente primum il, qui sapientes habentur, nudi ætatem agunt, & Caucafi niveis, hiemalemque vim perferunt sine dolore: 11 cumque ad flammam se applicaverint, sine gemitu aduruntur. Mulieres verò in India, 12 cum est cujusvis eorum vir mortuus, in certamen, iudiciumque veniunt, quam plurimum ille dilexerit, plures enim singulis solent esse nuptæ. Quæ est virtus, ea læta, prosequentibus suis, unâ cum vito in rogam imponitur: illa victa, nocte discedit. *Namquam naturam nos vinceret: est enim ea semper intibila.* Sed nos umbra, deliciis, otio, languore, desidiosa animam infecimus: opinionibus, 13 maloque more delinitum mollivimus. *Ægyptiorum morem quis ignorat?*

Ecce 5 quo-

1. Quibus certum maria sustinet. Ita quoque com Victorio Lamb. Pall. prim. quart. Fabr. secundus verò, quart. Vatic. sustinenti, vulgò sustinenti.
 2. Existit illa à Deo Delphis præcepta cognitio. Pall. tert. quart. & Fabr. illa de Delphis præcepta: in hi tæ à dei pro glossa liquet: vel omnino legendum illa præcepta cogniti.
 3. Ut ipsa se mens agnoscat. Debetur hæc quoque lectio P. Victorio: quam nudo ratam reddiderunt Pall. quatuor priores, Fabr. Gembl. Mart. Vatic. vulgò: cuiusque sententiæ sententiæ sententiæ.
 4. Sed non in brevitæ vitæ collocatam putat. Quinque Pall. Fabr. variant.
 5. Quæ degendæ vitæ ratio diligenda. Palat. sec. tert. quart. quint. Fabr. Gembl. Mart. vulgò diligenda.
 6. Quod hac dispositione agimus. Bene hæc lectionem afferit Schottus Nodorum lib. 2. cap. 20. refertque ad sacrorum formulam à Pontifice olim pronuntiatam solitam hæc age: ea quoque existat in edit. V. & Pall. sec. tert. quart. Fabr. vulgò: ag tamus.
 7. Tam variisque virtutibus. Victorii editio in Palat. sec. tert. quart. Quint. pr. tamquam variis virtutibus, vulgò: ut tamque variis.

8. Cui res referatur. Ita malò cum Victorio, quin quoque Palat. ipsoque Lamb. Vaticanus tamen; cui res referatur. Pall. tert. quart. Vaticanus res referatur: vulgò: cui res referatur.
 9. Nec verò illa sibi remedia comparavit. Ita Victorio quoque Pall. Fabr. vulgò, hæc verò illa.
 10. Ut ipsa se mens agnoscat. Sic Victorio editio cum vulg. plenè conspiciant: sed in omnibus nulli est cum examinari.
 11. Cumque ad flammam se applicaverint. Victorio lectionem ut Palat. secundus, quart. quint. exp. effem & G. yphi libris aliusque vet. cod. ac Vatic. applicaverunt: vulgò ad normam Dioboliarum Grammaticulorum, appl. arunt.
 12. Cum est cujusvis eorum vir mortuus. Repert. istud in Palatin. sec. quart. Item Victor. edit. inclinat. Palat. tert. quint. Vatic. cum est eorum.
 13. Maloque more delinitum. Nihil novandum ex libro; sed tantummodo vitæ sitatem an madverendam: Palatin. secundus delinam melioribus. tert. desidiam: quam in ora habet quoque Gryph. sed in ætate demerit.

quorum imbutæ mentes gravitatis erroribus, quamvis car-
 mificinam prius subierint, quam ibim, aut aspidem, aut fe-
 lem, aut canem, aut crocodilum violent: quorum etiam si
 imprudentes quippiam fecerint, poenam nullam reculent.
 De hominibus loquor. quid *bestia*? non frigus, non fa-
 mem, non mentivagos, atque silvestres cursus, lustratio-
 nesque patiuntur? non pro suo partu ita propugnant, ut
 vulnera excipiant? nullos impetus, nullos ictus reformi-
 dent? omitto, quæ perferant, quæque patiantur ambitiosi,
 honoris causa: 2 laudis studiosi, gloriæ gratia: a amore in-
 centi, cupiditatis. plena vita exemplorum est. Sed adhibeat
 oratio modum, & redeat illuc, unde deflexit. Dabit, dabit,
 inquam, se in tormenta vita beata; nec iustitiam, tempe-
 rantiam, in primisque fortitudinem, 3 magnitudinem ani-
 mi, patientia profecuta, cum tortoris os viderit, consiliet:
 virtutibusque omnibus sine ullo animi terrore ad crucia-
 tum profectis, resistet extra foreis, (ut antè dixi) limenque
 carceris, quid enim ea cædius quid deformius sola relicta,
 comitatu palcherissimo segregata? quod tamen fieri nullo
 pacto potest. nec enim virtutes sine beata vita colare possunt, nec
 illa sine virtutibus. Itaque eam te versari non sinit. eumque
 sapient ad quemcumque ipsæ dolorem, cruciatumque du-
 centur. sapientis est enim proprium nihil, quod poenitere
 possit, facere nihil invidiosum, splendide, constantiter graviter,
 honestè omnia; nihil ita expectare, quasi certò futurum:
 nihil, cum acciderit, admirari, ut inopinatum, ac novum
 accidisse videatur: omnia ad suum arbitrium referre: suis
 stare iudiciis. Quo quid sit beatus, mihi certè in mentem
 venire non potest. Stoicorum quidem facilis conclusio est.
 Qui cum finem bonorum esse senserint, congruere naturæ,
 eumque ea convenienter vivere: cum id sit in sapiente si-
 tum; non officio solium verum etiam potestate: sequatur
 necesse est ut cuius in potestate summum bonum, in eius-
 dem vita beata sit. 4 Ita sit temper vita beata sapientis. Ha-
 bet, quæ fortissimè de beata vita dici putem, & quo modo
 nunc est, nisi quid tu melius attuleris, etiam verissimè. A.
 Melius quidem asserere nihil possum: sed à te impetratum
 libenter ut, nisi molestum sit, quoniam te nulla vincula im-
 pediant 6 melius certe disciplinæ, libæque ex omnibus,
 quodcumque te max. me specie verit. tis. movet; quod pau o
 antè Peripateticos, veteremque Academiam hortari vide-
 bare, ut sine retractatione liberè dicere auderent, sapien-
 tem esse semper beatissimos, id velim audire, quem ad mo-
 dum his putes consentaneum esse id dicere. multa enim à
 te contra istam sententiam dicta sunt. & Stoicorum ratione
 conclusa. 8. Urnam igitur libertate; qua nobis solis in
 philosophia licet uti; quorum oratio nihil ipsa iudicat, sed
 habetur in omnibus partibus, ut ab aliis possit ipsa per sese, nul-

lius auctoritate adjuncta iudicari. & quoniam videris hoc
 velle, ut, quæcumque dissentientium philosophorum sen-
 tentia sit de finibus, tamen virtus satis habeat ad vitam
 beatam præsidium, quod quidem Carneadem disputare solli-
 tum accepimus: sed is, ut contra Stoicos, quos studiosissi-
 mè semper tesselebat, & contra quorum disciplinam inge-
 nium eius exarserat: nos illud quidem cum pace agemus,
 si enim Stoici sineis honorum rectè posuerunt, confecta res
 est: nec esse est semper beatum esse sapientem. Sed quæ-
 ramus unamquamque reliquorum sententiam, si fieri potest,
 ut hoc præclarum quatuor decreta beatæ vitæ possit omnium
 sententiis, & disciplinis convenire. 7 Sunt autem hæc de
 finibus, ut opinor, retentæ, defensionque sententiæ: pri-
 mam simplicem quatuor: *Nihil bonum, nisi honestum*, ut Stoi-
 ci: *Nihil bonum, nisi voluptatem*, ut Epicurus: 8 *Nihil bonum,
 nisi vacuitatem*, ut Hieronymus: *Nihil bonum, nisi natura pri-
 ma boni aut omnibus, aut max. mis frui*, ut Carneades contra
 Stoiicos diserebat. Hæc igitur simplicia: illa mixta: tria gene-
 ra honorum, maxima animi, secunda corporis, externa
 tertia, ut Peripatetici, nec multo veteres Academici secus.
 10 Voluptatem cum honestate Dinomachus, & Callipho
 copulavit. Indolentiam autem honestati Peripateticus
 Diodorus adiunxit. Hæc sunt sententiæ, quæ stabilitatis
 aliquid habent. Nam Aristovis, Pyrrhonis, Herilli, non-
 nullorumque aliorum evanuerunt. Hi quid possint obtri-
 nere, videamus, omissis Stoicis: quorum satis videor
 defendisse sententiam. Et Peripateticorum quidem explica-
 ta causa est: præter Theophrastum, & si qui illum secuti,
 imbecillius horrent dolorem, & reformidant. Reliquis
 quidem 11 licet scire id quod ferè faciunt, ut gravitatem,
 dignitatemque virtutis exaggerent. Quam cum ad coelum
 extulerint, quod facere eloquentes homines copiosè so-
 lent: 12 reliqua ex collatione faciliè est contereie, atque
 contemnere. nec enim licet iis, qui laudem cum dolore pe-
 tendam esse dicunt, negare, eos esse beatos, qui illam ad-
 epti sunt. Quamquam enim sint in quibusdam malis 13 ta-
 men hoc nomen beati longè & late patet. Nam ut quæ-
 stiuosa mercatura, fructuosa aratio dicitur, non si altera
 semper omni damno, altera omnis tempestatis calamitate
 semper vacet: 14 sed si multo maiore ex parte existat in
 utraq; felicitas: sic vita, non solum si undique refera
 boris est, sed si multo maiore, & graviore ex parte bona
 propendent, beata rectè dici potest. 15 Sequetur igitur bo-
 norum ratione vel ad supplicium beata vita virtutem,
 cumque ad descendit in taurum, Aristotele, Xenocrate Speu-
 sippo, Polemone auctoribus, nec eam minimis blandi-
 mentis corrupta deseret. eadem Calliphontis erit, Diodo-
 rique sententia: quorum uterque honestatem sic comple-
 ctitur,

1. Non frigus, non famem, non mentivagos, atque silvestres cursus. Ita
 miss. perique & ed. tio V. Stori; qui tamen h. t. cap. 16. Variarom,
 noat in suo libro legi: non mentivagos atque silvestres cursus. vulgo: Non
 frigus, Palat. sec. quart. non frigus, non famem, etc. Paulò post quo-
 que legitur, non presertim: vulgo: nonne pro hoc partu: ubi tamen illi
 b. n. terum: non pro suo.
 2. Laude studiosi, gloriæ gratia. Cum præcesserit causa: non vide-
 tur hic quoque iterari: debet: ergo rectè Lamb. quinque Palat. Fabr.
 Vate. gratia.
 3. Magnitudinem animi patientia profecuta. Melius sic quinque Pala-
 nam tantulum demorat quæ: profecuta. reicribillans Gryphi. liber.
 Vate. vulgo: patientiam profecuta.
 4. Ita sit temper vita beata sapientis. Accepte & ed. d. sic Lamb. à Vi-
 stor. o & melius omni: no sit in Pall. primo. tertio, quinto, ac Fabr.
 vulgo: sic sit vita beata.
 5. Sed à te impetratum libenter ut. Q. od longè melius, sserat ex edit.
 Victor. i; al. o vet. cod. Palat. quart. Vate. c. in Palat. tert. Fabr. est: à te
 impetratum libenter. Gryphano vero, & Palat. fac. sed à te impetrari
 subtrahit. no gò: sed à te impetrare libenter veli. vulgo.
 6. Urnam ex te disciplina. Palat. secundus, quartus, illius certe disci-
 plina.
 7. Sane auctores de finibus, retente defensionque sententiæ. Pal. secund
 quint. sunt autem hæc de finibus: & sic temper, ut & in Vate. patet hæc,

quæ Palat. quint. Fabr. hæc. sic infra cap. 31. hæc sunt sententiæ. La Pala-
 tin. quint. Vatican.
 8. Nihil bonum nisi vacuitatem, ut Hieronymus. Absent omnibus in fl.
 Palat. Fabr. Te d. loria. quod primo adjecte Afulana ed. t. o. teste Victo-
 rio lib. 1. cap. 18. Variat.
 9. Nihil bonum nisi natura prima boni aut omnibus. Gulielmum ex conjecturâ,
 nisi natura primæ boni
 10. Voluptatem cum honestate Dinomachus & Callipho copulavit. Ita Vi-
 stor. i & Lamb. nitidic. onter. Palat. quinque Fab. Gembl. Mart. Fabr.
 vulgo: Et Dinomachus.
 11. Licet scire id quod ferè faciunt. Auctores provocabulo id sunt
 cod. omnes nostri. Vate. Victor. ique ed. t. o.
 12. Reliqua ex collatione faciliè est contereie. Duo Pal. sec. quart. velle
 ex collat. one: nec o quam bonè.
 13. Tamen hoc nomen beati longè & late patet. Palat. sec. quart. longè
 lateque patet. Vate. longè late patet.
 14. Sed si multo maiore ex parte existat in utraque felicitas. Sic malus
 partum cum Lamb. no; part. m. com. V. stor. o & Palat. prim. sec. tert.
 quart. Vate. can. vulgo: majore ex parte existat.
 15. Sequetur igitur bonorum ratione vel ad supplicium beata vita virtutem.
 V. indicavi. S. horros legendum: habent quæque Pal. pr. quint. Fabr.
 Pall. sec. tert. quart. bonorum. tæu. simo dicerem ne: vulgo, h. s. m.

fitur, ut omnia, quae sine ea sint, longè, & retro ponenda censent. Reliqui habere se videntur angustius: enatant tamen; Epicurus, Hieronymus, & si quis alius, 1 qui disertum illum Carneadem curent defendere. nemo est enim, qui eorum bonorum animum putet esse iudicem eumque condoleat, ut ea, quae bona malaue videantur possit contemneret. 2 Nam quae tibi Epicuri videtur, eadem erit Hieronymi, & Carneadis causa, & haec eorum reliquorum. quis enim parum est contra mortem, aut dolorem paratus? ordiamur ab eo, si placet, quem mollem voluptarium dicimus. Quid tibi mortemne videtur, an dolorem timere? quod eum diem, quo moritur, beatum appellat, maximisque doloribus affectus. eos ipsos inventorum suorum memoria, & recordatione confutatur. ne haec sic agit, ut ex tempore quae sit effatur videatur. 3 de morte enim ista sentit, ut, dissoluto animante, sensum existencium putet: quod autem sensu careat nihil ad nos id iudicet pertinere. Item de dolore certa haec quae sequatur? 4 quorum magnitudinem brevitatem coniolatur, longinquitatem lenitate, quid tandem? isti grandiloqui contra haec duo, 5 quae maxime angunt, melius se habent, quam Epicurus? an ad cetera, quae mala putantur, non & Epicurus, & reliqui philosophi satis parati videntur? quis non paupertatem extimescat? neque tamen quisquam philosophorum. Hic vero ipse quam parvo esse contentus? nemo de tenui victu plurat dixit. etenim quae res pecunia cupiditate afferunt, ut amor, ut ambitio, ut quotidianis suavitibus corporis suppetant: cum procul ab iis omnibus rebus ablit, cum pecuniam magno opere desideret, vel potius curet omnino? an Scythae Anacharxis potuit pro nihilo pecuniam ducere: 6 nostrates philosophi facere non poterunt? Illius epistola fertur his verbis, *Anacharxi Hannoni salutem. 7 Mibi amicum est, Scythicum tegmen: calicamentum, solum callum: cubile, terra, & pulpamentum, fames: lacte casto carne vescor. Quae ut ad quietum me licet venias. Munera autem ista, 9 quibus est delictatus, vel caribus tuis, vel dei immortalibus dona. Omnes terè philosophi omnium disciplinarum nihil quos a recta ratione natura vitiosa detorsisset, eodem hoc animo esse potuerunt. Socrates, in pompa cum magna vis aut argenti ferretur, *Quam multa non desid. 10* inquit. Xenocrates, cum legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attulissent, quae erat pecunia temporibus illis, Athenis*

praesertim, maxima: 10 abduxit legatos ad cenam in Academia: nis appositum tantum, quod satis esset nullo apparatu. Cum post die rogarent eum, cui numerari iuberet: *Quid? vos besterna*, inquit. *cenula non intellexistis, me pecunia non egere?* 11 quod cum tristioris vidisset, xxx. minas accepit, ne aspernari regis liberalitatem videretur. At vero Diogenes liberius, ut Cynicus, Alexandro roganti, ut diceret, 12 si quis opus esset, 13 *Nam quidem paululum*, inquit. *à sole*, offererat videlicet apicanti. Et hic quidem disputare solebat, quanto regem Persarum vita, fortunaque superaret *sibi nihil deesse: illi nihil sat iungquam fore. se epus voluptates non desiderare quibus numquam satias, ille possit: suis eum consequi nullo modo posse*. Vides, credo, ut Epicurus cupiditatum genera diviserit non n. mis fortasse subalter, utiliter tamen: partim esse naturales, & necessarias: partim naturales & non necessarias: partim neutrum: necessarias satiari posse prae nihilo: divitias enim naturae parabileis esse. Secundum autem genus cupiditatum, 14 nec ad potendum difficile esse censet, nec vero ad carendum. Tertias, quod essent plane inanes neque necessitate modo sed ne naturam quidem attingerent, funditus ejiciendas putavit. Hoc loco multa ab Epicureis disputantur, 15 eaque voluptates singulatim extenuantur: quarum genera non contemunt: quarum tamen sapientiam, nam & obicenas voluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, faciles, communes, in medio sitas esse dicunt: easque si natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, sed forma, atque figura meriendas putant: ab iisque abstinere minimè esse difficile, si aut validudo, aut officium, aut fama possidet: omninoque genus hoc voluptatum optabile esse, si non obsit: prodesse numquam. Totumque hoc de voluptate sic ille praecipit, ut voluptatem ipsam per se, quia voluptas sit, semper optandam, expectendamque putet: eademque ratione dolorem ob id ipsum, quia dolor sit, semper esse fugiendum. itaque hac usum compensationem sapientem, ut voluptatem fugiat, si ea majorem dolorem effectura sit: & dolorem suscipiat majorem efficientem voluptatem: omniaque jucunda quam sensu corporis iudicentur, ad animum referri tamen. Quocirca corpus gauderetam diu, dum praesentem sentiret voluptatem, animum & praesentem percipere pariter cum corpore, & prospicere venientem, nec praeteritam praeterfluere sinere. 16 ita perpetuas, & contextas voluptates in

1. *Qui deservit illum Carneadem curare defendere.* Patet recepti in textum lectorem Pall. tert. quart. quae Fabr. deservit, & confluente & hinc repertantur: hinc; nec quart. C. Grotius notat aliter scriptum esse Tullium.
 2. *Nam quae tibi Epicuri videtur.* Pall. sec. quart. Fabr. Vatic. *Nam quae tibi Epicuri.*
 3. *Democritum ista sentit.* Sic Pall. quatuor Var. V. & vulgò: *ita sentit, quoniam ista sentit.*
 4. *Quorum magnitudo nem brevitatem susulat, longinquitatem lenitate.* Invenit ex Victorio erui: *lenitate.* & ex Var. C. Pal. qu. nro. indicavit hoc quoque ex membr. Longobardicis & And. Schott. quamquam eum deservendat (necesse verbo utat) natiare lib. cap. 20. Nod. vulgò *lenitate.*
 5. *Quae maxime angunt.* Vatic. *quae haec maxime angunt.* Pall. sec. quart. *quae maxime angunt.*
 6. *Notatas Philosophi facere non poterunt.* Ita fecit omnes Lambini libri & Pall. or. quine Vatican. al. *si poterunt.* ac Mawzio non aucto emovendi verbum *facere*, tanquam otiosum, contra: utibus omnibus libris mss. tam Pall. quam Lambinians, denique Gulielmianis, praesertim cum n. h. delectoris aut dehonefamentis (ut idem ille notat) patitur autor C. coronianus.
 7. *Mibi amicum est Scythicum tegmen.* Etiam haec ita emendaverat ediditque Victorius, quem nemo ex posterioribus (considerate sicut & hominum pertinaciam invidiam, & invidiam pertinaciam) in egrege hac re m. ratos. sed sic Pall. qu. atuoor: *quint. in h. amicum est h. y. hinc signari.* Fabr. Var. sic Plaut. *hinc amicum est.* Mothel. ubi plura i. Helvetus Palmerius vulgò: *amicum est:* potidè.
 8. *Palaeontium sentis.* Lamb. ex conjectura Palmerium, quod in solo Pall. secundo reperit.
 9. *Quis ut delictatus.* Sic omnes editiones & libri mss. in vet. cod.

alio quibus delictatus est, quod probat Lamb. vel, *quibus delictatus:* vel, *quibus delictatus est,* quia Graecè scripsum, *δὲ ὅτι, ὅτι, ὅτι, ὅτι, ὅτι, ὅτι.*
 10. *Abduxit legatos ad cenam in Academia.* Disphicet sane haec al. illis lecto, mihi genoinis omnibus modis videri addicentibus & adducunt bus eam Pall. tert. quart. quine. al. o. vet. cod. Fab. Vat. & quos neget *abduxit ad cenam esse Latinum?* abduxit ergo recosantes. Donat. ad Adeip. T. cent. *Quae mun. valentes sed abducuntur inire.* vulgò *abduxit:* aut aliunde ex hospite abduxit: secum: quod est abducere. Teo. cent. 1. c. 1.
 11. *Nam quidem paululum.* *Inquit, à sole offererat.* Ita Victorius & Lambini. ed. decunt: & ita est quoque in Pal. prim. tert. quart. quine. Vatican. nam Fabr. *à sole abduxit.* vulgò, *à sole abduxit:* unde non absurdè Gulielmius: *à sole abduxit:* quia apud Platonem in Alexandro *μακρόν δὲ τὸ πάλιν μακρόν.*
 12. *Nec ad potendum à sole esse constet.* Insuper esse, quod vulgò suo loco abest. V. Grot. edit. Pall. sec. quart. quine.
 13. *Epus voluptates singulas in extenuantibus.* Alti *hinc ista* quod extenuat in vet. cod. edit. V. Grot. Pall. pr. quart. vulgò *singulas* nostrum defendunt Lamb. Pal. tert. quine. Vatican.
 14. *Ita perpetuas & contextas voluptates in sapientia sine fingit.* Ita Fabr. quart. *invenit in locis scripturae aut. inveniunt.*

in sapiente fore semper, 1 cum expectatio speratarum voluptatum, perceptarum memoria iungatur. Atque iis similia, ad victum etiam transferuntur, extenuantur magnificentia, & sumptus epularum, quod parvo cultu natura contenta sit. Etenim quis hoc non videt, desideria ista condari omnia? Darius in fuga, cum aquam turbidam, & cada-veribus inquinatam bibisset, negavit unquam se bibisse jucundius. Numquam videlicet sitiens biberat. Nec elarius Ptolemæus ederat: cui cum peragranti Ægyptum, comitibus non consecutis, cibarius in casa panis datus esset, nihil visum esse illo pane jucundius. Socratem ferunt, cum usque ad vesperum contentius ambularet, quæsitumque esset ex eo, quare id faceret: respondisse se, quo melius cenares oportere ambulando famerem. Quid? 2 victum Lacedæmoniorum in phiditis nonne videmus? ubi cum tyrannus cenavisset Dionysius, negavit se iure illo nigro, 3 quod cenæ caput erat, delectatum. Tum is, qui illa coxerat, 4 minime mirum; condimenta enim deservunt. Quæ tandem, inquit ille: Labor in venatu, sudor, cursum ab Eurota, fames, sitis: his enim rebus Lacedæmoniorum epulæ coniunguntur. Atque hoc non ex hominum more solum, sed etiam ex bestium intelligi potest, quæ, ut quidvis objectum est, 5 quod modo à natura non sit alienum, eo contentæ non quaerunt amplius. Civitates quædam universæ, more doctæ, parsimonia delectantur, ut de Lacedæmonis paullo antè diximus. Perfarum à Xenophonte visus exponitur: quos negat ad panem adhibere quidquam, præter nasturtium. Quamquam, si quædam etiam suaviora natura desideret, quam multa ex terra, arboribusque gignuntur, cum copia facili, 6 tum suavitate præstantia? adde siccitatem, quæ consequitur hanc continentiam in victu, adde integritatem validitatis. Confer sudantis, ructantis, refertos epulis, tanquam optimos boves: tum intelliges, qui voluptatem maxime sequantur, eos minime consecui: jucunditatem videtur esse in desiderio, non in satietate. Timotheum, clarum hominem Athenis, & principem civitatis, ferunt, cum cenavisset apud Platonem, eoque convivio admodum delectatus esset, vidissetque eum postridie, dixisse: Vestire quidem cenæ 7 non solum in præsentia, sed etiam postero die jucunda sunt. Quid, quod ne mente quidem rectè uti possimus, multo cibo, & portione completi? est præclara epistola Platonis ad Dionis propinquos: in qua scriptum est his ferè verbis, Quod cum venissem, vitæ illa beata, quæ ferèbat, 8 plena Italicarum, Syracusarumque mensurarum, nullo modo mihi placuit, hi in die saturum fieri, nec unquam permovere solum: cætraque, quæ comitantur huic vitæ, 9 in qua sapiens nemo efficitur unquam, moderatus vero multo minus. Quæ enim natura tam mirabiliter temperari potest? quo modo igitur jucunda vita potest esse, à qua absit prudentia? absit moderatio? ex quo Sardanapali opulentissi-

mi Syrix Regis error agnoscitur, qui incidi iussit in busto:

Hæc habeo, quæ edi, quæque exsaturata libido

Hæc sunt: at illa jacent multa & præclara relicta.

Quid aliud, inquit Aristoteles, in bovis, non in regni splendore, scilicet? hæc habere se mortuum dicit, quæ ne vivus quidem diutius habebat, quam fruebatur. Cur igitur diutius desiderentur? aut ubi paupertas beatos esse non finit? Siquis credo, tabulis ludis. Si quis est, qui his delectetur, nonne melius tenues homines fruuntur, quam illi, qui his abundant? est enim eorum omnium rerum tota nostra in urbe summa in publico copia. Quæ qui privati habent, nec tam multa, & ratio videtur, 11 cum in sua rura venerunt. Quos tamen pungit aliquid, cum illa unde habuunt, recordantur, 12 Dies deficient, si velim paupertatis causam defendere, aperta enim res est & quotidie nos ipsa natura admovet, quam paucis, quam parvis rebus egeat, quam vilius. Num igitur ignobilitas, aut humilitas, aut etiam popularis offensio, sapientem beatum esse prohibebit? vide, ne plus commendatio in vulgus, & hæc, quæ expectitur gloria molestia habeat, quam voluptatis. Leviculus sane nosse Demosthenes, qui illo sulcore delectari se dicebat, aquam ferentis muliercula, ut mos in Græcia est, insulstantisque alteri, *Hic est ille Demosthenes*. Quid hoc levius? At quantus orator? sed apud alios loqui videlicet didicerat, non multum ipse secum. Intelligendum est igitur, nec gloriam popularem 13 ipsam per se esse expendam nec ignobilitatem eximelendam. Veni Athenas, inquit Democritus, 14 neque me ququam agnovit. Contentum hominem, & gravem, qui gloriatur, 15 à gloria se fuisse. Anticibicis, nique qui siccibus utuntur, tuo, non multitudinis arbitrio, cautus, numerosque moderantur: vir sapiens, multo arte majore præditus, non quid verissimum sit, sed quid velit vulgus, exquiret? an quidquam stultius, quam quos singulos, sicut operarios, barbarosque contemnas, eos aliquid putare esse universos? ille vero nostras ambitiones, levitatesque contemnet, honoresque populi, etiam ultra delatos, repudiabit: nos autem eos nescimus, ante quam poenitere cepit, contemnere. Est apud Heraclitum physicum de principe Ephesiorum Hermodoro, universos ait Ephesios esse morte multandos, quod cum civitate expellerent Hermodoro, ita locuti sunt: 16 Nemo de nobis unquam excellit, si qua exstitit, alio in loco, & apud alios sit. An hoc non ita si omni in populo? nonne omnem exsuperantiam virtutis odentur? quid? Aristides (malo enim Græcorum, quam nostra proferre) nonne ob eam causam expulsi est patria, quod præter modum iustus esset? Quare is igitur molestus vacant, qui nihil omnino cum populo contrahunt? quid est enim dulcius otio literato? iis dico literis, quibus infinitatem rerum, atque naturæ & in hoc ipso mundo cæli, terræ, maris cognoscimus. Contempto igitur honore, contenta

1. Cum expectatio speratarum voluptatum, perceptarum memoria iungatur. Antiochus summam hanc scripturam edidit: Victorios, neque improbat Lambinus, mavult tamen; cum expectatio speratarum, perceptarum memoria iungatur se, cum perceptarum memoria iungatur, sed non est necesse inveni lib. 5. itas exordii orationes: ut edimas habent quocumque Palat. tert. quart. Fabr. Vatican. vulgus; cum expectationi speratarum, perceptarum memoria iungatur. Pal. sec. cum expectatione speratarum.

2. Quis enim Lacedæmoniorum in Phiditis nonne videmus? Quinque Pal. Vatic. Fabr. al. Ph. lxxv.

3. Quod cenæ caput erat. Pal. sec. quart. rapuerat tert. capuerat. non intelligo.

4. Minime mirum; condimenta. Rectius sic quinque Pal. Vat. edit. Victor. u. vulgus. in simi mirum arguit.

5. Quod modo à natura non sit alienum. Palat. quinque quomodo. Vatican. quod à natura non sit a.

6. Cuius suavitate præstantia. Lambinus & Gulielmus ex conjectura præstantia.

7. Non solum in præsentia. Fabr. præsentia.

8. Plena Italicarum, Syracusarumque mensurarum. Non Syracusanarum, vulgo editi Vict. præferunt Pall. tert. quart. Fabr. Vatic.

9. In qua nemo sapiens efficitur unquam. Assensum præbu Lambino impellente vis præterea tribus Palat. Fabr. Vat. can. at Pal. quart. afficitur. vulgus sic ut.

10. Nistra in velle summa in publico copia. Expungunt prius in, Palat. tert. quart. quint. & videtur omnino supervacuum.

11. Cum in sua rura venerunt. Sic quatuor Pall. (nam in quinto hæc omnia sunt) & Fabr. vulgus venerunt.

12. Dies deficient. Palat. tert. Vatic. deficient. alii ex conjectura, Dies me deficient.

13. Ipsam per se expendam. Inveni alterum se ex mss. Pall. quatuor.

14. Neque me ququam agnovit. Rectè Lambinus & veras codices ignorat: si ibi, quod neque in Palat. prim. tert. agnoscitur. Vide Victor. lib. XIX. c. 22. Palat. quart. neque me ququam ibi ignorat.

15. A gloria effisse. Ita verè duo codd. in Lamb. monique in Crispandis: sic Ov. d. 10. Nec Chanu asari ubi sic Curcius: pluribus eorum omnibus assu si fore tuum lib. 1111. vulgus ablu sit.

16. Nemo de nobis unquam excellit; si qua exstitit. Ita rectè accuratissimus Victorius, neque aliter Pal. sec. quart. quint. Vatic. vulgus: sed si qua est.

verna pecunia, quid relinquatur quod extreme scendum sit
 exitium, credo: quod in maximis malis ducitur, id si
 propter alienam, & offensam populi voluntatem malum
 est: quam sit ea concinnanda, paulo ante dictum est.
 Sin abesse patria miserum est: plene miserorum provin-
 ciae sunt: ex quibus admodum pauci in patriam revertun-
 tur. At multatur bonis exsules. Quid tum? parumne
 multa de toleranda paupertate dicuntur? Jam vero exsi-
 lium, si rerum naturam, non ignominiam nominis quaeri-
 mus: & quantum demum a perpetua peregrinatione dif-
 fert? in qua urates suas philosophi nobilissimi con-
 sumserunt Xenocrates, Crantor, Arcellus, Lacydes, Aristo-
 teles, Theophrastus, Zeno, Cleanthes, Chryppus, Antipa-
 ter, Carneades, Panactius, Clitomachus, Philo, Antiochus,
 Posidonius, innumeraeque alii: qui semel egressi, nun-
 quam domum revertere. At enim sine ignominia affi-
 cere sapientem, de sapiente enim haec omnis oratio est,
 cui iure id accidere non possit: nam iura exulatum con-
 solari non oportet. Postremo ad omnes casus facillima
 ratio est eorum, qui ad voluptatem ea referunt, quae se-
 quantur in vita, & ut, quocumque haec loco suppeditetur,
 ibi beate queant vivere. Itaque ad omnem rationem Teu-
 cri vox accommodari potest.

Patria est, ubicumque est bene.

Socrates quidem cum rogaretur, curatum se esse diceret:
 Mandemus, inquit totius enim mundi se incolam, & ci-
 vem arbitrabatur. Quid T. Albius? nonne animo acqui-
 simo Athenis exul philosophabat? cui tamen illud
 ipsum non accidisset, si in rebus quietens, Epicuri legi-
 bus paruisset. Qui enim beatus Epicurus, quod in patria
 vivebat, & quam quod Athenis Metrodorus? aut Plato
 Xenocrates vincebat, aut Polemo Arcellam, quo esset bea-
 tius? Quam vero ista civitas & rimanda est, ex qua boni,
 sapientesque pelluntur? Demaratus quidem T. Aquini,
 regis nostri, pater, tyrannum Cypselum quod ferre non
 poterat, fugit Tarquinius Corinthus, & ibi suas fortunas
 constituit, ac liberos praecepsit. Num fultus anteposuit
 exsili libertatem domesticae servituti? Jam vero *metu animi*
substantivum, agnominis, obliuione, lenientis, vraduella
animi ad voluptatem. Non tunc est ulla igitur Epicurus au-
 sus est dicere, semper in pluribus bonis esse sapientem,
 quia semper sit in voluptatibus. Ex quo efficitur ille,
 quod quaximus, ut sapiens semper beatus sit etiamne, si
 sensibus carebit oculorum, si aurium? Etiam, nam ista
 ipsa contempnit. Firmum enim, horribilis ista cecitas qui-
 bus tandem caret volu praecepsit? cum quidam etiam dipo-
 tent, ceteras voluptates in ipsis habitare sensibus: quae au-

tem a dispectu percipiuntur ea non versari in oculorum ul-
 la iucunditate: ut ea, quae gustemus, olfaciamus, tracte-
 mus, audiamus, in ea ipsa, ubi sentimus, parte versentur:
 in oculis nihil sit, animus accipit quae videmus. Ania-
 mo autem multis modis, variisque delectari licet, etiam
 si non adhibeatur ad dispectus. Loquor enim de docto ho-
 mine, & erucito, cui vivere est, cogitare, sapientis autem
 cogitatio non ferre ad investigandum adhibet oculos
 advocatos, etenim si nos non admittit vitam beatam, cui dies
 nostri simili adimas? nam illud Antipatti Cyrenaeici est
 quidem paulo obsecrans, sed non ad iura sententia est:
 eajus cecitatem cum mulierculam lamentatur, *Quid agi-
 tur:* inquit: *an vobis nulla videtur voluptas esse noxia?*
 Appium quidem veterem illum, qui caecus annos multos
 fuit, & ex magistratibus, & ex rebus gestis intelligimus,
 in illo suo casu nec privato, nec publico munere detulisse.
 & G. Drusi domum compleri a consultoribus solitam ac-
 cepimus: cum, quorum res esset, sua ipsi non videbant,
 caecum adhibebant ducem. Pueris nobis, Cn. Aufidius pra-
 torius & in senatu sententiam dicebat, nec amicis deli-
 berantibus deerat & Graecam scribebat historiam, & vi-
 debat in litteris. & Diodorus Stoicus, caecus, multos annos
 domi nostrae vixit. Is vero, quod credibile vix esset, cum
 in philosophia multo etiam magis assidue, quam antea,
 versaretur, & cum sibus Pythagoreorum more uteretur,
 cumque ei libri nocteis, & dies legerentur, quibus in stu-
 diis oculis non egebat: 10 tum quod sine oculis fieri posse
 vix videtur, geometria munus tuebatur, verbis praecipiens
 discipulis, unde, quod, quamque lineam scriberent, et Au-
 scleptadem ferunt, non ignobilem, Eretricum philoso-
 phum, cum quidam quaxeret, quid ei cecitas attulisset re-
 spondisse, *puerum ut non esset comitator.* Ut enim vel summa
 paupertas tolerabilis sit, si liceat, quod quibusdam Graecis
 quotidie: sic cecitas ferri facile possit, si non desint sub-
 stantivum. Democritus luminibus amissis, alba scia-
 licet, & atra discernere non poterat: ac verò bona, mala
 aqua, iniqua: honesta turpia: multa inutilia, magna, par-
 va poterat: & sine varietate colorum licebat vivere beate
 sine notione rerum non licebat. Atque hic vit impedire
 animi etiam aciem ad dispectu oculorum arbitrabatur: &
 12 cum alii saepe quod ante pedes esset, non viderent, 13 it-
 le infinitatem omnem peregrinabatur, ut nulla in extremi-
 tate confisteret. Fraditum est etiam, Homerum caecum
 fuisse. At eius picturam, non poeum, videmus. Quae re-
 gio, quae ora, qui locus Graeciae, 14 quae species formae,
 quae pugna, quae acies, quod remigium, qui motus homi-
 num, qui ferarum, non ita expictus est, ut, quae ipse non
 vide-

1. *Sic dicitur patria (sive est.)* Delevi praepositionem ad non necessa-
 rium ex quo Pall.
 2. *Quoniam dicitur a peregrina dicitur differre.* Pall. quatuor prio-
 ribus dicitur dicitur, vel, dicitur, praeposita peregrina, diff. Vatican. quantum
 tunc ad praeposita, dicitur.
 3. *Ac tunc, qui quibus dicitur, sapientem de sapiente enim haec omni-
 bus est.* Vereque in nos ista edidit iudicavit: exstat autem sic in
 Pall. sic tunc quatuor, patim quod ut Fabr. Varic. vulgo: *Ac tunc* non
 sine ratione affertur dicitur dicitur. *de sap. enim enim in haec omni dicitur.*
 Immo impens placet conjectura Manuti, *dicitur non esse sine igno-
 minia.* Immo impens placet conjectura Manuti, *dicitur non esse sine igno-
 minia.*
 4. *Ut quocumque ac locis suppeditetur.* Recepti ex V. Storii editione,
 Pall. quatuor, Varic. Fabr. vulgo: *suppeditetur.*
 5. *Quoniam Athenis Metrodorus?* Ita ord nant V. Storii editio, Pall.
 sic, quae quatuor vulgo: *quoniam Metrodorus quod Athenis?*
 6. *Gaii Drusi dicitur.* Sic praet legendum Pall. quatuor qui rogerit Gaii
 Drusi. Pall. ter. Gombi dicitur. Fabr. dicitur. Mart. Gaius Pall. ter. Gra-
 uis vulgo: *C. Gaius Drus in repositus est.*
 7. *Dicitur compitit a dicitur hinc sibi sibi.* Immissi tunc de Pall. qui-
 bus Gomb. Marti.
 8. *Idem dicitur caecus.* Ut V. Storius & Lambinus edidit dicitur ex-
 primendum dicitur: quae sic quatuor Fabr. Pallat. nam secunde. *Dicitur*,
 vulgo *Dicitur.*
 9. *Idem dicitur dicitur.* Sic rectus ver. eod. Pall. quatuor. ipse Lambin.
 quatuor Pall. quatuor. *idem dicitur dicitur.* vulgo: *idem dicitur dicitur.*

10. *Tum quod sine oculis fieri posse vix videtur.* Leviculum particulam
 tum pro tunc in m. ut vix, jubente ac praeviente solentissimo edidit core Vi-
 dicitur, cum quatuor Pall. prioribus.
 11. *Ac tunc dicitur sibi non ignobilem, Eretricum Philisophum.* Retinere
 lecti nonem Victoris, quam & Lambinus sequens est: quia partim o-
 pis a libr. Pall. aliterque, quorum prim. ut & Victoris *hircum*, tunc
 dicitur dicitur, quod pro me ad dicitur veniat. Palatinus quart Mart. *metri-
 cum* Fabr. Gomb. dicitur. Palat. quatuor. *medicum*, ut & Lambinus in
 prim. dicitur. *idem dicitur sibi non ignobilem, Eretricum Philisophum.* vulgo: *ut in dicitur dicitur*
 quod per me placet Schor. o lib. 2. cap. 2. Nodoram.
 12. *Cum alii quod ante pedes esset non viderent.* Sic ordinavi ex Victoris
 edit. Pall. pro tert. quatuor Fabr. vulgo: *quod ante pedes.* Propeit. *Ante*
pedes cum hircum sibi non viderent. Terent. Adeiph. act. III. sc. 3.
Idem est super, non quod ante pedes non viderent.
Idem est, sed enim illa quae fuerunt sunt.
 Feret ut Graeci *ante pedes, non dicitur*, ut Sophocles, idem mi-
 nus assentor Pall. ter. ter. representant: quod ante esset, non viderent.
 13. *Idem infinitatem omnem peregrinabatur.* Infolentor dicitur, qui ne
 succederet Lambinus, nihil intonatum, nil legit inas sibi: qui per
 legit: *idem infinitatem*, sed illo melius Fabr. *idem per infinitatem*, Pall. ve-
 ro quatuor *idem infinitatem*, qui & mox legit: *ut nulla extremitate cingit*
 fuerit.
 14. *Quae species formae, quae pugna.* Ver. eod. & Fabr. quae species formae
 magis pugna, non melius vulgari: eandem notat sapientem.

videtur, nos ut videremus, effecerit? 2. quid ergo aut Homero ad delectationem animi, ac voluptatem, aut cuiquam docto defuisse unquam arbitramur? 3. aut, ni ita se res haberet, Anaxagoras, ut hic ipse Democritus, agros, & patrimonia sua reliquissent; huic discendi, quærendique 3. divinæ delectationi toto se animo dedissent? Itaque augurem Tiresiam, quem sapientem fingunt poetas, nunquam inducant deplorantem cecitatem suam: at verò Polyphemum Homerus cum immanem, ferumque finisisset, cum arietem etiam colloquentem facit, ejusque laudare fortunas, quod, quæ vellet, ingredi posset, 4. & quæ vellet, attingere. Rectè hic quidem, nihilo enim erat ipse Cyclops quam aries ille, prudenter. In surditate verò quidnam esse mali? erat surdus M. Cæcilius: sed aliud molestius, quod male audiebat, etiamsi, ut mihi videbatur, injuria, 5. Epicurei nostri Græcè ferè nesciunt, nec Græci Latine, ergo hi in illorum, & illi in horum sermone turdi; omnesque id nos in his linguis, quas non intelligimus, quæ sunt innumerabiles, surdi profectò sumus. At vocem citharædi non audiunt: ne sit idem quidem serratum, cum acuitur: 6. aut grunnitum, cum jugulatur suis: nec, cum quiescere volunt, fremitum murmurantis maris. Et, si cantus eos forte delectant, primum cogitare debent, antequam hi sint inveni, multos beatè vixisse sapientis, deinde multo majorem percipi posse legendis his, quam audiendis, voluptatem. Tum, ut paullo ante cæcos ad aurium traducebamus voluptatem, sic licet surdos ad oculos, etenim qui secum loqui poterit, sermonem alterius non requirit. 7. Congerantur in unum omnia, ut idem oculis, & auribus captus sit: prematur etiam doloribus acerrimis corporis: qui primum per se ipsi plerumque conficiunt hominem: si forte longinquitate producti vehementius tamen torquent, quam ut causa sit, cur ferantur: quid est tandem, nisi boni, quod liboremus? potius enim præstò, est, quoniam mors ibidem est, æternum nihil sentienti receptaculum. Theodoros Lyfimacho mortem minuantem: *Magnum verò*, inquit, *effecisti, si canaridum vim consecutus es.* Paulus Periz deprecanti, ne in triumpho duceretur, 8. *In tua id quidem potestate est.* Multa primo die, cum de ipsa morte

quæ reseremus: non pauca etiam postero, cum ageretur de dolore, sunt dicta de morte: quæ qui recorderetur, haud sanè periculum est, ne non mortem sui optandam, aut certe non timendam putet. Mihi quidem in vita, servanda videtur illa lex, quæ in Græcorum convivis obtinetur: *Auribus, inquit, aut abeat.* Et rectè. Aut enim fruatur aliquis pariter cum aliis voluptate potandi: aut, ne sobrius in violentiam violentorum incidat, ante discedat: sic injuria fortunæ, quas ferre nequeas, 9. defugiendo relinquas. Hac eadem, quæ Epicurus, totidem verbis dicit & Hieronymus. 10. *Quod si in philosophi, quorum ea sententia est, ut virtus per se ipsa nihil valeat, 11. omneque quod honestum nos, & laudabile esse dicimus, id illi casum quiddam, 12. & inani vocis sono decoratum esse dicant: & tamen semper beatum sentent esse sapientem: 13. quid tandem à Socrate & Platone profectis philosophis faciendum putes? quorum alii tantum præstantiam in bonis animi esse dicunt, 14. ut ab his corporis externa oblerent: alii autem hæc ne bona quidem ducunt; in animo reponunt omnia. Quorum controversiam solebat tanquam honorarius arbiter, judicare Carneades, nam cum, quæcumque bona Peripateticis eadem Stoicis commoda viderentur, neque tamen Peripateticis plus tribuerent divitiis, bonæ validudini, ceteris rebus generis ejusdem, quam Stoicis: cum ea, re, non ponderarentur: 15. causam esse desiderandi negabat. Quare hunc locum ceterarum disciplinarum philosophi quemadmodum obtinere possint, ipsi viderint. Mihi tamen gratum est, quod de sapientium perpetua bene vivendi facultate dignum quiddam philosophorum voce profiterentur. Sed quoniam manè est eundem, has quinque dierum disputationes memoria comprehendamus. Equidem me etiam conscripturn arbitror: ubi enim melius uti possumus hoc, cuiusmodi est, otio? d. Butumque nostrum hos libros alteros quinque mittemus: à quo non modo impulsus sumus 16. ad philosophascriptiones verum etiam lacessit. In quo quantum ceteris profuturi sumus, non facile dicemus: nostris quidem acerbissimis doloribus, variisque, & undique circumfusis molestiis alia nulla potuit inveniri levatio.*

M. TULLII

1. *Quid ergo aut Homero delectationem animi.* Valgò: *Homero ad delectationem animi.* Fab. item Pall. secund. quart. quint. delectationem animi aut voluptatem aut cuiquam.
2. *Auribus, inquit, aut abeat.* Pall. tert. aut nuda se res haberet, quart. aut nuda se res haberet.
3. *Divina d'li desioni esse se animo dedissent.* Sic quinq. Pall. & Fab. & quinq. hri Lamb. no quod magis probat, quem vulgò dicit d'esse.
4. *Et quæ vellet attingere.* Quodam, ut monet Lamb. ex quæ vellet attingere. Fabr. Gembl. Mart. Pall. sec. quinq. ex quem vellet attingere. Pall. quart. quæ vellet attingere. alii attingere, quæ vellet attingere, quæ vellet attingere.
5. *Epicurei nostri Græcè ferè nesciunt.* Infulsius nobis vulgò: *Græci ferè nesciunt.* In hanc elegantiam debemus Pall. tert. quart. Fabric. Gembl. Vatic.
6. *Aur grunnitum, cum jugulatur suis.* Cum Victor. consentient m' Suffridi. Vat. Gembl. vulgò fuit.
7. *Congerantur in unum omnia.* Ind. tavi in Crepundis, exhiberi à Fabric. anot. eong. equat. Vat. n. ne, congregetur in unum.
8. *In tua id quidem potestate est.* Revocavi, ex: tã vulgata hæc, in tuas, inquit, potestatem Victorii. Pall. pr. tert. quart. quint. Va-

tic. Fabr. Pallat. secund. id in tua quidem potestate est.
9. *Defugiendo relinquas.* Pallat. secund. Fabr. diff. 10. *Quod si in philosophi quorum.* Seq. uti sumus Lamb. à prim. sec. quart. Vat. amplius in: aut; vulgò, quod si in Philosophi.
11. *Omneque quod honestum nos & laudabile esse dicimus.* Infulsius arunt copulam quæ Victor. Pall. pr. sec. quart. quint. Fabr. Vanc. neque nobis omittendam. ceterum Pall. sec. quart. quint. al. vet. eod. dicimus. Pallat. pr. dicimus.
12. *Inani vocis sono decoratum esse.* Alii inani, sed illud servant Pall. sec. quart. quinq. Vat. denique Gembl. ip. a. no. edic. o. Vict.
13. *Quid tandem à Socrate & Platone profectis Philosophis.* Hoc maluit quia sic in Vat. o. hocque olim Guilielmus; sed ex quo lib. o. non addit: quippe notat. p. f. s. l. a. Socrate, dicitur, 13. 13. malim tamen profectis, ut semper nos Cicero loqui consuevit.
14. *Ut alius corporis externa oblerent.* Sic reperit in Pall. quinq. Fabr. Gembl. Mart. vulgò ineptè: oblerentur.
15. *Causam esse desiderandi negabat.* Sic Victorius, Pall. prim. tert. quint. Gembl. Mart. Vatic. at Pall. sec. quart. desideranti Fabr. diff. revocavi. vulgò: d'esse dendi.
16. *Ad Philosophascriptiones.* Elegantius hoc in Pall. sec. quart. Vtrichian. Gembl. alias Philosophicas.

M. TVLLII CICERONIS DE

NATVRA DEORVM

AD

M. BRVTVM.

LIBER PRIMVS.

C. Velleius, Epicureus; C. Cottus, Academicus; Lucilius Balbus, Stoicus; Cicero auditor disputationis.

Uix multae res in philosophia nequaquam factis adhuc explicatae sunt, tum perdifficilis, Brute, (quod tu minime ignoras,) & perobscura quae ratio est de natura deorum: quae 1 & ad aequum animi pulcherrima est, & ad moderandam religionem necessaria. De qua tam variae sunt doctrinae morum hominum, tamque discrepantes sententiae, ut magno argumento esse debeant, causam, id est, principium philosophiae, esse scientiam? prudenterque Academicos a reliquis philosophis exhibuisse, quid est enim? temeritate fortius? aut quid tam temerarium, tamque indignum sapientis gravitate, atque constantia, quam aut falsum sentire, aut quod non satis explorate perceptum sit, & cognitum, sine ulla dubitatione defendere? velut in hac quaestione, plerique (quod maxime verisimile est, & quo omnes duce natura vehimur,) DEOS esse dixerunt: dubitantes si Protagoras nullus esse omnino Diogenes Melius & Theodorus Cyrenaicus putaverunt. Quis vero deos esse dixerit, tanta sunt in varietate, & ac dissensione, ut eorum molestum sit dinumerare sententias. Nam & de figuris deorum, & de locis, atque sedibus, & aliis in vita multis dicuntur: & de his summa philosophorum dissensione certatur, quod verò maxime rem, cuius amplexus continet, utrum nihil mulsantur, & omnino curantur, & administratione rerum vacent, an contra ad his & a principio omnia facta, & constituta sint, & ad infinitum tempus regantur, neque moveantur, in primis quae magna dissensio est, eaque nihil diudicetur, in summo errore necesse est homines, atque in maximam rerum ignorantiam versari. Sunt enim philosophi, & fuerunt, qui omnino nullam habere censuerint humanarum rerum procuratorem deos. Quorum libere sententia est, quae potest esse pietas? quae sanctitas? quae religio? haec enim omnia, putè ac castè tribuenda deorum numini sita sunt, si non advertuntur ab his, & si est aliquid à diis immortalibus hominum generi tributum. Sin autem dii necque possunt nos iuvare, neque volunt; nec omnino curant; nec quid agamus animadvertunt; nec est quod ab his ad hominum vitam permanere possit; quid est, quod illos

diis immortalibus cultus, honores, preces adhibemus? In specie autem fictae simulationis, sicut reliquae virtutes, ita pietas inesse non potest, cum quae simul & sanctitatem, & religionem tolli necesse est: quibus sublati, perturbatio vitae sequitur, & magna confusio. Atque haud iccirco, an pietate adversus deos sublata, fides, etiam, & societas humani generis, & una excellentissima virtus, iustitia tollatur. Sunt autem alii philosophi & hi quidem magni, atque nobiles, qui deorum in mente, atque ratione omnem mundum administrari, & regi censeant: neque verò id solum, sed etiam ab iisdem vita hominum consuli, & provideri, nam & fruges, & reliqua, quae terra pariat, & tempestates, ac temporum varietates, calique mutationes, quibus omnia, quae terra gignat, maturata pubescant, à diis immortalibus tribui generi humano putant: multaque, quae dicuntur in his libris, colligunt: quae talia sunt, ut & ipsi dii immortales ad usum hominum fabricati viderentur. Contra quos Carneades ita multa disseruit, ut excitaret homines non socordes ad veri investigandi cupiditatem, res enim nulla est, de qua tantopere non solum indocti, sed etiam docti dissentiant, quorum opinionem cum tam variae sint, tamque inter se dissidentes: alterum fieri profectò potest, ut eorum nulla: alterum certè non potest, ut plus una vera sit. Quae quidem in causa & benevolos oburgatores placare, & invidiosos vituperatores confutare possimus, ut alteros reprehendisse poeniteat, alteri didicisse se gaudeant. Nam quae ad monent amicos, docendi sunt: qui insectantur, repellendi. Multum autem fluxisse video de libris nostris, quos compluribus brevi tempore edidimus, variumque sermonem, partim admirantium, unde hoc philosophandi nomen subitò studium exstitisset: partim, quid quaque de re certi haberemus, scire cupientium. Multis etiam sensu mirabile videri, eam nobis potissimum probatam esse philosophiam, quae lucem eriperet & quasi noctem quandam rebus offunderet, desertaque disciplinae, & se in pridem relictae, patrocinium nec opinatum à nobis esse susceperunt. Nos autem nec subitò cupimus philosophari: nec mediocrem à primo tempore aetatis in eo studio operam, curamque

1. Ad agendum animi. Ita Palli nata VVouerii duo cognationem, quod minus placet quamvis exiret ad oram Lambinianam videntur. Turnebus, qui impugnat agere enim Moreti lib. x. v. c. 14. 2. Venerat agendum istud adicit, causam id est, principium Philosophiae est scientiam. Vocula ut non comparat in Pal. sec. au. tert. nam principium ab initio mut. hoc est, ut ad caput XI. optimè x. quoniam non est, tu secundas agi Palat. sec. tert. pro scientiam, exhibentur. Memoriam publicè in scientiam, contra Turnebum qui consulatur dicitur. 3. Temeritate fortius. Palat. tert. impugnat, sed ille est scriptura recentior aliterum rellat in secundis duobusque quos exco. sicilianus noster VVoueratus, neque aliter Victoriana: & perp. acet., propugnatore Turnebus quod quid oblatret Lambinus. 4. Eius more dicitur natura verimur. Gul' elmi liber quidam verimur, quod si placent neque aliter Palat. sec. qui tamen praeterea, emittit.

diates, etc. nam tert. & quod hic duo natura verimur, quae hinc ex scriptorum licentia est? 5. Ad istud agere, ut est, mel. sed inveniatur, etc. Est ab editione V. Grotii, ad stipulaturque Pal. sec. & alter VVouerii vulgari & d. istud agere, ut est, mel. sed inveniatur, etc. Lambino quidem etiam displicuit. Hic constituit, delectum cupit ideo tantum, quod et displicet. 6. Dicitur huius summa, etc. Sed si hinc incertamquam potestatem inveniatur Grotii editionis, ut ex scripto eum notam ponit P. & vero Pal. sec. habet, de quo summa; ut apparet v. lex diversitate scripturae de filio. 7. Cuius, ut in, etc. mel. hanc, & omni. Sic omnino Gul' elmi, & Palat. tert. nam lex, ut in, vulgari; continet hanc, etc. mel. hanc, ut in, v. dicitur & Lambinus. 8. Et iam pridem relictae. Pal. sec. & iam quidam scripturae relictae, idemque supra ubi habebamus, alterum fieri scripturae, & in scripturae alterum, etc. ut inveniatur.

consonamus, & *etiam minime videbatur, tum maxime philo-*
phabamur. quod & orationes declatant, referunt philosopha-
 rum sententias, & doctrinarum hominum familiaritates,
 quibus semper domus nostra floruit: & principes illi, Dio-
 dotus, Philo, Antiochus, Posidonius à quibus instituti su-
 mus. Et si OMNIA PHILOSOPHIAE præcepta referuntur
 ad vitam: 1. arbitramur nos & publicis, & privatis in rebus
 ea præstitisse, quæ ratio & doctrina præfererit. Sin au-
 tem quis requirit, quæ causa nos impulerit, ut hæc tam se-
 rò literis mandaremus, nihil est, quod expedire tam facile
 possimus. Nam cum otio langueremus, & is esset resp. sta-
 tus, ut eam unius consilio, atque cura gubernari necesse esset: pri-
 mum ipsius resp. causa philosophiam nostris hominibus
 explicandam putavi, magni existimans interesse ad decus
 & laudem civitatis, res tam graveis, tamque præclaras La-
 tinis etiam literis contineri. 2. Eoque me minus instituti
 mei poeniter, quòd facile sentio, quam multorum non mo-
 dò *disfendi*, sed etiam *scribendi studia* commoverim. complu-
 res enim 3. Græcis institutionibus eruditi, ea, quæ didice-
 rant, cum civibus suis communicare non poterant, quòd
 illa, quæ à Græcis accepissent, Latine dici posse diffide-
 rent, quo in genere tantum profecisse videmus, ut à Græcis
 ne verborum quidem copia vinceremur. *Hortata* etiam
 est, ut me ad hæc confertem, *animi aegritudo*, fortuna ma-
 gna, & gravi commota injuria 4. cuius si majorem aliquam
 levationem repetire potuissem, non ad hanc potissimum
 confugissem. Ea verò ipsa nulla ratione melius frui potui,
 quam si me non modo ad legendos libros, sed etiam ad to-
 tam philosophiam pertractandam dedissem. Omnes au-
 tem ejus partes, atque omnia membra tum facillimè no-
 scuntur, cum tota quaestiones scribendo explicantur. est e-
 nim admirabilis quædam continuatio, seriesque rerum, ut
 alia ex alia nexa, & omnes inter se opte, colligataque vi-
 deantur. Qui autem requirunt, quid quæque de re ipsa in-
 venimus, curiosius id faciunt, quam necesse est. *non enim tam*
audaces in disputando, quam rationum momenta querenda sunt.
 quin etiam obest plerumque iis, qui discere volunt, au-
 dicitas eorum, qui se docere profitentur. desinunt enim
 suum iudicium adhibere: id habent ratum, quod ab eo,
 quem probant, iudicatum videtur. Nec verò probare soleo
 id, quod de Pythagoreis accepimus: quos ferunt, si quid
 astringant in disputando, cum ex eis quaeretur, quare
 ita effecti, respondeat solitos, *Ita dixit*. ipse autem, erat
 Pythagoras, tantum opinio præjudicata poterat, ut etiam
 sine ratione valeret auctoritas. Qui autem mirantur, nos
 hanc potissimum disciplinam secutos, his quattuor Aca-
 demicis libris satis responsum videtur. Nec verò delentatum,
 relictarumque rerum patrocinium suscepimus. *non enim*
hominum veteris sententia quoque occidunt: sed lucem aucto-
ris fortasse desiderant: ut hæc in philosophia ratio con-
tra omnia dissetendi, nullamque rem aperte iudicandi, pro-
fecta à Socrate, repetita ab Arcefila, confirmata à Carne-
adei vitio, sed tarditate hominum arbitror contigisse. Nam
 si singulas disciplinas percipere, magnum est: quantum ma-
 jus omneis: quod facere iis necesse est, quibus propositum

AB

est, veri respiciendi causa, & contra omnes philosophos, &
 pro omnibus dicere. Cujus rei tanta, tamque difficilis
 facultate in consuetum esse me non profiteor: *secutus esse*
me fero. Nec tamen fieri potest, ut, qui hac ratione
 philosophentur, ii nihil habeant, quod sequantur. Dilectum
 est omnino hac de re alio loco diligentius: sed quia ni-
 mis in docilis quidam, tardique sunt, *admonendi videtur sa-*
piens. 5. non enim sumus ii, quibus nihil verum esse videat-
 tur, sed ii, qui omnibus veris falsa quædam adiuncta esse
 dicamus, tanta similitudine, ut in iis nulla in sit certa re-
 dicandi, & assentiendi nota, ex quo existit & illud, *multo*
esse probabilis: quæ quamquam non percipiuntur, ta-
 men quia vitium haberent quendam indignon, & illu-
 strem, his sapientis vita regetetur. Sed jam, ut omni me
 invidia liberem, ponam in medio sententias philosopho-
 rum de natura decum, quo quidem loco convocandi om-
 nes videntur, qui, quæ sit ea, tum vera, iudicent. Tum
 de modo mini prolixè Academi videbitur, si aut consen-
 serint omnes, aut erit inventus aliquis, qui, quid verum
 sit, invenit. Itaque mihi libet exclamare, & ut Staius in
 Synephebis:

Pro deum 7 populorum omnium adolescentium
Clamo, postulo, obsecro, oro, ploro, atque imploro fidem,
 non levissima de re, ut queritur ille,

Fieri in civitate facinora capitalia?

Ab amico amantem argentum accipere meretrici non vult:

sed uto diis, cognoscant, animadvertant, quid de religio-
 ne, pietate, sanctitate, careremoniis, fide, iurejurando,
 quid de templis, delubris, sacrificiisque solemnibus, quid
 de ipsis auspiciis, quibus nos præsumus, existimandum
 sit. hæc enim omnia ad hæc de diis immortalibus qua-
 litionem referenda sunt. Profectò eos ipsos, qui se aliquid
 certi habere arbitrantur, *addubitare cogit doctissimi* morum
 hominum de maxima re tanta dissenso. Quod cum sæpe
 aliàs, tum maxime animadverti, cum apud C. Cottam
 familiarem meum, accuratè sanè, & diligenter de diis
 immortalibus disputatum sit. Nam, cum feris Latinis ad
 eum ipsius rogata, accessitque venissem, ostendi eum
 sedentem in exhedra, & cum C. Velleio senatore dispu-
 tantem: ad quem tum Epicurei primas ex nostris homi-
 nibus deferebant. Aderat etiam Q. Lucilius Balbus, qui
 tanto progressus habebat in Stoicis, ut cum excellentibus in
 eo genere Græcis compararetur. Tum, ut me Cotta vidit,
 Peropporunt, inquit, venis, oritur enim mihi magna de
 re altercatio cum Velleio: cui, pro tuo studio, non est
 alienam te interesse. Atqui mihi quoque videor, inquam,
 venisse, ut dicis, opportune. tres enim trium disciplina-
 rum principes convenistis. M. enim Piso si adesset, nul-
 lus philosophia, eorum quidem, quæ in honore sunt, va-
 careret locus. Tum Cotta, Si, inquit, liber Antiochi no-
 strum: qui ab eo nuper ad hunc Balbum missus est, vera lo-
 quitur: nihil est, quod Pisonem, familiarem tuum, desi-
 deres. Antiocho enim Stoici cum Peripateticis re concurrens
 videtur, *verbi discipulare:* quo de libro velim scire, Bal-
 be, quid sentias. Egone? inquit ille miror, Antiochum,
 hominem in primis acutum, non vidisse, interesse pluri-
 mum inter Stoicos, qui honesta à commodis non nomine
 sed

1. *Adstruunt ut & publicè.* Non agnoscat Gulelmii P. pronomen
 nos: poteratque abesse.

2. *Neque me minus instituti mei poeniter.* Hæc Pal. secund. me, nec re-
 quiritur.

3. *Græcis institutionibus eruditi.* Dico postrema non est in Palat.
 secund. unde venit suspicari, posse & duas priores esse manus alienas.
 sanè si non adfuit, non desideres aut si d. camus hæc belle locum suum
 tuet, tunc profecto tolli poterant infra, *quæ à Græcis accepissent.*

4. *Curis si majorem, etc.* Non ita absurde duo mil. V. G. ut vult, cui
 si, quomodo & publicè ab Aldo avo. restat tamen alterum in Victo-
 riana, & Pal. nostris.

5. *Non enim sumus ii.* Palat. secund. tenuit si, neque videtur ne-
 cessarium.

6. *Ut Staius in Synephebis.* Exterminanda vox *Staius*, que non est
 in Palatino. terr. ejusque loco habetur in secund. Tertius, in P. Gu-
 lielmi, *Plautus*, occupat omnes edd. Aldinas, Victorianas,
 Lambinianam, nam Bruti: nam Sturmii, aliorum, cur consulum? tra-
 duces sunt protum.

7. *Populi tam omnium adolescentium.* Versus supplendi causa repetit
 Gulelmium, populari: un omnium, *omnium adolescentium* un, lepidè.

8. *De diis immortalibus disputatum sit.* Sic Pal. sed vox ultima non
 requiritur. Gulelmium ejus vice malebat fuis.

9. *Cum C. Velleio senatore & disputantem.* Palat. secund. *disputantem* Stai-
 natore argu. recte talis positio d. Chæmæ de senatore, non esse Tullii
 sed Iulianæ, cuius; nisi forte tale vero illi agnomen.

sed genere toto disjungerent: & Peripateticos; qui honesta commiserunt cum commodis, ut ea inter se magnitudine, & quasi gradibus, non genere differrent. hoc enim est non verborum parva, sed rerum permagna dissensio. Verum hinc alius: nunc quod cepimus, si videtur. Mihi verò, inquit Cotta, videtur. Sed ut hic, qui intervenit, me intuens, ne ignoret, quæ res agatur, de natura agebamus deorum. quæ mihi videretur perobscura, ut semper videri solet; Epicuri ex Velleio scitebar sententiam, qua mox, inquit, Vellei, nisi molestum est, repetere quæ ceperas. Repetam verò, quæquam non mihi, sed tibi hic venit adjutor. ambo enim, inquit arridens, ab eodem Philone nihil scire didicisti. Tum ego, quid didicerimus, Cotta videtur: tu autem nolo existimes me adjutorem huic venisse, sed audierem, & quidem æquum, libero iudicio, nulla ejusmodi adstrictam necessitate, ut mihi, velim, nolum, sit certa quædam tuenda sententia. Tum Velleius, fidenter sanè, ut solent isti, nihil tam verens, quàm ne dubitare aliqua de re videretur; tanquam modo ex deorum concilio, & ex Epicuri intermundiis descendissent: audite, inquit, non futiles commentitias quæ sententias, non opificem ædificatio-remque mundi Platonis de Timæo: nec animum fatidicam Stoicorum *αγίστατον*, quam Latine licet providentiam dicere: neque verò mundum ipsum, animo & sensibus præditum, rotandum differentium philosophorum, sed somniantium. Quidem enim oculis animi intueri potuit vester Plato fabricam illam tanti operis, qua constructa deo, atque ædificari mundum facit? quæ molitio? quæ ferramenta? qui vester, quæ machinæ? qui ministri tanti muneris fuerunt? quemadmodum autem obedire, & parere voluntati architecti aër, ignis, aqua, terra potuerunt? Unde verò oris illæ quinque formæ: ex quibus reliqua formantur, apèrte cadentes ad animum efficiendum pariendosque sensus? & longum est omnia, quæ talia sunt, ut optata magis, quàm inventa videantur. Sed illa palmaris quidem, quod, qui non modo natum mundum introduxerit, sed etiam manu panem factum, is eum dixerit fore *semperiternum*. Hunc censet primis, ut dicitur, labris gustasse physiologiam, qui quidquam, quod ortum sit, putet æternum esse posse? quæ est enim coagmentatio non dissolubilis? aut quid est, cuius principium aliquod sit, nihil sit extremum? Pronæ vero si vestra est, Lucili, eadem; requiro, quæ paullo ante, ministras, machinās, omnem totius operis designationem, atque apparatus; si alia est, cur mortalem fecerit mundum, non quemadmodum Platonis deus, semperiternum. Ab utroque autem sciscitor, cur mundi ædificatores repente existerint; innumerabilia antè secula dormierint. Non enim si mundus nullus erat, factus non erat. Secla nunc dico non ea, quæ diurno, nocturno; numero annuis curibus conficiuntur. nam fateor ea sine mundi conversione effici non potuisse: sed fuit quædam ab infinito tempore æternitas, quam nulla temporum circumscriptio metiebatur, spatio iam men, & qualis ea fuerit, intelligi potest: quod ne in cogitationem quidem cadit, ut fuit *in tempore aliquando, nullum enim tempus esse*. Ito igitur tam immenso spatio quæro, Balbe, cur Pronæ vestra cessaverit. Laboremne fugiebat? At iste nec attingit deum, nec erat alius, cum omnes naturæ numini divino, cælum, ignes, ter-

ra, maria parerent. Quid autem erat, quòd concupisceret deus mundum signis, & luminibus, tanquam aditu, ornate? si, ut deus ipse melius habitaret: antea videlicet tempore infinito in tenebris, tanquam in gurgustio, habitaverat. Post autem varietate cum delectari putamus, quæ cælum & terras exornatas videmus? quæ ista potest esse oblectatio deo? quæ si esset, non ea tamdiu carere potuisset. An hæc, ut fere dicitis, hominum causa à deo constituta sunt? Sapientum meæ propter paucos ergo tanta est facta rerum molitio. An stultorum? at primum causa non fuit, cur de improbis bene mereretur. deinde quid est assecutus, cum omnes stulti sint sine dubio miserissimi: maxime quòd stulti sunt: MISERRIMI ENIM STULTITIA QUID POSSUMVS DICERE? deinde quòd ita multa sunt incommoda in vita, ut ea sapientes cum modorum compensatione leniant. stulti nec vitare venientia possint, nec ferre presentia. Qui verò mundum ipsum animantem, sapientemque esse dixerunt, & nullo modo viderunt animi naturam, intelligentes in quam figuram cadere posset: de quo dicam paulò post. Nunc autem hætenus admirabor eorum tarditatem, quasi animantem, immortalem & eundem beatum, rotandum esse velint, quòd ea forma ullam neget esse pulchriorem Plato. At mihi vel cylindri, vel quadrati, vel conii, vel pyramidis videtur esse fermosior. Quæ verò tribuitur vita isti rotundo deo? nempe ut ea celeritate contorqueatur, cui par nulla ne cogitari quidem possit. In qua non video, ubinam mens costans, & vita beata possit insistere, quòd in nostro corpore si minima ex parte significetur, molestum sit: cur hoc idem non habeatur molestum in deo? terra enim profecto, quoniam pars mundi est, *pars est etiam dei*. Atqui terræ maximas regiones, inhabitabiles, atque incultas videmus, quòd pars earum appulsu solis exarserit, pars obtigerit nive pruinaque, longinquo solis abcessu, quæ si mundus est deus, quoniam partes mundi sunt, dei membra partim ardentia, partim refrigerata dicenda sunt. Atque hæc quidem vestra, Lucili. 6. qualis verò sint, ab ultimo repetam superiorum. TRALLES enim Milesius qui primus 7 de talibus rebus quæsit, aquam dixit esse initium rerum: deum autem, eam mentem, quæ ex aqua cuncta fingeret. Si dis possunt esse sine sensu & mente, cur aquæ adunxit, si ipsa mens consistere potest vacans corpore? ANAXIMANDRE autem opinio est, nativos esse deos, longis intervallis orientis, occidentisque, & eosque innumerabiles esse mundos. Sed nos deum, nisi semperiternum, intelligere qui possumus? Põs ANAXIMENES, aër deum statuit, eumque gigni, esseque immensum, & infinitum, & semper in motu: quasi aut aër sine ulla forma deus esse possit, cum præsertim deum non modo aliqua, sed pulcherrima specie esse deceat: aut non omne, quod virtus sit, mortalitas consequatur. IN D ANAXAGORAS, qui accepit ab Anaximene disciplinam, primus omnium rerum descriptionem, & ædum, mentis infinita vi ac ratione designari, & confici voluit: in quo non vidit neque motum sensui junctum, & continentem, in infinito ullum esse posse: neque sensum omnino, quo non ipsa natura pulsa tentiret. Deinde si mentem istam quasi animal aliquod esse voluit, erit aliquid interius, ex quo illud animal nominetur, quid autem interius mente? & cingatur igitur corpore externo, quod quoniam

E f f non

1. *Er quidem aquam, libero iudicio, &c.* Autibus meis animoque longè ætatis, & quæ demeritum (horæ) p. ut habet Pal. noster loc.

2. *Et ex Epicuri intermundiis descendissent* Pal. sec. ex Epicuri intermundiis descendissent, neque longè leccus unus V Vouyer.

3. *Longum est omnia* Est à Victoriana, confirmatque neque Palat. p. ut vulgari, leccus est, ita ad omnia, ex quo molitur Gulclim. us, cop. v. in Siccam Plauti. longum est iterare omnia. sed quid opus conjectura vero produentel. b. & p. l. c. 1. 1. 5?

4. *Qualis ea fuerit, intelligi potest* Volgata, intelligi, non potest. sed respicit negativam editio Victoriana nem P. & Pal. secund.

5. *Nullam enim videtur animi naturam, intelligi potest* Variè heic se metat; conjectura do Lamb. nus. neque proficitur hium. Pal. text. ex- p. l. c. 1. 1. 5. quod & Gulclim. in mentem venerat.

6. *Qualis verò sint, &c.* Pal. sec. item unus V Vouyer. qualis verò sint, &c.

7. *De talibus rebus* Gulclimius conjicit *naturabiles*. neque aliter laudat hunc Tullii locum Lactantius, ut monuit Paulus Merula ad notas in l. h. 1. annalium Ennii.

8. *Neque innumerabiles esse mundos* Sic editio Victoriana sic Pal. duo, sic P. vulgari: neque.

9. *Et continet, non, in infinito ullum esse posse* P. & in continentem; delectoque in infinito; habet nullum. Pal. nihil variant, nisi quod non agnoscent part. culum in.

10. *Organum ignis* Ita quatuor nostrum & editi à Victorio, vulgari, & dicitur.

non placet, aperta, simplexque mens, nulla re adjuncta, quae sentire possit, fugere intelligentiae nostrae vim, & notionem videtur. Crotoniates autem Alemao, qui *soli* *de Luna*, reliquisque sideribus, animoque prae ea divinitatem dedit, non sensu, sese mortalibus rebus immortalitatem dare. Nam *Pythagoras*, qui censuit animum esse per naturam rerum omnem intentum, & commeantem, ex quo nostri animi carperentur, non vidit distractione humanorum animorum discerpi & laceri deum: & cum miseri animi essent, quod plerisque contingeret, tum dei partem esse miseram: quod fieri non potest. Cur autem quidquam ignoraret animus hominis, si esset deus? quomodo potest deus ille, si nihil esset nisi animus, aut infusus, aut intusus esset in mundo? *Tym. Xenophanes*, qui *mente adpuncta*, omne praeterea, quod esset infinitum, deum voluit esse, de ipsa mente item reprehenditur, ut ceteri: de infinitate autem vehementius, in qua nihil neque sentiens neque conjunctum potest esse. *Nam Parmenidas* commentitium quiddam coronae similitudine efficit: *Stephanus* appellat, continentem ardore lucis orbem, qui cingit caelum: quem appellat deum, in quo neque figuram divinam; neque sensum quisquam inspicere potest, multa ejusdem monstra, quippe qui *bellum*, qui *discordiam*, qui *cupiditatem*, ceteraque generis eiusdem ad deum revocat: quae vel morbo, vel somno, vel oblivione, vel ventustate delentur: eademque de sideribus, quae reprehensa jam in alio, in hoc mutantur. *Empedocles* quoque multa alia peccans, in deorum opinione turpissime labitur, quattuor enim naturas, ex quibus omnia consistere vult, divinas esse censet; quas & nasci, & extinguere perspicuum est, & sensu omnicarete. 2. nec vero *Pythagoras*, qui sese negat omnino de diis habere? quod liqueat, *sine non finis*, qualesve sint, quidquam videtur de natura deorum suspicari. Quid *Democritus*, qui tum *imagines*, earumque circuitus in deorum numero refert: tum illam naturam, quae imagines fundat, ac mittit; 4. tum scientiam, intelligentiamque nostram, nonne in maximo errore versatur? cum idem omnino, quia nihil semper suo statu maneat, negat esse quidquam sempiternum: nonne deum omnino intollit, ut nullam opinionem ejus reliquam faciat? Quid *Aesop*, quo *Dioegenes Apolloniates* utitur deo, quem sensum habere potest, aut quam formam dei? Jam de *Platonis* inconstantia longum est dicere: qui in *Timaeo*, patrem *liquis mundi nominari neget posse*: in legum autem libris, quid sit omnino deus, 5. *anquire optare non censet*. Quod vero sine corpore alio deum vult esse, ut *Stacili* dicant, *deum vegetum*; id quale esse possit, intelligi non potest: caret enim sensu, necesse est caret etiam prudentia, careat voluptate: quae omnia, una cum deorum notione comprehendimus. Idem & in *Timaeo* dicit, & in legibus, & *mundum deum esse*, & *caelum*, & *astra*, & *terram*, & *animos* & *eos*, quos majorum institutis accepti nus: quae & per se sunt falsa perspicua, & inter sese vehementer repugnantia. Atque etiam *Xenophon* paucioribus verbis eadem ferè peccat: facit enim in iis, quae a *Socrate* dicta

retilit, *Socratem* disputantem, *formam dei quasi non optere*: eundemque & *solem*, & *animum deum dicere*: & modo unum, tum autem plures deos quae sunt isdem in terris ferè, quibus ea; 6. quae de *Platone* dicimus. Atque etiam *Antisthenes* in eo libro, qui *physicus inscribitur*, *populariter deos* multos, naturalem unum esse dicens, tollit vim, & *notam deorum*. Nec multo secus *Speusippus*, *Platonem a vinculum* subsequens, & *vim* quandam dicens, quae omnia regantur, eoque *animalem*, *evellere ex animis conatur*, cognitionem deorum. 7. *Aristoteles* quoque in tertio de philosophia libro multa tubat, & a magistro *Platone* uno dissentiens, modo enim *menti* tribuit omnem divinitatem: modo mundum ipsum deum dicit esse: modo quendam alium praebet mundo, eoque eas partes tribuit, ut replicatione quadam mundi motum regat, atque tucatur: tum coeli ardorem deum dicit esse, non intelligens, *coelum mundum esse partem*: quem alio loco ipse designat deum. Quomodo autem caeli divinus ille sensus in celeritate tanta conservari poterit? ubi deinde *illi res dii*, si numeramus etiam *caelum* deum? Cum autem sine corpore idem vult esse deum, omni illum sensu *privat*, etiam prudentiam. Quo porro modo mundus *g. movet* carens corpore; aut quomodo *semper de movens*, esse quietus, & beatus poterit? Nec vero *Pythagoras* condiscipulus *Xenocrates*, in hoc genere prudens: in cujus libris, qui sunt de natura deorum, nulla species divina describitur, deos enim esse, sic dicit: quinq; eos, qui in stellis vagis nominantur: unum, qui ex omnibus sideribus, quae infixa caelo sunt, ex dispersis quasi membris simplex sit putandus deus: *Sextimum*, *Solem* adiungit: *octavamque Lunam*; qui quo sensu beati esse possint, intelligi non potest. Ex eadem *Platonis* scholis *Ponticus Heraclides* puerilibus fabulis referit libros: 10. & tamen modo *mundum*, tum mentem divinam esse putat: errantibus etiam stellis divinitatem tribuit, sensuque deum *privat*, & ejus formam, mutabilem esse vult: eodemque in libro rursus terram, & caelum referri esse docet. Nec vero *Xenocrates* inconstantia fecit: eadem enim *menti* divinitatem tribuit principatum: modo caelo: tum autem signis, sideribusque caelestibus. Nec audiendus ejus auditor *Syrator*, is qui *physicus* appellatur: qui omnem vim divinam in natura sitam esse censet, quae causas gignendae, augendi, minuendi habeat: sed careat omni sensu, & figura. *Zeno* autem (ut jam ad vestros, *Balbe*, veniam) *naturalem legem*, divinam esse censet, eaque vim obinere *recta imperantem*, prohibentemque *contraria*, quam legem quomodo efficiat animantem, intelligere non possumus. Deum autem animantem certe volumus esse. Atque hic eadem alio loco *asertit*, deum dicit esse, si intelligi potest: nihil sentiens deus, qui nunquam nobis occurrit, neque in precibus, neque in optatis, neque in votis. Aliis autem libris *rationem* quandam, 11. per omnium naturam rerum pertinentem, 12. ut divinam, esse affectam putat. Idem *astus* hoc idem tribuit, tum *annis*, mensibus, annorumque mutationibus. Cum vero *Hesiodi Theogoniam* interpretatur, tollit o-

tinino

1. Si nihil esset, nisi animus. Lamb. in ian. ead. non habent illud nisi typographi: forte vitio: nam ipse tacet, exhaque in aliis culis, item Pall. nostris tribus.
 2. Nec vero Pythagoras, etc. Toti hae periculis non exstat in P. Guelmii: habent tamen Pall. tres.
 3. Quod liquet. Pal. sec. quos, non ita absurdè.
 4. Democritus cum intelligentiamque. Meliores: illi Palatini, prim. & secund. sicut ant.
 5. A. qui optere. Ita P. ita Pal. prim. nam sed. an. quae vulgata; sequitur.
 6. Quae de Platone dicimus. Videtur commodior: futura lectio, si abjiceretur *diutius*, non celo tamen lectorem esse in Palati prim. & utroque VVouveriano. Des. quae sit. iud. et. at alter VVouveriano praeter ea sic dixerit a vulgato, idem uterant, quibus sic Platone dixit diutius.

7. Aristoteles quare. Pall. tres: una consensu. A. physiceque. P. de-
 struebatur ad hoc illo quo, sed alterorum requiritur.
 8. A. magister Platone uno dissentit. Sic Pall. tres, sic VVouveriano, & P. necnon omnes edidi ante Lamb. non; qui ad huc, non diff. conjecturam P. Manari; quam tamen non d. gnatus est. textu filius Aldus. videtur Muret. l. vi. c. 2. Lect. nonom. Varior.
 9. Moveri carens corpore. Est ab edic. one Victorii; quibus accedunt Pall. tres & P. culi prius, moveri potest. carens corpore.
 10. Et tamen mundum non. Sic lectio vu. gata, firmatae Pal. prim. non fer. tam text. tantum P. dum Lamb. nus; et tum mundum, tum mentem. *diutius esse* prius. prius scriptos sane nostros.
 11. Per amicum naturam rerum. Sic edidi à Victorio, sic Pall. tres culi, prius amicum periculis naturam.
 12. Ut divinam esse affectam putat. Pal. prim. divina; item fer. sed. is esse matat in st. unde suspicet legendum; ut divina affectam putat.
 2. V. ite-

omnino usuratas, perceptasque cognitiones deorum, neque enim Jovem, neque Junonem, neque Vestam, neque quemquam, qui ita appelletur, in deorum haberi numero: sed rebus inanibus, atque mutis, per quamdam significationem hæc docet tributa nomina. Cujus discipuli ARISTOTELIS non minus magno in errore sententia est; qui neque formam dei intelligi posse censet, neque in diis sensum esse dicit: dubitetque omnino, deus an animans, an non sit. CELENTES autem, qui Zenonem audivit unâ cum eo, quem proximè nominavi. 2. tum ipsum mundum, deum dicit esse, tum totas naturæ menti, atque animo, tribuit hoc nomen; tum ultimum, & altissimum, atque undique circumfusum, & extremum omnia cingentem, atque completum ardorem, qui æther nominatur, certissimum deum dicit. Idemque quasi delirans in iis libris, quos scripsit contra voluptatem, tum fingit formam quandam, & speciem deorum, tum divinitatem omnem tribuit astris, tum nihil ratione censet esse divinius. Trahit, ut deus ille, quem mente noscimus, atque in animi notione, tanquam in vestigio, volumus reponere, nusquam profus appareat. AT PERSEVS, ejusdem Zenonis auditor, eos dicit esse habitos deos, a quibus magna utilitas ad vitæ cultum esset inventa: ipsique res utiles, & salutares, deorum esse vocabulis nuncupatas: ut ne hoc quidem diceret, illa inventa esse deorum, sed ipsa divina. Quo quid absurdius, quam aut res sordidas, atque deformes deorum honore afficeret, aut homines jam morte deletos, reponere in deo, quorum omnis cultus esset futurus in lectu? Nam verò CRATYLVS, qui Stoicorum summorum viderimus habere interpres, magnam turbam congregat ignotorum deorum, atque ita ignotorum, ut eos ne conjectura quidem informare possimus, cum mens nostra quidvis videatur cogitatione posse depingere. ait enim, vim divinam in ratione esse positam, & universæ naturæ animo, atque mente: ipsamque mundum, deam dicit esse, & ejus animi fusio nem universam: tum ejus ipsius principatum, qui in mente & ratione versetur, communemque, rerum naturam, universam, atque omnia continentem: tum fatalem umbram, & necessitatem rerum futurarum; ignem præterea, & eum, quem antea dixi, æthera; tum eamque naturam fluentem, atque manantem, ut & aquam, & terram, & aëra; solem, lunam, sidera, universitatemque rerum, qua omnia continere videtur; atque homines etiam meos, qui immortalitatem esse sentit consecuti. Idemque disputat, æthera esse eum, quem homines Jovem appellarent: quique aër per maria manaret, eum esse Neptunum; terramque eam esse, quæ Ceres diceretur, similique ratione persequitur vocabula reliquorum deorum. Idemque etiam legis perpetuæ, & æternæ vim, quæ quasi dux vitæ, & magistra officiorum sit, Jovem dicit esse, eandemque fatalem necessitatem appellat sempiternam rerum futurarum veritatem: quorum nihil tale est, ut in eo vis divina inesse videatur. Et hæc quidem in primo libro de natura deorum: in secundo autem vult Orpheus, Musæi, Hesiodi, Homerique fabellas accommodare ad ea, quæ ipse primo libro de diis immortalibus dixerit: ut etiam veterum poetarum, qui hæc ne suspicari quidem sint, Stoici fuisse videantur. Quem Diogenes Babylonius consequens in eo libro, qui inscribitur de Minerva, partem Jovis, ortumque virginis ad physiologiam traducens, de jungit fabula. Exposita ferè non philosophorum judicium, sed delirantium somnia nec enim multo absurdiora sunt ea, quæ poeta rum vocibus fusa, ipsa sua veritate nocuerunt: qui & ira inflammatos, & libidine furentis induxerunt deos: feceruntque ut eorum bella, pugnas, proelia, vulnera videremus, odia præterea, discordias, ostus, interi-

tus, querelas, lamentationes, effusas in omni imperantia libidines, adulteria, vincula, cum humano genere concubitus mortalesque; ex immortalibus procreatos. Cum poetarum autem errore conjungere licet portenta magorum, & Egyptiorumque in eodem genere dementia: tum etiam vulgi opiniones, quæ in maxima inconstantia, veritatis ignorantia versantur. Ea qui consideret, quam inconsulte ac temerè dicantur, venerari Epicurum, & in eorum ipsorum numero, de quibus hæc quaestio est, habere debeat. Solus enim vidit, primum esse deos, quod in omnium animis eorum notionem impressisset ipsa natura. QUAE EST ENIM GENESIS, aut quod genus hominum, quod non habeat sine doctrina anticipationem quandam deorum? quam appellat *προληψια*. Epicurus, id est, anteceptam animo rei quandam informationem: sine qua nec intelligi quidquam, nec queri, nec disputari potest. Cujus rationis vim, atque utilitatem ex illo celesti Epicuri, de regula, & judicio volumine accepimus. Quod igitur fundamentum hujus quaestiones est, id præclare jactum videtur. Cum enim non instituto aliquo, aut more, aut lege sit opinio constituta, maneatque ad unam omnium firma consensio: intelligi necesse est, esse deos, quoniam insitas eorum, vel potius innatas cognitiones habemus. DE QUO AVTEM OMNIUM NATURA CONSTITUITUR VERVM PARS NECESSARIUS EST. Esse igitur deos constituendum est. Quod quoniam ferè constat inter omnes non philosophos solum, sed etiam indoctos: fateamur constare illud etiam, hanc nos habere sive anticipationem, ut ante dixi, sive prænotionem deorum, sunt enim rebus novis nova ponenda nomina, ut Epicurus ipse *προληψια* appellavit, quam antea nemo eo verbo nominarat. Hanc igitur habemus, ut deos beatos, & immortales putemus: Quæ enim nobis natura informationem deorum ipsorum dedit; eadem insculpsit in mentibus, ut eos æternos, & beatos haberemus. Quod si ita est, verè exposita illa sententia est ab Epicuro. Quod æternos, beatosque, sit, id vobis habere ipsam negotii quædam, nec exhibere alteri, itaque, neque ira, neque gratia teneri, quædã quæ talia essent, imbecilla essent omnia. Si nihil aliud quaeremus, nisi ut deos pie coleamus, & ut superstitione liberemur, satis erat dictum, nam & præstans deorum natura, hominum pietate coleretur; eum & æterna esset, & beatissima, habet enim venerabilem justam: quidquid excellit: & metus omnis à vi atque ira deorum pulsus esset, intelligitur enim, à beata, immortalique natura & iram, & gratiam segregari quibus remotis, nullos à superis impendere metus. Sed ad hanc confirmandam opinionem, & anquisit animus & formam, & vitam, & actionem mentis, atque agitationem in deo. Ac de forma quidem partim natura nos admonet, partim ratio docet, nam à natura habemus omnes omnium gentium speciem nullam aliam nisi humanam, deorum, quæ enim alia forma occurrit unquam aut vigilantibus cuiquam, aut dormientibus? Sed, ne omnia revocentur ad primas notiones, ratio hoc idem ipsa declarat, nam cum præstantissimam naturam, vel quia beata est, vel quia sempiterna, convenire videtur eandem esse pulcherrimam, quæ compositio membrorum, quæ confirmatio lineamentorum, quæ figura, quæ species, humana potest esse pulchrior? vos quidem, Lucili, soletis (nam Cotta meus modò hoc, modo illud cum artificium effingitis, fabricamque divinam quam sunt omnia in hominis figura non modò ad usum, verum etiam ad venustatem apta, describere. Quod si omnium animantium formam vincit hominis figura, deus autem animans est: ea figura profecto est, quæ pulcherrima sit omnium; quoniam quæ deos beatissimos esse constat, beatus autem esse sine virtute nemo potest, nec virtus sine ratione consistere nec ratio usquam inesse, nisi in hominis figura; hominis esse specie

Ffff 2

deos

1. *Ubi præcipitur*. P. Manuè ex Massæi libro, inscribitur, quod & illud ut per Lamb nostri missi adhibere vulgato.
2. *Tum ipsum mundum, deum dicit esse*. Teiga Pall. ordina in verso: *nam ipsum Deum mundum* & Cr. MOX quoque idem exhibent non vidi-

luptatem, sed vultu satum.

3. *Est dicit esse habitus deos*. Vox dicit non videtur in Pal. pr. Sec. aut. P.
4. *Anquisit animus*. Sic editio Victorii, sic Palat. prim. acceditque secundum in quo *anquisit*, vulgè *inquisit*.

deos confitendum est. Nec tamen ea species corpus est: sed quasi corpus: nec habet sanguinem, sed quasi sanguinem. Hæc quamquam & inventa sunt acutius, & dicta subtilius ab Epicuro, quam ut quis ea possit agnoscere: tamen fretus intelligentia vestra differo brevius, quam causa desiderat. Epicurus autem, qui res occultas, & penitus abditas non modo viderit animo, sed etiam sic tractet, ut manu doceat, eam esse vim & naturam deorum, ut primum non sensu, sed mente cernatur: nec soliditate quadam, nec ad numerum, ut ea, quæ ille propter firmitatem *επιφανος* appellat, sed imaginibus, similitudine, & transiione perceptis: cum infinita simillimarum imaginum species ex innumerabilibus individuis existat, & ad eos affluat, cum maximis voluptatibus in eas imagines mentem intentam, infixamque nostram intelligentiam, capere quaerit & beata natura, & æterna. Summa verò vis infinitatis, & magna, ac diligenti contemplatione dignissima est: in qua intelligi necesse est, eam esse naturam ut omnia omnibus paribus paria respondeant, hanc *ισομετρου* appellat Epicurus, id est, *æqualitatem tributionis*. Ex hac igitur illud efficitur, si mortalium tanta multi uoluisse mortalium non minorè & si, quæ interierant, innumerabilia sint, etiam ea, quæ conseruent, infinita esse debere. Et querere à nobis, Balbe, soletis, quæ vita deorum sit, quæque ab iis degatur *αίας*. Ea videlicet, quæ nihil beatius, & nihil omnibus bonis: effluentiùs cogitari potest, nihil enim agit: nullis occupationibus est implicatus: nulla opera molitur: sua sapientia, & virtute gaudet: habet exploratum fore se semper cum in maximis, tum in æternis voluptatibus. Hunc deum ritè beatius dixerimus, vestrum verò laboriosissimum live enim ipse mundus, deus est, quid potest esse minus quietus, quam nullo puncto temporis intermisso, versari circum axem cœli admirabili celeritate? nisi quietum autem nihil beatum est, live in ipso mundo deus inest aliquis, qui regat, qui gubernet, qui cursus astrorum, mutationes temporum, rerum vicissitudines, ordinesque conseruet, terras & maria contemplant, hominum commoda, vitasque tueatur: nã ille est implicatus molestis negotiis, & operosis. Nos autem beatam vitam in animi securitate, & in omnium vacatione numerum ponimus. docuit enim nos idem, qui cetera, natura effectum esse mundum: nihil opus fuisse fabrica? tamque eam rem esse facilem, quam vos effici negetis sine divina posse solertia, ut innumerabile natura mundos effectura sit, efficiat, effecerit. Quod quia quemadmodum natura efficere sine aliqua mente possit, non videtis: ut tragici poetæ cum explicare argumenti exitum non potestis, confugitis ad deum. Cujus operam profecto non desideraretis, si immensam, & interminatam in omni parte magnitudinem regionum videretis: in quam se injiciens animus, & intendens, ita latè, longèque peregrinatus, ut nullam tamen oram ultimi videat, in qua possit insistere. In hac igitur immensitate latitudinum, longitudinum, altitudinum, infinita vis innumerabilium volitat atomorum: quæ, interjecto inani, coherescunt tamen inter se, & alix alias apprehendentes continuantur: ex quo efficiuntur hæc rerum forma, atque figura: quas vos effici posse sine solibus, & incudibus non putatis. Itaque impossuistis in cervicibus nostris sempiternum dominum, quem dies, & noctis timeremus. Quis enim non timeat omnia providentem, & cogitantem, &

animadvertentem, & omnia ad se pertinere putantem, cœriofum, & plenum negotii deum? Hinc vobis emittit primum illa fatalis necessitas, quam *επιφανος* dicitis: ut, quidquid acciderit, id ex æterna veritate, casualique continuatione fluxisse dicatis. Quam autem hæc philosophia æstimanda est, cui, tanquam anticulis, & iis quidem indolis, fati fieri videantur omnia? Sequitur *μεγαθυς* vestra, quæ Latine divitiatio dicitur, qua tanta imbueremur superstitio, si vos audire vellemus, ut haruspices, augures, harioli, vates, & conjectores nobis essent colendi. His terroribus ab Epicuro soluti, & in libertatem vindicati, nec metuimus eos, quos intelligimus nec sibi fingere ullam molestem, nec alteri querere: & piè, sancteque solimus naturam excellentem, atque præstantem. Sed elatus studio, vatore, ne longior fuerim. Erat autem difficile, rem tantam, tamque præclaram, inchoatam relinquere, quamquam non tam dicendi ratio mihi habenda fuit, quam audendi. Tum Cotta, comites, ut solebat, Atqui, inquit, Vellet, nisi tu aliquid dixisses, nihil sanè ex me quidem audire potuisses. mihi enim non tam facile in mentem venire solet, quare verum sit aliquid quam quare falsum. Idque cum dixisset, tum, cum te audire paulo ante contigit, Roges me qualem deorum naturam esse dicam: nihil forte se respondeat. Quæras, putemne talem esse, qualis modò à te sit exposita: nihil dicam mihi videri minus sed antequam aggrediar ad ea, quæ à te disputata sunt, de te ipso dicam quid sentiam. Sæpe enim de L. Crasso, familiare illo tuo, video audisse, cum te rogatis omnibus sine dubio ante ferret, & paucos tecum Epicureos à Græcia compararet, sed, quòd ad eo te mirifice diligere intelligebam, arbitrabar illum propter benevolentiam id uberiorè dicere. Ego autem, etsi & vereor laudare presentem, judico tamen de te obscura, atque difficili à te dictum esse dilucide: neque sententiis solum copiosè, sed, verbis etiam ornatis, quam solent vestri. Zenonem, quem Philo noster *κορυφαίου* appellare Epicureorum solebat: cum Athenis essem, audiebam frequenter, & quidem ipso auctore Philone: credo, ut facilius judicarem, quam illa bene refellerentur, cum à principe Epicureorum acceptissem quemadmodum dicerentur. Non igitur ille, ut plerique sed isto modo, ut tu, distinctè, graviter, ornate. Sed quod in illo mihi usu sæpe venit, idem modò, cum te audirem, acciderat, ut molestè ferrem, tantum ingenium (bona venia me audies) in tam levis, ne dicam in tam inceptas, sententias incidisse. Nec ego nunc ipse aliquid affertam melius, ut enim modò dixi, omnibus fere in rebus, & maxime in physicis, quid non sit, cuius, quam quid sit dixerim. Roges me, quid, aut quale sit deus: auctore utas Simonide: de quo cum quaesivisset hoc idem tyrannus Hiero, deliberandi causa sibi unum diem postulavit, cum idem ex eo postredie quaereret: biduum petiit. cum sapius duplicaret numerum dierum, admiransque Hiero requireret, cur ita feceret: Quis, quanto, inquit, diutius considero, & tanto mihi spes videtur obscurior. Sed Simonidem auctor (non enim potest solum suavis, verum etiam ceteroqui doctus, sapiensque traditur) quis multa venirent in mentem acuta, atque subtilia, dubitantem, quod eorum esset verissimum, deperasse omnem veritatem. Epicurus verò tuus (nam cum illo malo differere, quam tecum) & quid dicit, quòd non modò philosophia dignum esset, sed mediocri prudentia? Quæritur primum in ea quaestione,

1. Sed etiam sic videtur, ut nunc, dicitur eam. Ita editi à Victorio, æque aliter Pall. haud male tamen Turnebus ac Purianus, ducit eam: quod non solum recinuit, Lambinus, sed adjectic adhuc docet, plane superfluum est.

2. Hæc ad Deum affluat. Haud aliter publicæ à Victorio, ad stipulanturque Pall. tres & P. Gul. elimit. sic item Aldus senior, nisi quod hæc affluat, vulgati, ad res affluat. Lambinus ad res affluat.

3. Nihil omnibus bene affluentiæ cogitari. Est rursus à Victoriana, & non à Pall. duobusque V Vouerian. editi passim, nihil omnibus bene affluentiæ cogitari.

4. Vereor laudare presentem. Gulielmianus ille P. vii. ver. præsentem, hæc laudat. Altera tamen lectio perlat in Pall. tribus.

5. Tanto mihi spes videtur obscurior. Non ad præparatum sum quod erit in P. item Pall. prim. ac secund. quod sequeretur mox, desinisset omnem veritatem.

6. Quid dicit quid non modò philosophia dignum esset. Lambinus monet referendum videri dixit, aut sic pro offi. Gulielmianus maluerit est, aut legendum supra dicitur, ego habuisti vossem controversam pro spacia, unaque quædam.

me, quæ est de natura deorum, sine no dii, neque sine. Difficile est negare, credo, si in concione quaeratur; sed in eiusmodi sermone, & confesso, facillimum. Itaque ego ipse pontifex, qui caeremonias, religionesque publicas sanctissimè tractandas arbitror, is hoc, quod primum est, esse deos, periculi mihi non opinione solum, sed etiam ad veritatem planè velim, multa enim occurrunt, quæ conturbent, ut in eorundem nulli esse videantur. Sed vide, quàm tecum agam liberaliter, quæ communia sunt vobis cum ceteris philosophis, non attingam, ut hoc ipsum: placet enim omnibus esse, mihi que ipsi in primis, deos esse. Itaque non pugno, rationem tamen eam, quæ à te afferitur, non satis firmam puto. Quod enim omnium gentium generumque hominibus ita videretur, id satis magnam esse argumentum dixisti, cur esse deos confiteremur, quod cum leve per se, tum etiam falsum est, primum enim unde notæ tibi sunt opiniones nationum? equidem arbitror multas esse gentes in immanitate efferatas, ut apud eas nulla suspicio deorum sit. Quid? Diagoras, atheos qui dictus est, posteaque Theodorus, nonne aperte deorum naturam susculerunt? nam Abderentes quidem Protagoras, cuius à te modo mentio facta est, sophistes temporibus illis vel maximus, cum in principio libri hæc posuisset, DE DIVIS NEQUE UT SINT, NEQUE UT NON SINT, MARCO DICERE, Atheniensium iusta urbe, atque agro est exterminatus. librique ejus in concione combusti. Ex quo equidem existimo, tardiores ad hæc sententiam profitemdam multos esse factos, quippe cum panam ne dubitasset qui deum, effugere potuisset. Quid de sacris legibus, quid de impiis, perjurusque dicemus?

.. Tabulus si Lucius unquam,

Si Lupus, aut Carbo, aut Nepuni filius,

ut ait Lucilius, putasset esse deos, tam perjurus, aut tam impurus fuisset? Non est igitur tam explorata ista ratio ad id quod vultis, confirmandum, quàm videtur. Sed quia commune est hoc argumentum aliorum etiam philosophorum, omittam hoc tempore: ad vestra propria venire malo. Concedo esse deos, doce me igitur, unde sint, ubi sint, qualis sint corpore, animo, vita. Hæc enim scire delidero. Absteris ad omnia atomorum regio, & licentia, hinc, quodcumque in solum venit, ut dicitur, effingis, atque efficit, quæ primum nullæ sunt. 1. nihil est enim, quod vacet corpore: corporibus autem omnis obstrictus locus: ita nullum inane, nihil esse individuum potest. Hæc ego nunc physicozorum oracula fando, vera, an falsa, nescio: sed veri tamen similiora, quàm vestra, ista enim flagitia Democriti, siue etiam anti Leucippi, esse corpuscula quædam lævia, alia aspera, rotunda alia 3 partim autem 2 angulata, curvata quædam, & quasi adunca: ex his effectum esse cœlum, atque terram, nulle cogente natura, sed concursu quodam sortuito. Hæc tu opinionem, C. Vellei, usque ad hæc aetatem perduxisti, priusque te quis de omni vix statu, quàm de ista auctoritate deiecerit, ante enim iudicasti, Epicureū te esse oportere, quàm ista cognovisti. Ita necesse fuit aut hæc flagitia concipere animo, aut suscipere philosophiz nomen amittere. Quid enim mereas, ut Epicureus esse desinas? Nihil equidem, inquis, ut rationem vita beatæ, veritatem, desideram. Ista igitur est veritas? Nam de vita beatâ nihil repugno: quàm tu ne in deo quidem esse censes, nisi planè otio langueat. Sed ubi est veritas? in

mundis, credo, innumerabilibus, omnibus minutis temporum punctis, aliis nascentibus, aliis cadentibus? an individuis corpuseulis, tam præclara opera, nulla moderante natura, nulla ratione, fingentibus? Sed oblitus liberalitatis meæ, quæ tecum paulo antè uti cœperam, plura complecto. Concedam igitur, ex individuis constare omnia. Quid ad rem? deorum enim natura quaeritur. Sint sanè ex atomis, non igitur æterni, 3 quis enim ex atomis sit, id natum aliquando sit. Si natum, nulli dii antè, quàm nati, & si ortus est deorum, interitus sit, necesse est, ut tu paulò antè de Platonis mundo disputabas. Ubi igitur illud vestrum beatum, & æternum? quibus duobus verbis significatis Deum. Quod cum efficere vultis, in dumeta correptis, ita enim dicebas, non corpus esse in deo, sed quasi corpus: nec sanguinem, sed quasi sanguinem. Hoc per se facitis, ut, cum aliquid non verisimile dicatis, & effugere reprehensionem velitis, efferatis aliquid, quod omnino ne fieri quidem possit: ut satius fuerit illud ipsum, de quo ambigebatur, concedere, quàm tam impudenter resistere: velut Epicurus, cum videret, si atomi ferrentur in locum inferiorem suoque pondere, nihil fore in nostra potestate, quòd esset earum motus certus, & necessarius, invenit quo modo necessitatem effugeret, quod videlicet Democritum fugerat, ait ætomum, cum pondere & gravitate directò 4. deorsum feratur, declinare paululum. Hoc dicere turpius est, quàm illud, quod vult, non posse defendere. Idem facit contra dialecticos: à quibus cum traditum sit, in omnibus disjunctionibus, in quibus, aut etiam, aut non poneretur, alterutrum verum esse: pertimuit, ne, si concessum esset hujusmodi aliquid, Aut vivet eras, aut non erit, Epicurus, alterutrum fieret necessarium: totum hoc aut etiam, aut non, negativè esse necessarium. Quo quid dici potest obtusius? Urgebat Archilas Zenonem, cum ipse falsa omnia diceret, quæ sensibus viderentur: Zeno autem nonnulla visa esse falsa, non omnia. Timuit Epicurus, ne si unum visum esset falsum, nullum esset verum; omnes sensus veri nuntios dixit esse. 3 nihil horum, nisi callide, GRAVIOR EM enim plagam accipiebat, ut leviori repelleret. Idem facit in natura deorum, dum individuorum corporum concretionem fugit, ne interitus, & dissipatio consequatur, negat esse corpus deorum, sed tanquam corpus: nec sanguinem, sed tanquam sanguinem. MIRABILIA VIDETUR, quòd non rideat haruspex, cum haruspicem viderit, hoc mirabilis, quòd vos inter vos risum tenere possitis, non est corpus, sed quasi corpus, hoc intelligerem, quale esset, si id in ceris fingere-tur, aut fictilibus figuris, in deo quid sit quasi corpus, aut quasi sanguis, intelligere non possum, ne tu quidem, Vellei: sed non vis faceri, ista enim à vobis quasi dictata redduntur: quæ Epicurus oscitans halucinatus est, cum quidem gloriaretur, ut videmus in scriptis se magistrum habuisse nullum, quod & non prædicanti, & tamen facili quidem crederem: sicut 7 mali aedificii domino gloriantis, se architectum non habuisse, nihil enim olet ex Academia, nihil ex Lyceo, nihil ne è puerilibus quidem disciplinis. Xenocratem audire potuit: quem virum! dii immortales! & sunt qui putent audivisse: ipse non vult, credo plus nemini. Pamphilium quendam, Platonis auditorem, ait à se Sami auditum, ibi enim adolescens habitabat cum patre, & fratribus, quòd in eam pater ejus Neocles agripeta vene-

Fff 3

rat.

1. Nihil est enim quod vacet corpore. Sic Ald. sen'oris editio, habentque Pal. tres & Palat. postea, octo, ubi in omni quod. Lambinus heic inter sententias fecit.

2. Angulata, curvata quædam. Vox media non est boni commatis, nam ejus loco est in Palat. pr. firmata, in secund. hamata, in tert. pyramata, med. a lecta, a verior videtur.

3. Quædam enim atomi sit id usum aliquando sit. Sic editio à V. Crorionum ante suam quod enim. Lambinus adextor, aliquando sit necesse est, at ego potius si fuerim utromque sit nam in Palat. primo aut scè non exar: pr. ut. habetque prim. venas pro id usum 5. quod & in P. Gualimano.

4. Deorsum feratur. Si illa auctoritas membranarum Pall. extinet, dum deo sur. in en m omnes.

5. Nihil horum nisi callide. Sic quidem Pal. sec. sed alii duo, item V. Vouzerian, & alii, nisi velimus aliud quid subintelligi.

6. Tam facile quidem crederem; sicut, etc. Sic cetera cohortem librorum nostrorum Pall. Vouzerian. item editio V. Victorii 3. indicat, tunc ita existare in Maffæano P. Manutius; quem ne quidem sequitur Lambinus, dum sequi se jactat, publi cavet enim 5. quidem eridam, quomodo nullus in nostris cod. lex.

7. Mali aedificii dominus. Nihil sollicito: tantum prodo habere Pal. prim. domo 3. lectio non hand utnequaquam absurda.

rat. Sed, cum agellus eum non satis aleret, ut opinor, *ludi magister* fuit. Sed hunc Platonium mirifice contemnit Epicurus: ita metuit, ne quid umquam didicisse videatur. In Nausiphane Democriteo tenetur: quem cum de se non neget auditum, *vixas tamen omnibus contumeliis*. At qui si hanc Democritea non audisset, quid audierat? quid est in physicis Epicuri non à Democrito? nam etsi quædam *commutatis*, ut, quod paulo ante de inclinatione atomorum dixi, tamen pleraque dicit eadem: et atomos, inane, imagines, infinitatem locorum, innumerabilitatemque mundorum, eorum ortus, interitus, omnia ferè, quibus nature ratio continetur. Nunc istuc quasi corpus, & quasi sanguinem, quid intelligis? ego enim scire te ista melius, quam me, non fateor solum, sed etiam facile patior. Cum quidem semel dicta sunt, quid est, quod Vellejus intelligere possit, Cotta non possit? Itaque corpus quid sit, sanguis quid sit, intelligo: quasi corpus, & quasi sanguis, quid sit, nullo profusus modo intelligo. Neque tu me celas, ut Pythagoras solebat alienos: nec consulto dicis occultè, tanquam Heraclitus: sed (quod inter nos liceat) ne tu quidem intelligis. Illud video pugnare te, species ut quædam sit deorum, quæ nihil concreti habeat, nihil solidi, nihil expressi, nihil eminentis, sitque pura, levis, perlucentia. Dicemus ergo idem, quod in Venere Coa: corpus illud non est sed similitudo corpori: nec ille fufus, & candore mixtus rubor, sanguis est, sed quædam sanguinis similitudo; sic in Epicureo deo non res, sed similitudines rerum esse. Fac, id, quod ne intelligi quidem potest, mihi esse persuasum, cedo mihi istorum adumbratorum deorum lineamenta, atque formas. Non deest hoc loco copia rationum, quibus docere velitis, *humana esse forma deorum*: primum quod ita sit informatum, anticipatumque mentibus nostris, ut homini, cum de deo cogit, ter forma occurrat humana deinde, ut quoniam rebus omnibus excellat natura divina, forma quoque esse pulcherrima debeat: nec esse humana ullam pulchriorem. Tertiam rationem afferis, quod ulla in alia figura domicilium mentis esse possit. Primum igitur quod consideremus quale sit, arripere enim mihi videmini: quasi vestro jure rem nullo modo probabilem omnium. Quis tam cæcus in contemplandis rebus umquam fuit, ut non videret spectes istas hominum collocatas in deos aut consilio quodam sapientum, quo facilius animos imperitorum ad deorum cultum à vitæ pravitate converterent: aut suspensionibus, ut essent simulacra, quæ venerantes, deos ipsos se adire crederent? Auxerunt autem hæc eadem poëta, pictores, opifices. Erat enim non facile, agenteis aliquid, & molientes deos, in aliarum formarum imitatione servare. Accessit etiam ista opinio fortasse, quod homini homine nihil pulchrius videatur. Sed tu hoc, physice, non vides, quàm blanda conciliatrix, & quasi sui sui lena natura? An putas ullam esse terra, marique betuam, quæ non sui generis beluis maximè deleatur? quod ni ita esset, cur non gestiret taurus equæ contractione, equus vacca? An tu aquilam, aut leonem, aut Delphinum ullam anteferre censens figuram suæ? quid igitur mirum, si hoc eodem modo homini natura prescripserit, ut nihil pulchrius, quàm hominem

putaret, eam esse, causam, cur deos hominum simileis putaremus? quid censens, si ratio esset in beluis? non suo quædam generi plurimum tribuatur fuisse? At in hercule ego (dicam enim, ut sentio) quamvis amem ipse me, tamen non audeo dicere, pulchriorem esse me, quam illi fuerit taurus, qui vexit Europam. Non enim hoc loco de ingenio, aut de orationibus nostris, sed de specie, figuraque quaeritur. Quod si fingere nobis, & iungere formas velimus: qualis ille matitimus Triton pingitur, natantibus in vehens beluis, adjunctis humano corpori; nobis esse? Difficili in loco vestor. Est enim vis tanta naturæ, ut homo nemo velit nisi hominis similitudo esse. Et quidem formica formicæ Sed tamen cuius hominis? quod enim quicquid formosus est? Athenis cum esse, sem, & gregibus ephoborum vix singuli reperiebantur. Video, quid arripis. Sed tamen ita res se habet. Deinde nobis, qui concedentibus philosophis antiquis, ad adolescentulis delectatur, etiam vitæ sapor jucunda sunt. Navus in articulo pueri delectat Alcæum. at est corporis macula, navus, illi tamen hoc lumen videbatur. Q. Catulus, hujus collegæ & familiaris nostri pater, dilexit municipem tuum Roscium: in quem etiam illud est ejus:

*Consistam, orientem auroram forte salutans,
Cum subitò à lava Roscius exoritur.
Pace mihi liceat, calescit dicere vestra,
Mortali visus pulchrior esse deo.*

Huic, de pulchrior: at erat, sicut hodie est, perversissimis oculis, quid refert? si hoc ipsum salum illi & venustum videbatur. Redeo ad deos: 7 equos si non iam strabones, at patulos esse a bitramur? equos navum habere? equos filios strabones, frontones, capiones: quæ sunt in nobis? an omni emendata in illis? detur id vobis. Num etiam est una omnium facies? nam si plures: aliam esse alie pulchriorem necesse est. Igitur aliquis non pulcherrimus deus. Si una omnium facies est florere in celo Academia necesse est. Si enim nihil inter deum & deum differret, nulla est apud deos cognitio, nulla perceptio. Quid, si etiam, Vellei, salum illud omnino est nullam aliam nobis de deo cogitantibus speciem, nisi hominis, occurrere? tamenne ista tam absurda defendes? nobis fortasse si hoc occurrit, ut dicis: Jovem, Junonem, Minervam, Neptunum, Vulcenum, Apollinem, reliquos deos, ea facie novimus, quæ pictores, sutores, que voluerunt: neque solum facie, sed etiam ornatu, viate, atque vestitu, at non Ægyptii, nec Syri nec ferè cuncta barbaria, firmioreis enim videas apud eos opinionones esse de bestis quibusdam, quàm apud nos de sanctissimis templis & simulacris deorum. Et enim ENNA MULTA EXPORTATA, & simulacra deorum de locis sanctissimis ablata videmus à nostris. at verò ne fando, quidem auditum est, crocodilum, aut ibim, aut felem violatum ab Ægyptio. Quid igitur censens? Apim illum, sanctum Ægyptiorum bovem, nonne deum videri Ægyptiis? tam hercle, quam tibi illam nostram Sospitam, quam tu numquam ne in somnis quidem vides, nisi cum pelle caprina, cum hasta, cum scutulo, & cum calceolis repandis. At non est talis Argiva nec Romana Juno. Ergo giva,

1. *Animos, inane, imagines.* Non videtur contemendum quod est in tribus Pall. inanis.

2. *Probabilem omnium.* Quæ. Est ad editione Victorii, visurque in P. & utroque Pall. secund. tert. nam primus aliquo solis hic mutatur est.

3. *Erat enim non facile agere.* & c. Ita & Victorii editio neque seque Pal. nostri, quorum tamen secund. non agnoscat negatam; neque videtur auctoritas.

4. *Et quasi sui sui lena natura.* Pall. & VVouvierian. Et quam sui sui. quod & expositio Victorii, adjecto, ipsa natura.

5. *Quam ille ferret taurus.* Victorii editio sic habet, ut & Pal. tert. nam secund. f. it. ill. verum cum P. vocem illa destituitur, credibile est à manu mansisse libratorum.

6. *Huic, de pulchrior: at erat.* & c. Retinui lectionem vulgatam concordantem cum MSS. nostris, solum edò hanc membranam auctori-

bus transposui vocem, sustulique interrogat onem, quomodo item visur in Victoriana. oculis inquit hejus pulchrior videbatur. Deo non etiam nostris, utpote perversissimis oculis. Gul. Canterus malebat; *Hic pulchrior Deo?* 1. q. Nov. lect. 1. q. P. Manutius conjiciebat, *hui pulchrior Deo?* quod, ut ambrosius statim libris suis credidit; Lambinus.

7. *Equos si non tam strabones at patulos.* Mandi alter Victoriana editio, imò & Aldi veteris & accedunt, ferè membranarum nostrarum. Cameraiana, requirit in ipsi *non strabones at patulos*, & c. quæ tamen videtur usurpata fuisse vulgo longè prius.

8. *Et tenuissimè dicitur: Iovem, & c.* Sic Aldus aversus, obtinetque passim hodie sed enim Victoriana, non dicitur apparuisse Iovem, quomodo duo Pall. & duo VVouvier.

9. *Cum Calceolis repandis.* Pighius noster ad annum urbis DCXC. arbitratu melius voluit: utique si sequamur numerum indicia.

Haec species Iovis Argivis, & alia Lanuinis. Et quidem alia nobis Capitolini, alia Afris Ammonis Jovis. Non quod igitur *physicum, id est, speculatorem, & vniuersalemque naturam* ad animis consuetudine imbutis, petere testimonium veritatis? Iste enim modo dicere licebit, Jovem semper barbatum, Apollinem semper imberbem, caecos oculos Minervam, caruleos esse Neptuni. Et quidem 2 Athenis laudamus Vulcanum eum, quem fecit Alcamenes: in quo stante, atque vestito, leviter apparere claudicatio non deformis. Claudum igitur habebimus deum, quoniam de Vulcanis scit accepimus. Age & his vocabulis deos esse fatemur, quibus a nobis nominantur. At primum quot hominum linguarum, tot nomina deorum. Non enim, ut tu velletis, quocumque veneris, sic idem in Italia Vulcanus, idem in Africa, idem in Hispania. Deinde nomen non magis numerus ne in pontificiis quidem nostris: deorum autem innumerabilis. An sine nominibus sunt? Istud quidem ita vobis dicere necesse est, quid enim attingit, cum una facies sit, plura esse nomina? quam bellum erat, vellet, vestire, patris, vestire quod vestire, quam ista effluentem in aure, atque ipsam tibi displicere? At tu mei similem opas esse, aut tui deum? profecto non putas. Quid ergo? solentiam, aut lunam, aut caelum, deum? ergo etiam istum. Quibus fruente voluptatibus? & sapientiam. Qui potest esse in esumodi trunco sapientia? Haec vestra sunt. Si igitur nec humano visu, quod docet: nec tali aliquo, quod tibi persuasum est: quid dubitas negare deos esse? Non audeas. sapienter id quidem. erit hoc loco non populum manet, sed ipsi deo, novi ego Epicureos & omnia sigilla numerantem: quamquam & deo nonnullis videri, Epicurum, ut in offensionem Atheniensium caderet, verba reliquisse deos, se sustulisse itaque in illis selectis ejus, brevibusque sententiis, quas appellatis *κροτάλια* dicit, haec ut opinor, & prima sententia est: *Quod beatus & immortalis est, id nec habet, nec exhibet cuiquam negotium.* In hac ita exposita sententia, sunt qui existunt, quod ille & inscitia plane loquendi fecerit, fecisse consulto, de homine minime vafro male existimant. Dubium est enim, utrum dicat aliquid iste beatus & immortalis, & an si quod sit, id esse immortale. Non animadvertunt, hic cum ambigunt locum esse: sed multis aliis locis, & illum, & Metrodorum tam a parte, quam paulo ante te. Ille vero deos esse putat: nec quemquam vidi, qui magis ea, quae timenda esse negaret, timeret, mortem dico, & deos: quibus mediocres homines non ita valde poverunt. his ille clamat, omnium mortalium mentis esse perterritas. *Tis nullia latrocinantur, morte proposita.* Alii omnia, quae possunt, fama compilant. Credo, aut illos mortis timor terret, aut hos religionis. Sed, quoniam non audeas iam enim cum ipso Epicuro loquar, negare esse deos: quid est, quod te impedit aut solem, aut lunam, aut mundum, aut mentem aliquam sempiternam in deorum natura ponere? Numquam vidi, inquit, animam rationis, consilii, quae participem in ulla alia, nisi humana figura. Quid? solis numquidnam, aut lunae, aut quinque errantium siderum simile vidisti? sol duabus unius orbis ultimis partibus definiens motum, cursus annuos conficit. Huius hanc illustrationem ejusdem incensa radiis mensuro spatio luna complet. Quinque autem stellae eundem orbem tenentes,

alix propius a terris, alix remotius, ab iisdem principiis, disparibus temporibus eadem spatia conficiunt. Numquid tale, Epicure, vidisti? Ne sit igitur sol, ne luna, ne stellae: quoniam nihil esse potest, nisi quod attigimus, aut vidimus. Quid deum ipsum numme vidisti? cur igitur credis esse? tollamus ergo omnia, quae 7 aut historia nobis, aut ratio nova affert. Ita sit, ut *mediterranei* mare esse non credant. Quae sunt tantae animi angustiae, ut si Scirphi natus esses, nec umquam egressus ex insula, in qua lepuleos, vulpeculas quae saepe vidisses, non crederes leones, & pantheras esse, & cum tibi, quales essent, diceretur? si vero de elephanto quis diceret, etiam ridere te putares? Et tu quidem, Vellei, non vestro more, sed dialecticorum (quae funditus gens vestra non novit) argumenti sententiam conclusisti: *Beatus esse deos sumisti.* Concedimus. *Beatum autem sine virtute nomen esse posse.* Id quoque damus, & libenter quidem. *Virtutum autem sine ratione constare non posse.* Conveniat id quoque necesse est. *Adjungis, nec rationem esse, nisi in hominis figura.* Quem tibi hoc daturum putas? si enim ita esset, quid opus erat te gradatim istuc pervenire? quid autem est istuc gradatim? summisses tuo iure. Nam a beatis ad virtutem, a virtute ad rationem video te venisse gradibus. A ratione ad humanam figuram quo modo accedis? praecipitare istuc quidem est, non descendere. Nec vero intelligo, cur maluerit Epicurus deos hominum similem dicere, quam homines deorum. Quares, quid intersit. Si enim hoc illi simile sit, esse illud huic video. Sed hoc dico, non ab hominibus formae figuram venisse ad deos. *dis enim semper fuerunt, & nati numquam sunt,* si quidem aeterni sunt futuri, at homines nati, ante igitur humana forma, quam homines, ea, quae erant forma dii immortales. Non ergo illorum, *humana forma, sed nostra, divina* dicenda est. Verum hoc quidem, ut voletis, illud quaero, quae fuerit tanta fortuna, nihil enim in rerum natura ratione factum esse vultis. Sed tamen quis iste *casus casus?* unde tam felix concursus atomorum, ut repente homines deorum forma nascerentur? femina deorum decidisse de caelo in terras putamus, & sic homines patrum similem existisse? vellem diceretis: deorum cognationem agnoscerem non invitus. Nihil tale dicitis: sed casu esse factum, ut deorum similem essemus. Et nunc argumenta quaerenda sunt, quibus hoc refellatur? *VTINA M TAM FACILE* vera invenire possim, quam falsa convincere. Etenim enumerasti memoriter, & copiose (ut mihi quidem admirari liberet, in homine esse Romano tantam scientiam) usque a Thale Mileseo de natura deorum philosophorum sententias. Omnesne tibi illi delirare visi sunt, qui sine manibus, & pedibus constare deum posse decreverunt? ne hoc quidem vos movet considerantem, quae sit utilitas, quaeque opportunitas in homine membrorum, ut iudicetis, *membris humanis deus non egere?* quid enim pedibus opus est sine ingressu? quid manibus, si nihil comprehendendum? quid reliqua descriptione omnium corporis partium, in qua nihil inane, nihil sine causa nihil supervacaneum est? Itaque *N VLLA ARS* imitari solertia in natura potest. Habebit igitur linguam deus, & non loquetur, dentes, palatum, fauces nullam ad usum: quaeque procreationis causa natura corpori tranxit, ea frustra habebit deus: nec externa magis, quam interiora, cor, pul-

Ffff 4

mones,

1. *Alia Lanuinis.* Incepte omnium libros obidit *Lavinia*, alterum tractat quidem V. Horius, sed non videtur sequi voluit. sic tamen Pall. nostri & V. Varv. nisi quod in ista am. *Lavinia*, & *Lavinia* quid mirum: adducendum con. enlerunt. Crit. ei *Lavinia* non ne dicendum an *Lavinia*, at id eodem eximere cultam Sopspan, notum satis vel ex Livio.

2. *Beatus laudamus Vulcanum eum, &c.* V. Horii editio *laudamus* est. *Beatus Vulcanum eum*, quae vox item in P. & duobus Pall.

3. *Omnia sig. ita numerantem.* Conjecit P. Manuudus *venit ante*, illico quem ul. est. *Lambinus*, ac prop. ut literas *Gulielm. os. numerantem*.

4. *Prima sententia est.* Vulg. *prae*: sed contra omnes mss. nostros & editionem Victorii.

5. *Insititia plane loquendi.* *Lambinus* inveniit, vel omnibus, inquit, *bris inveniit, insititia* insitit.

6. *Si quod sit, id esse immortale.* Haud secus *Aldus senior*, & *V. Horius* vidit polianturque *V. Vovv* duo: em *Pall.* nisi quod *sec. mortali*, posterius ei si addidit, *se beatum, id esse immort.*

7. *Ausititia nuda, aut vana nuda affect.* *Pal. cert. nuda.* *Gulielm.* legebat, *nuda nuda, aut vana affect.* ac quiesco *volgoz*, nostrae quae estem postora, quae & in *Victoriana*, & in *Pall.*

8. *Itaque ut med. terranis, &c.* Non incepte *Pall.* nostri: *ita sit* ut affirmer auctor: non futurum: sed praesens, sed praeteritum.

9. *Si tibi quies essent, diceretur.* *J. Mevoo* ne fiat ab liberalitate exceptorum, voces illae omnes.

mones, jecur, cetera; quæ detracta utilitate, quid habent venustatis? quandoquidem hæc esse in deo propter pulchritudinem vultus. Isthæ fidentes somnis non modò Epicurus, & Metrodorus, & Hermachus contra Pythagoram, Platonem, Empedoclemque dixerunt, sed meretricula etiam Leontium, contra Theophrastum scribere ausa sit? scio illa quidem sermone, & Attico: sed tamen tantum Epicuri hortus habuit licentia. & soletis queri: Zeno quidem etiam litigabat. quid dicam Albutium? nam Phædri nihil elegantius, nihil humanius sed stomachabatur senex, si quid asperius dixeram. cum Epicurus contumeliosissime Aristotelem vexaverit: Phædoni Socratico turpissimæ maledixit: Metrodori, sodalis sui, fratrem, Timocratem, quia nescio quid in philosophia dissentiret, toris voluminibus conciderit: in Democritum ipsam, quem secutus est, fuerit ingratus: Naufiphænam, magistrum suum, à quo nihil didicerat, tam malè acceperit. Zeno quidem non eos solum qui tum erant, Apollodorum, & Syllum, ceteros figebat maledictis; sed Socratem ipsam, parentem philosophiæ. Latino verbo utens *securam Atticum* fuisse dicebat: Chrysiptum numquam nisi *Cheppum* vocabat. Tu ipse paulo ante, cum tanquam senatum philosophorum recitares, summos viros *desperare, delirare, dementos esse* dicebas. Quorum si nemo verum videt de natura deorum, vendendum est, ne nulla sit omnino. Nam ista, quæ vos dicitis, sunt tota commentitia, vix digna lucubratione ancillarum. non enim sentitis quam multa vobis suscipienda sint, si impetratis, ut concedamus eandem esse hominum, & deorum figuram. Omnis cultus, & curatio corporis eadem adhibenda deo, quæ adhibetur homini: ingressus, eursus, acubatio, inclinatio, sessio, comprehensio; ad extremum etiam sermo, & oratio. Nam quòd & *mares deo, & famulus esse* dicitis, quid sequatur videtis. Equidem mirari satis non possum, unde ad istas opiniones vestre ille princeps venerit. Sed clamate non deunitis, retinendum hoc esse, *deus ut beatus, immortalisque sit*. Quid autem obstat, quò minus sit beatus, si non sit bipes? aut ista si beatitas, si beatitudo dicenda est (utrumque omnino durum, *sed usi mollenda nobis verba sunt*) verum ea; quacumque est, cur aut in solem illum, aut in hunc mundum, aut in aliquam mentem æternam, figura, membrisque corporis vacuum, cadere non potest? Nihil aliud dicitis, nisi, numquam vidi solem, aut mundum beatum. Quid? mundum, præter hunc, umquamne vidisti? negabis. Cur igitur non *securus militæse mundorum*, sed innumerabilia ausus esse dicere? Ratio docuit. Ergo hoc te ratio non docebit, cum præstantissima natura queratur, eaque beata, & æterna, quæ sola divina natura sunt, ut immortalitate vincamur ab ea natura, sic animi præstantia vinci: atque ut animi, item corporis? cur igitur, cum ceteris rebus inferiores sumus, forma pares sumus? ad similitudinem enim deo propius accedebat humana virtus, quam figura. An quidquam tam puerile dici potest? ut eundem locum diutius urgeam) quam si ea genera beluarum, quæ in rubro mari, Indiæve gignantur, nulla esse dicamus? Atqui *NAUVRIOSSIMI QUIDEM HOMINES* exquirendo audire tam multa possunt, quam sunt multa quæ terra, mari, paludibus, fluminibus existant. quæ negemus esse, quia numquam vidimus. Ipsa verò quam nihil ad rem pertinet, quæ vos delectat maximè, similitudo? Quid? canis nonne similis lupo est atque, ut Ennius,

Similis quam similis, turpissima bestia, nobis?

at mores in utroque dispares. Elephanto belluarum nullus prudentior, at figura quæ vastior? De bestiis loquor: quid inter ipsos homines nonne & *similimur formis, dissimiles moribus*, & moribus figura dissimilis? etenim si semel, Vellei, suscipimus genus hoc arguendi, attende quò serpat. tu enim sumebas, nisi in hominis figura, rationem inesse non posse, sumet alius, nisi in terresti: nisi in eo, qui natus sit, nisi in eo, qui adoleverit: nisi in eo, qui didicerit: nisi in eo, qui ex animo conset, & corpore caduco & infirmo: postremò nisi in homine, atque mortali. Quòd si in omnibus his rebus obstitis, quid est, quòd te una forma conturbet? his enim omnibus, quæ propofui, adjectis, in homine rationem esse, & mentem videbas. Quibus detractis, deum tam en nosse te dicitis, modò lineamenta maneat. Hoc est non considerare, sed *quæ ferri*, quid loquere. Nisi forte ne hoc quidem attendis, non modò in homine, sed etiam in arbore, quid quid *super vacanem sit, aut usum non habeat, obflare*. Quàm molestum est uno digito plus habere? quid ita? quia nec speciem, nec usum alium quinque desiderant. Tuus autem deus non digito uno redundat, sed capite, collo, cervicibus, lateribus, alio tergo, poplitibus, manibus, pedibus, feminibus, cruribus. Si utiam mortalis sit, quid hæc ad vitam membra pertinent? quid ipsa facies? magis illa, verbum, corpus, membra jecur, hæc enim sunt domicilia vitæ. Oris quidem habitus ad vitæ firmitatem nihil pertinet. At eos vituperabas, qui ex operibus magnificis, atque præclaris, cum ipsum mundum, cum ejus membra, cum um, terras, maria, cumque horum insignia, solem, lunam, stellasque vidissent, cumque temporum maturitates, mutationes, vicissitudinesque cognovissent, suspicari essent aliquam excellentem *si præstantemque naturam, quæ hæc fecisset, moveret, regeret, gubernaret*. Qui, etiam si aberrant à conjectura, video tamen quid sequantur. Tu quod opus tandem magnum, & egregium habes, quod effectum divina mente videatur, ex quo esse deos suspicere? Habebam, inquis, in animo insitam informationem quandam dei; & barbati quidem Jovis, galeatæ Minervæ. Num igitur esse tales putas? Quanto melius hæc vulgus imperitorum? qui non membra solum hominis deo tribuunt, sed usum etiam membrorum. dant enim arcum, sagittas, hastam, clypeum, fuscinam, fulmen: & si, actiones quæ sint deorum, non vident, nihil agentem tamen deum non queunt cogitare. Ipsi, qui irridentur, Ægyptii, nullam beluam, nisi ob aliquam utilitatem, quam ex ea caperent, consecraverunt. Velut lbes, maximam vim serpentium conficiunt, cum tibi aves excellæ, cruribus rigidis, corneo, proceroque rostro: aventur peltem ab Ægypto, cum voluteis anguis ex vastitate Libyæ vento Africo investas interficiunt, atque consumunt, ex quo fit, ut illæ, nec morsu vivæ nocent, nec odore mortuæ. Possunt de ichneumonum utilitate, de crocodilorum, de felium dicere: sed nolo esse longus, ita concludam; tamen bellus à barbaris propter beneficium consecratus: vestrorum deorum non modò beneficium nullum existat, sed ne factum quidem omnino. Nihil habet, inquit, negotii. Profectò Epicurus, quasi pueri delicat, nihil cessatione melius existimat. At ipsi tamen pueri; etiam cum cessant, exercitatione aliqua ludicra delectantur: deum sic feriatum volumus cessatione torpere, ut, si se commoverit, vereamur ne beatus esse non possit. Hæc oratio non modò deos spoliat motu, & actione divina, sed etiam homines inerteis efficit; si quidem agens aliquid, ne deus quidem, esse beatus potest.

Verum

1. Sed tamen, tantum Epicuri, etc.] Secutus som lectionem à Petro Victorio examinatam ininterpunctamque libro XX. v. Variar. cap. 8. respondente eodem Pall.

2. Syllum, etc.] Victorius d. libro cap. 19. locum habet suspensum de macula. Ibi enim in calamo exarati sex sunt sine ceteris. & verò Pall. sec. quoque exhibet pro ceteris, tertio tamen in libro ceteris.

3. Quæ sile diuina natura sunt, etc.] Ita Victorius, vulgari, in ditione, Pal.

sec. quæ sile diu. natura est; nec aliter VVouuv. codex. ut terr. quæ sile divina natura sunt.

4. At eos vituperabas.] Editio Vi& item P. & Pal. sec. & ceteris vit.

5. Habebam, inquit, etc.] Sic Pall. nostri & Victor. publicati, habet.

6. Velut lbes maximæ, etc.] Vox prima abest vulgari: produxit et libris antiquis Victorius; restitque in P. & Pal. tert. tam secund. et

libris VVouvetianis habet, velut lbes granam.

Verum insanè, ut vultis, deus, effigies hominis, & imago, quod ejus est domicilium? quæ sedes? qui locus? quæ deinde ad hanc vitam? quibus rebus id quod vultis, beatitas est? *Ustat enim suis bonis oportet, & fruatur, qui beatus fuerit.* Nam locus quidem non etiam natus, qua line animus sunt, sed est cuique proprius, ut terra infimum tenet, hanc inundat aqua, & superior æther, quibus altissima ora reddatur. *3. Beitarum autem terrenæ sunt calidæ, pariter aquatiles, alia quasi ancipites, in utraque sede viuentes: sunt quædam etiam, quæ igne nasci putentur, & præterquam in ardentibus fornacibus sepe volitantes. Quæ igitur, vellet deus primis ubi habitat: deinde quæ causa eum loco moveat: si modo moveretur, quando postremò, eum hoc proprium sit animatum, ut aliquid appetat, quod sit natura accommodatum: deus quid appetat: ad quam deique rem motu mentis, ac rationis atatur, postremò, quo modo beatus sit, quo modo æterius. 5. quidquid enim horum atigeris, ulcus est, nam male instituta rationem repetere non potest. Sic enim dicebat *SPICIEM* per se percipi cogitatione, non sensu: nec esse in eam ullam sollicitudinem, neque eandem ad unum rem permanere, eamque esse eius visionem, ut similitudines, & imitationes certant, neque deficiat unquam ex infantis corporibus similitudinem accessio: ex eoque fieri, ut in hæc intentia mens non ad beatam illam naturam, & tempus nam putet. Hoc, per ipsos deos, de quibus loquimur, qualis tandem est? nam si tantummodo ad cogitationem vaient, nec ullam habent sollicitudinem nec eminationem: 6. quid interest, utrum de hippocentauri, an de deo, cogitemus? omnem enim vitalem cognitionem animi ceteri philosophi inotum inanem vocant, vos autem adventum in animos, & introitum imaginum dicitis. Ut igitur *Ti. Gracchum* eum videor connoctantem in Capitolio videre, de *M. O. vi* deferentem scilicet, tam eum inotum animi dico esse inanem: in autem & *Gracchi*, & *O. vii* imagines remanere, quæ in Capitolium eum pervenerint, tum ad animum meum referuntur, hoc idem fieri in deo, cujus crebra facie pellantur animi: ex quo esse beati, atque æterni intelligantur. De imaginibus esse, quibus pulsentur animi, species dantur obicitur quædam natura, cui ea beata sit? cur alterno? Quæ autem ista imagines vestre, aut unde? à Deo, an omnino hæc licentia. Sed & illic reprehensus à multis est, nec vos exitum reperitis: totaque res vacillat, & elidit. Nam quid est, quod minus probari possit, quam omnium in me incidere imagines, *Homeri*, *Archi*, *Archi*, *Romuli*, *Numæ*, *Pythagoræ*, *Platonis*, nec ex foras, quæ illi fuerunt? quomodo ergo illi? & quorum imagines? *Orpheum* potam docet *Aristoteles* nunquam fuisse, & hoc *Orphicum* carmen *Pythagorei* fecerunt, quibus 7. fuisse *Cerops*. At *Orpheus*, id est, imago vestra, ut vos vultis, in animum meum sepe incurrit. Quid, quod ejusdem hominis in meum, alia in suum? quid, quod eorum rerum, quæ nunquam omnino fuerunt, neque esse poterunt, ut *Scyllæ*, ut *Chimeræ*? quid, quod divinitatem, locorum, ubi eum carum, quæ metoquam videri? quid, quod simulacrum mihi colhibitam est, præter est mago? quid, quod etiam ad dormientem veniunt in vo-*

luta? Tota res, Vellei, nugatoria est, vos autem non modo oculis imagines, sed etiam animis inculcatis, tanta est impunitas gairiendi. At quàm licenter? Fluentium frequenter transitio fit visionum, ut è multis una videatur. Puderet me dicere non intelligere, si vos ipsi intelligeretis, qui ista defenditis. Quo modo enim probas, continenter imagines terri? aut, si continenter, quo modo æterna? Innumerabilitas, inquis, suppeditat amorem. Num eadem ergo ista facient, ut sint omnia sempiterna? confugis ad æquilibratam, sic enim *lorentium*, si placet, appellemus: & ais, quoniam sit natura mortalis, immortalis etiam esse oportere. Isto modo, quoniam homines mortales sunt, sint aliqui immortales: & quoniam nati, utuntur in terra, nascuntur & in aqua, & quia sunt quæ interimant, sint quæ conservent. Sint sane: sed ea conservent, quæ sunt, Deos istos esse non sentio. Omnis tamen ista rerum effigies ex individuis quo modo s corporibus oritur? quæ etiam si essent, quæ nulla sunt, pellere se ipsa, & agitari inter se concursu fortasse possent, formare, figurare, colorare, animare non possent. Nullo igitur modo immortalis deum efficiatis. Videamus nunc de beatis. Sine virtute certe nullo modo virtus autem adus: & deus, vellet nihil agens: expertus virtutis igitur: ita, ne beatus quidem. Quæ ergo vita? Suppeditatio, inquis, bonorum, nullo malorum. Quorum tandem bonorum? voluptatum. Credo: nempe ad corpus pertinentium nullam enim oristis, nisi profectam à corpore, & redeuntem ad corpus: n. mi voluptatem. Non arbitror te, Vellei, similem esse Epicureorum reliquorum, quos vocat eorum Epicuri vocem, quibus ille testatur, se ne intelligere quidem ullum bonum, quod sit se junctum à delicatis, et oporcatenis voluptatibus, quæ quidem non erubescens, persequitur omnes nominatim. Quæ enim cibum igitur, aut quas potiones, aut quas vocum, aut florum varietates, aut quos tactus, quos odores adhibebis ad deos, ut eos perfundas voluptatibus? At potes quidem, nectar, ambrosiam, epulæ comparant, & aut Juvencatem, aut Ganymedem pocula ministrantem. Tu autem, Epicure, quid facies? neque enim unde habeat ista deus tuus, video: nec, quomodo utatur. Locupletior igitur hominum natura ad beatè vivendum est, quàm deorum, quod pluribus generibus fruatur voluptatum. At has leviores ducis voluptates, quibus quasi stillatio (Epicuræ enim hoc verbum est) sensibus adhibetur. Quousque ludis? nam Philo etiam noster ferre non poterat, à pernarè Epicureos, molles, & delicatas voluptates, summa enim memoria pronuntiabat plurimas Epicuri sententias, his ipsis verbis, quibus erant scriptæ. Metrodori verò, qui est Epicuri collega sapientis, multa impudentiora recitabat, accusat enim Timocratem, fratrem suum, Metrodorus, quod dubitet omnia, quæ ad beatam vitam pertineant, vestris metris: neque id semel dicit: sed sæpius. Annuere te video, nota enim tibi sunt. Proferrem libros, si negares. Neque nunc reprehendo, quod ad voluptatem omnia referantur: alia est ea quæ sitio, sed doceo, deos vestros esse voluptatis expertis: ita vestro iudicio ne beatos quidem. Ad dolere vacant, satim est id ad aliam abundantem bonis vitam

Eff 5 tam

1. Quædam sunt bonis oportet, & fruatur. Pall. & P. respiciunt copiam, non ad hanc vitam, sed ad locum habitum, nisi mihi mos repetendum, ut oportet, oportet fruatur. V. Vover prætoris liber unus pro magistro: sed quod & offenderat in P. Gal.
2. Insuper athen. Si enim nostris quinquæ sic ed. V. & val. et Lam. si enim quomodo conserverat P. Man.
3. Insuper athen. Si enim nostris quinquæ sic ed. V. & val. et Lam. si enim quomodo conserverat P. Man.
4. Insuper athen. Si enim nostris quinquæ sic ed. V. & val. et Lam. si enim quomodo conserverat P. Man.
5. Insuper athen. Si enim nostris quinquæ sic ed. V. & val. et Lam. si enim quomodo conserverat P. Man.

scripsum non habebat ætiam: & poterat subintelligi, ejus loco erat ita
7. Fuisse Cereop. Ita volebat repsoni varthasius, notis suis in Claud. vulg. Cereop. at pal. sec. ceteris. tert. Ceteris. V. Vover. Ceteris expriment.
8. Ceteris ubi? quæ res anhi essent, quæ nulla sunt, etc. pal. sec. long. et al. ter. verba disposuit, sic nempe: corporibus, quæ nulla sunt, orientur quæ res anhi essent, pellere se ipsa. & verò illa, quæ nulla sunt, non videntur in pal. tert.
9. Quæ pudet satim, etc. Adijciunt alii negatiam, sed repugnantibus libris nostris, minimum quinquæ, supiebat Camet. eodem sensu, quoniam pudet.

8. Quid est prætorum de Hippocrati? V. Vover. actus eum exemplat.

M. TVLLII CICERONIS
DE
NATVRA DEORVVM
A D
M. B R V T V M,
LIBER SECVNDVS.

Vellejus, Epicureus Balbus, Stoicus: C. Cotta, Academicus.

Uax cum Cotta dixisset, tum Vellejus, Na ego, inquit, incautus, qui cum Academicis, & eodem rhetore congrederi conatus sum. Nam neque indertum Academicum petivisssem, n e sine ista philosophia: rhetorem quamvis eloquentem, neque enim sum: ne conturbor inanimis verborum, nec subtilitate sententiarum, si orationi est fictus. Tu autem, Cotta, utraque re valuisti: corona tibi & iudices d fuerunt. Sed ad ista alia: nunc Luciliam, si ipsi com odum est, audiamus. Tum Balbus, i eundem equidem mallem audire Cottam, dum, quo eloquentia fallor deos susculit, eadem veros inducat, esse & philosophi & pontificis, & Cotta, de diis immortalibus habere non errantem, & vagam, ut Academicis, sed, ut nostri, stabilem, certamque sententiam: nam contra Epicurum satis, superque dictum est: 1 Sed avco audire, tu ipse, Cotta, quid sentias. An inquit, oblitus es, quod in iudicio, facilius me, talibus praeteritum de rebus, quid non sentirem, quam quid sentirem, posse dicere? Quod si haberem aliquid, quod liqueret: tamen te vicissim audire vellem, cum ipse tam multa dixissem. Tum Balbus, Et ram tibi morem, & agam quam brevissimam potero. etenim convictis Epicuri erroribus, longo de mea disputatione detracta oratio est. Omnino d vidunt nostri totam istam de diis immortalibus quaestionem in partem quatuor. Primum docent esse deos: deinde, quales sint: tum, mundum ab his administrari: postremo, consilium eorum esse tamis. Nos autem hoc sermone quae priora duo sunt sumamus: tertium, & quartum, quia maiora sunt, puto esse in aliud tempus differenda. Minime vero, inquit Cotta: nam & otiosi sumus, & his de rebus agimus, quae sunt etiam negotiis anteponenda. Tum Lucilius, Ne egere quidem videtur, inquit, oratione prima pars, quid enim potest esse tam apertum, tamque perspicuum, cum eadem susceperimus, caelestiaque contemplati sumus, quam esse aliquid numis praesentissima mentis, quo haec regantur? quod nisi ita esset, qui potuisset a sensu orantium dicere Ennius?

Alpice hae sublimis candens, quem invocant omnes Jovem. Illam vero de Jovem, & dominatorem rerum, & omnia iura regentem, & ut idem Ennius, habere deorumque, hominumque, & praesentem, ac praepotentem deum. Quod qui dubitet, haud sane intelligo: cur non idem, sol sit, an nullus sit, dubitare possit. Quid enim est hoc illo evidentius? quod nisi cognitum, comprehensumque a nimis haberemus, non tam stabilia opinio permaneret. nec confirmaretur divinitate temporis, nec una cum saeculis, aetatibusque hominum inveterate potuisset. Etenim videmus, ceteras opiniones fictas, atque vanas, diuturnitate exstivisse. Quis enim hippocentaurum fuisse, aut chimaram putat? quae vanus tam excors inveniri potest, quae illa, quae quondam credebantur, apud inferos portenta, extimescat? OPINIONUM ENIM COMMENTA DELEY DIIS: NATURAE JUDICIA CONFIRMAT. Itaque & in nostro populo, & in ceteris, deorum cultus religionumque, sanctitates existunt in dies majores, atque meliores. Idque evenit non temere, nec casu, sed quod praesentiam saepe divi suam declarant: ut & apud Regillum bello Latinorum, cum A. Postumius dictator cum Octa viomanilio Tusculano praecio dimicaret, in nostra acie Castor, & Pollux erequis pugnare visi sunt: & recentiore memoria iidem Tyndaridaz Persen victum nuntia verunt. P. enim Vatienus, aius huius adolescentis, cum e praefectura Reatina Romam venienti nocti juvenes cum equis albis dixissent, Regem Persen illo die captum, senatui nuntia verunt, & primo, quasi temere de rep. licentur, in carcerem conjectus est: post, a Paulo litteris allatis, eum idem dies constitisset: & agro a senatu, & vacatione donatus est. Atque etiam cum ad fluvium Sagram Crotoniatas Locri maximo praecio devictissent, eo ipso die audita esse eam pugnam ludis Olympiaz memoriae proditum est. Saepa Faunorum voces evadunt, si sepe visae torae deorum: quem vis non aut habent, aut impium: deos praesentis esse consiteri coegerunt. Praedictiones vero & praesentiones rerum futurarum quid aliud declarant, nisi hominibus ea, quae sunt, ostendi, monstrari, portendi, praedictae quo illa ostenta, monstrata, portenta prodigia dicuntur. Quod si ea sic credimus licentia fabularum, Mopsam, Tiresiam, Amphiarum, Calchanem, Helenum, quos tamen augures ne ipsa quidem fabulae ascessissent, si res omnino repudiant: ne domestica quidem exempla de diis, numen deorum comprobabimus: nihil nos P. Claudii bello Punico primo temeritas movebit, qui etiam per iocum deos irridens, cum cavea liberati pulli non palcerentur, mergi eos in aquam iussit, ut liberem, quam iam esse nolent: qui risus, classe devicta, multas ipsi lacrymas, magnam populo R. cladem attulit. Quid? collega ejus Junius eodem bello non ne tempestate classem amisit, cum auspiciis non paruisset? itaque P. Claudius a populo condemnatus est: Junius necem sibi ipse conscivit. C. Flaminius Caecilius religione neglecta cecidisse apud Thrasimenum scribit cum magno reip. vulnere: Quorum exitio intelligi potest, aruissimam priu ramp. amplificatam, qui religioibus paruissem. Et si conferte volumus nostra cum externis, ceteris rebus aut pares, aut etiam inferiores reperiemur: religione, id est, cultu deorum, multo superiores. An Attii Navititius ille, quo ad investigandum suam regiones vinea terminavit,

terate potuisset. Etenim videmus, ceteras opiniones fictas, atque vanas, diuturnitate exstivisse. Quis enim hippocentaurum fuisse, aut chimaram putat? quae vanus tam excors inveniri potest, quae illa, quae quondam credebantur, apud inferos portenta, extimescat? OPINIONUM ENIM COMMENTA DELEY DIIS: NATURAE JUDICIA CONFIRMAT. Itaque & in nostro populo, & in ceteris, deorum cultus religionumque, sanctitates existunt in dies majores, atque meliores. Idque evenit non temere, nec casu, sed quod praesentiam saepe divi suam declarant: ut & apud Regillum bello Latinorum, cum A. Postumius dictator cum Octa viomanilio Tusculano praecio dimicaret, in nostra acie Castor, & Pollux erequis pugnare visi sunt: & recentiore memoria iidem Tyndaridaz Persen victum nuntia verunt. P. enim Vatienus, aius huius adolescentis, cum e praefectura Reatina Romam venienti nocti juvenes cum equis albis dixissent, Regem Persen illo die captum, senatui nuntia verunt, & primo, quasi temere de rep. licentur, in carcerem conjectus est: post, a Paulo litteris allatis, eum idem dies constitisset: & agro a senatu, & vacatione donatus est. Atque etiam cum ad fluvium Sagram Crotoniatas Locri maximo praecio devictissent, eo ipso die audita esse eam pugnam ludis Olympiaz memoriae proditum est. Saepa Faunorum voces evadunt, si sepe visae torae deorum: quem vis non aut habent, aut impium: deos praesentis esse consiteri coegerunt. Praedictiones vero & praesentiones rerum futurarum quid aliud declarant, nisi hominibus ea, quae sunt, ostendi, monstrari, portendi, praedictae quo illa ostenta, monstrata, portenta prodigia dicuntur. Quod si ea sic credimus licentia fabularum, Mopsam, Tiresiam, Amphiarum, Calchanem, Helenum, quos tamen augures ne ipsa quidem fabulae ascessissent, si res omnino repudiant: ne domestica quidem exempla de diis, numen deorum comprobabimus: nihil nos P. Claudii bello Punico primo temeritas movebit, qui etiam per iocum deos irridens, cum cavea liberati pulli non palcerentur, mergi eos in aquam iussit, ut liberem, quam iam esse nolent: qui risus, classe devicta, multas ipsi lacrymas, magnam populo R. cladem attulit. Quid? collega ejus Junius eodem bello non ne tempestate classem amisit, cum auspiciis non paruisset? itaque P. Claudius a populo condemnatus est: Junius necem sibi ipse conscivit. C. Flaminius Caecilius religione neglecta cecidisse apud Thrasimenum scribit cum magno reip. vulnere: Quorum exitio intelligi potest, aruissimam priu ramp. amplificatam, qui religioibus paruissem. Et si conferte volumus nostra cum externis, ceteris rebus aut pares, aut etiam inferiores reperiemur: religione, id est, cultu deorum, multo superiores. An Attii Navititius ille, quo ad investigandum suam regiones vinea terminavit,

Alpice hae sublimis candens, quem invocant omnes Jovem. Illam vero de Jovem, & dominatorem rerum, & omnia iura regentem, & ut idem Ennius,

habere deorumque, hominumque, & praesentem, ac praepotentem deum. Quod qui dubitet, haud sane intelligo: cur non idem, sol sit, an nullus sit, dubitare possit. Quid enim est hoc illo evidentius? quod nisi cognitum, comprehensumque a nimis haberemus, non tam stabilia opinio permaneret. nec confirmaretur divinitate temporis, nec una cum saeculis, aetatibusque hominum inveterate potuisset.

1. Ita enim epistola in libro de divinis. 2. Ita de Vite, neque aliter Palicem habet.

1. Sed deo audit. 2. Palli in ista, alio summo, veteri ratione scribenda habet.

item, animam denique illum spirabilem si quis querat unde habeatur, apparet: quod aliud a terra sumimus, aliud ab humore, aliud ab igne, aliud ab aere eo, & quem spiritum dicimus. Illud autem quod vivit hac omnia, **RATIONE** dico, & si placet pluribus verbis mentem, consilium, cogitationem, prudentiam ubi invenimus? unde sustulimus? an cetera mundus habeat omnia, hoc unum, & quod plurimum est, non habebit? atqui certe nihil omnium rerum melius est mundo, nihil praestabilius, nihil pulchrius: nec solum nihil sit, sed nec cogitari quidem quidquam melius potest. Et, si ratione, & sapientia nihil est melius, necesse est hac inesse in eo, quod optimum esse concedimus. Quid verò tanta rerum contentions, conspiciamus continuata cognatio, quem non cogit ea, quae dicuntur a me comprobare? possintne tempore florere, deinde vicissim horrere terra aut, tot rebus ipsi: se immutanti bus, solis accessus, discessusque solstitiis, brumisque cogit? aut aëris martium, fretorumque angustia orta, aut obitu lunae commoveri? aut una totius caeli conversio, ne curius altorum dii pares conservari? haec ita fieri omnibus inter se continentibus inter se cogitare. tibus mundi partibus profecto non possent, nisi ea uno divino, & continuo spiritu continentur. Atque haec cum uberius disputantur, & subtilius, ut mihi est in animo facere, facilius effugiant. Academicorum calumniam cum autem ut Zeno solebat, brevius, angustiusque concluduntur, tum a peritiora sunt ad reprehendum. Nam ut **PROFLUENS** AMNIS, aut **VIX** aut nullo modo: conclusa autem aqua, facile corrumptur sic orationis flumine reprehensoris vitia diluuntur: angustia autem conclusa orationis non facile se ipsa sustinet. haec enim, quae dilatantur a nobis, Zeno sic premebat. **QUOD RATIONE** utitur, id melius est, quam id, quod ratione non utitur. Nihil autem mundo melius ratione utitur mundus videtur. Similiter effici potest, sapientem esse mundum: similiter, beatum: similiter, aeternum. Omnia enim haec meliora sunt, quam ea, quae sunt his carentis: nec mundo quidquam melius, quod ex efficiat, esse mundum deum. Idemque hoc modo: Nullus sensu carens pars aliqua potest esse sentiens. Mundi autem partes sentientes sunt, non igitur caret sensu mundus. Per se idem, & uter angustius: **NIL** inquit, quod animi, quodque rationis est express, id generare ex se potest animantem, competentemque rationis. Mundus autem generat animantem, competentemque rationis. animans est igitur mundus, compositusque rationis. Idemque similitudine, ut saepe solet, rationem concludit hoc modo: Si **XX** **XX** **XX** modulata canentes tibi & referantur: num dubitans, quin inesse in oliva tibicinis quxdam scientia? Quid, si platanis fideolas ferrent numerosa sonantes? si dem scilicet censetes, in platanis inesse musicam. Cur igitur mundus non animans, sapiensque judicetur, cum ex se procreet animantem, atque sapientem? Sed quoniam cepti fecerit agere, atque in itinere dixeram: negavam enim hanc primam partem egre oratione, quod esset omnibus **periphrasim**, desistere: tamen id ipsum rationibus physicis confirmari volo. sic enim res se habet, ut omnia, quae alantur, & creantur, continent in se **VIM CALORIS**, sine qua neque alii possent, neque crescere. Nam omne, quod est calidum, & igneum cietur, & agitur motu suo, quod autem alitur, & crescit, motu quodam utitur certo, & equabiliter: qui quamdiu remanet in nobis, tamdiu sentias, & vita rem nec refrigeratio aërem, & extinctio calore, occidimus ipsi & extinguimur. Quod quidem Cleanthes his etiam argumentis docet, quanta vis inest caloris in omni

corpore, negat enim ullum esse **subum** tam gravem, quod **die**, ac **nocte** concingatur: cuius etiam in reliquis inest calor is, quas natura respicit. Jam verò ventis, & aëre mixta re non desinunt, quasi quodam igneo motu: animos dixerim: saepe est, cum cor animantis ab eius evulsio, ita nob. liter palpitate, ut imitaretur igneam celeritatem. Omne igitur, quod vivit, sive animal, sive terra editum, id vivit propter inclusum in eo calorem. Es quod intelligi debet, eam caloris naturam, vim habere in se vitalem per omnem mundum, pertinentem. Atque id facilius cernemus, toto genere hoc igneo, quod transit omnia, subtilius explicato. Omnes igitur partes mundi (tangam autem maximas) calore sustinentur, quod primum in terrigena natura percipi potest. Nam & lapidum consistia atque trivulsi ignem videmus: & recentis fossione,

—terram fumate calentem—

atque etiam ex puteis jugibus aquam calidam trahi, & id maxime hibernis fieri temporibus, quod magna vis, terrae ca vernis, contineatur caloris: eaque hieme ut densior, oleamque causam, calorem in situ in terris continet aëris. Longa est oratio, multaeque rationes, quibus doceri possit, omnia, quae terra concipiat, semina, quaeque ipsa ex se generata stirpibus infixis contineat, ea **temperata** caloris & oriri, & auferere. Atque aqua etiam admixtum esse calorem, & primum ipse liquor, tum aqua declarat effusio, quae neque conglaciaret frigiditas, neque nive, pruinaque concreveret, nisi eadem se admixto calore liquefacta, & dilapla diffunderet. Itaque & aquilonibus, reliquisque frigidibus adjectis duret hanc humor: & idem vicissim mollius tepetatus & tabescit calore. Atque etiam **maria agitata** ventis **ita** **repescunt**, ut intelligi facile possit, in tantis illis humoribus inclusum esse calorem, nec enim ille externus, & adventus habendus est tepor, sed ex intimis maris partibus agitatione excitatus: quod nostris quoque corporibus contingit, cum motu, atque exercitatione recalescant. Ipse vero aer, qui natura est maximè frigidus, minime est expertus caloris, ille verò & multo quidem calore admixtus est. ipse enim oritur ex respiratione aquarum, earum enim quasi va pot quidem aer habendus est. Is autem existit motu ejus caloris, qui aqua continetur. Quam similitudinem cernere possumus in vis aquis, & quae effervescent subditis ignibus, jam verò reliqua quarta pars mundi, ea & ipsa tota natura servida est, & ceteris naturis omnibus salutarem impertit, & vitalem calorem. Ex quo concluditur, cum **Omnes** mundi partes sustineantur calore, mundum etiam ipsum simili parique natura in tanta diuturnitate servatit eoque magis, quod intelligi debet, calidum illud, atque igneum ita in omni solum esse natura, ut in eo inest procreandi vis, & causa gignendi, a quo & animantia omnia, & ea, quorum stirpes terra continentur, & nasci sit necesse, & auferere. **3** Natura est igitur, quae contineat mundum omnem, eamque tueatur. & ea quidem non sine sensu, atque ratione, omnem enim naturam necesse est, quae non solitaria sit, neque simplex sed cum alio juncta, atque connexa, habere aliquem in se principatum, ut in homine **mentem**, in belua quiddam **similem**, unde oriantur rerum appetitus. In arborum autem, & earum rerum, quae gignuntur a terra radicibus inesse principatus putatur. **Principatum** autem id dico, quod Graeci **ἡγεμονίαν** vocant: quod nihil in quoque genere nec potest, nec debet esse praestantius. Itaque necesse est, illud etiam, in quo sit totius naturae principatus, esse **omnium principatum**, omniumque rerum potestate, dominatuque dignissimum. Videmus autem in partibus mundi (nihil est enim in omni mundo, quod

1. Quam spiritum dicimus. Pallares & P. editioque P. Vich. quem spiritum dicimus.
 2. Quod pherim est. N. dem. h. omnes, plurimum.
 3. Primum igitur liquor, cum aqua declarat effusio.) Le dicit forte fracta
 4. Quae in aqua videtur in Pallares, sic. quae, & liquor aqua videtur in effusio.

que. ut liquor aqua declarat effusio. V. C. editio: liquor aqua declarat effusio.
 4. Quae effervescent subditis ignibus. V. C. editio: & ita quoque Pallares
 ac fecit sed in quoque frervescent.
 5. Natura est igitur quae continet mundum omnem impertitque salutem.) Sic
 Pallares, quae in Pallares, sic. quae, & liquor aqua videtur in effusio.

non pars universi sit, inesse sensum, & rationem. In ea parte igitur, in qua mundi inest principatus, hæc inesse necesse est, & actiora quidem, atque majora. Quocirca sapientem esse mundum necesse est: naturamque eam, quæ res omnes complexa teneat, perfectione rationis excellere, eoque *deum esse mundum*, omnemque vim mundi naturam divinam contineri. Atque etiam mundi ille fervor, purior, perucidior, mobiliorque multo: ob easque causas aptior ad sensus commovendos, quam hic noster calor; quo hæc, quæ nota nobis sunt, retinentur, & vigent. Absurdum igitur est dicere, cum *M. & O. M. & S.* bellique hoc calore teneantur, & propterea moveantur, ac sentiant, mundam esse sine sensu; qui integro, & puro, & libero, eodemque acerrimo, & mobilissimo ardore teneatur, præsertim cum is ardor, qui est mundi, non agitur ab alio, neque externo pulsu, sed per se ipse, ac sua sponte moveatur. Nam quid potest esse mundo valentius, quod pellat, atque moveat calorem eum, quo ille teneatur? Audiamus enim Platonem quasi quendam *deum philosophorum*; 1 cui duo placet esse motus, unum suum, alteram externum: esse autem *deventus*, quod ipsum ex se sua sponte moveatur, quam quod pulsu agitur alieno. Hunc autem motum in solis animis esse ponit, ab hisque principium motus esse ductum putat. Quapropter quoniam ex mundi ardore motus omnis oritur, is autem ardor non alieno impulsu, sed sua sponte movetur: animas sit necesse est, x quo efficiunt, *animantem esse mundum*. Atque ex hoc quoque intelligi poterit, in eo inesse intelligentiam, quod certe est mundum melior, quam ulla natura. Ut enim *NULLA* *P. & S.* corporis nostri est, quæ non sit minor, quam nosmetipsi sumus: sic mundum universum pluri esse necesse est, quam partem aliquam universi. Quod si ita est, sapientis sit mundus necesse est, nam si ita esset, hominem, qui est mundi pars, quoniam rationis est particeps pluri esse quam mundum omnem, oporteret. Atque etiam si à primis inchoatisque naturis ad ultimas, perfectasque volumus procedere, ad deorum naturam pervenimus necesse est. Primum enim animadvertimus, à natura sustineri ea, quæ *gignuntur à terra*, quibus natura nihil tribuit amplius, quam ut ea salendo, atque augendo tueretur. Bellus autem sensum, & motum dedit, & cum quodam appetitu accessum ad res salutareis, à pestiferis recessum; homini hoc amplius, quod addidit rationem qua regerentur animi appetitus, qui tum remitterentur, tum continerentur. Quamvis autem gradus, & altissimus eorum, qui natura boni, sapientesque gignuntur: quibus à principio innascitur ratio recta, constansque, quæ *supra hominem putanda est*, deoque tribuenda id est mundo: in quo necesse est perfectissimam, atque absolutam inesse rationem. Neque enim dici potest, in ulla ratione institutione non esse aliquid extremum, atque perfectum. Ut enim in vite, ut in pecude (nisi quæ vis oblitur) videmus naturam suo quodam ita: eic ad ultimum pervenire, atque ut pictura, & fabrica, ceteraque artes habent quendam absoluti operis effectum, sic etiam omnis natura, ac multo etiam magis necesse est absolvi aliquid, ac perficere. Etenim ceteris naturis multa externa, quo minus perficiantur, possunt oblitere: universam autem naturam nullam res potest impedire: propterea quod omnis naturas ipsa cohibet, & continet. Quocirca necesse est esse quartum illum, & altissimum gradum, 2 quod nulla vis possit accedere. Is autem est gradus, in quo rerum omnium natura ponitur: quæ quoniam talis est, ut *præsit omnibus*, & eam nulla res possit impedire, necesse est, intelligentem esse mundum, &

1. *Cui duo placet iste motus.* Non admodum silem hanc scripturam, ob sui insolentiam, quam vis respectam in P. & Pal. pr. ac sec. nisi eam nobis exhibuisset ante a nos sexaginta P. Vici. & verò cur accesserit ac commodare nos nostra pueris, & non potius pueri sua veteribus?
2. *Qui nullam vis præsit audere.* Vulgata à V. & accidit, sed alterum testat in Pall. cuiusque ceteris.

quidem etiam sapientem. Quid autem est inscitius, quam eam naturam, quæ omnes res sit complexa, non optimam dici; aut, cum sit optima, non primum animantem esse, deinde rationis & consilii comitem, postmodum sapientem? qui enim potest aliter esse optima? neque enim, si sit primum similis sit aut eam bestiarum, optima putanda sit potius, quam deterrima: nec verò, si rationis particeps sit, nec sit tamen à principio sapiens, 3 non sit deterior mundi potius, quam humana conditio. *Immo enim sapiens fieri potest*: mundus autem, si in æterno præteriti temporis spatio fuit insipiens, numquam profectio sapientiam consequetur. Ita erit homine deterior. Quod quoniam absurdum est, & sapiens à principio mundus, & deus habendus est. Neque enim est quidquam aliud, præter mundum, cui nihil absit: quodque undique aptum, atque perfectum, expleturumque sit omnibus suis numeris, & partibus. Sic enim Chrysiippus, ut *CLYPERI* causa, in volucrum; vagina autem, gladii: sic præter mundum, cetera omnia aliorum causa esse generata, ut eas fruges, atque fructus, quos terra gignit, animantium causa: ininancis autem; hominum; ut equum, vehendi causa; arandi, bovem; venandi, & custodiendi, canem. Ipse autem *homo ortus est ad mundum contemplantum*, & imitandum, nullo modo perfectus, sed est quodam partibus perfecti. Sed mundus, quoniam omnia complexus est, nec est quidquam, quod non in sit in eo, perfectus undique est. Quid igitur potest ei deesse, quod est optimum? *nihil virtute est mentis, & ratione melius.* ergo hæc mundo deesse non possunt. Bene igitur idem Chrysiippus, qui similitudines adjungens, omnia in perfectis, & maturis docet esse meliora, ut in equo, 4 quam in equulo, in cane, quam in catulo: in viro, quam in puero; nem, quod in mundo optimum sit, id in perfecto aliquo, atque absoluto esse debere. Est autem nihil mundo perfectius: nihil virtute melius, igitur mundi est propria virtus. Nec verò hominis natura perfecta est: & efficitur tamen in homine virtus, quanto igitur in mundo facilis? est ergo in eo virtus, sapiens est igitur? & propterea deus. Atque hæc mundi divinitus perfecta, tribuenda est *fidelibus* ea dem divinitas: quæ ex mobilissima, purissimaque ætheris parte gignuntur, neque ulla præterea sunt admixta natura, totaque sunt calida, atque perlicida: ut ea quoque rectissimè & animantia esse, & sentire, atque intelligere dicantur. Atque ea quidem tota esse ignea, duorum sensuum testimoniis confirmari Ciceronem putat, tactus, & colorum. Nam solis candor illustrior, quam illius ignis, quippe qui immenso mundo tam longe, lateque colliceat: & is ejus tactus est, non ut tepesciat solum, sed etiam sape comburat. Quorum neutrum faceret, nisi esset igneus. Ergo, inquit, cum sol igneus sit, Oceanique alatur humo: vis quæ nullus ignis sine tactu aliquo passu permanere: necesse est, aut ceteris sit ignis, quem adhibemus ad usum, atque ad videm: aut ei, qui corporibus animantium continetur. Atque hic noster ignis, quem usus vitæ requirit, confector est, & confiscentissimus, idemque quocumque invasit, cuncta distulbat, ac dissipat. Contrà ille corporeus, vitalis, & salutaris, omnia conservat alit, auget, sustinet, sensuque afficit. Negat ergo esse dubium, horum ignium sol utri similis sit, cum in quoque efficiat, ut omnia floreat, & in suo quaque genere pubescant. Quare cum solis ignis similis eorum ignium sit, qui sunt in corporibus animantium: solem quoque animantem esse oportet, & quidem reliqua astra, quæ oriuntur in ardore celesti, qui *æther*, vel *calum* nominatur. Cum igitur

3. *Nisi sit divinitus mundi partem.* Verbum *partem*, non exstat in Pal. pr. poteratque abesse.

4. *Quam in equulo.* Scribendum *caute* sive modo standam scripturæ veterum librum Pal. pr. ac sec.

5. *Non ut tepesciat solum.* Sic Pall. o. at P. ut non tep. quomodo publicavit item Vici.

quod his careat. Ita efficitur, animantem, sensus, mentis, rationis mundum esse compotem, qua ratione, Deum esse mundum; concluditur. Sed hæc paulo post facillime cognoscitur ex iis rebus ipsis, quas mundus efficit inter ea, Vellei, noli, quæso, præ te ferre, nos plane expetere esse doctrinæ. Conum tibi ais, & cylindrum, & pyramidem pulchriorem, quam sphaeram, videri. Novum etiam oculorum iudicium habetis. Sed sint ista pulchriora, duntaxat ad speculum, quod mihi tamen ipsum non videtur: quid enim pulchrius ea figura, quæ sola omnes alias figuras complexa continet, quæque nihil asperitatis habere, nihil offensionis potest; nihil incisionum angulis, nihil anfractibus, nihil emens, nihil lacunosum? cumque duæ formæ præstantes sint, ex solidis, globus; (sic enim & quædam inter pretari placet) ex planis autem, circulus, aut orbis, quæ nonnullæ Græce dicitur, his duabus formis contingit solis, ut omnes earum partes sint inter se simillimæ, & medioque tantum ab sit extremum, quantum idem à summo. Quo nihil fieri potest aptius. Sed si hæc non videtis, quia nunquam erant illi pulverem attigitis: ne hoc quidem physici intelligere potuistis, hæc æqualitatem motus, constantiamque ordinum in alia figura non potuisse servari? Itaque nihil potest esse indoctus, quam quod à vobis affirmari solet. Nec enim hunc ipsum mundum pro certo rotundum esse dicunt: nam posse fieri, ut sit alia figura: innumerabileisque mundos, alios aliarum esse formarum. Quæ si bis bina quot essent, didicisset Epicurus, certe, non diceret. Sed dum palato, quid sit optimum, iudicat, calipalatum (ut ait Ennius) non suspexit. Nam, cum duo sint genera siderum: quorum alterum spatiis immutabilibus ab ortu ad occasum commens, nullum unquam cursum sui vestigium inflectat: alterum autem continuas conversiones duas iisdem spatiis, curibusque conficiat: ex utraque re & mundi volubilitas, quæ nihil in globosa forma esse non possit, & stellarum rotundi ambitus cognoscuntur: primique sol, qui aëtherum obinet principium, ita movetur, ut cum terras larga luce compleverit, eisdem modo his, modo illis ex partibus opacetur, ipsa enim umbra terrarum solis offitens, noctem efficit: nocturnorum autem spatio rum eadem est æqualitas, quæ diurnorum: ejusdemque solistam accessus modici, tum recessus, & frigoris, & caloris modum temperant: circuitus enim solis, orbium v defectibus & xxi. & ccc. quarta terè diei parte addita, conversionem conficiunt annuam: inflectens autem sol cursum tum ad septentriones, tum ad meridiem, apures, & hinc efficit, & ea duo tempora, quorum alterum hinc senescenti adjunctum est, alterum ætati. Ita ex quatuor temporum mutationibus omnium, quæ terra marique gi gnuntur, initia, & cauteque dicuntur. Jam solis annuos cursus spatiis mensuris non consequitur, cujus tenuissimum lumen facit proximus accessus ad solem, digressus autem longissimus quique plenissimum. Neque solium ejus species, ac forma mutatur tum crescendo, tum defectibus in initia recurrendo, sed etiam regio, quæ tum est æquatorialis: tum australis. In hunc quoque cursum est & brumæ quadam, & solstitii similitudo: multaque ab ea variant, & fiunt, quibus & animantes alantur, auferantur, & pubescant, maturitateque assequantur, quæ ostentior è terra. Maxime verò sunt admirabiles motus earum quinque stellarum, quæ falsò vocantur errantes, nihil enim errant, quod in omni æternitate conservat progressus,

quod his careat. Ita efficitur, animantem, sensus, mentis, rationis mundum esse compotem, qua ratione, Deum esse mundum; concluditur. Sed hæc paulo post facillime cognoscitur ex iis rebus ipsis, quas mundus efficit inter ea, Vellei, noli, quæso, præ te ferre, nos plane expetere esse doctrinæ. Conum tibi ais, & cylindrum, & pyramidem pulchriorem, quam sphaeram, videri. Novum etiam oculorum iudicium habetis. Sed sint ista pulchriora, duntaxat ad speculum, quod mihi tamen ipsum non videtur: quid enim pulchrius ea figura, quæ sola omnes alias figuras complexa continet, quæque nihil asperitatis habere, nihil offensionis potest; nihil incisionum angulis, nihil anfractibus, nihil emens, nihil lacunosum? cumque duæ formæ præstantes sint, ex solidis, globus; (sic enim & quædam inter pretari placet) ex planis autem, circulus, aut orbis, quæ nonnullæ Græce dicitur, his duabus formis contingit solis, ut omnes earum partes sint inter se simillimæ, & medioque tantum ab sit extremum, quantum idem à summo. Quo nihil fieri potest aptius. Sed si hæc non videtis, quia nunquam erant illi pulverem attigitis: ne hoc quidem physici intelligere potuistis, hæc æqualitatem motus, constantiamque ordinum in alia figura non potuisse servari? Itaque nihil potest esse indoctus, quam quod à vobis affirmari solet. Nec enim hunc ipsum mundum pro certo rotundum esse dicunt: nam posse fieri, ut sit alia figura: innumerabileisque mundos, alios aliarum esse formarum. Quæ si bis bina quot essent, didicisset Epicurus, certe, non diceret. Sed dum palato, quid sit optimum, iudicat, calipalatum (ut ait Ennius) non suspexit. Nam, cum duo sint genera siderum: quorum alterum spatiis immutabilibus ab ortu ad occasum commens, nullum unquam cursum sui vestigium inflectat: alterum autem continuas conversiones duas iisdem spatiis, curibusque conficiat: ex utraque re & mundi volubilitas, quæ nihil in globosa forma esse non possit, & stellarum rotundi ambitus cognoscuntur: primique sol, qui aëtherum obinet principium, ita movetur, ut cum terras larga luce compleverit, eisdem modo his, modo illis ex partibus opacetur, ipsa enim umbra terrarum solis offitens, noctem efficit: nocturnorum autem spatio rum eadem est æqualitas, quæ diurnorum: ejusdemque solistam accessus modici, tum recessus, & frigoris, & caloris modum temperant: circuitus enim solis, orbium v defectibus & xxi. & ccc. quarta terè diei parte addita, conversionem conficiunt annuam: inflectens autem sol cursum tum ad septentriones, tum ad meridiem, apures, & hinc efficit, & ea duo tempora, quorum alterum hinc senescenti adjunctum est, alterum ætati. Ita ex quatuor temporum mutationibus omnium, quæ terra marique gi gnuntur, initia, & cauteque dicuntur. Jam solis annuos cursus spatiis mensuris non consequitur, cujus tenuissimum lumen facit proximus accessus ad solem, digressus autem longissimus quique plenissimum. Neque solium ejus species, ac forma mutatur tum crescendo, tum defectibus in initia recurrendo, sed etiam regio, quæ tum est æquatorialis: tum australis. In hunc quoque cursum est & brumæ quadam, & solstitii similitudo: multaque ab ea variant, & fiunt, quibus & animantes alantur, auferantur, & pubescant, maturitateque assequantur, quæ ostentior è terra. Maxime verò sunt admirabiles motus earum quinque stellarum, quæ falsò vocantur errantes, nihil enim errant, quod in omni æternitate conservat progressus,

Secutus sum Viti, nam vobis idem quæque quæ sunt in nostris nam Pr. & Pall. sec non agnoscunt quædam habetis: omnia sequitur verum pr. id est sequitur. L. P. quæque in eorum natura est. Lactar. hec e va de Lamb. prop. occurrunt. miramen & V. Et pr. ut efficitur: et que al. ten. ill. & S. etiam & B. etiam & v. d. non habent eam Pall. ten. ut P.

ad meliorem partem, non ad sales Atreos, ut est in abis Mich. Brutus. 4. O. etiam & L. & C. C. C. Et. Ita quidem Lamb. neque abis Pall. ten. id pr. tamquam ac. ier. voluntate longe priores, interlerunt ubi non v. defertur & L. & in abis, eod. omni. nisi quod loco defertur, scilicet: & abis ex veteri lib. P. Man. 5. Quæ non ista sequitur. Om. hinc tenent verum Pall. n. unum vocat: ten. clamant: habere. les. qui tenent an. astralis. quæ ton. koidia projectio temeraria non est. in quædam in eam oriofiora.

De regressus, reliquosque motus constantes, & rotas. Quod eo admirabilius in his stellis, quas dicimus, quia quum occulantur, tum rursus aperiuntur, tum abeunt, tum procedunt, tum antecedunt, tum subsequuntur, tum celestibus moventur, tum tardius, tum omnino ne moventur quidem, sed ad quoddam tempus insistant. Quorum ex disparibus motionibus *magnam annuum* mathematici nominaverunt, qui tum efficiunt, cum solis, & lunae, & quinque errantium ad eandem inter se comparationem confectis omnium spatii est facta conversio. Quae quam longa sit, magna quaestio est: esse vero certam, & definitam, necesse est. Nam ea quae Saturni stella dicitur, *Phaenon*que à Graecis nominatur, quae à terra abest plurimum, xxx. fere annis cursum suum conficit, in quo cursu multa mirabilia efficiens, tum antecedendo, tum retardando, tum versus spectans temporibus delitescendo, tum matutinis temporibus aperiendo, nihil immutat temporibus saeculorum intervallis, quin eadem iisdem temporibus efficiat. Infra autem hanc propius à terra *Jovis* stella fertur, quae *Phaenon* dicitur: eaque eundem xxi. signorum orbem annis xxi. conficit, eademque, quae Saturni stella, efficit in cursu varietates. Huic autem proximum inferiorem orbem tenet *Jovis*, quae stella *Martis* appellatur: eaque lxx. & xx. mensibus, vi. ut opinor diebus minus, eundem iustrat orbem, quem duae superiores. Infra hanc autem stella *Martis* est, quae *Phaenon* appellatur à Graecis: quae anno fere vertente signiferum iustrat orbem, neque a sole longius umquam unius signi intervallo discedit, tum anteverteat, tum subsequens. Infima est quinque errantium terrae proxima, stella *Veneris*, quae *Phaenon* Graecè, *Lucifer* Latine dicitur, cum antegreditur solem: cum subsequitur autem, *Vesperos*. Ea cursum anno conficit, & latitudinem iustrans signiferi orbis, & longitudinem: quod à se superioribus: neque umquam ab sole duorum signorum intervallo longius discedit, tum antecedens, tum subsequens. Hanc igitur in stellis constantiam, hanc tantam tam variis cursum in omni aeternitate convenientiam temporum, non possum intelligere sine *mente, ratione, consilio*. Quae enim in sideribus inesse videamus, non possumus ea ipsa non in deorum numero reponere. Nec vero stellae, quae errantes vocantur non significant eandem mentem, atque prudentiam: quarum est quotidiana, convenientis, constantisque conversio: neque habent aethereos cursus, neque coelo inhaerentes, ut plerique dicunt physice rationis ignari, non est enim aethere ea natura, ut vi sua stellarum complexa contorqueat. nam tenuis, ac perlexa & aequali calore suffusus aether, non satis aptus ad stellarum continendas videtur. Habent igitur suam spem stellarum inerrantes ab aethere conjunctione secretam, & liberam. Earum autem peremnes cursus, atque perpetui, cum à admirabili, incredibilique constantia, declarant: his vim, & mentem esse divinam: ut, haec ipsa, qui non sentiat deorum vim habere, is nihil omnino senturus esse videatur. Nulla igitur in coelo nec fortuna, nec aeternitas, nec erratio, nec vanitas est: contraque omnis ordo, veritas ratio, constantia, quaeque hi, vacant, emencia, & falsa, plenaque erroris eunt circum terras, infra lunam: quae omnium ultima est, in terrisque versatur. Coelestem ergo admirabilem ordinem, incredibilemque constantiam, ex qua conservatio, & salus omnium omnis oritur, qui vacante mente patat, is ipse mentis esperus habendus est. Raud ergo, ut opinor, erra vero, si à principe investigandae veritatis, hujus disputationis principium duxero. Zeno igitur ita naturam definit, ut eam dicat, ignem esse artificiosum ad gignendum pro-

gredientem via. censet enim artis maxime proprium esse, *creare, & gignere*, quodque in operibus nostrarum artium manus efficiat, id multo artificiosius naturam efficere, id est, ut dixi, ignem artificiosum, magistrum artium reliquarum. Atque hac quidem ratione omnis natura, artificiosa est, quod habet quasi viam quandam, & sectam, quam sequatur. Ipsi vero mundi, qui omnia complexu suo coetant & continet, natura non artificiosa solum sed plane *artificiosa* ab eodem Zeno dicitur, consularis, & provida utilitatum, opportunitatumque omnium. Atque ut cetera natura suis feminibus quaeque gignantur, auferunt, continentur: sic natura mundi omnis motus habet voluntarios, conatusque, & appetitiones, quas *opotes* Graeci vocant, & his consentaneas actiones sic adhibet, ut nosmetipsi qui primis movemur, & sensibus. Talis igitur mens mundi cum sit, ob eamque causam *vel prudentia, vel providentia* appellari recte possit, Graecè enim *νοῦς* dicitur) haec potissimum providet, & in his maxime est occupata, primum ut mundus quam aptissimus sit ad permanendum, deinde ut nulla re egeat, maxime autem ut in eo eximia pulchritudo sit, atque omnis ornatus. Dicitur est de universo mundo: dictum est etiam de sideribus: ut iam propemodum appareat multitudo nec cessantium deorum, nec ea, quae agant, *molentium cum laboris operis ac molesto*. Non enim venis & nervis, & ossibus continentur, nec his elcis, aut portionibus vescuntur, ut aut nimis acres, aut nimis concretos humores colligant, nec his corporibus sunt, ut aut casus, aut ictus extimellant, aut moribus etuunt ex defatigatione membrorum. Quae verens Epicurus *monogrammos* deos, & nihil agenteis commentus est. Illi autem pulcherrima forma praediti, purissimaque in regione caeli collocati, ita feruntur moderanturque cursus, ut ad omnia conservanda, & tuenda consentisse videantur, multae autem aliae naturae deorum ex magnis beneficiis eorum non sine causa, & à Graecis *σπένδον*, & à majoribus nostris constituta, nominataque sunt. Quid quid enim magnam utilitatem generi afferret humano, id non sine divina bonitate erga homines fieri arbitrabantur. Itaque tum illud, quod erat à deo natum, nomine ipsius dei nuncupabant, ut cum fruges *Cereae* appellamus, vinum autem *Liberum*: ex quo illud Terentii, *Sine Cere, & Libero fegat Vonu*.

Tum autem res ipsa, in qua vis inest major aliqua, sic appellatur, ut ea ipsa vis nominetur deus, ut *Fides*, ut *Mens*: quas in Capitolio dedicatas videmus proxime à M. & M. Scavo ante autem ab Atilio Calatino erat *Fides* consecrata. Vides *Virtutum* templum, vides *Honora*, à M. Marcello renovatum: quod multis ante annis erat bello Ligustico à Qu. Maximo dedicatum. Quid *Opus*? quid *Salus*? quid *Concordia*? *Libertas*? *V. Gloria*? quarum omnium rerum quia vis erat tanta, ut sine deo regi non posset, ipsae res deorum nomen obtinuerunt. Quo ex genere, *Cupidinis, Veluptatis, & Libertinae, Veneris* vocabula consecrata sunt, vitiosorum rerum, neque naturalium: quae nequam Velhejus aliter existimat: sed tamen ea ipsa vita naturam vehementius sepe pulsant. Utilitatum igitur magnitudine constituti sunt illi dii, qui utilitates quaeque gignebant. Atque his quidem nominibus, quae paulo ante dicta sunt à me, quae vis sit in quoque declaratur deo. Suscepit autem hominum, consuevitque communis, ut *beneficia* excellerent viros in celum fama ac voluntate tollerent. Hinc Hercules, hinc *C. Aor*, & *Pollux*, hinc *Aesculapius*, hinc liber etiam: hinc dico *Liberum* Semele natum, non eum, quem nostri majores auguste sancteque *Liberum* cum *Cerere, & Libera* consecraverunt: quod qualesit, ex mysteriis intelligi potest. Sed quod ex nobis natos *liberos* appellamus,

idcirco

1. *Vesperos* temporibus delitescendi. Non potui negligere Victor. idcirco, quod extiteret item in P. nec non in Pal. pr. & sec. pro quo alii delitescendi.

2. In duorum numeris exponere. Gul. annotat laudari hunc locum à Platonibus, legique ibidem *penes*, verum alterum restat in Pal. &

V. Vesp.

3. *Vesp. drasia, vel providentia*. Tres voces priores reduxi quasi e sepulchro, iusto Pal. cod. tanto quidem promptius quod eas orbi exhibuerat V. G. sed iterum neglecto Man. Br. Lamb. alii.

1. Quod

accipimus enim deorum cupiditates, aegritudines, iracundias nec verò, ut fabulæ ferunt; dii bellis, proeliisque caruerunt; nec solùm, ut apud Homerum, cum duos exercitus contrarios alii dii ex alia parte descenderent, sed etiam, ut cum Titanis, ut cum Gigantibus, propria bella gesserant. Hæc & dicuntur, & creduntur itatissimè & plena sunt facilitatis, summaque levitatis. Sed tamen, his fabulis spreis, ac repudiatis, deus pertinet per naturam cuiusque rei, per terras Ceres, per maria Neptunus, alii, per alia, poterunt intelligi, qui, quale, que sint, quoque eo nomine consuetudo nuncupaverit, quos deos & venerari, & colere debemus. CULTUS AUTEM DEORUM, est optimus, idemque castissimus, atque sanctissimus, plenissimusque pietatis ut eos temper pura, integra, incorrupta & mente, & voce veneremus. non enim in philosophi solùm, verum etiam majores nostri sapientissimè a religione separaverunt. Nam qui totos dies precabantur, & immohebant, ut sui sibi liberi superstitibus essent, *superstitiosi* sunt appellati: quod nomen postea latius patuit. Qui autem omnia, quæ ad cultum deorum pertinerent, diligenter retractarent, & tanquam relegerent, sunt dicti *religiosi*, ex relegendi, ut *elegantes*, ex eligendo, tanquam à diligendo *diligentes*, ex intelligendo *intelligentes*. his enim in verbis omnibus inest vis legendi eadem, quæ in religioso. Ita factum est in superstitioso & religioso, alterum vitii nomen, alterum laudis. Ac mihi videor satis, & esse deos, & quales essent, ostendisse. Proximum est, ut doceam, deorum providentiam mundum administrari. Magnus sane locus, & à vestris, Corra, vexatus; ac nimirum vobiscum omne certamen est. Nam vobis, Vehei, minus notum est, quem admodum quidque dicatur. *Vestra enim solum legitis, vestra amata, ceteros causa incognita condemnata.* Velut à te ipso, hereterno die, dictum est, anum stolidam *argovioas* à Stoicis induci, id est, *providentiam*. Quod eo errore dixisti, quia existimas ab his providentiam fingi quasi quandam eam singularem, quæ nondum omnem gubernet, & regat; sed id præcisè dicitur. Ut, si quis dicat, Atheniensium temp. consilio regi destrullod, Ariopagi: sic, cum dicimus, providentia mundum administrari, à deesse arbitrator, deorum. Plene autem, & perfecte sic dici existimato, *providentia deorum mundum administrari*. Ita solum istum, quo caret vestra natio, in irridendis nobis nolite confundere; & mehercle, si me audiat, ne experiamini quidem. Non decet, non datum est: non potestis. Nec verò hoc, in te uno convenit, moribus domesticis, ac noistorum hominum urbanitate limitatum; sed eum in reliquos vestros, tum in eum maximè, qui ista perperit, hominem sine arte, sine litteris, insulantem in omnibus, sine a cumine ullo, sine auctoritate, sine lepore. Dico igitur *PROVIDENTIA DEORUM* mundum & omnes mundi partes & initio constitutas esse, & omni tempore administrari: eamque disputationem treis in partibus nostri ferè dividunt: quarum pars prima est, quæ ducitur ab ea ratione, quæ docet esse deos: quo concesso, consistendum est, eorum consilio mundum administrari. Secunda est autem, quæ docet, *omnes res subiectas esse naturæ sentienti*, ab eaque omnia pulcherrimè geri. quo constituto, sequitur ab animantibus principis eam esse generatam. Tertius locus est, qui ducitur ex admiratione rerum cælestium, atque terrestrium. Primum igitur aut negandum est deos esse, quod & Democritus simulacra; & Epicurus imagines inducens, quodam pacto negat; aut, qui deos esse concedant, his fatendum est, eos aliquid agere, idque præclarum. *NATURA* autem præclarior mundi administratione, deorum igitur consilio & administratur. Quod si aliter est aliquid profectò sit necesse est melius, & majore vi præditum, quam

deos, quale id cumque est, sive in anima naturæ, sive necessitas vi magna incitata, hæc pulcherrima opera efficiens, quæ videmus. Non est igitur natura deorum præpotens, neque excellens, siquidem casubjecta est ei vel necessitati, vel naturæ, quæ calum, maria, terræque regantur. *Nihil autem est præstantius deo.* ab eo igitur necesse est mundum regere. Nulli igitur est natura obediens, aut subiectus deus. Omnem ergo regit ipse naturam. etenim si concedimus, intellegente esse deos, concedimus etiam providentem, de rerum quidem maximarum. Ergo utrum ignorat, quæ res maximæ sint, quoque hæc modo tractanda, & tuenda; an vim non habent, quæ tantas res sustineant & gerant? at & *IGNORATIO* rerum, aliena natura deorum est, & sustinendi munus propter imbecillitatem difficultas, minime eadit in maiestatem deorum. Ex quo efficitur id, quod volumus, *deorum providentia mundum administrari*. Atqui necesse est, cum sint dii, si modo sint, ut profectò sunt, animantibus esse, nec solum animantibus, sed etiam rationis compotes, inter seque quasi civili conciliatione, & societate conjunctos, unum mundum, ut communem temp. atque ibidem aliquam regenteis. Sequitur, ut eadem sit in his, quæ in genere humano, ratio, eadem veritas utrobique sit, eademque lex: quæ est *reli. præceptio prævique depositio*. Ex quo intelligitur, prudentiam quoque, & mentem à diis ad homines pervenisse; ob eamque causam majorum institutis *mens, fides, virtus, concordia*, consecrata, & publicè dedicata sunt. Quæ qui convenit penes deos esse negare, cum eorum auggita, & sancta simulacra veneremus? quod si inest in hominum genere mens, fides, virtus, concordia; unde hæc in terras, nihil à lupetis, defluere poterunt; / comque sit in nobis consilium, ratio, prudentia, necesse est, deos hæc ipsa habere majora, nec habere solum, sed etiam his ut in maximis, & optimis rebus. Nihil autem est nec majus, nec melius mundo. necesse est ergo cum deorum consilio, & providentia administrari. Postremò cum factis docuerimus, hos esse deos, quorum insignem vim, & illustrem faciem videremus, solem dico, & lunam, & vagas stellas, & inerrantes, & celum, & mundum ipsum, & eorum rerum vim, quæ inest in omni mundo cum magno usu, & commoditate generis humani: efficitur, *omnia regi à vna mente, atque providentia*. Ac de prima quidem parte satis dictum est. Sequitur, ut doceam, omnia subiecta esse naturæ, eaque ab ea pulcherrimè regi. Sed quid sit ipsa *NATURA*, explicandum est ante breviter, quod facilius id, quod docere volumus, intelligi possit. Namque alii naturam censent esse vim quandam sine ratione, cipientem motus in corporibus necessarios; alii autem, vim participem rationis, ordinis; tanquam via progredientem, declarantemque, quid cuiusque rei causa efficiat, quid sequatur, cuius sollicitam nulla ars, nulla manus, nemo opifex consequi possit imitando, feminis vim esse tantam, ut id, quamquam sit perexiguam, tamen si incidit in concipientem, comprehendentemque naturam, nascunturque sit materiam, quæ ali, auerique possit, ita fingat, & efficiat in loco quidque genere; partim ut tantummodò per streps alantur suas, partim ut moveri etiam, & sentire, & appetere possint, & ex sese similia sui gignere. Sunt autem, qui omnia naturæ nomine appellent, ut Epicurus, qui ita dividit, *OMNIUM, QUÆ SINT, NATURAM, ESSÈ CORPORA, ET INANÈ, QUÆQUE HIS ACCIDANT*. Sed nos cum dicimus *naturæ consistere, administrarique mundum*, non ita dicimus, ut glebam, aut fragmentum lapidis, aut aliquid ejusmodi, nulla coherendi natura, sed ut arborem, ut animal, in quibus nulla temeritas: sed ordo apparet, & artis quædam similitudo. Quod si ea, quæ à terra stripius continentur, arte naturæ vivunt, & vident; profectò

ipsa

1. Cum dicitur exercitus, &c. descendere. Fortassis auferendum erat eam dicitur bendomque descendere.

2. Diligentius investigaverunt. Vultu peraverunt, sed aliter Pall. & P. V. & 3. Dicitur abstrahi. Deorum. S. cedidit à V. Et noce reu. Cantus Pal. duo hanc heit iterum pr. matulit est; in quibus arbitrati.

4. An ex uno convenit. Sic P. sic Pall. sic V. & non convenit dicitur publicari.

5. Administratur. Quod, &c. Reserai mundum quod in vulgaribus; sua msi. nostrorum & V. &.

ipsa terra eadem vi continetur, & arte naturæ, quippe quæ
genuit *inimicus*, omnia pariat, & fundat ex sese, stirpes
 amplexa alar, & augeat, ipsaque alatur vicissim à superioris,
 ceterisque naturis. Eiusdemque expirationibus aer a-
 lius, & æther, & omnia supera. Ita, si terra natura te-
 netur, & viget, eadem ratio in reliquo mundo est. Stirpes
 enim terræ inhærent. animantes autem adpiratione æ-
 cis sustententur: ipseque aer nobiscum videt, nobiscum au-
 dit, nobiscum sonat. nihil enim eorum sine eo fieri potest.
 Quin etiam movetur nobiscum. quæcumque enim imus,
 quæcumque movemur, & detur quasi locum dare, & cede-
 re. Quæque in medium locum mundi, qui est infimus, &
 quæ à medio in superum, quæque conversione rotunda
 circum medium feruntur, ea continentem mundi effici-
 unt, unamque naturam. Et cum quatuor sint genera corpo-
 rum, vicissitudine eorum mundi continuata natura est.
 Nam ex terra, aqua: ex aqua, oritur aer: ex aere æther:
 deinde retrorsum vicissim ex æthere, aer: ex aere, aqua: ex
 aqua, terra infima. Sic naturis his, ex quibus omnia
 constant, & sursum, deorsum, ultio, citroque commean-
 bus, mundi partium conjunctio continetur. Quæ aut
 sempiterna sit, necesse est, quæ eodem ornata, quem vide-
 mus: aut certe perditur, permanens ad longinquum,
 & immensum panè tempus: Quorum utrumvis ut sit, se-
 quitur, natura mundum administrari. Quæ enim classium
 navigatio, aut quæ institutio exercitus, aut rursus (ut ea,
 quæ natura efficit, conferamus) quæ procreatio vitis, aut
 aliorum, quæ porro animantes figura, confirmatioque
 membrorum, tantam naturæ sollicitam significat, quan-
 tam ipsè mundus? aut igitur nihil est, quod sentiente
 natura regatur: aut mundum regi confitendum est. Ete-
 nim qui reliquas naturas omnes earumque semina con-
 stituit, qui potest ipse non natura administrari? ut, si qui
 videtur, & pubertatem natura dicat existere: ipsum au-
 tem hominem, cui ea existant non constare natura: non
 intelligat, ea, quæ essent aliquid ex sese perfectiores ha-
 bere naturas, quam ea, quæ ex his esserant. Omnium
 autem rerum, quæ natura administrantur, seminator, &
 factor, & parens, ut ita dicam, atque educator, & altor est
 mundus: omniaque, sicut membra, & partes suas, nutri-
 car, & continet. Quod si mundi partes natura admini-
 strantur, necesse est mundum ipsum natura administrari:
 cuius quidem administratio nihil habet in se, quod repre-
 hendere possit. ex his enim naturis, quæ erant, quod effici
 potuit optimum, effectum est. Docet ergo aliquis po-
 tuisse melius. Sed nemo unquam docebit, & si quis
 contingere aliquid volet, aut deterris facit, aut id, quod fieri
 non potuit, desiderabit. Quod si omnes mundi partes ita
 constitutæ sunt, ut neque ad usum meliores potuerint ef-
 fici, neque ad speciem pulchriores: videamus, utrum ea for-
 mata sint, in eo statu, quo coherere nullo modo potuerint,
 nisi sensu moderante, divinaque providentia. Si ergo
 meliora sunt ea, quæ natura, quam illa quæ arte perfecta
 sunt: nec ars efficit quidquam sine ratione: ne natura quidem
 quousque expertis est habenda. Qui igitur convenit, signum
 aut tabulam pictam cum adspexeris, scire adhibitam esse
 item: cumque procul cursum navigii videris, non dubi-
 tatur, quin id ratione, atque arte moveatur: aut cum sola-
 nam vel descriptum, aut ex aqua contemplare, intelligere
 declarari horas arte, non casu: mundum autem, qui &
 has ipsas artes, & earum artifices, & cuncta amplectatur,
 constitit, & rationis esse expertem putare? quod si in Scy-

thiam, aut in Britanniam, spheram aliquis tulerit hanc,
 quam nuper familiaris nocte efficit Polidonius, cuius sin-
 gular conversiones idem efficiunt in sole, & in luna, & in
 quinque stellis errantibus, quod efficitur in celo singulis
 diebus, & noctibus: quis in illa barbarie dubitet, quin ea
 spherata sit perfecta ratione? Hi autem dubitant de mun-
 do, ex quo & oriuntur, & sunt omnia, casus ipse sit effe-
 ctus, aut necessitate aliqua, an ratione, ac mente divina: & Ar-
 chimedem arbitrantur plus valuisse in imitandis spheræ
 conversionibus, quam naturam in efficiendis, præsertim
 cum multis partibus sint illa perfecta, quam hæc simulata,
 Tolleritius. Atque ille apud Atrium pastor, qui navem
 numquam antè vidisset, ut procul divinum, & novam vehi-
 culum Argonautarum è monte conspexit, primò admi-
 rans, & perterritus hoc modo loquitur:

— tanta moles labitur
 Tremebunda ex alto 5 ingenti sonitu, & spiritibus:
 Praeseunda volvit: verticesque succitat,
 Rur: prolapsa: palagus respersit: profuit:
 Ita dum interruptum credas nimbum volvit,
 Dum quod sublimis vultu expulsiom rapti
 Saxum, aut procellus, vel gibbosus turbatus
 Existere illos undâ concussantibus:
 Nisi quas terrestrem Pontus strages conciet:
 Aut forte Triton suscitans evertens specus,
 Subter radices penitus undanti in fæto
 Molam ex profundo sacæam 7 ad calum aruit.
 Dubitat primò, quæ sit ea natura, quæ cernit ignotam
 demque, juvenibus visis, auditoque nautico cantu,
 Sicut incerti, atque alacros vestris perferemus
 Delphini —
 item alia multa.

— Si vultu meo
 Consimilem ad aurem cantum, & auditum efero.
 Ergo ut hic primo ad aspectum inanimatum quiddam, sensuque
 vacuum se putat cernere: post autem signis certioribus,
 quale sit id, de quo dubitaverat, incipit suspicari: sic phi-
 losophi debuerunt, si fortè eos primus ad aspectus mundi
 conturbaverat, postea, cum vidissent motus ejus finitos, &
 æquabiles, omnisque ratis omnibus moderata, inmutabili-
 que constantia, intelligere inesse aliquem non solum ha-
 bitatorem in hac celesti, ac divina domo, sed etiam recto-
 rem, & moderatorem, & tanquam architectum tanti operis,
 tantique muneris. Nunc autem mihi videntur ne suspi-
 cari quidem, quanta sit admirabilitas celestium rerum, at-
 que terrestrium. Principio enim terra sita in media par-
 te mundi, circumfusa undique est & hæc animabilis, spiri-
 tabilisque natura, cui nomen est aer, Græcum illud quidem,
 sed perceptum jam tamen usu à nostris, tritum est et im-
 pro Latino. Hunc rursus amplectitur immensus æther,
 qui constat ex altissimis ignibus. Mutuemur hoc quoque
 verbum, dicaturque tam æther Latine, quam dicitur aer:
 et si interpretatur Pacuvius:

Hoc quod memoro, nostri calum, Græci perhibent æthera.
 Quasi verò non Græcus hoc dicat. At Latine loquitur,
 Siquidem nos non quasi Græcè loquentem audiamus,
 Docet idem alio loco:
 Grægusena de isto aperis ipsa oratio.
 Sed ad majora redeamus. Ex æthere igitur innumerabi-
 les flammæ siderum exsistunt: quorum est princeps sol,
 omnia clarissima luce collustrans, multus partibus major,
 atque amplior, quam terra universa: deinde reliqua sidera

Ggg 2 magni-

1. Et unum supra.) In possessionem revocavi quod erat in Pal. &
 Vovv confirmatum etique eadem ed. Vici vulgati postiores, &
 mela fusa.
 2. In sum, de sum, alteri, circumge.) Pal. nostri susus deservit, utroque
 hinc copula equidem sic retinendæ v. deor locos.
 3. Et alio, q. munda. Vovv m. m. m. nostri & Gul. alterom
 aliam.
 4. Argenti quod dicitur pastor.) Ita Pal. sec. nequis equè omnino

sententia hæctenus vulg. Argus.
 5. Ingenti sonitu & spiritibus. Sic & Ald. patet, verum m. nostri quin-
 que sex, & strepitus quod & suis eruit Vici.
 6. Praeseunda volvit. Idem m. l. exobit sed non etiam ed. Vici.
 7. Ad calum aruit.) Ejectum, quod in l. his plerisque; quoniam
 compareret in mem. nostris o item ed. Vici.
 8. Hæc animabilis. Q. idam cod. amabili, sive amabili, videatur Had.
 Jun. 17. An. m. 6. 20. qui m. let ex Probo animal. 1. Jov

magnitudinibus immeusis. Atque hi tanti ignes, tamque multi non modo nihil nocent terris, rebusque terrestribus, sed ita profunt, ut si mota loco sint, conflagrate terras necesse sit à tantis ardoribus, moderatione, & temperatione sublata. Hic ego non mirer esse quemquam, qui sibi persuadeat, corpora quaedam solida, atque individua, vi & gravitate ferri, mundumque effici ornatissimum, & pulcherrimum ex eorum corporum concursione fortuita? Hoc qui existimat fieri potuisse, non intelligo, cur non idem putet, si innumerabiles unius, & viginti formæ litterarum vel aureæ, vel quales libet, aliquò congiuntur, posse ex his in terram excussis annis Ennii, ut deinceps legi possit, effici: quod nescio an ne in uno quidem veru possit tantum valere fortuna. Isti autem quemadmodum affueverant, ex corpulculis non colore, non qualitate aliqua, quam *πρόσθετα* Græci vocant, non sensu præditis, sed *concurrentibus temere*, atque casu, mundum esse perfectum? vel innumerabileis penis in omni puncto temporis alios nasci, alios interire? Quod si mundum efficere potest concursus atomosum, cur poricum, cur tempum, cur domum, cur urbem non potest? quæ sunt minus operosa, & multo quidem faciliora. Certe ita temere de mundo effutiant, ut mihi quidem nunquam hunc admirabilem *calli ornatum*, qui locus est proximus, suspexisse videantur. Pictiæ ergo Aristoteles, *σαρσεντ*, inquit, qui sub terra semper habitavissent, bonis, & illoliteibus domiciliis, quæ essent ornata signis, atque picturis, instructaque rebus: his omnibus, quibus abundantii, qui besti putantur, nec tamen existent unquam supra terram: acciperent autem fama, & auditione, esse quoddam numen, & vim deorum: deinde aliquo tempore, patrefactis terræ faucibus, ex illis abditis sedibus evadere in hæc loca, quæ nos incolimus, atque exire potuissent: cum repente terretur, & maria, cælumque vidissent: nubium magnitudinem, ventorumque vim cognovissent, adpendissentque solem, ejusque tum magnitudinem, pulchritudinemque, tum etiam efficientiam cognovissent, quod is diem efficeret, toto cælo luce diffusa: cum autem terras nox opacasset, tum cælum totum cernerent astris distinctum, & ornatum, longæque luminum varietatem tum crescentis, tum senescentis, eorumque omnium ortus, & occasus, atque in omni æternitate ratos, immutabileisque cursus: hæc cum viderent, profecto & esse deos, & hæc tanta opera deorum esse arbitrarentur. Atque hæc quidem ille. Nos autem tenebras cogitemus tantas, quantæ quondam eruptione æthereorum ignium finitimas regiones obsecutavisse dicuntur, ut per bidaum nemo hominem homo agnosceret. cum autem tertio die sol illuxisset, tum *revisisse* sibi viderentur. Quod si hoc idem ex æternis tenebris contingeret, ut subito lucem aspiceremus: quam species cæci videretur? Sed *assiduitate* quotidiana, & consuetudine oculorum, affuecunt animi: neque admittantur, neque requirunt rationes earum rerum, quas semper vident: proinde quasi *novitas* nos magis, quam *magnitudo*, rerum debeat ad exquirendas causas excitare. Quis enim hunc hominem dixerit, qui cum *tam certos cali motus*, tam ratos astrorum ordines, tamque omnia inter se connexa, & apta viderit, neget in his ullam inesse rationem, eaque casu fieri dicat, quæ quanto consilio gerantur, nullo consilio assequi possimus? an cum machinatione quadam moveri aliquid videmus, ut sphaeram, ut heras, ut alca permuta: non dubitamus, quin illa operæ sint rationis: cum autem impetum cæli admirabili cum celeritate moveri, vertique videamus, constantissime consistentem vicissitudines anniversarias, cum summa salute, & confer-

vatione rerum omnium: dubitamus, quin ea non solum ratione fiant, sed etiam *excellenti quadam, divinaque ratione*? licet enim jam, remota subtilitate disputandi, oculis quoddammodo contemplari pulchritudinem rerum earum, quas divina providentia decimus constitutas. Ac principio *terra universa* cernatur, locata in medio mundi sede, solida, & globosa, & undique ipsa in sese motibus suis conglobata, vestita floribus, herbis, arboribus, frugibus, quorum omnium incredibilis multitudo, insatiabili varietate distinguitur. Adde huc fontium gelidas perennitate, liquores per lucidas æonium, riparum vestitus vidissimos, ipse uncarum concavas altitudines, saxorum asperitates, impendentium montium altitudines, immentitatesque camporum: adde etiam reconditas auri, argenticque venas, ingentemque vim marmoris. Quæ vero, & quam varia generas *ESTIARUM* vel cicurum, vel ferarum? qui volucrum lapsus, atque cantus? qui pecudum pastus? quæ vita silvestrium? Quid jam de *HO MINUM* genere dicam? qui quasi *cultores terra* constituti, non patiuntur eam nec immunditate beluatum effera, nec stirpium asperitate vastari: quorumque operibus agri, in sulca, litoreaque collucent, admodumque & usibus. Quæ si, ut animis, sic oculis videre possemus, nemo cunctam intuens terram, de divina ratione dubitaret. At vero quanta *MARIS* est pulchritudo, & varietas insularum? quæ amœnitates orarum, & litorum? quot genera, quamque disparia partim submersarum, partim insularum, & insularum belluarum partim ad saxa nativis testis inhabitantium? Ipsum autem mare sic terram appetens, & litibus eludit, ut una ex duabus naturis confusa videatur. Exinde *MARIS FINITIMUS* *ÆTHER* die & nocte distinguitur: tum salus, & extenuatus sublimis fertur: tum autem concretus in nubibus cogitur: humoremque colligens terram auget imbribus: tum effluens hue, & illuc, ventos efficit. Idem annuas frigorum & calorum facit varietates idemque: & volatus ætheris sustinet, & spiritus ductus alit, & sustentat animanteis. Restat ultimus, & à domiciliis nostris altissimus, omnia cingens, & cœterens cæli complexus: qui idem *ÆTHER* vocatur, extrema ora, & determinatio mundi: in quo cum admirabilitate maxima ignes sorto & curius ordinatos definiunt. E quibus *SOL*, ejus magnitudine multis partibus terra superatur, circum eam ipsam volvitur. isque oriens, & occidens, diem, noctemque conficit: & modo accedens, tum autem recedens, binas in singulis annis reversiones ab extremo contrarias facit: quarum intervallo tum quasi tristitia quadam contrahit terram, tum vicissim laxat, ut cum cælo hilarata videatur. Luna autem, quæ est, ut ostendunt mathematici, major, quam dimidia pars terræ, iisdem spatii vagatur, quibus sol: sed tum congregans cum sole, tum digrediens, & eam lucem quam à sole accepit, mittit in terras, & varias ipsa mutationes lucis habet: atque etiam tum subjecta, atque opposita soli, radios ejus, & lumen obscurat: tum ipsa incidens in umbram terræ, cum est è regione solis, interposita, interjectaque terræ, repente deficit. iisdemque spatii hæc *STELLARUM* quas *VAGAS* dicimus, circum terram feruntur, eodemque modo orinatur, & occidunt. quarum motus tum incitantur, tum retardantur, sæpe etiam insistant. Quo *spectaculo nihil potest admirabilius esse, nihil pulchrius*. Sequitur *STELLARUM INERRANTIAM* maxima multitudo: quarum ita descripta distinctio est, ut exnotarum figurarum similitudine nomina invenerint. Atque hoc loco me intuens, Utar inquit, carminibus Arati, eis quæ à te admodum adolefentiulo conversa, ita me delectant, quia Latina sunt, ut multo ex

1. *Tum cælum totum cernerent.* Pall. sec. & VVo. v. v. unus *revertentur*.
2. *Hæc ita videntur profectis.* Modie quæ dem passim ita legitur, sed Aldi verus editio *ita non videntur*, quod & in duobus VVo. v. v. & Pall. tert. nam. sec. quæ eam dicit quibus varietatibus se in indicat, ut putent verborum illam erigam esse à mala libratorum manu.
3. *Intuitibus eludit.* Non refugit admittere scripturam Pall. inventam.

item Lamb. in suis vulg. claudis insolvè.

4. *Et spiritus ætheris.* Vici. ed. spiritus quomodo & v. & Pal. sec. non male.

5. *Et à domiciliis nostris altissimus.* Horum nihil habet eod. unus VVo. v. v. & nescio quomodo meo non placeant.

In memoria tenent, Ergo, ut oculis assidue videmus si-
ne ulla mutatione, aut varietate,
Cetera laborant celeri caelestia motu,
Cum caligine simul nocteque, diesque feruntur.
Quorum contemplatione nullius experi potest animus,
naturae constantiam videre cupientis.

Extremusque adeo duplici de cardine vertens
Dicitur esse polos. —
Hunc circum oculos duos feruntur, numquam occidentes.
Ex his altera apud Graecos (Cynosura vocatur,
Altera dicitur esse Helix. —

Cujus quidem clarissimas stellas totis noctibus cernimus,
Quas nostri septem soliti vocitare Triones,
Polarisque stellis similiter distinctis eundem caeli verti-
centi lustrat parva Cynosura.

Hae sunt duae nocturna Phoenices in alto,
Sed prior illa magis stellis distincta resurgens,
Et laetis primae cognoscitur a nocte videtur,
Hec vero parva est: sed navis usus in hoc est.
Nam cuius interiora brevis convolvitur orbe. —

Ei quo sit earum stellarum admirabilior ad aspectus,
Hae inter, veluti rapido cum surgit flumine,
Taurus Draconem serpit subter, supraque revolvens
Sese, cunctisque sinus è corpore flexus. —
Ejus cum totius est praecleara species, in primis suspicien-
da est figura capitis, atque ardor oculorum.

Huius non una modo capus ornans stella relucet,
Veram tempora sunt duplici fulgore notata,
Et micibusque oculi duo servi da lumina flagrant,
Atque uno mentum radianti sidere lucent:
1. Obisquam caput, & tereti carvica reflexum.
Obstant in cauda majoris figure diuis.

Et reliquum quidem corpus draconis totis noctibus cer-
nimus.
Hic caput hic paullum sese, subitque recondit,
Vires ubi atque obitus a parte admittuntur in una. —
Id autem in caput.

Attingit de fessa velus marentis imago
Veniunt. —
quam quidem Graeci
Enopsion vocitant, genibus quia mixta feratur.
Hic illa eximio posita est fulgore corona.

Atque haec quidem à tergo: propter caput autem Angui-
tentes:
Quem clare perhibent Ophiuchum nomine Graeci.
Hic prope duplices palmarum continet anguem,
Ejus & ipse manet religatus corpore toto?
Nanique virum mediuum serpens sub pectora cingit.
Illa tamen vitens graviter vestigia ponit,
Atque oculos urget pedibus, pedibus Nepai. —

Septem autem triones sequitur
Arctophylax, vulgo qui dicitur esse Bootes?
Quod quasi remone ad junctam praese quatuor Arctum.
Deinque sequuntur. Huius enim Booti —
— Scler praevordia fixa videtur
Sicla mearum radiis Arcturus nomine clare: —
cui subiecta fectur,
Quam illustre serens Splendens corpore virgo.

Atque etiam demerata signa sunt, ut in tantis descriptioni-
bus divina solertia appareat.
Et natus Geminus in veses sub caput Arcti.

Subiectus media est cancer, pedibusque tenetur.
Magnus Leo, tremulam quasi in corpore flammam. —

Auriga
Sub laevo Geminorum obducius parte feratur.
Adversum caput huius Helice truculenta tuetur.
At Capra saevum humerum clara obtinet. —
Tum quae sequuntur,
Verum hoc est magno, atque illustri praedita signo.

Contra haec: exiguum jacium mortalibus ignem. —
Cujus sub pedibus
Corniger est valido connexus corpore Taurus.
Ejus caput stellis conspersum est frequentibus.
Hae Graeci stellas, Hyadas vocitare fuerunt: —

3 à plucendo: 2 enim est plures: Nostri imperitè succu-
las: quasi à subibus essent, non ab embribus nominatae. Mi-
norem autem Septentrionem Cepheus passis palmis terga
subsequitur.
Namque ipsum ad tergum Cynosura vertitur Arcti. —
Hunc antecedit

Obscura specie stellarum Cassiopea.
Hanc autem illustri versatur corpore propter
Andromeda, 4. ausugium ad spectum moesta parentis.
Huius Equus ille subam quatuor fulgore micantis,
Summum contingit caput alio: stellaque jungens
Una, tenet duplicem communi lumine formae.
Eternum ex astris cupiens connedere nodum.
Ejus consortis Arietis cum cornibus haeret. —

Quem propter
Pisces, quorum alter paullum prelabitur ante,
Et magis horridum aquilonis tangitur avium. —
Ad pedes Andromedae Perseus describitur.
Quem summa ab regione aquilonis flamma pulsant. —
Cujus propter Ixum genu

— Virgilias tenui cum luce videbis.
Inde Fides leuiter posita, & connexa videtur.
Inde est ales avium lato sub tegmine caeli.
Capiti autem Equi proximat Aquarii dextra, totusque
deinceps Aquarius.

Tum gelidum valido de pectore figne anhant,
Corpore semifero magno Capricornus in orbe.
Quem cum perpetuo vestivit lumine Titan,
Brumali stellas: contorquet tempora curram. —
Hinc autem adpeditur,
6. Ut sese ostendens emergit Scorpions alie
Posteriore trahens 7 flexum vis corporis arcum,
Quem propter nitens penni convolvitur ales,
At propter se Aquila ardens cum corpore portat. —

Deinde Delphinus.
Exinde Orion obliquo corpore nitens. —
Quem subsequens.
Fervidus ille Canis stellarum luce resurgens. —
Post lepus subsequitur,
Curriculum nunquam desessit corpore sedans,
At Canis ad caudam serpens prolabitur Argo.

Hanc Arietis regit, & squamoso corpore pisces,
Fluminis illustri tangentem corpore ripas. —
8. Quam longè serpentem, & manantem
— Adspicias, proceraque Vincla videbis,
Qua retinent Pisces caudarum a parte locata.
Inde Nepa cernos propter fulgentis acumen,
Aram, quam statu permulces spiritus auferit. —

GERE 3 propter
5. Tangit avium.) Vulg. alio: sed contra Pall. tres & P. Vict. ed.
6. Ut sese ostendens emergit Scorpions.) Sic quidem Vict. neque fecus
Pall. nisi quod agnoscant voculam ut publicati prius.) Ut sese emergent
strudas Scorp.
7. Flexum vis corporis.) Pall. tres & P. representant omnes, ple-
nium.
8. Quam longè serpentem.) Ald. ed. nostrique & P. quem longè serps.
Pall. sec. qui longè.

1. Obisquam caput & tereti, &c.) Pal. sec. & P. à tereti alio dicitur tert.
in quocumque non nimium improbem.
2. Partem admittunt in una.) Pall. & P. & edicio Vict. hanc exhibent
lecturam, vulgata enim parte admittuntur. nam Lamb. partem admittuntur
in orbe.
3. Pectora, &c.) Respicit scitibz glossam.
4. Ausugium ad spectum moesta parentis.) Pal. pr. [heic enim iterum
notis: remoneto venit, antea mutillas] hanc fugient. nec aliter sic. nisi
quod id, haec.

5. Tangit avium.) Vulg. alio: sed contra Pall. tres & P. Vict. ed.
6. Ut sese ostendens emergit Scorpions.) Sic quidem Vict. neque fecus
Pall. nisi quod agnoscant voculam ut publicati prius.) Ut sese emergent
strudas Scorp.
7. Flexum vis corporis.) Pall. tres & P. representant omnes, ple-
nium.
8. Quam longè serpentem.) Ald. ed. nostrique & P. quem longè serps.
Pall. sec. qui longè.

quandam, quæ Placida nominaretur: eam sibi cibum qua-
tere advolantem ad eas aves, quæ se in mari mergent:
quæ cum emerissent, piscemque cepissent, usque ad pre-
mere carum capita mordicus, dum illa capum amitte-
rent: id quod ipsa invaderet. Eademque hæc avis scribitur
conchis se solere complere, easque cum stomachi calore con-
coctis, vomere, atque ita eligere ex iis, quæ sunt esculentia.
Nunc autem maris dicuntur obruere sese arena solere, &
moveri, prope aquam: ad quas, quasi ad escam, pisces cum
accesserint, confici à raris, atque consumi. *Hisve* est quod-
dam bellum quasi naturale cum corvo. ergo aliter alterius,
aut cumque natus est, ova frangit. Illud verò ab Aristote-
le animadversum, à quo pleraque, quis potest non mirari?
Corvus, cum loca calidiora petentes à maria transmittant,
trianguli efficerentur formam. ejus autem summo angulo aer
ab his adversus pellitur: deinde sensim ab utroque latere,
tanquam remis, in pennis cursus avium levatur. Bisus au-
tem trianguli, quam grues efficiunt, ea tanquam à puppi
adjuvatur: hæque in tergo prævolantium, colla, &
capita reponunt. quod quia ipse dux facere non potest,
quæ non habet ubi nitatur, revolat, ut ipse quoque quie-
scat, in quo, locum succedit ex his, quæ acquirunt: eaque
vicissim in omni casu conservatur. Multa ejusmodi
proferre possumus: sed genus ipsum videtis. Jam verò illa etiam
notiora, quanto se opere custodiant bestia, ut in partu
cumque peccant, ut in cubilibus delitescant. Atque illa mi-
rabilia. Quid ea, quæ nuper, id est paucis ante sæculis, medi-
cina in regnum reperta sunt? 4 vomitione canes; purgatione
autem alvos ibes Ægyptiæ curant. Auditione est, pantheras,
quæ in barbaria; venenata carne caperentur, remedium
quoddam habere: quo cum essent usæ, non morerentur:
capras autem in Creta feras, cum essent confixæ venenatis
sagittis, herbam quaerere quæ *dibamus* vocaretur. quam
cum gustavissent, & sagittas excidere dicuntur corpore.
Cervæque paulo ante partum perpurgant se quadam her-
bula, quæ *Selcis* dicitur. Jam illa cernimus, ut contra me-
tam, & viam, ius se armis quæque defendat. Cornibus tauri,
apud denubus, morsu leones; alix fuga se, alix occultatione
munitur: aramenti effusione sepis, torpore torpedines,
multæ etiam insectantis odoris intolerabili fœditate de-
pellunt. Hi verò perceptus mundi esset ornatus, magna
adhibita cura est à providentia deorum, ut *semper essent* &
bestiarum genera, & arborum 7 omniumque serum quæ
sua sunt attributa à terra, aut stirpibus continerentur, quæ
quidem omnia eam vim seminis habent in se, ut ex uno plu-
re generentur: idque semen inclusum est in intima parte
earum bacarum, quæ ex quaque stirpe funditur: iisdem-
que semibus & homines affati vescuntur, & terræ e-
jusdem generis stirpium renovatione complentur. Quid
loquetur, quanta ratio in bestia ad perpetuam conservationem
earum generis appareat? nam primum alix *mares*, alix
femina sunt: perpetuitatis causa machinata natura est. De-
inde partes corporis & ad procreandum, & ad concipien-

dum aptissima: & in mari, & in femina commiscendo-
rum corporum mixta libidines. Cum autem in locis semen
insedit, rapit omnem ferè cibum ad sese, eoque septim
fingit animal: quod cum ex utero elapsum excidit; in iis
animantibus, quæ lacte aluntur, omni ferè cibus matrum
lactescere incipit: eaque, quæ paulo ante nata sunt, sine
magistro, ducè natura, *mamma* appetunt, earumque uber-
tate saturantur. Atque, ut intelligamus nihil horum esse
fortuitum, & hæc omnia esse opera providæ solertisque
naturæ: quæ multiplices fetus procreat, ut fues, ut canes,
his mammae data est multitudo: quas easdem paucas
habent ex bestia, quæ pauca gignunt. Quid dicam, quan-
tus amor bestiarum sit in educandis, custodiendisque, quæ pro-
creaverunt, usque ad eum finem, dum possunt se ipsa de-
fendere? etiam pisces, ut ajunt, ova cum genuerunt, relin-
quunt. Testudines autem, & crocodilos dicunt, cum in
terra partum ediderint, obruere ova, deinde discedere, ita
& nascuntur, & educantur ipsa per sese. Iam Gallinæ,
aveique reliquæ & quietum requirunt ad pariendum loc-
cum, & cubilia sibi, nidusque construunt, eosque quam
possunt mollissime subternunt, ut quam facillime ova ser-
ventur. Ex quibus pullos cum excluderint, ita timentur, ut
& pennis foveant, ne frigore lædantur; & si est calor à
sole, se opponant. Cum autem pulli pennulis uti possunt,
tum volatus eorum matres prolequantur; reliqua cura li-
berantur. Accedit etiam ad nonnullorum animantium,
& earum rerum, quæ terra gignit, conservationem, & sa-
lutem, *hominum etiam sollertia*, & diligentia. Nam multæ
& pecudes, & stirpes sunt, quæ sine procuratore homi-
num laivæ esse non possunt. Magnæ etiam oportunitates
ad cultum hominum, atque abundantiam, alix *alix in locis*
reperiuntur. Ægyptum Nilus irrigat, & cum tota
estate obruta, oppletamque tenuit, tum recedit, mollior-
que, & eblimat os agros ad ferendum, relinquit. Meso-
potamiam fertilis efficit *Euphrates*: in quam quotannis
quasi novos agros invehit. *Indus* verò, qui est omnium
fluminum maximus, non aqua solam agros laxificat, &
mitigat, sed eos etiam conserit magnam enim vim semi-
num secum frumenti similium dicitur deportare. Multa
alia in aliis locis commemorabilia proferre possumus: mul-
tos fertilis agros aliorum fructuum. Sed illa quanta beni-
gnitas naturæ, quod tam multa ad vestendum, tam varia,
tamque jucunda gignit: neque ea uno tempore anni, ut
semper, & novitate delectentur. *Et cupia?* Quam tempestivos
autem dedit, quam salutareis non modo hominum, sed etiam
pecudum generi, iis denique omnibus, quæ oriuntur
è terra, *ventis etiam?* quorum flatu nimii temperantur ca-
lores. Ad iisdem etiam maritimi curfus celeses, & certè
diriguntur. Multa præterea sunt: & tamen multa di-
cuntur, numerari enim non possunt fluminum oportu-
nitates, ætus maritimi multum accedentes, & recedentes;
montes vestiti, atque silvæ: salinæ ab orta maritima

1. Mibi est quod dicitur illam quasi naturæ, etc. Revocata voluit di-
ctum quasi Vici sed nescio an quis secutus sit: exulat sane Ald. n. &
Hæc Lamb. & agnoiturque & Pall. & V Vouvv. & P Gul.
2. Hæc in usum tract. Ita Pall. & ed. V Vouvv. & P mare tras-
misit, quod v. lum placere Gul. vulg. transmittit.
3. Quæ agnoscitur sagine, etc. Lamb. quæ atque avivum præcipuum, capne.
4. Venenata canis, purgantur autem alix her. Ægyptiæ curant. Est ab
ed. V. Hæcque dicitur Pall. nam sec. purgantur autem alix her. Ægypti-
æ curant, etc. verò purgantur autem alix her. Ægyptiæ curant. vulg. im-
mense purgant alix her. Ægyptiæ curant. Lamb. hoc non simpliciter
dicitur.
5. Venenata canis caperentur. Pall. uno ore caperentur, neque ut spli-
cet.
6. Hæc in usum tract. dicitur à capere. Dicitur dicitur potere: abesse.
7. Omnium generum quæ alix aut radii bus à recessis stirpibus conser-
vantur. Non possunt habere hæc scripturam pro veras distamane eam

missi nostrorum quadriga, nam Pal. pr. & P. servant, quæ à terra stirpibus
conseruntur, nec aliter sec. nisi quod is à terra. omnis ceteris omni bus
quæ olent profecto sordes libriorum, notat tamen aliqui dicitur em-
tare, quod & vulgatum repræsentat P. Vici.
8. Equæ septim fingit non mal. Y Excessu præcipua ed. eratque in o-
mnibus isthæc lectio, neque abibant: missi nostris, non videtur eor non
pot. us refer. hi debeat capim.
9. Et hæc omnia esse opera, etc. Vici boni postremum in feru per suasus
à missi nostris minimum lex ad servante item ed. Vici. sic legi in libris
veris.
10. Utque ad non fieri, dum possunt se ipsa defendere. Nescio quomodo
quasi supervacanea v. deantur illa, ut non fieri.
11. In quam quotannis quæ novitate, etc. Hæc Vici. reperique in tribus
Pall. quæ dicitur adeo ut revocandum videatur.
12. Una semper non frumenti similitudo. Vox postrema non est in Aldi
patris ed. postea oras admiserunt, sed adm. in in upet. syllaba. quæ
in 640 ejus: auctoritate Pall. etiam & Vici. ep.

remotissimæ: medicamentorum salutarium plenissima
 terra: arborum denique innumerabiles, ad vitam, & ad vitam
 necessaria. Jam diem, noctisque vicissitudo conservat ani-
 manteis, tribuens aliud agendi tempus, aliud quiescendi.
 Sic undique omni ratione concluditur, MENTE, CONSTI-
 TIOQUE DIVINO IN HOC MUNDO AD SALUTEM O-
 MNINIUM, CONSERVATIONEM QUAE ADMIRABILITER AD-
 MINISTRARI. Sin quaerret quispiam, cujusnam causa
 tantam rerum molitio facta sit, arborumne & herbarum?
 quæ quamquam sine sentu sunt, tamen à natura sustinen-
 tur: ac id quidem absurdum est. An bestiarum? nihil
 probabilius, deos motarum & nihil intelligentium causa
 tantum laborasse. Quorum igitur causa quis dixerit ef-
 fectum esse mundum? Eorum scilicet animantium,
 quæ ratione utuntur. hi sunt *dis*, & *homines*: quibus pro-
 fectio nihil est melius ratio est enim, quæ præstat omnibus,
 1 ita sit credibile, DEORUM, ET HOMINUM CAUSA FA-
 CTUM ESSE MUNDUM QUAEQUE IN EOS INT, OMNIA,
 Facilius que intelligitur, à diis immortalibus hominibus
 esse provisum, si erit hominis fabricatio perspicua,
 omnique humana natura figura, atque perfectio. Nam
 cum tribus rebus animantium vita tenetur, *cibo*, *potione*,
spiritu: ad hæc omnia percipienda os est aptissimum:
 quod adjunctis naribus spiritu augetur. DENTIBUS au-
 tem in ore constructis manditur, atque ab his extenuatur,
 & molitur cibus. eorum adversi acuti morfu dividunt
 escas, intimi autem conficiunt, qui genuini vocantur: quæ
 confectio etiam à lingua adjuvari videtur. LINGUAM
 autem ad radices ejus hærens excipit stomachus: quod
 primum illabuntur ea, quæ accepta sunt: oris utraque
 ex parte tonsillas attingens, palato extremo, atque inti-
 mo terminatur. Atque in agnatione, & moribus linguæ
 cum 3 depulsum, & quasi detrusum cibum accepit, depel-
 lit. Ipsius autem partes eæ, quæ sunt infra d, quod de-
 voratur dilatantur: quæ autem supra contrahuntur. Sed
 cum *aspera arteria*, (sic enim à medicis appellatur) ostium
 habeat, adjunctum linguæ radicibus, paullo supra quam
 ad linguam stomachus annectitur, eoque ad pulmones us-
 que pertinet: excipiatque animam eam, quæ ducta sit spi-
 ritu eandemque à pulmonibus respicit, & reddat: regitur
 quodam quasi operculo, quod ob eam causam datum est,
 ne, siquid in eam cibi forte incidisset, spiritus impeditur.
 Sed cum ALVI NATURA subiecta stomacho, cibi, & potio-
 nis sit receptaculum: pulmones autem, & cor extrinsecus
 spiritum adducunt, in alvo multa sunt mirabiles effectus,
 quæ constant ferè e nervis. Est autem multiplex, & tortuo-
 sa, arcuata, & conrinet, siue illud aridum est, siue humi-
 dum, quod recipit, 4 ut id mutari, & concoqui possit: ea-
 que tum adstringitur, tum relaxatur atque omne, quod
 accipit, cogit, & confunditur facile & calore, quem mul-
 tum habet, 5 exterendo cibo, & pizterea spiritu omnia
 cocta, atque confecta 6 in reliquum corpus dividantur.
 In PULMONIBUS autem inest raritas quaedam, & similis
 spongiosa molitudo, ad hauriendum spiritum a pulsimis: qui
 cum se contrahunt adspirantes, 7 tum spiritu dilatant, ut

frequenter ducatur cibus animalis, quo maxime aluntur
 animantes. 8 Ex INTESTINIS autem, & alvo secretus
 à reliquo cibo succus is, quo alimur, permanat ad jecur
 per quaedam à medio intestino ulique ad portas jecoris, (sic
 enim appellantur) ductas, & directas vias, 9 quæ pertinet
 ad jecur, eique adhaerent. Atque inde aliz pertinentes
 sunt, per quas cadit cibus à jecore dilapsus. Ab eo cibo
 cibus est secreta bilis, iique humores, qui ex renibus pro-
 funduntur: reliqua se in sanguinem vertunt, ad eadem-
 que portas jecoris conflunt, ad quas omnes ejus viæ per-
 tinent: per quas lapsus cibus, in hoc ipso loco in eam ve-
 nam, quæ cava, appellatur, confunditur, perque eam ad
 cor: contactus jam, coactusque perlabitur: à corde autem
 in totum corpus distribuitur per venas admodum multas,
 in omnes partibus corporis pertinentes. Quæ admodum
 autem à reliquis cibis depellantur tam adringentibus
 se intestinis, tum reasantibus, haud sane difficile dictum
 est: sed tamen prætereundum est, ne quid habeat in jecur-
 ditatis oratio. Illa potius explicetur *incredibile fabrica
 natura*. Nam quæ spiritum in pulmones ANIMA ducitur,
 ea calescit primum ab eo spiritu, deinde 10 contagione
 pulmonum: ex ea que pars redditur respirando, pars con-
 cipitur cordis parte quadam, quam *ventriculum cordis* appel-
 lant: cui finis alter adjunctus est, in quem sanguis à je-
 core per venam illam cavam infuit. Eoque modo ex his
 partibus & sanguis per venas in omne corpus diffunditur,
 & spiritus per arterias. Unaque autem crebris, multæ,
 que toto corpore intertextæ vim quandam incredibilem *ori-
 ficis operis*, d vinque testantur. Quid dicam de OSSIBUS?
 quæ subiecta corpori mirabiliter commissuras habent, & ad
 stabilitatem aptas, & ad artus definiendos accommodatas,
 & ad motum, & ad omnem corporis actionem. Huc adde
 NERVOS, à quibus artus continentur: eorumque implica-
 tionem toto corpore pertinentem: qui, sicut venæ, & ar-
 teriæ à corde trahit, & profectæ, in corpus omne ducun-
 tur. Ad hanc providentiam naturæ tam diligenter, tam-
 que solemiter adiungi multa possunt, quibus intelligitur
 quanta res hominibus à deo, quæque eximia tributa
 sint: qui primum eos humo excitatos, & erectos constituit,
 ut decorum cognitionem, cœlum intuentes capere possent.
 Sunt enim et terra homines non ut incolæ, atque habitato-
 res, sed quasi spectatores superarum rerum, atque cœle-
 stium, quarum spectaculum ad nullum aliud genus ani-
 mantium pertinet. Sensus autem, interpres, ac mentis rerum,
 in capite, tanquam in arce, mirificè ad usus necessarios &
 facti, & collocati sunt. Nam OCULI, tanquam specu-
 LATORES, altissimum locum obtinent: ex quo plurima
 concipientes, funguntur suo munere. Et AURES cum
 in sonum percipere debeant, qui natura in sublime fertur,
 rectè in altis corporum partibus collocatæ sunt. Itemque
 NARIS, eod quod omnis odor ad supera fertur, rectè sus-
 sum sunt: & quod cibi & potionis iudicium magnum
 earum est, non sine causa viciniam oris secuta sunt.
 Jam GUSTATUS, qui sentit eorum, quibus vescimur, ge-
 nera deberet, habitat in ea parte, quæ 12 esculentis, &
 potu-

1. Ita sit credibile. Hæc tunc cibus, & aqua, sed enclitica ea omnibus
 abeat Pal. eaque propter reject.

2. Sent. utriusque. Sic Pall. nostri, & P. sic editi à Viçt. pr. u
 erat: sunt utriusque, sed quo minus id hinc toleretur, fuit repetitio
 ejusdem & paullo post.

3. Depulsum & quasi detrusum cibum accepit, depellit. Non possum mi-
 hi persuadere: hæc esse sine vicio nihil tamen discordant m. nostri.

4. Ut id mutari & concoqui possit. Communis lectio interpositum
 habebat: necque facile possit, sed non comparat id vocis in ullo Pal. aut
 editione V. c.

5. Exterendo cibus. Ita Viçt. in ventumque in P. Gol. nam Pall. pr. ac
 hoc cement vulg. & 100. no. 60. malle omn. a abessent. sane olent
 glossam.

6. In reliquum corpus d. d. d. d. Est à Viçt. neque aliter Pal. pr. nam
 & respiciam, vulg. tam spiritum dilatans Lambertum in respiciam dil. quæ o-

mn. a arguunt, fuisse ibi vocem, vulgo in v. lam.

8. Ex intestino autem & alvo secretus. Particula & non est in
 ullo Pal. quorum etiam p. secretus.

9. Quæ pertinent ad jecur, eique adhaerent. Sic Pal. quodam tert. boni-
 tatis haud ex mirat p. & loc. & P. quæ pertinent jecur. que adhaerent.

10. Contagione pulmonum. Vett. editio e. ag. ratione, recentiore: ag. ra-
 tione sed verum est contagione, quod publicavit primum V. c. repetitio-
 que in Pal. pr. fec. ac p.

11. Sensum percipere. Ita concordat Pall. sic editi à Viçt. Ald. senior
 recipere, quod hodie que ubi vis recipitur, nisi à Lamb. si enim, accipere.

12. Esulentis & potulentis. S. equatur m. nostri, nem V. c. for-
 adeo ut mirari non debeat. Camer. si istud m. v. Viçt. quam p. istum
 in, vulgo receptum quidem, sed non et. an sustentatum membratum
 veterum auctoritate & edecumia.

petentis iter natura patefecit. TACTVS autem toto corpore aquabiliter fusus est. ut omnibus sensibus, omnesque nimios & frigoris, & caloris appulsi sentire possimus. Atque, ut adfuit architecti avertunt ab oculis, & naribus dominorum, ea, quae profuentia necessaria sibi essent aliquid habituras: sicut natura res similes procul amandavit a sensibus. Quis vero oculos membranis tenuissimis vestivit. & sapienter quas primum perlucidas fecit, ut per eas cerni posset: fixas autem ut continerentur. Sed lubricos oculos fecit & mobiles, ut & declinaret, siquid noceret: & ad spectum, quo vellent facile converterent. aciesque ipsa, qua cernimus, quae pupula vocatur, ita parva est, ut ea, quae nocere possunt, facile vitet. PALPEBRARVM, quae sunt tegmina oculorum, mollissima tactu, ne laederent aciem. & pulvisculis ad claudendas pupulas, ne quid incideret. & ad aperendas: idque providit, ut identidem fieri posset cum maxima celeritate. munitaque sunt palpebrae tanquam vello pilorum: quibus & apertis oculis, si quid incideret, repelleretur: & somno convenitibus, cum oculis ad certandum non egeremus, ut qui, tanquam involuti quiescerent. Latent praeterea utiliter, & excelsis undique partibus sepuntur. Primum enim superiora, supercilis obducta, sudorem a capite & fronte defluentem repellunt. Genae deinde ab inferiori parte tutantur subiecta, leviterque eminentes. NASVS ita locatus est, ut quasi murus oculis interiectus illic videatur. AUDITVS autem semper patet, etiam sensu etiam dormientes egemus: si quo cum somnus est acceptus, etiam ex somno excitamur. Flexuosum iter habet, ne quid in raris possit, si simplex, & directam patere, novissimam etiam, si qua minima bestiola, conare tuam impete, in foribus aurium, tanquam in visco, inhaerere. Extra autem eminent, quae appellantur aures, & tegendi causa factae, tutandique sensus; & ne adjecta voce liberentur, atque errarent, priusquam sensus ab his pulsus esset. Sed duos, & quasi cornicolas habent introitus, malis quae cum flexibus, quod his naturis relatus amplificatur sonus. Quocirca & in stribus, testudine resonant, aut cornu: & ex tortuosis locis, & inclusis referuntur ampliores. Similiter NARES, quae semper propter necessarias utilitates patent, contractiores habent introitus, ne quid in eas, quod nocet, possit pervadere: humoremque semper habent ad pulverem, multa quae alia depellenda, non invidem. GYSTRVS praeterea laxus est, ore enim continetur, & ad usum apte, & ad incolumitatis custodiam. Omniaque sensus hominum multo antecellunt sensibus bestiarum. Primum enim oculi in iis artibus, quarum iudicium est otiosum, in pictis, sculis, calatisque formis, in corporum etiam motione, atque gestu multa cernunt subtilius, colorum etiam, & figurarum tum venustatem atque ordinem, & ut ita dicam, decentiam, oculi iudicant: atque etiam alia maiora nam & virtutis, & vitia cognoscunt: iratum, propitium: laetantem, dolentem: fortem, ignavam: audacem, timidumque cognoscunt. Auriumque item est admirabile quoddam, & artificiosumque iudicium, quo iudicatur & in vocis, & in tibiarum, nervorum quae ceteribus varietas sonorum, intervalla distinctio, & vocis genera permulta: canorum, fularumque, aspe utrumque graviter acutum, flexibile, durum: quae hominum solum auribus iudicantur. Narium

que item, & gustandi, & arte tangendi magna iudicia sunt. Ad quos sensus capiendos, & perfrendendos plures etiam, quam vellem, artes repertae sunt. Perspicuum est enim, quod compositiones unguentorum, quod ciborum conditiones, quod corporum lenocinia processerint. Jam vero animum ipsum, mentemque hominis, rationem, consilium, prudentiam, qui non divina cura perfecta esse percipit, is his ipsis rebus mihi videtur carere. De quo dum disputarem, tuam mihi dari velim, Cotta, eloquentiam. Quo enim tu illa modo diceret? quanta primum intelligentia, deinde consequentium rerum cum primis conjunctio & comprehensio esset in nobis: ex quo videlicet, quid ex quibusque rebus efficiatur, idque ratione, concludimus: singulasque res definimus cum uniscriptis, complectimur: ex quo SCIENTIA intelligitur quam vim habeat, qualis sit: quae ne in deo quidem est rei ulla praestantior. Quanta vero illa sunt quae vos Academicis infirmatis, & tollitis quod & sensibus, & animo ea, quae extra sunt, percipimus, atque comprehendimus? Ex quibus collatis inter se, & comparatis, arteis quoque efficiamus, partim ad usum vitae, partim ad oblationem necessarias. Jam vero domina rerum (ut vos soletis dicere) eloquendi vis, quam est praecelsa, quamque divina? quae primum efficit, ut ea, quae ignoramus, discere, & ea, quae scimus, alios docere possimus. Deinde hac cohortamur, hac persuademus, hac consolamur afflictos, hac deducimus periculis a timore, hac gestientes comprimimus, hac cupiditates, iracundiasque restringimus. haec nos juris, legum, urbium societate devinxit: haec a vita immani, & fera segregavit. Ad usum autem orationis, incredibile est, nihil diligenter attenditis, quanta opera machinata natura sit. Primum enim a pulmonibus arteria usque ad os intimum pervenit: per quam vox principium a mente ducens, percipitur, & funditur. Deinde in ore sita lingua est, finita dentibus. Ea vocem immoderate profusam, fingit, & terminat: quae sonos vocis distinctos, & pressos efficit, cum & ad dentes, & ad alias partes pellit oris. Itaque plethri similes linguam nostri solent dicere: chordarum dentibus, nazis cornibus iis, qui ad nervos resonant in cantibus. Quam vero aptas, quamque multarum artium ministras MANVS natura homini dedit? digitorum enim contractio facilis, facilisque portectio propter molles commissuras, & artus, nullo in motu laborat. Itaque ad pingendum, ad fingendum, ad scalpendum, ad nervorum eliciendos sonos, actibiarum, apta manus est, ad motionem digitorum. Atque haec oblationis: illa necessitatis: cultus dico, groium, exstructionesque ictorum, tegumenta corporum vel texta, vel lutea omneque fabricam aeris & ferri: ex quo intelligitur, ad inventa animo, percepta sensibus, adhibitis operis manibus omnia nos consecutos, ut vellet, ut vestiri, ut salvi esse possimus: urbes, muros, domicilia, delubra habermus. Jam vero operibus hominum, id est, manibus, cibi etiam varietas invenitur, & copia. Nam & agri & multa ferunt manu quaesita, quae vel statim consumantur, vel mandentur condita venustati. Et praeterea vestimur bestis & ceteris, & aquatilibus & volatilibus partim capiendo, partim alendo. Efficimus etiam dormitu nostro quadrupedum vestiones: quorum celeritas, atque vis, nobis ipsis afferit vim, & celeritatem. Nos onera quibusdam bestis nos jugo imponimus: nos elephantium acutissimis sensibus, nos sagacitate canum ad utilitatem nostram

Gggg s

abuti.

1. Quae profuentia necessaria sibi essent aliquid habituras: sicut natura res similes procul amandavit a sensibus. Quis vero oculos membranis tenuissimis vestivit. & sapienter quas primum perlucidas fecit, ut per eas cerni posset: fixas autem ut continerentur. Sed lubricos oculos fecit & mobiles, ut & declinaret, siquid noceret: & ad spectum, quo vellent facile converterent. aciesque ipsa, qua cernimus, quae pupula vocatur, ita parva est, ut ea, quae nocere possunt, facile vitet. PALPEBRARVM, quae sunt tegmina oculorum, mollissima tactu, ne laederent aciem. & pulvisculis ad claudendas pupulas, ne quid incideret. & ad aperendas: idque providit, ut identidem fieri posset cum maxima celeritate. munitaque sunt palpebrae tanquam vello pilorum: quibus & apertis oculis, si quid incideret, repelleretur: & somno convenitibus, cum oculis ad certandum non egeremus, ut qui, tanquam involuti quiescerent. Latent praeterea utiliter, & excelsis undique partibus sepuntur. Primum enim superiora, supercilis obducta, sudorem a capite & fronte defluentem repellunt. Genae deinde ab inferiori parte tutantur subiecta, leviterque eminentes. NASVS ita locatus est, ut quasi murus oculis interiectus illic videatur. AUDITVS autem semper patet, etiam sensu etiam dormientes egemus: si quo cum somnus est acceptus, etiam ex somno excitamur. Flexuosum iter habet, ne quid in raris possit, si simplex, & directam patere, novissimam etiam, si qua minima bestiola, conare tuam impete, in foribus aurium, tanquam in visco, inhaerere. Extra autem eminent, quae appellantur aures, & tegendi causa factae, tutandique sensus; & ne adjecta voce liberentur, atque errarent, priusquam sensus ab his pulsus esset. Sed duos, & quasi cornicolas habent introitus, malis quae cum flexibus, quod his naturis relatus amplificatur sonus. Quocirca & in stribus, testudine resonant, aut cornu: & ex tortuosis locis, & inclusis referuntur ampliores. Similiter NARES, quae semper propter necessarias utilitates patent, contractiores habent introitus, ne quid in eas, quod nocet, possit pervadere: humoremque semper habent ad pulverem, multa quae alia depellenda, non invidem. GYSTRVS praeterea laxus est, ore enim continetur, & ad usum apte, & ad incolumitatis custodiam. Omniaque sensus hominum multo antecellunt sensibus bestiarum. Primum enim oculi in iis artibus, quarum iudicium est otiosum, in pictis, sculis, calatisque formis, in corporum etiam motione, atque gestu multa cernunt subtilius, colorum etiam, & figurarum tum venustatem atque ordinem, & ut ita dicam, decentiam, oculi iudicant: atque etiam alia maiora nam & virtutis, & vitia cognoscunt: iratum, propitium: laetantem, dolentem: fortem, ignavam: audacem, timidumque cognoscunt. Auriumque item est admirabile quoddam, & artificiosumque iudicium, quo iudicatur & in vocis, & in tibiarum, nervorum quae ceteribus varietas sonorum, intervalla distinctio, & vocis genera permulta: canorum, fularumque, aspe utrumque graviter acutum, flexibile, durum: quae hominum solum auribus iudicantur. Narium

discederet de sententia. 5. Conatus irrogare] Admodum verolimiliter corrigebat Laed. Puteanus. 6. Gustandi & arte tangendi.] Lectio forte mirus sana. nam Pal. gen. & lec. & parte sang. neque aliter P. G. Helmi. qui corollae abas per m. Aldus patet expressit. Nepos, postquam pariter ne sang. m. m. d. ubi libro, quod & habent Lamb. n. an. nostrum exhibet. primum Victoris. 7. Adhuc ferocissimae quaeque.] Pal. molli tres effinit.

5. hui-

abutiatur: nos è terra cavernis ferrum elicimus, rem ad col-
 lendos agros necessarium: nos æris, argenti, auri: venas, peni-
 tus abditas, invenimus, & ad usum aptas, & ad ornatum
 decoras: arborum autem confectione, omnique materia,
 & culta, & silvestri, partim ad castafaciendum corpus, igni
 adhibito, & ad mirigandum cibum utimur, partim ad adifi-
 candum, ut tectis sæpi, frigora, caloresque pellamus.
 Magnos verò usus affert ad navigia faciendâ quorum cur-
 sibus suppediuntur omnes undique ad vitam copias: quas
 que res violentissimas natura genuit, earum moderatio-
 nem nos soli habemus maris, atque ventorum: propter nau-
 ticarum rerum scientiam; plurimisque maritimis rebus
 fruimur, atque utimur. Terrenorum item commodorum
 opus est in homine dominatus. Nos campis, nos monti-
 bus fruimur; nostri sunt amnes, nostri lacus: nos fuges
 ferimus, nos arbores: nos aquarum inductionibus tercis
 superunditatem damus: nos flumina arcemus, dirigimus,
 avertimus: nostris denique manibus in rerum natura quasi
 alienam naturam efficere conamur. Quid verò? hominum ratio
 non in cælum usque penetravit? Soli enim ex animanti-
 bus nos altiorum ortus, obitus, cursusque cognovimus: ab
 hominum genere finitus est dies, mensis, annus: defectio-
 nes solis, & lunæ cognita, prædictæque in omne posterum
 tempus, quæ quæritur, quando futuræ sint. Quæ contuens
 animus, et æripit ad cognitionem deorum: ex qua oritur
 pietas: cui conjuncta justitia est, reliquæque virtutes: è
 quibus vita beata existit par, & similis deorum: nulla re,
 nisi immortalitate, quæ nihil ad bene vivendum pertinet, ce-
 dens celestibus. Quibus rebus expositis, satis doctissime vi-
 deor, hominis natura quanto omnes anteiret animanteis.
 Ex quo debet intelligi: nec figuram, situmque membro-
 rum: nec ingenii, mentisque vim talem effici potuisse for-
 tuna. Restat, ut doceam, atque aliquando percerem, omnia,
 quæ sint in hoc mundo, quibus utantur homines, hominum
 causa facta esse, & parata. Principio ipse mundus, deorum,
 hominumque causa factus est: quæque in eo sunt omnia,
 ea parata ad fructum hominum, & inventa sunt. Est enim
 VNUS VS quasi communis deorum, atque hominum do-
 minus, aut urbs utrorumque. Soli enim ratione utentes, ju-
 ris, ac lege vivunt. Ut igitur Athenas & Lacedæmonem,
 Atheniensem, Lacedæmoniorumque causa putandum est
 condita esse: omniaque quæ sint in his urbibus, eorum
 populorumque esse dicuntur: sic quantumque sunt in om-
 ni mundo, deorum, atque hominum putanda sunt. Jam
 verò circumstitus solis, & lune, reliquorumque siderum, quamquam
 etiam ad mundi coherentiam pertinent, tamen & specta-
 culum hominibus præbent: nulla est enim insatiabilior
 species nulla pulchrior, & ad rationem, solertiamque præ-
 stantior: eorum enim & cursus dimetati, maturitates tem-
 porum, & varietates, mutationesque cognovimus. quæ si
 hominibus solis nota sunt, hominum facta esse causa judi-
 canda sunt. TERRA VERÒ PARS frugibus, & vario le-
 guminum genere, quæ cum maxima largitate fundit, ea
 ferarumque, atque hominum causa gignere videtur? quid de
 vitibus, olivetisque dicam? quarum libertissimi, lætissimi-
 que fructus nihil omnino ad bestias pertinent, neque enim se-
 cendi, neque colendi, nec tempestivè demetendi, percipien-
 dique fructus, neque condendi, ac reponendi ulla pecudum
 scientia est: earumque omnium rerum, hominum est &
 usus, & cura. Ut fides igitur, & tibiæ eorum causa factas
 dicendum est qui illis uti possunt: sic ea, quæ diximus so-
 lis illis contentendum est esse parata, quæ utuntur, nec si quæ be-
 stis furantur aliquid ex his, aut rapiunt, illarum quoque
 causa ea nata esse dicemus. Neque enim homines minus

aut formicarum causa frumentum condunt, sed conjugata,
 & liberorum, & familiarum suarum, itaque bestia fru-
 untur, ut divi, fruuntur: domini palam, & libere. Hominum
 igitur causa eas rerum copias comparatas, fatendum est.
 Nisi forte tanta ubertas, & varietas pomorum, eorumque
 jucundus non gustatus solum, sed odoratus etiam; & ad speciem
 dubitationem affert, quin hominibus solis ea natura dona-
 verit, tantumque abest, ut hæc bestiarum etiam causa pa-
 rata sint, ut ipsas bestias hominum gratia generatas elic videam-
 mus. Quid enim oves aliud asserunt nisi ut earum villis
 confectis, atque contextis homines vestiantur? quæ quidem
 neque ali, neque sustentari, neque ullum fructum edere ex
 se sine cultu hominum, & curatione potuissent. CANVM
 verò tam fida custodia, tamque amans dominorum adula-
 tio, tantumque odium in externos, & tam incredibilis ad
 investigandâ sagacitas parium, tanta alacritas in venando,
 quid significat aliud, nisi se ad hominum commoditates
 esse generatos? quid de nova us loquar? quorum ipsa terga
 declinant non esse se ad onus accipiendum figurata. cervi-
 ces autem natæ ad jugum: tum vires humerorum, & lati-
 tudines, ad aratra extrahenda, quibus cum teris subige-
 rentur fissione glebarum, ab illa aureo genere, ut potius lo-
 quantur, vis unquam ulla aserebatur.

*Ferrea tum verò pietas exorta repente est,
 Auspicio sanctum prima est fabricaverit enses,
 Et gustare manu visibam, domumque juvenum.*

Tanta putabatur utilitas percipi ex bobus, ut eorum visce-
 ribus vesci scelus haberetur. Longum est MVL. O. X. V. M. per-
 sequi utilitates & ænorum: quæ certe ad hominum usum
 paratæ sunt. SVS verò quid habet, præter escam? cui qui-
 dem & ne putifceat, animam ipsam pro sale datam dicit
 esse Chrysiopus quæ pecude quod erat ad vescendum ho-
 minibus apta, nihil genuit natura secundum. Quid multi-
 tudinem, sua vitæque, PIS. O. V. M. dicam? quid AVIV. M. P. E.
 quibus tanta percipitur voluptas, ut interdum Pronoxa no-
 stra Epicurea fuisse videretur. Atque hæc ne caperentur qui-
 dem, nisi hominum ratione, atque solertia, quamquam
 aves quasdam, & alites, & ostines ut nostri augures appel-
 lant, eorum augurandarum causa esse nata: putamus. Jam ve-
 rò immanes, & feræ BELVAS nascimur venando, ut &
 vescamur his, & esereamur in venando ad similitudinem
 bellicæ disciplinæ, & utamur domitis, & condocentis, ut
 elephantis: multaque ex earum, cor, orbis remedia,
 mortis, & vulneribus eligamus, sicut er quibusdam stirpi-
 bus, & herbis, quarum utilitates longinqui temporis usu, &
 periclitatione percipiunt. Totam licet animis tanquam
 oculis lustrare terram, matæque omnia? cernes jam sparia fru-
 giferâ, atque immensa camporum, vestituque densissimæ os-
 montium, pædumque pæfius, tum incredibili curius mariti-
 mos celeritate. & nec verò supra terram, sed etiam in intima
 ipsa tenebrâ plurimarum rerum latet utilitas, quæ ad usum
 hominum orta ab hominibus solis invenitur. Illud verò,
 quod uterque vestrum fortasse accipiet ad reprehenden-
 dum? Coitus, quia Carneades libenter in Stoicos inveh-
 batur: Vellejus, quia nihil tam irridet Epicurus, quam prædi-
 ctionem rerum futurarum: mihi videtur vel maximè confix-
 mare, deorum providentia consuli rebus humanis. est en-
 nim profecto divinatio, quæ multis locis, rebus, temporibus
 apparet, tum in privatis, tum maximè in publicis. Multa
 cernunt haruspices: multo augures provident: multa ora-
 culis declarantur, multa vaticinationibus, multa somniis,
 multa portentis: quibus cognitis, multæ sæpe res homi-
 num sententia atque utilitates parit, multa etiam pericula de-
 pulsa sunt. Hæc igitur sive vis, sive ars, sive natura ad scien-
 tiam

1. Accipit ad cognoscendum Deorum. Est à Victorio, naque ubi Pal. pr.
 aut lec. vulgata, accipit ab illi cognoscendum.
 2. Cuius amicitia. Sic non dicitur, sic Victoriana. non detestis ut
 3. Sicut similitudo futurarum. Palatii aperit invenitur
 4. De periferis. Ita quidem Nonius, sed illi nolli periferis, quo-

modo & Victorio. vulgati periferis.
 5. Ex earum corporibus. Pall. etiam quæ mutatio generis non in-
 lens Cicero.
 6. Non verò supra terram, sed etiam. Ita omnino Pall. & P. visum
 hoc genus dicendi elegans, hæcenus editi, uti verò sanum supra, &c.
 I. Nec

de re rerum futurarum homini profectio est, nec ab alio alicui, a diis immortalibus data, quae si singula vos forte non movent, universa certe tamen inter se connexa, atque conjuncta movere debent. Nec vero universo generi hominum totam, sed etiam singulis a diis immortalibus consulti, & provideri solet. Licet enim contrahere universitatem generis humani, eamque gradatim ad pauciores, postremo deducere ad singulos. Nam si omnibus hominibus, qui ubique sunt, quae cumque in ora, ac parte terrarum, ab hujusce terrae, quam nos incolimus, continuatione distantium, deos consulere consemus ob eas causas, quas ante diximus: his quoque hominibus consulunt, qui has nobiscum terras ob oriente ad occidentem colunt. 2. sin autem his consulunt, qui quasi magnam quandam insulam incolunt quam nos orbem terrae vocamus: etiam illis consulant, qui partes ejus insulae tenent, Europam, Asiam, Africam. Ergo & earum partes diligunt, ut Romam, Athenas, Spartam, Rhodum: & earum urbium separatim ab universis singulos diligant, ut Pythi bello Curium, Fabricium, Cornelianum: primo Punico Calatinum, Dailium, Metellam, Lutarium: secundo Maximum, Marcelum, Africanum: post hos, Paullum, Gracchum, Catonem, patrumve memoria Scipionem, Laetium: multosque praeterea, & nostra civitas, & Graecia tulit singulareis viros: quorum neminem nisi jurante deo taliter fuisse credendum est. Quae ratio poetas, maximeque Homerum impulit, ut

principibus heroum, Ulyssi, Diomedei, Agamemnoni, Achilli, caeterosque deos discriminum, & periculorum comites, addi iungeret. Praeterea ipsorum deorum saepe praesentia, quales supra commemoravi, declarant, ab his & civitatibus, & singulis hominibus consulti, quod quidem intelligitur etiam significatioribus rerum futurarum, quae tum dormientibus, tum vigilantibus portenduntur. multa praeterea ostentis, multa in oculis admonemur, multisque rebus aliis: quae dantes usus ita notavit, ut artem divinationis efficeret. Nec moxigitur vir magnus sine aliquo asslatu divino unquam fuit: Nec vero ita refellendum est, ut, si segetibus, aut vineis: cujuspiam tempestas nocuerit, aut si quid e vitae commodis casus absculerit, eum, cui quid horum acciderit, aut in visum deo, aut neglectum a deo judicemus. Magna dii curant, parva negligunt. MAGNIS AVTEM VIRIS 3 PROSPERA SEMPER OMNES RES: si quidem satis de ubertatibus virtutis, & copiis. Hac mihi ferè in mentem veniebant, quae dicenda putarem de natura deorum. Tu autem Cotra, si me audias, eandem causam agas, teque de principem vim putes, & pontificem esse cogites, & quoniam in utramque partem vobis licet disputare, hanc potius sumas, eamque facultatem differendi, quam tibi a rhetoricis exercitationibus acceptam amplificavit Academia, huc potius conferas. MALA INIM ET IMPIA consuetudo est contra deos disputandi, siue ex animo id sit, siue simulatè.

1. Nec ab alio alicui. Voces ab alio non videntur in Palli praeus. Sed duo cerò VVoversoni habent, nec ab alio quod a D. in. Cerò ut valde habet innotatam locum gloriari, scribendumque tantum: huiusmodi profectio a diis immortalibus data. 2. In universis consulunt. Nec Victorii editio, nec Palli. tres agno-

scunt praeomen huius. 3. Prospera semper omnes res. Est a Victimianis, quibus subscribunt Palli duo & P. ille Gullimianus, nisi quod in Palat. prim. prospera, etiam non male. vaigati voce auctorior, prospera eventum semper.

M. TULLII CICERONIS DE NATURA DEORVM, A D. M. BRVTVM. LIBER TERTIVS.

Cotta, Academicus. Velleius, Epicureus: Balbus, Stoicus.

Ue cum Balbus dixisset, tum ardens Cotta, Serò inquit, i mihi, Balbe, praecipis, quid defendam. ego enim, te disputante, quid contra dicerem, mecum ipse meditabar, neque tam refellendi tui causam, quam ea, quae minus intelligebam, requendi. Cum autem suo cuique iudicio sit uteremur, 2. difficile factu est, me id sentire, quod tu velis. Hic Velleius, Nescis, inquit, quanta cum expectatione, Cotta, sim te auditorus. iucundus enim Balbo nostro sermo tuus contra Epicurum fuit. Praebeam igitur me tibi vicissim attentum contra Stoicos auditorem. Specto enim, te, ut soles, bene paratum venire. Tum Cotta, i mihi me hercule, inquit, Vellei. neque enim mihi par ratio cum Laetio est, ac tecum fuit. Qui tandem, inquit ille? Quis mihi videretur Epicurus vester de diis immortalibus nos magnopere pugnare, tantum modò negare deos esse non audet, ne quid invidia subeat, aut irrimini. Cum vero

deos nihil agere, nihil curare confirmat, membrisque humanis esse praeditos, sed eorum membrorum usum nullum habere; ludere videtur, satisque putare, si dixerit esse quandam beatam naturam, & aeternam. A Balbo autem animadvertisti, credo, quam multa dicta sint, quamque etiam si minus vera, tamen apta inter se, & coherentia, itaque cogito, ut dixi, non tam refellere ejus orationem, quam ea, quae minus intellexi, requirere. Quare Balbe, tibi permitto, responderene mihi malis, de singulis rebus quae senti ex te ea, quae parum accepi, an universam audire orationem meam. Tum Balbus: Ego vero, si quid ex aplanari tibi volens, responderè malo. sin me interrogares, non tam intelligendi causa, quam refellendi: utrum volens faciam, vel ad singula, quae requires, statim respondebo: vel, cum peroratis, ad omnia. Tum Cotta, Optime, inquit, quam obrem sic agamus, ut nos ipsa ducit oratio. Sed antequam de re, pauca de me: non enim mediocriter moveor auctoritate tua; Balbe, orationesque ea, quae me

1. Nisi Balbe. Gul. liber P. mi Balbe sed Palli nihil abest, a prioribus diis fatis. Maliores Palatini sed. ces. saltem, quod & abhi praeterea observavi.

3. Si membrum. &c. Ita & scripti nostri, & edd. omnes ante Laminianum. ea enim, sic est mihi, Paullus Manutius malebat, nisi me scribit. &c.

in perorando cohortabatur, ut meminissim, me & Cottam esse, & pontificem, quod ego, credo, valebat, ut opinio- nes, quas a majoribus accepimus de diis immortalibus, sacra, caeremonias, religionesque defenderem. Ego vero eas defendam semper, semperque defendi; nec me ex ea opinione, quam a majoribus accepi de cultu deorum immortalium, ullius unquam oratio aut docti, aut indocti movebit, sed cum de religione agitur, T. Coruncanium, P. Scipionem, P. Scævolum, pontifices maximos, non Zenonem, aut Cleanthem, aut Chrysippum sequor; habeoque C. Laetium sugeream, eundemque sapientem: quem potius adiam de religione dicentem in illa oratione nobili quam quemquam principem Stoicorum, cumque omnis populi R. religio in sacra, & in auspicia dirisa sit: terfium adjunctum sit; si quid praedictionis causa ex portentis et monstris, sibyllarum interpretibus, haruspicesve monuerint harum ego religionum nullam unquam contemnendam putavi; mihique ita persuasi; Romalium auspiciis, Numam sacris constitutis fundamenta petisse nostrae civitatis: quae nunquam profecto sine summa placatione deorum immortalium; tanta esse potuissent. Habes, Balbe, quid Cotta, quid Pontifex sentiat. fac nunc ergo intelligam, tu quid sentias. à te enim philoso- pho rationem accipere debeo religionis: majoribus autem nostris, etiam nulla ratione reddita, credere. Tum Balbus, Quam igitur à me rationem, inquit, Cotta desideras? Et ille, Quadrupartita, inquit, fuit divisio tua: primum, ut velles docere deos esse: deinde, quales essent: tum, ab his mun- dum regi: postremo, consilium coribus humanis. Haec, si rectè memini partitio fuit. Rectissime, inquit Balbus: sed exspecto, quid requiras. Tum Cotta primum quidque videamus, inquit: Et si id est primum, quod inter omnes, nisi admodum impios, convenit, mihi quidem, si ex animo exuri non potest, esse deos. Id tamen ipsum, quod mihi & persuasum est auctoritate majorum, cur ita sit, nihil tu me doces. Quid est, inquit Balbus, si tibi persuasum est, cur à me velles discere? Tum Cotta; Quia sic aggredior, inquit, ad hanc disputationem, quasi nihil unquam audiverim de diis immortalibus, nihil cogitaverim, rudem me discipulum, & integrum accipe, & ea, quae requiro, doce. Dic igitur quid requiras. Egone? primum illud, cur quod perspicuum in ista parte me egeret quidem oratione dixisses quod esset perspicuum, & inter omnes constaret, de eo ipso tam multa dixeris. Quia te quoque inquit, animadverti Cotta saepe cum in foro diceres, quam plurimis posses, argumentis operare iudicem, si modo eam facultatem tibi daret causa. Atque hoc idem & philosophi faciunt, & ego, ut potui, feci. Tu à stem, qui id quaris, similiter facis, ac si me roges, cui te duobus contuear oculis, & non altero tantum, cum idem uno assequi possim. Tum Cotta, Quam simile illud sit, inquit, tu videtis. Nam ego neque in causis, siquid est evidens, de quo inter omnes conveniat, argumentari soleo: perspicuitas enim argumentatione elevatur: nec, si id facerem in causis forensibus, idem facerem in hac subtilitate sermonis. Cur contuerere autem altero oculo, causa non esset; cum idem obtutus esset amborum & cum rerum natura, quam tu sapientem esse vis, duo lumina ab aynio ad oculos perforata nos habere voluisses. Sed quia non condebas, tam esse id perspicuum, quam tu velis; propterea multis argumentis deos esse docere voluisti. Mihi enim unum satis erat, ITA NOBIS MAIO-

RES NOSTROS TRADIDISSE. Sed tu auctoritates contemnis, ratione pugnas. Patete igitur, rationem meam cum tua ratione contendere. Afferis haec omnia argumenta, cur dii sint, et remque mea sententia minimè dubiam, argumentando dubiam facis, mandavi enim memoria non numerum solum, sed etiam ordinem argumentorum tuorum. primum fuit, cum caelum suspexissemus, statim nos intelligere esse aliquid nomen quo haec regantur. Ex hoc illuc etiam,

Adspice hoc sublime candens, quam invocant omnes Jovem.

Quasi verò quisquam nostram, istum potius, quam Capitolinum, Jovem appelleret: aut hoc perspicuum sit constetque inter omnes, eos esse deos, quos tibi Vellejus, multi- que praeterea, ne animanteis quidem esse concedant. Grave etiam argumentum tibi videbatur: quòd opinio de diis immortalibus & omnium esset, & quotidie crederet. Placet igitur, tantas res opinione stultorum iudicari, vobis praer- tim, qui illos infans esse dicatis? At enim praesentis videmus deos, ut apud Regillum Postumius, in Salaria Vati- tienus, nescio quid etiam de Locorum apud Sagram praer- lio. Quos igitur tu Tyndaridas appellabas, id est, homines homine natos & quos Homerus, qui recens ab illorum a- tate fuit, sepultos esse dicit Laedæmone: eos tu canterias abis, nullis calonibus, obviam Vatieno venisse existimas, & victoriam populi R. Vatieno potius, homini rustico, quam M. Catoni, qui tum erat princeps, nuntiasisse? Ergo & illud in silice, quod hodie apparet apud Regillum, tanquam vestigia unguis, Castoris equi credis esse? nonne inavis illud credere, quod probari potest, animos praer- clarorum hominum, quales isti Tyndaridæ fuerunt, divi- nos esse, & aeternos, quam eos, qui semel cremati essent, equitate, & in acie pugnare potuisse? aut si hoc fieri potuisse dicis, doceas oportet, quomodo nec fabellas anileis proferas. Tum Lucilius, An tibi, inquit, fabellæ videntur? nonne A. Postumio idem Castori & Polluci in foro dedicatum: nonne s. e. de Vatieno vides? nam de Sagra, Gracorum etiam est vulgare proverbium; qui, quae affirmant, veritatem esse dicunt, quam illa, quae apud Sagram. His igitur auctoribus nonne debes moveri? Tum Cotta, & u- moribus, inquit, mecum pugnas, Balbe: ego autem à te rationes requiro.

* Desunt nonnulla. *

7 Sequuntur quae futura sunt. Effugere enim nemo id potest, quod futurum est. Saepè autem ne utile quidem est scire, quid futurum sit. MISERVM est enim, nihil proficere in ar- gi nec habere ne tpe quidem extremum, & tamen commu- ne solatium: praesertim cum vos idem fato fieri dicatis omnia: quòd autem semper ex omni aeternitate verum fuerit, id esse fatum. Quid igitur juvat, aut quid avertit ad cavendum, scire aliquid futurum, cum ad certè futurum sit? unde porò ista divinatio? quis invenit filium jecoris? quis cornicis cantum notavit? quis forteis? quibus ego credo? nec possum Attii Navi, quem commemorabas, lituum contemnere. Sed qui ista intellecta sunt, à philoso- phis deo discere, praesertim cum isti plurimis de rebus divinis mentiantur. At medici quoque (ita enim dicebas) saepe fallunt. Quid simile, medicina, cujus ego rationem video, & divinatio? quae unde oriatur, non intelligo. Tu autem etiam Deciorum devotionibus placatos deos esse censet. Quae fuit eorum tanta iniquitas ut placari populo R. non possent, nisi viri tales occidissent? 8 consilium illud

1. Desunt nonnulla. Immissi prius semper, fide Pall. VVo. ut neque aliter Y. Gorianus ed. (io. al. non habent.)
2. Cum de eis agitur, Y. Coruncanium. Pal. sic, agitur sine Co- runcanio non probatum, nisi sequi proponerentur sua pronomina.
3. Tanta esse potuissent. Vulgata quae sit. ad alterum restat in mss. nostris & P. & Victorian.
4. Ita nunc agitur. Lactantius lib. 11. cap. 7. citat. ego; non male. nonne populi statim post. nulla ratio reddita. ut nunc est. etiam quippe mss. & vulg. non habent. ratio est.
5. Ita ex animo exuri non potest. Ita et ex Palatinaorum; neque

diverendum ad conjecturas.

6. Persuasum est auctoritate majorum. Sic quinq. minimò mss. nostrae, neque recedit Victoriana, nisi, est, esse deos, auctoritate, re- petitione superflua.

7. Sequuntur quae futura sunt. Pal. pr. & tert. lacunam hanc tegunt verborum continuatione at sic habet: à te rationes pe. condis eorum qua fuerat fuit. ex quibus solum apparet, quantum sibi permiserit li- brari.

8. Consilium illud imperatorum fuit. Et à nostris libris quinque & Victoriana ed. tunc, vulgati imperatorum.

Sit sane arrogantis, plura se putare, quam mundum. At illud non modo non arrogantis, sed potius prudentis, intelligere se habere sensum, & rationem; hæc eadem Orionem, & Caniculam non habere. Et, si **DOMVS PVLCHRA SIT**, intelligamus eam dominis, inquit adificatam esse, non muribus igitur mundum deorum domum existimare debemus. Ita profus existimarem, si illum adificatum, non, que, modo modo docebo, à natura conformatam putarem. At enim quæritur apud Xenophontem Socrates, unde animam arripuerimus, si nullam fuerit in mundo. Ego quæro, unde orationem, unde numeros, unde cantus, nisi verò loqui solem, cum luna putamus, cum propitius accesserit, aut ad harmoniam canere mundum, ut Pythagoras existimat. Naturæ ista sunt, Balbe, naturæ non artificiorum ambulantis, ut ait Zeno, quod quidem quale sit, iam videbimus, sed omnia scientis, & agitantis moribus, & mutationibus suis. Itaque illa mihi placebat oratio de conventionibus, consensusque naturæ, quam quasi cognitione continuatam conspirare dicebas. Illud non probabam, quod negabas id accidere potuisse, nisi ea uno divino spiritu continerentur. Illa verò coheret, & permanet natura vivens, non deorum: estque in ea iste quasi consensus, quam *peripatetici* Græci vocant: sed ea, quo sua sponte major est, eo minus divina ratione fieri existimanda est. Illa autem, eo minus Carneades assererat, quem admodum dissolvitur? Si **NULLVM** corpus immortale sit, nullum esse corpus sempiternum, corpus autem immortale nullum esse, ne individuum quidem, nec quod dici, distrahi non possit. Cumque omne animal partibile naturam habeat, nullum est eorum, quod effugiat accipiendi aliquid extrinsecus, id est, quasi ferendi, & patiendi necessitatem. Et, si **OMNE** animal mortale est, immortale nullum est. Ergo si **INDIVIDUUM** omne animal secari ac dividi potest, nullum est eorum individuum; nullum æternum. Atqui omne animal ad accipiendam vim externam, & ferendam partium est, mortale igitur omne animal, & dissolubile, & dividiuum sit necesse est. Ut enim, si **OMNIS** cera commutabilis esset, nihil esset cereum, quod commutari non posset: item nihil æneum, nihil æneum, si commutabilis esset natura argenti & æris, similiter igitur, si omnia, quæ sunt, & quibus cuncta constant, mutabilia sunt: nullum corpus esse potest non mutabile, mutabilia autem sunt illa, ex quibus omnia constant, ut vobis videtur, omne igitur corpus, mutabile est. At si esset corpus aliquod immortale, non esset omne mutabile, ita efficiatur, ut omne corpus mortale sit, etenim *omne corpus aut aqua, aut aer, aut ignis, aut terra est, aut id, quod est concretum ex his, aut ex aliqua parte eorum, horum autem nihil est, quin intereat, nam & terrenum omne dividitur, & humor ita mollis est, ut facilis comprimatur, pellitur, naturaque cedens est maxime, & dissipabilis, præterea omnia hæc tum intereant, cum in naturam aliam convertuntur: quod sit, cum terra in aquam se vertit, & eam ex aqua oritur ser, & cum ex aere æther, cumque eadem vicissim recto commeant. Quod si ea intereant, ex quibus constet omne animal, nullum est animal sempiternum. Et, ut hæc omittamus, tamen **ANIMAL NULLVM** inveniri potest, quod neque natum umquam sit, & semper sit futurum, omne enim animal sensum habet, sentit igitur & calida, & frigida, & dulcia, & amara, nec potest ullo sensu jucunda accipere, & non accipere contraria, si igitur voluptatis sensum capit, doloris etiam capit, quod autem*

dolorem accipit, id accipiat etiam invidiam necesse est, omne igitur animal consistendum est esse mortale. Præterea, si quid est, quod nec voluptatem sentiat, nec dolorem, id animal esse non potest, si autem quod animal est, id illa necesse est, sentiat: & quod ea sentiat, non potest esse æternum: & omne animal sentit: nullum igitur animal est æternum. Præterea **NULLVM** potest esse animal, in quo non & appetitio sit, & declinatio naturalis, appetuntur autem quæ secundum naturam sunt, declinantur contraria: & omne animal appetit quædam, & fugit à quibusdam. Quod autem refugit, id contra naturam est: & quod est contra naturam, id habet vim interitendi, omne ergo animal intereat necesse est. Innumerabilia sunt, ex quibus effici, conquire possit, nihil esse, quod sensum habeat, quin id intereat, etenim ea ipsa, quæ sentiuntur, 3 ut frigus, & calor, ut voluptas, & dolor, ut cetera, 4 cum amplificata sunt, interimunt, nec ullum animal est sine sensu, nullum igitur animal est æternum. Etenim aut **SIMPLEX** est natura animalis, aut vel terrena sit, vel ignea, vel animalis, vel humida: quod quale sit, ne intelligi quidem potest: vel concretum ex pluribus naturis, quærum suum quæque locum habet, quo natura vi effertur: alia infimum, alia summum, alia medium. Hæc ad quoddam tempus coherere possunt: semper autem nullo modo possunt, necesse est eorum, suum quæque in locum naturæ rapiunt, nullum igitur animal est sempiternum, sed omnia vestri, Balbe, solent ad igneam vim referre, Heraclitum, ut opinor, sequentes: quem ipsum non omnes interpretantur uno modo, qui quoniam, quid diceret, intelligi noluit, omittit mus, vos autem ita dicitis, **OMNE VM** esse ignem, itaque & animalis, cum calor defecerit, tum interire: & in omni natura rerum id vivere, id vigere, quod caleat, ego autem non intelligo, quo modo calore extincto corpora intereant, non intereant humore, aut spiritu amisso, præsertim cum intereant etiam in vivo calore. Quamobrem id quidem commune est de calido: verum tamen videamus exitum, ita vultis, opinor, nihil esse animal extrinsecus in natura, atque mundo, præter ignem, qui magis, quam præter animam, unde animalium quoque constet animus, ex quo anima dicitur? Quo modo autem hoc, quasi concedatur, sumitis, nihil esse animal, nisi ignem? probabilius enim videtur, tale quiddam esse animal, ut sit ex igne, argue anima temperatur, quod si ignis ex sese ipse animal est, nulla se alia admiscens natura, quoniam is, cum inest in corporibus nostris, efficit ut sentiamus: non potest ipse esse sine sensu, rursus eadem dici possunt, quidquid est enim, quod sensum habeat, id necesse est sentiat, & voluptatem, & dolorem: ad quem autem dolor veniat, ad eundem etiam interitum venire, ita sit, ut ne ignem quidem efficere possitis æternum. Quid enim? non eisdem vobis placet, *omnem ignem passus indigere?* nec permanere illo modo posse, nisi alatur? alii autem solem, lunam, reliqua astræ, aquis alia dulcibus, alia marinis? eamque causam Cleanthes asserit, cur se sol referat, nec longius progrediatur solstitiali orbe, itemque brumali, ne longius discedat à cibo, hoc totum quale sit, mox nunc autem concludatur illud, *quod interire possit, id æternum non est natura:* ignem autem interitum esse, nisi alatur: non esse igitur natura ignem sempiternum, Qualem autem deum intelligere nos possumus nulla virtute præditum? Quid enim? prudentiamne deo tribuimus? quæ constat ex scientia rerum bonarum, & malarum, & nec bonarum, nec malarum. **CYI** mali nihil est,

1. *Sensum ex rationem; hæc eadem Orionem & Caniculam non habere.* Ad illud innotuit à P. Manlio in libro scripto, Orionem; quod et alludendum omnino Palli in quibus omnibus, *sensum ex rationem; hæc eadem Orionem & Caniculam, &c.* cum aliquo ed. t. *sensum ex rationem, & rationem, hæc eadem Orionem & Caniculam.*
2. *Ergo si idem sit omne animal, &c.* Est à Palli, item P. neque secus

editio Victorii. Retrad. ed. t. *Forme, quidam scripsi habebant, & igitur idem dem f. &c.*
3. *Utrumque calor, voluptas & dolor.* Est à Palli, sec. alioqueque Goliemianis, in quibus posterius *et, vulgata prius, ut frigus, ut calor, ut voluptas, ut dolor.*
4. *Cum amplificate sunt, interimunt.* Palli, p. sec. item P. *interimunt.*

beatius, non immortalitatibus. quod tu quoque, Balbe, visus es dicere. Quo modo autem pores, si Latonam deam putas, Hecatem non putare, 1 quæ matre Asteria est, forte Latona? an hæc quoque dea est? vidimus enim ejus aras, delubraque in Græcia. sin hæc dea est, cur non Eumenides? quæ si deæ sunt, quarum & Athenis fanum est, & apud nos, ut ego interpretor, *Lucus Furinae*: Furix deæ sunt, speculatrices, credo, & vindices facinorum, 2 & sceleris. Quod si tales dii sunt ut rebus humanis intersint: Natio quoque, dea putanda est; cui, cum sana circumus in agro Ardeati, rem divinam facere solemus, quæ quia parvis matronarum tueatur, à nascentibus, Natio nominata est. Ea si dea est; dii omnes illi qui commemorantur à te, Honos, Fides, Mens, Concordia, ergo etiam Spes, Moneta, omniaque quæ cogitatione nobismet, 3 ipsis possumus fingere, quod si verisimile non est; ne illud quidem est, hæc unde fluxerunt. Quid autem dicis? si dii sunt illi, quos colimus, & accepimus, cur non eodem in genere Serapim, Isthincque numeremus? quod si facimus, cur barbarorum deos repudiemus? boves igitur, & equos, ibes, accipitres, aspidas, crocodilos, pisces, canes, lupos, felis, multas præterea bestias, in deorum numero reponemus. quæ si rejiciamus, illa quoque unde hæc nata sunt, rejiciemus. Quid deinde? Ino, dea dicitur, 4 quæ Leucothea à Grecis à nobis Matuta dicitur, cum sit Cadmi filia? Circe autem, 5 & Pasiphaë, & Aëe, è Perseide, Oceanii filia, nata, patre Sole, in deorum numero non habentur? quamquam Ciceron quoque coloni nostri Circienses religiose colunt. Ergo hæc deam dicis. Quid Medæ respondebis? quæ duobus avis, Sole, & Oceano, & a patre, matre Idyia procreata est. Quid hujus Absyrti fratris, qui est apud Pacuvium Ægialeus? sed illud nomen veterum litteris utilitius. Qui si dii non sunt, vereor quid agat Ino. hæc enim omnia ex eodem fonte fluxerunt. An Amphitruus deus erit, & Trophonius? nostri quidem publicani. cum essent agri in Bœotia deorum immortalium excepti lege censoria, negabāt immortalis esse illos, qui aliquando homines fuissent. Sed si sunt hi dii, est certe Erechtheus, cujus Athenis & delubrum vidimus, & sacerdotem. Quem si deum facimus, quid aut de Cædro dubitare possumus, aut de ceteris, qui pugnantes pro patria libertate ceciderunt? quod si probabile non est: ne illa quidem superiora unde hæc manant, probanda sunt. Atque in plenisque civitatibus intelligi potest, AUGENDÆ VERTVTIS GRATIA, quo libertatis resp. causa periculum adiret optimus quisque, virorum fortium memoriam honore deorum immortalium consecratam; ob eam enim ipsam causam Erechtheus Athenis, filix quæ ejus in numero deorum sunt. Itemque Leonaticum est delubrum Athenis, quod *Leocoron* nominatur. Alabandenses quidem sanctius Alabandum colunt, à quo est urbs illa condita, quam quemquam nobilium deorum: apud quos non inurbane Stratonicus, ut

multa, cum quidam ei molestus Alabandum, deum esse confirmaret, Herculem negaret: Ergo, inquit, mihi Alabandus, tibi Hercules sit iratus. Illa autem, Balbe, quæ tu à cælo, astrisque ducebas, quam longe serpsit, non vides. Solem, deum esse, Lunamque, quorum alterum Apollinem Græci, alteram Dianam putant. Quod si Luna, dea est: ergo etiam Lucifer; ceterique errantes, numerum deorum obtinebunt, igitur etiam inerrantes. Cur autem 7 Atque species non in deorum numero reponatur? est enim pulcher, & ob eam causam, quia speciem habet admirabilem, *Tosumante* dicitur esse nata, cuius si divina natura est, quid facies nubibus? arcus enim ipse ex nubibus efficitur quodam modo coloratus. Quorum una etiam Centauros peperisse dicitur. Quod si nubes retuleris in deos, referendæ certe erunt tempestates, quæ populi Romi, tibus consecrata sunt. Ergo imbres, nimbi, procelle, turbines, dii putandi. nostri quidem duces, *mare ingredientes*, immolare hostiam fluvibus consueverunt. Tum si est Ceres à gerendo (ita enim dicebas) terra ipsa dea est, & ita habetur: quæ est enim alia Tellus? sin terra: mare etiam quem Neptunum esse dicebas; ergo & flumina, & fontes, itaque & Fontis delubrum Maso ex Corsica dedicavit. & in augurum precatione Tiberinum, Spinonem, & Anemonem, Nodinum, alia propinquorum fluminum nomina videmus. Ergo hoc aut in immensum serpet, aut nihil horum recipiamus, nec illa *infinita ratio superstitio* probabitur. Nihil ergo horum probandum est. Dicamus igitur, Balbe, oportet contra illos etiam, qui hos deos ex hominum genere in cælum translato, non *re, sed opinione* esse dicunt, quos auguste omnes, sancteque veneramus. Principio *Jove* tres numerant ii, qui theologo nominantur: ex quibus primum, & secundum natos in Arcadia: alterum patre *Æthere*, ex quo etiam Proserpinam natam servat, & Liberum: alterum patre Cælo, qui genuisse Minervam dicitur, quam principem & *inventricem belli* serunt tertium Cretealem, Saturni filium: cujus in illa insula sepulcrum ostenditur. *Abrogos* etiam apud Græcos multis modis nominantur. Primi tres, 9 qui appellantur Anaces, Athenis ex Jove, rege antiquissimo, & Proserpina nati, 10 Tritopatreus, Eubuleus, Dionysius. Secundi, Joveritio nati ex Leda, Castor & Pollux. Tertii dicuntur à nonnullis Aleo, & Melampus, Emolas, Atræi filii, qui *selope* natus fuit. 11 Jam Muxa prima quatuor, nata Jove altero, Thelxiope, Mneme, Acæde, Melete: secunda, Jove tertio & Mnemolync, procreata novem: tertiz, 12 Jove tertio Pierio nata, & Antiope, quas *Pieridas*, & *Pierias* solent poëta appellare, iisdem nominibus, eodem numero, quo proxima superiores. Cùmque tu Solem, quia solus esset, appellatum esse dicas: Soles ipsi quam multi à theologis proferantur: unus eorum Jove natus, nepos Ætheris: alter, Hiperione, tertius, Vulcano, Nili filio: cujus urbem *Ægypti* volunt esse eam, quæ Heliopolis appellatur: quartus

1. Quæ matre Asteria est, forte Latona? Nostri libri nihil discrepant, nisi quod in Pal. pr. est Asteria, forte Latona. Lambinus impudenti arrogantia finxit nobis: *scelus matris Asteria est; matris Latonæ*
 2. Et sceleris. Vulgati scelerum, sed præter Pall. tres, & P. & editio non Victorii.
 3. Ipsi possumus fingere. Gulielmii P. amplius, *ipsæ velimus fingere* vel possumus. Sed non nullus Palatinorum.
 4. Quæ Leucothea à Grecis, à nobis Matuta dicitur. Aliiter nostra triga & ed. Victorii, nempe. Ino Dea dicitur, *ex Leno, à Grecis, à nob. Mat. di. cicut*, quam ser. prætam si admittimus, officimus primum dicitur.
 5. Ex Pasiphaë & Aëe, è Perseide. Huc tendunt omnes libri nostri scripti, expresseruntque aperte Pall. tres, & neque aliter edidit Victorius prius euss, & Pasiphaë & Perseide, vel *ex Pasiphaë & Perseide* à Perseide.
 6. Leonaticum est delubrum. Ita etiam Pall., & P. non, *Leonaticum* uti publicæ Lambinus videatur Gul. Canterus lib. v. Novan. Lect. cap. 8.
 7. Atque species. Est à Pal. p. & editione Victorii, neque recedit

Pal. sec. quartum quod is. *Sci. vulgati, Arvus species*.
 8. *Ætherem*. Sic Pall. nostri. Turnebus ad Varronem tentabat *Anaxim*.
 9. Qui appellantur Anaces. Verus editio Aldi, *Anaxim*, neque secus Pall. tres & P. Gul. elmi adeo ut videatur revocandum.
 10. Tritopatreus. Sic idem nst. quibus accedit editio Victorii, vulgati, *Tritopatreus*.
 11. Jam Muxa prima quatuor, nata Jove altero, Thelxiope, Acæde, Mneme, Melete. Ita editio Victorii; alluduntque Pall. nostri atque P. nisi quod omnes, nata Jove altero, nata Thelxiope, aut simile quid Aldos avus vulgaris dicit Thelxiope, Mneme, Acæde, Melete, præter membranas sanè nostras, in quibus clarè *Acæde*, & nisi me fallit, Camerarii conjectura proximè accedit ad ser. prætam nostrorum; *Jam Muxa prima III. Jove altero nata è Thelxiope, Acæde, Melete* nam Pal. ort. expressit per notam IIII.
 12. Joveritio Pieris nata & Antiope. Sic Victorianus sic nostri duonam tert. Pieris, editi alii *Pieris nata*; quæ & in Pal. quarto ac quinto.

est is, quem heroicis temporibus Achanto Rhodi pepe-
 alle dicitur, & avum Jalyfi, Camiri, & Lindi: quintus, qui
 Colobis fertur. Etiam, 2 & Circeam procreavisse. Vulcani
 item copulures, primus Cælo natus, ex quo & Minerva
 Apollinem eum, cujus in tutela Athenas antiqui historici
 esse voluerunt: secundus 3 in Nilo natus, Opas, ut Ægy-
 ptii appellant, quem custodem esse Ægypti voluit: tertius
 ex tertio Jove, & Junone, qui Lemni fabricæ traditur præ-
 fuisse: 4 quartus Monatio natus, qui tenuit insulas propter
 Siciliam, quæ Vulcani nominabantur. Mercurius unus
 Cælo patre, 5 Die matre patus: cujus *obscuritas excitata*
matre traditur, quod ad speciem Proserpinae commotus sit:
 alter Valentis, & Phoronidis filius, is, 6 qui sub tertis ha-
 betur, idem Throponius: tertius Jove tertio natus, &
 Moja, ex quo, & Penelopa Pana natum ferunt: quartus
 Nilo patre, quem Ægyptii *nesu habent nominare*: quintus,
 quem colunt Phœnecæ, qui & Argum dicitur inieruisse,
 ob eamque causam 7 in Ægyptum profugisse, atque Æ-
 gyptiis *legi, & literas tradidisse.* Hunc Ægyptii & *Troch* ap-
 pellant: eodemque nomine anni primus mensis apud eos
 vocatur. Æsculapiorum primus, Apollinis, quem Arcades
 colunt: qui *speculum invæisse*, primusque vulnus dicitur
 obligavisse: secundus, secundi Mercurii frater, is fulmine
 percussus, dicitur humatus esse Cynofanis: tertius, Arsi-
 pi, & Arifon: qui primus *purgatorem alvi*, dentisque evul-
 sionem, ut ferunt, invenit: cujus in Arcadia non longè
 à Laño flumine sepulcrum, & locus ostenditur. Apolli-
 nio antiquissimus is, quem paulo antè ex Vulcano na-
 tum esse dixi, custodem Athenarum: alter Corybantis fi-
 lius, natus in Creta: cujus de illa insula, cum Jove ipso
 certamen fuisse traditur: tertius Jove tertio natus, & La-
 tona quem ex Hypereboreis Delphos ferunt advenisse: quar-
 tus in Arcadia, quem Arcades *Nominem* appellant, quod
 ab eo se legis ferunt accepisse. Dianæ item plures: prima
 Jovis, & Proserpinae, quæ pinnatam Cupidinem genuisse
 dicitur: secunda noitor, quam Jove tertio, & Latona na-
 tam accepimus: 10 tertiz pater. Upistraditur, Glauce ma-
 ter, cum Græci sæpe *Upium* paterno nomine appellant. Dio-
 nyfos multos habemus: primum è Jove, & Proserpina na-
 tam: secundum Nilo, 11 qui Nyfam dicitur interemisse:
 tertium, Caprio patre, eumque regem Asia præfuisse di-

cunt: 12 cui Sabazia sunt instituta: quartum Jove & Lu-
 na, cui sacra Orphica putantur confici: quintum Niso na-
 tum, & Thione à quo Trieterides constituta putantur. Ve-
 nus prima Cælo, & Die nata: cujus Elide 14 delubrum vi-
 demus: altera, spuma procreata: ex qua, & Mercurio Cu-
 pidinem secundum natum accepimus: tertiam, Jove nata,
 & Diona: quæ nupsit Vulcano. Sed ex ea, & Marte natus
 Anteros dicitur: quarta, Syria, Tyroque concepta: quæ
Astarte vocatur: quam Adonidi nupsisse proditum est. Mi-
 nerva prima, quam Apollinis matrem supra diximus: se-
 cunda orta Nilo, quam Ægyptii *Saux* colunt: tertia illa,
 quam Jove generatam supra diximus: quarta Jove nata,
 & Coryphe, Oceani filia: quam 15 Arcades Coriam nomi-
 nant, & *quadrigrarum inventricem* ferunt: quinta Pallantis,
 quæ patrem dicitur interemisse, virginis aeternam suam viola-
 re conantem: cui 16 pinnatam talaria affigunt. Cupido
 primus, Mercurio, & Diana prima natus dicitur: secundus,
 Mercurio, & Venere secunda: 17 tertius quidem est An-
 teros, Marte & Venere tertia. 18 Atque hæc quidem ejus-
 modi, ex veterè Græcæ fama collecta sunt, quibus intelli-
 gis resistendum esse, *ne perturbentur religiones.* Vestri autem
 non modo hæc non rellunt, verum etiam confirmant, in-
 terpretando, quorum quidque pertinet. Sed eò jam, unde
 huc digressi sumus, revertamur. Num censet igitur subti-
 liore ratione opus esse ad hæc refellenda? nam mentem,
 fidem, spem, virtutem, honorem, victoriam, salutem, con-
 cordiam, ceteraque ejusmodi, *verum vim* habere vide-
 mus, non *deorum.* Aut enim in nobismet infant ipsi, ut
 mens, ut fides, ut spes, ut virtus, ut concordia: aut optan-
 dæ nobis sunt, ut, honos, ut salus, ut victoria. 19 quarum
 rerum utilitate, video etiam consecrata simulacra. Quare
 autem in his vis deorum insit, tum intelligam, cum co-
 gnovero. Quo in genere vel maxime est *Fortuna* nume-
 randa: quam nemo *ab inconstanti, & temeritate seque*retur:
 quæ digna certe non sunt deo. Jam verò quid vos illa dele-
 ctat explicatio fabularum, & enodatio nominum? ex-
 lectum à filio Cælum, victum itidem à filio Saturnum.
 Hæc & alia generis ejusdem ita defenditis, ut ii qui ista
 finxerunt, non modò non insani, sed etiam fuisse sapientes
 videantur. In enodandis autem nominibus, 20 quod mi-
 serandum sit, laboratis. Saturnus, quia *se saturat amicit*

H h h h Ma

1. Avum Jalyfi, Camiri, & Lindi.) Vox avum non est in ullo Pal. aut
 P. nisi cet mendosissimi: omnes, adiectum Lindi nescio quem nomi-
 ne Rhodi, aut Trochi. V. Ctorius edidit dicitur Jalyfium, Camirum, Lindum,
 sed cum illos quartum nostri non agnoscent.
 2. Et Gæcia.) Pal. pr. terr. quart. & P. stræm, quæ terminatio visi-
 ta quæque in Plauto.
 3. In Nilo natus Opas.) Præpositionem in addidit primum Victorius;
 ut patet in Pall. a quo P.
 4. Quæriti Menalio natus.) Pall. in Menalia, Menalia, in Enal e, Im-
 mario nûl ramed d. feruac h se invicem edidi.
 5. Die matre.) Sic Pal. secund. tert. quart. verum pr. quintus & P.
 Dia.
 6. Qui, sed tertis habetur.) Lambinus, habet. ex mss. inquit, sed no-
 stri Pal. quæque non adhibulantur: propugnatur tamen habet illud pro
 hinc, postquam, Giliantus, observat on bus suis in linguam Latinam.
 7. In Ægyptum profugisse.) Est à Laëtantio, ita locum laudante il-
 linc. Divin. Inst. cap. 6. ut prodidit primum Xylus Betulejus: acce-
 ditque omnino Pall. nam tert. Ægyptum profugisse, pr. Ægypto pro-
 fugisse. Ægyptum profugisse, quart. Ægypto profugisse, ut tertio vul-
 gat.
 8. Troch appellant.) S. e idem Laëtantius, at mss. nostri & Victorii
 Troys vel Thon. Aldus avos Troch. Canoniaris Thronatus. Aldus ne-
 pes Troch. Pal. quart. ex h. bet Thon, quint. Thon.
 9. cum Jove pte.) Haud aliter Palatini prores sed enim quart. quint.
 P. & V. vovet: eodem unius cum Jove Tertio.
 10. Tertis pater Upi straditur.) Victorii ed. Tertis pater Upi strad-
 tur. Glauca mater, sed sic nullus nostrorum, n si quod sec. Tertis pater Upi
 straditur. quærit. Tertis pater Upi strad.
 11. Qui Nysam dicitur interemisse.) Ita etiam ferè omnes nostri, quod
 indicio est leant ex dicti, n h. eis inde auxili ad. consueturas suaz.
 12. Cui Sabazia sunt instituta.) Est à Sigonii libro veterè, ut ind car
 P. Manutius, quæ eammodum & docti antea conjectant; ut liquet ex

scholis Beruleii. nostri non recedunt à vulgatis; cæpse Ab. vna sunt
 isti nisi quod quart. ac quint. restat ab area.
 13. Cujus Elide delubrum.) Pall. duo. Eli, quod & expressit Victorius.
 sec. Hæc. quart. Eli. solum restat Eli de in quinto, codice non nimium
 bono.
 14. Delubrum videmus.) Pall. duo priores & quint. vidimus, quod &
 in Gultelm. ano P.
 15. Arcades, Coriam nominant.) Pall. pr. sec. tert. quint. Coriam, quart.
 Coriam Lambinus repouit. Ceryphosian, nimium securus consueturam
 P. V. Ctorius quam prodidit libro x. Variar. lect. cap. 15. quippe licet
 Arnobius ac Clemens Alexand. meminerint Ceryphosia, adscribunt
 itidem, sic dicitur Mæstensis, cujus & meminit Paulus in Mæstensi-
 ca. Cicero hinc de Arcadibus loquitur; apud quos Coriam colunt, te-
 statur demò in Arcad. à Paulus as quæ monuit me partem sui notis, P.
 Puterius, Patre Claudio è gñisimur filius.
 16. Pinnatam talaria affigunt.) Editi à Victorio affigunt, sed al-
 terum remanet in nostris fer piis & cufis ant quoribus.
 17. Tertis quidem est Anteros, etc.) Lambinus d. levit quidem, tan-
 quam supervacuum, & verò annotavit. Gultelmus abesse, una cum
 est, suo P. sed enim etiam extet in Pall. quatuor & Victorian s, re-
 formatum potius in, tertis quæque idem est Anteros, etc. ut respiciat ad
 ea q. te paulo antea d. Xerat. nam quini. solum habet; Tertius Anthe-
 reros.
 18. Atque hæc quidem ejusmodi.) Elegantius istud multo, quam ha-
 ctent vulgatum, Atque hæc quidem atque ejusmodi. cet. è secundum il-
 lud atque, non est in Pal. prim. sec. quart. quinto, ut nec in P.
 19. Quæam rerum utilitate, video etiam etc.) Sic Pal. tert. & quart.
 sed ceteri, utilitatem video, video etiam etc.) quod Cicero. suo in vixit
 Victorius, non necessario.
 20. Quod miserandum sit laboratis.) Malleti abiegatis bis voculis,
 miserandum laboratis.

Mavors, quia magna virtus: Minerva, quia minus, aut quia minatur? Venus, quia venit ad omnia: Ceres, a gerendo. Quam periculosa consuetudo? in multis enim nominibus hereditis. Quid Vejovi facies? quid Vuleano? quamquam, quoniam Neptunum a mendo appellatum putas, nullum erit nomen, quod non possis una littera explicare, unde ductum sit. In quo quidem magis tu mihi natare visus es, quam ipse Neptunus. Magnam molestiam suscepit, & minime necessarium primus Zeno, post Cleante, deinde Chrysippus, commentitiarum fabularum reddere rationem: vocabulorum, cur quique ita appellati sint, causas explicare. Quod cum facitis, illud profecto confitemini, longe aliter rem se habere, atque hominum opinio sit: eos enim, qui diis appellantur, rerum naturam esse, non figuras deorum. Qui tamen error fuit, ut perniciosius etiam rebus, et non modo nomen deorum tribueretur, sed etiam sacra constituerentur. Febris enim sanum in Palatio, & Orbonae ad eadem Larum, & aram mala Fortunae Esquilii consecratam videmus. Omnis igitur totis a philosophia pellatur error, ut, cum de diis immortalibus disputemus, dicamus digna diis immortalibus: de quibus habeo ipse, quid sentiam? non habeo autem, quid sibi assentiar. Neptunum esse dicis, animum cum intelligentia, per mare pertinentem. idem de Cere. Istam autem intelligentiam aut maris, aut terrae non modo comprehendere animo, sed et suspicionem quidem possum attingere. Itaque aliunde mihi querendum est, ut et esse deos, & quales sint dii, discere possim; & quam quales tu eos esse vis. Videamus ea, quae sequantur: primum deorum providentia mundus regatur: deinde consulantur rebus humanis haec enim mihi ex tua partitione restant duo. de quibus si vobis videtur, accuratius differendum puto. Mihi vero, inquit Vellejus, valde videtur: nam & majora exspecto: & his, quae dicta sunt, vehementer assentior. Tum Balbus, Interpellata te, inquit, Coita, nolo, sed sumemus tempus aliud, efficiam profecto ut fateare. Sed.

Nulla defunt:

Nequaquam istuc istuc ibi: magna inest certatio Nam ut ego illi supplem: carens tanta blandiloquentia?

Mobe pat. umne ratiocinari videtur, & sibi ipsa nefariam pestem machinari? Illud vero quam callida ratio?

Qui vult, quod vult: ita dat scire ut operam dabit.

Qui est versus omnium leminator malorum:

Ite rursus mente mihi haec tradidit respugula:

Quibus ego iram omnem recludam, atque illi perniciosa dabo.

Mibi maiores, illi lectum: exitum illi, exsilium mihi.

Hanc videlicet rationem, quam vos divino beneficio homini solum tributam dicitis, bestiae non habent. Videsne igitur, quanto munere deorum sumus affecti? atque eadem Medea patrem, patriamque fugiens:

— postquam pater

Appropinquas, jamque, pene ut comprehendatur parat;

Puerum interea obtineat, membraque articulatum dividit;

Perque agros passim dispergit corpus: id ea gratia,

Ut, dum nati dissipatos artus captaverit patrem;

Ipsa interea effugeret: illamvis necer tardaret sequi;

Sibi saluere ut familiari pareret paricidio.

Hinc ut scelus, sic nec ratio, quidem defuit. Quid? ille

1. Non modo nomen Deorum tribuere: Pal. pr. & sec. non admittunt illud modo: & eleganter profecto subadiatur.
 2. Et O. bene ad eadem Larum: Paulus Manutius hic primum reformavit textum. Maffiaci & Sigonii prius impre, si desit, rebaatur. Ho. Orbonae ad, neque est in ulla Palatinorum: quod facit mirari neque eorum primum singularis sit, & veniat & benitate.
 3. Per mare peractum: Sic Victorius & Pall. accerte nam ceteri peractum, ut ferè vulgati.
 4. Quam qualis necesse sit. Sic quatuor mss. nostri vulgati antea, nisi: nam quatuor non agnoscit quem.
 5. Matres contaminari regias: Est à duobus Pall. pr. & sec. à P. & Victoriana. prius erat, contaminari, regiam contaminari stirpem, quomodo

funestas epulas fratri comparans, nonne versat huc & illuc cogitatione rationem?

Major mihi moles, majus miscendum est malum; Quae illius acerbum cor contundam, & comprimam.

Nec tamen ille est praetereundus, qui non sit habuit conjugem illexe in stuprum: de quo rite, & verissime loquitur Atrous:

Quod res in summa summum esse arbitror Periculum, & matres conquinatas regias; Contaminari stirpem; admisceri genus.

At id ipsum quam calide, qui regnum adulterio quaereret;

Aldo (inquit) bus, quod mihi portento caesum pater

Prodigium misit regni stabilitatem me;

Agnum inter pecudes aurea clarum coma

Quondam Thyestem elepera ausuro esse, & regia:

Qua in re adjuvicem conjugem cepit sibi.

Videtur summa improbitate ulus non sine summa esse ratione? nec vero scena solum referta est his sceleribus, sed multo vita communis praed majoribus SENTIT DO MVSVNEVSCVIVS QVB; SENTIT FORVM SENTIT CVRIA, CAMEVS SOCIJ PROVINCIAE VT QVEMADMODVM RATIONE RECTE FIAT, SIC RATIONE PECCATVR. alterumque & à paucis, & ratio: & alterum & semper, & à plurimis: ut satis fuerit nullam omnino nobis à diis immortalibus datam esse rationem, quam tantum pernicie datam. Ut vinum agrotis, quia prodest raro, nocet saepissime; melius est non habere omnino, quam spe dubia saluti in aparam perniciam incurrite: sic haud scio, an melius fuerit humano generi motum istum celebrem cogitationis, acumen, sollicitam, quam rationem vocamus, quoniam post secula sit multis, admodum paucis salutarum, non dari omnino quam tam munificè & tam largè dari. Quam modèrem si mens, voluntasque divina idcirco consuluit hominibus, quod iis largita est rationem: iis solis consuluit, quos bona ratione donavit: quos videmus, si modò ubi sunt, esse perpaucos. Non placet autem paucis à diis immortalibus esse consultum, & sequitur ergo: ut nemini consultum sit. Huic loco sic soletis occurrere: non idcirco non optime nobis à diis esse provium, quod multi eorum beneficio perverse uterentur, etiam patrimonium multos male ut: nec ob eam causam eos beneficium à patribus nullum habere: quos quomodo istuc negat? aut quae est in collatione ista similitudo? nec enim Herculi Dejanira nocere voluit, cum eitunicam sanguine Centauri tinctam dedit; nec prodesse Phaeo Jasoni, qui gladio vomitam ejus aperuit, quam sanare medici non poterant, MVLTENIM ETIAM CVMS OBSSE VELLENT, PROFERVNT, ET CVM PRODESSE OBEVERVNT. Ita non sit, ex eo, quod datur ut voluntas ejus, qui dedit, appareat: nec si is, qui accepit, bene utitur, idcirco is, qui dedit, amicum dedit. Quae enim libido, quae avaritia, quod facinus aut suscipitur nisi consilio capto, aut sine animi motu, & cogitatione, id est, ratione, perficitur? nam omnis opinio, ratio est. Et quidem bona ratio, si vera: mala autem, si falsa est opinio. Sed à deo tantum rationem habemus, si modò habemus; bonam autem rationem, aut non bonam, à nobis, non enim, ut patrimonium relinquimus, sic ratio homini est beneficium deorum data. Quid enim potius hominibus dedissent, si iis non crederet voluisse? injustitiae autem, intemperantiae, timiditatis quae seminas essent,

nullus Palatinorum
 6. Alterum & semper & à plurimis: Vulgata, alterum & semper & à plurimis: Sed prius illud, revocatum voluit editione sua Victorius, restatque in Pall. & VVO. vvi.
 7. Quae quae sit negat? Nostri duo adhuc amplexi: Quaequam ne sit negat? Vulgati: Quae sit negat? sed alterum subiectorem fidei codicum V. Victorius: utque si à recepta lectione numquam recedit, sine autoritate membranarum; quod certò mihi persuasi.
 8. In collatione: Delitit: has duas voces Lambinus tanquam alienas de invectivas contra eadè omnes item Pall. nostros, modestius cancelasset uncin.

essent, si his vitis ratio non subesset? Mederi modo, & Atreus commemorabantur a nobis, heroica personæ ini-
to, subdectaque ratione, nefaria scelera meditantes. Quid? levitates comicæ, parumque semper in ratione versantur? parumque subtiliter disputat ille in Eunuchis?

— quid igitur faciatis? —
Exclusi, rebitur: ridetam? non, si me obsecret.
Ille vero in Synephebis Academicorum more contra com-
munionem opinionum non dubitat pugnare ratione, qui in amore summo, summaque inopia suave esse dicit,

Parentem habere avorum, illepidum, in liberos
Difficilem qui tenet amos, nec studeat tuis.

Atque huic incredibili sententiæ ratiunculæ suggerit:
Aut tu illum fructus fallas: aut per literas
Averas aliquid nomen: aut per servulas
Periculis parvulum, postremis, à parco patre
Quod sumus? quanto distipat libertus?

Idemque fratrem & liberalem patrem, incommodum esse
iam in filio disputat: quem

Nepos quoque passus fallam, & neque quid inde auferam,
Nec quem dolum ad sum, aut machinam commoliar,
Suo quidquam, ita omnia vios dolos, fallacias,
Præstigiis præstinxit commoditas patris.

Quid ergo illi doli? quid machinæ? quid fallaciæ præsti-
giæ? num sine ratione esse poterant? O præclarum
morsus deorum! ut Phormio possit dicere,

Cela sciem. jam instruita mihi sunt in corde consilia omnia.
Sed examus è theatro: veniamus in forum, & solum ite
precor, quid? ut iudicetur, qui tabularium incendit. Quod
facinus occultius? At se Q. Sotius, splendidus eques Rom.
ex agro Piceno, fecisse confessus est. Qui transcripsit tabu-
la publica. Id quoque L. Alenus fecit, cum chirographum
Sex primorum imitatus est. Quid hoc homine solertius?
Cognosce alias quaestiones: auri Titosani, conjurationis Jugur-
thinae. Repete superiora: Tabula de pecunia capta ob rem iudi-
candam: posteriora, de incestu rogatione Petulca: tum hæc
quotidiana, siccæ, venena, pecularia, testamtorum etiam
legem nova quaestiones. Inde illa actio, ORÆ CONSILIOQUE
TVO EVRYVM AIO FACTVM ESSE: inde tot iudicia de
fide mala, tutelæ, mandati, pro socio, fiducia; teliqua, quæ
ex emto, aut vendito, conducto, aut locato, contra fidem
sunt; inde iudicium publicum rei privæ lege Latoria:
inde evryculum malitiarum omnium, iudicium de dolo ma-
lo; quod C. Aquilius tum teneri putat, cum ALIVD SIT
SIVLATVM: ALIVD ACTVM. Hanc igitur à diis im-
mortalibus tantam arbitramur malorum sementem esse
fictam? Si enim rationem hominibus dii dederunt, mali-
tiam dederunt. est enim malitia, verisuta, & fallax nocendi
ratio. Idem autem dii fraudem dederunt, facinus, cetera-
que quorum nihil nec suscipi sine ratione, nec effici potest.
Utinam igitur, ut illa anus optat,

— ne in nemore Pelio securivus
4. Casu accidisset abiegnæ ad terram trabes:

scilicet ealliditatem hominibus dii ne dedissent, quæ per-
paci bene utuntur: qui tamen ipsi sæpe à malè utentibus
opprimuntur: innumerabiles autem improbe utuntur: ut
bonum hoc divinum rationis, & consilii, ad fraudem ho-
minibus, non ad bonitatem imperitum esse videtur. Sed
utgetis identidem, hominum esse ipsam culpam, non deorum. Ut
si medicus gravitatem morbi, gubernator vim tempestatis

accuset, etsi hi quidem homunculi, sed tamen ridiculi.
Quis enim te adhibuisset, dixerit quispam, si ista non ef-
fent? contra deum licet disputare liberius. In hominum
vitiis ais esse culpam. Eam dedisses hominibus rationem,
quæ vitia, culpamque excluderet. Ubi igitur locus fuit et-
rori deorum? non patrimoniam spe bene tradenda relinquis:
qua possumus falli: deus falli qui potuit? an ut Sol, in
currum cum Phaethontem filium sustulit: aut Neptunus,
cum Theseus Hippolitum perdidit, cum res optandi à Ne-
ptuno patre habuisset potestatem? Poetarum ista sunt: nos
autem philosophi esse volumus, rerum auctores, non fabu-
larum. Atque istam omni ipsi dii poetici si fecissent, pernicio-
sore illa filiis, peccasse in beneficio putarentur. Et, si ve-
rum est, quod Aristo Chius dicere solebat, nocere audientibus
philosophos iu., qui bene dicta malè interpretantur: posse enim
quos ex Aristippi, acerbis è Zeronis schola exire: prius si,
qui audierunt, vitiosi essent discessuri, quod perversè phi-
losophorum disputationem interpretarentur; tacere præ-
staret philosophis, quam iis, qui se audissent, nocere. Sic,
si homines rationem bono consilio à diis immortalibus
datam, in fraudem, malitiamque convertunt: non dari il-
lam, quam dari humano generi melius fuit. Ut si MADI-
CVS SCIAT, eum agrotum, qui iussus sit vinum sumere,
metacius sumturum, atamque periturum: magna sit in
culpa: sic vestra ista providentia reprehendenda, quæ ra-
tionem dedit iis, quos scierit ea perversè, & improbè u-
turos. Nisi forte dicitis eam necesse. Utinam quidem. Sed
non audebitis, non enim ignoro, quanti eius nomen pu-
tis. Sed hic quidem locus concludi jam potest. Nam si
STVLTITIA, consensu omnium philosophorum, majus est
malum, quam si omnia mala & fortuna, & corporis ex al-
tera parte ponantur: sapientiam autem nemo asequitur:
in summis malis omnes sumus, quibus vos optimè consul-
tum à diis immortalibus dicitis. nam ut nihil interest, ut-
rum nemo valeat, an nemo possit valere: sic non intelli-
go, quid interest, utrum nemo sit sapiens, an nemo esse
possit. Ac nos quidem nimis multa de re apertissima. Te-
lamò autem uno versulocum totum conficit, & cur dii ho-
mines negligant.

Nam si curent, bene bonis sit, malè malis: quod nunc abest.
Debeant illi quidem omnes bonos efficere, si quidem
hominum generi consulebant. Sin id minus: bonis qui-
dem cerè consulere debebant. Cur igitur duos Scipiones,
fortissimos, & optimos viros, in Hispania Pœnus op-
pressit? Cur Maximus extulit filium consulem? cur
Mascellum Annibal interemit? Cur Paullum Cannæ sustu-
lerunt? cur Pœnorum crudelitati Reguli corpus est præ-
bitum? cur Africanum domestici porticus non tulerunt?
Sed hæc vetera, & alia permulta, propiora videamus. Cur
avunculus meus, vir innocentissimus, idemque delectis-
simus, P. Rutilius in exilio est? cur sodalis meus interfe-
ctus domi suæ; Drusus? cur temperantia, prudentiaque
specimen, ante simulacrum Vestæ, & pontifex maximus est
Q. Scævola trucidatus? cur etiam ante tot civitatis prin-
cipe, à Cinna interemi? cur omnium perfidiosissimus, C.
Marius, Q. Catulum, præstantissima dignitate virum mori
potuit jubere? Dies deficiat, si velim numerare quibus bo-
nis malè evenerit: nec minus, si commemorarem, quibus im-
probis optimè. Cur enim Marius tam feliciter, 7 septim-
mum consul, domi suæ senex est mortuus? cur omnium
H h h z crude-

scianli bro vii. qui singulari numero poni meminit, accidisse tamen
placet.

5. Cur dii homines negligant. Optimi libri nostram habent scriptu-
ram, deteriores vulgaram utrum dii, quam & respicit V.ctorius.

6. Pontifex max. est. Q. Scævola trucidatus. Videatur auribus iu-
cundus, quod extat in Pal. tert. pont. max. Q. Scævola trucidatus. sed cum
rester alteram in pr. & sec. non autem ab eis recedere tanquam qui
multis millibus præstent ab quo tertio.

7. Septimum consul, Pal. pr. duoque VVovv septies.

1. Quæstio distipat (Lambinus.) Pal. pr. distipat. Sec. ac P. distiper. alie-
ron proponi poterat vulgato nam Lambin. distipat, nisi tan longè
petitur, habet Pal. quæstus alias distipat.

2. Neque quid inde ausitan. Pal. pr. ac sec. item P. neque unde ausi-
tam, nihil perit.

3. Utinam sterneret. Nihil heic mutant Palatini. at Lambinus repo-
nit ex Memmiano: Utinam sterneret.

4. Casu dii sic abiegnæ ad terram trabes? Pal. pr. Casu nec distipat ab-
iegnæ, ceteri, Casu accidisset abiegnæ, sed minus rectè, si cre. lendum Pri-

scianli bro vii. qui singulari numero poni meminit, accidisse tamen
placet.

5. Cur dii homines negligant. Optimi libri nostram habent scriptu-
ram, deteriores vulgaram utrum dii, quam & respicit V.ctorius.

6. Pontifex max. est. Q. Scævola trucidatus. Videatur auribus iu-
cundus, quod extat in Pal. tert. pont. max. Q. Scævola trucidatus. sed cum
rester alteram in pr. & sec. non autem ab eis recedere tanquam qui
multis millibus præstent ab quo tertio.

7. Septimum consul, Pal. pr. duoque VVovv septies.

1. Quæstio distipat (Lambinus.) Pal. pr. distipat. Sec. ac P. distiper. alie-
ron proponi poterat vulgato nam Lambin. distipat, nisi tan longè
petitur, habet Pal. quæstus alias distipat.

2. Neque quid inde ausitan. Pal. pr. ac sec. item P. neque unde ausi-
tam, nihil perit.

3. Utinam sterneret. Nihil heic mutant Palatini. at Lambinus repo-
nit ex Memmiano: Utinam sterneret.

4. Casu dii sic abiegnæ ad terram trabes? Pal. pr. Casu nec distipat ab-
iegnæ, ceteri, Casu accidisset abiegnæ, sed minus rectè, si cre. lendum Pri-

scianli bro vii. qui singulari numero poni meminit, accidisse tamen
placet.

5. Cur dii homines negligant. Optimi libri nostram habent scriptu-
ram, deteriores vulgaram utrum dii, quam & respicit V.ctorius.

6. Pontifex max. est. Q. Scævola trucidatus. Videatur auribus iu-
cundus, quod extat in Pal. tert. pont. max. Q. Scævola trucidatus. sed cum
rester alteram in pr. & sec. non autem ab eis recedere tanquam qui
multis millibus præstent ab quo tertio.

7. Septimum consul, Pal. pr. duoque VVovv septies.

1. Quæstio distipat (Lambinus.) Pal. pr. distipat. Sec. ac P. distiper. alie-
ron proponi poterat vulgato nam Lambin. distipat, nisi tan longè
petitur, habet Pal. quæstus alias distipat.

crudelissimus tam diu Cinna regnavit? At dedit penas. Prohiberi melius fuit, impedire que ne tot summos viros interficeret, quam ipsum aliquando penas dare. Summo cruciatus, supplicioque Q. Varius, homo importunissimus, perit: 2 si, quia Drusum ferro, Metellum veneno sustulerat; illos conservari melius fuit, quam penas celeris Varium pendere. Duodequadraginta Dionysius tyrannus annos fuit opulentissimus, & beatissima civitatis. 3 Quam multos ante hunc in ipso Græciæ flore Pisistratus? At Phalarum, ac Apollodorus penas sustulit. Multis quidem ante cruciatis, & necatis. Et prædones multi sæpe penas dant: nec tamen possumus dicere, non plures captivos acerbe, quam prædones necatos. Anaxarchum Democriteum à Cyprio tyranno excarnificatum accepimus: 3 Zenonem Eleæ in tormentis necatum. Quod dicam de Socrate? capus mortui illi acrymari soleo, Platonem legens. Videsne igitur, deorum iudicio, si vident res humanas, dicitur men esse sublatam? Diogenes quidem Cynicus dicere solebat, Harpalum, qui temporibus illis prædo felix habebatur contra deos testimonio dicere, quod in illa fortuna tam diu viveret. Dionysius, de quo ante dixi, cum sanum Proserpinæ Locris expulisset, navigabat Syraculas: isque cum secundissimo vento cursum teneret, videns: Videtisne, inquit, amici, quam bona à diis immortaliibus navigatio sacrilegis detur? Atque homo auctus, cum bene, planeque percepisset, in eadem sententia perseverabat: qui, cum ad Seloponnelum classem appulisset, & in sanum venisset Jovis Olympii, autem ei detrahitur a miculum, grandi pondere, quo Jovem ornarat ex manubus 6 Karthaginensium tyrannus Gelo, atque in orationem cavillatus est. *astate grave esse aureum amiculum, hieme frigidum: 7 eique lanæum pallium injeit, 8 cum id esse ad omne anni tempus diceret. idemque 9 Eculapii Epidauri barbam: 10 eam demum iussit neque enim convenire, barbatum esse filium, cum in omnibus fanis pater imberbis esset, 11 jam mentas argenteas de omnibus delubris iussit auferri: in quibus quod in re veteris Græciæ inscriptum esset. BONORVM DEORVM, ut hoc est: bonitate velle dicebat. Idem victorias aureas, & patetas, 12 coronasque, quæ simulacrorum perdidit manibus sustinebantur, sine dubitatione tollebat: eaque sic acere non auferre, dicebat, esse enim stultitiam, à quibus bona precaremur, ab iis porrigentibus, & dantibus posse iurare. Eundemque ferunt hæc, quæ dixi, sublata de fanis in forum protulisse, & per præconem vendidisse: exactaque pecunia edixisse, ut quod quisque à sacris haberet, id ante diem certam in suum quidque sanum referret: ita ad impietatem in*

deos, in homines ad iunctis injuriam. Hunc igitur nec Olympias Jupiter fulmine percussit, nec Æsculapius misero, dicitur, noque verbo tabescentem interemit: 12 atque in suo laculo mortuus, 13 in Tympanidis rogam illatus est: eamque potestatem, quam ipse per scelus erat nactus quasi suam & legitimam, hereditatis loco filio tradidit. Invia in hoc loco versatur oratio videtur enim auctoritatem ferre peccandi: 14 recte videretur nisi & virtutis, & vitiorum, sine ulla divina ratione, grave ipsius conscientia pondus esset, qua sublata, jacent omnia. Ut enim nec domus, nec ædes, ratione quadam, & disciplina designata videatur, si in ea nec recte factis præmia existant ulla, nec supplicia peccatis: sic mundi divina in homines moderatio, profecto nulla est, si in ea discrimen nullum est bonorum & malorum. At enim minor dii negligunt neque agellos singulorum, nec viticulas persequuntur: nec, si ureo, aut grandio quippiam nocuit, 15 id Jovi animadvertendum fuit. Ne in regno quidem reges omnia vitiosa curant, sic enim dicitur, quasi ego paullo ante de tundo Formisino P. Rutilium que stus, non de amissa salute. Atque hoc quidem omnes mortales sic habent, ETERNAS COMMUNITATES, vitæ, legetes, oliveta, ubertatem frugum, & studium: omnem denique communitatem, prosperitatemque vitæ, à diis habere: virtutem autem nemo unquam accepim deo retulit. Nimirum recte, propter virtutem enim jure laudamus, & in virtute recte gloriamur. Quod non contingeret, si id donum à deo, non à nobis haberemus. At verò aut honoribus, aut re familiari aut si aliud quippiam nostri sumus fortuti boni, aut depulsi mali, cum diis gratias agimus, tum nihil nostræ huius assumptum arbitramur. Num quis, quod bonus vir esset, gratias diis egit unquam? At quod dives, quod honoratus, quod incolumis, (ovemque optimum, maximum, ob eas res appellant, non quod nos iustos, temperatos, sapientes efficiat, sed quod filios, incolumis, opulentos, copiosos Neque Herculi quisquam decumam vocit unquam, si sapiens factus esset. Quamquam Pythagoras, cum in geometria quiddam novi invenisset, Musis bovem immolasse dicitur, sed id quidem non credo, quoniam ille ne Apollini quidem Deo hostiam immolare voluit, ne aram sanguine aspergeret. Ad rem autem ut redeam iudicium hoc omnium mortalium est, FORTYNAM A DEO PETENDAM A SEIPSIS COMMENDAM ESSE SAPIENTIAM. 16 Quamvis Mentis delubra, & Fidei confestimque: tamen hæc in nobis ipsis sita videmus: Spei, Salutis, Opis, Victoriæ facultas à diis expetenda est. Improborum igitur prosperitates,

1. Si quæ Drusum ferri, (C.) Aureola emendatio, quam hauscè Pal. prim. ac quo alludebantque sec. terr. in quibus, sic quia, invenit hædæus imprensus: sed quia Drus. ipsumque illud non esse è margaritis editus ab Aldo avo, qui dicitur etiam sequi.
2. Quam multos ante hunc, (C.) Sic Pal. tert. item pr. & sec. præterquam quod in eadem, quod & in edit. one Victoriæ vulgata: Quam multos ante hunc, in ipso Græciæ flore Pisistratus, ac Phalaris, ac Apollodorus penas sustulit, multis, C.
3. Zenonem Eleæ, (C.) Eleas in vulgati: sed præter quatuor Pal. & productam lectionem à Victoriæ
4. Prædo felix habebatur, (C.) Pal. quint. ac pr. & sec. prædo felix habebatur, prædo felix, quart. s. ac V. Vovv. prædo in Pamphyliæ habebatur, aliquid latec monstri in illo felix, quod exeat de aliquis attentior, fanis in hi est detaxisse falsitatem vulgatæ
5. Cum sit ad hunc ventum cursum reverteret, videtur: Videtisne,] Admisi Patinorum nostrorum quinq; & V. Vovv. codicum scripturam istanc etiam pro eis Victoriæ, nam publicatam secundum hunc in summo reit: Videtisne, C.
6. Eique lanæum pallium injeit,] Pal. quanto ac P. non adob. pallium solan. & Valerio hunc loco additum fuit.
7. Karthaginensium tyrannus Gelo,] Videtur Comertius pugnaturos pao. H. s. quod erat in eodem vulgati, sed destituebant is nulli libris in quibus dicitur alterum: & verò Pal. pr. ac sec. exhibent, Gelo.
8. Cum id esse ad omne anni tempus diceret,] Ita egregie Pal. pr. & quint. expretitque Victoriæ: sed nemo sequi ausus, non Camerarius, non Scurmio: s. sublegere abas. oliti selectiora Victoriæ, vulgata, voce auctor, id esse aptum ad, C., à qua etiam divercit Pal. sec. in quo, qst.

9. Æsculapii Epidauri,] Sic Pall. quatuor. nec abit ulla editio præter Lambinianam in qua Epidauri, quod in Pal. quinto, nec displicet, verum alterum è Valeri Maximi l. c. t. de neglecta religione sumat anno avert: Galuimius.
10. Idem mensis a gentes,] Non ineptè tentabat idem Gulielmus, Eriom mensis: est alter amicus noster Pignus: Idem mensis, quod in quarto quinq; nec hoc nec illud habet forsitan recte.
11. Etiamque, quæ fœcula etiam proleto max. du. sustinebantur,] Cum non habeat Pal. prim. quæ, expæster itque sustinebant, vix dub. totum admittore scripseram P. & Pal. quint. etiamque simulacrorum, quæ proleto max. du. sustinebantur.
12. Atque in suo laculo mortuus,] Iacobus Bongarsius noster tento hæc ad Iust. num. suum, namque in suo ego potius atque habuerim pro additamento scribere aliquid: quam v. s. major sentent. æ energia, si legemus, atque.
13. In Tympanidis rogam illatus est,] Sic reperit in vetustissimo cod. Victoriæ, cum edit. sit, in tyrannid. q. od exilat quoque in Pal. tert. verum pr. ac sec. alare præ se ferunt, in typanid. quart. r. quidam quæ. tympan. di.
14. Recte videret, nisi & virtutis,] Sic Aldus sen. or. Pall. quinq; & P. & ed. Victoriæ, nisi quod donant & primo loco positum, vulgati: potter usque: recte videret, nisi in virtute.
15. Id Jovi animadvertendum fuit,] Arndet magis quod habet Pal. pr. advertebunt.
16. Quamvis Mentis delubra,] Pal. pr. ac sec. Quamvis hinc Mentis. al. totorum in superacuum est.

tares, secundæque res redarguunt (ut Diogenes dicebat) vim omnem deorum ac potestatem. At nonnumquam boni virtutis habent boni. 2. Eos quidem arripimus, attribuimus que sine ulla ratione diis immortalibus. At Diagoras, cum Samothraciam venisset, Athos ille qui dicitur, 3. atque ei quidam amicus, Ty, qui deos putas humana negligere, nonne animadvertis, ex rot tabulis pictis, quam multi votis vim tempestatise frugerint, in portumque salvi pervenerint? Ita fit, inquit, illi enim nusquam picti sunt, qui naufragia fecerunt, in marique perierunt. Idemque, cum in naviganti vedores adversa tempestate timidi, & pesteriti dicerent, non insursum illud accedere, qui illum in eandem navem receperunt: ostendit eis in eodem cursu multas alias laborantes: quæ si vitæ non etiam in his navibus Diagam vihi crederent. Sic enim res se habet, ut ad prosperam, adversamve fortunam, qualis sis, aut quemadmodum vixeris, nihil inest. Non animadvertimus, inquit, omnia diis nos reges quidem. Quid est simile? Reges enim si scientes prætermittunt, magna culpa est. At deo ne excusatio quidem est inscientiæ. Quem vos præclarè defenditis, cum dicitis eam vim deorum esse, ut, etiam si quis morte poenæ sceleris effugerit, expectantur ex poenæ à liberis, à nepotibus, à posteris. O miram æquitatem deorum! Ferretne ulla civitas latorem istiusmodi legis, ut condemnaretur filius, aut nepos, si pater, aut avus deliquisset?

Quinam Tentularum intervencioni modus

Pætur? aut quamquam ubi mortem Myrtis

Pæus luendus dabitur sacris supplicis?

Etiam poeta Stoicos depravaverint, an Stoici poetis dederint auctoritatem, non facile dixerim. portenta enim, & flagitia ab utriusque dicuntur, neque enim, quem Hippocratis iambus laeserat, aut qui erat Archilochi versu vulneratus, à deo immittam dolorem, non conceptum à se ipso, continebat: nec, cum Agilli libidinem, aut cum Paridis videmus, à deo causam requirimus, cum culpa pæne vocem audimus: nec ego multorum ægrotum salutem non ab Hippocrate potius, quam ab Æsculapio datam iudico: nec Lacedæmoniorum disciplinam dicam unquam ab Apolline potius Spartæ, quam à Lycurgo datam. Critolaus, inquam, evertit Corinthum: Karthaginem Hasdrubal. 4. Hi deos illos oculos oræ maritimæ effuderunt, non iratus allicui, quem omnino irasci posse negatis deum. At subvertite certe potuit, & conservare urbes tantas, atque tales. Vos enim ipsi dicere soletis, nihil esse quod deus officere non possit, & quidem sine labore ullo, ut eam hominum membra

nulla contentione, mente ipsa, ac voluntate moveantur: sic numine deorum omnia fingi, moveri, mutarique posse. Neque id dicitis superstitiose atque animer, sed physica, constantique ratione. materiam enim rerum, ex qua, & in qua omnia sint, totam esse flexibilem, & commutabilem, ut nihil sit, quod non ex ea quamvis subito fingi, convertrique possit, ejus autem universæ hæcricem, & moderatricem divinam esse providentiam. hanc igitur, quocumque se moveat, efficere posse, quidquid velit. Ita que aut nescit, quid possit: aut negligit res humanas: aut, quid sit optatum, non potest iudicare. Non curat singulos homines. Non mirum: ne civitates quidem. Non eas? ac nationes quidem, & gentes. Quod si has etiam contemnet, quid mirum est, omne ab ea genus humanum esse contemnum? Sed, quo modo iidem dicitis, non omnia deos persequi, iidem vultis, à diis immortalibus hominibus dispartiri, ac devoti somnia? idcirco hæc tecum, quia vestræ est de hominum veritate sententia. Atque iidem etiam vota suscipi dicitis oportere. Nempe singuli voveant: audit igitur mens divina etiam de singulis. Videtis ergo, eam non esse tam occupatam, quam putabatis? Fac esse distentam, coelum versantem, terram tuentem, maria moderantem: cur tam multos deos nihil agere, & cessare patitur? cur non rebus humanis aliquos otiosos deos praticit? qui à te, Balbe, innumerabiles explicati sunt. Hæc ferè dicere habui de natura deorum, non ut eam tolletem, sed ut intelligeretis, quam esset obscura, & quam difficileis explicatus haberet. 5. Quæ cum dixisset, Cotta finem. Lucilius autem, Vehementius, inquit, Cotta, tu quidem, in vestus es. 6. in eam Stoicorum rationem, quæ de providentia deorum ab illis sanctissime, & providentissime constituta est. Sed quoniam advesperascit, dabis diem nobis aliquem, ut contra ista dicamus. est enim mihi tecum pro aris, & focis certamen, & pro deorum templis, atque delubris, proque urbis muris, quos vos, pontifices, sanctos esse dicitis, diligenter quærem religione, quam manibus congris, quæ deferi à me, dum quidem spirare potero, nefas iudico. Tum Cotta, Ego vero & opto redargui me, Balbe: & ea, quæ disputavi, deservere malui, quam iudicare: & facile me a te vinci posse, certò scio. Quippe, inquit Vellejus, qui etiam somnia putet ad nos mitti ab Jove. Quæ ipsa tamen tam levia non sunt, quam est Stoicorum de natura deorum oratio. Hæc cum essent dicta, ita discessimus, ut Vellejo Cotta disputatio verior, mihi Balbi ad veritatis similitudinem videtur esse propensior.

Hhhh 3

M. Tvl-

1. Vim omnem deorum ac potestatem. Illud ac potestatem non est in Pal. neque nimum requiritur.

2. Ita quidem arripimus, etc. Tullius ad scribitur, sed præter Pall. ubi erit & P. & editionem V. Florianam.

3. Quæ cum dixisset amicus. Pall. quart. quint. item P. quidam Astim. & videtur verum.

4. Hi deos illos oculos. Pall. quinquæ hi deos illos oculos: quod dictum ætiamque an verò respiciat Critolaum & Hasdrubalem, incerto.

5. Quæ cum dixisset Cotta finem. Vocabulum finem quod additum hæc tenus fuit illis finem, delevi, quippe non erat in Pal. pr. sec. quart. quinto. & fuisse à librariis non dubitabunt, cui notæ Cioero; præcipue sine cojusque libri.

6. In eam Stoicorum rationem. Sic quidem Bal. sec. at pr. in æ. pm. 202. scriptumque istam text. in meram, quartus ac quint. in æ. am. istam Stoicorum rationem. P. in æ. am. istam. Quædam fingebat, in æ. am. istam Stoicorum, quibus non respiciam.

DIVINATIONE.

LIBER PRIMVS.

Q. CICERO. M. TVLL. CICERO.

Ervs opinio est, jam usq; ab heroicis ducta temporibus, eaque & populi Rom. & omnium gentium firmata consensu, versari quandam inter homines divinationem, quam Græci *εγορική* appellant, id est *praesensona*, & scientiam rerum futurarum, 1 Magnifica quedam res, & salutaris, si modò est ulla: 2 quæque proxima ad deorum vim naturam mortali possit accedere. Itaque ut alia nos melius multa, quam Græci: sic huic præstantissimæ rei nomen nostrum à *divis*: Græci, ut Plato interpretatur, à *furor* duxerunt. Gentem quidem nullam video neque tam humanam, atque doctam, neque tam immanem, tamque barbaram, quæ non *significari* futura, & à quibusdam *intelligi*, prædici posse censeat. Principio Assyrii, 3 ut ab ultimis auctoritatibus repetam, propter planticem, magnitudinemque regionum, quas incolebant, cum cœlum ex omni parte patens, atque apertum intuerentur, traiectiones, 4 motusque stellarum observaverunt: quibus motatis quid cuique significaretur, memoria prodiderunt. Qua in natione *Chaldaei*, non ex artis, sed ex gentis vocabulo nominati, *divinatio* observatione siderum scientiam putantur effecisse, ut prædici posset, quid cuique eventurum, & quo quisque fato natus esset. Eandem artem Ægypti *longiquitate temporum* innumerabilibus præne seculis consecuti putantur. Cilicum autem, & Phidaram gens, & his finitima Pamphilia, quibus nationibus præsumimus ipsi, volatibus avium, 5 cantibusque, certissimis signis, declarari res futuras putant. Quam verò Græcia 7 *coloniã misit* Æoliam, Ioniam, Asiam, Siciliam, Italiam sine Pythio, aut Dodonæo, aut Hammonis oraculo? aut quod bellum *suscipimus* ab ea sine consilio deorum est? Nec unum genus est divinationis publicæ, privatimque celebratum. nam, ut omittam ceteros populos; nos, quàm multa genera complexus est? Principio hujus urbis parens Romulus, non solum auspiciatò urbem condidisse, sed ipse etiam optimus augur fuisse traditur. Deinde auguribus & reliqui reges usi; & exactis regibus, nihil publicè sine auspiciis nec domi, nec militis gerebatur. Cumque magna vis videretur esse 7 & in impetrandis, consulendisque rebus, & in monstris interpretandis, ac procurandis in haruspiciu disciplina; omnem

hanc ex Etruria scientiam adhibebant, & ne genus esset ullum divinationis, quod neglectum ab his videretur. Et, cum duobus modis animi sine ratione, & scientia, motu ipsi suo soluto, & libero incitarentur: uno, *furor*: altero, *somnians*: furoris divinationem Sibyllinis maxime versibus contineri arbitrati, eorum decem interpretes delectos à civitate esse voluerunt. Ex quo genere sæpe horulorum etiam, & varum *furibunda prædictiones*, ut Octaviano bello, Cornelii Culleoli, *audiendas putaverunt*. Nec verò *somnia graviora*, si hæc ad temp. pertinere visa sunt, à summo consilio neglecta sunt. Quinetiam memoria nostra templum Junonis Sosipitæ L. Julius, qui cum P. Rutilio consul fuit, de senatus sententiã refecit ex Cæciliæ, Belegæ filiz, somnio. Atq; hæc, ut ego arbitror, veteres rerum magis eventis moniti, quàm ratione docti, probaverunt. Philosphorum verò exquisita quedam argumenta, cur esset vera divinatio, collecta sunt. è quibus, ut de antiquissimis loquar, Colophonius Xenophanes, unus, qui deos esse diceret, *divinationem funditus sustulit*. Reliqui verò omnes, præter Epicurum, balbutientem de natura deorum divinationem probaverunt, sed non uno modo. Nam cum Socrates, omnesque Socratici Zenoque, & hi, qui ab eo essent profecti, manerent in antiquorum philosophorum sententiã, veterem Academicã, & Peripateticis consentientibus; cumque huic rei magnam auctoritatem Pythagoras jam antè tribuisset, 10 qui etiam ipse augur vellet esse, plurimisque locis gravis auctor Democritus *praesensona rerum futurarum* comprobaret: Dicæarchus Peripateticus cetera divinationis genera sustulit, *somniorum, & furoris* reliquit: Cratippusque, familiaris nos, quem ego parum summis Peripateticis iudico, 11 isdem rebus fidem tribuit, reliqua divinationis genera rejecit. Sed cum Stoici omnia ferè illa defenderent, quod & Zeno in suis commentariis quasi *semina* quedam sparasset, & ea Cleanthes paulo uberius fecisset: accessit acerrimo vir ingenio Chylippus, qui totam de divinatione duobus libris explicavit sententiã, uno præterea de oraculis, uno de somniis: quem subsequens, unum librum Babylonius Diogenes edidit, ejus auctor: 12 duo Antipater: quinque nos Fosidonius. 12 Sed à Stoicis, vel principibus ejus disciplinæ, Fosidoni doctor, discipulus Anti-

patri,

1. *Magnifica quedam.* Fuit prius in Pal. pr. *quidem*, neque aliter VVoueriani: non admodum displicet.

2. *Quæque proxima ad Deorum, &c.* Tutnebus libro v. cap. 20. corrigi, *quæque proxime*, sed non accedunt codi. nostri, recepta tamen istæ correctura ab Manutio, ab Lambino, & sic Marfus edidit ante annos centum.

3. *Ut ab ultimis auctoritatibus repetam.* Sic & nostri, ac Franciscus Pithæodex auctoritas, quod placebat Guilielmiorsimi inquit auctoritas, *ut de prædicatione ut prædicatione.*

4. *Divinatio studium observationum.* Ita etiam nostri duo priora, ut certius & exemplar, S. Victoris, quo usus Janus Guilielmus, *observationum*: quæ vox iterum occurrit infra cap. 45.

5. *Cantibusque, certissimis signis.* Vulgarior, *cantibusque, ut certis*, sed illa connectio non est in Pall. aut S. Victoris eod. neque admittit Marfus Victoris editio.

6. *Coloniã misit in Æoliam.* Est, non tam à conjectura Turnebi, quam prodidit e. cap. 20. quam ab auctoritate Pal. pr. atque Pithæodæi codicis à Guilielmo consulti: expresseratque item Marfus editio.

post publicati, *Æstiam.*

7. *Et in impetrando.* Pal. pr. *et impetrandi* sec. *et in parandis*. S. Victor. *et in impetrando*, emendatumque à veteri manu, *impetrandi*, non dubium est quin agat de *facris impetrans*. Itaque videtur et Ciceroni, qua conjugatione hoc verbum auctor nostro redonari debeat.

8. *Ne genus esset ullum divinationis, quod neglectum.* Ejecto *esset*, ac quod, si nil periret venustitas sententiæ.

9. *Ratione docti probaverunt.* Vulgari amplius *docti putaverunt* *et probaverunt*, sed contra ead. Marfus atq; Victor item Pal. tres & S. Victor.

10. *Qui etiam ipse augur vellet esse.* Pal. sec. *et* *VVou* *quin eriam.*

11. *Duo Antipater.* Vulgo *duo*. sed alterum expressit etiam Petrus Victorius, vulturque in Pall. & S. Victoris, cui manu demum recenti adjecta illa litera.

12. *Sed à Stoicis vel principibus ejus disciplinæ.* Non intelligo quid velit auctor. clarus & verus Pal. sec. *vel princeps ejus disc.* ut innuat Panzium, neque recedit ab hac scriptura Pal. pr. nisi quod literæ auctoris, *principis*.

patri, degeneravit Panztius: nec tamen ausus est negare vim esse divinandi, sed dubitare se dixit. Quod illi in aliqua re, inuisissimis Stoicis, Stoico facere licuit, id, nos ut in reliquis rebus faciamus, à Stoicis non concedetur? praesertim cum id, de quo Panzatio non liquet, reliquis ejusdem disciplinae solis luce videatur clarius. Sed hæc quidem laus Academicæ præstantissimi philosophi judicio, & testimonio comprobata est. Etenim nobismet ipsis quaerentibus, quid sit de divinatione judicandum, quòd à Carneade multa accute, & copiose contra Stoicos disputata sint: verentibusque, ne temerè vel falsa rei, vel non satis cognita, assenti amur, facientium videtur, ut diligenter etiam, atque etiam argumenta cum argumentis comparemus, ut fecimus in iis tribus libris, in quos de natura deorum scripsimus. Nam cum omnibus in rebus TEMERTAS IN ASSENTIENDO, errorque totus est, tum in eo loco maxime, in quo judicandum est, quantum adspicitur rebusque divinis, religionisque tributum. est enim periculum, ne aut, neglectis iis, impia fraudet aut, susceptis, amiti superstitionis obligemur. Quibus de rebus & alias sæpe, & paullo accuratius nuper, cum essem cum Q. fratre in Tusculano, disputatum est. Nam cum ambulandi causa in Lyceum venissemus: (id enim superiori Gymnasio nomen est) perlegi, ille inquit, tuum paullo ante certum de natura deorum: in quo disputato Cottæ, quamquam labefactam sententiam meam, non funditus tamen sustulit. Optimè verò, inquam, etenim ipse Cotta sic disputat, ut Stoicorum magis argumenta confutet, quam hominum debeat religionem. Tum Quintus, dicitur quidem istac inquit, à Cotta, & verò sæpius: credo, 2 ne communia jura migrare videatur: sed studio contra Stoicos differendi deos mihi videtur funditus tollere. Ejus orationi non sanè defecto quid respondeam: satis enim defensa religio est in secundo libro à Lucilio: ejus disputatio tibi ipsi, ut tu ex temore tibi scribis, ad veritatem esse visa propensior. Sed, quod prætermisum est in illis libris, credo quia commodius arbitratus es separari id quaeri: de quo eo disleri, id est de divinatione, quæ est eorum rerum, quæ fortuitè putantur, prædictio, atque præfensio, id, si placet, videamus, quam habeat vim, & quale sit. Ego enim sic existimo: si sint ea genera divinandi vera, de quibus accepimus, quæque colimus, esse deos: vicissimque, si dii sint, esse qui divinent. Arcem tu divinatio. Quorum neutrum tam facile, quam tu arbitraris, conceditur. Nam de natura significari futura sine deo possunt: & ut sint dii, potest fieri, ut nulla ab iis divinatio generi humano tributa sit. Atque ille, Mihi verò, inquit, satis est argumentum, & esse deos, & eos consulari rebus humanis, quòd esse clara, & perspicua divinationis genera judico. De quibus quid ipse sentiam, si places, exponam, ita tamen, si vacat animo, neque habes aliquid, quod huic sermoni prævertendum putes. Ego verò, inquam, PHILOSOPHIAE, Quinte, & VACO. hoc autem tempore, cum sit nihil aliud, quod libenter agere possim, 3 multo magis aveo audire, de divinatione quid sentias. Nihil, inquit, equidem novi, nec quod præter ceteros ipse sentiam nam cum antiquissima sententiam, tum omnium populorum, & gentium consensu comprobata sequor. Duo sunt enim divinandi genera: quorum alterum artis est, alterum naturæ,

Quæ est autem gens, aut quæ civitas, & quæ non aut extu peccudum: aut monstra, aut fulgura interpretantium, aut augurum, aut astrologorum, aut sortium, (ea enim ferè artis sunt) aut somniorum, aut vaticinationum, (hæc enim duo naturalia putantur) prædictione, reliquis? quarum quidem rerum eventus magis arbitror, quam casus quæri oportere. Est enim vis, & natura quædam, quæ cum observatis longo tempore significationibus, tum aliquo instinctu, infiatuque divino futura prænuntiat. Quare omittat urgere Carneades: quod faciebat etiam Panztius, requirens, JUPITERNE cornicem à læva, corvum à dextera canere jusfisset. Observata sunt hæc tempore immenso, & in significatione eventus animadversa, & notata. Nihil est autem, quod non longinquitas temporum, excipiente memoria, prodeudisque monumentis, efficere, atque assequi possit. Mirari licet, quæ sint animadversa à medicis herbarum genera, quæ radicum ad morsus bestiarum, ad oculorum morbos, ad vulnera. quorum vim, atque naturam ratio numquam explicavit: utilitate & ars est, & inventum probatur. Age, ea, quæ, quamquam ex alio genere sunt, tamen divinationi sunt similiora, videamus.

*Alisq; etiam ventis præmonstrant sæpe futuras
Inflatum mare cum subito, penitusq; tumescit,
Sexaque cana, salu nivo sumata liquore,
Tristificas cœtant Naptuno reddere voces:
Aut, densus stridor cum celso è vertice montis
Ortus, s; adaugefit scopulorum sæpe repulsus.*

Atque his rerum præfensionibus prognostica tua referta sunt. Quis igitur elicere causas præfensionum potest? et si & video Boethium Stoicum esse conatum, qui hæc tenus aliquid egit, ut earum rationem rerum explicaret, quæ in mari calove fierent. Illa verò cur eveniant, quis probabiliter dixerit?

*7 Cana sulis itidem fugiens è gurgite pons,
Nuntias, horribilem clamans inflare procellos,
Haud modice tremulo fundam è gutture canis.
Sæpe etiam pertriste canit de pectore carmen,
Et matutinis acedula vocibus instat,
Vocibus instat, & assiduus jacit ore querelas,
Cum primis gelidos rores aurora remittit.
Fusque nonnumquam cursum per littora cornu
& Demersit caput, & stultum cervicæ recepit.*

Videmus hæc signa numquam ferè ementientia: nec tamen, cur ita fiat, videmus.

*Vos quoque signa videtis, aquas dulcis atherna,
Cum clamore paratis inanem fundere voces,
Absurdaque sono fontem, & stagna cœtis.*

Quis est, qui ranunculos hoc videre suspicari possit? sed inest in rivis & ranunculis quædam natura significans aliquid, per se ipsa satis certa, cognitioni autem hominum obscurior.

*Mollipedes, boves spectantes lumina cali,
Naribus humifarum duxere ex aëre succum,
Non quæro, cur, quoniam, quid evenit, intelligo,
Jam vero semper viridum, semperq; gravata
Lentiscus triplici saluta grandescens sætu,
Tir fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.*

Nec hoc quidem quæro, cur hæc arbor una ter floreat, aut cur arandi maturitatem ad signum floris accomoder, Hæc

H h h h 4 sum

1. Quæ de natura deorum scripsimus. S. Victoris codex præfensimus, quod confirmabat Geliemus illo Virgilio: Quam sibi quæ Vani præfensio ppi per nascentem, malebat tamen, per scriptum.
2. Ne communia jura migrare videatur. Communia jura, vulgo legitur, sed præter Pall. tres & m. S. Victoris, in quibus nostrum clare vultur. Accue coniecerat Turnebus l. v. cap. 20.
3. Mollipedes boves arandi. Pall. tres & S. Victoris habet; veteri ratione scribendi.
4. Quæ non aut extu peccudum, etc. Sic mss. nam Iosias Merceus coniecit valde verè similes, aut insipientes etc.
5. Adaugefit scopulorum sæpe repulsus. Vulgata, repulsus. Sed alterum testat in Pall. & Pichorano, item S. Victoris; denique expressis editionibus.

6. Vides Boethium. Pall. vides Boethum. S. Vict. vides et ex emendat à Victorio vide Boethum.
7. Cana sulis. Lambinus edidit Revas, secutus codd. mss. ipse ut inquit; ut ego puto, conjecturam Camerarii. certe Pall. & S. Victoris, & VVoov. codd. cana præferunt, quamvis nonnulli corruptè.
8. Demersit caput & stultum cervicæ recepit. Nihil variant nostris. Geliemus tamen malebat Demersit caput & stultum cervicæ recepit.
9. Sed inest in rivis & ranunculis. Ita mss. Victoris & putat verè Geliemus, neque quid mirandum ut volebat idem Victor. Pall. proxime accedunt ad hanc scripturam. præter enim & sec. habebant in rebus, nam certius, sed inest mss. & ran. n. p. aliam publicatus.

sum contentus, quod, etiam si i quo quidque fiat igno-
rem, quid fiat intelligo. pro omni igitur divinatione idem
quod pro iis rebus, quas commemoravi, respondebo. Quid
scammoniz radix ad purgandum, quid Aristolochia ad
morius serpentum possit, quae nomen ex inventore re-
perit, rem ipsam inventor ex somnio, video, quod satis
est: cur possit, nescio. Sic ventorum, & imbrum signa,
quae dixi, rationem quam habeant, non satis perspicio:
vim, & eventum agnosco, scio, approbo. Similiter, quid
fissum in extis, quid fibra valeat, accipio: quae causa sit,
nescio. Atque horum quidem plena vita est: extis enim
omnes fere utuntur. Quid de fulgurum vi, dubitare num
possimus? nonne cum multa alia mirabilia, tum illud in-
primis? cum Summanus in fastigio Jovis optimi maximi,
qui tum erat scilicet, & caelo ictus esset, nec usquam ejus si-
mulacri caput inveniretur, haruspices in Tiberim id de-
pullum esse diserunt, idque inventum est eo loco, qui est
ab haruspibus demonstratus. Sed quo potius utar aut
auctore, aut teste, quam te? cuius edidici etiam versus, &
libenter quidem quos in secundo consulatu Urania mu-
sa pronuntiat:

Principio aetheris flammatus Jupiter igni
Vertitur, & totum colustrat lumine mundum,
Mentemque divina calum, terraeque petisist:
Qua penitus sensus hominum, & vitaeque retentat.
Aetheris aeterni sapia, atque inclusa cavernis,
Et stellarum motus, cuiusque vagantes
Nostri vela, quae sine signorum in sede locata,
Qua verba, & falsi Grajorum vocibus errant,
Re vera serio lapsu, spatioque feruntur:
Omnia jam cernes divina mente notata.
Nam primum astrorum volueris te consule motus,
Concursumque graves stellarum ardore micantes
Tu quoque, cum tumulo Albano in monte neutales
Lustrasti, & 6 laeo maestri loite Latinas,
Vidisti & claro tremulos ardore cometas,
Multaque miseri nocturna strage parasti:
Quod feroe dirum in tempore cocinere Latinae,
Cum claram speciem concreto lumine luna
Abdidit, & subito stellanti nocte peremta est,
Quid verò Phoebe, san, tristis nuntia belli,
Quae magnum ad celum flammato ardore volabat
Præcipitiu cali pariter, obitusque perisset:
Aut cum terribili percussus fulmine civis,
Luca serenanti vitalia lumina liquit:
Aut cum se gravido tremescere corpore tellus.
Jam vero varia nocturno tempore visa
Terribiles forma, bellum motusque movebant:

Multaque per terras vates oracula fuerunt
Pellere fundebant irrisum minitanti a casus:
Atque ea, quae lapsu tandem cecidere vetusto,
Hae for, perperam signis, clarisque frequentans
Ipse deum genitor calo, terraeque canbas.
Nunc ea, Torquato quae quondam, & consule Cosso
Lydius ediderat Hyrhene genti haruspex,
Omnia fixa tuus glomerans determinat annus.
Nam pater altisonani stellanti nexu Olympo
Ipse suos quondam tumulos, ac templa petisist,
Et Capitolinis insitit sedibus ignis,
Tum species ex aere vetus, 7 generatque Natas,
Concidit & elapsaque vetusto munera leges:
Et diu simulacra perennis fulminis ardore.
Hic silvestris erat, Romani nominis aetrix,
Martia, quae parvos Mavo in femine natos
Veribus gratidus vitali rore rigabat:
Qua tum cum pueris flammato fulminis ira
Concidit, atque avulsa pedum vestigia liquit.
Tum qui non artis scripta, ac monumenta volutans,
Voces tristificas chartis promehat Et usis?
9 Omnes civis generosam stirpe profectam
10 Vitare ingenem cladem, p. f. m. que movebantur:
Vel legum exitum constanti voce ferebant,
Templa deumque adeo flammis, urbisque jubebant
Eripere, & stragem horribilem, eademque vereri:
Atque hac fixa gravi factu, ac fundata teneri:
11 Ni post excidium ad celum formata decori
Sancti Jovis species claris spectaret in ortus:
Tum fore, ut occultos populus, san. tuque senatus
Cernere conatus possit, si solis ad ortum
Conversa, inde patrum sedes, populi que videret,
Hac tardata diu species, multumque morata,
Consule te tandem celsa est in sede locata:
Atque una fore, ac signati temporis hora
12 Jupiter excelsa clarabat seipira columna:
13 At clades patria flamma, ferroque parata,
Vocibus Allobrogum patribus populoque patebat.
Ritè igitur veteres, quorum monumenta tenentis,
Qui populos, ubi quoque modo, ac virtute regerant,
Ritè etiam vestri, quorum pietasque fidesque
Præstitit, & longe viciis sapientia curatos,
14 Præcipue celsius vigenti murinis divos
Hae acce penitus cura videre sagaci
Otia qui studitis laeti tenere decoris,
Inque Academia umbrosos, mudoque Lyceum
Fuderunt claras facundi pectoris artem.
E quibus creptum primo jam à flore juvenis,

1. Quo quidque fiat. Publicam, quomodo quidque fiat, sed contra om-
nes libros meliores, editio nemque Victorii, quorum auctoritate
expunxit etiam sequenti linea dictionem omnibus, male inculcatam à
librariis.
2. Nomen ex inventore reperit. Explicat Gullielmus Canterus lib. r.
Nov. Lect. cap. 14. videator & Victorius lib. vi. Var. Lect. cap. 3. Lam-
binus inulicibus conjecturam suam, nomen ex inventore reperit. Gu-
lielmus malebat propius scripturam vulgatam, ex invento reperit.
3. Ex somnio, video, &c. Ita quidem Aldus senior, sed Victorius in-
ter ferta voce: ex somnio: posse deo, &c. quae item reperta mihi in Pall.
Gullielmo & Pithæano.
4. In secundo consulatu. Adr. Turnebus, & P. Manutius emendant,
insecundo de Consulatu, lib. intellige libro. Gullielmus: in secundo Consul-
tatu: ut error natus fuerit & compendio scripturae.
5. Utiqueque retentat. Marti editio retentant, ut & Pall. & Pith. nam
S. Victorii libet retentant.
6. Laeo maestri loto. Sic omnes nostri. Gullielmus tamen videtur
inclinare in loto, quomodo constat legisse Marsum, sic Virgilium, in-
quid dicitur videtur, inepet.
7. Generatque Natas. Sic quidem Pithæotanus & Pall. rect. sed sec.
generatque. pr. generatque. S. Victor. à prima manu, genit nascunt Natas.
Lambinus oppert: generatque. Gullielmus conjiciebat generatque, aut
etiam genit. Natas.
8. Multaque per terra nuntia leges. Gullielmus reponi volebat artem:

ut: quod constat ex lib. 11. infra cap. 21. et leges de calo casta, hocque
loco de eis agere Tallium. Palatinus nostri propugnant vulgatum.
V. Vonverit unus habebat numerus.
9. Omnes civis generosam stirpe profectam. Hæc est recepta vulgò le-
ctio, proximeque accedens ad m. quorum tamen nonnulli generosa.
Aldus senior ediderat emeritibus generosa stirpe profectis, &c. quod &
in antiquo Vrsino. Lambinus arb. tratu suo fecit, omnes civis & gene-
rosa à stirpe profectam.
10. Vitare ingenem cladem. Hæc nostris ad unum omnes versum hunc ha-
bene post sequentem vel legum; neque aliter potuit in editione sua Vi-
ctorius. ceterum Pal. pr. ac sec. loco Vitare, repræsentant v. m. totu-
verò & S. Victorii, vel dirum, præterea & v. m. Vel legum, erat in pr.
& Pith. Ultra legum in sec. Vultu legum.
11. Ni post excidium ad celum. Sic ferè Pall. nisi quod sec. Nipis ex-
cesum & S. Victorii codex, Nipis excelsam, Pith. Nipis p. m. unde
formabat Gullielmus, Nipis p. m. excelsam.
12. Jupiter excelsa clarabat. Libet S. Victorii, clarabit, quod est cl-
aravit. sed alterum constanter hæret in nostris.
13. At clades. Sic Pall. o. & editio Victorii: alia. At clades, mox
pro parata Pal. prim. at Pithæotanus præterferunt parata. membranz
verò S. Victorii et Pal. rect. parata.
14. Præcipue celsius vigenti murinis. Est à Pall. nostris, nisi quod id
viginti. Victorius edidit, viginti murinis. Ante celsi, præcipue vigenti co-
luerunt murinis. quæ postuta in nullis est m. à Gullielmo & V. Vou-
verio excelsis.

In patria in media virtutum mole locavit.
Tu tamen anxiosa curas requirite relaxas.

Quid patris voces studis nobisque sacrasti.
Tu igitur animum potius inducere contra ea, quae a me
disputantur, & de divinatione dicere, qui & gesseris ea,
quae gessisti, & ea, quae pronuntiavi, accuratissime scripse-
ris? Quid? quis, Carneades, cur haec ita fiant, aut
qua arte perspicari possint? nescitis me fateor: evenire au-
tem, te ipsum dico videre. Calu, inquis, Itane verò?
Quidquam potest casu esse factum, quod omnibus ha-
bet in se numeros veritatis? Quatuor tali facti, casu
Venerem efficiunt. Num etiam centum Veneres, si si
oculos ejeceris, casu futuros putas? adpersa temere
pigmenta in tabula, oris lineamenta cingere possunt;
non eam Veneris Cnidia, Comaque pulchritudinem ef-
fingere posse adpersione fortuita putas? Sus rostro si hu-
mi A litteram imprefferit, num propterea suspicari pote-
ris, Andromacham Enni ab ea posse describi? Finge-
bat Carneades, in Chiorum lapidinis saxo di fesso caput
exstitisse Pontici. Credo, aliquam non dissimilem figu-
ram, sed certè non talè, in eam factam à Scopa dices.
Ite enim se p. o. f. d. res habet, ut nunquam perfecte veritatem
capit imittitur. At nonnumquam ea, quae praedicta sunt,
minus eveniunt. Quae tandem id ars non habet? earum
fido artium, quae conjectura continentur, & sunt opinabi-
le. An medicina, ars non putanda est? quam tamen
multa fallunt. Quid? gubernatores nonne fallunt? an
Achivorum exercitus, & tot navium rectores non ita pro-
fecti sunt ab illo.

Ut profusione lani piscium lasciviam
Invenitur, ut ait Pacuvius. Anecruendi satietas capere pos-
set?

Inter a propè jam occidente sole inhorrescit mare,
Nubrae duplicantur, nosterque et nimbium occasus nigror.

Num igitur tot clarissimorum ducum, regumque naufragi-
um sustulit artem gubernandi? aut num imperatorum scien-
tia nihil est, quia summus imperator nuper fugit, amissio
exercitus? aut num propterea nulla est reip. gerendae ratio,
vix prudentia, quia multa Cn. Pompeium, quædam M.
Catonem, nonnulla etiam te ipsum fecellerunt? Simi-
litudo haereticorum responso, omnisque opinabilis divina-
tio, conjectura enim nititur, ultra quam progressi non
possent. Ea fallit fortasse nonnumquam; sed tamen ad ve-
ritatem se ipsam dirigit. Est enim ab omni aeternitate re-
petita: in qua cum sunt innumerabiles res eodem mo-
do evenirent iisdem lignis antecessis, ars est effecta, et
demerpe animadvertendo, ac notando. Auspicia verò
vetra quam constant? quae quidem nunc à Romanis au-
gures ignorantur: (bona hoc tua venia dixerim.) à Ci-
licibus, Pamphyliis, Pisidis, Lyciis tenentur. Nam quid
ego hospitem nostrum, clarissimum, atque optimum vi-
rum, Deiotrum regem commemorem? qui nihil um-
quam nisi auspiciis gerit: qui, cum ex itinere quodam pro-
posito, & constituto revertisset, aquilæ admonitus vola-

tu; conclave illud, ubi erat mansurus, si ire petrexisset,
proxima nocte corruit. Itaque, ut ex ipso audiebam, pet-
sape revertit ex itinere, cum jam progressus esset multo-
rum dierum viam. Cujus quidem hoc praclarissimum
est, quod posteaquam à Caesare tetrarchiae regno, pecunia-
que multatus est, NEGAT SE TAMEN eorum auspiciorum,
quae sibi ad Pompejum proficiscenti secunda evenerint,
ponnitere. senatus enim auctoritatem, & populi Rom. li-
bertatem, atque imperii dignitatem suis armis esse defen-
sam; sibi quae eas aves, quibus auctoribus officium, & fidem
secutus esset, bene consuluisse. antiquiorem enim sibi fuisse
possessoribus suis gloriam. Ille igitur mihi videtur verè au-
gurari. Nam nostri quidem magistratus auspiciis utun-
tur coactis, necesse enim est, off. objecta, cadere frustra
ex pulli ore, cum pascitur. Quod autem scriptum habe-
tis, 7 AUT TRIPUDIUM FIERI, 8 SI EX EA QUID IN SO-
LIDUM OCCIDERIT: hoc quoque, quod dixi coactum,
tripudium solistimum dicitis, itaque multa auguria, mul-
ta auspicia, quod Cato ille sapiens queritur, negligentia col-
legit amissa plane, & deserta sunt. Nihil ferè quondam ma-
joris rei, nisi auspiciis, ne privatim quidem gerebatur?
quod etiam nunc nuptiarum auspices declarant, qui, re
omissa, nomen tantum tenent. Nam ut nunc extis: quam-
quam id ipsum aliquantò minus, quam olim; sic tum avi-
bus magna res impetrari solebant. Itaque, sinistra dum non
exquirimus, in dextera in vitiosa incurrimus. Ut P. Claudius
Appii Caeci filius, ejusque collega, L. Junius, claudis ma-
ximas perdiderunt, cum vitio navigassent. Quod eodem
modo evenit Agamemmoni, qui, cum Achivi coepissent

Intra se strigere, aperit quo artium obtinere extispicum?
Solvete imperat secundo timore adversaque avi.

Sed quid vetera? M. Crasso quid acciderit, videmus, dirac-
rum obnuntiatione neglecta. In quo Appius, collega tuus,
bona augur; ut ex te audire soleo, non satis scienter vi-
rum bonum, & civem egregium censorio C. Atejum
notavit, quod ementia auspicia subscripserit. Esto: fuerit
hoc censoris, si iudicabat ementium. At illud minimè
auguris, quod ascripserit, ob eam causam pop. Rom. cala-
mitatem maximam cepisse. Si enim ea causa calamitatis
fuit: non in eo est culpa, qui obnuntiavit: sed in eo, qui
non paruit, veram enim fuisse obnuntiationem, ut ait i-
dem augur, & censor, exitus approbavit. Quae si falsa fuisset,
nullam afferre potuissent causam calamitatis. etenim
TIBIA, sicut cetera auspicia, ut omnia, ut signa,
non causas afferunt, cur quid eveniat, sed nuntiant even-
tura, nisi provideris. Non igitur obnuntiatio Ateji cau-
sam finxit calamitatis, sed signo obiecto monuit Crassum,
quid eventurum esset, nisi cavisset. Ita aut illa obnuntia-
tio nihil valuit: aut si, ut Appius indicat, valuit, id valuit,
ut peccatum haerere non in eo, qui monuerit: sed in eo, qui
non obtemperavit. Quid lituus iste vester, quod clarissimum
est insigne auguratus, unde vobis est traditus? nempe eo
Romulus regiones direxit tum, cum urbem condidit. què
quidem Romuli lituus, 12 id est, incurvum, & leviter à
summo

H h h s

1. Quid veritas dicitur. Ita longe melius Pic. S. Vic. & ed. Vic.
quam Virgatus: in qua dicitur quid pro altera sententiam Paul. nisi
quod in ar. ce. ter. vixit, in sec. vixit hia.
2. In CCC. vixit vixit. Sic Pall. item Pic. nec non S. Vic. deniq;
ed. Albi. sed ut extinde vulgari pectore.
3. Nonnumquam Veneris Cnidia Coaque. Sic quidem Ald. senior. & re-
centior quoque verum V. Veneris Co. om. sio. ille Cnidia, quod nec
apparet in Pall. aut Pic. aut S. V. c. quorum hic habet aequas, hoc & in
Pall. pallio vero quod placuit Gul. pro. Coaque. Pal. ce. ex h. ber. Vene-
rius. aut. Veneris Coaque pulchre ad diem eoque effingit. den. in h. nostri
etiam scriptum habent non effingit. & effingit. sed effingit, & effingit. quod
vixit & Republica à V. c.
4. Necruendi satietas capere possit. Iustitiae ita scrib. ut verles si-
moniam cum loquentibus pedibus eorum cons. leter. si fingamus. si
in capere possit in tum. haec tenus dep. ch. id. se. iam aper. o. numeros.
5. Pate. in vixit vixit. res, & c. Pall. omnino voluit restituamus. in-
omni vixit.

6. Nam quid ego hispicantur. Kad unum libri nostri. etiam editi à
Marfo & Vic. reliqui. maluerant Ald. num illud lam.
7. Aut in pro. vixit. Tur. l. v. Adver. c. 20. conjicit. vixit. quod
illic editione suæ inseruit Lamb.
8. Si quid ex eam secundum vixit. Haud divertunt Pall. nostri. Marfo
tamen & Man. & Lamb. amplexi sunt in salum. quos refellit gemma il-
la in consolorum Brissli. de formulis.
9. Nuptiarum auspices. Lamb. stultè hoc invehitur in Tornebe nam
auspiciis non solum vixit in Vic. sed in Pall. in Pic. in S. V. c. m. ff.
10. Caput Atejum. Ita alios vocatur. M. ff. tamen nostri favent. vul-
gato. Atejum. ita alios vocatur. infra.
11. Dicitur certe auspiciis aut aquina. Est ab V. c. & respondent no-
stri scripti. vulg. dicitur. certe auspiciis. ut omnia.
12. Id est. incurvum & leviter a summo incurvum baculum. quod ab ipse hie
vixit quo caute. similitudo dicitur. in vixit. L. pl. l. v. c. 20. istud omnia
nata habet in glo. Nam et refertur tamen constanter in omnibus m. ff. de
levi. que Lamb.

summo inflexum bacillum, quod ab ejus litui, quo canitur, similitudine nomen invenit: cum situs esset in curia Saliorum, quæ est in Palatio, eaque deflagravisset, inventus est integer. Quid multis annis post Romulum, Prisco regnante Tarquinio? quis veterum scriptorum non loquitur, quæ sit ab Attio Navio per lituum regionum facta descriptio? qui cum propter paupertatem suis puer pasceret, una ex his amissa, vovisse dicitur, si recuperasset, uvam se deo daturum, quæ maxima esset in vinea, itaque sue inventa, ad meridiem spectans in vinea media dicitur constitisse: cumque in quatuor partibus vineam divisisset, tresque partibus aves abdixissent, quarta parte, quæ erat reliqua, in regiones distributa, mirabili magnitudine uvam, ut scriptum videmus, invenit. Quæ te celebrata, cum vicini, omnes ad unum de rebus suis referrent, erat in magno nomine, & gloria. Ex quo factum est, ut eum ad se rex Priscus accesserit. Cujus cum tentaret scientiam auguratus, dixit ei cogitare se quiddam, id possit fieri, consuluit? Ille augurio acto, posse respondit. Tarquinius autem dixit, se cogitasse, *coram novacula posse precidat*. Tum Attium iussisse expectari, ita cotem in comitio allatam; inspectante & rege & populo, novacula esse discissam. Ex eo evenit, ut & Tarquinius augure Attio Navio uteretur, & populus de suis rebus ad eum referret. Cotem autem illam, & novaculam defossam in comitio, supraque impositum puteal accepimus. Negemus omnia: contra buramus annaleis; ficta hæc esse dicamus: quid vis denique potius, quam *deos res humanas utere, fateamur*. Quid? quod apud te scriptum est de T. Graccho, nonne & augurum, & haruspicum comprobata disciplinam? qui cum tabernaculum vitio cepisset imprudens, quod inauspicato pomerium transgressus esset, comitia & consulibus rogandis habuit. Nota res est, & à te ipso mandata monumentis. Sed & ipse augur T. Gracchus auspicio auctoritatem confessione errati sui comprobavit; & haruspicum disciplinæ magna accessit auctoritas, qui recentibus comitiis in senatum introducti, negaverunt justum comitiorum rogatorem fuisse. His igitur assentior, qui duo genera divinationum esse dixerunt; unum, quod parte artis alterum, quod arte caret. Est enim ars in iis, qui novas res conjectura persequuntur, veteres observatione didicerunt. *Ceres autem arte ii*; qui non ratione, aut conjectura observatis, ac notatis signis, sed concitatione quadam animi, aut soluto, liberoque motu futura præsentiant. quod & *sonnantibus* sæpe contingit, & nonnumquam *vaticinantibus per suorum*, ut Bacis Boeotius, ut Epimenides Cretæ, ut Sibylla Erythraea. Cujus generis oracula etiam habenda sunt, non ea, quæ æquatis torribus ducuntur, sed illa, quæ instinctu divino, afflatuque funduntur, etsi ipsa *seorsum* contemnenda non est, si & auctoritatem habet vetustatis, ut ex sunt fortes, quas et terra editas accepimus; & quæ tamen ducta ut in rem apte cadant, fieri credo posse divinitus. Quorum omnium interpretes, ut grammatici poetarum, proximè ad eorum, quos interpretantur, divinationem videntur

accedere. Quæ est igitur ista calliditas, *per vetustatis robustas collumando velles pervertere*? Non reperio caulam. late fortasse obscuritate involuta naturæ, non enim me deus ista scire, sed hiantantummodò uti voluit. Utar igitur, & nec abdecatur, ut reat aut in extis totam Emariam delirare, aut eandem gentem in fulguribus errare, aut fallaciter portenta interpretari, cum terræ sæpe fremimus, sæpe mugitus, sæpe motus, multa nostræ respubl. multa ceteris civitatibus gravia, & vera prædixerint. Quid? qui teridetur, partus hic mulæ, nonne quia factus exstitit in sterilitate naturæ, prædictus est ab haruspiciibus *incredibile partus malorum*? quid? T. Gracchus, Publii filius, qui bis consul & censor fuit, idemque & summus augur, & vitæ sapiens, civisque præstans; nonne (ut C. Gracchus, filius ejus, scriptum reliquit) duobus anguib; domi comprehensis, haruspices convocavit? qui cum respondissent, si marem emississet, uxori brevi tempore esse moriendum: si feminam, ipsi: a quibus esse censuit, se *matrem oppetere mortem*, quam P. Africani filiam adolescentem, feminam emisit: ipse paucis post diebus est mortuus. Irrideamus haruspices: vanos, futiles esse dicamus: quorumque disciplinam & sapientissimus vir, & eventus, ac res comprobavit, contemnamus: contemnamus etiam Babylonios, & eos, qui è Caucaso cæli signa servantes, numeris, & motibus, stellarum cursus persequuntur: contemnemus, inquam, hos aut *Pulchre*, aut *vanitatis*, aut *imprudenteria*, qui ccccxxx. millia annorum, ut ipsi dicunt, monumentis comprehensa continent, & mentiri judicemus, nec *secularium reliquorum judicium*, quod de ipsis futurum sit, *peritiosum*. Age, Barbari vani, atque fallaces: num etiam Græcorum historia mentita est? quæ Cretæ Pythius Apollo, ut de naturali divinatione dicam, quæ Atheniensibus, quæ Lacedæmoniis, & quæ Tegeatis, quæ Argivis, quæ Corinthiis responderit, quis ignorat? collegit innumerabilia oracula Chrysiptus, nec ullum sine locuplete auctore, atque teste, quæ quia nota tibi sunt, relinquo. Defendo unum hoc. Numquam illud oraculum Delphis tam celebre, & tam clarum fuisse, neque tantis donis refertum omnium populorum, atque regum, nisi canis ætas, oraculorum illorum *veritatem* esse experta. Jam diu idem non facit. Ut igitur non minore gloria est, quia minus oraculorum veritas excelsit: sic tum, nisi summa veritate, in tanta gloria non fuisse. Potest autem vis illa terra, quæ mentem Pythiæ divino afflatu concitabat, evanuisse vetustate, ut quosdam *evanuisse & exaruisse amicus*, aut in alium cultum contortos, & defixos videmus. Sed, ut vis, acciderit: magna enim quaestio est: modo maneat id, quod negari non potest, nisi omnem historiam perverterimus, multis factis *verax fuisse id oraculum*. Sed omittite oracula: veniamus ad omnia, de quibus disputans Chrysiptus, multis, & minutis somniis colligendis facit idem, quod Antipater, ea conquirens, quæ Antiphontis interpretatione explicata, declarant illa quidem acumen interpretis, sed *exempla grandioribus* decuit uti. Dionysii mater, ejus, qui 11 Syracusiorum tyrannus fuit

1. Omnes ad unum. Pall. & S. Vi. exemplar omnes ad unum, quomodo & edidit V. Et.

2. *Accesserit*. Sic quidem Pall. fer. text. S. Vi. item edidit Vi. sed tamen pr. accessit ut vulg. accesserit.

3. *The auguris addo*. Lamb. capes præter Pall. nostr. os, sigillatque Gif. in Observat. Lucinz. i. ng. u. nam & sic. 111. de Offic. cum in arte augurium augures abiri fieret, &c.

4. *De sub rebus ad unum referret*. pal. pr. & vit. adferret.

5. *Consulibus rogandis*. Accendant Antiquarii. nem S. Vi. lib. item pal. fer. ac habent rogandis. vit. & pr. roganda.

6. *Quæ tamen ducta*. pal. pr. ducta.

7. *Nec abdecatur, ut reat aut in extis*. Vix potui referre manum, quin

ejicerem illud ut reat, quod nullo apice comparere in pal. pr. aut sec. & certe Latine loqueretur Tull. quamvis referret.

8. *Quæ regenda*. Est Totæ. conjectura, quam sibi putidè arrogare nititur Lamb. vulg. *Toggetius* ad quam magis inclinant in si. quam ad priorum.

9. *Evanesse & exaruisse amicus*. Illud evanesse &c. reddidit auctori volentibus membris nostris, quod & Vi. ag. of. sic edidit & habet sane heic quod agat.

10. *Sed ut vis acciderit*. pal. pr. & sec. acciderit, quod salivam nonnullis movebit Vi. lib. ut pr. acciderit.

11. *Syracusiorum tyrannus fuit*. pal. pr. Syracusanorum.

facti, ut scriptum apud Philistum est, & doctum hominem, & diligenter; & aequali temporum illorum, cum praegnantia hinc ipsum Dionysium alio contineret, somnia vit...

Excita cum tremulu avu atulit artubus lumen, Talia commemorat lacrymans exterrita somno, Euridice prognata, pater quare visus amavit, Vires, vitaeque corpus meum vane descri omnia...

Haec etiam facta sunt a poeta, non abint tamen a consuetudine somniorum. Sic sane etiam illud commentum, quo Priamus est conturbatus.

Qua mater gratula parere se ardentem facem Visa est in somno Hecuba: quo facto pater Bechyse Priamus, 5 somnio mentu metu...

Similiter dicitur, somnia fabularum: hisque adjungatur etiam...

iam Aeneas somnium: quod in Numeris Fabii Pistoris Graecis annalibus ejusmodi est, ut omnia, quae ab Aeneas gesta sunt, quaeque illi acciderunt, ea fuerint, quae ei secundum quietem visa sunt. Sed propiora videamus, cuiusnam modi est Superbi Tarquini somnium, de quo in Bruto Accii loquitur ipse?

9 Cum jam quieti corpus nocturno impetu Dedi, sopora placans artus languidior; 10 Visum est in somno pastor ad me appellere, Duos confanguineos aristas inde eligi, 11 Pecus lanigerum eximia pulchritudine: Praetioris equo alterum 12 immolare me: Deinde epi germanum cornibus conmittere In me arictare, eoque ictu me ad casum davi: Enim prostratum terra graviter saucium, Resupinum; in caelo contuleri maximum, Ac mirificum facinus; dexterosum orbem flammis, Radiatum solum 13 liquier cursu novo.

Ejus igitur somnii a conjectoribus quae sit interpretatio facta, videamus.

Res, quae in visa usurpant homines, cogitant, curant, vident. Quaeque agunt vagantes, egitantque, ea sic in somno accidunt, Minus mirum est; sed in re tanta haud temere improviso offerunt, Proin vide, ne, quem tu esse habebat deputes, aequae pecus, Is sapientia munium pectus egregium gerat, Teque regno expellat, Nam id quod de solo 14 ostentum est tibi, Populo commutationem rerum portendit fore, 15 Perpropinqua 16 haec bene venientur populo, nam quod ad dexteram

Capit cursum ab lava signum praetens, pulcherrime Auguratum est, rem Romanam publicam summam fore.

Age nunc ad externa redeamus. Matrem Phalaridis scribit Ponticus Heraclides, doctus vir, auditor, & discipulus Platonis, visam esse videre in somniis simulacra deorum, 17 quae ipsa Phalaris domi consecrasset: ex his Mercurium & pateram; quam dextra manu tenebat, sanguinem visum esse fundere: qui cum terram attingeret, referre videretur sic, ut tota domus sanguine redundaret. Quod matris somnium immanis filii crudelitas comprobaverit, Quid ego, quae magi Cyro illi principi interpretari sunt, 18 ex Dionis Persici libris pergamo? nam cum dormienti ei sol ad pedes visus esset, ter eum scribit frustra a peti-

1. Galata. Si. Random a numero mss. referendum Galata, sic enim Pal. pr. sec. Pith. S. V. lib. tamen V. n. nostri Galata, quomodo vocat Joseph... 2. Quis Philistum? Non videtur Tullii, sed I. brarii, proxime enim... 3. Quae visum est ante gerenda. Haec poter. & A. Ervona post ex fluxu... 4. Quis visum est ante gerenda. Haec poter. & A. Ervona post ex fluxu... 5. Somnio mentu metu... 6. Somnio mentu metu... 7. Somnio mentu metu... 8. Somnio mentu metu... 9. Somnio mentu metu... 10. Somnio mentu metu... 11. Somnio mentu metu... 12. Somnio mentu metu... 13. Somnio mentu metu... 14. Somnio mentu metu... 15. Somnio mentu metu... 16. Somnio mentu metu... 17. Somnio mentu metu... 18. Somnio mentu metu...

Fabii Pistoris. Conjectoram & goniis adm. sic dudum Ald. Ne pos. itaque nec mihi excludenda videbatur, quod nihil fani esset in vulg. innumeram Fabii ad probosque alterum Turn. censura, praeterea quae tulerit, P. Man. sic in veni. sic in lib. antiquis... 9. Cum jam quieti. Sic quidem haec tenos editi; sed ad verfantibus membran. s. Pall. Pit. & S. V. et omnibus. Ex enim Quotiam quieti, quod item poni pro postquam meminit Donatus, qui v. datur... 10. Visum est in somno pastor. Vulg. pastoris ad. veteri & V. et ed. Visus est in somno pastor. Lamb. Visus in somno pastor. sed nostram illud visus in quatuor Pall. in Pit. in S. V. et. annotavitque Gul. d. istum, ut pugna saltem est... 11. Pecus lanigerum. Nihil variant mss. nostri. Bene tamen mones P. Man. Mss. Notis in Terent. sic transponit ados putare veritus, ad me appellere pecus lanigerum eximia pulchritudine. Dicit in sanguine & c. potest tamen consistere vulgatum... 12. Immola me. R. dicitur Lamb. contra ed. tos ineditosque insulare, nam Tarquin. onque fratrem Bruti occidit... 13. Liquiet cursu novo. J. Pall. duo pro. ores melioresque linguas, quod mihi rectius... 14. Ostentum est tibi. Pal. pr. sec. quart. ostentum... 15. Perpropinqua haec. Lamb. art. po. Tur. sine perpropinquam haec bene, sic male & contra o. mss. perpropinqua pollicens pro perpropinquam ut crebra Virgilio alia al. Gul... 16. Haec bene venientur. Pal. pr. & Pit. averrantur, neque videtur cur admitti non debeat... 17. Quae ipsa Phalaris. Revocavi quod erat in Pal. pr. sec. & membr. S. V. et. in P. th. lib. & Mar. ed. non habent. vocem terram vulg. Phalaridis. & verum si ad. ad. cod. ea voce carens, habetur... 18. Ex Dionis Persici libris. Haud aliter Pal. tert. ac quart. item S. V. et. si quod ad. c. antieram. Dionis. inde natum Pub. ita oram haec tenos, Dionis. inter m. videtur Mar. I. 2. c. 14. Var. lect. Gul. patabat glostema 13 libris, & videtur... 2. Haec.

petivisse manibus, cum se convolvens sol elaboretur, & abiret: ei magos dixisse (quod genus sapientum & doctorum habebatur in Persis) ex triplici appetitione solis, xxx annos Cyrum regnaturum esse, portendi, quod ita contigit. nam ad septuagesimum pervenit, cum xl. natus annos regnare coepisset. Est profecto quiddam etiam in Barbaris gentibus praesentis, atque divini: siquidem ad mortem proficiscens Calanus Indus cum adiceret in rogam ardentem, O PRAECLARUM discessam, inquit; de vita, cum, ut Hercali contigit, mortali corpore cecumato, in lucem animus excefferit. Cumque Alexander eum rogaret, si quid vellet, ut diceret *Optime*, inquit: *Propediem te video*, quod ita contigit. nam Babylone paucis post diebus Alexander est mortuus. Discedo parumper a somniis: ad quae mox revertar. Qua nocte templum Epheciae Dianae desagravit, eadem constat ex Olympiade natum esse Alexandrum, atque ubi lucere coepisset, clamitasse magos, *postem*, ac *pernicem Asiae proxima nocte natam*. Hac de Indis & Magis. Redeamus ad somnia. Hannibalem Coelius scribit, cum columnam auream, quae esset in fano Junonis Lacinae, auferre vellet, dubitaretque, utrum ea solida esset, an extrinsecus inaurata, perterebra visse: cumque solidam invenisset, statuisseque tollere, ei secundum quietem visam esse Junonem praedicere, *ne ad faceret*, minarique, si id fecisset, se curatorem, ut eum quoque oculum, quo bene videret, amitteret: idque ab homine acuto non esse neglectum: itaque ex eo auro, & quod excrebratum esset, baculam curasae faciendam, & eam in summa columna collocavisse. Hoc idem in Sileni, quem Coelius sequitur, Graeca historia est: is autem diligentissime res Hannibalis persecutus est: Hannibalem, cum cepisset Saguntum, visum esse in somniis a Jove in *deorum consilium* vocari: quo cum venisset, Jovem imperasse, ut Italiae bellum inferret, ducemque ei unum de concilio daturum: quo illum utentem, cum exercitu progredi coepisset; tum ei ducem illum praecipisse ne respiceret: illum autem id diutius facere non potuisse, & immanam, circumplectam serpentibus, quacumque incederet, omnia arbuta, virgulta, testa pervertere: & eum admiratum quid illud de deo, quodnam illud esset tale monstrum: & deum respondisse, *vastitatem esse Italiae*: praecipisseque ut pergeret prorsus, quid terro, atque a tergo fieret, ne laboraret. Apud Agathoclem scriptum in historia est, Hamilcarem Karthaginensem, cum oppugnaret Syracusas visum esse audire vocem, *se post triduum cenaturum*: SYRACUSAS: cum autem is dies illuxisset, magnam fiduciam in castris ejus erant *Panos*, & *Siculis* milites esse factam: quod cum sensitent Syracusani, improviso eos in castra irrupisse, Hamilcaremque ab iis vivum esse sublatum. Ita res somnium comprobavit. Plena exemplorum est historia, tum resecta vita communis. At vero P. Decius ille, Q. filius, qui primus e Decis consul fuit, cum esset tribunus, m. M. Valerio, A. Cornelio consulibus, a Samnitibusque premeretur nocte exercitus, cum pernicula

praeliorum iniret audacius, monereturque *ut cautes effe*, dixit, quod exstat in annalibus: sibi in somniis visum esse, cum in mediis hostibus versaretur, occidere eum maxima gloria. Et tum quidem incolumi exercitum obidine liberavit. Post triennium autem cum consul esset, devovit se, & in aciem Latinorum irrupit armatus. quoejus factis superati sunt, & deleri Latini. Cujus *mori ita gloriosa fuit*, ut eandem concupisceret filium. Sed veniamus nunc, si placet, ad somnia philosophorum. Est apud Platonem Socrates, cum esset in custodia publica, dicens Cironi suo familiari, sibi post tertium diem esse moriendum: vidisse se in somniis pulchritudine eximia foeminam, quae se nomine appellans diceret *Homeri* quendam ejusmodi versum:

Tertia te Vibia tempus lata locabo.

Quod ut est dictum, sic scribitur contigisse, Xenophona Socraticus, quod *vir* & *quantus*? in ea militia, qua cum Cyro minore periculis est, sua scribit somnia: quorum eventus mirabiles existerunt. Mentiri Xenophontem, an delirare dicemus? Quid singulari vir ingenio Aristoteles, & *paene divino*? ipse erit? an alios vult errare, cum scribit, Eudemum Cyprum, familiarem suum, iter in Macedonia facientem pheras venisse? quae erat urbs in Thesalia tum admodum nobilis, ab Alexandro autem tyranno crudeli dominatu tenebatur: in eo igitur oppido ita graviter aegrum Eudemum fuisse, ut omnes medici diffiderent: ei visum in quiete egregia facie juvenem dicere: *10 fore ut pariter convalesceret*, paucis diebus interitum Alexandrum tyrannum, ipsum autem Eudemum quinquennio post domum esse rediturum. Atque ita quidem prima statim scribit Aristoteles: consecuta; & convalescere Eudemum; & ab uxoris fratribus interfectura tyrannum: quinto autem anno exeunte, cum esset spes ex illo somnio, in Cyprum illum ex Sicilia rediturum, praecipientem eum ad Syracusas occidisse: ex quo ita illud somnium esse interpretatum, ut, cum animus Eudemum corpore excefferit, tum domum reversisse videatur. 11 Adjungamus philosophis doctissimum hominem, poetam quidem divinum, Sophoclem: qui, cum ex sede Herculis patera aurea gravis surrepta esset, in somniis vidit ipsum deum dicentem, qui id fecisset. Quod semel ille, iterumque neglexit, ubi demum sepius ascendit in Anopagum: detulit eum. Anopagum comprehendere jubent eum, quia Sophocle erat nominatus. Is, quaestione adhibita, confessus est, pateramque retulit. Quo facto, sanum illud *Indium Heruli* nomenatum est. Sed quid ego Graecorum? nescio quo modo me magis nostra delectant. Omnes hoc historici, Fabii, Gellii, sed proxime Coelius. Cum bello Latino ludii voti maximi primum fierent, civitas ad arma repetere est excitata. itaque ludis in *terminis instaurati* constituti sunt, qui antequam fierent, cumque iam populus contederet, seruis per circum, cum virgis caderetur, iurta miferens ductus est. Exin cuidam rustico Romano dormienti visus esse venire, qui diceret, 12 *praesulem sibi non placuisse Indiu*, idque ab eodem justum esse eum senatui

1. Habebatur in Persis. S. Vict. in super sic, conjioque Gul. in Infis. ego Suxerim potius habebatur ipse, si tamen aliquid est mutandi m.
 2. Con ascendentes. Pal. pr. & S. V. & ascendentes. Pic. descendentes, unde fecit Gul. ascendentes.
 3. Iungam locum. Libri nostri sex, aut Egeias, aut Locia. forte inquit Gul. Lociam, malum vulgatum.
 4. Iovem sic scribiturque alter, et secundum. Sic Vict. ed. & membranae. Pic. item Pal. tert. quart. verum pr. & sec. statim sic scribit, et. quod forte auctoris genium.
 5. Quod ex te ab asum esset, Pal. ille primus teretrasum.
 6. In summa columnae sic habet. M. lex, columna, Palatin. vero sic, ac quart. pr. et. res summo. quod forte sic melius.
 7. Quae vir & quantus? Voculam v. m. m. scui, volentibus m. n. no. str. q. h. a. acc. debet ed. Vi. A.
 8. Quam avertit mirabile. Est & hoc ab iisdem libris nam recepta lectio quorum aut. m. m.
 9. Crudeli dominatu tenebatur. Idem istud est a dictis codicibus &

Vict. pro quo vulgati praebatur facinus procol d. bio eorum, quibus ignora vis verbi alterius.
 10. Fore ut pariter convalesceret. A Pal. sec. & S. V. & congruitque cum eo quod sequitur passimque diebus illud praebat. Tenus ubi ubi vulgati.
 11. Adjungamus philosophis. Vulgata lect. Adjungam. sed nostrum exat in Pal. in S. Vict. & V. Vouy. ited sic a Vict.
 12. Praesulem sibi non placuisse. Pal. sec. fecundis, tert. secundis, ut videatur excecidisse verus scripturas, secundis.
 13. Praesulem sibi non placuisse? Tacet hic Gul. sed tamen cum anno- nati, legi in S. Vict. & Pic. praesulem, non, ut haec tenus habuimus in editis, praesulem, scripturam receptam egeci, tamen quidem fidentius, quod non lo pareretur in illo Pal. in quibus omnino erat haec nostra. Haud aliter Capitol. in Marco Philosopho c. IV. For in sal. au. & praesul & vater. praevuldo tale quid invenit & in ius V. & sed non ausus fuit exprimere.
 3. Reg.

nefari nanciare: illum non esse autem. & iterum esse idem
 visum, & monitum, *no vni suam experiri velle*: ne tum qui
 dem esse autem: exin illum esse esse mortuum: tandem
 in somnis ad monitionem fuisse ieritiam. tum illum et
 iam debilem factum, sem ad amicos desulisse, quorum de
 sententia lectula in curiam esse delatum, & cumque sena-
 tum somnium enarravisset, pedibus suis saluum severti ffe.
 Itaque somnio comprobato a senatu, ludos illos iterum
 institutos memoris proditum est. C. vero Gracchus
 multis dixit, ut scriptam apud eundem. *oem est, sibi*
in somnis quaesturam petenti. Ti. fratrem visum esse dice-
re. quam vultus vultaret, tamen eodem sibi lito, quo ipsi intersi-
si. Id periculum. Hoc antequam tribunus pl. C. Gra-
 chus factus esset, & se audisse scribit Coelius, & dixisse
 multis quo somnio quid invenire potest certius? Quid?
 illa duo somnia, quae crederim commemorantur à Stoi-
 cis: quae tandem potest contemneret? unum de Simonide:
 qui cum ignotum quendam proiecitur mortuum vidisset,
 eamque humavisset, habereque in animo a nem con-
 scendere, moneri visum est, ne id faceret, ab eo, quod se
 pulchra affecerat: *si navigasset, cum naufragio esse periculum;*
 illudque Simonidem redidit: *perit: ceteros. qui te non navi-*
gant. Aliterum ita traditum, clarum admodum som-
niatum. Cum duo quidam Arcades familiares ite una
lucerent, & Mezaram vidissent, alterum ad cauponem di-
venisse; ad hospitium, stierum: qui ut cenati quiescerent,
concubia nocte a visum esse in somnis ei, qui erat in ho-
*spitio, illum alterum orare, ut sub vestris, quod sibi a cau-
 pone interitus pararetur: eum primo perterritum somnio*
furcille; dein cum se collegisset: idque visum pro nihi-
lo habendum esse duxisset, recubuisse: tum ei dormientem
eundem illum visum esse rogare, ut, quoniam sibi vix non
salvasset, mortem suam no multum esse pateretur: se interfe-
ctum in palustrum a caupone esse coniectum & supra stera-
um iniectum: petere, ut mané ad portam adesset, prius-
quam palustrum ex oppido exiret. & hoc verò somnio
eum compositum, mané bubaleo praesto ad portam fuisse;
quod ex eo, quid esset in palustro: illum perterritum
legisse, mortuum erutum esse: cauponem: re patefacta;
panas dedisse, quid hoc somnio dici divinius potest? sed
quid aut plura, aut vetera quærimus? sapere tibi meum
navi; sapere ex te audivi tuum somnium: Me, sicut
Atitroconful praesentem, vidisse in quiete, cum tu equo
advectus ad quandam magni fluminis ripam, profectus
hodie, atque delapsus in flumen, nullquam apparuisse:
ne contemnisse, timore perterritum: tum te repente la-
tuæ exitisse, eodemque equo adversum adicendisse ri-
pam nosque inter nos esse complexos. Facilis conjectura
hujus somni: in hique a petitis in Asia praedictum est,
si non eventum verum, qui accidit, venio nunc ad tuum.
ad vi equidena ex te ipso, sed mihi sapius noster Sallu-
stius narravit. cum in illa fuga, nobis gloriosa patria calami-
ta in villa quadam campi Atinetis maneres, magnamque
patrem noctis vigila fies, ad lucem denique aret, & pro vi-
tes dormitare coepisse. Itaque quoniam nec instaret,
te tamen silentium fieri iussisse, neque esse passum te ex-
viti: cum autem expectatus esses hora secunda ferè, te
sibi somnium narra visse: visum tibi esse, cum in solis locis
machus etrates, C. Marium cum salibus laureatis qua-

tere exte, quid tristis esses: & cumque tu te tua patria vi-
 pulsum esse dixisses, prehensisse eam dextram tuam, &
 bono animo te iussisse esse, lictorique proximo tradidisse,
 ut te in monumentum suum deduceret: & dixisse, in eo ti-
 bi salutem fore. tum & se exclamasse Salustius narrat, redi-
 tum tibi celere, & gloriosum paracum, & te ipsum vi-
 sum somnio delectari. nam illud mihi ipsi celeriter nun-
 tiatum est, ut audivisses, in monumento Marii de tuo re-
 ditu magnificentissimum illud: *o esse factum, referentis*
optimo, & clarissimo viro Consule, idque frequentissimo
theatro, incredibili clamore, & plausu comprobata de-
xisse te, nihil illo Atinati somnio fieri posse divinius. At
multa falsa. Immo obscura fortasse nobis? sed sint falsa
quædam, contra vera quid dicimus? quæ quidem multa
plura evenirent, si ad quietem integri iremus. nunc onusta
erib, & vino perturbata, & confusa cernimus. Vide,
quid Socrates in Platonis Polittia loquatur. Dicit enim,
cum dormientibus ea pars animi, que mentis, & rationis sit parti-
ceps sapia langueat: illa autem, in qua feritas, quadam sit, atque
egressu immanitas, cum sit immoderato ob stupescit potu, atque pa-
stu, exultare eam in forma immoderateque jactata. itaque hinc om-
nia visa videntur, a mente, ac ratione vacua: ut aut cum maris
corpus miseris videatur, aut cum quodvis alto vel homine, vel deo,
sape bellum, atque etiam trucidare aliquem, & impiè cruciari, multa
etque facere impure, atque turè, cum temeritate & impudencia.
At qui salubri, & moderato cultu atque vultu quæri se tradiderit, ea
parte animi, que mentis & consilii est & agitata, & erecta, saturata-
que bonarum cogitationum spula: eaque parte animi, que voluptatis
alitur, nec inopia, oneda, nec satietate affluenti (quorum utrumque
præstringere aciem mentis solet. sive deest natura quæpiam, sive at-
undat, atque affluit) illa etiam tertio parte animi, in qua irarum
existit ardor, sedata atque restituta: tum eveniet, duabus animi te-
rioribus partibus compressis, ut illa tertio partationis, & mentis o-
lucet, & se vegetam ad somnandum, acremque prabiat: tum ea
visa quævis, occurrent tranquilla atque vacua. Hæc verba ipsa
Platonis expressit. Epicurum igitur audientis verò &
namque Carneades concertationis studio, modò ait hoc,
modò illud. At ille quid sentit? semper autem nihil utra-
quam elegans, nihil decorum. Hunc ergo a repones
Platoni, & Socrati? qui ut rationem non redderent, aucto-
ritate tamen hos minores philosophos vincerent. Jubeat
igitur Plato, sic ad somnum proficisci corporibus affectis,
ut nihil sit, quod errorem animis, perturbacionemque af-
ferat. Ex quo etiam Pythagoricis interdicitur putatur,
ne sub vesperantibus, quod habet in stationem magnam in cibis,
tranquillitati mentis, quærenti vera, contrariam. Cum
ergo ad somno se vocatus animus a societate, & contagio-
ne corporis: tum mentis præteritorum, presentia cæ-
nit, futura prævidet. jacet enim corpus dormientis, ut mortuus
viget autem, & vivit animus, quod multo magis facies
post mortem, cum omnino corpore excefferit. itaque
appropinquante morte multo est divior. Nam & si di-
ipsum vident, qui sunt morbo gravi, & mortifero affecti,
instare mortem. itaque his occurrunt plerumque im-
gines mortuorum: tumque vel maximè laudè stu-
dent: eosque qui secus, quàm decuit, vixerunt,
peccatorum suorum tum maximè puniunt. Divinare autem
in orientis, etiam illo exemplo confirmat Posidonius,
quo affert, Rhodium quendam mortuam sex æqua-
 leis

1. In eo esse idem visum. Non mihi sit dubium reponendum visum,
 cum in somno exte in pall & sic & S. V. C. qui idem somnium & supra di-
 xit habet, etiam in somno est visum. non autem autem sum delore
 nullo am. etiam veritas hujus loci non ea aperta cuius sui prior s
 2. Compositum somnium enarravisset. pal. pro hinc manens est ob fo-
 rum exte. sed sic. omnino non agnosceat eumque. unde in p. cor. esse
 librorum liberalitate, detrahendamque adhuc literam post emam
 cum in somno est visum.
 3. Cum vixit G. archib. etc. Auribus admodum blanditor, S. V. C. ov.
 4. Visum in somnia. Sic pall. vator, pi. & S. V. C. vulg. in f. m.
 5. Pall. a. rea. p. h. c. habet ego non esse; quomodo tamen secreti

omnes
 1. Hæc verò somnio commutatum. pal. non habet pronomen tum, & ju-
 cundus autibus lecto associat, si desit.
 2. Cum. Aha. Preceptum. Ita restit. ed. Vict. & accessit planè pall.
 cor. quart & S. V. C. in quibus presm. nam ceter. sed post. vixit. excepto
 lect. o. p. vixit.
 3. Cumque tu te tua patria vi pulsum. Melius fortasse pall. tres. cumque
 te in patria vixit. nam quart. te in patri. Vict. ed. habet cumque de tua pa-
 tria S. V. C. l. b. cumque tu patria vi pulsum; forsitan optime.
 4. Agitata atque erecta. Jam b. mansata, sed contra missi. & edito me-
 eon erat causa.

leis nominasse, & dixisse, qui primus eorum, qui secundus, & qui deinde deinceps moriturus esset. Sed scribis in eodem cenet deorum appellu homines somnari: uno, quod praevidet animus ipse per sese, quippe qui deorum cognatione teneatur; altero, quod plenus aet sit immortalium animarum, in quibus tanquam insignitæ notæ veritatis apparent: tertio, quod ipsi dum dormientibus colloquantur: idque modo dixi, facilius evenit appropinquante morte, ut animi futura augerentur. Ex quo & illud est Calani, de quo antè dixi, & Homerici Heclois, qui moriens propinquam Achilli mortem denuntiat. Neque enim illud verbum temerè consuetudo approbavisset, si ea res nulla esset omnino.

Præfagies animus, frustra me ire, cum exirem domo.

Sagire enim, sentite acute est: ex quo sagax anus, quia milita scire voluit: & sagaces dicti canes. Is igitur, qui antè sagit, quam oblata res est, dicitur præfagire, id est future antè sentite. Inest igitur in animis præfagium extrinsecus injectum, atque inclusa, divinitus. ea si exaruit acrimis, furor appellatur, eam a corpore animi abstractus divino in sanctu concitatur.

Sed quid poulu & raber & visa est deponit ardentibus?

Ubi illa paullo ante sapiens, virginale modestia?

Mater optima a tum multa mulier melior, mulierum;

Missa sicut fuso stitissis variolantibus:

Neque me Apollis scitis, fandi demenem in vitam cet.

Virginis vero aequales, patri, melius factum pudes.

Optimi viri: mea mater, tui me miseris, mos piger:

Optimam progeniem Priamo repperisti extra me: hoc dolis,

5 Me obesse, illos prodesse, me obstarè, illos obsequi.

o poema tenerum & moratum, atque molle: sed hoc minus ad rem, illud, quod volumus, expressum est, ut vaticinari furor vera soleat.

6 Adhæ, adhæ fax obvoluit sanguine, atque incendio:

Mulles annos latuit. 7 eives referte opem, & restinguo.

Deus inclusus corpore humano jam, non Cassandra loquitur.

Tamque mari magno classis cetera

Turitur: exitium examen rapit:

Advenit & fera volentibus

Navigis complevit manu littora.

Tragedias loqui videor, & fabulas. At ex te ipso non commentitiam rem, sed factam, ejusdem generis audivi: C. Coponium ad te venisse Dyrbachio, cum pratorio imperio Classi Rhodis præfess, & cum primis hominem prudentem, atque doctum: eumque dixisse remigem quendam è quinqueremi Rhodiorum vaticinatum *made factum* tri manis xxx. diebus Graciam sanguine; rapinas Dyrbachio.

chil, & confessionem in naveis cum fuga; fugientibus, que miserabilem spectaculum incendiorum fore: sed Rhodiorum classis propinquum reditum, & ac domum irionem dari: tum neque te ipsum non esse commotum, Marcumque Varronem, & M. Catonem, qui tum ibi erant, doctos homines, vehementer esse perterritos: paucis sanè post diebus ex Pharsalica fuga venisse Labienum: qui cum interitum exercitus nuntiavisset, reliqua vaticinationis brevi esse confecta. Nam & ex horreis direptum, effusumque frumentum vias omneis, angipottusque contraxerat: & naveis subito perterriti metu conscendisti; & noctu ad oppidum respicientes, flagrantis onerarias: quas incendere milites, *quis sequi noluerant, videbatis*: postremò à Rhodia classe deserti verum vatem fuisse sensitis. Exposui quàm brevissimè potui, somnii, & furoris oracula, quæ eare ante dixeram, quorum amborum generum una ratio est, qua Cratippus nosset uti solet; animos hominum quodam ex parte extrinsecus esse tractos, & haustos. Ex quo intelligitur, esse extra divinum animum, humanus unde ducatur: humani autem animi eam partem, quæ sensum, quæ motum, quæ appetitum habeat, non esse ab actione corporis sejugatam: quæ autem pars animi rationis, atque intelligentiæ sit particeps, eam tum maximè viget, cum plurimum abstitit à corpore. Itaque 10 expositis exemplis veterum vaticinationum, & somniorum Cratippus solet rationem concludere hoc modo. Si 11 in oculis non potest existare officium, & manus oculorum; possunt autem aliquando oculi non fungi suo munere: qui vel semel ita est usus oculis, ut vera cerneret: is habet sensum oculorum vera cernentium. Item igitur, si sine divinatione non potest, & officium & manus divinationis existare, potest autem quis, cum divinationem habeat, errare aliquando, nec vera cerneret: satis est ad confirmandam divinationem, semel aliquid esse ita divinationum, ut nihil fortuito accidisse videatur. Sunt autem ejus generis innumerabilia: esse igitur divinationem confitendum est. Quæ verò aut conjectura explicantur, aut eventus, animadversa, & notata sunt, ea genere divinationum, ut supra dixi, non naturalia, sed artificiosa dicuntur. in quo haruspices, augures, conjectoresque numerantur. Hæc improbantur à Peripateticis: à Stoicis defenduntur. Quorum alia sunt posita in monumentis, & disciplina: quod Aristoteli de clarant & haruspiciis, & fulgurales & rituales libri, 12 nostri etiam augurales: alia autem subito ex tempore conjectura explicantur, ut apud Homerum Chalcas, qui ex passifera numero belli Trojani annos auguratus est: & 13 ut in Sullæ scriptum historiam videmus, quod te inspectante factum est,

1. Qui deinde deinceps moriturus. Verbum deinde revocavi è duobus Pall. melior buserat præterea in tert. & quart item Pith. sed respectu præterea voce hoc modo: qui deinceps, qui deinceps, quod etiam ferri queat.

2. Raber & visa. In eod. antiquus Mar. de quo l. ix. Var. lect. c. 19. Iphimet. nostri. o. n. n. litera aberrant, habentque rapit. Sequentem verum constituto nirtur Turn. l. v. Adverf. c. 22. sed membr. nostræ sunt à vulgatis.

3. Mater optima, tum multa mulier optima, mulierum. Addidi mulierum ex Pall. & Gallicanis duobus. Gul. concinnare volebat, Mater optima, multa mulierum, mulierum.

4. Virgines vero aequales patri, melius factum pudes. Pal. pr. non agnoscit illud factum habetque mecum: quod ultimum quoque est in Pith. sed retinet tamen scilicet.

5. Me obesse, tui me miseris, mos piger. Sic Pal. pr. ac fer. forte de me obesse. est tamen aperte in tert. & quart. Non obesse: quod alia dict. nctione addita nota facit, Me hic obesse. Turn. malebat Me. à obesse, quod statim arripuit Lamb.

6. Adhæ, adhæ fax, &c. Lamb. & conjectura Turn. Adhæ, adhæ fax præter in aliqui duplicant vocem forte furor. Adhæ, Adhæ.

7. Cuius res 12 spm. Non potui excludere illud re inventum à me in Pall. quatuor. Gul. in S. Viç. & Pit. sicque locutus Cicero l. 111. de leg. c. 19. Turn. bro. v. c. 22. portabat re tollendum, versos causa.

8. Cum prima hominem prudentem, &c. Si præscriptioni membrana-

rum adjuvessimus, referendum cum prima. Ita enim quartor Pall. item S. Viç. & Pit. neque aliter fuisse in mss. Viç. fidem facit ed. in qua idem expressum.

9. Et denuciatum dari. Etiam istam admisi scripturam. exhibitam à cod. Fulv. Vrl. item S. Viç. nisi quod 12 denuciatum. nam Pall. denuciationem, de qua voce consularum Andr. Schott. nosser. l. 19. Nodor. Cicero. c. 10.

10. Exposui exempla. Ita Pall. quatuor. & VVouv. exhibuitque ed. sua Petr. Viç. alii, ex ipse exempla.

11. Ex fulgurales & rituales libri. Aut omnia me fallunt, aut refutandum est fide Pall. sec. & similes, sanè rituales heic plane sunt in eptæ; & alioquin est in Pal. or. ac quart. rituales.

12. Nostri etiam augurales. Non vacat retro lege e, qui loquatur, sed monendus lector, Pall. o. & Pit. servare vestri, neque temeraria est talis conspiratio.

13. Ut in Sullæ scriptum historia videmus, &c. ut cum ille, &c. Feliciter hanc locum emendavimus præterea libris mss. sex quatuor Pall. item Pit. & S. Viç. hæcenus falsò lectum, ut in S. Senna scriptum hist. vid. &c. ut cum Silla. nimirum hæc talia dicit in Ald. Officina Albulanus, verosimiliter potius quam vera. Pet. sane Viç. talis, quod quod nos, in suis item invent. tamen est retineat Senna, expressit tamen illa, quod quam rectè adpictur Senna, ipse videtur. contradictoriè dicitur Val. Maximus, l. 1. c. 3.

est, ut cum ille in agro Nolano immolaret ante pratoriam, ab insana ara subito anguis emergeret, & cum quidem C. Postumius haruspex oraret illum, ut in expeditionem exercitum educeret, id cum Sulla fecisset, tum ante oppidum Nolam florens sima Samnitarum castra cepit. Facta conjectura etiam in Dionysio est paullo ante, quam regnare cepit, qui cum per agrum Leontinum iter faciens equum ipse dimisisset in flumen: & summus equus voraginibus non extitit: quem cum maxima contentione non posset extrahere, discessit, ut ait Philistus, age ferens. cum autem aliquantulum progressus esset subiecto exadiviti hinc tum, & posuit, & equum alacrem latus aspexit, cuius in iuba exa mens apum confederet. Quod ostentum habuit hanc vim, ut Dionysius paucis post diebus *regis capiti*. Quid? Lacedaemonis paullo ante Leuctricam calamitatem quae significatio facta est, cum in Herculis famoso sonuerunt, Herculisque similitudinem multo sudore manavit? At eodem tempore Thebis, ut ait Callisthenes, in templo Herculis valvae clausae repagulis, subito se ipsas aperuerunt: armaque, quae fixa in parietibus fuerant, ea sunt hinc inventa. Cumque epodem tempore apud Lebadiam Trophonio res divina fieret, ga los gallinae coos in eo loco assidue canere ceperunt, ut nihil intermitterent, tum augures dixisse Bzoos, Thebanorum esse victoriam, propter quod avis illa *victoria soleret canere se vidisset*. Eademque tempestate multis signis, Lacedaemonis Leuctricae pugnae amicitia denuntiabatur. Namque & Lyfandri, qui Lacedaemoniam clarissimus fuserat, statuit, quae Delphis stabant in capite coronae subito extitit ex a speris herbis & agrifibus; & illa quae aurea, quae Delphis erant in Lacedaemonis portis post navalem illam victoriam Lylandri, qua Athenienses conciderunt, qua in pugna quia Castor, & Pollux cum Lacedaemoniorum classe visi esse dicebantur, eorum insignia deorum, stella aurea, quas dixi, Delphis postea, paullo ante Leuctricam pugnam deciderunt, neque reperita sunt. Maximum vero illud portentum isdem Spartiatius fuit, quo & cum oraculum ab Iove Dodonaeo peti visent, de victoria sciscitantes, leguntque illud, in quo sine aut sortes, colloca visent: timia, quae res Molosiorum in deliciis habebat, & sortis ipsas, & cetera, quae erant ad sortem parata, disturbavit, & aliud alio disturbavit. Tum ea, quae propitio erat oraculo, sacerdos dixisse dicitur, *de salute Lacedaemonis esse, non de victoria cogitandum*. Quid? bello Panico secundo, nonne C. Flaminius consul iterum, neglexit signa rerum futurarum magna cum clade reip. Qui exercitum suum cum Arretinum versus castra movisset, & contra Antiochem legiones duceret: & ipse, & equus ejus ante signum Jovis statoris sine causa repente concidit, necesse rem habuit religioni, *obsequio signo*, ut peritis videbatur, ne committeret praelium. Idem cum tripudio auspicaretur, pullanum diem praelii committendi distabat. Tum Flaminius eo quodvis sine postea quidem pulli pascerentur, quid faciendum censeret. Cum ille quae faciendum respondisset: Flaminius, Praetura vero auspicio, *se fieri ostendit pulli vires gerere, sicuti nihil geretur*, itaque ligna convelli, & se te qua iussit. Quo tempore, cum signifer primi hastati signum non posset movere loco, nec quidquam proficeretur, pures cum accederent; Flaminius re nuntiata, suo more negavit, itaque & tribus his horis concisus exercitus, atque prope immersectus est. Magnam illud etiam, quod addidit Caelius, & eo tempore ipso, cum hoc calamitosum fieret,

praelium, tantos terra motus in Liguribus, Gallia, compluribusque insulis, totaque in Italia factos esse, ut multa oppida conruerint, multis locis laeas facta sint, terraeque defederint, fluminaque in contrarias partes fluxerint; atque in annis mare in fluxerit. Fiant certe divinationum conjecturae peritis. Midas illi Phrygio, cum puer esset, dormienti formicis in os tritici grana congeserunt, *Divinationum fore praedictum est*, quod evenit. At Platonicum in cunis parvulo dormienti apes in labellis confederissent, responsum est, *singulari illum suavitate orationis fore ita futura eloquentia provisa in infante est*. Quid amores, ac deliciae tuae Roscius? num aut ipse, aut pro eo Lanuvium totum mentiebatur? qui cum esset in cunabulis, educareturque in Selonio, qui est campus agri Lanuvini noctu lumine appposito experrecta nutrix animam dedit puerum dormientem *circumplexum serpenti amplexu*: quod ad speciem exterrita clamorem sustulit. Pater autem Roscii ad haruspices retulit, qui responderunt, nihil illo puero clarius, nihil nobilius fore. Atque hanc speciem Praxiteles ex lavit argento, & noxter expressit Archias versibus. Quid igitur expectamus? an dum in foro nobiscum di immortales, dum in viis verentur, dum domi? qui quidem ipsi se nobis non offerunt, *vires autem suam longae, laeque diffundunt*. Quam cum terra caverni, includunt, tum hominum naturis implicant. Nam terra vis Pythiam Delphis incitabat, natum Sibyllam. Quid enim? non videmus, quam sint varia terrarum genera, ex quibus & mortifera quaedam pars est, ut & Amphion in Hirpinis, & in Asia Plutonia, quae videmus: & sunt partes agrorum aliae pestilentes, aliae salubres: aliae quae acuta ingenia gignant: aliae, quae res sua quae omnia sunt & ex caeli varietate, & ex dispari adspiratione terrarum. Fit etiam saepe specie quadam saepe vocum gravitate, & cantibus, ut pellantur animi vehementius: saepe etiam cura, & timore: qualis est illa,

Flexanima tanquam lymphata, & ut Baechi sacris

Commota: in tinnulu Teucrum commemorans suum

Atque etiam illa concitatio declarat vim in animis esse divinam, negat enim, sine viore Demotrius *quamquam postquam magnos esse posse*, quod idem dicit Plato, quem, si placet, appellet iurorem, dummodo is fuor ita laudetur, ut in Phaedro Platonis laudatus est. Quid vestra oratio in causis? quid ipsa actio? potest esse vehemens, & gravis, & copiosa, nisi est animus ipse commotus? equidem etiam in te saepe vidi: & (ut ad leviora veniamus) in A. Sopo familiaritudo, tantum ardorem vultuum, atque motuum, ut eum vis quaedam abstraxisset a sensu mentis videretur. Obijciuntur etiam saepe formae, quae res se nulla sunt: speciem autem offerunt. Quod contigisse Brenno dicitur, ejusque Gallicis copias, cum sano Apollinis Delphici nefarium bellum intulisset, tum enim ferunt, ex oraculo *effata esse Pythiam*.

Ego pro videbo remissam, & albae virgines

ex quo factum, ut & viderentur virgines ferre arma contra, & nive Gallorum obrueretur exercitus. Aristoteles quidem eos etiam, qui vultudinis vitio fuerent, & melancholici dicerentur, censēbat habere aliquid in animis praesagientis, atque divinum. Ego autem haud scio, an nec cardiacis hoc tribuendum sit, nec phreneticis. *animi enim integri, non vitiosi corpori est divinatio*. Quam quidem esse vera, hac Stoicorum ratione concluditur. Si sunt divi, neque ante declarant hominibus quae futura sunt; aut non diligunt homines: aut, quid eventurum sit, ignorant; aut existi-

1. Conspicuum C. Postumius. Mole libri vulgati, quidem alterum ex illis quae per Paulum & proclit. Vixit tamen nemo sequi dignatus est adeo proclit oves sumus in peiora.
2. In hoc per voraginibus non extitit. Vox postrema mihi non placet, alibi tamen variant libri nostri.
3. In hoc per voraginibus non extitit. Aut omnia istae supervacua sunt, ut illa postquam in pugna & deo dicitur.
4. Tinnulu hinc in Pronomen hic coctus sum interponere est libris, ut in hunc diem vulgati.

5. Et tempore ipso, cum hoc calamitosum fieret praesentibus. De hoc praesentibus non est in illi nostri: habetque Pal. text. ipse hinc quo calis & fortiter quinque voces a sine sunt scribarum.
6. Ut Baechi sacris. Sic solum Pal. ser. ceteri Baechi. & in nullo est, aut, quod Lamb. recepit in contextum ex conjectura I. Aurau.
7. Effata esse Pythiam. Est & P. in membranis quibus accedebat veteri ratione ter dendi Pal. pro in quibus est factum: nam reliqui hinc factum, ut in hunc diem vulgati.

existant, nihil interesse hominum, scire quid futurum sit: aut non content esse sua majestatis, praesignificare hominibus quae sunt futura: aut ea ne ipsi quidem dii significare possunt. At neque non diligunt nos: sunt enim benefici, generique hominum amici: neque ignorant ea, quae ab ipsis constituta, & designata sunt, neque nostra nihil interest, scire ea, quae eventura sunt; erimus enim cautiorem, si scimus: neque hoc alienum ducunt majestate sua: nihil est enim beneficentia praesentium: neque non possunt futura praenoscere. Non igitur sunt dii, nec significant futura. Sunt autem dii: significant ergo. Et non si significant, frustra enim significant: nec, si dant vias, non est divinationo: est igitur divinationo. Hac ratione & Chrysis, & Diogenes, & Antipater utitur. Quid est igitur, cur dubitandum sit, quin sint ea, quae disputavi, verissima, si ratio mecum fecit, si eventa, si populi, si rationes, si Graeci, si barbari, si majores etiam nostri, si denique hoc semper est putatum, est, si summi Philosophi, si poetae, si sapientissimi viri, qui res publicas constituerunt, qui urbes condiderunt, an, dum bestiae loquantur, expectamus, hominum consentiente auctoritate contenti non sumus? Nec vero quidquam aliud asseritur, cur ea, quae dico, divinandigenera, nulla sint: nisi quod difficile dictum videtur, quae cujusque divinationis caetero, quae causa sit. Quid enim habet haruspex, cur palmo incilis, et etiam venis, extis dirimat tempus, & profetia dicat? quid augur, cur a dextra corvus, a sinistra cornix faciat ratum? quid astrologus, cur stella Jovis, aut Veneris conjuncta cum Luna ad ortus puerorum salutaris sit: Saturni, Martive contraria? cur autem deus dormientis nos moneat, vigilantis negligat? quid deinde causa sit, cur Cassandra furens futura prospiciat, Priamus sapiens hocidem facere non queat? Cur fiat quidque, quæris? recte omnino. sed non nunc id agitur. fiat, necne fiat, id quaeritur, ut si Magnetem lapidem esse dicam, qui ferum, ad se alliciat, & trahat; rationem, cur id fiat, asserere nequeam. fieri omnino neges. Quod idem facis in divinatione, cum & certissimum ipsi, & audimus, & legimus, & patribus accepimus: neque ante philosophiam patefactam, quae nuper inventa est, hac de re communis vita dubitavit: & postea, quam philosophia processit, nemo aliter philosophus sensit, in quo modo esset auctoritas. Dixi de Pythagora, de Democrito, de Socrate: excepit de antiquis, praeter Xenophanem, neminem: adjuvavi veterem Academiam, Peripateticos, Stoicos, unus dissentit Epicurus: quid vero hoc turpius, quam quod idem nullam tenent gratiam esse virtutem? Quis est autem, quem non moveat clarissimis monumentis testata, consignataque antiquitas? Chalcentem augurem scribit Homerus longe optimum, eamque ducem clavis fuisse, & ad illum auspiorum credo scientia, non locorum. Amphilocheus, & Mopsus Argivorum reges fuerunt, sed iidem augures, utque urbes in ora maritima Sicilia Graecae condiderunt. Atque etiam ante hos Amphiarasus, & Tiresias, non humiles & obscuri, neque eorum similes, ut apud Hannum est:

Qui sui quæstus causa sit, suscitavit sententiam, sed clari, & praesentes viri, qui avibus, & signis admoniti futura dicebant. Quotum de altero etiam apud inferos Homerus ait, solum sapere, ceteros umbrarum vagari modo. Amphiarasus autem sic honoravit fama Graeciae, deus ut haberetur, atque ut ab ejus solo, in quo est humanus, & oracula pererentur. Quid Aliz rex Priamus, nonne & Helenum filium & C. ständram filiam divinate habebat, alterum augurium, alteram mortem & incitationem, & permissionem divina? quo in genere Martios quosdam fratres, nobili loco natos, apud majores nostros, & fuisse scriptum videmus. Quid? Polyidum Corinthium, nonne Homerus & alii multa, & filio ad Trojam proficentem, mortem praedixisse commemorat? Omnino apud veteres, qui resum poterant, iidem auguria tenebant. ut enim sapere, sic divinate regale ducebant, ut testis est nostra civitas: in qua & reges, augures & postea privati eodem sacerdotum praesentium tempore, religionum auctoritate rezerunt. Et quae divinationum ratio in barbaris quidem genibus neglecta est, si quidem & in Gallia, & Druidae sunt, & quibus ipse Divitiacum, & duum, hospitium tuum, laudatoremque cognovi: qui & naturae rationem, quam Physiologiae Graeci appellant, nosam esse sibi praesentebatur, & partim auguriis, partim conjectura, quae essent futura, dicebat. Et in Persis augurantur, & divinant Magi, qui congregantur in sano commendandi causa, atque inter se colloquendi: quod etiam idem vos quondam facere Nonis solebatis. nec quisquam rex Persarum potest esse, qui non ante magorum, & disciplinam scientiamque perceperit. Licet autem videre & genera quaedam, & rationes huc scientiae deditas. Thelmesue in Caria est: qua in urbe excellit haruspicum disciplina. itemque Elis in Peloponneso familias duas certas habet, Jemidarum unam: alteram, Cluditarum, haruspicio: nec nobilitate praesentis. In Syria Chaldaei cognitione astrorum, solertiisque ingeniorum antecellunt. Erraria autem de caelo in terra scientissimè animo dixerit: eademque interpretatur, quod quibusque ostendatur, monstris, atque portentis. Quocirca bene apud majores nostros senatus tum, cum forebat imperium, decrevit, ut DE RR NNOIYU M 212 125 11 sex singulis Erruriae populis in disciplinam traderentur, ne ars tanta propter tenuitatem hominum à religionis auctoritate abduceretur ad mercedem, atque quantum Phryges autem, & Phidae, & Cilices, & Arabum natio, avium significationibus plurimum obtinebant. quod idem sacrum in Umbria accepimus. Ac mihi quidem videtur de loca quoque ipsis, qui à quibusque incolabantur, divinationum opportunitates esse ducta: ut enim in Aegypti, ut Babylonii in camporum patentium æquoribus habitantes, cum ex terra nihil emineceret, quod contemplationi caeli officere posset, omnem curam in siderum cognitione posuerunt. Erruriae autem, quod religione imbuti studio, huius, & crebris hostias immolabant, extorum cognitioni se in vinè dederunt: quodque propter aeris crassitudinem de caelo apud eos muta fiebant, & quod ob eandem causam multa inusitata partim de caelo, alia ex terra oriebantur, quaedam

1. Et non significant. Vict. ed. est, non quomodo & pall omnes.
 2. In bene extra dicitur tempus. Lamb. edd. aliquot, bene, quod nescio an sit typos. ph. iphalma. Gul. maluisse perimas tempus. seu alterum retinent mli.
 3. Ad se alliciat & trahat, rationem. Ita pal. pr. & fecit em editi à Vict. Pr. & trahat rationem; vulg. & trahat rationem. quod etiam in pal. tert. & quart. sequitur. & notæ codicibus.
 4. Et audimus. Alig. edd. audimus. sed nostra est in omnibus pall. habet, que V. l.
 5. Ducei clavis non fuisse. Ita Marci. ed. & Vict. neque aliter pall. sed aut vit. nam pr. clavis. cum linea recente supra litteram extremam. tert. & quart. clavis. S. V. & clavis. vulgati. clavis.
 6. Et istum turpis. Corrupti hec omnes libri, vix tamen corruptio duntaxat qua referendum sit cum Gul. ducei clavis non fuisse ad istum, & per. commendat. opellmar.
 7. D. aut. praesentis. Pr. edd. & pr. praesentis, & verò pal. pr. praesentis, ut solem praesentis verum sit.

8. Incitatione & permissione divina. Illud, & permissione divina, & ab ed. Vict. estaque in S. V. & pall. n. si quod sic praesentis.
 9. Fuisse scriptum videmus. Supra vacua videri. puent. d. cto. utioma videtur.
 10. Druidae sunt. Sic fere pall. o. & Gul non. Druidae. ne editi ante Vict. quom tamen nemo sequi ausus, cum acciteretur procul dubio auctoritate librorum antiquorum, quorum ut nos.
 11. Sex singulis Erruriae populis. Auctoritas. Lipsii. Elektorum. c. 11. sine, putas in huiusmodi de cie errore, reponendamque dicitur. non parum, est enim totidem fuerit, populi, non id negat Tull. sed vult forte duodecim illis. Erruriae populis non credis in unum quom sexaginta duos filios principum Romanorum aliter huc Valerius scio, sed quid si & ille locus in menda cubat? & quom ego non pertendo, neque nisi ipsi mea satisfact interpretatio.

quidam etiam ex hominum, pecudumve conceptu, & fatu, ostentorum exercitissimi interpretes existerunt, quorum quidem vim, ut tu soles dicere, verba ipsa prudenter a majoribus posita declarant, quia enim ostendant, portendunt, monstrant, praedicunt, ostentia, portenta, monstra, prodigia dicuntur. Arabes autem, & Phryges, & Cilices, quod pastu pecudum maxime utuntur, campos, & montes hieme, & aestate peragrantes, propterea facilius cantus avium, & volatus noverunt, eademque de Persidia causa fuit, & huic nostrae Umbriae. Tum Caria tota, praecipueque Telmesses, quos ante dixi, quod agros uberrimos, maximeque fertilibus incolunt, in quibus multa propter fecunditatem fingi, gignique possunt, in ostentis animadvertendis diligentes fuerunt. Quis vero non videt, in optima quaque re, plurimum auspicia, & reliqua divinandi genera valuisse? quis rex umquam fuit, quis populus, qui non uteretur praedictione divina? neque solum in pace, sed in bello multo etiam magis: quo majus erat certamen & discrimen salutis. Omitto nostros, qui nihil in bello sine exitis agunt: nihil sine auspiciis domi habent. Auspicia externa videmus. Nam & Athenenses omnibus semper publicis consiliis divinos quosdam sacerdotum, quos *manten* vocant, adhibuerunt: & Lacedaemonii rebus suis augurum assessorum dederunt: itemque senibus (sic enim consilium publicum appellat) augurum inter esse voluerunt: idemque de rebus majoribus semper aut Delphis oraculum, aut ab Hammonne, aut à Dodona petebant. Lyxagus quidem, qui Lacedaemoniorum tempore temperavit, *leges suas* auctoritate Apollinis Delphici confirmavit, quas cum vel Lyfander commutare, eadem est prohibita religione atque etiam qui praerant Lacedaemoniis, non contenti vigilantibus curis, in Pasiphaz fano, quod est in agro propter urbem, & somnandi causa excubabant, quia vera quietis oracula ducebant. Ad nostra jam redeo. Quoties senatus decemvros ad libros ire iussit? nam & cum duo vili soles essent, & cum tres lunae, & cum faces, & cum sol nocte visus esset, & cum è caelo fremitus auditus, & cum coelum dilcescisse visum est, atque in eo animadversis globi. Delata etiam ad senatum labes agri Privernatis, cum ad infinitam altitudinem terra defecisset, A puliaque maximae terrae motibus conculcata esset, quibus portentis magna populi R. bella, perniciosaque seditiones denuntiabantur, inque his omnibus responsa haruspicum cum Sibyllae verbis congruebant. Quid, cum Cumis Apollo sudavit, Caput Victoriae? quid ortus androgyni? nonne fatale quoddam monstrum fuit? quid, quod fluvius atratus sanguine fluxit? quid, cum saepe lapidum, sanguinis nonnumquam, terra interdum, quondam etiam lactis imber effluxit? quid, cum in Capitolio ictus centaurus è caelo esset? in Aventino portae, & homines? Tusculi aedes Castoris, & Pollucis, Romaeque pietatis? nonne & haruspices ea responderunt, quae etiam in Sibyllae libris eadem repetere praedictiones sunt? Quoties senatus decemvros ad libros ire iussit? quantis in rebus, quamque saepe responsis haruspicum paruit? Cecidit, Quae siltz, somnio, modo, Martio bello, templum est à senatu Iunoni Sospitae restitutum, quod quidem somnium Sifenae cum disputavisset mirifice ad verbum cum re convenisse, tum insolenter, credo ab Epicureo aliquo inductus, disputat, somniu credi non oportere. Idem contra ostentia nihil disputat, exponitque initio belli Martici & deorum simulacra sudavisse, & sanguinem fluxisse, & discescisse caelum: & ex occulto auditas esse

voces, quae pericula belli nuntiarent: & Lanuvii clypeos, quod haruspibus tristissimum visum esset, à muribus esse derosos. Quid, quod in annalibus habemus, Vejentis bello, cum lacus Albanus praeter modum crevisset, Vejentem quendam ad nos hominem nobilem protulisse, eumque dixisse ex fati, quae Vejentes scripta haberent Vejos capi non posse, dum lacus is redundaret, & si lacus emissus, lapsus & cursu suo ad mare profuisset, perniciosam populo Romano autem ita esset eductus, ut ad mare pervenire non posset, tum salutare nostris fore, ex quo illa admirabilis à majoribus Albanorum aqua facta deductio est. Cum autem Vejentes bello fessis legatos ad senatum misissent, tum ex his quidam dixisse dicitur, non omnia illum transfugam autem esse senatus dicere: in huiusdem enim scriptis Vejentes habere, FORUIT BREVI A GALLIS ROMA CAPERETUR, quod quidem sexennio post Vejos captos factum esse vidimus. Saepetiam & in praesens Esuni auditi & in rebus turbidis veridicae voces ex occulto missae esse dicuntur, cuius generis duo sunt ex multis exemplis, sed maxima Nam non multo ante urbem captam exaudita vox est à luco Vestae, qui à Palatii radice in novam viam devexus est: UT MURI & PORTAE RESICERENTUR: futurum esse, nisi provivum esset ut Roma caperetur. Quod *myctium*, cum *caveri poterat*, post acceptam illam maximam cladem explicatum est, ara enim AIO LOQUENTI quam septem videmus, ex adversus eum locum consecrata est, atque etiam scriptum à multis est, cum rebus motus factus esset, UT SUPPLENA PROCURATIO FIERET, vocem ab aede Iunonis ex arce extitisse: quocirca lunonem illam appellatam *Meniam*. Haec igitur & à diis significata, & à nostris majoribus iudicata contemnimus? Neque solum deorum voces Pythagorei & observaverunt, sed etiam hominum, quae vocant *omina*, quae majores nostri, quia valere censebant, idcirco omnibus rebus agendis, QUOD BONUM, FAUSTUM, FELIX, FORTUNATUMQUE ESSET praefabantur: rebusque divinis, quae publicae herent, ut FAVERENT LINGUIS, imperabatur: inque feriis imperandis, ut *litibus & iuribus se abstinerent*. Itemque in lustranda colonia, ab eo, qui eam deduceret: & cum imperator exercitum, censor populum lustraret, *boni nominibus* qui hostias ducerent, eligebantur, quod idem in delectu consules observant, ut primus miles fiat bono nomine, quae quidem à te scis & consule, & imperatore summa religione esse servata. *Prorogativam* etiam majores & orem iustorum comitorum esse voluerunt. Atque ego ex omnia omnium nota proferam. L. Paulus consul iterum, cum ei bellum ut cum rege Perse gereret, obtigisset: ut ea ipsa die domum ad vespertam rediit, filiolam suam Tertiam, quae tum erat admodum parva, osculans animadvertit tristiculam, quid est, inquit, mea Tertia? quid tristis es? *Mi pater*, inquit, *Perse peris*, tum ille arctius puellam complexus, *Accipio*, inquit, *mea filia omen*, perat autem mortuus catellus eo nomine. L. Flaccum, flammam Martialem ego audi vi cum diceret, Cæciliam Metelli, cum vellet sororis suae filiam in matrimonium collocare, exisse in quoddam sacellum ominis capiendi causa: quod fieri more veterum solebat, cum virgo staret, & Cæcilia in sella sederet, neque diu ulla vox extitisset, puellam defatigatam petiisse à matertera, ut sibi concederet paulisper, ut in ejus sella quiesceret: illam autem dixisse, *Verò, mea puella, tibi concedo meas fides*, quod omen res consecuta est: ipsa enim brevi mortua est: virgo autem nupsit cui Cæcilia nupta fuerat.

Iii

Hæc

1. Somnandi causa excubabant.) Recepti Lambinus conjecturam p. Manuere invidiosas non bonam, certe contra missi nostros sex, nam excubabant à domo sua foris in aede sacra, quam obrem & excubi à platonibus dicuntur, quomodo Gellii. 2. Lactis imber effluxit. Sic Aldus senior, sic pith sic S. Vici. & Pall. sed forte effudit, etiam Victorius. 3. Lacus emissus. Pal. lac. non agnoscat emissus, quid fuerit in primoniterum est, ut pote heic murilo. 4. P. V. Vejos captos factum esse vidimus.) Nihil deederet sententiam,

quae, quamvis recideretur, esse vidimus, vulgati adhuc ineptius, videmus, veru fere longo. 5. Observaverunt.) Ita missi nostri sex, nec non editio Victorii. Vulgati, observaverunt, ex iisdem supra etiam repolui, ex adversus cum prius legeretur, ad verum, tantum. 6. Omen iustorum comitorum.) Ita est in p. Manuere editione, secutusque est Lambinus, sed veriores & missi nostri, omen. 7. Bras autem mortuus catellus.) Est à nostris missi & editio Victoriana, vulgata enim mortuus catellus.

Hæc posse contemni, vel etiam videri, præclare intelligo: sed id ipsum est, deos non putare: quæ ab iis significantur, contemnere. Quid de auguribus loquar? rux partes sunt: tuum, inquam, auspiciorum patrocinium debet esse. tibi P. Claudius augur consuli nuntiavit, addubirato salutis augurio, bellum domesticum triste, ac turbulentum fore: quod paucis post mensibus exortum, paucioribus à te est diebus oppressum. Cui quidem auguri vehementer assentior. solus enim multorum annorum memoria non decantanda augurii, sed divinandi tenuit disciplinam. quem irri debant collega tui, eumque tum Pisidam, tum Soranum augurem esse dicebant. quibus nulla videbatur in auguriis, aut auspiciis præsentio aut scientia veritatis futura; sapienter agebant ad opinionem imperitorum esse factas viligiones. Quod longè secus est, neque enim in pastoribus illis, quibus Romulus præfuit, nec in ipso Romulo hæc calliditas esse potuit, ut ad errorem multitudinis religionis simulacra fingerent: sed diuinitas, laborque discendi disertam negligentiam reddidit malum enim disserere, nihil esse in auspiciis, quam, quid sit, ediscere. Quid est illo auspicio divinus, quod apud te in Mario est? ut utar potissimum te auctore.

*Hæc Jovis altissem subito pinnata satellites
Arboris è trunco serpens sauci a morfu,
1 Subigit ipsa feru transfigens unguibus anquem
Semitanimum, & varia graviter cervicæ micantem.
Quem se intorquentem lansans, ostroque cruentans,
Jam lassata animos, jam duras ultra dolores,
Abijit efflammam & laceratum assisgit in unda,
Seque obitu à salu nitidos convulsi ad ortus.
Hanc ubi præpitibus pinnis, lapsuque volentem
Conspexit Marius diuini numini augur:
Fausitque signa sua laudis, redituque notavit:
Paribus intomat calli pater ipse finis
Sic aquila clarum formavit Jupiter omen.*

Atque ille Romuli auguratus, pastoralis, non urbanus fuit: nec fides ad opiniones imperitorum, sed à certis acceptus & posteris traditus, itaque Romulus augur, ut apud Lanium est, cum fratre item augure

- 2 Curantes magna cum cura concupientes
Regni, danti operam simul auspicio, augurioque.
- 3 Hinc Romulus auspicio se deo vover, neque secundam
- 4 Solus avem servat. At Romulus pulcher in alto
Quærit Aventino, 5 servat, genus aliu volantium:
Cædabat urbem 6 Romanæ Remorumque vocarent,
- 7 Omnibus cura viris, uter esset induperator.
Existabant, voluti, consilium uter mittere signum
Voti: omnes avidi spectant, ad carceris oras,
8 Quæ maxime tunc pectus ex faucibus currit:
Sic exspicitabat populus, 9 atque ara timelat
Rebus, utri magni victoria sit data rogni.
Interea sol albus recessit in infera noctis.

*Exin candida se radiis dedit ista foras lux
Et simul ex alto longe pulcherrima præpes
La va volavit avu: simul aureus exortur sol.
Cædunt de calo ter quatuor corpora sancta
Avium, præpitibus sese pulcherrime loca dant.
Conspicit inde sibi data Romulus esse priora,
Auspicio sequi 10 stabilista flamma, fulmineque.*

1 Sed unde hoc digressa est, eodem redeat oratio. Si nihil queam disputare, quam obrem quidque fiat, & tantum modo fieri ea, quæ commemoravi, doceam, parum me Epicuro, Carneadive respondeam? quid fieriam ratio existat artificiosa præsentionis, facilius divine autem, paullo obscurior? quæ enim extis, quæ 12 fulguribus, quæ portentis, quæ astris præsentuntur, hæc notata sunt observatione diuturna. Assert autem venustus omnibus in rebus longinqua observatione incredibilem scientiam: quæ potest esse, etiam sine motu, atque impulsu deorum, cum, quid ex quoque veniat, & quid, quæque rem significet, crebra animadversivne perspectum est. Altera divinatio, est naturalis, ut antè dixi: quæ physica disputandi subtilitate referenda est ad naturam deorum: à qua, ut doctissimis, sapientissimisque placuit, 13 haustus animos, & libatos habemus: eumque 14 omnia completa & referat ius ætæno leatu, & venie divina, necesse est cognatione divinorum animorum animos humanos comoveri. Sed VIGILANTES ANIMI VNA necessitatibus serviunt dijunguntque: 2 locicæte divinativinculis corporis impediti. Ra: um est quoddam genus eorum, quæ se à corpore avocent, & ad divinarum rerum cognitionem cura omni studioque rapiuntur, horum sunt à quæ non divini impetus, sed rationis humanæ nam & natura futura præsentiant, ut 15 aquarum fluxiones, & defflagrationem futuram aliquando cæli, atque terrarum, alii autem in re exercitati ut te Athenientis Solone acceptimus, orientem tyrannidem multo ante præsentunt: quos prudentes possimus dicere, id est, providentes, divinos nullo modo possumus, non plus quam Milesiù Thalem, qui ut objurgatores suos convinceret, ostenderetque, etiam philosophum, si ei commodum esset pecuniam facere posse, omnem oleam, antequam florete coepisset, in agro Miletiæ coemisse dicitur. Animadvertat fortasse quædam scientia, olearum ubertatem fore. Et quidem idem primus defectionem solis, quæ Astyage regnante facta est, prædixisse fertur. Multa medicæ, multa gubernatores, agricolæ etiam multa præsentunt: sed nullam eorum divinacionem voveo, ne filiam quidem, quæ ab Anaximandro physico monuit Lacedæmonii sunt, ut urbem & tellus linguenter, armati que in agro excubarent, quod terræ motus instaret, tum cum & urbs tota corruit, & ex monte Taygeto extrema montis quasi puppis avulsa est. Ne Pherecydes quidem ille Pythagoræ magister, potius divinus habebatur, quæmyticus: qui cum vidisset haustam aquam de jugi puteo, terræmotus dixit instare. Nec vero unquam

1. Subigit ipse feru. Ita Pall. & Pithæanus Lambinus duplicavit licetam retr am ut verius statet. Gifanius, in Lucetæ anoludicæ, vult sic quoque longam syllabam. Guliel. emendabat dicitur pro subigit.
2. Cui auter magna ere. Ciofanius, in Notis ad Ovidii Tristia, reponit Eveteri libro tertio, sed sic non est in ullo nostrorum.
3. Hæc Remus auspicio. Pithæo libri & Pall. quatuor: In mentem Remus auter.
4. Solus avem servat. Sic Pall. & Ciofanius, item editio Victorii, editi servat.
5. Servat genus aliu volantium. Est à Ciofani codice, nam Pall. servat, quomodo etiam publicati alii. Aldus Manucius Nepos videtur legisse, servat. Pithæanus habet, servat.
6. Romanæ Remorumque vocarent. Victorius Romanæ Remorum. Aldus Nepos Romanæ Remorum, quod & in scripto Ciofani sed Pall. quartum S. Vici & Pith. habent illud nostrum exstatque item in Aldi vobere editione. Lambinus expressit, Remorumque, quod eodam redit.
7. Omi du cura viris. Sic Pall. pro sic, ac Pithæanus; neque aliter vidit Victorius, aliz editiones, omni cura.
8. Quæ maxime tunc pectus ex faucibus currit. Ita omni no pal. sec. neque aliter volobat Turnebus lib. v. Adverf. cap. 2, vulgg. Quæmax.
9. atque ara timelat. Lambinus admittit Turnebi conjecturam, atque aratimelat, nolentibus nisi & ratione ipsa helle enim tribuit poeta. In statocibus eam sollicitudinem quæ & ipso se vultu proderet; ut fere solet.
10. Stabilista flamma. Ciofani libet stabilistæque, sed præter missi notat.
11. Sed unde hæc digressa est. Pall. duo: Sed unde hæc, & revocandum videret.
12. Fulguribus. Nescio si ne ab antiqua ratione scribendum, an verò alio significata in pal. fulguribus, idem reperit in his Gulielmus, expressitque editione sua Victorius, idem tamen infra & p. servat fulguribus, ubi idem nostri habent fulguribus.
13. Haustus animos & libatos. Vulgg. libatos, verum restat alterum in mss. pall. & S. Vici, neque aliter Victoriana, si que itatit loquitur lib. 2 cap. 17.
14. Omnia completa & referat ius. Gulielmus adnotavit codicem S. V. Horis servat complexa neque aliter exstat in fragmento Busbequiano, nostri nihil varant.
15. Aquarum fluxiones. Acusè Turnebus divinat, elevariens, membranz tamen nihil variat.

quam anima hominis naturaliter divinatur, nisi cum ita fortis est & vacuus, ut ei planè nihil sit cum corpore, quod aut vaticibus contingit, aut dormientibus. Itaque ea duo genera à Dicarcho probantur. & ut dixi, à Cratippo nostro, si propterea quod ea proficiuntur à natura, sint summa sane, modò ne sola. Sin autem nihil esse in observatione putant: multa tollunt, quibus vitæ ratio continetur. Sed quoniam dant aliquid, idque non parvum, vaticinationes cum somniis: nihil est, quod cum his magnopere pugnet, præsertim cum sint, qui omnino nullam divinationem probent. Ergo & ii, quorum animi, spiritus corporibus, evolant, atque excurrunt foras, ardore aliquo inflammati, atque incitati, atque excurreunt, quæ vaticinantes prænuntiant: multisque rebus inflamantur tales animi, qui corporibus non inhærent: ut ii, qui sono quodam vocum, & Phrygiis cantibus incitantur: multos nemora, silvæque: multos amnes, aut maria commovent: quorum furibunda mens videt ante multo, quæ futura sunt. Quo de genere illa sunt:

Etenim videtur: quidam autem inebriatum iudicium

Inter hæc tres aliqui: quo iudicio Lacedæmonia

Mulier, furarum una, advenit.

Eodem enim modo multa vaticinantibus sæpe prædicta sunt, neque solum verbis, sed etiam

Verbis, quæ olim Easra, vaticinatio caroliana.

Similiter Martius. & Publicius vates cecinisse dicuntur, quo è genere, Apollinis operata prolata sunt. Credo etiam archelus quosdam fuisse terrarum, quibus inflata mentes oracula fundere. Atque hæc quidem 2. vatum ratio est: nec dissimilis sanè somniorum, nam quæ vigilantibus accidunt vaticibus, eadem nobis dormientibus. 3. viget enim anima in somniis, libertque sensibus ab omni impeditione cura cum, facente & mortuo præne corpore. Qui quia vixit ab omni æternitate, veratusque est cum innumerabilibus animis, omnia, quæ in natura rerum sunt, videt, si modo temperans celsis modicisque potitionibus ita est affectus, ut sopito corpore ipse vigilet. hæc somniantis est divinatio. Hic magna quædam exoritur, neque ea naturalis, sed artificiosa somniorum 4. Antiphonis interpretatio: eodemque modo & oraculorum, & vaticinationum, sunt enim explanatores, ut gramatici poetarum. Nam ut aurum, & argentum, æs, ferum frustra natura divina genuisset, nisi eadem docuisset, quæ in modum ad eorum venas perveniret: nec frangit terra: hæc cave arborum cum utilitate ulla generi humano dedisset, nisi earum cultus, & conditiones tradidisset, materiam quid juvaret, & nisi conditionis eius fabricam haberemus? sic cum omni utilitate, quam dii hominibus dederunt, ars aliqua conjuncta est, per quam illa utilitas percipi possit. Item igitur somniis, vaticinationibus, oraculis, quod erant multa obscura, multa ambigua, explanationes adhibita sunt interpretum. Quo modo autem aut vates, aut somniantes ea videant, quæ nusquam etiam tunc sint magna questio est. Sed explorata si sint ea, quæ ante quæri debeant: sint hæc, quæ quærimus, faciliora, continet enim totam hanc questionem ea ratio, quæ est de natura deorum, quæ à te secundo libro explicata dilucidè. Quam si obtinemus, stabit illud quidem, quod locum hunc continet de quo agimus, ESSE DEOS, ET HORUM PROVIDENTIA MUNDUM ADMINISTRARI. HOSDEMQUE CONSULERE REBUS HUMANIS, NEC SOLUM UNIVERSIS, VERUM ETIAM SINGULIS. Hæc si teneamus, quæ mihi quidem non videntur posse convelli: profecto hominibus à diis futura significari necesse est. Sed distinguendum videtur, quoniam modo, Non placet Stoicis, singulis fecorum

fissis, aut avium cantibus interesse deum: neque enim decorum est, nec diis dignum, nec fieri ullo pacto potest: sed ita à principio inchoatum esse mundum, ut certis rebus certa signa præcurrerent, alia in extis, alia in avibus, alia in fulguribus, alia in ostentis, alia in stellis, alia in somniantium visis, alia in turentium vocibus. Ea quibus bene percepta sunt, non sæpe falluntur. Malè coniecta, maleque interpretata, falsa sunt, non enim visio, sed interpretum insipientia. Hoc autem posito, atque concessio, esse quandam vim divinam, hominum vitam continentem, non difficile est, quæ fieri certè videmus, ea qua ratione fiant, suspicari. Nam & ad hostiam deligendam potest dux esse vis quædam sentiens, quæ est toto confusa mundo: & tum, ipsam cum immolare velis, extorum fieri mutatio potest, ut aut absit aliquid, aut super sit, parvum enim momentum multa natura aut affingit, aut mutat, aut detrahitis: quod ne dubitare possimus, maximo est argumento, quod paullo ante interitum Cæsaris contigit: qui cum immolaret illo die, quo primum in sella aurea sedet, & cum purpurea veste processit, in extis bovis optimi cor non fuit. Num igitur censes ullam animal, quod sanguinem habeat, sine corde esse posse? qua ille rei novitate percussus, cum Spurinna diceret, timendum esse, ne & consilium, & vita deficeret: earum enim rerum utrumque, à corde proficisci: postero die caput in jecore non fuit, quæ quidem illi portendebantur à diis immortalibus, ut videret interitum, non ut ca veret. Cum igitur ex partes in extis non reperiantur, sine quibus victima illa vivere nequisset: intelligendum est, in ipso immolationis tempore eas partes, quæ absint, interfuisse. Eademque efficit in avibus divina mens: ut tum huc, tum illuc volent alites: tum in hac, tum in illa parte occultent: tum à dextra, tum à sinistra parte canant oscines. Nam si animal omne, ut vult, ita utitur motu sui corporis, prono, obliquo, supino, membraque quocumque vult flectit, contorquet, porrigit, contrahit; eaque antè efficit præne, quam cogitat: quanto id deo est facilius, cuius numini parens omnia? Idemque mittit & signa nobis ejus generis, qualia per multa historia tradidit: quale scriptum illud videmus: *filium paullo ante solis ortum descisisset in signo leonis, fore, ut armis Darius, & Persæ ab Alexandro, & Macedonibus prælio vincerentur, Dariusque moreretur: & si puella nata biceps esset, seditionem in populo fore, corruptelam, & adulterium domi: & si mulier leonem peperisse visa esset, fore, ut ab exteris gentibus vinceretur ea resp. in qua id contigisset. Eiusdem autem generis etiam illud est, quod scribit Herodotus: Cæsi filium, cum esset infans, locutum: quo ostento regnum patris, & domum funditus concidisse. Caput assisse Ser. Tullio dormienti, quæ historia non prodidit? Ut igitur, qui se tradet ita quieti, præparato animo cum bonis cogitationibus, tum rebus ad tranquillitatem accommodatis, certa & vera cernit in somniis: sic castus animus, purusque vigilantis & ad astorum, & ad avium, reliquorumque signorum, & ad extorum veritatem est paratior. Hoc nimirum est illud, quod de Socrate accepimus, quodque ab ipso in libris Socraticorum sæpe dicitur: esse divinum quiddam, quod demonion appellat, cui semper ipse paruerit, numquam impellenti, sæpe revocanti. Et Socrates quidem: quo quem auctorem meliorem quærimus? Xenophonti consulenti, sequeretur ne Cyrum, postea quàm exposuit, quæ sibi videbantur, Et nostrum quidem, inquit, humanum est consilium: sed de rebus & obscuris, & incertis ad Apollinem consilio referendum: ad quem etiam Athenienses publice de majoribus rebus semper reuulerunt. Scriptum est item, cum Cri-*

livi 2

tonis

1. Multa à vaticinantibus sæpe prædicta. Codex S. Victoris interjicit *ammonitionibus & oraculis*, quod bene mutat in *transitus* noster Gulielm. ut verum Palat. consentiunt cum vulgo.

2. Vatum ratio est, Palat. & sec. verum.

3. Viget enim anima in somniis. Vulgari somniis, sed alterum hæret de Puh & Pall. aquat.

4. Antiphonis, sic Pall. exemplarque S. Victoris, expressitque

edizione sua Victorius vulg. *Antiphonis*.

5. Materiam quæ fovaret. Est ab editione Victoris, neque aliter Pal. pr aut sec. sicque etiam Pithæanus vulg. *materia deinde quæ*.

6. Nisi consilium omni ejus fabricam. Ita Pall. duo meliores, nam tert. & quart. consilium, quod invenit etiam in S. Victoris Galileus, & tantum non probat.

tonis, sui familiaris, oculum alligatum vidisset, quævisse, quid esset. cum autem ille respondisset, in agro ambulanti ramulum adductum, ut remissus esset, in oculum recidisse: tum Socrates. Non enim parvum mihi revocanti, cum iterer, qua soleo, præsignatione divina. Idem etiam Socrates, cum in apud Delium malè pugnatum esset, Lachete prætoris, fugeretur; cum ipso Lachete: ut ventum est in trivium, eadem, quæ ceteri fugere noluit, quibus quærentibus, cur non eadem via pergeret, deterreret se à deo dixit. tum quidem ii qui alia via fugerant, in hostium equitatum incidunt. Per multa collecta sunt ab Anipatro, quæ mirabiliter à Socrate divinata sunt: quæ præmittam. tibi enim nota sunt: mihi ad commemorandum non necessaria. Illud tamen ejus philosophi magnificum, ac præne divinæ, quod, cum impiis sententiis damnatus esset, *ÆQUITSIMO ANIMO* se dixit mori. neque enim domo egredienti, neque illud suggestum, in quo causam dixerat, ad cendentem, signum sibi nullum, quod confucisset, à deo, quasi mali alicujus impendentis, datum. Equidem sic arbitror, etiam si multa fallant eos qui aut arte, aut conjectura divinare videantur, esse tamen divinationem: homines autem, ut in ceteris artibus, sic in hac posse falli. Potest accidere, ut aliquod signum dubiè datum pro certo sit acceptum: potest aliquod latuisse aut ipsum, aut quod esset illi contrarium. mihi autem ad hoc, de quo disputo, probandum satis est, non modo plura, sed pauciora divine præsentia, & prædicta reperiri. Quin etiam hoc non dubitans dixerim: si unum aliquid ita sit prædictum, præsentumque, ut cum evenerit, ita cadat ut prædictum sit, neque in eo quidquam casu. *Et fortis factum esse, appareat, esse certè divinationem idque esse omnibus confitendum.* Quocirca primum mihi videtur, ut Posidonius facit, à deo, de quo satis dictum est, deinde à fato. deinde à natura, vis omnis divinandi, ratioque, repetenda. Fieri igitur omnia fato, ratio cogit fateri. *Fatum autè id appello, quod Græci ἐκ γενεθίων, id est, ordinem sententiæ causarum, eum causa cause nexa rem ex se gignat, ea est ex omnium eternitate fluens veritas sempiterna.* Quod cum ita sit nihil est factum, quod non futurum fuerit, eodemque modo nihil est futurum, cujus non causas id ipsum efficientis, natura contineat. Ex quo intelligitur, ut fatum sit non id, quod superstitiosè sed id quod physice dicitur, *causa æternæ rerum, cur & ea, quæ præterierunt, facta sunt, & quæ instant, fiunt, & quæ sequuntur, futura sint, ita fit, ut & observatione notari possit, quæ res quamque causam plerumque consequatur, etiam si non semper, nam id quidem affirmare difficile est. Eas tamen; causas verisimile est rerum futurarum cerni ab his, qui aut per *faros* cas, aut in quiete videant.* Præterea cum fato omnia fiunt (id quod alio loco ostendetur) si quis mortalis possit esse, qui colligationem causarum omnium perspiciat animo, nihil eum profectò fallat, qui enim teneat causas rerum futurarum, idem necesse est omnia tenere, quæ futura sint. Quod eum nemo facere, nisi deas, possit, relinquendum est homini, ut signis quibusdam, consequentia declarantibus, futura præsentiat, non enim illa quæ futura sunt subito existunt, sed est, quasi *rudens in explicatio, sic traductio temporis nihil novi efficientis, & primam quidque replicantis.* Quod & ii vident, quibus naturalis divinatio data est: & ii, quibus cursus rerum observando notatus est, qui etsi causas ipsas non cernunt, signa tamen causarum, & notas cernunt: ad quas, adhibita memoria, & diligentia, ex monumentis superiorum efficiuntur ea divinatio, quæ artificiosa dicitur, extorum, fulgu-

rum, ostentorum, signorumque cælestium. Non est igitur, ut mirandum sit, ea præsentiri à divinantibus, quæ *nonquam fieri* sunt enim omnia, sed tempore absunt. Atque *VIRI SIMILITUDINIS* vis inest earum rerum, quæ ex his progignuntur: sic in causis condita sunt res futuræ, quas esse futuras aut concitata mens, aut soluta somno, cernit: aut ratio, aut conjectura præsentit. Atque ut ii qui solis & lunæ, reliquorumque siderum ortus, obitus, motusque cognorunt, quo quidque tempore eorum futurum sit, multò antè prædicant: sic qui cursum rerum eventorumque consequentiam diurnitate pertractata notaverunt, aut semper, aut si id difficile est, plerumque: quod si ne id quidem conceditur, nonnunquam certe, quid futurum sit, intelligunt. Atque hæc quidem, & quedam hujusmodi argumenta, cur sit divinatio, ducuntur à fato. A natura autem alia quedam ratio est: quæ docet, quanta sit animi vis sejuncta à corporis sensibus: quod maxime contingit aut dormientibus, aut mente promotis. Ut enim deorum animi sine oculis, sine auribus, sine lingua sentiunt inter se, quid quisque sentiat: ex quo fit, ut homines, etiam cum taciti optent quid, aut voveant, non dubitant, quin dii illud exaudiant: sic animi hominum, cum aut *sono soluti* vacant corpore, aut *mentis permoti* per se ipsi liberi incitati moventur, cernunt ea, quæ permixti cum corpore animi videre non possunt. Atque hæc quidem rationem naturæ difficile est fortasse traducere ad id genus divinationis, quod ex arte profectum dicimus: sed tamen id quoque rimatur quantum potest. Possidonius esse censet in natura signa quedam rerum futurarum. *VIRI enim* Ceos accepimus *orum canicula* diligenter quotannis solere servare, conjecturamque ea pere, ut scribit Ponticus Heraclides, salubrisne, an pestilens annus futurus sit, nam si obscurior quasi saliginosa stella exstiterit, pingue & concretum esse cælum, ut ejus adspiratio gravis & pestilens futura sit: si illustris & perlucida stella apparuerit, significationi cælum esse tenue, purumque, & propterea salubre. Democritus autem censet sapienter instituisse veteres, ut hostiarum immolatarum inspicerentur exta, quorum ex *habitu* atque ex colore tum salubritatis, tum pestilentis signa percipi, nonnunquam etiam quæ sit vel sterilitatis agrorum, vel fertilitatis futura, quæ si à natura profecta, *observatio*, atque usus agnovit: multa afferre potuit dies, quæ animadverendo notarentur: ut ille Pacuvianus, qui in Chryse physicus inducitur, minime naturam rerum cognoscere videatur.

Nam isti, qui linguam avium intelligunt,

Plurimum ex aliena jecore sapiunt, quam ex suo?

Magu audiendum, quam auscultandum, censet.

Cur quæso? cum ipse, paucis interpositis versibus, & dicat satis luceat:

Quidquid est hoc, omnia animas, formas, alie, auges, creat,

Sepelit, recipisque in sese omnia; omniumque idem est pater,

Indidemque eadem, qua oriuntur, de integro, atque eodem accidunt.

Quid est igitur, cur, cum domus sit omnium una, eaque communis, cumque animi hominum semper fuerint, futurique sint, cur ii, quid ex quoque eveniat, & quid quamque rem significet, perspicere non possint? Hæc habui, inquit, de divinatione quæ dicerem. Nunc ista testabor, non me *fortis leges*, neque eos, qui quæstus causa hariolentur: nec psychomantia quidem, quibus Appius amicus tuus uti solebat, agnosceret.

1 Non

1. *Primum ita collata.* Sic legendum conjecit P. V. & lib. X. Var. lect. 2. *7. recep. ique Lambinus & Aldus nepos, nam priores, conjecit quod & non omnibus nostris mss.*

2. *Si quis mortalis possit esse, etc.]* Haud aliter editio Victorii, col. accedunt P. hoc: liberos & quatuor Pall. & V. Vovarianus, publicati, si quis mortalis talis possit.

3. *Non est leges, ut mirandum sit.]* Tolle, ut, item sit, nihil tamen de-
betur sententiæ.

4. *Ut enim Ceos, etc.]* Possent deleri sine damno sententiæ voces duæ priores, ut enim P. Manutius mutat: *Et enim Ceos.* scripti nostri nihil variant.

5. *Dicas scilicet locuti.]* Vulgata lectio, *dicat*, sed alterum exstat in S. Victorii, in Pith. in Pall. in edit. V. & Corii.

6. *Indidemque eadem qua oriuntur.]* Gulielmus castigat, *Indidemque, eodemque oriuntur.*

1. Non

1 Non habeo danique nauci Marsum augurum,
 Non vicinos haruspices non de circo astrologos,
 Non Iliacas conj. flores, non interpretes formisum.
 2 Non enim sunt is aut scientia, aut arte divini,
 Sed superstitiosi vates, impudentesque harioli.
 Aut insanes, aut insani, aut quibus regit imperat,
 Qui sibi somniam non sapunt alteri monstrari viam:
 Quibus divitiis pollicentur, ab iis drachmam ipse petunt.

De his divitiis sibi deducant drachmam, reddant cetera.
 Atque hæc quidem Ennius, qui paucis ante ve: sibus esse
 dens cenlet, sed eos non curate opinatur, quid ag: t huma-
 num genus. Ego autem, qui & curate arbitror, & monere
 etiam ac multa prædicere, levitate, vanitate, malitia 3 ex-
 clusa, divinationem probo. Quæ cum dixisset Quintus,
 Præclare tu quidem, inquam, paratus,
 Desunt pauca quadam.

1. Nihil habet deus que necet.) Sic quidem omnes eod. sed nostri mē.
 2. Non enim sunt is aut. Ex.) Golielmio verus iste habebatur non

versus, sed in interlocutio quini.
 3. Exclusa divinationem.) Pall. omnes ut & vulgati à Victorio, unde
 iam divinationem, quod forte revocandum.

M. TULLII CICERONIS
 DE
 DIVINATIONE
 LIBER SECVNDVS.
 SYNOPSIS.

Divinationem nullam sumi ex animalium extis, è fulguribus, ostentis, auspiciis, sortibus, vaticiniis furentium, somniis.

M. CICERO. Q. CICERO.

QUÆRENTI mihi, multumque & diu cogitanti,
 quam te possem prodesse quàm plurimis, ne
 quando intermitterem consulere reip., nulli major
 occurrerat, quàm si optimarum artium vias
 traderem meis civibus: quod compluribus
 jam libris me arbitror consecutū. Nam & cohortati sumus,
 ut maxime potuimus, ad philosophiæ studium eo libro qui est
 inscriptus Hortensius. & quod genus philosophandi mini-
 me arrogant, maximeque & constans, & elegans arbitra-
 remur quatuor Academicis libris ostendimus. Cumque fun-
 damentum esset philosophiæ positum in finibus bonorum,
 & malorum, per purgatum est is locus à nobis quinque libris,
 ut, qui à quoque & quid contra quemque philosophorum
 diceretur, intelligi posset. Totidem subsecuti libri Tuscu-
 lanarum disputationum, res ad beatè vivendum maxime ne-
 cessarias afferunt primus enim est de continentia
 morte: secundus de tolerando dolore: de ægritudine leni-
 enda tertius: quartus de reliquis animi perturbationibus:
 quintus eum locum complexus est, qui totam philosophi-
 am maxime illustrat. docet enim, ad beatè vivendum virtutes
 seipsa esse continentiam. Quibus rebus editis, tres libri perse-
 cti sunt de natura deorum: in quibus omnis ejus loci que
 hinc contingeret, quæ ut plene esset cumulateque perfecta, de
 divinatione ingressi sumus his libris scribere quibus (ut est
 in animo) de fato si ad junxerimus, erit abundè satisfactum
 toti huic quaestioni. Atque his libris annumerandi sunt sex
 de Rep. quos tunc scripsimus, cum gubernacula reip. tene-
 bimus. magnus locus philosophiæque proprius à Platone,
 Aristotele, Theophrasto, totaque Peripateticorum familia
 tractatus uberrime. Nam quid ego de Consolatione dicam?
 que mihi quidem ipsi sanè aliquantum miederet. ceteris
 item multum illam profuturam puto. Interjectus est eti-
 am super libris, quem ad nostrum Atticum de Senectute
 scripsimus. In primisque, quoniam philosophia vir bonus efficiat,
 & formis, Cato noster in horum librorum numero ponendus
 est. Cumque Aristoteles, itemque Theophrastus, excel-
 lentes viri cum subtilitate, tum copia, cum philosophia
 dicendi etiam præcepta conjunxerint, nostri quoque orato-
 ri libri in eandem numerum referendi videntur. ita tres
 erunt de Oratore: quartus, Brutus: quintus, Orator. Ad
 hæc hæcerant, ad reliqua 2 alacri tendebamus animo. sic
 parati, ut, nisi quæ causa gravior obtinisset, nullum philo-

sophiæ locum esse pateremur, qui non Latinis literis illu-
 stratus pateret. Quid enim munus reip. afferere
 maius, meliusve possumus, quam si doceremus,
 atque erudimus iuventutem? his præsertim mori-
 bus, atque temporibus: quibus ita prolapsa est, ut omnium
 apud refrenanda, ac coercenda sit. Nec verò id effici posse
 confido, quod ne postulandum quidem est, ut omnes ado-
 lescentes se ad hæc studia convertant pauci usnam: quorum
 tamen in reip. latè patere poterit industria. Equidem ex his
 etiam fructum capio laboris mei qui jam ætate provecti in
 nostris libris a quiescunt: quorum studio legendi meum scri-
 bendi studium vehementius indies incitatur: quos quidem
 plures, quàm rebar, esse cognovi. Magnificum illud etiam,
 Romanisque hominibus gloriosum, ut Græcis de philoso-
 phia litteris non egeant. Quod assequar profectò si institu-
 ta perfecero. Ac mihi quidem explicandæ philosophiæ
 causam attulit gravis casus civitatis, cum in armis civilibus,
 nec tuere meo more temp., nec nihil agere poteram; nec quid
 potius, quod quidem me dignum esset, agerem, reperire-
 bam. Dabunt igitur mihi veniam mei cives, vel gratiam
 potius habebunt, quod, cum esset in unius potestate resp.,
 neque ego me abdidis, neque deserui, neque affixi, neque ita
 gesti, quasi homini aut temporibus iratus: neque ita portò aut
 adularis, aut admiratus fortunam sum alterius, ut me mei
 poeniteret id idem ipsum à Platone philosophiæque didi-
 cetam, NATURALEIS ESSE QUASDAM CONVERSIONES
 REIP. PUBLICARUM, ut ex tum à principibus teneren-
 tur, tum à populis, aliquando à singulis. Quod cum ac-
 cidisset nostris reip. tum pristinis orbi muneribus hæc
 studia renovare cepimus, ut & animus molestis hæc po-
 tissimum releveretur, & prodessemus civibus nostris qua-
 re cumque possemus. In libris enim sententiam dicebam, ut
 concionabamur, philosophiam nobis pro reipub. procura-
 tione subdituram putabamus. Nunc, quoniam de republica
 consulti cepti sumus, tribuenda est opera reipub. vel om-
 nis potius in ea cogitatio, & cura ponenda: tantum huic
 studio relinquendum, quantum vacabit à publico officio & mu-
 nere. Sed hæc aliis pluribus; nunc ad institutam dispu-
 tationem revertamur. Nam cum de divinatione Quintus
 frater ea disseruisset, quæ superiore libro scripta sunt, sa-
 tisque ambulatum videretur, tum in bibliotheca, quæ in
 Lyceo est, assedimus. Atque ego, Accuratè tu quidem,
 inquam,

1. Nihil habet deus que necet.) Vocabulum liber addidimus, secun-
 dum & editionem Victorii, supra enim idem volentibus scri-
 ptum, nullam illam profuturam: cum pronomen id abesset vulgo pu-

blicat.
 2. Alacri tendebamus.) Iam S. Victoris & Pall. quatuor unaque editio
 Victorio publicatæ aliæ, etc.

inquam Quinte. & Stoicæ Stoicorum sententiam defendi
 sti: quodque me maximè delectat, plurimis nostris exem-
 plis usus es, & tuis quidem claris & illustribus. Dicendum
 est mihi igitur ad ea, quæ sunt à te dicta sed ita, nihil ut affir-
 memo, quæcunq; nescia, dubitans plerumque & mihi ipse diffi-
 dens si eam aliquid certi haberem, quod dicerem; ego ip-
 se divinarem, qui esse divinationem nego. Etepm me mo-
 vet illud, quod in primis Carneades quærere solebat, qua-
 rumnam rerum divinatio esset: earumne quæ sensibus per-
 ciperentur? At eas quidem cernimus, audimus, gustamus,
 olfacimus, tangimus, Numquid ergo in iis rebus est quod
 provisione, aut permotione mentis magis, quam natura ip-
 sa sentimus? aut nescio qui ille divinus, si oculis ea prus
 sit, ut Tiresias fuit, possit, quæ alba sint, quæ nigra, dicere?
 aut, si surdus sit, varietates vocum, aut modos noscere? Ad
 nullam igitur earum rerum, quæ sensu accipiuntur, divinatio
 adhibetur. Atque ne in iis quidem rebus, quæ arte tractan-
 tur, divinatione opus est. Etenim ad ægros non vates, aut
 haruolos, sed medicos solentur adducere. Nec verò, qui fidi-
 bios, aut tibis uti volunt, ad haruspiciibus accipiunt earum
 divinacionem, sed à medicis. Eadem in literis ratio est,
 reliquisq; rebus, quarum est disciplina. Num centes eos,
 qui divinare dicuntur posse respondere, sol majorum, quam ter-
 ra sit, an tantus, quantum videtur: lunaq; tuo lumine, an
 solis, utatur? sol, luna, que ea morum habent? quem quin-
 que stellæ, quæ errare dicuntur? nec hæc, qui divini haben-
 ter, profidentur se esse dicturos: nec eorum, quæ in geome-
 tria describuntur, quæ vera, quæ falsa sint, sunt enim ea mathe-
 maticorum, non haruolorum. De illis verò rebus, quæ in
 philosophia versantur, numquid est, quod quisquam divi-
 norum aut respondere soleat, aut consuli, quid bonum sit, quid
 malum, quid neutrum? sunt enim hæc propria philosopho-
 rum. Quid de officio? num quis haruspiciem consuluit,
 quemadmodum sit cum parentibus, cum fratribus, cum amicis
 vivendum? quemadmodum utendum pecunia? quemad-
 modum honore? quemadmodum imperio? ad sapientis
 hæc, non ad divinos referri solent. Quid? quæ à diis, medicis
 aut physicis tractantur, num quis eorum divinare potest,
 utinam mundus sit, an plures? quæ sint initia rerum, ex qui-
 bus nascuntur omnia? physicorum est ista prudentia. Quom-
 modo, aut mentem, quem *ψυδδωπος* vocant, diffusivas?
 aut quemadmodum sortis ventitas? quem si necesse sit Lati-
 no verbo liceat *acerualem* appellare: sed nihil opus est: ut
 enim ipsa philosophia, & multa verba Græcorum, sic
 sortis satis Latino sermone tritus est. Ergo hæc quoque
 dialectici dicent, non divini. Quid? cum quæritur, qui
 sit optimus resp. status, quæ leges, qui mores, aut utiles,
 aut inutiles, haruspicesne? ex Etruria arcessentur, an
 principes statuent, & delecti viri, periti rerum civilium?
 Quod si nec earum rerum, quæ subjectæ sensibus sunt,
 ulla divinatio est: nec earum, quæ artibus continentur,
 nec earum, quæ in philosophia differantur: nec earum,
 quæ in rep. versantur: quarum rerum sit, nihil prorsus
 intelligi, nam aut omnium debet esse, aut aliqua ei ma-
 teria danda est, in qua versari possit, sed nec omnium
 divinatio est, ut ratio docuit: nec locus, nec materia in-
 venit, cui divinationem prætere, possumus, vide igitur

tor, ne nulla sit divinatio. 4 Est quidem Græcus vulgaris in
 hanc sententiam verus:

Bona quæ coniectat, & vatem hunc perhibebo optimum.
 Num igitur, aut quæ tempestas impendat, vates melius
 coniectet, quam gubernator: aut morbi naturam acutius,
 quam medicus: aut belli administrationem prudentius,
 quam imperator, coniectura assequetur? sed animadverti,
 Quinte, te cautè & ab iis coniecturis, quæ habentur, artem,
 atq; prudentiam, & ab iis rebus, quæ sensibus aut artibus
 perciperentur, abducere divinationem; eamque ita defini-
 re, DIVINATIONEM, esse earum rerum prædictionem, & præsen-
 sionem, quæ essent fortuita. Primum eodem revolveris, nam de
 medicis & gubernatoris, & imperatoris præsentio est re-
 rum fortuitarum. Num igitur aut haruspices, aut augur, aut
 vates quis, aut somnians melius coniecterit, aut e morbo
 evaluum ægrotum, aut e periculo navem, aut ex insidiis
 exercitum; quam medicus quam gubernator, quam impe-
 rator? Atqui ne illa quidem divinantis esse dicebas; ven-
 tos aut imbreis impendentes quibusdam præsentis efig-
 nis, in quo nostra quædam Aratea memorat: ea te pronun-
 tiata sunt, et hæc ipsa fortuita sunt, plerumque, enim, non
 semper eveniunt. Quæ est igitur, aut ubi versatur fortuitarum
 rerum præsentio, quam divinationem vocas? quæ enim
 præsentiri aut arte, aut ratione aut usu, aut coniectura pos-
 sunt, ea non divinis tribuenda putas, sed peritis. Ita relin-
 quitur, ut ea fortuna divinari possint, quæ nulla nec arte,
 nec sapientia provideri possunt: ut, in quis M. Marcellum
 illum, qui ter consul fuit, multis annis ante dixisset naufragio
 esse periturum, divinasset profecto nulli, enim arte alia
 id nec sapientia scire potuisset. Talium ergo rerum, quæ in
 fortuna pistis sunt præsentio, divinario est. Potestne igitur e-
 rum, quæ nobis habent rationem, quæ futuræ sint, ulla esse
 præsentio? quid est enim aliud fors, quid fortuna, quid casus
 quid eventus, nisi cum sic aliquid, accidit, si evenit, ut
 vel non cadere, atq; evenire, vel aliter cadere, atq; evenire,
 potuerit? quo modo ergo id, quod temere fit, casu, & 7
 volubilitate fortuna, præsentiri, & prædici potest? Medicis
 morbum ingravescentem ratione providet, insidias impe-
 rator, tempestates gubernator, & tamen hi ipsi, qui saluntur,
 qui nihil sine certa ratione opinantur, ut agricola cum flo-
 rem oleæ videt, bacam quoq; le visum putat: non sine rati-
 one ille quidem, sed nonnumquam tamen fallitur. Quod
 si falluntur ii, qui nihil sine aliqua probabili coniectura ac
 ratione dicunt; quid existimandum est de coniectura eor-
 um, qui extis, aut avibus, aut ostentis, aut oraculis, aut
 somniis futura præsentunt? Nondum dico, quàm hæc
 signa nulla sint, solum jecoris, corvi, cantus, volatus aquilæ,
 stellæ trajectio, voces furentium, torres, somnia: de qui-
 bus singulis dicam suo loco: nunc de universis. Qui potest
 provideri, quidquam futurum esse, quod neque causam
 habet ullam, neque notam, cur futurum sit? solis defectio-
 nes, itemque lunæ, prædicuntur in multos annos ab his, qui
 siderum cursum & motus numeris persequuntur: ea enim
 prædicunt, quæ natura necessitas perfectura est. Videntur
 constantissimo motu luna, quando illa e regione solis facta
 incurrat in umbram terræ, quæ est meta noctis, ut eam
 oblectari non esse sit: quandoq; eadem luna subjecta atque

oppo-

1. Eadem in litteris ratio est, reliquæque rebus quarum est disciplina. Man-
 nifestè hic litteræ ponuntur pro numeris. Sic Terent. Enochio; hoc
 periculum in litteris facit palæstra. Per litteras omnino intellego cle-
 mentia matheleos, quæ *μαθηματικά* vocant G. H. J. V. S. p. 11.
 2. Quomodo autem mentem. Sic editio V. Horii & Pith. & Pal. sec.
 nam pr. aut mentem, certe autem non mentem, quart. aut non mentem.
 vulgat. quomodo autem mentem.
 3. Ex Etruria arcessentur. Haud aliter Pall. quatuor, Pith. S. Victoris,
 ad quoque V. Horii: al. & arcessentur.
 4. Est qui dam Græcæ vulgaris in hanc sententiam. Sic meliores Pal-
 laoni eod. que Victoris, nam. et. & quart. non habent illud Græcæ,
 abestque eod. S. Victoris, ac Pithæarus desinitur illo vulgaris, le-

ctio communis, Est quidem Gr. vulg. &c.
 5. Vatem hunc perhibebo optimum. Est à Victorianis, item S. V. & Pith.
 Pall. tribus, nam secundum perhibebo, vulgata, perhibebo opti-
 mum.
 6. Vel non cadere atque evenire. Pall. meliores hos est. pr. & sec. ni-
 hil horum habent, nec e agnoscunt membranz Pithæi: equidem vel
 ea propter suspensa nihil sunt.
 7. Volubilitate fortuna. Liber S. Victoris *volubilitate*, quod mutat in
 mobilitate Gallicimus, sed malim alterum, firmatum omnibus Pal-
 laonis.
 8. Siderum cursum & motus. Ira solum Pithæanus, quippe Pall. qua-
 tuor, eod. S. Victoris; editioque Victoris non agnoscit illud cur-
 sum &c.

opposita soli, nostris oculis ejus lumen obscurat: quo in signo quæque errantium stellarum, quoque tempore futura sit, qui exortus quoque die signi alicujus, aut qui occasus futurus sit. hæc qui ante dicunt, quam rationem sequantur, vides. 1. Quæ futurarum inventurum, aut hereditatem venturam dicunt, quid sequuntur? aut in qua rerum natura venturum id futurum? à quod si hæc etiam quæ sunt ejusdem generis, habent aliquam talem necessitatem, quid est tandem, quod casu fieri, aut forte fortuna putemus? nihil enim est tam contrarium rationi, & constanti, quam fortuna: ut mihi ne in deum quidem cadere videatur, ut sciat, quid casu, & fortuito futurum sit. Si enim scit, certe illud eveniet. sin certe eveniet, nulla fortuna est, est autem fortuna, rerum igitur fortuitarum nulla est presentio. Aut si negas esse fortunam, & omnia, quæ fiunt, quæque futura sunt, ex omni æternitate definita dicis esse fatalia: muta definitionem divinationis quam dicebas presentionem esse rerum fortuitarum. si enim nihil fieri potest, nihil accideret, nihil evenire, nisi quod ab omni æternitate certum fuerit: est futurum ratio tempore: quæ potest esse fortuna? quæ sublata, qui locus est divinationis? quæ à te fortuitarum rerum est dicta presentio, quamquam dicebas, omnia, quæ fiunt, futuræ esse, fatalia continere. Ante sanè & plenum superstitionis fati nomen ipsum, sed tamen apud Stoicos de isto fato multa dicuntur, de quo alius: nunquid necesse est. Si omnia fato: quid mihi divinatio prodest? quod enim is, qui divinatio, prædicat, id verò futurum est: ut ne illud quidem sciam quale sit, quod? Dejotarum, necessarium nostrum, ex itinere aquila revocavit, qui nisi revertisset, in eo conclavi ei cubandam fuisset, quod proxima nocte corrui; ruina igitur oppressus esset. At id nunc si fatum fuerat, effugisset: nec si non fuerat, in eum casum incidisset. Quid ergo adjuvat divinatio? aut quid est, quod me moveat aut fortes, aut extra à tur illa prædicatione? si enim fatum fuit, classeis populi Rom. bello Punico primo, alteram naufragio, alteram à Pœnis depressam interire: etiam si tripudium solistimum palli fecissent, L. Junio, & P. Clodio consulibus, classis tamen interirent. Sin, cum auspiciis obtemperatum esset, interirent classes non fuerunt, non interierunt fato, vultus autem omnia fato, nulla igitur est divinatio. Quod si fatum fuit bello Punico secundo exercitum populi Rom. ad lacum Turanienum interire: 5. num id mutari potuit, si Flaminius consal iis signis, iisque auspiciis quibus pugnare prohibebatur, paruisset? certe potuit. Aut igitur non fato interire exercitus: mutari enim fata non possunt: aut si fato; quod certe vobis ita dicendum est: etiam si obtemperasset auspiciis, idem eventum fuisset. Vbi est igitur divinatio ista Stoicorum? quæ, si fato omnia fiunt, nihil nos admonere potest, ne cautores simus. quoque enim modo nos gesserimus, fiet tamen illud, quod futurum est, sin autem id potest fieri, nullum est fatum, ita ne divinatio quidem, quod omnia ea rerum futurarum est. Nihil autem est pro certo futurum, quod potest aliqua prociatione accidere ne fiat. Atque ego ne visum quædam arbitror esse nobis futurarum rempnsentiam. Quæ enim vita fuisset Piramo, si ab adolescentia scisset quos eventus senectutis esset habiturus? Abeamus à fabulis propiora videamus. Clarissimorum hominum nostræ civitatis gravissimos exitus in Consolatione collegimus. Quæ igitur? ut omittamus superstitioses, M. Tullio Cæsarum putas utile fuisse, tum, cum maximis opibus, fortuna

nisque florebat, scire, sibi, interfecto Publio filio, exercitumque delicto, trans Euphratem cum ignominia, & dedecore esse pereandum? An Cn. Pompejum censet, tribus suis consolatibus, tribus triumphis, maximarum rerum gloria lætaturum fuisse, si scisset se in solitudine Aegyptiorum trucidatum iri, amisso exercitu: post mortem vero ea consecuturam, quæ sine lacrymis non possumus dicere? Quid verò Cæsarem putamus? si divinasset fore, ut in eo senatu, quem majore ex parte ipse cooptasset, & in curia Pompejana, ante ipsius Pompeji simulacrum, tot centurionibus suis insperantibus, à nobilissimis civibus, partim etiam à se omnibus rebus ornati, trucidatus ita jaceret, ut ad ejus corpus non modò amicorum, sed ne servorum quidem quisquam accederet; quo cruciatu animi vitam acturum fuisset? Certe igitur ignoratio futurorum malorum, utilior est, quam scientia. Nam illud quidem dici, præsertim à Stoicis, nullo modo potest: NON ISSER ad arma Pompejus: non transisset Crassus Euphratem, non suscepisset bellum civile Cæsar, non igitur fatales exitus habuerunt, vultus autem evenire omnia fato, nihil ergo illis profuisset divinare: atque etiam omnem fructum vitæ superioris perdidissent, quid enim posset iis esse latum, exitus suos cogitantibus? Ita, quoquod se vererint Stoici, jaceat necesse est omnis eorum solertia. Si enim id, quod eventurum est, vel hoc modo, vel illo potest evenire: fortuna valet plurimum. Quæ autem fortuita sunt, certa esse non possunt. Sin autem certum est, quid quæque deire, quoque tempore futurum sit: quid est quod me adjuvent haruspices, cum res tristissimas portendi dixerint? Addunt ad extremum, omnia levius casura, rebus divinis procurari. Si enim nihil sit extra fatum, nihil levius re divina potest. Hoc sentit Homerus, cum querentem Jovem inducit, quod Sarpedonem filium à morte contra fatum eripere non posset. Hoc idem significat Græcus ille in eam sententiam versus:

Quod fore paratum est, ad summum exasperat Jovem.
Totum omnino fatum etiam Atellanio veru jure mihi esse irritum videtur, sed in rebus tam severis non est jocandi locus. Concludatur igitur ratio, si enim provideri nihil potest futurum esse eorum, quæ casu fiunt, quia esse certa non possunt: divinatio nulla est. Sin autem idcirco possunt provideri, quia certa sunt, & fatalia: rursus divinatio nulla est, eam enim tu fortuitarum rerum esse dicebas. Sed hæc fuerit nobis tanquam levium armatura, prima orationis excussio: nunc comminus agamus, experiamurque, si possumus contra commovere disputationis tuæ. Duo enim genera divinandi esse dicebas, unum artificiosum, alterum naturale. artificiosum consistere partim ex conjectura, partim ex observatione diuturna: naturale, quod animus arripere, aut exciperet extrinsecus ex divinitate, unde omnes animos haustos, aut acceptos, aut libatos haberemus. Artificiosa: divinatio illa, ferè genera ponebas, extispicium, eorumque, qui ex fulguribus, ostentisque prædicerent, tum augurum, eorumque, qui signis, aut omnibus uterentur, omneque genus conjecturæ in hoc ferè genere ponebas. Illud autem naturale, aut conculatione menti edi, & quasi fundi videbatur, aut animo, per formam sensibus, & curis vacuo, provideri. Duxisti autem divinacionem omnem à tribus rebus à deo à fato, à natura. Sed tamen cum explicare nihil posses, pugnasti commentitorum exemplorum mirifica copia. De quo primum hoc licet dicere, hoc ego philosophi non arbitror, vestibus uti, qui aut casu veri, aut malitia

1. Quæ futurarum inventurum, Subintelligi, alterius, vel aliquem, inquit Grotius, ut Lambinus quamvis libris omnibus reclamantibus reponeatur, inventurum sit.
2. Quæ futurarum quæ sunt ejusdem generis. Est ab editione Victorii, alibi etiam & Pall. & Grot. etiam vulgatur passim, quæ si est quæ futurarum hominibus.
3. Divinationem necessarium nostrum. Non aliter Pall. quæ duos, Pich. S. Victorii requæ à Victorio alii familiariter nostrum, cur oblecto?
4. Anale prædicitis? Pal. pr. & Pich. in nos dicit non male, nam dicit, et Apollinis vacuum oraculorumque, sic supra lib. I. cap. 40. fu-

ra dicebant, & cap. sequenti: conjectura quæ esset futura dicebat. Grotius etiam.
5. Non id videri potuit. Vulgata scripura mutari, sed algerum hæreticam Pall. in Pich. in edit. Victorii.
6. In curia Pompejana. Lectio communis Pompejana, sed prior est in omnibus Pall.
7. Nihil levius re divina potest, quod est in Pichæano, vulgata, nihil levius de re divina potest.

malitia falsi, fictique esse possunt. Argumentis, & rationibus oportet, quare quidque ita sit, docere, non eventis, his præsertim, quibus mihi liceat non credere. Ut ordiar ab haruspicina, quam ego resp. causa, communisque religionis, colendam censeo: sed soli sumus: licet verum exquirere sine invidia, mihi præsertim de plerisque dubitanti inspiciamur, si placet, exta primùm. Persuaderi igitur cuiquam potest ea, quæ significari dicuntur extis, cognita esse ab haruspicibus observatione diuturna? quam diuturna ista fuit? aut quam longinquo tempore obiterari potuit: aut quo modo est collata inter ipsos, quæ pars inimicis, quæ pars famularum esset: quod fissum, periculum: quod commodum aliquod ostenderet? an hæc inter se haruspices Etrusci, Elii, Ægyptii. Pæni contulerant? At id præterquam quod fieri non potuit, ne fingi quidem potest. alios enim alio more videmus exta interpretari, nec esse unam omnium disciplinam. Et certè, si est in extis aliqua vis, quæ declarat futura, necesse est, eam aut cum rerum natura esse conjunctam, aut conformari quodam modo numini deorum. Atqui divina cum rerum natura tanta, tanque præclara in omneis partibus, motusque diffusa, quid habere potest commune? non dicam vilitatem fel. (sunt enim, qui vel arguissimam hæc exta esse dicant) sed tauri optimi jecur, aut cor, aut pulmo, quid habet naturale, quod declarare possit, quid futurum sit? Democritus tamen non incitè nugatur ut physicus: quo genere nihil arrogantius.

Quod est ante pedes nemo spectat: cali scrutantur plagas.

Verùm istamen habitu extorum, & colore declarari censeo, hoc duntaxat: pabuli genus, & earum rerum, quas teræ proceat, vel ubertatem, vel tenuitatem: salubritatem etiam, aut pestilentiam: extis significari putat. O mortalem beatum! cui certò scio ludum numquam defuisse. Huncce hominem tantis delectatum esse nugis, ut non videret, tum futurum id verisimile, si omnium pecudum exta eodem tempore in eundem habitum se, coloremque converterent? sed si eadem hora alix pecudis jecur nitidum, atque plenum est, alia horridum, & exile: quid est quod declarari possit habitu extorum, & colore? an hoc ejusdem modi est, quale Phœcydæum illud quod est à te dictum? qui cum aquam vidisset ex puteo hausitam, terræ motum dixit futurum. Varum, credo, impudenter, quòd cum factus esset motus, dicere audent, quæ vis id effecerit. etiamne futurum esse, a quæ jugis colore præsentunt? multa istiusmodi dicuntur in *scholis*: sed credere omnia vide ne non sit necesse. Verùm sint sanè ista Democritea vera, quando ea nos extis exquirimus? aut quando aliquid ejusmodi ab haruspice, inspectis extis, audivimus ab aqua, aut ab igni pericula monent: tum hereditates, tum damna denuntiant: fissum familiare, & vitale tractant: caput jecoris ex omni parte diligentissimè considerant: si verò id non est inventum, nihil putant accidere potuisse tristius. Hæc observari certè non potuerunt, ut supra docui. sunt igitur *res inventa*, non *vestibata*, si est ars nulla rerum incognitarum. Cum rerum autem natura quam cognationem habent? quæ ut uno consensu juncta sit, & continens, quòd video placuisse Physicis, etique maximè, qui omne, quòd esset, unum esse dixerunt: quid habere mundus potest cum thesauri inventionem conjunctum? si enim extis, pecunias mihi amplificatio ostenditur, idque sit natura: primùm exta sunt conjuncta mundo: deinde meum lustrum natura rerum continetur. Nonne pudet physicos hæc dicere? Ut enim jam sit aliqua 2 in natura rerum cognatio, quam esse concedo: multa enim Stoici colligunt: nam & musculorum jecuscula bruma dicantur augeri, & pulejum aridum florescere ipso brumali die, & inflatas rumpi vesti-

culas, & semina malorum, quæ in iis mediis inclusa sint, in contrarias partes se vertere: jam nervos in fidibus aliis pulsibus resonare alios: ostreisque, & conchyis omnibus contingere, ut cum luna pariter crescant, pariterque decrescant: arboresque ut hyemali tempore, cum luna simul senescentes, quia tum exsiccatæ sint, non possunt cadi putentur. quid de fretis, & aut de marinis ætibus plura dicam? quorum accessus, & recessus luna motu gubernantur. Sexta licet ejusmodi proferri, ut distantium rerum cognatio naturalis appareat. Demus hoc, nihil enim huic disputationi adveniat. num etiam, si fissum ejusdammodi fuerit in jecore, luctum ostenditur? 3 qua ex conjunctione naturæ, & 4 quasi consensu, atque consensu, quam *avpavēda* Græci appellant, convenire potest, aut fissum jecoris cum iucello meo, aut meus quæsticulus cum caelo, terra, rerumque natura? concedam hoc ipsum, si vis, etsi magnam jacturam cause fecero, si ullam esse convenientiam naturæ cum extis concessero: sed tamen eo concessio, quod evenit, ut is qui *impetire* velit, convenientem hostiam rebus suis immolet? hoc erat, quod ego non rebar posse dissolvi. At quæm festivè dissolvitur. Pudet me non tui quidem, cujus etiam memoriam admiror, sed Chryssipi, Antipatri, Posidonii, qui idem istuc quidem dicunt, quòd est dictum à te, AD NOSTRAM deligendam ducem esse vim quamdam sententiam, atque divinam, quæ toto confusa mundo sit. Illud verò multo etiam melius, quòd & a te usurpatum est, & dicitur ab illis: cum immolare quisquam velit, tum fieri extorum mutationem, ut aut abis aliquid aut supersit: deorum enim numini parere omnia. Hæc, mihi jam crede, *ne ancilæ quidem existimant*. An censes, eundem vitulum, si alius delegerit, sine capite jecur inventurum: si alius, cum capite? hæc recessio capitis, aut accessio subitane fieri potest, ut se exta ad immolatoris fortunam accommodent? non perspicitis, *aleam* quamdam inesse hostiis deligendis, præsertim cum res ipsa doceat: cum enim tristissima exta sine capite fuerint, quibus nihil videtur esse dirius: proxima hostia litatur sæpe pulcherrimè. Ubi illa minx superiorum extorum? aut quæ tam subito facta est deorum tanta placatio? Sed alters, in tauri optimi extis, immolante Cesare, cor non fuisse: id quia non potuerit accidere, ut sine corde vestima illa viveret, judicandum esse tum interisse cor, cum immolaretur. Qui sit, ut alterum intelligas, sine corde non potuisse bovem vivere: alterum non videas, cor subito non potuisse nescio quòd *avolare*? ego enim possum vel nescire, quæ vis sit cordis ad vivendum, vel suspicari, contactum aliquo morbo, bovis, exile, & exiguum, & vietum cor, & dissimile cordis fuisse. Tu verò quid habes, quare putes, si paullo ante cor fuerit in tauro optimo, subito id in ipsa immolatione interisse? an, quòd aspexit vestitu purpureo ex corde Cesare, imple corde privatus est? *urbem* philosophiæ, mihi crede, *prodesis*, dum castella defenditis. Nam, dum haruspicina veram esse vultis, physiologiam toram pervertitis. Caput est in jecore, cor in extis: jam abscedet, simul ac molam, & vinum insperferis. deus id eripiet, vis aliqua conficiet, aut exedet. Non ergo omnium interitus, atque obitus natura conficiet: & erit aliquid, quòd aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum subito occidat. Quis hoc *Physicus* dixit umquam? haruspices dicunt. His igitur, quàm physicis, potius credendum existimas? Quid cum pluribus diis immolatur qui tandem evenit, ut *litetur* a litis, aliis non litetur? quæ autem inconstantia deorum est, ut primis minentur extis, bene promittant secundis? aut tanta inter eos dissensio, sæpe etiam inter proximos, ut Apollinis exta bona sint, Dianæ non bona? quid est tam perspi-

1. Extis significari putat. Pall. omnes & S. Victoris putat, ut suspicet has tres voces manasse ab librar. is, & delendas.

2. In natura rerum cognatio. Omnes Pall. & S. Victoris sententiæ, sed facilis est intere unius transpositio: itaque Lambinus heic fluctus extis in symulis.

3. Quæ ex conjunctione naturæ. Sic editi à Victorio & Pall. duo meliores, nam text. & quæ. cognatione, ut vulg.

4. Quæ consensu. Pal. prim. accensu. ut loisan voluerit vitare repetitiones similis syllabæ aut horum.

perspicuum, quam, cum fortitudo hostis adducantur, talia cuique exta esse, qualis cuique obtigerit hostia? At enim id ipsum habet aliquid divini, quæ cuique hostia obtingat: tanquam in tortibus, quæ cui ducatur. Mox de tortibus, quamquam tu quidem non hostiarum casum confis, mas tortium similitudine, sed *infirmis fortis* collatione hostiarum. An cum in Aquimelum milimus qui afferat agnum, quem immolemus: is mihi agnus offertur, qui habet extra rebus accommodata, & ad eum agnum non est, sed duce deo servus deducitur? nam si casus in eo quoque dicit esse, quasi sortem quandam cum deorum voluntate conjunctam; doles tantam Stoicos nostros Epicureis irridentis sui facultatem dedisse, non enim ignoras, quam ista deideant. Et quidem illi facilius facere possunt, deo enim ipsos *joventis causa* induxit Epicurus perlicidos, & perflabilis, & habitantibus, tanquam inter duos lucos, sic inter duos mundos, propter metum ruinatum: eosque habere putat eadem membra, quæ nos, nec usum ullum habere membrorum. Ergo is circuitione quadam deos tollens, recte non dubitat divinationem tollere. Sed non, ut hic sibi constet, item Stoici. Illius enim deus nihil habens nec sui, nec alieni negotii, non potest hominibus divinationem impertire. veterem autem deum potest non impertire, ut nihil lo mōdis mundum regat, & hominibus consulat. Cur igitur vos 3 inditis in e's captiones, quas numquam explicitis? ita enim, cum magis properant, concludere solent: Si dii sunt, est divinatio, sunt autem dii, est ergo divinatio. Multo est probabilius; non est autem divinatio, non sunt ergo dii. Vide, quam temerè committant, ut, si nulla sit divinatio, nulli sint dii, divinatio enim perspicuè tollitur, deos esse, retinendum est. Atque hac extispicium divinatione sublata: omnis haruspicia sublata est, *offensa* enim sequuntur, & fulgura, valet autem in fulguribus observatio diuturna; in offensis ratio plerumque conjecturaque adhibetur. Quid est igitur, quod observatum sit in fulgure cœlato in xvi. parteis dividerunt Etrusci, facile id quidem fieri, quatuor, quas nos habemus, duplicare: post idem iterum facere, ut ex eo dicerent, fulmen quæ parte venisset, primam id quid interest? deinde quid significat? nonne perspicuum ait, *ex prima admiratione* hominum, quod lo nitus, iactulque fulminum extimuisse, credidisse ea esse reterum omnium præpotentem Jovem? itaque in nostri commentarii scriptum habemus: JOVE TONANTE, PYLORANTE, COMITIA POPULI HABERE NEFAS. Hoc fortis sic reip. causa constitutum est, comitiorum enim non habendorum causas esse voluerunt. Itaque comitiorum solum vitium est, fulmen: quod idem omnibus rebus optimam auspiciam habemus, si sinistrum fuit. Sed de auspiciis alio loco, nunc de fulguribus. Quid igitur minus à Phisicis dici debet, quam quidquam certi significari rebus inest? non enim te puto esse eum, qui Jovi fulmen fabricatos esse Cyclops in Ætna putes, nam esset mirabile, quomodo id Jupiter toties jaceret, cum unum haberet. Nec vero fulminibus homines, quid aut faciendum esset, aut cavendum, moneret, placet enim Stoicis, eos anhelitus terræ, qui ita gidi sint, cum fluere cœperint, ventos esse: cum au-

tem se in nubem induerint, ejusque tenuissimam quamque partem cœperint dividere, atque disumpere, idque crebrius facere, & vehementius, tum 4 & fulgura & tonitrua existere: si autem nubium confictu ardor expressus se emiserit, id esse fulmen. Quod igitur in natura, nulle constantia, nullo rato tempore videmus effici, ex quo significacionem rerum consequentium quærimus? Scilicet, si ista Jupiter significaret, 5 tam multa frustra fulmina emitteret, quid enim proficit, cum in medium mare 6 fulmen jecit? quid, cum in altissimos montes? quod plerumque fit quid, cum in desertas solitudines? quid, cum in earum gentium oras in quibus hæc nec observantur quidem? At *inventum est caput in Tibri*. Quasi ego autem aliquam istorum esse negem divinationem nego, cœli enim distributio, quam antè dixi, & certarum rerum notario docet, unde fulmen venerit, quod concesserit: quid significet autem, nulla ratio docet. Sed urges me meis verbis:

*Nam pater altitonam stellante nexu olympo,
Ipse suos quondam tumulos, ac templa petivi,
Et Capitolini injecei sedibus ignis.*

Tum Statua Nææ, tum simulacra deorum, Romulusque & Remus cum altrice bellua, 7 vi fulminis isti conciderunt, deque his rebus haruspicum existerunt responsa verissima. Mirabile autem illud, quod eo ipso tempore, quod fieret judicium conjurationis in senatu signum Jovis bienio post, quam erat locatum, in Capitolio collocabatur. Tu igitur animum induces, (sic enim tecum agebas) causam istam & contra facta tua, & contra scripta defendere? *Frater es, eò veror*. Verum quid tibi hic tandem nocet? resne, quæ talis est: an ego, qui verum explicari volo? Itaque nihil contra dico: à te rationem totius haruspiciæ peto. Sed te mirificam in larebram coniecisti. Quod enim intelligeres, 8 fore, ut pretererem, cum ex te causas uniuscujusque divinationis exquiretem, multa verba fecisti, te cum res videres, *rationem causam, non quæres*: qui fieret, non cur fieret, ad rem pertinere. Quasi ego aut fieri concederem, aut esset philosophi, causam cur quidque fieret, non quæres. Et eo quidem loca & prognostica nostra pronuntiabas, & genera herbarum, scammoneam, aristolochiamque radicem, quasum causam ignorares, vim & effectum videres. Dissimile totum, nam & prognosticorum causas persecuti sunt & Boëthius Stoicus, qui est à te nominatus, & noster etiam Polidonius, est causa non reperiant istarum rerum, res tamen ipse observari, 9 animadvertique potuerunt. Nææ vero statua, aut æra legum de cœlo tacta, 10 quid habent observatum, ac vetustum? Pinarii Nææ nobiles: à nobilitate igitur 11 periculum, hoc tam callidè Jupiter cogitavit. Romulus lætens fulmine ictus: *urbi igitur periculum* ostenditur, ei, quam ille condidit, quam scite per notas nos certiores facit Jupiter? At eodem tempore signum Jovis collocabatur quo conjuratio indicabatur. Et tu scilicet mavis, numine deorum id factum, quam casu arbitrari? & redemptor, qui columnam illam de Cotta, & de Torquato conduxerat faciendam, non inertia, aut inopia tardior fuit, sed à diis immortalibus 12 ad istam horam reservatus est? non equidem plane despero ista esse vera, sed nescio, & ducere

III 5

1. *Tongram in fortibus*. Pal. pr. *fortibus*, quod non fortuitum fuisse videtur, sicut in eadem forma expressit.
2. *si casus in eo*. E. Vulgati *casus*, sed alterum erat in Pall. omnibus observantem item scripti Victoriani.
3. *Induta in eum captiva*. Sic Pal. pr. & sec. item S. V. et. antiquus *Induta in eum*, alii editores; quod & displicet P. Manur. led non habet suffragantes membranas, ideoque jure se ei opposuit M. Ch. Reus, cui iniquum videbatur recipi à Lambino in contextum metum coniecturam.
4. *si fulgura, & tonitrua*. Editio Victorii & S. Victorii, *fulgorop*. Pal. pr. & sec. *fulgor*, tert. *fulgorum*, quart. *fulgora*.
5. *tonitrua frustra fortis causa emittitur*. Pall. pr. ac sec. immo ont neptionem, *fulmina un emittitur*. & hoc verum est non ausus tamen admittre in contextum, quod & alteri scripturæ locus esse san- Ali, neque discordarent editiones.

6. *Fulgura jecit*. Ita Pall. tres, ita editio Victorii, ita membranz S. Victorii, neque abie noster tert. quum quod 5, *injecit*, editi, *facti*.
7. *Vi fulminis isti*. Pal. pr. tert. quart. *et fulminis isti*.
8. *Fortis pretererem, cum, &c.* Est à Pall. quatuor, misrorque hæcenas obtinuisse *pretererem*, cum; lectionem in sicetam, præ nostra.
9. *Animadvertique potuerunt*. Ita Pal. pr. & sec. nam tert. ac quart. item S. Vict. ubi ma voce carent; quam tamen expressit etiam editio Victorii, alii enim, *passiva*.
10. *Quid habent observatum: ac vetustum?* D. R. nguit G. Helmius quid habent? *Observatum ac vetustum*. Pinarii, E. p. piace.
11. *Periculum, hoc tam callidè Jupiter*. Sic Pall. & S. Victorii, editi hæcenas tamen forsitan adhuc incerpungend. m: *periculum hoc, item callidè*, nisi malimus, *callidè*, quomodo S. V. et. codex.
12. *Ad istam horam reservatus est?* Vulgati delitebatur illo ræ; quod eici è Pall. S. Victorii, & Victoriana editione. 1. 2. 3. 4.

discreta te volo. Nam cum mihi quaedam casu viderentur sic evenire, ut praedicta essent à divinantibus: dixisti multa de casu, ut, *Venerium jaci posse casu, quatuor talis jactis?* quadringentis, centum Venerios non posse casu consistere. Primum nescio, cur non possint; sed non pugno: abundas enim similibus; habes & *responsione pigmatorum, & rostrum suu, & alia permulta.* Idem Carneadem fingere dicis de *capite Pansu.* Quasi non potuerit id evenire calo, & non omni marmore necesse sit inesse vel Praxiteles capite illa enim ipsa efficiuntur detractio; nec quidquam illuc afferitur à Praxiteles: sed cum multa sunt detracta, & ad lineamenta oris perventum est, tum intelligas, illud quod jam expositum sit, intus fuisse. potest igitur tale aliquid etiam sua sponte in lapicidinis Chlorum extitisse. Sed sit hoc fictum, quid? in nubibus numquam animadvertisti leonis formam, aut hippocentauri? Potest igitur, quod modo negabas, *veritatem casu imitari.* Sed quoniam de extis, & fulguribus iatis est disputatum, ostenta restant, ut tota haruspicina sit perit, actata. *Mula portus prolatu est à te: res mirabilis, propterea quia non sapie si: sed si fieri non potuisset, factum non esset.* Atque hoc contra omnia ostenta valeat; nunquam, quod fieri non poterit, esse factum: si potuerit, non esse mirandum. *CAYSARYM* enim ignoratio in re nova mirationem facit, eadem ignoratio si in rebus instituta est; non miramur, nam qui multum peperisse miratur, is, quo modo equa pariat, aut omnino quae natura partum ammantis faciat, ignorat, sed, quod crebro videt, non miratur, etiam si, cur fiat, nescit, & quod ante non vidit, id si evenit, ostentum esse censet. Utrum igitur, cum concepit maula, an cum peperit, ostentum est? conceptio contra naturam fortasse: sed partus propè necessarius. Sed quid plura? ortum videamus haruspicinae. sic facillimè, quid habeat auctoritatis, judicabimus. Tages quidam dicitur in agro Tarquinienis, cum terra araretur, & sulcus altius esset impressus, exiisse repente, & eum affatus esse, qui arabat. Is autem Tages, ut in libro est Etruscorum, pueri specie dicitur visus, sed *senilis fuisse prudentia* ejus ad spectu cum obstupuisse bubulicus, clamoremque majorem cum admirati, ne edidisset, concursum esse factum, totamque brevi tempore in eum locum Etruriam convenisse: tum illum plura locutum multis audientibus, qui omnia ejus verba exciperent, litteris que manda verint: omnem autem orationem fuisse eam, qua haruspicina disciplina contineretur; eam postea crevisse rebus novis cognoscendis, & ad eadem illa principia referendis. Hæc accepinus ab ipsius hæc scripta conservant: hunc fontem habent disciplinæ Num ergo opus est ad hæc referenda Carneadem? num Epicuro? Est ne quisquam ita despicens, qui credat extitatum esse, deum dicam, an hominem? si deum, cur se contra naturam in terram abdidit, ut patefactus aratro lucem adspiceret? Quid? idem nonne poterat deus hominibus disciplinam superiore loco tradere? Si autem homo ille Tages fuit, quoniam modo potuit *terra oppressus vi verè?* unde porro illa potuit, quæ docebat alios, ipse didicisset? sed ego insipientior, quàm illi ipsi, qui ista credunt, qui quidem contra eos tam diu disputem. Verus autem illud Catonis admodum scitum est, *QUI MIRARI SE AJEBAT. QUOD NON RIDERET HARVSPER, HARVSPICEM CVM VIDISSET.* Quota enim quæque res evenit prædicta ab illis? aut si evenit quippiam, quid afferri potest, cur non casu id evenit? *Rex Prusias, cum Annibali a pud eum ex-*

sulanti depugnari placeret, negabat se audere, quod exta prohiberent. *An tu, inquit, caruncula vultuina maris, quàm imperatri veteri credere? Quid? ipse Caesar, cum à summo haruspice nonneretur, ne in Africam ante brumam transmitteret, nonne transmisit? quod ni fecisset, duo in loca omnes adversariorum copiarum convenissent. Quid ego haruspicum responsa commemorem, (possum equidem innumerabilia) quæ aut nullos habuerunt exitus aut contrarios? Hoc civili bello, dii immortales, quàm multa luserunt? quæ nobis in Græciam Roma responsa haruspicum missa sunt? quæ dicta Pompejo? etenim ille admodum exis, & ostentis movebatur. Non lubet commemorare, nec verò necesse est, tibi præferri, qui interfuisti, vides tamen omnia ferè contra, ac dicta sunt, evenisse. Sed hæc hæc tenus, nunc ad ostenta veniamus. Multa me consule à me ipso scripta recitati; multa ante Maricum bellum à Siffena collecta attulisti; multa ante Lacedæmoniorum malam pugnam in Leuctis à Callisthene commemorata dixisti, de quibus dicam equidem singulis quosd utile videbitur: sed dicendum etiam est de universis. Quæ est enim ista à diis profecta significatio, & quasi denuntatio calamitatum? & quid autem volunt ea dii immortales primum significantes, quæ sine interpretibus non possumus intelligere? deinde ea, quæ cavere nequeamus? At hocne homines quidem prohi faciunt, ut amicis impendentem calamitatem prædicant, quas illi effugere nullo modo possunt. ut medici, quamquam intelligunt saepe, tamen nunquam ægris dicunt illo morbo eos esse morituros. *OMNIS ENIM PRÆDICTIO* mali tum probatur, cum ad prædictionem cautio adiungitur. Quid igitur aut ostenta aut eorum interpretes, vel Lacedæmonios olim, vel nuper nostro adjuverunt? quæ si signa deorum putanda sunt, cur tam obliqua fuerunt? si enim, ut intelligeremus, quid esset eventurum, præter declarari oportebat, aut ne oculis quidem, si ea sciri volebant. Jam verò conjectura omnis, in qua nititur divinitus, ingenis hominum in multas, ac diversas, aut etiam contrarias partes saepe deducitur. Ut enim in *causis judicialibus* alia est conjectura accusatoris, alia defensoris, & tamen utriusque credibilis: sic in omnibus his rebus, quæ conjectura investigari videntur, anceps reperitur oratio. Quas autem res tum natura, tum casus affert, nonnunquam etiam errorem creat similitudo: magna stultitia est earum rerum deos tacere effatores, causas rerum non querere. Tu votes hocotios credis Lebadix vidisse ex gallorum gallinæ eorum cantu, victoriam esse Thebanorum, quia galli victi silere solebant, canere victores. Hoc igitur per gallinas Jupiter tanquam civitati signum dabat? An illa aves, nisi cum vicerint canere non solent? At tum canebant, nec vicerant. Id enim inquires, ostentum. Magnum verò: quasi pisces, non galli cecinerint, quod autem est tempus, quo illi non canent, vel non exturum, vel duntum? quod si victores alacritate, & quasi lætitia, ad canendum excitantur: potuit accidisse alia quoque lætitia, qua ad cantum moverentur. Democritus quidem optimis verbis causam explicat, cur *ante lucem galli canant*, depulso enim de pectore, & in omne corpus diviso, & 4. munito cibo, canis edere, quiete satiatos: qui quidem *silensio noctu*, ut ait Ennius, *5. favent faucibus rufu cantu, plausuque preuunt alas.* Cum igitur hoc animal tam sit canorum sua sponte, quid in mentem venit Callistheni dicere, deos gallis signum dedisse cantandi, cum id vel natura, vel casus efficere potuisset? *Sanguinem pluisse tenatu nuntiatum est, Atiarum etiam fluvium**

1. *Quod ante non vidis.* Est ab editione Victoriana & Pall. quatuor. prius colligunt, quod autem non vidis.
2. *Ubi in loca somnes ego.* Vulgati, *num in locum, sed præter Pall. & editionem Victorianam*, in quo extat alterum: si que etiam S. Victoris, nisi quod ut, non in loca.
3. *Quod autem velans ea dii, &c.]* Sic Pall. omnes & S. Victoris, neque re: edit. Victoriana editio, quàm quod ipsa, ea velans dii. le quo vulgati, qui autem ea velant.

4. *Misficate eia.* Est à Victoriana, cui succurrunt ultro Pall. prim. ac loc. nam terti, & quatuor. misficate, quomodo alie editiones, in eptè.
5. *Favent faucibus rufu cantu.* Est à Victoriana alique edit. solimmodò distinet o est à Gulielmo nam *favent faucibus rufu cantu*, &c. Victoriana *favent eant du rufu cantu*, P. Manutius, Lamb. nus, Brantius mihi ut rectè nam *favent eant*, est *canere: ut favere linguæ*, omniari Verbis bene; non tacere, ut vult Petrus Maufus. hæc Gulielm.

fluvium fluisset sanguine; deorum sudasse simulacra; nam censes his nuntis Thalicum, aut Anaxagoram aut quemquam physicum crediturum fuisse? nec enim sanguis, nec ludor, nisi e corpore est, sed & decoloratio quorundam ex aliqua contagione terrena maxime potest sanguinis similis esse, & humor allapsus extrinsecus, ut in rectoris videmus auro, sudorem imitari. Argue hæc in bello plura & majora videntur temerarios: eadem non tam animadvertuntur in pace. accedit illud etiam, quod in metu & periculo tam creduntur facilius, tum finguntur impunitis. Nos autem ita leves atque inconsiderati sumus, ut, si mures cotrosferint aliquid, quorum est opus hoc unum, inontrum putemus, ante verò Marficam bellum, quod cypeos Lanuvii, ut à te est dictum, mures rosisserint, maximum id portentum haruspices esse dixerunt, quasi verò quidquam intersit, mures, diem noctem aliquid rodentes, sicut a cribra cotrosferini. Nam si ista sequimur, quod Platonis Politiam nuper apud me mures cotrosferint de re p. debuit pertimere: aut, si Epicuri de voluptate liber totus esset, putarem annonam in macello cariorum fore. An verò illa nos terrent, si quando aliqua portentosa aut ex peccate aut ex homine nata dicuntur? quorum omnium, ne sim longior, una ratio est. quidquid enim oritur, quodsecumque est, causam habere à natura necesse est: ut etiam si præter consuetudinem extiterit, præter naturam tamen non possit existere. Causam igitur à natura investigato in re nova atque admirabili, si potes, si nullum repereris: illud tamen exploratum habeto nihil fieri potuisse sine causa: & cumque errorem, quem tibi rei novitas attulerit, natura ratione depellito, ita te nec terræ tremitus, nec cœli directio, nec lapideus, aut languineus imber nec trajectio fluminis nec facies visæ terrebeunt. Quorum omnium causas li à Chrystippo quaeram, ipse illi divinationis auctor numquam illa dicit facta fortuito, naturalemque rationem omnium reddet, nihil enim fieri sine causa potest: nec quicquam sit quod fieri non potest? nec, si id factum est, quod potuit fieri, portentum debet videri, nulla igitur portenta sunt. Nam si, quod satis sit, id portentum putandum esse, sapientem esse portentum est, sapiens enim mulam peperit, arbitrator, quam sapientem fuisse, illa igitur ratio concluditur, nec id, quod non potuerit fieri, factum unquam esse: nec, quod potuerit, id portentum esse: ita omnino nullum esse portentum, quod etiam conjector quidam & interpretamentorum non incite respondisse dicitur ei, qui cum ad rem retulisset, quasi ostentum, quod anguis domi & verrem circumiectus fuisset, non esset, inquit, stentum, sanguinem de circumiecto lavisset. Hoc ille responso satis aperte declaravit, nihil habendum esse portentum, quod fieri possit. C. Gracchus ad M. Pomponium scripsit, duobus anguibus domi comprehensis, haruspices à patre conyosatos. Qui magis anguibus, quam lacertis, quam muribus? qui sunt hæc, quotidiana, angues non item quasi verò referat, quod fieri potest, quam id sepe fiat. Ego tamen miror, si emissio feminæ anguis mortem afferbat. T. Graccho: emissio autem matris anguis erat mortifera Cornelie, cur alterutra emiserit, nihil enim scribit respondere haruspices si neuter anguis emissus esset, quid esset futurum. At mors insecuta Gracchum est, causa quidem, credo, aliqua morbi gravioris, non emissione serpentis, neque enim tanta est infelicitas haruspicum, ut ne casu quidem unquam fiat, quod fa-

turum illi esse dixerint. Nam illud miraret, si crederem, quod apud Homerum Calchante dixisti ex passerum numeris belli Troiani annos auguratum: de cuius conjectura sic apud Homerum, ut nos otiosi convertimus, loquitur Agamemnon:

Ferte viri, & duros animo tolerate labores,
 Anguri ut nostri Calchantis fata queamus
 Scire, ratione habeant an vanos peborosus:
 Namque omnes memora portentum mente revertans,
 Qui non fuisse liquerunt lumina fati,
 Argol. cu præmia ut vestita est classibus Aulis,
 Qua Priamo cladem, & Troja postremo serabant:
 Non tuncum latice gelidos fumantibus aris,
 Aurigeri deum placente, numina tavus,
 Sub platano umbrifera fons unde emanat aquas,
 Vidimus immans specie, tortuque draconem
 Terribilem, Jovis ut pulsus penetraret ab ara:
 Qui platani in ramo solarum regimine sapios
 Corripuit pullos: quos cum consumeret octo,
 Nona super nemulo genitrix clangore volabat:
 Cui ferus immani lanxavit viscera morsu.
 Hinc ubi tara teneros volucres, matremque perennis,
 Qui lucis ediderat genitor Saturnus idem
 Abdidit, & duro formavit te mine saxo.
 Nos autem timidi stantes mirabile monstrum
 Vidimus in mediis deum vasferar aris.
 Tum Calchas hæc est fidenti voce locutus,
 Quendam serpentes subito obstupuisse Achivi?
 Nihil hæc portento delum dedit ipse creator,
 Tarda, & sera nimis: sed fama, ac laude perennis.
 Nam quot aves tetra matris dente videtis,
 Tot nos ad Trojam belli exanclabimus annos:
 Qua decimo cadet, & pona satibus Achivos.
 Edidit hæc Calchas: qua jam matura videtis.

Quæ tandem ista auguratio est ex passeribus, annorum portus, quam aut mensium, aut dierum? cur autem de passeribus conjecturam facit: in quibus nullum est monstrum de dracone silet, qui, id quod fieri non potuit, lapideus dicitur factus? postremo quid simile habet passeris annis? nam de angue illo, qui Sulla apparuit immolanti, utrumque memini, & Sullam, cum in expeditionem educurus esset, immolavisse, & anguem ab ara exiisse, eoq; die rem præclare esse gestam non haruspices consilio, sed imperatoris. Atque hæc ostentorum genera mirabile nihil habent, quæ cum facta sunt, tum ad conjecturam & aliqua interpretatiore vocantur: ut illa tritici grana in os pueri Midæ congesta: aut apes, quas dixisti in labris Platonis confestim pueri, non tam mirabilia sunt quàm conjecta bellæ quæ tamen vel ipsa falsa esse, vel ea quæ prædicta sunt, & fortuito cecidisse potuerunt. De ipso Roscio potest illud quidem esse falsum, ut circumligatus fuerit anguis, sed ut in cunis fuerit anguis, non tam est mirum, & in Selonio præsertim, ubi ad focum angues & nundinari solent. Nam quod haruspices responderunt, nihil illo clarius, nihil nobilius fore: miror, deos immortalis hystoria futuro claritatem ostendisse, nullam ostendisse Africano. Atque etiam à te Flaminiæ ostenta collecta sunt quod ipse, & equus ejus repente conciderit, non sanè mirabile hoc quidem, quod eveli primi hastati signum non poterit timide fortasse lignifer evellat

libat

1. Scipio filius. Pal. quatuor & S. Vici sa qu' n' nihil pejus.
 2. Insuper. Et si p'it. Editio V. Cori. p'it' neque locus Pal.
 3. Insuper. Et si p'it. Editio V. Cori. p'it' neque locus Pal.
 4. Insuper. Et si p'it. Editio V. Cori. p'it' neque locus Pal.
 5. Insuper. Et si p'it. Editio V. Cori. p'it' neque locus Pal.
 6. Insuper. Et si p'it. Editio V. Cori. p'it' neque locus Pal.

1. Insuper. Et si p'it. Editio V. Cori. p'it' neque locus Pal.
 2. Insuper. Et si p'it. Editio V. Cori. p'it' neque locus Pal.
 3. Insuper. Et si p'it. Editio V. Cori. p'it' neque locus Pal.
 4. Insuper. Et si p'it. Editio V. Cori. p'it' neque locus Pal.
 5. Insuper. Et si p'it. Editio V. Cori. p'it' neque locus Pal.
 6. Insuper. Et si p'it. Editio V. Cori. p'it' neque locus Pal.

lebat, quod fidei in fixerat. Nam Dionysii equus quid attulit admirationis, quod emerit ex flumine? quodque habuit a pes in iuba? sed quia brevi tempore regnare cepit, quod *acciderat casu*, vim habuit ostenti. At Lacedæmonii in Herculis fano arma sonuerunt, ejusdemque dei Thebis valvæ clausæ, subito se aperuerunt: eaque scuta, quæ fuerant sublimè fixa, sunt humi inventa. Horum cum fieri nihil potuerit sine aliquo motu, quid est cur divinitus ea potius, quam *casu facta* esse dicamus? At in Lyfandri statuarum capite Delphis existit corona ex asperis herbis, & quidem subita. Itane censet ante coronam herbæ existisse, quam conceptum esse semen? herbam autem asperam, credo, avium congestu, non humano fatu. Jam quicquid *in capite est*, id coronæ simile videri potest. Nam quod eodem tempore stellas aureas Castoris & Pollucis, Delphis positas, decidisse, neque eas usquam repetitas esse dixit: futurum id magis factum, quam æcorum videtur. Similiter verò Dodonæ improbitatem Historiis Græcis mandatam esse demiror. Quid minus micum, quam illum *2. monstruosissimam bistam* urnam evertisse, sorteis dissipavisse? Et negant historici Lacedæmoniiis ullum ostentum hoc tristius accidisse. Nam illa prædicta Veientium, si LACVS ALBIVS redundasset, illic in mare fluxisset, Romam peritura: si repressus esset, Vejos: 3. ita aqua Albana deducta ad utilitatem agræ suburbanæ, non ad arcem, urbemque retinendam. At paulo post audita vox est innotentis, ut providerent ne à Gallis Roma caperetur: ex eo 4. AIO LOQVENTI aram in nova via consecratam. Quid ergo AIVS illic loquens, quando eum nemo norat, aiebat, & loquebatur, & ex eo nomen invenit: posteaquam & sedem, & aram & ex eo nomen invenit, obmutuit? Quod idem dici de MONEBTA potest: à qua, præterquam de sue plena, quid unquam moniji sumus? Satis multa de ostentis, Auspicia restant, & forte ea, quæ dicuntur, non illa, quæ vancinatione funduntur, quæ oracula verius dicimus: de quibus tum dicemus, cum ad naturalem divinationem venerimus, restat etiam de Chaldæis, sed primum auspicia videamus. Difficilis auguri locus ad contra dicendum. Marfo fortasse, sed Romano facilissimus, non enim sumus ii nos augures, qui avium, reliquorumve signorum observatione futura dicamus: & tamen credo Romulum, qui urbem auspiciatò condidit, habuisse opinionem esse in providendis rebus augurandi scientiam. ERRABAT ENIM MULTIS IN REBUS ANTIQVITAS: quam vel usu jam, vel doctrina, vel vetustate immutatam videmus retineri autem & ad opinionem vulgi, & ad magnas utilitates recipi. MOS, RELIGIO, DISCIPLINA, & IVS AVGVRYM, COLLEGOI AVCTORITAS. Nec verò non omni supplicio digni P; Claudius L. Junius, consules, qui contra auspicia navigarunt, parendum enim fuit religioni: nec patrius mos tam contumaciter repudiandus. Jure igitur alter populi iudicio damnatus est: alter mortem sibi ipse concepit. Flaminius non paruit auspiciis: ut quæ perit cum exercitu, at anno post Paulus paruit: num minus cecidit in Cannensii pugna cum exercitu? etenim, ut sint

auspicia, quæ nulla sunt; hæc certe, quibus utimur sive tripudio, sive de celo *simulacra sunt auspiciorum*, auspicio nullo modo. QU FABI, O TE MIHI IN AVSPICIO ESSE VOLO; respondet, AVDIVI. hic apud majores nostros adhibebatur peritus, nunc quilibet. peritum autem esse necesse est eum, qui, silentium quid sit, intelligat, id enim *silentium* dicimus in auspiciis, quod omni vitio caret: hoc intelligere, perfectè auguris est: illi autem, qui in auspicio adhibetur, cum ita imperavit is, qui auspiciatur, 7 DICITO, SI SILENTIVM ESSE VIDERITVR; nec suspicari, nec circumspicere: statim respondet, SILENTIVM ESSE, VIDERI. Tum ille, DICITO, SI PASCVNTVR PASCVNTVR, QUÆ AVES, aut, ubi? Attulit, inquit, in caviis pullos is, qui ex eo ipso nominatur pullarius. Hæc sunt igitur avium intermentia Jovis: quæ pascuntur, necne, quid referi? nihil ad auspicia: sed quia, cum pascuntur, necesse est aliquid ex ore cadere, & terram pavire, *terripavium*, primò, post *terripodium* dictum est: hoc quidem & jam tripodium dicitur, cum igitur ossa cecidit ex ore pulli, tum auspicianti tripodium solistimum nuntiant. Ergo hoc auspiciis divini quidquam habere potest, quod tam sit coactum, & expressum? quo antiquissimos augures non esse usos argumentum est, quod de cretum collegi vetus habemus, OMNEM AVEM TRIPVDIVM FACERE POSSIT. Tum igitur. Sset auspicius, si modo ei esset liberum se ostendisse; tum avis illa videri posset interpret, & satelles Jovis, nunc verò inclusa in cavea & tam enecta, si in ossam pulvis invadit & si aliquid ex ore cecidit, hoc tum auspicius, aut hoc modo Romulum auspiciari solitum putas? Jam de celo servare non ipsos centes solitos, qui auspiciabantur? nunc imperant pullario, ille renuntiat, Fulmen sinistrum, 9 auspicius optimum habemus ad omnes res, præterquam ad comitia: quod quidem institutum *reip. causa est*, ut comitiorum vel in iudiciis populi, vel in urbe legum, vel in creandis magistratibus, principes civitatis essent interpretes. At Ti. Græchus interis Scipio, & Figulus, 10 quod tum augures iudicassent eos *vicio creatos esse*, magistratum se abdicaverunt. Quis negat augurum disciplinam esse? divinationem nego. At auspices divini quos cum Ti. Græchus propter mortem repentinam ejus, qui in prærogativa referenda subito concidisset, in senatum introduxisset, 11 non justum rogatorem iussisse dixerunt. Primum videtur in eum dixerim, qui rogator centuria fuisset: is enim erat mortuus: id autem sine divinatione, conjectura poterat erit, deinde fortasse casus, qui nullo modo est ex hoc genere tollendus. Quid enim scire Etrusci haruspices aut de *tabernaculo*, *de capto* aut de *pomerio iura* poterunt? equidem assentior C. Marcello potius quam App. Claudio: qui ambo mei collega fuerunt: excellentissimoque jus augurum, et si divinationis opinione principio constitutum sit, tamen postea *reip. causa* conservatum, ac retentum. Sed de hoc loco plura in aliis: nunc hæc tenens, externa enim auguria, quæ sunt non tam artificiosa, quam superstitiosa, videamus. Omnibus ferè *artibus* utuntur: nos admodum paucis, alia illis sinistra sunt, alia nostris.

Sole-

1. *Anse coronam herba vestigiis, quæ conceptum, &c.* Est à V. Floridatione, firm. in q. Pall. omnes & Liber S. Victor s. Ad vetus ceterorumque, aut etiam exiit ff. *quam herbarum conceptum, &c.*

2. *Monstruosissimam bistam.* In istud est ab isdem libris, vulgò monstruosissimam.

3. *Itaque aqua Albana, &c.* Lamb. locum asterisco insignivit sustulit, quod in h. variantur missi, & sententia belle coherere videretur.

4. *Aio loquens.* Paullos Merula in Britannis suis monet restituendum, *Aio loquens* non heic solum, sed aliis Ciceronis locis, faciet id qui voluit, non ego: & si videro liberos quales eundem h. præscribit.

5. *Ius augurum.* Libri S. Victoris, *augurum*, quod deni concederetur quatuor Palat. ad eo ut videatur positum pro *auguriorum*.

6. *O TE MIHI IN AVSPICIO ESSE VOLO.* respondet AVDIVI. hæc apud. Reft. i. reges ex Pa. præ. ac fac. quomodo ante quinquaginta annos emendat P. V. Floridus: sed nemo observatus est præter Camæzar. um qui cognendi distinctione usus minus bona, sed nec

Lamb. nus bene; qui om. flo. altero v. res. reposuit, ad hæc apud. sic enim nulli scripti.

7. DICITO SI SILENTIVM, &c. Totum hæc etiam perios in redoxi, fide codicum Petri Victor s. & B. bl. otheræ Palatinæ, sed & mox repoluit: *Qua avæ avæ ab i. &c.* Iudicentibus isdem libris.

8. *Tam tripodium dicitur.* V. dicitur expurgendum dicitur, & repot quod sic in Solo Palat. secund. non in tribus reliquis, aut S. Victor s.

9. *Auspicius optimum habemus.* S. seu emor libros eosdem s. admittentem præ. etes quod, sic: *ausp. opt. quod habemus, &c.*

10. *Quod tum augures iudicassent.* Est ab edit. Victor s., nam aliz exclud. ut cum, verum Pall. omnes ex h. ben. quæ cum aug.

11. *Non justum rogatorem fuisse.* Hæc tenens ex usi, *rogatorem emittentem*, sed ea vox in nullo est Pall. re. puique codex S. Victoris; nec mihi sit debium, natum in officina Aldi Romani.

Solebat ex me Dejotarum percunctari nostri augurii disciplinam, i ego ex illo sui. Dii immortales, quantum differat: ut quodam essent etiam contraria. Atque ille iis semper utebatur: nos, nisi dum à populo auspicia accepta habemus, quàm multum iis utimur? Bellicam rem administrari majores nostri *usq; auspiciò* noluerunt. quàm multi anni sunt, cum bella à præconfulibus & prætoribus, administrantur? qui auspicia non habent, à itaque nec omnes transeunt auspiciò, nec tripudio auspicantur. Nam *ex acuminibus* quidem, quod totum auspicium militare est, iam M. Marcellus ille quinquies consul totum omisit. idem imperator, idem augur optimus. Ubi ergo avium divinatio? quæ, quoniam ab iis, quæ auspicia nulla habent, bella administrantur, ab urbanis retenta videtur, à bellicis esse sublata. Et quidem ille dicebat: si quando rem agere vellet, *ne impoliretur auspiciis*, lectica operta facere iret se solere. Hinc humile est, quod nos augures præcipimus, *à ne iuge auspiciis* obveniat, ut jumenta jubeant dijungere. Quid est aliud nolle moneri à Jove, nisi efficere. ut aut ne fieri possit auspiciis, aut, si fiat, videri? Nam illud admodum ridiculum, quod negas Dejotarum, auspiciorum, quæ sibi ad Pompejum & proficicentem facta sunt, pœnitere quod fidem lecutus, amicitiamque pop. Rom. functus sit officio: antiquorem enim sibi fuisse laudem, & gloriam quàm regnum, & possessiones suas. Credo id quidem: sed hoc nihil ad auspicia, 3 nec enim cornix canere potuit, recte eum facere, quod pop. Rom. libertatem defendere pararet. ipse hoc sentiebat, sicuti sensit. Aves eventus significant aut adversos aut fecundos. Virtutis auspiciis video esse illum Dejotarum: quæ & vetat *spektare fortunam*, dum præstat fides: aves verò si prosperos eventus ostendunt, certe fessillerunt. Fugit è prælio cum Pompejo: grave tempus discessit ab eo: lucifosa res. Cæsarem eodem tempore hostem, & hospitem vidit: quid hoc tristius? Is cum ei 7 Troginorum tetrarchiam eripuisse, & asseclæ suo Pergameno nescio qui dedisset, eidemque detra xisset Armeniam à senatu datum: cumque ab eo magnificentissimo hospitio acceptus esset; ipoliatum reliquit & hospitem, & regem. Sed labor longius, ad propositum revertat. Si eventa quæritur, quæ exquiruntur avibus: nullo modo prospera Dejotaso. sin officia à virtute ipsius, non ab auspiciis petita sunt. Omittit igitur lituum Romuli, quem in maximo incendio negas potuisse comburi: contemne cotem Attii Navii. nihil debet esse in *philosophia commentis fabellis* locis. Illud erat philosophi, totius augurii primum naturam ipsam videre, deinde inventionem, deinde constantiam. Quæ est igitur natura, quæ volucris huc, & illic passim vagantis efficiat, ut significant aliquid, & tum ventent agere. tum jubeant, aut cantu, aut volatu? cur autem aliis à lava, aliis à dextra datum est avibus, ut ratum auspicium facere possint? quo modo autem hæc, aut quando, aut à quibus inventa dicemus? Etrusci tamen habent exaratum puerum auctorem disciplinæ suæ: nos quem? Attiumne Navium? At aliquot annis antiquior Romulus, & Remus, ambo augures, ut accepimus. An Pisidarum aut Cliticum, aut Phrygum ista inventa dicemus? placet igitur, humani

tatis experteis habere divinitatis auctores? At omnes reges, populi, nationes videntur avspiciis. Quasi verò quidquam sit tam valde, quàm nihil sapere, vulgare: aut quasi ubi ipsi in judicando placeat multitudo. Quotus quisque est, qui voluptatem neget esse bonum? plerique etiam summum bonum dicunt. Num igitur eorum frequentia Stoici de sententia deterrentur? aut num plerisque in rebus sequitur eorum auctoritatem multitudo? Quid mirum igitur, si in omnibus auspiciis, & omni divinatione *imbecilli animi superstitiosa ista à concipiunt*? verum dispicere non possunt. Quæ autem est inter augures conveniens, & conjuncta constantia? ad nostri augurii consuetudinem dixit Ennius,

Cum tenuis lavum bene tempestate ferena.
At Homericus Ajax apud Achillem querens de ferocitate Trojanorum, nescio quid hoc modo nuntiat:

Prospera Jupiter his dextris fulgoribus edit.
Ita nobis sinistra videntur: Gravis, & Barbaris dextra, meliora. Quamquam haud ignoro quæ bona sint sinistra nos dicere: etiam si dextra sint. Sed certe nostri sinistra nominaverunt, externique dextrum, quia plerumque melius id videbatur. Hæc quanta dissensio est? Quid, quod aliis avibus utuntur, aliis signis? 10 aliter observant, aliter respondent? non necesse est fateri, partim horum errore susceptum esse, partim superstitione multa fallendo? Atque his superstitionibus non dubitasti etiam omnia adjungere. Emilia Paulo, *Perfiam perisse*: quod pater omen accepit: Cæcilia fororis filix *sedes suas* tradere. Jam illa, *Favere linguæ*: & prærogativam, omen comitiorum; hoc est, ipsum esse contra se copiosum, & disertum. quando enim illa observans, quieto, & libero animo esse poteris, ut ad rem gerendam non superstitionem habeas, sed rationem drem? itane? si quis aliquid ex sua re, atque ex suo sermone dixerit, & ejus verbum aliquod aptè ceciderit ad id, quod ages, aut cogitabis, ea res tibi aut timorem afferet, aut alacritatem? Cum M. Crassius exercitum Brundisii imponeret, quidam in portu caricas Cauno advectas vendens, *Caunos*, clamitabat. Dicamus, si placet, monitum ab eo Crassum, caveret ne iret: non fuisse periturum si omini paruisset. Quæ si iuscipiamus, pedis offensio nobis, & abruptio corrigæ, & sternutamenta erant observanda. Sortes restant, & Chaldaei: ut ad vates veniamus, & ad somnia. Dicendum igitur putas de sortibus. Quid enim fors est? idem propemodum, quod micare, quod talos jacere, quod tesseras. quibus in rebus temeritas, & casus, non ratio, nec consilium valet. tota res est inventa fallacis, aut ad *questum*, aut ad *superstitionem*, aut ad *errorem*. Atque ut in haruspicina fecimus, sic videamus, clarissimarum sortium quæ tradatur inventio. 11 Numerium Suffucium Prænestinorum monumenta declarant, honestum hominem, & nobilem, somniis crebris, ad extremum etiam minacibus, cum juberetur certo in loco silicem cadere, perterritum visis, *midentibus suis corvibus*, id agere cœpisse: itaq; perfracta saxo fortis erupisse, 12 in robore insculptas præscarum literarum notis. I. est hodie locus sæptus religiosè propter Jovis pueri, qui lactens cum Janone

1. Ego axilli sui: Hoc modo edici à Victorio quàm proximè ad Pall. in quo, ego & illa vidi immortales nam sec. ego ex illis fidi. ceteri. ego & illa. quæ lectiones prodoxi, ut constaret vulgatum, & ego illa esse typographorum emblemata non membræ accorum codicem.
2. *si quis nec amicus transiit auspiciis*. Ita legendum cum Pall. melioribus, neque aliter Aldus V. Clorius. ali que nam inceptè Lambinus aliaque edd. emant.
3. *Ne iuge auspiciis*. Pal. pr. & S. Victoris *juge asp.* unde sec. *ingen asp.* tertius tamen & quart. servant vulgatum.
4. *Prosperitas sint, pœnitere*. Ita Pall. meliores. Victoriana, *non pœnitere*; quod etiam in tert. & quarto, sed non nimium legitimi commentis libris.
5. *Nec enim cornix canere potuit*. Sic Pall. tert. vulgati, *nec enim ei canere poterat*.
6. *Venas spektare fortunam*. Palatinorum quadriga, *expetere*, & sic

quoque promittit supra usus auctor noster.
7. Troginorum. Duo Pall. meliores. Trochamorum. reliqui, Trochamorum.
8. *Concipiant? vera à spectare non possunt*. Quanto semelius Pall. & edd. Vict. quàm vulgata, *Concipiant, vera dispicere* eorum p. m.
9. *Quæ bona sint, sin sine nos dicere*. Non d. vertunt. Aldus, Lambinus tamen volus ingerere nobis, *quæ mala sint*.
10. *Aliis observant, alia respondent*. Communis lect. o. *aliter respondunt*, sed præter Pall. S. Vict. & editos à Victorio.
11. Numerium Suffucium. Ita vulgè. a. Pal. & ed. Vict. *Suffucium*, sec. *Suffucium*. tert. *Suffucium* quart. *Suffucium*. S. Victoris *Suffucium*.
12. *In robore insculptis*. Sic Pall. omnes. nam S. Vict. *insculpta*. recep. a lect. o. *insculpta*. lidem Pall. etiam habebant *scriptis*, pro vulgato *scriptis*.

Junone i Fortunæ in gremio sedens, mammam appetens, castissime colitur à matribus. 2 eodemque tempore, in eodem loco, ubi Fortunæ nunc sit ades, mel ex olea fluxisse dicunt: harsipicesque dixisse, summa nobilitate illas sortibus futuris eorumque jussu ex illa olea arcam esse factam; 3 eaque conditas sortibus, quæ hodie Fortunæ monitu tolluntur. Quid igitur in his potest esse certi, quæ Fortunæ monitu, pueri manu miscentur, atque ducuntur? quo modo autem ista posita in illo loco? quis robur illud cecidit, do lavit, inscripsit? NIHIL EST, inquit, quod DEVS EFFICERE NON POSSIT. Utinam sapientis Stoicos effecisset, ne omnia superstitiosa stultitudine, & miseria crederent. Sed hoc quidem genus divinationis vita jam communis explosit. Fani pulchritudo, & vetustas, PRÆSENTIARVM etiam nunc SORTIVM nomen, atque id in vulgus. Quis enim magistratus, aut quis vir illustris utitur sortibus? ceteris vero in locis sortes planè refrixerunt, nunquam se fortunatorem, quàm Præneste vidisse fortunam. Ergo hoc divinationis genus omittamus. Ad Chaldaeorum monstra veniamus: de quibus Eudoxus Platonis auditor, in astrologia, iudicio doctissimorum hominum, facile princeps, sic opinatur, id quod scriptum reliquit: *Chaldaeum prædicationem, & in notatione cuiusque vite ex natali die, minime esse credendum.* Nominat etiam Panætius, qui unus è Stoicis astrologorum prædicta rejecit, Archelaum, & Callandrum, summos astrologos illius ætatis, quæ erat ipsæ, cum in ceteris astrologiæ partibus excelleret, hoc prædictionis genere non usus. Scylax Halicarnassense, familiaris Panæti, excellens in astrologia, idemque in regenda sua civitate princeps, totum hoc Chaldaicum prædicendi genus repudiavit. Sed, ut ratione utamur, omittis te tibus, sic isti disputant, qui hæc Chaldaeorum natalitia prædicta defendunt. Vim quandam esse ajunt signifero in orbe, qui Græcè *ἡμετέριος* dicitur, talem, ut ejus orbis unaquæque pars alia alio modo moveat, immutetque, calum, perinde ut quæque stella in iis, finitimisque partibus sint quoque tempore: eamque vim variè moveri ab iis sideribus, quæ vocantur errantia. Cum autem in eam ipsam partem orbis venerint in qua sit ortus ejus, qui nascitur: aut consentiens: ea triangula illi, & quadrata nominant. Etenim cum tempore anni, semperstatumque, calis conversiones, commutationesque tantæ sicut recessu stellarum, & recessu, cumque ea violis efficiantur, quæ videtur: non verisimile solum, sed etiam verum esse censent, perinde, utcumque temperatus sit aer, ita pueri orientis animari, atque formari, ex coque ingenia, mores, animum, corpus, actionem vitæ, calus cuiusque, eventusque fingi. O delirationem incredibilem! non enim omnis error stultitia est dicenda. Quibus etiam Diogenes Stoicus concedit, aliquid ut prædicere possint, duntaxat qualis quisque natura, & ad quam quisque maximè rem aptus futurus sit. Cetera, quæ prædicantur, negat ullo modo posse sciri. Etenim geminorum formas esse similes, vitam atque fortunam plerumque disparem. Proclus, & Eurythænes, Lacedæmoniorum reges, gemini fratres fuerunt. At hi nec totidem annos vixerunt: anno enim Procli vita brevior fuit, multumque is fratris rerum gestarum gloria præstitit. At ego id ipsum, quod vir optimus Diogenes Chaldaicus, quasi quadam prævaricatione, concedit, nego posse intelligi. Etenim cum, ut ipsi dicunt, ortus nascentium luna moderatur eaq; animadvertant, & notent sidera natalitia Chaldaei, quæcumque lanæ juncta videantur: oculorum salta-

cissimo sensu judicant ea, quæ ratione, atque animo videre debebant. docet enim ratio mathematicorum, quam illis notam esse oportebat, quanta humilitate luna feratur, terram panè contingens, quantum absit à proxima Mercurii stella, multo autem longius à Veneris, deinde alio intervallo distet à sole, cujus lumine collustrari putatur. Reliqua verò tria intervalla infinita, & immensa: à sole ad Martem, inde ad Jovis, ab eo ad Saturni stellam, inde ad calum ipsum, quod extremum, atque ultimum mundi est. Quæ potest igitur entagio ex infinito panè intervallo pertinere ad lunam, vel potius ad terram? Quid? cum dicunt id, quod iis dicere necesse est, omnes omnium ortus quicumque gignantur in omni terra, quæ incolatur, eisdem esse, eademque omnibus, qui eodem statu calii, & stellarum nati sunt, accidere nec esse esse: nonne ejusmodi sunt, ut nec calii quidem naturam interpretes istos calii nosse appareat? cum enim illi orbes, qui calum quasi medium dividunt, & ad spectum nostrum desinunt, qui à Græcis *ἡμετέριος* nominantur, à nobis finitimes rectissime nominari possunt, varietatem maximam habeant, aliquæ in aliis locis sint, necesse est, ortus occasusque siderum non fieri eodem tempore apud omnes. Quod si eorum vi calum modo hoc, modò illo modo temperatur: qui potest eadem vis esse nascentium, cum calii tanta sit dissimilitudo in his locis quæ nos incolimus, post solstitium Cancicula exoritur, & quidem aliquot diebus: apud Troglodytas, ut scribitur, ante solstitium: ut, si jam concedamus aliquid vim calum ad eos, qui in terra gignantur, pertinere, consentendum sit illis, eos, qui nascuntur eodem tempore, posse in dissimilem incidere naturas propter calii dissimilitudinem. Quod minime illis placet, volunt enim illi, omnes eodem tempore ortos, qui ubique sint nati, eadem conditione nasci. Sed quæ tanta dementia est, ut maximis moribus, mutationibusque calii, nihil intersit, qui ventus, qui imber, quæ tempestas ubique sit: quantum rerum in proximis locis tantæ dissimilitudines saepe sunt, ut ala Tulculi, alia Romæ eventis saepe temporibus. Quod, qui navigant, maxime animadvertunt, cum in sicendis promontoriis, ventorum mutatione: maximas saepe sentiant. Hæc igitur cum sit tum senectas, tum perturbatio calii: estne sanorum hominum, hoc ad nascentium ortus pertinere non dicere: quod non certè pertinet: illud nescio quid tenue, quod sentiri nullo modo, intelligi autem vim potest quæ à luna, ceterisque sideribus calii temperatio fiat, dicere ad puerorum ortus pertinere? Quid? quod non intelligunt, *seminum vim*, quæ ad gignendum, procreandumque plurimum valeat, funditus tolli, medicis erroris est? quis enim non videt, & fomas, & mores, & plerosque status, ac motus effingere à parentibus liberos? quod non contingeret, si hoc non vis, & natura gignentium efficeret, sed temperatio lunæ, calique moderatio. Quid? quod uno & eodem tempore puncto nati, dissimilem & naturam, & vitas, & calus habent: parumne declarant, nihil ad agenda vitam nascenti tempore pertinere? nisi forte putamus neminem eodem tempore ipso & conceptum, & natum, quo Alicantum. Num quis igitur talis fuit? Quid? illudne dubium est, quin multi, cum ita nati essent, ut quædam contra naturam depravata haberent, restituerentur, & corrigerentur ab natura, cum se ipsa revocasset, aut arte, aut medicina? aut quorum lioguz sic inhaerent, ut loqui non possent, ex scalpello refecta liberarentur? Multi etiam naturæ vitium meditatione, atque exercitatione sustulerunt; ut Demothenem scribit Phalereus, cum Rho dicere nequirit, exercitatione fecisse, ut planissime diceret, quod si hæc astro-

1. *Junone in gremio sedens, mammam appetens, etc.* Ita Pall. duo menses. nam certè & quart. interponunt, *mammam vitæ appetens*. S. Victoris, *videtur*, ex quo facit Galeimius Opæ. ingentiosus fortasse quædam *gertus*.

2. *Eodemque tempore in loco, ubi Fortunæ nunc sit ades, mel, etc.* ER 2

membranis S. Victoris & Pall. quatuor. quippe vulgata, *Eodem tempore ubi nunc Junone sita edita est, mel, etc.* pr. orem partem h. ius. e. mendationis ad nisi etiam editio Petri Victoris, non etiam posterio- rum, aut tamen meo iudicio, aut verè est.

3. *Quæque quædam sortibus.* Quinque sicut codices, *et quæque nihil oportet.*

astro ingenerata, & tradita essent, nulla res ea mutare possit. Quod dissimilitudo locorum nonne dissimileis hominum procreaciones habet? quas quidem percurrere oratione facile est: quid inter Indos, & Persas, & Aethiops, & Syros differat, *coprividus animu*: ut incredibilis varietas, dissimilitudoque sit. Ex quo intelligitur, plus rerarum situs, quam a longinquo tractu ad nascendum valere. Nam quod ajunt, quadringenta, & septuaginta millia annorum in *perulitandu*, experiundisque pueris, quicunque essent nati, Babylonios potuisse fallunt. si enim esset factitatum, non esset desitum, neminem autem habemus auctorem, qui id aut fieri dicat, aut factum sciat. Videsne, me non ea dicere, quae Carneades, sed ea, quae princeps Stoicorum Panatius dixerit? ego autem etiam hoc requiro, omneisne qui Cannensis pugna ceciderunt, uno astro fuerint. Exitus quidem omnium unus, & idem fuit. Quid? qui ingenio, atque animo singulares, nam astro quoque uno? quod enim tempus, quod non innumerabiles nascuntur? at certe similis nemo Homeri. Et, si ad rem pertinet, quo modo calo affecto, compositisq; sideribus quodq; animal oriatur: valeat id necesse est etiam in rebus humanis, quo quid dici potest ab iudiciis? L. quidem Tarrutius Firmianus, familiaris noster, in primis Chaldaicis rationibus eruditus, urbis etiam nostrae natalem diem repererat: ubi in Parilibus, quibus, eam a Romulo conditam accepimus. Romaeq; in iugo cum esset luna, nata esse dicebat nec ejus fas canere dicebat. O vim maximam errorum! Et tamen alius natalis dies ad vim stellarum, & luna pertinebat: fac in queto referre, ex qua affectione cali primum spiritum dixerit: nam hoc in latere, aut in caemento, ex quibus urbs effecta est, potuit valere? sed quid plura? quotidie refellectitur. Quam multa ego Pompejo, quam multa Crasso, quam multa huic ipsi Caesari a Chaldaeis dicta memini, neminem eorum nisi senectute, nisi domi, nisi cum elaritate esse moriturum? ut mihi permittam videatur, quemquam curare qui etiam nunc credat us, quorum praedicta quotidie videat, & eventus refelli. Restant duo divinandae genera: quae habere dicuntur a natura, non ab arte: vaticinandi, & somnandi. De quibus, Quinte, inquam si placet differamus. Mihi vero inquit, placet, his enim, quae adhuc disputasti, prioris a sententia: &, vere ut loquar, quamquam tua ne oratio confirmavit, tamen etiam mea sponte nimis suspensionem de divinatione Stoicorum sententiam judicabam: me Peripateticorum ratio magis movebat, & veterum Dicarchi, & ejus, qui nunc floret, Cratippi, qui censent esse in membris hominum tanquam oraculum aliquid, ex quo futura praesentant, si aut furor deorum incitatus animus, aut somno relaxatus, solute moveatur, ac libere. His de generibus quid sentias, & quibus ea rationibus infirmes, audite sine velim. Quae cum ille dixisset, tum ego rursus quasi ab alio principio sum exortus dicere. Non ignoro, inquam, Quinte, te semper ita sensitisse, ut de ceteris divinandis generibus dubitares: 3 ista duo, furoris, & somni, quae a libera mente fluere viderentur, probares. Dicam igitur, de istis ipsis duobus generibus mihi quid videatur, si prius Stoicorum rationis conclusio, & Cratippi nostri quid valeat, videro. Dixisti enim, & Chrysiptum, & Diogenem, & Antipatram concludere hoc modo. Si sicut dicitur, neque ante declarant hominibus, quae futura sint: aut non diligunt homines: aut, quid eventurum sit ignorant: aut existimant nihil interesse, hominem scire, quid sit futurum: aut non credent esse suae majestatis, praesignificare hominibus, quae sit futura: aut ea ne ipsi quidem dii significare possunt.

At neque non diligunt nos: sunt enim benefici, generique hominum amici: neque ignorant ea, quae ab ipsis constituta, & designata sunt: neque nostra nihil interest, scire, quae futura sunt: erimus enim cautores: si scimus: neque hoc alienum ducunt majestate sua: nihil est enim beneficentia praestantius: neque non possunt futura praenoscere, non igitur dii sunt, nec significant nobis futura: sunt autem dii: significant ergo. Et, non, si significant futura, nullas dant nobis vias ad significationum scientiam: frustra enim significarent: neque si dant vias, non est divinatio: est igitur divinatio. O acutos homines! quam paucis verbis negotium confectum putant! Ea sumunt ad concludendum, quorum iis nihil conceditur. Conclusio autem rationis ea probanda est in qua ex rebus non dubium id, quod dubitatur, efficitur. Videsne Epicurum, quem hebetem, & rudem dicere solent Stoici, quem admodum, quod in natura rerum omne esse dicimus, id infinitum esse concluderit? Quod finitum est, inquit, habet extremum. Quis hoc non dederit? quod habet extremum, id cernitur ex alio extrinsecus, hoc quoque est concedendum. At, quod omne est, id cernitur ex alio extrinsecus. Ne hoc quidem negari potest. Nihil igitur cum habeat extremum, infinitum sit necesse est. Videsne, ut ad rem dubiam concessis rebus pervenerit? Hoc vos dialectici non fatitis: nec solum ea non sumitis ad concludendum, quae ab omnibus concedantur: sed ea sumitis, quibus concessis, nihil magis efficiatur quod velitis. Primum enim hoc sumitis, *si sunt dii, benefices in homines sunt*. Quis hoc vobis dabit? Epicurusne, qui negat, quidquam deo, nec alieni curare, nec suis an noster Eantius, qui magno plausu loquitur, assentiente populo? Ego deum genus esse semper dixi, & dicam caltrem:

Sed eos non curare opinor, quod agat humanum genus.

Et quidem, cur sic opinetur, rationem subijcit. Sed nihil est necesse dicere, quae sequuntur, tantum satis est intelligi, id sumere istos pro certo, quod dubium, controversumque sit. Sequitur porro, *Nihil deos ignorare quod omnia sint ab iis constituta*. Hic vero quanta pugna est doctissimorum hominum, negantium esse haec a diis immortalibus constituta? At nostra interest scire, quae eventura sint. Magnus Dicarchi liber est, nec scire ea melius esse, quam scire. 5 Negant id esse alienum majestate deorum, 6 scilicet casus omnium introspicere, ut videant quid cuique conducatur. Neque non possunt futura praenoscere. Negant posse ii, quibus non placet esse certum, quid futurum sit. Videsne igitur, quae dubia 7 sint, ea sumi pro certis, atque concessis? deinde contorquent, & ita concludunt: *Non igitur & sunt dii nec significant futura*, id enim jam perfectum arbitrantur. Deinde assumunt: *Sunt autem dii*: quod ipsum non ab omnibus conceditur: *Significant ergo*. Ne id quidem sequitur, possunt enim non significare, & tamen esse dii: nec si significant, non dare vias aliquas ad scientiam significationis. At id quoque potest, ut non dent vias homini: ipsi habeant, cur enim Tuscis potius, quam Romanis darent? Nec si dant vias, nulla est divinatio. Fac dare deos: quod absurdum est: quid refert, si accipere non possumus? Extremum est, igitur divinatio. Sit extremum: effectum tamen non est, ex falsis enim, ut ab ipsis didicimus, verum effici non potest: jacet igitur tota conclusio. Veniamus nunc ad optimum virum familiarum nostrum, Cratippum. Si sicut dicitur, inquit, non potest existere officium, & munus oculorum, possunt autem aliquando oculi non fungi suo munere: qui vel semel ita est usus oculis, ut vera cerneret, is habet sensum oculorum, vera cernentium.

1. Aethiops & Syros. Editio Victorii. Aethiops Syros, neque calicet
2. Videsne quod Pall. duo meliores.
3. Lina trahit. j. Pall. tres & S. Victoris talium. loc. alius. utrumque
4. perulitandu. vulgato
5. Quae, furor, &c. Victorii editio & Pall. quatuor ita. sed cum
6. tamen vox da. in pre. editio, vix admiserim.
7. Si sicut dicitur. Sic Pall. quatuor. prius vulgati. efficiatur.
8. Quamquam locum V. Vou. in quo efficitur.

5. Negant id esse, &c. Lambinus haec multa interponit de suo plane
ex superfluo, quod nos damus, est Am. Pall. item editio Victorii.
6. neque aliquid deesse videtur.
7. Scilicet casus omnium introspicere. Ita videri legisse in antiquo P.
Manus us, quomodo erui omnia. c. Palatino sec. alius. casus omnium,
miser bene.
8. dii, ea sumi pro certis. Et a melioribus Pall. editisque a Victorio.
alio sunt, ea sumere istis pro certis.

nentium. Item igitur, si sine divinatione non potest officium, & munus divinationis existare, potest autem cum quis divinationem habeat, errare aliquando, nec vera cernere: satis est ad confirmandam divinationem, semel aliquid ita esse divinatum, nihil ut fortuito cecidisse videatur. sunt autem ejus generis innumerabilia. esse igitur divinationem confitendum est. Fessivè & breviter, sed eum bis sumit quod voluit, etiam si facileis nos ad concedendum habuerit: id tamen, quod assumit, concedi nullo modo potest. Si, inquit, aliquando oculi peccent, tamen, quia rectè aliquando viderint, inest in vis videndi. Item, si quis semel aliquid dixerit, is etiam cum peccet, tamen existimandus sit habere vim divinandam. Vide, quæso, Cratippe noster, quàm sint ista similia, nam mihi non videntur oculi enim vera cernentes, utuntur natura, atque sensu: animi si quando vel variando, vel somnando vera videntur, usi sunt fortuna, atque casu. Nisi forte concessuros tibi existimas eos, qui somnia pro somniis habent, si quando aliquid somnium verum evaserit, non id fortuito accidisse. Sed demus tibi istas duas *sumptiones*, ea, quæ *λήμματα* appellant dialectici: sed nos Latine loqui malimus, & *presumptio* & *amen*, quam *σφόδρα* iidem vocant, non dabitur. Assumit autem Cratippus hoc modo: *Sunt autem innumerabiles presumptiones non fortuitæ.* At ego dico nullam. Vide, quanta sit contraversia. Jam assumptione non concessa, nulla conclusio est. At impudentes sumus, qui, cum tam perspicuum sit, non concedamus. Quid est perspicuum? Multa vera, inquit, evadere. Quid, quod multo plura falsa? nonne ipsa *varietas*, quæ est propria fortunæ, fortunam, esse causam, non naturam esse docet? deinde, si tua ista conclusio, Cratippe, vera est: (tecum enim mihi res est) nonne intelligis eadem uti posse & haruspices, & fulguratores, & interpretes ostentorum, & augures, & fortilegos, & Chaldeos? quorum generum nullum est, ex quo non aliquid, sicut prædictum sit, evaserit. Ergo aut ea quoque genera divinandi sunt, quæ tu rectissime improbas: aut, si ea non sunt, non intelligo, cur hæc duo sint, quæ relinquis, quæ ergo ratione hæc inducis, eadem illa possunt esse, quæ tollis. Quid verò habet auctoritatis *furor* iste, quem *divinum* vocatis, ut, quæ sapiens non videat, ea videat infans, & is, qui humanos sensus amiserit, divinos affectus sit? Sibyllæ versus observamus, quos illa *furens* fuisse dicitur. quorum interpretes nuper falsa quædam hominum fama dicturus in senatu prebatur, eum, quem *re vera regem habebamus*, appellandum quoque esse regem, si salvi esse vellemus. Hoc si est in libris, in quem hominem, & in quod tempus est? callidè enim, qui illa composuit, perfecit ut, quodcumque accidisset prædictum videretur, hominum, & temporum definitione sublatâ. Adhibuit etiam latebram obscuritatis, ut iidem versus alijs in aliam rem posse accommodari viderentur. Non esse autem illud carmen furentis, cum ipsum poemata declarat (est enim magis *artu*, & *diligentia*, quàm

incitationis, & motus) tum verò ea, quæ *ἀπόρρητα* dicitur, cum deinceps 4 ex primis versus litteris aliquid connectitur, ut in quibusdam Ennians, 5 quæ Ennius fecit, id certe magis est attentum animi, quàm furentis. 6 Atque in Sibyllinis 7 ex primo versus cujusque sententiæ primis litteris illius sententiæ carmen omne præteritur. Hoc scriptoribus, non furentibus: adhibentis diligentiam, non infanti. Quæ obrem Sibyllam quidem sepositam, & conditam habeamus, ut, id quod proditum est à majoribus, in iusto senatus ne legantur quidem libri, valeantque ad deponendas potius, quàm ad suscipiendas religiones: cum antistitibus agamus, ut quidvis potius ex illis libris, quàm regem proferant: quem Romæ post hæc nec dii, nec homines esse patientur. At multi sæpe vera vaticinati, ut Cassandra,

Jamque mari magno,

Eademque paullo post:

Eheu videte

Num igitur me cogis etiam fabulis credere? quæ delectationis habeant, quantum volēs: verbis, sententiis, numeris, cantibus adjuventur: auctoritatem quidem nullam debemus, nec fidem commentitis rebus adungere. Eodemque modo nec ego Publicio nescio cui, nec Martius vatibus, nec Apollinis opertis credendum existimo: quorum partim ficta a peritè, partim effuta temerè, numquam ne medio quidem cuiquam, non modò prudenti, probata sunt. Quid? inquires: remex ille de classe Coponii, nonne ea prædixit, quæ facta sunt? Ille verò, & ea quidem, quæ omnes eo tempore, ne acciderent, *timebamus*, castra enim in Thessalia castris collata audiebamus: videbaturque nobis exercitus Cæsaris & audacia plus habere, quippe qui patriæ bellum intulisset: & *robore*, propter vetustatem. Casum autem prælii, nemo nostrum erat, quin timeret: sed ita, ut constantibus hominibus par erat, non aperte. Ille autem Græcus quid mirum, si magnitudine timoris, ut plerumque fit, à constantia, atque à mente, atque à se ipse discessit? quæ perturbatio animi, quæ, sanus cum esset, timebat ne evenirent, ea *domini* eventura esse dicebat. Utrum tandem per deos, atque homines, magis verisimile est, vesanum remigem, an aliquem nostrum, qui ibi tum eramus, me, Catonem, Varroem, Coponium ipsum, consilia deorum immortalium & perspicere potuisse? Sed jam ad te venio,

9 *O sancte Apollo qui umbilicum certum terrarum obsides, Unde superstitiosa primium 10 sæva evasit vox fera.*

Tuis enim oraculis Chrysiippus totum volumen implevit partim falsis, ut ego opinor, partim casu veris, et ut fit in omni oratione sapissimè; partim flexilioris, & obscuris, ut interpretes egeat interprete, & fors ipsa ad forteis referenda sit; partim ambiguis, & quæ 12 ad dialecticè referenda sint. Nam cum fors illa edita est opulentissimo regi Asiæ,

CROESVS HALYM PENETRANS MAGNAM PER-
VERTEY OPVM VIM:

hostium

1. Si quis semel aliquid dixerit,] Volgati in huncque diem, aliquid in divinatione dixerit. sed deleri glossulam illam auctoritate Palatini primi, ubi ejus nunc volo, nec vestigium. & supra notavi, dicente idem esse quod prædicitur.

2. Presumptio tamen, quam σφόδρα,] Volgati, qui quod, sed præter Pall. præter S. Victoris, præter Petr. Victorii adnotationem, quam æque hinc sequi poterat Camerarius ac Sturmius, quàm supra.

3. Qui cum tam perspicuum sit,] Volgati, qui quod, sed præter Pall. præter S. Victoris, præter Petr. Victorii adnotationem, quam æque hinc sequi poterat Camerarius ac Sturmius, quàm supra.

4. Ex primis versus litteris,] Notet criticiorum exire in Pal. pr. & sec. primi, non primis.

5. QUAE ENNIUS FECIT,] Expressi quod erat in Pall. aliam notè, & Ennius, de quo 7 deator Henr. Stephanus in Sched. a mare Januarii sui Clarissimus vir Claud. Pusæanus istæ hæc habet propositus.

6. Atque in Sibyllinis,] Fortan. A Equer.]

7. Ex primo versus cujusque sententiæ a primis litteris illius sententiæ carmen,] Pal. pr. non agnovit, prima littera illius sententiæ. & recipi-

unt sanè aliquid falsi quamvis in prioribus omnia fortè nondum emaculata. Piusanus adnotat, repertum in veteri scripto, ex primis versus cujusque sententiæ a primis litteris, videndumque Dion. Halicarnasæum, l. b. 1. Antiq. Rom. & Eusebium in oratione ad Christianos.

8. Perspicere potuisse,] Si aut quor. libros loqui oportet, longè alia exoritur, & melior fortè sententiæ habent. enim S. Victoris, ac Pall. quæ: or respicere: secundus præterea, respicere non potuisse.

9. O sancte Apollo,] Prima littera versus expungenda potius, ut fiat trochaicus; quàm ut cum Lambino recitabamus, carmine secundo contra libros: Unde hæc superstitiosa.

10. Sæva evasit vox fera,] Improbè, conyiebam, sæpe evasit vox fera, nunc, malo à quid non intellegere, quàm indulgere de divinationi quælibetque; quàm debere ingenii melioris doctrinæ fuge fatuus ludibrium.

11. Ut fit in omni oratione sapissimè; partim flexilioris,] Idem hario- labar, ut fit in part. flexilioris; & omisiss modis; tanquam à manu incerto a orum non taceo.

12. Ad dialecticè referenda sint,] Duo Palatini veteriores, deservenda sint, neque aliter edidi Victorius, cuam S. Victoris liber deservenda.

hostium vim sese perversum putavit, pervertit autem suam. Utrum igitur eorum accidisset, verum oraculum fuisset. Cur autem hoc credam unquam editum Croeso? aut Herodotum cur veraciorum ducam Ennio? num minus ille potuit de Croeso, quam de Pyrho fingere Ennius? quis enim est, qui credat, Apollinis ex oraculo Pyrho esse responsum?

AIQ TE ACIDA ROMANOS VINCERE POSSE. Primum Latine Apollo numquam locutus est, deinde ista sora inaudita Graecis est. praxterea Pyrho temporibus jam Apollo verfos facere desierat. postremo, quamquam semper fuit, ut apud Ennium est,

— stolidum genus Aiacidarum,

Stolidiores sunt magi, quam sapientipantes:

tamen hanc amphiboliam verus intelligere potuisset, VINCERE TE ROMANOS, nihilo magis in se, quam in Romanos valere. Nam illa amphibolia, quae Croesum decepit, vel Chrypsippum potuisset fallere, haec verò ne Epicurum quidem. Sed, quod caput est, cur isto modo jam oracula Delphis non eduntur, non modò nostra aetate, sed jam diu, iam ut nihil possit esse contentius? Hoc loco cum arguentur, evanuisse aiant *vetustate vim loci* ejus, unde anhelitus ille terrae fieret, quo Pythia mente incitata oracula ederet. De vino aut fallaciam putes loqui, quae evanescent vetustate, de vi loci agitur, neque solam naturalem, sed etiam divinam: quae quo tandem vim evanuit? Vetustate, inquit. Quae *vetustas* est, quae vim divinam conficere possit? quid tam divinum autem quam afflatus ex terra mentem ita movens, ut eam providam rerum futurarum efficiat, ut ea non modò cernat multò antè, sed etiam numero verfluque pronuntiet? quando autem ista vis evanuit? an *postquam homines minus creduli esse coeperunt?* Demosthenes quidem, qui abhinc annos propè ccc. fuit, jam tum *φιδωπι* Pythiam dicebat, ut eam à Philippo corruptam diceret quo licet exiit mare. in aliis quoque oraculis Delphicis aliquid non sinceri fuisse. Sed nescio quomodo isti philosophi, supersticiosi, & pèné fanatici, quidvis male videntur, quam se non ineptos. Evanuisse mavultis, & existimant esse id, quod si unquam fuisset, certè aeternum esse, quam ea, quae non sunt credenda, non credere. Similis est error in somniis: quorum quidem defensio reperita quam longè est? *divinos animos censent esse nostros, eosque, esse istos extrinsecas, animorumque consentientium multitudinem completum esse mundum:* hac igitur mentis, & ipsius divinitate, & conjunctione cum externis mentibus, certumque sint futura. Contra autem antium Zeno, & quasi labi putat, atque concedere, & ipsum esse *dormire*. Jam Pythagoras, & Plato locupletissimi auctores, quo in somniscientia videamus, praeparatos quodam cultu, atque victu proficisci ad dormiendum iubent. faba quidem Pythagorei atque abstinent: quasi verò deo cibo mens, non venter infletur. Sed nescio quomodo nihil tam absurdè dici potest, quod non dicat ab aliquo philosophorum. Utrum igitur censemus dormientium animos, & per se ne ipsos somniano moveri, an, ut Democritus censet, externi, & adventitia visione pulsati? sive enim sic est, sive illo modo, videri possunt per multa somniantibus falsa pro veris. Nam & *navigantibus moveri videntur ea, quae stant:* & quodam obtutu oculorum duo pro uno lucernae lumina. Quid dicam insanis, quid ebriis quam multa falsa videantur? quòd si ejusmodi visis credendum non est, cur somniis

credatur, nescio, nam tam licet de his erroribus, si velis, quam de somniis disputare: ut ea, quae stant, si moveri videantur, *terra motum* significare dicas, aut repentinam aliquam fugam: gemino autem lucernae lumine declarari, *diffusionem*, ac seditionem moveri. Jam ex insanorum, aut ebriorum visis innumerabilia conjectura trahi possunt, quae futura videantur. Quis est enim, qui totum diem jaculans non aliquando collinet? totas nocteis somniamus; neque ulla ferè est, quae non dormiamus; & miramur, aliquando id, quod somniamus, evadere? quid est tam incertum, quam talorum jactus? tamen nemo est, quin saepe jactans, Venereum jaciatur aliquando, nonnumquam etiam iterum, ac tertium, num igitur, ut inepti, Veneris id fieri impulsu malimus, quam casu dicere? quod si ceteris temporibus, falsis visis credendum non est, non video quid praecipui somni habeat, in quo valeant falsa pro veris. Quòd si ita natura paratum esset, ut ea dormientes agerent, quae somniant: 5 alligandi omnes essent, qui cubitum irent, majores enim, quam ulli insani, efficerent motus somniantes. Quòd si *insanorum visis* fides non est habenda, quia falsa sunt; cur credatur somniantium visis, quae multo etiam perturbatiora sunt, non intelligo. an quòd insanis sua visa conjectori non narant, narant qui somniaverunt? Quare etiam, si velim scribere quid, aut legere, aut canere vel voce, vel fidibus, aut geometricum quiddam, aut Pythagoricum, aut dialecticum: explicare somniumne expectandum sit, an *ars adhibenda*, sine qua nihil earum rerum nec fieri, nec expediti potest? Atqui, ne si navigare quidem velim, ita gubernarem, ut somniaverim, praesens enim poena sit. Quae igitur convenit, aegros à conjectore somniorum potius, quam à medico petere medicinam? an Aesculapius, an Serapis potest nobis praescribere *per somnium* curationem valetudinis; Neptunus gubernantibus non potest? & si sine medico medicinam dabit pliner va; Musae scribendi, legendi, ceterarum artium scientiam somniantibus non dabit? At si curatio daretur valetudinis, haec quoque, quae dixi darentur, quae quoniam non dantur, medicina non datur, quae sublata, tollitur omnis auctoritas somniorum. 6 Sed haec quoque in promptu fuerint: nunc interiora videamus. Aut enim divina vis quaedam, consulens nobis, somniorum significationes facit: aut conjectores ex quadam convenientia, & conjunctione naturae, quam vocant *συμπυθεσιας*, quid cuique rei conveniat, ex somniis, & quid quaeque rem sequatur, intelligunt: aut eorum neutrum est, sed quaedam *observatio constans*, atque diuturna est, cum quid visum secundum quietem sit, quid evenire, & quid sequi solet. Primum igitur intelligendum est, nullam vim esse divinam effectricem somniorum. Atque illud quidem perspicuum est, nulla visa somniorum proficisci à numine deorum, nostra enim causa diti id faceret, ut providere futura possemus. Quotus igitur est quisque, qui somniis pareat? qui intelligat? qui meminerit? quam multi verò, qui *consequantur* eamque superstitionem imbecilli animi, atque anilis putent? quid est igitur, cur his hominibus consulens deus, somniis moneat eos, qui illa non modò cura, sed ne memoria quidem digna ducant? Ne enim ignorare deus potest, quae mente quisque sit: nec frustra, ac sine causa quid facere, dignum deo est: quod abhorret etiam ab hominis constantia. Ita si pleraque somnia aut ignorantur, aut negliguntur; aut nescit hoc deus, aut frustra somniorum significatione utitur. Sed horum neutrum in deum cadit, nihil igitur à deo somniis significari latendum est. Illud etiam requiro, cur,

Kkkk si d'us

1. Sed jam dicitur jam ut nihil. Metuo ne locus male laborerit in editione, sique visio quam habetur nam Pal. pr. & tunc sed jam dicitur tam modo jam ut nihil, neque aliter quarens, nisi quod adhuc infirmitas, sed etiam jam dicitur. S. Victor: sed jam dicitur tam modo jam ut nihil, & Victor: visio visio, sed jam dicitur, ut nihil.
2. Per se ne ipsi. Vulgati per se meti se. sed altum est in Pall. in exemplar S. V. Victor: & dicitur Victoriana.
3. Non aliquando collinet. Ita Pall. omnes S. Victoris, sed haec facie

centinet. sic in isdem *Insanantibus* vilas pro *Insanantibus*.
4. Totas noctes somniamus. (C.) Constat hanc lectionem Pall. Muretus tamen lib. vi. Var. lect. c. 6. emendat. *in ut illis dormiamus*, & quae non somniamus, quod statim post Lamb.
5. Alligandi omnes essent. Pall. prim. non habet *esset*, neque eo adeo eget sententia.
6. Sed haec quoque in promptu fuerint. Illud fuerit redonavi Tull. o. flagrantibus Pall. quart. S. Victor. & edit. Victoriana. 1. 479

si deus ista visa nobis providendi causa dat, non vigilantibus potius det, quam dormientibus. Sive enim extensus, & adventitius pulsus animos dormientium commovet, sive per se ipsi animi moventur, sive quæ causa alia est, cur secundum quietem aliquid videre, audire, agere videamur, eadem causa vigilantibus esse poterat: idque si nostra causa dii secundum quietem facerent, vigilantibus idem facerent; præterim cum Chryppus, Academicos refellens, permulto clariora, & certiora esse dicat, quæ vigilantibus videantur, quam quæ somniantibus. Fuit igitur divina beneficentia dignus, cum consuleret nobis, clariora visa date vigilantibus, quam obscuriora per somnium, quod quoniam non sit, somnia divina putanda non sunt. Jam vero quid opus sit circuitione & amfractu, ut sit utendum in terperibus somniorum potius quam directis? deus inquit dem nobis consulebat, HOC FACITO, HOC NE FECERIS, diceret? idque visum vigilantibus potius, quam dormientibus daret? Jam vero quis dicere audeat, vera omnia esse somnia? ALIQUOT SOMNIA VERA, inquit Ennius; SED OMNIA NON EST NECESSARIE. Quæ est tandem ista distinctio? quæ vera? quæ falsa? h. ber? & si vera à deo mittuntur, falsi unde nascuntur? nam si ea quoque divina, quid incongruentius deo quid inficitius autem est, quam menteis mortalium falsis & mendacibus visis concitare? sin vera visa divina sunt; falsa autem & inania, humana quæ tui ista designandi licentia, ut hoc deus, hoc natura fecerit potius, quam aut omnia deus, quod negatis, aut omnia natura? quod quoniam illud negatis hoc necessitas ostendendum est. Nam ut n. eam dico, qua numquam animus insistentis agitatione, & motu esse vacuus potest. Is cum languore corporis, nec membris uti, nec sensibus potest, incidit in visa varia, & incerta ex reliquis, ut ait Aristoteles, inhzrentibus, earum rerum, quas vigilans gesserit, aut cogitavit: quarum perturbatione mirabiles interdum existunt species somniorum. Quæ si alia vera, alia falsa: qua nota inter noscuntur, scire tanquam velim. Si nulla est, quid istos interpretes audiamus? sin quæpiam est, & a vero audire, quæ sit. Sed hærebunt, venit enim jam in contentionem, utrum sit probabilis DEORUM IMMORTALIUM, rerum omnium præstantia excellentis, concutiar omnium mortalium, qui ubique sunt, non modo lectos, verum etiam grabatos, & cum iterrentis aliquos viderint, objicere his visa quædam tortuosa, & obscura, quæ illi exteritii somnio ad conjecturam manè deferant; an natura fieri, ut mobiler animus agitur, quod vigilans videt, dormiens videre videatur, utrum philosophia dignus, sagarum superstitione ista interpretari an explicatione naturæ: ut si jam fieri possit conjectura vera somniorum, tamen isti qui proficiuntur, eam facere non possint: ex levissimo enim & indoctissimo genere constant. Stoici autem tui negant quemquam, nisi sapientem, divinum esse posse. Chryppus quidem divinationem desinit his verbis. *vis cognoscens, & videntem, & explicantem signa, quæ à diis hominibus portendantur: officium autem esse eius, prænoscere, dei erga homines mente qua sint quidque significant quemadmodumque ea procurentur, atque experientur. Idemque somniorum conjecturam desinit hoc modo. Esse vim cernentem, & explanantem, quæ à diis hominibus significentur in somnia. Quid ergo, ad hæc mediocri opus est præsentia, an & ingenio præstanti, & eruditione perfecta? talem autem cognovimus neminem. Vide igitur, ne, etiam si divinationem tibi esse concessero, quod numquam faciam, neminem tamen divinum reperire possimus. Quis autem ista mens est deo-*

rum, si neque ea nobis significant in somnis, quæ ipsi per nos intelligamus, neque ea, quorum interpretes habere possimus? similes enim sunt dii, si ea nobis objiciunt, quorum nec scientiam, nec explanatorem habeamus tamquam si Pœni, aut Hispani in senata nostro loquerentur sine interprete. Jam vero quod pertinent obscuritates, & ænigmata somniorum? intelligi enim à nobis dii velle debebant ea, quæ nostra causa nos mœnerent. Quid? poeta nemo, nemo phycus obscurus? ille vero nimis etiam obscurus Euphorion, at non Homerus. Uter igitur nimis etiam obscurus Euphorion, at non Homerus. Uter igitur nimis etiam obscurus Euphorion, at non Homerus. Uter igitur nimis etiam obscurus Euphorion, at non Homerus.

Terrigenam, herbigradam domi-poriam, sanguine cassam,
potius quam hominum more cochleam, dicere. Namque Pacuvianus Amphion,

Quadrupes tardigrada, agriflu hirciuta aspera,
Capit: brevis, service anguina, adspersu truci,
Evulserata manna, tum animati sono

cum dimisset obscurus, tum Attici respondent: *Non intelligimus, nisi aperta dixeris.* At ille uno verbo, *Tesudo*. Non potueras hic, igitur a principio, cathartica, dicere? Detert ad conjecturam quidam, somnia esse, ovum pendere ex fascia lecti tui cubicularis. Est hoc in Chryppii libro somnium. Respondit conjector thesaurum delossum esse sub lecto fodit: invenit auri aliquantum, idque circumdatum argento, misit conjectori quantum visum est de argento. Tum ille, *nihilna*, inquit, *de vitello?* id enim ei ex ovo videbatur aurum declarasse; re ipsam, argentum. Nemo igitur umquam alius ovum somnia vitæ? hic nescio qui thesaurum solus invenit? quam multi inopes, digni præfatis deorum, nullum somnio ad thesaurum rependum admonentur? quam autem ob causam tam est obscure admonitus, ut ex ovo nasceretur thesauri similitudo potius, quam aperte thesaurum quærere juberetur. sicut aperte Simonides vetitus est navigare? Ergo obscura somnia, & minime consentanea majestati deorum. Ad aperta, & clara veniamus, quale est de illo interfecto à capone Megaris: quale de Simonde, qui ab eo, quem humanat, vetitus est navigare: quale etiam de Alexandro: quod à te præteritum esse miror: qui, cum Ptolemæus, familiaris ejus, in prælio solo venenato lectus esset, eque vulnere summo cum dolore moreretur: Alexander assidens, somno est consopitus. Tum secundum quietem visus ei dicitur draco is, quem mater Olympias alebat, radiculam quæreret, qua inquit dicere, quo illa loci nasceretur, (neque is longe aberat ab eo loco) ejus autem esse vim tantam, ut Ptolemæum facillè sanaret. Cum Alexander experrectus narralet amicis somnium, emisisse qui illam radiculam quæreret, qua inventa, & Ptolemæus sanatus dicitur, & multi milites, qui erant eodem genere teli vulnerati. Multa etiam sunt à te ex historiis prolata somnia, maris Phalaridis, Cyri superioris, matris Dionysii, Pœni Hamilcaris, Annibalis, P. Decii: pervulgatum jam & illud de præfule Gracchi etiam: & recens Cæcilia, Balearici filia, somnium. Sed hæc eterna, ob eoque causam ignota nobis sunt: nonnulla etiam ficta fortasse quis enim auctor istorum? de nostris somniis quid habemus dicere, tu de mæro me & equo ad ripam? ego de Mario tum fascibus laureatis me in suum deduci jubente monumentum? Omnium somniorum Quinte, una ratio est, quæ per deos immortalis, videamus ne nostra superstitione, & depravatione superetur. Quem enim tu Marium visum à me putas? Speciem, credo, ejus, & imagi-

1. *Avi audire*: Pall. omnes veteri modo ser dendi, habeo.
2. *Neque explanatorem*: S. clar que Palæ notum, neque secus editio V. clar. *vis grata explanatorem*
3. *Pœni enim Amphion*: Recepta lecto Amphion. sed alterum restat in libro S. V. Cloris. in Pal. prim. ac sec. denique in editis ab V. Cl.
4. *Minime venenato mæro*: in Pal. & S. V. Cloris, omni-

so fuis, quod in omnibus publicatis.

5. *Illud de præfule*: ad jam primum redditur Cicero, inventum in Palatinis qua: uor & aodice S. V. Cloris, alæ omnes editiones præfule. supra etiam erat in Pal. pr. & S. V. Cl. copy. non enq. sed tamen tanti non erat ut retere immittiretur.

imagines, ut Democrito videtur. Unde profectam imaginem? à corporibus enim solidis, & à ceteris figuris vult dicere imagines, quod igitur Marti corpus erat? Ex eo, inquit, quod fuerat. plena sunt imaginum omnia. ista igitur me imago Marti in campum Atinatem persequeretur, nulla enim species cogitari potest, nisi pulsa imaginum. Quid ergo? istæ imagines ita nobis dicto audientes sunt, ut simul atque velimus accurrant? etiamne earum rerum, quæ nullæ sunt? quæ est enim & forma tam inusitata, tam nulla, quam non sibi ipse animus possit effingere? ut, quæ numquam vidimus, & ea tamen informata habeamus, oppido nam sitas, hominum figuras. Num igitur, cum aut muros Babilonis, aut & Homeri faciem cogito, imago illorum me aliqua pellit? Omnia igitur, quæ volumus, nota nobis esse possunt, nihil est enim de quo cogitare nequeamus. Nulla ergo imagines obrepunt in animos dormientium extrinsecus, nec omnino fluunt illæ: nec cognovi quemquam, qui maiore auctoritate nihil diceret. *anxiorum est ea vis, eaq; natura, ut vigilantes, nullo adventitio pulsu, sed suo motu, incredibili quadam celeritate.* Hi cum sustinentur membris, & corpore, & sensibus, omnia cetera cernunt, cogitant, sentiunt. cum autem hæc subtracta sunt, desertusque animus languore corporis, tum agitur ipse per se, itaque in eo & formæ versantur, & actiones: & multa audiunt, multa dici videntur. Hæc scilicet imbecillo, remissoque animo, multa omnibus modis confusa, & variata versantur, maximeque reliquæ earum rerum moventur in animis, & agitantur, de quibus vigilantes aut cogitavimus, aut egimus: ut mihi temporibus illis multum in animo Martius versabatur, recordanti, quæ ille gravem suum casum magnopere, quàm constanti tulisset. Hanc credo eausam de illo somnandi fuisse. Tibi autem de me cum sollicitudine cogitanti subito sum visus emeris de flumine, inerantem in utriusque nostrum animis, *vigilantium cogitationum vestigia.* At quædam adjuncta: ut mihi de monumento Marti: tibi, quoddam equus, in quo ego vehebar, mecum una deversus mihi apparuit. An tu censes ullam anam tam delitam futuram fuisse, ut somniis crederet, nisi ista casu omninoquam, fortè temerè concurrerent? Alexandro draco loqui visus est. Potest omnino hoc esse falsum, potest verum: sed utrum sit, & non esse mirabile, non enim audivit ille draconem loquentem, sed est visus audire: & quidem, quo majus sit, cum radice ore teneret, locutus est. *sed modò est magnus somnians.* Quæro autem cur Alexandro tam illustre somnium, tam certum, nec huic eidem aliis, nec multa ceteris. Mihi quidem, præter hoc Mariamum, nihil sanè, quod meminertim. Frustrà igitur consumit tot noctes tam longa in ætate. Nunc quidem propter intermissionem forensis operæ & lucubrations detraxi, & meditationes addidi, quibus uti antea non solebam: nec tam multam dormiens, ullo somnio sua admonitus, tanti profectum de rebus: nec mihi magis usquam videor, quam cum aut in toto magistratus, aut in curia senatum video, somnare. Et enim ex divisione hoc secundum est, quæ est continuatio, conjunctioque naturæ (quam, ut dixi, vocant *operta Secus*) ejusmodi, ut thesaurus ex ovo intelligi debeat? nam medici ex quibusdam rebus & adveniens, & celeritate *morbo* intelligunt: nonnullæ etiam valitudinis

significationes, ut hoc ipsum, *pleni, anelli, vestitus* ex quodam genere somniorum intelligi posse dicuntur. Thesaurus vero & hereditas, & honos, & victoria, & multa generis ejusdem qua cum somniis naturali cognitione junguntur? Dicitur quidam, cum in somnis complexu Venerio jungetur, calculos eiecisse. video sympathiam. visum est enim tale obiectum dormienti, ut id, quod evenit, *natura vis*, non opinio erroris effecerit. Quæ igitur natura obtulit illam speciem Simonidi, à qua vetaretur navigare? aut quid naturæ copulatum habuit Alcibiadis, quod scribitur, somnium? qui paulo ante interitum, visus est in somnis amica esse amictus amiculo. Is cum esset projectus inhumatus, ab omnibusque desertus jaceret: amica corpus ejus texit suo pallio. Ergo hoc inerat in rebus futuris: & causas naturalis habebat: an, & ut videretur, & ut eveniret, cæsus effecit? Quid? ipsorum interpretum conjecturæ, nonne magis ingenia declarant eorum, quàm vim, consensumque naturæ? Cursor ad Olympia proficisci cogitans, visus est in somnis *curru quadragesimum vobis*, manè ad conjectorem. At ille, Vinctes, inquit, id enim celeritas significat, & vis equorum. Post idem ad Antiphontem. Is autem, Vincare, inquit, necesse est. An non intelligis quatuor ante te cucurrisse? Ecce alius cursor: atque horum somniorum & talium plenus est Chryssippi liber, plenus Antipatri, sed ad cursores redeo, ad interpretem detulit, *agilem se in somniis visum esse saltum*. At ille, Vicisti, ista enim avi volat nulla vehementius. Huic equidem Antipho, Baro, inquit, te victum esse non vides? ista enim avis infestans alias aves & agitans, semper ipsa postrema est. Perere quædam matrona cupiens, dubitans esse tunc prægnans, visa est in quiete *obsignatam habere naturam*, & restitit. Negavit eam, quoniam obsignata fuisset, concipere potuisse: At alter, prægnantem esse dixit. Nam inane *obsignari nihil solet*. Quæ est ista ars conjectoris, eludentis ingenio? an ea, quæ dixi, & innumerabilia, quæ collecta habent Stoici, quidquam significant, nisi accumen hominum, ex similitudine aliqua, conjecturam modò huc, modò illuc ducentium? Medici signa quædam habent ex venis, & ex spiritu ægroti: multisque ex aliis futuræ præsentunt. Gubernatores cum exultantibus lorigines viderint, aut delphinos se in portum conjicientis, *tempus pacem significari* putant. Hæc ratione explicari, & ad naturam facile revocari possunt: ea verò quæ paulo ante dixi, nullo modo. At enim *observatio disturna*, hæc enim pars una restat) notandis rebus hæc iterum. An tandem somnia observari possunt? quomodo modo: sunt enim innumerabiles varietates. Nihil tam præpòtere, tam inconditè, tam monstruosè cogitari potest, quod non possimus somnare. Quo modo igitur hæc infinita, & semper nova aut memoria complecti, aut observando notare possumus? Astrologi motus *stellarum* notaverunt, inventus est enim ordo in iis stellis, qui non putabatur. cedo tandem, qui sit ordo, aut quæ concursatio somniorum? quo modo autem distingui possunt vera somnia à falsis, cum eadem & aliis aliter evadant, & iisdem non semper eodem modo? ut mihi mirum videatur, cum *mendax hominis, ne verum quidem dicenti credere soleamus*, quo modo isti, si somnium verum evadit aliquod, non ex multis potius uni fidem derogant, quàm ex uno innumerabilia confirmant. Si igitur neque

1. *Et inquit quod fuerat.* Rectè Pal. tamen pr. fuerat. sec. fuerat.
 2. *Formam vestitus.* Non displicet quod est in Pal. prim. vestitus.
 3. *Esset infirmata.* Est à Pall & Victorii editione. aliz firmata.
 4. *Victoris liber in se nota.*
 5. *Hinc factum cogito, imago illorum.* Pal. pr. cogito, unde fortè non male Pal. cert. & quart. cogito, imago, sicque etiam V. Venerii liber sed bene habet vulgata.
 6. *Novis mirabilis.* Est à Pall. tribus & S. Vici. item editione Victorii vulgata.
 7. *Propheta igitur non sumpta tot mittere.* Pal. pr. sine præpositione, sumpta, & vitæ est ut non sic scripserit Cicero.
 8. *Hinc equi duo Laribus; Baro, inquit, te non esse non videt.* Haud

aliter Pal. pr. & sec. nam tert. heic multos est, quartus verò vocem illam inusitatum omisit: quam tamen etiam in scriptis suis reperit Victorius. Vulgatis Antipho, Tu verò, inquit, insulse.
 8. *Repletur.* Ita libri nostri. inepte igitur Lambinus interponit ad sententiæ participium de suo, ad conjectorem restat. satis subintelligitur.
 9. *Nam inane obsignari.* Non male forsitan pr. & quart. nam & inane obsignari.
 10. *Quæ est ista ars conjectoris.* Pall. non agnoscunt ista, neque habetur in Victoriana.
 11. *Et iisdem non semper eodem modo.* Pal. pr. habet amplius, & iudex secessit et sic non ita semper, aliquid coram eo jactet. I. Quis

neque deus est effector somniorum, neque naturæ societas ulla cum somniis, neque observatione inveniri potuit scientia: effectum est, ut nihil prorsus somniis tribuendum sit: præsertim cum illi ipsi, qui ea vident, nihil divinent: ii, qui interpretantur, conjecturam adhibeant, non naturam: CAS vs autem innumerabilibus pænè faculis in omnibus plura mirabilia, quam in somniorum visis effecerit: neque conjectura, quæ in varias partes duci potest, nonnumquam etiam in contrarias, i quidquam sit incertius. Explodatur hæc quoque somniorum divinatio pariter cum ceteris. nam ut verè loquamur, *superstitio* susa per gentes, oppressit omnium ferè animos, atque hominum imbecillitatem occupavit. quod & in iis libris dictum est, qui sunt de natura deorum: & hac disputatione id maxime egimus. multum enim & nobismet ipsis, & nostris profuturi videbamur, si eam funditus sustulissetimus. Nec verò (id enim diligenter intelligi volo) *superstitio* tollenda religio tollitur. Nam, & MATURVM INSTITVTA tueri factis, cætemoniisque retinendis, sapientis est: & esse præstantem aliquam, æternamque naturam, & eam suspiciendam, admirandamque hominum generi, pulchritudo mundi, ordoque rerum cælestium cogit confiteri. Quamobrem ut religio propaganda etiam est, quæ est iuncta cum cognitione naturæ: sic *superstitio* 2. *stirpes omnes ejcienda*, inquit enim, & urget, 3. & quocumque te vereris, persequitur; si ve tu vatem, si ve tu

omen audieris; si ve immolaris, si ve avem aspexeris; si Chaldaum, si haruspicum videris; si fulserit, si tonuerit, si tactum aliquid erit de cælo, si ostenti simile natum, factumve quippiam: quorum necesse est plerumque aliquid eveniat: ut nunquam liceat quieta mente consistere. *Perfugium* videtur omnium laborum, & sollicitudinum esse somnus, at ex eo ipso plurimæ curæ, metusque nascuntur, qui quidem ipsi per se minus valent, & magis contemnerentur, nisi somniorum patrocinium philosophi susceperissent, nec ii quidem contentissimi, sed in primis acuti, & consequentia, & repugnantia videntes: qui prope jam absoluti, & perfecti putantur, quorum licentiæ nisi Carneades resistisset, haud scio, an *soli jam philosophi* judicarentur, cum quibus omnis ferè nobis disceptatio, contentioque est, non quod eos maxime contemnamus: sed quod videntur acutissime sententias suas, prudentissimeque defendere. 4. Cùm autem proprium sit Academiæ, iudicium suum nullum interponere, ea probare, quæ simillima veri videntur, conferre causas, & quid in quamque sententiam dici possit, expromere, nulla adhibita sua auctoritate, *iudicio audientium relinquere integrum*, ac liberum: tenebimus hanc consuetudinem à Socrate traditam: eaque inter nos, si tibi, Quinte frater, placebit, quàm scriptissimè utemur. Mihi verò, inquit ille, nihil potest esse jucundius. Quæ cum essent dictæ, surreximus.

1. *Quidquam sit incertius.* Pal. pr. *certius*, quod fortan referendum ad *casum*, ut conjectura quæ sit certa ac casus; hoc est incertissima. sed cum reliqui codd. ei non adhiplentur, non est quod librario unum cum tribuamus.

2. *Stirpes omnes ejcienda.* Sic mss. nostri, sed more suo, unica litera *ejcienda* frustra alii conjecturis operantur. quippe *ejcienda* stirpes jam an ea evulsi sint extractæque radicibus oportet; quo ipso, nunquam certe renascuntur si tamen quæ d. morandum, malim *ejcenda sunt*, quomodo locus noster sine libri tit. Tulcul. quæst. pro quo tamen

vulgata elidenda.

3. *Et quocumque te vereris.* Haud aliter hoc usque cusi, sed num recte? Pall. enim quatuor & liber S. Victoris nulla litera variante præterunt, & quære, *Quintus vereris*. loqui verò Ciceronem cum fratre suo Quinto, satis constat. verum vident Senatus Criticus, ego festino.

4. *Cùm autem proprium sit Academiæ.* Pal. tert. & S. Victoris non habent: voculam *proprium*, sed cum refert in aliis illis nostris mssibus, nihil ei adhuc moveo controversiam.

M. TVLLII CICERONIS
DE
F A T O,
LIBER SINGVLARIS.

Deest principium.

1. QVIA pertinet ad mores, quos ἦθῶς illi vocant, nos eam partem philosophiæ, de moribus appellare solemus; sed decet augmentem linguam Latinam, & nominare *moralium* explicanda; vis est ratioque enuntiationum, quæ Græci ἠθικὴ καὶ ἐθικὴ vocant, quæ de re futura cum aliquid dicunt, deque eo, quod possit fieri, aut non possit, quam vim habeant, obscura questio est: 3. quam *ἠθικὴ διατριβή* Philosophi appellant: totaque est logicæ; quam *rationem disserendi* voco. Quod autem in aliis libris feci, qui sunt de natura deorum; itemque in iis, quos de divinatione edidi, ut in utramque partem perpetua explicaretur oratio, quo factilius id à quoque probaretur, quod cuique maxime probabile videretur, in id hac disputatione de fato, casus quidam, ne facerem impedit. Nam cum essem in Puteo

lano, Hirtiusque; noster, consul designatus, iisdem in locis, vir nobis amicissimus, & iis studiis, in quibus nos à pueritia viximus, deditus: multum unà eramus; maxime nos quidem exquirentes ea consilia, quæ ad pacem, & ad concordiam civium pertinerent. cum enim omnes post interitum Cæsaris novarum perturbationum causa quæri viderentur, hisque esse occurrendum putaremus: omnis ferè nostra in iis deliberationibus consumebatur oratio; idque & sæpe aliàs. & quodam liberiore, quam solet, & magis vacuo ab interventoribus die, cum ille ad me venisset primò illa, quæ erant quotidiana, & quasi legitima nobis, 4. de pace, & de otio. Quibus actis, Quid ergo? inquit ille, quoniam oratorias exercitationes non tu quidem, ut spero, reliquisti, sed certè philosophiam illis anteposuisse, possumne

2. *Quia pertinet ad mores, quos ἦθῶς illi vocant.* Est à mss. nostris; si mav. q. dudum editione sua Petrus V. Palatinus ego usus sum r. bus. Gulielmus variantes lectiones adscripsit marginibus, è libr. S. V. Cor. s. Francisci Pithæi, & Francisci Fabricii, vulgata lectio habet, quæ ἠθῶς Græci vocant.

3. *Appellat moralium.* Pal. sec. & S. Victoris, *moralium*, quod, quamvis non probem, i. buit tamen ind. care. quippe secundus ille noster, quancvis est pretio, præ aliis duobus quibus utor.

3. *Quam ἠθικὴ διατριβή Philosophi appellant.* Dictionem *Philosophi* reddimus auctor. fide Pall. & P. areque S. V. ex huiusque editione sua Victoris, infinitæ & incred. blis diligenti vir.

4. *De pace & otio. Quibus actis. Quid ergo?* Hæc est lectio Pal. prim. editionisque Victorianæ, aliorumque. nam ceteri mss. *Quibus accipis.* omnes tamen omiserant illa vulgata, *diabusa*; quæ in Lambinianis ac Brucianis.

possumne aliquid audire? Tu verò inquam, vel audire, vel dicere, nec enim (quod recte existimas) oratoria illa studia dicerentur: quibus etiam te incendi, quanquam flagrantissimum acceperam: nec ea, quæ nunc tracto, minuunt, sed augent potius illam facultatem: nam cum hoc genere philosophiz quod nos sequimur, magnam habet orator societatem, *subtilitatem* enim ab Academia mutuatur, & ei vicissim reddit *uberitatem orationis*, & ornamenta dicendi. Quamobrem, inquam, quoniam utriusque studii nostra possessio est, hodie, utro frui malis, optio sit tua. Tum Hirtius, Gracchus, inquit, & tuorum omnium simile, nihil enim unquam abnuat meo studio voluntas tua. Sed quoniam & rhetorica mihi nostra fat nota, teque in iis & audivimus saepe, & audiemus, atque hanc Academicorum, contra propositum disputandi, consuetudinem indicant (si suscepisse *disputandum* disputatorem; 2. ponere aliquid, ad quod audiam, si tibi non est molestum, volo. An mihi, inquam, potest quidquam esse molestum, quod tibi gratum futurum sit? sed ita audies, ut Roma num hominem, ut timidè ingredientem ad hoc genus disputandi, ut longo intervallo hæc studia repetentem. Ita, inquit, audiam te disputantem; ut ea lego, quæ scripsisti, proinde ordine *Multa hic desunt*, 3. consideramus hic: quorum in aliis, ut in Antipatro poeta, ut in Ænuali die natis, ut in simul ægrotantibus, fratribus, ut in utina, ut in unguibus, ut in reliquis ejusmodi, natura contrario vult: quam ego non tollo: vis est nulla fatalis. In aliis autem *fortuna* quædam esse possunt, ut in illo naufragio, ut in Icaudio, ut in illo Daphite. Quædam etiam Posidonius (pace magistri dixerim) comminisci videtur. Sunt inquam quidem absurda. Quid enim? si Daphite fatum fuit de equo cadere, atque ita perire? ex hocne equo qui cum equus non esset, nomen habebat alienum? ut Philippus balice in capulo quadrigulis vitare monebatur? quasi verò capulo sit occisus. Quid autem magnum, & naufragium illum sine nomine in vivo esse lapsum? quamquam huic quidem hic scribit prædictum *in aqua esse peritendum*. Ne hercule Icaidii quidem prædonis video fatum ullum, nihil enim scribit ei prædictum. Quid mirum igitur, ex spelunca saxum in crura ejus incidisse? puto enim, etiam si Icaidius tum in spelunca non fuisset, saxum tamen illud casurum fuisset. Nam aut nihil est omnino fortuitum, aut hoc ipsum potuit evenire fortuna. Quæro igitur, (atque hoc latè patebit) si facti omnino nullum nomen, nulla natura, nulla vis esset, & *fratres, temerè, casu* aut pleraque fierent, aut omnia: nam aliter, ac nunc eveniunt, evenirent? quid ergo attineret inculcare fatum, cum sine fato ratio omnium rerum ad naturam, fortunamve referatur? Sed Posidonium, sicut æquum est, cum bona gratia dimitimus: ad Chryssippi laqueos revertamur. Cui primùm quidem de ipsa rerum *ambigione* respondemus; reliqua postea persequemur. Inter *secularum naturas* quantum interit videmus: talis esse salubris: talis ostilenteis: in aliis esse pituitosos, & quasi redundantes: talis, in aliis exsiccatos, atque aridos: multaque sunt alii, quæ inter locum, & locum plurimum differant. Athentis tenui: cælum, ex quo *acutiores* etiam putantur. Atticis: crassam Thebis, itaque pingues *Turbani* & *valentes*. Tamen neque illud tenue cælum efficit, ut aut Zenonem quis, aut Arcelilam, aut Theophrastum audiat neque crassum, ut Nemea potius, quam Isthmo victoriam petat. Disjunge longius quid enim loci natura afferre potest, ut in porticu Pompei potius quam in campo ambulemus? tecum, quam cum alio? Idibus potius, quam Kalendis?

Ut igitur ad quasdam res natura loci pertinet aliquid, ad quasdam autem nihil: sic *afflictio astrorum* valeat, si vis, ad quasdam res; ad omnes certe non valebit. At enim quoniam in naturis hominum dissimilitudines sunt, ut alios dulcia, alios subamara delectent; alii libidinosi, alii iracundi, aut crudeles, aut superbi sint; alii talibus vitiis abhorreant: quoniam igitur, inquit, tantum natura à natura distat, quid mirum est, has dissimilitudines ex differentiibus causis esse factas? hæc differens, qua de re agatur; & in quo causa consistat, non videt. Non enim si alii ad alta propensiores sunt propter causas naturales, & antecedentes, idcirco etiam nostrarum voluntatum, atque appetitionum sunt causæ naturales, & antecedentes. nam nihil esset in nostra potestate, si res ita se haberet. nunc verò fatetur, ACVTI MENTIS: valentes, imbecillissime, non esse id in nobis. Qui autem ex eo cogi putat, ne ut se deamus quidem, aut ambulemus, voluntatis esse; is non videt, quæ quamque res consequatur. Ut enim & ingeniosi, & tardi ita nascantur antecedentibus causis, itemque valentes, & imbecilli: non sequitur tamen, ut etiam sedere, & ambulare, & rem agere aliquam, principalibus causis definitum, & constitutum sit. Stiponem & Megaricum philosophum, acutum sanè hominem, & probatum temporibus illis accepimus. Hunc scribunt ipsius familiares & ebriosum, & mulierosum fuisse: neque hoc scribunt vituperantes, sed potius *ad laudem*, vitiosam enim naturam ab eo sic edomitam & compressam esse doctrinam, ut nemo unquam vinolentum illum; nemo in eo libidinis vestigium viderit. Quid? Socratem nonne legimus, quem admodum notavit Zopyrus, physiognomon, qui se profitebatur *hominum mores, naturasque*, ex corpore, oculis, vultu, fronte pernosceret; & stupidum esse Socratem dixit, & bardum, quod jugula concava non haberet: obstrictas eas partes, & obstrictas esse dicebat; addidit etiam, mulierosum: in quo Alcibiades cæchinum dicitur sustulisse. Sed hæc ex naturalibus causis vitia nasci possunt; existeri autem & funditus tolli, ut is ipse, qui ad ea propensus fuerit à tantis vitiis avocetur, non est id positum in naturalibus causis, sed in *voluntate, studio, disciplina*, quæ tolluntur omnia, si vis, & natura fati ex divinationis ratione firmabitur. Etenim si est divinatio, & qualibus nam à perceptis artis proficiunt percepta appello, quæ dicuntur Græcè *ἠρωφῆται*. Non enim credo nullo percepto aut ceteros artifices venari in suo munere, aut eos, qui divinatione utantur, futura prædicere. Sunt igitur astrologorum percepta hujusmodi. Si quis, verbi causa, ORIENTE CANICULA NATVS EST, IS IN MARI NON MORIETVR. Vigila Chryssippe, ne tuam causam, in qua tibi cum Diodoro, valente dialektico, magna lustratio est, deseras. Si enim verum est, quod à ita connectitur, si quis oriente Canicula natus est, in mari non morietur: illud quoque verum est, si *Fabius* oriente Canicula natus est, Fabius in mari non morietur. Pugnans ergo hæc inter se, Oriente canicula natum esse, & in mari Fabium moriturum: & quoniam certum in *Fabio* ponitur, ortum esse eum Canicula oriente, hæc quoque pugnans, & esse Fabium, & in mari moriturum. Ergo hæc quoque conjunctio est ex repugnantibus, & est Fabius, & in mari Fabius morietur: quod ut propositum est, ne fieri quidem potest. Ergo illud, *Morietur in mari Fabius*, ex eo generi est, quod fieri non potest. Omne igitur, quod falsum dicitur in futuro, id fieri non potest. At hoc, Chryssippe, minime vis: maximeque tibi de hoc ipso cum Diodoro certantem

K k k k 3

123

1. Rhetoricam hi nostri sœcula. Pall. sibi nota, quod & in Gulielmianis te his, qui præterea vestra, quod ego expressi à Victorian.
2. Pueri aliquid ad quod audiam. Est à mli, quinque neque secus Victorii editio, publicat. Terè præparat.
3. Consideramus hic, quorum, &c. Turnebus monuit vet. libros prætere vestras; ex quo factum illud vulgatum, Consideramus Hirtii. Pal. sec. leuat edere *consideramus hic hic deest* quorum, alii duo, nescio quo

versus admiserant.

4. Megaricum. Est à Victorii editione. & accedie Pal. sec. in quo Megaricum nam ceteri Megaricum: quibus adhzret Turneb.

5. Stupidum esse Socratem dixit. Gulielm. adnotavit videri expungenda, Socratem d. vis ut supervacua; uti revera sunt.

6. Quibusnam à perceptis artis, &c. Sic meliores mss. neque aliter Victorius, Turnebus, Aldus, alii, quælibet natura à perceptis.

est. ille enim id solum fieri posse dicit, quod aut sit verum, aut futurum sit verum: & quidquid futurum sit, id dicit fieri necesse esse, & quidquid non sit futurum, id negat fieri posse. Tu, & quæ non sint futura, posse fieri dicit, ut *frangit hanc gemmam*, etiam si id nunquam futurum sit; neque necesse fuisse Cypselum regnare Corinthi, quamquam id milleimo ante anno Apollinis oraculo editum esset. At si ita comprobabis divina prædicta; & quæ falsa in futuris dicuntur, in his habemus, ut ea fieri non possint: ut, si dicatur, Africanum Karthagine potiturum, & si verè dicatur de futuro, idque ita futurum sit, diess esse necessarium, quæ est tota Diodori vobis inimica sententia. Etenim si illud verè connectitur, *Si oriente Canicula natus es, in mari non morieris*: primumque, quod in conexo, *Natus es oriente Canicula*: necessarium: (omnia enim verè in præteritis, necessaria sunt, ut Chryippo placet, dissentienti à magistro Cleanthe, quia sunt innumerabilia, nec in fallum è vero præterita possunt converti;) si igitur quod primum in conexo est, necessarium est; si etiam quod consequitur, necessarium. Quamquam hoc Chryippo non videtur valere in omnibus. Sed tamen, si naturalis est causa, cur in mari Fabius non moriatur, in mari Fabius mori non potest. Hoc loco Chryippus æstus falli sperat Chaldaeos, ceterosque divinos, neque eos utrosque esse conjunctionibus, ut in sua præcepta pronuntiant. *Si qui natus est oriente Canicula, is in mari non morietur*: sed potius ita dicantur: *Non est natus est quis oriente Canicula, & is in mari morietur*. O licentiam jocularem! ne ipse incidat in Diodorum, docet Chaldaeos, quo pacto eos exponere præcepta oporteat. Quæro enim, si Chaldaei ita loquantur, ut negationem infinitarum conjunctionum potius, quam infinita conexa ponant: cur idem medici, cur geometræ, cur reliqui facere non possint? medicus in primis, quod erit ei per se futurum in arte, non ita proponet: 2. *Si cvi venæ sic moventur, is habet febrem*: sed potius illo modo, *Non ei venæ sic moventur, & febrem is non habet*; itemque geometræ non ita dicunt, 3. *In sphaera maximi orbis, medii inter se dividuntur*: sed potius illo modo: *Non est in sphaera maximi orbis, & hi non medii inter se dividuntur*. Quid est, quod non possit illo modo ex conexo transferri ad conjunctionum negationem? & quidem aliis modis easdem res esse potissimum. Modò dixi, *In sphaera maximi orbis, medii inter se dividuntur*: possum dicere, *In sphaera maximi orbis erunt*, possum dicere, *Quia in sphaera maximi orbis erunt*: Multa genera sunt enuntiantium, nec ullum distortius, quam hoc, quo Chryippus sperat Chaldaeos contentos Stoicorum causa fore. Illorum tamen nemo ita loquitur. Major est enim has contortionem orationis, quam lignorum ortus, obitusque perdiscere. Sed ad illam Diodori contentionem, quam *de divinatione* appellant, revertamur: in qua quid valeat id, quod fieri possit, anquiritur. Placet igitur Diodoro, id solum fieri posse, quod aut verum sit, aut verum futurum sit. Qui locus attingit hanc quaestionem. Nihil fieri, quod non necesse fuerit: & quidquid fieri possit, id aut esse jam, aut futurum esse: nec magis commutari ex veris id falsa ea posse, quæ futura sunt, quam ea, quæ facta sunt: sed in factis immutabilitatem apparere, in futuris quibusdam quia non apparent, & ne in se quidem videri: ut in eo, qui mortifero morbo urgetur, verum sit, hic morietur hoc morbo: at hoc idem si verè dicatur in eo, in quo

vis morbi tanta non appareat, nihilo minus futurum sit. *Non sit*, ut commutatio ex vero in fallum ne in futuro quidem ulla fieri possit. Nam, *Morietur Scipio*, talem vim habet, ut, quamquam de futuro dicitur, tamen ut id non possit converti in fallum, de homine enim dicitur, cui necesse est mori. Sic si diceretur: *Morietur noctu in cubiculo suo Scipio*, vi oppressus, verè diceretur, id enim forte diceretur, quod esset futurum: *futurum autem fuisse, ex eo, quia factum est*, intelligi debet: nec magis erat verum, *Morietur Scipio*, quam *Morietur illo modo*: nec minus necesse mori Scipionem, quam illo modo mori: nec magis immutabile ex vero in fallum, *Necatus est Scipio*, quam *Necabitur Scipio*: nec, cum hæc ita sint, est causa, cur Epicurus, fatum extimescat, & ab atomis petat prædium, easque de vi deducat, & uno tempore suscipiat res duas inenodabiles: unam, ut sine causa fiat aliquid, ex quo existet, ut de nihilo qui piam fiat, quod nec ipsi, nec cuiquam physico placeat; alteram, ut, cum duo individua perinamta tem ferantur, alterum è regione moveatur, alterum declinet. licet enim Epicuro, concedenti omne enuntiatum aut verum, aut fallum esse, non veteri, ne omnia fato fieri sit necesse: non enim æternis causis natura necessitate mutabilitas verum est id, quod ita enuntiat: *Descendit in Academiæ Carneades*: nec tamen sine causis: si d. interet inter causas fortuito antegressas, & inter causas cohibentes in se efficientiam naturalem. Ita & temper verum fuit, *Morietur Epicurus, cum duo & septuaginta annos vixerit*, Archonte Pitharato; neque tamen erant causæ fatales, cur ita accideret: sed quod ita accidisset, certè casurum, sicut accidit, fuit. Nec ii, qui dicunt *immutabilia esse, quæ futura sunt*, nec posse & verum futurum converti in fallum, fati necessitatem confirmant, sed verborum vim interpretantur. At, qui introducunt causarum seriem sempiternam, in mentem hominis voluntate libera spoliata, necessitate fati devincunt. Sed hæc haud tenent. Alia videmus, concludit enim Chryippus hoc modo, *Si est motus sine causa*, non omnis enuntiatum, quod *est sine causa* dialectici appellant, aut vera, aut falsa erit. Causas enim efficientes quod non habebit, id nec verum, nec fallum erit. omnis autem enuntiatum, aut vera aut falsa est, motus ergo sine causa nullus est. Quod si ita est, omnia, quæ sunt, causis hinc antegressis, id si ita est, omnia fato sunt, efficiuntur igitur, fato fieri, quæcumque sunt. Hic primum si mihi liceat assentiri Epicuro, & negare omnem enuntiationem aut veram esse, aut fallam: eam plagam potius accipiam, quam fato omnia fieri comprobem illa enim sententia aliquid habet disputationis, hæc verò non est tolerabilis. itaque contendit omnis nervus Chryippus, ut persuadeat, *omne est sine causa aut verum esse, aut fallum*. Ut enim Epicurus veretur, ne, si hoc concesserit, concedendum sit, fato fieri, quæcumque sunt: (si enim alterutrum ex æternitate verum sit, esse id etiam certum: & si certum, etiam necessarium: ita & necessitatem, & fatum confirmari potest) sic Chryippus metuit, ne, si non obtinuerit, omne, quod enuntietur, aut verum esse, & aut fallum, non teneat, omnia fato fieri possint, & ex causis æternis rerum futurarum. Sed Epicurus declinatione atomi vitari fati necessitatem putat. Itaque tertius quidam motus oritur extra pondus, & plagam, cum declinat atomus intervallo minimo, id appellat *κλάση*. Quam declinationem sine causa fieri si minus verbis, te cogitur confi-

1. *Dicitur Africanum Karthagine potiturum.* Rectè ita editi à Victorio, respondetque Pal. sec. cast. isimus liber, alii quidem Karthagine, sed non ita tam bonè notè, itaque viderit de suis Lambi.

2. *Non est natus sic moventur.* Vulgata: *Non est hinc venæ*, sed contra Pal. sec. Pich. Fabr. & Victorii editionem, nec abluant Palat. tert. quart. in quibus, *Non enim venæ*.

3. *In sphaera maximi orbis, medii, &c.* Secutus sum eosdem libros: nam communis lectio: *Si in sphaera maximi orbis sunt, medii*, quidquid etiam in mox sequentibus mutavi; feci codicibus isdem præconibus.

4. *Id quod fieri possit anquiritur.* Sic Pithæanus, neque secus editio

Victorii atque Turnebi, vulgata, inquiris:

5. *Ne inesse quidem videri.* Lambini, etque priores aliquot edit. ut necesse quidem.

6. *Nec minus mori necesse est mori Scipioni.* Ita Pal. sec. & Fabricianus editis; nec minus necesse est mori Scipioni.

7. *Fatum extimescat.* Nihil pejor Pal. sec. ac Pichæan. peritimescat.

8. *Ut unum futurum converti in fallum.* Pall. omn. & Pich. & publicati à Victorio convitit.

9. *Aut fallum, non teneat, omnia fato fieri, &c.* Secutus sum Victorianam, cum aperte sic exhaeret in Pal. sec. vulgatis abest illud non teneat.

conferri. non enim atomus ab atomo pulsa declinat, nam qui potest pelli alia ab alia, si gravitate feruntur ad perpendicularium corpora individua, rectis lineis, ut Epicuro placet? sequitur enim ut, si alia ab alia nunquam depellatur, ne contingat quidem alia aliam. ex quo efficitur, ut iam si sit atomus, eaque declinet, declinare sine causa. Hanc rationem Epicurus induxit ob eam rem, quod veritas est, ne, si semper atomus gravitate ferretur naturali, ac necessaria, nihil liberum nobis esset, cum ita moveretur animus, ut atomorum motu cogereetur. Hinc Democritus auctor atomorum accipere maluit, necessitate omnia fieri, quam à corporibus individuis naturalibus motus avellere. Acutiùs Carneades, qui docebat, posse Epicureos suam causam sine hac commentitia declinatione defendere. nam cum doceret, esse posse quandam animi motum voluntarium, id sibi defendi melius, quam introducere declinationem, cuius præsertim causam reperire non possunt, quo defensione, facile Chrysippo possent resistere. Cum enim concessissent, motum nullum esse sine causa, non concederent, omnia, quæ fierent, fieri causis antecedentibus. voluntatis enim nostræ non esse causas externas, & antecedentes. communi igitur consuetudine sermonis abutimur, cum ita dicimus, *velle aliquid quempiam aut nolle sine causa*, ita enim dicimus, sine causa, ut dicamus, sine externa, & antecedente causa, non sine aliqua. Ut cum *non inane dicimus*, non ita loquimur, ut phisici, quibus inane esse nihil placet: sed ita, ut, verbi causa, sine aqua, sine vino, sine oleo vas esse dicamus: sic, cum sine causa animum moveri dicimus, sine antecedente & externa causa moveri, non omnino sine causa, dicimus. De ipsa atomo dici potest, moveri, quia nulla causa accedit extrinsecus. Rursus autem, ne omnes à phisicis irrideamur, si dicamus, quidquam fieri sine causa, distinguendam est, & ita dicendum, ipsius individui hanc esse naturam, ut pondere, & gravitate moveatur, eamque ipsam esse causam, cur ita feratur. Similiter ad animorum motus voluntarios, non est requirenda externa causa. motus enim voluntarius eam naturam in se ipso continet, ut sit in nostra potestate, nobisque pareat: nec id sine causa, ejus enim rei causa, ipsa natura est. Quod cum ita sit, quid est, cur non omnis pronuntiatio aut vera, aut falsa sit, nisi concesserimus potest fieri quæcumque fiant? quia futura, vera inquit non possunt sine ea, quæ causas, cur futura sint, non habent. habeant igitur causas necesse est: ea quæ vera sunt, ita cum evenerint, fato evenerint. Confessum negotium, si quidem ita concedendum est, & aut fato omnia fieri: aut quidquam posse fieri sine causa. An aliter hæc enuntiatio vera esse non potest, Capiet Numantiam Scipio, nisi ex æternitate causa causam ferens hoc erit effectura? An hoc falsum potuisset esse, si esset excentis sæculis ante dictum? & si tum non esset vera hæc enuntiatio, Capiet Numantiam Scipio: & ne illa quidem evenisset vera est hæc enuntiatio. capiet Numantiam Scipio. Potest igitur quidquam factum esse, quod non verum fuerit futurum esse nam ut præterita ea vera dicimus, quorum superiore tempore vera fuerint instantia: sic futura, quorum consequenti tempore vera erunt instantia, ea vera dicimus, nec si omne enuntiatum aut

verum, aut falsum est, sequitur illico esse causas immutabiles, easque æternas, quæ prohibeant quidquam secus cadere, atque casurum sit. fortuitæ sunt causæ, quæ efficiant, ut verè dicantur, quæ ita dicuntur, Veniat Cato in senatum, non inclusæ in rerum natura, atque mundo. Et tamen tam est immutabile venturum, cum est verum; quam venisset nec ob eam causam fatum, aut necessitas extimescenda est. Etenim erit consistere necesse, si hæc enuntiatio, Veniet in Tusulanum Hortensius, & verum non est; sequitur ut falsum sit. quorum isti neutrum volunt, quod fieri non potest. nec nos impediēt illa ignava ratio, quæ dicitur, appellatur enim quidam à philosophis *ἀγνοῦς λόγος*, cui si pareamus, & nihil omnino agamus in vita. Sic enim interrogant: Si FATUM TIBI EST, ex hoc morbo convalescere; sive medicum adhibueris, sive non, convalesces. Item, Si FATUM TIBI EST, ex hoc morbo non convalescere: sive tu medicum adhibueris, sive non, non convalesces. & alterutrum fatum est, medicum ergo adhibere nihil attinet. Recte genus hoc interrogationis *ἰgnόvov*, atque *inertis* nominatum est, quod eadem ratione omnis è vita tollitur actio. Licet etiam immutare, & ut fati nomen ne adjungas, & eandem tamen teneas sententiam, hoc modo: Si EX ÆTERNITATE verum hoc fuit, Ex isto morbo convalesces; sive adhibueris medicum sive non, convalesces. Itemque, Si EX ÆTERNITATE hoc falsum fuit, Ex isto morbo non convalesces, sive adhibueris medicum, sive non adhibueris, non convalesces; deinde cætera Hæc ratio à Chrysippo reprehenditur. Quædam enim sunt, inquit, in rebus simplicia, quædam copulata. Simplex est, *Moriatur eo dies Socrates*. Huic, sive quid fecerit, sive non fecerit, finitus est moriendi dies. At si ita fatum sit, *Nasatur Oedipus Laio*: non poterit dici, sive fuerit Lajus cum muliere, sive non fuerit, copulata enim res est, & confatalis, sic enim appellat: quia ita fatum sit, & concubiturum cum uxore Lajum, & ex eo Oedipum procreaturum, ut si esset dictum, *Luctabitur Olympiu Milo*; & referret aliquis: Ergo, si sive habuerit adversarium, sive non habuerit, luctabitur; erraret, est enim copulatum, *Luctabitur*, quia sine adversario nulla luctatio est. Omnes igitur istius generis captiones eodem modo refelluntur: Si VE adhuc fueris medicum, sive non adhibueris, convalesces: captiosum, tam enim est fatale, medicum adhibere, quam convalescere, hæc ut dixi, *confatalis* ille appellat. Carneades hoc totum genus non probabat, & nimis inconsideratè concundi hanc rationem putabat, itaque premebat alio modo, nec ullam adhibebat calumniam: cuius erat hæc conclusio: Si OMNIA ANTECEDENTIBUS causis fiunt, omnia naturali colligatione conierit, conieriteque fiunt, quod si ita est, omnia necessitas efficit. Id si verum est, nihil est in nostra potestate, est autem aliquid in nostra potestate. Ac, si omnia fato fiunt, omnia causis antecedentibus fiunt, non igitur fato fiunt, quæcumque fiunt. Hoc arctius adstringi ratio non potest. Nam si quis velit idem referre, atque ita dicere: Si OMNE EVENTUM, ex æternitate verum est, ut ita certè eveniat, quemadmodum sit futurum, omnia necesse est colligatione naturali conierit, conieriteque

Kkkk 4 que

1. Aut facta omnia fieri, aut quidquam, &c. Lambinus amplius infigit, ita quæ causas habent, ea fieri, aut quidquam, &c. sed non addit tē mē. ita ex ingenio non huius: profecto est in Pall. aut Gul. climata, neque agnoscunt meliores sive ead. Ald., Victorii, Turnebi, itaque valet.

2. Ne illa quidem evenisset vera est, &c. Edidit Rod. Turneb. inde somph. Lambinus, quamvis dicitur, alii s. exulabat, evenisset; pro quo in Pal. sec. vera esse, in Pith. vera esse. Lambinus deinde legit, Capiet Numantiam: sed sic nulla editio, nulli fer. pri.

3. Tum non venisset sequitur ut falsum sit. Haud aliter Aldus, Turneb. s. Victorius, firmatque Pal. sec. neque abeunt alii nostri quam quod in vera, nam falsa, at Lamb. ingeniem verborum motum istis intermissionem, prosalabile teram de suo, licet parca admittat.

4. Nihil omnino agamus in vita. Sic Turn. Vict. item Pith. & sec. nam Aldus nō. sed quid omnino agamus in vita.

5. Ut facta omnia ne adjungas. Habent Pal. sec. ac Pith. item editi s. Vict. vulg. non adjungas.

6. Si ve habueris adversarium si veni habueris. Pal. sec. utrobique, ad habueris.

7. Nimis inconsideratè. Pal. sec. omnia inconsideratè, non inepè.

8. Hoc arctius adstringi ratio non potest. Victorii editio sic habet, neque secus Pal. ille sec. tuj. s. bonitatem cum expertis fuerim et am in aliis T.lli libri, delev. vulgatum hæc, neque ad h. Turnebano, sic arctius ratio adstringi non potest; quod à repositum in Pal. tert. ac quarto, non in m. um cælis codicibus; utpote conjecturis librariorum impudicè violant.

que fieri: nihil dicat. multum enim differt, utrum *causa naturalis* ex aeternitate, futura vera efficiat, an etiam sine aeternitate, naturali, futura quæ sint, ea vera esse possint intelligi. Itaque dicebat Carneades, ne Apollinem quidem futura posse dicere, nisi ea, quorum causas natura ita contineat, ut ea fieri necesse esset. Quid enim spectans deus ipse diceret, Marcellum eum, qui tunc consul fuit, *in mari esse periturum*? erat quidem hoc verum ex aeternitate, sed causas id efficientis non habebat. ita ne præterita quidem ea; quorum nulla signa, tanquam vestigia, existerent, Apollini nota esse censebat: quo minus futura causas enim efficientibus quamque rem cognitis, posse denique sciri, quid futurum esset. Ergo nec de Oedipode potuisse Apollinem prædicere nullis in rerum natura *causis præpositis*, cur ab eo patrem interficere necesse esset: nec quidem huiusmodi Quotientia si Stoicis, qui omnia fato fieri dicunt, consentaneum est huiusmodi oracula, ceteraque, quæ ad divinationem pertinent comprobare: iis autem, qui quæ futura sunt, ea vera ex aeternitate dicunt, non idem dicendum est: vide, ne non eadem sit illorum causa, & Stoicorum. hi enim urgentur angustiis, illorum ratio soluta, ac libera est. Quod si concedatur *nihil posse evenire, nisi causa antecedente*: quid proficiatur, si ea causa non ex æternis causis apta ducatur? causa autem ea est, quæ id efficit, cuius est causa; ut vulnus, mortis; cruditas, morbi; ignis, ardoris. Itaque non sic causa intelligi debet, ut, quod cuique antecedat, id ei causa sit, sed quod cuique *efficienter* antecedat; nec, quod in campum descendendum, id fuisse causæ, cur pila luderem: nec Hecubam, causam interitus fuisse Trojanis, quod Alexandrum genuerit: nec Tyndareum Agamemnoni, quod Clytemnestram, hoc enim modo viator quoque bene vestitus a causa grassatori fuisse dicitur, cur ab ea spolaretur. Ex hoc genere illud est Ennii,

*Utinam ne in nemore Pelio securibus
Cæsa cecidisset abiugna ad terram trabes.*

Licit vel altius, *Utinam ne in Pelio nata ulla umquam esset arbor?* etiam *Utinam ne esset nonnullus Pelius?* simili-terque superiora repetente regi dicitur in finitè licet.

*Neve 3 inde navis inchoanda exordia
Cæpit.*

Quorum hæc præterita? quia sequitur illud,

*Nam nunquam heræ irans meca, domo efferret pedem,
Medæ, animo agro, amore saxo saucia,*

non ut ex res causam afferret amoris. Intéresse autem ajunt, utrum ejusmodi quid sit, sine quo aliquid effici non possit. 4 an ejusmodi, quo aliquid effici necesse sit. Nulla igitur earum est causa; 5 quoniam nulla eam rem sua vi efficit, cuius dicitur causa: nec id, sine quo quippiam non fit, causa est: sed id, quod cum accessit, id, cuius causa est, efficit necessariò, nondum enim ulcerato serpentis morsu Philoæta, quæ causa in rerum natura continebatur, fore, ut is in insula Lemno lineretur? post autem causa fuit propior, & cum exitu junctior, ratio igitur eventus aperit causam, sed ex aeternitate vera fuit hæc enuntiatio. 6 Relinquatur in insula Philoætes: nec hoc ex vero in falsum poterat converti, necesse est enim in rebus contra-

tiis duabus (contraria autem hoc loco ea dico, quorum alterum ait quid, alterum negat) ex his igitur necesse est, in vivo Epicuro, alterum verum esse, alterum falsum: ut, *7 sauciabitur Philoæta*, omnibus autè seculis verum fuit: *Non sauciabitur, falsum*. Nisi forte volumus Epicureorum opinionem sequi, qui tales enuntiationes nec veras, nec falsas esse dicunt: aut, cum id pudet, illud tamen dicunt, quod est impudentius, veras esse ex contrariis disjunctiones: sed quæ in his enuntiatione essent, eorum neutrum esse verum O admirabilem *licentiam*, & mirabilem *insipientiam* discernendi enim aliquid in loquendo nec verum, nec falsum est, certè id verum non est, quod autem verum non est, qui potest non falsum esse? aut quod falsum non est, qui potest non verum esse? 9 Tenebitur id, quod à Chrysippo defenditur; *Omniem enuntiationem* aut veram aut falsam esse, ratio apta cogit, & ex aeternitate quædam vera esse, & ea non esse nexa causis æternis, & hæc fati necessitate esse libera, Ac mihi quidem videtur, cum dux sententiarum fuissent veterum philosophorum, una eorum, qui censerent omnia ita fato fieri, ut id fatum *vim necessitatu afferret*, in qua sententia Democritus, Heraclitus, Empedocles, Aristoteles fuit: altera eorum, quibus viderentur sine ullo fato esse *animorum motus voluntarii*: Chrysippus, tanquam *abster honorarius*, id medium ferre voluisse: sed applicat se ad eos potius, qui necessitate motus animos liberatos volunt. Dum autem verbis utitur iuris, delabitur in eas difficultates, ut necessitatem fati confirmet in viciis. Atque hoc si placet quale sit videamus in *assensivibus*, quas prima oratione tractavi: eas enim veteres illi, quibus omnia fato fieri videbantur, vi effici, & necessitate dicebant: qui autem ab his dissentiebant, fato assensionem liberabant, negabantque fato assensionibus adhibito, necessitatem ab his posse removeri: itque ita diserebant. Si OMNIA FATI sunt, omnia fiunt causa antecedente: & si appetitus illa etiam, quæ appetitum sequuntur, ergo etiam assensionem. At, si causa appetitus non est sita in nobis, ne ipse quidem appetitus est in nostra potestate. Quod si ita est, ne illa quidem, quæ appetitum efficiuntur sunt sita in nobis, non sunt igitur neque assensionem, neque actiones in nostra potestate ex quo efficiuntur, ut nec laudationes, iusta sint: nec *conspirationes*, nec honores, nec *supplicia*. Quod cum vitiosum sit, probabilius concludi putant, non *II* omnia fato fieri, quæcumque fiant. Chrysippus autem cum & necessitatem effugiat, & retineat fatum. Causarum enim, inquit, alix sunt *perfectæ*, & principales, alix *adjuvantes* & proximæ. Quamobrem cum dicimus, omnia fato fieri causis antecedentibus, non hoc intelligi volumus, causis perfectis, & principalibus, sed causis adjuvantibus, antecedentibus, & proximis. Itaque illi rationi, quam paulo ante conclusi, sic occurrit, Si OMNIA FATI fiant, sequi illud quidem, ut omnia causis fiant antepositis; verum non principalibus, & perfectis, sed adjuvantibus, & proximis: quæ si ipsæ non sunt in nostra potestate, non sequitur, ut ne appetitus quidem sit in nostra potestate: at hoc sequeretur, si omnia perfectis, & principalibus causis fieri diceremus, ut cum hæc causæ non essent

1. Ergo nec de Oedipode. Coactus sui istud admittere, quod existeret in Fabriciano, in Pal. omn. in edit. Victor. na. publicati alii, *Quippo*.
2. Causa grassatori fuisse dicitur. Sic Pal. sec. editio Victorii, dicitur, vulg. dicitur.
3. Inde navis inchoanda exordia Cap. Pall. tres Pith. Fabr. inchoanda, quod probat Gulielmus; etque si non poneretur accendendi casus *de exortu*, supra etiam erat in Fab. & Pith. *accidissent abiugna*. Et adeo ut videatur revocandum, ac *desse*.
4. An ejusmodi, qui aliquid. Publicati passim, *ejusmodi, cum quo*. Sed præpositio non erat in Pal. sec. aut Victorianis.
5. Quia nulla eam rem suam, &c. Haud aliter tres Pall. & Fabricianam V & Turn. *etiam vero* in sua re. vulg. *nullam rem, &c.*
6. Relinquatur in insula Philoætes. Aliæ edd. *insula Lemno*, sed id vocis abesset

& Pall. tribus & Pithæano, neque admisit Vi &.
7. Sauciabitur Philoæta. Editi alii *Philætes*, verum est in Pall. in Pith. & Victorianis alterum.
8. Insipientiam dicitur. Habet in Pal. sec. Fabricianoque vulgata, *insipientiam*.
9. Tenebitur id. Fabricianus, *Tenebitur ergo id*, non orozè, si finalimos igitur, quod erat in Pith. nam Pall. nihil abibat à vulgatis.
10. Medium ferre voluisse. Est à Victorio, qui consulatur lib. Var. lect. cap. 18. Pal. sec. *medium ferre voluisse* tert. quart. *medium ferre voluisse* vulgata, *medium ferre voluisse*.
11. Omnia fasseri quæcumque fiant. Gulielmus auctoritate cod. Pithæani debet: *quæcumque fiant*; cui aberrat. habent tamen Pall.

essent in nostra potestate, ne ille quidem esset in nostra potestate. Quamobrem qui illa fatum introducunt, ut necessitatem adiungant, in eos valebit illa conclusio qui autem causas antecedentes non dicent perfectas, neque principales, in eos nihil valebit quod enim dicatur assensiones fieri causis antepositis, id quale sit, facile à se explicari putant, nam quamquam assensio non possit fieri nisi commota visio, tamen cum id visum proximam causam habeat non principalem, hanc habet rationem (ut Chrysippus vult) quam ad idum diximus, non ut illa quidem fieri possit nulla vi extrinsecus excitata, (necesse est enim assensionem visio commoveri) sed revertitur ad ad cylindrum, & ad turbinem suum, quæ moveri incipere, nisi pulsa, non possunt: id autem cum accidit, sua pte natura, quod superest, & cylindrum volvi & versari turbinem putant. Ut igitur, inquit, qui protulit cylindrum dedit ei principium motionis volubilitatem autem non dedit: sic visum obiectum imprimere illud quidem, & quasi signabit in animo suam speciem, sed assensio nostra erit in potestate: eaque quemadmodum in cylindro dictum est, extrinsecus pulsa, quod reliquum est, sua pte vi, & natura movebitur. Quod si aliqua resefficeretur sine causa antecedente, fatum esset omnia fato fieri: si in omnibus, quæcumque sunt, verisimile est causam antecedere; quid afferri poterit, cur non omnia fato fieri fatendum sit? modo intelligatur, quæ sit causarum distinctio, ac dissimilitudo. Hæc cum ita sint à Chrysippo explicata, si illi, qui negant assensiones fato fieri, fateantur tamen eas non sine visio antecedente fieri; alia ratio est, sed si concedunt anteire visio, nec tamen fato fieri assensiones, quod proxima illa, & continens causa non moveat assensionem: vide ne idem dicant, neque enim Chrysippus concedens, assensionis proximam, & continentem causam esse in visio positam. a neq; eam causam ad assentiendum necessariam esse concedet ut, si omnino fato fiant, omnia fiant causas antecedentibus, & necessariis: itaque illi, qui ab hoc dissentiant, confitentes non fieri assensiones sine prægressione visorum, dicent, si omnia fato fierent eiu modi, ut nihil fieret, nisi prægressione causa, confitendum esse fato fieri omnia: ex quo facile intellectu est quoniam utique, patet facta atq; explicita sententia sua, ad eandem

exitum veniant, verbi eos, non re dissidere, omninoque cum hæc sit distinctio, ut quibusdam in rebus verè dici possit, cum hæc causæ antegressæ sint, non esse in nostra potestate, quin illa eveniant, quorum causæ fuerint, quibusdam autem in rebus, causis antegressis, in nostra tamen esse potestate, ut aliud aliter eveniat: hanc distinctionem utriusque approbant: sed alteri censent, quibus in rebus eòdem causæ antecesserint ita, ut non sit in nostra potestate, ut aliter illa eveniant, illas fato fieri: quæ autem in nostra potestate sint, ab his fatum abesse. Hoc modo hanc causam disceptari oportet, non ab atomis extrantibus, & de via declinantibus præsidium perere. Declinat, inquit, atomus, Primum cur? & aliam quandam vim motus habebunt à Democrito impulsione, quam plagam ille appellat: à te, Epicure, gravitatis, & ponderis. Quæ ergo nova causa in natura est, quæ declinet atomum? aut num fortuitur inter se, quæ declinet, quæ non? aut cur minimo declinent intervallo, majore non? aut cur declinent uno minimo, non declinent duobus, aut tribus? optare hoc quidem est, non disputare. Nam neque extrinsecus impulsio atomum loco moveri, & declinare dicis: neque in illo inani, per quod feratur atomus quidquam fuisse causæ, cur ea non è regione ferretur: nec in ipsa atomo mutationis aliquid factum est, quamobrem naturalem sui ponderis motum non teneret. Ita eum attulisset nullam causam, quæ istam declinationem efficeret: tamen aliquid sibi dicere videtur: cum id dicat, quod omnium mentes aspernentur, ac respiciant. Nec verò quisquam magis confirmare mihi videtur non modo fatum, verum etiam necessitatem & vim omnium rerum, sustulisseque motus animi voluntarios, quam hic, qui aliter oblitere fato fatetur se non potuisse, nisi ad has commentitias declinationes confugisset. nam, ut essent atomi, quas quidem esse, mihi probari nullo modo potest: tamen declinationes istæ numquam explicarentur, nam si atomis, ut gravitate ferantur, tributum est necessitate naturæ quod omne pondus nulla re impediente moveatur, & feratur necesse est illud quoque necesse est, declinare quibusdam atomis, vel, si volunt, omnibus naturaliter.

Multi defunt.

1. Non fuerit antecedens; Lambinus contra omnes edd. mss. que nolunt deletam.

2. Nuperam causam ad assentiendum. Idem in viis ferè libris eussis, locum: com stirporem vo em neque; lectus editionem Tern. y. Alia fiam abesse. Lambinus post hæc assensum posuit: can-

quam aliquid necessario abesset. Carioque libro t. Emendationum cap. 13. hæc quoddam fragmentum reponere conatur, sed avi non facta ipse y deatur.

4. Aliam quandam vim. etc. Vulgati, aliam enim quendam. sed præter Pal. sec. Fabr. & editos à V.ctorio.

M. TULLII CICERONIS
DE
LEGIBUS,
LIBER PRIMVS.

ATTICUS. QVINCTVS. MARCUS.

ATTICUS.

Ucus quidem ille, & hæc Arpinatium quercus agnoscebat, saxe à me lectus in Mario si manet ille quercus, hæc est profectò etenim est sanè verus. QVINTVS. Manet verò Attice noster, & semper manebit. fata est enim ingenio. NULLVS autem AGRICOLAE cultu stirpstat diuina quam potèz versu seminari potest. ATT. Quo tan-

dem modo, Quinte? aut quale est istuc, quod potèz ferunt? mihi enim videris, fatem laudando, suffragari tibi. Q. Sic ita sanè. Verum tamen, dum Latine loquentur litteræ, quercus huic loco non deerit, quæ Mariana dicitur: eaque, ut ait Scævola de fratris mei Mario,

Canebas sacru innumerabilibus.

Nisi foris Athenæ tuæ sempiternam in arce oleam tenere potuerunt, aut, quod Homericus Ulysses Deli se proceram, & teneram palmam vidisse dixit, hodie monstrant eandem: multaque alia multis locis diutiùs commemoratio manent,

K k k k 5

manent, quam natura stare potuerunt. Quare glandifera illa quercus, ex qua olim evolavit

Quinta fulva lovis, miranda visa figura, nunc sit haec, sed cum eam tempestas, vetustasve consumferit, tamen erit his in locis quercus, quam MARIANAM QUERCUM vocent. ATT. Non dubito id quidem; sed hoc jam non ex te, Quinte, quæro, verum ex ipso poeta, tuinc versus hanc quercum severint, 2 an ita factum de Mario, ut scribis, acceperis. MAR. Respondebo tibi equidem, sed non antè, quam mihi tu ipse responderis, Attice. geritè, non longè à tuis ædibus inambulans, post excessum suam Romulus Proculo Julio dixerit, se deum esse. Quirinum vocari, templumque sibi dedicari in eo loco iusserit: 3 & Athenis, non longè item à tua illa antiqua domo, Orichyjam Aquilo sustulerit: sic enim est traditum ATT. Quorsum tandem, aut cur ista quæris? M. Nihil sane, nisi ne nimis diligenter inquiras in ea, quæ isto modo memoriam sunt prodita ATT. Atqui multa quærentur in Mario, si sciant, an vera sint: & à nonnullis, quæ & in recenti memoria, & in Arpinati homine, 5 vel severitas à te postulatur. M. 6. Et me, hercule, ego cupio non mendacem putari: sed tamen nonnulli isti, Tite, faciunt imperitiè, 7 qui in isto periculo 8 non ut à poeta, sed ut à teste, veritatem exigunt, nec dubito, quin idem, & cum Egeria collocutum Numam, & ab aquila Tarquinio apicem impositum putent. Quæ intelligo, te, frater, alias in historia leges observandas putare, alias in poemate. M. Quippe cum in illa ad veritatem, Quinte, referantur, in hoc ad delectationem pietaque, quamquam & apud Herodotum, patrem historiae, & apud Theopompum sunt innumerabiles fabulae. ATT. Teneo quam optabam occasionem, neque omitam. M. Quam tandem, Tite? ATT. Postulatur à te jamdiu, vel flagitetur potius historia, sic enim putant, & illam tractante, scisci posse, ut in hoc etiam genere Græci nihil cedamus. Atque ut audias quid ego ipse sentiam, non solum mihi veris eorum studiis, qui litteris delectantur, sed etiam patriæ debere hoc munus; ut ea, quæ salva per te est per te eundem sit ornata. abest enim historia litteris nostris, ut & ipse intelligo, & ex te persæpe audio, potes autem tu profecto satisfacere in ea, quippe cum sit opus, sicut tibi quidem videri solet, unum hoc ora-

torium maximè. Quæ mobrem aggredere, quæ fatuus, & sume ad hanc rem tempus, quæ est à nostris hominibus adhuc aut ignorata, aut relicta. Nam post annales pontificum maximorum, 9 quibus nihil potest esse jucundius: si aut ad Fabium, aut ad eum, qui tibi semper in ore est, Catonem, aut ad Pisonem, aut ad Fannium, aut ad Venonium venias: quamquam ex his alius alio plus habet virium, tamen quid tam exile, quam isti omnes? Fannii autem ætate conjunctus Antipater paulo inflavit vehementius, habuitque vires agrèsteis ille quidem, 10 atque horridas, sine nitore, ac palæstra, sed tamen admonere reliquos potuit, ut accuratius scriberent. Ecce autem, 11 succedere huic Gellius, Clodius, Afellio, nihil ad Cælium, sed potius ad antiquorum languorem, atque incertam, Nam 12 quid Attium numerem? cujus loquacitas habet aliquid argutorum, nec id tamen ex illa 3 3 erudita Græcorum copia, sed ex librariolis Latinis; in orationibus autem 14 multus & incipit ad summam impudentiam. Silenus, ejus amicus, omneis adhuc nostros scriptores, nisi qui fortè nondum ediderunt, de quibus existimare non possumus, facile superavit. Istam tamen neque orator in numero vestris unquam est habitus, & in historia puerile quiddam confectatur: ut unum Clitarchum, neque præterea quemquam, de Græcis legisse videatur: eum tamen velle duntaxat imitari: quem si æsequi posset aliquantulum ab optimo tamen abesset. Quare tuum est munus: hoc à te expectatur: nisi quid Quinto videtur secus. QV. Mihi verò nihil: & sæpe de isto collocuti sumus. Sed est quadam inter nos parva dissensio. ATT. Quæ tandem? A quibus temporibus scribendi 15 capiat exordium. ego enim ab ultimis censeo, quoniam illa sic scripta sunt, ut ne legantur quidè: ipse autem æqualem ætatis suæ memoriam deposcit, ut ea complectatur, quibus ipse interfuit. ATT. Ego verò huic potius assentior. Quæ enim maximæ res in hac memoria, atque ætate nostra: tum autem hominū amicissimū, Cn. Pompeji laudes illustrabit. 16 incurret etiam in illum me memorabilem annum suum, quæ ab isto malo prædicari, quam ut ajuat, de Remo, & Romulo. M. Intelligo equidem à me istum laborem jamdiu postulari, Attice: quem non reculetem, si mihi ullum tribueretur vacuum tempus, & liberam, neque enim occupata opera, neque impadijo animo,

2. Tempus... Pal. quartus, necesse est. nec videtur temerarium. An ista fabula de Mario, ut scribis, accipere. Erit magis placeat, quod in Pal. quarto. & Fabr. e. ano, ut scribis est. 3. Et Athenis, non longè item à tua illa, &c. Ita Aldi editio veter. junioris enim & verum ut sit Athenis, nec tunc quomodo & Victoriana; accessitque proxime Pal. tert. in quo; & verum ut sit in non longe, &c. nam quartus; justis neque aliis non longe, cui quarto de neceps magis sece attendendum, quam tertio; quæ visal equin sic non magis re; quippe tertius idem est, quem superioribus al quolibet citavi laude cum exigua, ac quartus iste nihil habet nisi libros hos de Legibus, sed scriptura ante quære; quanquam papyraceus. Erat in Gulielmi Fabr. & M. P. Adis, ut ipse vocat, & verum ut sit in S. Victoris & Pithæano. & verum ut sit Athenis. 4. Nimis diligenter inquiras. Ita Turnebi mss. repræsentatque antea editio Victoris vulgata, inquiras. Pal. quart. nihil illius verbi habet; & quædam magis examinam id minus hec requiritur bellè subaudiatur. 5. Vel severitas à te postulatur. Non alter Pal. quart. & Turnebianus, & S. Victoris; neque nimium abicitur Pithæanus; aut Fabricianus vulgata prius lectio; sed veritas à te postulatur, quæ ferenda non est; cum præcederet filis, ad eam enim vocem est responsio Ciceronis, non ad veritatem, ut Turnebus aliquæ abicitur. Allusitque fortè ad illud Terentii: Veritas severitas inest in vultu, atque in verbis fides. 6. Et me, hercule ego me cupio. Ita Pal. nostri. Victoris etiam posuit pronomen: et veritate ego me cupio. publicata patet, & mehercule ego me cupio. 7. Qui in isto periculo. Non potest recedere de scriptura librorum nostrorum quæ de. nom & Victorius, quæritur ut contra aut quos proculdubio suos, adhibet vulgato, isto oppulso, de nostro, varè litigant C. Janus lib. v. Observ. cap. 25. & Hotomanus lib. 111. Observat. cap. 20 qui consulantur.

8. Non ut à poeta, sed ut à teste veritatem exigant. Hotomanus locum varè corrigi in illi sufficit in dicasse, reperiri in Pal. quarto; ut à testis examinans quomodo item fuit in Fabriciano; sed item admiserat vocem, veritatem, si quæ satisfecerit, illud veritatem exigant, esse ab interpretis, et facile accesserim. 9. Quibus nihil potest esse jucundius. Sic & libri nostri omnes, Victoriana; non ut Lamb. non placebat ejusmodi, aut juvenilius. Gulielmi singebat sequitur. 10. Atque horridas sine nitore. Pal. quart. atque videtur. 11. Succedere huic Gellius, Clodius, Afellio. Monuit Mercerus ad Nonnum ita emendasse Passerium, & verò hujus mentio apud nostrum lib. 1. de Divinas. cap. 26. Gulielmus, quod invenisset in suis Belli quomodo & editio Victoris, & restat item in Palat. quarto adnotatam Gellius, ut de duobus sermo fuerit. 12. Quid Attium numerem. Pal. tert. Attium, quart. Attium. Paulus Manutius publicavit, Attium, acceditque S. gonio aurumanni legendum Manum, ut intelligatur C. Licinius Mactus. At Turnebus monuit Attium mentionem factam Paulio in Bruto, laudatumque eundem à Festo, in verbo Metelli. 13. Erudita Græcorum copia. Pal. quart. Græcorum, quod nonnullis fortè dignum examine. 14. Multus & incipit ad summam impudentiam. Sic Aldus senior, nam filius Paulus; in ipsa, datis summa impudentiam. Victorius sine dubio repræsentavit quod invenit in antiquo suo fatis, nempe, multus incipit, slatio summam impudentiam, quomodo tem est in S. Victoris, & in Pithæano, nisi quod hic datus Palat. aliorumque varietates, producere tradere fatis adlevit libri nostri oræ. 15. Capiat exordium. Est ab nostris omnibus, neque aliter Victorii editio, al. Capiat. 16. Incurret etiam in illum me memorabilem. Est conjectura Turnebi; cuius mss. passim habent etiam & memi. &c. ideoque locum ætatis insignifuerit Victorius.

res tanta suscipi potest. utrumque opus est, & cura vacare, & negotio. ATT. Quid? ad cetera (quæ scripsisti plura, quam quisquam è nostris) quod tibi tandem tempus vacatum fuit concessum? M. Sublicia quædam tempora incurrant, quæ ego perire non patior: ut si qui dies ad iustitiam dari sint, ad eorum numerum accommodentur, quæ scribimus. *Historia verò nec institui potest, nisi præ parato otio, nec exiguo tempore absolvi: & ego animi pendere soleo, cum semel quid oriatur, traducor alio: neque tam facile interrupta contexto, quam absolvo instituta.* ATT. Legationem aliquam? nimirum oratio iustitiam postulat, aut quomodolibet quam a cessione liberam, atque otiosam. M. Ego vero *otiosus potius vacationibus confidebam, cum præsertim non reculebam, quo minus amore patrio sedens in solo consulentiis responderem, & senectutis non inveni gratia, ac honesto fungeret munere.* 4. sic enim mihi liceret & illi rei, quam desideras, de multis uberioribus, atque majoribus, operæ, quantum vellem, dare, ATT. Atqui vereor, ne istam causam nemo noscat: tibi que semper dicendum sit, & eo magis, quod te ipse mutasti, & aliud dicendi instituisi genus ut quemadmodum Roscius, familiaritas tuas, in senectute s. numeros in cantu cecinerat, ipsaque tardiores fecerat tibias: sic tu à contentionibus, quibus summis uti solebas, quotidie relaxas aliquid, & ut iam oratio tua non multum à philosophorum lenitate abest, quod sustinere cum vel *summa senectus* posse videatur, nullam tibi à causis vacationem video dari. Qu. 7. At me hercule ego arbitrabar posse id populo nostro probari, si te ad jus respondendum dedisses, quam obrem, cum placebit, expetendum tibi censo? M. Id, siquidem, Quæ nullo modo esset in experiendo periculum, sed vereor, ne dum *numera velim laborem, augere, atque à illam causarum operam, ad quam ego nunquam nisi paratus, & meditatus accedo, ad jungatur hæc juris interpretatio, quæ non tam mihi molesta sit propter laborem, quam quod dicendi cogitationem auferat, sine qua ad nullam majoræ umquam causam sum ausus accedere.* ATT. Quin igitur ista ipsa explicas nobis his subsidiis, ut ais, temporibus, & contentibus de jure civili subtilius, quam ceteri? Nam à primo tempore ætatis *jura studere* te memini, cum ipse etiam id. ærolam ventitiam: neque unquam mihi visus es *jure addicendum* dedisse, ut jus civile contemneres. M. In longam sermonem me vocas, Attice: quem tamen, nisi Quinius aliud quid nos agere mavult, suscipiam:

& quoniam vacui sumus, dicam. Qu. Ego verò libenter audierim, quid enim agam potius? aut in quo melius hunc consumam diem? M. Quin igitur ad illa spatia nostra sedesque pergitur? ubi cum satis erit deambulatum, requiescemus. nec profectò nobis delectatio deerit, aliud ex alio querentibus. ATT. Nos verò: & hac quidem adire, si placet, per ripam & umbram. Sed jam ordire explicare, quæ o, de jure civili quid sentias. M. 9. Egone? summos fuisse in civitate nostra viros, qui id interpretari populo, & respondere soliti sint: sed eos magna professes, in partem esse versatos. Quid enim est tantum, quantum jus civitatis? quid autem tam exiguum, quam est unus hoc eorum, qui consuluntur, non quamquam est populo necessarium? nec vero eos qui ei muneris præfuerunt, un. versis juris expertis fuisse exillimo, sed hoc civile quod vocant, eatenus exercuerunt. 11. quoad *populum præstare voluerunt.* 12. Id autem incognitum est, minusque in usu necessarium. Quæ obrem quò me vocas? aut quid hortaris? ut libellos conficiam de stillicidiorum, 13. ac de parietum jure? aut ut stipulationum, & judiciorum formulas componam? quæ & scripta sunt à multis diligenter, & sunt humiliora, quam illa, quæ à vobis expectari puto. ATT. Atqui, si quæres, ego quid expectem: quoniam scriptum est à te de optimo reip. statu, consequens esse videtur, ut scribas tu idem de legibus, sic enim fecisse video Platonem illum tuum, quem tu admiraris, quem omnibus anteponis, quem maxime diligis. M. Visne igitur, ut ille Cretæ cum Clinia, & cum Lacedæmonio Megillo, ætivo, quem admodum describit, die, in cupressetis Cnosiorum, & spatiis silvestribus, crebro insitens, interdum acquiescens, de institutis rerum publicarum, ac de optimis legibus disputat: sic nos inter has procerissimas populos, in viridi, opacaque ripa inambulantibus, tum autem residentes, quæramus istdem de rebus aliquid uberius, quam forensis usus desiderat? ATT. Ego verò ista audire cupio. M. Quid ait Quintus? Qu. Nulla de re magis. M. Et rectè quidem nam sic habetote, nullo in genere 14. disputandi magis honestè patefieri, quid sit homini *tributum natura*, quantum vim rerum optimarum mens humana contineat, cujus muneris colendi, efficiendique causa nati, & in lucem editi sumus, quæ sit conjunctio hominum, quæ naturalis societas inter ipsos. his enim explicatis, *fontem, & jura inveniri potest.* ATT. Non ergo à prætoris edicto, ut plerique nunc, neque à XII tabulis, ut superiores, sed penitus

1. Nimirum ista oratio postulat. Victoriana, nimirum historia postulat. etc. & præter ead. omnes, nostrosque scriptos quinque, ut in verba huius editi, legationem aliquam requirit. Hotomannus lib. vi. Obierv. etc. emendabat. *Id est:*
 2. *Copiam litterarum.* Adhuc sumis libris pleucariis, in quibus hæc scriptura, de qua consulatur Turnebus, illi cõdiderunt *effusionem.* Eamlibet, fecit Cuiac. conjecturam, reposuit *cretionem*; quem impugnat Hotomannus, emendatque *serpenti.*
 3. *Antiquis in gratia.* Sed non hinc tam en potarum mutandum.
 4. *Id est: nihil licet.* Et quantum illam dicit. Idem codex: *Ne non vni licet.* Et quantum illam alio dicitur in illor.
 5. *Non est in causa cretionis.* Est à Victorii & Turnebi editis, neque illor. nostrum quinq. Ad huc senior, *cre dicitur quod* plerique receptionem contextum, littera secunda mutata in æ. Lambdus hinc, *cre* motu interjecta scriptis ad ena.
 6. *De paventis tunc.* Fabricianus nimirum, unde, facit Gulielmuis, ut
 7. *Amuliculis ego arbitrabar.* Pal. quart. *At ne ego hercule.* ut videtur recitandum: *At mego hercule arb.*
 8. *In longam sermonem me vocas.* Vulgata videtur, sed nostra est à Pal. quæ & S. Victorii neque al. ter. V. Cuiac. aut Turnebiana.
 9. *Ego vel summi fuisse, etc.* Sic Pal. quart. S. Victor. & Pith. neque al. Victorius aut Turnebus. vulgata: *Ego meum summi, etc.* quem tuetur Mich. Bracos tanquam alteram priorum.
 10. *Quantum est populo necessarium.* Admisi conjecturam Gol. Canth. qui conjectura non erit, si g. andioribus 1. teris exatetur publicam quæ notaret enim id vocis bis repouendum. Turnebus conjectit

quam est, etc. non in eptè, sed alterum est appositum magis, videatur ipse Canteros lib. v. Var. lect. c. 10. ne quis autemet, scripturam hæc notam ex capite Lambini; quemadmodum præ se fert. Victorius edidit *Quæ qui ad populo, etc.*
 11. *Quod populum præstare voluerunt.* Est à mss. nostris melioribus, probavitque Turnebus: cuius vulgo *popale.*
 12. *Id autem incognitum est, minusque in usu necessarium.* Et hæc quidem lectio vulgata, sed non etiam vera: quod vel arguit diversitas scripturarum hæc quidem in Pall. nostris; sed S. Victorii codex expressit tantum; *id autem incognitum est, in usu necessarium;* quod & e suo produxit probavitque Turnebus, et si non negat esse qui legant, *id autem incognitum est, in usu necessarium.* Victorius publica vit. *id autem incognitum est, in usu necessarium.* Aldus Nepos, *id autem incognitum est minus necessarium.* Adolefcens finxeram: *id autem incognitum, est minus minusque in usu necessarium.* ut excederet minus ob repetitionem, in usum autem vocifica, pro eo quo quis non vitur, poterat etiam, *id autem incognitum minus in usu necessarium.*
 13. *Ac de parietum jure.* Scriptura nescio an sana sit, nam Fabricii membrana, parietinum, aut tale quod d. Pal. quart. paventium, vel simile, notat Gulielm. us ad oram Fabr. legi par. unde conjicit paventium, ego malim paventium, hoc idem, quod ubi habemus in Oratione pro Morena c. o. *illa reat: et sic in huiusmodi scriptis: tu ut aqua pluvia accendit: extitit apud Quintilianum, laudatorem ill. ut sententia, aqua pluvia patetantur, quod quis non videt mutandum in paventium.*
 14. *Disputandi magis honestè patefieri.* Malo, stud ut erat in Pal. tert. & Fabr. quæ am honesta, ut Aldi vetus edit. o. nam Victorii, ac Turnebio disputandi honestè patefieri, quomodo & liber S. Victorii.

ex intima philosophia hauriendam juris disciplinam putas. M. Non enim id querimus hoc sermone, Pomponi, quemadmodum caveamus in jure, aut quid de qua; consultatione respondeamus. Sit ista res magna, sicut est: quæ quondam à multis claris viris, non ab uno summa auctoritate, & scientia sustinetur: sed nobis ita complectenda in hac disputatione tota causa universi juris est, ac legum; ut hoc, civile quod dicimus, in parvum quendam, & angustum locum concludatur naturæ. natura enim juris explicata est nobis, eaque ab hominis repetenda natura: considerandæ leges, quibus civitates regi debeant: tum hæc tractanda, quæ composita sunt, & descripta jura, & iusta populorum, in quibus ne nostri quidem populi latebunt, quæ vocantur *jura civilia*. *Q. V.* Altè verò, & ut oportet, à capite, frater, repetis quod querimus: & qui aliter jus civile tradunt, non tam justitiam, quàm litigandi tradunt vias. M. Non est ita, Quin te ac potius ignoratio juris litigiosa est, quàm scientia. Sed hæc posterius. Nunc juris principia videamus. Igitur doctissimi viris proficisci placuit à lege baud scio an rectè si modò ut iidem definiunt, *LEX EST RATIO SYMMA*, insita in natura quæ jubet ea, quæ faciendæ sunt, prohibetque contraria. Eadem ratio eam est in hominis mente 2 confirmata, & confecta, lex est. Itaque arbitrantur, prudentiam esse legem, cuius ea vis sit, ut rectè facere jubeat, vetet delinquere: eamque rem illi Græco potest nomine, à suum cuique tribuendo appellatam: ego nostro à *legendo*, nam ut illi æquitas, sic nos delectus vim in lege ponimus & proprium tamen utrumque legis est. Quod si ita rectè dicitur, ut mihi quidem plerumque videtur: à lege ducendum est juris exordium, ea est enim naturæ vis: 3 ea mens, ratioque prudentis: ea juris, atque injuriæ regula. Sed quoniam in populari ratione omnis nostra versatur oratio, populariter interdum loqui nescisse ait, & eam legem, *QUÆ SCRIPTO* sancit quod vult, aut jubendo, aut vetando, ut vulgus, appellare. Constituendi verò juris ab illa summa lege capiamus exordium, quæ facilis omnibus antè nota est, quàm scripta lex ulla, aut quam omnino civitas constituta. *Q. V.* Commodius verò, 4 & ad rationem instituti sermonis sapientius. M. Visne ergo, ipsius juris ortum à fonte repetamus? quo invento, non erit dubium, quòd sint hæc referenda, quæ querimus. *Q. V.* Ego verò ita faciendum esse censeo. *ATT.* Me quoque adseribito fratris sententiæ. M. Quoniam igitur ejus rei, quam optimam esse docuit in illis sex libris Scipio tenendus est nobis, & servandus status omnesque leges accommodandæ ad illud civitatis genus, ferendi etiam mores, nec scriptis omnia faciendæ: repetam stirpem juris à natura, qua duce est nobis omnis disputatione explicanda. *ATT.* Rectissime: & quidem ista duce errari nullo pacto potest. M. Dasne igitur hoc nobis, Pomponi, (nam Quinti novi sententiam) de deorum immortalium vi, natura, ratione, potestate, naturæ mente, sive quod est aliud verbum, quo planius significem quod volo, 5 naturam omnem regi-

nam si hoc non probas, ab eo nobis causa ordiendæ est potissimum. *ATT.* Do sanè, si postulas, etenim propter hanc eoncentum avium, strepitumque fluminum, non veretur, condiscipulorum nequis exodiatur. M. Atqui cavendum est, solent enim, id quod *vireorum honorum est, admodum trahi*, nec vero ferent, si audierint, si primum caput libri optimi prodidisse: in quo scripsit, *NIMIL CVRARE DEVM, NEC SVI, NEC ALIENI*. *ATT.* Perge, quæso, nam id, quod tibi concessi, quorsum pertinet exspecto. M. Non faciam longius, huc enim pertinet. Animal hoc providum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & consilii, quem vocamus *HOMINEM*, præclara quadam conditione generatum esse à supremo deo, solum est enim ex tot animantium generibus, atque naturis, particeps rationis, & cogitationis, cum cetera sint omnia expertia. Quid est autem non dicam in homine, sed in omni cælo, atque terra, *ratione divinitus*? quæ cum adolevit, atque perfecta est, nominatur rite *SAPIENTIA*. Est igitur, quoniam nihil est ratione melius, eaque & in homine, & in deo; prima homini cum deo rationis societas. Inter quos autem ratio inter eosdem etiam recta ratio communis est. Quæ cum sit lex, 6 lege quoque consociati homines cum diis putandi sumus. Inter quos potest esse *communis lege*, inter eos communio juris est. Quibus autem hæc sunt inter eos communia, & civitatis ejusdem habendi sunt. Si verò iisdem imperiis, & potestatibus parent: multo etiam magis parent huic celesti descriptioni, mentique divinæ, & præpotenti deo, ut jam universus hic mundus, una civitas communis deorum, atque hominum, existimanda: & quod in civitatis ratione quadam, de qua dicitur idoneo loco, 7 agnationibus familiarum distinguuntur status, id in rerum natura tanto est magnificentius, tantoque præclarius, ut homines *deorum agnatione*, & genere tenentur. Nam cum de natura omni queritur, 8 disputari solet: & nimirum ita sunt ut disputantur perpetuis consibus, conversionibus celestibus existisse quadam maturitatem ferendi generis humani, quod 9 sparsum in terras, atque satum, divino auctum sit animorum munere. 10 cumque alia quibus coherent homines, & mortali genere sumerint, quæ fragilia essent, & caduca; *animam tamen esse ingeneratum à deo*: ex quo verè vel agnatio nobis cum celestibus, 11 vel genus, vel stirps appellari potest itaque ex tot generibus nullum est animal, præter hominem, quod habeat notissimam aliquam dei ipsius; in hominibus *NELLA GENES* est neque tam immanifesta, neque tam fera, quæ non, etiam si ignoret, qualem habere deum deceat, tamen habendum sciat. Ex quo efficitur illud, 12 ut is *agnoscat Deum*, qui, unde ortus sit, quasi recordetur, ac noscat. Jam verò virtus eadem in homine, ac deo est, neque ullo alio ingenio præterea, est autem *VIRTVS* nihil aliud, quàm in se perfecta & ad summum perducta natura est igitur homini cum deo similitudo. Quod cum ita sit, quæ tandem potest esse 13 proprii certiorve cognatio? Itaque ad hominum *communitates*,

1. Sed nobis ita complectenda. Ita Aldus Nepos, neque aliter Victoriana, nisi quod non habeat ita, olim edita, sed nunc ista, complectenda.

2. Confirmata & confecta. Conjecit Gulielmus conformata, nescio an verè.

3. Hæc ratio prudentis. Non infubidè Pal. querens, prudentia. Ad rationem instituti sermonis sapientius. Vict. & Turn. ac Lamb. eod. ap. me. nostri mss. nihil recedunt à vulgata.

4. Naturam omnium civitatis. Pal. quart. à prima manu hominum, emendatumque quædam, medium non displicet.

5. Lex quoque confecta. homines cum deo, &c. Pal. quart. & Fabriciano. conciliati, neque displicet, ut usus sit varietate verborum Cicero.

6. Agnationibus familiarum &c. Gulielmus emendat, ac nunc ista.

7. Disputa. sicut & nunc ista sua ut disputatur, proprietas, &c. Ita fere mss. nostri, editæque à Turn. & Victorio, & Lambino, forsitan omnium plan. ora essent, si transposita syllaba legeretur: & mirum si ita fuit ut disputaret, vulgata lect. o. olim habet; d. sicut; sicut; mirum ista: proprietas, cui ad. est. Aldus Nepos.

8. Sparsum in terras atque satum. J. S. emss. aut fultum. Lambini edi-

tio qua usus Gulielmus, habebat sanatum. unde ipse fingebat, atque enatum. & verò conjectura orta à sphaemate typographo, minime est inepta.

9. Cumque alia, quibus coherent homines, & mortali. Secutus sum editionem Turnebi, ut etiam fecit Aldus Nepos, & Lambinus, qui ipsam alioquin semper arripit vulgata: Nunc quod aliquid ubi est &c. sumerint, &c. animam esse ingenerationem Victorius exhibet: quamquam alia quibus coherent, &c. ut vulgata Pal. quart. accedit scriptoræ communi, at quart. à mano prima solum agnoscit: quamquam alia quibus coherent homines à mortali genere & Deo ex quo, &c.

10. Virginitas vel stirps. Victorius, gent, sicque editi à Turnebot quamquam hic non negat, in mss. hinc ere alterum; quod & in Pal.

11. Ut is agnoscat Deum. Turnebot de ingenio edidit, ut is agnoscat Deum; quæd talo quid requireret sententiæ nex. s. idque statim etiam intellet fuit Lambinus. mss. nostri nihil variat nisi quod S. Vi. & respicit illud v.

12. Proprii certiorve cognatio. Ita Pal. tert. nam quart. & Fabr. prior, non male, ceteri proprii.

mediatus, & usus tantam rerum ubertatem natura largita est, ut ea, quæ gignuntur, donata consulto nobis, non tortuito nata videantur: nec solum ea, quæ frugibus, atque bacis terræ factu profunduntur, sed etiam pecudes: quod perspicuum sit, partim esse ad usum hominum, partim ad fructum, partim ad vescendum procreatas. ARTES verò innumerabiles repertæ sunt, docente natura, quam imitata ratio, res ad vitam necessarias follester consecuta est. Ipsum autem hominem eadem natura non solum celeritate mentis ornauit, sed etiam sensus, tanquam satellitis, attribuit, ac nuntios: & rerum plurimarum 1 obscuras, & necessarias intelligentias enudauit, quasi fundamenta quadam scientiæ: figuramque corporis habilem, & aptam ingenio humano dedit, nam cum ceteras animantes abiecit ad partem, 10-tem hominem erexit, ad cælique quasi cognationis, domicilique pristini conspectum excitauit: tum speciem ita formauit oris, ut in ea penitus reconditis mores effingeret. Nam & oculis nimis arguti, quemadmodum animo affecti simus, loquuntur: & is, qui appellatur vultus, qui nullo in animante esse, præter hominem, potest, indicat mores: cuius vim Græci norunt, nomen omnino non habent. Quærit oportunitates, habilitatesque reliqui corporis, moderatiorem vocis, orationis vim, quæ conciliatrix est humanæ maxime societatis. Neque enim omnia sunt huius disputationis, ac temporis: & hunc locum facis, ut mihi videatur, in iis libris quos legistis, exprefsit Scilicet. Nunc quoniam hominem, 2 quod principium reliquarum rerum esse voluit, generauit, & ornauit Deus, perspicuum sit illud (ne omnia differantur) ipsam per se naturam longius progredi: quæ etiam nullo docente profecta ab iis, quorum, ex prima, & inchoata intelligentia, genera cognouit, confirmat ipsa per se rationem, & perficit. ATT. Diu immortales, quæ tu longè juris principia repetis! at que ita, ut ego non modo ad illa non properem, quæ expectabam à te de iure civili, sed faciliè patiar te hunc diem vel totum in isto sermone consumere, sunt enim hæc materia, quæ aliorum causa fortasse complecteris, quàm ipsa illa quorum hæc causa preparantur. M. Sunt hæc quidem magna, quæ nunc breuiter attinguntur: sed omnium, quæ in hominum doctorum disputatione versantur, nihil est profectò præstabilius, quam planè intelligi NOS AD IVSTITIAM ESSE NATOS, neque opinione, sed natura constitutum esse jus. Id iam patebit, si hominum inter ipsos societatem, conjunctionemque perspexeris. Nihil est enim unum uni tam simile, tam par, quam omnes inter nosmet ipsos sumus. Quod si deprauatio consuetudinum, si opiniois vagæ non imbecillitatem animorum torquet, & fæcèret quoocumque coepisset, si nemo ipse tam similis esset, quàm omnes sunt omnium, itaque quæcumque est hominis definitio, una in omnibus valet. Quod argumenti satis est, nullam dissimilitudinem esse in genere, quæ si esset, non una omnes definitio contineret. Etenim ratio, quæ una præstantissimè delictis, per quam conjectura valeamus, arguamur, refulimus, differimus, conficiamus aliquid, concludimus, certè est communis, doctrina differens, di-

scendi quidem facultate par, nam & sensibus eadem omnia comprehenduntur: & ea, quæ movent sensus, itidem movent omnium: quæque in animis imprimantur, de quibus antiè dixi, inchoatè intelligentiæ, similiter in omnibus imprimuntur: interproptèr, est menti oratio, verba discrepanti sententiæ congruens, nec est quicquam gentis ullius, qui duce naturam natus ad virtutem pervenire non possit. Nec solum in rectis, sed etiam in prauitatibus, insignis est humani generis similitudo, nam & voluptate capiuntur omnes: quæ etsi illecebra turpitudinis, tamen, 3 habet quiddam simile naturalis boni. 4 lenitate est enim, & suavitate delectans, sic ab errore mentis, tanquam salutare aliquid, aflescit: similique incititia mors fugitur, quasi dissolutio naturæ: vita expetitur, quia nos, in quo nati sumus, continet: dolor in maximis malis ducitur, cum sua asperitate, tum quod naturæ interitus videtur sequi, propterque honestatis, & gloriæ similitudinem, beati, qui honorati sunt, videntur: miseriam autem, qui in gloriâ, molestiæ, lætitiæ, cupiditates, timores, similiter omnium mentes pervagantur: nec, si opiniones aliæ sunt apud alios, idcirco, qui canem, & felem, ut deos, colunt, non eadem superstitione, quæ ceteræ gentes, consiciantur. QVÆ AUTEM NATIO NON COMITAT M, non benignitatem non gratum animum & beneficii memorem diligit? quæ superbos, quæ maleficos, quæ crudeles, quæ ingratos non aspernatur, non odit? quibus ex rebus cum omne genus hominum sociatum inter se esse intelligatur, illud extremum est, quod rectè vendicatio meliores efficit. Quæ si approbatis, pergam ad reliqua: sin quid requiritis, id explicemus prius. ATT. Nos verò nihil: ut pro utroque respondeam. M. Sequitur igitur, ad participandum alium ab alio, communicandumque inter omnes, iustus natura nos esse factos, atque hoc in omni hac disputatione sic intelligi volo, 5 quod dicam naturam esse: tanquam autem esse corruptelam malæ consuetudinis, ut ab ea tanquam igniculi extinguantur à natura dati, exorianturque, & confirmantur vitia contraria. Quod si, quod modo est natura, sic iudicio, homines, humani (ut ait poeta) nihil à se alienum putarent, coleretur jus a quæ ab omnibus, quibus enim ratio natura data est, iisdem etiam recta ratio data est: ergo & lex, quæ est recta ratio in iubendo, & vetando: si lex, jus quoque, at omnibus ratio jus igitur datum est omnibus, rectèque Socrates essecrari eum solebat, qui primus utilitatem à natura se junxit: id enim querebatur caput esse exitiorum omnium: 6 unde est illa Pythagoræ vox, 7 ΤΑ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ ΚΟΙΝΑ, & ΦΙΛΙΑΝ ΙΣΟΘΥΤΑ, ex quo perspicitur, cum hanc benevolentiam tam late longeque diffusam vir sapiens in aliquem pari virtute præditum contulerit, tum illud effici, quod quibusdam incredibile videatur sit autem necessarium, ut NIKHIO SESE PLYS, QVAM ALTERVM DILIGAT. Quis enim est quod differat, cum sint cuncta paria? quod si interesse quippiam tantulum modò potuerit, iam amicitia nomen occiderit: cuius est ea vis ut, simulatque sibi aliquid, quàm alteri, mafuerit, nulla sit. Quæ præmuniuntur omnia reliquo sermone, disputationisque nostræ, quo

1. Obscuras & necessarias intelligentias enudavit. Recitavi vulgatum. 2. Quod principium reliquarum rerum esse voluit. Pal. cert. aperte et rectè. 3. Habet quiddam simile naturalis boni. Vox sim. li. erat in Pal. q. art. & Fabr. nam S. V. bonis simile naturalis boni. x. j. e. benè, si non melius. vulgata, sed quiddam naturalis boni. sed ab ea seorsum abiere Victor. & Tern. supra etiam ed. i. eosdem viros librosque secutus, prædica-

siens, pro quo vulgatiore, prædè assilium. 4. Lenitate & suavitate delectans, sic ab errore. etc. Est à Turnebieditione, cui respondet Victor nam, nisi quod ipsa delectat vulgata, lenitate est enim & sua natura id enim, nisi suavitate delectans, sic ab errore. etc. quam scripturam olim retinens qui Brodri vestigia loquuntur, nam à dus Nepos, admittit item illud nostrum. 5. Quod dicam naturam esse. Hinc aliter Vict. & Tern. edd. ea prioribus, quod dicit natura esse, P. Manu. istud putat esse à glossa; et potius accedam, quam Lamb. alia atque alia in erroribus. nam variant mss. nostræ ut volent testes in re falsa quip; equi habet, quod dicitur esse. 6. Unde est illa Pythagoræ vox. Sic Pat. cert. expro. sique Aldos Nepos. Vulgati: unde enim. li. etc. quæ particula heic nepra. 7. Τα των φίλων. Existant hæc in Aldi senioris editione. Victor. ac Turnebi ejus loco habent vsu eum; etique in scriptum Læm de amicitia, quomodo mss. nostræ quatuor. 1. P. P.

quo facilis jus in natura esse positum, intelligi possit. De quo cum perpauca dixerō, tum ad jus civile veniam, ex quo hæc omnis nata est oratio. Qu. Tu verò jam perpauca scilicet. ex iis enim, quæ dixisti, Attico videtur, mihi quidem certè *ex natura ortum esse jus*. ATT. An mihi aliter videri possit, cum hæc jam perfecta sint: primum quasi munericibus deorum nos esse instructos, & ornatos: secundo autem, unam esse hominum inter ipsos vivendi parem, communemque rationem: deinde omnes inter se naturali quadam indulgentia, & benivolentia, tum etiam societate juris contineri? quæ cum vera esse recte, ut arbitror, concesserimus, qui jam licet nobis à natura leges, & jura sejungere? M. Rectè dicis, & res sic se habet. Verum philosophorum more. non veterum quidem illorum; sed eorum, qui quasi officinas instruxerunt sapientia: quæ fuscè olim disputabantur, ac liberè, ea nunc articulatim, distincteque dicuntur. nec enim satisfieri censent huic loco, qui nunc est in manibus, nisi se paratim hoc ipsum, naturæ esse jus, disputant. ATT. Et scilicet tua libertas differendi amissa est: aut tu is es, qui in disputando non tuum iudicium sequare, sed auctoritate aliorum pareas? M. Non semper, Tite: sed iter hujus sermonis quod sit, vides, ad reip. firmandas, & ad stabilendas vires, sanandos populos, omnis nostra pergit oratio. Quocirca vereor committere, ut non bene provisâ & diligenter explorata principia ponantur: nec tamen ut omnibus probentur, (nam id heri non potest) sed ut iis, qui omnia recta, atque honesta, & per se expetenda duxerunt, & aut nihil omnino in bonis numerandum, nisi quod per se ipsum laudabile esset, aut certè nullum habendum magnum bonum, nisi quod vere laudari sua sponte possit: his omnibus (sive in Academia veterere cum Speulippo, Xenocrate, Polemone manserunt: sive Aristotelem, & Theophrastum, cum illis te congruentibus genere docendi paulum differentes, sicuti sunt; sive, ut Zenoni visum est, rebus non commutatis, immutaverunt vocabula: sive etiam Aristonem difficilem, atque arduam, sed jam tamen fractam, & convictam sectam secuti sunt, ut, virtutibus exceptis, atque vitiis, cetera in summa æqualitate ponerent) his omnibus hæc, quæ dixi, probantur. Sibi autem indulgentes, & corpori deservientes, atque omnia, quæ sequantur in vita, quæque fugiant, voluptati- bus, & doloribus ponderantes, etiam si vera dicunt, (nihil enim opus est hoc loco litibus) in hortulis suis jubeamus dicere, atque etiam ab omni societate reip. cujus partem nec norunt ullam nec unquam nosse voluerunt, & paulisper facessant, rogemus. Perturbatricem autem harum omnium rerum Academiam, hanc ab Arcefila, & Carneade recentem, exoremus, ut sileat, nam si invaserit in hæc, quæ satis scitè nobis instructa, & composita videntur, nimias edet ruinas. quam quidem ego placare cupio, submo-
eus non audeo.

*Desunt hic fortasse nonnulla de peccati
conscientia & scelerum penis.*

5 Nam & in iis sine illius sufficientis expiati sumus. At verò scelerum in homines, atque impietatum nulla expiatio est. Itaque poenas launt non tantum iudiciis, (quæ quondam nusquam erant, hodie multifariam nulla launt, ubi sunt tamen, per sepe falsa sunt) & quàm ut eos cogitent, insectenturque de furis, non ardentibus tædis, sicut in fabulis, sed angore conscientia, fraudisque cruciatur. Quod si homines ab injuria poena, non natura accere deberet, quænam sollicitudo vexaret impios, & sublato suppliciorum metu? quorum tamen nemo TAN AUDAX unquam fuit, quin aut abnueret à se commissum esse facinus, aut iusti sui doloris causam aliquam fingeret, defensionemque facinoris à naturæ jure aliquo quaereret. Quæ si appellare audent impii, quo tandem studio colentur à bonis? Quod si poena, si metus supplicii, non ipsa turpitudine, deterret ab injuriis, facinorosaque vita: nemo est injustus, & aut incauti potius habendi sunt improbi, tum autem qui non ipso honesto movemur, ut boni viri simus, sed utilitate aliqua, atque fructu, calidi sumus, non boni. 9 nam quid faciet is homo in tenebris, qui nihil timet nisi restem; & iudicem? quid in deserto loco nactus, quem multo auro spoliare possit imbecillum, atque solum? noster quidem hic natura justus vir, ac bonus, etiam colloquatur, juvabit, in viam deducet, is verò qui nihil alterius causa ro facit, & metitur suis commodis omnia, videtis, credo, quid sit acturus. Quod si negabit se illi vitæ erepturum, & aurum ablaturum, nunquam ob eam causam negabit, quod id natura turpè iudicet, sed quod metuat, ne emanet, id est, ne malum habeat: O rem dignam, & in qua non modo docti, verum etiam agrestes erubescant! Jam verò illud stultissimum, EXISTIMARE OMNIA justa esse, quæ facta sint in populorum institutis, aut legibus. Etiamne, si quæ leges sint tyrannorum? si triginta illi Athenis leges imponere voluissent? aut si omnes Athenienses delectarentur tyrannicis legibus, num idcirco hæc leges, iustæ haberentur? nihilo, credo, magis illa, quam interrex noster tulit, ut dictator quem vellet civium, indicta causa impune posset occidere. est enim unum jus, quo devincta est hominum societas, & quod lex constituit una. quæ lex est recta ratio imperandi, atque prohibendi: quam qui ignorat, is est injustus, sive est illa scripta usquam, sive nusquam. Quod si iustitia, est obtemperatio scriptis legibus, institutisque populorum, & si, ut iidem dicunt, utilitate omnia metienda sunt: negliget leges, easque perumpet, si poterit, is, qui sibi eam rem fructuosam putabit fore. Ita fit, ut nulla sit omnino iustitia; si neque natura est, & ea, quæ propter utilitatem constituitur, & utilitate alia convellitur. At qui, si natura confirmata jus non erit, virtutes omnes tollantur, ubi enim liberalitas, ubi patriæ caritas, ubi pietas, ubi aut bene merendi de altera, aut referendæ gratiæ voluntas poterit existere? nam hæc nascuntur ex eo, quod natura propositi sumus ad diligendos homines: quod fundamentum juris est: neque solum in homines obsequia, sed etiam in deos cæremonia, religionisque tolluntur: quas non metu, sed ea conjunctione, quæ est homini cum deo,

1. Per se expetenda duxerunt. V. & Torn. edd. dixerunt, quomodo & exemplar S. Victoris sed alii libri faciunt pro vulgata.
2. Speulippo, Xenocrate, Polemone manserunt. Exemplar S. Victoris. Xenocrate, Crate, Polemone.
3. Paulisper facessant rogemus. Pall. quart. habet ad eam, facessant & abstant, rogemus.
4. Videntur, nimias edet ruinas. Turnebi m. videntur inferet nimias Pal. quart. videntur miset & nimias. S. V. & videntur dabit ruinas.
5. Nam & in iis sine illius sufficientis. I. a. edita à Victorio & Torn. Ea prioris, non etiam sine illius suff. quod & in Pal. quarto. quidam sine illius.
6. Quam ut ego ageretur. Haud aliter Aldus Nepos sed in avi libris, aliorumque comparat quidam, nuque agnoscit illum m. nostrum, nedum ut propterea habeat Lamb. inquam conscientiaque ego ag.
7. Suble. supplicio non metu. S. Victoris liber suble. metu. & verò placet. suble. metu. e. p. cto illo suppliciorum, quod mihi glossam reli-

pit quoniam præcesserat poena.

8. Aut incauti potius. Sic Pall. sic S. V. & Fabr. expressitque editio Victoriana. ac præter Lambinum quæ sed incauti: pro arbitrio scilicet suo.

9. Nam quid faciet is homo in tenebris. Pall. quart. non in tenebris. Placeret magis si transpositis verbis foret: nam quid non faciet in tenebris.

10. Facit & metitur. S. vulgata; placetque præ faciet & metitur; quod in Victorio & Turnebio; quia videam in Pal. quarto talem lectionem natam ex librorum negligentia. habet tamen Pal. tert. item S. V. & Fabr. fac. et & metitur.

11. In qua non modo dedit, sed etiam etiam. V. & Torn. non habent illud verum & poterat abesse: sed cum fuerit nostris omnibus, non ausus sum amovere.

12. Utilitate alia convellitur. Est à Victoriana, quippe Turnebi illa, quomodo & vulgata. Pal. tert. ipsa.

deo, conservandas puto. Quod si populorum iustis, si principum decretis, si sententiis iudicum, iura constituuntur: jus esset latrocinari: jus adulterare: jus, et testamenta falsa supponere. si hæc suffragiis, ut scitis multitudinis probarentur. Quæ si tanta potestas est stultorum sententiis, atque iustis, ut eorum suffragiis rerum natura vertatur: cur non sanæ unt, ut, quæ mala, perniciosaque sunt habeantur pro bonis, ac salutaribus? aut cur, cum *ju ex impia lex facere possit*, bonum eadem facere non possit ex malo? At qui nos legem bonam à mala, nulla alia nisi naturæ norma dividere possumus. Nec solum jus & iniuria à natura dijudicatur, sed omnino omnia honesta, ac turpia, nam & communis intelligentia nobis notas eas efficit, easque in animis nostris inchoavit. ut honesta in virtute ponantur, in virtute sapiat. Hæc autem in opinione consistunt non in natura posita dementis est. Nam nec moribus, nec equi virtus, quæ dicitur (in quod abutimur nomine) in opinione sita est, sed in natura quod si ita est, honesta quoque & turpia natura, dijudicanda sunt. Nam si opinione univèrsa virtus, eadem equis etiam partes probarentur. Quis igitur prudentem, & ut ita dicam eam, non ex ipsius habitu, sed ex aliqua re externa iudicet? est enim *virtus perspicua ratio* quod eæ in natura est, igitur omnino honestas eodem modo. Nam ut vera, & falsa, ut consequentia, & contra natura sponte, non aliena iudicantur: sic constant, & perpetua ratio virtus quæ est virtus, itaque inconstantia quod est virtutum sua natura probatur. Nos ingenis juvenum non item ad ingenia, naturæ virtutes & vitia quæ existunt ab ingenis, iudicabuntur? an ea non aliter? honesta & turpia non ad naturam referantur esse erit? quod laudabile bonum est, *in se habeat* quod laudabile est. ipsum enim bonum, & non est opinionibus, sed natura. nam ni ita fieri beati quoque opinionem essent. quo quid dici potest iustius? quare cum & bonum & malum natura iudicetur, & ea sunt principia naturæ: certè honesta quoque, & turpia, simili ratione dijudicanda, & ad naturam referenda sunt. Sed perturbat nos *diversa varietas* hominumque dissensio; & quia non idem contingit in sensibus, nos natura certos putamus: illa quæ alius sic, alius fecit, nec isdem semper uno modo videntur, sic esse dicimus. quod est longe aliter. Nam sensus nostros non parens, non nutrix, non magister, non poëta, non scena depravat, non multitudinis consensus & obicit vero. ANIMIS OMNES TENDUNT IN BONA, vel ab his, quos modo enumeravi qui teneros, & rudes cum acceperunt, insistant, & flebant, ut volent: vel ab his, quæ penitus in omni sensu implicata insident. *immitatix* hoc, *voluptas, malorum amens, malis omnium*, cujus blanditiis corrupti, quæ natura bona sunt, quis dulcedine hac,

& scabie carent, non cernimus satis. Sequitur, ut conclusa mihi iam hæc sit omnis ratio, (id quod ante oculos ex iis est, quæ dicta sunt) & *jus, & omnia honestum sua sponte esse expectandum*. Etenim omnes viri boni ipsam æquitatem, & jus ipsum amant, nec est viri boni, errare, & diligere, quod per se non sit diligendum. Per se igitur jus est expectandum, & colendum. quod si jus est: etiam iustitia, sic in ea reliquæ quoque virtutes, per se colendæ sunt. Quid? liberalitas gratuita est, an mercenaria? si sine premio benigna est, gratuita: si cum mercede, conducta: nec est dabitum, quin is, qui liberalis, benignusve dicitur, officium, non fructum sequatur. Ergo item *iustitia* & nihil exprimit præmii nihil pretii, per se igitur expectatur, eademque omnium virtutum causa, atque sententia est. Atque etiam si emolumentis, non 7 sua sponte virtus expenditur, una erit virtus, quæ *malitia* rectissime dicitur. Ut enim quisque maximè ad suum commodum referat quæcumque agit, ita minimè est vir bonus; ut, *QUI VIRTUTEM* premio meriuntur, nullam virtutem, nisi malitiam putent. Vbi enim beneficis, si nemo alterius causa benignè facit? ubi *gratus* si non eum ipsum cernunt grati cui referunt gratiam? & ubi illa sancta *amicitia*, si non ipse amicus per se amat *in se peccare*, ut dicitur? qui etiam deserendus, & abiciendus est, desperatis emolumentis, & fructibus. quo quid potest dici immanius? Quod si *amicitia* per se colenda est, societas quoque hominum, & æqualitas, & iustitia per se expectanda. Quod si ita est, omnino iustitia nulla est id enim *INJUSTISSIMUS* *INJUSTITIA* MERCEDEM QUÆRERE. Quid vero de modestia, quid de temperantia, quid de continentia, quid de verecundia, pudore, pudicitiaque dicemus? infamiae metu non esse petulantis: an legum, & iudiciorum? innocentes ergo, & verecundi sunt, *ut bene audiant*, & ut rumorem bonum se colligant? Erubescant pudici etiam loqui de pudicitia: ac nemis istorum philosophorum pudet qui nullum vitium vitare, nisi *IZ* iudicium ipso notatum, putant. Quid enim? possumus eos, qui à stupro arcantur infamiae metu, pudicos dicere eam ipsa *IZ* infamia propter rei turpitudinem consequatur? nam quid aut *IZ* laudari tute aut vituperari potest. si ab ejus natura recesseris quod aut laudandum, aut vituperandum putes? AN CORPUS PRAVITATES, si erunt per insignes, habebunt aliqui offensionis: animi deformitas non habebit? cuius turpitas ex ipsis vitiis facillimè percipi potest, quid enim facies avaritia, quid immanius libidine, quid contumacia timiditate, quid abjectius tarditate, & stultitia dici potest? Quid ergo? eos, qui singulis vitiis excellunt, aut etiam pluribus; propter damna, aut detrimenta; aut eruciatu aliquos, miseros esse dicimus, an propter vim turpitudinis?

1. *Thomæ selsa supponere.* Pal. quatuor subicit.
 2. *Ne regna viderentur unum rem, etc.* Lambinus heic mirè iudic de meo Cælon. Quod nos repræsentamus, nec tor auctoritate Victoris, nec in quibuslibet sustentant affirmat & Tornebus: cui quod item denegat.
 3. *Non est opinioibus sed natura.* S. etiam omnes Pal. & Gualt. in natura operari opinioibus sed in natura: quomodo nec Aldus tenet.
 4. *Ad hoc verè animis omnes tendunt in bona.* Victor us & Tornebus publicant, addunt: *ut vero animis unum etc.* & sic ferè in fine notat: *id est animo uno.*
 5. *Si per se non dicitur esse.* I a Pal. quartam tert. benignus, & S. Victor, neque aliter editio Tornebi.
 6. *Non est opinioibus sed natura.* Sic Pal. quart. Fabricie editio à Tornebi.
 7. *Immitatix hoc, voluptas, malorum amens, malis omnium.* cuius blanditiis corrupti, quæ natura bona sunt, quis dulcedine hac,

8. *Ubi illa sancta amicitia.* Pal. quatuor sibi illa sancta, quod non ita inficetam videri audeat.
 9. *Colligunt & erubescant pudici etiam loqui de pudicitia.* Sic V & S Tornebianæ; neque aliter membrans S Victorisquam quod meliore forsam posuit, de pudicitia loqui: nihil huc lectioe certius; ut nihil ineptius Lambino anà. Ed. prior & Pal. quart. colligunt, erubescunt. *Pudici tam loqui quod pudicitia.* *Ac, etc.* ut fuerit *Colligunt* 5, neque aliter certius aut Fabricianus quàm quod *in loqui de pudicitia, tertia vulgata* habebat: *erubescunt: & pudici invid te loqui.* *Ac.*
 10. *Ac me in ista solum Ph. lesiphorum pudet.* Reg. & hunc locum correxerit ex Pal. m. s. & Fabriciano alio eam eul. *Ac me in ista solum Ph. lesiphorum pudet* abiecerat nimirum; neque comparat in eod. ce S Victor: s. cohærent hoc cum superius Tornebi; neque quodquam deest, ut videbatur Tornebo.
 11. *Id est in ista natura.* Haud aliter dem S. V. Victoris, item ed. s. V. Victor, & Tornebi vulgata, multatum.
 12. *Infamia propter rei turpitudinem consequatur.* Victor: id est *infamia* dicitur, neque aliter S Victoris volumem, aut Pal. tert. cessat tamen alterum in ceteris nostris.
 13. *Laudari tute aut vituperari potest.* Ita ferè pleurearum nostris, nisi quod quat. à Fabr. laudari: sic Tornebus induxit em. sibi laudari. *Itaque vituperari potest.* non sequor.
 14. *Si ab ejus natura recesseris.* Ita nostri aliquotus tamen tamen Salce, *etiam recesseris, quod admittit Victor & Tornebi, neque improbat.* I. Per

divinamque virtutum? quod item ad contrariam laudem in virtutem dici potest. 1. Postremo, si propter alias res virtus expetit, melius esse aliquid, quam virtutem, necesse est. Pecuniamne igitur? an honores? an formam? an validudinem? quæ, & cum adfunt, per parva sunt; & quam diu assutura sint, certum sciri nullo modo potest. an, (quod turpissimum dictum est) voluptatem? at in ea quidem spernenda, & repudianda, virtus vel maxime cernitur. Vide tamen, quantæ series rerum, sententiarumque sit: atque ut ex alio alia nectantur? quin tabeabar longius, nisi me retinuissem. *Quæ* Quo tandem? libenter enim, frater, ad istam orationem tecum prolaberer. *M.* Ad finem bonorum, quod referuntur, 2 & cuius adipiscendi causa sunt faciendi omnia: controversam rem, & plenam dissensionis, inter doctissimos, sed aliquando tamen judicandam. *A.* Qui istuc fieri potest, L. Gellio mortuo? *M.* Quid tandem id ad rem? *Att.* Quoniam Athenis audire ex Phadro meo memini, Gellium, familiarem tuum, cum proconsul ex prætura in Græciam venisset; Athenis philosophos, qui tum erant, in locum unum convocasse, ipsiq; magnopere auctorem fuisse, ut aliquando controversiarum aliquem facerent modum, quod si essent eodem animo, ut nollent *astutem in lictibus conserere*: 3 posse rem convenire: & simul optatam suam illis esse pollicitum, si posset inter eos aliquid convenire. *M.* Joculari istuc quidem, Pomponi, & à multis sæpe derisum, sed ego planè vellem me arbitrum inter antiquam Academiæ, & Zenonem datum. *Att.* Quo tandem istuc modo? *M.* Quia de re una solum dissident, de ceteris mirificè congruunt. *Att.* 4 Ain tandem una de re est solum dissensio? *M.* Quæ quidem ad rem pertinet, una: quippe cum antiqui omnes, quod secundum naturam esset, quo juremur in vita, bonum esse decreverint: hic, nisi quod honestum esset, 5 nihil putarint bonum. *Att.* 6 Per parvam verò controversiam dicis, ac non eam, quæ dirimat omnia. *M.* Probè quidem sentis, si re, ac non verbis dissiderent. *Att.* Ergo assentiris Antiocho familiari meo (magistro enim non audeo dicere) quo cum vixi, & qui me ex nostris præne convellit hortulis deduxit que in Academiæ perpauca passibus. *M.* Vir iste 7 fuit ille quidem prudens, & acutus, & in suo genere perfectus, mihi que ut scis familiaris: cui tamen ego assentiar in omnibus necne, mox video: hoc dico, controversiam totam istam posse sedari. *Att.* 8 Quin istuc tandem vides? *M.* Quia si, ut Chius Ansto dixit, 9 solum bonum esse di-

ceret, quod honestum esset, malumque, quod turpe, ceteras res omnes planè patens, ac ne minimum quidem utrum adessent, an abessent, interesse: valde à Xenocrate, & Aristotele, & ab illa Platonis familia discreparet, essetque inter eos de re maxima, & de omni vivendi ratione dissensio. Nunc verò cum decus, quod antiqui summum bonum esse dixerunt, hic solum bonum dicat: item dedecus, quod illi summum malum, hic solum: divitiarum, valitudinem, pulchritudinem, commodas res appellet, non bonas: paupertatem, debilitatem, dolorem, incommodas, non malas: sentit idem, quod Xenocrates, quod Aristoteles: loquitur alio modo. Ex hac autem non rerum, sed verborum discordia, controversia nata est de finibus: in qua quoniam *vs vcapionem xii. tabulæ: 10 inter quinque pedes esse* voluerunt depasci veterem possessionem Academicæ ab hoc acuto homine non finemus; nec *11 Mamillia lege singuli, 12 sed ex iis tres arbitri finem regemus*. *Quæ* Quamnam igitur sententiam dicimus? *M.* Requirit placere terminos, 13 quos Socrates pegeritque prætere, *Q.* Præclare, frater, jam nunc à te verba usurpantur civilis juris, & legum: quo de genere *14* expecto disputationem tuam, nam ista quidem magna judicatio est, ut ex te ipso sæpe cognovi. Sed certe res ita se habent, ut ex *NATURA VIVERE, SVM-VM BONVM SIT* id est vita modica, & apta virtute perfrui: aut naturam sequi, & ejus quasi lege vivere, id est, nihil quantum in ipso sit, prætermittere, quo minus ea, quæ natura postulat, consequatur, quod 15 inter hæc velit virtute tanquam lege vivere. Quapropter hoc judicari nescio an unquam, sed hoc sermone certe non potest, si quidem id, quod suscipimus, perficere simus. *Att.* At ego 16 huc declinabam nec in vitium. *Q.* Licebit aliis: nunc id agamus, quod cœpimus, cum præsertim ad id nihil pertineat hæc de summo malo, bonoque dissensio. *M.* Præsertim, Quinte, dicis, nam quæ à me adhuc dicta sunt, * *Q.* Nec Lycurgi leges, nec Solonis, neque Charondæ, neque Zaleuci, nec nostras *xii. tabulas*, nec plebiscita desidero: sed te existimo cum populis, tum etiam singulis hodierno sermone legis vivendi, & disciplinam daturum. *M.* Est hujus verò disputationis, Quinte, proprium id, quod exspectas atque utinam esset etiam facultatis meæ. Sed profectò ita se res habet, ut quoniam *VITIO RVM EMENDATRICEM, LEGEM* esse oportet, commendantricemque virtutum, ab ea vivendi dicitur ducatur. Ita fit, ut *mater omnium bonarum artium, sapientia sit*: à cuius amore Græco verbo

1. Postremo si propter. Sic Pal. quart. & Fabr. expressitque item Victorius alioque vulgata, Nam si propter.

2. Brevisque adipiscendi causa. Est à Victorio, nam Turnebus, assensio prius publicari verbum illud non habebant, neque exstat in Pal. tert. nam quart. assensio Fabr. assensio.

3. Possit rem convenire. Forasan inter ferendum, posse rem cum convenire, nam est in Pal. quart. cum, in tert. cum, in S. Victorio. & cons. aliquid latet aut videntur mox expungenda; si pesser inter ut aliquid convenire.

4. Ain tandem? una de re est. Sic Turnebiana; quippe Victorius Ain tandem? una non est solum dissensio? & habet utraque lectio fautores mss.

5. Nihil putavit bonum. Vox nihil abest mss. nostris quatuor; & vero non admittit Victorius, indicavitque Turnebus non agnosci à libro suo veter. & sic interdum loquitur quos offendit exemplis Consulatur.

6. Per parvam verò controversiam dicis. ac non eam quæ dirimat omnia. Lectio controversia nam edit. & Victorius, Parvam vero controversiam dicis, quæ dirimat omnia. Turnebus adheret vulgato, nisi quatenus reposuit parvam, quomodo & Pal. tert. ac enim quart. per parvam verò controversiam sic dicit. C. An non eam quæ dirimat omnia. S. Victorius liber: Per parvam verò cont. dicis ac nescio omnia quæ dirimat omnia. unde Gulielmus conjicit, ac non eam quæ dirimat omnia.

7. Fuit ille quidem prudens. Si obtinendum mss. nostris omnibus, abicienda à C. & quidem, ut fecit Petr. Victorius.

8. Quin istuc tandem vides? Est à Victorio editione; cui adscriptur Fabr. cianus; etiam Palat. quart. nisi quod is præterea, tandem ne.

9. Solum bonum esse dicitur, quod honestum. Pall. nostris, item Gulielmianis non adest illud d. ceret, habetque, quart. ac Fabr. esse; infra quoque insertæ, pro insertæ, de qua scriptura deliberent quibus placulum est otii.

10. Inter quinque pedes esse voluerunt. Haud fecus editi omnes ante Victorium, s. pobi cavitis, intra quinque pedes esse voluerunt; quomodo leg. voluerat Aleianus; scilicet rationes ex Aggen. o. videtur et. Cod. Piniun. reg. nostræ scripturæ accedunt Pall. & codex S. Victoris, item Fabricianus, imò & Turnebi veteres; qui item consulatur hoc loco.

11. Mamillia lege. Sic Fabr. & Victor. item ver. l. ber. Claudii Puteani: alluduntque literæ Pal. tertii in quo *Mamillia*, vulgati olim *Mamilla*.

12. Sed ex iis tres arbitri. Pall. h. e. S. Victoris h. i. Fabr. i. e. Victorius edito. o. excludit illud, ex iis, suppositaque nec. verum argote finxit Ranconneus de priore, sed ex xii. tres ab. ut notavit Turnebus lib. iv. Adversar. cap. 24. quod statim in contextum admittit Lambinus, quam bene, ipse videtur, consulatur tamen & Cæcilius libro v. Observat. cap. 21. ubi & propugnat emendationem hæc AEmarianam.

13. Quæ Socrates pegerit. Iniquæ patens. Est à Turnebi scriptis neque fecas S. Victoris libri, præsertim vellicet à parvis notatum Prilianis, edit. ol. s. p. agerit.

14. Expecto disputationem tuam. Pal. quart. & Fabr. dubitationem. Inter hæc verba verior, temp. ut lege vivere. Serpius S. Victoris virtutem ex quo fact. Gulielmus, veriorum.

15. Hoc dicitur bonum nec in vitium. Item liber in vitium, quod probabat Gulielmus dictum, sicut ingratum.

verbo PHILOSOPHIA nomen invenit: qua nihil à diis immortalius, uberior, nihil florentius, nihil praeftabilius hominum vitæ datum est. hæc enim una nos cum ceteras res omnibus, tum, quod est difficillimum, docuit, ut nosmet ipsi nosceremur: cujus præcepti tanta vis, tanta sententia est, ut ea non homini cuiquam, sed delphico deo tribueretur. Nam qui se ipse norit, primum aliquid sentiet se habere divinum, & ingeniumque in se suum, sicut simulacrum aliquod, dedicatum purabit; tantoque munere decorum semper dignum aliquid & fasces & sentiet: & cum se ipse perspexerit, totumque tentabit; intelliget, quemadmodum & à natura subornatus in vitam venerit, quantaque instrumenta habeat ad obtinendam, adipiscendamque sapientiam; quoniam principio rerum omnium quasi adumbratas intelligentias animo, ac mente conceperit: quibus illustratus, sapientia duce, bonum virum, & ob eam ipsam causam carnet se beatum fore. Nam cum animus, cognitit, perceptisque virtutibus, à corporis obsequio indulgentiaque discesserit, voluptatemque, sicut labem aliquam decoris oppresserit, omnesque mortis, dolorisque timorem effugerit, & societatemque caritatis coierit cum suis omnibus, quæ natura conjunctos, suos duxerit, cultumque deorum, & puram religionem susceperit, & exacerit illam, ut oculorum sic ingenii aciem, ad bona diligenda, & rejicienda contraria: quæ virtus ex providendo est appellata.

PRVDENTIA: quid eo dici, aut excogitari poterit beatius? idemque cum cælum, terras, maria, rerumque omnium naturam perspexerit, ea que unde generata, quò recurrant, quando, quo modo obitura, quid in iis mortale, & caducum, quid divinum, æternumque sit, viderit, ipsamque

ea moderantem & regentem præneprehenderit, seque non unis circumdatum moribus, & popularem alicujus definiti loci, sed civem totius mundi, quasi unius urbis, agnoverit; in hac ille magnificentia rerum, atque in hoc conspectu, & cognitione naturæ, dii immortales, quam ipse se noscet! quod Apollo præcepit Pythius, quam contemnet, quam despiciet, quam pro nihilo putabit ea, quæ vulgo dicuntur amplissima! Atque hæc omnia, quasi experimento aliquo, vallabit differendi ratione, veri, & falsi judicio, scientia, & arte quadam intelligendi, quid quamque rem sequatur, & quid sit cuique contrarium. Quamque se ad civilem societatem natum senserit, non solum illa subtili disputatione sibi utendum putabit, sed etiam suscipiat perpetua oratione, qua regar populus, qua stabiliat leges, qua castiget improbos, qua tueatur bonos, qua laudet claros viros: qua præcepta salutis, & laudes aptè ad persuadendum cadent suis civibus: qua hortari ad decus revocare à stigmatibus, consolari possit afflictos; factaque, & consulta fortium, & sapientum, cum improborum ignorantia, sempiternis monumentis prodere. Quæ cum tot res, tantæque sint, quæ inesse in homine perspiciantur ab iis, qui se ipsi velint nosse, earum parens est, educatrixque sapientia. **AT.** Laudata quidem à te graviter, & verè. Sed quorsum hæc pertinent? **M.** Primum ad ea, Pomponi, de quibus acturi jam sumus: quæ tanta esse volumus: non enim erunt, nisi ea fuerint, unde illa manant, amplissima. Deinde facio & libenter, & ut spero, rectè, quod eam cuius studio teneor, & quæque me, quicumque sum, efficit, non possum silentio præterire. **AT.** Verò fieri & meritò, & ipse fuitque id, ut dicis in hoc sermone & faciendum.

1. *legimusque in se suam.* Delecta syllaba Gulielmus tentabat quæ in se, non male.
 2. *Legem à sobrietas.* Forco sua oratio, inquit Gulielmus, sed hinc hinc variant, & bene explicat Turnebus.
 3. *Delectatque caritatis cogitatio non sua, &c.* Non est isthuc à comendari Turnebi, ut ait Mar. Mich. Brutus, sed à libris veteribus, neque aliæ etiam Victorii edicō, nisi quod ea forte typotheca emissa, & quædam tamen exemplar S. Victorii. Pal. quart. habebat ad oram edicōis emissa.
 4. *Popularem alicujus definiti loci.* Illud definiti deest olim im-

pressis; revocav' que ex Victoriana & Turnebiana, quod ex faret alicujus in membranis S. Victorii.
 5. *Quæque me quicumque sum efficit.* Pal. tert. & S. Vi. & meum; unde Gulielmus me eum, non ineptè.
 6. *Vere facio, & merito, & ipse, &c.* Est à Victoriana editione cui accedit coæx S. Victorii, etiam Pal. quart. nisi quod in Turnebus publicavit: *Enimvero facio, &c.* quod secutus est Aldus Nepon. nam Lamb. antiquum obtinet multa de suo intersepta.
 7. *Faciendum.* Fu' istud in veteribus scriptis, inde collegi quod esset in Pal. quarto *faciendum.*

M. TULLII CICERONIS
 DE
 LEGIBUS,
 LIBER SECVNDVS.
 ATTICVS. QVINTVS. MARCVS.

ATTICVS.

ATT Equidem, qui nunc potissimum huc venerim, fatiari non queo: magnificentique villas, & pavimenta marmorea, & laqueata tecta contemno. ductus verò aquarum, & quos isti tubos & euripos vocant, quis non cum hæc videat, irriserit? Itaque, ut tu paullo ante de lege, & jure differens, ad naturam referebas omnia; sic in his ipsis rebus, quæ ad quietem animi, delectationemque quaruntur, natura dominatur. Quare antea mirabar, (nihil enim his in locis nisi saxa, & montis cogitabam: idque ut facerem, & orationibus inducebar tuis, & versibus) sed

L III
mira-

Ed visne, quoniam & satis jam ambulatum est, & tibi aliud dicendi initium sumendum est, locum mutemus, & in insula, quæ est in Fibreno, (nam opinor illi alteri flumini nomen esse) sermoni reliquo demus operam, sedentes? **M.** Sane quidem, nam illo loco libentissime soleo uti, sive quod mecum ipse cogito, & sive aut scribo, aut lego.

1. *IN Fibreno.* Pal. S. V. & Fabr. *Fibreno*, quomodo, etiam partim sic in veteri suo textus est Turnebus, ed infra tamen cap. 3. necesse est vulgatio.
 2. *Et ut aut scribo, aut lego.* Est à Victorio, nam edicō, sive aliquid, quod in solo Pal. quart. enim sive aliud quid, S. Vi. sive aut quid, quomodo & Fabr.
 3. *Non potissimum hoc veni in.* V. legatur partim, non primam sed alteram est in Pal. in Fabr. & S. Vi. exhibuitque olim Victorius ac

Turnebus; sed meruerunt sequi ad unum omnes, Suetonius, Camerarius, Lambinus, Aldus Nepon, Brutus, vellem se, te cauam.
 4. *Et laqueata tecta.* Pal & Fabr. *laqueata*, neque nunc unum recedit S. Vi. unde Gulielmus, & ista *laqueata*.
 5. *Quos isti Tubos & Euripos vocant.* Sicen. noster, rum quædriga; etrueraque è suis Victorius ac Turnebus, antea erat, *tubos & euripos*.

admirari absorbeat; & ad sermonis morem usitati trahat. A parvis enim Quinte, dicimus, 1. SI IN IUS VOCAT, atque ejusmodi alias leges nominare, sed verò intelligi sic oportet, & hæc, & alia iusta, ac verita populorum, vim habere ad rectè facta vocandi, & à peccatis avocandi; quæ vis non modo senior est, quam ætas populorum, & civitatum, sed æqualis illius, cœlum, atque terras tuentis, & regentis dei, neque animi effectus divina sine ratione potest, nec ratio divina non hanc vim in rebus, pravisque sciendis habere: nec, quia nusquam erat scriptum, ut contra cunctis hostium in ponte unus assideret, à tergoque pontem intercedendi juberet, iccirco minus Cœcilem illum rem gessisse tantam, *fortitudinis lege*, atque impetio putabimus: nec si regnant Tarquinio nulla erat Romæ scripta lex de stupris, iccirco non contra illam legem *simpliciter* Sen. Tarquinio vim Lucretiæ, Tricipitini filia, attrahit. erat enim ratio perfecta à rerum natura, & ad rectè faciendum impellens, & à delicto avocans: quæ non tam demum incipit lex esse, cum scripta est, sed tum, cum *vera* est, etiam autem simul est cum mente divina, quam obtemperat vera, atque princeps, apta ad jubendum, & ad vetandum, ratio est recta summi Jovis. Q. Assentior, frater, ut *VERUM EST RATIONE, VERUM QUOQUE SIT*, neque cum litæris, quibus scita scribuntur, aut oriatur, aut occidat. Ergo ut illa divina mens, summa lex est; item, 2. cum illa homine est perfectum, est in mente sapientis. Quæ sunt tantæ variet, & ad tempus descripta populi si favore magis, quam te, legum nomen tenent. omnem enim legem, quæ quidem rectè lex appellari possit, esse laudabilem, quibusdam talibus argumentis docent. Constat profectò AD SALUTEM CIVITATUM, civitatumque incolumitatem, vitam que hominum quietam, & beatam, INVENTAS ESSERE LEGES: eosque, qui primùm ejusmodi scita sanxerint, populis ostendisse, ea se scripturos, atque laturus, & quibus illi adscriptis, susceperitque, *honeste, beateque viverent*: quæque in compositione, sanctæque essent, eas LEGES videlicet nominant. Ex quo intelligi par est, eos, qui *perniciosè, & in justè populi jussu descripterint*, cum contra fecerint, populis polliciti, profectò si que sint, quidvis potius talis, quam leges: ut perpericuum esse possit, in ipso nomine legis interpetando inesse vim, & sententiam iustæ, & juris legem. Quæ rogitur à te, Quincte, sicut illi solent; Quo & IUSTITIA caret, ob eam ipsam causam, quòd eo caret, pro nihilo habenda sit, id estne numerandum in bonis? Qu. Ac maxime quidem M. Lege autem carens civitas, ane ob ipsum habenda nullo loco? Qu. Dici aliter non potest. M. Necesse est igitur, legem haberi in rebus optimis. Qu. Profus assentior. M. Quid, quod multa perniciosa, multa pestiferè iciscuntur in populis, quæ non ma-

gis legis nomen attingunt, & quam si latores aliqua concessu suo sanxerint? Nam neque medicorum præcepta dici verè possent, si quæ inscii, imperitique pro salutaribus morifera conscriberent: neque in populo lex, cuiusmodi fuerit illa, etiam si perniciosum aliquid populus accepit. Ergo est lex, iustorum iniustorumque distinctio, ad illam antiquissimam, & rerum omnium principem expressa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ *supplicis improbi afficiunt, defendunt, ac tuentur bonos*. Qu. Præclare intelligo: nec verò jam aliam esse ullam legem puto non modò habendam, sed ne appellandam quidem. M. Igitur tu Titias, & Apulejas leges nullas putas? Qu. Ego verò ne Livias quidem. M. Et rectè quæ præsertim uno versiculo senatus, puncto temporis sublata sint: lex autem illa, cujus vim explicavi, neque tolli, neque abrogari potest. Qu. Eas tu igitur leges rogabis videlicet, quæ numquam abrogantur. M. Certe, si modò acceptæ à vobis duobus erunt. Sed, ut vir doctissimus fecit Plato, atque idem gravissimus philosophorum omnium, qui princeps de reip. conscripsit, idemque separatim de legibus ejus, id mihi credo esse faciendum; ut priusquam ipsam legem recitem, de ejus legis laude dicam, quod idem & Zaleucum, & Charondam fecisse video; cum quidem illi non studii, & delectationis, sed reip. causa leges civitatibus suis scripsissent. Quos imitatus Plato, videlicet hoc quoque legis putavit esse, *persuadere aliquid, non omnia viæ minis cogere*. Qu. Quid, quòd Zaleucum istum negat ullum fuisse Timæus? M. At Theophrastus auctor haud deterior, mea quidem & sententia; meliorem multi nominant: commemorant verò ipsius cives, nostri clientes, Locri. Sed siue fuit, siue non fuit, nihil ad rem, loquimur, quod traditum est. Sit igitur hoc à principio perfectum civibus, DOMINOS ESSERE OMNIUM REBUM AC MODERATORES DEOS, eaque quæ gerantur, eorum genere, vi, ditione, ac nomine, eosdemque optimè de genere hominum mereri, & qualis quisque sit, quid agat, quid in se admittat, qua mente, qua pietate colat religiones, intueri; piorumque, & impiorum habere rationem. his enim rebus imbutæ mentes, haud sanè to abhorrebunt ab utili, & à vera sententia. Quid est enim verius, quam neminem esse oportere tam stultè arrogantem, ut in se rationem, & mentem putat inesse, in cœlo mundoque non putet? aut ut ea, quæ vix summa ingenii ratione comprehendat, nulla ratione moveri putet? quem verò *astrorum ordines, quem diurnum nocturnumque vicissitudines, quem mensuram temperatio, quæque ea, quæ dignantur nobis ad fruendum, non gratum esse cogant*; hunc hominem omninò numerare qui decet; cumque omnis, quæ rationem habent, præsentis, quæ sint rationis expertia, *ne scilicet sit dicere, nihil reip. præstare*

LIII 2 naturæ

1. SI IN IUS VOCAT, atque ejusmodi alias leges, &c.) Secutus sum Pal. quæ neque abibat tertius, nisi quod is, atque ad ejusmodi, &c. quid quòd ne quòd a præterit: nihil aliud usus & Nepos; ut nimirum Titios principum modò legis laudavit. sequentes editiones adjectæ VOCAT ATQUE, & AT, & quomodo, &c. quòd dicitur consules nonnulli crucem fixerunt. certe Cujacius lib. vii. Observat. cap. 6. leg. se capitur, VOCAT, ME, & AT. Carno contra defendit alterum lib. i. Emendar. et atque enim idem esse quòd statim, quod ipsum ter ginta aliquot ante annos prodiderat Turnebus.

2. Cum in hincis est pectus, est in mente sapientis.) Hæc est lectio recepta, quam & mirè probat Turnebus, referens, ut in Pall. & Fabr. ipse edidit, in perfectum in mentem. quod & excipit in S. Victorius, ex preteritisque ed. nonne hæc Petrus Victorius Lambinus multa interjecit de suo; & nobis h. dot. tacit.

3. Variè & ad tempus descripta populi si favore, &c.) Sic uno consensu Vid. & Turnebus; secutusque est Aldus Nepos. nam Lambinus adhibuit vulgata, var. & ad tempus scripta populi favore. Pal. quart. exhibet, variè & ad tempus descripta, populi favorem magis quàm legum veterum, cui & sunt quæque sentus.

4. Quibus illi adscriptis, susceperitque, Pall. & Tab. & S. V. Et illi adscriptis, notat, quæ Guelmicius, à literam puncto signatam, mihi edita fuerant.

5. La juris legendi, jura Turnob. editio, nam Victorii & vim legendi

communio lectio juris ostendi; cui assentitur Pal. cert. sed quart. habet & jurulenti.

6. Quam si latores aliqua concessu suo sanxerint.) Leg. & Guelmicius, latentes missus suo. quod verum videtur: certe præponendis tribus quatuor conjunctancis Lambini, eodem modo conjecit. Lipsius lib. ii. Antiqu. cap. 2.

7. Ergo tu Titias & Apulejas.) Scriptura ista vera est; neque tal. eor. co dex S. Victorii & li quos (excipit Petrus Victorius; nisi quod i s. univ. d. ditione Titias, male rescribendum enim fuerat: veteri ratione literarum, in T. A. S. quod valeret in Titias, h. s. in m. legendum illud in majusculum; suppeditanque exempla Pandectæ Florentinorum, cur re ab. b. tratus sum, acquiriturque responsio Quinti; & Ego var. &c. Por. Victorius lib. i. Advers. libelic. et. inclinatur reponere Titias, aut Titias. Videtur lib. dom. rationes ejus, minimè frivolæ.

8. Sententia: meliorem multi nominant. Lipsius lib. ii. Variarum. c. ii. labem h. jur. sententiæ aofere conatur, rescribendo, sententia melior, cum multis commemorat, ingeniosè. Turnobus monuit alios legere, sententia melior, mali non erant.

9. Quod dicitur, ac nomine.) Est à Turneb. quippe Victorius omisit Mod. quod nec in Palat. quæ in vulgata, quæ, & nominis.

10. Ab. rebus ab uti li & a vera sententia.) Pall. nulli ac vera sententia.

20. Quæ.

naturæ omnium rerum : rationem inesse in ea , confitendum est . Vtileis esse autem opinioniones has , quis neget , cum intellegat , quam multa firmentur *iurando* , et quam res salutis sint foriterum religionis ? quam multos divini supplicii metus a scelere vocarit ? quamque sancta sit societas civium inter ipsos , diis immortalibus interpositis tum iudicibus , tum testibus ? Habes legis præcium : sic enim hoc appellat Plato . Quod si vero , frater , et in hoc admodum delector , quod in aliis rebus , aliisque sententiis veterariis , atque illis . nihil enim tam dissimile est , quam vel ea , quæ antè dixisti . vel hoc ipsum legis exordium . Vnum illud mihi videris imitari , orationis genus . Mellem fortasse , quis enim id poterit , aut unquam poterit imitari ? nam sententias interpretari perlicite est . Quod quidem ego facerem , nisi plane esse vellem meum . quid enim negotii est , eadem , prope verbis isdem conversa , dicere ? Quod si Profus assentior . Verum , et ut modò tute dixisti , te esse maiorem . Sed iam exprope , si placet , istas leges de religione . Mellem nam equidem , ut poterò : et , quoniam & locus . & iterum , familiaris est , legum leges voce proponam . Quod . Quidnam id est ? Sunt certa legum verba . Quinte , neque ita præca : ut in veteribus ex his sacratissimis legibus , & tamen , quo plus auctoritatis habeant paulo antiquiorum . quàm hic sermo est . Eum mihi rem igitur cum brevitate , si poterò , consequr . Leges autem à me edentur non perfecte : nam esset infinitum : sed ipsæ summæ rerum , atque sententiæ . Quod ita verò nec esse est . quare audiamus verba legis :

M. AD DIVOS ADIUNT CASTRA . Pietatem adhibento . opes amovento . Qui scelus faxit , deus ipse vindicabit . Separatim ne mo habesit deos , neve novos : sed ne advenas , nisi publice adscitos , privatim colunt . constituta a patribus delubra habento . locos in agris habento & larum sedes ritus familia parumque servant . divos & eos , qui celestes semper habuit , colunt , & ollos s. quos ante celo merita vicaverint . Heri . ut . Liberum . Aesculapium . Castorem Pollucem . Quirinum . ast illa , propter quæ datur homini adscitio in celum . Minervam Virtutem Pietatem . Fidem . arumque laudem delubra . sancto . & Nec ulla veterum sacra sollem s. obvento . Feris purgia amovento . easque in Famula . operibus patriæ , habento .

7 itaque , ut ita cedat in annis amfractibus , descriptum esse , certasque fruges , certasque bacas sacerdotibus publice libano ; hoc certis sacrificiis , ac diebus . 8 Itemque alios adde , ubertatem larum , fatuasque curvas . 9 Id quod ne committi possit , 10 ad raris rem , rationem cursus sacerdotis finitio . Quaque quosque divo decora , gratæque sint hastæ , providentio ; 11 divoque alio alii sacerdotes , omnibus pontifices , singulis flamines sunt . Virgines Vestales in urbe custodiuntur ignem soci publice semper . ut . Quodque hoc privatim , & publice modo ritusque fiat . discunt . 12 nam quod præsit aremontis , & sacri . alterum , 12 quod interpretetur fatidicorum , & vatum esset incognita cum senatus , populusque adjuverit . Interpretes autem Jovis optimi maximi . publice augures sint . & 13 auspiciis postea videndo , disciplinam tenent . Sacerdotes vineta . virginesque , & salutem populi augurant , quisque agit rem divelli , quisque popularem , auspiciis præmonentio ; alique obtemperant . 14 divumque ita providentio , iisque appareat , talique fulgura regionibus rari temperantio ; urbemque & agros , templa laborata , & effata habentio ; 15 quaque auguri iniusta , nefesta . 16 vitiosa , dira defixerit . 17 irrita , iniustaque sunt ; quisque non paruerit , capitale esto . Fœderum . pacis , belli , induciarum oratores , fœdales 18 iudices duo sunt . bella , disceptant . Prodigia , portenti ad Etruscos , & haruspices 19 fœdatus iusserit . deservit : Etruscique principes disciplinam docent . Quibus divis creverint , procurantio idemque fulgura , atque obstita pians . Noturna multorum sacrificia ne Jovis , præter illa que pro populo vitæ sunt . Neve quem in iustitio , nisi ut a soles Cereri , Græco sacro Sacrum commissum quod neque expiari poterit , nisi commissum est : quod expiari poterit , publice sacerdotes expiant . Ludi publici , quod sine iuriculo , & sine certatione corporum fiat . popularem latitudinem in canis , & sitibus , & tuis moderantio , eamque cum divum honore jungunt . Ex patris ritibus optima voluntio , præter lada matris favulos coque iustis diebus , nequis sittem cogito . Sacrum favore commendat . ut 20 qui cleserit . rapferique parie da esto . Perjurii pena di vna ex tum ; humana , dedecus . Incelum pontificis supremo supplicio faciuntio , impius ne aucto placare donis iram deorum . Cavite vota reddentio . Pœna violati iuris esto . 21 Quo . itea ne quis agrum consecrat

1. Quanta solent esse fœderum religio .] Et in mss nostris quatuor , neque aliter V. & aut Turn quos & secutus Manut . Nepos .
 2. Ut mudi . ut dixisti .] Pal . quartus raptè quod an temerariè . m . s . nescio .
 3. Ut in veteribus ex his sacratissimè legibus .] Hæc est scriptura eodem non notum . nec . re . habent . V . Cloriani , in quibus en u sacratissimè . Turnebus aliquando putat legendum iuxta , aliquando Osm , aliquando regis . sed Cuiacius malobac veteribus x . i . sac . atque . videatur libro V . Obicit Guilielmus . veteribus ex his sacratissimè . quod ut . cum animo max . me . satis . facit .
 4. Quam rem atque sententiæ .] I . a . mss . nostri omnes . nam vulgata . ac sententiæ . habet tamen duplicet quod publicæ . & Victor . us . summa veterum sententiæ .
 5. Quis vult colere merita vicaverint .] E . renebris istud eruit . solerissimus Victorius alii . be . sunt enim hæc scripturæ . I . ber . S . Victoris . in quo quis secundo . cala . Pal . quartus . qui . in . as . ferend . cala . Fabr . ubi . nunciando . cala . ceterum notandum . videat . locus per . nam . La . tanc . us . laudat . & . t . u . v . r . a . n . t . & sic loquitur ple . Tullius lib . 1 . de . officio . 5 . Illudque . p . iam aliquando divinatæ . Not . s . in . Catullum . Ianus . Doula . filius . can . 2 . cuius . l . m . m . a . ura . morte . infingem . alium . am . le . run . M . a . t . ac . Gra . æ . ego . vero . æ . qualem . ex . tum . Vulgatar . h . od . e . quæ . in . casum . merita . vic .
 6. Ne vultis . iram sacra .] Pal . quartus . Novæla . Fabr . Novæla . S . V . & . m . a . r . c . l . a . unde . Gu . almius . facit . ut . v . e . r . e . u . l . l . a . Turnebus autem illud . n . o . v . e . l . a . esse . posse . vocem . ipsam . qua . tunc . loquebantur ; cum . ab . his . etiam . n . i . n . g . u . l . e . pro . vultus . dictum . esse . annotat .
 7. Itaque ut ita cedat . ano . as . des . esse .] Ira . nostri . libri . & publica . ti . per . Victorium . verum . Turnebus . ait . cedant .
 8. Tempore ad dicit .] De . b . t . o . r . e . d . i . o . n . i . Turnebianæ . nam al . & . ut . & . mss . nostri . addit . nullo . modo . S . r . e . h . Pigh . us . lib . 1 . r . i . Factorum . malebat adhuc . vultus . transposita . alio . die . ad . quod . loqui . videatur . de . fer . is . conce . vit .
 9. Id quod ne committit .] E . & . istud . ab . eodem . ceteræ . enim . Idque . ne . s . e . n .
 10. Ad . e . a . r . o . m . ratiorem . cursum .] Haud . aliter . mss . nostri . alio .

ramque . Turnebus . amen . malebat ratione . nisi . velimus . idem . valere . alterum . scilicet . præca . præca . ut . atatem . aliaque .
 11. Divumque alii sacerdotis .] Sic Aldi . vetus . nam . Victor . na . Turnebus . ano . rem . mss . nostri . quatuor . ex . cedant . illud . alii .
 12. Quod ut præsit fatidicorum .] Quod . esse . in . membranis . S . V . Victoris . fatidicorum . legebat . G . el . elmius . Janaticorum .
 13. Ut auspiciis postea drento .] Lamb . postea . contra . mss . & . edd . G . r . o . lie . in . us . licet . solet . vulg . probari . à . I . Scalig . in . Coniectaneis . ad . Var . ronem . i . i . s . i . nos . videre . num . legendum . sic . h . o . s . i . a . aut . p . s . e .
 14. Divumque ita .] Claud . Pute . nus . malebat . d . r . u . m . q . u . e .
 15. Quaque auguri iniusta nefesta . vitiosa . dira defixerit .] Quid . enim . esset . dira . & . iniusta . defigere . mel . us . alii . scribunt . vitiosa . dira defixerit . hoc . est . d . x . e . r . i . Defigere . dicitur . aliquem . incantationibus . maleficis . herbis . & . aliis . veneficiis . sagæ . d . e . b . antur . hoc . est . τήτοι . τήτοι . τήτοι . d . e . r . e . p . h . y .
 16. Vitiosa dira defixerit .] Lipsius . lib . v . Epistol . quæ . cap . 1 . r . i . arbitrat . scri . ptum . antiquitus . dicitur . neque . enim . h . e . i . c . ap . um . v . d . e . t . d . e . f . e . r . i . at . mihi . videtur . aptissimum . conlatur . modo . ad . hunc . locum . summus . ille . Criticorum . Turnebus .
 17. Vita insigne sum .] Oblectus . sum . libr . s . ineditis . in . quibus . hæc . lect . o . s . probatque . etiam . præ . v . l . g . a . t . o . insigne . Turneb .
 18. Indicitur fœderis .] Mel . us . istud . longe . quàm . quomodo . olim . vulgati . i . d . e . e . r . u . n . t . ; aut . mss . non . Jovis . qui . error . inde . ortus . quod . vit . gula . jaceret . lupet . b . narum . numerum . videatur . Turneb .
 19. Si senatus iusserit .] Mss . nostri . omni . i . s . s . e . r . i . sicque . editi . à . Turneb . o . antiq . a . l . i . c . i . t . e . r . b . e . n . d . i . r . a . o . n . e .
 20. Qui desuper rapferique .] Turn . clesis . rapferique . veter . pronuntiatione . etiam . non . neget . in . m . suo . esse . el . p . s . e . r . i . ; quod . ip . s . u . m . probant . Scaliger . ad . Var . ronem . Fabr . favat . scripturæ . mediæ . nam . Pall . & . S . Victoris . qui . cleserit . rapferique .
 21. Quæritur ne quis agrum consecrat .] Claud . Pateanus . delendum . putabat . Quæritur . (translatum . ex . interpretatione . Platonis . quæ . infra . sequitur .

... argenti, & horis sacrandi medus esto. Sacra privata; popu-
 las, manito. Deorum manito iura, sancta sunt. Hos vero
 datus, divos habentes. 1. Summum in alios lustrumque minuito.
 ATT. Conclufa quidem est ea de tam magna lex, sane quam
 brevi: & ut mihi quidem videtur, non multum discre-
 pat ita constitutio religionum à legibus Numæ, nostrisque
 moribus. M. An censet, cum in illis De republica libris
 peritus dicitur Africanus, omnium rerum pub. no-
 stram veterem illam fuisse optimam, non necesse esse op-
 timæ reip. leges dare consentaneas? ATT. Immo profus
 ita sentio. M. Ergo ad exspectate leges, quæ genus illud
 optimum reip. continent? & si quæ foris à me hodie ro-
 gabantur, quæ non sint in nostra rep. nec fuerint, tamen
 erant scilicet in more majorum: qui tum, ut lex, valebas. ATT.
 Suae igitur, si placet, istam ipsam legem, 4. ut ego, UR.
 si rogas, possim edicere. M. An tandem, Attice, non
 est edicturus aliter? ATT. Profus majorem quidem rem
 nullam scilicet aliter, in minoribus, si voles, remitto
 hoc tibi. M. Atque mea quidem sententia est. At ne lon-
 gum fiat, videte. ATT. Utinam quidem, quid enim agere
 malumus? M. Cæsi jubet lex adire ad deos, animo videlicet,
 in quo sunt omnia: nec tollit castimoniam corporis: sed
 hoc oportet intelligi, cum multum animus corpori præ-
 stat; obiereturque, ut & casta corpora adhibeantur, multo
 esse in animis id servandum magis. nam illud vel alperfo-
 ndæ quæ, vel dierum numero tollitur; animi labes nec diu
 turritate vanescere, 7 nec annibus ullis elui potest. Quod
 autem pietatem adhiberi oportet, ubi ubi jubet, significat, pro-
 bitate gratam esse deo; sumtum esse removendum, quid
 est enim cum paupertatem divitiis etiam inter homines
 esse æqualem velimus, cur eam, sancti 3 ad sacra addito,
 deorum aditu arceamus? præsertim cum ipsi deo sibi
 minus gratum futurum sit, quam non omnibus patere ad
 se placandum, & colendum viam. 9. Quod autem non ju-
 dex, sed deus ipse iudex constituitur; præsentis pœnæ
 metu religio confirmari videtur. Suisque deos aut vivos,
 aut alimigenos colit, consilium non habet religionum, & ig-
 notas 10 castimonias. non à sacerdotibus, non à patribus

acceptos deos, ita placet coli, si huic legi paruerunt ipsi
 Patrum delubra esse in urbibus censeo: nec sequor magos
 Perfatarum; quibus auctoribus Xerxes inflammasse templa
 Græciæ dicitur, quod parietibus includerent deos, quibus
 omnia deberent esse patentia, ac libera, quorumque hic
 mundus omnis templum esset, & domus. Melius Græci,
 atque nostri, qui, ut augerent pietatem in deos, eisdem
 illos, quas nos, urbes incolere voluerunt, adert enim hæc
 opinio religionem utilem civitatibus: siquidem & illud
 bene dictum est à Pythagora, doctissimo viro, tum maxime
 nos, & pietatem; religionem versari in animis, cum rebus
 divinis operam daremus. 11. & quod Thales, qui sapientissi-
 mus in septem fuit, homines existimare oportere, omnia quæ
 conerentur, deorum esse plena: fore enim omnes castiores,
 12. veluti qui in fanis essent maxime religiosi, est enim
 quadam opinione species deorum in oculis, non solum
 in mentibus. Eandemque rationem luci habent in agris.
 Neque ea, quæ à majoribus prodita est cum dominis, tum
 famulis, posita in fundi, villæque conspectu religio La-
 rum, repudianda est. Jam risus familia parvumque icvare,
 id est (quoniam antiquitas proximè accedit ad deos) à diis
 quasi traditam religionem tueri. Quod autem ex hominum
 genere consecrator, sicut Herculeum & ceteros, coli lex
 jubet, indicat omnium quidem animos immortalis esse,
 sed fortium, deorumque divinos. Bene vero, quod
 Mens, Pias, Virtus, Fides, consecratur manu: quæ tam
 omnium Romæ dedicata publicè templa sunt, ut illa qui
 habeant (habent autem omnes boni) deos ipsos in animis
 suis collocatos putent. * Nam illud vitiosum Athenis,
 quod, Cylonio scelere expiato, Epimenide Crete suadente,
 fecerunt Contumelia fanon, & Impudentia, virtutes enim
 non vitia consecrare decet. 13. Araque vetus fiat in Palatio,
 Fabri: & altera Eiquiliis, 14. Mala Fortuna, detestatur que.
 quæ omnia ejusmodi repudianda sunt. Quod si fingenda
 nomina, 15. Vicepota potius vincendi atque potiundi, 16. Ita-
 tallandique cognomina, Statoris, & Invicti Jovis: rerum-
 que expectandarum nomina, Salus, Honoris, Opus, Victoria; 17.
 quoniamque expectatione rerum bonarum erigitur ani-

LIII 3 mus,

1. Summum in alios lustrumque minuito.) Pal. quart. Insuperque. S. Vict.
 & lustrum & lustrum. Lucius inest voci sumptum.
 2. In tam magna lex (sane quam brevi.) Ita Aldi veteris editio, nisi
 non ad indicanda brevis, unde parabat G. elmius edendum, brevis
 h. e. mihi. V. Victorius publicavit, breviter, omisitque jam, quod nec
 in Turnebiano. retinui ego quod extaret in Palatin. quart. effertur
 in ceteris, altera magna. ubi aperte videntur elementa ejusdem vo-
 cæ.
 3. Ergo ad exspectate leges.) Redoxi veterem scripturam Aldi. nam
 Victor Turnebus. Camerac. & Suermii. Broti editiones, exspectat: ne-
 que ausus fuisset mutare, nisi vidisset meam in Aldi n. ultima. pro
 quæ rationem nimium nolim pugnare; imò ne rixari quidem.
 4. Urge vt ei rogas psum edicere.) Libuit ita scribere quod in-
 de etiam putarem lectionem vulgatam. ut ego vt ei ty rogas,
 quod extat quidem in Pal. tert. sed relinquitur alii in quibusvis egi, &
 de rege.
 5. M. Atque mea quidem sententia est.) Turnebus hæc adhuc relin-
 quit Attico. non video tamen quam apposite. imò ne quidem quomo-
 do & rancuà Tullio; supiciorque ætri buenda Quinæ. certe nisi Pall.
 dicitur nomen ejus præposuere infra illis, Ut nam quidem; recteque
 factum, inde magis inducor quod Cicero nferat: *Am. ne longum fiat,*
videtur; non videt, ut debebat soli Attico responsurus. Pal. tert. repæ-
stant, Atque quidem mea sententia est. ut adhuc fortasse reicribi debeat:
Atque quidem mea sententia est. nam quartus ferè habet, Atque hæc mihi
est quæ sententia.
 6. Casta corpora adhibeantur.) Est à libris nostris antiquis, item Vict.
 & Turn. editionibus priores, casti corpora adhibere.
 7. Non dubitavi admittere id quod sententia o-
 minio requireret vulgari: castaibus; quod quidem in Pal. tert. verum
 quartus. Fabr. S. Vict. dicitur amantibus.
 8. Ad sacra addito.) Habent & illud idem l. bri editi scriptique, nisi
 quod Turneb. an hæc pro vulgata, quæ adhibere.
 9. Quod autem non iudex, sed deus ipse iudex constituitur.) Pal. & Fabr.
 ad hunc iudex.
 10. Castitas non à sacerdotibus, non à patribus acceptis. Describit placet
 ad., Secutus tum, quod reperitur in suis Victorius ac Turnebus. se-

lummodo distinctio nostra est. quam tamen, ita me Deos amet, vix
 intelligo. quare hæreo adhuc hæreo. vulgata habebat: *cremonia etiam*
sacerdos hui. nam à patribus acceptis, & noq. e aliter Aldi vems, quam
quod ea; esse sacerdotibus: propterea ad mancip. ptes nostras in quibus,
cremonia nist sacerdotibus. nam patribus acceptis, & Tu. Mezerce, tu Gu-
therio, tu R. galis, incurrere.
 11. Et quod Thales, qui, &c.) Lamb. & quod à Thale; sed nullo suste-
 nante nisi si quid morandum, malissem, & quid Thales &c.
 12. Veluti qui in fanis essent maxime religiosi.) Retinui Lambinia-
 num, natum è conjectura Turnebi, veluti qui in fanis essent, maxime re-
 ligiosos. vulgata sine sensu; veluti qui in fanis essent maxime religiosi, quod
 & in Pall. tert. nam quart. castiores quædam esset vel gustus, exclusis
 ceteris.
 13. Araque vetus fiat in Palatio Fabri.) Pal. quart. Araque vetustissi-
 ma est Palatio Fabri.
 14. Mala fortuna, detestatur que. qua omnia ejusmodi.) Nisi i adjuvant
 heic membranz nostræ. nam Pal. tert. hæc à vulgato, quartus vero le-
 g. 1. detestatur que huiusmodi repudianda sunt. S. V. Q. detestatur que omnia que
 modi rep. nec aliter Fabr. nisi quodis, detestatur que v. deator Turneb. lib.
 XIV. cap. 6.
 15. Vicepota.) Verbi huius restitio, debita Errii Memmii l. bri:
 qui eam communica vit Nicolao Fabri, à quo prim. in prodita fuit in
 Notis ad Senecam de Morie Claudii. exinde & Iacobus Schegk us
 idem conjecit. Premesso Oblervat. Epist. l. I. Nor. de voce illa multa
 quæ ad eundem Senecam in animadversionibus nostris ante lustra
 bis duo.
 16. Itatallandi, &c.) Adhuc mod. cas expectat manus h. e. locat. Mem-
 mus est bro exhibuit statandi, sed non satisfacit, non magis quam
 Schegkiana conjectura Itatallandique. in voce enim tam plana non ita
 hærent libris, aut tam longe diverunt. Pal. tert. hæc à vulgata, ut &
 Fabr. nisi quod in littera statandi, quartus habebat, statandi. cor-
 dex S. Victor. statandi. ex quo fingebat G. elmi. no. ite. & An. sen-
 bi sed alimlaguare non sanator itud voluit.
 17. Quomamque expectandas, &c.) Atrogat conjecturam hæc fide
 Lambinus, quomodo tamen dudum antea ed. erat Petr. Victor. vul-
 gata, quoniam quidam erip. quæ & in m. n. nollet.

L. Vof

mus, rectè etiam à Calatino Spes consecrata est: Fortunæque sit: vel *Hesperia diei*, nam valet in omnes dies: vel *Respirationis*, ad opem ferendam, vel *Fortis*; in quo incerti calus significatur magis, vel *Primigeniam*, 2 à gignendo comes. tum.

Desunt pauca.

* *Feriarum festorumque dierum ratio in liberis requiem* habet litium, & iurgiorum: in servis, operam, & laborum: 3 quas compositor anni conferre debet 4 & ad perfectionem operum rusticorum. quod tempus, ut sacrificiorum libamenta serventur, forasque pecorum, quæ dicta in lege sunt; diligenter habenda ratio intercalandi est. quod institutum peritè à Numa, posteriorum pontificum negligentia dissolutum est. Jam illud ex institutis pontificum, & haruspitum, non mutandum est, quibus *hostium immolandum* cuique deo, cui maioribus, cui lactentibus, cui maribus, cui feminis. 5 Plures autem deorum omnium, singuli lingularum sacerdotis, & respondendi juris, & continentiarum religionum facultatem afferunt. Cumque *Vesta*, 7 quasi focus urbis, Græco nomine est appellata (quod nos propè idem Græcum interpretatum nomen tenemus) complexa sit; ei colenda virgines præfint, ut advigiletur facilius ad custodiam ignis, & sentiant mulieres 8 in natura femininarum omnem castitatem pati. Quod sequitur verò, non solum ad religionem pertinet, sed etiam ad civitatis statum, ut sine iis, qui sacris publicè præstant, religioni privata satisfacere non possint. 9 continet enim, reip. consilio, & auctoritate optimatum semper populum indigere. *Descriptioque sacerdotum*, nullum iustè religionis genus prætermittit, nam sunt ad placandos deos alii constituti, qui sacris præstant sollempnibus; ad interpretanda alii prædicta vatum; neque multorum, ne esset infinitum, 10 neque ut ea ipsa, quæ suscepta publicè essent, quibusquam extra collegium noveret. Maximum autem & præstantissimum in rep. jus est *augurum*, & cum auctoritate conjunctum, neque verò hoc, quia solum ipse augur, ita sentio, sed quia sic existimare nos est necesse. Quid enim majus est, si de jure quaerimus, quam posse à summis imperiis, & summis potestatibus 11 comitiatus & concilia,

vel instituta dimittere, vel habita rescindere? quid gravius, quam rem susceptam dirimi, 12 si unus augur AZURUS dixerit? quid magnificentius, quam posse decernere, ut magistratu se abdicent consules? 13 quid religiosius, quam cum populo, cum plebe agendi jus, aut dare, aut non dare? quid legem, si non jure rogata est, tollere? 14 ut Teianum decreto collegii, ut Livias, consilio Philippi, consulis, & auguris: 15 nihil domini, nihil foris per magistratus gestum, sine eorum auctoritate posse cuiquam probari? ATT. Agè, jam ista video, fateorque esse magna: sed est in collegio vestro inter Marcellam, & Appium, optimos augures, magna dissensio. nam eorum ego in libros incidi: cum alteri placeat, aut pigre à ista ad utilitatem esse resp. composita; alteri disciplina vestra 16 quasi divinare videatur profus posse, hæc tu de re, quæro quid sentias, M. ego ne divinatio, quam Græci *εὐρανομία* appellant, esse censeo, & huius hanc ipsam partem, quæ est in avibus, 17 certique signis disciplina nostra, quod cum summos deos esse concedamus, eorumque mente mundum regi, & eorumdem benignitatem hominum consulere generi, & posse nobis signa rerum futurarum ostendere, non video cur esse divinationem negem. Sunt autem ea, quæ potius, ex quibus id, quod volumus, efficitur, & cogitur. Jam vero per multorum exemplorum & nostra est plena resp. & omnia regna, omnesque populi, cunctaque gentes augurum, prædictis multa increduliter vera cecidisse 18 neque enim Polæti, neque Melampodis, neque Mopli, neque Amphiarai, neque Calchantis, neque Heleni tantum nomen fuisset, neque tot nationes id ad hoc tempus retinissent, 19 Arabum, Phrygum, Lycaonum, Cithum, maximeque Efidarum, nisi *vestitus* ea certa esse docuisset: nec verò Romulus noster auspicio urbem condidisset, neque Attiæ Navii nomen memoria foret tam diu, nisi hi omnes multa ad veritatem admirabilia dixissent. Sed dubium non est, quin hæc disciplina, & ars augurum evanescent jam & vestitus & negligentia. Itaque neque illi assentior, qui hanc scientiam negat unquam in nostro collegio fuisse: neque illi, qui esse etiam nunc putat. quæ mihi videtur apud majores fuisse dupliciter, ut ad resp. tempus nonnumquam, ad agendi consilium sapientissimè pertineret. A. Credo, hercle,

1. *Vel Hesperia diei.* Valebatque diei, id est uniuscujusque diei; de quo plura multa libro de Form. in Brissonius, qui consulat. *Hesperia* enim est in Pal. text. & Fab. item editis à Victorio & Turneb. nam priores & posteriores hæcque diei.
2. *Aggignendo comit.* tum. Ita duo em. n. nostris nisi quod si jussit m. *suos* non videret Turneb. vulgata. *im. est.* quod Aldus. Junior annectit sequentibus, hoc modo: *tum est feriarum, &c.*
3. *Quas compositor anni.* &c. Hinc quoque scripturæ accedit Pal. quart. publicat. *compositor anni.* ad eundem P. Vict. Var. lect. lib. xxxv. cap. 6.
4. *Et ad perficiendum op. rusti.* Est ab eodem quarto, item Francisci Fabricii lib. vulgatas & perfect. Vict. & Turn. ad pres. sine copula antecedenti.
5. *Plures autem deorum omnium, singuli lingularum sacerdotis.* &c. I. p. huius lib. 2. c. 11. Ant. q. lectionem putat locum macrum, interponendumque, omnium pontifices singuli. sed potest *div. t. s. u. g. i. s.* intelligi, *sacerdotis.*
6. *Continentiarum religionum.* Est ab antiquo codice Pauli Manucii, quippe vulgata recepta lectio, *continentiarum.* 3 quod utrunque explicat Turneb. idem nover. Lipsius divinam *com. fide* continentiarum vel g. ingentent. Pal. nover. quart. habet, *continentiarum.*
7. *Quasi focus urbis complexa sit.* Ita editio Turnebi, & alludunt aliquot non antiquiores tamen, *focus urbis complexa*, quomodo item existat in Victor nam lectio communis, *focus urbis complexa sit.*
8. *In natura femininarum omnem castitatem pati.* Longè studiano venustus illo Turneb. perit, licet probatam Lambino, Aldoque Nepoti, quid quod si sit existat in omnibus membranis nostris. olimque colli. tantum *Deum casti. pati.*
9. *Continet enim, reip. consilio, & auctoritate optimatum semper populum indigere.* Petri Vict. editio, R. P. quod & in Pal. text. Turn. tempus quod & alii fecerunt nostrorum istud, est in olim impressis, agnoscentque missi castiores.
10. *Neque ut ea ipsa, quæ suscepta publicè essent, quibusquam extra collegium noveret.* Lamb. anquam si locus esset defectuosus, adject. de suo, neque pauca in librum, ut ea. Phuy l

11. *Comitiatus & concilia, vel instituta, &c.* Hanc aliter fore missi noveret proferantque V. C. ac Turneb. male, vulgata: *comitatus & concilia vel instituta.*
12. *Si unus augur AZURUS dixerit.* Id est, diem. sic & V. C. text. codex, repræsentantque V. C. text. ac Turneb. qui tamen mala sit. ALIO DIE; quod ipsum lectum contextu in olim Lambinus, contra missi qui si habeant ab priores, accedunt vulgatas aliter.
13. *Quid vel gignens.* Palat. quart. *regina.* nam forte, ex decorata scribendi ratione.
14. *Ut Teianum decreto collegii.* Ita missi, quos citat Franciscus Fabricius anno Cicero'sis: IX. inquit Golielmus, & accedunt antiquiores, in quibus, *ut istam;* quomodo olim vulgati. Critici de hæc inculcaverunt. Petrus Pithæus lib. 2. Advers. lib. sec. cap. 2. emendas Teianum seu Teianum. rationes ejusdem videntur.
15. *Nihil domini, nihil foris.* Pal. & Fabr. nihil familia. ex quo facile fiat, nihil familia ut volebat Golielmus.
16. *Quasi divinare videatur profus posse.* Sic editio Victorii. nam priores divinari. Turnebus abjecti profus 2 quod nec in codice S. Victorii habet tamen Palat. tert. nam quart. *quam divinari videatur profus esse posse.* & verò quasi divinatio, habet item Fabr.
17. *Ceterique signa disciplina nostra 2 quod cum summis deis esse censeo.* &c. Pall. item S. Victor. & Fabr. mirè abeunt hæc scriptura. nam tert. & Fabr. servat primum, *signa que disc.* quart. *signa que disc.* S. Vict. *signa que disc.* deinde concorditer rejiciunt quod cum sum. denique non agnoscunt *deis.* mox etiam nullus eorum admittit vocem *benignitatem.* Victor. & Turnebus si ent: ideo forsitan, quod nihil ex suis scriptis eruerent vulgata lectione melius.
18. *Neque enim Polæti, neque Melampodis, neque Mopli, neque Amphiarai, neque Calchantis, neque Heleni tantum nomen fuisset, neque tot nationes id ad hoc tempus retinissent.* Ita reformavit Victorius; cum prius fuisset *Polæti.* non dubio quin ex veteri libro ad nostrum tamen omnes quaestor. & Turnebus, habent, *Phrydi.* v. deurne revocandum?
19. *Arabum, Phrygum.* Harum duarum gentium loco esse in nostris vel *Adparigum,* vel *Adparangum.* ut Arabes isti forsitan hujus non fecerit cl. 1516.

herede, ita esse, istique rationi potissimum assentior. Sed
 cetera. m. 1. Reddam vero, & si potero, brevi. Se
 quitur enim de *jure belli*: in quo & suscipiendo, & gerendo
 & deponendo, *ius* ut plurimum valet, & *fides*: horumque
 ut publici interpretes essent, lege sancimus. Jam de *habe-
 re* religionem, de expiationibus, & procurationibus satis
 superque in ipsa lege dictum puto. A. Assentior, quoniam
 omnis haec in religione versatur oratio. M. At vero quod se-
 quitur, quomodo aut tu assentiar, aut ego reprehendam,
 sane quæro, Tite. A. Quid tandem id est? M. De nocturnis
 sacrificiis multorum. A. Ego vero assentior; excepto præter-
 ita in ipsa lege solemnibus sacrificiis, ac *publicis*. M. Quid
 ergo, & *Æsculapio* nostris, & *augusta* illa
 mysteria, siquidem sacra nocturna tollimus? non in po-
 pulo R. sed omnibus bonis, similibusque populis legis da-
 mus. A. Excipis, credo, illa, quibus ipsi immantissimus.
 M. Ego vero excipiam. Nam mihi cum multa eximia, di-
 gna que videntur Athenæ tuz petuisse, atque in vita ho-
 minum actulisse, tum nihil melius illis mysteriis, quibus
 ex agresti, amantique vita, ex cultu ad humanitatem &
 mitigatissimus: in triaque, ut appellantur, ita re vera prin-
 cipis vite cognovimus: neque solum cum lætitia *verendi-
 tatem* accepimus, sed etiam cum *spe meliore moriendi*.
 Quid autem mihi disciplicæ, innocentes poëtae indicent
 comici. Quæ licentia Romæ data, quidnam egisset ille,
 qui in sacrificium cogitatum libidinem intulit, quo ne im-
 prudentiam quidem oculorum adici fas fuit? A. Tu vero
 istam Romæ legem rogato, nobis nostras ne ademeris.
 M. Ad nostram legit revertor: quibus profecto diligentissi-
 me sciendum est, ut MULIERUM FAMAM MULTO
 magis oculus LUX CLARA CUSTODIAT intuenturque eo-
 rum Ceteri, quo Romæ intantur. Quo in genere veteri
 aem majorum senatus vetus auctoritas de Bacchanalibus,
 & consilium exercitui adhibito, quaestio, animadversioque
 declarat. Atque omnia nocturna, ne nos dantiores fore vi-
 deamus, in media Græcia Diagondas Thebanus lege pepe-
 tuit. Novos vero deos, & his colendis nocturnas parti-
 cularum sic Aristoph. facetissimus poëta veteris comœdiae,
 rexit, ut apud eam Sabazius, & quidam alii dii peregrini
 judicari, & civitate ejiciantur. Publicus autem sacerdos,
 imprudentiam consilio expiata metu liberet; audaciam
 in admittendis religionibus scædis damnet, atque impiam
 judicet. Jam *ludi publici*, quoniam sunt cavea, circoque
 diviti, & sint corporum certationes, cursu, & pugilatione,
 lustratione, cursu, & equorum usque ad certam victo-
 riam circo constitutis: cavea, cantu, voce, ac seditibus, &
 tibibus, dummodo ea moderata sint, ut lege præscribitur,
 assentior enim Platoni, nihil tam facile in animos teneris, ac
 que molles influere, quam *varios canendi sonos*. quorum dici
 vix potest quanta sit vis in utramque partem. Namque
 & incitat languentis, & languescit excitatos, & tum
 remittit animos, tum contrahit; civitatumque hoc multa-
 tum in Græcia inest: ut antiquum vocum servare modum:
 quorum mores lapsi ad molliorem, pariter sunt immutati
 cum cantibus aut hæc dulcedine, corruptelaque depravati,

ut quidam putant: aut, cum servitas eorum ob alia vitia
 cecidisset, tum fuit in auribus animisque mutatis etiam
 huic mutationi locus. Quamobrem ille quidem sapientissi-
 mus Græciæ vir, longeque doctissimus, valde hanc labem
 veteretur, negat enim *mutari posse muscas leges sine mutatione
 legum publicitarum*. Ego nec tam valde id timendum, nec
 pianè contemnendum puto. Illa quidem, quæ solebant
 quondam compleri servitate jucunda Livianis, & Navianis
 modis, nunc ut eadem exsultent, cervicæ, oculosque
 pariter cum *trudorum flexionibus torqueant*. Graviter
 olta ista vindicabat verus illa Græcia, longè providens,
 quam *sensim* perniciis illa ipsa civium animos, malis studiis,
 malisque doctrinis *repenti* totas civitates everteret: si quid-
 è illa levera Lacedæmon nervos justis, quod plures quam
 septem habere: 7 in Timothei fidebus demi. Deinceps in
 lege est, ut de ritibus patriis *colantur optimi*: de quo cum
 consulerent Athenienses Appolinem Pythium, quas potis-
 simum religiones tenerent, oraculum editum est. *HAS,
 QUAE ESSENT IN MORE MAIORUM*. Quod cum iterum
 venissent, majorumque morem dixissent sape esse muta-
 tum, quævisissentque quem mortem potissimum sequerentur
 & votis: respondit OPTIMUM, & profectio est, ut *id
 HABENDUM SIT ANTIQUISSIMUM ET DEO PROXI-
 MUM, QUOD SIT OPTIMUM* Sive *supstitutum*, nisi can, quæ
 ad paucos dies propriam *idæa* Matris excepimus, implet
 enim superstitione animos, & exhaurit domos. *Sacrilegio*
 poena est, neque ei soli, qui sacrum abstulerit, sed etiam
 ei, qui sacro commendatum, quod & nunc multis fit in
 fanis. Alexander in Cilicia depositus & apud Solos in de-
 lubro pecuniam dicitur & Atheniensis Clitarchus Junoni
 Samia, civis egregius, cum rebus timeret suis, filiarum
 dotes credidit. Sed jam de perjuris: deinceps nihil sanè
 hoc quidem loco disputandum est. *Denique* impiæ placare
 audeant deos: Platonem audiant, qui vetat dubitare, qua
 sit mente futurus Deus, cum *vir nemo bonus ab improbo se
 donari velit*. Diligentia votorum satis in lege dicta est, ac
 voti sponsio, qua obligamur deo. poena vero *violanti reli-
 gionis* justam reculationem non habet. Quid ego hic sceler-
 atorum utar exemplis? quorum sunt plena tragœdiæ, quæ
 ante oculos sunt, ea potius attingantur. Etsi hæc commemo-
 ratio vereor ne supra hominis fortunam esse videatur:
 tamen, quoniam mihi sermo est *apud eos*, nihil reticebo:
 velimque hoc, quod loquar, diis immortalibus gratum
 potius videri, quam grave. Omnia tum perditorum civium
 scelere, discessu meo, religionum jura polluta sunt: vexati
 nostri Lares familiares: in eorum sedibus exadificatum
 templum Licentiæ: pulsus à delubris is, qui illa servarat, &
 Circumspicite celeriter animo, (nihil enim attinet quem-
 quam nominari) qui sint *verum exstus consecuti*. Nos, qui
 illam custodem urbis, omnibus ereptis nostris rebus, ac
 perditis, violari ab impiis passi non sumus, eamque ex
 nostra domo in ipsius patris domum detulimus, & iudicia
 senatus, Italiæ, gentium denique omnium, conservata
 patriæ consecuti sumus. quo quid accidere potuit homini
 præcæsius? 12 Quorum scelere religiones tum prostrata,

L. 11 4 1111

1. Reddam vera, & si potero, brevi. Pall & Fabr. amplius, & ipsa f. p. SV. Et. & ipsa potero. G. h. m. ut inde format, vero, & id si potero lo.
 2. Romulusque nostris. V. Victorius edidit, vestri sed alterum extraxit: in
 notis s. l. p. us & Turneb. neque aliquid habet vitii.
 3. Invenitur poete indicant comici. Nihil variant nisi. nostri nisi
 quod quæro abibi cone. i. malo stem ex. d. l. l. f. f. p. o. e. Turneb. impref.
 4. Quibus in nostris, mihi satisfacti vulgata, quidquid
 eggerunt Lambinus, ita enim vocat, ut id genus comicum quod ne-
 mihi infer fabulis in s. injuriam; tantum memoras veterum rep. re-
 ferant v. deane. em Turnebus lib. XIV. Adversus 6.
 5. Terebra Roma istum legem rogato. B. C. ro. rogati, non est in Pall.
 quæto. & cer. e. non d. ipsecc. nimis sed tamen.
 6. Sicut enim certatima. Pala. quare fuerat.
 7. Languisat ex. a. a. Mallet languere facti. C. E. Pluræcanos.
 8. In Timothei fide bus dem. Hoc au dem modo Turneb. sed vulgata
 voce no. ut inde dem. q. od & in Paris. cert. quæro. nihil habet: lin-
 g. V. Victorius non agnovit dem, contentus solo ind. quod & in edi-

tion e Victorii cum asterisco Lamb. nus suo arbitratu finxit, sedibus in-
 cidi hoc est felicit solvere nodum Gordium.
 9. Apud solos. Sic Turneb. vulgata solos, quod & in Victoriana;
 neque aliter cert. ac quart. Seleph S. Victoris Seleph. Guilielmiani
 cit. apud Seleph.
 10. Quam mihi sermo est apud eos. Ita Turneb. vetustico. Guilielmiani.
 nam Pal. De. i. quod & in Victorinis. hodie ferè excuditur apud nos,
 ex conjectura Ranconetti; sed non necessariò.
 11. Circumspicite celeriter animo. Stabilis hanc lectionem Victo-
 rius lib. XXXI. Var. lect. cap. 22. prius erat: et. annapici. hac celeriter
 animo.
 12. Iudicia Senatus. Italiæ, &c. Frustra he. c. mutata quædam addita-
 que cupit Lambinus. omnia sana sunt.
 13. Quorum scelere, &c. Terius hujus periodi emendatio debita Vi-
 ctorio ac Turnebo, antea legebatur: qui sceleret, &c. illa d. strata ac di-
 gata jactati.

afflicteque sunt: partim ex illis distracti, ac dissipati jacenty
 r qui verò ex iis & horum scelerum principes fuerunt, &
 præter cæteros in omni religione impii; 2 non solum vita
 cruciati, atque dedecore, verum etiam sepultura, ac 3 iustis
 exsequiarum caruerunt. 4 Equidem ista agnosco, frater,
 & meritas diis gratias ago: sed nimis sæpe secus aliquanto
 videmus evadere. M. Non enim, Quinte, rectè existima-
 mus, quæ pœna divina sit: 4 & opinionibus vulgi rapimur
 in errorem, nec vera cernimus: MORTIS, aut dolore corpo-
 ris, aut luctu animi, aut offensione iudicii, hominum
 miserias ponderamus; quæ fateor humana esse, & multis
 bonis vitis accidisse: sceleris est pœna, tristis: & præter
 eos eventus, qui sequuntur, per se ipsa maxima est. Vi-
 dimus eos, qui nihil odissent patriam, numquam inimici
 nobis fuissent, & ardentes eum cupiditate, tum metu,
 tum conscientia: quid agerent, modo timentis; vicissim
 contententes religiones; iudicia perturbata ab iisdem;
 corrupta hominum, non deorum. 6 Reprimam jam, & non
 in te par longius, eoque minus, quo plus poenarum habeo,
 quàm n petivi. 7 tantum poenam erui, duplicem poenam esse
 divinam, quod constat & ex vexandis vivorum animis;
 & ea fama mortuorum, ut eorum exitum & iudicio vi-
 vorum, & gaudio comprobetur. Agri autem ne consecren-
 tur, Platonis prolixus assentior: qui, si modo interpretari
 potuero, his ferè verbis utitur: 8 Terra igitur, ut focus do-
 miciliorum, sacra deorum omnium est. Quævis ita ne quis ite-
 rum idem consecrato. Aurum autem, & argentum in vrbibus
 & privatim, & in sanis invidiosa res est. Turn 9 ebur ex ina-
 ni corpore extractum, haud satis castum donavit deo. Jam as, ar-
 que ferrum, duelli instrumenta, non sani. Lignum autem
 10 quodque volueris, 11 uno è ligno dedicato, itemque lapideum,
 in delubris communitibus. Teratiles ne oporitus, quam mulieris
 opus menstruum, color autem albus, præcipue decorus deo est
 tum in ceteris, tum maxime in textili. iuncta vero absint,
 nisi à bellis insignibus. Divinissima autem dona, 12 aves &
 forma ab uno pectore uno absoluta die: itemque cetera huius
 exoptata dona sunt. Hæc illi placent sed ego cetera non tam
 restrictè prædicatio, vel hominum vitu, vel subditis tempo-
 rum vicibus. Terræ cultum legniorem suspicor fore, 13 si ad
 eam tendam, ferrogæ fuericendam, superstitionis ali-
 quid accesserit. ATT. Habeo ista. Nunc de sacris per petuis,
 & de manium iure restat, M. O miram memoriam, Pom-

poni, tuam. at mihi ista exciderant. ATT. Ita credo: sed
 tamen hos magis eas res & memini, & exspecto, quod
 ad pontificum ius & ad civile pertinent. M. Verò, & aper-
 tissima sunt istis de rebus & responsa & scripta multa: &
 ego in hoc omni sermone nostro, quod ad cumque legis
 genus me disputatio nostra deduxerit, tractabo, quod po-
 tero, ejus ipsius generis ius civile nostrum: sed ita, locus
 ipse ut notus sit, ex quo 14 ducatur, quæque pars juris, 15 ut
 non difficile sit, qui pullum modò ingenio possit moveri,
 quæcumque nova causa consultatione acciderit, ejus re-
 ttere ius, cum sacris à quo sit capite repetendum. Sed iure
 consulti siue erroris obstricti causa, quo plura, & diffici-
 liora scire videantur: siue, quod similibus veri est igno-
 ratione docendi (nam non solum scire aliquid, artis est, sed
 quædam ars etiam docendi) sæpe, quod positum est in un-
 cognitione, id in infinita disputantur: velut in hoc ipso
 genere, quàm magnum illud scævola faciunt, pontifices
 ambo, & iidem juris peritissimi? Sæpe, inquit Publii
 filius, ex patre audivi, pontificem neminem bonum esse,
 nisi qui ius civile cognisset. torumne? quid ita? quid enim
 ad pontificem, de iure parietum aut aquarum, 16 aut ullò
 omnino? ergo, quod cum religione conjunctum est, id au-
 tem quantum est de sacris, credo, de votis, de feris,
 de sepulcris, & si quid ejusmodi est. Cur igitur hæc tantâ
 facimus, cum cetera per pava sint? De sacris autem, quæ
 locus patet latius, hæc fit una sententia, ut consecrentur
 semper, & deinceps familiis prodantur, & ut in lege posui,
 perpetua sint sacra. Hoc uno posito, hæc iura pontificum
 auctoritate consecuta sunt, ut ne morte patrisfamilias
 sacrorum memoria occideret; iis essent ea adjuncta, av-
 quos ejusdem morte pecunia venerit. Hoc uno posito,
 quod est ad cognitionem disciplinæ sacris, innumerabilia
 nascuntur, quibus implentur jurisconsultorum libri, quæ-
 runtur enim, qui adstringantur sacris. Heredum causa ju-
 stissima est, nulla est enim persona, quæ ad vicem ejus,
 quæ vita emigraverit, propius acceda 17 Deinde, qui morte,
 testamentoque ejus tantumdem capiat, quantum omnes he-
 redes, id quoque ordine, est enim ad id, quod propositum
 est, accommodatum. Tertio loco, si nemo sit heres, is,
 qui de bonis, quæ ejus fuerint, cum moritur, sua cepit
 plurimum possidendo. Quarto, si nemo sit, qui ullam rem
 ceperit, de creditoribus ejus, qui plurimum servet, extre-
 ma illa

1. Qui verò ex iis & horum scelerum. Est à mss. nostris & edd. Deum
 visum superiorum. nam vulgata: ex his qui immanis scelerum.
 2. Non solum vita cruciati, &c. Multa heic ineptè mutat Lambinus,
 dum non assquitur mentem auctoris, quàm pluribus explicavimus ad
 illud Taciti lib. 2. Annal. c. 35. Mors inter veteres recepta, qui satis poenarum
 adversus impud. ceteris ipsa præcipue flagitii credebant.
 3. Iustis exsequiarum caruerunt. Hoc quoque à Turn. & Vict. est, ne-
 que aliter nostri codices calamo exarati; præterquam quod quart. in stat
 exequit. m. olim vulgati, iustis exequiis.
 4. Et opinionibus vulgi. Ita recepta est lectio, magisque placet, quam
 Victorii & Turnedi quæ, ut opin. veteres nostri præterunt, ut opinio.
 &c. quæ diversitas facit, ut opin. omni. no. ejusmodi syllabam prin-
 mam, referendæ quæque: quæ pœna divina sit. opin. iudicibus vulgi: opinio in
 virtutibus &c.
 5. Ardentes eum cupiditate, tum metu, &c. Sic Victor. & Turn. dicitur;
 nam vulgata tum cap. quod & in Palac. tert. quippe quart. as. det. ex vi-
 de cupiditate, metu, cum conscientia quæ darent. S. Victoris codex, tum cupi-
 ditate in metu, quod fuit, item in mss. Turnebi; fugebatque advenit
 tum cupiditatem metu, tum conscientia quod ipsum stat m. in contextum
 recepit Lambinus; nec improbabat Manf. S. ephraus lib. IV. S. hâdial-
 matum & nisi quod putare adhuc requiritur gemit. vom. conse. entia. peccat-
 tam, scelerum, facinorose. minus rectè. conscientia eam. verbum est am-
 biguum & tam bonam. notatis quàm malam.
 6. Reprimam jam, & non in te par longius, &c. Coniicit Turnebus sententia
 quod illico adm. sit Lambinus, malè illud Reprimam animam, & non ut
 id v. b. natum sit à compendiaria scribend. forma.
 7. Tantum poenam erui dupl. cum poena esset, &c. Obsecuro ferè fuisse
 sed obus mss. quos laudat Paulus Manutius: quibus abserit illud erui.
 sed en m. cum servet vulgata; tam. non poenam in te, dupl. cum, &c. restet
 que & in mss. nostris, nisi quod Pal. quart. m. h. i. & habean. que item
 tuent. & Turnebi; neque recedat Victoriam. quàm unâ litera
 p. n. a. t. a. r. u. ; quomodo & libet S. Victoris, malè acque scere conje-

staneo Turnebi.
 8. Terra igitur, ut focus domiciliorum, sacra deorum, &c. Est à Turnebi
 mss. quibus adimplantur item nostri; excepto quod in luss. j. a. c. vul-
 gata, ut focus, domicilium sacrum omnium deorum est.
 9. Ebur ex inani corpore extractum. Ita edd. olim & mss. nostri omnes
 eurentus in a. m. quod tamen eodem redit. Lipsius lib. 3. Antiq. lect.
 cap. 4. item ad librum 2. Histor. aram Tacita, asseverat manifeste legen-
 dum ex inani corpore.
 10. Quodque volueris. Sic mss. nostri, pro quodcumque. Turnebus
 conjicit, quod qui vel. quod recepit statim Lambinus, addita adhuc li-
 ttera f.
 11. Una è ligno dedicato. S. Victoris antiquus liber, eam. Pall. & Fabr.
 exarati. ortus fore inde eror, quod illud dedicet. prioribus litteris mi-
 nus legete poterat libris.
 12. Aves & forma. Lectio hæc egreg. a debetur conjecturæ Victorii;
 cum invenisset in suis habet. quod & in nostris omni. bus. nam vulg.
 habent & forma.
 13. Si ad eam tendam ferrogæ fuericendam. Ita nostris, nisi quod anti-
 quo scribendi modo sub. erendam. P. Manutius & Lambinus, malebant,
 subigendam. ac Gulielmus postius illud erendam, reformabat in erendam,
 bonè.
 14. Ducatur quæque pars juris. Antiquiores scripti, quæque pars juris
 ex eo Ranconeris fecit. pars approbante Turnebo, antea legebatur
 ducatur quæque res & pars juris.
 15. Ut non difficile sit, qui pullum modo ingenio possit moveri, &c. &c.
 &c. Est à mss. libris, nisi quod dom. mutavit in modò Turnebus, edite-
 rat Victor. ut, ut non d. ff. sit qui domo ingenti. possit moveri. quæcumque, &c.
 quod item existat in exemplari S. Victoris.
 16. Aut nemo sit, qui ullam rem ceperit, de creditoribus ejus, qui plurimum servet. Turnebus
 putabat leg. idem aut bonorum? quod statim attripit, pro auctoris ge-
 noino, Lambinus.

ma illa persona est; ut is, qui ei qui mortuus sit, pecuniam debuerit, neminem eam soluerit, perinde habeatur, quasi eam pecuniam ceperit. Hac nos à Scævola didicimus; non ita descripta ab antiquis. Nam illi quidem his verbis docebant, *in tribus modis sacris adstringi: hereditate: aut si maxima partem pecuniae capiat, aut si in ior pars pecuniae legata est, si inde quippiam ceperit.* Sed pontificem sequamur. Videtur igitur omnia pendere ex uno illo, quod pontifices pecuniam sacris coniungi volunt; si demque festas, & eximias adscribendas putant. Atque etiam dant hoc Scævola, quod est patritio: 3 ut, si in testamento ducta, scripta non sit, ipseque minus ceperit, quam omnibus hereditibus relinquatur, sacris ne alligentur. In *donatione* hoc idem secus interpretantur; & quod paterfamilias in eius donatione, qui in ipsius potestate esset: approbavit, ratum est: quod eo inficiente factum est, si id is non approbat, ratum non est. His propositis, quaestiuunculae multa patentur: 4 quas qui intelligat, non si ad caput referat, per se ipse facile perspiciat: veluti, si minus quis ceperit, ne sacris alligetur: ac post de eius hereditibus aliquis excegerit pro sua parte id, quod ab eo, cuius ipse heres esset, praetermissum fuisset: eaque pecunia non minor esset facta eum superiore exactione, quam hereditibus omnibus esset relicta: qui eam pecuniam excegerit, 5 solum sine cohereditibus, sacris alligari. Quin etiam caveat, ut, cui plus legatum sit, quam sine religione capere liceat, is peras, & libram, & heredem testamenti solvat, propterea quod eo locore est, ita soluta hereditate, quasi ea pecunia legata non esset. Hoc ego loco, multisque aliis quæto à vobis, Scævola, pontifices maximi, & homines, meo quidem iudicio, acutissimi, quid sit, quod ad ius pontificium civile pertinet, civilis enim iuris scientia pontificum quodam modo tollitur, nam sacra cum pecunia, pontificum auctoritate, nulla lege, conjuncta sunt. 7 Itaque si vos tantummodo pontifices essetis, pontificalis maneret auctoritas: sed & quod iure iuris civilis estis peritissimi, hac scientia illa eluditis. Placuit P. Scævola, & Cornucenio, pontificibus maximi, itemque ceteris, QUI TANTUM MDEM CAPERET, quantum omnes heredes, s. c. is. 1. gari. Habeo ius pontificium. Quid huc accessit ex iure civili? partitionis spatium, scriptam eoque, ut *centum* nummi deducerentur. *lucra* est hoc, cur pecunia sacrorum molestia liberaretur. Quod si hoc, qui testamentum faciebat, cavere nolisset, admonet jurisconsultus hic quidem ipse Mucius,

pontifex idem, ut minus capiat, quam omnibus hereditibus relinquatur. 9 Super dicebant, qui quid cepisset, adstringi. Rursus sacri liberantur. Hoc verò nihil ad pontificium ius, & è medio est iure civili, ut per as & libram heredem testamenti solvant, & eodem loco res sit, quasi ea pecunia legata non esset, si is, cui legatum est, stipulatus est id ipsum, quod legatum est, ut ea pecunia ex stipulatione debeat, 10 sitque ea [non alligata sacris, Venio non ad manum iura, qua majores nostri & sapientissime instituerunt, & religiosissime coluerunt. Februario autem mense, qui tunc extremus anni mensis erat, mortuis parentari voluerunt: quod tamen D. Brutus, ut scriptum à Sestimo est: Decembri facere solebat. Cuius ego rei causam etiam mecum quaerentem, Brutum reperiebam idcirco à more majorem discesse, (nam Sestimum video causam, cur is vetus institutum non servavit, ignorare. Brutum autem majorem nostrorum institutum temere neglexisse, non sit verisimile) doctum hominem sanè; cuius fuit Accius per familiaris: sed mense, credo, extremum anni, ut veteres Februarium, sic hic Decembrem sequebatur. *Hestia* autem maxima parentari, pietatis esse adjunctum putabat. Jam tanta religio est sepulcrorum, ut extra sacra, & gentem, inferri fas negent esse: idque apud majores nostros A. Torquatus in gente Popilia iudicavit. Nec verò tam denicales, quæ à nece appellatae sunt, 12 quia residentur mortui, quam ceterorum celestium quieti dies, feriae nominantur, nisi majores eos, qui ex hac vita migrassent, in deorum numero esse voluissent: eas in eos dies conferre 12 ius, quibus neque ipsius, neque publicæ feriae sint. totaque hujus juris compositio pontificalis magnam religionem, & ceremoniamque declarat. Neque necesse est edisseri à nobis, quæ *funis funesta familia*, 13 quod genus sacrificii Latæ vervecibus fiat: 14 quemadmodum os rejectum terræ obtegatur: quæque 15 in perca contracta iura sint; quo tempore incipiat sepulcrum esse, & religione teneatur. 16 At mihi quidem antiquissimum sepulcrum genus id fuisse videtur, quo apud Xenophonem Cyrus utitur, reddidit enim terræ corpus, & ita locatus, ac situm, quasi *experimento* matris obducitur. eodemque in eo sepulcro, 17 quod procul ad fontis aras, regem nostrum Numam conditum accepimus, gentemque Corneliam usque ad memoriam nostram hac sepultura scimus esse usam. C. Marji sitas reliquias apud Anienem, dissipari iussit Sulla victor, acerbiore odio incitatus, quam si tam sapiens fuisset, 18 quam fuit vehemens, quod haud scio an timens suo corpori posse acci-

1. Tribus modis adstringi hereditate, &c.) Secuti sumus editionem Victorii, quam & Turnebus representat; cui Turnebus per omnia fere libris h. s. e. ubi secundas agit Aldus Manucius Nepos, eundem in terram oblitus, neminem invenire poterat, cuius tamen honestissime committeret.

2. Quod est patritio, &c.) Lambinus hic mirè omnia confundit, ut sententia sua sibi consistat Tullio, si Dicit placet: recipereque præterea in contextum Ranconei divinat onem, partitionem caput; eumque lectus, quod miror, Aldus Nepos.

3. Ut in testamento deducta scripta non sit, &c.) Victorii editio ut si in testamento scripta non sit, Pal. ter. iterum Turneb. eod. sicut à vulgato quævis habet, ut si in testamento scripta non sit.

4. Quæ qui intulit, non si ad caput referat, &c.) Exhibendam potavi ita: tam lect. omni exoleat. Victorius enim, Lambinus, Aldus Nepos maluerunt, quæ qui non intulit, ut si ad caput referat, contra auctoris sententiam bene ostendit Turnebus.

5. Illud sibi obstat huc, &c.) Mff. nostri nisi eod. neque aliter vulgati ante Victorium & Turnebum.

6. Hæc illa inscriptione sitas, &c.) S. Victorii scriptus & Pal. quæ h. s. e. d. quæ valeat h. s. e. d.

7. Hæc illa inscriptione sitas, &c.) Pontificis effectus, pontificalis manere, &c.) Hæc illa inscriptione sitas, &c.) Hæc illa inscriptione sitas, &c.)

8. Quæ qui intulit, non si ad caput referat, &c.) Exhibendam potavi ita: tam lect. omni exoleat. Victorius enim, Lambinus, Aldus Nepos maluerunt, quæ qui non intulit, ut si ad caput referat, contra auctoris sententiam bene ostendit Turnebus.

9. Illud sibi obstat huc, &c.) Mff. nostri nisi eod. neque aliter vulgati ante Victorium & Turnebum.

10. Hæc illa inscriptione sitas, &c.) S. Victorii scriptus & Pal. quæ h. s. e. d. quæ valeat h. s. e. d.

11. Hæc illa inscriptione sitas, &c.) Pontificis effectus, pontificalis manere, &c.) Hæc illa inscriptione sitas, &c.) Hæc illa inscriptione sitas, &c.)

12. Quæ qui intulit, non si ad caput referat, &c.) Exhibendam potavi ita: tam lect. omni exoleat. Victorius enim, Lambinus, Aldus Nepos maluerunt, quæ qui non intulit, ut si ad caput referat, contra auctoris sententiam bene ostendit Turnebus.

13. Illud sibi obstat huc, &c.) Mff. nostri nisi eod. neque aliter vulgati ante Victorium & Turnebum.

14. Hæc illa inscriptione sitas, &c.) S. Victorii scriptus & Pal. quæ h. s. e. d. quæ valeat h. s. e. d.

15. Hæc illa inscriptione sitas, &c.) Pontificis effectus, pontificalis manere, &c.) Hæc illa inscriptione sitas, &c.) Hæc illa inscriptione sitas, &c.)

16. Quæ qui intulit, non si ad caput referat, &c.) Exhibendam potavi ita: tam lect. omni exoleat. Victorius enim, Lambinus, Aldus Nepos maluerunt, quæ qui non intulit, ut si ad caput referat, contra auctoris sententiam bene ostendit Turnebus.

17. Illud sibi obstat huc, &c.) Mff. nostri nisi eod. neque aliter vulgati ante Victorium & Turnebum.

18. Hæc illa inscriptione sitas, &c.) S. Victorii scriptus & Pal. quæ h. s. e. d. quæ valeat h. s. e. d.

11. Quæ qui intulit, non si ad caput referat, &c.) Exhibendam potavi ita: tam lect. omni exoleat. Victorius enim, Lambinus, Aldus Nepos maluerunt, quæ qui non intulit, ut si ad caput referat, contra auctoris sententiam bene ostendit Turnebus.

12. Illud sibi obstat huc, &c.) Mff. nostri nisi eod. neque aliter vulgati ante Victorium & Turnebum.

13. Hæc illa inscriptione sitas, &c.) S. Victorii scriptus & Pal. quæ h. s. e. d. quæ valeat h. s. e. d.

14. Hæc illa inscriptione sitas, &c.) Pontificis effectus, pontificalis manere, &c.) Hæc illa inscriptione sitas, &c.) Hæc illa inscriptione sitas, &c.)

15. Quæ qui intulit, non si ad caput referat, &c.) Exhibendam potavi ita: tam lect. omni exoleat. Victorius enim, Lambinus, Aldus Nepos maluerunt, quæ qui non intulit, ut si ad caput referat, contra auctoris sententiam bene ostendit Turnebus.

16. Illud sibi obstat huc, &c.) Mff. nostri nisi eod. neque aliter vulgati ante Victorium & Turnebum.

17. Hæc illa inscriptione sitas, &c.) S. Victorii scriptus & Pal. quæ h. s. e. d. quæ valeat h. s. e. d.

18. Hæc illa inscriptione sitas, &c.) Pontificis effectus, pontificalis manere, &c.) Hæc illa inscriptione sitas, &c.) Hæc illa inscriptione sitas, &c.)

accidere, primus è patris Cornelii igni voluit cremari, declarat etenim Ennius de Africano, HIC EST ILLE SITVS. Verè nam sic dicuntur ii, qui conditi sunt, neciamen eorum ante sepulcrum est, quam iusta facta, & corpus incensum est & quod nunc communiter in omnibus sepultis penitus, *humati* dicantur: id erat proprium tum in iis, quos humus injecta contegeret: eumque morem ius pontificale confirmat. Nam priusquam in eos injecta gleba est, locus ille, ubi crematum est corpus, nihil habet *gleba* vocatur. ac tum denique multa religiosa iura complectitur. Itaque in eo, qui in mari necatus, deinde in mare projectus esset, decrevit. P. Mucius, familiam puram & quod os supra terram non existeret: porcam heredi esse contrafactam, & habendas triduum ferias, & porco farina piaculum pati. si in mari mortuus esset, eadem, præter piaculum & ferias. A. Video, quæ sint in pontificio iure. Sed quæro, quidnam sit in legibus. M. Pauca sane, Tite, & uti a bitur non ignota vobis. Sed ea non tam ad religionem spectant, quam ad jus sepulcrorum *hominem mortuum*, inquit lex in XII. tabulis, *in urbe ne sepelito. neve urito. & Credo, vel propter ignis periculum. Quod autem addit, neve urito*, indicat, non qui uratur, sepeliri, sed qui humetur. A. Quid, qui post XII. mense sepulti sunt, clari viri, M. Credo, Tite, fuisse, aut eos, quibus hoc ante hanc legem *virtutis causa* tributum est, ut Publicolæ, in Tuberto, quod eorum posteri iure tenuerunt: aut eos, si qui hoc, ut C. Fabricius, virtutis causa, *soluti legibus*, consecuti sunt. Sed in urbe sepeliri lex vetat. Sic decretum à pontificum collegio, non esse jus, in loco publico fieri sepulcrum, nosis extra portam Collinam *ad eam Honoris*: & aram in eo loco fuisse, memorix proditum est. ad eam cum lamina effectinventa, & in ea scriptum, 7 *DOMINA RONORIS*: ea causa fuit adis hujus dedicandæ. Sed cum multa in eo loco sepulera fuissent, exarata sunt, statuit enim collegium, locum publicum non potuisse privata religione obligari. Jam cetera in XII. minuendi sumus, lamentatio-

nesque funeris, translata de Solonis ferè legibus. 3 *MOE PLVS*, inquit, NE FACITO ROGVM ASCIA NE POLITO. Nostis quæ sequuntur. Dicebamus enim pueri XII. ut carmen necessarium: quas *iam nemo dicit*. Extenuato igitur sumtu, 9 tribus riciniis, & 10 vinculis purpure, & decem tibi cinibus, tollit etiam lamentationem, mulieres 11 *genas ne radunt* neve *liffum funeri ergo habent*. Hoc veteres interpretes Sex Ælius, L. Acilius non satis se intelligere dixerunt, 12 sed suspicari vestimenti aliquod genus funebri: 13 L. Ælius, *liffum* quasi lugubrem ejulationem, ut vox ipsa significat. quod eo magis iudico verum esse, quia lex Solonis id ipsum vetat. Hæc laudabilia, & locupletibus ferè cum piebe communia. Quod quidem maximè è natura est *tollit fortuna discrimen in morte*. Cetera item funebria quibus ludus agitur, duodecimo sustulerunt. HOMINI inquit, MORTVO NE OSSA LEGITO QVO POST FVNVS FACIAT. Excipit bellicam peregrinamque mortem. Hæc præterea sunt in legibus de iunctura: quibus *SERVILIS VNCTURA* tollitur, omnibus *CIRCUM POTATIO*, qua & recte tolluntur, neque tollerentur, nisi tuissent; *ne sumtuosa resperfo*; *ne longa corone*, 14 *ne accer* a præterea ut illa iam significatio est, *lauri ornamenta ad mortuos pertinent*, quod, 15 *coronata virtute parati*, & ei, qui pepulisset, & ejus parenti, sine fraude esse lex impostam iubet: credoque, quod erat factitatum, ut una plura fierent, lætisque plures dixerentur, id quoque ne fieret, lege sanctum est. Quæ in lege cum esset, NEVE AURUM ADDITO, quam 16 humane excipit altera lex *QVOI AVRO DENTES VNCTI essent*, *auti viri cum illo sepeliri viderentur*, se fraude esto. Et simul illud videret, aliud habitum esse, 17 *lepelire*, & urere. Duæ sunt præterea leges de sepulcris, quarum altera *privatorum adificiis*, altera *ipsis sepulcris* habet. Nam quod *rogum bustumve novam* vetat *propius sexaginta pedes aditus alienas*, invito domino, incendium venitur acerbum, 18 *Quod autem FORVM*, id est, vestibulum sepulcri, *VSQVE AD VIVVS*, VSQVE VNCTI vetat, tuerit jus sepulcrorum. Hæc habemus in Duodecim, sanè secundam naturam: quæ

norma

1. *Et corpus incensum est.* Palat. quart. *intestum est.* liber S. Victor. *et corpus vrsus est.* quomodo & Turneb. m. unus, nam alius *esue*. P. Manut. uti putat Tullium heic loqui de eis qui cremabantur. Turneb. verò contra. unde l. h. xiv. Adver. cap. 6. *cop de ac peribenter legentis* & *atque vrsus est.* id est corpus sepulcri factum est.
 2. *Sepulsi penitus, humati dicantur.* Hæc est consentiens omnium vete. librorum lectio. Turnebus primùm de suo fecit *sepulsi penitus, ut humati* id quod Lamb. nus, Aldus Nepos, alii sequuntur, quo iure ipsi viderint. Turnebus hæc aperit facturus illud *penitus ut*, non esse à libris, sed à conjectura sua.
 3. *Tum in humatu est, & gleba vocatur.* Expressi quod erat in Palat. quart. nonne abit S. Victoris, quàm quod is ille. sed & *non ille*, erat in Fabr. in illoque ab hac scriptura recedit Turnebus, quàm quod edat *non est*. Victorius lib. xxiii. cap. 8. emendabat *non in hum.* recepta lectio, *nam in humatu est, &c.*
 4. *Et gleba vocatur.* Sic Pall. duo: sic S. Victoris, sic Fabricianus; neque aliter legit in veteri suo Turnebus, adprobataque. Lambinus quo rejecto oggerit ex Nicomianis, & *humatus voc.* quod quis non videt esse glossam. *Et que ac Victoris, & sepulcrum vocatur?*
 5. *Quod si iura terram non extaret: porcam heredi esse contrafactam, & habendas triduum ferias, & porco farina piaculum pati, si in mari mortuus esset, eadem, præter piaculum & ferias.* Locus desperatus est. itaque cum viderem aliter medicum facere Victorium, aliter Turnebam, aliter Lambinum, repugnavi eam omnino scripturam quam expresserat pro veram non suo. Iosias Mercerus: tanto quidem proclivius quod conspiraret ferè omnino cum Palat. nostro quart. qui habebat *quæ supra terram non extaret porcam heredi esse contrafactam habendas, &c.* Aldus sentor publicat, *quæ supra terram non extaret porcam heredi esse contrafactam hab. vrid. se. ac. & porco farina piac. pati. si in mari mortuus esset: eadem præter piaculum & ferias* 2 quomodo, apice nullo minus Pal. tert. nisi quod is. *porcam.*
 6. *Credo vel propter ignis periculum.* Turneb. lib. xxiv. Adver. cap. 3. mallet, *credo videlicet*. ac vulgatum mihi efficacius. alterum tamen pro legitimo auctoris recepit Lambinus.
 7. *DOMINA HONORIS.* Est ab Ald. antiqua; reperit que in Palat. tert. nam quart. *MINA HONORIS*. Victorius * *MINA HONORIS*.

conjecit Turnebus *LAMINA HONORIS*, quod illico recepit in contextum Lambinus. accipit rem qui vocaverit: verum ei dederit cognomen.
 8. *HOE PLVS* *Inquit*. Inclinat Paul. Manutius legere *OPVS*, *inquit*, non necessario.
 9. *Ne sumtuosa resperfo.* Explicat hæc contra Rævardum Lipsius lib. 1. Epist. quæ cap. 8.
 10. *Et vinculis purpure.* Pall. & S. Vict. item Turnebus *vela* unde idem conjicit, & *clavis purpure*, quod & textui intulit Lambinus.
 11. *GENAS NE RADUNT.* Lambinus reposuit è Servio *CARPENTO* sed contra edd. omnes, & mss. nostros, item auctoritatem Plinii lib. XI cap. 37. quæ mihi Serviana potior.
 12. *Sed suspicari vestim. aliquod genus funebri: Latium &c.* L. pios nosser libro 1. Epist. quæ cap. 7. imm. ut, sed *Acilius suspicari*. *Et* deceptum quod legitur L. Ælius, quem eundem putavi cum Sexto, cum tamen sit ille cu cognomen *Prætorius*.
 13. *L. Ælius*. Ita Turneb. nam prius edidit *Lalium*, quod & in Pall. & Guelmanis.
 14. *Ne accer præterea tuerit.* Palat. quart. præterea t. P. Manutius dividit *præterea tuerit*.
 15. *Coronata virtute parati.* S. Victoris, & Pal. quart. *parati*.
 16. *Humane excipit altera lex: QVOI AVRO DENTES, &c.* Secutus sum Victoris & Turneb. Victorius tamen adhuc abiecerat, altera lex, nam vulgo recepta lectio habebat *nonne excipiat*. *Alter lex præcipit, altera lex vetat*, ut CVI AVRO, &c. quomodo & Pall. nostri. De illo *ES VNCTI*, viderat. Columa ad Annium, G. fanian ad Lucretium. Imò de emendatione atque interpretatone harum legum consulatur Rævardus, Hotomanus, alii que interpretant in XII. tabulis. neque enim vacat occupari ipsorum conjecturas, cum quod eorum capitata, etiam sint sententæ.
 17. *Sepelire & urere.* Est à conjectura Turnebi, prius euss, *sepelire & urere*, quod & in mss. nostris.
 18. *Quod autem forum, id est, vestibulum.* Ita legit ex Festo Turnebus; cum effect in scriptis ejus nostrisque, *forum*. Victorius excudit *forum*.

l. Dm.

norma legis est. Reliqua sunt in more. funus ut indicator, si quid lucorum; 1 dominus que funeris utatur accensio, atque iudicibus: HONORATORY M. VITIORUM laudes in concione memorantur, eaque etiam cantu ad tubicem prof. quatur: cui nomen natis: quo vocabulo 2 etiam Graccho canius lugubres nominantur. Q. Gaudet nostra iura ad naturam accommodari: majorumque sapientia admodum delector. 3 S. d. credo, Quinte, ut ceteros sumus, sic etiam sepulcrorum modum recte requiri quos enim ad sumus progressi: iam ista res sit, in C. Figuli sepulchro vides. Sed credo minimam olim istius rei fuisse cupiditatem. 3 Alioquin multa exita cent exempla majorum. Nostra quidem legis interpretes, quo capite pubentur sumus, & hucum removere 4 deorum manum iure, hoc intelligunt, in primis sepulcrum non possentiam esse minuendum. Nec hac 5 sapientiam legem scriptoribus neglecta sunt, nam & Athenis simile mos 6 a Cecrope, ut iuni, 4 permansit, hoc ius terra humi nati: 7 quam cum proximi iniecerant, obducta que terra erat, frugibus obtebatur, ut finis & gremium quasi matris mortuo tribueretur, solum autem frugibus expiantur ut vivis redderetur. Sequebantur epulae, 8 quas inebant parentes coronati: apud quas de mortui laude, cum quid veri erat, predicatum. nam mentiri nefas habebatur. 7 at ista conjecta erant. Posteaquam ut scribit Phalereus, sumptuosa fieri funera, & lamentabilia ceperunt, Solonis lege sublata sunt, quam legem eisdem prope verbis 8 nostri viri in undecimam tabulam coniecerunt. Nam de tribu riciniis, & plera que illa Solonis sunt, de lamentis verò expressa verbis sunt. *M. V. A. T. R. E. S. g. e. n. a. s. n. e. r. a. d. u. n. t. o. n. e. v. e. l. l. e. s. s. i. m. f. a. n. e. r. e. h. a. b. e. n. t.* De sepulcris autem nihil est apud Solonem amplius, quam, ne quis ea delatas neve alienam inferat: poenaeque est, si quis bustum (nam id puto apocliari: *symbolon*) aut monumentum inquit aut columnam violatis deiecerit, frigerit. Sed post aliquanto propter has amplitudines sepulcrorum, quis in Ceramicis videmus lege sanctum est, ne qui sepulcrum fuerit operosius, quam quod decem homines effecerint iriduo, neq; id opere tectorum exornati nec *Hermas* hos quos vocant licebat imponi; nec de mortui laude, nisi in publicis sepulcris; nec ab alio nisi qui publice ad eam rem constitutus esset, dici licebat, sublata etiam erat celebritas virorum

ac mulierum, quo lamentatio minueretur. *habet enim solutio concussus hominum.* quocirca Pittacus omnino accidere quicquam vetat in funus aliorum. Sed ait rursus idem Demetrius, increbuisse eam funerum, sepulcrorumque magnificentiam, quae nunc ferè Romae est quam consuetudinem lege minuit ipse, fuit enim hic vir, ut scitis, non solum eruditissimus, sed etiam civis è rep. maximè, & tuendaeque civitatis peritissimus. iste igitur tantum minuit non solum poena, sed etiam tempore, ante lucem enim iussit fieri. Sepulcris autem novis finivit modum, nam super terra tumulum noluit quid statui, nisi columellam tribus cubis ne altiore, aut mensam, aut labellum: & haec procuratori certum magistratum praefecerat. Hæc igitur Athenienies tui. Sed videamus Platonem, qui iusta funerum reijcit ad interpretes religionum, quem nos morem tenemus, de sepulcris legem dicit hæc: *Vetat ex aëro cuncto, eove, qui coli possit, ullam partem sumi sepulcro: sed, quæ natura agit tantummodo efficere possit, ut mortuorum corpora sine detrimento vivorum recipiat, ea potissimum ut compleatur: quæ autem terra fruges ferre, & ut mater cibos suppeditare possit, eam ne quis nobis minuat, neve vivos, neve mortuos.* Exstrui autem vetat sepulcrum altius, 10 quam quod quinque diebus homines quinque absolvunt nec à lapide excitari plus, nec imponi, quam quod capiat 11 laudem mortui, incitiam quatuor herois verbisbus, quos *longos* appellat Ennius. Habemus igitur hujus quoque auctoritatem de sepulcris summi viri: à quo iterum funerum sumus praefinitur ex *constitutis*, à minis quinque usq; ad minam. Deinceps dicit eadem illa de immortalitate animorum, & reliqua post mortem tranquillitate bonarum, paucis impiorum. Habetis igitur explicatum omnem, ut arbitror, religionis locum. Q. Nos verò, frater, & copiosè quidem: & quoniam libitum est vobis me ad hæc impellere, hodierno sermone confiteam, spero; hoc praferam die, video enim Platonem idem fecisse, omnemque orationem ejus de legibus, peroratam esse uno festivo die. Sic igitur faciam, & dicam de magistratibus, id enim est profectò, quod constituta religionem temp. continet maximè. A. Tu verò dic, 13 & istam rationem, quam coepisti, tene.

M. TVL-

1. Dominusque fuerit. Editi omnes & scripse, domusque, aliorum coniecit Paulus Manutius, probavitque Turnebo.
 2. Item Gracchi canius lugubres non natis. Volgati Graci; sed falsè. Militer missi habent Gracchi unde fecit Gracchi Turnebus. Pal. quæ non agnoscit illa etiam Graci. neque quidpiam habet eorum loca, & notit gloriæ esse ad vocem natis.
 3. Aliqua multa exita cent exempla majorum. Pall. & Fabr. extant exempla, quod item expressit à Victorio, à Turnebo, aliisque notum restat in Aldina vetere.
 4. Permansit hoc ius terra humani. Sic & item Aldus neque recepit notitiam quod scribere sine.
 5. Quæ cum proximi iniecerant. Est à conjectura Pauli Manut. Turnebus quoque divinavit fecerant, nam volgata & missi fecerant.
 6. Quæ inebant propinquos coronati. Sic Pal. quæ ius votis editio, quæ inebant coronati. recte, quæ ius votis prop. quod & in Vict. exhibet, quæ ius votis coronati.
 7. Mentiri, conjecta erant. Ita ferè missi nostri, neque aliter Victorio à Turnebo editio, nam volgata, ad ista, & s. Paulus Manutius con-

jectabat, *constituta*: quod non improbem. Pal. quart. servat. *ac iusta constituta* aut.
 8. Nisi decem viri in undecimam tabulam. Est à missi Turnebi; cui consentit Codex S. Victoris, qui tamen non habet illud x. sed *in istis viri* volgata; nisi *virum in decimam tabul.*
 9. Tu videtis quæ dicitur peritissimus. Palat. & Fabr. peritissimus. S. V. & paritissimus.
 10. Quam quod quinque diebus homines quinque. Vones illæ homines quinque; o tom habent à Turnebo, qui eas adiecit à Platone, non videntur in anterioribus edd. aut missi nostris.
 11. Laudem mortui incitiam quatuor. Pall. & Guelmiani, *incitiam ne plus*, quod & in editis à Victorio & Turnebo. Poteratque vocari: monendum tamen Pall. supra habere *excitari prius*, non *exc plus* ut est in publicatis omnibus.
 12. Sed perge cetera. Editi omnes perge ad cetera. sed sic nulli missi nostri; revocevit primùm Victorius.
 13. Si istam rationem quam coepisti. Palat. quart. & liber S. V. Victoris, *accepti*, forsan *accepti*, inquit Guelmieri.

M. TULLII CICERONIS,

DE

LEGIBUS,

LIBER TERTIVS.

MARCUS.

SEqua igitur, ut institui, divinum illum viroin: quem quadam admiratione commotus, sapius fortasse laudo, quam necesse est. A. r Platonem videlicet dicis, M. istum ipsum, Attice. A. Tu vero cum nec nimis valde unquam, nec nimis saepe laudaveris, nā hoc mihi etiam nostri illi, qui neminem, nisi suum laudari volunt, concedunt, ut eum arbitrari meo diligam. M. Bene hercule faciunt. quid enim est elegantia tua dignius? cuius & vita, & oratio consecuta mihi videtur *dissolutam* illam *scitatem* gravitatis cum humanitate. A. Sanē gaudeo, quod te interpellavi, quandoquidem tam praeclarum mihi dedisti iudicii tui testimonium. Sed perge, ut ceperas. A. Laudemus igitur prius legem ipsam veris, & propriis generis sui laudibus. A. Sanē quidem, sicut de religionum lege fecisti. M. Videtis igitur magistratus hanc esse vim, ut praesit, praescribatque recta, & utilia, & conjuncta eum legibus. Ut enim magistratibus leges: ita populo praesunt magistratus: vereque dici potest, *MAGISTRATUM legem esse loquentem, legem autem, votum magistratum.* Nihil porro tam aptum est ad jus, conditionemque naturae: (quod cum dico, 2 legem à me dici, nihilque aliud intelligi volo,) quam imperium, sine quo nec domus ulla, nec civitas, nec gens, nec hominum universum genus stare, nec rerum usura omnis, nec ipse mundus potest. nam & hic deo pares, & huic obediunt maria, terraque, & hominum vita iustis supremæ legis obtemperat. Atque 3 ut ad hæc ceteriora veniam, & notiora nobis: omnes antiquæ gentes regibus quorundam paruerunt quod genus imperii primam ad 4 homines iustissimos, & sapientissimos deferbatur; idque in rep. nostra maxime valuit, quoad ei regalis potestas praesuit, deinde etiam deinceps posteris prodebat: quod & in his etiam, qui nunc regnant, manet. Quibus autem regia potestas non placuit, non ii nemini, sed non semper uni parere voluerunt. Nos autem, quoniam leges damus liberis populis; quæque de optima rep. sentiremus, 5 in sex libris ante diximus: accommodabimus hoc tempore leges ad illum, quem probamus, civitatis statum. *MAGISTRATIBUS* igitur opus est:

sine quorum prudentia, ac diligentia esse civitas non potest: quorum descriptione omnis reip. moderatio continetur. Neque solum ita praescribendus est imperandi, 6 sed etiam civibus obtemperandi modus, nam & qui bene imperat, pariter aliquando necesse est: & qui modestè parat, videtur, qui aliquando imperet, dignus esse. Itaque oportet & eum, qui parat, sperare se aliquo tempore imperaturum: & illum qui imperat, cogitare brevi tempore sibi esse parendum. Nec verò solum ut obtemperent, obediuntque magistratibus, sed etiam ut eos colant, diligantque, praescribimus, ut Charondas in suis facit legibus. Noster verò Plato 7 Titaniū è genere statuit eos, qui ut illi caelestibus, sic hi advertebant magistratibus. Quæ cum ita sint, ad ipsas jam leges veniamus, si placet. A. Mihi verò & istud, & ordo isterum placet. M. *IUSTA IMPERIA SUNTO; inque civis modestè, ac sine recusatione parento. Magistratus 8 nec obedientem, & noxium ei rem, multa, vinetis, verberibusve coerceto: ni par, majorve potestas, popululve prohibessit: ad quas provocatio esto. Cum magistratus 9 judicasset, immogessitve; per populum multa pena certatio esto. Militia ab eo, qui imperabit, provocatio ne esto: quodque is, qui bellum gerat, imperasset; jus, rationque esto. Minores magistratus 10 partis iuris, plures in plura sunt. Militia quibus iusti erunt imperato, eorumque tribuni sunt. Domi pecuniam publicam custodiunt: vincula fontium servant: capitulis vindicant; as, argentum, aurumve publice signant: litis contractas judicant: quodcumque senatus creverit, agunt. Suntque adiles curatorum rebū, annua ludorumque sollemnium; oliisque ad hauriū amplioris gradum is primis adensus esto. Censores, populi civitates, soboles, familiae, pecuniamque censent: ubi templa, vias, aquas, ararum, vestigalia turris; popululve partes in tribus distribuunt: exim pecunias, avilitatē, ordinesque partium: equitum, pedumve prolem distribunt: castres esse prohibent: mores populi regunt: probum in senatu ne reliquunt: bino sunt: magistratum quinquennium habent: reliqui magistratus annui sunt: eaque potestas semper esto. Iuris disceptator, qui privata iudicat, iudicarive jubeat prator esto. si iura civili castros esto, si huius potestate parti quocumque senatus creverit, popululve iusserit, tot sunt. Regio imperio duo sunt: ique praevidendo, iudicando, consulendo, praetores, iudices, consules appellantur, militia sum-*

2014 190

1. *Platonem videlicet dicis.* Pall. Fab. S. Victoris diligis. nec remota videtur talis concordia.
2. *Legem ante dici, nihilque aliud intelligi volo.* Ita Pal. quartus. reliqui, nihil aliud, quod & in editionibus omnibus antequam operi huc manus admovisset Victor, is enim delievit par illud vocum, secutusque cum Turnebus & Ald. Nepos, & alii, an rectè nescio. nam quod Lamb. affereret duas illas dictiones deletas in Memmiano, nihil eum juvat: cum non confectā quo sint deletæ; certe non quo iure.
3. *Ut ad huc ceteriora veniam.* Pal. quart. editioque Victorii: ceteriora, nihilo pejus. olim vulgati dekrenebantur pronomine hæc, addita est & libris.
4. *Ad homines iustissimos & sapientissimos.* Palat. quart. non admittit. & sapientissimos, videtur queat minus necessarium. nam & Iustinus lib. v. c. 1. Reges ad iustitiam huius maiestatis, non ambitio popululve, sed spem inter huius moderatio. verum n. h. pariendo.
5. *In sex libris ante diximus.* Tres voces pro orēs non videntur in Pal.

6. *Sed etiam civibus obtemperandi modus.* Heronannus lib. viii. c. 7. Observat. habet pro adulter no civibus. m. h. non videtur.
7. *Tantum è genere statuit eos, qui ut illi caelestibus.* Gul. elmius collocat defectus notam post eos: & legit, quæ, & r. videtur sane aliquid desisse.
8. *Nec obedientem & noxium ei rem.* Membrant notæ quætor, & innoxium reperitque item in suis Turnebus: adeo ut ita restituendum videatur, vel cerè, & innoxia: dem.
9. *Judicasset, immogessitve.* Pal. quart. interogessitve, quomodo emendandum d. Vinabat Gul. elmius: sed non video, quæ hęc locum habere debeat pro alio. sic tamen etiam habet Aldi v. tus.
10. *Partis iuris plures in plura sunt.* Est à Victorio & Turnebo; aludonque factum ill. notis: ut prius publicati, periti iuris plures in præsente sentis.
11. *Huius potestate parti quocumque senatus, &c.* Vulgata: huius potestate partem. Quæcumque, & c. al. era manavit à mss. Victorii.

A. Disser.

nam jus habent, nemini parento. sū salus populi suprema
 lex esto Eandem magistratum, ni interfuerint dicem anno,
 nequū capio. Euitatam annali lege seruant. At quando
 statuta grauiora, & discordatua eorum sunt, annus, ne am-
 plius sex menses, si senatus creuerit, idem iuris, quod duos
 menses, tenet: uerba auā sinistra dicta, populi magister
 esto. Equitem cuiusque qui regat, habet pari iure cum eo,
 quicumque erit iuri discipator. At quando consulu est,
 magister populi, reliqui magistratus no sunt. Antipicia
 parum sunt: alique en se produnt, qui comitiari creare con-
 sules rit possint. Imperia, potestates, legationes, cum senatus
 creuerit populorum iussiois, ex uerba exantio: duella iusti iuste
 gerunt: socii parcentio: se. & serui continentio; populi sui
 genos: aomum cum laude reduntio: rei sua ergo ne
 qua legatus esto. Plebes quos pro se contra uim, auxilio ergo,
 decem creasset, tribuni ejus sunt: quodque ii prohiberi ne,
 quodque plebem rogassint, raturu esto: sanctique sunt: neue
 plebem oriam tribuni relinquant. Omnes magistratus aufpi-
 ciam, iudicantque habentio: 3 ex quon senatus esto ejus de-
 ciatu, rata sunt, aui ne possit par, & maioris prohibitiois,
 & l. pericula seruant. In ordo uino vacato: etiam spem
 esto oratio magistratura, iudicia, populi iussa, uictoria,
 & omni suffragio confescitur, operatibus nota, plebi liberta
 iura. At si quid erit, quod extra 5 magistratus creatoris cesus
 sit, qui caris populi creatio, eique ius orandi dato. Cum pop-
 uli, patrio que agendi ius esto consulu, pretori, magistro
 populi, equitumque, eique, quem prodant patres consulum ro-
 gatarum ergo: tribuni que sibi plebes rogassit ius esto cum
 patrio agendi: 6 eidem, ad plebem, quod cesus erit, firman-
 tis. Qua uim populo, quaque in patrio agitur, rudi ca suntio
 Senatus, qui nec adiret: aut iussa, aut culpa esto. Loco so-
 natus, & modo oratio: causis populi tenio. Un in populo
 oratio. Par, maiorve potestas plus ualeo. 7 At qui turbas-
 fur in agendo, frans actor esto. Intercessor rei mala, saluta-
 ri uero esto. Qui agens, aufpicia seruantio, auguri parentio,
 promulgatio, propostio, 8 in oratio cognita, aguntio: 9 nec
 plus, quam ad singula rebus semel consuluntio: rem populam
 dicuntio: doceri a magistratibus, priuatique patuntio. Pri-
 uatiga ne rogantio: de capto ciuis, nisi per maximum censi-

ciatum, olloiquo, quos censes in partibus populi locassim;
 10 ne seruntio: domum nec capuntio, neue dantio, neue petentia,
 neue gerentia, neue gesta potestate. Quod qui carum remum
 migrassit, noxia pona par esto, 11 Censurā fide legem custodiuntio,
 12 Priuati ad eos acta referuntio: nec eo magi lego libess scien-
 so. Lex recitata est. 13 Disserem & tabellam iubebo dati.
 QV. Quam breui, frater, in conspectu posita est a te o-
 unium magistratum descriptio: sed ea pzne nostrā ci-
 uuitatis; etsi a te paulum allatum est noui. M. Redissimē,
 Quante, animadvertis. hęc est enim 14 quam Scipio laudat
 in libris, 15 & quam maxime probat temperationem rep.
 quae effici non potuisset, nisi tali descriptione magistra-
 tuum, nam sic habetote, magistratibus, iisque, qui pra-
 sint, contineri tempore & eorum compositione, quod cu-
 jusque Reip genus sit, intelligi. Quae res cum sapientissi-
 mē, moderatissimeque constituta esset a maioribus nostris,
 nihil habui, sanē non multum, quod putarem novandum
 in legibus. A. Reddes igitur nobis, ut in religionis lege
 fecisti, admonita & rogata meo, sic de magistratibus ut
 dispates, quibus de causis maxime placeat ista descriptio.
 M. Faciam, Attice, ut vis: & locum istum totum, ut a
 doctissimis Graeciae quassum, & disputatum est, explica-
 bo: & ut in istis, nostra jura attingam. A. Istud maxime
 expecto differendi genus. 16 Atqui pleraque sunt dicta
 in illis libris, cum de optima rep. quateretur Sed hujus lo-
 ci de magistratibus sunt propria quaedam a Theophrasto
 primum, deinde a Diōne Stoico quaesta subtilius. A. Ain
 tandem de etiam a Stoicis ista tractata sunt? M. Non sanē,
 nisi ab eo, quem modō nominavi, & postea a magno
 homine, & in primis erudito, Panctio. Nam veteres uerbo
 tenus, acute illi quidem: sed non ad hunc usum popularem,
 atq; ciuilem, de rep. differabant. 17 Ab hac familia magis
 ista manarunt, Platone principe: post Aristoteles illustra-
 uit omnem hunc ciuilem in disputando locum, Heracli-
 desque Ponticus, profectus ab eodem Platone. Theophras-
 tus uero is institutus ab Aristotele, habitavit, ut scitis,
 in eo genere rerum, ab eodemque Aristotele doctus Dicar-
 archus, huius rationi studioque non defuit. Post a Theo-
 phrasto Phaleurus ille Demetrius, de quo feci supra men-
 tionem.

1. Dignitas eorum est, ut, ut amplius, Nescio à quo primū
 extra sit iure lecto, G. fan-one au Lambino accedit certe et place
 uent in prima codices Turneb in quo eorum sententias ne amplius, led
 2. Vici 11 bro erat ciuilius sicutis. Pall. ciuilius sicutis ut ampl.
 3. Pall. ter. censoria fide in legem est. un cāantum itera ubit quart. censo-
 res in uulgari consuetudine legem.
 4. Priuati: Ita edico Victorii, conuoluerit codex S. Victoris pri-
 uate repositans. erat scriptum priuati; deinde à scriba omissum
 fortasse.
 5. Disserem & tabellam iubebo dari: Sic editio V. Goriæ ceteraque.
 accedit Pal. quartus ex h. bens differem. Ceterum Turnebus pro iubebo
 in antiquis libris uidebi reperisse testatur, ut allatum sit ad suffragio-
 rum diribitores, quorum, u. de e. & prospicere de dandis populo tabel-
 lis, led sēpe si. p. pro p. alterant miss.
 6. Quam se pro laudat in libro, et quam Reip. Nihil d. uertunt ab hac
 lectione Pall neque Guilielmi: req. nantque ed. monet meliore, spa-
 ra Aid atque Victorii.
 7. Et quam maxime probat temperationem Reip.: Dolentur hęc in
 Fabr. S. V. Gori. ac renent ad hunc modum editione Aldi, V. Gori-
 ris Turnebi, reliquaque; praeterea n. si. quatuor. nam secundus, Tem-
 peratione.
 8. Atqui pleraque sunt dicta, cum de optima Republ. quateretur. Ausus
 sum epicerre uerborum istam u. gant, q. à abundant editione quod jaci-
 endum sunt: quia n. h. hic agant, & quoniam abs cūent d. o. opti-
 mi libr. miss. S. Victor. quartus ualut.
 9. Ab hac familia magi ista, etc.: Argute ad modum cor. elum illud
 Galli: uis ab Academia magu. si. q. c.
 10. Institutus ab Aristotele hab. ueris, ut scitis, etc.: Nemo antes est
 se iei magu. m. Turnebum h. ueris, ut scitis, etc. in eo primus pro. centeno; sed
 eum eam quoq. afferant S. V. Gori. ut scitis, etc. Fabr. ubi reliqua uerba ampli-
 us dubi eam uerissimam est. Et gūtū b. b. b. b. b. b. b. b. b. b. b. b. b. b. b. b. b. b.
 ne dem explicat, plurimum de hoc est simile quo. Toleiāu d. re-
 giorum in Ctependis, uulgatum abundantis peridum planē est
 g. lo. Bona.

10. Ne seruantio: demum ne cap.) Inferit praeterea Victorius ne seruantio,
 uis ne seruantio, domum, etc. led neque id in m. si. neque in eod. uotis
 apparet.
 11. Censurā fide legem custodiuntio.) In editio Ald; sic quoque uolte
 Turnebus ex scriptis libb. aut i. vi. mutatione censorum Fabr. S. V. Gori.
 Pal. ter. censoria fide in legem est. un cāantum itera ubit quart. censo-
 res in uulgari consuetudine legem.
 12. Priuati: Ita edico Victorii, conuoluerit codex S. Victoris pri-
 uate repositans. erat scriptum priuati; deinde à scriba omissum
 fortasse.
 13. Disserem & tabellam iubebo dari: Sic editio V. Goriæ ceteraque.
 accedit Pal. quartus ex h. bens differem. Ceterum Turnebus pro iubebo
 in antiquis libris uidebi reperisse testatur, ut allatum sit ad suffragio-
 rum diribitores, quorum, u. de e. & prospicere de dandis populo tabel-
 lis, led sēpe si. p. pro p. alterant miss.
 14. Quam se pro laudat in libro, et quam Reip. Nihil d. uertunt ab hac
 lectione Pall neque Guilielmi: req. nantque ed. monet meliore, spa-
 ra Aid atque Victorii.
 15. Et quam maxime probat temperationem Reip.: Dolentur hęc in
 Fabr. S. V. Gori. ac renent ad hunc modum editione Aldi, V. Gori-
 ris Turnebi, reliquaque; praeterea n. si. quatuor. nam secundus, Tem-
 peratione.
 16. Atqui pleraque sunt dicta, cum de optima Republ. quateretur. Ausus
 sum epicerre uerborum istam u. gant, q. à abundant editione quod jaci-
 endum sunt: quia n. h. hic agant, & quoniam abs cūent d. o. opti-
 mi libr. miss. S. Victor. quartus ualut.
 17. Ab hac familia magi ista, etc.: Argute ad modum cor. elum illud
 Galli: uis ab Academia magu. si. q. c.
 18. Institutus ab Aristotele hab. ueris, ut scitis, etc.: Nemo antes est
 se iei magu. m. Turnebum h. ueris, ut scitis, etc. in eo primus pro. centeno; sed
 eum eam quoq. afferant S. V. Gori. ut scitis, etc. Fabr. ubi reliqua uerba ampli-
 us dubi eam uerissimam est. Et gūtū b. b. b. b. b. b. b. b. b. b. b. b. b. b. b. b. b.
 ne dem explicat, plurimum de hoc est simile quo. Toleiāu d. re-
 giorum in Ctependis, uulgatum abundantis peridum planē est
 g. lo. Bona.

tionem, mirabiliter doctrinam ex umbraculis eruditorem otioque, non modo in solem, atque pulverem, sed in ipsum discrimen, aciemque produxit. Nam & mediocriter doctos magnos in rep. viros, & doctissimos homines non nimis in rep. versatos, multos commemorare possumus. Qui vero utraque re excelleret, ut & doctrinam studii & regenda civitate princeps esset, quis facile, præter hunc, inveniri potest? A. Puto posse, & quidem aliquem de tribus nobis. Sed perge, ut cæperas. M. Quæsitum igitur ab illis est, placeretne unum in civitate esse magistratum, cui reliqui parerent: quod exactis regibus intelligo placuisse nostris majoribus. Sed quoniam regale civitatis genus, probatum quondam, postea non tam regni, quam regis vitium, repudiatum est, nomen tantum videbitur regis repudiatum, res manebit, si unus omnibus reliquis magistratus imperabit. Quare nec Ephori Lacedæmone sine causa à Theopompo oppositi regibus, nec apud nos consulibus tribuni. Nam illud quidem ipsum, quod in jure positum est, habet consul, ut ei reliqui magistratus omnes pareant, excepto tribuno, qui post existit ne id, quod fuerit esset: hoc enim primum minuit consulare jus, quod existit ipse, qui eo non teneretur: deinde quod auxilium reliquis non modo magistratibus, sed etiam privatis, consuli non parentibus. Magnam dicitur malum nam ista potestate nata, gravitas optimatum cecidit, convulsi que jus multitudinis. M. Non est ita, Quinte, non enim jus illud solum superbius populo, sed violentius videri necesse erat: quod posteaquam modica, & sapiens temperatio accessit, conversa lex in omneis est.

Deest omnium hujus legis capitum explicatio à principio, usque ad hoc caput,

Domum cum l.

DOMVM CVM LAVDE REDEVNTO. Nihil enim, præter laudem, bonis atque innocentibus, neque ex hostibus, neque à sociis reportandum. Jam illud apertum profecto est, nihil esse turpius, quam quemquam legari nisi reip. causa. Omitto quemadmodum isti se gerant, atque gesserint, qui legatione hereditates, aut syngraphas suas persequuntur. In hominibus est hoc fortasse vitium. Sed quæro, quid reapse sit turpius, quam sine procuratore senator, legatus sine mandatis, sine ullo reip. munere? quod quidem genus legationis ego consul, quamquam ad commodum senatus pertinere videatur, tamen approbare senatu frequentissimo, nisi mihi levissimus tribunus pleb. tum inaccessibilis, sustulisset, tamen minui tempus, & quod erat infinitum, annuum feci. ita turpitudine macet, diuturnitate suolata. Sed jam, si placet, de provinciis discedatur, in urbemque redeatur. A. Nobis placet: sed iis, qui in provinciis sunt, minimè placet. M. At vero, Tite, si pareant his legibus, nihil erit his urbe, nihil domo sua dulcius: nec laboriosius, molestiusque provincia. Sed sequitur lex, quæ sancit eam tribunorum pl. potestatem,

quæ in rep. nostra? de qua differi nihil necesse est. O. At mehercule ego, frater, quæro, de ista potestate quid sentias, nam mihi quidem pestifera videatur, quippe quæ in seditione, & ad seditionem nata sit: 2. cujus primum ortum, si recordari volumus, inter arma civium, & occupatis, & obsessis urbis locis procreatum videmus. 3. Deinde cum esset citò legatus, tanquam ex x. i. tabulis, insignis ad deformitatem præ, brevi tempore creatus, multoque tætrior, & foedior natus est. 4. Quem enim ille non edidit? qui primum, ut impio dignum fuit, patribus omnem honorem eripuit, omnia infama summis paria fecit, turbavit, miscuit: cum afflixisset principum gravitatem, numquam tamen conquevit, atque ut Cn. Flaminium, atque ea, quæ jam prisca sunt, relinquam: quid juris bonis viris Ti. Gracchi tribunatus reliquit? etiam quinquennio antè, D. Brutum, & Scipionem consules, quos, & quantos viros! homo omnium infimus, & sordidissimus tribunus pl. C. Curvatus in vincula coniecit: quod antè factum non erat. C. verò Gracchus 3. ruinis, & iis sicis, quas ipse se projecisse in forum dixit: quibus digladiarentur inter se cives, nonne omnem reip. statum permutavit? Quid jam de Saturnini supplicio, reliquisque dicam? quos ne depellere quidem à se sine ferro potuit reip. Cur autem aut vetera, aut aliena proferamus, potius, quam & nostra, & recentia? quis unquam tam audax, tam inimicus nobis fuisset, ut cogitaret unquam de statu nostro labefactando, nisi mucronem aliquem tribunatum exacuisset in nos? quem cum homines scelerati ac perditii non modo ulla in domo, sed nulla in genere reperirent, genteis sibi in tenebris reip. perturbandas putaverunt. Quod nobis quidem egregium, & ad immortalitatem memorie gloriosum, neminem in nos mercede ulla tribunum potuisse reperiri nisi cui ne esse quidem licuisset tribuno. Sed ille quas istros edidit? eas videlicet, quas sine ratione, ac sine ulla spe bona futuræ edere potuit impera beluz, multorum inflammationis furoribus. Quamobrem in ista quidem re vehementer Sullam probo, qui tribunus pleb. sua lege injuria facienda potestatem ademerit, auxilii ferendi reliquit: Pompejumque nostrum ceteris rebus omnibus semper amplissimis, summisque effero laudibus: de tribunatia potestate tacet. nec enim reprehendere libet, nec laudare possum. M. Vitia quidem tribunatus præclare. Quinte, perspicis. Sed est iniqua in omni re acculanda, prætermissis bonis, his rebus enumeratis, viriorumque selectio. Nam isto quidem modo, & vel consulatus vituperatio est, si consulium, quos enumerare nolo, peccata collegeris. Ego enim fateor in ista ipsa potestate quiddam mali. Sed bonum, quod est quæsitum in ea, sine isto malo non haberetur. Nihil potestas est tribunorum pl. quis negat? sed vis populi multo levior, multoque vehementior, quæ ducem quod habet, interdum lenior est, quam si nullum haberet. dux enim suo periculo progredi cogitur: populi imperus periculi rationem sui non habet. 7. At aliquando incendiatur, & quidem sæpe sedatur, quod enim est tam desperatum

1. Nisi mihi levissimus tribunus. Ita vulgat. editiones, miss tamen ut & Victorii edit. *leviss.* infra paullo cap. 10. *leviss.* & non bene fortasse *leviss.*

2. Cujus primum ortum si recordari volumus hæc vi tempore recreatus multaque concussor & fustis natus. Ita enim legendum: loquitur de Tribunatia potestate velut de monstruoso parvo. *Concreatum* intellige, non *contaminatum* & inquinatum, ut censuit Turnebus; sed cujus membra male coalescent: non descripta & ordinata, & suis locis, numeris modisque posita; sed turbata, permixta & aliis aliis præter naturam velut inserta sunt. *Græcorum.*

3. Deinde cum ista esset legatus, tanquam. Sic habent Pall. edd. Aldi, Victorii. miss Turnebi *istis leg.* ex quo ille, *istis leg.* facit. Gullielmus *recepto, vna legatus.* notæ sunt *Græcorum* ex jure civili. Aoratus ex conjectura, *allegatus*, *Cæcarius*, *ablegatus*, *Purcanus* *accensus* denique *Græcorum* *receptus*. cetera ferè cum edd. & miss. consentiunt; nisi quod ab *Græcorum* *receptus* *quis patris*. locus gignit depositus, quem conjectura *quis patris* *receptus* est, nec joculari piscari in ære; quamquam mihi neque *Su-*

lium. neque Groteri conjectura displicet.

4. Quem enim ille non edidit? Sic Turnebus alimque verum Vi. & asterisco notat quem enim non edidit. Palat. certus cum Lambino facit *afferens*, quæ enim *ut non edidit*. ceterum quare pro edidit, addidit.

5. *Receptus* *est* *receptus*. Ita Turo, quem sequitur Lamb. atque Aldus N. edd. vulgares, *receptus* *est* *receptus*, quod ex lat. in art. quoq; Pal. at quare pro *receptus* *est* *receptus*. Locus intus corruptus, alleba ut Turnebi tamen præ vulgata *receptus*, nam ita cum post *receptus* meminisse quæritur tale quid aditum verbum *digladiarentur*.

6. Vel consulatus vituperatio est. Recepti contra omnes edd. hanc lectionem repositam à concordia Palat. consensu nam sic loquitur Cicero frequentissime, alitque. Valgo *vituperatio* est, quod liquet mihi pro glossa.

7. At aliquando incendiatur & quidem sæpe sedatur. Sic in omnibus præter quædam, relecto bene tunc & aliquando sedatur. non male si ad hunc unum pluresque melioris notæ ceteros accodimus.

tunc collegium, in quo nemo è decem sana mente sit
 r quin per ipsum Ti. Gracchum non solum nescius, sed
 etiam subditus intercessor fuerat. Quid enim istum aliud
 perculit, nisi quod potestatem intercedendi collegæ abro-
 gavit: sed tu sapientia majori nihil vides. Concessit plebi
 potestatis ista potestatis arma ceciderunt: restineta seditio
 est: inventum est temperamentum, quo tenutores cum
 principibus æquare se putarint: in quo uno fuit civitatis
 salus. At duo Gracchi fuerunt. Et præter eos quamvis enu-
 meres multos licet: 2. cum deni creantur, nullos in omni
 memoria reperias perniciosos tribunos? leveis, etiam non
 bonos fortasse plebeis. Invidia quidem sòmms ordo caret:
 plebes de suo jure periculosas contentiones nullas facit.
 Quamobrem aut exigendi reges non fuerunt: aut plebere,
 non verbo danda libertas: quæ tamen sic data est, 3. ut
 multus præ aristis addiceretur, ut auctoritati princi-
 palium cederet. Nostra autem causa, que optime, & dul-
 cissime frater, incidit in tribuniciam potestatem, nihil
 habuit contentions cum tribunatu. Non enim plebs in
 civitate nostris rebus invidit: sed vincula soluta sunt, & ser-
 vitas incitata, adhibendo terrore etiam militari. Neque no-
 bis cum illa rum pelle cætamen fuit, sed cum gravissimo
 reip. tempore: cui si non resissimus, non diuturnam bene-
 fici mei patria fructum tulisset. Atque hoc relictus in-
 dicere. Quis enim non modo liber, sed etiam servus li-
 beritate dignus fuit, cui nostra salus cara non esset? Quod
 si is os fuisset rerum, quas pro salute reip. gessimus, ut
 non omnibus gratus esset: & si nos multitudinis vis fu-
 rentis inflammata invidia populiferis: à tribunos aliquis in
 me populum, sicut Gracchus in Lenam, Saturninus in
 Metellum, incitasset: ferremus, o Quinte frater: conso-
 lanturque nos non tam philosophi, qui Athenis fuerunt,
 qui hoc facere debent, quam clarissimi viri, qui illa urbe
 palli carere ingrata civitate, quam manere inimprobama-
 herant. Pompeium vero quod una ista in tenon ita valde
 probas, vis satis mihi illud videtis attendere, non solum
 ista, quid esset optimum, videndum fuisse, sed etiam quid
 necessarium, & sentit enim deberi non posse huic civitati
 illam potestatem. quippe non tantopere populus noster
 ignorant expectisset, qui post carere cogitura? sapientis
 autem civis fuit causa nec perniciosam, & ita popula-
 tem, ut non possit obstiti, perniciosè populari civi non
 relinquere. Scis solere, frater, in hujusmodi sermone, ut
 transtulit aliud possit, admodum, dici. T. Proflusita est.
 Quod quidem afferatur, tu tamen ad reliqua pergas
 velim. M. Perseveras tu quidem, & in tua veteri senten-
 tia permanes. Q. Nunc mehercule, A. Ego sane à Quinto

nostro dissentio. Sed ea, que restant, audiamus. M. De-
 inceps igitur omnibus magistratibus auspicia, & judicia
 dantur: judicia, ut esset populi potestas: ad quæ provo-
 carentur auspicia, ut multos invidiosis comitiatus, probabiles
 impedirent motus: sepe enim populi impetum injussum
 auspiciois dii immortales represserant. 7. Ex his autem, qui
 magistratum ceperunt, quod senatus efficitur, popularem
 sine neminem in summum locum, nisi per populum, ve-
 nire, subdiata cooperatione censoria. Sed proestis est hujus
 vitii temperatio, quod senatus lege nostra confirmatur au-
 thoritas. Sequitur enim: Eius præsertim sunt. Nam ita
 se res habet, ut, si senatus, dominus sit publici consilii,
 quodque is crevetit, defendat omnes: & si ordines reliqui,
 principis ordinis consilio temp. gubernari velint,
 possit ex temperatione juris, cum potestas in populo, au-
 thoritas in senatu sit, teneri ille moderatus, & concors civi-
 tatis status, præsertim si proxima legi parebitur. Nam
 proximum est: IS ORDO VITIO CARETO, CETERIS SPER-
 CIMEN ESTO. Q. Præclara verò, frater, ista lex est, & laud-
 pater, ut vitio caret ordo, & censorum quærat interpre-
 tem. A. Ille verò, est totus tuus ordo, gravissimaque
 memoriam retinet consularis tui, pace tua disierim, non
 modo censors, sed etiam judicis omnes potest. defatiga-
 re. M. Omittite ista, Attice, non enim de hoc senatu, nec
 his de hominibus, qui nunc sunt, sed de futuris, si qui
 fortè his legibus parere voluerint, hæc habetur oratio.
 Nam cum omni vitio carere lex jubeat, ne veniet quidem
 in eum ordinem unquam vitii particeps. Id autem diffi-
 cile factu est, nisi educatione quadam, & disciplina: de
 qua dicemus aliquid fortè, si quid fuerit loci, aut temp-
 oris. A. Locus certè non deerit, quoniam tenes ordinem
 legum: tempus verò largitur longitudo diei. Ego autem,
 etiam præterieris, repetam à te istum de educatione, &
 de disciplina locum. M. Tu verò & istam, Attice, & si
 quem malium præterit. Ceteris specimen esto, quod si est,
 tenemus omnia. Ut enim cupiditatibus principum, & vi-
 tiis inscii solet tota civitas: sic emendari, & corrigi conti-
 nentia. Vir magnus, & nobis omnibus amicus, L. Lucullus
 10. essebat quasi commodissime respondisset, cum
 esset obiecta magnificentia villæ Tusculanæ, duos se ha-
 bere vicinos: superiorem, equitem R. inferiorem, liber-
 tinum: quorum cùm essent magnificæ villæ, concedi sibi
 oportere, quod iis, qui tenuioris ordinis essent, liceret.
 Non vides, Luculle, à te id ipsum natum ut illi cæperit,
 quibus id, si te non faceret, non liceret. Quis enim ferret
 istos, cum videret eorum villas signis, & tabulis refertas,
 partim publicis partim etiam sacris, & religiosis: quis non
 fiam

1. Quinte ipsum Ti. Gracchum non solum nescius, sed. Variè agnatus
 lect. Turnebus ita edidit, ut scripsi. Victorio verò edito, qui n. per
 ipsum. Pal. tert. omittit Te per, in reliquis eam vulgatis continens.
 et utroque quid mag. nator, qui ipsum Tiborium Gracchum non solum ve-
 lit, sed ius substitui intercessor fuerat. de quo miraculo ad inge-
 nitatores referendum conleo. Porro ex nostra lectione concionatur
 Gilelm. quibus, aut, quod ver. solum putat, negligit. Persequi co-
 nstat, qui per dicit ipsum Tib. Gracchum, non solum nescius, sed etiam sub-
 ditus intercessor eja, voce parat, qui sequebatur in vulgatis. Ego
 quæ Victorius Turnebus Aid. Neque præterea cum quarto S. Vic.
 hic cod. retinet, exhibendum duxi.
 2. Cum deni creantur, nullus in omni memoria reperias perniciosos tribunos?
 loqui utiam nos bene suadere plerique. S. e. m. h. Pall. Fabr. Interrogat o-
 mnibus omnibus iudicium sicut Gulelm. nam quod alii nisi in fer-
 rone, contra m. h. est: sicque levitè d. dist. notione sensus juvat.
 3. De multa præclarissima addiceretur. Sic m. h. e. q. Lambinus sua
 tribuna leg. n. m. m. i. i. t. Gulelmus ex coniectura addidit, quod
 non parum, qui legere erud. s. i. m. m. Turneb. commentariorum.
 4. Non multo minus tu ferentis legem a te videri populiferis, tribunos
 qui in re popul. M. Iustus Tur. ebuni & Manu. om. Nep. loqui,
 quem voluissent: h. h. m. f. s. i. n. s. n. a. r. u. d. i. a. populifer. tribunos: qui
 quæ popul. l. e. Locus in m. h. etiam ex m. h. corrupitur. Lambinus, ne
 non e. q. d. v. post Turnebum & Manu. m. rep. se videretur,
 contra omnes m. h. præstitit legi. Patonius ad quædam nostræ le-

tionis: sed mallo relictis, præstitit, si qui se in me, recitatis interme-
 diis.
 5. Præter enim debere non posse. Sic omnes edd. elegantissimè sic etiam
 Ovid. Epistola Peridis. Ac Pall. itaque Fabric. deleri.
 6. T. Præclara verò, frater, ista lex est, & laud. pater. Sic d. h. n. i. x. Victorio, Turn-
 eb. Manu. Nep. vulgo: & Proflusita est: h. n. d. equid. m. h. Pal.
 Fabr. S. Victor. P. ita est: aut equidem, ut vulgata inspta Lambini con-
 dat & contra lib. est.
 7. Ex his autem, qui magistratum ceperunt, quod senatus efficitur, popularem
 sine neminem. Non sustinui legi coniecturam Turneb. restingentis. popu-
 lare est, eam vulgaram lectionem tuentur m. h. S. Vic. Fabr. Pal. terra-
 nam quart. hic d. esticit) acque adeo visitat in edd. Aid. Vist. ceterum
 pro sublata cooperatione censuræ. Pal. tert. Fabr. sublata est cooperatione cen-
 suræ Lambini: quod liber, licet.
 8. Præclara verò, frater, ista lex est, & laud. pater, ut vitio caret ordo, &
 censorum quærat. Ita Turnebus, quem sequitur ne h. e. m. A. d. Nep. Mich.
 Brutus vulgo: h. h. h. s. d. e. a. l. i. a. u. e. r. v. i. i. s. c. a. r. i. a. v. i. t. a. e. y. u. c. e. n. s.
 9. Est quem alium præterit. M. h. Palat. edit. Victorio, Turneb. vulgo
 deerit.
 10. essebat, quasi commodissime respondisset. Parè editioni: V. Co-
 rti, Turnebi aliorumque: & minus duobus literis hanc lectionem
 præstant Palatinæ Membranzæ; in us pro essebat, frater, vulgo
 essebat, quasi commodissime respondisset.

frangeret eorum libidines, nisi illi, qui eas frangere debent, cupiditatis eius sem tenentur? Nec enim tantum mali est peccare principes (quamquam est magnum hoc per se ipsum malum) quantum illud, quod permulti imitatores principum existant. Nam licet videre, si velis replicare memoriam temporum, qualescumque summi civitatis viri fuerunt, talem civitatem fuisse: quæcumque mutatio morum in principibus existerit, eandem in populo securam. Idque haud paulo est verius, quam quod Platoni nostro placet, qui muscorum cantibus ait mutatis mutari civitatem fatus. Ego autem nobilium vita, victuque mutato, mores mutari civitatum puto. Quo perniciosius de re merentur vitiosi principes, quod non solum viti concipiunt ipsi, sed ea infundunt in civitatem: neque solum obstant, quod ipsi corrumpunt, plusque exemplo, quam peccato nocent. Atque hæc lex dilata in ordinem cunctum, coangustari etiam potest pauci enim, atque admodum pauci, honore & gloria amplificati, vel corrumpere mores civitatis, vel corrigere possunt. Sed hæc & nunc fatis, & in illis libris tractata sunt diligentius. Quare ad reliqua veniamus. Proximum autem est de suffragiis: quæ jubeo nota esse optimatibus, populo libera, A. Ita menter caute attendi, nec satis intellexi, quid sibi lex, aut quid verba ista vellent. M. 2 Dicam, Tite, & versabor in te difficili, ac multum, & læpe quaesita: suffragia in magistratu mandando, 3 aut reo judicando, aut lege, aut rogatione scienda etiam, an palam ferre, melius esset. Q. An etiam id dubium est? Q. Vereor, ne à te rursus dissentiam. M. Non facies, Quinte, nam ego in ista sum sententia, quæ se fuisse semper scio, nihil ut fuerit in suffragiis voce melius, sed, obtineri an possit, videndum est. Q. Frater, Bona tua venta dixerim, ista sententia maxime & fallit imperitos, & obest sapientissime reip. cum aliquid verum, & rectum esse dicitur, sed obtineri, id est, obtinere posse populo, negatur. Primum enim obstitit, cum agitur severè: deinde vi opprimi in bona causâ, est melius, quam malè cedere. Qui autem non sentit, auctoritatem omnem optimatum tabellariam legem abstituisse? quam populus liber nunquam desideravit: idem oppressus dominatu, ac potentia principum, flagitavit. Itaque graviora judicia de potentissimis hominibus 4 existant voces, quam tabellæ. Quamobrem suffragandi nimia libido in non bonis causis eripiendâ fuit potentibus, non latebranda populo, in qua bonis ignorantibus, quid quisque sentiret, tabellâ vitiosum occultaret suffragium. Itaque isti rationi neque lator quisquam est inventus nec auctor unquam bonus. Sunt enim quatuor leges tabellariæ: quarum prima de magistratibus mandandis: ea est Gabinia lata ab homine ignoto, & sordido. Secunda biennio post Cassia est, de populi judicio. ea à nobili homine lata

est, L. Cassia, sed, pace familiæ dixerim, dissidente à bonis, 5 atque omni tumulosos populares ratione auctante. Carbonis est tertia de iudendis legibus, ac vendendis, seditiosus, atque improbi civis: 6 cui ne reditus quidem ad bonos, salutem à bonis potuit afferre. Uno in genere relinquit videbatur vocis suffragium, quod ipse Cassius exceperat, perduellionis. Dedit huic quoque judicio Cælius tabellam, 7 docuitque quoad vixit, se ut opprimeret C. Popilium, nocuisse & reip. Et avus quidem noster singulari virtute in hoc municipio, quoad vixit, restitit M. Gratidius, cujus in matrimonio sororem, aviam nostram, habebat, ferentem legem tabellariam, excitabat enim fluctus in simpulo, ut dicitur, Gratidius, quos post 8 filius ejus Marius 9 in Agro excitavit mari, ac nostro quidem. Quoi cum res esset ad se delata, Scaurus consul, Utinam, inquit, M. Cicero, isto animo, atq; virtute in summa rep. nobiscum versari, quam in municipali maluisses. Quamobrem, quoniam non recognoscimus nunc leges populi R. sed aut repetimus ereptas, aut novas scribimus: non quid hoc populo obtineri possit, sed quid optimum sit, tibi dicendum puto. Nam Cassia legis culpam Scipio tuus sustinet, quo auctore lata esse dicitur. Tu, si tabellariam tuleris, ipse præstabis, nec etiam mihi placet, nec Attico nostro, quantum e vultu ejus intelligo. A. Mihi verè nihil unquam populare placuit: eamque optimam temp. esse duco, quam hic consul constituerat. 10 quæ sit in potestatem optimorum. M. Vos demum ut videtis, legem antiquatissimam sine tabella. Sed ego, etsi satis dixit pro se in illis libris Scipio, tamen libertatem istam largior populo, ut & auctoritate valeant, & utantur bonis. Sic enim à me recitata lex est de suffragiis *Optimatibus nota, plebi libera surso*. Quæ lex hanc sententiam continet, ut omnibus leges tollerent, quæ postea latae sunt quæ regunt omni ratione suffragium, ne quæ inspicit tabellam ne roget, ne appellat. Pontei etiam lex Maria fecit angustos. Quæ si opposita sunt ambitiosis, ut sunt ferè non reprehendenda. Si valerint tantum leges, ut ne sint ambitus: habeat sanè populus tabellam, quæ vindicem libertatis, dum modo hæc optimo cuique, & gravissimo civi ostendatur, utroque offeratur, 11 uti in eo sit ipso libertas, in quo populo potestas honestè bonis gratificandi datur. Eoque nunc fit illud, quod à te modo, Quinte, dictum est, ut minus multos tabella condemnet, quam solet à vox, quia populo licere satis est. Hoc retento, reliqua voluntas auctoritati, aut gratiæ traditur. Itaque, ut omittam largitione corrupta suffragia, non vides, si quando ambitus sileat, quæ in suffragiis quid optimi viri sentiant? Quamobrem lege nostra libertatis species datur, bonorum auctoritas retinetur, contentionis causa tollitur. Deinde sequitur, quibus jus sit cum populo agendi, aut cum senatu, gravis, &, ut arbitror, præclara lex. 12 *Quæ*

1179

1. Cupiditatis ejusdem tenentur. Non malè Victorius. Eundem tenentur, sed quandoquidem Palat. n. Fabr. S. V. Aetoris consentiant cum Turnebo, nihil v. sum mutare; Lamb. aut ex conjectura Masautii cupiditatis eundem tenent. contra omnes libros.

2. Dicam, Tite, & versabor. Antiquissimus tribus m. Pall. Vi. Fabr. videbaturque adeo mirum, cur nunc, quem semper Titum compellat, Atticum nominat: quippe & inter amicos, gaudent prænomine molles. Aut enia.

3. Aut reo judicando aut lege aut rogatione scienda etiam an palam ferre melius esset. Sic Victor ut, absque dubio ex in illi v. g. d. Aut de reo judicando, quoniam in lege aut rogatione etiam an palam ferre. Et ferè nulla est editio, quæ non variet in hoc loco.

4. Existant voces quam tabellæ. Contra alias editiones amplexi sumus Victor. Ict. onem, quam stabili Palat. item Ald. veros: ac si quis introspiciat, præferet nostrum vulgare vocem.

5. Atque omni tumulosos populares ratione auctante. Ita cum Victorio malus: vulgus tamen non malè, atque omnes tumulosos populares ratione auctante.

6. Cuius ne reditus quidem ad bonos, salutem à bonis potuit afferre. M. ror Lambinum unde nob. s. eduxerit illud suum auferri, ceterè à nobis fiant m. S. V. & Fabr. Palat. editionesque adeo omnes.

7. Docuitque quoad vixit, se ut opprimeret C. Popilium, nocuisse & reip. (publ.)

Merus de hoc est à Turnebo, quem sequitur Lambinus. Vulgatis nihil intricatius, doctissimè quædam vixit, sed ut opprimeret Cælium populam, nocuisse & reip. Pighius emendat: omni hanc quoque probat, si quod putat ret. nec posse delin. v. deator ad ann. in urb. s. condit. d. CXLVI.

8. Filium ejus Marius. Iam membranz Pall. Vi. d. ed. Turneb. accedunt m. S. Victor. Fabr.

9. In Agro excitavit mari, ac nostro quidem. Quis cum res esset. Sic elegantissimus V. Aetoris. vulgo, mari, ac nostro, qui deo qui cum res esset ad se del. Lambinus, ut captus sit os viri erat, ad placitum interpolat; nescit enim ex libris an de conjectura; nisi Claudii Ptolemaei filius comm. in esse. Grætere patris sui bar. olutiones, inter quas & hæc, ac nostro quidem avo. cum. &c.

10. Quæ sit in potestatem optimorum. Restitutum vi. nam elegantiam Cicero ex m. S. V. Aetoris atque edit. V. Aetoris. sic scripius per Tusculanas emendavimus in Crepundis Tullium; & sic scriptissime loquitur.

11. Ut in se ipso libertas, in quo populo potestas. Præclari Turneb. & Lionem. id eam & alteram ab ipso ex ve. eri libro, alioqui non displicet V. Aetoris: ut in se ipso libertas, quod populo per. vulgata habet, ut sit ipse libertas, in qua populo cum Turnebo facti codex S. V. Aetoris.

12. Quæ cum populo, quæque in per. bus agitur. Turnebus ita edidit. ceterè ed. duabus vocibus minus eam populo.

I. Gratian

non populo, quaque in patribus agitur, modica sunt: id est, modesta, atque sedata. Actor enim moderatur, & fingit non modo mentem, ac voluntates sed prout vultus eorum, apud quos agit, quod in senatu non difficile est, est enim senatoris, cuius non ad auditorem referatur animus, sed qui per se ipse spectari velu. huic iustitia tria sunt: ut adit, nam gravitatem res habet, cum frequens ordo est: ut ioco dicat, id est, rogatus: ut modo, ne sit infinitus: nam brevitas, non modo senatoris, sed etiam oratoris magna latio est in sententia. Nec est unquam longa oratione utendum: nisi aut peccante senatu, quod fit ambitione sepius, nullo magistratu adjuvante, tolli diem utile est: aut cum tanta causa est ut opus sit oratoris copia, vel ad hortandum, vel ad docendum: quorum generum in utroque magis noster Cato est. Quodque addit, *causas populi teneto*, est leniori necessarium nosse tempus, idque latere patet, quid habere iudicium quid valeat arario, quos socios resp. habet, quos amicos quos stipendiarios, qua fociosque sit lege, conditione, fructu: tenere consuetudinem decernendi, nosse exempla maiorum. Videtis jam, genus hoc omne sententiae, diligentiae, memoriae esse, sine quo paratus esse senator nullo pacto potest. Deinceps sunt cum populo actiones: in quibus primum, & maximum, *Va abesto*. nihil est enim exitiosius civitatibus, nihil tam contrarium iuri, & legibus nihil minus civile, & humanum, quam, composita, & constituta rep. quidquam agi per vim. Parere jubet intercessori: quo nihil praestantius, impediri enim bono: aut rem melius, quam concedi mala. Quod vero actoris jubeo esse fraudem, id totum dixi ex Crassi, sapientissimi hominis sententia: quem est senatus secutus, cum dederisset. 3 C. Claudio consule de Cn. Carbonis seditio- ne referente, invito eo, qui cum populo ageret, seditio- nem non posse fieri, quippe cui liceat concilium, simul atque intercessum, utbarique ceptum sit, dimittere, 4 Quod qui permovet, cum agi nihil potest, vim quaerit, cuius impenitentem amittit hac lege. Sequitur illud: *Inter- sessor rei mala, salutaris ei visus*. Quis non studiose recip, luvenerit, hac tam praeclara legis voce laudatus? Sunt deinde posita deinceps, quae habentur etiam in publicis indi- ctiis, atque legibus: *suspensio servano, auguri parento*. Est autem boni auguris, meminisse maximis recip. tempo- ribus praeside: esse debere: Jovique optimo, maximo, se- cunctissimum, atque admiratissimum datum, ut sibi eos, quos in auspicio esse iusserit: caelique partes sibi definitas esse statuas: 7 de quibus saepe opem referre possit. Deinde de promulgatione, de singulis rebus agendis, de privatis, magistratibus audiendis. Tum leges praeclarissime de nu. tabulis tralate duz: quarum altera privilegia tollit:

altera de capite civis rogari, nisi maximo comitiarum, vetat. 8 nondum initis seditiois trib. pleb. 9 Negotialis quidem admirandum tantum majores in posterum providisse: non privatos homines leges ferri noluerunt: id est enim privilegium: quo quid est injustius? cum legis hac vis sit, si scitum est iustum in omnes? ferri de singulis nisi centuriatis comitiis noluerunt. descriptus enim populus censu, ordinibus, aratibus, plus adhibet ad suffragium consilii, quam fusè in tribus convocatus. Quod verius in nostra cau- sa. vir magni ingenii, summaque prudentia. L. Corra, dice- bat, nihil omnino actum esse de nobis, praeter enim quam quod comitia illa essent armis gesta servilibus, praeterea neque tributa capitis comitia, rata esse possent, neque ulla privilegia: quocirca nihil nobis opus esse lege, de quibus nihil omnino actum esset legibus. Sed visum est & nobis, & clarissimis viris, melius, 12 de quo servi, & latrones sci- visse se aliquid dicerent, de hoc eodem cunctam Italiam, quid sentiret, ostendere. Sequuntur de captis pecuniis, & de ambitu legis. Quae cum magis iudicis, quam verbis faciendae sint: adjungitur, *nota poena per esse*, ut in suo vitio quisque pleatur: vis, capite: avaritia, multa: hon- oris cupiditas ignominia sanciat. Extremae leges sunt nobis non usitatae: resp. necessariae. Legum custodiam nullam habemus, itaque haec leges sunt, quas apparitores nostri volunt: à libris petimus, publicis litteris con- signatam memoriam publicam nullam habemus. Graeci hoc diligentius: apud quos *νεμοφύλακτες* creantur: nec hi solam litteras (nam id quidem etiam apud majores nos- tros erat) sed etiam facta hominum observabant, ad leges- que revocabant. Haec detur cura censoribus: quandoquidè eos in rep. semper volumus esse apud eosdem, qui magi- stratu abierint, edant, & exponant, quod in magistratu gesserint: deque iis censors praedieent. Hoc in Gracia sit, publice constitutis accusatoribus. Qui quidem graves esse non possunt, nisi sint voluntarii. Quocirca melius est, rationes referri, causamque exponi censoribus: inegram tamen legem accusatori, iudicioque servari. Sed satis iam disputatum est de magistratibus, nisi forte quid desidera- tis. A. Si nos tacemus locus ipse non admonet, quid tibi sit deinde dicendum? M. Mihine? de iudiciis arbitror, Pom- poni: id est enim junctum magistratibus. A. Quid? de iure Populi R. quemadmodum instituiti, dicendum nihil putas? M. Quid tandem hoc loco est, quod requiras? A. Egone? quod ignorati ab iis, qui in rep. versantur, tur- pissimum puro. Nam, ut modo à te dictum est, leges 13 à libris lego: sic animadverto, 14 pierosque in magistra- tibus ignorantie iurio sui tantum sapere, quantum appa- riores velint. Quamobrem, si de factorum alienatione

M m m dicen-

1. Quae magna laus est in senatu. Puteanus dicit, rangam glo- fiam: ut in senatu. quod nemini non adprobandum videtur.
2. Non praetermissum. Rationi Turnebi lectio non: adnitente enim Lambino & Pall. membranis: nec longe abeunt S. Victoris. Sed ingentes, peccante. v. leg. seditio.
3. Quam curae mala. Malo inter Puteanus, malam.
4. Quod veri aditus subesse fraudem. S. Victor edit. Vid. Turnebi ad huc fraudem vero, cum Turnebo, culpam ac poenam interpretare, vulgo dicitur subesse fraudem.
5. Claudio consule de Cn. Carbonis seditione referente, invito eo. Turnebo doctorum hoc emendatio, qui eam ex vet. libris erexit: accedit quoque pro C. V. Victoris tantum in C. pro Cn. demutans. vulgo: C. Claudio consule de Cn. Carbonis seditione referentibus: quae varietas unde nati sit, pro: Pigh. & P. P. P. ad annum urbs: d. C. C. X. II.
6. Quae quae permissis. Rectius arbitror ut loco Pighius, permissis.
7. De quibus saepe opem referre possit. Non ausus sum conjecturam Maureii in textum recipere, à quibus saepe opem recipere possit: quamquam eam valde laudet Lambino: receperit tunc Turnebus, praefertim cum C. Victoriana lectio sensus suos constet.
8. Nondum iurata seditio trib. pleb. Variè conspiciuntur locum. Turnebus quia in mss. in anora, nisi iudicio reponit. Lambinus et-

quis omninò mihi ut verum fateor, praet. reliquis alludescit Gultelmii conjecturas, mentis ex Turnebo arplant.
9. Negotialis quidem ad referendum. Etiam insigniter corruptum locum sic legi in mss. notat Turnebus. Volebat ille negotialis. Victorius edit: negotia: ut quidem. Noli ex conjectura: nec hoc factum est admir- ceterum Camerarius, nescio quibus opibus freco, exhibuit: negotia si- quidem admirandum, hoc contra mss. nihil conari potui. Lambinus edi- derat, veteri mandum cognitu seditiois tribuni pleb. ne cogitasti quidem. Etia quod habuisse à conjectura Puteani, liquet ex notis ejus, quas filius Petrus Grutero subm. sit.
10. In privatis homines. Idem Puteanus amabat privos.
11. Scitum est iustum in omnes? ferri de singulis. Hae est mss. omnia lectio: quam V. Victorius sua editione expressit: rep. que postea in V. L. Turnebus. coniecit tamen Lambino secundas agente, scitum est et iustum, sed quoniam pertinaciter noxiam, & Fab. & Pald. defendunt, tel. gio for tab. llio d. sensionem facere.
12. De quo servi et latrones sci visisse se. Receptum hoc est in omnes ferè edd. à Turnebi conjectura: nam Vid. ed. cod. colque mss. vet. ca- trant, vel patenti.
13. A libris legi. Placebat Puteano legi, Lambino peti.
14. Quae in magistratibus, &c. Idem Puteanus, quasque magi- stratibus, &c.

dicendum putasti, quoniam de religione leges proposueras: faciendum tibi est, ut magistratibus lege constitutis, de potestate, tum de jure disputes. M. Faciam breviter, si consequi potero: nam pluribus verbis scripsit ad patrem

tuum M. Junius Sodalis, peritè, meo quidem iudicio, & diligenter. At de jure naturæ cogitare per nos, atque dicere debemus de jure populi R., quæ relictæ sunt: & tradita. A. Sic profectò cenfeo: & id ipsum, quod dicis, expecto.

1. *Si de jure naturæ cogitare per nos atque dicere.* Excedit ista hæc Turn. lectio an à libris sit, nescio. an quandoquidem ex ipsissimis ve-

stigiis vulgata leetio eruta est: habet hæc sedes ejecta vulgari impioissimæ: at de jure naturæ cogitari per nos & qua dicere debemus.

M. TVLLII CICERONIS

DE

OFFICIIS,

AD

MARCUM FILIUM,

LIBER PRIMUS.

UAM QUAM TE, Marce fili, annum jam audientem Cratippum, idque Athenis, abundare oportet præceptis, institutisque philosophiæ, propter summam & doctoris auctoritatem, & urbis, quorum alter te scientia augere potest altera exemplis: tamen, ut ipse ad meam utilitatem semper eum Græcis Latina conjunxi, neque id in philosophia solum, sed etiam in dicendi exercitatione feci: idem tibi cenfeo faciendum, ut par sis in utriusque orationis facultate. Quam quidem ad rem, nos, (ut videmur) magnum attulimus adjumentum hominibus nostris, ut non modo Græcæ litterarum rudes, sed etiam docti, aliquantum se arbitrentur adeptos. *Et ad dicendum, & ad judicandum.* Quamobrem discere tu quidem à principe hujus ætatis philosophorum, & discere, quamdiu voles: tandem autem velle debebis, quoad te, quantum proficias, non parnerebit. Sed tamen nostra legens, non multum à Paripatericis diffidentia: quoniam utriusque, & Socratici & Platonici esse volumus: de rebus ipsis utere tuo iudicio: nihil enim impedit: orationem autem Latinam profectò legendis nostris efficias pleniorum. Nec vero arroganter hoc dictum existimari velim. Nam philosophandi scientiam concelebens multis: quod est oratoris proprium, aptè, distinctè, ornateque dicere, quoniam in eo studio ætatem consumis, si id mihi iustissimo, video id *meo jure* quodam modo vendicare. Quamobrem magnopere te hortor, mi Cicero, ut non solum orationes meas, sed hos etiam de philosophia libros, qui jam se illis serè æquarunt, studiosè legas. Vis enim dicendi major est in illis: sed hoc quoque contentum est æquabile, & temporatum orationis genus. Et id quidem nemini video Græcorum adhuc contigisse, ut

idem utroque in genere laboraret, sequereturque & illud forense dicendi, & hoc quietum disputandi genus: nisi forte Demetrius Phalereus in hoc numero haberi potest, disputator subtilis, orator parum vehemens, dulcis tamen; ut Theophrasti discipulum possis agnoscere. Nos autem quantum in utroque profecerimus, aliorum sit iudicium: utrumque certè secuti sumus. Equidem & Platonem existimo, & si genus forense dicendi tractare voluisset, gravissime, & copiosissime potuisse dicere: & Demosthenem, si illa, quæ à Platone didicerat, tenuisset, & pronunciare voluisset, orno è splendideque facere potuisse. Eodemque modo de Aristotele, & Hecrate iudico: quorum uterque suo studio delectatus, contempsit aliter. *Sed cum statuissem aliquid hoc tempore ad te scribere, & multa posthac, ab eo ordini volui maxime, quod ætati tuæ esset aptissimum, & ad auctoritatem mea.* Nam cum multa sint in philosophiâ & gravia & utilia, accuratè, copioseque à philosophis disputata, latissimè patere videntur ea, quæ de officiis tradita ab illis, & præcepta sunt. NULLA enim vitæ pars, neque publicis, neque privatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus, neque si tecum agas quid, neque si cum altero contrahas, vacare officio potest: in eoque colendo sua vitæ est honestas omnis, & in negligendo turpitudine. Atque hæc quidem questio communis est omnium philosophorum, quis est enim, qui nullis officiis præceptis tradendi, philosophum se pudeat dicere? Sed sunt nonnulla disciplina, quæ propositis bonorum, & malorum finibus, & officium omne pervertunt, nam qui summum bonum instituit, ut nihil habeat cum virtute conjunctum; idque suis commodis non honestate metitur: hic si sibi ipse consentiat, non interdum naturæ bonitate vincatur, neque amicitiam colere possit, nec iusti-

1. *Idem tibi cenfeo faciendum.* Malebat Gulelmus *idem*, secutus fidem Suffridi Petrii, qui ita in mss. suis reperisse testatus est: at Lambinus præponebat *item*, nos ad hæc nos vulgato, dum nascatur Dictator aliquis legum factus, à quo doceamur: verum nam Palatini nostri ad hæc sectione receperunt: ceterum meminere lector, me tantum consulisse Palat duos: cum in numero habere: Bibl orthea Electoralis duos: inquam notæ optimæ Gulelmus verò citat Coloniensem & Fabricianum, item V. & D. per Merulam collatos, ut & excerpta Carronis: denique Cræcianum exemplar.

2. *Et ad dicendum & ad judicandum.* Palatini, & sex membranæ Gulelmii, una hæcera amplius, *dicendum*, neque ei displacuit.

3. *Qui jam scilicet serè æquarunt.* Voculæ *st*, non est in al quor. Langmanis exelustique Palati præputabatque Gulelm. delendam; item Gulelmianus Indice Lucretiano, ad verbum *licere*; & ut capiat *æquarunt*.

4. *Si gener forensis.* Prius edit, *si genus id forense*, sed contra bigam Palatinorum, & Gulelmianorum, in quibus & stuncula illa non comparebat.

5. *Auctoritatis mea.* Exclust illud *gravissimum*, sive *gravissimum*, quod existat in aliis edd: secutus V. &orianam: neque agnoscit Pall. aut quatuor Gulelmiani.

6. *Officium omne pervertunt.* Ita Pall. malebat tamen Gulelm. ut *pervertunt*, in ventum in *se* quatuor.

7. *Uincatur, neque amicitiam colere possit.* Fulvius Vrsinus per se ferat nonnullis, legentis fide m. *su. v. natu. si vi. neq. & sic* e etiam plerique antea excuss. verum cum utraque vox ab ill. & Pall. & Gulelm. item antiquissimis edd. cur admitterem?

justitiam, nec liberalitatem. fortis vero, dolorem summum malum judicans; aut temperans, voluptatem summam bonum statuens, esse certe nullo modo potest. Quæ quamquam ita sunt in promptu, ut res disputatione non egent, tamen sunt à nobis alio loco disputata. Hæ disciplinæ regunt si sibi contentanæ esse velint, de officio nihil queant dicere. neque ulla officii præcepta firma, stabilia, conjuncta naturæ, tradidit possunt, nisi aut ab iis qui solam; aut ab iis qui maxime honestatem propter se dicant expectandam. Itaque propria est ea præceptio Stoicorum, & Academicorum, & Peripateticorum: quoniam Aristonis, Pyrrhonis Merilli, iam pridem explosa sententia est: qui tamen habent jus suum disputandi de officio. si rerum aliquæ delectum reliquissent, ut ad officii inventionem additæ essent. Sequimur igitur hoc quidem tempore, & hæc in quaestione potissimum Stoicos, non ut interpretes: sed ut solemus, & sorsibus eorum, judicio, arbitrioque nostro, & quantumque modo videbitur, hauserimus. Placet igitur, quoniam omnis disputatio de officio futura est. ante de his, quid sit officium: quod à Panxio prætermissum esse miror. OMNIS enim quæ a ratione suscipitur de aliqua re institutio debet à definitione proficisci: ut intelligatur, quid sit id, de quo disputetur. **Omnia** de officio duplex est quaestio. unum genus est quod pertinet ad finem bonorum: alterum, quod possum est in præceptis, quibus in omnibus partibus vitæ confirmari possit. Superioris generis hujusmodi exempla sunt. Omnia officia perfecta sint: nullum quod officium aliud alio majas sit: & que sunt generis ejusdem. Quorum autem officiorum præcepta traduntur, ea quamquam pertinent ad finem bonorum, tamen id minus apparet, quia magis ad institutionem vitæ communis spectare videntur: de quibus est nobis his libris explicandum. Atque etiam alia divisio est officii. nam & mediū quoddam officium dicitur & perfectum, perfectum officium, *rectum* (opinor) vocamus; quod Græci *εὐνομία* est: hoc autem, *commune*, quod *κοινὸν* vocant. Atque ea sic definiunt, ut, *rectum* quod sit, id perfectum officium esse definiunt: medium autem officium id esse dicunt, quod, cur factum sit, ratio probabilis reddi possit. Triplex igitur est, ut Panxio videtur, & *consilium* capiendi deliberatio, nam, honestumne factu sit, an turpe, dubitant. id quod in deliberationem cadit, in quo considerando sapientia in contrarias sententias distrahuntur. Tamen aut aut inquirunt, aut consultant ad vitæ cōmmodum, tum inquiruntque, ad facultates rerum, atque: *compositæ* ad opes, ad potentiam, quibus & se possint pavere, & laas: conducit id, necne, de quo deliberant. quæ de liberatio omnis in rationem utilitatis cōstitit. Tertium dubi-

tati genus est, cum pugnare videtur cum honesto id, quod videtur esse utile. Cum enim utilitas ad se rapere honestas contra revocare ad se videtur, fit ut distrahatur deliberando animus, alteratque; accipit enim curam cogitandi. Hæc divisione, (cum præterite aliquid maximum vitium in dividendo sit) duo prætermissa sunt. Nec enim solum utrum honestum, an turpe sit, deliberari solet, sed etiam, duobus propositis honestis, utrum honestius. Itemque duobus propositis utilibus, utrum utilius. Ita, quam ille triplicem putavit esse rationem, in quinque partibus distribui debere reperitur. Primum igitur est de honesto, sed dupliciter: tum pari ratione de utili; post de comparatione eorum discernendum. **Principio generi animantium omni est à natura tributum**, ut se, vitam, corpusque tueatur, declineque ea, quæ nocitura videantur, omniaque, quæcumque ad vivendum sint necessaria, inquirat, & patet, ut passum, ut labibula, ut alia ejusdem generis. Commune autem animantium omnium est conjunctionis appetitus, procreandi eorum, & cura quædam eorum, quæ procreata sunt. Sed inter hominem, & beluam hoc maxime interest, quod hæc tantum, quantum sensu movetur, ad id solum, quod ad est, quodque *proferens* est, se accommodat, paululum admodum sentiens præteritum, aut futurum. 6 Homo autem, quod rationis est particeps, per quam consequentia cernit, causas rerum videt, earumque progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, & resbus præsentibus adiungit, atque annexit futuras: facile totius vitæ cursum videt, ad eamque degendam præparat res necessarias: eademque natura, vi rationis hominem conciliat homini & ad orationis, & ad vitæ societatem: ingeneratque in primis præcipuum quendam amorem in eos, qui procreati sunt: 7 impellitque ut hominum ceteris & celebrationes esse, & à se obiri velit: ob earumque causas studeat parare ea, quæ suppedient & ad cultum, & ad victum: nec sibi soli, sed conjugi, liberis, ceterisque, quos caros habeat, tuerique debeat. Quæ cura excuscitat etiam animos, & majores ad rem gerendam facit. In primisque hominis est propria & veri inquisitio, atque investigatio. Itaque cum sumus necessarii negotiis, curisque vacui, 9 tum avemus aliquid videre, audire, addiscere, cognitionemque rerum aut occultarum, aut admirabilium, 10 ad beatè vivendum necessariam ducimus. ex quo intelligitur, quod verum, simplex, sincerumque sit, id esse naturæ hominis appetitum. **Hic vari videtur appetitum adjoined est appetitio quædam principatus**, ut nemini parere auiamus bene à naturā informati velit, nisi præcipiunt, aut docent, aut utilitatis causa, justè, & legitime imperant; ex quo animi magnitudo existit, & humanarumque rerum

MINIM 2 CON-

1. *sequimur igitur hec &c.* Sic omnes nostri, non sequimur, ut perierunt.
 2. *Quantumque modo videbitur.* Obsecutus sum mss. Parrhasti. aliter quædam quæque modo, quod & in Patricio. sed, nam per aliorumque, quædam quæque modo, quomodo item impressiones per mss.
 3. *Heu autem commune* *κατὰ κοινὸν* vocant. Est à Lambino, aut potius Marantio, conioiatur notæ Camerarii. Pall. nostri & Gol. habent *hæc autem commune officium* dicunt, quod etiam ferri possit, inquit Goliel. ut vel, vocari possit: *Latine rectum*, quoniam Græci *εὐνομία* est; *omnem autem ad occupasse* jam generis nomen, & vulgo officium à ci. ita enim usurpabant, *scilicet* nomen, pro quo vis etiam leviculo benefactor: *res vero*, ut & auctor ad Herennium, id est, quod cum virtute, atque officio sit, igitur illud *virtutis*, non respicit, quod præcepsit Græci, sed *ad hoc* & intelligitur homines.
 4. *Cæpi* *εὐνομία* *declinat.* Inquirat in hanc locutionem Ericus Stephani libro. 1. Sched. almarum cap. 35.
 5. *Notitia inquirunt.* Lambinus *anquisunt*, placetbat Gol. el. modo, quod id repererat in M. & V. alludigne Pal. pr. & F. in quibus *sequitur*, nam secundus noster, *anquisunt*. idem Lamb. nus supra cap. 3. admittit sem Langianum; *sem aut* *anquisunt*, pro quo Pal. noster secundus. Interim perscrutatus Criticos, quod videtur interpretamentum aliterius. Interim perscrutatus Criticos, quod illud, præcedens *ad vivendum*, auctoris sit genitivum, certe non est in Pal. pr. nisi inter lineas, à manu scripturam.

6. *Homo autem, quod rationis est particeps, per quam consequentia cernit, causas rerum videt, earumque progressus, &c.* Sic G. Janus, si. Gulielm. cod. sic Pall. nisi quod per, qui *rationis*, quomodo & primæ edd. nam sibileque, quoniam *rationis*, &c. ut mirer poltea irreptisse, qui *rationis* est particeps, consequentia cernit, principia & causas rerum videt. *Græci* Turneb. lib. xv. cap. 32. malit præterea per, effus; quod & in G. Jananis, si non mentuntur licetæ ejus ad Suffrid. dom. nostrum; diserteque præferit Pall. secundus.
 7. *Impellitque, ut hominum ceteris & celebrationes, & esse, & à se obiri velit.* Sic Turnebus è mss. lo. s. neque aliter Langianus duo, Pal. sec. M. D. V. C. primæ cui, *ut hominum ceteris & celebrari inter se & sibi obiri velit.*, quod & secuti V. Clorius ac P. Manur. Palatins. mss. brannæ per mss. brevius; *impellitque hominum ceteris & celebrari inter se & obiri velit.*
 8. *Vere inquisitio.* Adnotat Goliel. in Langianis inveniri *anquisitio*.
 9. *Tum avemus aliquid videre, audire, addiscere.* Ita Lambinus neque aliter M. V. D. Cr. primæ enim editione, *audire, addiscere*, per V. Almarum Han de Vienna. mss. alii *addiscere*.
 10. *Ad beatè vivendum.* Haud secus Pal. M. Cr. V. D. C. codicesque Lamb. ni; non, ad beatè vivendum; ut præterit in primis temporibus excussit.
 11. *Humanaumque rerum cognitio.* Sic & Pall. & M. rectè, ut Suffridus noster jamdudum docuit Golielmus verò addit, *cognitionem* heic non tantum significat studium; sed & comparationem quom

quom

contemptio. Nec verò illa parva vis naturæ est, rationisque quod unum hoc animal sentit, *1* quid sit ordo, quid sit, quod deceat, in factis, dictisque qui modus. itaque eorum ipsorum, quæ ad spectu sentiantur, nullum aliud animal pulchritudinem, venustatem, convenientiam partium sentit, quam similitudinem naturæ, ratioque ab oculis ad animum transferens, multo etiam magis pulchritudinem, constantiam, ordinem in 2 consiliis, fastisque conservandum putat: caveretque ne quid indecorè, etiam minate faciat: tum in omnibus & opinionibus, & factis, ne quid libidinosè aut faciat aut cogitet, quibus ex rebus conflatur, & efficitur id, quod quæritur honestum: quod etiam in nobilitatum non sit, tamen honestum sit; quodque verè dicimus, etiam, si a nullo laudetur, natura esse laudabile. Formam quidem ipsam, Marce fili, 3 & tanquam faciem honesti vides: quæ si ocula cerneretur, mirabiles amores, (ut ait Plato) exciteret sapientia. Sed omne, quod honestum est, id quatuor partium oritur ex aliqua, aut enim in perspicua veritate, solertiaque versatur; aut in hominum societate tuenda, tribuendoque suum cuique & rerum contrarium fide, aut in animi excessu, atque invicti magnitudine, ac robore: aut in omnium, quæ sunt, quæque dicuntur, ordine, & modo, 4 in quo inest modestia, & temperantia. Quæ quatuor quamquam inter se colligata, atque 5 implicita sunt, tamen ex lingulis certis officiorum genera nascuntur, velut ex ea parte, quæ primò descripta est, in qua sapientiam & prudentiam ponimus, inest indagatio, atque inventio veritatis: ejusque virtutis hic munus est proprium. Ut enim quisque maxime perspicit, quid in re quaque verissimum sit, qui que acutissimè, & celerrimè potest 6 & videre, & explicare rationem, is prudentissimus, & sapientissimus titè haberi solet. quocirca huic, quasi maioria quam tractet, & in qua versetur, subjecta est veritas. Reliquis autem tribus virtutibus necessitates propositæ sunt ad eas res parandas, tuendasque, quibus actio vitæ continetur: ut & societas hominum, conjunctioque seruetur, & animi excellentia magnitudoque cum in augendis opibus, utilitatibusque & sibi, & suis comparandis, tum multo magis in his ipsis despiciendis eluceat. Ordo

autem, & constantia, & moderatio, & ea quæ sunt his similia, versatur in eo genere, ad quod adhibenda est actio quadam, non solum mentis agnatio. His enim rebus, quæ tractantur in vita, modum quemdam & ordinem adhibentes, honestatem & decus conferrebimus. Ex quatuor autem locis, in quos honesti naturam, vimque divimus, primus ille, qui in veritatis cognitione consistit, maxime naturam attingit humanam. OMNIS enim trahitur & ducimur ad cognitionis, & scientiæ cupiditatem: in qua excellere pulchrum putamus: 7 labi autem, errare, velere, decipi, & malum, & turpe ducimus. In hoc genere & naturali, & honesto, duo vitia vitanda sunt: unum, NIMIS INCOGNITA pro cognitis habere, hisque temere assentiri: quod vitium effugere qui vult, (omnis autem velle debent) adhibebit ad considerandas res & tempus & diligentiam. Alterum est vitium, quod quidam NIMIS magnum studium, multamque operam in res obscuras, atque difficiles conferunt, easdemque non necessarias: quibus vitis declinat quod in rebus honestis, & cognitione dignis, opera, curaque ponitur, id iure laudabitur: 8 ut in astrologia C. Sulpicium audivimus: in geometria Seip. Pompeium ipsi cognovimus: multos in dialectica, plures in iure civili, quæ omnes artes 9 in veritatis investigatione versantur: 10 cuius studio à rebus gerendis abduci, contra officium est. virtutis enim laus omnis in actione consistit, 11 à quatenus sæpe sit intermissio: multique dantur ad studia reditus: tum agitatio mentis, quæ nunquam acquiescit, 12 potest nos in studiis cognitionis, etiam sine opera nostra continere. OMNIS autem cogitatio, motusque animi aut in consiliis capiendis de rebus honestis, & pertinentibus ad bene, & beateque vivendum; aut in studiis scientiæ, cognitionisque versatur. 13 ac de primo quidem officii fonte diximus. De tribus autem reliquis latissimè patet ea ratio, quæ societas hominum inter ipsos, & vitæ quasi communitas continetur, cuius partes duæ sunt. Justitia, in qua virtutis splendor est maximus: ex qua boni viri nominantur: 14 & huic conjuncta beneficentia, quam eandem vel benignitatem, vel liberalitatem appellari licet. Sed justitiæ primum munus est, ut; 5 ne cui quis noceat, nisi

lacet.

quandam rerum humanarum, quæ permagna sit à viro magnanimo & forti: eandem enim sæpe magni faciendæ, sæpe despiciendæ sunt. Sic infra: *capessentibus autem Remph. u. hila minus quam Philosophu, hanc sive aut magis etiam, & magni scientia & despiciantia adhibenda est veram humanitatem.*

1. *Quid sit ordo, quid sit quod deceat in factis dictisque, qui modus.* Est à mss. M. F. V. D. E. C. neque est ter ferè primæ editiones. ac enim Pal. pr. quid sit quod deceat in factis dictisque qui modus sine illo, quid sit ordo quod rehat quidem in sec. sed 15, quid deceat, solum habet, exclusis sit quid, placeatque.

2. *In consiliis fastique consuetudinem.* Editio vetustior ac Pal. nec non M. F. D. *transferendam*, manifesta veritas, *conservanda*, inquit Gulielm.

3. *Et tanquam faciem.* Vetusta editio etiam tanquam faciem, quod placebat Gulielmo. Sic Carone: *Non modo est qui sunt nobis, sed etiam pariter: etiam autem, & infra hoc libro; non respuliam solum sed ignominiam, etiam calamitatem.* Facies heic pulchritudinem signat & venustatem; eic enim *1. 16. 200.* Terentius: *et faciem pulchram?* Virgilius: *quisque assere quendam Visa maru facies.*

4. *In quo inest modestia & temperantia.* Nihil cortius quam veram hujus loci scripturam habere. in Pal. pr. qui habet, *in quo inest modestia & temperantia*, quo quid forsus?

5. *Implicita sunt.* Pal. pr. & vetustior cum implicita, sed malebat Gulielmus cum Langianus & M. V. D. *implicita*, quomodo citat à Grammaticis reperitur in mss. aliis dudum rehatas est in Epistolice suis doctissimus Parthasius.

6. *Et videre & explicare rationem.* Pal. pr. *rationem. E* oratione, quod non displicet secund. videtur habere *rationem: eam.*

7. *Labi autem, errare, velere.* Gulielmus in eo putabat delendum illud *velere*: sed re amplius del berat sententiam mutavit, vulgoque alludi ad Rulorum vulgare dictum, *velere*.

8. *Ut in Astrologia C. Sulpicium audivimus.* Palat. sec. M. & V. *audivimus*, rectè: per versè enim hactenus accepit, locus non enim hoc dicitur sibi investigatum fuisse Sulpicium; sed sancto accepisse de ejus astrologia studio: quod sequentia liquido docent: reperendum ubique

domo *1. 16. 200.* posse optam. Est hic Sulpicius Gallus, qui bello Perfico lanx deliquit prædixit, de quo sæpe alibi; quem certe docentem audisse Cicero non potuit.

9. *In veritatis investigatione versantur.* M. V. D. Palat. prim. item Langianus, *investigantur*, neque in super habuerim. placebat quoque Gulielmo.

10. *Cuius studio à rebus gerendis.* Prima editio, Pal. M. L. E. F. D. hanc scripturam tuerentur, non vulgaram *agenam*.

11. *Quæ tamen sæpe sit intermissio.* Non libenter indulgeo conjecturæ; sed ut hoc insulam faciunt aliquot libri: veteri in quibus reperio, *et quæ tamen sit intermissio* sæpe legebam, *et quæ tamen sit intermissio* sæpe venulit in maxilar ouc à re militari ducta; in qua missioe honesta ad vitandos nostros sæpe ter facimus, itaque per huc in eadem metaphoras adjectis *multis & dantur ad studia reditus.* Hoc suspicabas eruditè judicet sic Gulielmus & verò Pal. nec non F. V. E. habet, *et intermissio* sæpe, quod & in editione principe. hanc tamen ac quæ everim suspitioni hinc amici nostræ, & longius petite, & positæ verborum mirè turro.

12. *Præter in studiis cogitationis.* Lambinus lib. 5, ut ait, omnibus invitit egit cogitationis; male, si quid judico. Studia aut sunt lectiois aut cogitationis. illa interruptit sæpe occupatio rerum agenda: in h. 5 nos condinet agitatio mentis perpetua, quæ & in mediis negotiis cogitatione sæpe respicitur ad studia litterarum, probant & sequentia: induci enim dicitur buctionem quandam eorum rerum de quibus cogitatur. Gulielmus.

13. *Ac de primo quidem officii fonte diximus.* Adlubecebat Gulielmo illud *Præter nos*: *Vitium facti diximus*: sed sic tamen nullum exemplar scriptum. Si conjecturæ quid liceret, mallem: *Ac de primo quidem officii fonte*, omnia dicitur, *diximus*. Pal. sec. habet *diximus*.

14. *Et huic conjuncta beneficentia.* Haud aliter Langianus ac Lambiniani; sicque etiam Pal. ac Gulielmi. M. F. V. D. *amotatque dicit*, ut *est* non ad beneficentiam pugnat verò pro analogia ista Gifaninus in Lucretio, ad *Dispositio*.

15. *Ne quis nocent nisi lacessitis injuria.* Vox postrema non est in Pal. prim. displicent acutiores: liber enim notæ est planè selectæ.

L. Asp

Accessit insuria; deinde ut communibus utatur, pro communibus, privatis uti. Sunt autem privata nulla, natura: sed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt: 1. aut victoria, ut qui bello potiti sunt, 2. aut iure pacatione, condicione, sorte. ex quo fit, ut ager Arpinas, Arpinatorum dicatur: Tusculanus, Tusculanorum. Similisque est privatarum possessionum descriptio ex quo, quia suum cuiusque sit: eorum, quae natura fuerint communia, quod cuique obrigit, id quisque teneat. 3. e quo si quis sibi appetet; violabit jus humanae societatis. Sed quoniam, (ut patet scriptum est a Platone) *Non nobis solum nascimur, utriusque nostris, & partem patriae vindicatis partem amicitiae*, (ut placet Stoicis) quae in terris gignuntur, ad usum hominum omnia creari, homines autem hominum causa esse generatos, 4. ut ipsi inter se, aliis alii proficere possent: in hoc naturam debemus ducem sequi, & communis utilitatis in medium afferre, & mutatione officiorum, dando, accipiendo, tum artibus tum opera, tum facultatibus devincire hominum inter homines societatem. **FUNDAMENTUM** est autem iustitiae fides: id est, dictorum, conventorumque constantia, & veritas, ex quo, quamquam hoc videbitur fortasse cupiam durius, tamen audeamus imitari Stoicos, qui studiosè exquirunt, unde verba sint ducta; credamusque *quae fiat, quod dicitur esse, appellatam fidem*. Sed **INIVRSITIA** genera duo sunt. 7. **ANIMUS** eorum, qui inferunt: alterum eorum, qui ab his, quibus inferunt, si possint, non propulsant injuriam. Nam qui **INIVRSITIA** impetum in quempiam facit, autem, aut aliqua perturbatione incitatur 7. in quibus manus afferre videtur socio qui autem non defendit, nec obstitit, si potest, iniuria, tam est in vitio, quam si parentis, aut patriam, aut locos deserat. Atque illa quidem iniuria, quae nocendi causa de industria inferuntur saepe a metu & proficiantur; cum is, qui nocere alteri cogitat, 9. timet, ne, nisi id fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. Maximam autem partem ad injuriam faciendam 10. aggrediuntur, ut asilipiantur ea, quae concupiverunt: in quo vitio latissime praet avaritia. Expetunt autem divitiarum cum ad usus vitae necessarios, tum ad petruendas voluptates. In quibus autem major est animus, in his pecuniae cupiditas spe-

At ad opes & ad gratificandi facultatem: ut nuper M. Crassus negabat, *ullam satum magnam pecuniam esse ei, qui in rep. princeps vellet esse*, 11. *cujus fructibus exercitum alere non possit*. 12. Delectant etiam magnifici apparatus, vitaque cultus cum elegantia, & copia: quibus rebus effectum est, 13. ut infinita pecuniae cupiditas esset. Nec vero rei familiaris amplificatio, nemini nocens, vituperanda: sed fugienda semper iniuria est. Maxime autem adducuntur plerique, ut eos iustitia capiat obliuio, cum in imperiorum, honorum, gloriae cupiditatem inciderunt. Quod enim apud Ennium,

Nulla sancta societas, nec filies regni est:

id latius patet, nam, quidquid ejusmodi est, in quo non possint plures excellere, in eo sit plerumque tanta contentio, ut difficillimum sit, sanctam servare societatem, 13. Declarata vitio id modo temeritas C. Caesaris, qui omnia iura divina, atque humana pervertit, 15. propter eum, quem sibi ipse opinionis errore finxerat, principatum. Est autem in hoc genere molestum, quod in maximis animis, splendidissimisque ingeniis plerumque existunt honoris, imperii, potentiae, gloriae cupiditates, quo magis cavendum est, ne quid in eo genere peccetur. Sed in omni iniustitia plerumque interest, utrum *perturbatione aliqua animi*, quae plerumque brevis est, & ad tempus, 16. an consulto & cogitato fiat iniuria. Leviora enim sunt, quae repente aliquo motu accidunt, quam ea, quae meditata, & preparata inferuntur. Ac de interenda quidem iniuria satis dictum est. Praetertitendae autem defensionis, deserendique officii plures solent esse causae. Nam, aut *inimicitias*, aut laborem, aut sumtus suscipere nolunt: aut etiam negligentia, pigritia, inertia; aut suis studiis quibusdam, occupationibusve sic impediuntur, ut eos, quos tutari debeant, desertos esse patiantur. 17. Itaque videndum est, ne non satis sit id, quod apud Platonem est in philosophos dictum: 18. quod in veri investigatione versentur, quodque ea, quae plerique vehementer expetunt, de quibus inter se digladiantur solent, contemnant, 19. & pro nihilo ducant, propterea justos esse. 20. Nam alterum iustitiae genus assequuntur inferenda ne cui noceant iniuria: in alterum incidunt. Discendi enim studio impediri, quos tueri debent, deserunt.

Mmm 3 Itaque

1. *Aut victoria, ut qui bello potiti sunt.* Victoria aut fieri est communibus, nam quibus belli impetu possumus, ea vi & jure victoriae possidemus. Est ergo haec, *bello potiti*, in bello occupare, & nobis v. n. dicitur: neque necesse, sententiae explicandae causa locum iniregram pervenire cum Lambino; in vitis praeterea libris omnibus quos ego antea viderint. Guelhelmus.

2. *Ant lege, patriam, conditionem, sortem.* Pulerit libere explicat Turnebus lib. xxviii. cap. 39. at Nannius lib. x. M. scellaneorum producit verba exemplaria, ubi inter reliquos modos *consuetudo*; sic: *ant lege, aut consuetudine, aut patriam.*

3. *E quo si quis sibi appetet.* Vulgati, *ex quo si quis sibi plus appetet*, sed illud *plus*, abest Pal. fac. M. & E. interpretandumque est quae eo videbitur quod quisque tenet, quod & Langio dicitur placuisse.

4. *Partem patriae vindicatis partem amicitiae.* Libros scriptos secutus sum quo ad omnes omnes illa, partem patriae (quod illi insarere, qui Platonis verbis attendunt non habent. Guelhelmus).

5. *Ut ipsi inter se, alii alii proficere possent.* Ita concinnius Pall. M. F. V. D. E. vulgati, *alii alii*; minus bene.

6. *Mutatio officiorum.* Mutatio officia, honeste dicitur, non item mutari: rectus ergo, ut in omnibus meis est; mutatio, quam mutatio, Lambini in Veneto. Gut. elm.

7. *Ut quis manus afferre videtur socio.* Vulgo; *violenter afferre*; sed verum incolatam. Ind. xi, auctoribus membranaceis Palatinis, item fide M. F. V. D. E. nitorque Suffridum nostrum testari eam d. Etionem, repertam in omnibus tam n. s. quam excusis habet eam liber excusis Moguntiae CCCCXXV. sed qui editus Romae CCCCXV. nullam exhibere vocabat illi us velligium.

8. *Prisipitantes, cum d. b. c. e.* Haud lectus Pall. M. F. V. D. & Fulvianus; non ut nuper vulgati, *ut enim*, nam ne posteriores quidem edd. verbum id praesentant.

9. *Tum non nisi id fecerit, &c.* Auribus longe suavius Palatinus praesentant *id non nisi fecerit*.

10. *Aggrediuntur, ut asilipiantur.* Antiquitas eufi verbo amplius *aggrediuntur, ut adip.* sed ejus nihil comparat in Pal. auctoribus, in M. F.

V. D. E. ideoque etiam delendum existimabat Guelhelmus.

11. *Cujus fructibus exercitum alere.* Redditi scilicet ut olim cuforum codicum: *revertit oves enim qui sua fructibus*, contra omnes M. F. & Langii & Guelhelmii & Palat. nostrum utrumque.

12. *Delectant etiam magnifici apparatus.* Longe hoc melius Pal. pr. M. F. & primae edd. quam enim recentiorum.

13. *Ut infinita pecuniae cupiditas esset.* Blanditur mihi admodum Ertordien. exemplar, in quo non habetur vox *pecunia*.

14. *Declarata vitio id modo temeritas C. Caesaris.* S. c. m. s. omnes ferè, ceterè edd. praeterea, *temeritas* placet Ma nuctio, repetitum etiam in n. s. ut inquit.

15. *Propter eum, quem sibi ipse.* D. etio postrema non est in Pal. pr. neque requiritur.

16. *An consulto & cogitato fiat iniuria.* M. F. D. V. & Pall. *egitata* Sic Horotius: *negigitur natum*; & ita mox *meditata* Guelhelmus.

17. *Itaque videndum est, ne non satis, &c.* Partum affectus & haec vim verbi Lamb. itaque reponit *videndum est*; rec. amantibus, ut ipsemet adjectis libris omnibus: & recte reclamantibus *videre*, vale: consistere & secum cogitare. Latio: *quam recte faciam, videre, ut speraret*. Ad Atticum: *sed videndum est, ne dissi aut adversarius parer esse non possit me*. Hoc libro non longe infra: *Quae propter & hac videnda sunt, & pecunia fugienda c. p. d. i. s. i. t. a. e. n. i. m. m. e. l. i. o. r. s. n. o. v. e. i. b. r. i. G. u. e. l. h. e. m. u. s.*

18. *Quod in veri investigatione.* Iterum Pal. p. item E. & D. *investigatione* ut supra.

19. *Pro nihilo ducant.* Palat. sec. M. E. F. V. editioque Romana anni LXVIII. praesent, quod male Guelhelmus, ut Terentianum S. e. I. x. l. i. o. *Honores perempti sunt qui pro nihilo praesent*, Pal. pr. & editio princeps Facchi, sicut pro altero.

20. *Nam alterum iustitiae genus assequuntur, inferenda ne cui noceant iniuria.* Sic Pall. & V. D. vulgati; *nam dum alterum, &c.* F. habet, in n. s. inferenda.

21. *In alterum incidunt.* *Incidere*, videtur esse hoc loco offenders, impingere. Guelhelmus.

Itaque eos ad remp. ne accessuros quidem putant, nisi coactos. æquius autem erat id voluntate fieri. nam hoc ipsum ita iustum est, quod recte fit, si est voluntarium. Sunt etiam, qui aut studio rei familiaris tacent, aut odio quodam hominum suum se negotium agere dicant, ne facere cuiquam videantur injuriam: 1 qui altero injuria genere vacantem alterum incurrunt. desunt enim viæ societatem, quia nihil conferunt in eam studii, nihil operæ, nihil facultatum. Quoniam igitur duobus generibus injuria propolitis, ad junximus causas utriusque generis, easque res ante constituimus, quibus iustitia continetur: facile, quod cuiusque temporis officium sit, poterimus, nisi nosmetipsos valde amabimus, judicare. Est enim difficultis cura rerum alienarum. quamquam Terentianus ille Chremes hominem nihil de se alienum putat. Sed magis ea percipimus, atque sentimus, quæ nobis ipsis aut prospera, aut adversa eveniunt, quam illa, quæ ceteris: quæ quasi longo intervallo interjecto videmus: aliter de illis, ac de nobis, judicamus. Quocirca bene præcipiunt, qui verant quidquam agere, quod dubites, æquum sit, an iniustum. Aequitas enim lucet ipsa per se: dubitatio cogitationem significat injuria. Sed incidunt sæpe tempora, cum ea, quæ maxime videntur digna esse iusto homine, eoque, quem virum bonum dicimus, commutatur, fiuntque contraria: 2 ut reddere depositum; promissum facere, quæque pertinent ad veritatem, & ad fidem, ea migrare interdum, & non servare, sit iustum. Refertur enim decet ad ea, quæ proposui in principio, fundamenta iustitiæ: primum, ut ne cui noceatur: deinde, ut communi utilitati serviat. ea cum tempore commutantur, commutatur officium; 3 & non semper est idem: potest enim accidere promissum aliquod, & conventum, ut id effici sit inutile vel ei, cui promissum sit, vel ei, qui promiserit. Nam si, ut in fabulis est, Neptunus, quod Theseo promiserat, non fecisset, Theseus filio Hippolyto non esset oratus. Ex tribus enim optatis ut scribitur, hoc erat tertium, quod de Hippolyti interitu iratus optavit: quo impetrato, in maximos luctus incidit. Næc præmissa igitur servanda sunt ea, quæ sunt iis quibus promiseris, inutilia: nec si plus noceant, quam illi prosint, cui promiseris. 4 Contra officium est, majus damnum anteponi minori: ut si constitueris te cuiquam advocatum in rem præsentem esse venturum, atque interim graviter ægrotare filius cœperit, non sit contra officium, non facere quod dixeris: magisque ille, cui promissum sit, ob officio discedat, si se desitutum queratur. Jam illis promissis standum

non esse, quis non videt, quæ coactus quis metu, quæ decipiens dolo promiserit? Quæ quidem pleraque jure patrio liberantur, nonnulla legibus. Existant etiam læpe injuria calumniam quadam, & nimis callida, sed in iustitia juris in perpetuum. Ex quo illud, SUMMAM INIURIAM INIURIA, factum est jam iratum sermone proverbium. Quo in genere etiam in rep. multe peccantur: ut ille, qui, scum triginta dierum essent cum hoste pæctæ induciæ, noctu populabatur agros, quod dierum essent pæctæ, non noctum induciæ. Nec nosser quidam probandus, si verum est, Q. Fabium Labconem, seu quem alium (nihil enim præter auditum habeo) arbitrum Nolani, & Neapolitanis 7 de finibus à senatu datum, cum ad locum venisset, cum utriusque partis locum, & ne cupidè quid ægerens, ne appetentur; atque ut regredi, quam progredi mallet. Id cum utriusque fecissent, aliquantum agri in medio relictum est. Itaque illorum finis, sicut ipsi dixerant, terminavit: in medio relicto quod erat, populo Rom. adjudicavit. decipere hoc quidem est, non iudicare, quocirca in omni re fugienda est talis solertia. Sunt autem quædam officia etiam adversus eos servanda, à quibus injuriam acciperis. EST ANIM UDESCENDI, & puniendi modus, atque haud scio, an satis sit, eum, qui læcesserit, injuriæ sax percutere: 5 ut & ipse ne quid tale posthac, & ceteris ad injuriam tardiores. Atque in rep. maxime observanda sunt jura belli. Nam cum sint duo genera decertandi: unum per disceptationem alterum per vim: cumque illud proprium sit hominis, hoc beluarum: confugiendum est ad posterius: si ut non licet superiore. Quæ sunt præcedenda quidem bella sunt ob eam causam, ut sine injuria in pace vivatur, pæctæ autem victoria, 10 conservandæ sunt, qui non crudeles in bello, non inanimates fuerunt: ut majores nostri Tusculanos, & quos, Volcos, Sabinos, Hernicos in civitatem etiam acceperunt: at Karthaginem, & Numantiam funditus suffulerunt, nollem Corinthum: 1 sed credo aliquid secutus, opportunitatem loci maxime, ne posset aliquid sententia, pæctæ, quæ nihil habitura sit invidiarum, semper est consulendum. 12 In quo si mihi esset obtemperatum, seti non optimam, at aliquam rem pæctæ, quæ nonnulla est, haberem. 13 Et cum in rep. quos vi deviceris, consulendum est, tum ii, qui, armis positis, ad imperatorum fidem confugint, quamvis murum aries percussorit, recipiendi sunt, in quo, tantopere apud nostros iustitia culta est, ut ii, qui civitates, aut nationes devictas bello in fidem recepissent, earum patroni essent, more majorum

1. Qui aliter injuria generi.) Vult, qui dum alter, quæ dictio abest Palatin. M. F. D. V. & editioni 1468. habetur tamen in omnium prima.

2. Ut reddere depositum, promissum facere &c.) Ausus sum reformare hunc locum, ad eam faciem quam ei optabant Langius, Suffridus, Gifanius: neque abibant in Pall. aliorumque plarum, quam quod præterea interponerent, *etiam fieri* &c. quod & expressit Victorius, placebatque Guilhelm. ego glossam marginalem arbitror. sequentia certe palam clamant, Tullium illo loco exemplum commutat: officii pæctæ nondum potuisse. consulatur Schortus nosser lib. 11. Nodor. Cic. cap. 12. item Horomauus lib. 11. Observ. c. 22.

3. Et non semper est idem.) Gul. elmius malebat, ut non semper sit idem, cum duobus libris Suffridi. ego nihil mutavi cum altera lectio firmaretur omnibus mss. ipsius, item Pal. pr. atque editionibus antiquioribus, nam secunda non semper est idem.

4. Contra officium est majus damnum anteponi minori.) Monuit Guilhelmus vocabulum damnum abesse M. V. D. E. placeet: dummodò istæ sic connectantur præcedentibus verbis, *cui promiseris, contra officium est majus anteponi verum cum Langius editione secunda publicavit, est majus non anteponi minori, sicque palam exister in Pal. pr. lectioni: magis æque evenit, una cum Guillemio.*

5. Nonus calida, sed mal. iusta.) Sic M. F. V. D. E. neque aliter Palatin. aut ead. primæ: non est mal. haud celo tamen lectorem an endatum esse in editioe principe omnium anni felicit. C. C. C. C. L. X. V. seu malitiosa male. nam si abist malitia, calliditas propria fore consulatur, ut annotat he. c. Guilhelmus.

6. Cum XXX. dierum essent cum hoste pæctæ induciæ.) Guilhelmii mss. &

Pall. induciæ factæ, unde suspicor, eam vocem interceptam, abieciendamque, certe cum paullo post sequatur iterum pæctæ, hinc locum iustum vix belle reator.

7. De finibus à Senatu datum.) Ita Pall. ed. quæ proxima à prima, nec non Guilhelmii M. V. D. F. sine voce agri, quæ in aliis adiecta non necessaria.

8. Ne capi de quid ægerens, ne appetentur.) Est ab Pall. M. & V. firmataque auctoritas Turcobi lib. XXVI. Adversariorum cap. 32. publicati: ne appetentur minus venuste.

9. Ut & ipse ne quid tale posthac, & ceteris, &c.) Sic mss. ead. scrip. quos secutus Lambinus & Aldus Nepos, neque aliter M. ant. Pall. item editio Romana princeps. solum Palatinus pr. transposuit, & ut ipse, quod placet: ut ne quid tale posthac, sit depr. caudi formula: sic illud apud Terentium: si unquam posthac occideris, quod & annotat Guilhelmus: adeantur annotationes Langui nostri publicati, posthac committat, & ceteris.

10. Conservandæ sunt qui non crudelis in bello, non inanimatus fuerunt.) Haud aliter mss. quos excussit Guilhelmus sine verbo *suus*: Palatin. pr. ad huc ab hinc: non innotat.

11. Sed credo aliquid secutus & opportunitatem, &c.) Sic mss. fore Gul. elmi. & Langi & Palatin. sec. nam pr. m. & ed. Romana prima aliquos leg. *illud*: veniebat in mentem aliud: sed non est necesse.

12. In quo si mihi esset obtemperatum.) Gul. elmius: motus fide m. M. delectum vix sit, tanquam inculcatum à ciciliis, veniebatque subintelligeretur, nimis calidè.

13. Et cum in rep. quos vi deviceris, &c.) Editio vetus *devictis*, inquit Guilhelm. at Pall. vi devictis.

um. Ac belli quidem equitas sanctissime feciali populi Romani per scripta est. Ex quo intelligi potest, nullum bellum esse iustum, nisi quod aut rebus repetitis geratur. aut denuciatum ante sit, & indictum. Pompilius, imperator, tenet hanc provinciam: in cuius exercitu Catonis filius tiro militabat. Cum autem Pompilio videretur, ut non dimittere legionem, Catonis quoque filium, qui in eadem legione militabat, dimisit. Sed cum amore pugnandi in exercitu remansisset, Cato ad Pompilium scripsit, ut, si eum pateretur in exercitu remanere, secundo eum obligaret militis sacramento: quia, priore amisso, iure cum hostibus pugnare non poterat. Adeo summa erat observatio in bello movendo. Marci quidem Cato- nis senis epistola est ad M. filium, in qua scripsit, se audisse, non missum factum esse a consule, cum in Macedonia Persio bello militasset. Monet, ut caveat, ne primum inerat, neque e- rit, nisi qui militem non sit, pugnare cum hoste. Equidem illud est in animo ad verum, quod qui proprio nomine perducit illic, i. hosti vocaretur, lenitate verbis tristitiam rei miti- gante. Hostis enim apud maiores nostros id dicebatur, quem non peregrinum dicimus: 2. in cand duodecim tabulis. **Aut status dies cum hoste itemque adversus hostem aeterna auctoritas.** Quid ad hanc pugnandam addi potest? cum quicquam bella geras, tunc noli nomine appellari? Quamquam id nomen du- tum jam est, ut vetulas, a peregrino enim jam recessit, & proprie in eo qui arma contra terret, remanet. Cum vero de imperio decedatur, 3. belloque quaeritur gloria, causas omnino libere tamen oportet easdem, quas dixi paulo ante iustas causas esse bellorum. Sed ea bella, quibus imperii gloria proposita est, minus acerbe gerenda sunt. 4. Ut cum civi aliter contendimus, si est inimicus aliter, si competitor: cum altero certamen honoris, & dignitatis est: cum altero captus, & famam: sic cum Celtiberis, cum Cambris bellum, ut cum inimicis geretur, uter esset, non uter imperaret: cum Latiniis Sabini, Samnitibus, Poenis, Pyrho de imperio dimicabatur. Poeni foedi fragi, crude- lis Hannibal, reliqui iustiores. 5. Pyrho quidem de capti- vis reddendis, illa praeclara:

*Non enim aurum pro se, nec mihi pretium dederunt,
Ferro, non auro totam cornam in urique.
Virtute experiamur, & hosti nul accipe dillum:*

*Eorundem me libertati parere certum est:
6. Nec cauponantes bellum, sed belligerantes;
Vosne vellet, an me regnare heri, quidve ferat fore,
7. Quorum virtuti belli fortuna periculi,
8. Dura, Lucina, doque, 9. volentibus cum magni diis.*

Regalis sane & digna Aecidarum genere sententia. At- que etiam si quid singuli temporibus adducti, hosti pro- mitterent, est in eo ipso fides conservanda: ut primo Puni- co bello Regulus captus a Poenis, cum de captivis commu- tandis Romam missus esset, jurassetque se rediturum: 10. primum, ut venit, captivos reddendos in senatu non censuit: deinde, 11. cum retineretur a propinquis, & ab amicis, ad supplicium redire maluit, quia fides hosti datam fallere. 12. Secundo autem Punico bello post Cannensem pugnam, quos decem Hannibal Romam adstratos misit iura- turando se redituros esse, nisi de reditu in, qui capti erant, impetrasset: eos omnes censores, quoad quique eorum vixit, qui perierant, in aratro relinquitur: nec minus, cum qui iurjurando fraude culpam inveniat. Cum enim Hannibali permissum exisset de castris, rediit paulo post, quod se oblitum nescio quid diceret. Deinde egressus e castris, iurjurando se solutum paratam: & erat verbum, re non erat 13. **SEMPER** autem in fide, quid senseris, non quid dixeris, cogitandum. Maximum autem exemplum est iustitia in hostem a majoribus nostris constitutum. Cum a Pyrho perfuga senatus est pollicitus, se venenum regi daturum, & eum necatum: senatus, & C. Fabricius perfugam Pyrho dedit. **TANE** hosti quadam, & potentia, & bellum ultra inferentis, interitum cum scelere approbavit. Ac de bellicis quidem officiis satis dictum est. Meminerimus autem, etiam adversus infimos iustitiam esse servandam. Est autem infima conditio, & fortuna servorum: quibus, non male praecipunt, qui ita iubent uti 14. ut mercenariis: operam exigendam, iusta praeben- da. Cum autem duobus modis, id est, aut vi, aut fraude fiat injuria: **fraus, quasi vulpecula: vi, leonis videtur** 15. utrumque homine alienissimum sed fraus odio digna maiore. Totius autem injuria: 16. **NULLA** capitalior est, quam eorum, qui tum, cum maxime fallunt, id est, ut viri boni esse videantur. De iustitia satis dictum est. Deinceps (ut erat propositum) 17. de beneficiis ac libertate dicatur: qua quidem nihil est naturae hominis accommodatius, sed habet multas cautiones. Videndum est enim primum

M m m 4 ne ob-

1. *Contra P. populo, &c.* Sic Pall. & edd. primae. *Populus*. M. D. ista de actum V. quod placuit Gul. elmo. textoque intuli Lamb. m. sic. ut Ling. om.

2. *Induciam*. (tabula) Sic edd. primae. sequiores in interposito verbo: *induciam* cum X. tab. Palatin. pr. indicant. hoc X. tabula. quod non adferret.

3. *Induciae quaeritur gloria.* Tunc gloria videtur inculcatum: maxime quia mox loquitur, *vi & viis imperii gloria prosequitur*. & ita esset ad exemplum Saludin. *vi & viis imperii* sed nihil limito: quamvis magis est ut libelli gatur de iure in quam de gloria Gul. e. u.

4. *Quem cum civi aliter contendimus, si est inimicus aliter, si competitor.* Ita ed. derat Lamb. & placet, sic et in erit ex membranis Augustinis Anonaxio.

5. *Pyrho quidem de capti vis reddendis illa praeclara: Non enim aurum pro se, nec mihi pretium dederunt, Ferro, non auro totam cornam in urique.* Sic M. F. item Pall. fortassis est V. Victorius, ali adjectore, *pro se non aurum dedit*. Non wood & in editione prima Moz. nec a publ. cata. *Ve* um quae et bos post non 3 Romae prodit praeterea *praeda a verba sunt*. Nec, quae diversimode ista prodigiosa.

6. *Nec cauponantes.* Palatin. pr. *Non caup.* quod placet, ut Romae os illo quatur, d. caque vox q. minime cauponatis, sed belligeratis & ne min. deder. & speret un. S. frid. emendatio fr. g. oreis, quam ot vortue Solem ferat neque & statim i. quaeque, ni v. dicitur, conculatur tamen.

7. *Quom cum civi aliter contendimus, si est inimicus aliter, si competitor.* Sic nulla littera minus Pall. & veu- ke. h. mox tamen G. hem esse in M. F. V. D. fortasse virtute belli ferat. ut p. cibaturque si referuntur vi. vortue f. vana: max me quod in mo m. led. g. h. loc. ante interjectum esse.

8. *Dura, Lucina, doque.* Vi dicitur non tunc Plauto Mollari a. Virgilius ob- hant. *lucida dicitur me illis abluere Thyfio.* vort. Guilielm.

9. *Volentibus cum magni diis.* Quod alii coniecerunt volentibus hui. id est, *ve* o. p. p. ad. h. non est Hoc enim modo sem- tu Lant. Prantus Perla. & sequere hanc me gna. vort. cum Diu volentibus.

Guilielmus.

10. *Primum ut venit, captivos reddendos in Senatu non censuit.* Auribus suavis influit lectio Palat. in pr. reddendos non esse, in Senatu censuit. Guilielmus adnotat, m. si. suos habere, in Senatu: unde suspicari quae posse commutandum, primum ut venit in Senatum, captivos reddendos non censuit.

11. *Cum retinetur a propinquis & ab amicis.* Vocula ab non est in edi- tione Romana pr. in. Palat. vort. prim. transposita, ab amicis & pro- pinquis: quod non displicet.

12. *Secundo autem Punico bello post Cannensem pugnam.* Haec sequentia omnia non comparent in Palat. aut primae edi. in quibus quae primum in exercitu nescio, comparent in Iudicium Camerani edit. obnotata anno C. 3. D. L. sed non in Ro- berti Stephani V. Etorian, producta duobus annis citius. Guilielmus annotavit, non extare in M. Fed. in Fabriciano codice idem de Par- ce. si suo prodidit Lang. us. iterantur ferre totidem verbis lib. III. ut fe- re lique: non esse auctores germana.

13. *Semper autem.* Retinet hanc scripturam Guilielmus, eiectione enim S. fridi, quod admiserat Lamb. nne.

14. *Ut mercenariis operam exigendam, iusta praebenda.* Haud aliter edd. pr. mte. item Palat. ac m. Guilielmus. *de reo dicitur.* Opera est quae per sing. los dies datur, a t. Paullus I. C. l. 20. de statul. heris. *Iusta* intel- lig. scilicet quae debentur. Haud dissimiliter Propertius, *serge & pe- jectus iusta praevit* Deu.

15. *Ut vulpecula hominis alienissimum.* ER A Pall. & Guilielmus: editi enim ut. *impe al. enim mun. et. hui. ut.*

16. *Nec capitalior est, quam eorum, qui tum, cum maxime fallunt, id est, ut viri boni esse videantur.* Sic Guilielmus, & m. si. nec aliter editio Romana prima, aut Palatinus pr. qui praeterea non agnoscit. particulum *non* & neque desideratur, e. ius. loco exiit in Pal. sec. tamen.

17. *De beneficiis ac libertate dicatur.* Ita vortus Pall. item M. F. aliorumque mem- brance: nec haec modo sed & sine huius cap. & alibi semper.

ne oblit benignitas; & iis ipse, quibus benignè videbitur fieri & ceteris: deinde, ne major benignitas sit, 1. quàm facultas: tum ut pro dignitate cuique tribuatur. Id enim est iustitia fundamentum, ad quam hæc referenda sunt omnia. Nam & qui gratificantur culpam, quod oblit illi, cui prodesse velle videantur, non benefici, neque liberales, sed perniciosi assentatores iudicandi sunt; & qui aliis nocent, ut in aios liberales sint, in eadem sunt iniustitia, ut si in suam rem aliena convellant. Sunt autem multi, & quidem cupidi splendoris & gloriæ, qui eripiunt aliis, quod aliis largiantur. Hicque arbitrantur lebeneficos 2. in suos amicos visumiri, si locupletent eos quacumque ratione. Id autem stantium abest officio, ut nihil magis officio possit esse contrarium. Videam ad id igitur, ut ea liberalitate utamur, quæ profit amicis, noceat nemini. Quare L. Sullæ, & C. Cæsaris pecuniarum translatio à iustis dominis ad alienos non debet liberalis videri. Nihil est enim liberale, quod non idem iustum. Alter erat locus cautionis, ne benignitas major esset, quàm facultates: quod, qui benigniores volunt esse, quàm res patitur, primum in eo peccant quod injuriosi sunt in proximos, quæ enim copias his & impeditari æquis est, & relinqui, eas transferunt ad alienos. Inest autem in tali liberalitate cupiditas plerumque rapiendi & auferendi per injuriam, ut ad largiendum suppetant copias. Videre etiam lice: plerosque non tam naturali liberalitate, quàm quædam gloria ductos, ut benefici videantur facere, multa, quæ proficisci ab ostentatione magis, quàm à voluntate videantur. Talis autem simulatio vanitati est conjunctior, quàm aut liberalitati, aut honestati. Tertium est propositum, ut in beneficiis delectus esse dignitatis in quo & mores ejus erunt spectandi, in quæ beneficium conferretur, & animus erga nos, & communitas, ac societas vitæ, & ad nostras utilitates officia antè collata; quæ ut concurrant omnia, optabile est fin minus, plures causas, majoresque, ponderis plus habebunt. Quoniam autem vivitur non cum perfectis hominibus, pleneque sapientibus, 7. sed cum iis, in quibus præclare agitur, si sunt simulacra virtutis: etiam hoc intelligendum puto, neminem omnino esse negligendum, in quo aliqua significatio virtutis appareat: colendum autem esse ita quemque maxime; ut quisque maxime his virtutibus lenioribus erit ornatus, modestia, temperantia, hæc ipsa, de qua jam multa dicta sunt, iustitia. Nam fortis animus, & magnus in homine non perfectio, nec sapiente, serventur plerumque est: si illæ virtutes, virum bonam videntur potius attingere. 9. Atque hæc in moribus. De benevolentia autem, quam quisque habeat erga nos, primum illud est in officio,

ut ei plurimum tribuanus, à quo plurimum diligimur; sed benevolentiam non adolecentulorum more, ardore quodam amoris, sed stabilitate potius, & constanti iudicemus. Sin erunt merita, ut non inaeunda, sed referenda sit gratia: major quædam cura adhibenda est. Nullum enim officium referenda gratia magis necessarium est. Quod si ea, quæ utendi acceperis, majore mensura, 10. si modò possis, jubet reddere Heliodorus: quidnam beneficio provocati facere debemus? ita imitari agros fertiles, qui multo plus afferunt, quàm acceperunt? Etenim si in eos, quos speramus nobis profuturos, non dubitamus officia contectere: quales in eos esse debemus, qui jam præferunt? Nam cum duo genera liberalitatis sint, unum dandi beneficium, alterum reddendi: demus, necne, in nostra potestate esse non reddere, virobono non licet, modò id facere possit sine injuria. Acceptorum autem beneficiorum sunt delectus habendi. Nec dubium quin maximo cuique plurimum debeatur. In quo tamen in primis, quo quisque animo, studio, benevolentia fecerit, ponderandum est. Multum enim faciunt multa temeritate, quædam sine iudicio, 12. vel morbo, in omnibus, vel repente quodam, quasi vento, impetu animi incitati: quæ beneficia egre magna non sunt habenda, atque ea, quæ iudicio, considerate, constantique declarata sunt. Si in collocando beneficio, & in referenda gratia si cetera paria sint, hoc maxime officii est, ut quisque maxime opus indigeat ita ei potissimum optulari: quod contra sit à perisique. 13. A quo enim plurimum sperant, etiam si ille his non eget, tamen ei potissimum inferunt.

16. Optima autem societas hominum, conjunctioque servabitur, si ut usque erit conjunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferetur. Sed quæ naturæ principia sunt communitalis, & societatis humanæ, repetendum altius videtur, est enim primum, quod reperitur in universi generis humani societate: ejus autem vinculum est, ratio, & oratio, quæ docendo, discendo, communicando, disceptando, iudicando, conciliat inter se homines, conjungitque naturali quædam societate. Neque ulla re longius ab illius amatura ferarum, in quibus inesse fortitudinem sæpe dicimus, ut in equis, in leonibus: iustitiam, a quitatem, bonitatem non dicimus. Sunt enim rationis, & orationis expertes. Ac laudissime quidem patens hominibus inter ipsos, omnibus, inter omnes, societas hæc est: in qua omnium rerum, quas ad communem hominum usum, natura genuit, & servanda communitas; ut quæ deturpata sunt legibus, & jure civili, hæc ita tenentur, sicut in constitutum: & quibus ipsis cetera sic obseventur, ut in Græcorum proverbio est: AMICORUM ESSA OMNIA COMMUNIA. Omnia

1. Quam facultates. Editi ferè faciunt: sed alteram visitur in M. F. D. E. ac Palatino.
 2. In iustis amicis. Habuerim vocem amicis pro spurâ.
 3. Tamquam abest officio. Sic M. F. D. item Longani, & quos excusit Lamb. abest ab officio. Pal. loc. tantum est ab officio.
 4. Quod non idem iustum. Idem hæc iustum, editi. verum ea vox non est in Pal. aut M. & E.
 5. Injurijs sunt in proximos. M. in proximo, illud autem usitatus, quod recte. neque tamen non & hoc modo locuti sunt Veteres. Ita de Rep. lib. vi. nollet: Injustiam esse & pietatis quæ cum magna in parentibus co-gressingit, tum in patri maxima est, ut enim illic pietas in propinquo, ita heic. pietas in proximo, quo afficiuntur proximi. Gulielm.
 6. Quæ proficisci ab ostentatione magis, quàm à voluntate videantur. Sic vinnes mss. Gulielmianis sic Pall. vulgari enim, quæ videntur ab ostentatione magis quàm à voluntate proficisci. Ioffices mss. dixisse, quæ ab ostentatione magis quàm à voluntate.
 7. Sed cum his in quibus præclare agitur si sunt simulacra virtutis. Haud aliter M. P. C. item Palat. pr. nisi quod si amplius, sed ex eum, & quod non displicet. aliter odd. si sunt Lambinus si injuri repoluit, ex mss. suis, uti quidem jactat. Palatini sec. legus sed cum civibus: præclare agitur si sunt, & c.
 8. Illæ virtutes bonum virum videntur potius attingere. Sic Lambiniani, neque abeant Pall. aut Gulielm. codd. qui ipse præterez annotavit M. restituit bonum virum. unde et supcrio est, & glossamate adjectum verbum attingere; aut legendam, videntur propius attingere.

9. Atque hæc in moribus. Vulgati posteriori in mss. hinc residerentur; sed præteredd. pricas & mss. Pall. M. F. D. ne addam et am Lambinianos.
 10. Si modò possis. Gulielmianis maluit possis, è Manut. anonora veterum loquendi formulâ.
 11. Amicitiam agere, & c. Est non modò à Lambiniani libris omnibus sed & Pall. M. F. D. item editioe Romanâ prima: nam Morgagnina, ut & alia sequ. an non imitari agere.
 12. Vel morbo. Vulgati, vel modo: sed alterum illud longè verites, eruitque Gulielmianis è M. D. C. affirmatque etiam Ales Nepos inventum à se in tribus mss. retrahendum autem putabat ante Aldum ferè natum Anemæcius fide codicis Augustani: neque aliter quoque Pal. sec. morbo autem est animi vitium in veteratum, ita ut velli difficile sit: quales in prodigis opum profuturum. Cicero in Verrem: vno nunc ad istius quædam videtur ipse appellat fudum, ut ante ipsa morbum & infamiam, ut Sicuti Latreianum. E. Seneca ceteris malum opponit iudicio: videntur modo Animo veritones: nostram cum auctorem.
 13. A quo enim plurimum sperant, & c. Sic omnes scripti antiquosque publicati, recentissimi tamen omiserunt litteram illam primam.
 14. Civitatem in unum: generis humani societate. Tamen abest M. non male. ita beneficiis ceteris dicimus: Gulielmianis.
 15. Si sit constitutum: è quibus ipsa cetera, & c. Gulielmianis malebat: conjunctum hæc leges; constitutumque ipsa cetera, & c.

Omnia autem communia hominum videntur ea, & quae sunt generis eius: quod ab Ennio positum in una re, & transferri in multas potest.

3. Homo qui erranti comiter monstrat viam; Quasi lumen de suo lumine accendat, faciat; Nihilominus ipsi luceat, cum illi accenderit.

Una ex re laus praecipitur, ut, quidquid sine detrimento possit commodari, id & tribuatur vel ignoto. Ex quo sunt illa communia, 5. Non prohibere aquam profluentem: Patriam ignem capere, si quis velit; Consilium prope delibenter dare; quae sunt iis utilia, qui accipiunt, aut non molesta. Quae & his utendum est & semper aliquid ad communem utilitatem afferendam. Sed quoniam copia parva singularum sunt: eorum autem, qui his egant, infinita est multitudo: vulgaris liberalitas referenda est ad illum Ennii finem, Nihilominus ipsi lucrari: ut facultas sit, qua in nostros simus liberales. Graedus autem plures sunt societatis hominum. Ut enim & ab infinita illa descendatur, propior est ejusdem gentis, nationis, linguae: qua maxime homines conjunguntur; 7. interitus eorum est, ejusdem esse civitatis. Multa enim sunt civilitas inter se communia: forum, fana, porticus, vicia, leges, iura; iudicia, iustitiae, consuetudines praeterea, & familiaritates, 8. multaeque cum multis rebus, rationesque contrariae. Arctior vero collegatio est societatis propinquorum, ab illa enim insensata societate humani generis in exiguum, angustumque concluditur. 9. nam cum sit hoc natura communis animantium, 10. ut habeant libidinem procreandi, prima societas in ipso conjugio est: proxima in liberis: 11. deinde una domus, communi omnia. Id autem est principium urbis, & quasi seminarium reip. Sequuntur statim conjunctiones: post consobrinorum, sobrinorumque: qui cum una domo jam capti non possint, in alias domos, tanquam in colonias exeunt, sequuntur connubia, & affinitates: ex quibus etiam plures propinqui. Quae propagatio, & soboles, origo est rerum publicarum. Sanguinis autem conjunctio, & benevolentis vincit homines caritate. Magnus est enim, eadem habere monumenta majorum, iisdem uti sacris, sepulcra habere communi. Sed omnium societatum nulla praestantior est, 13. nulla firmitior, quam cum viri boni, moribus similes, sunt familiaritate

conjuncti. Illud enim honestum, quod sepe dicimus, etiam si in alio cernimus, tamen nos movet, 13. atque illi, in quo id inesse videtur, amicos facit. Et quamquam omnium virtus, & nos ad se allicit, faciatque ut eos diligamus, in quibus ipsa inesse videatur. 15. tamen iustitia & liberalitas id maxime efficit: nihil autem est amabilius, nec copulativum, quam morum similitudo bonorum. In quibus enim eadem studia sunt, eademque voluntates: in his fit, ut aequè quisque altero delectetur, ac seipso: efficiturque, id, quod Pythagoras vult in amicitia, 16. ut unus fiat ex pluribus. Magna etiam illa communitas est, quae conficitur ex beneficiis 17. ultra citro, datis acceptis: quae & mutua, & gratitudo sunt, inter quos ea sunt, firma devincuntur societate. Sed cum omnia ratione, animoque iustitiae, omnium societatum 18. nulla est gravior, nulla carior, quam ea, quae cum rep. est unicuique nostrum; cari sunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares: sed omnes omnium caritates patria una complexa est: pro qua quis bonus debet mortem oppetere, si ei sit profuturus? Quo est detestabilior istorum immanitas, qui lacera runt omni scelere patriam, & in ea funditus delenda occupati & sunt, & fuerunt. Sed si contentio quaedam, & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum officii, principes sunt, patria & parentes, quorum beneficiis maxime obligati sumus: proximi, liberi, totaque domus, quae spectat in nos solos, neque aliud ullum potest habere 19. perfugium: deinceps bene convenientes propinqui, quibuscum etiam communis plerumque fortuna est. Quamobrem necessaria praesidia vitae debentur iis maxime, quos ante dixi: vita autem, victusque communis, consilia, sermones, cohortationes, consolationes, interdum etiam oburgationes 20. in amicitia vigent maxime: estque ea jucundissima amicitia, quam similitudo morum conjugavit. Sed in his omnibus officiis tribuendis videandum erit, quid cuique maxime peccasse sit, & quid quisque nobiscum, vel sine nobis aut possit consequi, aut non possit. Ita non iidem erunt necessitudinum gradus, qui temporum; suntque officia, quae aliis magis, quam aliis debeantur: ut vicinum civitatis adjuveris 21. in truci periculis, quam aut fratrem, aut familiarem, at, si iis in iudicio sit, propinquum potius, & amicum, quam vicinum defendetis. Haec igitur, & talia, circumspicienda sunt.

M m m 5

1. Quasi lumen de suo lumine accendat, faciat; Nihilominus ipsi luceat, cum illi accenderit. Non est idem ut posterius vulgari alterum haec in omni bus manibus & edd. praestitit. 2. Transferri in multas. Sic enim ante saeculum editi & Pall. & F. D. om. pro multis ut heri nate editiones. Lambinus productis in permutat quod & in M. 3. Homo qui erranti. Ita Pall. nec non M. F. V. D. omisso, ut, quod praeposuit ab alio. Gulielmus in alt. Dico qui erranti. 4. Tribuatur vel ignoto. Illud est, quod hodie comparat in plerisque edd. non agnoscit Pall. non Faut Langian, sed nec editio Romana in qua, vel etiam, postea. 5. Non prohibere aquam profluentem. Scilicet haurire, inquit Gulielmus: etiam V. Gortii, neque secus mss. etiam Palatin. primis editionibus tamen lib. IX. Symplicius exemplaria laudat in quibus, aqua fontis, quod placitum Aldo Nepoti; neque profecto concepiendum est: exhibetque etiam in M. habetque Pal. sec. 6. Ab insensata illa descendatur. Est & Pall. M. F. D. & Langian. scilicet primis edd. ubi quippe, ab illa descendatur insensata. 7. Interitus eorum est, ejusdem esse civitatis. Ita Langius, & defendit recte post magis placet aliorum librorum scriptura interitus, intelligit se esse. Gulielmus. Et vero cum illud interitus referat in aliquo Manutianis, et alioque; sed ut deinde publicetur tantum, tamen etiam ejusdem civitatis sic enim omnino editio Romana oratione c. CCCCLXVIII. nisi quod ipsa quoque interitus. 8. Multaeque cum multis rebus, etc. Pall. Lil. F. D. multi quae cum multis rebus, quod in editionem suam admisit Lambinus, neque vituperari meretur. 9. Nam cum sit hoc natura communis animantium. Sic Pall. sec. M. F. D. ubi neque sentit sine voce omnium, & quae passim additur. Palatinus noster proterandus, meo iudicio, nam cum sit hoc communis natura animantium. 10. Ut habeant libidinem procreandi. Libidinem in re ponunt bona; in mali libidinem. 11. Dico de una domo, communis omnia; F. dicitur enim sunt totae neque

aliter editio Romana prima: malum tamen quod testat in Pal. pr. dicitur, & emendata omnia. 12. Nulla similitudo, quam cum viri boni motione similes sunt familiaritate conjungunt. Sufficere mihi, nulla similitudo, quam viri boni motibus similes abjectis ceteris omnibus. 13. Siquis illi in quo id inesse videtur. Votula id non est in Pal. pr. neque ea haec opus. Editio Romana princeps solum modo agnoscit, atque illi quo videtur inesse, recte & reformato quo in qua. 14. Ad se allicit faciatque. Cum sic quoque repererit in duobus suis Suidas noster Petreus, sequi ipsam libet, cum ita quoque exstat in Palat. pr. editionibusque primis, Mogantina, Romana, ceterisque, sequi maluit, aliter satitque. 15. In hac ita liber alter ad maxime efficit. Fortem si deleatur illa, id, & efficit, tanquam glossatoris notitiam. 16. Ut unus fiat ex pluribus. Praeposuerim Palatini primi exemplaris scripturam unum. 17. Ut unus fiat ex pluribus. Ita Liquid scriptor libet, neque aliter divinat Langius. Donatus ad hoc Terentii: passule ut mihi una domus et abiens praesertim patet. Proverbiale est, abiens praesertim: ut in sum deservam, ut in cetera, & cetera hujusmodi; & fanda infanda quae in istis vix videri. Gulielmus. 18. Nulla gravior, nulla carior. Vulg. gratior, sed altera lectio conspicitur in editione Romana prima in M. F. D. I. ac Langianis; deincepsque Pal. sec. 19. Perfugium. Pall. & F. item edd. prima profugium nec aliter Victorius impressit; neque video cur non debeat recipi. 20. In amicitia vigent maxime: estque ea jucundissima. Sic vett. edd. & mss. omnes, nisi quod Palatinus praebit vox maxime. Gulielmus monuit in Hircorip. ano correctum ab eadem manu, in amicitia vigent: maxime est ea jucundissima, idque amplectitur, vulgat. nuper in amicitia. 21. In fructibus percipiendum. Sic edd. omnes vett. & mss. sic Pall. M. F. D. deinceps maluerunt frugibiles.

unaque versatur: ita ferre, ut nihil à statu naturæ discendas, nihil à dignitate sapientis, robusti animi est, magaque constantia. Non est autem contentanctum, qui metu non frangatur, cum in auge cupiditate: nec, qui in victum se à labore praestiterit, vici à voluptate. Quamobrem & hæc videnda; & pecunie fugienda cupiditas: nihil enim ea tam angusti animi, tamque parvi, quam amare divitias: nihil honestius, magnificentiusque, quam pecuniam contemnere, si non habeas: si habeas, ad beneficentiam, liberalitatemque conferre. Cavenda est etiam gloria cupiditas, ut supra dixi. Eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio. Nec verò imperia expedienda, & potius aut non accipienda interdum, aut deponenda nonnquam in. Vacandum autem est omni animi perturbationi, tam cupiditate, & metu, tum etiam agitudine, & voluptate animi & iracundia; ut tranquillitas & securitas adit, quæ affert cum constantiam, tum etiam dignitatem. Multi autem & sunt, & fuerunt, qui eam, quam dico, tranquillitatem expetentes, à negotiis publicis se removerint, ad otiosaque perlegerint. In his & nobilissimi philosophi, longequè principes, & quidam homines severi & graves, nec populi, nec principum mores ferre poterunt: vis, quæque nonnulli in agris, delectari se sua familiariter. His idem propositum fuit, quod regibus, ut ne qua re egerent, ne cui parerent, libertate uterentur, & cuius propriam est, sic vivere, ut velis. Quare, cum hoc commune sit potentis cupidorum cum iis, quod dixi, otiosis: sicut se adipisci id posse arbitrantur, si opes magnas habeant: alii, si contenti sint & suo, & parvo in quo neutrorum omnino contentiunda est sententia: sed & facillior, & minor, & minus aliis gravis aut molesta vita est otiosorum: fructuosior autem hominum generi, & ad gloriam, amplitudinemque aptior eorum, qui se ad remp. & ad res magnas gerendas accommodaverunt. Quapropter & his solis concedendum sit, remp. non expeditibus, qui & excellenti ingenio, doctrinæ se se dederunt: & iis, qui sui validitudo imbecillitate, ut aliqua graviore causa impediti, à repub. recesserunt, cum ejus administranda potestatem eis laudemque concederet. Quibus autem talis nulla est causa, si de picere se dicant ea, quæ plerique aliter, imperia, & magistratus, iis non modo non laudis, verum etiam vitio vandum puto. Quotam iudicium in eo, quod gloriam contemnant, & pro nihilo putent, difficile factu est non probare: sed videntur labores, & molestas, sicut offensivam, tum repulsam, quasi quamdam ignominiam timere & infamiam. Sunt enim, qui in rebus contrariis parum sibi consent: voluptatem severil-

simè contemnant, in dolore sint molliores: gloriam negligant, si angantur infamia: atque ea quidem non satis constantiter. Sed iis, qui habent à natura adjuvencia rerum gerendarum, abjecta omni constantione, & adipiscendi magistratus, & gerenda resp. est, nec enim aliter aut regi civitas, aut declarari animi magnitudo potest. Capessentibus autem temp. nihilo minus, quam philosophis, haud scio an magis etiam, magnificentia, & despicienti adhibenda sit rerum humanarum quam sæpe dico, & tranquillitas animi, atque securitas: si quidem hec anxii futuri sunt, & cum gravitate, constantique victuri. Quæ eo facilliora sunt philosophis, quo minus multa putent in eorum vita, qua fortuna teriat, & quo minus multis rebus egent: & quia, si quid adversi eveniat, tam graviter cadere non possunt. Quocirca non sine causa majores motus animorum concitantur, & majoraque efficienda, remp. gerentibus, quam quietis quo magis his & magnitudo animi est adhibenda, & vacuitas ab angoribus. Ad rem gerendam autem qui accedit, caveat, ne id modò consideret, quam illares honesta sit: sed etiam, ut habeat efficiendi facultatem, in quo ipso considerandum est, ne aut temerè desperet, propter ignaviam: aut nimis confidat, propter cupiditatem. In omnibus autem negotiis, prius, quam aggrediate, adhibenda est præparatio diligens.

22. Sed cum plerique arbitrentur res bellicas majores esse, quam urbanas: minuenda est hæc opinio. multi enim bella sæpe quaesierunt propter gloriæ cupiditatem: atque id in magnis animis, ingeniiisque plerumque contingit: eoque magis, si sunt ad rem militarem apti, & cupidi bellicorum gerendorum. Verè autem si volumus judicare, multas res existere urbanæ majores, clarioreque, quam bellicæ. Quamvis enim Themistocles jure laudetur, & sit ejus nomen, quam Solonis, illustrius, citeturque Salamis clarissima testis victoriæ, quæ anteponatur consilio Solonis, quo primùm constituit Areopagitas: non minus præclarum hoc, quam illud, judicandum est. illud enim lemèl profuit: hoc semper proderit civitati: hoc consilio leges Atheniensium hoc majorum instituta servantur. Et Themistocles quidem nihil dixerit, in quo ipse Areopagum adjuverit: rat ille adjuvit Themistoclem. Est enim bellum gestum consilio lenatus ejus, qui à Solone erat constitutus. Licet eadem de Pausania, Lyandroque dicere: 12 quorum rebus gestis quamquam imperium Lacedæmonis putatur, tamen ne minima quidem ex parte Lycurgi legibus, & disciplinæ conferendi sunt. Quinctiam ob has ipsas causas: 13 & parentiores habuerunt exercitus, & fortiores. Nihil quidem neque pueris nobis, M. Scavrus C. Mario, neque cum

1. Quamvis & hæc videnda, etc. Sic M. P. D. item Palat. vulgo est, sui vitanda.
 2. Ad beneficentiam] Ita & hoc loco Palatin. & M. F. probatque Guelmianus.
 3. Ad ipsius autem accipienda interdum, aut repugnanda nonnquam.] Brevis Romana editio præcipue, ut patitur non accipienda, aut deponenda nonnquam M. reliquæ in eod. solumque excludit vocem postremam, sed hæcque, aut non deponenda, quod nescio cui. Politico salvia movet.
 4. Removerint ad otiosaque perlegerint.] Fland aliter Pal. pr. & Guelmianus M. P. V. D. C. editioque Romana princeps & Victoriana alii molite, removerint, & perlegerint. Pal. præterea, i. e. perlegerint.
 5. Nec populi que principum mores ferre poterunt.] Guelmianus ejectionem voce, subicit ab Langianorum cod. præterea, ego utrumque potius removerint, tanquam à seculo immisignorat ferre valeat ferre.
 6. Excellenti ingenio, doctrinæ se se dederunt.] Sic in omnibus edd. relictis, etiam Victorii atque Aldi nepotis, sequiores interjecere otio doctrinæque.
 7. Quibus autem talis nulla est causa.] M. F. & impressi xvi majoris, & causa tunc est causa. Plautus Mercatore; sic causa vici: exigitur maius.
 8. Tam efficiendum tam repulsam.] M. F. item Curtionis in nec non Palat. & repulsamque probat Guelmianus, tanquam quatuor potius causas, labores, molestas, offensivas, repulsas; quæ multos

decererent ab adeundis magistratibus.
 9. Ad ipsius autem accipienda, etc.] Ita concorditer vet. edd. & Palat. utroque est M. Guelmianus; sine verbo sunt.
 10. Majoraque efficienda.] Palat. ut & M. atque F. efficienda. Guelmianus ibat ex C. & D. majoraque efficienda: nam sollicitudo major urget resp. administratos, quam privatatum rerum curiosos, ut quæ conantur exitu operato concludantur sic ille.
 11. Ad illud adjuvit Themistoclem.] Sic prima editio Mogontia nascitur Romana, anni M. C. C. LXVI. neque recedit Palat. in noster si quod voce adjuvit in F. D. C. at ille verum esse adjuvit Th.
 12. Quorum rebus gestis quamquam imperium Lacedæmonis putatur.] Ita rectum arbitror, delecta voce que vulgares libros obediit: delatam quæquam neque invenio in M. aut D. & suis abesse, permulto didimus meminere. Putatur & eximie est. In Verrem V. si deus sic C. C. C. cupidinem illum putasset. Ita hæc, imperii Spartani magnitudo est maior rebus gestis Lyandr. & Paulan. Famil. Epist. 15. Neque hominum me impellat: et velle putare. Toront. Adephis: Nam dicitur laudi putat, si filium esse reperit? Sallustius Catilin. de Cethego: Maxime hunc esse visum putatur: ita M. Guelmian. habetque sibi quoque faventes Palatin. nosti os.
 13. Et parentiores habuerunt exercitus.] Est Palat. ut & M. F. D. Guelmianus; præterea editio Victorii. al. & maluerunt paratior: ex hisdem membranis rorsum statim feci parvi enim sunt, & probatque & Turnebo lib. XXVI. cap. 38.

cum verfaremur in rep. Qu. Catulus Cn. Pompeio cedere videbatur. Parvi enim sunt foris arma, nisi est consilium domi. Nec plus Africanus, singularis & vir. & imperator, in excidenda Numantia resp. profuit, quam eodem tempore F. Nafica privatus, cum Ti. Gracchum interemit: quamquam hæc quidem res non solum ex domestica est ratione: 1 attingit etiam bellicam, quoniam est consilio urbano, sine exercitu. Illud autem optimum est, 2 in quo me invadi solere ab improbis, & invidis audio:

Cedat arma toga, 3 concedat laurea lingua.

Ut enim alios omittam, nobis temp. gubernantibus, nonne toga arma cessare? neque enim in repub. periculum fuit gravius unquam, 4 nec majus odium. Ita consiliis, diligentibusq; nostra celeriter de manibus audacissimorum civium delapsa arma ipsa ceciderunt. Quæ res igitur gesta unquam in bello tanti qui triumphus conferendus? Licet enim, Maice filii, apud te gloriari, ad quem & hereditas hujus gloriæ, & factorum imitatio pertinet. Mihi quidem certe vir abundans bellicis laudibus Cn. Pompejus multis audientibus, hoc tribuit, ut diceret, frustra se triumphum seorsum deportatum fuisse, nisi mox in temp. beneficio, ubi triumpharet, esset habiturus. Sant ergo domestica fortitudines non inferiores militibus: in quibus plus etiam, quam in his, operæ, studique ponendum est. OMNINO illud hopestum, quod ex animo excelso, magnificoque quærimus, animi efficitur, non corporis viribus. Exerendum tamen corpus, & ita afficiendum est, ut obedire consilio, rationique possit in exsequendis negotiis, & in labore tolerando. Honestum autem id, quod exquirimus, totum est positum in animi cura, & cogitatione: in quo non minorem utilitatem afferunt, qui rogati resp. præsumunt, quam qui bellum gerunt. Itaque eorum consilio saepe aut non sumptis, aut confecta bella sunt, nonnumquam etiam illata ut M. Catonis bellum tertium Punicum: in quo etiam morui valuit auctoritas. Quate expectanda quidem magis est decetendi ratio quam decet audiri fortitudo sed cavendum, ne id bellandi magis fuga, quam utilitatis ratione faciamus. Bellum autem ita suscipiatur, ut nihil aliud, nisi pax qua sita videatur. 5 FORTIS vero & constantis est, non perturbari in rebus asperis, nec tumultuantem de gradu deseri, ut dicitur; 6 sed præsentis animi uti consilio, nec à ratione discedere: quæquam cogitatione futura, 7 & ali quanto ante constituere, quid accidere possit in utramque partem: & quid agendum sit, cum quid evenerit; nec

committere, ut aliquando disendum sit. Non eutarant. 8 Hæc sunt opera magni animi, & excelsi, & prudentia, consilioque identis. Temere autem in acie veritari, & manu cum hoste confingere, immane quiddam, & beluarum simile est. 9 sed cum tempus, necessitasque postulat, decernendum manu est, & mors servituti, turpitudinique anteponenda. De evitendis autem, diripiendique urbibus, 10 valde considerandum est. NE QUID TEMERANE QUID CRUDELIBER, idque est vitii magnam mi, rebus agitata, punire fontis: multitudinem conservare: in omni fortuna, recta, atque honesta retinere. Ut enim sunt, quemadmodum supra dixi, qui urbanis rebus bellicis antepont: sic reperies multos, quibus pericalota & calida consilia 11 quietis cogitationibus & splendida & majora videantur. Numquam omnino pericaloti fuga committendum est, ut imbelles, timidique videamur, sed lugendum etiam illud ne offeramus nos pericaloti sine causa: quo nihil potest esse stultius. Quapropter IN AD BONDIS pericalotis consuetudo imitanda medicorum est, 12 qui leviter ægotantes leviter curant: gravioribus autem morbis pericalotiosas curationes, & incipitis adhibere coguntur. Quate in tranquillo tempore tam ad versam optare, dementis est: subvenire autem tempestati quavis ratione, sapientis: eoque magis, si plus adipiscere te explicata boni, quam ad dubitata mali. Pericalotose autem rerum actiones partim his sunt, qui eas suscipiunt, partim rep. Itemque alii de vita, alii de gloria, & benevolentia civium in discrimen vocantur. Promtiores igitur debemus esse ad nostra pericalota, quam ad communia, dimicareque paratius de honore, & gloria, quam de ceteris commodis. Inveni autem multos sunt, qui non modo pecuniam, sed vitam etiam profundero pro patris parati essent: iidem gloria jacturam ne minimam quidem facere vellent, ne rep. quidem postulant: ut Callierstidas, qui cum Lacedæmoniorum dux fuisset Peloponnesiaco bello, multa que fecisset egregie; venit ad extremum omnia, cum consilio non paruit eorum, qui classem ab Argivis removendam, nec cum Atheniensibus dimicandum putabant. Quibus ille respondit, Lacedæmonios, classe illa amissa, aliam parare posse: se fugere sine suo dedecore non posse. 13 Atque hæc quidem Lacedæmonios plaga medicis: illa pestifera, qua cum Cleombrotus, invidiam timens, temere cum Epaminonda conflixisset, Lacedæmoniorum opes contraxerunt. Quanto QU. Maximus melius? de quo Ennius:

14 Unus homo nobis cunctando restituit rem.
15 Non penetrat enim rumores ante salutem.

Ergo

1. Attingit etiam bellicam. Haud alteri dem libri quaque; neque ab editio Romana princeps: scilicet quod est Victorius, nisi quod per potior est, sed al. 2. edd. attingit enim & bellicam.
2. In quod invadi solere ab improbis. Est ab eodem mss. nostris aliorumque; quibus proxime accedunt primus vulgati, qui in quo invadi, nam denuncipet, in quo me invadi.
3. Concedat laurea lingua. Haud aliter Palat. pr. cosigue avorum ego. Duo tamen mss. quibus usus Guilielmus & Palat. sec. volebant laurea laudi, quod & probare videbatur: tanquam huc faceret: illud pro Cn. Plancio cap. 27. Ita se quam habeo laudem, &c. in cap. 13. Bruti: At vero extra Græc. am magna dicendi studia fuerit, maximeque hinc laudi habuit honores &c. Et quidem illud laudi invenit etiam in suis Turnebus, sed plures sunt, sed plura; qui, quæque militans pro altera lectione.
4. Nec majus est. Revocavit hanc lectionem primus Paulus Manutius, firmaturque Palat. sec. M. F. C. prius legebatur nullo id. nec sentio, idem.
5. Fortis vero & constantis, &c. Approbavi conjecturam Suffridi notari, quod illud enim, quod eadem recte monuit: idque convincunt sequentia, & omnes membranz Langii. Guilielmus, restat tamen in Palat.
6. Sed præsentis animi uti consilio. M. F. D. E. item Palat. editioque Romana cum unquam prima sed præsentis animi uti consilio, quod & in con-textum re. ep. Lambinus; ex libroque al. oquin in editioe Victoriana; quoniam in aliquot suis mss. Aldus nepos; qui tamen ad hunc lectione. alteri.
7. Et ali quanto ante constituere. Omnes mss. aliquando, ut videntur glossæ ejus quod loquitur, ante Guilielm.

8. Hæc sunt opera magni animi & excelsi. Svarius in hunc auribus magni & excelsi animi, quomodo est in Palat. prim.
9. Sed cum tempus necessitateque postulat. Vulgati tempus est; verum præter Palat. & M. atque F. editioesque ultimæ originis; neque aliter Victoriana ejusque traditio.
10. Valde considerandum est, ne quid temere, ne quid crudeliter. Sic Palat. sic M. F. D. ejecto primùm voce illud, deinde fac. da quo postremo, temere libris in vecto, dudum conquectus fuit Janus Parrhasius in Quæstis per epistoliam.
11. Quietis, cogitationibus & splendidioribus &c. Ita Palat. pr. nisi quod is transposita copula, quietis & cogitationibus splendidioribus. Editio Romana prima ut & Palat. sec. habet, & quietis & cogitationibus splendidioribus, quod cum & offendifferit in M. F. D. Guilielmus, eidem placuit; sic tamen ut præponeret: Lambini lectionem, quietis & cogitationibus; ut hoc opponeret: calidus quemadmodum pericaloti sit quietis.
12. Qui leviter ægotantes leviter curant. Sic Palat. pr. & M. D. item editio Victoriana, & Lambini. alie enim leviter.
13. Atque hæc quidem Lacedæmonios plaga medicis. Exclui vocem suis: quod non ex Rar. in Palatin. aut M. F. D. C. qui quatuor postremi quod habent, de Lacedæmonios, Guilielmus de Lacedæmonios: ut autem fuit delecto, tanquam ve ba illa bina initio oræ adjecta à Rudolfo, librari. postea retulissent in textum.
14. Unus homo nobis. Sic primæ edd. sic Palat. & M. alii tamen lib. 5, nisi quibus, male tamensii & Macrobbium audias, & haud paululo maiorem teitem, T. L. vum h. st. lib. xxx. cap. 20.
15. Non penetrat enim rumores. O. l. Langii & Pal. & M. F. D. Non enim penetrat, legebat Guilielmus, non enim penetrat, veteres quippe em dixit: sic quod nos enim enunciamus.

Regis postque, magis que viri nunc gloria clarat.

Quod genus peccandi vitandum est etiam in rebus urbanis. Sunt enim qui quod sentiant, et si optimum sit, tamen invidia metu non audent dicere. Omnino qui reipub. praefatos sunt, duo Platonis praecepta teneant: Unum, ut civitatem civium sit tuentur, i ut quaevisque agunt, ad eam referant, obliis commodorum suorum: alterum, ut totum corpus resp. curent: ut, dum partem aliquam tuentur, reliqua deserant. Ut enim tutela, sic procuratio resp. ad utilitatem eorum, qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissa est, gerenda est. Qui autem patri civium consulunt, partem negligunt, rem perniciosissimam in civitatem inducunt, scilicet factionem, atque discordiam: ex quo evenit, ut alii populares, alii studiosi optimi cuiusque videantur, pauci universorum. Hinc apud Athenienses magna discordia: in nostra rep. non solum seditiones, sed pestifera etiam bella civilia: quae gravis, & fortis civis, & in rebus dignus principatu fugiet, atque oderit: tradetque se totum resp. ne, ne opes, aut potentiam contestata ut: totaque eam sic tuebitur, ut omnibus consulet. Nec vero criminibus fallis in odium aut invidiam quemquam vorabit: omninoque ita iustitiae, honestatisque adhaeret, ut, dum ea conservet, 4 quamvis graviter offendant, moremque oppretat potius quam deserat illa, quae dicitur, Miserrima est omnino ambitio, honorumque contentio: de qua praclare apud eundem est Platonem scribitur: facere eos, qui inter se contendunt, inter potius resp. administraret, ut si nauta certarent, quis eorum potissimum gubernaret. Idemque praecipit, ut eos adversarios excusentur, 5 qui arma contra ferant: non eos, qui suo iudicio nec tempus, velint: qualis fuit inter P. Africanum, & Q. Metellum sine acerbitate dissentio. Nec vero audiendi, qui graviter irascendum inimicis putabunt, idque magnanimum, & fortis viri esse contebunt. Nihil enim laudabilius, nihil magno, & praclato viro dignius placabilitate, atque clementia. In liberis vero populis, & in iuris aequalitate exercenda, etiam est facilitas, & altitudo animi, quae dicitur, ne, si irascamur aut intempestive accedentibus, 7 aut impudenter rogantibus, in morositate inutilem, & odiosam incidamus. Et tamen ita probanda est mansuetudo, atque clementia, ut adhibeatur, resp. causa, severitas, sine qua administrari civitas non potest. Omnis autem & animadversio, & castigatio, contumelia vacare debet: ad ejus, qui punit, loquens, aut verbis castigat, sed ad resp. utilitatem referri. Cavendum est etiam, ne maior poena, quam culpa sit: & ne iudicem de causis alii plebentur, alii ne appellentur quidem. Prohibenda autem maxime est ira in puniendo. nunquam enim, iustus qui accedit ad poenam, in medio civitatem illam tenebit, quae est inter nimium & parum; quae placet Peripateticis: & recte placet, modo ne laudat, ut in concupiscentiam, & dicerent utiliter a natura datam. Illa vero omnibus in rebus repudianda est: OPTANDUM QUAE UTI, qui praesunt resp. legum similes sunt, quae ad puniendum non iracundia, sed aequitate deponitur.

Atque etiam in rebus prosperis, & ad voluntatem nostram fluentibus, superbiam, fastidium, arrogantiamque magno opere fugiamus: nam ut adversas res, sic secundas immoderate ferre, levitatis est: praclaraque est aequalitas in omni vita, & idem semper vultus, eademque frons, ut de Socrate, item de C. Laelio accepimus. Philippum quidem Macedonum regem, rebus gestis, & gloria superatum a filio: facilitate & humanitate video superiorem fuisse. Itaque alter semper magnus, alter sepe turpissimus fuit: ut recte praecipere videantur, qui monent, ut quanto superiores sumus, tanto nos geramus summissius. Panetius quidem Africanum auditorem, & familiarem suum solitum ait dicere, ut equos propter crebras contentiones pracliorum ferocitate exultantibus, domitoribus tradere soleant, ut his faciliore possint uti: sic homines secundis rebus effrenatos, & ubique praudentes, tanquam in equum rationis, & doctrinae duci oportere, sicut perpicere rerum humanarum imbecillitatem, varietatemque fortunae. Atque ETIAM IN SECUNDISSIMIS rebus maxime est vitandum consilio amicorum, huiusque maior etiam, quam ante tribuenda auctoritas. iisdemque temporibus cavendum est, ut ne assentatoribus patefaciamus aureis, nec adulari nos sinamus: in quo falli facile est. TALIBUS enim nos esse putamus, ut iure laudemur, ex quo nascuntur innumerabilia peccata, cum homines inflati opinionibus, turpiter iridentur, & in maximis versantur erroribus. Sed haec quidem haec tenent. Illud autem sic est iudicandum, maxime geri res, & maximi animi abis, qui resp. regant, quod earum administratio latissime pateat ad plurimosque pertineat. Esse autem magni animi, & fuisse multos etiam in vita otiosa, qui aut investigarent, aut conarentur magna quaedam, seque suarum rerum finibus continerent: aut interjecti inter philosophos, & eos, qui resp. administrarent, delectarentur re sua familiari, non eam quidem omni ratione exaggerantes, neque excludentes ab ejus usus suos: potiusque de amicis impatientes, & resp. si quando usus esset, quae primum bene parata sit, nullo neque turpi quaestu neque odio: ortum quam plurimis, modo dignis, se utilem praebet: deinde augeatur retione, diligentia, parsimonia: nec libidini potius luxuriaque, quam liberalitati & beneficentiae pateat. Haec praescripta servantem licet magnifice, graviter, animoseque vivere, atque etiam simpliciter, fideliter, vitaeque hominum amice. Sequitur, ut de una reliqua parte honestatis dicendum sit: in qua veracundia, & quasi quidam ornatus vitae, temperantia, & modestia omnisque sedatio perturbationum animi, & rerum modus cernitur. Hoc loco continetur id, quod dicitur Latine decorum potest: Graece, enim εὐπρέπεια dicitur. Huius vis ea est, ut ab honesto non queat separari. Nam QUOD DECET, honestum est: & quod honestum est, decet. Qualis autem differentia sit honesti, & decori, facillime intelligi, quam explanari potest. quidquid est enim, quod decet, id tum apparet, cum integra est honestas. Itaque non solum in hac parte honestatis, de qua hoc loco differendum est, sed etiam in tribus superioribus quid decet.

1. Ubi quaevisque agunt, ad eam referant. Sic in illis, omnia, non quidquid. 2. Hinc apud Arist. magna invidia. 3. Add. deant alii ora, quod non est in membranis Palat. aut M. F. D. imo ne quidem in editioe Romana prima. 4. Ut dum ea conservent. Est ab iisdem libris, vulgati enim eam. 5. Quamvis graviter offendant, moremque oppretat. Pall. non habent editionem, quo ipso alius sentio, idcirco eorum sententia. 6. Qui arma contra ferant. Libet M. conferant, non male: sed illo modo alibi loquitur. Gulelmus. 7. Irascendum inimicis putabunt. Et eff. crastibus. Revocavi lectioem Victorii, quae dicitur, & in Romana anni cccc lxxxviii tom Palat. prim. & M. F. D. E. sequentes inveteres, patens, & cetera. Palat. praesent. potest, & cetera. 8. Impudenter rogantibus. Haud aliter Victorii, Aldi nepotici Lamberti editio, restatque in Palatina & M. F. praeposere alii imprudentes.

8. Praecepta ex obliis contentione pracliorum. Vereor ne sub his verbis alius locat occultus, nam Palat. secund. eorum, plerumque pracliorum. 9. Ut perpicere rerum humanarum. Hic id eule exemplat praesentem. 10. Ne assentatoribus patefaciamus aureis, nec adulari nos sinamus. F. assentatoribus, non male, si accederet praeterea aliorum eorum, auctoritas, ceterum dispicant: orti solutiois homines, num. ut adulari nos sinamus, habet i potius pro interpretatione verborum praecedentium, certe Palatini, secund. habet, ut adulari. 11. Et beneficentiae pateat. Verores libri plerique omnes praesentem quod plane genui non est, parent enim opes virtutibus aut virtutis, cum hominum admittere sunt, & quidam veluti apparitores. Probat tamen quod vulgatur ea quae sequuntur libro 11. nec in referenda beneque in praesentem omnibus. Gulelmus.

ceat, apparet. nam & ratione uti, atque oratione prudenter; & agere quod agas, considerate: omnique in te quid sit veri, videre; & tueri decet; contraque falli, errare, labi, decipi tam dedecet, quam delirare, & mente esse captum & *justa* omnia, decora sunt in iusta contra, ut turpia, sic indecora. Similis est ratio fortitudinis. quod enim viriliter, animoque magno sit, id dignum viro, & decorum videtur: quod contra, id ut turpe, sic indecorum. Quare pertinet quidem ad omnem honestatem hoc, quod dico, decorum: & ita pertinet, ut non recondita quadam ratione cernatur, sed sit in promptu. est enim quiddam, idque intelligitur in omni virtute, quod deceat quod cogitatione magis a virtute potest, quam re separari. Ut *vanus* & s, & pulcritudo corporis fecerit non potest a valetudine: sic hoc, de quo loquimur, decorum, totum illud quidem est cum virtute confusum: sed mente, & cogitatione distinguitur. Est autem ejus descriptio duplex. nam & generale quoddam decorum intelligimus, quod in omni honestate versatur: & aliud huic subiectum quod pertinet ad singulas partes honestatis. Atque illud superius sic fere definitur solet. *Decorum* id esse, quod constantem sit hominis excellentiam, in eo, in quo natura ejus a reliquis animantibus differat. Quae autem pars subiecta generi est, eam sic definiunt, ut id decorum esse velint, quod ita naturae consentaneum sit, ut in eo moderatio, & temperantia appareat cum specie quadam liberali. 1. Hae ita intelligi, existimare possumus ex eo decoro, 2. quod Poetae sequuntur de quo alio loco plura distolent. Sed tam servare illud potestas dietimus, quod deceat, cum id, quod quaque persona dignum est, & sit, & dicitur. ut, si *Aeacus*, aut *Minos* deceat.

Oderit dum mutuant: aut,

3. *Natu sepulchro ipse est parens:*

indecorum videretur: quod eos fuisse justos accepimus. at *Atrio* dicente, plausus excitantur. est enim digna persona oratio. Sed poetae quid quemque decet ex persona judicabunt. nobis autem personam imposuit ipsa natura, magna cum excellentia, praestantiaque animantium reliquorum. Quocirca poetae in magna varietate personarum, etiam vitiosis quid conveniat, & quid deceat, videbunt: nobis autem cum a natura constantia, moderationis temperantiae, verecundiae partes datae sint: cumque eadem natura doceat non negligere, quemadmodum nos adversus homines geramus: efficitur, ut & illud, quod ad omnem honestatem pertinet, decorum, quam late fufum sit, appareat: & hoc, quod spectatur in unoquoque genere virtutis. Ut enim pulcritudo corporis apta compositione membrorum movet oculos, & delectat hoc ipso, quod inter se omnes partes cum quodam lepore consentiunt: sic hoc decorum, quod elucet in vita, movet approbationem eorum quibus cum vivitur, ordine, & constantia, & moderatione dictorum omnium, atque factorum. Adhibenda est igitur quaedam reverentia adversus homines, & optimi cuiusque, & reliquorum: nam negligere quid de se quisque sentiat, non solum arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti. Est au-

tem quod differat, in hominum ratione habenda, inter justitiam, & verecundiam. Justitiae partes sunt, non violare homines: Verecundiae, non offendere: in quo maxime perspicitur vis decori. His igitur expositis, quale sit id, quod deceat dietimus, intellectum pato. Officium autem, quod ab eo dicitur, hanc primam habet viam, quae deducit ad convenientiam, conservationemque naturae: quam si sequemur ducem, numquam aberrabimus, si sequemurque & id, quod acutum, & perspicax natura est: & id, quod ad hominum conlocationem accommodatum: & id, quod vehemens atque forte. Sed maxima vis decori in hac inest parte de qua disputamus. neque enim solum corporis, qui ad naturam apti sunt, sed multo etiam magis, animi motus probandi: qui item ad naturam accommodati sunt. Duplex est enim vis animorum atque naturae: una pars in appetitu polita est, quae est *appetitio* Graece, quae hominem huc, & illuc rapit: altera in ratione, quae docet, & explanat, & quid faciendum, fugiendumque sit ita fit 7 ut ratio praestet, appetitus vero obtemperet. Omnis autem actio vacare debet temeritate, & negligentia: nec vero agere quidquam, cuius non possit casum probabilem reddere. Hae est enim fere descriptio officii. Efficiendum autem est, ut appetitus rationi obediant, eamque neque praecurrant, nec propter pigritiam, aut ignaviam deleant: duntaxat tranquilli, atque omni perturbatione animi careant. Ex quo elucebit omnis constantia, omnique moderatio, nam qui appetitus longius evagantur, & tanquam exultantes sine cupiendo, sine fugiendo, non satis a ratione retinentur, hi sine dubio finem, & modum transeunt. relinquunt enim, & abijciunt obedientiam, nec rationi parent, cui sunt subiecti lege naturae: a quibus non modo animi perturbantur, sed etiam corpora. Licet etiam ipsa cernere iustorum, aut eorum, qui aut libidine aliqua, aut metu commoti sunt: aut voluptate nimis gestunt quorum omnium vulsus, voces, motus, statusque mutantur. Ex quibus illud intelligitur (ut ad officii formam revertamur) appetitus omnem contrahendus, sed andosque excitandamque animadversionem, & diligentiam, ut ne quid temere, ac fortuito, inconsiderate, negligenterque agamus. *Nequaquam* generari a natura sumus, ut ad ludum, & jocum facti esse videamur: sed ad severitatem potius, & ad quaedam studia graviora, atque maiora. Ludo autem & joco, ut illo quidem licet: sed sicut somno, & quietibus ceteris, tum cum gravibus, lenisque rebus satis fecerimus. Ipsaque genus jocandi non profulum, nec immodicum, sed ingenuum & facetum esse debet. Ut enim, *puerum* non omnem ludendi licentiam damus, sed eam, quae ad honestis actionibus non sit aliena: sic in ipso joco aliquid probringenti lumen eluceat. Duplex omnino est jocandi genus: unum illiberale, petulans, flagitiosum, obscenum, alterum, elegans, urbanum, ingeniosum, facetum, quo genere non modo *Plautus* noster, & *Atticorum* antiqua comedia, sed etiam *philosophorum* *Socraticorum* libri referti sunt, multaque multorum facte dicta: ut ea quae a *seneca* *Carone* collecta sunt, 12. quae vocantur *de officiis* *liberis*.
Facit.

1. *Hae ita intelligi ex similitudine possunt.* Ita o. l. vet. & recte. *Philosophicum* enim est illud intelligi, quod est mentis agitatione comprehendend. vulgati, *intellectus*: *Philosophicus* possunt ex similitudine. *Gulhelm.*

2. *Quod praestitit natura.* Palat. n. pr. exferuntur.

3. *Natu sepulchro ipse est parens.* Sic edd. vet. ec. sic mss. omnes. *folium* *Palatinus* habet: *sepulchro ipse est*. *pollertus* & *vulgati* *Natu sepulchro ipse parens.*

4. *Quae sunt quae sunt.* Palat. n. pr. exferuntur.

5. *Ad hominum consuetudinem.* Ita *Lanbiani* & *F. D.* neque aliter *Palat.* secundu. & quodam *vetulsi* c. si placuitque etiam *V. Ctor.* prima edit. o. *consuetudinem* secunda *consuetudinem*. *Palat.* pr. m. servat *secundum*, quod & in *oleris* que editis.

6. *Quod fugiendum fugiendumque sit.* *F. quod fugiendum.* *Palat.* n. pr. m. *faciendum* pr.

7. *Ut ratio praestitit appetitus obtemperet.* Haud aliter *M. F. D.* item *Palat.* sed primus *prae* *terea* habet, & *appetitus obtemperet.* *vn. pg.* *appetitus*

verè obtemperet.

8. *Quoniam vulsus, voces, motus, statusque mutantur.* *Fabr.* codex intellet: *voces, gestus, motus.* at *Palatinus* prim. ne quidem habet: illud *motus.*

9. *Ut illis quidem licet.* Est a *vet.* edd. & mss. *M. F.* item *Palat.* *ceris* *quoque*: *potest* *us* *enim* *illud.*

10. *Sumus & quibus ceteris.* *S. c. Palat.* & *M. F.* & omnes *Suffridi.* quare induci: *verbum quietibus* non sum *ausus.* quod tamen si quis fecerit: *Langii* *librum* *restitutum* & *judicium* *secutus.* *melibente* *fecerit.* *Gulhelmus.*

11. *Sic in ipso joco aliquid probringenti eluceat.* *Aufus* sum *ej* *cere* *voculam* *lumen*, quae in omnibus *palat.* edd. quod *prior* *ver* *decem* *habere* *aliquid*, quod & est in *M. & F.* esse *lumen* a *glossa* *difer* *e* *indicat* *Palatinus* *prim.* in quo est *inter* *lineas.*

12. *Quae vocantur apphithogmata.* Sic *primae* *edd.* *numero* *tres*, sic *M. D. F.* & *Palat.* non *dicuntur*, ut *vulgati.*

Facilis igitur est distinctio ingenui & illiberalis joci. alter est, si tempore sit, 1 ac remisso animo, humane dignus: alter ne libero quidem, si rerum turpidi non adhibetur verborum obcoenitas. Ludendi etiam est quidam *modus* retinendus, 2 ut ne nimis omnia profundamus, elatique voluptate in aliquam turpitudinem delabamur. Suppeditant autem & campus noster, & studia venandi, honesta exempla ludendi. Sed pertinet ad omnem officii quaestionem, semper in promptu habere quantum natura hominis peccatibus, 3 reliquisque beluis antecedit. Illz nihil sentiunt, nisi voluptatem, ad eamque feruntur omni impetu: non minus autem mens discendo alitur, & cogitando, semper aliquid aut acquirit, aut agit, videndique, & audiendi delectatione docitur. Quinetiam si quis est paulo ad voluptates propensior, modo ne sit ex pecudum genere, (sunt enim quidam homines non re sed nomine) sed si quis est paulo erectior, quamvis voluptate capiatur, 4 occultat, & dissimulat appetitum voluptatis, propter verecundiam. ex quo intelligitur, corporis voluptatem non satis esse dignam hominis praesentia, eamque contemni, & rejici oportere, sin sit quispiam, qui aliquid tribuat voluptati, diligenter ei tenendum esse ejus fruendae modum. 5 Ita que visus, cultusque corporis, & ad valetudinem referantur, & ad vires, non ad voluptatem, atque etiam si considerare volumus, quae sit in natura excellentia, & dignitas; intelligimus, quam sit turpe, dissuere luxuria, & delicate ac moliter vivere: quamque honestum, parce continenter, severè, sobriè. Intelligendum est etiam, duobus quasi nos à natura indutos esse personis: quarum una est communis, ex eo, quod omnes, participes sumus rationis, praesentiaque ejus, qua antecellimus bestiis: à quo omne honestum, decorumque trahitur. & ea quae rationi veniendi officii exquiruntur: altera autem, quae propriè singularis est tributa. Ut enim in corporibus magnae dissimilitudines sunt, alios enim videmus velocitate ad cursum, alios viribus ad luctandum valere: itemque in fortissimis dignitate inesse, aliis venustatem) sic in animis existunt etiam majores varietates. Erat in L. Crasso, & in L. Philippo multus lepos: major etiam magisque de industria in C. Caesare, Lucii filio. At iisdem temporibus in M. Scuro, & in M. Druso adolescente, singularis severitas:

in C. Laelio multa hilaritas: in ejus familiari Scipione ambitio major, vita tristior. De Graecis autem, dulcem, & facetum, festivique sermonis, atque in omni oratione simulatorem, 7 quem *εἰργασ* Graeci nominaverunt, Societatem accepimus: contra, ythagotam, & Periclem, summam auctoritatem consecutos, sine ulla hilaritate. Callidum Hannibalem, ex Pœnorum; ex nostris ducibus Q. Maximum accepimus: facile celare, tacere, dissimulare, insidiari, utrapere hostium consilia. In quo genere Graeci Themistoclem, & Phœream Jasonem ceteris anteposunt, in primisque versatum & callidum factum Solonis; qui, quo & turior vita ejus esset, & plus aliquando reip. prodesset. 8 *ἔφατο* se simulavit. Sunt his alii multum dispares, simplices, & aperti: qui nihil ex occulto, 9 nihil ex insidiis agendum putant, veritatis cultores, fraudis inimici: itemque alii, qui quidvis perpetiantur, cuius deserant, dum, quod velint, consequantur: ut Sullam, & M. Crassum videbamus. quo in genere versutissimum, & patientissimum Lacedaemonium Lysandrum accepimus, contraque Callicratidam, qui praefectus classi proximus post Lysandrum fuit. Itemque in sermonibus 10 alium quemque, quamvis praepotens sit, 11 scicere, ut unus de multis esse videatur. quod in Catulo, & in patre, & in filio: 11 idemque in Q. Mutio Mancina vidimus. Audivi ex majoribus natu hoc idem fuisse in P. Scipione Nafica: contraque patrem ejus, illum, qui T. Gracchi conatus perditos vindicavit, nullam comitatem habuisse sermonis: 12 ne Xenocratem quidem, severissimum philosophorum, ob eamque rem ipsam magnum, clarumque fuisse. Innumerae aliae dissimilitudines sunt naturae, morumque, minime tamen vituperandorum. 13 Admodum autem tenenda sunt sua cuique, non vitiosa 14 sed tamen propria, quo facilius decorum illud, quod quaerimus, retineatur. sic enim est facientium, ut contra universam naturam contendamus: ea tamen conservata 15 propria naturam, sequamur: ut, etiam si sint alia graviora, atque meliora, tamen nos studia nostra, natura regula metiamur; 16 neque enim attinet repugnare naturae, nec quidquam sequi, quod assequi nequeamus. Ex quo magis emergit, quale sit decorum illud, ideoque quia nihil decet 17 *ἠδιστα* (ut ajunt) *Μινερτα*; id est, advertente, & repugnante natura. Omnino si quidquam est decorum,

1. *Artemis autem, hominis dignus: alter ne libero quidem.* Ita prima est tem Pal. & M. F. recentiores enim in vocibus transpositos, *libera* & *tem* aliter arbitrio quidem, quod sequuntur Eambinus, Aldi nepos, alioque; non etiam V. Gorius aut Gel. em.
 2. *Ut utem omnia profundamus.* Retinent hanc scripturam Gul. elmius: codi. scripti; neque aliter Palatin. videntur castigatorem Langi: ac Suffridi a addaturque locus Ciceronis pro Caelio, pro capitis: nam Gulielmus propendet in Langi, animo profundamus.
 3. *Reliquisque beluis antecedit.* Sic & Palat. nec non M. F. D. editioque Romana princeps al. & bestia, nonnulli etiam antecedit. quod improbatum Gul. elm. o., addaturque versum Titinni. *Vidit ambitio: utriusque vidit antecedit.*
 4. *Quibus & dissimulat appetitum voluptatis.* Cum non agnoscat M. vultum voluptatis, sic picot & alterum appetitum, scilicet quod esse adfirmat. Gulielmus contentus fuerat abjecisse vocem ultimum.
 5. *Itaque visus cultusque corporis.* Sic Palatin: nam M. *fructus vultusque*, quod amplectitur Gulielmus quemadmodum dicitur *fructus*, *visus* *fructus*.
 6. *Ad virtutem referantur.* Palat. referantur. M. E. D. referant.
 7. *Quem εἰργασ Graeci nominaverunt.* Postrema d. etio non est in Pal. prim. & v. deuter abesse posse. annoravit Gulielm. non esse in Ba. illicano has voces quatuor, potaque esse posse à gl. ssemace.
 8. *ἔφατο (simulavit).* Pal. prim. non habet pronomen *se*, neque eo utitur.
 9. *Nihil ex insidiis agendum.* Sic Pal. prim. verum edd. *priscæ*; item M. F. D. Pal. sec. *de insidiis*; probabatur Gulielm.
 10. *Ut alium quemque quidem.* Ita omnes Langi. & M. & F. sine vocabulo *videmus*. neque aiter editio Romana prima; ut & secund. Palatin. nam primus positione diversa, *quemque alium quamvis*. & v.

10. *Illud videmus esse à manu correctorum.* indicat editio Mogontina anni CCCCXXV. in qua, ejus loco est, *alium quemque accepimus*. aut enim seq. edd. *alium quidem videmus*. examinanda sibi: octoq. aut priore auct. licet, in ed. Romano. principe, extare non *semper*, sed *itaque*.
 11. *Itaque in Q. Mutio Mancina.* Sic M. F. D. neque recedunt Pal. quam quod pr. m. exhibeat Q. Mutio Mancina. à qua scriptura minimum abest edd. priores, in quibus Q. Mutio Mancina, *Nonantius* nam posteriores, Q. Mutio Mancina, *Nonantius*. v. deatur Tornedi s. libro XX. IX. cap. 39.
 12. *Ne Xenocratem quidem.* Est à Palat. prim. item F. & D. neque d. vertit ed. Romana prima, quam quod adjecta licet, nec, posteriores nec non Xenocratem.
 13. *Admodum autem tenenda.* Sic Palat. sic M. F. D. neque aliter aliquot mss. Lambini non tenenda, quod est quod dem in editionum prima, sed non in secunda.
 14. *Sed tamen propria.* Non aliter Palat. aut Gulielmii, qui conjic. tamen, sed *tamen propria*. Aldus nepos, v. vexit *tamen*, quod & in primis edd. omnibus, placueratque Suffrido.
 15. *Propria naturam sequamur.* In libris scriptis, *nostram*, sed scriptura quodam compend. o.; explicatur et brarii naturam, male. Enam glossema videtur *propria* sed non m. h. anim. tantum et dolere autem, sic Gulielm. us. & v. ed. Palat. nostr. habent: nunc *stram sequamur propria*; non *propria* *nostram sequamur*.
 16. *Neque enim assequi nequeatur natura.* M. atque unde m. h. l. i. p. cio incidit, scripsit M. Tollum: *Ad quod enim assequi nequeatur natura; ut quicquam sequi quod assequi nequeat.*
 17. *ἠδιστα, ut ajunt, Μινερτα.* Non conspiciuntur in M. v. a. j. m. ceter. mss. locant post *Μινερτα*, etiam Palatin. aded. ut v. de. ut ext. eptorum: *priscæ* in eum in exen. plati Romano anni CCCC LXVIII. conspiciatur: *invisia Μινερτα* *obstant* ut *ajunt*; *id est* *advis* *san-*

corum, nihil est profectò magis, 1. quàm æquabilitas univ-
 versæ vitæ, tum linguarum ædiorum; quam conservare
 non possis, si aliorum naturam imiteris, omittas tuam. U-
 enim sermone eo debemus uti, qui notus est nobis, ne (ut
 quidam) Græca verba inculcantes jure optimo irrideamus;
 sic in actiones, omnemque vitam nullam discrepantiam
 conferre debemus. Atque hæc differentia naturarum tan-
 tam habet vim, ut nonnumquam mortem sibi ipse con-
 sciscere alius debeat, 2. alius in eadem causa non debeat.
 3. Num etiam alia in causa M. Cato fuit, alia ceteri, qui se
 in Africa Cæsari tradiderunt? At qui ceteris forsitan vicio
 datum esset, si se interemisissent, propterea quòd eorum vita
 lenior, & mores fuerant faciliores; 4. Catoni autem cum
 incredibilem tribuisset natura gravitatem, eamque ipse per-
 petua constantia roboravisset, semperque in proposito, sus-
 ceptoque consilio permansisset, moriundum potius, quàm
 tyranni; 5. vultus ad ipse tendens fuit. 6. Quàm multa passus est
 Ulysses in illo errore diuturno, cum & mulieribus (si Cir-
 ce, & Calypso, mulieres appellandæ sunt) inserviret, & in
 omni sermone 7. omnibus affabilem & jucundum se esse
 vellet? domi verò etiam contumelias servorum, ancilla-
 rumque pertulit, ut ad id aliquando, quod cupiebat, per-
 veniret. At Ajax, quo animo traditur, milles oppetere
 mortem, 8. quàm illa perpeti maluisset, quæ contemplan-
 teis expendere oportebit, quid quisque habeat sui: eaque
 moderari, nec velle experiri, quam se aliena deceant. 10.
 ENIM maxime quæque decet, 9. quod est cuiusque suum
 maxime. Quisque igitur noiscat ingenium, ac remque se &
 honorum & vitiorum suorum iudicem præbeat: ne scænicus
 plus, quàm nos v. deantur scænicæ fabulas eligunt,
 qui voce freti sunt, 10. Epigonos, Mædumque: qui gestu,
 Menalippam, Clytæmnestram: semper Rupilius, quem
 ait & hoc videbit in scæna, quod non videbit sapiens
 in vita? Ad quas igitur res aptissimi erimus, in iis potissi-
 mùm elaborabimus, sin aliquando necessitas nos ad ea de-
 traherit, quæ nostri ingenii non erunt: omnis adhibenda
 erit cura, meditatio, diligentia, ut ea, si non decore,
 at quàm minimùm indecorè facere possimus. Nec tam est
 vitandum, ut bona, et quæ nobis data non sint, sequa-
 mur, quàm ut vitia fugiamus.

Ac duabus iis personis, quas supra dixi, tertia adjungi-
 tur, 12. quam casus aliquis, vel tempus imponit: quarta et

iam, quam nobismetipsis iudicio nostro accomodamus.
 nam regna, imperia, et nobilitates, honores, divitiæ, opes
 eaque quæ sunt his contraria, 14. in casu sita, temporibus gu-
 bernantur. Ipsi autem gerere quam personam velimus, à
 nostra voluntate proficiscitur. itaque se alii ad philoso-
 phiam, alii ad jus civile, alii ad eloquentiam applicant:
 ipsatumque virtutum in alia alius mavult excellere. Quo-
 rum verò patres, aut majores aliqua gloria præstituerunt, 15.
 si student, plerumque eodem in genere laudis excellere: ut
 Q. Mucius, P. filius, in iure civili; Pauli filius Africanus in
 re militari. Quidam autem ad eas laudes, quas à patribus
 acceperunt, addunt aliquam suam: ut hic idem Africanus
 eloquentia cumulavit bellicam gloriam, quod idem fecit
 Timotheus, Cononis F. qui, cum belli laude non inferior
 fuisset, quàm pater; ad eam laudem, doctrinæ & ingenii
 gloriam adjecit. Fit autem interdum, ut nonnulli, omnia
 imitatione majorum; suum quoddam institutum conse-
 quantur: maximèque in eo plerumque elaborant, qui
 magna sibi proponunt, obscuris orti majoribus. Hæc igitur
 omnia, 16. cum quærimus, quid deceat, complecti an-
 imo, & cogitatione debemus. In primis autem constitu-
 endum est, quos nos, & qualis esse velimus, & in quo ge-
 nere vitæ: quæ deliberatio est omnium difficillima. In-
 eunte enim adolescentia, 17. cum est maxima imbecillitas
 consilii, tum id sibi quodque genus ætatis degendæ consti-
 tuit, quod maxime àdamaxit, itaque ante implicatur ali-
 quo certo genere, cuiusque vivendi, quam potuit, quod
 optimum esset, iudicare. Nam quod Herculem Prodicus
 dicit (ut est apud Xenophontem) cum primum pulcheres
 (quod tempus à natura ad deligendum, quum quisque
 viam vivendi sit ingressurus, datum est) exisset in solitudi-
 nem, atque ibi sedentem, diu secum, multumque dubitasse, cum
 duas videret vias, unam Voluptatis, alteram Virtutis, unam in-
 gredi melius esset hoc Herculi 18. Jovis fatu edito, potuit for-
 tasse contingere: nobis non item, qui imitamur. 19. quos
 cuique visum est, atque ad eorum studia, in ista quæ im-
 pellimur: plerumque autem 20. parentium præceptis im-
 buti, ad eorum consuetudinem, moremque deducimur.
 alii multitudine iudicio feruntur, quæque majori parti
 pulcherrimas videntur, ea maxime exoptant. nonnulli ta-
 men sive felicitate quadam, sive bonitate nature, sive pa-
 rentium disciplina, rectam vitam secuti sunt viam. Illud
 autem maxime rarum genus est eorum, 21. qui aut excel-
 lente ingenii magnitudine, aut præclara eruditione, a que
 doctrina,

1. Quam æquabilis sit. Sic Palat. edd. veritate, magisque animo meo
 satisfaci, quàm Petrii, equalis sit.
 2. Alius in eadem causam dicitur. M. D. non habet in eadem causa,
 forsitan non male; nquit Gulielmus, ut in eo cardo vertitur totius
 sententiæ; 3. quæ minimè profectò d. tollendum, nam existat in Pal.
 nostro, quàm Augustano ab Anemæcio excussio, desideratque omnino
 sententia Tullii.
 3. Nam enim alia in casu. Sic edd. primæ, neque secus Victorius, fir-
 mantque M. F. posteriores admittunt: non enim, &c. quod languis-
 dius altero.
 4. Cuius autem cum incredibili tribuisset natura gravitatem. M. F.
 fuisse natura fortis, incredibilem fuisse naturæ gravitatem, aut magis, habuisse
 naturæ gravitatem Gulielmus.
 5. Vultus aspiciendus. M. F. sic edd. & ita supra idem cap. 28. m. ad-
 hibendum est igitur quædam reverentia Gulielm.
 6. Quam multa passus est Ulysses. Iuber Gulielmus animadvertamus
 legem in illi Ulysses. & sic sanè Palat. atque ead. exoleat.
 7. Omnia affabilem esse querendum se esse vellet. Revocari lectionem
 Victorio possibilia, inventamque in Palatin prim. atque E. ceteris
 abest illud, & querendum.
 8. Quam illam maluisse. Sic quoque ed tot. diligentia Victorius, ejectus
 ab alio; quod reliqui quidem cuncti retinent: sed absumt Pall. atque
 M. & F.
 9. Quod est cuiusque maxime suum. Quæque igitur nascatur, &c. Ita mei
 libri: recte suum, cuiusque, id est maxime; in quod natura propendet.
 sic Gulielm. quod placet: hæc tenet dom. illud suum, resect. in ab ipso
 reponatur max. Quæque igitur nascatur, ingentiam suam, sic enim Palat. no-
 teri; & nec in quomodo est verum.
 10. Epigonos, Mædumque. Palat. & F. dicitur, nam M. & D. Mæ-
 dorum, quod & in primis edd. placet, eque Victorio, Langio, Lambino,

& Aldo; nobisque approbandum; vel ob membrarum consen-
 sum.
 11. Quæ nobis data non sunt sequamur. Palat. n. prim. non habet nobis;
 exhibet verò assequamur, quod placet; nisi malimus assequamur, quod
 ex Augustano eod. ven. tondæ antiquitatis olim erit Anemæcio us.
 12. Quam casus aliquis aut tempus. Sic Palat. & M. F. si quod præ-
 terea M. & D. aliquid quod satisfaci Gulielmo, tanquam abiecerit ul-
 timam litteram Victorio, dum vitæ cont. notatum, stridore sibi.
 13. Nobilitas, honores, &c. sic. Palat. & M. D. E. nobilitatem, hono-
 res, divitiæ, &c. quod restit Gulielmum.
 14. In casu, p. n. Palat. prim. ut sunt casu.
 15. Si student plerumque eodem in genere laudis excellere. Est à Palatin.
 & M. F. D. nec abie edito prima Romana, nisi quod ipsa eodem in ge-
 nere, sequentes retinere, & omnesque plerumque in hoc genere laudu student
 excellere.
 16. Cum quærimus quid deceat. Ita M. F. nostr. ita edd. primæ, poste-
 riores, quæ deceant quæro quæro?
 17. Cum est maxima imbecillitas in consilio, tum. Sic Pall. & Gulielmi-
 ni, primusque imprecis Romæ; nam Moguntina editio cu. inest ma-
 xima, quod & in Victorio exemplaribus, recentiores enim maluerunt
 cum inest maxima imbecillitas, &c.
 18. Jovis fatu edito. Vox edita non est in primis edd. quarum Mo-
 guntina & Romana secunda habent satis, prima vero satis & videcor
 oneræ pretium ut super illo loco alii consulant membranas, verustatis
 res, cum & Victorius referret libro XVII. cap. 12. Jovis fatu e. tum te-
 statur in veteribus libris.
 19. Quos cuique visum est. Palat. prim. quævisque.
 20. Parentum præceptis. Est à M. F. Gulielmi, cui perscrpcebat, per
 vulgato parentum, tam heic quam i. ita.
 21. Qui aut excellente ingenii magnitudine. Pal. noster præ excellenti.
 l. 24

doctrina, aut utraque re ornati, spatium etiam deliberandi habuerunt, quem potissimum vitæ cursum sequi velent: in qua deliberatione ad suam cuiusque naturam consilium est omne revocandum. Nam cum in omnibus quæ aguntur: ex eo modo, quo quisque natus est (ut supra dictum est), quid deceat, exquirimus; tum in tota vitæ constitutione, a multo est rei cura major adhibenda, ut consistere in vitæ perpetuitate possimus nobismet ipsis, nec in ullo officio eludicare. Ad hanc autem rationem quoniam maximam vim natura habet; fortuna proximam; utriusque omnino ratio habenda est in deligendo genere vitæ: sed natura magis, multo enim & firmitior est, & constantior: 3 ut fortuna nonnumquam, tamquam ipsa mortalis, cum im mortali natura pugnare videatur. Qui igitur ad naturam suam non vitiosè generat, 4 consilium vivendi omne contulerit, is constantiam teneat. id enim maxime decet: nisi forte se intellexerit errasse in deligendo genere vitæ. Quod si acciderit (potest autem accidere) 5 faciendi morum instituto nunquam mutatio est. 6 eam mutationem, si tempora adjuvant, facilius, commodiusque faciemus. sin minus: sentiam erit pedetentimque faciendi: ut amicitias, 7 que minus delectent, & minus probeantur, magis decere censent sapientes 8 sensim dissiuere, quam repente præcidere. Commutato autem genere vitæ, omni ratione curandum est, ut id bene consilio fecisse videamur. Sed quoniam paulo ante dictum est, imitandos esse majores: primum illud accipiendum sit, ne vitæ sint imitanda; deinde, si natura non ferat, ut quædam imitari possint, ut superioris Africani filius, qui hunc Paululo natum adoptavit, propter infirmitatem validitatis non tam potuit patris similis esse, quam ille fuerat sui. Si igitur non poterit sine causa defenditare, sive populum concionibus tenere, sive bello gerere: illa vix præstare debet, quæ erant in ipsis potestate, justitiam, fidem, liberalitatem, modestiam, temperantiam, quo minus ab eo id quod desit, requiratur. **DE VITA** autem hereditas a patribus traditur liberis omni; patrimonio præstantior, gloria virtutis, rerumque gestarum: cui de decore esse, 9 nefas, & vitium iudicandum est. Et quoniam officia non eisdem disparibus ætatibus tribuuntur, aliæque sunt juvenum, alia seniorum: aliquid etiam de hac distinctione dicendum est. Est igitur **ADDESCENTIS**, majores natu vereri, ex quæ his deligere optimos, & probatissimos, quoniam consilio, atque auctoritate miratur. Incuentis enim **ÆTATIS** infestis, senum constituenda, & regenda prudentia est. Maxime autem hac ætas a **libidinibus** arcenda est,

excrescendaque in labore, patientiaque; & animi, & corporis: ut eorum & in bellicis, & civilibus officiis vigeat industria, atque etiam cum relaxare animos, & dare se iucunditati volent, caveant intemperantiam, meminerint veterundia: quod erit facilius, si ejusmodi quoque rebus majores natu interesse velint. Senibus autem labores corporis minuendi, excitationes animi etiam augenda videntur, danda verò opera, ut & amicos, & juventutem, & maxime temp. consilio, & prudentia quàm plurimum adjuvent. Nihil autem magis cavendum est senectuti, quàm ne languori se, desidiaque dedit. Luxuria verò cum omni ætate turpis, tum senectuti foedissima est. sin autem libidinum etiam intemperantia accesserit, duplex malum est, quod & ipsa senectus concipit dedecus, & facit adolescentium impudentiorem intemperantiam. Ac ne illud quidem alienum est, de magistratu, de privatorum, de civium, de peregrinorum officiis dicere. Est igitur proprium munus **magistratus**, intelligere, se gerere personam civitatis, debereque ejus dignitatem, & decus sustinere, servare leges, jura describere, ea fidei suæ commissa meminisse. **Privatum** autem oportet æquo & pari cum civibus jure vivere, neque submissum & abjectum, neque se effertentem; tum in re, ea velle, quæ tranquilla, & honesta sint, talem enim & sentire bonum civem, & dicere solemus, **Peregrini** autem, & incolæ officium est, nihil præter suum negotium agere, nihil de alio inquirere, minimeque in aliena esse re participosam. Ita ferè officia reperientur, cum quaeratur, quid deceat, & quid aptum sit personis, temporibus, ætatibus. Nihil est autem, quod tam deceat, quàm in omni re gerenda, consilioque capiendo servare constantiam. Sed quoniam decorum illud in omnibus factis, & dictis, in corporis denique motu, & statu cernitur, idque positum est in tribus rebus, formositate, ordine, ornatu ad actionem 11 apto: difficilius ad eloquendum: sed satis erit intelligi in his autem tribus cõtinenter cura etiam illa, ut probeantur iis quibus cum, & apud quos vivamus: his quoque de rebus pauca dicantur. Principio, corporis nostri magnam naturæ ipsa videtur habuisse rationem: quæ formam nostram, reliquamque figuram, in qua esset species honesta, eam posuit in promptu, quæ partes autem corporis ad naturæ necessitatem dare 12 ad aspectum essent deformem habitura, atque formam, eas contexit, atque abdidit. Hanc naturæ tam diligentem fabricam imitata est hominum veterundia. **QUAERENTIM** NATURA occultavit, eadem omnes, qui sana mente sunt, remonent ab oculis: ipsique necessi-

N n n tati

1. Ex modo quo quisque natus est. M. F. Palat. in voce transposita est quæ modo at enim avorum & vo imp. præsi, ex eo modo quem quisque natus est: quamvis stamem præ ma omnino editio, ex eo modo quo quis natus est.
 2. Multa est vitæ cura major. F. & C. s. at Palat. n. amplius epus rei. editio Romana prima, multi etiam rei: cura major. videtur Palatina lectio & accommodatissima: & forsitan fort primitus, multa rei vitæ cura major, &c.
 3. Ut fortuna nonnumquam, tamquam ipsa mortalis. Vox tanquam non est in editio Mozantina prima, aut Romana secunda. nam prima exhibet, consuetudo quæ nonnumquam, nonnumquam tanquam ipsa mortalis: quæ dicitur argui locum illum minus sanum. præterea M. servat, mortalitatem, mortali in natura consulete libros notæ melioris qui octo abundant.
 4. Consilium vivendi. Editio prima & Romana secunda consilium vitæ at prior & Palat. & M. F. D. alteram scripturam propugnans, neque aliter Lamb. nus.
 5. Facienda morum instituta ut vitæ. Palat. non agnoscit particulam que, & nescio an omnino requiratur.
 6. Non mutatio morum. In scriptura præterea alii generis quæ dictio neque in Romana prima, neque Palat. non magis quam in M. F. D. Gulelmianæ, quod quod neque comparat in editione Victorii.
 7. Quæ minus delectent, inquit Gulelmianus. Mauritanus præbens, elegantius profectò, inquit Gulelmianus.
 8. Sentiam dissiuere, quam repente præcidere. Agnoscit hanc vocem Palat. in prim. nam secund. M. F. D. C. dissiuere, quod & in editionum prima, altera quippe dissiuere, unde meo iudicio natus error. Alter Turnebus libro XXVII. capite 39. videtur similis locus in Latino 021.

9. Nefas & vitium iudicandum est. Vix me continui quin delecto illo vitium, intulerim impium, quod reperi in Palatino primo, edd. tamen omnes stant pro altero.
 10. Si ejusmodi quoque rebus majores natu interesse se velint. Hæc aliter Palat. quàm quod agnoscat quidem loco quoque interponantque in; denique repræsentent v. lina, vel velini. quomodo & M. & D. nisi quod habeat minus interesse, quod non displicebat Gulelmio, faciebaturque; si æquumque rebus majores natu nobis interesse, mihi simpliciter videretur si quidem majores natu velint interesse, ut intermedia accesserint ab interpresibus. quam conjecturam scio me adprobaturum senioribus quibusque Lambinus edi curavit, si ejusmodi quoque rebus majores natu non velint interesse, avdacter satis, & tanto quidem magis, quod ne lectori quidem d. indicaret. Supra quoque ubi est hodie, cum relaxare animos & dare se iucunditati volent, Palatinus prim. respicit pronomen se, neque desideraverit in.
 11. Apud diffidit us ad eloquendum: sed satis erit intelligi. Palatinus secund. & hujus 2vi editiones. nam Victorii, diffidit us est ad eloquendum. Romana anni CCCCLXXI. diffidit us ad eloquendum: rebus, sed satis &c. quomodo & Pal. præ adeo et mihi dubium non sit, legendum apud, diffidit us ad eloquendum: satis erit intelligi: ut coheret inextante librorum sinistra liberalitas. illud autem diffidit us, respicit rebus, quod præcessit. Non displicebat Gulelmio libri unius ser. præ lectio, diffidit us ad eloquendum: sed &c.
 12. Aspectum essent deformem habitura atque formam, ear. Sic Palat. secund. Victorius præterea publicavit, temp. formam, ear. sed enim edd. omnes exolere, item M. F. D. exhibent nostrum illud vulgare nam: habitura atque temp. ear, &c.

tati dant operam, ut quàm occultissimè pateant: quarumque partium corporis usus sunt necessarij, eas neque partes, neque earum usus suis nominibus appellant: quodque facere turpe non est, modò occultè; id dicere obscœnum est. 1 itaque nec aperta actio rerum illarum, petulantia vacat, nec oratio obscœnitate. Nec verò audiendi sunt Cynici, aut si qui fuerunt Stoici panè Cynici, qui reprehendunt, & irridunt, quòd ea, quæ turpia re non sint, a verbis flagitiosa dicamus: illa autem, quæ turpia sint, nominibus appellemus suis. Latrocinari, fraudare, adulterari, re turpe est: sed dicitur non obscœnè: liberis dare operam, re honestum est, nomine obscœnam: pluraque in eam sententiam ab eisdem contra verecundiam disputantur: Nos autem naturam sequamur, & ab omni, quòd abhorretur ab oculorum, auriumque approbatione, fugiamus. Status, incessus, fessio, accubatio, vultus, oculi, manuum motus, teneant illud decorum. Quibus in rebus duo maximè sunt fugienda: ne quid effeminatum, aut molle, & ne quid durum, aut rusticum sit. Nec verò histrionibus, oratoribusque concedendum est, ut iis hæc apta sint, nobis dissoluta. SCENICORUM quidem mos tantam habet veteri disciplina verecundiam, & ut in scenam sine (subligaculo prodeat nemo. verentur enim, ne, si quo casu eveniret, ut corporis partes quedam aperiantur, adspiciantur non decore. Nostro quidem more cum parentibus puberes filii, cum foveris generi non lavantur. Reprimenda est igitur hujus generis VERECUNDIA, præsertim natura ipsa magistra, & duce. Cum autem pulchritudinis duo genera sint, quorum in altero venustas sit, in altero dignitas; VENUSTATEM, muliebrem ducere debemus; dignitatem, virilem. Ergo & à forma removeatur omnis viro non dignus ornatus: & huic simile vitium in gestu, motuque caveatur. Nam & palæstrici motus, sæpe sunt odiosiores; 7 & histrionum nonnulli gestus inepti, non vacant offensione; & in utroque genere, QUÆ sunt recta, & simplicia, laudantur. Formæ autem dignitas, coloris bonitate tuenda est: color, exercitationibus corporis. Adhibenda est præterea munditia non odiosa, neque exquisita nimis, tantum quæ fugiat agrestem, & inhumanam negligentiam. eadem ratio est habenda vestitus: in quo (sicut in plerisque rebus) mediocritas optima est. Cavendum est autem ne 8 aut tarditatibus utamur in gressu mollioribus,

ut pomparum ferculis similes esse videamur: aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates: quæ cum sunt, 9 anhelitus moventur, vultus mutantur, ora torquentur: ex quibus magna significatio fit, non adesse constantiam. Sed multo etiam magis elaborandum est, ne animi motus à natura recedant: quòd assequemur, si cavebimus, ne in perturbationes, atque exanimationes incidamus; & si attentos animos ad decorem conversationem tenebimus. Motus autem animorum, duplices sunt, alteri, cogitationis; alteri, appetitus. Cogitatio, in vero exquirendo maximè versatur: appetitus impellit ad agendum. curandum est igitur, ut cogitatione ad res quàm optimas utamur; appetitum rationi obedientem præbeamus. Et quoniam magna vis orationis est, eaque duplex: altera, contentione; altera, sermonis; contentio, disceptationibus tribuatur iudiciorum, concionum; sermo: sermo in circulis, disputationibus, congressionibus familiarium versetur: persequatur etiam convivium. contentiones præcepta 11 rhetorum sunt; nulla sermonis: quamquam haud scio, an possint hæc quoque esse. sed discentium studiis inveniuntur magistri; huic autem qui studeant, sunt nulli: rhetorum turba referta omnia: quamquam quæ verbòrum, sententiarumque præcepta sunt, eadem ad sermonem pertinebunt. Sed cum orationis indicem, vocem habeamus, in voce autem duo sequamur, ut clara sit, ut suaviter trumque omnino à natura petendum est; verum alterum exercitatio auget, alterum imitatio præstè loquentium, & leniter. 12 Nihil aliud fuit in Catulis, 13 ut eos exquisito iudicio putares uti litterarum; quamquam erant literati: sed & alii, hi autem optimè uti lingua Latina putabantur. Sonus erat dulcis; litteræ neque expressæ, neque oppressæ, ne aut obscuro esset, 14 aut putidum. Sine contentione vox, nec languens, nec canora. Liberior oratio L. Crassi, nec minus faceta; sed bene loquendi de Catulis opinio non minor 15 Sæle verò & facilius Crassus, Catuli patris frater, vicit omnes; ut in ipso illo forensi genere dicendi contentiones aliorum sermone vinceret, in omnibus igitur his elaborandum est, si in omni, quid deceat, exquirimus. Sit igitur hic sermo, in quo doctissime maximè excellent, lenis, minimeque pertinax; insit in eo lepòs. Nec verò, tanquam in possessionem suam venerit, excludat alios; sed cum reliquis in rebus, tum 16 in sermone communi, vicissimè

1. Itaque nec aperta actio rerum illarum, petulantia vacat, nec oratio obscœnitate. Sic quidem hodie vulgati; et ævo posteriores, nec oratione obscœnitate, quod & invenitur in Palat. editisque primis temporibus; nisi quòd hic nec actio rerum illarum aperta, petulantia, & quòd reperit Guilielmus in F. & D. nam M. oratio obscœnitate.

2. Verbis flagitiosa dicamus. M. F. D. amplius, nominibus ac verbis, neque seculi Palatin. prim. quàm quòd in super ducimus, nec displacet vox ex postrema.

3. Adulterari, re turpe est. Palat. prim. item M. D. Langianique adulterare, turpe est.

4. Abscœnorum auriumque approbatione. Sic editio Victorii & Romana prima, neque aliter M. D. nam F. & Palat. pr. adhuc auferunt particulas ab. retrò vulgè ab ipsa scœnorum auriumque approbatione.

5. Tantam habet veteri disciplina verecundiam. Sic mss. sine præpositione, quæ in postremis edd. nam avorum scœlo natæ, veteri disciplina Guilielm. videtur hec maluisse, tantum, quàm tantam.

6. In scenam. Vulgo scena. sed contra mss. veteresque edd. etiam Victorianam.

7. Et histrionum nonnulli gestus inepti non vacant offensione. V. Wolfgang. Anemæcius (qui anno CIO. 13. XXXV. edidit hunc librum, collatum eum mss. Cœnobii D. Ulrici, quòd est Augusti, affirmat in mss. existare hæclectionem, eaque propter auri sumus illam in ehere textu; præferem cum nullo apte discreparet Palatin. ille nosse prim. aliter edd. quæque ineptis non vacent, male. inepta enim multa vacant offensione. hæcque planè aliquid requiritur quòd accedere ad lasciviam Scœbœnitarum: quam invenire nosse et verbum lasciviam, præter D. Cyprianum libro de Spectaculis, etiam Sidonius credit lib. 2. epist. a-tique.

8. Aut tarditatibus utamur in gressu mollioribus. Vocabulum prostrom nullum habet sui vestigium in Palatin.

9. Similiter moventur. Palat. prim. moventur.

10. Ad decorem conversationem tenebimus. Editiones recentiores deservi sed littera altera v. sicut non solum in olim culis, verum & Palat. item M. F. D. C. Et pag. na sequenti nosse: Modus autem est, ut v. sicut, & deservi h. sicut, tenent, de quo ante diximus, significat nam. ram hunc locum. Guilielmus.

11. Rhetorum sunt nulla sermo. In possess. onem suam redit. Seripturam edicionum antiquarum, recentior enim addiderat, sunt multa, nulla; quòd neque in Palat. aut M. F. D.

12. Nihil aliud fuit in Catulis. Etiam heic revoctavi præferam ed.lectionem; quam & expressit Victorius: sequentes omiserunt illud aliud, quòd tamen etiam in membran. Palatinis prim. nisi quòd eadem quàm uti & c. at illo aliud etiam deservuntur M. F. D. nam recentiores abstruunt nobis; Quid fuit in Catulis, & c.

13. Ut esse exquisito iudicio putares uti litterarum. Parthasius libro de Quæstibus per epistolam, verberat os impudentis yppographi, quòd hinc sicut sit vocem quasi minus necessarium, in quo sensus tamen verteteretur, nisi, benefices litterarum. Sed verò neque vocabulum illud eius reperit in Palatinis, aut ullà editione notæ melioris, quid quòd neque id comparat in Moguntina; aut doabur Romanis. Itaque miror, quibus in impressis locum suum habuerit. haud negem tamen heic optimè convenire.

14. Aut putidum. Ita quoque Victoriana, firmantque Pal. M. F. D. item Lambiniana. editi alii, aut nimis putidum.

15. Sæle verò & facilius, & c. Mutus libuit adqui escere publicatis à Victorio, quamvis Camerarius ab eo seorsim sentias interposito, verè conditum & facilius quòd certè non comparat in Palat. aut Guilielmi M. F. D. aliorumque eod. cibus.

16. In sermone communi, vicissitudinem non iniquam patet. Non ausus sum recedere à M. F. D. præsertim cum ita quoque Palat. & Augustinum collatus ab Anemæcio, editi olim, in sermone, communi conversatione nonnunquam utendum patet.

effundit non iniquam putet, ac videat in primis, quibus de rebus loquatur: si ferus, severitatem adhibeat: si jocosis, leporem, in primisque provideat, ne sermo vitium aliquid inducat inesse moribus: quod maxime tum solet venire, cum studiosè de absentibus detraheri causa, aut per ridiculum, aut severè, maledicè, contumeliose dicitur. Habentur autem plerumque sermones aut de domesticis negotiis, aut de re, aut de artium studiis, atque doctrina. Danda igitur opera est, ut etiam si aberrare ad alia coeperit, ad hæc revocetur oratio: 1. sed, ut cumq; aderunt res, neque enim omnes 2. in eisdem de rebus, nec omni tempore, nec similiter delectamur. Animadvertendum est etiam, quatenus sermo delectationem habeat: &, ut incipiendi ratio fuerit, ita 3. sit desinendi modus. Sed quomodo in omni vita relictissime præcipitur, ut perturbationes fugiamus, id est motus animi nimios, rationi non obtemperantes: sic ejusmodi motibus sermo debet vacare, ne aut ira existat aut cupiditas aliqua, aut pigritia, aut ingravia, aut tale aliquid appareat, maximeque curandum est, ut eos, quibus cum sermonem conferimus, & veteri, & diligite videamur. Objurgationes etiam nonnumquam incidunt necessitate, in quibus utendum est fortasse & vocis contentione majore, & verborum gravitate aciore. 4. id agendum etiam ut ne ea facere videamur irati: sed, ut ad utendum, & 5. secandum; sic & ad hoc genus castigandi, tardè, invitiq; veniamus. nec umquam, nisi necessariè nulla reperitur alia medicina. sed tamen iraprocul abstineat, cum qua nihil rectè fieri, nihil consideratè potest. 6. Magna autem parte clementi castigatione licet uti, gravitate tamen adjuncta, 7. ut & severitas adhibeatur, & contumelia repellatur. atque etiam illud ipsum, quod accubitus habet objurgatio, significandum est, ipsius causa, qui objurgatur, susceptum esse. Rectum est autem, etiam in illis contentioneibus, quæ cum inimicissimis fiunt, etiam si nobis indigna audiamus, tamen gravitatem retinere, iracundiam repellere. quæ enim cum aliqua perturbatione fiunt, & nec constantè fieri possunt, nec ab his, qui adfunt,

probari. Deforme etiam est, de se ipso prædicare, falsa præferim, & cum irrisione audientium, imitari militem gloriosum. 9. Et quoniam omnia persequimur, volumus quidem certe,) dicendum est etiam, qualem hominis honorati, & principis domum placeat esse, 10. cujus finis est usus: ad quem accommodanda est ædificandi descriptio: & tamen adhibenda dignitatis, commoditatique diligentia. Cn. Octavio, qui primus ex illa familia consul factus est, honori fuisse accepimus, quod præclaram ædificasset 11. in Palatino, & plenam dignitatis domum: quæ cum vulgò viseretur, suffragata domino, novo homini, ad consulatum putabatur. hanc Scavrus demolitus, accessionem adjunxit quibusdam, itaq; ille in suam domum 12. consulatum primus attulit: hic summi, & clarissimi viri filius, in domum multiplicatam, non repulsam solum sed etiam ignominiam, & calamitatem. Ornanda est enim dignitas domo, 13. non ex domo tota quærenda: nec domo dominus, sed domino domus honestanda est. & ut in ceteris 14. habenda ratio non sua solum, sed etiam aliorum: sic in domo clari hominis, in quam & hospites multi recipiendi, & admittenda hominum 15. cujusque generis multitudo adhibenda est cura laxitatis, aliter ampla domus de decoro domino sapere sit, si est in ea solitudo, & maxime, si aliquando alio domino solita est frequentari. odiosum est enim, cum à prætereuntibus dicitur:

16. O domus antiqua, heu, quem disperi dominare domino!

quod quidem his temporibus in multis licet dicere. 17. Cavendum autem est, præteritum si ipse ædifices, nec extra modum sumtu & magnificentia prædeas: quo in genere multum mali etiam in exemplo est. studiosè enim perierique, præferim 18. in hanc partem, 19. facta principum imitantur: ut L. Luculli, summi viri, virtutem, quis? at quàm multi villarum magnificentiam imitati sunt? quorum quidem certè est adhibendus modus, ad mediocritatemque revocandus: eademque mediocritas 20. ad omnem usum, cultumque viræ transferenda est. Sed hæc hæctenus. In omni autem actione suscipienda, tria sunt tenenda: primum, ut

N n n n 2 appeti-

1. Sed ut inquit ad rem, &c. Deletur ibi: Guelmelmus vocabulum, auctoritate M. F. D. neque etiam exstat in Palat. verum cum pro ea pugnet Aldus Nepos, malui id relinquere suo loco, quàm cum ipso inita certamen; utique cum habeat omnis editio vetus.

2. Sicut de rebus. Sub intelligi que commemoratione, aut quid simile non enim tolli contra ediciones de quod Lambinus addet. Guelmelmus.

3. In desinendi modus. Nihil variant nosiri. Turnebiani tamen duo ad hunc, consulatur lib. xviii. cap. 39.

4. Id agendum etiam, ut ne irasci videamur irati. Requirat sententiam tamen autantem, non est enim, annotatque Janus Guelmelmus alicubi scriptura, sit agendum: si sic, in h. certius, quàm etiam mutandum in aliam quancunque particulam.

5. Sicandum, sic ad huc. Revocavi scripturam primarum editionum, certè Palatinorum. Camerarius enim duobus vocibus amplius, secundum medietatem veniens, sic, posteriores unà tantum, secundum medietatem ad huc gen. cap. 3. ita inveniuntur veniunt, sed præter omnes in 6. Magna autem parte. Recentiores editores parte, contra mss. & edd. exolevit.

7. Ut & severitas. Haud secus V. Florii editio, neque aliter Palat. aut F. nam editis aliis abest &c.

8. Nec constantè fieri possunt, nec ab iniquis adfons probati. Expressi Palatinorum prim. cui fere accedit editio omnium prima editio enim postea, tu nec constantè fieri possunt, nec ab iniquis adfons probati.

9. Et quoniam omnia persequimur volumus quod dem certè, dicendum, &c. Iterum ligillatè typographus nescio quis Parrhasio, tanquam hunc locum corripet, cum vera esset lectio: Et quoniam omnia persequi volumus quod dem certè, dicendum, &c. at eam scripturam non inventio in Palat. non in olim celsis, non in celeberris edd. sed plane priorum, neque ferni potest altera ejus.

10. Cujus finis est usus. Sic & Palatin. Guelmelmus malebat, & usus, quod & in M. F. D. item avorum ævo celsis; ut dicit eundem finem ædificanda domus esse & usum, qui sensus etiam refertur ex altera scriptura.

11. In Palatino. Sic Danielis m. suffragaturque editio Romana o-

minum princeps, vulgata Palatis, minus bellè. in altero sabauditur mente, ita sepe legimus, in Avratino, in Æsqulino Guelmelm.

12. Consulatum primæ ætatis. Nuper vulgari insula, minus rectè. reponitur enim assulis illi rebus, quod mox sequitur, neque enim id octiosum est, ut quidam auctores; habentque utrunque & vet. edd. & i. b. calamo exarati.

13. Non ex domo tota quærenda. Ita Guelmelmiani, nam typis quondam publi. celi. 1711. 1712. dicitur, quærenda, sicutius impressi, domus dignitas ista, &c. superflue.

14. Adhibenda ratio non sua solum. Vulgatus sui, contra consensum veterum membranarum. Guelmelm.

15. Cujusque generis. Inveni & istud in omnibus editionibus jam antiquis, & tamen Palatinus noster expressit, cujusque modi.

16. O domus antiqua, heu, quem disperi dominare domino. Retinui quod inveniri plerique, cuius avotum seculo: tanto quidem magis, quod calculum eis adderent mss. Guelmelmii aliorumque. hanc reprehendo tamen quæ dicitur Turceb. lib. xxviii. cap. 39. Adversariorum: imò nec abhorreo à transposito verborum qui placuit Guelmelmio. Sireto, nam Latini conjectura à Nannio producta lib. & Miscellan. omnium abiri à litteris.

17. Cavendum autem est. In sedem prist. nam intuli vocem autem, quæ & in ed. Romana prima, vulgarisque à Victorio, neque recedunt Guelmelm. aut Palat. sequentes invecant, scilicet eundem est etiam.

18. In hanc partem. Restitui quod publicat olim Victorius, quoniam etiam faverent Palat. & Guelmelmiani. seq. in hac parte.

19. Falla principum imitantur. Mauritanus meus principum, neque secus editio Romana prima. Guelmelm.

20. Ad omnem usum, cultumque viræ transferenda. Ita scripti ex meis lib. s. nam ab hab. tand. mediocritate admonitòs iterum inculcat, in omni v. ut usum ac cultum tenendum, id quod est med. oca; fugiendum id quod aut nimium aut parum. Alia sententia vulgo edunt, ad eundem usum cultumque viræ transferenda, ut dicit, jam mediocritatem referendam ad eorum usum & cultum viræ rectè id quidem: sed contra omnes libros, sic Guelmelmus; cujus castigationem præfert editio Victorii.

appetitus rationi pareat: quo nihil est ad officia conservanda accommodatius: deinde, ut animadvertatur, quanta illa res sit, quam efficere velimus: ut neve major, neve minor cura, & opera suscipiatur, quam causa postulet. 1. tertium est, ut caveamus, ut ea, quæ pertinent ad liberalem speciem, & dignitatem moderanda sint. Modus autem est optimus, decus ipsum tenere, de quo antè diximus, nec progredi longius. 2. Horum tamen trium præstantissimum est, appetitum obtemperare rationi.

Deinceps de ordine rerum, & temporum opportunitate dicendum est. 3. Hac autem scientia continetur ea, quam Græci *ὁμοιωσις* nominant, non hanc, quam interpretamur modestiam: quo in verbo modus inest: sed illa est *ἡμετέριος*, in qua intelligitur ordinis conservatio. Itaque, ut eandem nos modestiam appellemus, sic definitur à Stoicis, ut *ΜΟΔΕΣΤΙΑ* SIT *SCIENTIA* earum rerum, quæ aguntur, aut dicuntur, loco collocandarum. Itaque videtur eadem vis ordinis, & collocationis fore. Nam & ordinem sic definiunt *COMPOSITIONEM* rerum aptis, & accommodatis locis. Locum autem actionis, opportunitatem temporis esse dicunt tempus autem actionis opportunum. Græci *ὁμοιωσις* Latine appellatur occasio. sic fit, ut modestia hæc, quam ita interpretamur ut dixi, scientia sit opportunitatis idoneorum ad agendum temporum. 4. Sed potest esse eadem prudentiæ definitio, de qua principio diximus, hoc autem loco de moderatione, & temperantia, & earum similibus virtutibus quærimus. Itaque, quæ erant prudentiæ propria, suo loco dicta sunt. quæ autem harum virtutum, 5. de quibus jamdiu loquimur, quæ pertinent ad verecundiam, & ad eorum approbationem, quibuscum vivimus, nunc dicenda sunt. Talis est igitur ordo actionum adhibendus, ut, quemadmodum in oratione constanti, sic in vita omnia sint *ἁπλοῦς* in se, & convenientia. *Τὸ πρῶτον* est enim, valdeque vitiosum, in re severa & convivio dignum, aut delicatam aliquam inferre sermonem. Bene Pericles, cum haberet collegam in prætura Sophoclem poetam, hique de communi officio convenissent, & calu formosus puer præteriret, dixissetq; Sophocles: *Ὁ πῦρρον πρῶτον, Περίκλειε! Ἄν ἐν τῷ πρῶτον Σοφοκλῆος, δόξω μὴ σὺ μόνον ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ἀποστῆναι ἀπὸ τοῦ πρῶτον.* Atque hoc idem Sophocles si in athletarum probatione dixisset, iusta reprehensione caruisset. tanta vis est & loci, & temporis. Ut si quis, cum causam sit acturus, in itinere, aut in ambulatione secum ipse medietur, cui si quid aliud attentum cogitet, non reprehendatur. at hoc idem si in convivio faciat,

inhumanum videatur, *ἡμετέριος* temporis. Sed ea, quæ multum ab humanitate discrepant, ut, si quis in foro canter, aut si qua est alia magna perveritas, facile apparent, nec magnopere ad monitionem, & præcepta detident. quæ autem parva videntur esse delicta, neque à multis intelligi possunt, ab his esse diligentius declinandum, 7. ut in sibi, aut in tibiis, quamvis paulum discrepent, tamen id à sciente animadverti solet: sic videndum est in vita, ne forte quid *ἡμετέριος*; vel multo etiam magis, quo major, & melior actionum, quam sonorum contentus est. Itaque, ut in sibi, multorum aures vel minima sentiunt: sic nos, 8. si acres, ac diligentes iudices esse volumus, animadvertentiores vitiorum, magna sæpe intelligemus ex parvis. Ex oculorum obtutu, 9. ex superciliorum aut remissione, aut contractione, ex incessantia, ex hilaritate, ex risu, ex locutione, ex recitacione, ex contentione vocis, ex submissione, ex ceteris similibus, facile iudicabimus, quid eorum a te fiat, quid ab officio, naturæque discreper. Quo in genere non est incommodum, quale quodque eorum sit, *ex alio* iudicare: 10. ut, si quid dedecet in aliis, vitemus & ipsi sit enim nescio quo modo, ut *MAGIS* in aliis cer-namus, quam in nobismet ipsis. 11. si quid delinquitur, itaque facillimè 12. corriguntur in dicendo, quorum vitia imitantur, emendandi causa, magistri. Nec verò alienum est, 13. ad ea eligenda, quæ dubitationem afferunt, adhibere doctos homines, vel etiam *ἡμετέριος*, & quid his 14. de quoque officii genere placeat, exquirere. *MAGIS* enim pars est ferè deferti solet, quo à natura ipsa deducitur, in quibus videndum est, non modo quid quisque loquatur, sed etiam, 15. quid quisque sentiat, atque etiam, qua de causa quisque sentiat. Ut enim pictores, & ii, qui signa fabricantur, 16. & verò etiam poetæ, suum quisque opus à vulgo considerari vult, ut, si quid reprehensum sit à pluribus, id corrigatur: hique & secum, & cum aliis, quid in eo peccatum sit, exquirunt: sic aliorum iudicio permulta nobis & facienda, & non facienda, & mutanda, & corrigenda sunt. Quæ verò more aguntur, in se ipsisque civibus, de his nihil est præcipiendum. Illa enim ipsa præcepta sunt: nec quemquam hoc errore duci oportet, ut, si quid Socrates, aut Aristippus contra morem, consuetudinemque civilem fecerint, locutive sint, idem sibi arbitretur licere. *MAGIS* illi, & divinis bonis hanc licentiam assuebantur. Cynicorum verò ratio, 17. tota est ejicienda est enim in se: verecundiæ, sine qua nihil rectum esse potest, nihil honestum. Eos autem, quorum vitia perspicua

in

1. Tertium est ut caveamus, ut ea quæ pertinent ad liberalem speciem & dignitatem moderanda sint. Par illud verborum ut caveamus, suspicior ab librariorum adjecta manu: si non, inclinat animus ad lectonem primam Palatini, ut ea quæ pertinent ad liberalem speciem & dignitatem moderanda sint: quomodo cum & legatur in membranis D. Victorii Augustini. nihil certius est quam sic deinceps publicandum.

2. Horum tamen omnium præstantissimum est. Mauricius presertim. & id verbi interpretatur eleganter eruditissimus Victor.

3. Hac autem scientia continetur ea quam &c. Reposui in veterem sedem scripturam editionum veterum, quam & expressit Victorius, ex-tatque in Palat. n. & F. D. nam nuper natæ, hæc autem scientia continetur, &c.

4. Sed potest esse eadem. M. P. voce transposita, eadem esse, Palatinus verò pr. amplius: sed potest hæc eadem esse, quod perplacet.

5. De quibus jamdiu loquimur. Sic M. F. D. item Palat. neque aliter aut editio Romana prima, aut vulgati auctore Victorio. sequiores, jamdiu idem.

6. Convivio dignum, aut delicatum, &c. M. F. D. *convivio dignum*. Palat. prim. *convivio nulla*. quæ lectio sanè millecuplo Cicero: dignior quam altera: meo quidem iudicio: dijudicent tamen prudentiores.

7. Ut in se huius aut in tibiis. Palatinus primus, ut in sibi huius aut in tibiis ceteris.

8. Si aver ac diligenter iudices esse volumus animadvertentiores vitiorum. Editio Romana prima, diligenter esse volumus animadvertentiores vitiorum: neque aliter Palat. secund. M. F. D. quod ad vocem iudices attinet: sed solus F. adiecit encliticam.

9. Ex superciliorum aut remissione, aut contractione. Haud aliter mss. omnes & Gulielmi & ultimarum vetustissimarum editionum. Parthianus tamen

in Quæstis per epistolam. Invehitur in nescio quem impressorom-tanquam hunc locum mutavit: legendum enim: *ex similitudine super-ciliorum, autem sibi, aut contractione*. Bone Deus, quos ille habuit libros!

10. Ut si quid dedecet in aliis, vitemus & ipsi. Prima editio invehit, quomodo & Mauricius, expressitque Victorius, al. *in se*. prim. Palatini, ut si quid dedecet in aliis vitemus ipsi, pro in se pugnat Parthianus, in Quæstis per epistolam.

11. Quid delinquitur. Romana prima, delinquatur. Palat. prim. delinquunt quid & genuinum putarim.

12. Corriguntur in dicendo, quomodo vitia. Sequiores ead. corrig in disse, prima verò omnium item Romana secunda exhibent nob. s. in dis-cernendo vitia quorum: adeo ut in eam suspicari, illud, in dicendo, inculcatum ab interprete.

13. Ad ea eligenda. Palatinus primus, dirigenda.

14. De quoque. Ita quoque publicat à Victorio. nam alii de uno quoque, quod in nullo mss. Gulielmi.

15. Quid quisque sentiat, atque etiam qua de causa quisque sentiat. Parthianus invehit. Quæstis iust per epistolam, in typographiæ Mediolanensium, tanquam de suo adiecit Cicero: atque etiam qua de causa quisque sentiat, ad illa tamen omnia reperitur in editionibus ant. quibus, noluisse: adeo mss. locumque suum belle tuentur.

16. Et verò etiam poetæ. Videtur istud complacitum Gulielmo, fundente ejus Mauriciano A. d. tamen Manutius prodidit, restare in plerisque mss. & verò etiam poetæ, neque secus Pal. prim. aliique.

17. Tota est ejicienda. Florian, repudiandis, inquit Gulielm.

In rebus honestis, atque magnis est, bene de republica sentientes, ac bene meritos, aut merentes, aliquo honore aut imperio affectos, obsequere, & colere debemus: tribuere etiam multum *seculi*: cedere iis qui magistratum habebunt: habere delectum civis, & peregrini: 2 in ipsoque peregrino, privatimne, an publicè venerit: ad summam ne agam de singulis, communem totius generis hominum conciliationem, & consociationem colere, tueri, servare debemus. Jam de artificibus, & quæstibus, qui *liberales* habendi, qui sordidi sint, hæc ferè accepimus. Primum improbantur ii quæstus, qui in odia hominum incurrunt: 3 ut portitorum, ut *generatorum*, *liberales* autem, & sordidi 4 quæstus mercenatorum, omnium, quorum opera, non quorum artes emuntur. est enim illis *repta* merces auctor mentium servitutis. Sordidi etiam putandi, qui mercantur à mercatoribus, quod statim vendant: 5 nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur. nec verò quidquam 7 est turpius vanitate, opificesque omnes in sordida arte versantur. nec enim quidquam ingenium potest habere officina. 8 minimeque artes hæc probandæ, quæ ministræ sunt voluptatum, *estatis*, *lanis*, *coqui*, *farinæ piscatores*, ut ait Terentius. 9 adde huc, si placet, ingentatios, saltatores, 10 totumque ludum taliarum. Quibus autem artibus aut prudentia major inest, aut non mediocriis nullitas auxeritur, ut medicina, ut architectura, ut doctrina rerum honestarum, hæc sunt iis, quorum ordini conveniunt, honestæ. Mercatura autem, si tenuis est, sordida putanda est, si magna, & copiosa, multa andique apportans, multisque sine vanitate impartiens: non est admodum vituperanda atque etiam, si latiat quæstus, vel contenta potius, ut sæpe ex alto in portum, ex ipso portu se in agro, possessione, que contulerit, videtur jure optimo posse laudari. Omnium autem rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil est *agricultura* melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine, nihil libero dignius, de qua, quoniam in Catone majore satis multa diximus, et illinc assilimus, quæ ad hunc locum pertinebunt. Sed ab iis partibus, quæ sunt honestatis, quemadmodum officia ducuntur, satis expositum videtur. Eorum autem ipsorum, quæ honesta sunt, potest incidere sæpe contentio, & comparatio: de duobus honestis utrum honestius, qui locus à Panætio est prætermisus. Nam cum omnis honestas ma-

netà partibus quattuor, quæ in una sit cognitionis; altera, comunitatis; tertia, magnanimitatis; quarta, moderationis: hæc in deligendo officio sæpe inter se compatiuntur, necesse est. Placet igitur, *aperta* esse naturæ ea officia, quæ ex communitate, quàm ea, quæ ex cognitione ducantur: idque hoc argumento confirmari potest, quod, si contigerit ita vita sapientis, ut in omnium rerum affluentibus copiis, quamvis omnia, quæ cognitione digna sunt, summo otio secum ipse consideret, & contempletur: tamen, si solitudo tanta sit, ut hominem videre non possit, excedatè vita. Princepsque omnium virtutum est illa sapientia quam *σοφίαν* Græci vocant: 13 prudentiam enim, quam Græci *φρόνησιν* dicunt, aliam quandam intelligimus: quæ est rerum expectandarum, fugiendarumque scientia: illa autem sapientia, quam principem dixi, rerum est divinarum, atque humanarum scientia: in qua continentur deorum, & hominum consuetudo, & societas inter ipsos, ea si maxima est, ut est certe: necesse est, quod à communitate ducatur officium, id esse maximum. Etenim cognitio, contemplatioque naturæ, manca quodammodo, atque inchoata sit, si nulla actio rerum consequatur: ea autem actio in hominum commodis tuendis maxime cernitur. pertinet igitur ad societatem generis humani, ergo hæc cognitio, ut anteposenda est: atque id optimus quisque re ipsa ostendit, & judicat. Quis enim est 14 tam cupidus in perspicenda, cognoscendaque rerum natura, ut, si ei tractanti, contemplantique res cognitione dignissimas, 15 subito sit allatum periculum, discrimenque patris, cui subvenire, opitulaturque possit: non illi omnia relinquat, atque abiciat, etiam si dinumerare se stellas, aut metiri mundi magnitudinem posse arbitretur? atque hoc idem in parentis, in amici, aut periculo fecerit, quibus rebus intelligitur, etiam in officiisque scientiæ, præponenda esse officia justitiam, quæ pertinent ad hominum utilitatem: quæ nihil homini utile debet antiquius. Atque illi, quorum studia vitæque omnis in rerum cognitione versata est, tamen ab augendis hominum utilitatibus & commodis non recesserunt. nam & erudiverunt multos, quo meliores cives, 17 utilioresque rebus suis publicis essent: ut Thebanum Epaminondam, Lyfias Pythagoreus, 18 Syraculium Dionem Plato, multique multos: nosque ipsi, quidquam ad tempus attulimus, (si modò aliquid attulimus) à doctoribus, at-

Nam 3

que

1. *Est meritis aut merentibus, aliquo honore.* Est à m. nostris, nisi quod Palatinus primus præterea, *hæc aliqui*, &c. ut forte restituendum sit auctor illud vocabulum: velique non secus honorandos esse Philoſophos aliorque privatos bene merente de republica, atque eos qui constituti sunt in honore vel imperio. Et vel hujus dictiois protracta causa non mihi mihi debet impero studiosus Ciceronis, antea enim sententia erat & incepta & incerta nam non loqui hæc Tullium de consuetudinibus magistratuum, evincunt illa sequentia: *videtur in quæ magistratum habuerat.* Et quid est incivilius quàm censere, in omnibus observandos esse colendosque, quorum vita perspecta in rebus honestis atque magnis est, de que republica bene sentientes, imò adeo merentes, si privatus fuerit, si non simul fuerint in aliquo honore aut imperio?

2. *In ipsoque peregrino.* Sic quoque Lambinus. firmaque M. F. D. item Palatinæ editione Romana prima, & Victor. na. al. x. in ipso quoque peregrino.

3. *Ut peritissimum, ut generatissimum.* Est ab ed. tione princeps. item Romana secunda. nam prima, *ut peritissimum, ferasse autem.* seqq. *ut peritissimum ut generatissimum.* & verò nostram scripturam, repetit etiam in omnibus suis Gulielmus, probata que unice, sic paulo post *ut medicinamque architecturam.*

4. *Quæ sunt merentibus omnium, quorum opera.* Palat. prim. nullam habet actionis omnium litteram. & poterat profectò abesse.

5. *Nihil enim proficiunt.* Pal. item M. D. *proficiunt.*

6. *Dei enim in quoquam.* Revocavi in locum suum miss. plurium scripturam, quæ & in Romana prima & Victorina. al. x. *ut verò quæquam.*

7. *Nec verò quæquam est turpius vanitate, opificesque omnes in sordida arte versantur.* Sic Palat. sec. & Gulielmiani, nisi quod F. omnes qui in Veroniam verò membranz Palatinæ primæ, *vanitate opificum, qui omnes in sordida, quam lectionem sanè habuerim ferè meliorem hæcenus vulgata.*

8. *Minimeque artes hæc probandæ.* Vocata hæc non aspicitur in eod. o-

mnium primis Palat. præterea habent: *probantur.*

9. *Adde huc, si placet, &c.* Victorii editionem sequor; cui accedunt M. F. D. item Palat. al. i. & que Romana prima, in qua *hæc, ceteris edd. addit hæc.*

10. *Resumque ludum tabularum.* Pal. pr. *resum ludum tabularum* Maurici tabularium, consulatur Parthasius in *Quæstis*. defendit enim egregie vulgatum contra eum qui ediderat *salarem*.

11. *Illinc assilimus.* Gulielmii fidem secutus Maurici. reponerat *illa*, sicque Palat. pr. m.

12. *De in omnium rerum affluentibus copiis quamvis.* Secutus sum quoque vocabat à Palat. à M. D. *exceque vocem dicitur, quæ ferè in hæctenus vulgatis & eam quidem antea quoque respiciat Victorius, sed adlumpit illico Camerarius.*

13. *Prudentiam enim, quam Græci φρόνησιν dicunt.* Vox postrema non est in Palat. pr. neque agnoscit Moguntina editio, aut Romana secunda.

14. *Tem cupidus in perspicenda, &c.* Ingerunt alii fortè legendum, *tem cupidus perspicenda cognoscendaque rerum natura, &c.* ex lopevacuo, auferendi enim calos politus pro pigmenti, ut *utpe al. ita dicitur de au. &c.* Gulielmii.

15. *Subito sit allatum periculum.* Nihil pejussim non melius, Pal. pr. *ablatum, e qua al. i. ed. Romana prima in qua, ablatum.*

16. *Ad hominum utilitatem.* Non de nihilo est quod Palatinus proponeret ad hominum utilitatem.

17. *Videtur etque rebus suis publicis essent.* Videtur Gulielmii incluisse in Lambinianum illud, *et suis, et publicis*, quod & in Aldi Nepotis editione non aulus sui admittere, quod sic nulla est antiqua nullus liber auctoritatis robustus & verò si in perspicuam penitus mentem auctoris, talis in eipolatio ad mentem ejus non facit.

18. *Syraculium Dionem Plat.* Palatin. prim. particula auctor. & Plat.

que doctrina instructi ad eam, & ornati accessimus. Neque solum vivi, atque praesentes studiosos discendi erudunt, atque docent; sed hoc idem etiam post mortem monumentis litterarum assequuntur, nec enim locus ullus praetermissus est ab his, qui ad leges, qui ad mores, qui ad disciplinam recipi pertinet; ut orium suum ad nostrum negotium contulisse videantur. Ita illi ipsi doctrinae studiis & sapientiae dediti, ad hominum utilitatem suam intelligentiam, prudentiamque potissimum conferunt. 1. Ob eamque causam eloqui copiosè, modè prudenter, melius est, quam vel acutissimè sine eloquentia cogitare; quòd cogitatio in se ipsa veritas, eloquentia complectitur eos, quibuscumque communitate juncti sumus. 2. Atque ut apud examina non fingendorum favorum causa congregantur, sed, cum congregabilia natura sint, fingunt favos: sic homines, ac multo etiam magis, natura congregati, & adhibent agendi, cogitandique sollicitiam, itaque nisi ea virtus, quae constat ex hominibus tuendis, id est, ex societate generis humani attingat cognitionem rerum, solivaga cognitio, & jejuna videatur. itemque magnitudo animi, & remota communitate, conjunctioneque humana, feritas sit quaedam, & immanitas. Ita fit, ut vincat cognitionis studium consociatio hominum, atque communitas. Nec verum est, quod dicitur à quibusdam, propter necessitatem vitae, quòd ea, quae natura desiderat, consequi sine aliis, atque efficere non possemus, & idcirco istam esse cum hominibus communitatem, & societatem: quòd si omnia nobis, quae ad vitam cultumque pertinent, quasi virgula divina, ut ajunt, suppeditarentur: tam optimo quisque ingenio negotiis omnibus omisissis, totum se in cognitione, & scientia collocaret. Non est ita, nam & solitudi-

nem fugeret, & socium studii quaereret: tam docere, tum discere vellet, tum audire, tum dicere. Ergo omne officium, quod ad conjunctionem hominum & ad societatem tuendam valet, & anteponendum est illi officio, quod cognitione, & scientia continetur. Illud forsitan quaerendum sit, num hæc communitas, quae maxime est apta natura, sit etiam moderationi, modestiaeque semper anteponenda. Non placet, sunt enim à quibusdam partim ita losa, partim ita flagitiosa, ut ea, ne conservanda quidem patriae causa, sapiens facturus sit ea Posidonius collegit per multa, sed ita tarta quaedam, ita obscura, ut dictu quoque videantur turpia. Hæc igitur non suscipiet quisquam resp. causa; nec resp. quidem pro se suscipi volet. Sed & hæc comitibus res habet, quòd non potest accidere tempus, ut interit resp. quidquam illorum facere sapientem. Quare hoc quidem effectum sit, in officiis deligendis id genus officiorum excellere, quod teneatur hominum societate, etenim cognitionem, prudentiamque sequitur considerata actio, ita fit, ut actus considerate pluris sit, quam cogitatus prudenter. Atque hæc quidem hastenus, patefactus est enim locus ipse, ut non sit difficile in exquirendo officio, quod cuique sit præponendum, videre. In ipsa autem communitate sunt gradus officiorum: ex quibus, quid cuique præstet, intelligi possit; ut prima diis immortalibus; secunda, patriis; tertia, parentibus, deinceps gradatim reliquis debeantur. Quibus ex rebus breviter disputatis intelligi potest, non solum id homines sobere dubitare, honestumne, an tarpe sit: sed etiam, duobus propositis honestis, utrum honestius. Hic locus à Panætio est, ut supra dixi, prætermisus. Sed jam ad reliqua pergamus.

M. Tul-

1. *Ob eamque causam eloqui copiosè, modè prudenter.* Est ab F. & D. & neque aliter Palatinus pr. nisi quod in super, modè & prudenter. non male, vulgariter, ab eodem etiam causam. Victorius, ab eamque etiam causam.

2. *Ut apud examina.* Pal. pr. ut & M. V. apud; imò sic & editio prima Romana.

3. *Adhibent agendi cogitandique sollicitiam.* Haud aliter Pal. noster pr. nam M. F. D. ut & antiquitus impressi, congregandique: minus rectè.

4. *Remota communitate.* Non ausus sum excludere lectionem exemplaris Palatini primis sustentatam auctoritate editionum primariorum, ac plerumque manuscriptorum; etiam eorum quibus usus Guilielmus, quamvis ipse ab ea voce alienior. de ea egolarius in Suspensionibus meis.

5. *Idcirco istam effectum hominibus.* Palatinus prim. dicitur, idcirco istam esse, quòd nescio cuiam debeat explicare, quamvis & vulgate scriptura sua quoque sit venusta, & verò istam ante octuaginta annos aggressi: quoque nobis à codice Augustano V. Volfgangus Anemæcius, itaque sic legatur.

6. *In cognitione & scientia.* Laudat hæc Tullii Panætius in Quæsti-

ta per epistolam; sed ita, tanquam esset genuinum, in cognitione scientia; quomodo nulli libri vel impressi vel scripti, quod se am.

7. *Anteponendum est illi officio.* Guilielmus expunxit vocem officio, an ex libris nescio non admodum hæc desiderari, palam est.

8. *Quaedam partim ita facta, partim ita flagitiosa.* Palat. non iterat voculam partim. Editio princeps Moguntina, & Romana secunda servat; quaedam ita facta, partim ita flagitiosa super qua scriptura, adeantur commentaria Aldi Nepotis vulgariores, quaedam partim ita facta, quaedam partim ita flag.

9. *Non suscipiet quisquam resp. causa; D. & O. quæquam non est in Pal. aut M. F. D. ejus loco habet res à Victorio pr.*

10. *Nec est publica quidem pro se. M. F. ut resp. at Pal. pr. ut resp. quæ dem publ. ea, quod aut bus gratias, invenit quæ in uno suorum Aldos junior.*

11. *Sed & hæc committitur se res habet.* Ita Victorii editio, ac quatuor missi Aldi Palatin. en m pr. sed hæc committitur se res habet, ut suspicer ab interpolatore illa, facta habet, ac fuisse initio, sed & hæc committitur quæ-

M TULLII CICERONIS

DE

OFFICIIS,

AD

MARCUM FILIUM,

LIBER SECVNDVS.

UENIAM MODUM officia ducerentur ab honestate, Marce filii, atque ab omni genere virtutis, satis explicatum a bitore libro superiore. Sequitur, ut hanc officiorum genera persequar, quæ pertinent ad vitam cultum, & ad eorum rerum, quibus utuntur homines, facultatem, ad opes, ad copias. in quo tum quæri dixi, quid *utile*, quid *inutile*: & tum ex utilibus quid *utilius*, aut quid *maximè utile*, de quibus dicere aggrediar, si pauca prius de infuturo, ac de iudicio meo dixerò. Quamquam enim libri nostri complacere non modò ad legendi, sed etiam ad scribendum excitaverunt: tamen interdum vereor, ne quibusdam bonis viris philosophiæ nomen sit inivisum: mirenturque, in ea tantam me operæ, & temporis ponere. Ego autem quamdiu resp. per eos gerebatur, quibus se ipsa commiserat, omnem meas curas, cogitationesque in eam conferebam: cum autem dominatu unius omnia tenerentur, neque esset ulquam consilio, aut auctoritati locus: socios denique tuendæ reip. summos viros, amississem: nec me angustibus dediti, quibus essem confectus, nisi iis restituissem: nec tutum indignis homine docto volaptatibus Atq; utinam resp. stetit quo cœperat statu, nec in homines, non tam commutandorum rerum, quam evitendarum cupiditas, incidisset. primum enim, ut stante resp. facere solebam, in agendo plus, quàm in scribendo, operæ ponere solus, deinde ipsi scriptis non ea, quæ nunc, sed actiones multas mandarem, ut sapere fecimus. Cum autem resp. in qua omnis mea cura, cogitatio, opera poni solebat, nulla esset omnino, illæ scilicet literæ conticuerunt, forentes, & senatoriæ. nihil agere autem cum animus non posset: in his studiis ab initio versatus ætatis, existimavi honestissimè posse deponi, si me ad philosophiam retulisset, cui cum multum adolescens, dicendi causa, temporis tribuissem: postea quàm honoribus inservire cœpi, meq; totam reip. tradidi; & tantum erat philosophiæ loci, quantum superflueret amicorum, & reipub. tem-

poribus. Id autem omne consumebatur in legendo: scribendi otium non erat. Maximis igitur in malis hoc tamen boni asecuti videmur, ut ea literis mandarem, quæ nec satis erant nota nostris, & erant cognitione dignissima. Quid est enim, per deos, optabilis sapientia? quid præstantius? quid homini melius? quid homine dignius? Hanc igitur, qui expetunt, philosophi nominantur: nec quidquam aliud est philosophia, si interpretari velis, quam studium sapientiæ. Sapientia autem est, (ut à veteribus philosophis definitum est) rerum divinarum, & humanarum, causarumque, quibus hæc res continentur, scientia: cujus studium qui vituperat, haud sanè intelligo, quidnam sit, quod laudandum putet. Nam si ve oblectatio quæritur animi, requiesque curarum: quæ conferri cum eorum studiis potest, qui & semper aliquid anquirunt, quod spectet, & valeat ad bene, beateq; vivendum? si live ratio constantia, virtutisque ducitur: aut hæc ars est, aut nulla omnino, per quam eas assequamur, nullam dicere maximarum rerum artem esse, cum minimarum sine arte nulla sit, hominum est parum consideratè loquentium, atq; in maximis rebus errantium. Si autem est aliqua disciplina virtutis ubi ea quæretur, cum ab hoc discendi genere discesseris? Sed hæc, cum ad philosophiam cohortamur, accuratius disputari solent: quod alio quodam libro fecimus. Hoc autem tempore tantum nobis declarandum fuit, cur oratori reip. muneribus, ad hoc nos studium potissimum contulisset. Occurrit autem nobis, & quidem à doctis, & eruditius, quærentibus, satisne constantè facere videamus, qui cum percipiunt posse dicimus, tamen & aliis de rebus differere soleamus, & hoc ipso tempore præcepta officii persequamur. Quibus vellem satis cognita esset nostra sententia. non enim sumus ii, quorum vagetur animus errore, nec habeat umquam, quid sequatur. quæ enim esset ista mens, vel quæ vita potius, non modo disputandi, sed vivendi ratione sublata? Nos autem, ut ceteri, alia, cæta, alia incerta esse dicunt: sic ab his dissentientes, alia probabilia, & contrà, alia non probabilia esse dicimus. Quid est

N n n n 4

igitur

1. *U*tem ex nihil bene quid nullius, aut quid maxime ut le. Habentur hæc omnia quidem in Palat. prim. non etiam in M. F. D. Palat. secundam ut approbent illa Lambiniana; cum ex dubio utriusque quid nullius, aut ex phisicis quid maxime utile, imò sic nulli quidem typis excussit. 2. *N*on tam commutandorum rerum, quam evitandarum cupiditas, incidisset. primum enim, ut stante resp. facere solebam, in agendo plus, quàm in scribendo, operæ ponere solus, deinde ipsi scriptis non ea, quæ nunc, sed actiones multas mandarem, ut sapere fecimus. Cum autem resp. in qua omnis mea cura, cogitatio, opera poni solebat, nulla esset omnino, illæ scilicet literæ conticuerunt, forentes, & senatoriæ. nihil agere autem cum animus non posset: in his studiis ab initio versatus ætatis, existimavi honestissimè posse deponi, si me ad philosophiam retulisset, cui cum multum adolescens, dicendi causa, temporis tribuissem: postea quàm honoribus inservire cœpi, meq; totam reip. tradidi; & tantum erat philosophiæ loci, quantum superflueret amicorum, & reipub. tem-

est in Palat. prim. edd. que præcis, quarum Romana prima non admittit voculam *ig. ut. sec.* & Moguntina collocarunt post *expressit*.

2. *Semper aliquid anquirunt*. Ita Mauric. aliorumque scripti, cui aludunt edd. præter & mss. in quibus *anquirunt*; quamquam forte hoc priore melius; licet placitum Lambino ac Gualtero, vulgariore, inquirunt, quod & in multorum membranis, etiam Nannii.

3. *Si ve ratio constantia virtutisque ducitur*. Reduxi sectionem Victorianam, quippe Camerariana queritur, præter mss. omnes, & antiquitatis typis expressos, sic enim Moguntina & Romana prima; exiat tantum illud *queritur* in secunda, ceteram notandum duxi loco *constantia* esse in Pal. pr. vivendi.

4. *Contrà, alia non probabilia esse dicimus*. Illud non probabilia abest M. F. D. Palat. secund. neque agnoscunt veteres edd. nisi quod quædam earum *alia improbabilia*, prius hæret in Palat. prim. expressitque Victorius item tamen Palatinæ abje. t. voculam esse, quæ neque in ed. Romana prima.

¶ Fini

Igitur, quod me impediatur, ea quae mihi probabilia videantur, sequi: quae contra, improbare: atque affirmandi arrogantiam vitantem, fugere temeritatem, quae a sapientia dissidet plurimum? Contra autem omnia disputatur a nostris, quod hoc ipsum probabile elucere non posset, nisi ex utraque parte causarum esset facta contentio. Sed haec explanata sunt in Academicis nostris satis, ut arbitros diligenter. Tibi autem, mi Cicero, quamquam in antiquissima, nobilissimaque philosophia, Cratippo auctore, versaris, iis simillimo, qui ista praecleara pepererunt: tamen haec nostra a finitima vestris, ignota esse nolui. Sed iam de ad instituta pergamus. Quinque igitur rationibus propositis officii persequendi, quarum duae ad decus, honestatemque pertinent: duae ad commoda vitae, copias, opes, facultates: quinta ad eligendi iudicium, si quando ea, quae dixi, pugnare inter se viderentur: 2. honestatis pars, confecta est: quam quidem tibi cupio esse notissimam. Hoc autem, quod nunc agimus id ipsum est, quod utile appellatur: 3. in quo verbo lapsa consuetudo de flexis de via, sensimque eorum deducta est, ut honestatem ab utilitate secerent, & constitueret honestum esse aliquid, quod utile non esset: & constitueret honestum esse aliquid, quod utile non esset: & utile, quod non honestum: qua nulla penitens major hominum vita potuit afferri. Summa quidem auctoritate philosophi severè sanè, atque honestè, haec tria genera confusa, cogitatione distinguunt. quidquid enim iustum sit, id etiam utile esse censent: itemque quod honestum, idem iustum. ex quo efficitur, ut, quidquid honestum sit, idem sit utile. Quod qui parum percipiunt, hi saepe veritatis homines, & callidos admirantes; malitiam, sapientiam iudicant: quorum error erigendus est, opinioque omnis ad eam spernè traducenda, ut honestis consiliis, iustisque factis, non fraude, & malitia se intelligant ea, quae velint, consequi posse. Quae ergo ad vitam hominum tuendam pertinent, partim sunt inanima, ut aurum, argentum, & ea, quae gignuntur à terra, ut alia ejusdem generis: partim animalia, quae habent suos appetus, & rerum appetitus. Eorum autem alia rationis expertia sunt, alia ratione utentia. Expertes rationis, equi, boves, reliquae pecudae, apes, & quarum opere efficitur aliquid ad hominum usum atque vitam. Ratione autem utentium duo genera ponuntur: unum deorum: alterum, hominum: deos, placatos, pietas efficit, & sanctitas: proximè autem, & secundum deos, homines hominibus maximè utiles esse possunt. Earumque rerum, quae noceant, & obstant, eadem divisió est. Sed quia deos nocerè non putant, his

exceptis, homines, hominibus; obesse plurimum, arbitrantur, ea enim ipsa, quae inanima diximus, pleraque sunt hominum operis effecta, quae nec haberemus, nisi manus, & accessissent: nec his sine hominum administratione uteremur: neque enim validissimi curatio neque navigatio, neque agricultura, neque frugum, fructuumque reliquorum perceptio, & conservatio, sine hominum opera ulla esse potuissent. Jam vero & earum rerum, quibus abundaremus exportatio, & earum, quibus egeremus, inventio, certè nulla esset, nisi his muneribus hominesungerentur. eademque ratione nec lapides à terra exciderentur ad usum nostrum necessarii:

6. Nec ferrum, aut aurum, argentum effoderetur penitus abditum.

sine hominum labore, & manu. Tecta vero, quibus & frigus vis pellitur, & calorum molestia sederentur, unde aut initio generi humano dari potuissent, aut postea subveniri, si autem tempestatibus, aut terra motu, aut vetustate cecidissent, nisi communis vita ab hominibus harum rerum auxilia petere didicisset? Adde ductus aquarum, derivationes fluminum, agrorum irrigationes, moles oppositas fluctibus, portus manu factos, quae unde sine hominum opera habere possemus? ex quibus, multisque aliis percipitur, qui fructus, quaeque utilitates eas rebus iis, quae sunt inanimo, percipiuntur, eas nos nullo modo sine hominum manu, atque opera capere potuissent. Qui denique ex bestiarum fructus, aut quae commoditas, nisi homines adjuverant, percipi possent? nam & qui principem inveniendi fuerunt, quem ex quaeque belua usum habere possemus, homines certè fuerunt: nec hoc tempore sine hominum opera aut pacere eas, aut domare, aut tueri, aut tempestivos fructus ex his capere possemus: 10. ab eisdemque & ea, quae nocent, interficiuntur: & quae usui possunt esse, capiuntur. Quid enumerem artium multitudinem, sine quibus vita omnino nulla esse potuisset? quis enim agris subveniret? quis esset oblectatio valentium, qui victus, aut cultus, nisi tam multa nobis artes ministrarent? quibus rebus exulta hominum vita? tantum desitit à viciis & cultu bestiarum. Vides vero sine hominum coetu non potuissent nec edificari, nec frequentari: ex quo leges, moresque constituti: tam juris aequa descriptio, & cereraque vivendi disciplina, quas res & manufactura animorum consecuta, & veteranda est: effectumque ut esset vita munitior, atque ut dando, & accipiendo, 14. mutandisque facultatibus, & commodis nulla te egeremus.

Longio.

2. Finissima) Finissima quinta vocali non tertia sepe scribitur in mss. quem admodum & in similibus dictionibus: quod uno verbo monere volui, quia existimem genitivam eam scripturam, & ab ipso Cicero esse: cum primus Dictator Cæsar in his vocali tertia sit usus, Quintilianus teste: Guelmius.

3. In qua re, lapsa consuetudo.) Illud verò non est, in Palatino primo, nec Anemæcii Augustianis membranis scio, quomodo explicet Aldus Nepos: sed tamen vix habuerim pro genuino auctoritate.

4. Quorum opere efficitur.) Non mihi animus in viciis libris omnibus subicit here Lanæno, cui placent operæ: quid autem movet illum? nonne opus faciunt cum arant boves, cum vehant equi, cum mellificat apes? hoc meo opere efficitur aliquid ad usum hominum? En est Zeno dicitur: Non sunt Ciceroni? Guelmius.

5. Obsequium arbitri auctor.) Valgat haec nonus plurimum esse vel pedes arbitri auctor: sed contra mss. nostrorum aliorumque, imò & editio nem Romanam primam; in quibus dictionum earum nullum vestigium.

6. Nec ferrum, aut aurum, argentum effoderetur penitus abditum.) Scripsi ablativè diverfo, esse enim sapientia os ex poetis veteri, more Ciceronis vix dicitur, transitia usum mutatio verborum manavit à mss. nostris & Lambinianis; neque aliter editio Victorii, aliam enim nec ferrum, aurum, et arg. effoderetur penitus abditum.

7. Abditum subverti.) Langus conj. et. subverti, cui propemodum adfectione, & veritate sic. pr. fuerit subverti, nisi tamen verum esse subverti, nullius vix diximus mss. in quo haec publica in adfecta mss.

multare privati habitant: sed tamen rectè illud subverti quoque explicatur Guelmius.

8. Adde dicitur aquarum.] Verus Guelmius lib. antedidit. unde conjectat ad dicitur, quomodo omnino praefert Palatinus prim. certè de aqueductibus haec non agit, sed de aquis deducendis, ne in vicinia inundent.

9. Quae unde sine hominum opera habere possemus.] Sic & editio Victorii, neque aliter antiquitus cuss; nisi quod in operæ, quod & in Palatino & Fac. D. vulgatiore, quae non sint. Guelmius restituit eandem paratam, quae sane; quod repererat in custodia veteri, ut em. desum; eos videre cur.

10. Ab eisdemque & ea.) Ita M. F. D. nec aliter vetustius cuss Mogunt. Anno CCC LXV. Romaeque anno LXXI. id placuit Guelmius; uti dicitur Xosii repereretur hominibus neque aliter praef. ferat Vict. minus concinne vulgo legant ab eis denique.

11. Multa enim artes ministrarent.) Edd. p. etaque ministrarent, sed praeter mss. nostris aliorumque: & quibus tamen Pal. prim. vulga.

12. Tantum desitit à viciis.) Malim tandem desitit Pal. pr. m. habet, tantum desitit; neque aliter restat in cod. Augoltano, verum cum quem Anemæcius excussit; abditum non sequamur: nisi velimus aureo saeculo homines edisse & vixisse cum bestiis.

13. Cereraque vivendi disciplina, quae veri.] Sic Pal. sic M. F. D. item Lanæni, nec noverdit o Romana prima, secutusque est Vict. alix edd. disciplinae per quae bene tractaque virtut. quae veri.

14. Mutandisque facultatibus.) Ita rursus idem scripti, neque aliter Vict. vulgati alii permittandisque.

Longiores hoc loco sumus, quam necesse est. Quis est enim, cui non perspicua sint illa, quae pluribus verbis à Panætio commemorantur, neminem in neque ducem bello, nec principem domi, magnas res, & salutares sine hominum studio fieri potuisse? Commemoratur ab eo The mistocles, Pericles, Cyrus, Agesilaus, Alexander, quos negat sine adiumentis hominum tantas res efficere potuisse. Utitur in re non dubia, testimoniis non necessariis. Atque ut magnas utilitates adipiscimur conspiratione hominum, atque consensu? **NO** NULLA TAM DEEST ABSTINENTIA, quae non homini ab homine nascatur. Est Dicaearchi liber de interitu hominum, Peripatetici magni, & copiosi: qui collectis ceteris causis, elationis pestilentias, vastitatis, beluam etiam repentinam multitudinis, quarum impetu docet quaedam hominum genera esse consumari; deinde comparat, quanto plures delicti sint hominum, quanto reliqua calamitate. Cum igitur hic locus nihil habeat dubitationis, quin homines plurimum hominibus & proficiat, & obstat: s; proprium hoc statuo esse vitutis, *consilium animi hominum, & ad usus suos adjungere.* Itaque, quae in rebus inanimis, & quaeque in usu, & tractatione beluorum sunt, utiliter ad hominum vitam, artibus ea tribuantur operosis: hominum autem studia ad amplificationem nostrarum rerum prompia ac parata, virorum praestantia, sapientia, & virtute excitantur: etenim virtus omnibus in rebus ferè vititur: quarum una est in perspicendo, quid in quaque re verum, sincerumque sit, quae consentaneum cuique, quid consequens: & ex quoque gignantur, quae cuiusque rei causa sit: & alterum cohibere motus animi turbatos, quos Graeci *πάθος* nominant: appetitione, quae illi *ἐπιθυμία*, obedientiae efficere rationi: veritatem, iis, quibus cum congregamur, uti moderatè, & scienter, quorum studio ea, quae nata desiderat, experita, cumulatque habeamus, & per eos denique, si quid importetur nobis incommuni, propallemus, ulciscamurque eos, qui nocere nobis conati sunt, tantaque poena afflicimus, quantum aequitas humanaeque patitur. Quibus utem rationibus hanc facultatem adsequi possimus, ut hominum studio complectamur, haecque teneamus, dicemusque: ita multo post sed pauca ante dicenda sunt. **M**AZUS ENIM MESSSE in fortunis in utramque partem, vel secundis adhaerere, vel adversas, quis ignorat? nam & secundo prospere utamur, ro ad exitus pervenimus operatos: & cum nihil reliquit, affligimur. Haec igitur ipsa fortuna ceteros casus rariores habet, primum ad inanimis procellas, tempestates, naufragia, ruinas, incendia: deinde de bestis, visus, morsus, impetus. Haec ergo, ut dixi, rariores. At vero interitus exercituum, ut proximè triam, saepe mul-

torum, clades imperatorum, ut nuper summi, ac singularis viri: invidia praeterea multitudinis, atque ob eas, bene meritorum saepe civium expulsioniones, calamitates, fugas rursusque secundae res, honores, imperia, victoriae, quamquam fortuita sunt, tamen sine hominum opibus, & studiis neutram in partem effici possunt. Hoc igitur cognitio, dicendum est, quoniam modo hominum studia ad utilitates nostras allicere, atque excitare possimus. quae si longior fuerit oratio, cum magnitudine utilitatis comparatur, ut fortassis etiam brevior videbitur. Quaecumque igitur homines homini tribuunt ad eum augendum, atque honestandum, aut benevolentia gratia faciunt, cum aliqua de causa quempiam diligunt: aut honore, si eius virtutem suspiciunt, et si quem dignum fortuna quam amplissima putant: aut cui fidem habent, & bene rebus suis consulere arbitrantur: aut cujus opes metuunt: aut contra a quibus aliquid expectant: ut cum reges, popularesve homines largitiones aliquas proponunt: aut postremo praesidio, ac mercede ducuntur: quae sordidissima est illa quidem ratio, & iniquatissima, & iis, qui ea tenentur, & illis, qui ad eam confugere conantur. **M**AZUS ENIM MESSSE res habet, cum, quod virtute effici debet, id estatur pecunia. Sed quoniam nonnumquam hoc subsidium necessarium est: quomodo modum sit utendum eo, dicimus, si prius iis de rebus, quae virtuti proprias sunt, dixerimus. Atque etiam *subieciunt* se homines imperio: iterius, & potestati de causis pluribus: ducuntur enim aut benevolentia: aut beneficiorum magnitudine, aut dignitatis praestantia, aut spe, sibi id utile futurum, aut metu, ne vi parere cogantur, aut spe rati largitionis, promissionisque capti: aut postremo, ut saepe in nostra re publico videmus, mercede conducti. Omnium autem rerum necessarius est quidquam ad opes tuendas, quam diligi: necessarius, quam timeri. Praeterea enim Ennius: *Quem mentis, oderunt: quem quisque odit, perisse expetit.* Multorum autem odium nullas opes posse obfistere, si antea fuit ignotum, nuper est cognitum. Nec vero huius tyranni solum, quem armis oppressa pertulit civitas, & interitus declarat, quantum odium hominum valeat ad pestem, sed reliquorum similes exitus tyrannorum: quorum haud ferè quisquam interitum similem effugit. **M**AZUS ENIM MESSSE diuurnitatis metus: contraque benevolentia, fidelis est, vel ad perpetuitatem. Sed iis, qui vi oppressos imperio coercent, si sanè adhibenda sit vita, ut heris in famulos, si aliter teneri non possunt, qui verò in libera civitate ita se instruant, ut metuantur: his nihil esse potest demeritius, quam vis enim demerita sint leges alicujus opibus, quamvis iis timescita libertas, emergunt tamen haec aliquid ad iudicium tacitis, aut oculis de honore suffragiis. **A**EX IOXIS autem motus sunt interitus libertatis, quam

Nnn 5 retent.

10. Ad exitus pervenimus operatos. Sic Victorii Lambini, Aldi, Neoplati editio: antiquiores tamen praebent, quod & in Pall. aliquotque aliis MSS. annotavit Guilelmus, praebent ex altero portu, praebent ex portu in altum.
 11. Et si quomodo dicitur. Sic nonnullae editiones, ut & Camezani, at Victorii omisit de obus prioribus verbis, quaeque dignum, quod & in Pal. D. M. P. item impressione Romana prima.
 12. Largitionis primum praestantia. Volgi. primum praestantia: sed alterum praestantia in ed. Viç. & MSS. M. F. B. olimque codicibus, item Pal. sec.
 13. Interitum declarat, quantum & ceteris. Locum hunc Guilelmus eompungit notulis non Threicis, sed his nostris centolis: tanquam haud dubie multum clamor varias lectionis, alia quidem apud Langum, alia in MSS. eius; illa nempe; *Nec vixit ut tyranni si quae, ut perit, et vixit, apparet: et ipsa maxima potest interitus declarat, quantum, conturbat praestantia, apparet: et vixit maxima potest quantum.* & aptissime quidem hoc respondet his quae praecedunt, sed tanquam tu cogita, et vixit, et sic, Palat. aut primus non discrepat à viç. et non si quod motus excludat vocem, *interitum*, ut sine periculo eandem dicitur *interitum*, huiusmodi nonnulli publicaverunt. Et tamen quae verbum abesse profecto praestantia sententia salve. Palat. secundum, praestantia, apparet: tamen maxime peritum interitum declarat. Ceteris.
 14. Thrasilla horat. Punctati ante Victorium retransfusa, eique scripturae accedunt quaeque motus huiusmodi: haud tamen desunt in quibus huiusmodi alterum certe in Pal. & Mausi exemplari.

10. Ad exitus pervenimus operatos. Sic Victorii Lambini, Aldi, Neoplati editio: antiquiores tamen praebent, quod & in Pall. aliquotque aliis MSS. annotavit Guilelmus, praebent ex altero portu, praebent ex portu in altum.
 11. Et si quomodo dicitur. Sic nonnullae editiones, ut & Camezani, at Victorii omisit de obus prioribus verbis, quaeque dignum, quod & in Pal. D. M. P. item impressione Romana prima.
 12. Largitionis primum praestantia. Volgi. primum praestantia: sed alterum praestantia in ed. Viç. & MSS. M. F. B. olimque codicibus, item Pal. sec.
 13. Interitum declarat, quantum & ceteris. Locum hunc Guilelmus eompungit notulis non Threicis, sed his nostris centolis: tanquam haud dubie multum clamor varias lectionis, alia quidem apud Langum, alia in MSS. eius; illa nempe; *Nec vixit ut tyranni si quae, ut perit, et vixit, apparet: et ipsa maxima potest interitus declarat, quantum, conturbat praestantia, apparet: et vixit maxima potest quantum.* & aptissime quidem hoc respondet his quae praecedunt, sed tanquam tu cogita, et vixit, et sic, Palat. aut primus non discrepat à viç. et non si quod motus excludat vocem, *interitum*, ut sine periculo eandem dicitur *interitum*, huiusmodi nonnulli publicaverunt. Et tamen quae verbum abesse profecto praestantia sententia salve. Palat. secundum, praestantia, apparet: tamen maxime peritum interitum declarat. Ceteris.
 14. Thrasilla horat. Punctati ante Victorium retransfusa, eique scripturae accedunt quaeque motus huiusmodi: haud tamen desunt in quibus huiusmodi alterum certe in Pal. & Mausi exemplari.

videtur. Quod igitur latissimè patet, neque ad incolumi-
 tatem solùm, sed etiam ad opes, & potentiam valet plu-
 rimum, id impleretur, ut a stus asser, caritas rei
 neatur, ita facti in e, quæ volumus, & privatis in rebus,
 & in rep consequemur, etenim quis a stus volent,
 à quibus metuentur, eosdem metuunt ipsi, necesse est.
 Quid enim confemus superiorem illum Dionysium? quo
 cruciatio timoris angit solitum, qui cultros metuens ionfo-
 rios, i candenti carbone sibi adurebat capillum? quid
 Alexandrum Phœzæum, quo animo vixisse arbitramur?
 qui (ut scriptum legimus) cum uxorem Theben admo-
 dum diligeret, tamen ad eam ex epulis in cubiculum ve-
 niens, barbarum, & eum quidem, ut scriptum est, com-
 punctum notis Threiciis, districto gladio iubeat anteire:
 pramittebatque de stipatoribus suis, qui ferretarentur ar-
 culas muliebres, & 2 noquod in vestimentis occultare-
 tur telum, exquirent. O miserum, qui fidelitorem &
 barbarum, & 3 stimagatiam putaret, quàm conjugem nec
 eum fessellit. ab ea enim est ipse, propter pellicatus suspi-
 cionem, interfectus. Nec verò ulla vis in parit tan-
 ta est, quæ premente metu possit esse diuturna. Testis est
 Phalaris, cuius est præter ceteros nobilitate crudelitas: qui
 non ex infidiis interit, ut is quem modo dixi, Alexander:
 non à paucis, ut hic noster: sed in quem universa Agri-
 gentinorum multitudo impetum fecit. Quid? Macedones
 nonne Demetrium reliquerunt, universique se ad Pyr-
 rhum contulerunt? Quid? Lacedæmonios in justè impe-
 ranteis, nonne repente omnes fere socii deseruerunt, 5
 spectatoresque se oriosos præbuerunt Leuctrice cal-
 mitatis? Extrema libentius in tali re, quàm domestica, recor-
 dor. Verum tamen quamdiu imperium pop. R. beneficiis te-
 nebatur, non in urbis, bella, aut pro sociis, aut de imperio
 gerebantur: exitus erant bellorum aut inanes, aut necessarii.
 Regum, populorum, nationum portus erat, & refugium,
 senatus. Nostri autem magistratus, imperatoresque ex hac
 una re maximam laudem capere studebant, si provincias,
 si socios, & quiete, & fide defendissent. Itaque illud patro-
 cinium arbitror verius, quàm imperium poterat nomina-
 ri. Sentim hanc consuetudinem, & disciplinam jam an-
 teà minuebamus: post verò Sylla victoriam penitus ami-
 simus. Desitum est enim videri quidquam in sociis in-
 quam, cum existisset in civis tanta honesta victoria. est
 enim ausus dicere, hasta posita, eam bona in foro vende-
 ret & bonorum virorum, & locupletum, & certè civium,
 pro domo suam se vendere, secutus est, qui in causa impia,
 victoria etiam frædiore, & non singulorum civium bona
 publicaret, sed universas provincias, regionesque 7 uno
 calamitatis iure comprehenderet. Itaque, venatis, & per-
 ditis exteris nationibus, ad exemplum amissi imperii por-
 tati in triumpho Mæsiliam vidimus, & ex ea urbe trium-
 phari sine qua numquam nostri imperatores ex transalpi-
 nis bellis triumpharunt. multa præterea commemorarem

nefacia in socios, si hoc uno sel quidquam vidisset indi-
 gnus. Jore igitur plectimur, nisi enim multorum impu-
 nita scelera tulidemus, numquam ad unum tanta perve-
 nisset licentia: à quo quidem rei familiaris, ad paucos; cu-
 piditatum, ad multos improbos venit hereditas. Nec verò
 unquam bellorum civilium semen, & cause deerit, dum
 homines perditam hastam illam civitatem & meminerint, &
 sperabunt. quam P. Sylla cum vibrasset, dictatore propin-
 quo suo: idem sexto tricesimo anno post à sceleratore ha-
 sta non recessit. alter autem, qui in illa dictatura scriba fue-
 rat, in hac fuit quaestor urbanus. Ex quo debet intelligi, tali-
 bus præmiis propositis, numquam desatur bella civilia.
 Itaque parietes urbis modo stant, & manent, iique ipsi
 jam extrema scelera metuentes: rem vero publicam peni-
 tus amissimus: at que in hac clade incidimus? redendum
 est enim ad propositum. Dum abitur, quàm cari esse, &
 diligi malimus. Quæ si populo R. injustè imperanti ac-
 cidere poterunt, & quid debent putare singuli? Quod cum
 perspicuum sit, non volent ab vim, esse magnam met-
 tus, imbecillam: sequitur, ut dissiramus, quibus rebus
 possimus facillimè eam, quàm volumus, adipisci cum ho-
 nore, & fide caritatem. Sed eorum pariter omnes egemus.
 nam ad cuiusque vitam instituerdam accomodandum
 est, à multisne opus sit, an satis à paucis diligi. Certum
 igitur hoc sit, idque & primum & maximè necessarium,
 familiaritates habere fidas amantium, nos amicorum, &
 nostra mirantium: hæc enim est una res, proflus, ut non
 multum differat inter summos, & medio creis viros, eaque
 utriusque est propemodum comparanda Honorè, & gloria,
 & benevolentia civium. fortasse non æquè omnes egerit,
 sed tamen si cum hæc accipitur, adjuvant aliquantum tum
 ad cetera, tum ad amicitias comparandas. Sed de amicitia
 alio libro distam est, qui inferitur Lælius. Nunc di-
 camus de gloria, quàm quàm ea quoque de re duo sunt no-
 stri libri: sed attingamus, quando quidem ea in rebus majori-
 bus administrandis adjuvat plurimum. Summa igitur,
 & perfecta gloria constat ex tribus his: si diligit multitu-
 do: si fide habet: si cum admiratione quadam honore
 dignos putat. Hæc autem, si est simpliciter, breviterque
 dicendum, to quibus rebus pariuntur à singulis, eisdem fe-
 re à multitudine. Sed est alius quoque quidam adius ad
 multitudinem, ut in universorum animos tanquam influe-
 re possimus. Ac primum de illis tribus, quæ ante dixi he-
 nevolentia præcepta, videamus: quæ quidem à beneficiis
 capitur maximè: secundo autem loco beneficia voluntate
 benevolentia movetur, etiam, si res fortè non suppetit.
 vehementer autem amor multitudinis commoveatur ipsa
 tama, & opinone liberalitatis, beneficentia, justitia, fi-
 dei, omniumque eorum virtutum, quæ pertinent ad man-
 suetudinem morum, ac facilitatem. Etenim illud ipsum,
 & 2 quod honestum decorumque dicimus, quia per se nobis
 placet, animosque omnium natura, & specie sua commo-
 vet, maximeque quasi perlicet ex eis, quas commemoravi,

virtu.

1. Candente carbone sibi adurebat capillum. Basilicanus adulebas, anti-
 que pro adulebas: ita & adulescens pro adulescens. Gulielm.
 2. Ne quid in vestimentis occultaretur telum. Pal. prim sine voce post-
 rema, ne quid in vestim. occultaretur, & placet.
 3. Et si quædam. Sic ex Diono edd. Victorii, Lambini, Aldi; Suffra-
 gantibus M. & F. alii si quædam.
 4. Dicit non fessellit, ab ea enim. Prius editi, fessellit epinis, ab, Græ. ve-
 rum ea dicit o hand visitur in Pal. non magis quàm M. F. D. quid quod
 & abest edit. Rom. pr.
 5. Spectatoresque se oriosos præbuerunt. Palatin. prim. non argutus est illo loco
 vocolam se.
 6. Non singulorum civium. Secuti sumus Victorianam edit. ad stipu-
 lantibus et Palat. item M. F. D. Gulielmianis. alii æquiores, non solum
 singulorum.
 7. Una calamitatis iure comprehenderet. In possessi onem quasi post-
 iminio; edd. xl lectioem omnium fere mlt. quam egerat iud. cum
 Lambin; in vincto, calamitatis genere; quod quidem in exoletis edd. sed
 maximè a membranceis Gulielmo exculsis; aut Palat. no utroque.
 calamitatis iure, est iure belli, quo in aliis adhibebat regna Cæsar; aliis

dabat; aliis popalis largiebatur, aliis tributa ac vectigalia novæ im-
 ponsabat. venulle simul atque acerbe.
 8. Quid debent putare singuli? Palatinus prim. quid debent putare han-
 gulu. Idem quoque antea præfert, Quæ si populo Roman. injustè acciderit
 imperanti poterit; at supicet aliquid latere ulcers occulsi. Palat. sec.
 præfert, debent.
 9. Qui inscribitur Lælius. Vix est, ut hoc à Cicero esse, & non à
 magistro quopiam potius adjecta arbitretur Gulielmus.
 10. Quibus rebus pariuntur. Palat. prim. pariuntur; quod cum etiam
 repræsentet codex qui scripatur Augusti ad D. Viricum. nate admo-
 dum grand; ut affirmat Anemæcius, præpoluerim figurato illi pari-
 untur.
 11. Beneficia capitur maxime. Longius capitur èl bro uno, at nos ni-
 hil mutamus consentientibus libris. capta benevolentiam elegantèr di-
 citur; quidni ergo & capere: cum illud conat. mo hoc effectum signifi-
 ficat. Plautus Amphitruone: Tu si me impudicissimè capias, non pisse capi-
 tur Gulielmus.
 12. Quod honestum decorumque dicimus. Sic editio Victorii, sic Palat.
 sic Gulielmian; alii; quæ decem benevolentiam dicimus. 1. P. f.

virtutibus: idcirco illos in quibus eas virtutes esse remur, a natura ipsa diligere cogimur. Atque haec quidem causa diligendi gratissima: et possunt enim praeter ea nonnullae esse leviores. Fides autem uti habeatur, duobus rebus effici potest: si existimabimur adepti conjunctionem cum iustitia prudentiam nam et in rebus habemus, quos plus intelligere, quam nos, arbitramur, quoque de futura proficere credimus, & cum res agatur, in discrimenque veniam sit, expedire rem, & consilium ex tempore capere posse. hanc enim utriusque omnes existimant, veramque prudentiam. Iustus autem & fides hominibus, id est, bonis, haec fides habetur, ut nulla sit in his fraudis, iniuriaeque suspicio. Itaque his salutem nostram, his fortunas, his liberos rectissime committi arbitramur. Harum igitur legum ad fidem faciendam iustitia plus potest: quippe eam ea sine prudentia satis habeat auctoritatis, prudentia sine iustitia nihil valeat ad faciendam fidem. Quo enim quis venturior, & callidior est hoc iustitiae, & suspectior, detraha opinione probitatis. Quamobrem intelligentem iustitiam conjunctionem, quantum volent, habebit ad faciendam fidem virtutum. Iustitia ita prudentiam multum poterit sine iustitia nihil valebit prudentia. Sed, ne quis sit admiratus, nec, cum in eo omnes philosophos coniter, a meque ipse se de diis: ut qui unus habere, omnes habere virtutes nunc ita se jungam, quasi possit quisquam, qui non idem prudens sit, iustus esse: alia est illa, cum veritas ipsa sumatur in disputatione, subtilitas: alia, cum ad opinionem communem omnis accommodatur oratio. Quamobrem, ut valgius, ita nos hoc loco loquimur, ut alios forte, alios bonos viros, alios prudentes dicamus. Populibus enim verbis est agendum, & ubi dicitur, cum loquimur de opinione populari, idque eodem modo fecit Patavium. Sed ad propositum revertamur. Erat igitur extrinsecus ad gloriam pertinent, hoc tertium, ut cum admiratione hominum, honore ab eis digni iudicarentur. Admirantur igitur communiter illi quidem omnia, quae magna, & praeter opinionem suam animadverterunt: separatim autem in singulis, si perspiciant nec optinata quaedam bona, itaque non sibi suspicium, manumque esse laudibus, in quibus existimant se excellentes quaedam, & singulares virtutes perspicere: despicunt autem eos, & contemnunt, in quibus nihil virtutis, nihil animi, nihil nervorum putant. non enim omnes eos contemnunt, de quibus male existimant: nam quos improbos, maleficos, fraudulentos putant, & ad faciendam injuriam laetissimos, eos haud contemnunt quidem, sed de his male existimant. Quamobrem, (ut ante dixi) contemnunt ii, qui nec sibi, nec alteri, ut dicitur; in quibus nullus labor, nulla industria, nulla cura est. Admiratione afficiuntur ii, qui ante ceteros virtute patentur, & cum omni carere dedecore, tam vero iis virtutibus, quibus alii non habere possunt obistere, nam & voluunt, blandissimi domine, majores parteis animi a virtute detorqueant: &

dolorum cum admoventur faces, praeter modum plerique exterrantur: VITA, MORIS, divitiis, paupertas, omnes homines vehementissimè permovent. Quis qui in utraque partem excessu animi magnoque despicunt, cum quos aliqua his ampla, & honesta res objecta est, totos ad se convertit, & sapit, tum quis non admiretur splendorem, pulchritudinemque virtutis? Ergo & haec animi desipientia admirabilitatem magnam facit: & maxime iustitia (ex qua una virtute viri boni appellantur) mirifica quaedam multitudini videtur, nec injuria. Nam non enim iustus esse potest, qui mortem, qui dolorem, qui exilium, qui egestatem timet, aut qui ea, quae his sunt contraria, aequitate anteponit. maximeque admirantur eum, qui pecunia non movetur: quod in quo viro perspicuum sit, hunc igitur spectantur. Itaque illa tria, quae proposita sunt ad gloriam, omnia iustitia conficit: & benevolentiam; quod prodesse vult plurimis, & ob eandem causam, fidem & admirationem, quod eas res spernit, & negligit, ad quas plerique inflammata aviditate rapiuntur. Ac mea quidem sententia omnis ratio, atque institutio vitae ad incrementa hominum desiderat: in primisque, ut habeas, quibuscumque possis familiaris conferre sermones: quod est difficile, nisi speciem praeter boni viri feras. Ergo etiam solitario homini, atque in agro vitam agenti, opinio iustitiae necessaria est: eoque etiam magis, quod si eam non habebunt, in iustitia habebuntur: nullis praesidiis caepti, multis afficiuntur injuriis. Atque iis etiam, qui vendunt, emunt, conducunt, locant, contrahendisque negotiis implicantur, iustitia ad rem gerendam necessaria est. cujus tanta vis est, ut neque illi quidem, qui maleficio, & scelere pascuntur, possint sine ulla particula iustitiae vivere, nam qui eorum cuique piam, qui una latrocinantur, furatur aliquid, aut eripit: sibi ne in latrocinio quidem relinquit locum; ille autem, qui archipirata dicitur, nisi aequabiliter praedam disperiat, aut interficiatur a sociis, aut relinquitur. quinetiam leges latronum esse dicuntur, quibus pareant, quas obierint, itaque propter aequabilem praedae partitionem, & Bargulus llyrius latro, de quo est apud Theopompum, magnas opes habuit: & multo majores Viriatus Lusitanus: cui quidem etiam exercitus nostri, imperatoresque cesserunt: quem C. Laelius, is, qui sapiens usurpator, praetor fregit, & commisit, ferocitatemque ejus ita repressit, ut facile bellum reliquis traderet. Cum igitur tanta vis iustitiae sit, ut ea etiam latronum opes firmet, atque augeat, quantum ejus vim inter leges, & judicia, & instituta reip. fore putamus? Mihi quidem non apud Medos solum, ut ait Herodotus, sed etiam apud majores nostros, iustitia fructuosa causa videntur olim bene morati reges constituisse. Nam cum premeretur inops multitudo ab iis, qui majores opes habebant: ad unum aliquem confugiebant, virtute praestantem: qui cum prohiberet injuria teniores, aequitate constituenda; et summos cum infimis pari jure retinebat. Eademque constituendarum legum fuit causa, quae regum,

Tus

1. Possunt enim praeter ea nonnullae esse leviores. Nihil horum visum in Palatinis; & certe poterat totum abesse. supra quoque reposui quaedam quidem causas, sed alia in ista editione non primatum. 2. Haec autem contemnunt quidem Palatinis. prim. est contemnunt quidem: quod & in quatuor mss. reperit Aldus Nepos. ac probat; ut corriganturque. in Palatinis. secund. erat, est contemnunt quidem nonquam. 3. Qui nec sibi nec alteri, ut dicitur. Reduxi iustitiam quam inculcationem suae virtutis, confirmatam a Palatinis. F. D. aliorumque tentant a. vulgata enim aliter profusa, ut dicitur. 4. Admiratione afficiuntur ii. (et.) Secutus sum Palat. & Gulielm. a. nos item editionem primam. ceterae aut admiratione quodam afficiuntur. ut dicitur: quodam vero afficiuntur, aut adeo admiratione autem est: & variis factis prodit salutarum scripturam. 5. Non sibi spectantur arbitrantur. Pariter am redeo. spectantur autem, probare est: Plautus Persa: non herede cui nunc hic dum spectandum sit. Probatum in signi optime, ab auro igitur ad hominem facta cavilatio est. Gulielmus,

6. Et iustitia, & instituta reipubl. Ita Palat. neque aliter Lambin. an. editio Romana prima, et iudicia constituta reipubl. non abfordè vulgati alii, & iustitia reipubl. 7. Iustitia fructuosa causa. Sic Palat. & F. editionesque antiquiores; etiam Victorina. alia servanda iustitia. 8. Nam cum premeretur inops multitudo. Sic Moguntina editio omnia viri princeps & Romana altera; neque aliter invenit in suis duobus mss. Aldus Nepos. Palatinus nos terque habet in eorum multitudine. Gulielm. o placebat, quod habebatur in tribus Suffridi mss. promeretur in sua inops multitudo: ac mihi illud in ore natum videtur ab altero inops vulgati ferè. promeretur inops multitudo. 9. Cum prohiberet injuria teniores. Palat. pr. accedit lectio V. Victorinae injuria teniores. 10. Summos cum infimis pari jure retinebat. Editiones primae, item Palat. & Langiani, ut & Lambiniani & Aldi, una cum D. & F. servans omnino perspicua, adnotatque Gulielmus, F. adscriptum, id est, perspicua simbas: & videtur revocanda verminus sed nota, vel ob exemplarum conspirationem.

Ius enim semper questum est æquabile. neque enim aliter esset ius, id si ab uno iusto, & bono viro consequerentur, eo erant contenti, cum id minus contingeret, leges sunt inventæ, quæ cum omnibus semper una, & eadem voce loquerentur. Ergo hoc quidem perspicuum est; eos AD PERANDAM deligunt, quorum de iustitia magna esset opinio multitudinis. Adjecto vero, ut iidem etiam prudentes haberentur, nihil erat, quod homines his auctoribus non posse consequi se arbitrentur. Omni igitur ratione colenda, & retinenda iustitia est, tum ipsa propter se, nam aliter iustitia non esset: tum propter amplificationem honoris, & gloriæ. Sed ut pecuniæ non querenda, sed ratio est, sed etiam collocanda, quæ perpetuos sumtus suppeditet, nec solum necessarios, sed etiam liberales: sic gloria & querenda, & collocanda ratione est. Quamquam præclarè Socrates, hanc viam ad gloriam proximam, & quasi compendiosam dicebat esse, si quis id ageret, ut qualis haberi velle, talis esset. Quod si qui simulatione, & inani ostentatione, & ficto non modo sermone, sed etiam vultu, stabilem se gloriam consequi possentur, vehementer errant. VERA GLORIA radices agit, atque etiam propagatur: ficta omnia a celeriter, tanquam sterculi decidunt nec si multatum potest quidquam esse diuturnum. Testes sunt permulti in utramque partem: sed brevitatis causa, familia erimus contenti una. Tiberius enim Gracchus, Publii filius, eamdiu laudabatur, dum memoria rerum Romanarum manebat. At ejus filii, nec vivi probabantur bonis, & mortui nomen obtinent *jure casorum*. Qui igitur adipisci veram gloriam volet, iustitiæ fungatur officiis. ea quæ essent, dictum est libro superiore. Sed, ut facillimè, quales simus, tales esse videamus, et si in eo ipsius maxima est, ut simus si, qui velimus, tamen quædam præcepta danda sunt, nam si quis ab ineunte ætate habet causam celebritatis, & nominis, aut à patre acceptam, (quod tibi, mi Cicero, arbitror contigisse) aut à quo casu, atque fortuna: *NON NUNC* oculi omnium conjiciuntur, atque in eum, quid agat, quemadmodum vivat, anquirunt: & tanquam in clarissima luce versetur, ita nullum obscurum potest nec dictum ejus esse, nec factum. Quorum autem prima ætas propter humilitatem, & obscuritatem in hominum ignorantia versatur: hi simul ac juvenes esse cœperunt, magna spectare, & ad ea rectis studiis debet contendere: quod eo firmiore animo facient, quia *NON MODO* non invidetur illi ætati, verum etiam favetur. Prima igitur est adolescenti commendatio ad gloriam, si qua ex bellicis rebus comparari potest: in qua multum apud majores nostros existierunt semper enim ferè bella gerebantur. Tua autem etas incidit in id bellum, ejus altera pars, sceleris nimium habuit: altera, felicitatis parum. Quo tamen in bello, cum te Pompejus alia alteri præficeret magnam laudem & à summo viro, & ab exercitu consequere equitando, jaculando, & omni militari labore

tolerando, atque ea quidem tua laus pariter cum reipublica cecidit. Mihi autem hæc oratio suscepta non de te est, sed de genere toto, quam ob rem pergamus ad ea, quæ restant. Ut igitur in reliquis rebus multo majora sunt opera animi, quam corporis: sic hæc res, quæ persequimur ingenio, ac ratione, graviore sunt, quam illæ, quæ viribus. Prima igitur commendatio proficitur à molestia, tum pietate in parente, tum in luos benevolentia. Facillimè autem, & in optima parte cognoscitur adolescentem, qui *SE AD* claros & sapientis viros bene consulentes reipublicæ contulerunt: quibus cum si frequentes sint, opinionem afferunt populo, eorum fore se similes, quos sibi ipsi delegerint ad imitandum. P. Rutilii adolescentiam ad opinionem & innocentiam, & juris scientiam P. Mucii commendavit domus. Nam Lucius quidem Crassus, cum esset admodum adolescens, non aliunde smutus est, sed sibi ipse perperit maximam laudem ex illa accusatione nobili & gloriosa, & qua ætate qui exerceantur, laude affici solent (ut de Demosthene accepimus) ea ætate L. Crassus ostendit, id se in foro optime se facere, quod etiam tum poterat domi cum laude meditari. Sed cum duplex ratio sit orationis, quarum in altera sermo sibi altera, contentio: non est id quidem dubium, quin contentio orationis majorem vim habeat etiam ad gloriam, ea est enim, quam eloquentiam dicimus, sed tamen difficile dicta est, quæ oportere conciliat animo: hominum comitas, affabilitate sermonis. Exstant epistola, & Philippi ad Alexandrum, & Antipatri ad Cassandrum, & Antigonem ad Philippum filium, trium prudentissimorum, (sic enim accepimus) quibus præcipiunt, ut oratione benigna multitudinis animos ad benevolentiam alliciant, & militumque blandè appellando delinquant. Quæ autem in multitudine cum contentione habetur oratio, ea sæpe universam excitat. Magna est enim admiratio copiosè, sapienterque dicentis: quem quis audire, intelligere etiam, & sapere plus, & quam ceteros, arbitrantur. Si verò inest in oratione *MISTA* modesti gravitas, nil admirabilius fieri potest: eoque magis fides in adolescente. Sed, cum sint plura causarum genera, quæ eloquentiam desiderant, multique in nostra reipublica adolescentibus & apud iudices, & apud senatum dicendo laudem affecti sint, maxima admiratio est in judiciis, quotum ratio duplex est, nam ex accusatione, & defensione constat: quantum etiam laudabilius est defensio: tamen etiam accusatio probata per se est. Dixi paulo ante de Crasso idem fecit adolescens M. Antonius, etiam P. Sulpicii eloquentiam accusatio illustravit, cum seditiosum, & inutilem civem C. Norbanum in iudicium vocavit. Sed hoc quidem non est sæpe faciendum, nec umquam nisi aut reipublicæ causa, ut duo Luculli: aut patrociniis, ut nos pro Scipio, & pro Sardinis: pro M. Albucio Juliano, in accusando etiam S. Man. Aquilio L. Fufi cognita industria est. Semel igitur, aut non sæpe certe. Sin erit, cui faciendum sit sæpius, reipublicæ

1. Nomen obtinent *iure casorum*. Aliæ editiones *numerus obtinent*, sed præter scripturam Pal. pr. & Guilielmi anorum, ut puto, nam nihil ipse adscripsit huic loco, nisi nomen Langii, quem & initio secutos fuerat Lambinus, sed postea ad hæc lectio alteri, quam tamen improbarationis propositi ad locum Senecæ Epist. 104. in suspitionibus. Palat. sec. numerum agnoscit, nec nomen, neque aliud quid eorum loco.
2. Non modo non invidetur, Pal. pr. non videtur. & verò cum in pluribus olim auctoribus inveniri videtur pro invidetur, examinet lector, heic ne solum obtinere queat locum: quod forsitan ab imperitoribus abieci primam in videtur, deinde in invidetur.
3. Punt militari labore, Haud aliter Pal. & F. expresseratque in eatione Victor, nam priores, cuncte militi, aut communi militarem laborem, posteriores, omniique militi.
4. Quis contentio ratione majorem vim habeat etiam ad gloriam. Hæc est scriptura Palat. noram, à quibus nihil abieci: F. aut Romana ed. prima, nisi quod ex. ad gloriam, sicque etiam sequ. edd. præterquam quod delittuantur illo ex. a posterioribus, oratione plurimum proficit, & majorem vim habeat ad gloriam. Lambinus verò, plus proficit majoremque vim habeat ad gloriam, & ad gloriam, satis licentiosè: certe præter miss. et si ipse oper. ho. suo sapienter totus taceat: ut solet, cum mentiri palam pu-

det, & interim vendit operam suam minus nascis unde factum, ut Suffridus Petri Lambiniana omnino sequenda ceuset, tanquam Ciceronis maxime germanajelm adulterina sint: certe tale nihil in miss. Aldus Nejos.

5. Militis que blandè appellando delinquant. T. sermone delevit ut glossa, & libris tribus miss. Guilielmus, idem quoque statim delevit vocem gloriam, quam non agnoscant Langii, aut Lambini memorant. In F. erat excisis verbis aut gloriam, interpretis scilicet add. tamentum.

6. Plus quam ceteris viris, autior. Pal. pr. plus ceteris arbitrantur: nihil pejus, & vagis, si non melius.

7. Pro Sardinis, M. Albucio Juliano. Nihil varianthe emiss. Guilielmianis, aut Palat. n. Lambinus delevit, deo M. Albucio, Langiosac Paulus Manutius mutavit in eum M. Albucium, & aut in M. Albucium, sed conjectura oberudi nequit pro vero, quare malui repræsentare omnium editionum scripturam, quam nimium tribuere huiusmodi.

8. Man. Aquilio L. Fufi. Sic ingeniosè Paulus Manutius ex Cicero Bruto, ejus conjectantem Lambinus sibi arrogasse videtur. R. diti Manlio L. Fufi. miss. Manlio L. Fufi.

tribuat hoc maneris, eufus inimicos ulcifci fapjus, non
 efl reprehendendum. modus tamen adfit. DURI ENIM
 hominis, vel patius vix hominis videtur, periculum capi-
 tis inferre multis. id cum periculofum ipfi efl, tum etiam
 fordidum ad famam, committere, ut accufator nominetur:
 quod contigit M. Bruto, fummo genere nato, illius filio,
 qui iuris civilis in primis peritus fuit. Atque etiam hoc
 praeceptum officii diligenter tenendum efl, NEM QUAM
 unquam innocentem iudicio capitis arceffas: id enim
 fine feclere fieri nullo pacto potefl. Nam QUID EST tam
 inhumanum quam eloquentiam a natura ad falutem ho-
 minum, & ad confervationem datam, ad bonorum pe-
 ftem, perniciofque convertere? Nec tamen, ut hoc fu-
 giendum efl, ita habendum efl religioni, nocentem ali-
 quando, & nefarium, impijque defendere. vult hoc
 multitudo, patitur confuetudo, fert etiam humanitas. Ju-
 raris efl, feq; in caufis verum fequi: patroni, non-
 numquam verifimile, etiam fi minus fit verum, defendere:
 quod feribere (praefertim cum de philofophia feriberem)
 non audebam, nifi idem placeret graviffimo Stoico cum
 Panetio. Maxime autem de gloria patitur & gratia defen-
 fionibus: eoque major, fi quando incidit, ut et libyenia-
 tur, qui potentis alioquus opibus circumventus, urgetique
 videatur, ut nos & faepe alias, & adolefcens, contra L.
 Sulla dominantis opes pro Sex. Roicio Amerino fecimus.
 quae, ut feis, exflat oratio. Sed expofitis adolefcens
 officiis, quae valeant ad gloria adpifcendam, deinceps
 de beneficentia ac liberalitate dicendum efl. Cujus efl ra-
 tio duplex. nam aut opera benigne fit indigentibus, aut
 pecunia. facillime hae potior, locupletis praefertim:
 fed illa laudior, ac fplendidiore, & viro forti, claroque di-
 gior, quamquam enim in utroque in efl gratificandi libe-
 ralis voluntas, tamen 3 altera efl arca, altera efl virtute de-
 promitur. **L A B E R T I O Q U E**, quae fit ex te familiari,
 fontem ipfum benignitatis exhaurit ita benignitate ben-
 gnitas tollitur: quae quo in pluribus ufus fit, eo minus in
 multos uti potiff. At qui opera, id efl, virtute, & induflria,
 beneficit, & liberales erunt, primum quo pluribus profue-
 rint, eo plures ad benigne faciendum adjuutores habebunt:
 deinde confuetudine beneficentiae paratiores erunt, & tam
 quam exercitatiores ad bene de multis promerendum.
 Praclare in epiflola quadam Alexandrum filium Philip-
 pus accufat, quod largitione benivolentiam Macedonum con-
 fultum. *Quae te, malum*, inquit, *ratio in illum fperem indu-
 nit, ut eos tibi fideles putares fore, quos pecunia corrupiffi?*
*An in id agis, ut Macedones non te regem fuum, fed mini-
 flrum & praetorem fperant fore?* 5 Bene mifitram, & 6
 hitorum; quia fordidum regi: melius etiam, quod largi-

tionem, corruptelam efl dixit. FRY enim deterior, qui ac-
 cipit, atque ad idem femper expeclandum paratior. Hoc
 ille fi 10: Sed praceptum putemus omnibus. Quae mobi-
 rem id quidem non dubium efl, quin illa benignitas,
 quae confiat ex opera, & induflria, & honeflor fit, & la-
 tius pateat, & poffit prodeffe pluribus, nonnumquam ta-
 men efl largiendum, nec hoc benignitatis genus omnino
 repudiandum efl. & 7 fape idoneis hominibus indigenti-
 bus, de re familiari impertendum; fed diligenter, atque mo-
 derate. MULTI enim patrimonia effuderunt, inconlulte
 largiendo. Quid autem efl ftultius, quam quod libenter
 facias, curare, ut id diutius facere non poffis? Atque et-
 iam s QUANTUM largitionem rapinae. Cum enim dan-
 do egere coepertint, alienis bonis manus afferre coguntur,
 ita, cum benivolentiae comparandae caufa benefici efl ve-
 lint: non tanta fludia affequuntur eorum, quibus dede-
 runt, quanta odia eorum, quibus ademerunt. Quae mobrem
 nec ita claudenda efl res familiaris, ut eam benignitas ape-
 riri non poffit: nec ita referenda, ut pateat omnibus. mo-
 dus adhibeatur, ifque referatur ad facultates. Omnino me-
 miniffe debeamus id, quod a noflris hominibus fapiffime
 ufurpatum, jam in proverbio confuetudinem venit, **L A R-
 GITIONEM FUNDUM NON HABERE**, etenim quis potefl
 modus efl, cum & idem qui confuaverunt, & idem illud
 alii defiderent? Omnino duo funt genera largorum: quo-
 rum alteri, prodigi: alteri, liberales: **PR O D I G I**, qui epulis,
 & vifcerationibus, & gladiatorum muneribus, ludorum,
 venationumque apparatu, pecunias profundunt in eas res,
 quarum memoriam aut brevem, aut nullam omnino lint
 reliduri. **L I B E R A L E S** autem, qui fuis facultatibus aut
 captos a praedonibus redimunt, aut aes alienum fufcipiunt
 amicorum, aut in filiarum collocacione adjuvant, aut opi-
 tulantur vel in re quarrenda, vel augenda. Itaque miror,
 quid in mentem venerit Theophraflo, in eo libro, quem
 de divitiis feripfit: in quo multa praclare: illud abfu de.
 Efl enim multus in laudanda magnificentia, & apparatu
 ne popularium munerum: *taliumque fieriunt, facul-
 tatem frucluum divitiarum putat. Mibi autem ille fruclus libe-
 ralitatis, cujus exempla pauca poifi, multo & major vide-
 tur, & certior.* 9 Quanto Arifloteles gravius, & vetitius
 nos reprehendit, qui hac pecuniarum effufiones 10 non admittimus,
 quae funt ad multitudinem deleniendam, at qui ea ad hoftis
 obfidendum, fi emerit 11 aqua feptarium mina cogentur, hoc
 primo incredibilem videri, tamenque mirari: fed, cum atten-
 derint 3 vnam neceffitati dare: in his immantibus factum, con-
 flititque fumtibus, nihil nos magno opere mirari: cum praefertim
 nec neceffitati fubvenirent, nec dignitate augetur 3 fpaqua
 illa 12 delentio multitudinis fit 13 ad breve exiguumque tempus 3
 eaque

1. Iudicium capitis arceffas. Duo autem hominis duri iudicio multos ar-
 ceffas. & arceffere capitis. hoc minus viderentur qui hinc expulerunt.
 2. Ita hinc non efl vel gratia. Ad diderant aliis gratiarum, praeter miffi-
 onem quae omnium primam; in quibus vocis efl nec vola nec
 velle quae.
 3. Altrae arca. Rejecit has tres voculas, ut fubditus Languius
 cum non inveniffet in uno fcripto, minus recte arca enim lumitur pro
 parata omnorum copia, fape Tullio.
 4. Praclare in epiflola quadam. Pal. prim. non habet praepofitionem,
 atque delideratur. Idem paulo poft exhibet, *Quid te malum*, inquit, *in-
 illum non ut vulgari, Quod te malum, inquit, rationis aut, Quae te ma-
 lum, inquit, ratio moxque pro praeparatum potius offerret, praeterea in fpe-
 rum fuit quae utraque efl o, vulgaram an recedit bonitate. certe illud
 parum, non efl auctoris genuinum, n de ci amus, quod extiter ejus le-
 to in et. Rom. prim. & Palat. fec. efl. utramque fcripturam ad-
 miffum in contextu, nifi efler con tra bonos mores hae teftimonio
 anius: admiffi tamen illud ferretur fieri quod. Anem hinc pro d. difce,
 ut quoque referant exemplari Auguftano.
 5. Bene mifitram, & c. Hae Victorianis & Aldinis ablunt. pef. m. e
 de quo efl enim nimis quam fe gidum efl illud, melius etiam quod ita
 fequitur, quod omnibus 3 iteris reprefentent Palatinæ mem-
 branæ, & Aug. Ranz.
 6. Praetorem. Gallelmus adnotat cave fequar de eos qui repo-
 nunt, ut libitum primum contra fene libri omnes de. n. de vox qui-*

dem huc convenit: notat enim eum qui calculos tribubus diebus, non
 qui annuos quem d. viforem rectus dixeris. Praetor autem proprie
 convitii dominus. huc for. al. s. n. Locatio emendatio mea poffit in-
 culcari.
 7. Sape idem hominibus indigentibus, &c. Locantibus, v. o. idem ho-
 mines hand alii ferere quam boni. & locupletiores dicebantur: ideo tan-
 quam a flutum & **IMMORIGEROS** hoc praceptum reprehendit, quafi illis
 folum efler impertendum, qui reficere poffent. lib. vi. cap. 11. Sed
 idem indigentibus omnino dicit Cicero probos homines paupertate op-
 preffos. **GRUUS**.
 8. Gladiacrum muneribus. Palat. prim. gladiatoris 3 quod ferè ma-
 lim. fupra quoque delovi d. tionem d. ientis, in fiquae caufa, iudanti-
 bus nifi.
 9. Quae te, Arifloteles gravius. Muretus malebat, *Ariflo*, quod horum
 nihil invenitur in Ar. floze.
 10. Non admittimus. Fulvius Vefinus pntabat deleri poffe a verfici-
 vam particulam, contra mentem auctoris 3 quae ab illa voce tota pen-
 det neque aliter arguerent o ejus procedit, ut liquet ex fequentibus.
 11. Aqua feptarium mina cogentur. Palat. prim. mina argenti cogentur.
 nec difplicer.
 12. Delentio multitudinis. Forfan melius, de delentio multitudine, ut efl
 in Pal D. F. in Aldinis fex, placebatque etiam Gallelm.
 13. Ut ad breve exiguumque tempus, eaque a. leviffime p. q. 2. in
 quo. &c. Securus lum editionem accuratiffimam Petri Victo-
 rianis 3 nifi quod adpofuit illud fit 3 ut placebat Lambino quod
 anno-

aque à levissimo quoque: in quo tamen ipso una cum fassetate, memoria quoque moriatur voluptatu. Bene etiam colligit, hae puera, & mulierculu, & servus, & servorum similiter liberi, esse grata. gravi vero homini, & RA QUAE FIUNT, iudicio certo ponderari: probari posse nullo modo. quoniam intelligo, in nostra civitate, inveterasse iam à bonis temporibus, ut splendor ad litatum ab optimis viris postularetur. ita que & P. Crassus cum cognomine dives, tum copiis, fundus est adilitio maximo munere. Et paullo post L. Crassum omnium hominum moderatissimo, Q. Mucio, magnificentissima adilitate fundus est; deinde C. Claudius, Appi filius: 2. multi post, Luculli, Hortensius, Silanus. omnis autem P. Lentulus, me consule, vicit superiores. hunc est Scaurus imitatus. Magnificentissima vero nostri Pompeii numerata secundo consistit: in quibus omnibus quid mihi placeat, vides. VITANDA tamen est suspicio avaritiae. Mamerco, homini ciuissimo, praetermissio adilitatis consulatus repulsam attulit. Quae &, si postulat à populo, bonis viris si non desiderantibus, at tamen approbantibus, faciendum est, modò pro facultatibus; nos ipsi ut fecimus: &, si quando aliqua res maior, atque utilior populari largitione acquiritur: Ovesti nuper prandia in semitis decumae nomine magno honori lucunt. ne Marco quidem Scio vitio datum est: 3. quod in caritate a se modum populo dedit magna enim se, & inveterata invidia, nec turpi iactura, quando erat adilis, nec maxima liberavit. Sed honori summo nuper nostro Miloni fuit, quod gladiatoribus emtis reip. causa, quae salute nostra continebatur, omnis P. Clodii conatus, furoresque compressit. Causa igitur largitionis est, si aut necesse est, aut utile. In his autem ipsis mediocritatis regala optima est. L. quidem Philippus Q. filius, magno vir ingenio, in primis que clarus, gloriari solent, se sine nullo munere adeptum esse omnia, quae habentur amplissima. dicebat idem Cotta, Curio. Nobis quoque licet in hoc quodammodo gloriari. Nam pro amplitudine honorum, quos cunctis suffragis ad epti sumus nostro quidem anno, quod contigit eorum ne ruini, quos modò nominavi, sane exiguus sumus adilitatis fuit. Atque etiam illi impentia meliores, muri, navalia, portus, aquarum ductus, omniaque quae ad usum reip. pertinent. quae quomodo quod praesens tamquam in manu datur, iucundus est tamen haec in posterum gratiora Theatra, porticus, nova templa, verecundius reprehendo, propter Pompejum: sed doctissimi non probant, ut & hic ipse Panatius, quem multum in his libris secutus sum, non interpretatus: & Phalereus Demetrius, qui Periclem, principem Graeciae vituperat, quod tantam pecuniam in praecleara illa propylaea coniecit. Sed de hoc genere toto, in his libris, quos de repub. scripsi, diligenter est disputatum. Tota igitur ratio talium largitionum, genere, vitiosa est: temporibus, necessaria: & tum ipsa & ad facultates ac commodanda, & mediocritate moderanda est. In illo autem alio genere largiendi, quod à liberalitate proficisci-

tur, non uno modo in disparibus causis affecti esse debemus. Alia causa est ejus, qui calamitate premitur, & ejus, qui res meliores quaerit, nullis suis rebus adversis. Propensior benignitas esse debet in calamitosos, nisi forte erunt digni calamitate. in his tamen, qui se adjuvari volent, non ut ne affligantur, sed ut altiore gradum adleendant, restricti omnino esse nullo modo debemus: sed in deligendis idoneis iudicium, & diligentiam adhibere. nam praeterea Ennius:

Benefacta mala locata, malefacta arbitror.

Quod autem tributum est bono viro & grato, in eo cum ex ipso fructus est, tum etiam ex ceteris. temeritate enim remota, 5. gratissima est liberalitas: eoque eam studiosius plerique laudant; quod summa curusque bonitas commune periculum est omnium. Danda igitur opera est, ut his beneficiis quam plurimos afficiamus, quorum memoria liberis posterisque prodatur, ut iis ingratis esse non liceat. omnes enim ut memorem beneficii oderunt: eamque injuriam: & in deterranda liberalitate sibi etiam fieri, eumque, qui faciat, communem hostem tenuiorum putant. Atque haec benignitas etiam reip. utilis est, redimi e servitate ea prois, loquenter renouare: quod quidem vulgò solitum fieri ab ordine nostro in oratione Crassi scripti copiose videmus. Hanc ergo consuetudinem benignitatis, largitionumque longe antepono. haec est gravium hominum atque magnorum: & illa quasi assentatorum populi, multitudine levitatem voluptate quasi titillantium. Conveniet autem cum in dando munificum esse, tum in exigendo non acerbum, in omnique re contrahenda, vendendo, emendo, conducendo, locando, & vicinibus & confinis, æquum, & facilem; multa multis de jure suo cedentem: à libris vero, quantum liceat, & nescio an paulo plus etiam quam liceat, abhorrentem. Est enim non modò liberale, PAULUM nonnumquam de suo jure deedere, sed interdum etiam fructuosum. Habenda autem est ratio rei familiaris, quam quidem dilabi linere, flagitiosum est: sed ita, ut illiberalitatis, avaritiaeque absit suspicio. Possit enim liberalitate uti, non sponte se patrimonio amittitum is est pecuniae fructus maximus. Recte etiam a Theophrasto est laudata hospitalitas. est enim (ut mihi quidem videtur) valde decorum, patere donos hominum: illud iustitiam illud iustitiam hospitibus: idque etiam reip. est ornamentum, homines externos hoc liberalitatis genere in urbe nostra non egerere. Est autem etiam vehementer utile iis, qui honeste posse multam voluat, per hospites apud externos populos valere opibus, & gratia. Theophrastus quidem scribit, Cimone Athenis etiam in suos curiales Laciadas hospitalem fuisse. ita enim instituisse, & villicis imperavisse, ut omnia praeberentur; quicumque Laciades in villam suam devertisset. Quae autem opera, non largitione, beneficia dantur, haec tum in universam temp. tum in singulos civis conferuntur. nam in jure cavere, consilio juvare, atque hoc scientiae genere pro-

annotasset Golielmus haberi etiam in veteribus suis F. & D. neque aliter sanè editio princeps. nam sequentes, ad hunc exiguumque tempus daret, eaque à levissimo quoque animo: in quo, &c.

1. Invenit esse jam à bonis. Sic & Langanis & F. D. Golielmus, vulgari non habent illud, in Palat. prim. est, in v. et. an bonis, quod alteri ferè praeposuerim; utique cum idem mox habeat postulatorem.

2. Multa post, Luculli. Exprosi scripturam Palatinorum confirmatam veteribus Langi libris vulg. Lucullus.

3. Quod in caritate est. Vulgari ferè caritate avaritia esse, sed vox ea media non apparet in Palat. D. F. imò ne in ed. one quidem Romana prima quare & jure exclusit suis Victorius, sed deinde iterum irreptis, culpa eorum quibus nihil satis appetum est, nisi & superfluis circumvallat vocibus.

4. In his libris scriptur. Palatinus refugit particulam in; & non reamitur, mox scripti non probant pro vulgari interpretant, volentibus edd. primis & illi. nostris.

5. Gratissima est liberalitas. Vix mihi eripi potest, pejorem esse scripturam codicis Palatini prim. gratissima, examinent eam modo or. o-

tores, conferantque cum eis quae habet Tullius capital. hujus medio.

6. In deterranda liberalitate. Elegans figura. Palatinus tamen prim. deterranda, cui quidem non adhaerescit; solum modò indico ob Aldum

Neptem, qui hujusmodi scripturam extare negat in veteribus libris.

7. Largitionum munere longe antepono. Manutius negat vocem, ferè reperiri in exemplaribus vetustis, inventamque primum à Lambino, sed fallitar: representavit enim & Petrus V.ctorius, exactaque discretè in Palatio pr.

8. Illa quasi assentatorum populi. Vox quasi non est in Palat. pr. nisi à manu recentior neque admodum requiritur, imò cum mox repetatur ne requiritur quidem.

9. Viri iustissimi, &c. Sic mihi quoque nostris, sine in. Eisdem auctoribus itam etiam re scriptis de jure suo cedentem: tanto confidentius, quod ita publicasset V.ctorius; imò & ille qui Romae per mium vulgare libros de Officiis, anno & C C C L X. exiit, euli esse dicitur. Vicinibus & confinis dixi pro vicinis ac confinis: quemadmodum alibi passim legimus, matrimonii, servitii, civitatis, loco convivarum, servorem, uxorumque.

esse quam plurimis, vehementer & ad opes augendas pertinet, & ad gratiam. Itaque cum multa praeclara majorum, tum quod optime constituti *partu civis* summo semper in honore fuit cognitio, atque interpretatio: quam quidem ante hanc confusionem temporum in possessione sua principes retinebant. nunc ut honores, ut omnes dignitatis gradus, sic hujus scientiae splendor delectus est, idque eo indignus, quod eo tempore hoc contigit, cum is esset, qui omnibus superiores, quibus honore par esset, scientia facile videretur. Haec igitur opera, gratia multis, & ad beneficia obstringendos homines accommodata. Atque hinc arti finitima est dicendi: gravior facultas, & gratior & ornatio. Quid enim eloquentia praestabilius, vel admiratione audientium, vel spe indigentium, vel eorum, qui defensi sunt, gratia? haec quoque ergo à majoribus nostris est: in toga dignitatis principatus datus. Discreti igitur hominis, & facile laborantis, quodque in patris est moribus, multorum causis, & non gravate, & gratioro defendentis, beneficium & patrociniis late patent. Admonerat me res, ut hoc quoque loco intermissionem eloquentiae, ne dicam interitum, deplorarem: mihi vereretur, ne de me ipso aliquid videretur queri. Sed tamen videmus, quibus extinctis oratoribus, quam in paucis spes, quanto in paucioribus facultates, quam in multis sit audacia. Cum autem omnes non possint, ne multi quidem, aut jam spe illi esse, aut discreti: licet tamè opera prodesse multis, beneficia potentem commodantem iudicibus, & magistratibus, vigilantem pro re alterius, eos ipsos, qui aut consulantur, aut defendunt, rogantem: quod qui faciunt, plurimum gratiae consequuntur, latissimeque eorum manat industria. Jam illud non sunt admonendi (est enim in promptu) ut animadvertant, cum iurare alios velint, ne quos ostendant, saepe enim aut eos laedunt, quos non debent; aut eos, quos non expedit, si imprudenter, negligentia est: si scientes; temeritatis. Utendum etiam est excusatione adversus eos, quos in vitis offendas, quaecumque possis, quare id quod feceris, necesse fuerit nec aliter facer: potueris: certentque operis, & officii erit id, quod violatum est, compensandum. Sed cum in hominibus juvenandis aut moris spectari, aut fortuna soleat: dictum quidem est proclive, itaque vulgo loquuntur, *se in beneficiis collocandos mores hominum, non fortunam sequi* honesta oratio est, sed quis non tandem, qui in opibus, & optimi viri causa non asteponat, in opera danda, gratiam fortunati, & potentis? à quo enim expectatur, & celeriter remuneratio fore videtur, in eum ferè est voluntas nostra propensior. Sed animadvertendum est diligentius, quae natura rerum sit, nimirum enim in opibus ille si bonus est vir, etiam si referre gratiam non potest habere, certe potest. Commodè autem, quicumque dixit, *PERCUNIAM QUI HABEAT, NON REDDIDISSE* qui reddiderit, non habere: gratiam autem & qui retulerit, habere; & qui habere retulisse. At, qui se locupletis, honoratos, beatos putant, hi ne obligari quidem beneficio volunt. quin etiam *PERFICIAM* se dedisse arbitrantur, cum ipsi, quamvis magnum aliquid acceperint: & què etiam à se aut possidant, aut expectati aliquid suspicantur: patrociniis vero se ulos, & clientis appellari, mortis instar putant. At vero ille tenuis, cum quicquid factum sit, se spectantem, non fortunam putet, non modò illi, qui est meritis, sed etiam illis, à quibus expectat (epet enim multis) gratiam se videri studet. neque verò verbis auget suum mu-

nus, si quo fortè fungitur, sed etiam extenuat. Videndumque illud est, quòd si opulentum, fortunatumque defenderit, in illo uno, aut fortè in liberis eius manet gratia. sin autem inopem, probum tamen & modestum: omnes non in probi humiles (quae magna in populo multitudo est) praesidium sibi paratum vident. Quamobrem *PERFICIAM* apud bonos: quàm apud fortunatos, beneficium collocari puto. Danda omnino opera est, ut omni generi satisfacere possimus. sed si res in contentione veniet, nimirum Themistocles est auctor adhibendus, qui cum consuleretur, utrum bono viro pauperi, an minus probato diviti filiam collocaret: *Ego verò,* inquit, *malo virum, qui pecunia eget, quam pecuniam, quae viro.* Sed corrupti mores, depravati que sunt admiratione divitiarum: quarum magnitudo quid ad unumquemque nostrum pertinet? illum fortè adjuvat, qui habet: ne id quidem semper, sed fac juvare: utentior sane sit honestior vero quomodo? Quod si etiam bonus erit vir, ne impediant divitiis, quo minus juvetur, modò ne adjuvet: sique *OMNIBUS* iudicium, non quàm locuples, sed qualis quisque sit. Extremum autem praecipuum in beneficiis, operaque danda est, ne quid per injuriam. **FUNDAMENTUM** enim perpetuae commendationis, & famae, est iustitia, sine qua nihil potest esse laudabile. Sed quoniam de eo genere beneficiorum dictum est, quae ad singulos spectant: deinceps de iis, quae ad universos, quaeque ad tempus pertinent, disputandum est. Eorum autem ipsorum partim eiusmodi sunt, ut ad universos civis pertineant, partim singulis ut attingant, quae sunt etiam gratiora danda est opera omnino, si possit, utriusque, nec minus, ut etiam singulis consulatur: sed ita, ut ea res aut profuit, aut certe non oblit reip. C. Graeci frumentaria magno largitio; exhauriebat igitur erarium: modica M. Octavii, & reip. tolerabilis, & plebi necessaria, ergo & civibus & reip. salutaris. In primis autem videndum erit ei, qui reipub. administrabit, ut suum quisque teneat neque de bonis privatorum publice & deminutio fiat. perniciosè enim Philippus in tribunatu, cum legem agrariam ferret, quam tamen antiquari facile passus est, & in eo vehementer se moderatum praebuit: sed cum in agendo multa populariter, tum illud male: *non esse in civitate duo milia hominum, qui rem haberent.* Capitalis oratio, & ad aequationem bonorum pertinens: quae peste quae potest esse major? Hanc enim ob causam maxime, & ut sua tenerentur, reip. civitatisque constituta sunt. Nam etiam duce natura congregabantur homines, tamen spe custodire rerum suarum, urbium praesidia quaerebant. Danda etiam opera est, ne (quod apud maiores nostros saepe fiebat, propter ararii tenuitatem, assiduitatemque bellorum) **TARBURUM** sit conferendum: idque ne eveniat, multo ante erit providendum, sin qua necessitas hujus muneris alicui reipub. obvenerit: & (nullo enim quàm nostrae ominari, neque tamen de nostra, sed de omni reipub. discepto) danda erit opera, ut omnes intelligant, (si salvi esse velint) **NECESSITATI** esse parendum: sique etiam omnes, qui reipub. gubernabunt, consulere debebunt, ut **ARUM** rerum copia sit, quae sunt necessaria, quarum qualis comparatio fieri soleat, & debeat, non est necesse disputare. est enim in promptu tantum locus attingendus fuit. Caput autem est in omni procuratore negotii, & muneris publici, ut **AVARITIA** pellatur etiam minima suspicio. 7. **Ultimam**, inquit C. Pon-

tius

1. *Intra dignitatem*] Haec aliter Palatinus pr. nec abibat Periti D. et alibi quod in *re dignitatis*. publicat. fore. *intra dignitatem*. inquit. *re* enim opponitur *re*. inquit Marcius Nepos & N. in Synum etc.

2. *Ut animadvertant*] Minorum quae dem. est, sed tamen moneri oportet: eorum est; Palatinus pr. *servare animam advertant*.

3. *Venerit (aut sit)*] Dicitur quod movit Turnebus restitutum dam. e. n. hanc scripturam; sed nemo id fecit, deierit credo: raro tunc vocis. & vero etiam conspiciatur in Palatinis in F. in D. eam non admittere nisi per vulgari prius *parentis*. Lamb. nos *opulentioris*.

4. *Deminutio fiat*] Exemplar Palat. pr. *minutio* (syllaba primo ablata).

5. *Ut sua tenerentur*] Palatinus idem *tenerentur*.

6. *Mala enim quàm nostra videntur*] Sic quoque Palatinus uterque, sine illo alii, aut aliter. Invecto à correctoribus; quodque suis quoque adfuisse restat est & Luingius & Lambinus.

8. *Ultimam inquit C. Pontius* *Summus* etc.] Non video quomodo totum hominis hoc quadrat: si vel mos varem fuisse; aut potius hinc ipsum pronuntiare apud inferos. si sic; viderint acutiore; non ea verbis ipsius erui possit genus aliquid carminum.

1. Tab.

tin, Samnis, ad illa tempora me fortuna servasset, & tum esse natus, quando Romani dona accipere crepissent; non essem passus diutius eos uterere. Nam illi multa in hanc rem publica inuasit, si facile patior tum potius Pontium fuisse, si quidem in illo tantum fuit roboris. Nondum centum, & decem anni sunt, cum de pecuniis repetundis à L. Pisone lata est lex, nulla antea cum fuisset. At verò postea tot leges, & proximæ quæque duriores: tot rei tot damnati, tantum Italianum bellum propter iudiciorum metum excitatum: tanta, sublati legibus, & iudiciis, expilatio, direptioque sociorum ut **IMBECILLITATE** aliorum, non nostra virtute valeamus, Laudat Africanum **PANCIUS**, quod fuerit abstinentia. Quid ni laudet? sed in illo alia majora. laus abstinentiæ, non hominis est solum, sed etiam *temporum* illorum. Omnis Macedonum gaza, quæ fuit maxima, potius est Paulus: tantum in ararium pecuniæ inexit, ut unius imperatoris præda sinem attulerit *tributorum*. at hic 2 nihil domum suam intulit, præter memoriam nominis sempiternam. Inuitatus patrem Africanus, nihil locupletior, & thagine everfa. Quid? qui ejus collega in censura fuit L. Mummius, numquid copiosior, cum copiosissimam urbem funditus sustulisset? Italiam ornata, quam domum suam, maluit, quamquam Italia ornata, domus ipsa mihi videtur ornatio. **NULUM** igitur vitium tetius, ut eò, unde egressus est, ferat se oratio, quam avaritia, præsertim in principibus, & tempore gubernantibus, habere enim quæstui rem publicam, non modò turpe est, sed sceleratum etiam, & nefarium. Itaque quod Apollo Pythius oraculo edidit, *Spartam nulla re alia, nisi avaritia perituram*, id videtur non solum Lacedæmoniis, sed & omnibus opulentis populis prædixisse. Nulla autem re conciliari facilis benignitas multitudinis possunt, qui reipublicam, præsertim, quam abstinentia & continentia. Qui verò 4 se populares volunt, ob eamque causam aut agrariam rem tentant, ut possessores suis sedibus pellantur: aut pecunias creditas debitoribus condonandas perant, illabescant fundamenta reipublicæ; concordiam primùm, quæ esse non potest, cum aliis adimuntur, aliis condonantur pecuniæ; deinde æquitatem quæ tollitur omnibus, si habere suam cuique non licet. id enim est proprium (ut supra dixi) civitatis, atque urbis, ut sit libera, & non sollicita suæ rei cuiusque custodia. Atque in hac pernicie reipublice illam quidem consequuntur, quam putant, gratiam, nam per nos ereptus est, est inimicus cui data, etiam dissimulat se accipere voluisse: & maxime in pecuniis creditis occultat suum gaudium, ne videatur non fuisse solvendo. At verò ille, qui accipit injuriam, & meminit, & præ se fert dolorem suum: nec, si plures sunt illi, quibus improbatum est, quàm, illi, quibus iniuste ademptum est, idcirco plus etiam valent. Non enim numero hæc judicantur, sed pondere **QUAM** autem habet æquitatem, ut agrum multis annis, aut etiam sæculis ante possessum, qui nullum habuit, habeat: qui autem habuit, amittat. Ac propter hoc injuriæ genus Lacedæmonii Lysandrum Ephorum expulerunt: Agin regem (5 quod numquam antea apud eos acciderat) *neaverunt*: ex eoque tempore tantæ discordiæ

dix secuta sunt, ut & tyranni existerent, & optimates exterminarentur: & præclarissime constituta reipublica liberetur. nec vero solum ipsa cecidit, sed etiam reliquam Græciam evertit contagionibus malorum, quæ à Lacedæmonis profecta manarunt latius. Quid? nostros Gracchos, T. Gracchi, summi viri, filios, Africanos nepotes, nonne agraria contentiones perdiderunt? At verò Aratus Sicyonem jure laudatur, qui cum ejus civitas quinquaginta annos à tyrannis teneretur, profectus Argis Sicyonem, clandestino introitu urbe est potitus. Cumque tyrannum Nicoclem improvidè oppresisset, sexcentos exules, qui fuerant ejus civitatis locupletissimi, restituit, remque publicam adventu suo liberavit. Sed cum magnam animam verteret in bonis, & possessionibus difficultate, quod & eos, quos ipse restituerat, quorum bona alii possederant, egere iniquissimum vitabat, & **QUINQUAGINTA** annorum possessiones movere non nimis æquum putabat, propterea quod tam longo spatio multa hereditatibus, multa emtionibus, multa dotibus tenebantur sine injuria, judicavit, neque illis admitti. neque his non satisfieri, quorum illa fuerant, oportere. Cum igitur statuisset, opus esse ad eam rem constituendam pecunia, Alexandriam se profectus velle dixit, remque integram ad reditum suum jussit esse celeriter ad Ptolemæum, suum hospitem venit, qui tum regnabat alter post Alexandriam conditam: cui cum exposuisset, patriam se liberare velle causamque docuisset: à rege opulento vir summus facile impetravit, ut grandi pecunia adjuvaretur. Quam cum Sicyonem attulisset, adhibuit sibi in consilium quindecim principes, cum quibus causas cognovit & eorum, qui aliena tenebant, & eorum, qui sua amiserant: perfecitque æstimandis possessionibus, ut persuaderet aliis, ut pecuniam accipere mallent, possessionibus cederent aliis, ut commodius putarent, numerari sibi 6 quod tanti esset, quam suum recte perire. Ita perfectum est, ut omnes concordia constituta sine querela discederent. O vitium magnum, dignumque qui in nostra reipublica natus esset! Sic par est egere cum civibus non (ut bis jam vidimus) hastam in foro ponere, & bona civium voci subicere præconis. At ille Græcus (id quod fuit sapientis, & præstantis viri) **OMNIBUS** consurandum putavit: eaque summæ ratio, & sapientia boni civis commoda 8 civium non divellere, atque omnem æquitatem eadem continere. 9 Habitant gratis in alieno. Quid ista? Isti, cum ego cunctis adificari, avaræ, impendam, tu, me invito, fruare meo? Quid est aliud, aliis tua eripere, aliis dare aliena? Tabula verò *non* quid habent argumenti, nisi ut eam meca pecunia fundam: eum tu habes: ego non habeam pecuniam? Quamobrem ne sit æ alienum, quod reipublice, noceat, providendum est: quod multis rationibus cavere potest: non si fuerit, ut locupletes suum perdant, debitoribus lucentur alienum. **NICENIM** ulla res vehementius tempore, continet, quam fides: quæ esse nulla potest, nisi erit necessaria solutio rerum creditarum. Numquam vehementius actum est, quam me consule, ne solveretur, armis, & castris tentata res est ab omni genere hominum, & ordine: 10 quibus sic restitit, ut hoc tantum malum de reipublica tolleretur, numquam nec majus æ alienum

1. *Tantum in ararium pecuniæ inexit.* Palatinæ membrae autem præcipuum malum.
2. *Nihil domum suam intulit.* Sic plerique Aldini & Pal. sec. D. atque F. etiam Pal. pe. quint. tamen habet, nihil domum suam præter memoriam nominis sempiternam intulit.
3. *In principibus & tempore gubernantibus.* Copula non comparat in Pal. pe. & verò tantum abest eam desiderem, ut facile pateret adhuc suscipi sequentia tempore gubernantibus.
4. *Se populares esse volunt.* Sic Pall. F. D. editionesque primæ, imò & Victorina. alii populares esse volunt.
5. *Quod nunquam antea apud eos acciderat.* Poterant abesse voces tres posteriores. Sic & mox videri queant interpretis potius quam Tulli illas, quæ à Lacedæmonis profectæ manarunt latius.
6. *Quod tantum esset.* Palatin. quæ tantum esset, quod mihi non ita videtur ineptum, quin facile præponerem vulgato, si haberem aditipulatorum

adhuc alium aliumque codicem vero statim edecumatur.

7. *Summa ratio & sapientia.* Illud & sapientia, non videtur in Palatino prim. neque requiritur, qui ferè etiam quæ præcedunt, id quod fuit sapientia & præstantis viri, haberem omnia pro glossatoris interpretatione.

8. *Civium non divellere.* Edidit olim viduum destrudere non divellere, sed contra scripturam Palatinam etiam codicum, item F. ne dicam & Langianorum.

9. *Habitant gratis in alieno.* Lecti omnes istam primus eruit ex mss. suis Turnebus, reperitque in F. Gulielmus: exstat quoque in Pall. non habuit aut primus.

10. *Quibus sic restitit ne hoc tantum malum.* V. Crotii ed. ut totum hæc Palat. pr. quibus restitit, ut non hoc tantum malum, sed quibus ita restitit, ut hoc tantum, &c.

nam fuit: nec melius, nec facilius dissolutum est. fraudandam enim spe sublata, et solvendi necessitas consecuta est. At vero hic nunc victor, tum quidem victus, et quæ cogitat, ea perfecit, cum ejus jam nihil interesset, tanta in eo peccandi libido fuit, ut hoc ipsum eum delectaret, peccare, etiam si causa non esset. Ab hoc igitur genere largitionis, ut aliis detur, aliis auferatur, abierunt illi, qui temp. tuequebantur: in primisque operam dabunt, ut *tyris*, et iudiciorum equitate suam qui teneat: & neque tenuiores, et propter humilitatem circumveniantur, neque locupletibus ad sua, et veltenenda, vel recuperanda obstitit: præterea quibuscumque rebus vel belli, vel domi poterunt temp. augeant imperio, agris, vestigalibus. Hæc magnum hominum sunt: hæc apud majores nostros fœlicitata: hæc genera officiorum qui persequantur, cum summa utilitate recip. magnam ipsi adipiscuntur & gratiam, & gloriam. In his autem utilitatum præceptis Antipater Tyrius, Stoicus qui Athenis nuper est mortuus, & duo præterea censet esse à Panætio, validitudinis curationem, & pecuniam, quas res à summo philosopho præteritas arbitror, quod essent faciles: sunt certe utiles. Sed validitudo tu sentitur notitia sui corporis: et observatione, quæ res ut prodesse soleant, aut obesse: & continentia in victa omni atq; cultu, corporis tuendi causa; & prætermittendis voluptatibus, postremò arte eorum, quorum ad scientiam hæc pertinent. Res autem familiaris quaeri debet iis rebus, à quibus abest turpitudinis: conservari autem diligentia, & parsimonia: iisdem etiam rebus augeri. has res commo-

dissime Xenophon Socraticus persecutus est in eo libro, qui *Oeconomicus* inscribitur: quem nos ista fere ætate cum essemus, quæ es tu nunc & Græco in Latinum convertimus. Sed utilitatum comparatio, quoniam hic locus erat quartus à Panætio prætermittitur, sæpe est necessaria. Nam & corporis commoda cum externis, & externa cum corporis, & ipsa inter se corporis, & externa cum externis comparari solent. Cum externis corporis, hoc modo comparantur: *Vires* ut malis, quàm dives esse. Cum corporis, externa, hoc modo: *Dives* esse potius, quàm maximis corporis viribus. Ipsa inter se corporis sic: ut *Bona* validitudo voluptati anteponatur, vires celeritati. Externorum autem, ut *Locusta* divitiis, vestigalia urbana rusticis, & Ex quo genere comparationis illud est Catonis sensus: à quo cum quaeretur, quid maximè in re familiaris expediret, respondit, *Bene pascere*. Quid secundum? *Satis bene pascere*. Quid tertium? *Male pascere*. Quid quartum? *Arare*. Et, cum ille, qui quaererat, dixisset, Quid generari? Tum Cato, *Quid hominem*, inquit, *occidere*? Ex quo, & multis aliis, intelligi debet, utilitatum comparationes fieri solere, recteque hoc adjunctum esse quartum exquirendorum officiorum genus. Sed toto hoc de genere, de quaerenda, de collocanda pecunia, etiam de utenda, commodius à quibusdam optimis viris ad medium Janum sedentibus, quàm ab illis philosophis ulla in schola disputatur. Sunt tamen ea cognoscenda, pertinent enim ad utilitatem, de qua hoc libro disputatum est. Reliqua deinceps persequemur.

1. *Subradi necessitas*. Pal. pr. *videndi*, quod agros respicit & possessionis oblationem.

2. *At vero hic nunc victor, tum quidem victus*. Est à libris sanctæ antiquitatis quos consulit Turnebus, neque aliter F. D. Pal. aliter edd. *at vero victor tum quidem victus*, contra verum.

3. *Quæ cogitat, ea perfecit*. Pal. *dem amplius, ne cicio an & merito quæ cogitat, ea perfecit*. *dem amplius* jam nihil inest.

4. *Propter humilitatem*. Volgati *imbecillitatem*, sed alterum exstat in Pal. & omnibus Langii Gualtemiis; mss. quod & invenit in sex foveat Aldus Nepos; etiam si præterat *imbecillitatem*.

5. *Veltenenda*. Palatinus primus vel *utenda*.

6. *Duo præterea censet esse à Panætio, validitudinis, & pecuniam*. Hæc fuit Victorii lectio, pro qua aliter substituere, duo præcepta censet esse à Panætio *validitudinis, & pecuniam*; & Palatinus & F. D. Gualtemianis, imò & editioque per Romanam.

7. *Bene pascere, & arare, &c.* Sic rursus Victoriana; cui accedunt mss. Aldi & Raliquor Aldi. vulgati exinde, *observatio* *nam* *nam* *nam*.

8. *Ex quo genere comparationis*. Dicitio ultima non est in Pal. prim. & nescio an non possit abesse.

9. *Quid tertium? male pascere*. Quid sentiendum sit de omnibus clamor exarat & cod. cibus aliorum indicio est, vel iste locus. Victorius enim, item Turnebus lib. vi. Advers. c. 20. ut & Langius, nec non Aldus Nepos ac Lambinus, Suffridus præterea & Gifanius, jactant hanc suam *vestire*, aut *vires*; sed sine omni venere & gratia. *male pascere* repositum oportuit; quod diserte existit in Palatino nostro primo: meminisse prius Columella libro vi. de re rustica, ipsa præfatione; his verbis: *Ceterum de tam sapiente viro pigri dicere, quod cum quidam acriter memorant, quid nam quaerant: eundem tertium in agriculturae quæstusum esset, afferat affectu qui vel male pascere, &c.* Nimirum quod homines non adsequerentur, quid esset *male pascere*, id Ciceronis laudo omnino eradicanunt: ac vult Cato, tantum esse utilitatis, in pecore, ut quamvis malignissimè curetur, superet tamen fructus omnes arationis, reliquæque adeo agriculturæ Pal. sec. totum istud membrum omisit; deceptos repetitione vocis postremæ, quo ipso confirmatur magis istas Palatini primi.

M. TULLII CICERONIS

DE

OFFICIIS,

LIBER TERTIVS.

URIVM Scipionem, Marce filii, enim, qui primus Africanus appellatus est, dicere solitum scripsit Cato, qui fuit ferè ejus æqualis, Numquam se minus otiosum esse, quàm cum avosus: nec minus solum, quàm cum solus esset. Magnifica verò vox, & magno viro, ac sapiente digna: quæ de clarat, illum & in otio de negotiis cogitare, & in solitudine secum loqui solitum: ut neque cessaret umquam, & inter-

dam colloquio alterius non egeret. Itaque dux res, quæ languorem afferant ceteris, illum acuebant, otium, & solitudo. Vellem nobis hoc idem verè dicere liceret: sed si minus imitatione tantam ingenii præstantiam consequi possimus, voluntate certè proximè accedimus: nam & à repub. forensibusque negotiis, armis impiis, vique prohibiti, otium persequimur: & ob eam causam, urbe relicta, rura peragrantes, sæpe soli sumus. Sed nec otium hoc cum Africanis otio, nec hæc solitudo cum illa comparanda est,

Oooo

R. *Ura peragente*. Nihil mutandum cum Langio ejusque a. *lecta* *hambino*, nam sic fere de Tiberio, Tacitus libro 3.

Annal. *lecta* de *lecta* *Compania* *nam* *maximè* *peragente*, Gualtemi.

Illud quidem perfectum honestum, nullo modo; similitudines honesti esse possunt. Hæc enim omnia officia, de quibus his libris disputamus, *media Stoici* appellant. ea, communia sunt, & latè patent: quæ & ingenii bonitate multi assequuntur, & progressionè discendi. Illud autem officium quod *rectum* idem appellant, perfectum, atque absolutum est: & ut idem dicunt, *omnes numerò habet*; nec præter sapientem, cadere in quemquam potest. Cum autem aliquid actum est: in quo *media officia* compareant, id cumulatè videtur esse perfectum: proptereaque vulgus quid ab sit à perfecto non ferè intelligit: quatenus autem intelligit, nihil putat prætermisum. quod item in poematibus, & picturis visa evenit, in aliisque compluribus, ut delectentur imperiti, laudentque ea, quæ laudanda non sunt, ob eam credo, causam, quod insit in his aliqua probi, quod capiat ignavos, qui idem, quid in unaquaque re vitii sit, nequeant judicare, itaque cum sunt docti à peritis, facile desistunt à sententia. Hæc igitur officia, de quibus his libris differimus, quasi *secunda quædam honesta* esse dicunt, non sapientum modo propria, sed cum omni hominum genere communia, itaque his omnes, in quibus est virtutis indoles, commoventur. Nec verò cum duo Decii, aut duo Scipiones, *fortes* esse commemorantur, aut cum Fabricius, Aristidesve *justi* nominantur, aut ab illis, fortitudinis: aut ab his, justitiae, tanquam à sapientibus, petitur exemplum. nemo enim horum sic sapiens est, ut sapientem volumus intelligi. Nec illi, qui sapientes habiti sunt, & nominati, M. Cato, & C. Lælius, sapientes fuerunt: ne illi quidem septem: sed ex mediocriorum officiorum frequentia *similitudinem* quandam gerebant, speciemque sapientum. 4. Quocirca nec id, quod verè honestum est, fas est cum utilitatis repugnantia comparari: nec id, quod communiter appellamus honestum, quod colitur ab iis, qui bonos se viros haberi volunt, cum emolumentis umquam est comparandum: tamque id honestum, quod in nostram intelligentiam cadit, tuendum, conservandumque est nobis, quam id, quod propriè dicitur, vereque est honestum, sapientibus, *ALITER ENIM TENERI* non potest, si qua est ad virtutem facta progressio. Sed hæc quidem de iis, 5. qui conservatione officium existimantur boni. Qui autem omnia metiuntur emolumentis & commodis, neque ea volunt præponderari honestate, hi solent in deliberando honestum cum eo, quod utile putant, comparare: *BONI VIRI* non solent. Itaque existimo Panzium, cum dixerit, *homines solere in hac comparatione dubitare*, hoc ipsum sensisse, quod dixerit, solere modo, non etiam oportere etenim non modo plus putare quod utile videatur, quam quod honestum: sed hæc etiam inter se comparare, & in his ad dubitare, turpissimum est. quid est ergo, quod nonnumquam dubitationem afferre solet, considerandumque videatur? Credo, si quando dubitatio accidit, quale sit id, de quo consideretur. *SARPE ENIM TEMPORÆ FIT*, ut, quod plerumque turpe haberi solet, invenitur non esse turpe. Exempli causa, ponatur aliquid, quod patet latius. Quod potest majus esse scelus, quam non modo hominem, sed etiam familiarem hominem occidere? Num igitur se adstrinxit scelere, si quis tyrannum occidit, quamvis familiarem? Populo quidem Rom. non

videtur, qui ex omnibus præclaris factis illud pulcherrimum existimat. 6. Vicit ergo utilitas honestatem immò verò honestas utilitatem secuta est. Itaque, ut sine ullo errore judicare possimus, si quando cum illo, quod honestum intelligimus, pugnare id videbitur, quod appellamus utile, FOR MULIA quædam constituenda est: quam si sequemur in comparatione rerum, ab officio numquam recedemus. Erit autem hæc formula Stoicorum rationi, disciplinæque maximè consentanea: quam quidem his libris propterea sequimur, quòd, quamquam à veteribus Academicis, & à Peripateticis vestris 7. qui quondam idem erant, qui Academici, quæ honesta sunt, anteponuntur iis, quæ videntur utilia: tamen splendidiùs hæc ab eis discernuntur, quibus *quidquid honestum est, idem utile videtur: nec utile quidquam, quod non honestum*: quam ab iis, quibus aut honestum aliquid non utile, aut utile non honestum. Nobis autem nostra Academia magnam licentiam dat, ut, quodecumque maximè probabile occurrit, id in nostro jure liceat defendere. Sed redeo ad formulam. *DETRAHERE* igitur aliquid alteri, & hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est contra naturam, quam mors, quam paupertas, quam dolor, quam cetera, quæ possunt aut corpori accidere, aut rebus externis. nam principio tollit convictum humanum, & societatem. si enim sic erimus affecti, ut propter suum quisque emolumentum spoliaret, aut violet alterum, dirumpi necesse est eam, quæ maximè est secundum naturam, humani generis societatem. Ut, si unumquodque membrum sensum hunc haberet, ut posse putaret, se valere, si proximi membri valetudinem ad se traduxisset: debilitari, & interire totum corpus necesse est: sic, si unusquisque nostrum rapiat ad se commoda aliorum, detrahatque quod cuique possit, emolumentum sui gratia: societas hominum, & communitas evertatur necesse est. nam, si ut quisque malit, quod ad usum vite pertineat, quam alteri, acquirere, concessum est, non repugnante natura. illud natura non patitur, ut aliorum, spoliis nostras facultates, copias, opes auceamus. Neque verò hoc solum natura, id est, iure gentium, sed etiam legibus populorum quibus in singulis civitatibus resp. continetur, eodem modo constitutum est, ut non liceat sui commodi causa nocere alteri. hoc enim spectant leges, hoc volunt; in columen esse civium conjunctionem: quam qui diripiunt, eos morte, exilio, vinculis, damno coercerent. atque hoc multo magis exigit ipsa naturæ ratio, quæ est lex divina, & humana: cui parere qui velit (omnes autem patebunt, qui secundum naturam volent vivere) numquam committet, ut alienam appetat, & id, quod alteri detraxerit, sibi assumat. Etenim multo magis est secundum naturam excelsitas animi; & magnitudo: itemque comitas, justitia, liberalitas, quam voluptas, quam vita, quam divitiæ: quæ quidem *CONTEMNERE*, & pro nihilo ducere, comparantem cum utilitate communi, magni animi, & excelsi est. 8. Detrahere autem alteri sui commodi causa, magis est contra naturam, quam mors, quam dolor, quam cetera generis ejusdem: itemque, magis est secundum naturam, pro omnibus gentibus, si fieri possit, conservandis, aut juvandis maximos labores, molèstisque suscipere, imitantem Herculeum

O 0 0 2

illum,

1. In quo media officia compareant. Ita editio Victorii nec non Langii eamque ferè semper in lequi solita Lambini, laudatque ad hanc faciem huc locum ex veteri suo Petrus Nannius lib. 9. Pal. pr. habet comparat. sic. comparat. voig. comparantur.

2. Aut cum Fabricius Aristidesve justus. Heic ausus sum sequi auctoritatem unius Panzium. pr. cum hæc tenus legeretur, aut Aristides, quod quam auctoribus minus sic venisum altero, quis dubitet?

3. Qui sapientes habiti sunt & nominati. Vocula sunt, non est in Pall. aut editionibus principibus Moguntina, ac Romana.

4. Quocirca. Et. cum utilitatis repugnantia, etc. Inquinata lectio sic ferè retinenda est. vob. lib. Nannii: Quocirca nec id quod verè honestum est, cum utilitatis ratione comparari; nec id quidem quod communiter appellamus honestum. alterum tamen servatur in Pal. & Augustano.

5. Qui conservatione officiorum. Ferri potest: & ira ante dixit, honestum tuendum conservandumque est tibi. sed necio an melius sit, conservacione. sic enim supra, mediocriorum officiorum frequentiam, ait Guleim.

6. Vicit ergo utilitas honestatem. Nescio an præter locum animare nota interrogatoria, quæ est in Pall. invenitur in exemplari uno Marcotici qui consulari lib. xv. Var. cap. o.

7. Qui quondam idem erant qui Academicis. Aldus Manutius junior, affirmat duo verba postrema non reperiri in uno m. idemque testatur de altero suorum Vrinus noster. habent tamen Pall.

8. Detrahere autem alteri. Tota ista periculis mihi suspecta est, tanquam repetita à sciolo de capitis hujus principio. Pall. tamen nostræ habent Detrah. autem de altero, quod & in Fabr. & plurimis Aldi exemplar. hæt.

illum, quem **ROMANUM** fama, beneficiorum memor in concilio coelestium collocavit: quàm vivere in solitudine, non modò sine ullis molestiis, sed etiam in maximis voluptatibus, abundantem omnibus copiis, ut excellas etiam pulchritudine, & viribus. Quocirca optimo quisque & splendidissimo ingenio longè illam vitam huic anteponit. Ex quo efficitur **ROMANUM** naturæ obedientem, homini nocere non posse. Deinde, qui alterum violat, ut ipse aliquid commodi consequatur: aut nihil se existimat contra naturam facere: aut magis fugendam censet mortem, paupertatem, dolorem, amissionem etiam liberorum, propinquorum, amicorum, quàm facere cuiuspiam injuriam, si nihil existimat contra naturam fieri hominibus violandis: **QUI** cum eo differas, qui omnino hominem ex homine tollat? sin fugiendum id quidem censet, sed & multo illa pejora, mortem, paupertatem, dolorem errat in eo, quod ullum aut corporis, aut fortunæ vitium animi vitis gravius existimat. Ergo unum debet esse omnibus propositum, ut eadem sit utilitas uniuscuiusque, & universorum: quam si ad se quisque rapiat, dissolvetur et omnis humana consortio. Acque si etiam hoc natura præscribit, ut homo homini, quicumque sit, ob eam ipsam causam quòd is homo sit, consultum velit: necesse est secundum eandem naturam omnium utilitatem esse communem, quod si ita est, una continemur omnes, & eadem lege naturæ: idque ipsum si ita est, certè violare alterum lege naturæ prohibemur. verum autem primum verum igitur & extremum. Nam illud quidem ablutum est, quod quidam dicunt, parenti se, aut fratri nihil detracturos, commodi sui causa: aliam rationem esse civium reliquorum: hi sibi nihil juris, & nullam societatem, communis utilitatis causa, fatuunt esse cum civibus: quæ sententia omnem societatem destrahit civitatis. Qui autem civium rationem ducunt habendam, externorum negant: hi dirimunt communem humani generis societatem: qua sublata, beneficentia, liberalitas, bonitas, justitia funditus tollitur: quæ qui tollunt, etiam **ADVERSUS** deos immortales, impii judicandi sunt. ab iis enim constitutam inter homines societatem evertunt: cujus societatis artificium vinculum est, **MAGIS** arbitrari esse contra naturam, hominem homini detrudere, sui commodi causa, quàm omnia incommoda subire vel externa, vel corporis, vel etiam ipsius animi, quæ vacent justitia. hæc enim una virtus, omnium est domina, & regina virtutum. Forsitan quispiam dixerit: *Nonne igitur sapiens, si fame ipse conficiatur, abstulerit cibum alteri, homini ad nullam rem utilis?* Minime verò. Non enim mihi est vita mea utilior quàm animi talis affectio, **NE MINUS** ut violem commodi mei gratia. Quid? *Phalaris, crudelem tyrannum, & immanem, vir bonus, & ne ipse frigore conficiatur, vestitus spoliare possit, nonne facias?* Hæc ad judicandum sunt facillima. nam, si quid ab homine ad nullam partem utili, tux utilitatis causa detraxeris: inhumanè feceris, contraque naturæ legem, sin autem is tu sis, qui multam utilitatem reip. atque hominum societati, si in vita remaneas, offerre possis: si quid ob eam causam alteri detraxeris, non sit reprehendendum: sin autem id non sit ejusmodi: seu mi cuique incommodum ferendum est potius, quàm de alterius com-

modis detrahendum. Non igitur magis est contra naturam morbus, aut egestas, aut quid hujusmodi, quàm detractio, aut appetitio alieni. Sed communis utilitatis derelictio contra naturam est, est enim injusta, itaque lex ipsa naturæ, quæ utilitatem hominum conservat, & continet, deseruit profectò, ut **A**z homine inerti atque inutili, ad sapientem, bonum, fortemque virum transferantur res ad vivendum necessarias: qui si occiderit, multam de communi utilitate detraxerit, modò hoc ita faciat, ut ne ipse de se bene existimans, seseque diligens, hanc causam habeat ad injuriam, ita semper officio sangetur, utilitati consulens hominum, & ei, quam sæpe commemoro, humanæ societati. Nam, quod ad Phalarim attinet, per facile judicium est. **NULLA** enim nobis societas cum tyranni, sed potius summa distractio est: neque est contra naturam, spoliare, si possis, quem honestum est necare: atque hoc omne genus pestiferum, atque impium, est hominum communitate exterminandum est. Etenim, ut **M**EREA quædam amputantur, si & ipsa sanguine, & tamquam spiritu carere coeperunt, & nocent reliquis partibus corporis: sic ista in figura hominis feritas & immanitas beluæ, à communi tanquam humanitate corporis segreganda est. Hujus generis sunt quæstiones omnes ea, in quibus ex tempore officium exquiratur. Ejusmodi igitur credo res Panætium persecutum fuisse, nisi aliqui casus, aut occupatio consilium ejus peremisset: ad quas ipsas consultationes ex superioribus libris satis multa præcepta sunt, quibus perquisit quid sit propter turpitudinem fugiendum: quid sit id, quod idcirco fugiendum non sit, quia omnino turpe non est. Sed quoniam operi inchoato, propè tamen absolute, tamquam si ægium impetimus: ut geometra solent non omnia docere, sed postulare, ut quædam sibi concedantur, quòd facilius, quæ volunt, explicent: sic ego à te postulo, mi Cicero, ut mihi concedas, si potes **NUMERUS**, præter id, quod honestum sit, propter te esse expectandum. *sin* hæc non licet per Cratippum: at illud certè dabis, quod honestum sit id esse maxime propter te expectandum. Mihi utrumvis satis est: & cùm hoc, tum illud probabilius videtur, nec præterea quidquam probabile. Ac primum Panætius in hoc defendendus est, quod non utilia cum honestis pugnare aliquando posse dixerit (neque enim ei fas erat) sed ea, quæ videntur utilia. *Nihil vero esse quod non idem bonum sit: nihil honestum, quod non idem utile sit.* sæpe testatur: negatque ullam pestem majorem in vitam hominum invasisse, quam eorum opinionem, qui ista distraxerint. Itaque non ut aliquando anteponeamus utilia honestis, sed ut ea sine errore dijudicemus, si quando incidissent, induxit eam quæ videretur esse, non quæ esset, repugnantiam. Hanc igitur partem relictam explebimus, nullius admodum, sed (ut dicitur) **M**EREA nostro, neque enim quidquam de hac parte post Panætium explicatum est, quod quidem mihi probaretur, de iis, quæ manus meas venerunt, **CUM** **TER** aliqua species utilitatis objecta est, commoveri necesse est, sed si cùm animum attenderis, turpitudinem videas adjunctam ei rei, quæ speciem utilitatis attulerit: tunc non utilitas relinquenda est, sed intelligendum, uti turpitudinem sit, ibi utilitatem esse non posse. Quod si nihil est tam contra naturam, quàm

1. *Omnia humana conficitur.* Hanc lectionem firmat & uterque Pal. sodes, & editio prima Moguntina, & Romana altera. nam prima admodum sit illud vulgatum conficiatur.

2. *Uterque ipsius animi quæ videntur justitia.* Sic & Pall. Muretus non ait veterem scripturam depravatam fuisse, *servantem justitiam, & quæ dicit servantem justitiam, tanquam ita plane legendum, vix putavit.*

3. *Ne ipse frigore conficiatur.* Muretus dicto libro xv. cap. 9. affirmat: libros suos veteri habere, *ne ipse frigore periret* at sic nulla editio nulli in Italorum, neque adeò Palatini: ita ut dubitem de fide codicum ejus.

4. *sin autem id non sit ejusmodi.* Sic quoque Pall. nisi quod præ hæc in non sit ejusmodi. Muretus autem codicem antiquum præferre *sin autem id non sit ejusmodi.* unde colligit librarium primum per errorem solum

scripsisset *sin*, sed iste denud ad superioris membrum, cujus principium erat *sin autem id non sit* deinde errore animæ dextro, non dextro se idem duas voces eas frustra repetiverat, *autem id*, sed cetera perfectum: ut sit vera lectio, *sin non sit ejusmodi.* ac tunc Fabricii exemplar peritum istam non gnoscit.

5. *Sed quoniam operi inchoato, propè tamen absolute, tamquam si ægium impetimus.* Palatinus prim. pro his omnibus, solum modò habet, *inducatur jam, quæ si fugiuntur impia* quod genus unum magis videtur.

6. *Tunc non utilia relinquenda.* Sic Augustinus Auemæ cæli codex & Victorii editio, neque secus Romana primas quomodo & erat in Fabriciano & Danieliano, & Pal. sec. alterum tamen requirenda hæret: in Palatino pr. & Ald. Nepotismi omnibus: ambiguoque quædam scriptura alteri cedere debet.

quam turpido (recta enim & convenientia, & constantia natura desiderat, & pernatuque contraria) nihil; tam secundum naturam, quam utilitate: certe in eadem re utilitas, & turpido esse non potest. itemque si ad honestatem nativum; eaque aut sola expetenda est, (ut Zenoni videtur) aut cum aliis ponderis gravior habenda, quam reliqua omnia, quod Aristoteles placet: necesse est, quod honestum sit, id esse aut solum, aut summum bonum; quod autem bonum, id certe utile: ita quod honestum, id utile; quare et non hominum non proborum, cum aliquid, quod utile videtur, & arripuit, id continuo fecerit ad honestum. Hinc hinc venena, hinc falsa testamenta nascuntur: hinc furta, peculatus, expilationes, dirptionesque; sociorum, & civium: hinc opera nimiatum potentia non ferenda: potest etiam in liberis civitatibus a regnandi exitum cupiditates, quibus nihil nec turpius, nec foedius excogitari potest, & momenta enim rerum fallacibus judiciis vident, & poenam non dico legum, quas sepe pertruncant, sed ipsa turpitudinis, quae acerbissima est, non vident. Quamobrem hoc quidem deliberantium genus peccaturum medio (est enim totum sceleratam, & impium) qui delibent, utrum id sequantur, quod honestum esse videant, an se scientes scelere contumunt: in ipsa enim dubitatione factio inest etiam si ad id non pervenerint. Ergo ea deliberanda omnino non sunt, in quibus est turpis ipsa deliberatio, atque etiam ex omni deliberatione celandi, & occultandi spes, opinioque; removenda est. satis enim nobis esse modum in philosophia aliquid profectum) persuasum esse debet, *stomieu deus hominum, celare possumus, & nihil tamen arari, nihilque subit libidinis, nihil incontinenter esse faciendum.* Hinc ille Gyges inducitur à Platone: qui, sicut cum terra decessisset, in quibusdam imbribus, in illam hiatus descendit, & nequam; equum, (ut ferunt fabulae) animadversit, cujus in lateribus fores essent: quibus a patris mortui vidit corpus magnitudine inuitata, annulumque aureum in digito quem ut detraxit, ipse induit: (erat autem regis pastor) tum in concilium pastorum se recepit. ibi cum palam ejus annuli ad palmam converterat, à nullo videtur, ipse autem omnia videbat, idem rursus videbatur, & in luce agnulum invenerat. Itaque hac opportunitate annuli usus reginam suam intravit: eaque adjutrice regem dominum interemit, iustitiam quos obitare arbitratur: nec in his eum quisquam facinoribus potuit videte: sic repente annuli beneficio rex exortus est Lydiæ. Hinc igitur ipsam annulum si habeat sapiens nihil plus fibi licite poterit peccare, quam si non haberet. **HONESTA** enim bonis virtus, non occulta quaerantur. Atque hoc loco philosophi quidam, minime mali illi quidem, sed non satis acuti, sicut in, & commentitia fabulam dicunt prolatam à Platone: quasi verò ille, aut factum id esse aut fieri potuisse defendat. Hæc est vis hujus annuli, & hujus exempli: **si non** sciturus nemo ne suspicaturus quidem sit, cum aliquid divitiarum, potentia, dominationis, libidinis causa, fecerit, si id diis, hominibusque futurum sit semper ignotum, sine facturus, negat id fieri posse: 7 quamquam potest id quidem, sed quaero, quod negant posse,

8 id si posset, quidnam facerent? Urgent rustice sane, negant enim posse, & in eo perstant; hoc verbum quid valeat, non vident. Cum enim quaerimus, 9 si possint celare, quid facturi sint: non quaerimus, possintne celare: sed tamquam tormenta quaedam adhibemus, ut, si responderint, *si impunitate proposita, falluros quod expedit, facinorosos se esse fateantur*: si negent, omnia turpia per seipsa fugienda esse concedant. Sed jam ad propositum revertamur. Incidunt ita pe multa causa, quae conturbent animos utilitatis specie, non, cum hoc deliberetur, relinquenda ne sit honestas propter utilitatis magnitudinem: (nam id quidem improbum est) sed illud, possintne id, quod utile videatur, fieri non turpiter. Cum Collatino collega Brutus imperium abrogabat, poterat videri facere id injuste, fuerat enim in regibus expellendis socius Bruti, consiliorum etiam adjutor. cum autem consilium hoc principes cepissent, cognationem Sulpicii, nomenque Tarquiniorum, & memoriam regni, tollendam: 10 quod erat utile, patriam consulere; id erat ita honestum ut etiam ipsi Collatino placere deberet. Itaque **UTILITAS** valuit propter honestatem: sine qua ne utilitas quidem esse potuisset. At in eo rege, qui urbem condidit, non ita. species enim utilitatis animum populit ejus: cui cum visum esset utilis, solum, quam cum altero regnare, fratrem interemit Omisit hic & pietatem, & humanitatem, ut id, quod utile videbatur, neque erat, assequi posset: & tamen muri causam oppulsi, **PERICULUM** honestatis neque probabilem, neque satis idoneam. Peccavit igitur, pace vel Quirini, vel Romuli dixerim. Nec tamen nostris nobis utilitates omittendae sunt, aliisque tradendae, cum his ipsi egeamus: sed suae cuique utilitati, quod sine alterius injuria fiat, serviendum est. Scitè Chryppus, ut multa: *Qui stadium, inquit, currit, currit, & contendere debet, quam maxime possit; ut vincat; supplantare eum, qui eum curret, aut manu depellere, nullo modo debet: sic in vita sibi quicunque petere, quod pertinet ad usum, non iniquum est*: 11 alteri desperare, jus non est. Maxime autem perturbantur officia in amicitia: quibus & non tribuere, quod recte possis, & tribuere, quod non sit æquum, contra officium est. Sed hujus generis totius, breve, & non difficile præceptum est. **QUAE ENIM VIDENTUR** utilia, honores, divitiae, voluptates, cetera generis ejusdem, hæc amicitia numquam anteponenda sunt. At neque contra tempus, neque contra jusjurandum, ac si dem amici causa, vir bonus faciet: ne si iudex quidem erit de ipso amico. **NON** enim personam amici, cum induit iudicis. Tantum dabit amicitia, ut veram amici causam esse malit: ut orandæ liti tempus, quoad per legem liceat accommodet. 12 cum verò jurato sententia dicenda sit: nec merit, deum se adhibere testem, id est (ut arbitror) **MENTEM** suam qua nihil homini deum deus ipse divinus. Itaque præclarum à majoribus acceptum morem rogandi iudicis, si eum teneremus, **QUAE SALVA FIDE FACERE** possit. Hæc rogatio ad ea pertinet, quae paulo ante dixi: honeste amico à iudice posse concedi, nam, si omnia faciendae sint, quae amici velint: **NON** amicitia tales, sed conjurationes putandæ sunt. Loquor autem de communibus amicitia nam in sapientibus viris, perfectisque, nihil

O o o o 3

potest

1. *Arripuit, id continui fecerit.* Danielis liber adhzret Langianis, in quibus arripuit, item fecerit.
 2. *Regandi civitas capid. rates.* Verbum existens, videtur à glossa.
 3. *Pecunia sua diis legem, quas sepe pertruncant.* Langianus omnes, item Pall. & quom.
 4. *Nihil tamen arari.* Fabr. interferit *arari*. Pal. pr. *arari*: quod ultimam litteram querat.
 5. *Cum terra diis, spissit.* Pal. pr. *oggerit, des, spissit*: formatum forte ab *arari*.
 6. *Cum in laem.* Retinui hanc vocem contra Pall. & mss. aliorum, in quibus locum, perlocutus verbis Soffidi, asfrignantis sic legi in Erphordianis libris cod.
 7. *Quamquam possit id quidem.* Sic omnes vert. add. sic omnes codd. *si pri. neque immittenda negat, o, ut placet Lamb. no & Aldo Nepo. & in Academiis, dubitantes de providentia & natura divina le-*

quitar Cicero, inquit Guelmuis.

8. *Id si possit.* Pal. pr. *posset*, quomodo & legit ab Victorio.

9. *Si possint celare.* Vox postrema non est in Pal. pr. neque videtur omnino necessaria.

10. *Quod ad usum utile, patria consulere.* Dictionem *ut* mem deletam vidit Lang. ut ac Lamb. contra omnes membranas. malit. nam interpositione nostra, iduile ait Fallus quod sequebatur Brutus, ut patriam fecerit consulere, id etiam honestissimum est.

11. *Alteri desperare.* S. Victorio editio, ac Mogonina omnium princeps; neque aliter F. D. Pall. a horumque excepta paria mss. vulgo, *desperare*.

12. *Cum verò jurato sententia dicenda.* Pal. pr. habet, *aut jurato sententia dicenda, aut jurato, omnia*, compendiar a scribendi ratione. Editio Romana prima, *juramentum*. An forte fuit, *quod verò jurato sententia dicenda*. Est in Pall. *sententia*.

potest esse tale. 1. Damonem, & Phintiam, Pythagoreos, fuerunt hoc animo inter se fuisse, ut, cum eorum alteri Dionysius tyrannus diem necis destinasset: & is, qui morti addictus esset, paucos sibi dies 2. commendandorum suorum causa postulasset: vas factus est alter ejus sustendi ut, si ille non revertisset, moriendum esset ipsi. qui cum ad diem se recepisset, admiratus eorum fidem tyrannus, petivit, ut se ad amicitiam tertium adscriberent. Cum igitur id, quod utile videtur in amicitia, cum eo, quod honestum est, comparatur: JACBAT utilitatis species, valeat honestas, cum utrum in amicitia, quae honesta non sunt, postulabuntur, religio, & fides anteponatur amicitiae: sic habebitur is, quem exquirimus, delectus officii. Sed utilitatis specie in rebus, sepius peccatur, ut in Corinthi disturbance nostris, durus etiam Athenienses, qui sciverunt, ut Aginetus qui classem valebant, pollices praeciderentur. hoc visum est utile. nimis enim imminere, propter propinquitatem, Regna Piratorum in ITHA, quod, rudele, utile est eam hominum naturam, quam sequi debemus, maxime inimica crudelitatis. Maie etiam qui peregrinos urbibus uti prohibent, eosque exterminant ut Pennus apud patres nostris, Pappus nuper. Nam esse pro cive, qui civis non sit, rectum est non licere: quam tulerunt legem sapientissimi consules, Crassus & Scavola: uti vero urbis prohibere peregrinos, sanè inhumanum est. Illa praeterea, in quibus publicae utilitatis species praehonestate contemnitur, Piena exemplorum est nostris respublica. 3. cum saepe tum maxime bello Panico secundoque Cannensi es lamitate accepta, majores animos habuit quam utquam rebus secundis, nulla timoris significatio, nulla mentio pacis, tanta vis est honesti, ut speciem utilitatis obscuraret. Athenienses cum Persarum imperium nullo modo possent sustinere, statueruntque ut urbe relicta, conjugibus & liberis Troezenae depositis, naveis conscenderent, liberareque Graeciae classe defenderent: Cyrsilum quaedam iudicium obtulerunt, ut in urbe manerent. Xerxemque reciperent 4. lapidibus obruerunt. Atque ille utilitatem sequi videbatur: sed ea nulla erat repugnante honestate. Themistocles post victoriam ejus belli, quod cum Persis fuit, dixit in concione si habere consilium resp. salutare, sed id sciri opus non esse, postulavit, aliquem populum daret, qui cum communicaret, datus est Aristides. Hinc ille, classis Lacedaemoniorum, qua subdula esset ad Gythium, alarmi incendi possit: quo factis frangi Lacedaemoniorum opes non esse. Quod Aristides cum audisset, 5. in concionem magna expectatione venit: dixitque perutile esse consilium, quod Themistocles asseret: sed minima honestam. 6. itaque Athenienses QUOD HONESTUM non esset, id ne utile quidem putarent, totamque eam rem, quam ne audierant quidem, auctore Aristide repudiaverunt. Melius hi, quam nos, qui piratas, immunes: socios, veltigaliis habemus. Maneat ergo, quod turpe sit, id nunquam esse utile: ne tum quidem, cum id, quod esse utile putet, adipiscere. Hoc enim ipsum utile putare, quod turpe sit, calamitosum est. Sed incidunt (ut supra dixi) saepe caulae, cum repugnare uti honestati videatur, ut animadventurum dum sit, repugnetne planè an possit cum honestate conjugari. Ejus generis haec sunt quaestiones: Si (exempli gratia) vir bonus Alexandria Rhodum magnum fluenti numerum advexerit in Rhodiorum inopia, & fame, summaque an

nonne caritate: si idem sciat, compulsiis mercatores Alexandria solvissè, navelque in cursu, frumento onustas, petentis Rhodum, viderit: diciturque sit id Rhodiis, an silentio suum quam plurimum venditurus? Sapientem, & bonum virum fingimus: de ejus deliberatione & consultatione quaerimus: qui celaturus Rhodios non sit, si id turpe judicet: sed dubitet, an turpe non sit. In hujusmodi causis aliud Diogeni Babylonio videri solet, magno & gravi Stoico: aliud Antipatro, discipulo ejus, homini acutissimo. Antipatro, omnia patet agenda, ut ne quid omnino, quod venditor norit, emtor ignoret: Diogeni, venditorem, quatenus jure civili constitutum sit, dicere vitia oportere: cetera sine insidiis agere: & QUONIAM vendat velle quam optinè vendere. Advexi, exposui, vendo meum non plura: quare ceteri? fortasse etiam minorum, cum major sit copia, cui sit impura? Exoritur Antipatri ratio ex altera parte. Quid autem? in cum hominibus consulere debeas, & seruire humana societati, naque lege natas si & ea habeas principia naturae, quibus parere. & quae sequi debeas, ut utilitas tua communis utilitas sit: ut si inique coramunis utilitas, tua sit: celabis homines, quid tu aisti commodatata, & copia? Respondet Diogenes fortasse sic, Aliud est celare, aliud tacere: neque ego nunc in celo, si tibi non dico, quia natura dorum sit, qui sit finis honorum: qua tibi plus prodesse cognita, quam trinitas utilitas: sed non quidquam tibi audire utile est, id mihi dicere necesse est. 7. Immo vero (inquit ille) necesse est, si quidem meministi esse inter homines naturam consuetam societatem. Memini, inquit ille, sed nam ista societas talis est, ut nihil suum cupisquis sit? quod si ita est, ne vendendum quidem quidquam est, sed donandum. Vides in hac tota dilectione non illud dici, QUAM VIS hoc turpe sit: tamen, quoniam expedit, faciam: sed ita expedire, ut turpe non sit: ex altera autem parte; ea re, si quae turpe sit, non esse faciendum. Vendat a deis vir bonus propter aliqua vitia, quae ipse norit, ceteri ignorent: pessilentes sint, & habeantur salubres: ignoretur, in omnibus cubiculis apparere serpenteis: maie materiae, ruinosa: sed hoc, praeter dominum, nemo sciat, quare, si hoc emtoribus venditor non dixerit, adeoque vendiderit pluz multo, quam se venditurum putarit, num id injustè an improbè fecerit. Ita vero, (inquit Antipater) quid enim est aliud, errantem viam non monstrare (quod Atheni exsecrationibus publicis sanctum est) si hoc non est, emtorem pati ruere, & per errorem in maritima fraudem incurere? plus etiam est, quam viam non monstrare, nam est scienter in errorem, aliter inducere. Diogenes contra: Num te emera crederet, qui ne hortatus quidem est? ille, quod non placebat, propriis sit, tu, quod placebat, emitte, quod si quis praescribit, VILLAM BONAM beneque adificatam, 7. non existimantur seculis, etiam si illa nec bona est, nec adificata ratione; multo minus, qui dormito non laudant. UBI ENIM, judicium emtoris est, ubi fructus venditoris qua potest esse? si autem dictum non omnino praestandum est, quod d. h. non est, id praestandum putas? Quid vero est stultius, quam venditorum, ejus res quam vendat, vitia narrare? quid autem tam absurdum, quam si dominus justis ita praeo prodiceret? DOMUM PESTILENTEM VENDENDO. Si ergo in quibusdam caulis dubiis ex altera parte defenditur honestas, ex altera ita de utilitate dicitur, ut id, quod utile videatur, non modò facere honestum sit: sed etiam, non facere, turpe. Haec est illa,

1. Damonem & Phintiam.] Quid nos torqueamus in vero hujus nomine, cum Palatinus pr. contextus habeat, Phintiam; ora vero Phintiam, item Phintiam? admittamem Torrebis Phintiam, moris ratione quam ponit lib. xx. Adversus. 13. totidemque habet literis Pal. sec.

2. Commendandorum suorum causa.] Ita vetusta exempla, non conveniunt, commendare enim idem quod valedece notat Gifolius noster. in h. po. ut, si al. verum committere; ut faciant mortui, unde idem dicitur de Finibus: Simulataque natura sit animal, ipsum sibi conciliari & commendari ad conservandum.

3. Cum sepe iam maxime.] Sic primitus est, sic Pall. & F. & Victoriana. posteriores, cum sepe ab eis iam, cur obliero?

4. Lapidibus obruerunt.] Blanditur magis, quod est in exempli Palatinus pr. lap. exteperant.

5. In concionem magna expectatione venit.] Pal. idem tantum; in concionem magnum venit.

6. Itaque Athenienses, quod honestum non esset, id.] Pal. Ita quod Athenienses non esse, nihil pejor vulgare.

7. Imo vero, inquit ille.] Voces duae postremae non habentur in Palatinus pr. & possunt abesse, satis enim subintelliguntur.

8. Quia turpi sit, non esse faciendum.] Non vacat pendere locum ne hic habere possit scriptura Palatinus pr. quia turpi non sit faciendum.

illa quæ videtur utilium fieri cum honestis sæpe dissentio. Quæ dijudicanda sunt, non enim, ut quæreremus, exposuimus, sed ut explicaremus. Non igitur videri nec fructuarius ille Rhodius, nec hic ædium venditor, celare emtores debuisse. Nequus enim id est celare, quidquid reticere: sed cum, quod tu scias, id ignorare emolumentum tui causâ velis eos, quorum interitus id scire. Hoc autem celandi genus quale sit, & cuius hominis, quis non videt? certe non aperti, non simplicis, non ingenui, non iusti, non viri boni: versuti potius, obscuri, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri. hæc tot, & alia plura, nonne inutile est victiorum subire nomina? Quod si vituperandi sunt, qui reticuerunt, quid de his existimandum est, qui orationis vanitate adhibuerunt? Cæus Caninus, eques Romanus, nec infacetus, & satis litteratus, cum se Syracusam otandi (ut ipse dicere solebat,) non negotiandi causâ, contulisset, dicitabat, se horulos aliquos velle emere quod invitare amicos, & ubi se oblectare sine interpellatoribus posset. quod cum percubisset, Pythius ei quidam, qui argentariam faceret Syracusis venaleis quidem se hortos non habere, sed licere uti Canio, si vellet, ut suis: & simul ad cenam hominem in hortos invitavit in posterum diem cum ille promississet, tum Pythius, qui esset, ut argentarius, apud omnes ordines gratiosus, piscatores ad se convocavit; & ab his petivit, ut ante suos hortulos postidie piscarentur, dixitque, quid eos facere vellet. Ad cenam tempore venit Canius: opipare à Pythio apparatus convivium: 1 cymbarum ante oculos multitudine, pro se quisque quod ceperat, affererat: ante pedes Pythii pisces abiecerantur. Tum Canius, Quælo, inquit, quid est hoc Pythii, tantumne piscium, tantumne cymbarum? Et ille, Quid mirum? inquit, hoc loco est, Syracusis quidquid est piscium: hic aquatio; hac villa isti carere non possunt, lacenus Canius cupiditate, contendit à Pythio, ut venderet. Gravatè ille promptè, quid multa? impetrat emit homo cupidus, & locuples, tanti, quanti Pythius voluit, & emit instructus; nomina facit: negotium conficit. invitat Canius frigidie familiaris voca, venit ipse maturè scalmum nullum videt, quærit ex proximo vicino, 2 num feræ quædam piscatorum essent, quod eos nullos videret. Nulæ, (quod sciam) inquit ille; sed hic piscari nulli solent. itaque veri mirabar, quid accidisset. Stomachari Canius. Sed quid faceret? nondum enim Aquilo colligebat, & familiaris meus; protulerat de dolo malo formulas: in quibus ipsis cum ex eo quæreretur: quid esset doli malus; respondebat, cum esset aliud simulatum; aliud alium. 4 Hoc quidem sanè lucu enter, ut ab homine perito dèstinandi. Ergo & Pythius, & omnes aliud agentes, aliud simulantes, perfidi, improbi, malitiosi sunt. Nullum igitur factum eorum potest utile esse, cum sit tot vitiosus iniquitatum. Quos si Aquiliana definitio vera est, ex omni vita simulatio, dissimulatioque tollenda est. ita nec ut

emat melius, ne ut vendat, quidquam simulabit, aut dissimulabit, vir bonus. Atque iste doli malus etiam legibus erat vindicatus, ut tutela XII, tabulis, & circumscriptio adolescentium lege Latoria: & sine lege, iudiciis, in quibus additur EX FIDE BONA AGITUR. Reliquorum autem iudiciorum hæc verba maxime excellunt; in arbitrio rei uxoris, MELIUS, AEQUIUS: in fiducia, ut INTER BONOS BENE AGIER. Quid ergo? aut in eo, quod MELIUS, AEQUIUS: potest ulla pars inesse fraudis? aut, cum dicitur INTER BONOS BENE AGIER: quidquam agi dolosè, aut malitiosè potest? Dolus autem malus simulatione, ut ait, Aquilius, continetur. tollendum est igitur ex rebus contrahendis omne mendacium: non licitatore venditor, nec qui contra se liceatur, emtor opponet: uterque, si ad eloquendum venerit, non plus, quam semel, eloquetur. Quidem Scævola, P. filius, cum postulasset, ut sibi fundus, cuius emtor erat, semel indicaretur, idque venditor ita fecisset: dixit, se pluris aestimare: 7 addidit centum milia. NEMO EST, qui hoc boni viri fuisse neget; sapientis, neget: ut si minoris, quam potuisset, vendidisset. Hæc igitur est illa pernices, quod alios bonos, alios sapientes existimant. ex quo Ennius, Nequequam sapere sapientem, qui sibi ipsi prodesse nequret. Vere id quidem, si, quid esset, PRODESSE, mihi cum Ennio conveniret. Hecatonom quidem Rhodium, discipulum Panatii, video in iis libris, quos de Officiis scripsit Q. Tuberoni, dicere, Sapientis esse, nihil contra mores, leges, instituta facientem, habere rationem rei familiaris neque enim solum nobis divites esse volumus, sed liberis, propinquis, amicis, maximeque reip. singulorum enim facultates, & copia, divitiis sunt civitatis. Huic Scævola factum, (de quo paulo antè dixi) placere nullo modo potest. etenim omnino tantum se negat facturum compendii sui causa, quod non liceat. Huic nec laus magna tribuenda, nec gratia est. Sed sine simulatio, & dissimulatio, doli malus est; PERAUCAE res sunt, in quibus doli iste malus non versetur: sive vir bonus est is, qui prodest, quibus potest, nocet nemini, s rectè istum virum bonum non facile reperimus. Numquam igitur est utile peccare, quia semper est turpe; & QUIA semper est honestum, virum bonum esse, semper est utile. Ac de iure quidem prædiorum sancitum est apud nos iure civili, ut in his vendendis vitia dicerentur, quæ nota essent venditori. Nam cum ex XII, tabulis satis esset ea præstari, quæ essent LINGUA NUNCUPATA, quæ qui inficiatus esset, 9 dupli poenam subiret; à iureconsultis etiam reticentia poena est constituta. 10 Quidquid enim esset in prædio vitii, id statuerunt, si venditor sciret, nisi nominatim dictum esset, præstari oportere. Ut, cum in arce 11 augurium augures acturi essent, iussissentque Titum Claudium Centumalum, qui ad eis in Cælio monte habebat, demoliri eas, quarum altitudo officeret auspiciis; Claudius proscriptis insulam, vendidit; emit 13 P. Calpurnius Lanarius, huic ab auguribus illud

O o o 4 idem denun-

1. Cymbarum ante oculos multitudine.] Sic vet. edd. & Pall. Vict. publicavit ante hunc, quomodo ex Ambrosio antea edicium fuisse à Balduino monuit Suffr. d. s. noster. m. hi. sat. facit vulgata.
 2. Non feræ quædam piscatorum essent.] Pronomen quædam non est in Pal. pr. sed aliqua post vocem essent: unde fit ut suspicer prius fuisse tantum, non feræ piscatorum essent? recita non solum unâ illa vocula, sed & sequentibus illis, quod est nullo videtur.
 3. Presulas de dolo malo formulas.] S. cedisti ante Victorium qui malitioseruleras, sed contra Palat. nem utrumque, & rationem. mecum ficit & Turnebus lib. XX cap. 13.
 4. Hoc quidem sanè lucu enter.] Mff ferè luculentè, item etiam edd. auctorum sculo procuratè at Pal. pr. copula interiecta, sanè & luculentè, sed, sanè luculentè.
 5. Non licet ante vend. 100.] Palatini nostri pr. fundus herbam novi quæsi gener. s. suggerit, nempe licentiam: quod non improbem si & alia memoran s. in metan.
 6. Nec qui contra se liceatur emtor opponet.] Sic quoque Pall. nisi quod h. in. q. vulgat. ferè opponet. Muræus lib. XVI. Var. lect. cap. 3. contra esse licet ante vend. arguit quidem, an etiam verè. examinare non licet, hoc ita temporis.

7. Addidit centum milia.] Editio omnium prima item Romana secunda voce amplius, non minus VVolfio v. X. probabile sit alterum aut ita fundi pretium ignorasse, aut alterum tantum add. diff. itaque putat erratum esse in numero, nisi aliquod choragium gloriæ captavit Scævola.
 8. Rectè istum virum bonum non facile reperimus.] Sic membranzæ mem & aliorum & sensus est, non facile istum Hecatonom reperit virum bonum, sive doli mali definitione, sive sua natura accipiat v. r. bonum, rectè, o. est perfectè, abioluè Golielm.
 9. Dupli poenam subiret.] Non poenam non est in Pal. pr. & verò eum variè hic locus exprimitur in membranaceis & ed. itis, ver. simile est, non esse à Cicerone.
 10. Quidquid enim esset in prædio vitii.] Ita Pal. pr. neque recedit Victorius, quam quod is, ed. quomodo & Pal. fec.
 11. Augurium altitudo esset.] Forte salturi, an notavit ad oram libri sub Golielmus.
 12. P. Calpurnius Lanarius.] Sic & Pall. forsitan Lanarius, nom infertio antiqua producte ab Aldo Nepore, nihil proba, nisi Cal. r. v. ill. tum fuisse ante Lanarium, non cognominè; ita quidem sententia.

Empirei

denuntiatum est. Itaque Calpurnius cum demolitus esset, cognossetque, Claudium ad eis postea proficisisset, quam esset ab auguribus demoliri iustus, arbitrum illum adegit, QUI QUID SIBI DARE FACERE OPORTERET EX FIDE BONA. M. Cato tententiam dixit, huius nostri Ciceronis poterit enim ceteri ex patribus, sic hic, qui lumen illud prognuit, ex filio est nominandus. Is igitur iudex ita pronuntiavit: cum in remundando rem eam scisset, & non pronuntiasset, i emtori damnnum praestari oportere. Igitur ad fidem bonam statuit pertinere, notum esse emtori vitium, quod nosset venditor. Quod si recte iudicavit, non recte frumentarius ille, non recte adium pestilentium venditor tacuit sed huiusmodi reticentia iure civili omnes comprehendi non possunt: quae autem possunt, diligenter tenentur. M. Marius Gratidianus, propinquus noster, C. Sergio Orata vendiderat ad eis eas, quas ab eodem ipse paucis ante annis emerat. hac Sergio serviebat; sed hoc in mancipio Marius non dixerat. Ad ducta res in iudicium est. Oratum Crassus, Gratidianum defendebat Antonius, ius Crassus urgebat: quod vitia venditor non dixisset sciens, id oportere praestari: equitatem Antonius quomam ad vitium in ignomiam Sergio non fuisset, qui illas ad eis vendidisset, nisi fuisset necesse dicit: nec eum esse deceptum, qui id quod emerat, quo iure esset, teneret. Quocirca haec? ut illud intelligas, non placuisse maioribus nostris astutos. Sed ALITER leges, aliter philosophi tollant astutias: leges, quatenus manuteneant possunt: philosophi, quatenus ratione, & intelligentia. Ratio igitur postulat, ne quid infidiosus, ne quid simulat, ne quid fallaciter. Suntne igitur infidus, vendere plagas, etiam si excitaturus non sis, nec agiturus? ipsa enim ferè nullo in teque saepe incidunt, sic et ad eis proferbas, tabulam, tamquam plagam, ponas, domum propter vitia vendas; in eam aliquis incurrat imprudens. Hoc quamquam video propter depravationem consuetudinis, neque more turpe haberi, neque aut lege sanctorum iure civiliter natura lege sancitum est. loietas enim est. (quod etiam saepe dictum est, dicendum tamen est sapientius) LATISSIMUM quidem quae patet, hominum inter homines interior eorum, qui eiusdem generis sunt; propior eorum, qui eiusdem civitatis. Itaque majores aliud jus gentium, aliud jus civile esse voluerunt. quod civile, non idem continad gentium: quod autem gentium, idem civile esse debet. Sed nos veri juris germanaeque iustitia solidam, & expressam effigiem nullam tenemus: umbra & imaginibus utimur: eas ipsas utinam sequeremur: ferunt enim ex optimis naturae, & veritatis exemplis. Nam quanti verba illa, UTI NE PROPTER IO, FIDEMQUE TUAM CAPTUS, fraudatusve sis? quam illa auro! ut inter bonos bene agere oportet, & sine fraudatione? Sed, qui sunt BONI, & quid sit, BENE AGI, magna quaestio est. Qui quidem Scyvolas, pontifex max. suam vim dicebat esse in omnibus iis arbitriis, in quibus adderetur, EX FIDE BONA fideique bonae nomen existimabat manare latissime, idque veritari in tutelis, societariis, fiduciis, mandatis, rebus sentis, venditis, conductis, locatis, quibus vitae societates continetur: in his magni esse iudicis, statuere (praesertim cum in plerisque essent iudicia contraria) quid quemque cuique praestare oporteret. Quocirca ASTUTIAE tollendae sunt, ea quoque malicia, quae vult illa quidem videri se esse prudentiam: sed abest ab ea, distatque plurimum. Prudentia est nimis locata in defectu bonorum, & malorum malitia (si omnia), quae turpia sunt, mala sunt) mala bonis anteponit. Nec vero in praediis solum jus civile, dum ab natura, malitiam fraudemque vindicat: sed etiam

in mancipiorum venditione fraus venditoris omnis excludatur, qui enim scire debuit, de sanitate, de fuga, de furtis, & praestit edicto Adilium. Heredum alia causa, Ex quo intelligitur, quoniam juris natura fons sit, hoc secunde natura utam esse, NEMINEM id agere, ut ex alterius praedictis infscientia, nec ulla perniciosa vitae major inventi potest, quam in malitia simulatio intelligentiae, & quo isto innumerabilia nascuntur, ut verba cum honestis pugnare videantur. quorum enim quisque reperitur, qui impunitate, & ignorantia omnium propolita, abstinere possit injuria? Periclitetur, si placet, in iis quidem exemplis, in quibus peccari vulgus hominum fortasse non putat. Neque enim de fideis, veneficiis, testamentariis, furibus, peculatoribus hoc loco differendum est: qui non verbis sunt, & disputatione philosophorum, sed vinculis & carcere castigandi: sed haec consideremus, quae faciunt in, qui habentur boni. L. Minutius Basilii, locupletis hominis, falsum testamentum quidam de Gracia Roma attulerunt: quod quo facilius obtinerent, scripserunt heredes secum M. Crassum, & Qu. Hortentium, homines ipsiusdem aetatis potentissimos: qui cum illud falsum esse suspicarentur, sibi autem nullus esset concili culpa: ALIENI facinoris munusculum non repudiaverunt. Quid ergo? fati hoc est, ut non deiquis videantur? mihi quidem non videtur: quamquam alterum amavi vivum, alterum non odi mortuum. Sed cum Basilii M. Satrium, sororis filium, nomen suum ferre voluisset, eumque fecisset heredem: hunc dico patronum agri Picensis, & Sabini: (de turpem notam temporum illorum) num eras equum, principes civis sem habere ad Satrium nihil, praeter nomen pervenire? Et enim, si is qui non defendit injuriam, neque propolita suis, cum potest, injuste facit, ut in primo libro differunt, qualis habendus est is qui non modo non repellit, sed etiam adjuvat injuriam? Mihi quidem etiam verae hereditates, non honeste venduntur, si sint malitiosis blanditiis officiorum, & non veritate, sed simulatione quae fit. Atqui in talibus rebus aliud ille interdum aliud honestum videri solet. Falsum nam PADO M utilitatis, quae honestatis, est regula: qui hoc non perviderit, ab hoc nulla fraus aberit, nullum facinus. sic enim cogitans: Ego istuc quidem honestum, verum hoc expediat; res a natura cogulatas addebit errore divelleret; quos fons est fraudum, maleficio rum, scelerum omnium. Itaque si vir bonus habeat hanc vim, ut, si digitis conderperit, possit in locupletium testamenta nomen ejus itepere, hac vi non utatur, ne si exploratum quidem eum habeat, id omnino neminem unquam suspicaturum. At si dares hanc vim M. Crasso, ut digitorum percussione heres posset scriptus esse, qui vera non esset heres: in foro, mihi crede, saltaret. Et mo autem iustus, isque quem sentimus virum bonum, nihil cuiquam, quod in se transferat detrahet. Hoc qui sanctoratur, is se, quod sit vir bonus, nec scire fateatur. At vero si quis voluerit animi sui complicatam notionem evolvere, jam se ipse doceat, eum virum bonum esse, qui proficit quibus possit: nocet nemini, nisi laesisset injuria. Quid ergo? hic non nocet, qui quodam quasi veneno perficiat, ut veros heredes moveat, in eorum locum ipse succedat? Non igitur faciat (dixerit quis) quod utile sit, quod expediat? Immo intelligat, NINTI nec expedire, nec utile esse, quod sit injustum, hoc qui non didicerit, bonus vir esse non poterit. Fimbriam consularem, audiebam de patre nostro puer, iudicem M. Lutatio Pinthra fuisse equiti Rom. sane honesto cum is sponsonem fecisset NI BONUS VIR ESSET. itaque ei dixisse Fimbriam, se illum rem

1. Emptori damnnum praestari oportere? Sic & Pal. Nonius tamen in Praetore citat, & Bonjerem in denotum damnus praestari oportere.
2. Praestare dicit Adilium. Palatinus proponit vocaliam, quam sic se potuit de vitare praecedens dictio fuisse.
3. Non peritatis, sed simulacrae quaestio. Quodam efficitur, sed simulacrae, quam vis recte in res. Gellius potabatur potius unci includendum, una cum illo non veritate, tanquam confoverium.

4. At si dares hanc vim M. Crasso? Vocula se excludit (Langianus, item Danieli nostri membranae; neque agnoscitur ab editione Romana omnium prima, poteratque abesse).
5. Hic non nocet, qui quodam quasi veneno perficiat? Pal. nocet, item perficit, nihil peris, licet tamen exemplaria olim cula, in quibus nocet, sed ita tamen perficitur.

numquam iudicaturum; ne aut spoliaret fama probatum hominem, si contra iudicasset: aut si iudicasset, vitium bonum aliquem esse, cum ea res innumerabilibus officiis, & laudibus contineretur. Huic igitur viro bono, quem Socrates eorum, non modo Socrates noverat, nullo modo videtur potest quidquam esse utine quod non honestum sit. Itaque talis vir non modo facere, sed nec cogitare quidem quidquam audebit, quod non audeat praedicare. Hec nonne est turpe, dubitare philosophos, quos ne ruffici quidem dubitentia quibus natum est id, quod iam tritum est veritate proverbium: cum enim fidem alicujus, bonitatemque laudant dignum esse dicunt, quicum in vobis mitem. Hoc quam habet vim, nisi illam, si vult expedire, quod non deceat, etiam se id postis nullo se felleste obtinere? Videtne igitur hoc pro verbo, neque Gygi illa posse veniam dari, neque huic, quem paulo ante fingebam, digitorum perculsione 2 hereditates omnium posse convertere? Ut enim quod tunc est, id quamvis occultetur, tamen honestum fieri nullo modo potest, sic, quod honestum non est, id utile ut sit, effici non potest, advesante & repugnante natura. At enim, cum permagna praerogativa est casus precandi. C. Marius cum a spe consulatus longe abesset, & iam septimum annum post praeturae iaceret neque petiturus unquam consulatum videretur; Qu, Metellam, cuius legatus erat, suumque virum, & civem, cum ab eo imperatore suo, Romam missus esset, apud pop. Rom. 3 eruditus est, bellum producere: si se consulens fecissent, brevi tempore, aut vitium, aut mortuum Jugurtham se in potestatem pop. Rom. redacturum. Itaque factus est ille quidem consul, sed a fide, iustitiaque discessit, qui optimum, & gravissimum civem, cuius legatus & a quo missus esset, in invidiam facti crimine adduxerit. Ne nosse, quid deo Gradianus off. io boni viri sanctus est tunc, cum pigro esset, collegiumque praetorum tribuni plebis adhibuissent, ut res nominat a deo communi sententia constitueretur. 4 adhibetur enim temporibus illis nummus, sic, ut nemo posset scire, quid haberet. Conscripterunt communiter edictum cum poena atque iudicio, constitueruntque, ut omnes simul 5 in Rostra post meridiam eisdem essent: & ceteri quidem alius alio: Marius a sublevis in Rostra rediit, idque quod communiter compolitum fuerat, solus edixit. & ea res si quis in magno honore fuit. omnibus vicis statua; id est tus, & ceteri. quia multa homo unquam multitudine sui carior. Hae sunt, quae conturbant homines in deliberatione nonnumquam, cum id, in quo violatur aequitas, non ita magis illud amittit, quod ex eo paritur permagnum videtur: ut Mario, praeripere collegis, & tribuni pleb. popularem gratiam, non ita turpe consulem ob eam rem fieri: quod sibi tunc proposuerat, valde utile videbatur. Sed omnium una regula est, quam tibi cupio esse notissimam; aut illud, quod utile videtur, turpe non sit, aut, si turpe est, ne videatur esse utile. Quid igitur? possimumne aut illum Marium, & virum bonum iudicare,

aut hunc? Explica, atque excute intelligentiam tuam ut videas, quae sit & in ea, species, forma, & notio viri boni. Cedit ergo in virum bonum, mentiri etiam solenti sui causa, criminari praeripere, fallere: nihil profecto minus. Est ergo alia res tanti, aut commodum ullam tam expectandum, ut viri boni & splendorem, & nomen amittas? Quis est, quod afferre tantum utilitas illa, quae dicitur, possit, quantum auferre, si boni viri nomen eripuerit? fidem, iustitiamque detraherit? Quid enim interest, utrum ex homine se quis convertat in bellum, an hominis figura immanitatem gerat velus? Quid? qui omnia recta & honesta negligunt, dum modo potentiam consequantur, nonne idem faciunt, quod is qui etiam locum habere voluit eum, cuius ipse audacia potens esset? Utile ei videbatur plurimum posse alterius invidia, id quod in iustam in patriam, quam inutile, quam turpe esset, non videbat. Ipse autem loquer in ore semper Graecos versus de Phoenissis habebat, quos dicam ut potero, in conditioe fortasse, sed tamen ut res possit intelligi:

*Nom si violandum est jus, regnanda gratia
Violandum est alia rebus pietatem valas.*

Capitalis Lteocles, vel potius Euripides, qui id unum, quod omnium sceleratissimum fuerat, exceperit. Quid igitur minuta colligimus, hereditates, mercaturas, venditiones fraudulentas? licet tibi, qui rex, op. Rom. dominusque omnium gentium esse concupierit, idque perferat. Hanc cupiditatem si honestam quis esse dicit, amens est. Probat enim legum, & libertatis interitum earumque oppressio aemulatum, & detestabilem, gloriosam putat. Qui autem fatetur non vs tu non esse in ea civitate, quae libera fuit, quaeque esse debeat, regnare, sed ei, qui id facere possit, esse utile: quae hunc ob iurgatione, aut quo potius convecio a tanto errore 7 coner avertere? Potest enim, dii immortales, cuiquam esse utile foedissimum & interitum patriiudum patria: quamvis is qui se eo obstrinxerit, ab oppressis civibus Parens nominetur? Honestate igitur dirigenda utilitas est, & quidem sic, ut hae duo, verbo inter se discrepare, se tamen unum sonare videantur. 8 Non habeo, ad v. (rapionem, quae major utilitas, quam regnanda est: possit nihil contra inutilis ei, qui id iniuste constitutus sit, invenio, cum ad v. r. t. m. capi revocare rationem. possit enim cuiquam esse utiles, angores, sollicitudines, diurni & nocturni metus, vita invidiarum, periculorumque plentissima?

Multitudoque atque infidelis regno pauci sunt boni,

inquit Accius. At cui regno quod a Tantalio, & Pelope proditum iure obtinebatur. Nam quas tu plures ei regis putas, qui exercitu populi Roman. populam ipsum Rom. oppressisset, civitatemque non modo liberam, sed etiam gentibus imperantem, se viri sibi coegisset? Hunc tu 9 quae conscientiae labe in animo cesses habuisse? quae vulnere? Cuius autem vita ipsi potest utilis esse, cum ejus vita ea conditio sit, ut, qui illam eripuerit, in maxima & gratia futurus sit, & gloria? Quod si hae utilia non sunt, quae

Oooo 3 maxim d

1. Quae iam videntur esse vicia praeripere. At quid hic ferat sibi exemplum antiquiora habent etiam. Palatinus vero nosse praeripere.
2. Nihil tamen omnium posse convertere. Ita verus codex Nannus, uti etiam posthinc Lycopodius lib. ix. neque aliter aliorum exemplaria. spiritus ed. in posse convertere. deinceps posse ad se convertere. Est in Palat. prim. post se convertere. & v. d. convertere post se. v. d. locum locum quem habet videtur in off. 10. hereditates omnium posse convertere. Quod & Laetius fatetur in quibusdam libris invenit; probat tamen magis curiositas, propter sequentia esse enim vid, quibusdam veloz praeripere, & in vestimentis reserere. Sed non aliter deum credo hereditates convertere, domum tempore aut ad se, quam quod Seneca avertere in heredes. Orator.
3. C. Marius in bellum producere. Sic & Pall. alioque in scriptura vobis, bellum illud producere, bellum illud ducere, non carpo ducere, sed illud omnino sup. vacentium.
4. Marius enim, & c. Per diem hanc, captis ream fecerat Lamianus, inde hinc habito. Iqualiter, ego ei priorem suam reddidi, cum

nihil in ea invenire, cui spolia haberi possent.
5. In v. s. p. post meridiam essent. Quod affirmat Muretor sic legi in uno suo codice, idemque dicit de altero suo Aldus Nepos, neque aliter exstare in membranis Petri Danielis, autum sum excludere hae non vulgatum, ad se ducere, antiquis esse ad se ducere, dicitur quod Critici palam fecere.
6. In ea species forma. Pal. species quod & placuit V. S. orio, videatur Suffridus & Lambinus.
7. Cuius avertere. Etiam Palatinus facit pro eis m. in quibus v. d. leri.
8. Nihil tamen, ad v. d. p. m. v. d. quae major utilitas quam regnanda esse possit. Sic habet Palatinus atque sic Muretor unus, sic Aldus, in ceteris prius. Nunc ad v. d. p. m. v. d. quae major utilitas quam regnanda esse possit.
9. Quae conscientiae labe. Hentico Stephanus lib. 19. Sched. asserit tum mutat vocem postquam in tabis, non erat necess. intelligi g. e. n. m. & maculas & t. c. u. s. & lacerationes mentium tyrannicorum, de quibus multa diximus ad librum vi. Ann. Taciti c. 6. L. V. v. 10.

maximè videntur, quia plena sunt de decoris, ac turpitudinis: satis periculum esse debet, nihil esse utile, quod non honestum sit. Quamquam id quidem, cum saepe alias, tum Pyrrhi bello à C. Fabricio, consule iterum, & à senatu nostro iudicatum est. Cùm enim rex Pyrrhus populo Rom. bellum illud intulisset, cumque de imperio certamen esset cum rege generoso, ac potente; per fuga ab eo venit in castra Fabricii, eique est pollicitus, si praemium sibi proposuisset, se, ut clam venisset, sic clam in Pyrrhi castra rediturum, & eam veneno necaturum. Hunc Fabricius *reducendum curavit* ad Pyrrhum: idque factum ejus à senatu laudatum est. Atqui si speciem utilitatis, opinionemque quaerimus, magnum illud bellum per fuga unus, & gravem adversarium imperii sustulisset; sed magnum dedecus, & flagitium, quicum laudis certamen fuisset, cum non virtute, sed scelere superatum. 1. *Utrum igitur utilius vel Fabricio, qui talis in hac urbe, qualis Aristides Athenis fuit, vel senatui nostro, qui NVMQVAM utilitatem à dignitate sejunxit, armis cum hoste certare, an venenis?* Si GLORIAE causa imperium expetendum est, scelus abest, in quo non potest esse gloria. si ipsae opes experiantur quoquo modo, non poterunt utiles esse cum infamia. Non igitur utilis illa L. Philippi, QU. filii, sententia: quas civitates L. Sulla, pecunia accepta ex senatus consulto liberavisset, ut haereticus vestigiales essent: neque his pecuniam, quam pro libertate dederant, redderemus. Est ei senatus assensus. turpe imperio, piratarum enim melior fides, quam senatus. At aucta vestigalia: utile igitur. QVVSQVVS audebunt dicere quidquam utile, quod non honestum? Potest autem ulli imperio, quod gloria solum esse debet, & benevolentia sociorum, utile esse odium, & infamia? Ego etiam cum Catone meo saepe disseni. nimis mihi praefacile videbatur ararium, vestigaliaque defendere, omnia publicanis negare: multa focis: cum in hos benefici esse deberemus: cum illis sic agere, ut cum colonis nostris foret; eoque magis, quo illa ordinum conjunctio ad salutem reipublicae pertinet. Male etiam Curio, cum causam Transpadanorum aequam esse dicebat: temper autem addebat, *Vincat utilitas*. Potius diceret, non esse aequam, quia non esset utilis reip. 2. quam, cum utilem esse diceret, non esse aequam fateretur. Pienus est sextus liber de officiis Hecatonis, talium quaestionum, *Sine boni viri in maxima caritate annona, familiam non alere, in utramque partem disputat: sed tamen ad extremum 3. utilitate putat officium dirigi magis, quam humanitate. Quare, si in mari saltura facienda sit, equine pretiosi potius salturam faciat, an servuli vituli, hic alio re familiari alio ducit humanitas. Si tabulam de naufragio stultus arripuerit, extorquebitne eam sapiens si potuerit? negat, quid sit injurium. Quid? dominus navis, eripiente furtivo? minime: non plus, quam si navigantem in alto, officere*

1. *Utrum igitur utilius, &c.* Palatinus pr. faveat lectioni quae est in editione Victorii: *Visum est igitur*. sed adhaerere alteri, quae item in Pal. alio.

2. *Quam cum utilem esse diceret, non esse aequam fateretur.* Secutus sum Palatinos auctoritate fultus editionis Victorianae, librorumque Susebii; imò & Petri Danielis, imò editionum primariis, posteriores enim inveterate, aequam esse d. non esse in selem fac. incept.

3. *Utilitate putat officium dirigi magis.* Pal. pr. & editio Rom. prima, *utilitate ut putat* neq; secus à Victorio publicatus & Pal. sec. nisi quod in praeterea d. viget, unde suspicio mihi oritur fuisse primitus, *utilitatem putat officium magis*, omisso illo dirigi.

4. *Quae forte ante mandata vitulus.* Sic Pal. pr. & F. non *vituli*. habet tamen Pal. illud *dimicando*, quod Turnebus vituli una decoravit, scilicet edente m. f. ad quam faciem & aliorum fuisse item membranz, verum Pal. sec. medicando.

5. *Qui venenum fugiens.* Hæc est lectio consentiens editionum primogeniarum, neque alter nisi Pall. Danielis, Fabricii, aliorumque. videtur Briffonius in voce *Venenum* libro De verborum significacionibus. recentiores maluerunt *venenum fugiens*; male: potest enim hoc sciri gustu: neque de talibus interrogat venditor, sed de formator ipse experitur.

6. *Altorum.* Non vidi qualem lectionem produceret, sicque o-

de navi velis, quia sua sit. QVOD enim perventum sit eod, quò luma navis est, non domini est navis, sed navigantium. Quid, si in una tabula sint duo naufragi, aqua sapientes sibi uterque rapiat, an alter cedat alteri? cedat vero: sed ei, cujus magis inter sit vel lux, vel reip. causa, vivere. Quid si hae paria in utroque? nullum erit certamen, sed 4. quasi forte, aut micando victus, alteri cedat alter. Quid si pater sana expulset, cuniculos agat ad aratum: indicetne id magistratibus filius? nefas id quidem est. quin etiam defendat patrem, si arguatur. non igitur patria praestat omnibus officiis? immò vero, sed ipsi patriae conducit, pios cives habere in parentibus. Quid si pyramidem occupare, si patriam prodece conatur pater? si levisne filius? immò vero obiectabit patrem, ne id faciat. si nihil proficiet, accusabit: minabitur etiam: ad extremum si ad perniciem patriae spectabit, PATRIA salutem anteponet saluti patris. Quare etiam si sapiens adulterinos nummos acceperit imprudens pro bonis: cum id reserit, solaturus sit eos sciri debet pro bonis. Diogenes ait: Antipater negat: cui potius assentior 5. Qui venenaro fugiens vendat sciens, debetne dicere. Non necesse putat Diogenes: Antipater viri boni existimat. Hac sunt quae controversa jura Stoicorum. In mancipio vendendo, dicenda vitia, non ea, quae nisi dixeris, reddibatur mancipium jure civili: sed hæc, mendacem esse, & aleatorem fuicem, ebriosum, Alteri dicenda videtur, alteri non videtur. Si quis aurum vendens, orichalcum se putet vendere, indicetne ei vir bonus, aurum illud esse, 7. an emat denario, quòd sit mille denarium? Perpicuum jam est, & quid mihi videatur, & quae sit inter eos philosophos, quos nominavi, controversia. PACTA, & promissa semperne servanda sint, quae nec vi, nec dolo malo 8. (ut praetores solent) facta sint? Si quis medicamentum cuiuspiam dederit ad aequam intercutem pepigeritque, ne illo medicamento unquam postea uteretur, si eo medicamento sanus factus fuerit: & annu aliquot post incidet in eundem morbum: nec ab eo, qui cum pepigerat imperet, ut item eo liceat uti, quid faciendum sit, 9. cum sit inhumanus, qui non concedat, nec ei quidquam fiat injuria? Vita, & saluti consulendum. Quid? si quis sapiens rogatus sit ab eo, qui eum heredem faciat, cum et testamento sibi heredes relinquatur, ut antequam hereditatem adeat, lucem palam in foro saliet, idque se facturum promiserit, quod aliter eum heredem scripturus ille non esset: faciat, quod promiserit, necne? 10. Promissis non lelem, & id arbitror fuisse gravitatis. sed quoniam promissis salutare in foro turpe ducit, honestius mentietur, si ex hereditate nihil cepit, quam si cepit: nisi forte eam pecuniam in reip. magnum aliquod tempus conulerit: ut vel saltare eum, cum patriae consulturus sit, turpe non sit. AC NE ILLA quidem promissa servanda sunt, quae non sunt in ipsis utilia, quibus illa promiseris. Sol. Phaethontis filio (ut redeamus ad fabulos) facturum se esse dixit, quid optasset? optavit, ut in cursum patris tolleretur: 11. sublatus est;

mnes edd. antiquae sed tamen V. M. h. eripi potest niam esse scripturam codicis Palatinus pr. in quo amatores. servus orium subtrahit, subtrahit aliam; non etiam amatores. & certe longè plura damna domino contingunt ex servo amatore quàm aleatore. ideo tamen quod de eo Iurisc. consulti: scio.

7. *An emat denario, quid est mille denarium?* Hæc verba demonstrant clarè, 7. mille adjectivum manere in hac compositione, 7. denarium autem, intellecto 7. nummum, substantivi vicem gerere, & utrumque esse genitivi casus Gronov.

8. *Ut praetores solent, facta sint.* Sic Victorius, neque secus olim cusi, subsequentes enim ætatis minoris interuenire solent dicere ad eum Pal. pr. adhuc selegat illud facta sunt. & perplacere d. modo annuerent: hinc apostrophos alia etiam membra.

9. *Cum sit in inhumanus, &c.* Mal. m. ferè hæc omnia attribui respondentis, connecti que cum, Vita & saluti consulendum est.

10. *Prospice nullum, & id arbitror, fuisse gravitatis.* sed quoniam promissis, &c. Horum nihil existat in Palatinis ad oram man. recentiori.

11. *Sublatus est; atque infansus quæcivis, &c.* Sic collocat voces Palatinus, immo Luceus Suff. di. Gulielmos format hæc in versum hoc modo: *Sublatus est, atque infansus quæcivis sit. ex poëta de sumptum; indicat ipsa dictio.* 1. Quan-

atque infans quâ consiliis, illi subminis deflagavit. I. Quanto melius fuerat, in hoc, promissum patris non esse servatum? Quid, quod Theseus exegit promissum à Neptuno? Cui cum tres optationes Neptuno dedisset, optavit interiitum Hippolyti, filii sui, cum is patri suspensus esset de noceretur: quo optato impetrato, Theseus in maximis fait laboribus. Quid? Agamemnon cum devovisset Dianæ, quod in suo regno pulcherrimum natum esset illo anno, immolavit Iphigeniam, qua nihil erat eo quidem anno natum pulchrius, promissum potius non faciendum, quam tam tetrum facinus admittendum fuit. Ergo & PROMISSA non facienda nonnunquam: neq; semper deposita reddenda. Si gladium quis apud te sana mente deposuerit, repetat insaniens: reddere peccatum sit non reddere, officium. Quid? sis, qui apud te peccantiam deposuerit, bellum inferat patri, reddasne depositum? non credo: facias enim contra temp. quæ debet esse carissima. Sic multa, quæ honesta natura videntur esse, temporibus sunt non honesta. Facere promissa stare conventis, reddere deposita, commutata utilitate, sunt non honesta. Ac de his quidem quæ videntur esse utilitates contra iustitiam, simulatione præcedunt. satis arbor dicitur. Sed quoniam à quatuor fontibus honestatis primo libro officia duximus, in eisdem versabimur, cum docebitur, ea, quæ videntur esse utilia, neque sunt, quam sint virtutis inimica. Ac de prudentia quidem, quam vult imitari malitia: itemque de iustitia, quæ semper est utilis disputatum est. Reliquæ sunt duæ partes honestatis, quarum altera in animi excellentis magnitudine, & præstantia cernitur: altera in conformatione, & moderatione continentia & temperantia. Utile videbatur Ulyssi, ut quidem poetæ tragici prodiderunt: nam apud Homerum, optimum auctorem, talis de Ulyssæ nulla suspitio est: sed insimulatur eum tragædix, SIMULATIONE insana militiam subrepsisse voluisse, non honestum consilium, at utile. (ut aliquis fortasse dixerit) regnare, & illuc vivere otiose cum parentibus, cum uxore cum filio. Ullum tu decus in quotidianis periculis & laboribus, cum hac tranquillitate conferendum putas? Ego verò istam contemnendam, & abijciendam: quoniam, QUAE HONESTA non sit, ne utilem quidem esse arbitror. Quid enim auditurum putas fuisse Ulyssæ, si in illa simulatione perseverasset, qui cum maximas res gesserit in bello, tamen hæc audiat à Aiace:

*Cupi ipse princeps iurjurandi fuit,
Quid omnes scitis, solus neglexit fidem.
Furto asimulavit, ne coiret, insitit.
Quid ni Palamedu perfricax prudentia
Ipsu percepisset malisiam audaciam,
Fide sacram jura perpetuo falleret.*

Illi verò non modò cum hostibus, verum etiam cum fluctibus, id quod fecit, dimicare melius fuit, quam deserere consentientem Græciam ad bellum barbaris inferendum. Sed dimittamus & fabulas & externa, ad rem factam nostramque veniamus. M. Atilius Regulus, cum consul iterum in Africa ex insidiis captus esset, duce Xanthippo Lacedæmonio, imperatore autem patre Hannibalis Hamilcare: juratus missus est ad senatum, ut, nisi redditi essent Pœnis captivi nobiles quidam, rediret ipse Karthaginem. Et cum Romam venisset, spectem videbat, sed eam, ut res declararet, falsam iudicavit: quæ erat talis, manere in patria, esse doni sua cum uxore, cum liberis: quam calamitatem accepisset in bello, communi fortuna bellica iudicantem, tenero consulari dignitatu quatum, quæ hac negotio esset utilis? quæ censes? magnitudo animi & fortitudo negat. Nam locupletiores quæ-

ris auctores? Harum enim est virtutum proprium, NIL EXTIMESCERE, omnia humana despiceret; nihil, quod homini accidere possit, intolerandum putare. itaque quid fecit? In senatum venit: mandata exposuit: sententiam ne diceret, reculavit: quamdiu iurjurando hostium teneretur, non esse se senatorem. Atque illud etiam (ò stultum hominem, dixerit quispiam, & repugnantem utilitati suæ!) reddi captivos, negavit esse utile: illos enim adolescentiis esse, & bonos duces, se jam confectum senectute, cuius cum valisset auctoritas, captivi retenti sunt: ipse Karthaginem revertit: neque eum caritas patriæ retinuit, nec suorum. Neq; verò tum ignorabat, se ad crudelissimum hostem, & ad exquisita supplicia proficisci: sed iurjurandum conservandum putabat. Itaque tum, cum vigilando necabatur, ERAT in meliore causa, quam si domi senex captivus, perjurus, consularis remanisset. At titule, qui non modò censuerit captivos remittendos, verum etiam dissuaserit. Quomodo stultie: etiamne si reipab. conducebat? potest autem, quod inutile resp. sit, id cuiquam civi utile esse? PERVERTUNT homines ea, quæ sunt fundamenta naturæ, cum utilitatem ab honestate sejungunt. omnes enim expetimus utilitatem, ad eamq; rapimur, nec facere aliter ullo modo possumus nam quis est, qui utilia fugiat? aut quis potius qui ea non studio-sissime prosequatur? sed quia NVS QVAM possumus, nisi in laude, decore, honestate utilia sequere, propterea illa prima & summa habemus: utilitatis nomen non tam splendendum, quam necessarium ducimus. Quid est igitur, dixerit quis, in iurjurando? num iratum timeamus Jovem? At hoc quidem commune est omnium philosophorum, non eorum modò, qui deum nihil habere ipsum negeti dicunt, & nihil exhibere alteri: sed eorum etiam, qui deum semper agere aliquid, & moliri volunt, nunquam nec irasci deum, nec nocere. Quid autem iratus Jupiter plus nocere potuisset, quam nocuit sibi ipse Regulus? nulla igitur vis fuit religionis, quæ tantam utilitatem præverteret. An ne turpiter faceret? Primum, MINIMA DE MALIS. Num igitur tantum mali turpitudine ista habebat, quantum ille cruciatus? deinde illud etiam apud Attium,

Fregistine fidem? neque dedi, neque do insideli cuiquam.

Quamquam ab impio rege dicitur, luculentè tamen dicitur. Addunt etiam, quemadmodum nos dicamus, videri quædam utilia, quæ non sunt: 2 sic se dicere, videri quædam honesta, quæ non sunt: ut hoc ipsum videtur honestum, conservandi iurjurandi causa ad cruciatum revertisse: sed sit non honestum: quia, quod per vim hostium est actum, ratum esse non debuit. Addunt etiam, quidquid valde utile sit, id fieri honestum, etiam si antea non videretur. Hæc ferè contra Regulum. Sed prima videamus, Non fuit Jupiter metuendus, ne iratus noceret: qui neque irasci solet, neque nocere. Hæc quidem ratio non magis contra Regulam, quam contra omnem iurjurandum valet, sed IN IURJURANDO, non qui metus, sed quæ vis sit, debet intelligi, est enim iurjurandum, affirmatio religiosa, quod autem affirmate, quasi deo teste, promissis: id tenendum est jam enim non ad iram deorum, quæ nulla est: sed ad iustitiam, & ad fidem pertinet. nam præclare Ennius:

O fides alma, & apta pinnis, & iurjurandum Jovis!

Qui igitur iurjurandum violat, is fidem violat, quam in Capitolio vicinam Jovis Opt. Max. (ut in Catonis oratione est) majores nostri esse voluerunt. At enim ne iratus quidem Jupiter plus Regulo nocuisset, quam sibi nocuit ipse Regulus. Certè, si nihil malum esset, nisi dolere. Id autem 4 non modò non summum malum, sed nec malum quidem esse, maxima auctoritate philosophi affirmant: quo-

1. Quotus melius fuerat, &c.) Totam hanc periodum videas in Palat. p. ad oram lib. 1. et primum veteri.
2. Vixi dicitur dicitur, Palat. p. non habet vocem dicitur, & videntur sibi intelligi posse, sic & paulo post, ubi est, quod per vim hostium est actum, idem liber excludit verbum hostium, non absurdè.

3. Apta pinnis.) Bene hæc explicat Muretus l. b. XIV. Var. lect. cap. 3. itaq; miror quod Aldus Nepos neget se intelligere quod dicitur apta pinnis.
4. Non modò non summum malum.) Alterum non abest pr. Palatino & neque semper necessarium est.

quorum quidem restem non mediocrem, sed haud scio an gravissimum, Regulam, nolite, quapro, vituperare, quem enim locupletiorei quirimus, quam principem populi Romi, qui remendi officii causa, i cruciatum subierit voluntarium? Nam quod ajunt, **MINIMA DE MALIS** id est, turpiter potius, quam calamitose? **AN EST** illum majus malum turpitudine? quae si in deformitate corporis habet aliquid essentialis, quanta illa depravatio, & foeditas turpitudini animi debet? Itaque, nervosius qui ista distulerunt, & solum audent malum dicere id, quod turpe sit; qui autem remissius, hi tamen non dubitant summum malum dicere. Nam illud quidem,

Neque dadi, neque do fidem infideli cuiquam;

Adioco recte a poeta; quia, cum tractaretur Atreus, performance servandum fuit. Sed si hoc sibi sumunt, nullam esse fidem, quae infideli data sit, videant, ne queratur latebra perjuro. Est autem jus etiam bellorum, fidesque iurandi saepe cum hoste servanda. Quod enim ita juratum est, ut mens concipiat et fieri oportere, id servandum est: quod aliter, id si non feceris, nullum est perjurium, ut, si praedonibus pactum pro capite non attuleris, nulla fraus est, ne si juratus quidem id non feceris, nam pirata non est, ex perduellium numero definitus: sed communis hostis omnium, cum hoc nec fides debet, nec iusjurandum esse commune. Non enim in istum jurare; perjurare est: sed quod ex animi tui sententia iuratis, sicut verbis concipitur more nostro, id non facere, perjurium est. Scite enim Euripides:

Juravi lingua, mentem inperatam gero,

Regulus vero non debuit condiciones, pactionesque & bellicas, & hostiles perturbare perjurio. cui iusto enim, & legitimo hoste res gerebatur; adversus quem & totum jus fetiale, & multa sunt iura communia quod ni ita esset, nunquam claros viros senatus vinculos hostibus deditisset. At vero T. Veturius, & Sp. Postumius, cum iterum consulibus essent, quia, cum male pugnatum apud Claudium esset, legionibus nostris iugum missis, pacem cum Samnitibus fecerant, dediti sunt his: in rursu enim populi, senatusque fecerant eodemque tempore & Ti. Numicius, Qu. Maelius, qui tum tribuni plebis erant, quod eorum auctoritate pax erat facta, dediti sunt, ut pax Samnitum repudiaretur. Atque huius deditiois ipse Postumius, qui deditur fuztor & auctor fuit, quod idem multis annis post C. Mancinus: qui ut Numantini, quibus cum sine senatus auctoritate foedus fecerat, dederetur, rogationem suavit eam, quam L. Furius, & Sex. Atilius ex s. c. terebant: qua accepta, est hostibus deditus. Honestus hic, quem Qu. Pompejus, quo, cum in eadem causa essent, deprecante, accepta lex non est. hic ea, qua videbatur utilis: plus valuit, quam honestas apud superiores, utilitatis spectare: talia, ad honestatis auctoritate superata est. *Ad non debuit ratum esse, quod erat actum per vim. Quae vero forti*

viro vis possit adhiberi. Cur igitur ad senatum proficisceretur, cum praeterea de captivis diffusurus esset? Quod maximum in eo est, id reprehenditis, non enim tuo iudicio stetit, sed suscepti causam, ut esset iudicium senatus: cui nisi ipse auctor fuisset, captivi profectio Pcenis redditi essent. Ita incolumis in patria Regulus restitisset. quod quia patriae non utile putavit, ideo sibi honestum & sentire illa, & pati credidit. Nam quod ajunt, *quod valde utile sit, in fieri honestum: immo verò esse, non fieri.* est enim nihil utile quod idem non honestum nec quis utile, honestum est, sed quia honestum, utile. Quare ex multis mirabilibus, exemplis, haud facile quis dixit hoc exemplo aut laudabilius, aut praestantius. Sed ex tota hac laude Reguli, unum illud est admiratione dignum, quod captivos retinendos censuerit, nam quod redit, nobis nunc mirabile videtur: illis quidem temporibus aliter facere non potuit. itaque; **ISTA ZA VS** non est hominis, sed temporum nullum enim vinculum ad adstringendam fidem iurjurando majores arctius esse voluerunt. id indicant leges in XII. tabul. indicant sacra, indicant foedera, quibus etiam cum hoste devicitur fides; 7 indicant noniones, animadversionesque centorum; qui nulla de re diligentius, quam de iurejurando, iudicabant, L. Manlio A. li filio, cum dictator fuisset, M. Pomponius, tribunus plebis, diei dixit, quod is paucos sibi dies ad dictatorem gerendam addidisset: criminabatur etiam, quod **Tuum situm**, qui postea est Torquatus a peliatus, ab hominibus relegisset, qui rari habitare iussisset, quod cum audivisset & adolecentem filium, negotium exhiberi patri: accurrisse Romanam, & cum prima luce Pomponii domum venisse dicitur, cui cum esset nuntiatum, quod illum matrum allatum ad se aliquid contra patrem arbitraretur: surrexit è lectulo, remotisque arbutis, ad adolecentem iussu venit. At ille, & ut ingrederet, confectionem gladius astrinxit, iuravitque, se illum statim interfecit, nisi iusjurandum sibi eeditit. se patrem nullum esse facturum. Iuravit, hoc coactus terrore Pomponium. 10 iam ad populum derulit, dedit, cur sibi causa desistere necesse esset. Manlium missum fecit, tantum temporibus illis iusjurandum valebat. Atque hic M. Manlius est, qui ad Amicum Galli, quem ab eo provocatus occiderat, torque detracto, eorum nomen invenit, cuius ientio consulatu Latini ad Velerum fuit, & legati, magnus vir in prius, & qui perindulgens in patienti, idem accipere tevens in finium. Sed ut laudandus Regulus in conservando iurejurando, se decem illi, quos post Cannensem pugnam iuratos ad senatum misit Annibal, se in castra redituros, ea, quorum potius erant Pcenis, nisi de reddendis captivis impetravissent, si non redierunt, vituperandi. De quibus non omnes uno modo, nam Polybius, bonus auctor in primis, scribit, ex decem nobilissimis, qui tunc erant milii, novem revertisse à senatu re non impetrata: unum ex decem, qui paulo post quam egressus erat

1. Cruciatum subierit voluntarium? Pal. idem cruciatum, sibi ferat voluntarium: quae d' veritas scripturae non videtur temeraria.
 2. **Solum audent malum dicere**; Vox ultima non est in Pal. pr. & verò **Deo** **Figurè** belle subintelligi potest, cum mox iterum repetatur.
 3. **Neque dadi neque do fidem, &c.** Senacium indefacit Muretus transposita verborum, neque do infideli, cui quamvisque dedit fidem sed quis praestabit germano esse Actus?
 4. **Ex perjurii non numero desinitur.** Videur vox postrema à glossatore, certè Romana edito prima tale quid, ferè arguit, in qua, est perduellium amens, desinitur.
 5. **Delicias & hostiles.** Non habet Pal. pr. vocalis duas posteriores; & ambigat quis sane non sine auctoritate.
 6. **T. Numicius & Q. Maelius.** Palat noster non abit ab eis libris qui praeterea **T. Minucius, & L. Aemilius.**
 7. **Indicant noniones.** Sic edd. primae, posteriores noniones: sed consere nulli qui catervatim alterom tenent, poniturque pro iudicis acceptatione. Noster pro Domo: **Omnia unis Pcenis factum esse debuit.** De prodromo. **Clidius** conjuratum iudicium & nonionem ac morem illius severissimum sustulit, &c.

8. **Adolecentem filium negotium exhiberi patri.** Pal. idem exhiberi, annuntiarumque alias leg. **filii;** quae scriptura non displicet, ut delicti adolecenti Pomponii patri eripere jus quod per leges habebat in filium famularum, videatur Saffridos Petri, cum ceteri commentatores heic tacent.
 9. **Et ingrefferit est.** Magis ferè probem quod est in Palat. no. pr. **ingrefferit est.**
 10. **Incitatus ad senatum missi Hannibal, &c.** Vellem & heic Aldom Nepotem proinde se var anics scripturas membranarum suarum, item Saffridum, aliosque, sed quid si omnes ad unum tacent in loco tamen minus integro, quippe Palat. noster pr. solummodo agnoscit, **jur. ad senatum missi in castra redituros ea quorum Peci, nisi de reddendis, &c. sec. jur. ad senatum in castra redituros ea quorum erant in Peci, nisi, &c. Romae exulsi CCCCLXIX praetere: iuratos in castra redituros à senatu, ea quorum erant in Peci, nisi, de, &c. Megentis culus anno quarto maritum habet: in pe Hannibal, in castra redituros ea quorum erant Peci, nisi, de, ex quo latè factumus à senatum missi, Hannibal, in castra redituros ea quorum erant per, nisi, p. & verosimile enim omnes has verbas lectonum ortas ad insolentem locutione, per, nisi, non.**

erat de castris, redisset, quasi aliquid esset oblitus, Roma
revertantisse. Reditu eum in castra, liberatum se esse iure-
jurando interpretabatur: non rectè. **FRAUS** enim ad-
stringit, non dissolvit perjurium. Fuit igitur stulta callidi-
tas, perverſe imitata prudentiam. Itaque decrevit senatus,
ut ille veterator, & callidus, victus ad Annibalem duce-
retur. Sed illud maximum octo hominum millia tenebat
Annibal, non quos in acie cepisset aut a qui periculo mor-
tis diffugissent, sed qui relictis in castris fuissent à Paulo,
& Varro, conculibus. eos senatus non censuit redimen-
dos, cum id parva pecunia fieri posset: ut esset inſitum mi-
lilibus noſttris aut vincere, aut emori. Quæ quidem re au-
dita, *fructum animi Annibalis* scripsit idem, quòd sena-
tus, popululque Roman. rebus affectis tam excello animo
fuisset. sic honestatis comparatione, ea, quæ videntur uti-
lia, vincuntur. Acilius autem, qui Græcè scripsit histo-
riam, plareis ait fuisset, qui in castra revertissent, eadẽ
fraude, ut iurejurando liberarentur, eosque à censoribus,
omnibus ignominis notatos. Sit jam huius loci finis, per-
spicuum est enim, quæ timido animo, humili, demisso,
frædoque fiant: quale fuisset Reguli frætam, si aut de capti-
vitiis, quod ipſi opus esse videretur, non quod reipub cen-
suisset, aut domi remanere voluisset; non esse utilia, quia
sunt flagitiosa, foeda, turpia. Restat quarta pars, quæ de
core, moderatione, modestia, continentia, temperantia,
continentur. Potest igitur quidquam esse utile, quod sit huic
italium virtutum choro contrarium? Atqui ab Aristippo
Cyrenæsi, atque Annicerii philosophi nominati, omne
bonum in voluptate posuerunt. *virtutemque censuerunt ob
eam rem esse laudandam, quòd efficiens esset voluptatis.* qui-
bus obolletis Horet Epicurus, ejusdem ferè adjutor, au-
stiorque sententia. Cum his viris, equisque, ut dicitur,
si honestatem tueri ac retinere sententia est, deortandum
est. nam si non modo utilitas sed vita omnis beata, cor-
poris firma constitutione, ejusque constitutionis spe explo-
rata, ut à Metrodoro scriptam est, continentur: certè hæc
utilitas, & quidem summa (sic enim censent) cum hone-
state pugnat. oam ubi primum prudentia locus dabitur?
an, ut conquirat undique suavitate? **QUAM** *MISER* vir-
tutis famulatus, servientis voluptati! quod autem mu-
nos prudentia? an legere intelligenter voluptates? fac nihil
esse jucundius: quid cogitari potest turpius? Jam, qui
dolorem summum malum dicat, apud eum quem habet
locum fortitudo, quæ est dolorum, laborumque contem-
ptio: quamvis enim multis in locis dicat Epicurus (sicut hic
dicit) satis fortiter de dolore: tamen **NON** in spectandum
est, quid dicat, sed quid consentaneum sit ei dicere, qui
bona voluptate terminaverit, mala, dolore: ut, si illum

audiam de continentia, & temperantia; dicit ille quidem
multa malis locis: sed aqua hæret, ut ajunt: nam qui po-
test temperantiam laudare is, qui ponat summum bonum
in voluptate? est enim **TEMPERANTIA** libidinum in-
imica: libidines autem, consecratrices voluptatis. Atque
in his tamen tribus generibus, quoquo modo possunt, non
incallide tergi versantur. Prudentiam introducunt, scien-
tiam suppeditantem voluptates, depellentem dolores, fort-
titudinem quoque aliquo modo expediunt, cum tradunt,
rationem negligendæ mortis, perpetuendique doloris. Et-
iam temperantiam inducunt, non facillimè illi quidem,
sed tamen quoquo modo possunt. dicant enim, voluptatis
magnitudinem & doloris detractio finiri. Justitia vacil-
lat vel jacet putius, omnesque ex virtutes, quæ in commu-
nitate cernuntur, & in societate generis humani, neque enim
bonitas, nec liberalitas, nec commitas esse potest, non plus
quam avicicia, si hæc non per se expectantur, sed ad volu-
ptatem, utilitatemve referantur. Conferamus igitur im-
pauca, nam ut utilitatem nullam esse docuimus, quæ hone-
stati esse contraria: sic **OMNIS** voluptatem dicimus
honestati esse contrariam. quo magis reprehendendos
Calliphonem, & Dinomachum judico, qui se diremturos
controversiam putaverunt, si cum honestate voluptatem,
tamquam cum homine pseudem, copulavissent. Non recipit
istam conjunctionem honestas, aspernatur, repellit. nec
vero & finis bonorum, & malorum, qui simplex esse de-
bet, ex dissimilibus rebus misceri, & temperari potest.
Sed de hoc magna enim res est alio loco pluribus, nunc
ad propositum. Quemadmodum igitur, si quando ea quæ
videretur utilitas, honestati repugnat, dijudicanda res sit,
satis est supra disputatum. sin autem **SPECIEM** utilitatis
etiam voluptas habere dicitur, nulla potest esse ei cum ho-
nestate conjunctio, nam, ut tribuamus aliquid voluptati,
condimenti fortasse non nihil, utilitatis eorè nihil habe-
bit. Habet à patre munus, Marce filii, mea quidem senten-
tia **MAONUM**: sed perinde erit, ut acceperis, quamquam
tibi hi tres libri, inter Crætippi commentarios, tamquam
hospites, erunt recipiendi. Sed ut, si ipse venissem Athe-
nas (quod quidem esse factum, nisi me è medio cursu
clara voce patria revocasset) aliquando me quoque audi-
res: sic, quoniam his voluminibus ad te profecta vox est
mea, tribues his temporis quantum poteris: **POTERIS** au-
tem, quantum voles. cum verò intellexero, te hoc scien-
tiæ genere gaudere, tum & præsens tecum propediem (ut
spero) & dum aberis, absens loquat. Vale igitur, mi
Cicero, tibi que persuade, esse te quidem mihi carissimum:
sed multo fore cariorem, si talibus monimentis, præcep-
tisque laudaberis.

M. TVL-

1. *Fructum animi adstringit* (Distinguit editi ferè, sed alterum exstat in
Palat. pr. in Fabr. claud. in Laugianis, & in nos auribus offensivo lo-
co quàm adstringit, quod tamen propègnat Gifantius noſter in Obser-
vationibus suis Linguae Lat. 2. quæ in adolescentium manibus ver-
santur, vulgoque adstringere in eorum valere non dirumpit, aut d. *Sci-
entia* sed aliquid rei locum aliter: gare ac strigere.
2. *Quæ virtutis necesse diffugissent.* Pal. idem, *periculum mortis effugit.*
3. *Quæ ipſi ipſi.* Pal. *ph.* idem etiam pr. me habet, sed jam huius
non pro se, ex quibus nihil habet: m. & in Gifantio quæsum calam-

suo indulisse libranos.
4. *Cum his viris equisque.* Editiones multæ *velis equisque*, sed alterum
exstat in Romano secunda, neque aliter Palat. pr. nam Gullelmi m. f.
velis ped sequi & ignorat one scilicet proverbii.
5. *Deorum deorum sunt.* Est à Palat. no pr. cui secundas facit co-
dex Mutæ, ut videre est in Variis ipsius lib. 2. 1. 7. cap. 3. prius co. *si
fieri.*
6. *Fructum animi adstringit.* Mutæco dicto loco autem at duas illas
voces & *malorum* ab hominibus fortasse minimè malis, sed certè nota-
satis in elegantibus, additas esse.

M. TVLLII CICERONIS
C A T O M A J O R,
 SEU
DE SENECTVTE.
 AD T. POMPONIVM ATTICVM, PRAEFATIO.

TITE, si quid ego adjuvō, curamve
 levāss,

Qua nunc te coquit, & versat sub pectore
 fixa,

Ecquid erit pretii?

Licet enim versib. iisdem mihi affari te,
 Attice, quibus affatur Flaminium

Ille vir, haud magna cum re, sed i. plenus fides.

quamquam certō scio, non, ut Flaminium

Sollicitante, Tite, sic nodēūq; dierū.

novi enim moderationem animi tui, & aequitatem: teque non cognomen solum Athenis deportasse, sed humanitatem, & prudentiam intelligo. & tamen suspicor, iisdem rebus te, quibus meipsum interdum gravius commoveri: quarum consolatio & major est, & in aliud tempus differenda. Nunc autem mihi visum est de senectute aliquid ad te conscribere. hoc enim onere, quod mihi tecum commune est. aut jam urgentis, aut certe adventantis senectutis, & te, & meipsum levare volo. et si te quidem id modicē, ac sapienter, (sicut omnia) & ferre, & latum esse certō scio. Sed mihi eam de senectute aliquid vellem scribere, tu occurrebas dignus eo munere, quo uterque nostrum communiter uteretur. Mihi quidem ita jucunda huius libri confectio fuit, ut non modō omneis absterlerit senectutis molestias, sed effecerit mollem etiam, & jucundam senectutem. numquam igitur satis laudari dignē poterit **PHILOSOPIA**, cui qui pareat, omne tempus aetatis sine molestia possit degere. Sed de ceteris & diximus multa, & saepe dicemus. hunc librum de senectute ad te misi mus. Omnem autem sermonem tribuimus non Tithono, ut Aristoteli Chius; ne parum esset auctoritatis in fabula. sed M. Catoni seni, quō majorem auctoritatem haberet oratio, apud quem, **Laelium**, & Scipionem facimus admirantes, quod is tam facile senectutem ferat, iisque cum respondentem, qui si eruditius videbitur disputare, quam consuevit ipse in suis libris, attribuit Graecis litteris, quarum constat eum perstudiosum fuisse in senectute. Sed quid opus est plura? jam enim ipsius Catonis sermo explicabit nostram omnem de senectute sententiam. **SCRIP.** Saepenu mero mirari soleo cum hoc **C. Laelio**, tum ceterarum rerum tuam excellentem, **M. Cato**, perfectamque sapientiam,

tum vel maximē, quod numquam senectutem tibi gravem esse senerim: **PLERISQUE** senibus sic odiosa est, ut omnes se **Aetna** gravius dicant sustinere. **CATO**. Rem haud sanē difficilem, **Scipio** & **Laelii**, admirari videmini. **QUIBUS** enim nihil opis est in ipsis ad bene, beateque vivendum, iis omnis gravis est aetas: qui autem omnia bona a se ipsis petunt, iis nihil potest malum videri, quod naturae necessitas afferat. quo in genere in primis est senectus, quā ut **ADIPISCANTUR**, omnes optant: eandem acculant adepti: tanta est incondantia, stultitia, atque perversitas. **Obrepere** ajunt eam citius quā putassent. Primum, quis coegit eos fallum putare? qui enim citius adolescentiae senectus, quā pueritiae adolescentiae obrepit? deinde, qui minus gravis esset iis senectus, si octingentesimū annum agerent, quā octogesimū? **PRAETERITA** enim aetas, quamvis longa, eum effluxisset, nulla consolatione permulcere posset stultam senectutem. Quae circa si sapientiam meam admirari soletis (quae utinam digna esset opinione vestra, nostrorum; cognomine) in hoc sumus sapientes, quod naturam optimam ducem, tanquam deum, sequimur, eiq; paremus, à qua non verisimile est, cum cetera partes aetatis bene descriptae sint, extremum actum, tanquam ab inerti poeta, esse neglectum. sed tamen necesse fuit esse aliquid extremum, & tanquam in arborum baccis, terra quae frugibus maturitate tempestiva, quasi vierum, & caducum: quod ferendum est molliter sapienti. **QUI** enim est aliud, gigantum modo bellare cum diis, nisi naturae repognare? **LAEL.** Atqui, **Cato**, gratissimum nobis ut etiam pro **Scipione** polliceat, feceris, si, quoniam volumus, (speramus quidem certē) senes fieri, ante multō à te didicerimus quibus facillime rationibus ingravescentem aetatem ferre possimus. **CAT.** Faciam verō, **Laelii**; praesertim si utriusque vestrum gratum, ut dicis, futurum est. **SCRIP.** Volumus sanē, nisi molestum est, **Cato**, tanquam aliquam viam longam confeceris, quam nobis quoque ingrediendum sit, ituc, quō pervenisti, videre, quale sit. **CAT.** Faciam, ut poterō, **Laelii**. saepe enim inter sui querelis meorum aequalium (**PANES** autem cum paribus, veteri proverbio, facillimē congregantur) & quae **C. Sallinator** quae **Sp. Albinus**, homines consulares, nostri serē aequales, deplorare solebant, tum quod voluptatibus carerent, sine quibus viam nullam

puta-

USUS est haec iterum **Gulielmus** libro Mauriciano ac **Fabriciano**: accessit **Calixtensis**, olim **Abbatiz** in **Frisia** quem habuit **Suffridus Petrejo**. Quartus fuit **Metellii Metelli**: quoniam erat in **bibliotheca** **Carthufianorum** **Coloniz**. sextus **Victor** norum **Parisiensium**. Sed & adhuc buit, codice collatum à **Francisco Martino**. Ego **Palatinos** duos tres consulere satis habui. omnes excurrere, operae fuisset in finem.

1. *Plenus fides.* Sic omnes libri vet. probatque **Gifanius** ad **Ludreolum**. ut sit verus **plenus** alii **fide plenus**, aut **fidei plenus**.

2. *Ad te conscribere.* Sic omnes mss. nam **Palatini**, aliorumque. vulgo **scribere**.

3. *Ne parum esset auctoritatis.* **Maur. Celberd.** ac **S. Viç.** codd. **potum** enim esse auctor. quō ut venustius perplecebat: **Gulielm.** ego alteri ad **hæroq;** à quo stat & **Pal.** aliorumque membranæ omnes.

4. *Quam ut adipiscantur.* Versus hos esse, leviter à **M. Tullio** immutatos, acutē jam olim vidit **Scaliger** ad **Varronem**. **Gulielm.** propius ad libros eos ita scribebat:

*Quam ut adipiscantur omnes optant: eandem item
 Adipiscunt acculant tanta est incondantia
 Stulticia & perversitas.*

5. *Bene descripta sunt.* E **Metelli** libro restituit **Gulielmus** *descripta*; addito: *descripta* est suum cuique, & diversis diversis adscribere. pro hoc verbo penē ubique subit totum, *describere*: quod longē aliud est. ita *diffinire*, *diffinire*, à **palatinis** corrupta in libris.

6. *Quae C. Sallinator, etc.* Sic primitus cudi, neque aliter **Victor**. moa nu itque **Gulielmus** collocandam haec admirandi notam. alii volgerunt quae, quidam quae.

putaret: tum quod spererentur ab iis, à quibus essent coliti soliti. qui mihi non id videbantur accusare quod esset accusandum. nam si id culpa senectutis accideret. eadem mihi usu evenirent, reliquisque omnibus, majoribus natu: quorum ego multorum cognovi senectutem sine querela: qui se à libidinum vinculis laxatos esse non moleste ferrent, nec à suis despicerentur: sed omnium istiusmodi querelam in moribus est culpa, non in ætate. moderati enim, & nec difficiles, nec inhumani senes; tolerabilem agunt senectutem. **I**MPORTUNITAS autem, & inhumanitas omni ætati molesta est. **L**AEL. Est, ut dicis, Cato. sed fortasse dixerit quispiam, tibi propter opes, & copias, & dignitatem tuam, tolerabiliorem senectutem videri: id autem non posse multis contingere. **C**A T O Est istuc quidem, Læli, aliquid; sed nequaquam in isto sunt omnia: ut The mistocles ferur Seriphio cuidam in iurgio respondisse, cum ille dixisset, non enim sua, sed patria gloria splendorum affectum: *Nec hercule*, inquit, *3 si ergo Seriphus essem, nobilis: nec nisi Atheniensis esses, clarus unquam fuisses.* quod eodem modo de senectute potest dici. **N**E Q U E enim in summa inopia levis esse senectus potest, ne sapienti quidem: nec insipienti etiam in summa copia non gravis. **A**P T I S S I M A omnino sunt, Scipio, & Læli, arma senectutis, artes, exercitationeque virtutum: quæ in omni ætate cultæ, cum multum, diuque vixeris mixtificos efferunt fructus, non solum quia nunquam deferunt, ne in extremo quidem tempore ætatis, (quamquem id maximum est) verum etiam quia **C**O N S E N T I A bene ætæ vitæ, multorumque beneficiorum recordatio, jucundissima est. **E**g o Q. **M**A R T I N U M , eum, qui Tarentum recepit, adolescens ita dilexi senem, ut æqualem. erat enim in illo viro comitate conditi gravitas: **N**E C senectus mores mutaverat, quamquam eum colere & coepi non admodum grandem natu, sed tamen jam ætate provecum, 4 anno enim post, consul primum fuerat, quam ego natus sum: cumque eo quartum consule adolescentulus miles profectus sum ad Capuam, quinto; anno 5 post ad Tarentum quaesitor; deinde ædilis, quadriennio post factus sum prator; quem magistratum gessi consubulo Tuditano, & Cethego: cum quidem ille admodum senex, suavor legis Cincie de donis, & muneribus fuit. **H**ic & **B**E L L A gerebat, ut adolescens, cum planè grandis

esset: & Annibalem juvenifiter exultantem & patientia sua mollebat: de quo præclare familiaris noster Ennius: *Unus qui nobis cunctando restituit rem.*
Non ponebat enim tumores ante salutem.
Ergo postquam, magisque viri nunc gloria clarat.
Tarentum verò qua vigilantia, quo consilio recepit? cum quidem, me audiente, Salinatori, qui, amisso oppido, 7 fugerat in arcem, gloriant, atqui ita dicenti: *Mea opera, Q. Fabi, Tarentum recepisti: Certe, inquit ridens: nam, nisi tu amisses, nunquam recepissem.* Nec verò in armis præstantior, quam in toga: qui consul iterum, 8 Sp. Carvilio collega quiescente, C. Flamini tribuno pl. quoad potuit, restitit, agrum Picenum, & Gallicum viritum contra senatus auctoritatem dividendi: augurque cum esset, dicere ausus est, **O** P T I M I S auspiciis ea geri, qua pro resp. salute geruntur: qua contra temp. feruntur contra auspiciis ferri. Multa in eo viro præclara cognovi: sed nihil est admirabilius, quam quomodo ille mortem M. filii tulii, clari viri, & consularis. est in manibus laudario: quam cum legimus, quem philosophum non contemnimus? Nec verò ille **M** U L T O modo, atque in oculis civium magnus: sed intus, domique præstantior, qui sermo? quæ præcepta? quanta notitia antiquitatis? 9 qui scientia juris auguri? multa etiam, ut in homine Romano litteræ. omnia memoria tenebat, non domestica solum, sed etiam externa bella: cujus sermone ita tum cupide fruebar, quasi jam divinitatem id, quod evenit, illo extincto, fore unde discerere neminem. Quorsum igitur hæc ita multa de Maximo? quia profectò videtis, **N**E F A S esse dictu, miseram fuisse talem senectutem. Nec tamen omnes possunt esse Scipiones, aut Maximi, ut urbium expugnationes, ut pedestris, navale si ve pugnas, ut bella à se gesta, 10 triumphosque recordentur, est etiam quietè, & purè, & eleganter ætæ placida, ac lenis senectus: qualem accepimus Platonis, qui uno, & octogesimo anno scribens mortuus est. qualem Socrates, qui eum librum, qui Panathætaicus inscribitur, 11 quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur, vixitque quinque annis postea: cujus magister Leontinus Gorgias: centum & septem complevit annos: neque umquam in suo studio, atque opere cessavit. qui, cum ex eo quaeretur, *cur tam diu vellet esse in vitâ? Nihil habeo, inquit, quod incertum* senex

1. Est enim ubi nati eventur, &c.) Palatinus unus præfere, eadem omnia mihi si viderent, reliquisque majoribus usque. neque lectio illa cetera-
na est.
2. Omni ætati. Malebat Gulielmus, suavia aliquot codd. suorum, ætatem alteram restat in Palatinis & edd. omnibus, neque quid in eo
vult.
3. Si ego scripsissem, &c.) Alter Palatinus, non agnosce illa si
quæ verò si hinc collantur, asserenda sunt etiam paulò post. cetera
verò verba, non exhat. in Pall. aut aliis membranis à Gulielmo ex-
certis, sed ignobilis aut in nobilitate, quod ei non displicet: præterea
quæ equam Celberdensis libri scripturam marginalem: *Neque enim in
in summa copia non levis esse senectus potest; sapienti quidem; nec insipienti-
nitiam in summa copia non gravis.* Ac repugnat hinc sententia Plato-
nis, qui scribit, sed tamen vide, ne Cato & senex, & in rebus Græc-
is, quos ferò attingit, voluntate & commodo Ciceronis hæc necesse
memoria. certe idem in *Lætiis ferocantibus & Pelia recidis*, ubi si evenisse
negari non potest & unde alias in omnibus omnium, non scriptis
modò, sed etiam ante hæc perverendi omnia licentiam; imprecisus
dicibus istud ignobilis. Verum n. hil præjud. co. hætenus Gulielm. Pu-
teanus quod non fuisse vox ignobilis in uno veteri codice Daniels;
nihil à manu recenti, in altero verò nihil illius loco; arbitratur re-
cepti postea. *3. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11.* clarus, quem admodum & apud Platonem ubi
hæc sententia effertur, est, *10. 11. 12.*, apud Placarchum *1. 2. 3. 4.*
itaque referendum putabat, *Scriptoris effem, nec in si Atheniensis clarus
aspexum, cui subscibo.*
4. *Annus non post consul primum fuerat, quam ego natus sum.* Sic tres
Pall. & tres Gulielmiani; neque aliter edino Victoriana. recentius ut
de antiquis publicatis; *postquam primum consul facti* contra sithonolo-
gam, ut egregie ostendit Vincentius Conarens Variorum lectio-
num libro cap. 24. & ante ipsum Carolus Langius. habet tamen altera
lectura hæc rationes, quas persequitur Pighius noster in Fathis suis
anno P. R. C. DXXXI. qui adeantur.

5. Post ad Tarentum Quaesitor, deinde A. Edile, quadriennio post factus sum
prator; quem magistratum, &c.) Pighius, anno DXXIX. emendandum
putabat, post ad Tarentum? Quæstor deinde quadriennio post factus sum
magistratum, &c. exclusis illo A. Edile & Prator. Puteanus ad hæc Lan-
giana correctoræ, ad Tarentum: Quæstor, quem magistratum referre. tra-
his illis, deinde ad illa quæ post facti sum prator; quæ quidem in uno ve-
teris codicis quem vidit Puteanus, contextu non sunt, sed ad oram po-
stea alia manu adscripta à studio, ut opinatur, qui ceteros Catonis
magistratus indicare vellet.
6. Patientia sua mollebat.) Longius mollebat ex uno libro 3 quod
non displicet: sed vulgaram lectionem loco non movi ob consentium
codicum; & locum T. Livii III. Histor. Præpalam obviam ire cupiditate
non ausi, obsecrandumque nulli e imperat. aggrediuntur. Agnosce & molle-
bat Nonius. Sicque & Accius Telepho mon dicitur multæ matre, quod
sanctus infringat & rotandæ mole ina; Remique nisi propter nam
in fugam iradant, subter saxa ad lætam quæ vult mare delibat. Guliel-
mus.
7. Fugerat in arcem.) Rescribit Gulielmus fuerat in arcem, ex miss.
due bus & verò Pall. secundus diserte habet, fuerat vel fugerat. primus
enim, fuerat, fuisse in arcem dictum vult; ut infra, in primum futurus,
sed nihil tamen mucu.
8. Sp. Carvilio collega quiescente, C. Flamini, &c. div. denti.) Pighius de
loco hæc ita putat supplenda ex Charifio: quiescente, C. Carvilio & C.
Flamini, &c. dividendi hæc. quo ipso tacite declaratur cur Sp. quiescerit
ne scilicet: conlanguino aut gentili adversaretur.
9. Quæ scientia juris auguri?) Pall. tres desuntur vociam principio,
firmant tamen vocem ultinam, nam editiones aliæ, etiam Victo-
rii, augrandi.
10. Triumphosque recordentur.) Pall. etiam, ut triumphos recordentur.
11. Quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur.) Pall. pr. & duo Guliel-
miani scripsisse die sic, non malo. pamiplumet Socrates hoc de se non
fecit autumat.

Seneſcitatem, Praclarum reſponſum, & docto homine dignum. ſua enim vitia inſipientes, & ſuam culpam, in ſeneſcitatem conferunt: quod non faciebat is, cujus modò mentionem feci, Ennius,

*Sicut forte equus, i ſpatio qui ſepe ſupremo
Vicit Olympia, nunc ſenio conſectus quietiſcit.*

Equi fortis, & victoris ſeneſcitur comparat ſuam; quem quidem probe meminiffe poteſtis. Anno enim undevicesimo poſt ejus mortem, hi conſules, T. Flamininus, & M. Acilius facti ſunt: ille autem Cæpione & Philippo iterum conſulibus, mortuus eſt; cum ego quidem v. & xx. annos natus, legem Voconiam voce magna, & bonis ſaceribus ſuaſiſſem. Annos xxx natus (tot enim vixit Ennius) ita ferebat duo, quæ maxima putantur onera, paupertatem, & ſeneſcitatem, 2 ut eis panè delectari videretur. 3 Etenim, cum contemplanimo; reperiſſo quatuor culas, cur ſeneſtus miſera videatur: unam, quòd avocet à rebus gerendis; alteram, quòd corpus faciat infirmum; tertiam, quòd prius omnibus ſere voluptatibus; quartam, quòd hand procul abſit à morte. Earum ſi placet, cauſarum 4 quantum, quantumque ſit juſta unaqueque, videamus. *A rebus gerendis ſeneſtus & abſtrahit?* Quibus? an iis, quæ geruntur juvenute, & viribus? Nullæne igitur res ſunt ſeniles, quæ vel in firmis corporibus, animo tamen adminiſtrantur? Nihil ergo agebat Q. Maximus? nihil L. Paullus, pater tuus, Scipio, locer optimi viri, filii mei? ceteri ſenes, Fabrius, Cærii Coruncani, cum tempore conſilio & auctoritate defendebant, nihil agebant? Ad App. Claudii ſeneſcium accedebat etiam, ut cæcus eſſet: tamen is, cum ſententia ſenatus inclinaret ad pacem, & de foedus faciendum cum Pyrrho non dubitavit dicere illa, quæ verſibus perſectus eſt Ennius:

*7 Quò vobis mentes, recta qua ſtare ſolebant
Antebac, & dementes ſe flexere via?*

ceteraque graviffimè; notum enim vobis carmen eſt: &

tamen ipſius Appii exiſtat oratio, atque hanc ille egit ſepe, & decem annos poſt alterum conſulatum, cum inter duos conſulatus 9 anni decem interfluxiſſent, cenſorque ante conſulatum ſuperiorem fuiſſet. Ex quo intelligitur, Pyrrhi bello grandem ſanè fuiſſe: & tamen ſic à patribus acceptimus. Nihil igitur afferunt, qui in re gerenda verſati ſeneſcitatem negant, ſimilesque ſunt, ut, ſi qui gubernatores in navigando agere nihil dicant, cum alii malos ſcantant, alii per totos curſus, alii ſentiam exhauriant: ille autem clavum tenens ſedeat in puppi quietus, & non faciat ea, quæ juvenes, at verò multò majora, & meliora facit. Non viribus, aut velocitatibus, aut celeritate corporum rea magna geruntur: 1 ſed conſilio, auctoritate, ſententia: quibus non modò non orbari, ſed etiam augeri ſeneſtus ſolet. niſi forte ego vobis, qui & miles, & tribunus, & legatus, & conſul verſatus ſum in vario genere bellorum, cellare nunc videror, cum bella non gero. At ſenatu, quæ ſunt gerenda, 2 præſcribo, & quomodo: Karthagini male jam diu cogitanti, bellum multo ante denuntio: de qua veteri non ante definam, quam illam exciſam eſſe cognovero, quam palmam utinam dii immortales tibi, Scipio, reſervent, ut avi reliquias perſequare; 13 cubi à morte hic tertius, & triceſimus eſt annus; ſed MEMORIAM illius viri excipient omnes anni conſequentes. Anno ante me cenſorem mortuus eſt, novem annis poſt meum conſulatum, cum conſul iterum, me conſule, creatus eſſet. Num igitur, ſi ad centeſimum annum viſiſſet, ſeneſtus eum ſuggerenteret? 14 nec enim excuſſionem, nec falſum, nec eminus haſtis, aut comminus gladis uteretur: ſed conſilio, ratione, ſententia. quæ niſi eſſent in ſenibus, non ſummum conſilium majores noſtri appellaviſſent *ſenatum*. Apud Lacedæmonios quidem it, qui ampliffimum nagiſtratum gerunt, ut ſunt, ſic etiam nominantur *ſenes*. Quòd ſi legere, aut audire voletis externa, maximas reſp. ab adoleſcentibus labefactas, à ſenibus ſuſtentatas, & reſtitutas reperietis.

Cedè,

1. *Spacio qui ſepe ſupremo Vicit Olymp a.* Non ita abſurda videtur ſcriptura Palatini primi, in quo, qui forte ſupremo Vicit Olympia, & verò illud viciuſte reſtat adhuc in edd. ant. quibſiſimis.

2. *Ux tu pene delectata videtur.* Fr. & Maur. ei. ſuis ſcilicet, ut ei ſens delect. Gulielmius; conjectura non abſurda.

3. *Etenim cum contemplanimo.* Sic Gulielmius malebat, non em. *ſenatus.* Hætorpiani codic. ſcripturam quæ & libris Baldini conſirmatur. *contemplari,* verbum augurale, eorum qui templo captos, qua viſus perſiter, circum picunt, unde eleganter ad anam contentionem tranſiſſit Cicero, & heic, & in Tuſculana prima: *Sic mentis acriſe ſe ipſe inuſu nunquam bibit, ob eamque cauſam contemplanandi diſpoſitionem amittit.* neque multo aliter Plautus Pſeudolo *De illi, quando ego nunc corde conſpicere vici, Malam rem magnam multaque animam dabo.* Videatur & Nezelius.

4. *Quantia, quantumque ſit juſta una, quæque videamus.* Auſus ſum mutare hec ſententiam vulgatam, quæ erat, *quantumque queque valeat, quantumque juſta ſit unaqueque, videamus;* quòd nihil tale conſpiceretur in Palatino. ſuper membran. S. Victoris. quid quòd noſtram ſcripturam Aldus Nepos aſſerverat exiſtare in ſcriptis ſuis undecim; idemque fatetur in Variis ſuis Contatenis de membran. ſuis tribus, niſi quòd ibidem, *quantumque juſta ſit.*

5. *Abſtrahit? quibus? an iis quæ geruntur juvenute.* Pal. ſec. *abſtrahit?* A quibus? hu. qua juvenute geruntur, quòd non diſplicet. Gulielmius malebat: *abſtrahit? quibus? an iis quæ in juvenute geruntur;* quòd gratin Pal. tertio, Maur. & Martin. neque aliter edidi: Victorius, reperitque in novem mſſ. Aldus; addit tamen alia novem ekemplaria, & ipſiſſimè eam conjunctionem. Camerarius etiam ſua editione excluſit ceterique.

6. *Et ſedus faciendum cum Pyrrho.* Palatini tres cum Pyrrho ſedus neque *ſacrum* edunt; quæ ſcriptura ſanè temeraria non eſt an vex faciendum maxime à gloſſa ſcilicet tantum? ſed utaque cum Pyrrho.

7. *Quò vobis mentes.* Pall. pr. ſec. *nobis,* oratione minus invidioſa. ſed idem etiam, ut & tertius, ſupra habebant, *proſeſtus eſt Ennius,* non *proſeſtus.*

8. *Dementes ſe flexere via?* Læſio communis, *dementi ſe flexere viam,* pro qua mire pugnat Suffridus Petrejus, at Gulielmius proclivior erat in alteram noſtram; reperit tamen Lambiniſius plerisque & duobus ſuis ipſi ſons mendii, hic: fuerat *ſim à quædam* mentes dementes, *hæc à quædam*, inde cum evanuiſſet litera ultima, ob eandem in ſequenti

voce primam; boni correctores verſus conſtituendi; excogitarunt iſtud *viam*, cujus veſtigium nullum in libris illis; præter Epiphundenſis; quos non a ſculo, neque enim Latinum eſt *viama ſi flexere*; ſed præcipiente avia *flexere* pro *deſiſtere*; pro *obſistere*; mal merum neque opus mutatione in viam; etiam ſi jurentur libi, necdum iis invidioſimibus, perib. t enim arbor omnis increpanis Appii. Ita Gulielmius. At ego potius arbiter adhuc illud *viæ* quæ eſt interpretum alique erat *viama*, quæ vox ſanè in XI mſſ. Aldi Nepotis atque in altero Palatino; in quo tamen, *dementes.*

9. *Anni decem interfluxiſſent.* Mſſ. plerique interfluxiſſent, cui & adſentitur Pal. pr. & tert. ſed melius forſan ſecundus, in quo tantum, *anni decem fuiſſent.*

10. *Non faciat ea quæ juvenes, at verò multò majora, & meliora facit.* Languere mihi videtur vis argumenti: hæc verborum pronuntiatione, cui torbis multum accederet, ſi mutata inſerpautione legeretur: *quæſiſſent.* *Non faciat ea quæ juvenes? at verò multò majora, & meliora facit.* & ſic ſere editio Aldi Manutii Nepotis.

11. *Sed conſilio, auctoritate, ſententia.* Pal. ſec. *ſententia.* de quo viderint alii; nam mihi ſanè ea vox heic abſurda minimè videtur, quamvis ſine hujuſ capitis recurret, *conſiſtrarietis, ſententia.*

12. *Præſcribo, & quomodo: Karthagini male jam diu cogitanti, bellum multo ante denuntio.* Sic Viſdor. Celberd. & Metelli cod. ces, vulgati inſepè, præſcribo; & quomodo Karthagini male jam cogitanti bellum inſervavit, multo ante denuntio. nam illud *inſervavit* exalat pericque libris mſſ. neque agnoſcit Palatino. ſec. qui tamen habet, & quomodo Karthagini cui male jam diu cogitanti, bellum multo ante denuntio. Palat. ceteri. habet, & quomodo Karthagini male jam diu cogitanti; *veſſiſſent*, multo ante denuntio. non bene. nam multo ante, inquit, Karthagini ſe denunciare bellum, quòd Otizonibus ſuis ſemper pro ſententia adſcribet: *HOE CENSURE: ET KARTHAGINEM DELENDAM.* auctor in vita ejus Plutarchus.

13. *Cum à minoribus hic & vicinum eſt annus.* Sic ſere omnes edd. præter Aldi Nepos; in quibus, *ſextus hic, &c.* idem tamen caudè præſcribit, vicinialiquot membranas ſuas ſervare alteram ſcripturam, *Vincenrius Contarenuſ* reſoſitum it, *quintus hic, &c.* & quidem e tribus mſſ. idem conſulatur Variarum ſcriptionum cap. 24. nam Pall. noſtri & Gulielmiſiani conſpiciunt vulgatis. Pighius a Faſtis anno *Verbis DLXVIII. mallet quartum.*

14. *Nec enim excuſſionem.* Nihil moveo, ſed malim, *deſerſent.* *Deuſerſent enim & deſerſent,* in exercitiis iſtis propria.

3. Sie

Cedo, qui vestrum resp. tantam am. siffis tam cito sic enim percontantur, ut est in Nevii poeta ludo, respondetur & alia, & hanc in primis;

2. Proventibus oratoris novi siffis, adolescentuli.

MEMORIAS est videlicet florentis aetatis; 2 prudentia, senescens. At memoria immittitur. credo, nisi cum exercas, aut si sis natura tardior Themistocles omnium civium nomina perceptorat. num igitur cenietis eum, cum perire processisset, qui Aristides esset, Lyfimachum salutare solitum? Equidem non modò eos novi, qui sunt: sed eorum patres etiam, & avos. nec sepulcra legens vereor.

(quod ajunt) ne memoriam perdam: his enim ipis legendis redeo in memoria in mortuorum. nec vero quemquam senium audiivi oblitum, quo loco testamentum obtulisset. omnia, quae curant, meminerunt: vadimonia constituta: qui sibi, quibus ipsi debeant. Quid jurisconsulti quid pontifices? quid augures? quid philosophi senes? quam multa meminerunt? MANENT ingenia senibus, modò permanet studium, & industria: nec ea solum in claris & honoratis viris, sed in vita etiam privata, & quæta. Sophocles ad summam senectutem tragedias fecit: quod propter studium cum rem familiarem negligere videretur, à filiis in judicium vocatus est: ut, quemadmodum nostro more

ALBEM rem gerentibus patribus bonis interdici solet: sic illum, quasi desipientem, à re familiari removerent judicet. Tam senex dicitur eam fabulam, quam in manibus habebat, & proxime scripserat, Oedipum Colorem recitasse iudicibus, quæsisseque, num illud carmen desipientis videretur. quo recitatu, lententis iudicium est liberatus. Num igitur hunc, num Homerum, num Hesiodum, num Simonidem, num Stesichorum, num, quos antè dixi Socratem, Gorgiam, num philosophorum principes, Pythagoram, Democritum, num Platonem, num Socratem, quem postea Zenonem, Cleanthem, aut eum, quem vobiscum Romæ vidistis, Diogenem Stoicum, cogerit in suis studiis obmutescere senectus? & an in omnibus iis studiis agitatio, vita aequalis fuit? Agè, ut ista divina studia omniatibus, possum nominare ex agro Sabino rusticis Romanis vicinis, & familiaribus meis, qui tuis absentibus, nunquam fere ulla in agro majora opera fiunt, non ferendis, non percipiendis, non condendis fructibus, quamquam in illis minus hoc mirum. NEMO enim est tam senex, qui se annum non patet posse vivere: sed iidem laborant in eis, quæ sciant nihil omnino ad se pertinere.

Sunt artes, quæ alteri faculo prosunt,

ut sit vitatus noster in Synepebis. Nec verò dubiet agricola, quamvis senex, quærenti, cui ferat, respondere: Divi immortalibus, qui me non accipere modò hac à majoribus voluerunt, sed etiam postius prodere. Melius Cæcilius de senè alteri leculo prospiciente, quam illud, idem:

Et pulcherrimus, si tibi quidquam aliud vitii Apporet tecum, cum advenis; solum id fat est, Quod diu vivendo, multa, quæ non vult, videt.

Et multa fortasse, quæ vult; atque in ea quidem, quæ non vult, sæpe etiam adolescentia incurrit. Illud verò idem Cæcilius vitiosius;

Num equidem in senecta hoc de puto miserum, Sentire ea aetate esse se odiosum alteri.

Jucundum potius, quam odiosum. ut enim ADOLESCENTIBUS bona indole præditis sapientes senes delectantur, leviorque sit eorum senectus, qui à juventute coluntur, & diliguntur: sic adolescententes senum præceptis gaudent, quibus ad virtutum studia ducuntur. nec minus intellige me vobis, quam vos mihi esse jucundos. Sed videtis, ut senectus non modò languida, atque iners non sit, verum etiam sit operosa, & semper agens aliquid, & moliens: tale scilicet, quale; cujusque studium in superiore vita fuit. Quid, quod etiam addiscunt aliquid? ut Solonem versibus gloriantem videmus, 7 qui se quotidie aliquid addiscerem, senem fieri dicit: ut ego feci, qui Græcæ litteras senex didici: quas quidem sic avidè arripui, quasi diurnam situm explere cupiens, ut ea ipsa mihi nota essent, quibus me nunc exemplis uti videtis, quod cum fecisse Socratem in sibus audirem, vellem equidem & illud: (discabant enim sibus antiqui) sed in litteris certè elaboravi. Nec nunc quidem vitæ desidèro adolescentis, (is enim erat locus alter de vitæ senectutis) non plus, quam adolescens tauri, aut elephantis desiderabam. 8. QUOD EST, EO DECEAT UTI, & QUOD QUOD AGAS, AGERE PRO VIRIBUS. QUæ enim vox potest esse contentior, quam Milonis Crotoniatæ qui, cum jam senex esset, athletasque se in curriculo exercentis videret, adspexisse lacertos suos dicitur, illachrymansque dixisse, At hi quidem jam mortui sunt. Non vero tam isti, quam tu ipse, nugator. neque enim ex te unquam es nobilitatus, sed ex lateribus & lacertis tuis. Nihil Sext. Apulius tale, nihil multis annis antè T. Coruncaniam: nihil modò P. Crassus: à quibus jura civibus præsenbebantur: quorum usque ad extremum spiritum est proveda prudentia. ORATOR, metuo, ne languescat senectute. est enim munus ejus non ingenii solum, sed latum etiam, & virium. Omnino canorum illud in voce splendescit etiam nescio quo pacto in senectute: quod equidem adhuc non amisi: & videtis annos: sed tamen est decorus sermo senis, quietus, & remissus: 9. facitque per se ipsa sibi audientiam disertis comra & mitis oratio. quod si ipse exsequi nequeas, possis tamen Scipioni præcipere & Lælio. QUIN enim est jucundius senectute, stipata studiis juventutis? An ne eas quidem vitæ senectutis relinquamus, ut adolescentulos doceat, instituat; ad omne officii munus instruat? quo quidem opere quid potest esse præclatius? Mihi verò Cn. & P. Scipiones, & avi tui duo, L. Amilius, & P. Africanus comitatu nobilium juvenum fortunati videbantur. NEMO ulli bonarum artium magistris non beati putandi, quamvis consenuerint vires, atque defecerint. et si ista ipsa de fecerint vitium, adolescentia vitæ efficitur læpius, quam senectutis. libidinosæ enim, & intemperans adolescentia efficitur corpus tradit senectuti. Cynus quidem apud Xenophontem eo sermone, quem mortuus habuit, eum admodum senex esset, negat se unquam senesisse, senectutem suam imbecilliorè factam, quam adolescentia fuisset. Ego L. Metellum memini puer, (qui cum quadriennio post alteri consulatum pontifex maxi-

Ppp mus

1. Sic in percontantur. Ita omnes libri, sic Langius, quibus consentiunt Aldini, Guelielmiani, & Palatini. intellige Dor. P. Hugiis. hinc est, publicati recentius percontantur: nam & antiquiores sunt à nostra scriptura. 2. Proventibus oratoris. Sic scripti è libro Celberdensi Guelielmiani, nec non Aldi. sic. hæc tamen, ut & alterum admiserit, proximitatem in ceteris vulgaris, nisi Lambiniani's; qui Proventibus ait uti uti siffis, & c. è veteri libro Rhenani. 3. Prudentia senescens. Ita omnes omnium libri: & mirum hæc non receptum non fuisse, manifestè enim capiatum à Cicerone de senectute, & siffis, volgg. senescens. 4. Nemo non accipere paribus. Ideo que iidem actio rei uxori in dote si: & nomine reperenda non dabitur: quod per eulum effecti ne accepta conferent. Vlp. D. sp. 3. & Labronis sententia. Galvini.

5. Nemo Hæmiron, num Hesiodum.) Retraxi ex alio loco Homerum & primore poetarum collocavi, è fide Celberdensis, eorumque quos excelsit Aldus Nepos. 6. An in unibus iis.) Sic plures Aldini & Guelielmiani nisi quod adhuc refecit voculam iis codex S. Victoris, vulgati. an usu in omnibus quomodo neque Palli. 7. Qui se quotidie aliquid addiscerem senem fieri dicit.) Nihil disceret senentæ, si verba siffis truncarentur capite ac cauda; hoc est hauseretur e s vox prima & ultima. 8. Quod est, eo uti deceat.) Sic editio Victoris; sic omnes fere nisi, non ut vulgati, quod enim homini naturaliter infirmum est, ut ut deceat quos videri miser non exclusit suo Cicerone Camerari. facit postea Aldus Nepos. 9. Facitque per se ipsa siffis audientiam.) Subodorat antiqui potè verus duos, tres, sub h: & addit. vocib. ordinandi rat. onem, non videri.

mus factus esset, viginti & duos annos ei sacerdotio praefuit) ita bonis esse viribus extremo tempore atatis, ut adolefcentiam non requireret. Nihil necesse est mihi de me ipso dicere: quamquam est tibi quidem senile, atati quae nostra conceditur videlicet, ut apud Homerum sapientem Nestor de virtutibus suis praedicet? 2. tertiam enim jam atatem hominum vivebat: nec erat ei verendum, ne vera de se praedicans, nimis videretur aut insolens, aut loquax. etenim (ut ait Homerus) ex ejus lingua melle dulcor fiebat oratio: quam ad suavitatem nullis egebat corporis viribus: & tamen dux ille Graeciae nusquam optat, ut Ajax simileis habeat decem, at ut Nestoris: quod si acciderit, non dubitat, quin brevi Troja sit peritura. Sed redeo ad me. quantum annum ago & octogesimo: equidem posse vellem idem gloriari, quod Cyrus: sed tamen hoc quoque dicere, non me quidem esse viribus, quibus aut miles bello Punico, aut quaestor eodem bello, aut consul in Hispania fuerim, aut quadriennio post, cum tribunus militatis depugnavi apud Thermopylas, M. Acilio Glabrione consule: sed tamen (ut vos videtis) non plane me enervavit, nec afflixit senectus: non curia vitae meas desiderat, non Rostra, non amici, non clientes, non hospites. nec enim unquam sum assensus veteri illi, laudatoque proverbio, quod monet, *mature fieri senem, si diu velis esse senex*. Ego verò me minus diu senem esse malle, quam esse senem ante, quam essem. Itaque nemo adhuc convenire; me voluit, cui fuerim occupatus. At minus habeo virium, quam vestrum utervis. Nec vos quidem T. Pontii Centurionis vires habetis. num idcirco est ille praestantior? **MODERATIO** modè virium adfit, & tantum, quantum potest quisque, nitatur; 6. nã ille non magno desiderio tenet virium. Olympiae per stadium ingressus esse Milo dicitur, 7. cum humeris sustineret bovem vivum. utrum igitur has corporis, an Pythagorae tibi malis vires ingenii dari? 8. denique isto bono utare, dum adit; cum abit, non requirit. nisi fortè adolescentes pueritiam, paululum atate progressi adolescentiam debeant requirere. Curvis est certus atatis, & una via naturae, eaque simplex: 9. suaque cuique parti atatis, *temporivitas* est data; 10. ut & infirmitas puerorum, & ferocitas juvenum, & gravitas

jam constantis atatis; & senectutis maturitas naturae quiddam habeat, quod suo tempore percipi debeat. Arbitror te audire, Scipio, hospes tuus avitus Mabinia quae faciat hodie, nonaginta annos natus: cum ingressus iter pedibus sit, in equum omnino non ascendere: cum equo, ex equo non descendere: nullo imbre, nullo frigore adduci, ut capite aperto sit: summam in eo esse corporis siccitatem: itaque exsequi omnia regis officia, & munera. **PORTES** igitur exercitatio, & temperantia etiam in senectute conservare aliquid pristini roboris. 11. *Non sunt in senectute vires?* ne postulantur quidem vires à senectute. ergo & legibus & institutis vacat atas nostra muneribus iis, quae non possunt sine viribus sustineri: itaque non modo, quod non possumus, sed ne quantum possumus quidem, cogitamus. *At ita multus sunt imbecilli senes, ut nullam efficiant, aut omnino vita minus exsequi possint.* At id quidem non proprium senectutis est vitium, 12. sed commune valetudinis. Quam sicut imbecillus P. Africani filius is, qui te adopravit? quam tenui, aut nulla potius valetudine? quod nã ita fuisset, alterum ille existisset lumen civitatis. ad paternam enim magnitudinem animi doctrina uberior accesserat. Quid mirum igitur in senibus, si infirmi sunt aliquando, cum ne id quidem adolentes effugere possint? **RASISTENDUM**, Lali, & Scipio, senectuti est, ejusque vitia 13. diligentia componenda sunt. Pugnandum, tamquam contra morbum, sic contra senectutem. Habenda ratio valetudinis: utendum exercitationibus modicis. tantum cibi, & potionis adhibendum, ut resuscitent vires, non opprimant. Nec verò corpori soli subveniendum est, sed menti, atque animo multo magis, nam haec quoque, nisi tamquam lumini oleum infilles, extinguuntur senectute. & **CORPORA** quidem 14. defatigant, & exercitatione ingravescunt: animi autem exercitatio levantur nam quos ait Catellius - - - *comicos stultos senes*; hos significat credulos, obliviosos, dissolutos: quae vitia sunt non senectutis, sed inertis, ignaviae, somniculosae senectutis: ut **PETULANTIA**, ut libido, magis est adolescentium, quam senum: nec tamen omnium adolescentium, sed non proborum: sic ista senilis stultitia (quae *deliratio* appellari solet) senum levium est, non omnium. Quatuor robustos filios,

1. Nestor de virtutibus suis.) Allusit ad Orationem Catonis, inscriptam: De virtutibus suis, in *Theronum*. E qua multa huc translata à Cicerone, ex reliquis, quas conservavit Grammatici, collata est. Catonis iactantiam & Plutarchus notat: & Cicero, dum *πρόσθετον* personae servit, ostentat. sed hoc loco dissimulenter exemplo simili Nestoris excusat. Non inuito Cantero, conijcanti *viribus*. Lambinum 1. deo, magnifice se iactantem in re levissima; *viribus* pro *viribus* corporis usitari, quod mehercule pueri si neciant, merito virgibus variantur. Gulelmus.

2. Tertiam enim jam atatem hominum videbat.) Vulgo *vixerat*, sed contra Pal. omnesque eodd. mss. quos exceperit Contarenus. quid quod sic ipsoque edita Petro Victorio, à Camerario, à Aldo Nepote. adeo ut mirum sit homines quosdam inventis hinc bos redire ad glandem.

3. Nusquam vitas.) Apud Homerum scilicet. & sic mss. Gulelmiani & Pal. sec. tert. vulgo, nunquam, male.

4. Tribunus militaris.) Retroavi lectionem exoletam, quae & in primis eod. & in Victoriana. recentiores enim *tribunus mil.* quod *ferè militum* signat, antequè alteram; quomodo & apud Plautum *tribunus popularis*, & hinc *tribuni consulari*, inquit Gulelmus.

5. Me voluit, cui fuerim occupatus.) Ita Langiani, & Pal. tert. nam sec. *velit* qui fuerim. respicit ad illud Plauti Mercatore: *Nam sum occupatus antiquam amico operam dare*. vulgata, *me voluit*, quin, à sensu Catonis aliena, & certè falsa est; cum mox iam siones suas commemoraturus sit. sed nec rectè Aldus & Lambinus, *me voluit*, quin, &c.

6. Ne ille non magno desiderio tenetur virium.) Sic eod. quidem posteriori; verum priores annorum centum; *ne ille magno*, &c. sec. *ne ille quidem magno*; restat tamen recepta in tertio.

7. Cum humeris sustineret bovem vivum.) In possessionem suam nepos sui lectionem pr. sciam, confirmatam plerisque mss. exemplaribus etiam Palat. sec. alijs eodd. omittunt vocem *vivum*, habet eam tamen Victoriana.

8. Denique isto bono utare dum adit, &c.) Pal. pr. sec. nec. Gulelmios ea tota voce neglecta, restituebat, *denique ipse bonus dum adit, quidem ex* Hirtoriano. veniunt quidem: sed unius testi inonio qui stabit? suspicari potius capior & *gaudet* quae esse sporium quam *utare*, & per elle pan usurpasse sententiam proverbialem.

9. Suaque cuique parti atatis temporivitas, &c.) Vox *atatis* existit quidem in Victoriana, sed non etiam in primoribus editionibus annorum centum, neque est in Pal. pr. tert. imò ne quidem in sec. qui tamen habet, *partis temp.* quod probem sublato deinde, *est data*, quod mox inquit. Gulelm. us ex V. & Suffrid. mss. ubi erat *partivitas*, divinam, *partivitas*.

10. *Ut & infirmis ac*) Nolui abire à Langianis, quod mss. Gulelmiani, aut Pal. vararent, & ferè propenderent in lectionem quam proposui, vulgati prius: *Ut enim infirmis puerorum est & ferocitas juvenum*, & *gravis tam constantis atatis*, sic *senectus*; quomodo tamen esse intribus suis membranis celsatus est Vinc. Contarenus.

11. Non sunt in senibus vires?) Ita Pal. sed absque interrogatione. at Gulelmii eodd. nulli legunt. Metelli, *Nesunt*, ceteri duo *Ne desunt*, quod parat Gulelmus ap. e. coherere cum precedentibus mallet tamen: *Sed ne sunt in senibus vires? ne postulantur quidem*. *Et*, &c. abiectis à senectute vires, quae sine si abin: nemo requirit.

12. Sed commune valetudinis.) Sic omnes Gul. & Palat. idque praestitit quam *invalitudine* Langianum, hoc quidem loco. hae enim nunquam non vitiosa, ut morbus; illa cum imbecilla tantum.

13. Diligentia componenda sunt.) Ita omnes Gulelmii codices, cui me re placet quod edit Langius, *composcenda sunt*, qui licet non indocer an Elbrius demperfic tamen legi: in Pal. primo & tert. testor, *de* que octo suis idem prodidit Manutius Nepos.

14. Defatigant & exercitatione.) Pal. sec. *exercitatio defatigant*, sine copula, ut suspicer illud & *exercitatio*, quod non agnoscit Palat. tertius, esse interpretamentum prioris, unde nata lecto altera *exercitatio defatigant*, quae & in Pal. pr. & Victoriana editione.

filios, quosque filias: tantum domum, tantas clientelas Appias reg- bat & senex, & cæcus. intentum enim ani- mum, tanquam arcum, habebat, nec languescens suc- cumbere tenebatur. tenebat non modo auctoritatem, sed etiam imperium in suos: metuebant servi, verebantur liberi, carum omnes habebant: vige- bat in illa domo patrius mos, & disciplina. Ita enim senectus honesta est, si se ipsa defendit, si jus suum retinet, si nemini emanci- pata est, si usque ad extremum spiritum dominatur in suos ut ENIM adolescentem in quo senile aliquid: sic senem, in quo est adolescentis aliquid, probo: quod qui sequitur, corpore senex esse poterit, animo numquam erit. Septimus mihi Originum liber est in manibus: omnia antiquitatis monumenta colligo: causarum illustrium, quasque defendi, nunc quam maxime conficio orationes: jus au- gurarum, pontificiam, civile tracto: multam etiam Græcis litteris tutor: Pythagoreorumque more exercendæ memo- riæ gratia, quid quocumque die dixerim, audierim, egerim, commemoro vesperi. Hæ sunt exercitationes ingenii, hæc curricula mentis: in his desudans, atque elaborans, corpo- ris vires non magno opere desidero: ad amicos: venio in senatum: frequens, ulroque affero res multam, & diu cogitatus: easque in coram animi, non corporis viribus, quæ in essequi nequirem, tamen me lectulis oblectaret meus, ea ipsa cogitantem, quæ jam agere non possem, sed ut possim, facit acta vita. SEMPER enim in his studiis, laboribusque viventi non intelligitur, quando obrepit senectus. Ita senium, sine sensu ætas nascitur: nec subito frangitur: sed distantiate extinguitur. Sequitur tertia vituperatio senectutis, quod eam carere dicunt voluptatibus. O præclaram munus ætatis, si quidem id aufert nobis, quod est in adolescentia vitiosissimum! Accipite enim, optimi adoles- centes, veterem orationem Archiæ Tarentini, magni in primis, & prælati viri: quæ mihi tradita est, cum essem adolescentens Tarenti cum Q. Maximo. Nullam capitaliorem pestem, quam corporis voluptatem, hominibus dicebat à natura datam: eujus voluptatis avida libidines temere, & affirmatè ad potentiam incitantur. Hinc patria reproditiones, hinc rem- pni excessiones, hinc cum hostibus & clandestina colloquia nas- centi: nullam denique scelus, nullum malum facinusque, ad quod suspensum non libido voluptatis impelleret: supra verò, & adulteria, & omne tale flagitium & nullis alius illecebris excita- ri, nisi voluptatis. Cumque homini sine natura, siue quis deus nihil mente præstiturus dedisset; hinc divino munere, ac deo nihil esse tam inimicum, quam voluptatem. Nec enim libidine dominante temperantia locum esse; neque omnino in voluptati regno virtutem posse consistere. quod quo magis in- telligi potest, figurare animo jubebat, tanta incertatum aliquem

voluptate corporis, & quanta percipi posset maxima. nemini credebatur fore dubium, quoniam tamdiu dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitationis consequi posset, quocirca nihil esse tam detestabile, tamque pestiferum, quam voluptatem: si quidem ea, cum major esset, atque longior, omnia animi lumen exstingueret. Hæc cum C. Pontio Samnite, patre ejus, à quo, Caudino prælio Sp. Postumius, T. Ve- turius, consules, superati sunt, locutum Architam, Ne- archus Tarentinus, hospes noster, qui in amicitia populi Rom. permanerat, se à majoribus natu accepisse dicebat, cum quidem ei sermone interfuisset Plato Atheniensis: quem Tarentum venisse, & L. Camillo, Appio Claudio consulibus reperio. Quorsum hæc? ut intelligatis, si VO- LUPTATEM spernati ratione & sapientia non possemus, magnam habendam senectuti gratiam, quæ efficeret, ut id non liberet, quod non oporteret, IMPEDIT enim consilium voluptas, rationi inimica: ac mentis (ut dicam) & præstringit oculos, nec habet ullum cum virtute com- mercium. Invitus quidem feci, ut fortissimi viri T. Flaminii fratrem L. Flaminium è senatu ejicerem, septem annis post, quam consul fuisset: sed notandam putavi libi- dinem. Ille enim cum esset consul in Gallia, & exoratus in convivio à scorto est, ut securi ferret sliquem eorum, qui in vinculis essent damnati rei capitalis. hic Tito fratre suo censore, (qui proximus ante me fuerat) mirari soliti- um C. Fabricium, quod cum 10 apud regem Pyrrum le- gatus esset, audisset à Theffalo Cineæ, esse quemdam Athe- nis, qui se sapientem profireretur: eumque dicere, omnia quæ faceremus, ad voluptatem esse referenda, quod ex eo audien- tes, M. Curium, & T. Coruncanium optare solitos, ut id Samnitibus, ipsique Pyrrho persuaderetur: quo facilius vinci possent, cum se voluptatibus dedissent. Vixerat M. Cu- rium cum P. Decio, qui quinquennio ante eum consulem se pro rep. quarto consulatu deoverat, Norat eundem Fabricium, norat Coruncanium: qui cum ex sua vita, tum ex ejus, quem dico, P. Decii facto, judicabant esse profecto aliquid natura pulchrum, atque præclarum, quod sua sponte pe- tueretur, quodque spreto, & contempta voluptate optimus quisque sequeretur. Quorsum igitur tam multa de voluptate? quia non modo vituperatio nulla, sed etiam summa laus se- necutus est, quod ea voluptates nullas magno opere deside- rat. caret epulis, exstructisque mensis, & frequentibus poculis? non caret ergo etiam vinolentia, & cruditate, & infomniis. Sed si aliquid dandum est voluptati, quoniam

P P P P 2 ejus

1. Si nemini emancipata est.] Pro hac lectione præter Lambinum a- liosque facit Iuretus Animadversionibus suis ad Symmachum & verò sit quæque Pal. pr. nus secundus tamen & cert. flant à vulgato. man- cipia: in quam magis etiam inclinare videbatur Gulelmus, lauda- to Ciceronis loco XVI. Ep. II. ad Brutum: anis estis sui iuris, an manci- pii respicitis.

2. Frequens, ulroque: affera.] Ita interpuncti Gul. elm. prius fuerat, frequens: ulroque affera. Nimirum aut in vi ti in Senatum cogebantur; anticum abesse liceret, aliter veniebant. neque aliter distinxit Pal. pr.

3. Claudissima colloquia nasci.] Attebant alii dicebat, quam vocem cum Petro Victore abieci, quam vis exire in miseribus Contaren: aberat enim Palatinus urbes; & omnino non reque ritur.

4. Nulla alia illecebris excitari, nisi voluptatis.] Membranæ Motelli enim alia verba illecebris excitari nisi voluptatis antique rei illecebris, ut nesciam, mulier Gallia, hecatesio hostia sed nihil immo Ita Gul. elm. ego propter hanc diversitatem scripturæ eò potius inclinem, ut suspi- cet illud nisi voluptatis, esse à glossa.

5. Quæ percipi posset maxima.] Vox percipi non est in Pal. secundo, & vero quædam videbatur etiam Gul. elm. ceu spuria, quam vis eam reperi in mss. suis omnibus.

6. L. Camillo, Appio Claudio.] Reposui Appii eieque Publum, qui in potestibus ed. conibus itreperat, contra Fallos Capitolinos, contra illi pleoque & primæ ætatis culos; qui tamen cõsi perperam, L. Emilia, nam alterum reperit in lex suis Aldus Nepos. Consulatur

Pighius noster l. bro. r. Falorum; qui Falis dom hodie paucis sunt in manibus; sed ulro nostro clarum faciunt convivium.

7. Non possemus.] Sic Pal. & tres Contaren ante, neque aliter Aldus Nepos. priores possimus aut possimus.

8. Præstringit.] Haud aliter ediciones annorum centum & amplius sequentes præstringit, novissime præstringit, in quam ultimam propen- debat etiam Gulelmus, tanquam inventam in omnibus libris: quod tamen pronuntiare valde lubricum est, quæ enim omnes inspicit ce- te Pal. pr. tert. habet præstringit, sec. præstringit.

9. Exoratus inconv. vito a servis est.] Cum non offenderim in Pal. sec. illa, à se. 10 est, ferme sup. cor esse additamentum interpretis. Cete- rum Gulelmus heic introduxit, exhoratur est, ex libris scriptis & o- lim culis non repugno: sed tamen imitari non libuit eum etiam sine exemplaria calamo exarata, in quibus restet alterum: & convenit ma- gis personæ obnox. x. quam exhoratur; dummodo tamen demostri- olim locutos rei Latine scriptores.

10. Apud regem Pyrrum.] Dicitur regem non est in Pal. pr. neque eo opus fuerat.

11. Caret ergo etiam vinolentia, & cruditate, & infomniis.] Ergo etiam adjecit Gulelmus, & libris omnibus: ut necessaria ad ostendam ang. & hinc sermonis, & infomniis heic recte tætor contra Lambini infomniis, Suffridus noster, saltem certe est vinolentus traducere noctes infomniis; neque hoc quisquam aut scripturatur expertus est.

1. Dele?

eius blanditiis non facile oblitimus (divinè enim Plato *escam malorum*, voluptatem appellat, quod ea videlicet homines capiunt, ut hamo pisces) quamquam immoderatis epulis careat senectus, modicis tamen conviviis delectari potest. C. Duillium, M. filium, qui Pœnos classe prius devicerat, redeuntem à cena senem sepe videbam puer, et delectabatur crebro funali, & tibiae, quæ sibi nullo exemplo privatus sumserat. TANTUM licentiæ dabat gloria. Sed quid ego alios? ad meipsum jam revertar. Primum habui semper sodales, sodalitates autem me quas fore constituta sunt, sacris Idæis Magnæ Matris acceptis. epulabar igitur cum sodalibus omnino modicè, sed erat quidam terror ætatis: quo progrediente, omnia fiunt in dies mitiora. neque enim ipsorum conviviis delectationem voluptatibus corporis magis, quam cœtu amicorum, & sermonibus metiebar. hanc enim majores nostræ 2 acubitionem epularem amicorum, quia vitæ conjunctionem haberet, *convivium* nominantur, melius quam Græci qui hoc idem tum *COMPOTATIONEM*, tum *CONCINATIONEM* vocant, ut, quod in eo genere minimum est, id maxime probare videantur. Ego vero PROPTER sermonis delectationem tempestitis quoque conviviis delector, nec cum æqualibus solum (qui pauci admodum restant) sed cum vestra etiam ætate, atque vobiscum: habeoque senectuti magnam gratiam, quæ MENTIS sermonis aviditatem auxit, potioni, & cibi sustulit. Quod si quem etiam ista delectant (ne omnino bellum indixisse videar voluptati cuius est etiam fortasse 3 quidam naturalis modus) non intelligo, ne in istis quidem voluptatibus ipsis, careat sensu senectutem. Me verò & magisteria delectant, à majoribus instituta: & is sermo, qui more majorum 4 à summo adhibetur in poculis: & pocula, sicut in symposio Xenophontis, minuta, atque rosantia, & refrigeratio æstate, & vicissim aut sol, aut ignis hiernus. quæ quidem in Sabinis etiam prosequi soleo, conviviumque vicinorum quotidie compleo? quod ad multam noctem, 5 quàm maximè possumus, vario sermone producimus. *As non est voluptatum tanta quasi titillatio in senibus.* Credo: sed ne desideratio quidem. Nihil enim molestum, quod non desideres. Bene Sophocles, cum ex eo quidam 6 jam affecto ætate, quæretet, *ut æterna rebus veneres: Dis meliora*, inquit. *Vident vero istius, tanquam à domino agreste, ac furiosè profugi.* cupidis enim rerum talium, odium, & molestum est fortasse carere. fatiatis verò, & expletis, jucundius est carere, quàm frui. quamquam NON caretis, qui non de-

siderat, 7 Ergo hoc non desiderare, dico esse jucundius, quàm frui. Quòd si istis ipsis voluptatibus bona ætas fruitur libentius: primum 8 parvulis fruitur rebus, ut diximus: deinde his, quibus senectus, si non abundè potitur, non omnino caret. ut Turpione Ambivio magis delectatur, qui in prima cavea spectat, delectatur tamen etiam qui in ultima: ut AD ORES CENTIA voluptates propè intuens magis fortasse lætatur: sed delectatur etiam senectus procul eas spectans, tantum, quantum sat est. At illa QUANTITAS sunt, animum tanquam emerit: stipendiis libidinis, ambitionis, contentibus, inimicitiarum, cupiditatum omnium, secum esse, secumque (ut dicitur) vivere? si verò habet aliquod tanquam *pabulum studii*, atque doctrinæ, nihil est onerosè senectute jucundius. mori videbamur in studio dimetiundi pœnæ cœli, atque terræ 9. C. Gallum familiarè patris tui, Scipio. quoties illum lux nocte familiariter describere ingressum, quoties non oppressit, cum manè cœpisset? 10 quàm delectabat eum deflectione solis, & lux multo ante nobis prædicere? Quid in levioribus studiis, sed tamen acutis, quàm gaudebat. bello suo Punico Navius? quàm Truculentum Plautus? quàm Pseudolo Videt etiam senem Livium: qui cum sex annos antè, quàm ego natus sum, fabulam docuisset, Centone, Tudis nocte consuls, usque ad adolefcentiam meam processit ætate, quid de 11 P. Licinii Crassi & pontificii, & civis juris studio loquat? aut de hujus P. Scipionis, qui his paucis diebus pontifex maximus factus est? At qui eos omnes, quos commemoravi, his studiis flagrantibus senes vidimus, M. verò Cethegum, quem rectè *Suada modicè* dixit Ennius, quanto studio exerceri in dicendo videbamur, etiam senem? Quæ sunt igitur epulorum, aut ludorum, aut scortorum voluptates cum his voluptatibus comparandæ? 12 Atque hæc quidem studia doctrinæ, quæ quidem PRUDENTIUS, & bene institutis pariter cum ætate crescunt: ut honestum illud Solonis sit, quod ait versiculo quodam, ut ante dixi, *senescere se multa indies addiscens*, quæ voluptate animi nulla certè potest esse major. Venio nunc ad voluptates agriculturalum, quibus ego incredèliber delector: quæ nec ulla impediuntur senectute, & mihi ad sapientis vitam proximè videntur accedere. 13 habent enim rationem cum terra, quæ NUMQUAM 14 recusat imperium, nec unquam sine usura reddit, quod accipit: sed alià minore, plerùmque cum favore, quàmquam me quidem non fructus modò, sed etiam ipsius terre vis ac natura delectat, quæ cū 15 gremio id mollito, ac subacto semen spatium exceptit, 16 primum id

OCCZ.

1. *Delectabatur crebro funali.* Sic omnino Pall. pr. sec. Gulielmus malebat *credo*, quod Aldus in duobus suis reperit, & ex habet in Palat. tert. in Celberdensi interque lineas Metelliano. ita Livius lib. 1. *Hic munia, quia (credo) dubia sibi videbantur, nihil erat responsum est.* & sic infra: *Vult, credo, se carum esse sibi.* L. plus nostr. lib. (v. Centuria Miscell. Epist. 7 legendum censebat, *crebro funali.*

2. *Acubitionem epularem.* Sic Nonius, retinetque adhuc plurimi mss. Ald., Gifanii, Gulielmi, Pal. sec. tert. alii *accubationem.*

3. *Naturalis quidam modus.* Vulgari metus, malè, & contra o. l. Al. Juste ad formulam, quod bene fit modo. Plautus Mercatore: *Non quæquam posthac prohibeo adulescentem filium: Quin amet, & scortum ducat, quod leno fiat modo.* Et plane quidquid sine cupiditate & desiderio fit, bono modo fieri dicebant, ad Q. Fratrem lib. 11. Epist. 5.

4. *A summo adhibetur in poculis.* Videatur Turneb. lib. xii. c. 6. sic legitur ex mss. quomodo haud dubie legendam affirmat ipsos lib. 11. Antiqu. Lectionum. Gulielmus monuit in Metelli mss. exire à summo magister adhib. vulgò: à summo magister, atque ut non neget alterum abundare, aut summo à magister? ita utrum potissimum, hæret. certè an à summo sermo more majorum habitus sic? nescit: à magisterque cum leges conviviæ edicere.

5. *Quam maximè possumus.* Glossam olet Gulielmio vocabulum *possumus*.

6. *Iam affecto ætate.* Sic omnes libri Galiei. aliorumque, vulgò, *jam usque ad ætatem*. Lambinus jam *affecto æt.*

7. *Ergo hoc non desiderare, dico esse jucundius quàm frui.* Ad sensum hæbet Aldo Manutius Nepoti arbitranti, ob monstratam in his verbis veritatem scripturarum, isthæc omnia esse suppositicia.

8. *Parvulis fruitur.* Lambinus *parvulis*, contra mss. & Ciceronis ar-

gumentationem.

9. *C. Gallum.* Pronomen huic homini dedit, faventibus mss. meis & Contarenis id prius aberat; sed non editionibus omnibus: conspicitur enim in Victoriana.

10. *Quam delectabat eum deflexio Solis & Luna motus ante nobis prædicere.* Est ab Palatinis: neque multo fecus Contareniana: certè sic omnino editio Victoriana, adeo ut mirer Camearum ab hac scriptura transiisse ad illam antiquiorum, quàm delectabat eum deflexio Solis prædicere.

11. *P. Licinii Crassi.* Pal. non agnoscunt illud Licinii, & est sanè additamentum 1 libri.

12. *Atque hæc quidem studia doctrinæ, quæ quidem prudentibus, &c.* Ita Pal. & Gulielmiani. nam editi forte *studia sunt doctrinæ*, quæ, nam Aldus nimis licentè orè? *Atque hæc quidem studia doctrinæ prudentibus.* & bene quod non indicat ita esse in libris suis.

13. *Habent enim rationem cum terra.* Gulielmianus referunt voluè ex Hicertoriano, habent etiam; ut terra proponatur causa, cur delectetur agriculture Cato, utilitas; cum præter se sententia, voluptas atque honestas, at mihi auter heic potius reddat rationem: cur conveniat maximum sapientis. itaque nihil mutavi contra alios vss. lectionisque hæcenus publicatam.

14. *Recusat imperium.* Sic porro legendum, nam Pauli Manutii *impendium*, hæc minus facit, nemini enim ignotum est effarum rusticorum, non minimum esse imperandum terræ.

15. *Gremio mollito.* Fortè mollis, ut Virgilius *melite terram*; annotat Gulielmianus.

16. *Primum id occatum estibus.* &c. Petr. Victorius id reposuit ex mss. suis lib. 11. Var. cap. 23. item lib. xxv. cap. 12. eratque in Langg. & nostris, vulgò, *secutum*.

occeatium cohibet; ex quo occidit (qua hoc efficit) nomi-
nata est: deinde, et pefactum et vapore & compr: fia suo dif-
fundit, & elicit herbescens: tunc ex eo viriditatem: quæ nixa
sibi stirpium, sensim adolescit, culmoque erecta geni-
culato, vaginis jam quasi pubescens includitur, è quibus
cum emerferit, et fundit frugem spicis, ordine struam, &
contra avium minorum morsum monitur vallo aritarum?
Quid ego vitium satius, ortus, incrementa, commemorem
satis delictat: one non possum, ut mea senectutis requie
tem oblectamentum que noscatis. Omitto enim vim ipsam
omnium, quæ generantur è terra: quæ ex ficis tantulo grano,
aut ex acino vineæ, aut ex ceterarum frugum, ac si ipsam
minutissimis feminibus tantos truncos, ramulosque procreat:
malleoli, plantæ, sarmenta, vivitæ diæces, propagines,
nunc ea efficiunt, ut quemvis non sine admiratione de-
lectent? 3. Vitis quidem quæ natura caduca est, & nisi foli-
ta sit, ad terram fertur; eadem ut se engat, clavibus suis,
quæ manibus, quidquid est nacta, complectitur: quam
serpentem multiplici lapsu & erecto, ferro amputans
coëctet ars agricolæ, ne silvefeat sarmentis, & in om-
nibus partibus nimis fundatur. Itaque incunte vere in iis
quæ relicta sunt, existit 4. tanquam ad articulos sarmen-
torum ea, quæ gemina dicitur: à qua oriens uva sese ostendit
et quæ & succo teritur, & calore solis augetens primo
est per cerba gustata, deinde maturata dulcescit; vestita
quæ pampinis, nec modico tepore caret, & nimios solis
desiderat ardore, quæ quid potest esse cum fructu lætius,
tum ad spectu pulchrius? cujus quidem non veilitas ene
solium, ut ante dixi, sed etiam cultura, & ipsa natura de-
lectat: administrorum ordines, capitum conjunctio, reli-
gatio & propagatio vitium; sarmentorumque ea, quam
dixi, aliorum amputatio, aliorum immissio. Quid ego
lingarones? quid fossiones agri, repastinationesque pro-
feram, quibus sit multo terra fecundior? Quid de utilita-
te loquar stercoreandi? dixi in eo libro quem de rebus rusti-
cis scripsi, de qua doctus H. si odus ne verbum quidem fecit,
cum de cultura agri scriberet. At Homerus, qui multis,
ut mihi videtur, ante læculis fuit, lætente lenientem desi-
derium, quod capiebat è filio, contentem agrum, & eum
stecorantem tacit. Nec vero segetibus solum & pratis &
vineis, & arbutis restituta lætæ sunt, sed etiam horris
& pomariis; tum pecudum pasta, apum exanimibus flo-
rum omnium varietate. Nec constitutiones modo delectant,
sed etiam institutiones: quibus nihil invenit agricultura soi-

letius. Possum persequi multa oblectamenta rerum rusti-
ficatum: sed ea ipsa, quæ dixi, & tuisse sentio longiora.
Ignosce, is autem, nam 7 & studio rerum rusticarum pro-
vinctus sum, & SENECTUS est natura loquacior, ne ab om-
nibus eam vitus videat vindicare. 8 Ergo in hac vita M.
Curio: cum de Samnitibus, de Sabinis, de Pyrrho trium-
phasset 9 consumpsit extremum tempus ætatis: cujus quid-
dam villam ego contemplan (abeit enim non longè à me)
admirari satis non possum, VEL hominis ipsius continen-
tiam, vel temporum disciplinam. Curio ad focum sedenti,
magnum auri pondus Samnites cum attulissent, repudiati
ab eo sunt. non enim aurum habere, præclarum sibi videri
dixit; sed tu, qui haberent aurum, imperare. Poteratne
tantus animus non jucundam efficere senectutem? Sed
venio ad agricolas, ne à me ipso recedam. In agris erant
tum senatores, id est, senes, siquidem aranti L. Quinctio
Cincinnato nuntiaturum est, eum dictatorem esse factum;
cujus dictatoris jussu magister equitum C. Servilius Ahala
Sp, Malum regnum appetentem, occupatum interemit
à villa in senatum accelebantur & ceteri senes:
ex quo, quicquid accerlebant, viatores nominati sunt. 11
Nunc igitur eorum senectus, miserabili fuit, qui se agricul-
tione oblectabant? Mea quidem sententia haud scio, 12 an
ulla beator esse possit: neque solum officio, quod homi-
num generi universo cultura agrorum est salutaris: sed &
delectatione, quam dixi, & saturitate, copiaque omnium
rerum, quæ ad victum hominum, ad cultum etiam deo-
rum pertinent: ut, quoniam hæc quidam desiderant, in-
gratiam jam cum voluptate redeamus. SEMPER enim bo-
ni, assiduique domini referta cella 13 vinaria, olearia, et-
iam penaria est, villaque tota locuples est: abundat porco,
hædo agno gallina lacte, caseo, melle. Jam hortum ipsi
agricola succidiam alteram appellant: tum conditiore facit
hæc, 14 lupercane etiam operis, aucupium atque venatio.
Quid de pratorum viriditate, aut arborum ordinibus, aut
vinearum, olivetorumque specie dicam? Brevis præcidam.
AURE bene cultio nil potest esse, nec usu uberius, nec specie
ornatius: ad quem fruendum non modò non retardat, ve-
rum etiam invitatur, atque allectat senectus. Ubi enim po-
tuit illa ætas, aut calefcere vel aplicatione melius, vel igni:
aut vicissim umbris, aquisve refrigerari salubris? Sibi
igitur habeant arma, sibi equos, sibi hastas, sibi clavam,
sibi pilam, 15 sibi nationes, & cursus: nobis senibus ex-
lusionibus multis talos relinquunt, & tesseræ: 16 idipsum
Pppp 3 utrum

1. *Vapores sive compressi diffundit.* Ita vulgati. Ceiberdenis tamen
ipario nesciens diffundit quod verum esse conv: ne id quod præce-
dit, *impulsit*. & notant quoniam in re rustica non clare hospites sunt, gra-
tiam et modò diffundi, cum culmine ejicere. à quod hoc quidem jam præ-
terea odoratus erat Godefridus Stevvech us nosster ad Vegetium.
Gulielm. 2.
2. *Fundis frugem spicis ordine struam.* Gulielmus mutatam te vocem
ultimam in *struam*. ex missi doobus, *spis* ordo glama est, quam struam
fruge ac compleri mox notat *monitur* *invegnitæ* positum, pro
monitur; ut alibi *panitur* Tuiculanæ. Multi tamen etiam *monitur* publi-
citate.
3. *Vitis quidem, quæ natura caduca est, & nisi foliata sit, etc.* Sic Pall.
quatuor quorum numero secundus non agnolet voculam *fit*, & eu-
phoniae sane fuerit ea abiente, gratior, nam non esse auctoris, indeli-
quet quod Pal. præ. ejus v. com habeat *fit*.
4. *Tanquam ad articulos sarmentorum.* Metelli m. non habet: unde
conject Gulielm. *tanquam articulos sarmentorum*. esse enim gemmam
vere quasi articulum quandam. lectio vulgata mihi follici tanta non
videtur.
5. *Et cum stecorantem.* Budzus libro v. de *Assesione*: Ciceronem a-
licum fide deceptum: nec enim hujus rei meminisse Homero in con-
solator & Brodæus Miscellaneorum lib. vi. cap 13. Tullii: causam agit
Victor. ubi. xxviii. cap 4.
6. *Polis fœtis linguæ.* Vox *fœtis* non comparat in Pal. sec.
7. *Indis rerum rusticarum proventus.* Nihil discoderet de sententia, si
omittetur *rerum rusticarum*.
8. *Ergo in hac vita Manius Curio.* M. V. C. constanter habent *hanc*
vitam, adprobavitque ipse Gulielm. nostri nihil abeant: à vulgata, nisi
quod quarto abit *vita*.

9. *Consumpsit extremum tempus ætatis.* Dicitur enim non visitur in
Pal. sec. & poterat abesse.
10. *Occupatum interemit.* Ita omnes libri Gulielmii, & Palat. quart.
nam priores variant. primus enim m. vocem *occupatum* non habet, sed *se-*
cundus, at tert. *occupatum* per me d. cto. tota abesse poterat. retrò
culi ferè, & *occupatum interemit* forsan fuit initio, *regnum occupatum*
interemit; aut cerè, *regnum appetentem occupat*. deleto, *interemit*; & quod
verius arbitror; ut impoierit hominibus notio *ratio occupare*, pro
perpetrare & *occupare* *interemere* editio princeps habet & *occupare* Vi-
ctoriana, & *occupare* *interemere*, indicia falsitatis.
11. *Nam igitur horum senectus miserabili fuit.* Pal. præ. *miseras*: unde
conjecte utrumque esse à l. brario, & *fuit*, & *erat*.
12. *An ulla beator esse possit.* Est ab editione prima, à qua nihil rece-
dunt Gulielmiani; aut Pal. sec. aut tert. aut quart. vulgati ferè: hæc au-
talia *vita beator possit esse*.
13. *Vinearias, olearias, etiam penarias est.* Sic Pall. & Gulielmiani Lam-
binus interjecerat, *mellesaria*, sed ejus nullum in libris nostris vestigi-
um & cum excussit viginti aliorum cod. ces. scriptos Aldus Nepos,
vix id invenit in uno atque altero. & verò non est omni uno patrum
familias educare tot apes, imò ne paritur quidem quivis locus, sed &
postea meminit auctor *melis*.
14. *Supervacane etiam operis.* Hoc malui cum Victorio ac Langio,
quàm Lambini *supervacane*, et si id repererim in Pal. sec.
15. *Sibi nationes & cursus.* Ita editio princeps; ita Pal. præ. item Hic-
torianus; natio à *nudo*; & *natio* est à *nutando*. Palat. quart. præfert, *ve-*
nationes.
16. *Idipsum utrum libebis.* Sic Pal. omnes, & Gulielmiani vulgati,
idipsum tamen id libebis, quod nescio an originem sumpserit ab Victoria-
nis: certè primæ edd. nihil recedunt à scriptura nostra.

utrum lubebit: quoniam sine his beata esse senectus potest. Multas ad res peritiles Xenophontis libri sunt. quos legit, quælo, studiosè ut facitis. quam copiosè ab eo agriculturæ laudatur in eo libro, 1 qui est de tuenda re familiari, qui Oeconomicus inscribitur? Atque ut intelligatis z nihil ei tam regale videri, quam studium agri colendi, Socrates in eo libro loquitur cum Critobulo, Cyrum minorem, regem Persarum, præstantem ingenio, atque imperii gloria. cum Lylander Lacedæmonius, vir summæ virtutis venisset ad eum Sardis, eique dona à sociis attulisset: & ceteris in rebus comemerga Lylandrum, atque humanum fuisse, & ei quendam contemptum agrum, diligenter consuetum ostendisse, cum autem admiraretur Lylander & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, & humum subactam, atque puram, & suavitatem odorum, qui afflarentur à floribus tam dixisset, mirari se non modò diligentiam sed etiam sollicitiam ejus, à quo essent ista dimensa, atque descripta: & ei Cyrum respondisse: *Atque ego omnia ista sum dimensus; mei sunt ordines, mea descriptio; multa etiam istarum arborum mea manu sum facta.* Tum Lylandrum intuentem 4 ejus purpuram, & nitorem corporis: ornatumque Peticum multo auro, multisque gemmis, dixisset: 5 *Rite verò te, Cyre, beaturo ferunt, quoniam virtuti tuæ fortuna conjuncta est.* Hac igitur fortuna frui licet senibus nec ætas impedit, quo minus & ceterarum rerum, & imprimis agri colendi studia teneamus: 6 usque ad ultimum tempus senectutis. Marcum quidem Valerium Corvinum accepimus 7 ad centesimum annum perduxisse, cum esset ætate jam ægris, eosque coeteri: cujus inter primum & sextum consulatum, sex & quadraginta anni interfuerunt. itaque quantum spatium ætatis majores nostri ad senectutis initium esse voluerunt, tantus illi cursum honorum fuit. atque ejus extrema ætas hoc beator, quam media quod auctoritatis plus habebat, laboris v. r. minus. *Apex autem senectutis est auctoritas* Quanta fuit in L. Cæcilio Metello? quanta in Atilio Calpurnio in quem illud è elogium unicum **PRIMUM CONSENTIUNT GENTES POPULI PRIMARIUM FUISSE VIUM.** 9 notum est totum carmen, incisum in sepulchro. Jure igitur arga vis, cujus de laudibus omnium esset fama consentiens. *Quæ in virum P. Crassum, nuper pontificem maximum, quem postea M. Lepidum eodem sacerdotio præditum vidimus? Quid de Paulo, aut Africano loquatur, ut jam antè, de Maximo? quorum non in lenientia solum, sed etiam in nuda residebat auctoritas.* *Hæc et senectus, honorata præsertim, tantam auctoritatem, ut ea pluris sit, quam omnes adolescentiæ voluptates.* Sed in omni oratione inementote, eam me laudare senectutem, quæ fundamentis adolescentiæ constituta sit, ex quo id efficitur f. quod ego magno quondam eum assensu omnium dixi:) *Miseram, esse senectutem, quæ se oratione defenderet, non cani,*

non ruga repente 10 auctoritatem arripere possunt; sed honeste acta superior ætas fructus capit auctoritatis extremos. **HÆC ENIM** ipsa sunt honorabilia, quæ videntur legia, atque communia, salutari, appeti deeedi, allungi, deduci, reduci, consulti qua: & apud nos, & in aliis civitatibus, ut quæque optime morata, ita diligentissime observantur. Lylandrum Lacedæmonium, cujus modò mentionem feci, dicere aiunt solitum *Lacedæmonie esse honestissimum domus; bene senectutis* nusquam enim tantum tribuitur ætati, nusquam est senectus honoratior: quin etiam memoria prodium est, cum Athenis, ludis, quidam in theatrum grandis natu venisset, in magno confessa locum ei à suis civibus nusquam datum: quoniam autem ad Lacedæmonios accessisset, 11 qui cum legati essent in loco certo confederant, consulerunt omnes, & senem illum solum rec. pisse. quibus cum à cuncto confessa plausus esset multiplex datus, dixisse ex iis quendam *Atheniensis scire quæ recta essent, sed facere nolu.* Multa in nostro collegio præclara: sed hoc, de quo agimus, imprimis, quod, ut quique ætate antecellit, ita sententiæ principatum tenet: neque solum honore antecessentibus, sed iis etiam, qui cum imperio sunt, majores natu augures anteponunt. **QUÆ SUNT** igitur voluptates corpori: cum auctoritatis præmissis comparanda? quibus qui ipicididè uli sunt, si mihi videntur fabulam ætatis peregrisse, nec tamquam inexercitati histionis, in extremo actu conuisse. **AS** sunt *morsus, & anxi, & iracundi, & disculsi, senes* si quarimus etiam avari, sed hæc, **MORUM** vitia sunt, non senectutis. **Ac** morositas tamen, & ea vitia, quæ dixi, haberi aliquid excusationis, non illius quidem justæ, sed quæ probari posse videatur. contemni se putant, despici, illud præterea **IN FRAGILI** corpore odiosa omnis offensio est. quæ tamen omnia dulciora sunt & moribus bonis. & artibus idque tum in vita, tum in scena intelligi potest ex iis tractibus, qui in Adelphis sunt. quanta in altero duritas, in altero comitas! Sic ferre habet. **UT ENIM** non omne vitium; sic non omnis ætas vetustate coarctat. servitatem in senectute probò, sed eam (sicut alia) modicam: accerbitatem nullo modo. avaritia verò senilis quid sibi velit, non intelligo. **POTEST** enim quidquam esse absurdus, quam, quo minus vix restat, eo plus viatici querere? Quarta restat causa, quæ maxime angere, atque sollicitam habere nostram ætatem videtur, *Appropinquatio mortis*: quæ certe à senectute non potest longe abesse. **OMNIBUS** senem, qui mortem contemnendum esse in tam longa ætate non videtur: quæ aut planè negligens est, si non nino extinguit animum; aut etiam optanda, si aliquo eum deducit, ubi sit futurus æternus. Atqui tertium certe nihil inveniri potest. Quid igitur times, si aut non miser post mortem, aut beatus etiam futurus sum? quamquam quis est tam stultus, quam vis sit adolescens, cui sit exploratum, se ad

1. Qui est de tuenda re familiari.) Forè habuerim omnia isthæc pro addimento interpretari.
 2. Nihil ei tam regale. Pal. see. exaluit voculam ei; quæ nescio an adesse debeat.
 3. Qui afflarentur à floribus.) Sic & Pall. nisi quod sec. *afflaretur floribus* G. sanus obstruitur cunctis *adha. ens.* Gulielmo placebat *effluere*, quod in Cujaci codice exilare: *effluere* videtur. non male.
 4. Purpuram ejus, & nitorem corporis, & sumptuosam. Palat. text. *purpuram ejus corporis ornatumque*; ut suspicer illud, *et in corpore* esse à manu excretae, nisi sic eo Tollius reddidit illud Xenophontis, *καὶ τὸν ὀφθαλμὸν ἀσφραγίσαν* quod verosimile videtur.
 5. Rite verò te, Cyre, &c. Vulgo *Redd. ma. è.* & contra H. miss. inquit Gul. elm. & verò ita quoque in multis locis fuisse ratere Suffridus nos. *Redd. de te* hoc item suis restator Aldus Nepos. Palatini tamen v. *lego* s. ol. m. favent, nisi quod sec. *Redd. quartus. Redd. Egre* sic sine verò.
 6. Utique ad ultimum tempus. Gulielmus adiciendum putabat ad. *file* Metelliani cod. cis. neq. è improbo: sed uni libro tantum tribuere nequeque abeam dilect. one omnium nationum. si non essent. Forlan. donni vorem.
 7. Ad centesimum annum perduxisset.) Sic miss. omnes Gulielmiani, red. *judicò* ille vulgato, *quoniam vitam produxisset*; adducitque similem lo-

com è Censorini libro antiquissimo: *Piso Annali septimo: Multis suorum ceterum ad hanc ætatem producere v. debant.* Mox idem scripsit, *id effry alle jam ætate, è miss omnibus; & expressum est de Terentio.*
 8. Elogium unicum: **PRIMUM CONSENTIUNT GENTES POPULI PRIMARIUM FUISSE VIUM.** Adjuvat alii, uno ore **PRIMUM** inter quos Turnebus & Gulielmus, Canteros, & Paullos Manetos sed cum voces eæ non conspiciantur in Lambinianis, in Gulielmianis, in Pall. in nullis editionibus ætatis exolet, in sit vestigia G. fani Aldique Neptis; retinuitque vulgatum: tanto quidem proclivius, quod l. quæ ex sequenti bus, Catorum non laudasse carmen integram. hæc tamen in non interpungendum: **UNICUM PRIMUM CONSENTIUNT GENTES POPULI PRIMARIUM FUISSE VIUM.**
 9. *Notum est ut in carmen* S. e. Victorii editio, & duo Gulielmiani vulgati *inim* interj. *to* pronon ne *etiam* *carmen* at si standum tribus Palatinis prioribus, abiciendum adhuc verbum *etiam*, cujus nullus nisi apex.
 10. *Auctoritatem arripere* Ita duo Pall. omnes Gulielmiani, quindecim Aldi Neptis. neque secus editio V.ctorii vulgatur magis, *adha. afferere.*
 11. *Qui legati cum essent in loco certo confederant* Pal. pr. vocibus alioquot minus, qui legati corò in loco cens. v. x. est ut non probem. 2. Mir-

refperum esse victurum? quin etiam ARTAS illa multo
placuit quam nostra, & mortis casus habet. facilius in
moribus inveniunt adolescentes, gravius agrotant; tristius
curantur; itaque pauci veniant ad senectutem: quod ni ita
accideret, melius & prudentius viveretur. MENS enim &
ratio, & consilium, in senibus est: qui si nulli fuissent,
nullis omnino civitates essent. Sed redeo ad mortem im-
pendentem, quod illud est crimen senectutis, cum illud
videatis cum adolescentia esse commune? sensu ego cum
in optimo filio meo, tum in expectatis ad amplissimam
dignitatem fratribus tuis, Scipio, omni aetate mortem esse
communem. *Ne sperat adolescens, diu se victurum: quod
sperat senex non potest. Insuper sperat. Quid enim
stultius, quam incerta pro certis habere, falsa pro veris?
Senex ne quod speret quidem habet.* At est eo 2 meliore con-
ditione, quam adolescens: cum id, quod ille sperat, hic
jam consecutus est. Ille vult diu vivere: hic diu vixit.
Quamquam, o dii boni! Quid est in hominis vita diu?
et enim supremum tempus: expectemus Tattelliorum
regis aetatem: fuit enim (ut scriptum video) Argantho-
mus quidam Gadibus, qui octoginta regnavit annos, cen-
tum & viginthi vixit. Sed mihi ne datum quidem
quidquam videtur in quo est aliquid extremum, cum e-
nim id advenit; tunc illud quod praterit, effluit, tantum
emanat, quod virtute, & recte factis consecutus sis, horae
quidem cedunt, & dies, & menses, & anni: nec prateritum
tempus unquam revertitur, nec quid sequatur, sciri potest.
quod cuique temporis ad vivendum datur, eo debet esse
contentus. neque enim hisitoris, ut placeat, peragenda
est fiducia, modò, in quocumque fuerit aetate, probetur:
neque sapientis usque Plaudis, vivendum. BREVIS enim
tempus aetatis satis est longum ad bene, honesteque
vivendum. si processeris longius, non magis dolendum
est, quam agricolae dolent, praterita verni temporis sua-
vitate, aestatem, & autumnumque venisse. 4. ver enim,
tamquam adolescentiam significat, ostenditque; fructus fu-
turos: reliqua tempora demerentis fructibus, & perci-
piendis a comodata sunt. ERUCUS autem senectutis est.
(ut sepe dixi) ante parturum bonorum memoria & copia.
OMNIA vero, quae secundum naturam sunt, sunt habenda
in bonis, quid est autem tam secundum naturam, quam
seculus emori? quod idem contingit adolescentibus, ad-
vertente & repugante natura. Itaque adolescentem mori sic
mihi videntur, ut cum aquae multitudine vis flammæ op-
pimitur: senes autem, sicut sua sponte, nulla adhibita vi,
consumunt ignis extinguuntur & quasi poma, ex arboribus,
sicuta sunt, & vi avelluntur; si matura, & cocta, deci-
dunt. sic vitam adolescentibus vis auferit, senibus maturi-
tas: quae mihi quidem tam jucunda est, ut, quo propius

ad mortem accedam, quasi terram videre videar, aliquan-
doque & in portum ex longa navigatione esse venturus.
7. OMNIUM aetatum certus est terminus: senectutis autem
nullus certus est terminus: recteque in ea vivitur, quoad
munus officii exsequi, & tueri possis; & tamen mortem
contemneret. ex quo fit, ut animosior etiam senectus sit,
quam adolescentia, & fortior. Hoc illud est, quod Pisi-
strato tyranno à Solone responsum est: cum illi quarenti,
Qua tandem spe fietus fidi tam & audaciter abisset: respondisse
dicitur, *Senectute.* Sed vivendi finis est optimus, cum inte-
gra mente, & ceterisque sensibus, opus ipsa suum eadem,
quae eo coagmentavit, natura dissolvit. UT NAVEM, ut
aedificium idem destruit facillimè qui construxit: sic homi-
nem eadem optimè, quae conglutinavit, natura dissolvit.
jam omnis conglutinatio recens, aegre; inveterata, facile
divellitur. ita fit, ut illud breve vix reliquum nec avidè
appetendum senibus, nec sine causa deserendum sit: vetat-
que Pythagoras impulsu imperatorum, id est, dei, de praefido &
patrone vita decedere. Solonis quidem sapientissimus
eulogium est, *quo se negat velle suam mortem dolore amissionum & la-
mentu vacare, vult, credo, se esse carum tuis.* Sed haud scio, an
melius Ennius;

*Nemo me lacrymis deceat, neque funera fletu
Faci.*

Non censet lugendam esse mortem, quam immortalitas
consequatur. 12. Jam sensus moriendi, aliquis esse potest,
isque ad exiguum tempus, praesertim seni: post mortem
quidem sensus aut optandus, aut nullus est. Sed hoc medi-
tatum ab adolescentia debet esse, MORTEM UT NEGLI-
GAMUS: sine qua meditatione, tranquillo esse animo ne-
mo potest. moriendum enim certè est; & id incertum, an
eo ipso die. MORTEM igitur omnibus horis impendentem
timens, quae poterit animo consistere? de qua non ita lon-
ga disputatione opus esse videtur, cum recorder, 13. non so-
lum Brutum, qui in liberanda patria est interfectus; 14. non
duos Decios, qui 15. ad voluntariam mortem cursum equo-
rum incitaverunt: non M. Atilium, qui ad supplicium est
profectus, ut fidem hosti datam conseraret: non duos Pici-
piones, qui per Poenis vel corporibus suis obstruere volue-
runt: non avum tuum L. Paulum, 16. qui morte luit collegæ
in Cannensi ignominia temeritatem: non M. Marcellum,
cujus interitum ne crudelissimus quidem hostis honore se-
pulturæ carere passus est: sed legiones nostras (quod scripsi
in Originibus) in eum saepe locum profectas alacri animo,
& erecto, unde se numquam redituras arbitrantur, quo n-
16. ratur adolescentes, & ii quidem non solum indocti, sed
etiam rustici contemunt, id docti senes extimescent? *Om-
nino (ut mihi quidem videtur) VERUM omnium san-
ctitas, vitæ facit satietatem. Sunt pueritiae certa studia.*

Pppp 4 num

1. *Moris casus habet.* Sic omnes omnium mli. non casus: quod
in aliquibus edd. sed non primogenis.
2. *Melior conditio quam adolescent.* In Pal. pr. non comparat quam
adulescent. neque erat necessarium.
3. *Ujque Plaudis.* Sic plerique Pall. & Guelmiani, excluso ad;
quod tamen retinuisse mihi animadverti stem abesse etiam editione
Victoriana.
4. *Ver enim adolescentiam significat.* Lamb nus ediderat adolescentia,
sed alteram est in Pall. melioribus, item Guelmianis, nec non quin-
decim Aldinis; ne dicam receptam esse aliquin lectionem omni-
um Typographorum.
5. *Obstruunt.* Guelmianis abjiciendam putabat syllabam vi, quæ
tamen erat in mli. ejus & Pall. aliorumque, & placet.
6. *Insuper ex longa navig. venturum.* Idem ex Hittoripiano emen-
dat. fuit, non placet.
7. *Omnia vitam certus est terminus.* Horum nihil reperitur in
Pall. & Guelmianis. Movant tamen Suffridus & Aldus Nepos ex-
tate in membræaceis al. quot. & ver. simile est omnia festinatione
libranonibus, eo vocem terminus mox repetitam. scorum enim sentio
ad eis qui arbitrantur e marginali annotatione lectoris venisse in
textum.
8. *Audaciter.* Ita & Victoriana ed. omnesque scripti Guelmiani,
annotavique id noqis τὸ ἀναλόγη, quàm audaciter, sic enim à
Egex, pern x. jagaciter, perniciter.
9. *Utique senibus.* Plerisque mli. est, & utraque scriptura ha-

bet rationes suas. retinuitamen vulgaram quod eam non improba-
set Victorius.
10. *Caquam adit.* Omnes Gull. & Pall. & Suffridi Martinus, ce-
argumentis, cogitandum, inquit Guelmianus.
11. *Eulogium.* Sic Pall. pr. ores tres, sic editio princeps: neque ro-
fugit Aldus Nepos. alii eulogium, eulogium, eulogium, alioquin.
12. *Law sensus moriendi aliquis esse potestisque ad exiguum tempus: pra-
sertim, etc.* Oblectus sum hinc Guelmianis, quibus adientiebantur
quoque Pall. nisi quod n. h. aliquis, etc. quod tamen sensum haete-
nus turbavit, vulgari serè, si aliqua esse potest, id ad extremum tempus du-
ratis, pres. verum illud duratis exturbarum rectè olim à Victorio: re-
cepit tamen mox Camerarius alique, sed nolentibus membranis corre-
ctoribus.
13. *Nec solum L. Brutum.* Dicitur solum non v. fuit in Pal. pr. aut rec-
tio; & forsitan est interpretis quart. cum non modo recedo L. Brutum.
14. *Ad voluntariam mortem eosdem equos incitaverunt.* Pal. sec. ed. su-
equorum incitaverunt, ex quo facile fieret involaverunt, pro; involaverunt
sunt, sed nonne nimium antiquè?
15. *Non duo Decios.* Reponendum arbitrabatur Guelmianus duo, fide
Celberdensis exemplar. s. & sic, inquit eadem in re Tuscolana prima
Mli. mei.
16. *Qui morte luit collega in Cannensi.* Palat. sec. inis in Cannensi igitur
minia Terentii collega fuit etc. nescio num e mente interpretis an veteri
auctoris.

num igitur ea desiderant adolescentes? sunt & ineuntis adolescentiæ. num ea jam constans requirit ætas, quæ mediâ dicitur? sunt etiam hujus ætatis. ne ea quidem, quæ sumur à senectute. sunt extrema quædam studia senectutis. ergo, ut superiorum ætatum studia occidunt, sic occidunt etiam senectutis. quod cum evenit, fatietas vix tempus maturum mortis offert. Equidem non video, cur, quid ipse sentiam de morte, non audeam vobis dicere: quod eo melius mihi cernere videor, quod ab ea proprius absum. Ego vestros patres, P. Scipio, tuque, C. Læli, clarissimos, mihi que amicissimos, vivere arbitror: & eam quidem vitam, quæ est sola vita nominanda. Nam, puer sumus in his inclusi compagibus corporis, munere quodam necessitatis, & gravi opere perfungimur. est enim animus celestis ex altissimo domicilio decessus. & quasi demersus in tertiam, locum divinæ naturæ, æternitatisque contrarium. Sed tæpe deo, deos immortales participasse animos in corpora humana, ut essent, qui terras transierunt, quique celestium ordinem contemplantes, imitarentur eum vitam modo, atque constantiam, nec me solum ratio, sed etiam ut ratio impulit, ut ita crederem: sed nobilitas etiam summorum philosophorum, & auctoritas. Audiebam Pythagoram, Pythagoreoque, incolas panem nostris, qui essent Italici philosophi quondam nominati, numquam dubitasse, quin ex universa mente divina delibatos animos haberemus. de monstrabantur mihi præterea quæ Socrates supremo vitæ die de immortalitate animorum disseuisset, & is, quæ esset sapientissimus oraculo Apollinis iudicatus. Quid multa? sic mihi persuasi, sic sentio, cum tanta celeritas animorum sit, tanta memoria præteritorum, futurorumque prudentia, tot artes, tantæ scientiæ, tot inventa, non posse eam naturam, quæ res eas continet, esse mortalem: cuiusque semper agitur animus, nec principium motus habeat, quia se ipse moveat: ne finem quidem habiturum esse motus, quia numquam se ipse sit resisturus. & cum simplex animi natura esset, neque haberet in se quidquam admixtum dispar sui atque dissimile, non posse eum dividi: quod si non possit, non possit interire: magnoque esse argumento, non minus scire pleraque antè, quam nati sint, quod jam pueri, cum artes difficilissimas discant, ita celeriter res innumerabiles arripiant ut eas non tum primum accipere videantur, sed remissis, & recordari. hæc Platonis ferè. Apud Xenophontem autem mortiens Cyrus m. jor hæc dixit Nolite ambire, & mihi charissimi filii, me cum a vobis discessero, nusquam aut nullum fore nec enim, dum eram vobiscum, animum meum videbatis: sed eum esse in hoc corpore, ex iurebus, quas gerebam, intelligebatis. eundem igitur esse creditote, etiam si nullum videbitis. Nec verò clarorum virorum post mortem honores permanerent, si nihil eorum ipsorum animi efficerent, a quo diutius memoriam sui teneremus. Mihi quidem numquam persuaders potuit, animos, dum in corporibus essent, mortalibus, vivere: cum occiderent ex his, emori: nec verò tum animum esse insipientem, cum ex insipienti corpore evasisset: sed cum omni admixtione corporis liberatus, purus & integer esse cogeret, tum esse sapienter. Atque etiam, cum hominis natura morte dissolvitur, cetera rerum perpetuum est, quò quaque discedant: abeunt enim

illuc omnia, unde orta sunt: animus autem solus, nec cum adest, nec cum discedit, apparet. Jam verò videtis, nihil esse mortis tam simile, quam somnum. Atque dormientium animi, maxime declarant divinitatem suam, multa enim cum remissi & liberi sunt, futura proficiunt. Ex quo intelligitur, quales futuri sint, cum se plane corporis vinculis relaxaverint. Quare, si hæc ita sunt, sic me colite ut deum. si una est interiorum animus cum corpore, vos tamen deos verente, qui hanc omnem pulchritudinem tuentur, & regunt memoriam vestra pie, inviolateque servabitis. Cyrus quidem hæc mortiens. Nos si placet vestra videamus. Nam o umquam mihi, Scipio, persuasit aut patrem tuum Paullum, aut duos avos, Paullum, & Africanum, aut Africanam patrem, aut patruum, aut multos præstantes viros, quos enuo erate non est necesse, tanta esse conatos, quæ ad posteritatis memoriam pertinerent: nisi animo cernerent, posteritatem s ad se pertinere. An censes, ut de me ipso aliquid mortienum glorier, me tantos labores diutinos, nocturnosque domi, militiaeque suscepturum fuisse, si isdem finibus gloriam meam, quibus vitam esse terminaturus nonne melius multo fuisset, otiosam ætatem, & quietam, sine ullo labore, & contentione traducere? Id est, scio quomodo animus erigens se, posteritatem semper ita prospiciebat, quasi cum excessisset vita, tum denique victurus esset, quod quidem ni ita se haberet, ut animi immortales essent, haud optimi cuiusque animus maxime & ad immortalitatem gloriam nitetur. Quid, quod sapientissimus quisque æquissimo animo moritur, stultissimus iniquissimisque? Nonne vobis videtur animus is, qui plus cernat, & longius, videre, se ad meliora proficisci: ille autem, cuius obtusior sit acies, non videt? Equidem esse et studio patres vestros, quos colui, & dilexi, videndi, neque verò eos solum convenire a vobis, quos ipse cognovi, sed illos etiam, de quibus audivi, & legi, & ipse conscripsi. Quo quidem me proficiscentem haud sane quis facile retraxerit, & neque tanquam Peliam recoveris. Quod si quis deus mihi largiatur, ut ex hac ætate recuperatam & in cuius vagiam, valde recusem: nec verò velim, quasi de urso spatio ad carcerem à calcæ revocari. Quis enim habet vita commodi, quod non potius laboris, sed habeat sane habet ceterè tamen, aut fatieratem, aut modum, non luere enim mihi deplorare vitam, quod multi & indocti sæpe fecerunt. neque me vixisse poenitet: quoniam ita vixi, ut non frustra me natum esse scirem: & ex vita ita discedo, tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo: commorandi enim natura diversorium nobis non habitandi dedit. O præclarum diem, cum ad illud divinum animorum concilium, coetumque proficiscar, cumque ex hac turba, & celluvione discedam! proficiscar enim non ad eos solum viros, de quibus antè dixi: sed etiam ad Catonem meum quod nemovir melior natus est, nemo pietate præstantior: cuius à me corpus crematum est: quod contra decuit ab illo meum, animus verò non me deserens, sed respectans, in ea proficiscendo loca discessit, quo mihi ipse cernere esse veniendum, quem ego meum casum fortiter ferre visus sum: non quòd æquo animo ferrem: sed me ipse consolabar, & sistimans, non longinquum inter nos digressum, & discessum fore.

His

1. In qui esset sapientissimus oraculo. Monet Gulielmus mss. omn. ad-jicere sibi unum sep. neque aliter de v. g. n. t. aliquot fu s. scilicet At-
 2. R. et ad c. n. t. n. e. a. t. Hic corpius centinuat.
 3. Hæc Platonis ferè. Non minus heic variant Pall. quàm Aldi codd. nam pr. ad sentitur lectio: quam publico. sec. habet, hæc Platonis sunt. eert. Hæc Platonis ferè quart. Hæc sunt Plati ferè.
 4. Quo dixit me memoriam sui teneremus. Non peior lectio Mauriti. si non mel. or. quo visum mem. sui tenerentur. Xenophon: ἐν μείζονος, ἀνὴρ καὶ κλέος ἄνθρωπος. Gul.

5. Ad se pertinere. Ita Pall. quatuor. editioque V. Hor. Gulielmus revocatum cupiebat olim vulgatum e. m. l. suis, ad se posse pertinere: tanquam Ethnici semper hæsitant loquerentur de immortalitate animo- rum. At Caton's tota oratio contrarium clamat: Alique membræ max. à parte sui, sunt in nostram intentionem.
 6. Ad immortalitatem gloriam. Duo Gulielmii codd. ad immortalitatem glo- riam, et que placebat: Ego nihil mulo contra Palat nos, aliorumque ser. pros.
 7. Neque tanquam Peliam recoveris. Ita legendum facilè ad sentitur doctissimis viris Gulielmii, & hæc Plati imitatio, more illius sæculi, quo ex eo Cernice joca ferat qui politiciores audiebant, depro- mebant omnia. videtur Muretos lib. vi. Variarum cap. o. & ante eum Junii Adagia Centur. vii. 76.
 I. Nec

His mihi rebus, Scipio (id enim te cum Laelio admirari so- lere dixi) levis est senectus, tunc solum non molesta sed etiam jucunda, quod si in hoc erro, quod animos hominum im- mortalis esse credam, libere erro: nec mihi hunc errorem, quo delector, dum vivo, extorqueri volo. Sin mortuus (ut qui- dam minuti philosphi sentent) nihil sentiam: non ve- reor, ne hunc errorem meum mortui philolophi irride-

ant, quod si non sumus immortales futuri, tamen existimul homin- suo tempore optabile est. Nam HABET NATURA uta- harum omnium rerum, sic vivendi modum. Senectus autē; peractio aetatis est, tamquam fabula: 2. cujus defatigatio- nem fugere debemus, praesertim adjuncta fatietate. habui- hae; de senectute quae dicerem: ad quam utinam pervenia- tis; ut ea, quae ex me audistis, te experti probare possit.

1. *Nec solum non molesta.* Pal. sec. non habet dictiones duas priores, *ne solum*. Gulelm. annotavit in H. trocipiano fu *senectus molesta*, quod Langius repetit. unde necesse est faciendum sic, *non molesta ut nefanda*.

2. *Cujus defatigationem.* H. trocipianos, *defatigatio*, ni fallor bene sin- quit Gulelm. h. ratio *defatigatio* cum eum vox & vires defereat. Sim. leilli, quod paullo ante dixit, *in extremo aetate curvisse*. mihi vulgata satisfactio.

M. TVLLII CICERONIS
L A E L I U S,
S I V E
D E A M I C I T I A D I A L O G V S.
A D T. P O M P O N I U M A T T I C U M, P R A E F A T I O.

FANNIVS. SCAEVOLA. LAELIVS.

UIN T U S Mucius augur multa narrare de C. Laelio, patre suo, memoriter, & jucunde solebat, nec dubitare illum in omni sermone appellare sapientem. Ego autem a patre ita etiam deductus ad Scaevolam, summa virili roga, ut, quoad possem & liceret, 2. a senis latere numquam discederem. Itaque multa ab eo prudenter disputata, multa etiam scribere viderem, & commodè dicta, memoria mandabam: fierique scudebam ejus prudentia doctior. Quo mortuo, me ad pontificem Scaevolam contuli: quem unum nostrae civitatis & ingenio. 3. & iustitia praestantissimum audeo dicere. Sed de hoc alias: nunc redeo: daugurem. 4. Cum saepe multa, tum memini, domi in hemicyclo sedentem, ut solebat, cum & ego essem una, & pauci admodum familiares, in eum sermonem illum incidere, 5. qui tum serè omnibus erat in ore. 6. meminit enim professio Attici, & eo magis, quod P. Sulpicio uestbare multum (cum istisbanus plebs: capitali odio à Q. Pompeio, qui tum erit consul, disideret) quocum conjuncti simè, & aman- tissime vixerat, quanta hominum esset vel admiratio, vel querela. Itaque tum Scaevola, cum in eum ipsam mentio- nem incidisset, exposuit nobis sermonem Laelii de amicitia, habitum ab illo secum, & cum altero genito C. Fannio,

Marci filio, paucis diebus post mortem Africani. Ejus disputationis sententias memoriae mandavi: 7. quas hoc libro exposui meo arbitrato. quasi enim ipsos iudici loquē- tis, ne, *Inquam*, & *Inquit*, 8. saepius interponeretur: atque ut tanquam a praesentibus coram haberi sermo videretur. Cum enim saepe mecum ageres, *ut de amicitia scriberem aliquid*, digna mihi res cum omnium cognitione, tum nostra familiaritate, visa est. Itaque feci non invitus, ut prodessem multis tuo rogatu. Sed ut in Catone Majori, qui est scriptus ad te de senectute, Catonem induxi senem disputantem, quia nulla videbatur optior persona, quae de illa aetate loqueretur, quam ejus, qui & diutissimè senex fuisset, & in ipsa senectute propter ceteris floruisse: sic, cum accepissemus à patribus maxime memorabilem, C. Laelii, & P. Scipionis familiaritatem fuisse, idonea mihi Laelii persona visa est, quae de amicitia ea ipsa disideret, quae disputata ab eo 10. meminisset Scaevola. Genus autem hoc sermonum, positum in hominum veterum auctoritate, & eorum illustrium, P L U S, nescio quo pacto, videretur habere gravitatem. Itaque ipse mea legens, sic afficio inter- dum, ut Catonem, non me loqui existimem. Sed ut tum ad senem senex de senectute sic hoc libro ad amicum amicitissimum de amicitia scripsi. Tum est Cato locutus, quo erat nemo serè senior temporibus illis, nem o prodeuntior:

P p p p s n u n e

1. *Quintus Mucius augur multa.* A. L. edd. *augur Scaevola multa*, quo- modo & Pall. nostri; praeterit. in quo *Scaevola augur* sed vo- cem tamen intermediam expraxi fide Mart. a. Rogeri, asserant, s. suis in hunc brom commet. tartis, eam abuisse duobus exemplaribus antiquis. Sim. falsis enim est quod adscribitur: ed. t. onibus Lam- banianis, cognomen istud abesse v. l. Aldus enim Manutius Nepos, alii quae in omnibus id sui profecti in Venere, am sic tamen editio V. ctioni; neque extra: apud Charisium in *jucundum*.
2. *A senis latere nunquam discederem.* Pal. sec. *non*. Gulelmus nihil quidem miratur in istis libris; sed tamen parabat magis e confuetudine Latine loquentium usum.
3. *Et iustitia praestantissimum.* Edd. primae & Palat. sex. istud praefe- runt. non Victor. *indisuria*: sed & miss. Gallorum Italorumque plures habent nostrum.
4. *Cum saepe multa, tum.* E. c. *Palatim* interpositum. *narraret*, sed ad- notat Gulelmus, libris suis omnibus id vocis abuisse; Roger. usque idem ante adseverat de pluribus suis; neque agnoscat Palatim, sec. habereque item propositio Aldus Nepos. Pal. textus habebat, *multa* *disserit*.

5. *Qui tum serè omnibus erat in ore.* Sic Pall. omnes praeter quintum- in quo, qui tum multa ex omnibus, etc. Vulga *iquè tum multa*, ad sententiam Vallae; & hanc & illam vocem adscitit am. conseo.
6. *Meminit enim professio Attici.* Vox *professio* non est in Pal. quarto summe vetustatis codice, ceterum aetate edd. intrulerant, *professio*, ut *epinos*, *Attici* sed ita nullus Palat. nor. m. adfirmat; eadem de Galli- canis plerisque Rogerus; qui & D. Victoris membranis aliquot excus- culsi, ne dicam Aldum annotare nihil lejus comparuisse in exemplari- bus miss. dunderim.
7. *Quae hoc libris.* Tò in quod v. sicut in aliis ed. ex fide omnium cod. cum sutorum delet Gulelmus; neque habetur in aliorum melioribus suis.
8. *Saepe us interponeretur.* Pal. sec. quare *interponeretur*, neque aliter unum Rogeri, neque d. iplice.
9. *Pro ceteris floruisse.* Gulelmus malebat cum suis *pro ceteris*, utraque ser. p. tura extat etiam in Pall. nihil tamen temere motaverimus, cum utrumque Tullio fuerit familiare.
10. *Meminisset Scaevola.* Non contempniebantur in Gulelmianis, aut Pall. quinque, *magister meus*, quae in aliis aliquot edd.

ante Lælius & sapiens (sic enim est habitus) & amicitia gloria excellens; de amicitia loquitur. Tu velim animum à me parumper avertas, Lælium loqui ipsum putes. C. Fannius, & Q. Mucius ad focerum veniunt post mortem Africanani ab his sermo oritur; respondet Lælius: cuius tota disputatio est de amicitia, 1. QUAM legens te ipsum cognoscas. FANNIUS 2. Sicut ista vera, Læli. 3. nec enim melior vir fuit Africanus quisquam, nec clarior, sed existimare debes, 4. omnium oculos in te esse coniectos: unum te sapientem & appellant & existimant, tribuebatur hoc modo M. Catoni, scimus L. Atilium apud patres nostros appellatum esse sapientem, sed uterque alio quodam modo: Atilius, quia prudens esse in iure civili putabatur: Cato, quia multarum rerum usum habebat: multa ejus & in senatu, & in foro vel provisâ prudenter, vel acta constanter, vel responsis acute ferebantur, 6. propterea quasi cognomen jam habebat in senectute sapientis, te autem alio quodammodo, non solum natura, & moribus, verum etiam studio, 7. & doctrina esse sapientem: nec sicut vulgus, sed ut eruditi solent appellare SAPIENTEM, qualem in reliqua Græcia meminem. nam qui septem appellantur, (eos, qui ista subitibus querunt, in numero sapientium non habent.) Athenis unum accepimus, & eum quidem etiam Apollinis oraculo SAPIENTIS SE MUM judicatum hanc esse int: sapientiam existimant, ut omnia in te posita esse dicas, humanaque casus virtutes inferiores putes, itaque ex me querunt, 9. credero item ex te, Scævola, quoniam pacto mortem Africanis feceras, eoque magis, 10. quod his proximis Nonis, cum in hortos D. Brutii auguris, commentandi causa, ut assolere videremus, tu non assuisti: qui diligentissime semper illum diem, & illud munus solitus esses obire. Scævola. Quærent quidem, C. Læli, multi, ut est à Fannio dictum: sed ego id respondeo, quod antea veriti, te delorem, quem acciperis cum SUMMI viri, tum amicissimi morte ferre moderatè: nec potuisse non commoveri, nec fuisse id humanae civitatis tuæ. 11. quod autem his Nonis in nostro collegio non assuisti, valitudinem causæ, non assuisti fuisse. LÆLI. Rectè tu quidem Scævola, & verè, nec enim ab isto officio, quod semper usurpavi cum valem, abduci in

commodo meo debui: nec ullo casu arbitror hoc constanti homini posse contingere, ut 12. ulla intermissio fiat officii. Tu autem Fanni, qui mihi tantum turbidus, quantum ego nec agnoscere, nec postulo, facis amice; sed, ut mihi videtur, 13. non rectè judicas de Catone, aut enim opinor, quod quidem magis credo, aut, si quisquam ille sapiens fuit. Quomodo enim (ut alia omittam) mortem filii tulisset memineram Paulum, videram Gallum: sed hi in pueris; 14. Cato in perfecto, & spectato viro. Quamobrem cave Catoni anteponas, ne istum quidem ipsum, quem Apollo, ut ais, sapientissimum judicavit: hujus enim facta, illius dicta laudantur. De me autem (ut jam cum utroque loquar) sic habetote Ego, si Scipionis desiderio me moveri negem, quam id rectè faciam, viderint sapientes: sed certe veniat. MOVEOR enim tali amico orbatus, qualis, ut arbitror, neuo unquam erit: & 15. ut confirmare possum, nemo comit fuit, sed non ego medicina: me ipse consolator, & maximè illo solatus, quod eo errore careo, quod amicorum decessu, plerique angunt. nihil enim mali accidisse Scipioni puto, mihi accidit, si quid accidit. Si autem incommodis graviter angitur, non amicum, sed se ipsum amantis est. Cum illo verò quis neget actum esse præclarè? 16. nisi enim, quod ille minimè putabat, immortalitatem optare vellet, quid non est adeptus, quod homini fas esset optare? qui SUMMA M IPEM civium, quam de eo jam puero habuerant, continuo adolecens incredibili virtute lupaverunt, qui conularum potestatem nunquam, factus est consul, 17. primum ante tempus: iterum sibi, suo tempore: resp. panè ferò; qui, duabus urbibus everitis, in imitissimum huic imperio, NON MODO præsentia, verum etiam futura bella delevit. Quid dicam de moribus facillimis? de pietate in matrem? de liberalitate in socios? de bonitate in suos? justitia in omnibus? nota sunt vobis: quam autem civitati carus fuerit, *morare suorum indicium est.* Quid igitur hunc paucorum annorum accessio juvare potuisset? senectus enim quamvis non sit gravis, ut memini Catonem anno ante, quam mortuus est, mecum, & cum Scipione differere, tamen aufert eam viriditatem, in qua 17. etiam tunc erat Scipio. Quamobrem vita quidem talis fuit

1. Quam legens te ipsum cognoscas: Ita Pal. sec. & sexti. Metelli codex: & ed. 10. ve us. et ipse; à quo ceteri verbis non nihil sententia plane non discrepant. Mauticianus ita, *et te ipsum cognoscas*. Celso, et ipse Pal. quart. *et te ipse cognoscas*. Aut periphrasim Artium in hac veri amici idea se ipsum, & tanquam exemplar quoddam in vitam sui. Nihil iam erat in hæc genus vulgaris, quam legens in ipse cognoscas.

2. Sicut ista vera, Læli. Gul elimus delictum: ibat vocem vera ex m. ff. suis ad Lambini, restat ea quod dem in Pall. qua uor; sed malum cum Pal. tert. *Sicut ista Læli, ut dicitur*; nam ex voces quo d. fertè existant in sec. & quinto, odax: que ex aliquot suis Rogerianis, ut Rogerius atque Alius Nepos. Pal. sextus verba isthæc omnia omisit.

3. Nec enim melior vir fuit. Dicitur in Pal. quarto, non est in Pal. quarto, non est opt. mæ libro; neque sequitur.

4. Omnium oculos in te esse coniectos. Mirum est, dicere Aldam Nep. omnes m. ff. suos interjicere nunc, cum id in nullo compareat Palatino: quorumque sec. *conversus*.

5. Prudens esse in iure civili. Pal. quart. *prudens iure civili*, sine esse in quo si absint nemo desideret.

6. Propter ea quasi cognomen. Pal. noster ordine quidem quartus, sed bonitate primus; *præterea*.

7. Et dicitur in ipse sapientem. Cuperet abesse verbum esse, nam illud dicitur, quod præter sit in vulgaris, non est in nullo Palatino: quomodo tamen unus hinc adfuit, *sep. et in a. s. f. manent, al. et gradus*.

8. Reliqua neminem (nam, &c.) Sic iste parenthesti incluserit Gulielmus, omnino rectè.

9. Credero item ex te, Scævola. Secutus est Gulielmus auctoritatem duorum Euphurdensium codd. nam vulgati, *credo ex hoc iure Scævola*, quomodo & Pal. omnes, & ceteri præter.

10. Quod hu proximis Nonis. Sic omnes nostri, quidam etiam amplius, *quod in hu prox.* Gulielmus tamen ex m. ff. suis omnibus induxerat hu, & hoc loco, & paulo post infra non improbo; sed tamen non abduci eum sequi.

11. Quod autem hu Nonis in collegio usque non adfuerit. Gulielmus in Aulerat consens; secutus codicem unum Fulvii Viriani, sed cum existet in

Pall. omnibus, n. h. lausus sui mutare, indicandum seim dicit, illud hu Nonis, non comparere in Pal. pr. aut fec. adeo ut suspicari esse ab interpe. bus.

12. Ulla intermissio fiat officii. Mover Gulielmum Langii codex, in quo *inte esse* ut locum pueri, inguinatum & ostentare; *con. c. ita ut illa intercessio fiat officii*: hoc est, ut ullus dolor tantus sit, qui officio impedit, etique anquam v. olentus tribunus plebi intercedat, de Leg. hu. *Intercessio: ut mala salutaris: ut esse*. sic Gulielm. Pall. nihil receoan. à vulgato. Palmer us divinabat, *intercessio officii*.

13. Non rectè judicas de Catone. Historianus, ut rectè, quod petplacet Gulielmo, pro male aut injure, quomodo saepe Plautus.

14. Cato in perfecto & spectato viro. Vulgo legebatur: *sed hi nec comparantur Catoni maximo & spectato viro*.

15. Et ne confirmare possum, nem esse fuit. Habuerim illa, & ut confirmari possum, interpretamentum vocis esse, quæ sequi tur.

16. Nisi enim, quod ille minimè putabat & immortalitatem optare vellet. Gulielmus unus liber, *min. m. probatque G. fanianus*: & sic Tullius lib. I. Famil. Epist. 7. *tamen à me minimi parabantur*. Verum in eo magis som ut suspicer voculam *putabat* non esse ad. ct. is sed. n. s. utam verit. sele heic in omnes partes Lambinus, sed parvo successu, sive immortalitatem accipimus pro *divinatio* sic sive pro *divinatio*, quia, ut omnium rerum sic & vite quæpiam sic fatietas, ut est in Catone, pro fecunda verò sign. f. i. artem habemur Ciceronem Orat. post reditum in Senatù: *tanque Patre consil. p. quod ne optandum quidem est homini, immortalitatem quædam, per hoc adepti videmur*. Immortales enim iidem qui Dei. Varro apud D. Augustinum: *Primum quod dixi in se sunt multas, contra dignitatem & naturam immortalium filia*. Plautus Mercator: *Neque apud mortuos, neque hic est. Cui fatum sum. Immortalitas mihi data est*.

17. Etiam tunc erat Scipio. S. sequemur libro Gulielmi, Aldimæos, que, resp. onendum, *nunc*; quod p. terito quoque d. cit. in capud Græcos 109; exemplis aliquot ali. dudum confirmarent; & verò sic quoque antiquius eum.

fuit, vel fortuna, vel gloria, ut nihil posset accedere, moriendi autem sensum celeritas abstat. quo de genere mortis difficile dictum est: quid homines suspicentur, videtis. Hoc tamen verè licet dicere, P. Scipioni, ex multis diebus quos in vita celeberrimos, laetissimosque viderit, illum diem clarissimum fuisse, cum, i. tenatu dimisso, domum reductus ad vesperam est à patribus conscriptus, à populi Rom. locis, & Latinis, pròdie quam excellit è vita: ut ex tam alto dignitatis gradu, ad superiores videtur Deos potius, quam ad inferos pervenisset. neque enim assentior iis, qui hæc nuper distiterere ceperant, cum corporibus simul animos interire, atque omnia morte deleri. Præsertim apud me antiquorum auctoritas valet, vel nostrorum majorum, qui mortuis tam religiosa jura tribuerunt: quod non fecissent profecto, si nihil ad eos pertinere arbitrarentur: vel eorum, qui in hac terra fuerunt; magnamque Græciam (quæ nunc quidem deleta est; tam florebat) in finibus, & præceptis suis eruderunt: vel ejus, qui Apollinis oraculo sapientissimus est iudicatus: qui non tam hoc, tum illud ut in plerique. 4. sed idem dicebat semper, *animi hominum esse divinos; isque cum è corpore excessisset, reditum in celum patere, optemog, & iustissimo cuiq; expeditissimum, quod idem Scipioni videbatur: & qui idem quasi præfagiret, per pacis ante mortem diebus, cum & Philus, & Manilius adesset, & alii plures; tuque etiam, Scævola, s. mecum venisset, triduum disseruit de republica: cujus disputationis fuit extremum serè de immortalitate animorum: quæ se in quiete per visum ex Africano audisse dicebat. Id si ita est, ut o p r i m i: cuiusque animus in morte facillimè evolet, tamquam è custodia, vinculisque corporis: cui censemus cursum ad deos f. ciliorem fuisse, quam Scipioni: quocirca morere hoc ejus eventum, vereor, ne invidi magis, quam amici sit. 7. Sin autem illa veriora, ut idem interitus sit animorum, & corporum, nec ullus sensus maneat; ut nihil boni est in morte, sic certè nihil mali est in vita nisi amissio, sit idem, quasi natus non esset omnino; quem tamen esse natum & nos judemus, & hæc civitas, dum erit, lætabitur. Quamobrem cum illo quidem (ut supra dixi) actum optime est; mecum in commodius: quem fuit atque is, ut prius introieram, sic prius exire de vita sed tamen recordatione nostræ amicitia sic fuerit, ut bestè vixisse deest, quia cum Scipione vixerim: quocum mihi conjuncta cura de re publica, & de privata fuit, quocum & domus, & militia communis; & id in quo est omnia v. omnia, voluntatum, studiorum, sententiarum summa contenta: itaque non tam ista me sapientem, quam modò Fannius commemoravit fama decebat, falsa præserim, quam quod amicitia nostræ memoriam spero sempiternam fore. idque mihi eo magis est cordi quod ex o m n i b u s sæculi vix tria, aut quatuor 9 nominantur patia ami-*

corum: quo in genere sperare videor Scipionis & Laelii amicitiam, notam posteritati fore. FANN. Illuc quidem, Laeli, ita necesse est: sed, quoniam amicitia mentionem fecisti, & sumus otiosi, pergratum mihi feceris, (spero item Scævola) si, quemadmodum soles, de ceteris rebus, cum ex te quaeruntur, sic de amicitia disputaris, quid sentias, qualem existimes, quæ præcepta des. SEAV. Mihi vero pergratum erit; atque, id ipsum cum tecum agere conarer, Fannius anteverit, quamobrem utriusque nostrum gratum admodum feceris. LAEL. Ego verò non gravater, si mihi ipse considerem, nam & præclara res est, & sumus, ut dixit Fannius, otiosi, sed quis ego sum? aut quæ in me est facultas? doctorum est ista consuetudo, eaque Græcorum, ut iis ponatur, de quo disputent quamvis subito. Magnam opus est, egerque exercitatione non parva. Quamobrem quæ disputari de amicitia possunt, ab eis centeo petatis, qui ista profitentur, ego vos hortari tantum possum, UT AMICITIAM omnibus rebus humanis anteponatis. nihil est enim tam naturæ aptum, tam conveniens ad res vel secundas, vel adversas. Sed hoc primum sentio, nisi in bonis amicitiam esse non posse; neque id ad vivum refecto, ut illi, qui subtilius differunt, fortasse verè, sed ad communem utilitatem parum, negant enim, quemquam virum bonum esse, nisi sapientem. Sit ita sanè, sed etiam sapientiam interpretantur, quam adhuc mortalis nemo est consecutus, nos autem ea, quæ sunt in usu, vitæque communi, non ea, quæ finguntur, aut optantur, spectare debemus. numquam ego dicam, C. Fabricium, M. Curium, T. Coruncanium, quos sapientis nostri majores judicabant, ad istorum normam fuisse sapientis. Quare sibi habeant sapientia nomen & invidiolam, & obcurum: concedantque, ut hi boni viri fuerint. Ne id quidem facient, negabunt, id, nisi sapienti, posse concedi. Agamus igitur pingui Minerva, ut ajunt. QUI ITA se gerunt, ita vivunt, ut eorum probeur fides, integritas, æqualitas, liberalitas: nec sit in illis ista cupiditas, vel libido, vel audacia; sineque magna constantia ut ii fuerunt, modò quos nominavi hos viros bonos, ut habiti sunt, sic etiam appellandos putemus. 11. quia sequantur (quantum homines possunt) naturam, optimam bene vivendi ducem sic enim mihi perspicere videor. 12. ANATOS esse nos, ut inter omnes esset societas quædam: major autem, 13. ut quisq; proximè accederet. Itaque cives, potiores, quam peregrini; & propinqui, quam alieni, cum his enim amicitiam natura ipsa peperit; sed ea non satis habet firmitatis, namque hoc præstat amicitia propinquitati, quod ex propinquitate benevolentia tolli potest, ex amicitia non potest, sublata enim benevolentia, amicitia nomen tollitur, propinquitatis manet. Quanta autem vis amicitia sit, ex hoc intelligi maxime potest: quod ex infinita societate generis humani, quam concii-

1. Sicut in divisa.) Gulielmus Langi & Gifani libros fecerunt, scripserat, sed antiquæ, idemque redigebat Livio lib. 11. Ubi si que memoriam hanc viderem, aut in sena o aut in populo missis ita inquit, legi in 49. mo & vetustissimo fragmento Colonien. 2. Ad supra d. dicitur: Dicitur potius, &c. Vo. en Dicitur tunc subentibus omnibus fere omnibus. certè Pall. sex neque quæquam spectat inveniunt, qui carpat; cu. modò e. venter in mentem illud Augustini Odio de Mercurio: Superius Dicitur G. tunc & mu. 3. Nuper dicitur. Vltimè habet esse, quod placet Gul. elmio sed sic huiusmodi notoriam aut Aldi Neop. 4. Sed id m. d. ubi semper. Illud dicitur scripsi pauci habentis modò ne quidem publicis. V. Clotio. itaque Gul. elmius amb. g. bat. nam supra notoriam fore, ut in am. &c. ut omnia referent ut ad illud quod fecerunt, v. d. h. 5. Quis idem quæ. 5. S. epler. que Pall. nam quidam, quique dem. 6. Memoriam. 6. Re. in. han. lect. onem & Aldus Neos & Gulielmus, tanquam omnium f. d. h. orum; neque, atque Pall. nam Lan. 7. Sicut in illa verba. M. s. fund. & d. Manni, quam v. g. eum. M. s. d. c. e. r. e. p. t. in. q. o. i. e. n. P. G. H. e. l. m. s. u. o. d. e. s. s. e. in. C. e. b. r. h. e. s. t. i. p. e. a. m. b. a. n. d. a. v. e. r. o. s. p. o. s. t. r. a. m. p. a. r. e. n. t. h. u. s. i. n. c. l. u. d. i.

posse putabat. Palmertus verò omnino bar. delectum. 8. Non tam istam sapientiam. &c. Emendat Gulielmus è Celberden. h. o. sapientiam; hæc sententia non delectat: se hæc commemoratio sapientiam, utpote qui nonquam sint, si adiam Philo. sophos; fallosque ita à vulgo nominentur; sed illud spero: nam eorum paribus se futurum cum Scipione fuisse; sed mihi me placet; respice potius ad vulgi opinionem, quæ sapientia celebratur; eamque potè modestam elevat. 9. Nominantur patia amicorum.) S. c. & Pall. o. neque video causam è r. Lambinus supposuerit nominantur, in vitis omnibus, ut ipsemet prod. is. h. fidem repetitor verbum sub finem cap. ii. sexti. & inveni. re gloriam, famam celebratamque notat. 10. Invenit, æqualitas. Lamb. nos ogg. s. e. æqualitas, sed contra verba exemplaria: & ante equalitas. Est pidi. s. o. r. q. s. max. m. e. n. ami. ciris. e. n. i. t. u. r. Gul. elmius. 11. Quis sequantur.) P. ad o. m. n. i. s. Gul. elmi. rectè ex hæc depravatè est vulgæ. quæ. s. e. p. t. e. n. t. i. s. & h. q. u. i. a. s. s. i. p. i. a. n. t. 12. Ut quisque proximè accederet. P. ar. prim. & quæ. ad. d. e. r. e. t. i. t. e. r. t. a. m. e. n. e. q. u. a. r. a. r. a. n. q. u. e. r. e. f. e. c. e. t. h. e. c. o. d. o. a. d. h. a. e. n. v. e. l. a. c. c. e. d. e. r. e. t. quod & in duobus A. d. n. s. de. q. o. d. j. u. d. c. e. t. S. o. l. u. s. C. r. i. t. i. c. u. s. : m. i. h. i. q. u. i. n. o. n. d. i. p. i. c. o. P. a. l. l. e. o. h. a. b. e. t. p. r. o. x. i. m. e. 1. 17.

conciavit ipsa natura. Ita contracta res est, & adducta in angustiam, ut OMNIS caritas aut inter duos, aut inter paucos jungeretur. Est autem AMICITIA nihil aliud nisi omnium divinarum, humanarumque rerum cum benevolentia, & caritate summa consensus: qua quidem haud scio, an, excepta sapientia, quicquam melius homini sit à diis immortalibus datum, divitias alii praepo- nunt, bonam alii validitatem, alii potentiam, alii hono- res, multi etiam voluptates, beluarum hoc quidem extre- mum est: illa autem superiora, caduca, & incerta, posita non tam in nostris consiliis, quam in fortunæ temeritate. Qui autem in virtute summum bonum ponunt, præ- clare illi quidem: sed hæc ipsa VIRTUS amicitiam & exiguit & continet: nec sine virtute amicitia esse ullo pacto potest. Jam virtutem ex consuetudine vitæ, sermonisque nostri interpretemur: nec eam, ut ut quidam docti, verbo- rum magnificentia metiamur; virosque bonos eos, qui ha- bentur, numeremus, Paullos, Carones, Gallos, Scipiones, Philos, his communis vitæ contenta est: eos autem omi- ta nus, qui omnino nusquam reperiuntur. Taleis igitur inter viros, amicitia tantas oportunitates habet, quantas vix queo dicere. Principio, 2. quis potest esse vita vitalis, ut ait Ennius, qui non in amicitia benevolentia conquestæ? Quid dulcius, quam habere, qui cum omni audeas sic loqui, ut tecum? Quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes, qui illis æquè, actu ipse, gaudeat? ad veritas verò ferre difficile esset sine eo, qui illas gravius etiam, quam tu, ferret. denique CETERA REBUS, quæ ex- peruntur, opportuna sunt singula rebus fere singulis; 3. divitiæ ut utare: opes, ut colare honores ut laudare vo- luptates, ut gaudeas: validudo, ut dolore careas, & mune- ribus fungare corporis: amicitia res plurimas continet: quoquo te veteris, præsidet: nullo loco excluditur: num- quam intemptiva numquam molesta est. Itaque NON AQUA, non igni, ut ajunt, pluribus locis utitur, quam amicitia, neque ego nunc de vulgari, aut de mediocri (qua- tamen ipsa & delectat, & prodest) sed de vera, & perfectâ loquor qualis eorum, qui pauci nominantur, fuit, nam & lætandæ res, splendidiore facit amicitia, & adversas 4. patiens, communicansque, leviores. CUMQUE PLURIMAS, & MAXIMAS commoditates amicitia continet tum illa ni- mirum PRÆBAST OMNIBUS, quod si bona spe præluet in posterum: nec debilitat animos, aut cadere patitur. 5. VERUM etiam amicum qui intuetur, inquam exemplar aliquid intuetur sui. quocirca & absentes ad sunt, & egen- tes abundant, & imbecilles valent, & quod difficultus dictu est, mortui vivunt: tantus eos honos, memoria, delide-

rium prosequitur amicorum. ex quo illorum beata mors videtur: horum vita laudabilis. quod si exemeris ex natura rerum benevolentia vincionem; nec domus ulla, nec urbs stare poterit: ne agri quidem cultus permanebit, 7. id- li minus intelligitur, quanta vis amicitia, concordiaque, ut: ex dissensionibus, atque discordiis percipi potest. quæ enim domus tam stabilis, qua tam firma civitas est, qua non oditis, atque discordiis funditus possit everti? ex quo, quan- tum boni sit in amicitia, judicari potest. Agrigentinum quidem, doctum quendam virum, carminibus Græcis vac- tinatum ferunt: qua in rerum natura, totoque mundo con- starent, quaque moveretur, ea contrahere amicitiam, dissi- pare discordiam, atque hoc quidem omnes mortales & in- telligunt & reprobant, itaque si quando aliquid officium existit amici in periculis aut ad eundis, aut communican- dis, quis est, qui id non maxime esset laudibus? qui- ciamores tota caeva nuper in hospitis, & amici mei M. Pa- cuvii, nova fabula: cum ignorante rege, uter eorum esset Orestes, Pylades Orestem se esse diceret, ut pro illo neca- retur: Orestes autem, ita ut erat, Orestem se esse perseve- raret? stantes plaudebant in re facta: quid arbitratur in vera fuisse facturus? facile indicabat ipsa natura vim suam: cum ad OMNES, quod facere ipsi non possent, id recte fieri in altero judicarent. Hactenus mihi video, de amicitia quid sentirem, 9. potissime dixisse, si qua præterea sunt (credo autem esse multa) ab iis si videbitur, qui ista dispu- tant, quæritote FANN. Nos autem te potius: quamquam etiam ab istis sæpe quæivi, & audivi, non si vitæ equi- dem: sed aliud tu quoddam solum orationis tuæ. SCAR. Tum magis id diceret, FANN, si nuper in hortis Scipionis, cum est de Republica disputatum, affuisses, qualis tum pe- tronius justitiam fuit contra accuratam orationem Philii FANN. Facile id quidem fuit, justitiam justissimo viro defendere SCAR. quid amicitiam? nonne facile est, qui ob- eam summa fide, constantia, justitiaque servatam, maxi- mam gloriam cepit? LAEL. Vixi hoc quidem esse afferre, quid enim referet, quæ me rogatione cogatis? cogitis cerè, 8. TUDIS enim genitorum, pignorem in re bona, cum diffi- cile est, tum ne æquam quidem, oblitere. Sapissime, igitur mihi de amicitia cogitanti, maxime illud considerandum videri tolet, num propter imbecillitatem, atque inopiam, desiderata sit amicitia: ut dandis, recipiendis que meritis, 11. quod quis que minus per se ipse posset, id acciperet ab alio, vicissim, que redderet: an esset hoc quidem proprium amicitia; sed antiquior, & pulchrior, & magis à natura ipsa perfecta alia causa, amor enim (ex quo amicitia no- minata,) princeps est ad benevolentiam conjungendam.

nam

1. *Ut quidam docti.* Sc. Pall. omnes quod ad verba attinet, quatuor verò quod ad postionem, editi quippe ferè, nec meo amor tam ut quidam docti, ut bonum magnificentia, sed fide nulli codices scripti; rejectomque Victorio alioque.
 2. *Quis potest esse vita vitalis, qui, &c.* Non ausus sum recedere à Pal. meis quatuor, nam solus sic habebat utrobique illud Lambi- num, quæ ceteri, alterum qui planè retinebant, neque vilis abhorre- re ab ista lectione Gulielmii, producto Plauti Persa: *Faciunt ut me me- muerit dum vitæ vitæ, sic & Cuscolone: Hec quidem non multis post luce lucet.* nam Lambinus, *vitam vitæ repositis, ex mss. ut ait pro nobis quoque facit Aldus Nepos, Victorio editi, cum pariter, &c.*
 3. *Dir. ut, ut utare, &c.* Nimirum ut sustineas impendia, ut sollicitas sumptibus, ut habeas in sumptom. *Græcorum* quem vide pag. 230. de Se- reriis.
 4. *Patiens communicansque leviores.* Ita edicio princeps, neque aliter Langianis, & quos excussit Gulielmii, at Palat. unus tantum accedit illi scripturæ quatuor obviens *patiens* cui & suis sensus, neque is in- cepit.
 5. *Bona spe præluet.* Est quidem etiam in tribus Pal. & duobus Gu- lielmi, illud Lambini & Glisii *benam spem*; sed & alterum conspicitur in reliquis codicibus: firmaturque editionibus primis.
 6. *Deum etiam amicum.* Malebat Gulielmii ex Verin ano & Cel- berdeniis, *etiam* tanquam rat o redderetur curam amicitia peritudo sit sed ego prius genuinum magis abitor; utpote qui enumeratis amici commodes; sed præterea inmuta accedero, ut sit velut exemplar sui, sic & cap. X. *Magna etiam à se dicit, &c.*

7. *Id si minus intelligitur.* Mallem ferè abjici syllabam primam; aut habuerim ferè pro susp. et sequentia omnia *quanta in amicitia con- tinetur, &c.* & inquam glossatum: à quo etiam vix recedit illud quod inferius loquor, *ex quo quicquam bene sit in amicitia judicari potest, quis enim in istud regem siverit, si abfuerit?*
 8. *Non ed ut a quo discidium.* Admisi Gol elmianum, ejectione à *fiditæ*, quam s. parum faciat ad rem; quod affirmaret sic passim fo sic in li- bris n. ff. & ille quod dem non nullis criticis omnino vult *discidium* scribendum, cum sermo est de amicitia quasi discidendâ; *discidium* ve- rò, cum discidium, id est, locorum distantia intercedente disjungit- mur? Propertius: *Quantum Hispania Veneto discidium Eridani.*
 9. *Potissime dixisse.* Ita ed. no princeps ac sequentes, nam mss. omnes ad unum, certe Pall. *potissime dicere*, quod & lectus Victorius, Lambi- nus, aliique, quæque alia sunt sententia Gulielmii, ego istanc tuor le- ctionem donec doceat à Lambiniano eam perspicue mendosam esse, ut ipse voluit.
 10. *Quoddam solum orationis tuæ.* Libuit sequi editionem Victorii, quamvis Pall. nostraliique mss. prætermittent, vel, *experimus*, vel, *experiamus*, vel denique *perimus*, ea enim varietas satis arguit non esse ab auctore, sed librario. intermitten- tur clare nota marginalis addita Lambiniano, quæ assueverat, verbum *experimus*, nullis in codicibus veni- repertis.
 11. *Quis quoque?* Ita ex Gulielmianis tres, ex Pall. duo vulgati quæ, quæ bonum: sed pòdebat toties recedere à sententia Guliel- miana.

nam UTILITATES quidem etiam ab iis percipiuntur sepe, qui simulatione amicitiae coluntur, & observantur causa temporis. IN AMICITIA autem nihil fictum, nihil simulatum, & quidquid in ea est, id est verum, & voluntarium. Quapropter a natura mihi videtur potius, quam ab indigentia, orta amicitia, & applicatione magis animi, cum quodam sensu amandi, quam cogitatione, quantum illa res utilitatis esset habitura. Quod quidem quale sit, etiam in bellis quibusdam animadverti potest: quae ex se natos ita amant ad quoddam tempus, & ab eis ita amantur, ut facili eorum sensus appareat. quod in homine multo est evidentius. Primum ex ea caritate, quae est inter natos, & parentis: quae DIRMIT, nisi detestabili fecere, non potest. Deinde, cum similibus sensus existit amoris, si aliquem nati sumus, eujus cum moribus, & natura congruamus, quod in eo quasi lumen aliquod probitatis & virtutis percipere videamur. Nihil est enim amabilius virtute: nihil, quod magis elliciat ad diligendum: quippe cum propter virtutem & probitatem eos etiam, quos nunquam vidimus, quodam modo diligamus: Quis est, qui C. Fabricii, M. Curii non cum cautate aliqua & benivolentia memoriam usurperet, quos namquam vidit? quis est, qui Tarquinium Superbum, qui Sp. Cassium, Sp. Melium non odit? Cum duobus ducibus de imperio in Italia decertatum, Pyrrho, & Hannibale: ab altero propter probitatem ejus, non natis alienos animos habemus: alterum propter crudelitatem semper haec civitas odit. Quod si tanta vis probitatis est, ut eam vel in eis, quos nunquam vidimus, vel, quod majus est, in hoste etiam diligamus: quid mirum, si animi hominum moveantur: cum eorum, quibuscumque usu conjuncti esse possunt, virtutem, & bonitatem percipere videantur? Quamquam confirmatur amor & beneficio accepto, & studio perspectionis, & consuetudine ad junctam: quibus rebus ad illum primitivum motum animi, & amoris adhibitis, admirabilis quaedam exardescit benivolentiae magnitudo: quam si qui putant ab imbecillitate proficisci, ut sit, per quem quisque, aliquid querat, quod desideret humilem sane relinquunt, & minime generosum, ut ita dicam, ortum amicitiae: quam ex indolentia, & quae indigentia natam volunt. quod si ita esset, ut quis quod minimum in se esse arbitra retur, ita ad amicitiam esset aptissimus: quod longe fecus est. UT ANIMAM quisque ubi plerimum confidit, & ut quisque maxime virtute, & sapientia sic manitus est, ut nullo egeat, suaque omnia in se

ipso posita judicet: ita in amicitia experendis, colendisque maxime excellit. Quid enim Africanus indigens me? Minime hercle: ac ne ego quidem illius: sed ego admiratione quadam virtutis ejus: ille vicissim opinio est forte se nonnulla, quam de meis moribus habebat, me dilexit: auxir benivolentiam consuetudo. Sed quamquam utilitates multae, & magnae contectae sunt, non sunt tamen ab eorum spe causae diligendi proficisci. Ut enim beneficii, liberales sumus, non ut exigamus gratiam (NEQUE enim beneficium faceremur) sed natura propensi ad liberalitatem sumus: sic AMICITIAM non spe mercedis adducti, sed quod omnis ejus fructus in ipso amore inest, experendam putamus. Ab iis, qui pecudam rita ad voluptatem omnia referunt, longe dissentiant: nec mirum, nihil enim altum nihil magnificum, ac divinum suspicere possunt, qui suas omnes cogitationes abjecerunt in rem tam humilem, tamque contemptam: quae mobrem hos quidem ab hoc sermone removere mus: ipsi autem intelligamus, natura ipsi sensu diligendi & benivolentiae caritatem, facta significatione probitatis: quam qui appetiverunt, applicant se, & propius admovent, ut & usu ejus, quem diligere ceperunt, fruantur & moribus; sintque pares in amore, & aequales: propiusque ad bene merendum, quam ad reposcendum. Atque haec inter eos sit honesta certatio. sic & utilitates ex amicitia maxime capiuntur: & erit ejus ortus a natura, quam ab imbecillitate, & graviter & verior. nam si UTILITAS amicitiae conglutinaret, eodem commutata dissolveret: sed quia natura mutari non potest, idcirco vera amicitia sempiterna sunt. Ortum quidem amicitiae videtis, nisi quid ad haec forte vultis? FAN: Tu vero perge, Læli: pro hoc enim, qui minor est nata, meo jure respondeo. SCA: Resertu quidem quamobrem audiamus Læli. Audite ergo, optimi viri, ea quae sapissimè inter me, & Scipionem de amicitia diserebuntur, quamquam illi quidem nihil distulit esse dicebat, quam amicitiam usque ad extremum vitæ diem permanere. nam, vel ut non idem & expediret utrique, incidere saepe: vel ut de rep. non idem sentirent: mutari etiam mores 7 hominum saepe dicebat, alias adversis rebus, alias & aetate ingravescente: atque earum rerum exemplum ex similitudine capiebat in euntis aetatis, quod summi puerorum amores saepe gennâ cum praeterea ponerentur, sin autem ad adolescentiam perduxissent; dirimi tamen interdum contentione, vel uxoris conditionis, vel commodi alienicajus, quod idem adipisci uterque non posset. quod si qui longius

1. Nihil enim civitate aliqua & benivolentia memoriam usurperet. Sed si profuerant voces, omnes nisi nostri. legebat praeterea cum duobus suis nisi G. Gellius, cum eorum benevolentia certius, qui Metelli sunt, caritate & probitate sua. & sic quodam loquitur paullo post: nam a y qui sensu diliget, & benevolentia caritatem sed nihil loco movi, quod non distulit. Pall. nisi quatenus fec. tolleret copulam & primus vero profuerat benevolentiaque; quo ipso tamen apparet non convellere primi quasi commatis exemplaria.

2. Nihil enim beneficium faceremur. Pal. sec. utique beneficium faceremur; ut pendere per oribus, quod & invenit in suis Aldus Nepos. forsitan rectius.

3. Longe dissentiant. Sc. Gellius emendabat e duobus nisi neque ad S. Victoris l. ber. i. l. i. inquit auctor. quae de origine amicitiae distulit longe & dissentiant Epicuro. ut enim utilitatis causa amicitiae colenda & servanda. A ego doleo nec S. fridum, nec Aldum haec proferre vacantes membranarum suarum lectiones. Palatinæ profectò dissentiant. primo quidem liber, item ter. & quintus habentem vitam lectionem, dissentiant: ac in secundo videntur dissentiant in quarto est dissentiant, quod & in sexto; habuerimque pro genuino, tali interpretantur: one & patiam, abis, & dissentiant.

4. Aldum mirandum. Ad proferendum in se in lectio Pomponii Lælii prod. dicitur in tribus Aldum Nepos. Sed cum cetera exemplaria favent vulgato, cur eis tenere moveamus controversiam istam?

5. FAN. Tu vero perge. Transpositi personae volente ipso Cicerone in Bruto, ubi ait Scævola minorem natu Fannio; & saepe in Pal. duobus, quibus tantum personae interponerentur, & sic etiam in eadem & in binis nisi suis, dædum movit Rogerius, securusque

solummodo Aldus Nepos, vulgari alii, haec collocant Scævola; infraque Fannium.

6. Expedire utrique. Vox postrema non videtur in editione Victoriana, non magis quam in Pal. sec. tert. quart. sed quod haec non recepta neque quid aut Aldus aut Gellius anno verint de var. erant suorum; nihil volui mutare: quemadmodum neque in proximo sequenti idem sunt nisi; quam v. s. Pall. omni. item tres Gellius nisi, nec non Rogerius, non idem sunt nisi, quod item in editis a Victorio.

7. Hominum saepe dicebat. Dictiones duas possitenas habuerim pro suppositis.

8. Aetate ingravescente. Gellius resposuerat ingravescente; ex Car. Marr. & Celb. ut mores ingravescent, eodem modo quo mores, non ausus sum sequi, alii haec accentibus quibus membranarum erat copta.

9. Una cum praeterea ponentur. Ita scripti cum Gellio, o. fide membranarum Metelli, cui adtribebant auctoritatem & Pal. secundæ & Mauricianus, in quibus una cum praeterea de lege ponentur. v. quae haec tenent, praeterea & lege deponentur; quod scribi non potest, nisi explicetur ac si scriptum esset, erga praeterea, quomodo exdat in Victoriana sed certe praeterea haec olummodo requiritur.

10. Contentione vel uxoris conditione. Non pigri sequi nos contentione erudit G. M. Turneb. libro XII. Adver. cap. 7. quam N. Gell. atrogat Lambinus: praeterea eodem docentur l. vii. year. Palat. tert. Celberd. & Carthuf. in quibus, vel uxoris conditione, quam autem saepe litera ut geminarum perpetam; aut mutatio in u. qui nescit, in hisce r. s. h. l. q. ut rectissima in metatarum causa in adolecentibus rivalitas. testimonio sunt Comediarum in re adtem uxoris propositum verbum similit.

longius in amicitia profecti essent, tamen se pelabefactari, si in honoris contentione incidissent; **2** *etiam enim majorem esse nullam in amicitia, quam in plerisque peccata cupiditate in optimis quibusque honoris certamen, & gloria: ex quo inimicitias maximas sepe inter amicitiosimos existisse, magna enim discidia, & plerumque iusta nasci, cum aliquid ab amicis quod rectum non esset, postulat: ut aut libidinis ministri, aut adiutores essent ad injuriam, quod qui recusarent, quamvis honeste id facerent, ius tamen amicitia deserere arguerentur ab iis, quibus obsequi nollent: illos autem, qui quidvis ab amico auderent postulare, postulatione ipsa profiteri, omnia se amici causa esse facturos, eorumque querela inveterata non modo familiaritates extinguere solere, sed etiam odia gigni sempiterna. Hec ita multa, quasi fata, impendere amicitias, ut omnia subterfugere non modo sapientia, sed etiam felicitatis diceret sibi videri. Quamobrem id primum videamus si placet, *quatenus amor in amicitia progredi debeat* num si Coriolanus habuit amicos, ferre contra patriam arma illi cum Coriolano debuerit? num Viscellinum amici regnum appetentem, num Sp. Melium debuerunt iurare? Ti. quidem Gracchum remp. vexantem, a Qu. Tuberone, a qua libusque amicis derelictum videbamus. At C. Blossius, Cumanus, hospes familiaris vestre. Scavola, cum ad me qui aderan Lænarum & Rupilio consulibus in consilio, deprecatum venisset, hanc, ut sibi ignoscerem, causam offerebat, quod tanti Ti. Gracchum seisset, ut, quidquid ille vellet sibi faciendum putaret. Tum ego, *Etsi enim, si te in Capitolium facere ferre vellet? Numquam, inquit, voluisset id quidem. Sed, si voluisset? Paruisset.* Videtis, quam nefaria vox, & hercule ita fecit, vel plus etiam quam dixit, non enim paruit ille Ti. Gracchi temeritati, sed praefuit; nec se comitem illius furoris, sed ducem praebuit. Itaque hac amentia, quaestione nova perterritus, in Asiam profugit, ad hostes se consulit, poenas reip. gravis, iustasque persolvit. **N**UZZA **3** *est igitur excusatio peccati, si amica causa peccaveris nam, cum conciliatrix amicitia, virtutis opinio fuerit, difficile est amicitiam manere, si a virtute defeceris, Quod si rectum statuerimus, vel concedere amicis, quidquid velint, vel impetere ab iis quidquid velimus, & perfecta quidem sapientia sumus, si nihil habeat res vitii: sed loquimur de iis amicis, qui ante oculos sunt, quos videmus, aut de quibus memoria accepimus, aut quos novit vita communis. ex hoc numero nobis exempla sumenda sunt: & eorum quidem maximè, qui ad sapientiam proximè accedunt. **7** Videmus Papum Æmilium C. Lucino fa-**

millarem fuisse (sic a patribus accepimus) bis unà confules, & collegas in censura: **8** *et cum iis, & inter se conjunctissimos fuisse, M. Curium, & T. Coruncanium, memoriam proditum est igitur ne suspicari quidem possumus, quemquam horum ab amico quippiam contendisse, quod contra fidem, contra iusjurandum, contra remp. esset, nam hoc quidem in talibus viris quid ardet dicere? si contendisset, seio imperatorem non fuisse; cum illi sanctissimi viri fuerint: **9** *Quia autem nefas sit, tale aliquid & facere rogatum, & rogare. At verò Ti. Gracchum sequebantur C. Carbo, C. Cato, & minimus tum quidem C. C. frater nunc idem accerimus. Hec igitur lex in amicitia sancitur, ut neque rogemus restituis, nec faciamus rogati. **10** *Pris enim excusatio est, & minimè accipienda, cum in ceteris peccatis, tum si quis contra remp. se amici causa fecisse fateatur. Etenim eo loco, Fanni, & Scavola, locati sumus ut nos longè prospicere oporteat futuros casus reip. **11** *DE FLXIT enim iam aliquantulum de spatio, curriculumque consuetudo majorum, T. Gracchus regnum occupare conatus est, vel regnavit is quidem paucos menses. Num quid simile pop. R. audierat, aut viderat: Hunc etiam post mortem secuti amici, & propinqui, quid in P. Scipionem effecerint, sine lachrymis non queo dicere, nam Carbonem quoque modo potius, propter recentem poenam T. Gracchi, sustinimus. De C. Gracchi autem tribunatu, quid exspectem, non libet augurari, sepe deinde res: quæ proclivius ad perniciem, cum semel ceperit, labitur. Videtis in tabella jam ante quanta sit facta labe, primò Gabinia lege, biennio autem post, Cassia. **12** *VIDERE iam video 10 populum a senatu disjunctum, multitudinisque arbitrio res maximas agi, plures enim dissent, quemadmodum hac sunt, quam quemadmodum his resistant. Quorsum hæc? quia sine sceleris nemo quidquam tale conatur. Præcipiendum est igitur bonis, ut, si in ejusmodi amicitias ignari casu aliquo inciderint, ne existiment, ita se alligatos, ut ab amicis, **11** *in magnam aliquam rem peccantibus, non desistant: improbis autem poena statuenda est: nec vero minor iis, qui sequuntur alterum, quam iis, qui ipsi fuerint impietatis duces. Quis clarior in Græcia Themistocle? quis potentior? qui cum imperator bello Persico servitute Græciæ non liberasset, propterea invidiam in exilium missus esset, ingrata patriæ injuriam non tulit, quam ferre debuit: **12** *fecit idem quod 11. annis ante apud nos fecerat Coriolanus. **13** *ARS ADIUTOR contra patriam inventus est nemo, itaque mortem sibi uterque conscivit. Quæretis is improborum confessor, non modo excusatione amicitia tegenda non est, sed potius omni********

1. Querela inveterata, non modo familiaritate extingui. Non displicet Pal. sec. inveterata ut non modo sunt, etc.
 2. Odia gigni sempiterna. Sic Pall. sex. sic viginti aliquot Aldi Nepotus, sic edd. avorum, usque ad Camerarianam: que admisit præterea gigni maxima atque sempiterna. reperiturque quidem in aliquot mss. sed malè, meo quidem iudicio, quamvis neque displicerent Gulielmo.
 3. Amor in amicitia progredi. Pall. prim. sec. quint. amicitiam.
 4. Sed si voluisset? Paruisset. Inmissi interrogationem, ut priora sint. Ex. ultima Blossii, quemadmodum fuit in aliquot mss. Ald. Nepotis, & verosimile sit, ultro tale nihil extulisse, sed interrogatione coactum.
 5. Nec se comitem furoris illius. Non absurdè proferat Palat. sec. illius furoris.
 6. Perfida quidem sapientia sumus, si nihil habeat res vitii. Canterus lib. vii. Novar. lect. cap. 14. leg. r. valde probabiliter, si sumus nihil habeat. idque secuti sunt Suffridus ac Lambinus; ardebatque Gulielmo, sed contra omnes mss. tamen; quos propugnat Aldus Nepos.
 7. Videmus Papum Æmilium. Roger. us malebat istud Videmus; idque statim arripuit Lambinus; neque ab eo abhorrebat Gulielmus, quamvis concitaret omnes libris in quibus Videmus. requirit alterum bene ostendit Rogerius non uno Ciceronis loco.
 8. Tum et cum his. Sic omnes Gulielmi cod. neque diffinit ullus Palatinorum, prius impetisti, tum etiam cum his. quod eodem quidem fide. sed cur feramus aliquid auctoribus adai non suum?
 9. Et minimè ita quidem est, si alter quos idem accerimus. Vulgati prius,

minimè, ita accerimus his: Verùm Mauriciana isthæc lectio perspicue est vera, si quid iudicio, post eodem fatis a gratiam legem factasse C. Gracchum, Iocuples auctor Appianus lib. i. bell. civil. om: nec differtur Langius; quem tamen non iuvat, quod non perseveravit, hoc enim est car. Lælius cum dicit min. mom eorum qui Gracchum secuti sunt, hoc est, lenissimum, minimè vehementem: & potest ad iracundiam respexisse, verum illud magis probat, quod adiect, *nam idem accerimus*, Langii lectio erat, & *minimè ita quidem*; quam & ipse in duobus libris reperit: sed minus probat, ut historice veritate repugnantem, hæc Gulielmus; cujus voluntati hec obsecutus sum, retinendo illud *minimè*; cum aliqui in inter omnes criticos constaret, locum hunc minimè sapient. & in reliquis conveniret ei cum Pall. ceterorumque scriptis.
 10. Populum a senatu disjunctum. Sic nostri mss. express. ratque prius editio Victorii. Palatinus solum sec. habet *divisus*, vocem profectò minimè ineptam huc loco.
 11. In magnam aliquam rem peccantibus. Ita omnino legendum cum Victoriana ed., aut rem publicam peccantibus; quomodo est, in Palat. sec. ac quart. nam quatuor ceteri, in magnam aliquam rem publicam pecc. Vulgati adhuc amplius, in magna aliqua rem in rem publicam peccantibus.
 12. Fecit idem quod 11. annis ante apud nos fecerat Coriolanus. Verbum fecerat, videtur delendum; certe non est in Pal. sed nec idem comparet in Palat. text. poteratque etiam abesse. Infra quoque legitur in duobus S. Victorii mss. *facta, quæm qualis hodie sit*, non video cur id non rec. piamus.

omni supplicio vindicanda: ut ne quis sibi concessum putet i amicum, vel bellum patriæ inferentem, sequi. quod quidem ut res coepit ire, haud scio, an aliquando futurum sit. **M**AIUS autem non minori cura est, qualis res, post mortem meam futura sit, quam qualis hodie sit.

Hæc igitur prima lex amicitia sancitur, ut ab amicis honesta petamus, amicorum causa honesta faciamus: nec ex spectemus quidem, dum rogemur: studium temper adfit, cunctatio abfit: 3 consilium verò dære gaudeamus libere: plurimum in amicitia amicorum bene suadentium valeat auctoritas: eaq; & adhibeatur ad monendum non modò aperte, sed etiam acriter, si res postulat: & adhibere patereatur. Nam quibusdam, quos audio sapienter habitos in Græcia, placuisse opinor mirabilia quædam. sed nihil est, quod illi non persequantur suis argutis: partim fugiendas esse nimias amicitias, ne necesse sit unum sollicitum esse pro pluribus: latis, superque esse 4 sibi suarum cuique rerum: alienis nimis implicari molestem esse: commo- distimum esse, quàm laxissimas habere amicitias; quas vel adducas, cum velis, vel remittas, caput enim esse ad beatè vivendum, **S**ECURITATEM; qua frui non possit animus, si tamquam parturita unus pro pluribus. Alios autem dicere ajunt multo etiam inhumanius, (quem lo- cum breviter perstrinxi paulo ante) **P**RESIDIUM, adjuventique causa, non benivolentia, neq; caritatis, amicitias esse expectan- das. itaque ut quisque minimum firmitatis habeat, mini- mumq; virium, ita amicitias appetere maximè. ex eo fieri ut mulierculæ magis amicitiarum præsidia quærant, quam viri: & inopes, quam opulenti: & calamitosi, quàm ii, qui putentur beati. **O** præclaram sapientiam **S**OLÆM enim è mundo tollere videntur, qui amicitiam è vita tollunt: qua à diis immortalibus nihil melius habemus, nihil ju- vandius, quæ est enim ista securitas & specie quidem blan- da, sed reapse multis locis repudianda, **N**EQ; enim esse contentaneum, ullam honestam rem, actionemve, ne sollicitus sis, aut non suscipere, aut susceptam deponere, quod si curam fugimus, virtus fugienda est; quæ necesse est, cum aliqua cura res sibi contraria aspèrneret, atque odenit; ut bonitas malitiam, temperantia libidinem, igna- viam fortitudo. Itaque videas rebus iniustis justos maximè dolere, imbecillis fortis, flagitiosis modestos. Ergo hoc **P**ROPRIMUM est animi bene constituti, & laxati bonis rebus, & dolere contrariis. **Q**uamobrem si cadit in sapien- tiam; animi dolor (qui profecto cadit, nisi ex ejus animo ex- spiratum hominentem arbitremur) quæ causa est, cur ami- citiam funditus tollamus è vita, ne aliquas propter eam suscipiamus molestias? Quid enim interest, motu animi sublato, non dico inter hominem & pecudem: sed inter

hominem, & saxum, aut truncum, aut quidvis generis ejus- dem? neq; enim sunt isti audiendi, qui virtutem duram, & quasi & ferream esse volunt: quæ quidem est cum multis in rebus, tum in amicitia, tenera, atque tractabilis: ut & bo- nis amici 7 quasi diffundantur & incommodis contrahan- tur. **Q**uamobrem angor iste, qui pro amico sepe capiendus est, non tantum valet, ut tollat è vita amicitiam: non plus- quàm ut virtutes, quia nonnullas curas, & molestias effe- runt, repudientur. **C**um autem contrahat amicitiam (ut sa- pra dixi) si qua significatio virtutis eluceat, ad quam se si- millis animus applicet, & adjungat; id cum contingit, a- mor exoritur necesse est, quid enim tam absurdum, quàm delectari multis inanibus rebus, ut honore, ut gloria, ut ædificio, ut vestitu, cultuque corporis; animo autem vir- tute prædito, eo, qui vel amare, vel (ut ita dicam) red- amare possit, non admodum delectari? **N**IHIL est enim remuneratione benivolentia, nihil vicissitudine studiorum officiorumque jucundius. **Q**uod si etiam illud addimus, quod rectè addi potest, nihil esse, quod ad se rem ullam tam illicita, & tam attrahat, quam ad amicitiam **S**IMILIU- do: concedetur profecto verum esse, ut bonos boni diligant, adiscantque sibi quasi propinquitate conjunctos, atque natura. **N**IHIL est enim appetentius similitum sui, ni hil rapacius quàm natura. **Q**uamobrem hoc quidem, Fanni, & Scævola, constat, (ut opinor) bonis inser bonos quasi neces- sariam benivolentiam esse: qui est amicitia fons à natura con- stitutus, sed eadem bonitas etiam ad multitudinem perti- net, non est enim inhumana virtus, 9 neque immunis neque superba: quæ etiam populos universos tueri, eisque optimè consulere solet: quod non faceret profecto, si à caritate vulgi abhorreret. **A**tque etiam mihi quidem vi- dentur, qui **U**TILITATIS causa fingunt amicitias, amabi- lissimum nodum amicitia tollere. non enim tam utilitas parta per amicum, quàm amici amor ipse delectat; tumq; illud sit, quod ab amico est profectum, jucundum, 10 si cum studio est profectum: **T**ANTUMQUE abest, ut amicitia propter indigentiam colantur, ut ii, qui opibus, & co- piis, 11 maximeque virtute (in qua plurimum est præsidii) minimè alterius indigeant, liberalissimi sint, & benefe- centissimi. **A**tque haud scio, an ne opus sit quidem, ni- hil unquam omnino deesse amicis. **U**bi enim studia no- stra viguissent, 12 si nunquam consilio, numquam opera nostra nec domi, nec militiæ Scipio eguisset? non igitur utilitatem amicitia, sed utilitas amicitiam consecuta est, **N**on ergo erunt homines; 13 deliciis diffuentes audiendi, si quando de amicitia, quam nec usû, nec ratione habent cognitam, disputabunt. **N**A M quis est, pro deùm fidem, atque hominum, qui velit, ut neque diligat quemquam, nec

1. Amicum, vel bellum patriæ inferentem. Particula, vel è Celberdensi & Carthaginiensi adjecit Gulielmus, errore etiam in Pal. sec. heicque palce auger. ut de legibus: ista modo vel consularis imperabilis.
2. Hæc igitur prima lex amicitia sancitur. Cum in Pal. sec. non ha- beatur illud sententia, sed eius loco sit: suspicor utramque tollendam. poterit enim tale quid subaudiatur: utique eum supra initio capiculi xxi. exire: heicque ita li. quatuor tanquam lege ea rogata, imperatatur.
3. Consilium verò dære gaudeamus. Aum si verò, sua Palat. tercio ac quati. item Victorius libro uno, nam non video quomodo heic locum habere verum, quod passim vigatur.
4. Sibi suarum cuique rerum. Ed ti addecere, curam, sed sic nullus è lex Pall. unus tamen ejus loco habet studium, quo ipso argu. & alte- rum, tanquam suppositum.
5. Amici deler. Qui heic delent illud animi, repugnantibus libris partem ab animo valent. opponitur enim dolori corporis. Gulielm.
6. Interam esse quendam. à s. σιδηρῆς πια. à vulgaris recentiori- bus abest quædam, quod scripti omnes agnoscent; imò & parum ævo eui sedem erorum.
7. Præsidium, & consilium. Revocavi exoleram lectionem fectam pluribus mss. Rogerii, Aldi Nep. Gulielmi, Palatinis. Vid. eticque in veterant diffidant, & s. consilium.
8. Tam illicita, & tam attrahat. Sic scripti è Pal. sec. & tribus mss. Guli. vulgari officii, minus bene, ita propè Placatus Aulalaris, Dem

impulso suis: si me ad illum illexit. eeterum cum Palat. quintus non ha- beat illud tam illicita, & sere suspicor istud & tam attrahat, esse ab in- terprete. abesse uno libro suo indicat Aldus Nepos.
9. Neque immunis. Quidam immuni. Aldus verò pater utramque di- ctionem editione sua excolerat: sed existare prorem in omnibus membranis, prodidit Nepos ejus: neque aliter primus eui aut Palat. aut Guli. ut mirer pro altera lectione rare Lambinum ac Sufferidum, quid ea vox sibi velit; liquet ex Doufa nostro ad Planctum; mo è Tar- nebo lib. xiii. cap. 7.
10. Si cum studio est profectum. Victorius alique addunt se cum amore & studio, & s. sed sic ferè nulli mss. nulla editio antiquior.
11. Maximeque virtute. (in qua, & c.) Sic plerique mss. certe quindecim Aldi & Nep. Guli. omnes ac Pal. tres, utpendeant ab indigentia quod sequitur vulgari intersecerant, virtute præditi (in qua, & c.)
12. Si nunquam consilio. Recentius editi, si nunquam studio nunquam consilio, quod non reperitur in vetulè eui aut l.bris scriptis; & super- fluum est inest enim stud em in utroque eorum quæ ponit. quare in- duxi. Gulielm.
13. Deliciis diffuentes. Maurician delatant; ut & alior Aldi Ne- potis. neque eo dubito fuisse diffuentes, quod & Lambinus reperit: sic di- cit in suis; non affluentes. notat enim Epicuro. Gulielm. & vero sic quoque exhat in editione Petri Victorii, superiore ævo impetisi dno in affluentes.

va pecunia perspicuntur. quam sint leves, quidam, quos
 parva movere non potuit, cognoscuntur in magna. sin
 vero erunt aliqui reperti, qui pecuniam præferre amicitia,
 sordidum exitum ubi eos invenimus, qui hono-
 res, magnas imperia, potestates, opes amicitia non an-
 teponant? ut, cum ex altera parte proposita hæc sint, 1 ex
 altera jus amicitia, non multo illa maluit? **IMBECILLA**
 enim natura est ad contemnendam potentiam: quam et-
 iam si neglecta amicitia consecuti sunt, 2 obscuratum iri se
 arbitrantur, quia non sine magna causa sit neglecta ami-
 citia. itaque vera amicitia difficillimè reperitur in eis, qui in ho-
 noribus, reges publica versantur. 3 Ubi enim istum inve-
 nias, qui honorem amici anteponat suo? Quid hæc ut
 omittam, quam graves, quam difficiles plerique videntur
 calamitatum societates? quas non est facile inventu,
 qui descendat. Quamquam Ennius rectè:

Amicus certus in re incerta cernitur:

tamen hæc duo levitatis, & infirmitatis plerosque convin-
 cunt, aut si in bonis rebus contemnunt, aut in malis defe-
 runt. Qui igitur utraque in re gravem, constantem, sta-
 bilem se in amicitia præstiterit, hunc ex maximè raro ho-
 minum genere judicare debemus, & pæne divino. Firma-
 mentum autem stabilitatis, constantiaque ejus, quam
 in amicitia quarimus, fides est. **NIMIS** enim stabile est,
 quod infidum est. Simplicem præterea, & communem,
 & contententem, qui rebus istis moveatur, eligi par est:
 quæ omnia pertinent ad fidelitatem. **NEQUE** enim fidum
 potest esse multiplex ingenium, & tortuosum, neque ve-
 ro, qui non istis rebus moveatur, & natura consentit, aut
 fidus, aut stabilis potest esse. Addendum eodem est, ut
 ne criminibus, aut inferendis delectetur, aut credat oblati:
 quæ omnia pertinent ad eam, quam jam dudum tracto,
 constantem: Ita fit verum illud quod initio dixi, *Ami-
 citiam, nisi inter bonos esse non posse.* est enim boni viri
 (quem eundem sapientem licet dicere) hæc duo tenere in
 amicitia: primum, ne quid fictum sit, neve simulatum:
 aperi enim vel odisse, magis ingenui est, quam fronte
 occultare sententiam. deinde, non solum ab aliquo allatas
 criminationes repellere, sed ne ipsum quidem esse suspi-
 ciosum, semper aliquid existimantem ab amico esse viola-
 tum. Accedat huc *suavitas* quædam oportet *sermonum*, at
 que *marium*, haudquaquam mediocre condimentum amicitia.
 Titilitia autem, & in omni re 4 severitas, habet illa qui-
 dem gravitatem: sed amicitia remissior esse debet, & libe-
 rior, & dulcior: & 5 ad omnem comitatem, facilitatem.

que proclivior. Existit autem hoc loco quædam quæstio
 subdificilis: nunquando amici novi, digni amicitia, veteri-
 bus sint anteponendi, ut equis vetulis teneros anteponere
 soleamus. Indigna homine dabitatio, non enim amicitia-
 rum esse debent, sicut aliarum rerum, satietates. V. terrima
 quæque (ut ea vina, quæ vetustatem ferunt) esse debent
 suavissima: verumque illud est, quod dicitur, multos *no-
 vos salis, simul edendos esse*, ut amicitia munus expletum sit.
 novitates autem, si spem afferunt, ut, tamquam in herbis
 non fallacibus, fructus appareat, non sunt illæ quidem
 repudiandæ: *vetustas tamen suo loco conservanda est.* maxi-
 ma est enim vis vetustatis, & consuetudinis; & atqui in ipso
 equo, cujus modo mentionem feci, si nulla res impediatur,
 quàm intractato, & novo: nec modò in hoc, quod est
 animal, sed in iis etiam, quæ sunt inanimata, consuetudo
 valet: cum locis etiam ipsis montuosos delectemur & sil-
 vestribus, in quibus diutius commorati sumus. Sed ma-
 ximum est in amicitia, *superiorem* parem esse inferiori. sæ-
 pe enim excellentia quædam sunt, qualis erat Scipionis in
 nostro, ut ita dicam grege. Numquam se ille Philo, num-
 quem Rupillo, numquam Mummius anteposuit, numquam
 inferioris ordinis amicus. Q. verò Maximum fratrem, egre-
 gium virum, omnino sibi nequaquam parem, quod is
 antebatitate, tamquam superiorem colebat, suosque om-
 neis, 7 per se posse esse ampliores volebat. Quod facien-
 dum, imitandumque est omnibus: ut, si quam præstan-
 tiam virtutis, ingenii, fortunæ consecuti sunt, & impertiant
 ea suis, communicentque proximis; ut, si parentibus natū
 sint humilibus, si propinquos habeant imbecilliores vel
 animo, vel fortuna, eorum augeant opes, eisque honori
 sint, & dignitati: ut in fabulis, qui aliquandiu propter ig-
 norationem stirpis, & generis in famulatu fuerint, 9 cum
 cogniti sunt, & aut deorum, aut regum filii inventi,
 retinent tamen caritatem in pastores, 10 quos patres mul-
 tos annos esse duxerunt. Quod quidem est multo profectò
 magis in veris patribus, certisque faciendum. **FRUCTUS**
 enim ingenii, & virtutis, omnisque præstantia, tum
 maximè capitur, cum in proximum quemque confertur.
 Ut igitur ii, qui sunt in amicitia, conjunctionisque ne-
 cessitudine superiores, exquare se cum inferioribus de-
 bent: sic inferiores non dolere, se à suis aut ingenio, aut
 fortuna, aut dignitate superari. quorum plerique aut que-
 rantur semper aliquid, aut etiam exprobrant: eoque ma-
 gis, 11 si habere se putant, quod officiosè, & amicè, &

Q 999 cum

impugnè. Explicat hanc suam lectionem idem Victorius lib. XXIV.
 Var. Lect. cap. 20. At Fr. Hieronimo libri V. observat. cap. 24. emen-
 dandum videtur: *ne eum equi qui utatur, equi veniat: sic in ipso
 delectatur in amicitia, periclitatur, &c.* vultque similitudinem sum-
 ptam ab agitatoribus, qui ut aliquoties videt, in extremo curricula,
 ubi equos ad cursum incitant, defossum habent lacum; ut si freno
 sustinere currentis equi impetum non possint; tamen equus se sua
 fronte tentans in eo lacu aquis, & eorum altitudinem formidans, si-
 stat. Gullelmus ad hunc locum ita annotat: legendum omnino,
 quæ ipsa temperatus volentibus libris; ut & paulò ante cursum ut au-
 riga inquit, tempè vel equis temperas, ne ferantur effusi; ita & nos
 ad hunc primo in amicitia temperamus, donec periclitati simus amici
 mores, non improbo.

1. *Ex altera parte amicitia.* Quidam scripti editione vetus, vix, quod
 probare videtur id quod paulo post sequitur: Nam cum amicitia vix sit
 in eis, ut unus quæ animus fiat & pluribus. Gullelm.

2. *Observatum in se arbitrantur.* Est à libr. s. Gullelmii, neque aliter
 publicatæ Laugus primus edidit, excusatum in arb. Victorius excusa-
 tum in se arbit. Palatinus pr. & cert. tantum habet, excusari arbit.
 quatuor accedunt avorum ævo vulgatis. habet verò sec. obscurari arbit.
 trantur, in eoque præterea, Imbecilla est enim hominum natura, quinquas
 exbet obscurari arb. sex. obscuratum in arbitrantur aliquid quid latet ab-
 strusioris vocis, nam non fuit & obscurandi a. bis arantur, quod variebat
 mihi lob acumen styl.

3. *Ubi enim istum invenias?* Pal. sec. non habet istum, neque eo opus.

4. *Serivias habet.* Vulgari amplius, severitas abis. habet. sed ita
 pauci nisi abjecta e Victorius.

5. *Ad omnem comitatem.* Pal. tres communitatem, quint. præterea le-

git, liberaliter & dulciter ad omnem commoditatem facilitatemque, sine voce
 proclivior, quæ tamen existit in sexto, præter ceteras voces.

6. *Atqui in ipso equo.* Ita solum duo è sex Palat. ceteri; ut in ipso
 equo, quod malim, reperitur in sex. miss. suis Aldus Nepos.

7. *Per se posse esse ampliores voluit.* Sicuti nostri, nam antiquitus
 impressi, esse posse Victor. omisit illud posse. Camerarii editio sex istas
 voces omisit. Gullelmus annotat, in Mauric. legi, *per se, forte bene,*
 ut dicat Scipionem voluisse suos vel ampliores se esse. ita alibi *per se
 non beatius.* idem alibi adscriptis orz, legere se è vestigiis librorum, *per se
 se posse, esseque ampliores.*

8. *Imperantia se sua.* Vulgo *eam*, contra omnes libros, inquit Gullel-
 mius. & verò id item extat in duobus Palat. sed idem præterea scri-
 ptum habent, *imperantur.*

9. *Cum cogniti sunt.* Pal. quatuor, *sunt.* itaque cum Victorino codi-
 ci abisti, cum; sicut caris quis possit, solum *igniti*, auctoritate esse legitimi-
 mum.

10. *Quæ patris multos annos esse duxerunt.* Duo libri dixerunt, quod
 verius est, si omittas *illud esse*, recenti manu adjectum Carthufiano.
 Ita loquuntur, cum contra atque est, tem arbitrantur. Terentius He-
 auton: *Si nullum unquam tempus fui mater, cum ego voluptati tibi fuerim
 dicitur filii tuus, &c.* Apud eundem Th. s. *Primum quod servat est dicitur
 Livius lib. III. ut si filii pater dicitur sum, equivoce anima hinc dixeram.* ita
 Gullelmus; acutus forte quàm verius, quamvis & electo o in uno
 Palat. nam & alii duo differunt, *sex usque verò, esse dixerunt.*

11. *Si habere se putant, quod officiosè & amicè, &c.* S. Palatini ferè,
 nisi quod sec. *officiosè amice*, quatuor, *officiosè in amice, &c.* ut sicut cer illud
 & amicè promanasse à glossa. veruè publicat, si aliquid habere se pu-
 tant, quod officiosè aut amicitia, &c.

eam labore atque suo factum queant dicere. Odiosam sane genus hominum, officia exprobrantium: *quia meminisse debet in in quem collata sunt, non commemorare, qui consulti.* Quamobrem ut si superiores sunt summittere se debent in amicitia: sic quodam modo inferiores extollere. 1. sunt enim quidam, qui molestas amicitias faciunt, cum ipsi se contemni putant: quod non ferè contingit, nisi iis qui etiam contemnendos se arbitrantur: qui hac opinione non modo verbis, sed etiam opere levandi sunt. Tantum autem cuique tribuendum, primum, quantum ipse efficere possit: deinde etiam, quantum illi, quem diligas, 2. atque adjuves, sustinere. 3. non enim tu possis, quantumvis licet excellas, omnes tuos ad honores amplissimos producere, ut Scipio P. Rutilium potuit consulem efficere, fratrem ejus Lucium non potuit. quod si etiam possis, quidvis deserte ad alterum, *videndum est tamen, quid ille possit sustinere.* Omnino amicitia, corroborata jam, confirmatque & ingentis, & atatibus, iudicandz sunt: nec, si qui in eunte xate venandi, aut pila studiosi fuerint, 4. eos habere necessarios oportet, quos tum eodem studio præditos dilexerunt, isto enim modo nutrices, & prædagogi jure veritatis plurimum benevolentia potulabunt: qui negligendi quidam non sunt, 5. sed alio quodam modo cotendi, aliter amicitia stabiles permanent non possunt. **DE PAR** 6. enim mores, disparia studia sequuntur, quorum dissimilitudo dissociat amicitias: nec ob aliam causam ullam boni, improbi, improbi, bonis amici esse non possunt, nisi quod tanta est inter eos, quanta maxima potest esse, morum constantia est inter eos. Recte etiam præcipi potest in amicitia, *ne intemperata quadam benevolentia (quod per se fit) impediatur magnas utilitates amicorum, nec enim (ut ad fabulas redeam) Trojam Neoptolemus capere potuisset, si Lycomedem, a pud quem erat educatus, multis cum lacrymis iter suum impediendum, audire voluisset.* & sepe incidunt magnæ res, ut descendendum sit ab amicis: quas qui impedire vult, quod desiderium non facile ferat, is & infirmus est, mollisque natura, & ob eam ipsam causam in amicitia parum iustus. Atque **IN OMNIBUS** considerandum est, & quid postules ab amico, & quid pati a te impetrari. Est etiam quasi quadam calamitas in amicitia dimittenda nonnumquam necessaria: jam enim à sapientium familiaritatibus ad vulgares amicitias oratio nostra delabitur: **ERUNT** sepe vitia amicorum cum in ipsos amicos, tum in alienos: quorum tamen ad amicos redunt in famia, tales igitur amicitia sunt & remissione usus eluenda, & (ut Catonem dicere auctori) *7. dissuadenda magis, quam defendenda, nisi quædam admodum intolerabilis injuria exarserit, ut neque rectam, neque honestam sit, neque fieri possit, ut non statim alienatio, disjunctioque facienda sit, sin autem morum, aut studiorum consuetio*

quædam (ut fieri solet) facta erit, aut in reip. partibus dissensio intercesserit (loquor enim jam, ut paulo antè dixi, non de sapientium, sed de communibus amicitia) cavendam erit, ne non solum amicitia depolita, sed inimicitia etiam suscepta videantur. **MAX** enim est turpis, quam cum eo bellum gerere, qui cum familiariter vixeris, Ab amicitia Q. Pompei meo nomine se removerat (ut scitis) Scipio: propter dissensionem autem, quæ erat in repub. alienatus est à collega nostro Metello. utrumque egit graviter, auctoritate & offensione animi non acerba. Quamobrem primum danda opera est, nequa amicorum discordia fiant: sine tale aliquid evenerit, ut existimata potius amicitia, quam oppressa esse videntur. 8. Cavendum verò est, ne etiam in graves inimicitias converterit se amicitia: è quibus jurgia, maledicta, contumeliaz gignuntur, quæ tamen si tolerabiles erunt, terenda sunt: *9. hic hinc veteri amicitia tribuendum est, ut in culpa sit, qui faciat, non qui patitur injuriam.* Omnino omnium horum vitiorum, atque incommodorum una cautio est, atque una provisio, ut ne nimis citò deligere incipiamus neve indignos. 9. Digni autem sunt amicitia, quibus in ipsis inest causa, cum diligantur. **RARI** genus (& quidem **OMNIA PRÆGLARARA**) nec quidquam difficilius, quam reperire quod sit omni ex parte in suo genere perfectum: sed plerique neque in rebus humanis quidquam bonum norunt, nisi quod fructuosum sit: & amicos, tamquam pecudes, eos potissimum diligunt, ex quibus sperant se maximum fructum esse capturos, ita pulcherrima illa, & maxime naturali carent amicitia, per se, & propter se expectanda: nec ipsi sibi exemplo sunt, hæc vis amicitia, qualis, & quanta sit. **IPS** enim se quisque diligit, non ut aliqum à se ipse mercedem exigat caritatis suæ, sed quod per se sibi quisque carus est, quod nisi idem in amicitia transferatur, verus amicus nunquam reperietur. **IO** **EST ENIM IS QUIDEM TAM QUAM ALTER IDEM.** Quod si hoc apparet in bellis, volucibus, nantibus, agrestibus, cicuribus, fetis, primum ut se ipsi diligant: (id enim patitur cum omni animante nascitur) deinde, ut ut requirant, atque appetant, ad quas se applicant, ejusdem generis animantibus: idque faciunt cum desiderio, & cum quadam similitudine amoris humani: quanto id magis in hominibus sit natura, qui & se ipse diligit, & alterum acquirit, cujus animum ita cum suo commisceat, ut efficiat panem unum ex duobus? Sed plerique perverse, ne dicam in pudenter, amicum habere talem volunt, *quales ipsi esse non possunt:* quæque ipsi non tribuunt amicis, hæc ab iis desiderant. **PAR** est autem, primum ipsum esse virum bonum, tum alterum similem sui querere. in talibus ea quam jam dudum tractamus, stabilitas amicitia, confirmari potest: cum homines benevolentia conjuncti, primum cupiditati-

1. Sicut enim quidam qui molestus. Respexit nisi fallor, ad locum Terentii Adolphi Scena: Reg in hac re.
 2. Alique adjuves sustinere. S e Pal. duo s sic omnes quibus usus est Gulielm. vulgari, atque adjuves possit sustinere. ex super suo.
 3. Non enim tu possis, quantumvis licet excellas. Vox fieri non est illo Gulielmianorum, segebatque idem cum Langianis, excellas, & verò recepta lectio in solo est Palat. tertio. ceteri etiam illud licet excludunt, sed mirè variant nam pr. non enim neque tu possis, quantumvis excellas. sec. non enim neque in quantumvis possis vel quantumvis excellas, quinc. non enim tu neque possis quantumvis excellas, sext. non enim in possis quantumvis excellas, etc.
 4. Res habere necessarios oportet. Vox oportet non videtur in tribus Pal. duoque eam habent non isto loco sed supra: Nec oportet si qui. Gulielmus annotavit, varie locum ser, bi, ac restare in Carthusiano, etc habere, non male.
 5. Sit alio quodam modo cotendi. Sic duo Pal. alter amandi. alius d ligendi. que diveritas familiaritatem scripturæ prodit. & verò in Palat tertio, ex sexto rector, modo est, quod & in duobus suis invenit Gulielmus, sicutque in Lang anis. inquit omnibus: cum putat ut illud Terentii: Aliter est Aldus diceret de tur, novem suorum habere tantum, sed alio quodam modo. hocce probat.
 6. Rem sive usus eluenda. Haud aliter libri Gulielmi, item unus Palatinorum, ceteri enim sicut vulgatis, habentque eluenda, so-

lum sextus, excellas, Gifanio placebat deluenda. mihi non displiceret eluenda. nec abhorrerem ab illo remissiore usu, si reperiretur in miss. ut innotuit videtur Lambinus.
 7. Dissuadenda magis quam defendenda. Ita laudat hunc locum D Hieronymus Epistola ad Nicæam. respicitque ad istud Catonis Tullius libro 1. de Offic. cap 33.
 8. Cavendum verò est, ut etiam. Tantam invenio varietatem in miss. ut putem scripsisse solummodo auctorem, Cavendum etiam ut; aliis rector s. paullo et am post, Palat. sec. pro quantumvis retinet, generatur, quod probat.
 9. Digni autem sunt amicitia. Poterant tolli suis, item amicitia, sententia salva.
 10. Est enim se quidem etiam. Ita e Metelli libro Gulielmius, firmantque Pal. fere omnes vulgati; Est enim se amicitia quidem, qui est tamquam alter idem, sed nostræ lectioni accedunt membranæ tredecim quos excusit Aldus Nepos.
 11. Ut requirant atque appetant. Gulielmius, quod reperisse in Metelli libro acquirit, sed enim cum eadem formâ mod sequatur, retinuerim vulgatum, nullo meor. discrepante.
 12. In homine sit natura. Peripicra scriptura libri Mauriciani. Vulgò in homine sit natura.

busis, quibus ceteri seruiunt, imperabunt: deinde a qui-
tate, iustitiam gaudebunt, omnisque alter pro altero sus-
cipiet: neque quidquam umquam nisi honestum, &
rectum alter ab altero postulat: neque solum colent in-
ter se, ac diligunt, sed etiam verebuntur. nam maximum
ornamentum amicitiae tollit, qui ex ea tollit verocunditatem.
Inaque in his perniciosus est error, qui existimant, libidi-
nam, peccatorumque omnium patere in amicitia licen-
tiam. VIRTUTUM amicitia adiutrix à natura data est.
non virtutum comes: ut, quoniam solitaria non possit vir-
tos ad ea, quae summa sunt, pervenire, conjuncta, & con-
sociata cum altera perveniret: quae si quos inter societas
aut est, aut fuit, aut futura est, eorum est habendus ad sum-
mum virtutis bonum optimus, beatissimusque comitatus.
Hanc est, inquam, societas, in qua omnia insunt, quae pu-
tant homines expetenda, honestas, gloria, tranquillitas
animi, atque jucunditas: ut, cum haec ad sint, beata vita sit,
& sine his esse non possit. Quod cum optimum, maxi-
mumque sit, si id volumus adipisci, virtuti opera danda est:
sive qua neque amicitiam, neque ullam rem expetendam
consequi possumus. ea vero neglecta, qui se amicos ha-
bere arbitrantur, tum se denique etrafse sentiunt, cum eos
gravis aliquis casus experiri cogit. Quocirca (dicendum est
etiam saepius) CUM IUDICAVERIS, DILIGERE OPO-
RET: NON CUM DILEXERIS, IUDICARE. sed cum mul-
tis in rebus negligentia peccatur: tum maxime in amicis
& diligendis, & colendis. praeposteris enim utimur con-
siliis, & acta agimus, quod vetatur veteri proverbio.
Nam implicari ultro, & citro vel usque diuturno, vel etiam
officiis, repente in medio cursu amicitias, exorta aliqua
offensione, & rumpimus. Quo etiam magis vituperanda
est rei maxime necessitatis tanta incuria. UNA est enim
amicitia in rebus humanis, de cuius utilitate omnes uno
ore consentiunt. quamquam à multis ipsa virtus contem-
nitur, & venditatio quaedam, àque offentatio esse dicitur.
multi divitias despiciunt, quos parvo contentos tenuis vi-
ctus, cultusque delectat: honores vero, quorum cupiditate
quidam inflammantur, quam multi ita contemnunt, ut
nihil inanius, nihil levius esse existimant. itemque cetera,
quae quibusdam admirabilia videntur, permulti sunt, qui
pro nihilo putent. de amicitia omnes ad unum idem sentiunt,
& si, qui ad rem pub. se contulerunt, & si, qui rerum cog-
nitione, doctrinaque delectantur: & si, qui suum nego-
tium gerunt otiosi: postremo ii, qui se totos tradiderunt
vulgariis, & sine amicitia vitam esse nullam sentiunt,
si modo velint aliqua ex parte liberaliter vivere. SERRI
enim nescio quomodo per omnium vitas amicitia: nec
ullam aetatis dependere rationem pariter esse expertum sui.
Quinetiam si quis ea asperitate est, & immanitate naturae,
congressus ut hominum fugiat atque oderit, qualem fuisse
Athenis Timoneum nescio quem accepimus: tamen is pati
non possit, ut non acquirat aliquem, apud quem evomat

virus acerbitatis suae. Atque hoc maxime iudicatur, si
quid tale posset contingere, ut aliquis nos deus ex hac ho-
minum frequentia tolleretur, & in solitudine usquam collo-
catur, atque ibi suppeditans omnium rerum, quas natura
desiderat, abundantiam, & copiam, hominis omnino ad-
piscendi potestatem eriperet. Quis tam esset ferreus, qui
eam vitam ferre posset, cuique non auferret fructum vo-
luptatum omnium solitudo? Verum ergo illud est, quod
à Tarentino Archyta, ut opinor, dici solitum, nostris se-
nes commemorare audivi, ab aliis senibus auditum: Si
quis in caelum ascendisset, naturamque mundi & pulchritudi-
nem siderum perspexisset, insuam illam admirationem ei fore,
qua jucundissima fuisset, & si aliquem cui narrare habuisset.
Sic natura solitorem nihil amat, semperque ad aliquod
tamquam ad miniculum annititur: quod in amicissimo
quoque dulcissimum est. Sed cum tot signis eadem natura
declaret, quid velit, anquirat, ac desideret: obstruimus
tamen nescio quomodo; nec ea, quae ab ea monemur, au-
dimus. est enim varius & multiplex usus amicitiae, multa-
que causa suspicionum, offensionumque dantur: quas tum
evitare, 7 tam elevare, tum ferre, sapientis est. una illa sub-
levanda offensio est, & ut & utilitas in amicitia, & fides retineat-
ur. nam & monendi amici saepe sunt, & objurgandi, & haec
accipienda amice, cum benivolentia sunt. Sed nescio quomodo
verum est, 9 quod in Andria familiaris meus dicit:

Obsequium amicos, veritas odium parit.

Molestia veritas, si quidem ex ea nascitur odium; (quod est
venenum amicitiae) sed obsequium multo molestius, quod
peccatis indulgens, praecipitem amicum ferti sinit. maxi-
ma autem culpa in eo est, qui & veritatem aspernatur, &
in fraudem obsequio impellit. 10 Omni igitur hac in re
habenda ratio, & diligentia est: primum, ut monitio acer-
bitate, deinde objurgatio contumelia careat: in obsequio
autem (quoniam Terentiano verbo lobenter utimur) co-
mitas addit: assentatio, virtutum adiutrix, procul amoveatur;
quae non modo amico, sed ne libero quidem digna est, ali-
ter enim cum tyranno, aliter cum amico vivitur: Civis
autem aures veritati clausae sunt, ut ab amico verum audire
nequeat, hujus salus desperanda est. scitum est enim illud
Catonis, ut multa; Melius de quibusdam acerbos inimicos
morari, quam eos amicos, qui dulces videantur; illos verum
sapere dicere, hos nunquam. Atque illud absurdum est, quod
ii, qui monentur, eam molestiam, quam debent capere,
non capiunt: eam capiunt, qua debent vacare. peccasse
enim se non anguntur, objurgari molestè ferunt: quod
contra oportebat, delicta dolere, & correctione gaudere. Ut igitur
& monere, & moneri, proprium est verè amicitiae: &
alterum liberè facere, non asperè: alterum patienter ac-
cipere, non repugnanter: sic habendum est, nullam in ami-
citiis pestem esse majorem, quam adulationem, blanditiam.

Q 999 2

affinita

1. Neque ullam rem expetendam consequi possumus. Mauricianus ensequi, antiqua & venusta formula, inquit Gulielmus.

2. Et venditatio quaedam neque offentatio esse dicitur. Gulielmus reposi-
tum cogitabat Langianum recedente contra miss. posthos & suos. ma-
lum ego: ut subjecti vocibus ultimis, ut venditatio quaedam atque of-
fentatio: est tamen omnino non excluderim omnium membranarum
scripturas venditatio.

3. Serrum negotium peritum asperit. Ita omnes libri scripserunt. rectè, ut si La-
tine qui repobl. ea se removerunt exempla in promptu sunt. Gu-
lielmus. Neque antea Victorii ac Manutii Nepot. s. editio. antiquo-
res dicit.

4. Sine amicitia vitam esse nullam sentimus. Gulielmus sequi volebat
est qui tollunt vocem sentimus, quae tamen erat in miss. ejus; habent
eae Pal. quippe nam annos eorum dicitur. & rectè odiosè admodum
sine verbo claudatur ea peritudo.

5. Ut quid tale posset contingere, ut aliquis nos deus. Vox mihi eripi po-
tuit non legendum; si aliquis nos deus, relictis intermediis.

6. Si aliquem cui narrare habuisset. Peripetia sententia; quam ta-
men deformabit negatio; quam in uno loco invenit Julius Veronius,
etiamque in nonnullis aliorum. Gulielma.

7. Tam elevare. Gulielmus substituerat ex Mauriciano, elevare, sic
supra inquit; amicitia sunt recipiunt usque elevanda.

8. Ut & utilitas in amicitia. Haec secus editiones omnes ante Lam-
binum, qui in vitis libris substituerat veritas, non rectè. ceperunt, of-
fensiones vitandae; una recedenda quae ex mentionibus solp. citenda
erit, ne fides & utilitas, quae maxime hac in re consistunt, ab amicitia
exsulent: ea tamen sublevanda est, hoc est 3. mit. gaudia, & quod po-
test lenienda comitate quaedam. haec hujus loci sententia. Gul.

9. Quod in Andria familiaris meus dicit. Ita enim se Pal. aliorum-
que miss. vulgati; mens Terentius dicit. mihi adhuc aliena haec videtur
vocela dicit. cumque offenderim in Palat. sec. usum se dicit, videat
prius fuisse, se dicit, hoc est, scilicet dicit; glossatoris n. mirum adno-
tamentum.

10. Omni igitur hac in re. Est à libris; neque aliter Victoriana edi-
tio. aliter: Omnia igitur.

11. Correctione gaudere. Omnes libri, etiam veruslibus editio si quod
ii correctione. recedentes objurgatione non rectè, objurgari se nam
gaudere, si nihil aliud inquit; at hoc modo corrigi, & errantem quae in
semitam reduci, gaudere debet.

I. Quam

assentationem. 1 quamvis enim multis nominibus est hoc vitium notandum, levium hominum atque fallacium, ad voluptatem loquentium omnia, nihil ad veritatem. Cum autem omnium rerum simulatio est vitiosa (tolle animi iudicium veri, idque adulterat) tunc amicitia repugnat maxime. delet enim veritatem, sine qua nomen amicitiae valere non potest. nam cum amicitia vis sit in eo, ut unus quasi animus fiat ex pluribus: qui id fieri poterit, si ne in uno quidem quoque unus animus erit, idemque semper, sed varius, commutabilis, multiplex? Quid enim poterit esse tam flexibile, tam devium, quam animus ejus, qui ad alterius non modo sensum, ac voluntatem, sed etiam vultum, atque nutum convertitur?

Negat quis? nego aut? ajo postremo imperat? egomet mihi,

Omnia assentari,

ut ait idem Terentius: sed ille sub Gnathonis persona: quod amici genus adhibere, omnino levissimum est. Multi autem Gnathonum similes cum sint, loco, fortuna, familia superstitiosus: horum est assentatio molesta, cum ad vanitatem accedat auctoritas. SACERNT autem blandus amicus a vero, & inter nosci, tam potest, adhibita diligentia, quam omnia fugata, & simulata à sinceris, atque veris. Concio, quae ex impatiabilibus constat, tamen iudicare solet. quid inter sit inter popularem, id est, assentatorem, & levem civem & inter constantem, severum, & gravem. Quibus blanditus C. Papirius nuper infuebat in aureis concionis, cum ferret legem de tribus pleb. rescindenda? Dissuasimus nos. Sed nihil de me, de deceptione dicam libertatis. Quanta illa, dii immortales! sic gravitas, quanta in oratione maiestas! ut facile ducem pop. Rom. non comitem diceret. sed affinis: & est in manibus oratio. itaque lex popularis, suffragis populi repudata est. Arque, ut ad me redeam; meministi, Q. Maximo, fratre Scipionis, & L. Mancino consulis, quam popularis lex de sacerdotiis C. Licinii & Crassi videbatur? cooptatio enim collegiorum ad populi beneficium transferrebat. Arque is primum instituit in forum versus, agere cum populo. tamen illius vendibilem orationem religio deorum immortalium, 3 nobis defendentibus, facile vincebat, atque id a clum est praetore me, quinque annis ante, quam consul sum factus. itaque re magis, 4 quam auctoritate causa illa defensa est. Quod 5 si in scena, id est, in concione, in qua rebus fictis, & adumbratis loci plurimum est, tamen verum valet. (si

modo id patefactum, & illustratum est) quid in amicitia fieri oportet, quae tota veritate perpenditur in qua nisi (ut dicitur) APERTUM PECTUS VIDETUR, TU QUAE OSTENDAS, nihil fidem, nihil exploratum habes: 7 ne amare quidem, aut amari; cum id, quam verè fiat, ignoscis. 8 Quamquam ista assentatio, quamvis perniciofa sit, nocere tamen nemini potest, nisi ei, qui eam recepit, atque ea delectatur, ita fit, ut is assentatoribus patefaciat aures suas maxime, qui ipse sibi assentetur, & sic maxime ipse delectet. Omnino est amans sui virtus. optime enim se ipsa novit, quamque amabilis sit, intelligit. ego autem non de virtute nunc loquor, sed de virtutis opinione. VIRTUS enim ipsa non tam multi praedit esse, quam videri volunt. Hos delectat assentatio: his fictus ad ipsorum voluptatem sermo cum adhibetur; orationem illam vanam, testimonium esse laudum suarum putant. nulla est igitur haec amicitia, cum alter verum audire non vult, alter ad mentiendum paratus est. Nec paratiorum in comediis assentatio nobis faceta videtur, nisi essent milites gloriosi.

Magnas vero agere quantas tibi mihi?

Satis erat respondere, *Magnas ingentes,* inquit, SEMPER adget assentator id, quod is, cupis ad voluntatem dicitur, vult esse magnam. Quam obrem, quamvis blanda ista vanitas apud eos valeat, qui ipsi illam allecant, & invitantes tamen etiam magis constantioresque admonendi sunt, 9 et animadvertant, ne callida assentatione capiuntur. APERTUM enim adulantem nemo non videt, nisi qui admodum esse excors, callidus ille, & occultus ne se insinuet, studiosè cavendum est. nec enim facillimè agnoscitur, quippe, qui etiam adversando saepe assentetur: & ligare se simulans, blandiatur, atque ad extremum de manus, vincique se patiar: ut is, qui illusus sit, 10 plus vidisse videatur. quid autem turpius quam illud? Quod ne accidat, magis cavendum est, ut in Epiclero:

Hodie me ante omnes: 11 comicos stultos senes

Versaris, atque iuferis lausissent,

Haec enim etiam in fabulis stultissima persona est improvidorum, & credulorum senum. Sed nescio quo pacto ab amicitia perfectorum hominum, id est, sapientium (de haec dico sapientia, quae videtur in hominem cadere posse) ad levis amicitias deflexit oratio. Quam obrem ad illa prima redeamus, eaque ipsa conclusio aliquando, 12 VIRTUS, virtus inquam, C. Fanni, & tu, Q. Muci, & conciliat amicitias, & conservat. in ea est enim convenientia rerum

1. Quamvis enim multis nominibus. Gulielmus ex Mauriciano suo, item Vissiano, emenda verat, quam enim multis, addiderat tamen videndum ante alterum eleganter: pone. etur pro admodum multis & verò illud quod exstat in aliquot libris Aldi nepotis, sed non est, cor ideo ei cedat quamvis, quod in totidem quoque invenit in ms. idem Manatius.

2. Crassi iuberetur. P. ghias praeferebat, videbatur: promulgata enim lex, non perlati.

3. Nihil defendentibus. Sic mss. Pal. omnes, & viginti aliquot Aldi Nep. probaveratque aliquando etiam ipse Gulielmus rati notatione: Dissuasit Lelius, & morem maiorum in sacerdotibus creandis defendit. Langius ex duobus libris mss. defendentibus, quod minus probo, hoc quidem loco. ita ille noster. sed postea eadem omnia cancellavit. nobis non datum fuit Videre Langiana, rationesque ejus examinare. vulgata tamen nihil videtur habere cor repudietur. addeantur interim amic. nostri P. ghii Falla:um libri ad annum Vrb. s. p. c. xiii.

4. Quam summa auctoritate. Gulielmus adiecit vocem summa, & mss. ejus, quibus accedunt Pal. omnes, & plerique Aldi auctoritate defendebatur causa, pictoria scilicet: summa non defendebatur, quae erat Consulatus.

5. In scena, id est, in concione. Probandet Turnebus in scripturam quam nonnulli prod. derant sine ulla varietate legi in obsoletis libris. v. sitaque in Pal. sexto, in scenam, eum vide lib. xiii. cap. 7. Gulielmus tunc vulgatum, adducto Ciceronis loco ad Brutum Epist. g. circa med. idem postea malebat legi cum cod. ce S. Victoris, in scena vel in concione: ut respiciatur ad ea quae praecesserunt: nam de scena prius, & postea de concione dixit Tullium. Si standum non est omnino scripturae prioris, quae in plerisque Pal. tunc putarim referri posse, in scenam in concione, aut in ea in scena: item in concione, modo ferè

Pal. sec. & unus Aldi, in quibus, idem, unde nasci potuit aliorum id est.

6. Apertum pectus videtur. Ejeci amici vocem, quae comparat quidem in posterioribus edd. sed non in prioribus, aut adeo mss. Palat. aliorumve.

7. Ne amare quidem aus amari. Addunt alii possunt, sed quampluribus mss. Aldi ea vox abest, aliorumque omnibus, saltem autem ejus deprehendimus. ex Pal. quinto; in quo, nec seui amare quidem nec amari.

8. Quamquam ista assentatio quamvis sit. S. e. plerque libri; editioque Victoris & Lambini. Mallam tamen abesse dict. oem primam Quamquam. certe non comparat in Palat. sec. at textus non ignoscis quamvis.

9. Ut animadvertant. Pal. sec. ut animam advertant; non prorsus incepte: quomvis & vulgato sua venustas.

10. Plus vidisse videatur. Est à Gulielmo ejusque libris neque aliter Lambini, primae edd. v. se. Victoriana illustrat.

11. Comicos senes. Videtur propendere in senectate Gulielmus, quod ita omnes script. ejus: adducitque Plauti Persam; At Jupiter terribis u. ceepulatus saluter. Idem eam Questionibus Plautinis cap. 4. in eundem Pa. iam adhaeret libris in quibus est; Versaris, atque in iustitia laus sinit, ut ipsi verbum sit domini, cetera servi, mihi non videtur eader: tanta rei, si impudentia in mancipium adversus horum, potius legem; & Versaris atque in iustitia laus sinit, ut est in Pal. sec. nisi malimus cum ip. agnoscitur laus sinit. Praeterea al. quo. Pal. in unum primo versu fuisse ferè: Sic me huius. Videatur Gifaninus in commentibus Victor. us lib. v. 11. Var. lect. cap. 12.

12. Virtus, virtus, inquam, C. Fanni, & tu. Geminata est vox praenuntibus quater mss. Gulielmi, & Longii tribus,

rerum in ea stabilitas in ea constantia: quæ cum se extru-
li, & ostendit lumen suum, & idem aspexit, agnovitque in
alio; ad id se admovet, vicissim que accipit illud, quod in
altero est: ex quo eorum exardescit sive amor, sive amicitia,
1 utrumque enim dictum est ab amando a mare au-
TEM N: HIL ALIUD EST, nisi eum ipsum diligere, quem
ipso efflorsit ex amicitia, etiam si tu eam minus sequutus
sis, hac nos adolecentia benivolentia senes illos L. Paul-
lum, M. Catonem, C. Gallum, P. Nasicam, T. Gracchum,
Scipionis nostri socerum, dileximus, hac etiam magis elu-
cet inter æquales, ut inier me, & Scipionem, L. Furium,
P. Rupilium, Sp. Mummius, vicissim autem senes in ad-
ulescentium caritate acquiescimus, ut in vestra, ut in Q.
Tuberonis: equidem etiam admodum adolecentis, 2 P.
Rutilii, A. Virgini familiaritate delector, Quoniamque
ita ratio comparata est vitæ, naturaque nostræ, ut alia
ætas oriatur; MAXIME quidem optandum est, ut cum
equalibus possis, quibus cum tamquam e carceribus emil-
sus sis, cum isdem ad calcem, ut dicitur, pervenire. Sed
quoniam res humane fragiles, caducæque sunt, semper ali-
qui inquitendi sunt, quos diligimus, & à quibus diliga-
mur. CARITATE enim, benivolentiaque sublata omnis
est vita sublata jucunditas. Mihi quidem Scipio, quam-
quam est subito creptus, vivit tamen, semperque vivet: vir-
tatem enim amavi illius viri, quæ extincta non est: nec

mihî soli versatur ante oculos, qui illam semper in mani-
bus habuit, sed etiam posteris erit clara, & insignis. NEMO
umquam animo, aut spe majora suscipiet, qui sibi non il-
lus memoriam, atque imaginem proponendam putet. Equi-
dem ex omnibus rebus, quas mihi aut fortuna, aut natura
tribuit, nihil habeo, quod cum amicitia Scipionis possim
comparare. In hac mihi de repub. consensus, in hac re-
rum privatarum consilium, in eadem requies plena oble-
tationis fuit, numquam illum ne minima quidem re offendi,
quod quidem fenserim: nihil audi vi ex eo ipse, quod nol-
lem. una domus erat, idem v. stus, isque communis; neque
solum militia, sed etiam peregrinationes, rusticationesque
communes. Nam quid ego de studiis dicam cognoscen-
di semper aliquid, atque discendi? in quibus remoti ab
oculis populi, 3 omne otiosum tempus contrivimus?
Quarum rerum recordatio, & memoria, si unâ cum illo
occidisset, desiderium conjunctissimi atque amantissimi
viri terre nullo modo possem, sed NEC ILLA EXSTINCTA
SUNT, alunturque potius & augentur cogitatione & me-
moria: & si illis plane orbatus essem; magnum tamen af-
ferretur illi: atas ipsa solatium diutius enim jam in hoc
dilectio esse non possum. *Oratio autem brevis, tolerabilis
esse debent etiam si magna sint.* Hac habui de amicitia quæ
dicerem, Vos autem hoc, ut ita virtutem locetis, sine
quæ amicitia esse non potest, ut ea excepta, nihil amicitia
præstabilis putetis.

1. Virumque tuum dicitur ab amando. Celserdendit dicitur.
2. P. Rutilii A. Virgini. Verum arbitror quod reperit Fulvius, P.
Rutilii Virginiæ; nam hic Publius adoptione Rutilius fuit Virgini.
sed optandam, nam de Virgini, qui quidem clarus postea fuit, ni-
hil horum temporum h. flor. æ. ed. tio verus A. Virgini. Verum si-
mus P. Rutilii Virgini. & sane genus sermonis ind. det de uno loqui
æ. *Guilhelmus*. Pighius in Fast. ad annum DCCCXIV. referet in ve-
re altissimo exemplar. fuisse P. Rutilii Virgini Angulini, ipse vero con-
cinnat, P. Virgini Rutilii A. P. familiariter, æ.
3. Omne otiosum tempus. A. 16. publi. videlicet negotiis, sic supra, qui
suum negotium stant et op. porro sic omnes libri scripti, *Guilhelmus* nunc
alter Pall. lex secutusque fuit in editione sua Petrus Victorius ex-
am nator. codicum pluteiorum morosissimus, vulgatus omne otium
et tempus; haud absurda lectione, acquam ferè præposuerim alteri.

M. TULLII CICERONIS
PARADOXA,
AD
MARCVM BRVTVM.

ANIMADVERTI, Brute, sæpe Catonem,
avunculum tuum, cum in senatu senten-
tiam diceret, locos gravis ex philoso-
phia tractare, abhorrerentis ab hoc usu
forensi, & publico: sed dicendo consequi
tamen, ut illa etiam populo probabilia
viderentur, quod eo majus est illi, quam
aut tibi, aut nobis: quia nos ea philosophia plus utimur,
quæ peperit dicendi copiam, & in qua dicunture, quæ non
multum disceant ab opinione populari. Caro autem
perfectus (mea sententia) Stoicus & ea sentit, 1 quæ non sanè
probantur in vulgus, & in ea est hæresis, quæ nullum sequi-
tur florem orationis, neque dilatat argumentum: 2 mi-
notis interrogationibus, & quasi punctis, 3 quod propo-
sant, efficiunt. Sed nihil est tam incredibile, quod non dicen-
do fiat probabile: nihil tam horridum, tam incultum,
quod non splendescat oratione, & tamquam excolatur.

quod cum ita putarem, feci etiam audacius, quam ille ipse,
de quo loquor. Cato enim duntaxat de magnitudine ani-
mi, de continentia, de morte, de omni laude virtutis, de diis
immortalibus de caritate patriæ Stoicè solet, 4 oratoriis
ornamentis adhibitis, dicere. Ego vero illa ipsa, quæ vix
in gymnasiis, & in otio Stoici probant, ludens conieci in
communeis locos, quæ quia sunt admirabilia, contraque
opinionem omnium, ab ipsis etiam *Ἐγδοῦσα* appellan-
tur: tentare volui, possentur profertur in uicem, id est in fo-
rum, & ita dici, ut probarentur: an alia quædam esset eru-
dita, alia popularis oratio: eoque scripti libentius, quod
mihi ista *Ἐγδοῦσα* quæ appellant, maxime videntur esse
Socratica, longeque verissima. Accipies igitur hoc parvum
opusculum lucubratum his jam contortionibus noctibus;
quoniam illud majorum vigiliarum munus in tuo nomine
apparuit & degustabis genus hoc exercitationum earum,
quibus uti consuevi, cum ea, quæ dicuntur in scholis

1. Quæ non sanè probantur in vulgus. Ald. ni decem codd. Pal. prim.
2. Minus inter gaudenibus. Sic Pal. lectere. V. c. & Aldi Nepotis
m. novem. vulgus. præposuerunt, sed, quo nihil erat opus.
3. Quæ proposita. Maur. quod posuit. Guilhelmus o certum est Cicero-
nem scripsisse quod posuit.
4. Oratoriis ornamentis adhibitis. Perique codd. præmittentibus nullis,
quod non videretur in melioribus membranis, mirorque agnoscere pro-
genitum auctoris Lambinum; cum id ipsum spernat ratio; & dicendi
artem tribuat Catoni. Tullius in Bruto cap. 31. sine. ut annotaverat
Guilhelmus; qui cum esset in Maur. *herabrinus*. id heic locum habere
posseditabat.

ἢ ἑπικὸς, ad nostrum hoc oratorium transfero dicendi genus hoc tamen opus in acceptum ut referas, nihil posulo, non est enim, ut in arce poni possit, quasi illa Minerva Phidiaz: sed tamen, ut ex eadem officina exisse appareat.

PARADOXON I.

Ὅτι μόνον ἡ γὰρ δὸν, τὸ καλόν.

Quod bonissimum sit, id solum bonum esse.

4. VERBOR, necui vestram ex Stoicorum hominum disputatombus non ex meo sensu deprompta hanc videntur oratio; d. cam tamen quod sentio: & dicam brevius, quam res tanta dici possit. Numquam inehercule ego neque pecunias istorum, neque recta magnifica, neque opes, neque imperia, neque eas, quibus maxime adstrihi sunt, voluptates in bonis rebus aut expetendis esse dixi; quippe cum viderem, REBUS his circumfluentis, ea tamen s. d. desiderare maxime, quibus abundaret: neque enim expletur umquam, nec satiatur cupiditatis sitis: neque solum ea qui habent, libidine augendi cruciantur, sed etiam amittendi metu. in quo equidem continentissimorum hominum, majorum nostrorum, saepe requiro prudentiam, qui hanc imbecilla, & commutabilia pecuniae membra, longe BONA putaverunt appellanda, cum re, ac factis verbo aliter judicavissent. Potestne bonum cuiquam malo esse? aut potest quisquam in abundantia bonorum ipse esse non bonus? Atqui ista omnia, talia videmus, ut etiam improbi habeant, & obsequi prohibet. Quamobrem licet irrideat, si quis vult: plus apud me tamen vera ratio valebit, quam vulgi opinio. NEQUE ego umquam bona perdidisse dicam, si quis pecus, aut suppellectilem amisit: neque non saepe laudabo sapientem illum, Bianrem, ut opinor, qui enumeratur in septem; cuius cum patriam Picienam cepisset hostis ceterique ita fugerent, ut multa de suis rebus secum asportarent: cum esset admonitus à quodam, ut idem ipse faceret: EGO vero, inquit, facio, nam omnia mea porto mecum; ille hanc ludibria fortunæ, ne sua quidem putavit quæ nos appellamus etiam bona Quid est igitur, quæret aliquis, bonum? si quid rectè sit & honestè, & cum virtute, id bene fieri, verè dicitur: & quod

rectum, & honestum & cum virtute est, id solum opinor Bonum. Sed hæc videri possunt, & obscuriora, cum lentius disputantur, vita, atque factis illustranda sunt summo virorum hæc, quæ verbis subtilibus, quam satis est, disputari videntur. Quæro enim à vobis, NUM ULLAM COGITATIONEM habuisse videntur, qui hanc rem tam perclarè fundatam vobis reliquerunt, TO aut aut, aut argenti ad avaritiam, aut amoenitatem ad celebritatem, aut suppellectilis ad deicias aut epularum ad voluptates? Tante ante oculos unumquemque regum. TI Vultis incipiam à Romulo? vultis post liberam civitatem, ab iis ipsis, qui liberaverunt eam? Quibus tandem gradibus Romulus ascendit in cælum? si neque isti bona appetant? an rebus genis, atque virtutibus? 12 Quid? à Numa Pompilio, manusne grata: diis immortalibus capedines, ac fictiles umulæ tulisse, quam 13 ficitas aliorum patras arbitratorem? Omitto reliquos: sunt enim omnes pares inter se, præter Superbum, Brutum si qui roget, quid egerint patria libera: nuda: si quis item reliquos ejusdem consilii socios, quod spectaverint, quid secuti sint: non quis existet, cui voluptas, cui divitiæ, cui denique præter officium fortis, & magni viri, quidquam aliud propositum fuisse videretur? Quæ res ad necem Porcenæ 14 C. Mucium impulit, sine uli a se salutis suæ? Quæ vis C. Volturii contra omnes hostium copias tenuit in ponte solium? quæ patrem Decium, qui filium 15 devoravit, atque immisit in armatas hostium copias? Quid contentius C. Fabrii quid tenuitas victus M. Curii sequebatur? Quid duo propugnacula belli Punici, Cn. & P. Scipiones, qui Karthaginensium advenum corporibus suis intercludendum putaverunt? quid Africanus major? quid minor? quid inter horum atates inter? Quis Cato? quid innumerabiles alii (nam domesticis exemplis 16 abundantius) cogitasse quidquam in vita sibi expetendum nisi quod laudabile esset, & præclarum videretur? Veniant igitur isti irrisores hujus orationis, ac sententiarum: & jam vel ipsi judicent, utrum se horum alicujus, qui marmoreis testis, ebore, & auro argentibus, qui signis, qui tabulis, qui calato auro, & argento, qui Corinthiis operibus abundans, an C. Fabricii, qui nihil eorum habuit, nihil habere voluit, similibus esse malint? Atque hæc quidem, quæ modo his, modo

I. Οτι καλόν In Mauriciano ἑπικὸς. In acceptum ut referas. Lambinus sic protulit ē mss. suis; inventumque idem Gulielmo in Maur. ac Fabr. item Metellano, vulgari primis, in apertum ut referas, quod etiam damnabat codex scriptus quem contulit Grotius; ut indicat ipse in Observat. omnibus suis lingue Latinæ, herentibus passim in manibus studiose inventuris, quærumque copiam mihi fecit nostrarum artium vir primarius Mich. Piccartus. 2. Non est talis ut, &c. Vocem talis interpositam passim delevit Gulielmus ē libri Mauriciani fide: tanquam abundaret & venulius subintelligeret. 3. Verborum enim. Liber Metelli, & Pal. pr. Verborum tamen ne cui, quod non displicet Gulielmo: tanquam abruptè usque heic incipiat. Mox in eodem adnotatum erat, alius ex utroque, quod idem reperit in suo Sestirio, probatque item Gulielmus; quoniam ita omnes peregrini nominarentur Romanis. 4. Non ex meo sensu deprompta. Pal. sec. d. sponata. quæ scripturæ varietas fuit ut potem ferè utramque vocem infictiam, neque auctoris, certe non desiderari, quis videt. 5. Dicitur pectus. Ita Cameratii editio. Victorii & antiquæ, pectus, sed enim cum in Pal. sec. aliquid recte pectus viam nobis ostendit scripturam alteram. 6. Circumfluentis, ea tamen desiderare. Gulielmus malebat, circumfluentibus ea tamen esse maxime; ex Mauriciano. & verò illud circumfluentibus exstat & in primis edd. & Victoriana: ceteræ accedunt nostris; sed ea tamen ut supra habeant homines rebus his, ubi non illud homines exoptant, nisi sua ipsorum membra. 7. Desiderare maxime, quibus abundarent. Verba duo postrema non requæra uti abline. 8. Observata, cum lentius disputantur. Ita atque salte illustranda sunt. Gulie minx malebat edispirata, ex duobus suis; item mox illustrata, ego neque solo Grotio exemplar: vulgare antiquius, nam recentius cusi interjectere: obsequi, eam hinc appositione exemplorum lentius d. sponata, in-

epet. imò, ne quid dissimulem, suspicor illud, sed hæc videri possunt ubi sententia, cum lentius d. sponata, totum esse à glossa; aut verò subsequens illud hæc quæ verbis sibi luo quam facile est d. sponata videntur, sed prius magis membrum releandum que videtur, & tanque legendum omnino illustrata; hoc modo: et ne dicam. Uta atque salte illustrata sunt summorum virorum hæc quæ verbis sibi luo quam sibi d. sponata videntur. 9. Aut aut, aut argenti. Illud aut aut non est in Maur. & Met. sed nec videretur in Pal. sec. aut tert. ac forsan omnino reponendum quod extat in pr. aut, argenti, ejectionis syllabis aliis duabus. 10. Vultis incipiam à Romulo? Vox incipiam non est in Pal. sec. tert. sexto, imò ne quidem in F. aut M. & verò editione sua excludit Victor. V. & Pal. pr. ejus loco habent incipiam. 11. Quid? à Numa Pompilio. Non displicuit hæc scriptura inventa in Pal. duobus & S. Victor's membranarum; tanto quidem minus quod eam repræsentant V. Victor's probantque H. e. on. V. vol. hinc ut Græcæ imitatione prolata, τὸς ἄλλοις & Νεὺς ἰδὲ ἑαυ. Alii, Quid vultis Numa Pompilio? Sunt qui etiam malint: Quid? Numa Pompilio minus, &c. sed sic nulli mss. nostr. nulli Aldi Neposis. 12. Ficitas aliorum patras. Abripuit me auctoritas librorum Petr. Victorii; neque aliter Patrin. sextus ceteri enim nobis ferè delictarunt Maur. tamen habebat feliciter. F. verò ac V. feliciter. 13. Mucium impulit. Scriptis C. Mucium Gulielmus, quod sic nominaretur à Livio à Plutarcho: neque aliter (an ed. tio prima, membranæque M. ac V. postius vulgat, Quirinus malecere; quod demeratur viri doctos non examinauit. 14. Veniant igitur isti irrisores hujus orationis. Inventi sunt in suis, Langius; neque aliter M. F. V. imò sic quoque editio princeps, sequentes, deperit. 15. Abundantius. Certe quædam in vita, &c. Sic Palatinus sec. neque recedit ed. tio V. Victorii, quam quod sine parenthesi exortessit, abundantius, ac cognoscit &c. alia intro: ulere, abundantius. An patras quemquam horum cogitasse quidquam in vita d. sponata.

illuc transferantur, facile adduci solent, ut in rebus bonis esse negent: illud tamen arte tenent, accurateque defendunt, voluptatem esse summum bonum, quae quidem mihi vox peccatorum videtur esse, non hominum. Tu, cum tibi siue deus, siue mater (ut na dicitur) reum omnium natura, dederit animam, quo nihil est praestantius, neque divinius: sic ipse abijces, atque prosterne, ut nihil inter te, atque quae drupedem aliquam putes interesse? Quidquam bonum est, quod non eum, qui id possidet, meliorem facit? Ut enim quisque est maxime boni particeps, ita & laudabilis maxime: neque est illud bonum, de quo non is, qui se habet, honeste possit gloriari. quid autem est horum in voluptate? Melioremne efficit, aut laudabiliorum virum? an quisquam in potius voluptatibus gloria sese, & praedicatione effert? Atqui si voluptas, quae plurimorum patrociniis detentur, in rebus bonis habenda non est: eaque, quae est major, eo magis mentem e sua sede, & statu diuoret: profero nihil est aliud bene, & beate vivere, nisi honeste, & recte vivere.

PARADOXON II.

O n o i n t e r i u s h e r e t i n p e d e s d e d a p p l i a t .
In quo virtus sit, et nihil deesse ad beate vivendum.

Nec verò ego M. Regulam, arumnosum, nec infelitem, nec miserum, umquam putavi. non enim a magnitudine animi eius excruciabatur à Poenis, non gravitas non fides, non constantia, non ulla virtus, non denique animus ipse: qui tot virtutum praesidio, tantoque comitatu, eum corpus ejus caperetur, capi certe ipse non potuit, Casam verò Mithram vidimus, qui mihi secundus in rebus unis ex forenatis hominibus: in adversis, unus ex summis viris videbatur, quo beatus esse mortali nihil potest. Nescis, insane, nescis, quantas vires virtus habeat, nomen tantum virtutis uturgas: quid ipsa valeat, ignoras: nec o potest non beatissimus esse, qui est totus aptus ex se, quique in se uno sua ponit omnia. cui spes omnis, & ratio, & cogitatio pender ex fortuna; huic nihil potest esse ceteri; & nihil quo exploratum habeat, permanfurum sibi unum diem. Eum tu hominem terreto, si quem eris natus, istis mortis, aut exilii minis. mihi verò quidquid acciderit in tam ingrata civitate, ne recusanti quidem evenit, non modò non repugnanti. Quid enim ego laboravi aut quid egi, aut in quo evigilaverint curae, & cogitationes meae: si quidem nihil peperit tale, nihil consecutus sum, at eo statu esse, quem neque fortuna temeritas, neque inimicorum labefacteret injuria? Mortemne mihi minitaris, ut omnino ab hominibus, an exilium, ut ab improbis demigrandum sit? Non e terribilis est iis, quorum cum vita omnia exstinguntur: non iis, quorum laus emori non potest: exilium autem illis, quibus quasi circumscriptus est habitandi locus: non iis, qui omnem orbem terrarum, unam urbem esse dicunt. Te miseriae, te arumnae & premunt, qui te beatum, qui florentem putas: tuae libidines te torquent: tu dies, noctesque cruciaris; cui nec sat est, quod est, & id ipsum, ne non sit diuturnum, te contentat: stimulant maleficiorum tuorum: te metus exani-

mant iudiciorum; atque legum, quocumque adspexisti, ut furta, sic tua tibi occurrunt injuria, quae te respirare non sinunt. Quamobrem ut i m e r o b o, & stulto, & inerti nemini bene esse potest: sic bonus vir, & fortis, & sapiens, miser esse non potest. Nec vero, cuius virtus, mereturque laudandi sum, equis non laudanda vita est: neque porro lugenda vita, quae laudanda est. esset autem fugienda, si esset misera. Quamobrem quidquid est laudabile, idem & beatum, & florens, & expectandum & videndi deest.

PARADOXON III.

O n o i n t e r i u s h e r e t i n p e d e s d e d a p p l i a t .
Aequalia esse peccata, & recte facta.

7 PARVA, inquis, res est: at magna culpa. nec enim peccata, rerum eventus, sed vitii hominum metienda sunt. In quo peccatur, id potest aliud alio majus esse, aut minus: ipsum quidem illud peccare, quocumque veteris, unum est. Auri navem evertat gubernator, an palea; in te aliquantulum, in gubernatoris inscitia nihil interest. Lapsa est libido in muliere ignota: dolor ad pauciores pertinet, quam si pecculans fuisset in aliqua generosa ac nobili virgine: peccavit verò nihilominus, si quidem est peccare, tamquam transire lineas: quod cum feceris, culpa commissi est: quàm longè progrediare, cum semel transieris, & ad augendam transeundi culpam nihil pertinet. Peccare certe licet nonini. Quod autem non licet, id hoc uno tenetur, si arguitur non licere. Id si nec majus, nec minus umquam fieri potest (quoniam in eo est peccatum, si non licuit; quod semper unum, & idem est) quae ex eo peccata nascuntur, aequalia sint oportet. Quod si virtutes pares sunt inter se, paria esse etiam vitia necesse est. Atque paria esse virtutes, nec bono viro meliorem, nec temperantem temperantiorum, nec forti fortiorum, nec sapientem sapientiorum posse fieri, facillimè potest perspici. An virum bonum dices, qui depositum nullo teste, cum lucretia impudè posset, auri pondo decem, reddiderit: si idem in decem millibus pondo non idem fecerit? aut temperantem eum, qui se in aliqua libidine continent, in aliqua effuderit? UNA virtus est consentiens cum ratione, & perpetua constantia, nihil huic addi potest, quo magis virtus sit: nihil demit, ut virtutis nomen relinquatur. etenim si benefacta, recte facta sunt, & nihil recto rectius: ceterè ne bono quidem melius quidquam inveniri potest. Sequitur igitur ut etiam vitia sint paria: liquidem pravitates animi recte vitia dicuntur. Atque quoniam pares virtutes sunt: recte facta, quando à virtutibus proficiuntur, paria esse debent: itaque peccata, quoniam ex vitiiis manant, sint aequalia necesse est. A philosophis, inquis, ista sumis. Metuebam, ne à lenonibus diceret, Socrates disputabat isto modo. Bene hercle narras. nam istum doctum, & sapientem virum fuisse, memoriae traditum est. Sed tamen quare ex te (quando verbis inter nos contendimus, non pugnis) & utrum bonis est querendum, quid basili, atque operaris, an quid homines doctissimi senserint? praesertim cum hac sententia non modò verior, sed ne utilior quidem

Q 9 9 9 + homi.

1. Nihil inter te, atque quodvissem aliquam putes interesse? Noli abire à Palatinis praesertim eum sic quoque ediderit Victorios, si quod repetenti; inter, nimirum odiosè, cum itacim loquere ut inter esse, vulgare: atque inter quodvissem aliquid patet. Goleim voluit exprimi, inter quodvissem dicitur interesse hie cod. Mauriciani; quod non sic potest tantum sed dicitur, cum voluptatem arte defendent.
2. Magis autem animi exstinguntur? Iam maluit ex codice Metelli Gulielmii, vulgo excruciatum.
3. Nihil quo exploratum habeat permanfurum sibi unum diem? Est à duobus Pall. sententia tam expedita, ut de ejus veritate verbum lacere, sepevarum sit. Editi & nihilque quod exploratum habeat permanfurum sibi ne unum quod diem.
4. Premunt qui te beatum qui florentem putas? Sic Pal. omnes nisi quod loquendus, se florentem te florentem, non male. Editi premunt omnes qui se

beatum qui te florentem.
5. Et id ipsum non sit divinum timer. Est à Pal. sec. cui & accedunt reri. item M. F. V. nisi quod in verbo auct. oras. & divinum futurum timer. Vulgare: & id ipsum quod habet non nisi sit divinum futurum timer.
6. V. dicitur. Ita major pars librorum placentiarum; secutusque fuit Victorius. Alii debet.
7. Parva, inquis, res est: at magna culpa. Palatinus nostri codicibus eis accedunt, in quo busharot: Parva, ut patet, est ut magna culpa.
8. Ad augendam ita ferendi culpam? Vox transeundi non est in Palat. sec. & est alioquin otiosa.
9. Utrum bonis est querendum? Haud aliter publicatos à Victorio acceduntque Pal. ec. item Maur. F. V. Alii, utrum bonis de bonis, &c. quod loco non movebat Gulielmus, quamvis probaret alterum.

hominum vitæ reperiri ulla possit. QUAE VIS enim est, quæ magis arceat homines ab improbitate omni, quam si fenserint, nullum in delictis esse discrimen? æquæ erant se, si privatis, ac si magistratibus manus adferant? quam cumque in domum stuprum intulerint, eandem esse laborem libidinis? Nihilne igitur interest? (nam hoc dicit aliquis) patrem quis enecat, an servum? Nada ista si ponas, iudicari qualia sint, non facile possunt. patrem vita privare, si per se scelus est; Saganini, qui parentis suos, liberos emori, quam servos vivere maluerunt, particide fuerunt. ergo & parenti nonniquam admitti vita sine scelere potest? & servo saepe sine injuria non potest. Causa igitur hæc, non natura distinguit: 1. quæ quoniam utro accessit, id fit propensius; si utroque adjuncta sit, paria fiant, necesse est. illud tamen interest. quod in servo necando, si addit injuria, semel peccatur: 2. in patris vita violanda, multa peccantur. violatur is, qui procreavit: is, qui aluit: is, qui erudit: is, qui in sede, ac domo, atque in rep. collocavit. multitudo peccatorum præstat, eoque poena majore dignus est. Sed nos in vita, non quæ cuique peccato poena sit, sed quantum cuique liceat, spectare debemus. quidquid non oportet, scelus esse: quodquid non licet nefas putare debemus. Etiamne in minimis rebus etiam: si quidem rerum modum fingere non possumus, animorum modum tenere possumus. **Hilario si paulum** le movit extra numerum, aut si versus pronuntiatus est syllaba una brevior, aut longior, exhibitur, & expulditur: 3. in vita tu, qui omni gestu moderatior, quam veru auctor esse debes, ut in syllaba te peccare dices? poetam non audio in nugis in vita societate audiam e veru digis peccata dimententem sua? quæ si visa sunt breviora. **Leviora que possint videri**, cum quidquid peccatur perurbatione non peccatur rationis atque ordinis? perurbata autem semel ratione, & ordine, nihil possit addi, quo magis peccati posse videatur.

PARADOXON IV.

Ὅτι πῶς τις οἱ μισοὶ κενεῖται.
Omnifuitio in sanitate.

Ego vero te non fultum, ut saepe, non improbum, ut semper, sed dementem, & insanum 4. rebus addicam necessitatibus. Sapientis animus magnitudine consilii, tolerantia rerum humanarum, contemtionem fortunæ, virtutibus denique omnibus, ut moribus, scriptis, vincetur, & expugnabitur, qui ne civitate quidem pelli potest? quæ est enim civitas? Omnis conventus 5. etiam furum & immanium? omnino etiam fugitivorum, ac latronum, congregata unum in locum multitudo? certe negabis. Non igitur erat illa tum civitas, cum leges in ea nihil valebant: cum iudicia jacebant: cum mos patrius occiderat: cum ferro pulis magistratibus, senatus nomen in rep. non erat,

Prædonum ille concursus, & te duce atrocium in foro constitutum, & reliqua conjuratio a Catiline furis ad tuum scelus, furor tempore convertæ, non civitas erat? Itaque pulsus ego civitate non sum, quæ nullis erat. accessus in civitatem sum, cum esset in rep. consul, qui tum nullus fuerat: esset senatus, qui tum occiderat: esset consensus populi liber: esset juris, & æquitatis, (quæ vincula sunt civitatis) repetita memoria. At vide, quomodo in tuum atrocium tela contempsim, factam, & immixtam à te nefariam in me injuriam imper duxi. 6. pervenisse ad me nunquam putavi nisi forte, cum parietes disturbabas, aut cum lectis lecteraras faceres interebes meorum aliquid tacere, aut desiliare arbitrabare. Nihil neque meum est, neque cuiquam, quod auferri, quod eripi, quod amitti potest. Si mihi eripulles divinam animi mei constantiam, mea curæ, vigilias, consilia, 7. quibus res publica te in vitissimum statum hujus æterni beneficii immortalis memoriam delevisies: multo etiam magis si illam mentem unde hæc constantia manserunt, mihi eripulles: tum ego acceptis me confiterer injuriam. Sed hæc nec fecisti, nec facere potuisti: **EDICTUM** mihi gloriose injuria tua dedit, non exitum calamituum. Ergo ego temper civis; & tum maxime, cum meam salutem senatus externis nationibus, ut civis optimi, commendabat, tu. 8. ne nonne quidem nisi ostendit idem esse hostis, & civis potest. An tu civem ab hoste natura, ac loco, non animo, solisque distinguis? Cædem in foro fecisti: atque tunc latronibus templa tenuisti: privatorum domos, ad eis sacras incendisti. Cur hostis Spartacus, si tu civis? potes autem esse tu civis, propter quem aliquando civitas non fuit? 9. & metuo nomine appellas, cum omnes mo desessu exulasse rempublicam putent? Nunquamne, homo amenissime, te circumspicies? unquam nec quid facias considerabis, nec quid loquare? nefcis, **EXSILIUM SCILICETUM ESSE FORAM** meum illud iter ob præcipuissimas res: a megestis esse susceptum? Omnes feclerati atque impiorum tu te ducem esse profiteris, quos leges exsilio affici volunt, exsules sunt, etiam si soli non nuntiantur. an cum omnes leges te exsule esse jubeant, non eris tu exsul? 10. Num appellatur inimicus, qui cum telo fuerit? ante senatum tu lica deprehensa est, qui homicidium occideris? tu plurimos occidisti, qui intendam feceris? ades Nympharum manu tua deflagrarunt, qui templa occupaverunt? in foro castra posuisti. Sed quid ego communis leges profecto, quibus omnibus es exsul? familiarissimus tuus de te privilegium tulisti, ut, si in opatum Bona Dea accessisses, exsulareris. Ac te id fecisse, & iam gloriari soles. Quomodo igitur tot legibus in exsiliu inquis, nomen exsulis non perhorrescis? Romæ sum, inquis, & quidem in opere fuisti. Non igitur ubi quisque eris, epius loci jus tenebis: si tibi cum legibus esse non oportebit.

PARADOXON V.

1. Quæ quoniam utro accessit. Est à Victoriana ed. cui accedunt membra S. V. Victoris & Met. nam reliqua vitia, vulgo: quæ quoniam utro accessit. &c.
2. In patris vita violanda. Dicitur violanda, abesse poterat sententia salva, & negata est hæc acribus, cum statim iterum sequatur.
3. In vita tu, qui omni gestu moderatior, quam veru auctor esse debes, ut in syllaba, &c. Sic quatuordecim exemplaria scr. pr. Ald. Nepotis, neque aliter Pal. ptim. & Maur. cianus, nisi quod delectueretor particula ous quam ceteris suis mss. non adesse, adnotavit Gulielmus, probavitque vulgati, in v. inq. &c. debet, ut &c.
4. Rebus addicam necessitatibus. Sic Pal. Gifanus prodidit in m. suos si sic, ad hanc videatur Victor. Lambini, Suffridi, Aldique Nepotis non. & lectio nonum d. veritatibus m. re. Leantes.
5. Etiam furum. Ita Palat. pr. ac tert. idem Maur. V. Fab. quorum ultimis vitam furum, quod G. Iulio apertus v. lum. ad illud quod mox inferit fugitivorum. Vulgati, Omnis necessitatibus furum. Victorianis, &c. et am furorum.
6. Pervenisse ad me nunquam putavi. Sic Pal. & Gul. sine tamen, quod in vulgatis Pal. tert. præterito. excludit, ad me; licetque per me. curram non in nuntiacet quod præcessit, nisi iam in me injuriam: non placet, hæcquam, dicitur injuriam, sed quid in eas loco lubitum non repero.

7. Quibus res publica te in vitissimum statum. Est Lambini, sed mirum fore: sumptum à Victoriana, quæ mirè meo discodit à vulgatis. Palat. horum nihil omnino habent; expressere enim fore, vigilias, consilia in rempubl. si hujus. &c. quomodo ferè in editione prima; nempe, consilia in rempubl. si hujus. Gulielmus pronit ex Metelli libro, si modo in rempubl. in rep. unde, si audit, libens fecerit si monumenta in rep. verum de speo ratis potius abstinemus.
8. Ne nonne quidem: nisi forte, &c. Vulgati, quidem esse civis; sed delevi fuit Pal. tertius, S. Victorianis em auctoritate editio Victoriana.
9. Et me tuo nomine appellas. Ita in Lambini mss. quatuor tribus Pal. & coridem Gul. interjecerunt magistrelli, exsiliu.
10. Num appellatur inimicus, &c. Vitiosissima hæc loco V. Marti editio; ceteræ tolerabiles. itaque secutus sum tertio vulgatos, nisi quod ex veteribus nostris membranis pinxi appellatur pro appellatur, satque auctoritate Pal. tertii de textu. Non refinxerim in idem: arguuntur quippe à minoribus ad majus. Si innotesceret quod deprentos allicubi cum telo: quid tu, cuius sic penetravit in sanctissimum V. b. s. locum curiam? si inimicus, qui unicum occidit; quid tu, qui plurimos? si inimicus, qui incendio grassatur, &c. sunt enim liquidiora quam ut debeam inculcare.

estimanda virtus: que nos eripi, nec surripere potest unquam: neque naufragas, neque incendio amittitur: nec temporum permutatio mutat: qua praeclari qui sunt, soli sunt divites. Sicut enim possident res & fructuosas, & sempiternas: solique (quod est proprium divitiarum) contenti sunt rebus suis. satis esse putant, quod est: nihil ap-

petunt, nulla re egent, nihil sibi deesse sentiunt, nihil requirunt. Improbi autem, & avari, quoniam incertas, atque in casu positas habent, & plus semper appetunt, nec eorum quicquam adhuc inventum est, cuius quod haberes, esse satis non modo non copiosi ac divites, sed etiam inopes ac pauperes existimandi sunt.

1. Ne impetratum nec temporum permutatio mutat. Haud secus olim edidit: & sic Pall. omnes tam plerique Atd. Ne potis codices. Goll. probat veteres editionis lectio, prout habent movent. in Palat. prim.

exstat, ut de tempore, quod & in uno Menesiano. 2. Aequi in casu positas. Gul. elmi. Maur. in usu quod ei non displiceat quia, inquit, utitur, opus habent quae sit, ut sumptus reficiatur.

Q. CICERO DE PETITIONE CONSULATUS, AD M. TULLIUM FRATREM.

EST tibi omnia suppetunt, quae consequntur ingenio, aut usu homines, aut diligentia possunt: tamen amore nostro non sum arbitratus alienam, ad te perscribere ea, quae mihi veniebant in mentem, dies ac noctes de petitione tua cogitanti. non ut aliquid ex his novi adjicerem: sed ut ea, quae in te dispersa, ac infinita viderentur esse, ratione, & distributione sub uno aspectu ponerentur. Quamquam plurimum natura valet, tamen videtur in paucorum mensium negotio posse simulatas naturam revocare. Civitas quae sit, cogita, quid petas, qui sis. Prope quotidie ad forum tibi descendenti, meditatum hoc sit, NOTUS SUM CONSULATUM PETO. ROMA EST. Nominis novitatem dicendi gloria maxime sublevabis. Semper ea res plurimum dignitatis habuit. Non potest, qui dignus habetur patronus consularium, indignus consulari putari. Quamobrem, quoniam ab hac laude proficisceris, & quicquid ex hoc es: ita paratus ad dicendum venito, quasi in singulis causis iudicium de omni ingenio futurum sit. Eius facultatis adjumenta quae tibi scio esse seposita, ut parata ac prompta sint, cura: & saepe, quae de Demosthenis studio & exercitatione scripsit Demetrius, recordare. Deinde & AMITTO M. multitudinem genera appareant: habes enim ea, quae novi habuerunt: omnes publicanos, totum fere equestrem ordinem, & multa praeterea mancipia, multos abs te defensos, cuiusque ordinis, aliquot collegia: praeterea studio divitiarum sanctitas, plurimos adolescentulos, quotidianam amicum assiduitatem & frequentiam. Haec cura ut tenes commendando, & rogando: & omni ratione efficiendo, ut intelligant, & qui debent tua causa, referenda gratia: & qui volunt, obligandi tui tempus sibi aliud nullum fore.

Etiam hoc multum videtur adjuvare posse novum hominem, hominum nobilium voluntas, & maxime consularium. PRODEST quoque in locum ac numerum pervenire velis, ab his ipsis loco, ac numero dignum putari. Hi rogandi omnes sunt diligenter, & ad eos 7 allegandum; persuadendumque est tuis, nos semper cum optimatibus de rep. sensisse, minime populares fuisse, si quid lucis populariter, id nos eo consilio fecisse, ut nobis Cn. Pompejum adungeremus, ut eum, qui plurimum posset, aut amicum in nostra petitione haberemus, aut certe non adversarium. Praeterea adolescentis nobiles elabora, ut habeas, vel ut teneas, studiosos tui quos habes. Multum dignitatis afferent. Plurimos habes: perice ut sciant, quantum in his putes esse, & si adduxeris, ut it, qui non nolunt, cupiant, plurimum proderunt. Ac multum etiam novitatem tuam adjuvat, quod ejusmodi nobiles tecum petunt, ut nemo sit, qui audeat dicere, plus illis NOBILITATEM, quam tibi VIRTUTEM prodesse oportere. Jam P. Galbam, & L. Cassium, summo loco natos, quis est, qui petere consularium putet? vides igitur simplicissimis ex familiaribus homines, & quod sine nervis sint, tibi pares non esse. At Antonius & Catilina molesti sunt. Immo 11 homini novo, industrio; innocenti, diserto, gratioso apud eos, qui res judicant, optandi competitoris: ambo a pueritia sicarii, ambo libidinosi, ambo egentes. Eorum alterius bona proscripisti vidimus, vocem denique audivimus jurantis, se Roma iudicio agro cum homine Graeco certare non posse: & ex senatu ejus etiam scimus. Optima vero censorum existimatione in praetura competitorum habuimus, amico Sabidio, & Panthera, cum ad tabulam quae poneret non habebat, quo tamen in magistratus amicam, quam patrem domi haberet, 12 de machinis emit. In petitione autem consularium: & caupones omnes copulare:

1. A. Ut si hinc. Muretus autem vocem hominis temere addidit, & prius insequi videtur positum, lib. vii. Variar. lib. cap. x. cetera tamen in miss. nostris. 2. Tenuis enim nobis. Sic membranae non noverz solium, sed Valerii Bezae, vulgari, tam ad am. 3. Quae non igitur, & vincere. Monuit Puteanus totam hanc petitionem non inveniri in libro veteri. 4. Multitudo hinc sit. Ita Palermi editio, aliter meditantem, quomodo & exemplaria eius scripta, & nostra. 5. Quae non habueris, omnes. Sic Vici. nam Lambinus quae novi non habueris, contra miss. nostras, qui tamen, omnia sunt. Muretus d. l. arb. tra. te habueris: esse a glossa, & non legendum prore Syllaba longastantum verum prore: certum. 6. Nulla praeterea mancipia. Cum saepe post reperatur vox praeterea, non abhorreo ab multa copia non ut est in Pal. & M. 7. Allegandum per suadendumque est tuis. Vox postrema, non est in Pal.

neque admodum requiritur. 8. Si adduxeris, uti qui non nolunt, cupiant. Est a Palatino nostras, neque aliter eruit e suo Turnebus lib. xxv. cap. 3. Advers. vulgari, Quod si adduxeris, uti qui non nolunt, cupiant, neque aliter Victorius at posterior. Quod si addidit uti qui non nolunt, at cupiant, minus recte: si enim non nolent, qui frigidè volunt. 9. Jam P. Galbam, & L. Cassium. Muretus d. cap. putat legendum Nam, sed contra miss. eum tamen secutus Lamb. 10. Quod sine nervis sint. Ita a nostris libris & Turnebi, publicari, quod sine nervis sint. 11. Homini novo, industrio, etc. Malebat Claud. Puteanus, etc. 12. De machinis emit. Malebat etiam vocem cupit mutata Palermas, tunc tamen se omnium scriptorum auctoritate. 13. Caupones omnes copulare. Editiones p. Zedentes interpositum habebant, cap. a hic copulare: quae syllaba non erat in ms. Palat. aut M. & vidit turbando loco esse Palermas.

late per turpissimam legationem maluit, quam adesse, & populo Rom. supplicare. Alter vero, dii boni, quo splendore est? primum nobilitate eisdem: 1. non majore non, sed vitare; quomobrem, quid inanius, umbram suam metuit: hic ne leges quidem, natus in patris egestate, educatus in horis stupis, corroboratus in exere civium; cujus primus ad tempus aditus in equitibus Rom. occidendis fuit. Nam illis, quos meminimus, Gallis, 2. qui tum Titinorum ac Tanusiorum capita demebant, nulla unum Caril nam praefecerat, in quibus ille hominem optimum Q. Caecilium, sororis suae virum, equitem R. nullam partem, cum semper natura, tum etiam aetate jam quatuordecim, suis manibus occidit. Quid ego nunc dicam? petere eum consulatum, qui hominem carissimum populo Rom. M. Ma. ium inspectante populo R. a vitibus per totam urbem ceciderit? ad bustum egerit? ibi omni s. cruciatu vitium laceratis? stanti collum: gladio sua dextera secuerit, cum sinistra capillum ejus a vertice teneret? caput ut manu tulerit, eum inter digitos ejus rivi sanguinis fluere? qui postea cum his omnibus, & cum gladiatoribus ita vixit, ut alteros libidinis, alteros facinoris, alteros habere: qui nullum in locum tam sanctum, ac tam religiosum accessit, in quo non, et in aliis culpa non esset, tamen ex sua nequitia de deorum suspicionem relinqueret? qui ex curia Curios & Annios, ab artibus & Sapatas, & Carviliis, ex equestris ordine 7 Pompilios, & Veitios sibi amicissimos comparavit? qui tantum habet audaciam, tantum nequitiam, tantum denique in libidine, aetate & effraenitate, ut prope in parentum gemis praetextatos liberos conspuerit? Quid ego nunc tibi de Africa, quid de rebus dictis scribam? notes sunt: & ea tu saepius legis. Sed tamen hoc mihi non praetermittendum videtur, quod primum ex eo iudicio tam egeris discessit, quam quidam iudices ejus ante illud iudicium fuerunt: deinde tam invidiosus, ut aliud in eum iudicium quovis die flagitetur. Hic se sic habet, ut magister eat, etiam si querit, quam ut contemnat, si quid commoverit. Quanto melior tibi fortuna petitionis data est, quam nuper homini novo C. Coelio? ille cum duobus hominibus ita nobilissimos petebat, ut tamen in us omnia plures essent quam ipsa nobilitas: summa ingenia, summus pudor, plurimum beneficia, summa ratio, ac diligentia petendi. Tamen eorum alterum Coelius, etiam cum multo esset inferiori genere, superior nulla re, praeter superavit. Quare si factes ea, quae tibi natura, & studia, quibus semper usus es,

largiantur, quae temporis tui ratio desiderat, quae potes, quae debes: non erit difficile certamen contra is competitoribus, qui nequaquam sunt tam generis sicut, quam vultu habiles. Quis enim repenti potest tam improbus civis, qui velit uno suffragio duas in tempore, sicas dirringere? Quoniam quae subdignitas vitaris haberes, & habere posses, ex polui: nunc de magnitudine petitionis dicendum videtur. Consulatum petis, quo honore nemo est, ro quin te dignum arbitretur: sed multi, qui invidiant. Petis enim honore ex equestri loco summum locum civitatis atque natus sumum, ut forti viro, dicitur, innocenti, multo ille idem honos plus amplitudinis, quam ceteris afferat. Noli putare, eos, qui sunt eo honore viti, non videre, tu cum idem sis adeptus, quid dignitatis habiturus sis. Eos vero, qui consularibus familiis nati locum majorum consecutionem sunt, et suspicor tibi, nisi qui admodum te amant, invidere. Etiam novos homines praetorios existimo, nisi qui te tuo beneficio vincti sunt, non te te honore superari. Jam in populo quam multi invidi sint, quam multi consuetudine horum annorum ab hominibus novis alienati venire tibi in mentem certo scio, esse etiam nonnullos tibi iratos ex illis causis, quae egisti, necesse est. Jam illud tute circumspicito quod ad Cn. Pompeji gloriam augendam tanto studio te dedisti, num quos tibi putes ob istam causam esse amicos. Quomobrem cum & summum locum civitatis petas: & vides esse studia, quae tibi afferuntur, adhibeas necesse est omnem rationem & curam, & laborem, & diligentiam. Et petitio magistratum divisa est in duarum rationum diligentiam: quarum altera in amicorum studia, altera in populari voluntate ponenda est. Amicorum studia beneficiis, & officiis, & veritate & facilitate, ac jucunditate naturae parata esse oportet. Sed hoc nomen AMICORUM in petitione latius patet, quam in cetera vita. Quisquis est enim, qui ostendat aliquid in te voluntatis, qui colat, qui domum veniet, is in amicum numero esse habendus. Sed tamen qui sunt amici ex causa honestiore, cognationis, aut affinitatis, aut sodalitatis, aut alienius necessitudinis, his curam & jucundum esse maxime profect, 14. Deinde ut quisque est intumens, ac maxime domesticus, ut is amet, & quam amplissimum esse te cupiat, valde elaborandum est: tum ut tribales, ut vicini, ut clientes, ut denique liberti, 15. postremo etiam servitui: nam ferè OMNIS SUMMO ad forensam famam a domesticis emanat auctoribus. 16. Denique instituendi sunt ejusque generis amici;

1. Non majore? non? sed vitare quomobrem quid inanius umbram, &c.) Se. vius sum fideus Patrin scortboram membranis Turnebi neque dixerat M. n. si quod s. manius. V. Clari ceterorumque edit. o. heic vitiolissima est: Lamb. n. verò licet. vitiolissima. interim non displicet mihi conjectura Palermi, non majore? non? non? Putanus totum locum sic legendum putabat: *Alit. verò, dii boni? qui splendore est? pr. nob. eadem non majore vitare? non? sed audacia. quomobrem? quae? &.* *Alit. ut vitiolissimum meum hic ne leges quidem; natus in patris, eg. edit. in ser. si. corroboratus in exere civium. Gallis, qui tum Tit. hano non? ac Ve. hano erant ac Tanusiorum capita &c.*
 2. Qui tam Titinorum ac Nannium ac Tanusiorum capita.) Revocavi scripturam Victoriana ed. in s. praetoriam quod loco tantum sup. posuerim non iuben. e. inff. Turnebi & nostris duobus; qui praeterea nullo apice dissentiant ab non num horum ser. pr. one. Lambinus conjecturas aliorum nobis obstruere non ineptas eas quidem, sed tamen conjecturas: tanquam nullos alios occidere potuisset Castilina, quam nominatos ab Alconio.
 3. Petis nam consulatum.) Ejeci eorum glossographi pannum, quod erat in ead. praetoribus volentibus authenticis nostris.
 4. Quibusque etiam vitiis.) Non auctus fui excludere lectionem à Turnebo reper. an in veteri suo; R. b. l. ita que M. ac Palac praecipue eum & aliorum exemplaria ser. pra. praesertim vitiis. vulgaribus; ignorantiae aut quavis.
 5. Cruciatu vitium laceratis? stanti collum: gladio sua dextera secuerit, cum sinistra capillum ejus a vertice teneret, caput ut manu tulerit, eum inter digitos ejus rivi sanguinis fluere.) Omnia bene habentis nisi & nostris, desiderant: à vulgo o. nam M. cruciatu & vitae ac Palac. cruc. lac. vit. sunt, &c. videantur aliae lectiones apud Turnebum. Volaterranus legit, vivo statim minus recte. nam lumina est in eo immantibus quod sic stanti caput antipatae, non sedenti, non in genua flexo. Pot. legendum a vitibus abstrahat spirant.
 6. Sapatas.) Idem Putanus respondebat Scapulas.

7. Pompilios & Veitios.) Ita proxime liber Turnebi & Palatinus, nempe *Veitios*. in M. erat *Veitios*, vulgari, & *Coact*.
 8. Aute illud quod cum fuerat, vox *interus* non est in Maur. & poterat tolli.
 9. Tamen etiam alterum Calvus.) Publiciani interjecerant, cum deesset alter Calvus, quorum v. eorum nihil est in Turnebianis, in Palatin. in Maur. interpretis praeculidubio fuit. sic & mox suspecta mihi admodum etiam cum multis s. tanquam glossae. & verò illud etiam non appare in mss. nostris s. Turnebi.
 10. Quos te dignum arb.) Est à Turnebi mss. cui accedit Maur. & Pal. haecenus cultique. ten. n. dignum
 11. Suspicor tibi, nisi qui admodum te amant, invidere.) Pal. nisi qui. quomomodo & classici sepe locuti & ille, offer. potro adfentio. penè Lambino, de. ro hendon. hinc suspicor, seu pudum; et etiam legendum: *si non invidere*, omnino negem. mox quoque deleri poterat *si s. s. s.* ut omnia adhuc pendant ab patris illo superiori.
 12. Tu beneficiis vitiis.) Maur. quibus. malim vitiis, quod & Palermo in mentem venit.
 13. Eam causam esse amicos.) Lambini editio, esse non amicos. quomodo conjecturae Turnebus. sed sic nulli mss. itaque amicos interpretabimur locum uno figuratū videatur Palermis.
 14. Deinde ut quisque est intumens, ac maxime domesticus, ut is amet, & quam amplissimum esse te cupiat, valde elaborandum est: tum ut tribales, ut vicini, ut clientes, ut denique liberti, 15. postremo etiam servitui: nam ferè OMNIS SUMMO ad forensam famam a domesticis emanat auctoribus.) Ita emendare se autumat Muretos lib. vii. Var. lect. cap. 12. cum tamen ita quoque invenitur in Victorianas alii quoque ead. legerat. plese. vitiis.
 16. Denique instituendi sunt ejusque generis amici.) Secutus sum interpretationem à Mureto proditam d. cap. 12. nam ex recto vulgata nulla exrundi queat

amici: ad speciem, homines illustres honore ac nomine; qui etiam si suffragandi studia non nant, tamen sferunt petitori aliquid dignitatis ad jus obtinendum magistratus; ex quibus maxime consules, deinde tribuni plebis ad conficiendas centurias, homines excellenti gratia. Qui abs te, tribum, aut centuriam, aut aliquid beneficium, aut habeant, aut ut habeant sperent; eos prorsus magnopere, & compari, & confirma, nam per hos annos homines ambittos vehementer, a omni studio, atq; opere laborarunt, ut possent a tribulibus suis ea que peterent, impetrare. Hos tu homines, a quibuscumq; rationibus, ut ex animo, a que ex illa lumina voluntate tui studiosi sine elaborato. Quod si facti grati homines essent, hanc omnem tibi paratam esse debeant, sicut a parata esse confido: nam hoc biennio quatuor sodalitates civium ad ambitionem gratiosissimorum tibi obligasti, M. Fundanii, Q. Galli, C. Cornelij, & C. Orcinij: horum in causis ad te deferendis quidam eorum sodales tui receperint & confirmarint, sic, nam interfui. Quare hoc tibi faciendum est, ut hoc tempore ab iis, quod debent exigas: sapere componendo, rogando confirmando, curando: ut intelligant, nullam se unquam aliquid tempus habituros referentia gratia, profecto homines & spe reli quorum tuorum officiorum etiam recentibus beneficiis & ad studium navandum excitabantur. Et omnino quoniam amice genere amicitiarum 7 petio tua maxime manens est quod causatum defensionibus adeptus es: fac ut planè in omnibus quos divites tenes, descriptum ac dispositum suam cuq; manus sit & quemadmodum ne animi ilorum molestus nulla in re unquam fuistis: sic cura ut intelligant, omnia te, que ab illis tui deberi putaris, ad hoc tempus referre. Sed quoniam tribus rebus homines maxime ad benevolentiam, atq; ad hanc suffragandi studia ducuntur, beneficio, spe, adjunctione animi, vel voluntate: animadvertendum est quemadmodum cuiq; horum generi sit interveniendum. MINIMIS BENEFICIIS homines adducuntur, & ut satis caute patent esse ad studium suffragationis: medium in quibus saluti fuisti, quos tu habes plurimos, non intelligant, si hoc tuo tempore tibi non satisfecerint, se probatos neminumquam fore. quod cum ita sit, tamen rogandi sunt, atque etiam in hanc opinionem adducendi, ut, qui nobis adhuc obligati fuerint, iis vicissim nos obligari posse videamur. Qui autem se a tenentur, quod genus hominum multo etiam est diligentius, atq; officiosius: iis fac ut propitium ac paratum auxilium tuum esse videatur: denique ut spectatorem te suorum officiorum esse intelligant diligentem: ut videre te planè atq; animadvertere, quantum à quoque proficiatur, appareat. Tertium illud genus est studio RUM VOLUNTARIUM, quod agendis gratis, acco-

modandis sermonibus ad eas rationes, propter quas quisq; studiosus esse tui videbitur, significanda erga illos parti voluntate, adducenda amicitia in spem facti hilaritatis, & consuetudinis confirmari oportebit. Atque in his omnibus generibus judicatio & perpendio, quantum quisque petiit, ut scias & quemadmodum cuique intervias & quid a quoque expectes, & postules. Sunt enim quidam homines in suis vicinitatibus, & municipiis gratiosi, sunt diligentes & copiosi: qui etiam si antea non studuerunt huic gratia, tamen ex tempore elaborare ejus causa, cui debent aut volunt, facile possunt, his hominum generibus sic interveniendum est, ut ipsi intelligant, te videre quid a quoque expectes, sentire quid accipias, meminisse quid acceperis. Sunt autem alii, qui aut nihil possunt, aut etiam odio sunt tribulibus suis: nec habent tantum animi, aut facultatis, ut emittantur ex tempore, hos intersticias videto; ne, spe in aliquo majore posita, praedicii parum comparetor. Et quamquam patris & fundatis amicitia fretum ac munitum esse oportet, tamen in ipsa petitione amicitie permulte, ac per utiles comparantur, nam in ceteris molestiis habet hoc tamen 9 petitio commodi, ut possis honeste, quod in cetera vita non queas, quoscumque velis, adjungere ad amicitiam: quibuscum si alio tempore agas, 10 ut te utantur, absurde facere videare: in petitione autem nisi id agas, & cum multis, & diligenter, 11 nullus petitor esse videare. Ego autem tibi hoc confirmo, esse NEMINEM (nisi aliqua necessitudine competitorum alicui tuorum sit ad junctus) à quo non facile, si contenderis, impetrare possis, ut suo beneficio promeretur, se ut ames, & sibi ut debeas: modò ut intelligat, te magni aestimare, ex animo agere, bene se ponere, fore ex eo non brevem & suffragatoriam, sed firmam & perpetuam amicitiam. Nemo erit, mihi crede, 12 in quo modò aliquid virtutis sit, qui hoc tempore tibi oblatum amicitia tecum constituenda pretermittat: praesertim cum tibi hoc casus offerat, ut ita tecum petant, quorum amicitia aut contemnenda, aut fugienda sit, & qui hoc, quod ego te honor, 13 non modò non assequi, sed ne incipere quidem possint. Nam quid incipiat Antonius homines adjungere, atque invitare ad amicitiam, quos per se suo nomine appellare non possit? mihi quidem struarius nihil videtur, quàm existimare eum studiosum tui, quem non noris, EXIMIAM quandam gloriam, & dignitatem, ac rerum gestarum magnitudinem esse oportet in eo, quem homines ignoti, 14 nullis suffragantibus meritis, honore afficiant. 15 ut quidem homo iners, sine officio, sine ingenio, cum infamia, 16 nullis amicis saeptus, hominem plurimorum studio, atque omnium bona estimatione munitum praecurrat, sine magna culpa negligentia fieri non potest. Quamobrem

quae senior sententia, ceterum admittit, ad sua ubi videndum, per suasas à Gualimio; ratio quidem facilis, quod sic etiam extaret in Palatinis; propterea quod Turnebus, annotassetque nonnulli, id quoque hactenus libris suis pluribus.

1. Quae ubi scribitur aut centuriam, aut aliquid. Sic rursus Pal. quomodo & Turnebus libris vetus primitus impetisti, qui tribuni centuriam, aliquid, sic ubi Turnebus putabat delenda tria verba priora.

2. Quae ubi scribitur, Turnebus, Lambinus reposuit, opera, seu otus, inquit, conjecturam Turnebus, at aliterum quoque Latinum & licet non quoque ostendit.

3. Quae ubi scribitur, ut ex animo. Ad diderant librarii de suo, Turnebus ubi scribitur, petitor, & ut ex animo; quae ad hunc auctoritate Mureti praesertim cum & Pal. & Victoriana non agnoscerent, ubi ad idem.

4. Quae ubi scribitur, Edidit ferè censoris, sed contra Turnebianum exemplum, & Palatinam.

5. C. Gualimio. In Turnebus libris, neque ab hant nostri nisi quod Pal. Turnebus Mureti, vulgare L. Gualimio, at Orcinij mentio est in Cl. centuria.

6. Ad hunc ubi videndum. Hanc aliter Palatin. nosser, ne pucem ut tatem ubi scribitur, Turnebiano vulgari scribandum.

7. Petitor mentio est. Al. X. add. iura est. Muretus inde fingebat quae ubi, sed primum ferè ubi, ubi, plerisque.

8. Ut si non esse putat, sed ad studium suffragationis. Idem concinnius in quoque ubi scribitur, petitor ubi, ad studium suffragationis, ubi scribitur, Mureti, M. Palat. qui tres libri in proxima sequentibus

ubique conspirant, quare quiddam nobis emendatum est, lisdem auctoribus factum esse, non lectos.

9. Petitor commodis ut possit beneficii. M. notitia commodi petitorum. Palatin. sic commodi petitorum. Idem libri statim habent inimicitiam, loco amicitiam.

10. Ut te utantur. Triga hanc verborum non comparat in exemplaribus nostris, neque videtur necessaria, haud ausus tamen tollerere, quod taceret hanc Turnebus; & duobus testibus semper credi non debet.

11. Nihilus petitorum. Palatinus, nullus, neque aliter ferè fuisse videtur in M. & placet ut subintelligatur utis aut simile quid, nisi malimus in d. care eum qui parvi sit pretii.

12. In quo modò aliquid virtutis sit. Pal. ac M. non habent vocem virtutis, & poterat abesse, quod quod & Lambinus prodiit delectat in Turnebiano.

13. Non modo non affigat. Negativum secundo loco positum non est in Pal. aut M. & per malice.

14. Nullis suffragantibus meritis. D. Clio meritis non est in nostris, ut nec in Turnebus ubi scribitur. Pal. praeterea tantum habes nulli.

15. Ut quidem homo iners. Ita code X. Turnebus; neque recedit Palatin. M. quàm quod hic addat, hominem quam iners ille. hinc ut quom iners ex quo Gualimius legebat, ut quidem homo nequam, iners, & C. re. ctis, me.

16. Nullis amicis saeptus. Verbum saeptus, non est in Pal. aut duobus Lamb. & poterat expungi tanquam interpretis addidamentum.

obrem omneis centurias multis & vaziis amicitiiis cura ut confirmatas habeas : & primum, id, quod ante oculos est, senatores, equitesque R, ceterorum ordinum in vos homines & gratiosos complectere. multi homines urbani industrii, multi libertini in foro gratiosi, navique versantur, quos *per te quis, per communes amicos* poteris sume te, cura ut qui cupidi sunt : elaborato, appetito, allegato, summo beneficio te affici ostendito. a deinde habeto rationem libis totius, collegiorum omnium, pagorum, viciniarum. ex iis principes ad amicitiam tuam si adjunxeris, per eos reliquam multitudinem facile tenebis. postea totam Italiam fac ut in animo ac memoria tribuum descriptam, comprehensamque habeas : ne quod municipium, coloniam, praefecturam ; locum denique Italiae ne quem esse petiare, in quo non habeas firmamentum quod satis esse possit. perquiras etiam & investige homines ex omni regione, eosque cognoscas, appetas, confirmes, cures ut in suis viciniantibus tibi petant & tua causa quasi candidati sint. volent te amicum si suam a te amicitiam expeti videbunt, id ut intelligant, orationis, quae ad eam rationem pertinet, consequere. ROMANAS municipales ac rusticani, si nomine nobis noti sunt, in amicitia se esse arbitrantur, si vero etiam praesidium aliquid sibi constitutere putant, non amittunt occasionem promerendi. hos ceteri, & maxime tui competitorum ne norunt quidem : tu & nostri, & facile cognoscas : *sive quo amicitia esse non poterit* neque id tamen satis est, tametsi magnam est, si non consequatur spes utilitatis atque amicitiae, ne nomenclator solam, sed amicus etiam bonus esse videatur. ita cum & hos ipsos, propter suam ambitionem, qui a pud tribuleis suos plurimum gratia possunt, tui studiosos in centuriis habeas ; & ceteros, qui a pud aliquam partem tribulium propter municipii, & aut civitatis, aut collegii rationem valent, cupidos tui constitueris, in optima spe esse debebis. Jam equitum centuriam multo facilius mihi diligenter posse teneri videntur. primum cognoscendi sunt equites ; pauci enim sunt ; deinde adipiscendi : multo enim *FACTUS* illa adolescentulorum aetas ad amicitiam adiungitur. deinde habeas te eam ex invenitue optimum quemque, & studiosissimum humanitatis ; tum autem quod equester ordo tuus est, sequentur illi auctoritatem ordinis, si abs te adhibebitur ea diligentia, quae non ordinis solum voluntate, sed etiam singulorum amicitiiis eas centurias confirmatas habeas. Jam studia adolescentulorum in suffragando, in obeundo inquantando, in affectando mirifice & magna, & honesta sunt. Et quoniam ASSERATIONIS mentio facta est, id quoque curandum est ut quotidiana cujusque generis, & ordinis, & aetatis utare, nam ex ea ipsa copia conjectura fieri poterit, quantum tuis in ipso campo virium ac faculta-

tis habiturus. Hujus autem rei tres partes sunt, una saluatorum, quoniam domum veniunt ; altera deduciorum ; tertia affectatorum. In saluatoribus, qui magis vulgares sunt, & hac consuetudine, quae nunc est, plures veniunt, hoc efficiendum est, ut hoc ipsum minimum officium eorum, tibi gratissimum esse videatur. Qui domum tuam veniunt, ut significato, te animadvertere, & eorum amicis, qui illis renuntiant, ostendito, saepe ipsis dicito, sic homines saepe, quum obeunt plures competitorum, & vident unum esse aliquem, qui hanc officia maxime animadvertat, ei se dedunt, deserunt ceteros, minutatim ex communibus proprii, ex suisque firmi suffragatores evadunt. Jam illud teneto diligenter, si eum, qui tibi promiserit, in suum (ut dicitur) facere audieris, aut senseris ; ut te id audisse, aut scire dissimules : si quis tibi se purgare velit, quod suspectum esse arbitretur, assermes te de illius voluntate nunquam dubitasse, nec debere dubitare, *ut enim, qui se non putat satisfacere, amicus esse nullo modo poterit*. Scire autem oportet, quo quisque animo sit, ut & quantum cuique confidas, constituisse possis. Jam deduciorum officium, quo majus est, quam saluatorum, hoc gratius tibi esse significato atque ostendito, & quoad eius fieri poterit certis temporibus descendito, MAGNAM affert opinionem, magnam dignitatem quotidiana in deducendo frequentia. Tertia est ex hoc genere assidua affectatorum copia, in ea quos voluntarios habeas, cura, ut intelligant, te sibi in perpetuum summo beneficio obligari, qui autem tibi debent, ab iis plane hoc munus exige : qui per aetatem ac negotium poterunt, ipsi tecum ut assidue sint, qui ipsi sectari non poterunt, necessarios suos in hoc munere constituent. valde ego te volo, ad rem pertinere arbitror, *semper cum multitudine esse, praeterea magnam asserit laudem, & summam dignitatem, si illi tecum erunt, qui a te defensi & qui per te servati, ac iudiciis liberati sunt*. Hae tu plane ab iis postulato, ut quoniam nulla impensa per te alii rem, alii honestatem, alii salutem ac fortunas omnem obtineant, nec aliud ullum tempus futurum sit, ubi tibi referre gratiam possint, hoc te officio remanent. Et quoniam in amicorum studiis haec omnis ratio versatur, qui locus in hoc genere cavendas sit, praetermittendum non videtur. *FRATRES* atque *INSTITUTUM*, & *PERFIDIA* plene sunt omnia. non est hujus temporis perpetua illa de hoc genere disputatio, quibus rebus benevolus & simulator iudicari possit. *Tantum est hujus temporis admonere, Summatim virtus eadem, nomines simulare tibi se esse amicos, & invideat coegit*. Quamobrem *EMERGENTIS* illud teneto, *NUMEROS* atque *ARTUS* esse sapientia non temere credere. Et cum tuorum amicum studia constitueris, tum etiam oblectatorum, atque adversatorum rationes, & genera cognoscito,

1. Per communes amicos, poteris sume te cura. Cic.] Palae. poteris summa cura, Cic. quomodo & edito Victorii. Maur. poteris summa. forte sicut poteris. Summa 3. cura ut tui, Cic. pro quo palium, In summa, vel, Ad summam.
 2. Per te habetis equitum urbium totius collegiorum, Cic.] S. e. chirographi libri nostri, sic Turnebi. inepte prius, habeat ut tuique urbium totius, celebrum enim non pagorum.
 3. Quae ad rem rationem pertinet, & consequere.] Quod est in Turnebi libro, reperitur & in nostris, pertinet, habenda consequitur, videtur tamen liberati potius quam auctoris.
 4. Si vero etiam, praesidi si aliquid sibi constitutere putant.] Accedunt proxime ad hanc scripturam membranae nostrae, expressitque Victorius male recensorius, *si vero etiam praesidi in se aliquid sibi constitutere esse putant* & quoniam illae sunt imperpetuum sic interpolandi auctorem non melioris.
 5. Si non consequatur spes,] Ita Turnebi codice ; recte : dummodo dematur syllaba *est*, sive Palatina. sine illo idoneo sensu, retro impressis, sed ut consequatur.
 6. Aut civitatis, aut collegii.] Turnebus lib. xxv. cap. 3. malit viciniantibus, idemque adnotat Puteanos.
 7. Primum cognoscendi sunt equites ; pauci enim sunt ; deinde adipiscendi.] Retinet scripturam à Victorio publicatam. Lumb. nus enim ex-

cluserat, pauci enim sunt, quod tamen in nostris & Turnebi veteribusque intertextum in ceteris discrepat, nam Turnebus habet : *Primum cognoscere equites ; pauci enim sunt ; deinde adipisci*. Pal. *Primum cognoscere equites ; pauci enim sunt ; deinde adipisci*. neque aliter Maur. nisi quod *est* aperi.
 8. Tum autem quod equester ordo tuus est, sequentur illi auctoritatem ordinis.] Sic ferè est tuendum putabat Sebaldus Corradus : neque aliter omnino Palaeus. Maur. Turnebus. Supra quoque in locum suum reduxit nos perisdam integram & perulauter ter. nam citat eam à Lambino, contra codices auctenticos, ac hoc loco, edito Victorii, mendosissima est.
 9. Ut non ordinis solum voluntate, Cic.] Puteanus delat, *solum voluntate*.
 10. Facum facere audieris.] Editi interponunt ; *facere velle aud.* sed contra Maur. ac Pal.
 11. Qui ipsi sectari.] Ita nostri ; editi amplius, qui si ipsi adfectari.
 12. Haec in plane ab illis Cic.] Egge & puteanus, *haec in plane*.
 13. Alii rem, alii honestatem.] Sic scribendum fuit ex Puteani libro, item Turnebus. ac Palaeus quam lecto opem accet sit quoque utemque Maur. et lib. vii. cap. 3. si quod non reperat vo: em alii.
 14. Tantum est hujus temporis admonere.] Illa hujus temporis, videntur fragillissimi alicujus, non Tullii.

gnoscito, & hinc tris sunt: unum ex iis quos lassisti; alterum, qui sine causa non amant: tertium, qui competitorum valde amici sunt. Quos lassisti, cum contra eos promitto dices, his te plane purgato: necessitudines commemorato: in spem adducito: te in eorum rebus, si se in amicitiam contulerint, pari studio, atque a officio futurum; spondeo. Qui sine causa non amant, eos aut beneficio, aut spe, aut significando 3 tua erga illos studia futura, delinito, dans operam, ut de illa animi pravitare deducas. Quorum voluntas erit abs te propter competitorum amicitias alterar, his quoque eadem in serui oratione, qua superioribus: & si probe te poteris, te in eos ipsos competitorum tuos benivolo esse animo ostendito. Quoniam de amicitia continentis satis dictum est, dicendum de illa altera parte petitionis, qua in populari ratione versatur. Ea desiderat nomenclationem, blanditiam, assiduitatem, benignitatem, rumorem, spem in rebus. Primum id, quod facis, ut homines tuis, significa, ut appareat: & auge, ut quotidie melius fiat. nihil mihi tam populare, neque tam gratum videret. Deinde id, quod natura non habes, induc in animos ita simulandum esse, ut natura facere videatur. 4 nam comitas p. tibi non deest, ea, que bono ac suavi homine digna est. sed opus est magnopere blanditiis: que etiam si vitiosa est, & turpis in cetera vita, tamen in petitione est necessaria tunc enim cum datur rationem aliquem assentando facit improba est: cum amicitiam, non tam vituperanda. petitori vero necessaria est, cujus & frons, & vultus, & sermo ad eorum, quoscumque convenerit, sensum, & voluntatem 5 commutandus est. Jam assiduitatis nullam est preceptum; verbumque ipsum docet, que res sit. prodest quidem vehementer 6 nusquam deesse: sed tamen hic fructus est assiduitatis, non solum esse Romam, atque in foro sed a studio petere, sepe eosdem appellare non committere ut quisquam 7 possit dicere, quod ejus sit, consequi possis, si abs te non sit rogatum, & valde ac diligenter rogatum. Benignitas autem late patet: & est in re familiari; que quamquam ad multitudinem pervenire non potest, tamen ab amicis laudatur, & multitudini gratia est: est in convivio, & que facit & abs te, & ab amicis tuis concelebrentur & passim, & tributum: est etiam in opera, quam pervulga & communica: cura que ut aditus ad te diurni, nocturnique pateant, neque foribus solum & dium tuarum, sed etiam vultu ac fronte, qua est animi janua, que si significant voluntatem abditam esse ac retrusam, pariter referat patere osium homines enim non modo promitti sibi, preteritum que a candidato petant, sed etiam & large atque honorifice promitti volunt. quare hoc quidem facile preceptum est, ut, quod acturus sis, id

significes te studiose ac libenter esse facturum, illud diffidulus, & magis ad tempus, quam ad naturam accommodatum tuam: quod facere non possis: ut id aut juvende promittas, aut ingenuo neges. quorum alterum est boni viti, alterum boni petitoris. Nam cum id petitur, quod honeste, aut sine detrimento nostro promittere non possumus (quomodo si qui roget, ut contra amicum aliquem causam recipiamus) bene negandum est, ut offendas necessitudinem, demonstres quam molestus feras, aliis te id rebus 12 exarturum esse persuades. Audivi hoc dicere quendam de quibusdam oratoribus, ad quos causam suam detulisset gratiorum sibi orationem fuisse qui negasset quam ibidem recipere. sic homines contra & oratione magis, quam ipso beneficio reque capiuntur. Verum hoc probabile est: illud alterum subdum tibi 13 homini Platonico suadere: sed tamen tempori tuo consulam, quibus enim te propter aliquod officium necessitudinis a futurum negaris, tamen ii possunt abs te placati, & que discere, quibus autem iudicio negaris, quod te impeditum esse dixeris aut amicum negotiis, aut gravioribus causis, ante susceptis & inimici discendant, omnesque hoc animo sunt, ut sibi te mentiri malint, quam negare. C. Cotta in ambitione artifice dicere solebat, se operam suam, quoad non contra officium rogaretur, polliceri solere omnibus, impertire vero apud quos optime poni arbitrareretur: id est se nemini negare, quod sepe accideret, 14 ut is, cui pollicitus esset, non uteretur: sepe ut ipse magis esset vacuus quam putasset: neque posse domum ejus compleri, qui tantummodo recipere, quantum videret se obire posse: casu fieri, ut agatur ea, que non putaris: illa, que credideris in manibus esse ut aliqua de causa non agatur: deinde esse extremum, ut irascatur is cui mendacium dixeris. id si promittas, & incertum est, & in diem, & in paucioribus, 15 si autem id negas, & certe ab alienis: & statim, & plures: plures enim multo sunt qui rogant, ut uti liceat opera alterius, quam qui utantur. Quare satis est, ex his aliquos aliquando tibi in foro irasci, quam omnes copitudo domi: praesertim cum multo magis irascantur ei, qui neget, quam ei, quem videant iusta causa impeditum; ut facere, quod promissum cupiat, si ullo modo possit. Ac ne videat aberrasse, a distributione mea, qui hinc in hac populari parte petitionis disputem: hoc sequor; hinc omnia non tam ad amicum studia, quam ad popularem famam pertinere. id est enim inest aliquid ductum ex illo genere, benignè respondere, studiosè in servire negotiis, ac periculis amicum; tamen hoc loco ea dico, quibus multitudinem capere possis, ut de nocte domum compleatur, ut multi spe tui praesidio teneantur, ut amiciores abs te discendant, quam accesserint, ut

1. Nectra sunt: unus ex iis quos lassisti. Amplector quod est in Pal. mem. que lassisti. Maur. adhuc aberrat vox anom.
 2. Officiis futurum: spondeo. Vox ultima non est in libro Puteani, Turnebi, aut Palatino nostro; neque desideraverim.
 3. Tua erga illi studia, sias operam. Transcripsi quod erat in exemplari Turnebiano, tanto quidem confidentius, quod ei accederet Puteani codex, & librorum nostrorum magna: nisi quod ipsa & illud studia, vulgari immittens, studia si tua des nesci, dans operam etc.
 4. Non erant tibi una desisti eos, que, etc. Ita nullo apice minus Turnebi. Pal. Maur. quare eieci publicatorem illud h. ctenus: Non enim ias tibi desisti ei, que bene ac suavi homini digna sunt, quo nihilo melius Lambiniana editio: non enim ias tibi nesci, que, etc. sunt undenam? Puteanus parabat sic locum: o um legendum: ut natura sciret videtur. Quamquam plerumque natura valet, tamen v. dicitur in paucioribus mensuram negare nisi sine lais naturam dicitur, nam enim ias tibi nesci desisti ea que bene ac suavi, etc.
 5. Commutandus est. Palat. & Maur. interponunt, commutandus & accendendum est. Foris an recte.
 6. Nusquam deesse. Eadem membranz, nusquam deesse, neque admodum duplice.
 7. Possit dicere quod ejus sit, consequi possis, si abs te non sit rogatum, etc. In eadem lectio: juvabitur forsan libi nesci. Palat. enim, possit dicere, quod ejus sit, si abs te non sit rogatum, neque aliter. Maur. nisi quod is quod loci quod. Lambinus publicavi possit dicere, quod ejus sit, si abs te non sit rogatum, si non esse rogatum. Palermus addidit, libros hinc desisti nega: one nesci, quibus contradicunt nostris

8. Quae factis & ab re, etc. Pal. & Maur. factis ab re. Victorius edidit, que factis te oportet & amice tui. midus recte.
 9. Laqueusque honoris. Palat. & Maur. linge. quod esset non narrat aut verbo uno altero, sed proluxa verborum serie. an ei scripturæ acquiescendum sit, nescio.
 10. Ut id aut juvende petis itas, aut ingenuo neges. Manavit ab Lambini conjectura, nam veteres editiones, ut id juvende neges omittit ceteris. Palat. non accedit membranis Turnebi, ut id aut juvende neges quod ipse mutat in, hanc juvende. Maur. habet ut id juvende ingenuo neges.
 11. Contra amicum aliquem causam. Est & nostris libris, haec tamen enim euss, aliquam.
 12. Exarturum esse. Est & Lamb. no, probatque Muretus, nam lectio recepta exalturum non displicet tamen Turnebiano codicis exalturum, quam, & exi bet Palatinus.
 13. Homini Platonico suadere. Est ab editione Victorii, neque aliter Palat. aut M. al. 2. 3. homini plus petitis, minus recte. Puteani m. habebat item illud Platonico, idemque non agnoscebat illud, quod & abesse poterat.
 14. Ut is qui roget, quam putaret. Legit Puteanus ex ver. libro, cur is qui, etc. quam putaret.
 15. Si autem id neges, certe alienis & statim, etc. Idem Puteanus monuit referendum, si autem neges, ab re alienis, etc.
 16. Esi enim inest aliquid ductum ex illo genere. Pal. ac Maur. non agnoscunt enim, aut ductum

ut quam plurimum aureis optimo sermone compleatur. Sequitur ut de rumore dicendum sit; cui maxime sciendum est. sed quae dicta sunt omni superiori oratione, eadem ad celebrandum rumorem valent, dicendi laus, studia publicanorum, & equestri ordinis, hominum nobilium voluntas, adolescentulorum frequentia, eorum, qui abs re defensi sunt, assiduitas, ex municipiis multitudo eorum, quos tua causa venisse appareat. bene ut homines nosse, comiter appellare, assidue ac diligenter petere, benignum ac liberalem esse, loquantur & existimant; deinde ut multa nocte compleatur, omnium generum frequentia ad sit, *subi* fiat oratione omnibus; *re, operaque multis* perficiatur id, quod fieri potest labore, & arte, ac diligentia; non ut ad populum ab his omnibus fama perveniat, sed ut in his studiis populus ipse veretur. Jam conciones tenent, & quae ademptus es in Pompejo orando, Manilii causa recipienda, Cornelio defendendo, excitanda nobis sunt; quae adhuc habuit nemo, quin idem splendorem omnium, voluntatesque haberet. Efficiendum etiam illud, ut sciant omnes, Cn. Pompeji summam erga te esse voluntatem, & vehementer ad illius rationes, te id assequi, quod petis, pertinere. Postremo tota petitio cura ut *pompia plena* sit, ut illustris, ut splendidus, ut popularis, ut habeat summam speciem, ac dignitatem; ut, etiam si quid possit, nec competitoribus tuis existat aut sceleris, aut libidinis, aut largitionis accommodata ad eorum mores infamia. Atque etiam in hac petitione maxime videndum est, ut *spes Reipubl. bona de te sit*, & honesta opinio, nec tamen in petendo resp. capessenda est, neque in senatu, neque in concione; sed haec tibi sunt retinenda; ut senatus te existimet ex eo, quod ita vixeris, defensorum auctoritatis fax fore; equites Rom. & viri boni, & locupletes, ex vita acta te studiosum otii ac rerum tranquillitatum; multitudo, ex eo duntaxat, quod oratione in concione ac iudicio popularis fuisti, te a suis commodis alienum non futurum. Haec mihi veniebant in mentem de duabus illis commotionibus matutinis, & quod tibi quotidie ad forum descendenti meditantem esse dixeramus: *Novus sum, consulatum peto*. Tertium restat. *Roma est*, civitas ex nationum conventu constituta;

in qua multa insidia, multa fallacia, multa in omni genere vitia versantur; multorum arrogantia, multorum contumacia, multorum malevolentia, multorum superbia, multorum odium ac molestia perferenda est. Videmus & magni consilii, atque artis, in tot hominum eisque modi vitis, tantisque versantem vitare offensionem, vitare fabulam, vitare insidias; esse unum hominem ac commodatum ad tantam morum, ac sermonum, ac voluntatum varietatem. Quare etiam atque etiam perge tenere istam & viam quam instituisti; excelle dicendo; hoc & tenentur Romae homines, & alliciuntur, & ab impediendo, ac laedendo repelluntur. Et quoniam in hoc vel maxime manifesta est civitas, quod largitione interposita, virtutis, ac dignitatis obvisci solet; in hoc fac ut te bene noris, id est, ut intelligas, eum esse te, qui iudicium ac periculum metum maximum competitoribus offerre possis. Fac ut se abs te custodiri, atque observari sciant, cum diligentiam tuam, cum auctoritatem, vimque dicendi, tum profectum equestri ordinis erga te iudicium pertimescant. Atque haec ita te volo illis proponere, non ut videare iam acculationem invidiam, sed ut hoc terrore facilius hoc ipsum, quod agis, consequatur, & plane sic contende omnibus nervis, ac facultatibus, ut adipiscamur quod petimus. Video nulla esse comitia tam inquinata largitione, quibus non gratis aliqua centuria reuertent suos, maxime necessarios. Quare si ad vigilam pro rei dignitate & si nostros ad summum studium benivolo excitamus; & si hominibus studiis gratiosaque postri tuum cuique, & munus describimus, & si competitoribus iudicia proponimus; sequestribus merum injicimus; divisors ratione aliqua coereamus; perfici potest, ut largitio aut nulla fiat, aut nihil valeat. Haec sunt, quae putavi non melius scire me, quam te, sed facilius his tuis occupationibus colligere unum in locum posse, & ad te perscripta mittere, quae tamen ita scripta sunt, ut non ad omnes, qui honores petent, sed ad te proprie, & ad hanc tuam petitionem valeant, tamen tu si quid mutandum esse videbitur, aut omnino tollendum, aut si quid erit praerogatum, velim hoc mihi dicas; volo enim hoc commentariolum petitionis haberi omni ratione perfectum.

1. Bene ut homines nosse, &c. benignum ac liberalem esse, loquantur & existimant. Reduxi quatuor autographorum scripturam, Torn. Pur. Pal. Maur. editio publica, bene homines nosse, &c. benignum ac liberalem esse, bene loqui existimant. Lambinus i center nimis omni a permutavit.
2. Quae ademptus est. Maur. non admisit pronomen, quae. in aliis consentit plane cum Pal. ac vulgatis, terentia specie sollicitissimi; circa quem misere lo cruce at Corraus.
3. Ut Vis, etiam si quid possit, nec competitoribus. Scriptus noster, uterque, ut etiam, si quae seia ne comp. Galleim. consuebat, si cui possit & competitoribus. Palermus, ut etiam si quae possit, nec competitoribus.

4. Illa commotionibus matutinis. Sic Corradus legit e suis; item Turnebus. antea vulgata commotionibus, quod & in nostris duobus. Palermus malum sic commentariolum.
5. Quod tibi quae ad forum de te, med esse dixeramus. Pal. & M. quae, quomodo & Victor ana al. Zeue idem nostri, dixeram.
6. Utiam quam instituisti. Foran non deiecit forec institui.
7. Erga te studium pertimescant. Sic malum cum codice Palatino; tantum quidem n. agis, quod sic quovis servarent membranae Turnebi.
8. Munus describimus. Non rejecio; tantum monco legi in Palatino, munus de se huius.

M. TVLLII CICERONIS SI DEO PLACET.

CONSOLATIO,

UAMQUAM recentibus morbis medicina, adhibere verant sapientes, nihilque adversi hominibus accidere solet in vita, quod aut improvisum, aut inexpectatum videatur; conemur tamen, si qua ratione possumus, medere nobis metipsis, & domesticis subvenire calamitati. Si enim quoties usuevenit, consulimus ceteris, cur non aliquando nobis ipsis? & si mala, quae nec vitari, nec averti humanis viribus possunt, petulimus tolerantur, cur non ea, si possumus, ratione leviora faciamus? praesentia cum ad agritudines, & molestias depel-

lendas, eo acrius incumbere homines debeant, quo melius est, sine cura vivere, quam curis, & angoribus oppressum, ac circumventum, humanam conditionem satis per se miseram, aliis etiam incommodis efficere miseriosam, quid porro praestantius, quid utilius est, quam, cum corpore valeas, curare ut etiam animo valere possis? siquidem corpus animi gubernaculo, animus autem ministerio corporis indiget, ac neque animus aeger bene gubernabit, nec affectum corpus animi recte parebit imperio. Quam sobrem prudenter ad doctis & sapientibus viris & cogitatum, & factum est, qui de lectu minuendo ante nos scriperunt: quorum

quorum existant fœcæ multa, sane sapienter literis manda-
 ta, in primis à Theophrasto, Xenocrate, & Crantoro quo-
 rum libros cum sepe animi causa sumerimus in manus,
 admirati eorum saluberrimis præceptis refertam, & con-
 ditam eloquentiam tum proxime legitimus necessario, casus
 enim ereptæ nobis filix, quam in oculis ferebamus eximiis
 & virtutis, & prudentiæ laudibus præstantem, ita nos vel
 percussit, vel afflixit: ab iis opem ad leniendum, & miti-
 gandum dolorem petere coacti sumus, quorum maximè do-
 ctrina, atque auctoritate antea movebamur. Itaque multa, quæ
 ab illis vel acute cogitata, vel eleganter enuntiata sunt, ad
 dolorem nostrum abstergendum colligimus: ut, si minus
 ceteros in tanto moerore delectare poterimus, quod alias
 & dicendo, & scribendo efficere conati sumus, & fortasse
 interdam præstitimus, saltem nobis ipsi medeamur. Sed
 nos etiam in hoc fortiores erimus quam ceteri, quibus dif-
 ficile non fuit, cum doloris expertes ipsi essent, alios conso-
 lari, & a moerore abducere: nos autem dolore afflicti, con-
 solationem à nobis petentes, nosmetipsos in dolore vince-
 mus, ac naturæ quædam quasi vim afferemus, quæ uti-
 nam tanti sit, ut ceteros quoque in pari fortuna doceat ad-
 versos casus patienter ferre: qui quo sæpius contingunt, eo
 propiores hominibus putandi sunt, quasi in ipsa huma-
 na natura innati atque insiti, ideoque levius ferendi, qui enim
 hominem se esse agnoscit, hominifque nomen sibi vindicat,
 cur ea quæ hominis maximè propria sunt, recusare, ac rei-
 gere audeat? quod simul ut fecisset, & imprudens, & injus-
 tum merito haberetur. Atque hic locus à Theophrasto egre-
 gie tractatus, & perpolitus est: itaque à Xenocrate: quorum
 uterque eos qui communes casus recusant, imprudentia,
 atque injustitia condemnat: alter etiam diis ipsis adversos
 non dubitat appellare, quod etiam gravius crimen est, ac
 vix in homine tolerabile: qui, cum omnia diis immortalibus
 accepta referre debeat, quorum ope vivit, intelligit, agit,
 si eorum voluntati repagnet, cum diis, gigantum more,
 bellare videbitur. Hæc autem perire, ut dixi, à multis tracta-
 ta sunt, sed ego Crantorem sequor: cujus legi brevem illum
 quidem, sed verè aureum, & ut Panætio placuit, ad verbum
 ediscendum de luctu librum, quo acutè universam doloris
 medicinam complexus est, sed humanæ naturæ incommoda
 ita diligenter, & accuratè expressit, ut quasi luctuendum
 scelerum causa nasci homines, & in hanc lucem ingredi,
 possit agnoscere. Faciem nasci hominem, & in lucem
 edi, continuo senties, non rerum humanarum dominum,
 & gubernatorem eorum, sed verius miseriarum servum,
 atque incommodorum, nam infantiam, & pueritiam, va-
 gitus, lacrymæ, imbecillitas, nullus nec rationis, nec
 corporis usus, dolores, molestiasque quam plurimè ample-
 ctuntur. Adolescentiam ardor quidam excipit ætatis, nec
 prudentia, nec iudicii compasserum utilium, ac laudabili-
 um contentio; voluptatis, & sæpe turpitudinis appetitio:
 veti boni ignorantia: in pares fœrocia, in superiores super-
 bia, in infirmos arrogantia, ex his contentiones, rixæ, con-
 tumelia: assiduus denique molestiarum concursus existit:
 ex rebus honestis contentis infelicitas, & infamia: ex
 turpibus curiose arreptis, & conquisitis, lucis morbi,
 perpetuum denique sui ipsius odium, ex cognita rerum
 turpium mercede constat. Adde insanas pecuniarum
 largitiones, nullam futuri temporis curam, non inopia,
 non liberorum, non uxoris, non posterorum, non familia-
 rum, quæ si quis ætatis potius vitia, quam naturæ miseria,
 velit appellare: quamquam nominis quaestionem inducat,
 non tamen ipsas ab homine miseria, atque incommoda
 removebit. Nec verò audiendus erit, qui hæc ab humana
 naturæ miseria separanda putet, quod non in natura insita
 sunt, sed unius, vel aliquorum hominum errores videantur:
 totius autem naturæ illa esse affirmet, quæ à nullo profus
 homine seungi possint, quasi verò humanum non sit
 irasci, quod multi non irascantur, aut non humanum
 loqui, & societatem coire, quod multi reperiantur, qui

nihil difficilius faciant, quam cum hominibus congredi,
 aut ferocem cum aliquo conferre, verè autem humanæ
 miseria sunt, quod & si non omnes in uno, certè omnes
 in omnibus, & aliqua in multis, & multa sæpe in uno
 agnoscuntur. Jam constantis ætatis quot, quanta quæ mi-
 seris sint, non difficile est intelligere, at difficillimum
 enumerare, hæc enim ex omnibus hominis ætatibus in-
 perturbationes animi, in pericula capitis, fama, fortu-
 narum una maximè incurrit, sicut enim ceterarum om-
 nium ætatum, ad res negotiaque tum privata, tum publica
 peragenda aptissima est, maximèque idonea: ita etiam una
 præ ceteris omnibus, difficillimum, miseriarumque omnium
 quæ ex publica, privataque administratione oriuntur, parti-
 ceps, & sociæ est, hæc privata amicorum negotia procurat,
 hæc publica sustinet munera: hæc gloriam, & commodum
 ex rebus feliciter eventibus, hæc ærumas, & molestias
 ex adversis experitur, huic bonorum civium propagationi,
 huic malorum accusatio propostia est: huic invidia, & ex-
 mulatio à bonis imminet, à malis pericula & intidia in-
 tenduntur: ætas numquam sibi ipsi non infesta, numquam
 pacata: semper laboriosa, semper anxiosa, & sollicita, quæ si
 non aliquos interdum vel utilitatis, vel voluntatis fructus
 ex assiduo labore perciperet, se ipsam profecto regere, ac
 tueri non posset. Sed miseriarum numerus multo major
 est: magnitudo autem tanta, ut neminem à publicis pro-
 curationibus non avertere, ac deterere possit: illustre præ-
 buit exemplum universæ civitati calamitas nostra, quam
 ex parte civium salute, ex defensionis aris, ac focis, ex prodi-
 toribus à republica, ac populi R, cervicibus depulsis con-
 traximus, Sed nostra fuerit ærumna: civibus contigerit sal-
 us & quies: quam etiam, vita ipsa profundenda, si opus fu-
 isset, libentissimè redemissimus. Nihil necesse est mihi de
 me ipso prædicare. Sed tamen verissimè affirmare possum,
 eos demum annos me verè visisse, quos in præclaro aliqua
 patriæ vel commodo, vel ornamento consumsi, ac, si lon-
 gius mihi vitam producere liceret, non me alia causa ad-
 diutius vivendum, quam publicæ utilitatis studium, curaque
 adduceret: quæ una cogitatio in homine gloriosa, & lauda-
 bilis est maximè. Nunc, quæ extrema de ætatibus superest,
 quid ego de senectutis incommodis, ac miseriis loquar? quæ
 plurimas esse, & gravissimas, & nomen ipsum, languoris,
 calamitatisque plenissimum, indicat, & ad spectus ipsorum
 hominum patefacit, quid est enim aliud, senem videre ste-
 mentem, incurvum, canum, imbecillum, infirmum, quæ
 cernere morientem vivum, aut viventem moriturum? Ac, si
 nonnullis visum est, magnam esse senilis ætatis consolatio-
 nem, prudentiam, usu rerum quaesitam, quæ illius ætatis
 propria: eosdem illos fateri oportet, ex eo ipso fonte man-
 nare etiam ad senes non minimum doloris, atque molestiæ,
 qui enim se prudentem, rerumque agenda, rum præsum
 agnoscit, cur non doleat, quæ optime intellegit, præcæta
 vitio, optimè etiam perficere non possit? & si patriam dili-
 git, cur non angatur, quod, quam consilio juvat, opera et-
 iam juvare non possit? eoque major prudentium dolor est,
 quod optimorum consiliorum fructum, nulla alia ratione
 percipi possit, quam si optimè ad exitum perdurantur, in-
 telligunt: quod nisi vir optimus, patriæque amantissimus ad
 agenda accedat, profus inania sint futura. De ætatibus, satis
 mihi videor dixisse quid jam de generibus hominum lo-
 quar? aut numquid principes viros, & medios, & infimos
 æquè miseros esse negare possum? Reges ipsi quàm miseri
 sint, quantoque opere sollicitudini, timori, acque invidiis
 propostis, satis ostendit Dionysius, cum imminente capite
 gladio Dariolem fortunæ suæ felicitatem voluit experiri,
 nec mirum: cum iis bellorum calamitates ætatis vastas-
 tiones, populorum cædes, urbium exitia immincant, quæ
 cum eveniunt, qui victoria possunt, aliquid & ad gloriam,
 & ad imperium semper acquirunt: sed tanta præcæta rerum
 amissio, tantusque sumus consequitur, ut magni conflet
 victoria, ac plerumque præstiterit, numquam arma sum-

Senectus
ipse mori

Dionysius

esse. si profugatio exercitus, aut clades aliqua contingit, nihil eo statim miserius ne cogitari quidem potest, liquidum captivitate, inopie, luctui, contemptui conjunctus est. Sed fac Regem esse à bellorum impetu, & à castrorum pulvere remotum, sua pacate possidentem, nulla hostium incurisione vexarum: num iccirco tutior, à miseris securior? quin immò, ut otium humana natura non fert, ipse sibi molestiam, ac sollicitudinem exhibebit. nam aut de augendis vestigalibus, aut de producendis finibus, deque urbibus ad imperium acquirendis, aut de jungendis cum potentioribus propinquitatibus, atque amicitiiis cogitabit. quæ qui animo agit, nec à molestia liber est, nec alios festuros ac quieros esse sinit. De avaritia verò maxima animorum peste, nolim hoc loco pluribus disputare: quæ in deside atque otiosa mente quàm maximè exoritur, eaque erectiores animos, & altiores dignitatis gradus maximè sollicitat. Huius generi infimum hominum genus opponitur: quod, ut nomine abjectissimum, sic re quoque omnibus calamitatibus, atque angoribus est propositum. Huius inopia, fames, contumelia, iniuria, tributorum solutio, militiæ incommoda, misera denique omnia perferenda sunt: eoque miserius est, quod ceteris omnibus, cum adversa fortuna premuntur, per multa tamen suppetant, è quibus consolationem dolorisque levationem perunt. at infimam plebem natura ipsa fatali quadam necessitate tam abjecto, tamque imo loco collocavit, ut omnibus ærumnis subiecta, nulla propemodum ratione erigi, aut sublevari possit. Ne mediocri quidem hominum conditio miseriarum expers esse cognoscitur. nam inter summum & infimum interjecta, alteri paret, alterum patitur. cui si imperare possit, certè longius à miseria distat. Sed quia neque dignitate præstat, nec summos viribus adæquat, suo ita contenta esse cogitur. itaque multis in civitate perfungitur incommodis, non illis quidem parum Reipublicæ fructuosus, aut valde ad ferendum gravibus, atque asperis: sed quæ tamen animum sollicitent, & humanas miseras augeant. hæc longiori oratione persequi, non est præsentis instituti: ante oculos omnia sunt, & nobis præcipuè re ipsa perspecta & cognita. Nec verò alia est faminarum conditio, aut enim iisdem, aut parum certè diversis & molestiis, & angoribus vexantur. nam & iisdem morbis, quibus viri, & iisdem animi perturbationibus, meatisque erroribus obijciuntur. eoq; miserior illorum status est, quo mollior natura, & ad propulsanda incommoda, calamitatesq; perferendas infirmior. easdem, quas viri, ex parentibus, fratrum, fororum, affinium interitu molestias, & dolores hauriunt: matris sæpe fatuos, parum de re domestica sollicitos, pecuniam profundentes nanciscuntur. ex quo paupertas, & luctus, quibus malis eo premuntur gravius, quod non, ut homines, indagare possunt, qua maximè ratione niedeantur incommodis, rebusque suis consulant. *Exempli:* Quantum Tullia mea ex patris exilio doloris, quantum ex maritorum ærumnis, & difficultatibus luctus, molestiaque percepit? & quamvis optanda etiam minime paucæ in vita viderit: malorum tamen paucorum sensus, vel doctissimis hominibus judicantibus, ita acerbus est, ut bonis vel plurimis, & maximis æquetur, interdum etiam præferatur. Per multa præterea in hoc genere sunt, quæ reticere præstat, quàm edere, sed magna certè, vel hoc uno nomine, faminarum miseria est, quod, quamdiu vivunt, parere semper coguntur, aut enim innuptæ parentibus, & affinibus: aut nuptæ, maritis parent, & servant. sic, quo minus liberæ, eo magis miseræ, nec umquam liberæ, nisi è vita profectæ, ergo mortuæ beatæ censendæ erunt. Nec sanè video, quid aptius dici possit, sed, ut ad nos ipsos redeamus: cui uxor contingit, is præter communes omnium calamitates præcipuo etiam miseriæ genere premitur, quod non solum suis, sed etiam domesticis uxoris, & familiaris molestiis, curisque vexatur. neque enim ab ea, quicum archissimo matrimonii vinculo conglutinatus est, aut men-

te, aut cogitatione seivinctus esse potest. Itaque tot vexatissimas calamitates, tantiq; miseris circumclusus hominis animus, quid egregium, aut eximium suscipere, aut cogitare potest? mitum, ni sese abiciat, ac veluti despectatione percussus humi jaceat. Redeo igitur ad illud, quod initio dixi, neminem esse, qui spiritum ducat non miserum, ne minime verè felicem parumque sapientem, qui hominem luendo, tum scelerum causam natum, felicem, aut beatum audent nominare. nostra enim, quæ dicitur vita, mors est: nec unquam vivit animus, nisi compage solutus corporis, liber æternitate potatur. itaque mortem in beneficii loco tributam à Diis immortalibus iis, quos maximè dilexerunt, traditum est: ut, cum Herodoto auctore, Argia sacerdos, quod optimum filius esset, à Dea precatam, eos reperit mortuos, mortem autem, tamquam optimam, illis esse concessam, credamus sanè Apollini Delphico, qui exoratus à Trophonio, & Agamede, à quibus templum magnificè Apollini exadificatum Delphis erat, ut, quod esset optimum homini, tribueret: post diem tertium exanimem tum inventi, quo munere judicavit Deus, & Deus is, cui divinationis partes à reliquis diis sunt relicte, mortem homini omnium rerum esse optimam: itaque excutitur jam, & evellatur funditus falsa illa multorum opinio, malam esse mortem: quandoquidem, vel deorum judicio non modo mala non est, sed omnium rerum optima, & omnium munerum, quæ humano generi dari possunt, præstantissima, præclare; nam & miseriarum omnium quas viventes pertulimus, finis est in morte, & vitæ futurarum, in quas progredientes in vita incurunt, docemur enim exemplis, & propagatione vitæ permultos optimos, & fortissimos viros incredibiles haurisse calamitates, immerentes dixerit aliquis: ergo non sunt in miseris ponenda, nihil enim miserum, quod non culpa contractum, de hoc aliàs viderimus: sed calamitates certè fuerunt: quarum etiam unica cogitatio, quæ prætervolat, & effugit, non modo sensus qui corpori firmius inhæret, acerbioris habet plurimum, ex quo verè colligi potest, sapienter fecisse Thracem, qui, si Herodoto credimus, nascentibus liberis lugere, morientibus latari solebant exitum videlicet vitæ, ut miseriarum finem, & quietis portum, probabant: vitæ in tum, ut ingressum ad molestias & dolores, in vitæ videbant. Si ergo nascitur miser, morimur beati: quis in hanc lucem eoi velit, ut miseris opprimatur? quis non potius mori, ut beatam vitam acquirat? & si hoc nobismet ipsi, ut optimum, vellemus: cur liberis & affinibus, dixerim? an melius nobis quam iis, quos summe diligimus, esse velimus; aut potius beatè nobis, miseris ipsi, & infeliciter? hoc certè nullo modo, quam obrem amanda mors semper omnibus, carissima etiam optanda. Ac, si quibus mori præstat, quam vivere, iis præcipuè, quos & acta cum virtute vita claros efficit, & mors, satis diuturna vita perfunctos, molestia afficere non potest. Nasci verò non intelligo, quibus expediat, nam in ærumnas, miseriasque ingredientem quid gratum, quid hilare aspicimus? quæ re potius non offendimur? quod primus ille nascentium infantium vagitus, & ejulatus satis declarat, tributis enim est ab optima parente natura, quæ nihil inane solet efferre, ac potius iis rebus, quas efficit, admiranda semper edit vel pietatis, vel justitiæ, vel prudentiæ documenta. Ex quo intelligi licet, non nasci longè optimum esse, nec in hos scopulos incidere vitæ, proximum autem, si natus sis, quàm primùm mori, & tamquam ex incendio effugere fortuna. Sileni quæ fertur fabula, si gravioribus ludicra interdum admiscere liceat, idem certè confirmat, qui captus à Mida, missionem doctrinam redemit, docuit autem Regem, numquam nasci optimum esse, sed celeritate mortis proximè accedere, idemque Euripidis testimonio, poetæ sapientissimi, comprobatur. Sed Crenator noster patri, filii mortem ægerimè ferenti, responsum ait datum esse in Psychomantio, filio suo bene beateque esse, meliusque futurum fuisse, si etiam pater pari ratione, fati-

fatis concessisset. Quamobrem, si dolorum finem mors afferat, si securioris & melioris initium vitæ: si futura mala avertit: si medetur presentibus: si nos ex plurimis vel morborum, vel molestiarum, vel acerbitatum periculis educit, cur eam tantopere accusare, aut dolorem ex ea derivare velimus, ex qua potius consolationem, ac lætitiæ haurire, esse esset? Nisi si quod mortem subsequitur, nos fortasse sollicitos habet, de quo libet pauca dicere, ne hic unus ad molestiam doloremque; alendum angulus relinquatur, qui profecto insipientibus obijciendus non est, nec in tanto argumentorum acervo, quibus mortem ipsam nobis obstruere conamur, committendum, ut hoc uno nomine minus nobis debere videatur. & quamquam hæc futuri post mortem temporis cura hominis propria non sit, sed diis immortalibus potius reliquenda, quorum nos vel liberalitati, vel sapientiæ permittere fas, piæque, esset: qui enim naturæ curam suscipiunt, qui viventes protegent, alunt, tuentur, fovent, cur morientes deserant? tamen aliquid etiam modeste de his exquirere, non est inutile. Necessè est autem, sit alterum de duobus, ut aut sensus penitus omnes amor auferat, aut in alium quandam locum ex his locis morte migretur, quod si morte sensus extinguitur, obituque nosser ei somno similis est, qui nonnumquam etiam, sine vitæ somniorum, placatissima quietem affert, quid læti efficiamur? aut quod omnino tempus reperiri potest, quod ei temporis anteposatur, cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis ætatis? Sin migrationem malimus esse mortem in eas oras, quas è vitæ profecti incolunt: quid optabilius, quam ad eos proficisci, quos mortuos, vivens dilexeris: & cum vitæ perpetua vita perfrui, qui, ut nos in laude viveremus, & libenter moreremur, suis & præceptis, & exemplis tantopere laborarent: mihi certe nihil videtur evenire posse gratius, quam si mors aditum ad alia loca patefaciat, ad eos venire, & cum his esse, quos & maxime dilexi, & nunquam non diligere, ac laudare possum. Ad meos autem & castos, & amicos ut pervenire, quanto per lætior: quæ præcandior collocutio, qui suavior vel congregatus, vel complexus? Quam vitæ vitalem, ut ait Ennius, omnibus bonis, ac gaudis circumfluentem: sed beatam etiam mortem, quæ ad beatissimam vitam aditum aperiat. Me qui dem, et si dolore vehementer percussus & afflicus, his tamen monitis & præceptis non mediocriter allevari sentio: itaque, neminem puto fore, quem non rationes, à nobis tam studiosè & sapientum libris collectæ, juvenis, ac delectent, eo magis, quo læviores erunt aliorum dolores, quam hic, quo nos tantopere vexati sumus. nam si amor, si pietas, si lux, si virtus, si gravitas, si constantia, si cetera, quæ vix in faminis sedari, nedum requiri solent, consideranda sint: tanta facta factura, gravius dolere debemus, sed vincat dolorem consolatio: nec iam, quid amiserimus, sed, quatenus mortalem filiam lugere deceat, cogitemus. Hoc nos in mortore nostro, quod certe fortis est ægroti, non solum accipere, sed etiam exquirere medicinam. At, si quis erit, quem dolor à ratione averterit, cui non satis firma videantur ea, quæ jam dicta sunt: is se hominem esse meminerit: nihil autem humanius esse morte, ut, si mors ab ipso divelli, atque auferri posset, diis propior habendus esset, quam hominibus, nec omni ex parte hominis nomen ipsi congrueret, quia communi, & præcipua hominis conditione non uteretur, præterea lacrymis nihil profici, quæ si quid adjuvanti afferre possent, non solum effundendæ, sed studiosè conquirendæ viderentur. Denique, non solum iniuste, sed etiam turpissimè agere qui immodicè dolent, turpitudine enim peior est dolore: siquidem dolor homini à natura infusus est, nihilque habet infamie turpitudinis autem iccirco vituperanda, quod aliquid semper indecorum continet, culpa contractum, at omnis immodicus dolor turpis est, & à vitæ alienus: quandoquidem ut immodicè, præterque rationem doleas, sponte ficitis, ex

quo culpa exoritur: quæ homini maxime fugienda, vitandaque est, ne cogitationibus molliissimis, quales interdum perditæ amantes suscipere solent, nimium perturbemur, & examinemur, quin potius nos ad Homericæ præcepta referamus: *Corda age si firma, nec te submittite dolori.*

Namque aliquid gravissimum, pesusque aliquando tulisti.

Nemo videlicet suorum funera experitur, cui non adversa multa antea contigerint: ita variis omni ex parte incommodis humana natura concluditur, cur igitur graviora, vel certe æquæ gravia fortiter passus, cum maxime occaluisse, & ad dolorem novum obduruisse deberet, despondeat animum, seque mœtiori tradat? quod etiam iniustum esse, paullo ante dicebamus, natura enim usuram nobis vitæ dedit, tamquam pecuniæ, nullâ præfinita die, quod si cum libet, sua repetit, ea conditione commodata, ut restituenda sint, cur accusatur? aut cur non potius naturæ gratias agis, quod, cum citius potuisset, tardius reperierit, quàm, quod aliquando reperierit, injusta que rela insequeris? certum est enim, non habitandi locum, sed commorandi diversorium, nobis esse concessum: è quo cum migramus, alacres, tamquam ex hospitio miseriarum, atque incommodorum plenissimo, egredi debemus, ac latissimo animo ad futuram vitam, tamquam ad patriam, evolare, quod sapientes re ipsa præstitisse memorantur, profecti enim, si quid est, quod morientes perturbet, aut mortentium affines habeat sollicitos, id totum aut ex falsa quadam opinione oritur, quod vitæ hujus usum nimis utilem, ac jucundum arbitremur, aut ex nimio in nosmetipsos amore, caritateque provenit. Sed opinionem illam, quam rationes adeo firmæ convellunt, libenter deponere debemus: ab hoc verò amore nimio tanto libentius abhorre, quanto indecentius est, vitæ munere perfunctos velle etiam in vitæ, diis invitis, commorari: communemque omnium, qui ante nos è vitâ discesserunt, conditionem recusare: demum, tanta esse mollitiæ, tantaque impudentiæ, ut ne in morte quidem confirmemur, ac resipiscamus. Quod si nostrorum mortem dolemus, cogitemus aliquando moriendum ipsis fuisse: mortem autem incertam esse, nec in hominis arbitrio positam, sed è deorum voluntate pendere: quos verò lugemus, eos quoque suorum mortem vidisse, patienterque tulisse: ideoque suo exemplo, quid nos facere velint, præcipere: denique, id quod ad consolandum maximum, ac firmissimum est, non eos nobis penitus ereptos esse, nec profus amissos, sed ad præfinitum tempus à nostris oculis, nostraque consuetudine remotos, itaque, cum ad eum vitæ terminum, quem natura præscripsit, nos quoque pervenerimus, statim eorum consuetudinem, regustabimus, & ad suavissimam vel consuetudinem vel convictum redibimus. Mortem suis acerbam, amarâque in moriendo esse, nonnulli existimant, atque ideo fortasse perturbantur, quod me quidem, sublati gravioribus dolendi causis, quas jam superiori disputatione rejecimus, minimè angit, ipse enim dicebat animi à corpore vel cum nullo, vel certe cum modico dolore sit, & interdum sine sensu: nonnumquam etiam, si rectè sapiamus, cum voluptate. Sed quidquid sit, totum hoc ita leve est, qualia sunt ea, quæ puncto temporis fiunt, nec, si mors paullo longior alicui contingat, desperandum est de deorum, naturæque benignitate, quin eo quoque tempore proferantem è vitâ discedere foveant, atque allevent, cuius rei in morientibus sapientissimè signa minimè dubia cernuntur: cum velut è somno excitus, quo tempore extremum spiritum edituri sunt, ita gaudentes & alacres aspiciunt, ut libentissimè iudices è vitâ proficisci, quamobrem ne hæc quidem ullam æquam doloris afferre causam possunt, qui certe comprimendus ac minuendus est, quod, etiam si nolis, tempore tamen ipso extenuatur, & evanescit: non, quod minuendi doloris vis in ipsa die posita sit, sed quod usus ipse, cogitatioque diuturni temporis doceat, nihil esse in morte mali, ideoque leviter, & patienter ferendam.

Sed turpe stultumque est homini, tanta, tamque varia rerum cogitatione instructo, non a se ipso potius mature, quam se ro abutu, & cogitatione doloris remedia expectare: quæ tam firma sunt, ut neminem fore putem, quem non vehementer non juvent solum, sed etiam permoveant. mihi vero eo magis necessaria fuerunt, quo turpius vilius esset: me, qui ceteros constantissimè consolatus essem, in meo dolore jacere: voxque illa exaudiri, & fortasse non immeritò, potuisset. Hæc enim ille Cicero, cuius obitus Graii ora obvertebant sua? Sed nos Philosophia adversus omnes vel temporum, vel fortunæ, vel nature insidias munivit, quæ ita fortis est, ut nullius iniuriæ impetum extimelcarita lenis & suavis, ut omnes ægerbates facile miriger ac molliarita demum utilis, & fructuosa, ut totam se ad humanas utilitates liberalissimè porrigat atque explicet. nec verò secus debet. quæ enim humanarum miserationum cumulum optime norit, & acutissimè percipiat, si eas pariat ut manare longius, neque homini morose confecto consilio, præsidioque suo prælo ut quid illi miserius? quid vita nostra la horrius, aut tritius? aut quid prodesset, aspectum à natura ad supera eiectionem accepisse, ut cœlum contempleri, ut deorum maiestatem cogitare, aut à diis immortalibus mentem & rationem, ut utilia cognoscere, honesta à turpibus secerneret, æquæ amplecti, ab iniquis abstinere possemus, voce denique ipsa & oratione frui, quæ nullis aimentibus concessa est, quæ ceteris omnibus, quæ sub cœlo sunt, viventium naturis antecellimus? inania hæc videri possent, si tam multis ex adverso miseriis oppressi hominis natura, neque se ad cœlestia erigere, nec tantis bonis, quibus majora nulla esse poterunt, ut possit, sed profecto, ut contra serpentium virus pharacorum genera multa, contra inopie calamitatem solertia & industria, contra turpidinis voluptatem pudor & verecundia, sic contra doloris morsum philosophia nobis data est deorum immortalium concessu atque munere. quam ut memo satis pro dignitate laudare queat, sic quam plurimi mentis tranquillitatem, animi moderationem, involuptatis imperium, in acerba omnia summam quadam vim & fortitudinem illi uni acceptam referant necesse est. Neque nos aut in exilio patientes, aut in honorum cursu temperantes fuissetis, aut nunc in tanto mœrore sapienter & fortiter versaremur, nisi tuo, philosophia optima rerum humanarum moderatrix, beneficio. Tu verò felix & beata, Tullia mea, si quis tibi in morte sensus est, quæ tot, tantisque miseris, quibus proposita fuisset in vita, una morte perfusa es: à presentibus malis expedita, ab impendentibus erepta, & in tuto ac tranquillo quietis portu collocata. meritò tibi mortem jucundam fuisse putem, cum vel ea bona, quibus viventi frui licuit, animo reputas, vel mala, quæ moriens vitasti, mente, ac cogitatione complecteris. Ego autem, cum te felicem iudicem, ac, si dicere liceat, prænd oculis cernam, cur tua morte exerucier? potius latabor, ac tibi, tanquam de re optatissima, gratulabor, cui nisi molestum est, me jam ætate confectum in eam perturbata republica, tamque misero vitæ genere refigi, quid jam grave aut acerbum esse possit? Sed hoc quoque ratione ipsa levius aliquantò efficitur: neque tu nunc, quid me perferre necesse sit, sed, quam non multo post tecum in idem bonis usurus sum, debes cogitare, nihil enim accedere valde grave potest iis, qui spe jam propinqua futuri boni recreantur, & aluntur. Sed nescio qui nos tenet error, aut miserabilis ignoratio veri non enim tantopere bonis delectamur, quam malis affligimur: ex quo fit, ut hæc etiam nolentes augemus: bona autem, quæ fruendo, cogitando, gaudento majora efficiere expediret, etiam deterramus. quod ceterè minimè oporteret. nam, si seridè disputate volumus, cur dolores, resque adversas refugiamus, quæ fortitudinem in nobis gignant, & efficiunt? quæ si nulla essent, nulla profectò fortitudo agnosceretur. quæ mortem horreamus, quæ assidua sui memoria, nos ut

adjungere, quæ aliquam nobis nostræ vel intemperantis, vel iniustitiæ notam possint inurere. Bona verò, & ea, quæ probantur in vulgus, cur tantopere appetamus? quæ consecuti, molliores pierumque, ac deteriores evadimus. itaque his voluptatum lenociniis obruimur, ut discessum ex hac vita impendere, vix aliquando recordemur. Sapienter philosophorum princeps, & magister Plato, quæ sensus appetit, aut timet, nihil aliud esse, quam somnia, itaque renitus contemnenda esse, mala verò ut vitentur, ad æterna properandum: quò nisi confugas, vitari numquam posse, at ad æterna ne properari quidem potest nisi morte saniore, ac duce. Quorū hæc ut intelligamus, non modo à dolore vacuam, quietam, oportunitatem, bonam denique esse mortem, sed etiam summorum atque immortalium, bonorum liberalem, ac beneficam ministram, itaque Cato sic è vita discessit, ut latabetur, causam se natum esse moriendi. Jam nemini dubium esse potest, quin vir prudentissimus, si sua morte latabatur, mortem etiam optatam esse agnosceret. Ceterè enim in re sua, quæ præteritum sensu percipiatur, necò fallitur, quod comprobare possum Artabani Xerxis patris, viri sapientissimi, testimonio, de quo est apud Herodotum, cum Xerxes ex rebus sui copias parè innumerabiles, ante te in aciem instructas intuens colla crymanis esset, neminem ex tot millibus ad centum annos superstitum tururum, illum Xerxi respondisse: at tam multa sunt tamque misera, quæ viventes perferunt, ut nemo sit, quin non se ipsi esse cupiat: cum incidentes calamitates, & morbi vitam adeo perturbent, sollicitamque habeant, ut longissima videatur, itaque mortem persequi esse æmulo vitæ, dubitare nemo potest, nec his contentus addidit etiam illud: deos immortales, cum hominum vitam quæ adeo misera sit, malis bonorum integumentis velarunt & operuerunt, fecisse quodammodo invidentiùs, ne morris suavitatem, quanta est, omni ex parte deguiteremus. Amphiarum fabulæarrant, Jovi, atque Apollini fuisse carissimum, neque tamen illum senium attingisse. ex quo, quid aliquid conici potest, quam mortis celeritatem divinum munus, & lucrum esse maximum? itaque scitum est illud comicum:

Nam quem notur, atque diligit deus,

Juvenis supremum mortis intraq; limitem.

Neminem enim, quem dilexerint dii, patiuntur esse miserum. quare vitam eis, miseriarum plenam, adimant necesse est. quid autem contingere homini tam gravium potest, quod cum magnopere in vita retineat? voluptas, credo, quam ex alicujus five artis, five doctrinæ tractatione percipit. at doctrinæ amulationem, omnium rerum molestissimam, si quæris, etiam dolorem parit. non tam enim delectamur, aliquid discentes, quam angimur, multo plura, ac majora, quæ scite vellemus, penitus ignorantibus. Artes verò, quas tenuiores tractant, quid habent voluptatis, aut quid non potius molestiarum, & mœoris? quanta inter eos, qui illas exercent, perfidia? quantum odium? quanta invidia? aut quis est sua forte contentus, & non alienæ five industria, five fortunæ, amulato, osor, detractor? Sin civilem vitam quisquam appetit, & in Republica luce vivere pulchrum putat, is se exigua, ac parvè nulla honoris specie magnas comparare calamitates certo sciat, quotus enim quisque est, cui non publica administratio vel mœoris, vel justitæ tantum atulor, quantum verbis explicare vix queat? ac, si de toto viti cursu iudicare verè volumus, exitum videamus. Ubi optimi re publice administratores, seu verius parentes, Miltiades, Ephialtes, Cimo, Themistocles, Aristides? quantum illis fides, caritas, integritas, constantia peperit miseris? ut non modo honoribus, dignitate, auctoritate spoliari, sed etiam in exilium miseris. quod contra oportebat? viros optimos, patrisque amantissimos honore affici, in oculis ferri. Scipio Africanus apud nostros optimam causam amplexus, paucorum immoderate libidini repugnans, manè mortuus in lecto est inventus. nec absuit suspicio, quin ab uxore

quæ Græcorum soror fuit, interfectores essent immiffi. Metello autem Numidico, hominæ omnium clarissimo, ac præstantissimo, quid miserius? qui, ne in legem perniciosam juraret, in exilium abire sit coactus, fateor profectò, inter omnia exilii genera, atque omnes miseriarum causas, maximè honestam Numidici fuisse conditionem: cui probitas, integritas, in patriam caritas, calamitatis causam attulerit, tamen fatendum est, gravissimam fuisse calamitatem. Philippum, avertit à sui, bonorum direptionem, libertorum sive mortem, Gæcærum nam videre: M. Regulum, C. Mariam, L. Brutum, ob liberandum patriam interfectum prætereo, nolim, in his commemorandis nimis videri quorum exitus nemo est, quin ex libris, imaginibus, fama denique vulgari jam didicerit. quæ cum multa, maximeque gravia sint, gravissimum tamen illud debet videri, quod homine ambitionis vinculis inretito, qui, & popularibus suffragiis totus pendeat, nihil ulquam infeliciter reperiri potest: quâtus in eo timor, quanta dubitatio, quantus conatus, quanta sollicitudo? ut nullam illi a modestia vacuum esse horam, non immeritò suspicari possimus. nam si servientis ea est conditio, ut ex ejus, cui servit, moribus, voluntate, ingenio propriam sibi fortunam fingat: qui populo serviet, a vide, invidio, ignaro, à mutationem prociivi, &, quod caput est, ingrato num aliquando beatus esse poterit? an potius, quoties de ejus natura cogitabit, toties suam ipse calamitatem, ac fortunam conqueretur? præclare vetus Poëta;

Aeterno mixtam lætæ mortaliæ vitam

Olim constituit divum pater, atque hominum Rex.

Itaque quæ diu hac luce utimur, vivere quæ idem videtur, sed verius assidua morimur, aut saltem vitam verbo retinemus, re ipsa amissimus. Equidem non video, quid in hominis vita valde optandum, aut felix esse possit, multos potius, ne in majora, quàm quæ humana consuetudo quod fide fecit, mala incidere, mortem sibi dedita opera conscivisse scio: quod tamen non incerto dictum velim, quia probandum putem: sed, ut ex eo appareat, humana vita quam multis undique prematur difficultatibus, Cleomeles Lacedæmoniorum Rex, ejusque filius, morte ultro appetita, præterea Theagenes Numantinus, qui, ne in hostium manus veniret, primum suis, deinde sibi ipsi mortem anxit, quantopere vita fugienda sit, satis videntur aperte declarasse. Ac nisi turpe videatur, homines à mulierculis, multo certe imbecillioribus, fortitudinis exempla petere, repetamus ex historiis Aldrubalis uxorem illam quæ, Carthagine in hostium potestatem redacta, se ipsam cum tribus filiis in conflagrantis patriæ incendium immisit. Sed præter hæc, quæ jam testata sunt, & illustria, fateamur sane ingenuè, tantam esse humanæ naturæ miseriam, ut neque genus ipsam hominum, nec toto genere singuli miseriarum expertes esse possint. quod eo magis mirandum est, quod non his solum malis, quibus hominis natura assidue affligitur, mala nostra præscripta sunt: sed ipsi nos, quantum in nobis est, miseriore quotidie reddere conamur. nullam enim aliud in toto terrarum orbe genus, animalium reperias, præter unum hominem, quod in proprium genus, atque in se ipsam savitiam exerceat suam. meritoque Dicitæarchus in eo libro, quem de hominis interitu loculentum, & eruditum conscripsit, nihil habere dubitationis putavit, quin multo plures extincti sint homines ipsa hominum savitia, & accubitate, quàm omni reliquo genere calamitatis. tanta est enim in permultis avaria, tantum ambitionis, imperii, divitiarum studium, ut explendæ cupiditatis gratia nihil sibi non licere putent. atque hoc malum non jam angustis finibus compressum videmus: sed superioribus sæculis erupisse vehementer, & manasse latius. non enim certum aliquem hominum numerum, sed regna ipsa, & totas per hæc funditus sustulit civitates. At, si ad cingulos homines, quæ proxima ratio est, mentem, cogitationemque converteris, ne in his quidem quidquam reperies, quod valde appetere, aut appro-

bare possis. finge enim animo quidquid homini felix, aut beatum ex opinione vulgari possit in vita contingere, congerantur divitiæ, bona valitudo, honores, potentia, etiam voluptates accedant. cum hæc omnia in hominem contuleris, nihil tamen tribueris stabile, aut firmum, nihil, quod non repentinam, & assiduum pati mutationem possit, caduca enim, & incerta sunt omnia, non in humanis consiliis, aut viribus posita, sed in fortunæ temeritate, ac temporum vicissitudine constituta. quid autem homini turpius, quàm è temporis, ac fortunæ mutatione pendere, & secundo illius statu sublevari; re statu deprimi, & affligi? aut lætis rerum eventis gloriari, adversis lugere, nec lacrymis temperare posse? quid jam interit inter hominem, mutantque pedem, si nos perinde atque illa, quibus rationem natura denegavit, extrinsecus toti pendeamus, in nobis ipsis nihil fortitudinis, nihil firmitatis, nihil habeamus constantiæ? quamvis enim homini non mater, sed verius nocera natura corpus fragile, infirmumque tradiderit, animum autem & in molestinum anxium, & in timore humilem, & ad labores mollem: plurimos tamen in sevit divinos ingenii, judicii que igniculos, quorum auxilio & cum dolore luctari, & timori obistere, labores, verò omnes nullo negotio vincere, ac perferre possemus. itaque tributum divinitus mentis ignem, & prudentiæ, non extinguere, sed sopitum fovere, atque augere debemus. Mors autem, progressis in vita longius si immineat, nihil est, cur magnopere commoveamur: quæ præsertim aut meliorem, quàm quo viventes fruimur, aut certe non deteriorem vitam statum sit allatura, quis enim negabat, si animus omnino intereat, extincto sensu nihil esse mali, propterea que nullam justam doloris causam existere: at si vigeat, corpore salutis ac liber, quid jam illa vita beatius, quid divinius? ex quo maxima, & verissima lætitiæ, ac voluptatis exoritur occasio. Itaque nihil jam restat, quo minus, optimam esse mortem, verè affirmare possimus, tantumque abesse, ut, cum adest, dolenda sit, ut nunquam fugienda, læpe etiam optanda videatur. atque eo magis, quo diutius in vita homo permanferit. nam, cum his bonis, quæ afferte vita potest, satiare conperit, tum ab humanis molestiis secedens, in beatissimam vitam commigrabit, non enim is ego sum, qui animum simul cum homine interire putem, tantumque mentis lumen, è divina natura delibatam, posse extinguere, sed potius certo tempore emensio ad immortalitatem redire, quid autem hominem magis deceat, quàm tam multis, tamque firmis rationibus nixum, virilem animum retinere, famineam molliem exsuere? qui verò mortuos nimis lugent, nec humanam conditionem magno, elatoque animo despiciere possunt, in eos illud proprii plenum verè dicitur:

Vos etenim juvenes animum geritis multibrem:

Illaque vtrago vitæ.

Multæ enim repertæ famina sunt, quæ in domestico luctu singularem animi præsentiam, ac magnitudinem præstiterunt. Sed virilis fortitudo, ut libidine, sic dolori, non aliter, quàm servo domina, imperare debet, eamque coërcere, ac frangere, tamquam vitiosam, & imbecillam animi partem. quam si emergere patitur, seque paulo altius efferre, non modò rationi præcurrerit, sed etiam victrix in animo exsultabit, quo nihil homini turpius, aut perniciosius nè excogitari quidem possit. Gorgias orator, jam ætate confectus, ac morti proximus, rogatus, num libenter moreretur: Maximè verò, inquit, nam tamquam ex patri, misera que domo latus egredior. O vitum egregium, dignumque, cuius vigeat in omnium ore, ac mente sententia! quid enim potuit præclarior dicere? cum mala, quæ viventem pati necesse est, cogitaret, miseriarum finem, quas moriens relinquebat, adesse lætaretur? sic par est loqui hominem, qui non libidine vexetur, non voluptatis illecebris irretiat, nulli denique pareat cupiditati: quæ summa est ratio & sapientia, humanæ necessitati imperare, non dolori cedere, non desiderio angere, nihil denique huma-

num extimescere. Angamus liberorum, aut affinium interitus, quid ita? ut stultos imitemur, qui, quæ iurari non possunt, quæque vel nocentes opprimunt, perficere nequeunt: saniores, quorum tam multa existant ad æternitatem illustria sive exempla, sive testimonia, negligamus? quid est aliud, excoctam more ambulare, & cum in celebratis versari, ac Solis lumine uti possis, solitudinem tamen, ac tenebras quæ erent? iam enim ad eos, quos xmulari satias est, quoque nobis imitandos proposuit antiquitas, nostra delabatur oratio. Mortem igitur in malis nullo modo esse ponendam, sed in præcipuis bonis numerandam, dubitatur? parum enim, si enim à miseris abstrahit, si in meliorem vitam inducit, si neque misera ipsa est, nec ulius particeps miseræ, cur mala contemnat? si hoc largitur, ut imperpetuis bonis potiamur vitamque, quam mortalem habuimus, æternam adificiamur, quid mirum est beatius esse possit? itaque sapientissimos homines accepimus non modo suorum morte non percussos neque dolore ullo affectos, sed etiam sapientissimè laturatos esse. Anaxagoræ inter familiares suos de natura rerum differenti, filii mortem nuntiatam tradunt: nihilque aliud ab eo responsum, nisi, se illum genuisse mortalem, præclara verò vox, & verè digna, quæ à tanto viro emitteretur. non enim sane video, quid sapientius, aut constantius dici posset, an adolevit nem illum esse mortuum? fracti hoc animi, nec in rebus adversis admodum firmi signum fuisset, an angere sese non sua, sed filii causa? num igitur ignorare se fateatur, quantis è malis elapsus esset filius? an se quidem dolere, sed tamen humanum casum agnoscere? ubi ergo hominis gravitas, iudicium, sapientia? aut quid ab imperatorum turba distabit? è quibus tamen saepe multi nec his rebus anguntur, quæ necessariò veniunt, nec, quo minus veniant, cum communes omnibus sint, laborandum nullo pacto censent. Ille verò sapiens, & vere philosophus: quem neque improvisus nuntius percussit, nec à disputatione abduxit, sed potius vocem expressit, summam iudicem fortitudinis, ac sapientia. valem & hoc ipsum de pluribus ex nostris dicere liceret: quos si qua interdum fortunæ oppressit injuria, nihil aliud iudicem, quam prostratos illos, ac penitus abjectos esse, quasi verò aliquid acciderit, quod vel ante ipsos nemini, aut, quod ipsi, si minus hoc tempore, saltem paucis post annis non eventurum fuerit, ac, cum maximè animo vigere deberent, tum præcipuè non solam præcæritæ, patriæque virtutis, sed etiam humanæ legis, ac penè oblitiscuntur sui, tantum in eorum animis mollioribus potest, ac servitus quædam doloris, atque tristitiæ. An ego illum iudicare liberum possim, cui dolor imperat? quem repentinus casus perturbat, impellit, evertit? qui nihil præ doloris magnitudine cogitare, nihil meditari queat? qui nihil in se ipso: in temporibus, atque in fortuna, quæ stabilitatis nihil habet, sua ponat omnia? ego verò istam non modo servitutem, sed penè captivitatem, & quidem miserrimam censeo, quid enim interest inter eum, qui vincitur ab hostibus, & carceribus conclusus, obsideatur, & eum, qui dolore captus, suo proorsus careat arbitrio? at ille quidem est corpore serviat, animo tamen liber est, nec dubitat aliquando fore, ut libertatem assequatur, qui verò dolori patet, nec valet corpore, & animo quàm maximè laborat, non enim amicis frui, non Reipublicæ prodesse, non privatas res curare, non publicis consulere potest, ita in otio, & quidem molestissimo, nec cuiquam parat, & tamen sibi non imperat, qui cum assiduis, & maximis prematur angustiis, alterum esse necesse est, ut quandiu in dolore versatur, semper miser sit, alterum fieri nullo modo potest, ut nisi dolere desinat à miseris eximatur. Quanto sapientius Xenophon, qui, cum facta solempnia perageret, maioremque nato filium in prælio apud Mantinea in cecidisse audiret, coronam tantum è capite deposuit, sed in sacris paragendis constanter persistit, ubi verò cognovit, fortiter pugnam occidisse, coronam rursus capiti imposuit,

deoque ipsos, quibus litabatur, testatus est, maiorem se ex filii virtute voluptatem, quàm ex obitu molestim accepisse. huic ego non dubitarem, quin omnia, quæcumque acciderent possent in vita, nullam essent perturbatorem salutaria. qui enim utque eò in deorum cultu constans, & firmus esset, ut neque filii morte nuntiata, ab his avocari posset, cui eum credam filii morte lugenda à deorum voluntate discessurum fuisse, aut qui virtutem, filii vita anteferet, non iure credi possit, illum, ac virtutis studio incesum, & patriæ caritate impullum, omnes molestias, omnesque calamitates libentissimè fuisse subiturum? sed quo rationes, qui hoc modo à mirati sunt hec præclarioris viri, nihil enim ad eundem illustrius quàm in æternam gloriam, aut in patriæ utilitatem intuentem, aut saltem fortiter dolores perferentem, & cum fortuna luctantem, negligere humana, que, qui nimium curam, si laudis studium, civium commoda, denique omnia quæ laudabilia putantur, profusè è mente, ac cogitatione ejiciant, necesse est, neque enim humanis curis implicitus toto animo de patriæ salute, atque utilitate cogitare, aut laudem sibi præclatis actionibus comparare, vel egregii quidquam suscipere, ac sustinere queat, suis autem commodis, ac rationibus proficiens, & consulens, cetera omittit, de se ipso dies noctesque cogitabit, ita nec boni civis, nec boni viri fungetur officio, bonum enim virum decet, de ceterorum commodis æquè laborare, ac de suis: bonum verò civem, sua omnia posteriora habere, patriæ commoda prima, & maxima ducere, à quibus neque dolore, neque ulla omnino humana, vel perturbatione debemus. Pericleum namque historici intra quadriannum duobus filiis, eximia indolis adolescentibus, esse orbatum, qui usque eò fortis, ac constans in luctu fuit, ut nihil proorsus de pristino habitu, cultuque diminuerit, sed eundem, quem antea in concionibus habendis morem, ritumque servavit: nec umquam coronam è capite deposuerit, de quo traditum est, nihil eum putavisse indignum futurum, quàm si aliquid fracti animi signum, meroris causa muliebri modè didisset, fortem sane hominem, & magna laude, æternaque memoria dignissimum: quem neque natura vis, ac nimium sape amorem irahens, potuit de statu dimovere, & ad dolorem abducere, nec liberorum dehortium, quos tamen summè dilexisse dicitur, ulla ratione perturbavit, nec mirum, vera enim fortitudo inanes sollicitudines ejicit, ac depellit: opprimit cupiditates: imperat timor, nihil autem appetit, forti viro indignum: nec ab ulla re vel metu, vel inconstantia repellitur, & quamvis excessum, elatumque naturam ratio ipsa doctrinæ præceptis imbuta, confirmet: quod Pericli, doctissimo homini, maximoque ingenio prædito sine ulla dubitatione contigisse, pius mihi persuadeo: ipse tamen fortitudinis radices in animo præcipuè insident, qui cum humana depicit, nec ad humilia, quasi humi depressus, ullo pacto adhaerescit: facile fit, ut uberior, & maturior es fractus ferat: cum ad eum veluti ad agrum optimum, cultura, ratio etiam accesserit, conformatioque doctrinæ, non enim, sensu omni doloris caruisse summos viros, credendum est, qualis enim nihil sentientis animi, sensuque proorsus carens esse fortitudo potuisset? Sed dolore sentientes, ad eum opprimendum, ac vincendam summam animi contentionem adhibebant, tantumque ne ebantur, ut è pugna discederent superiores, verum enim illud est, nullam animo maiorem pestem, una remissione, posse contingere, qui si intentus est, sequæ ad resistendum parat, omnia sustinet pondera, omnia vel firmissima tormenta facile discit, ac depellit: at remissione enervatus, & examinatus, ita deprimatur, & urgetur, ut se ad æquitatem nequeat extollere. Nec verò quisquam doloris in petum excipere, ac fortiter perpeti posset, nisi se prius ad obsequendum comparasset: aut fortitudinem acquirere, nisi prius doloribus multis accerrimè, ac fortissimè resistisset, ex quo consuetudo fit, quæ calum obducit animo, nosque contra omnes vel naturæ, vel fortunæ impetus

petus armat. An vensemus. Horpagum Medum tantum fortitudinis exemplum, quantum ab Herodoto memoria mandatum est, edere potuisse, nisi prius in patientia ac fortitudinis exercitatione seipsum verfatum esset? nec sine maximo fructu, magnaque potius cum nominis sui gloria, tantum enim fortitudine, ac prudentia præstitit, ut acerbitissimam injuriam sine ullo plane doloris sensu pertulerit, & sese cumulate contra Regis immanitatem ulcisci potuerit. nam, cum ejus filium Rex Attyages interfectum ad epulandum apponi jusset, caputque post cenam allatum ostendisset, rogans, cujus feræ viscera in mensa commedisset: ille vero nihil perterritus, nec animo ullam in partem dejecto, agnoscit, inquit, quid si actum, ac quidquid Regi placuit, mihi quoque placere pronuntio: hoc autem immanissimum genus injuriam tam dissimulavit, quoad Cyrum ex Persia in Mediam evocare potuit: quo adveniente, cum exercitus Imperator contra eum à Regemissus esset, & Regnum & Regem illi tradidit, itaque Attyages in Cyri potestatem, impietatis luge poenas daturus, redactus est. O factum omnium gentium, ac seculorum memoria dignissimum, ex quo non modo qui dolori cedunt, ad patientiam, ac fortitudinem excitentur; sed etiam Reges, quiq; hominibus imperant, ne quid impium, aut indecens audeant, erudiantur. nam ad verius injuriam, atque impietatem tantum est odium, tanta invidia, ut ne ipsum quidem cœlum, aut sidera, etiam si homines velint, hujusmodi scelera pati, ac dissimulare possint, ac si fera deorum vindicta sit, noluerunt tamen impies ipso in facinore adeo exultare, ut non angore conscientie, fraudisq; cruciatu, tinguam domesticis furis, assidue venentur tantumque potest impietatis odium Tyrannum exsuscitant, ac favissimè excruciatam nemo misereatur, nemo doleat, nam adversus hoc hominum genus, nec in ullo præterea, omnem profusus vim, omnesque stimulos amittit dolor, qui si ratione comprimendus est, quod supra diximus, multo etiam magis consuetudine vincitur: cujus tanta sunt vires, ut non modò perturbationes animi sed a se, sed etiam naturæ vim afferre, eamque seipsum immutante, ac penitus aliam possit efficere, cujus auxilio non modò doloris aculei, sed etiam foris salmina de pelle, ac cœterum facile poterant. Meditemur igitur, & omnino statuamus, nihil proliis humanum esse dolendum: non mortem, quam jam optimam esse cognovimus: non egestatem, quæ seipsum maxime boni causa à diis immortalibus tribaunt: non exilium, cum orbis terrarum omnibus pateat: non cetera generis ejusdem, quæ vulgi opinione gravissimis in malis numerantur. nullum enim tam grave malum apparebit, quin ex eo bonum aliquod multo majus, multoque optabilius magno deorum beneficio aliquando colligatur. Pleni sunt libri philosophorum, refertæ argumentis, ac rationibus paginae fœra omnes tanta autem exemplorum copia, ut nihil possit esse cumulatius, quæ cum ira sunt, quam se terremur, aut cui dolori cedamus? Dion certe, qui è Platonis schola defluxit, cum ejus filius in atrium è tecto delapsus interisset, non modò non doluit, sed etiam in eo, quod tum fortè agebat, constantè perstitit. quo facto judicavit & vir sapiens, & Platonis discipulus, quid ceteros, qui sapientes haberi volunt, facere oporteat. At Traheasp multo fortius, siquidem filii mortuus, cum ferro trajectus, sine ullo profusus dolore spectator fuit. Cambyfes enim iratus, & obitus cum filium sagittis peteret, jamque pectus reclusum appareret, patrem jussit inspicere, nam cor percussum esset, cui cum pater respondisset, jam cordi sagittam esse infixam: tum Cambyfes, nunquid certam, inquit, habeo manum? at pater, nullo doloris signo dato, nec utquam conversa, aut commota facie, ne Apollinem quidem, inquit, certiores sagittas emissuram crediderim. Quid hunc patrem putemas facturum fuisse, si filius in pugna fortiter dimitans occubisset, qui nullius culpæ concivium filium crudelissimè trucidari non dolerit? num credamus, filii mortem honestam, pro

patria susceptam, tali patri futuram fuisse jucundissimam? Nec tamen dubito permultos fore, qui impium illum, ac poenè viscerum suorum carnificem vocent. Sed faciam sanè, ut lubet, dum hoc mihi concedant, exemplum hoc fortitudinis, ac devicti doloris esse præclarissimum. Quod si ita est, ut infirmos animos spectata ceterorum virtutum erigat, & confurmet, quem censeamus jam dolori concessurum, cum tam multos audiat, qui seipos in dolore superarint, quocirca, tam multa veterum exempla colligere vereor, ne supervacaneum, aut fortasse putidum videatur, quòd si ceteris tantum, & non nobismetipsis, scriberemus, fortasse breviores in scribendo, in exemplis autem recensendis etiam priores essemus, sed sit nescio quomodo, ut ex aliorum casibus ad mala nostra sananda medicinam colligamus, nobis quidem ita videtur: & cum nostro vulnere medeamur, mirari non debent qui hæc in manus lument, si quid fortasse paulo expressum uberius inveniunt, illud certe propositum habemus, ut omnibus nobiscum prodesse, omniumque dolori, quam accuratissimè fieri possit, consolationem afferre possimus, quam obrem his enumerandis nostram valde imminui, atque allevat molestiam experimur: ceteris idem optamus, ac, si dicere liceat, etiam speramus, nam in tanta vel argumentorum, vel exemplorum copia, quibus se legentes poenè obrui sentient, equis se immobilem, aut in dolore inexorabilem præbeat?

Desunt nonnulla.

Nec verò ignoro nonnulla interdum accidere, quibus ita perturbetur, & opprimatur animus, ut à medicina refugiat, idque si ullo in casu contingit, certè, cum dolore affligimur, maxime solet evenire. quod ex eo fit, quòd erepti vel amici, vel affinis, vel filii cogitatio adeo nobis grata est, quòd illum panè ante oculos constitutere videatur, ut, etiam si dolorem refricet, & lacrymas eliciat, tamen eam deponere nolimus. ac, si ad consolandum remedia suppetant, tamen nihil minus, quam consolantium verba, audiamus. falluntur sanè graviter qui ita agunt: sed hunc errorem, quo magnopere delectantur, sibi extorqueri nolunt. Quare suum unicuique studium, suaque omnibus delectatio relinquatur, non enim vereor, quin, si minus in ipso doloris actu remediis utendum homines censeant, certè, cum modicè dolor resederit, ac se paulum quasi remittere coeperit, ad extinguendas dolores reliquias moria, præceptaque nostra adhibeantur. nihil autem utilius est, quam hæc eadem in voluptate, ac lætitia pertractare, atque in malis habere. sic enim & legi, atque ad verbum edisci, & penitus memoriæ mandari possunt, ut, cum in animum penitus influxerint, tum exhauriri ac profusus elabi, non facile queant. ita fit, ut, cum repente dolor invalit, tam is utamur: quæ, nisi antè percepta, & cognitæ sint, impetu ipso doloris incurrente, plane depelli, atque excludi solent. sensimus hoc in nobis ipsis: nec parum nobis obfuit, hanc universam adversus dolorem commentationem non multo antè animo, ac mente percussisse, quamvis enim permultos philosophorum libros vel de lactu, vel de morte satis accuratè legissemus, ut Theophrasti, Xenocratis, aliorum, quos commemorare nihil attinet: tamen hoc non ideo feceramus, quòd eventurum putarem, ut illis ipsis in nostro dolore uteremur, itaque neque lætionem, quantum oportuisset, accuratam, nec memoriam satis intentam adhibuimus. casu autem repentino oppressi, non prius ad libros confugere potuimus, quin antè acerbitatis vi prosterneremur. quamquam postea tempore ipso factum est, ut dolor nec, ut antea, acrior, & mens ipsa paulo esset sedatior, & ad medicinam accipiendam magis idonea. Sed pergamus ad reliqua, quæ nec multa restant, & scitu, ac cognitione dignissima tractu autem ipso, quem præcipue quarimus, gratiora fontæ, & ubertiora. Quid est ergo, quod aliquam nobis afferre ubi-

rationem possit, cur nihilominus nostrorum morte dolore debeamus credo, si quando nobis in mentem venit, magnā nos ex eorum, quos amissimus, opera, ac studio utilitatem percepturos fuisse. at hoc non ad amicos aut affines, quorum dolore videmur interitu, sed ad nosmetipsos pertinere. mercenarius igitur do or fuerit, quique non ex affinitate, aut benevolentia, sed ex una proveniat utilitate, quid autem flagitiosius & indignius quam eum, qui sic dolet, ita regi oportere, cum tantopere alicujus morte crucietur. quod ali qua utilitate privatus sit. si nihil ex ejus vita beneficium ac commodum se consecuturum speravit, nihil sibi omnino dolendum fuisse? At videamus, non Persas aut Scythas, sed & mediā civitatem nostrā clarissimos, & praestantissimos viros, ac cives, qui non modo amicos, cum quibus conjuncti similes vixerant, sed etiam liberos, & quidem carissimos in interitu ita fortiter, & constantiter tulerunt, ut causa nihil sit, quin eos superioribus Graecis comparare atque etiam anteferre debeamus, atque hoc ita magis in illis mirandum fuerit, quod in eorum obitu se fortissimos & constantissimos praebuerunt, qui non modo ipsi utilissimi, si vixissent, sed proinde solliciti, ac jucundi se putassent, quod enim utilius filio? quid jucundius amico? at si illi, & unicuique Fab us, praeterea Consularem, qui jam magnas res gesserat, & majores cogitabat, amisit, neque solum non doluit, quod fortissimi animi fuit: sed etiam mortuo laudationem in foro dixit: quo nihil fortius, aut laudabilius ne ex omni quidem antiquitate recenseri potest, cujus orationem quis non admittitur insignem ingenii, judicii, orationis praestantiam? modo ille vel ea, quae dixit, sine luctu dicere, aut quae scripsit sine dolore cogitare potuit? cum praesertim hoc in illa laudatione & admiratio, & obstupescere soleamus, quod non ut alii, de ceterorum laudatione disputat, ut suum ipse dolorem aliorum exemplo minuatur, sed, filio haerens, illius maxime virtutes, propriaeque laudes, quae vel acerbiorē efficere doloris sensum poterant, longissimo sermone persequitur, quod singularis virtutis exemplum fortasse Horatii Pulvilli laudem magna ex parte demerere videatur, quem tamen summum virum silentio preterire nefas ducimus, cum in eo ipso, quod filii mortem exquisitissimo, ac fortissimo animo tulit, etiam Jovi Opt. Max. cuius ad eum dedicabat, gratissimum fecisse videatur. nam Pontifex inter sollemnia verborum nuncupationem, postquam tenens, ut filium mortuum audivit, neque manum a poste removit, ne sacra dirimeret, nec vultum a populo avertit, ne suum potius dolorem, quam populi utilitatem, ac salutem, cogitare videretur. Jam, quid L. Paullo insignius, quid illustrius? qui filios paucissimis diebus duos ita perdidit, ut nullum praeter doloris paulo acris indicium ediderit, ac potius in ea concione, quam de rebus a se gestis ad populum habuit, laetatus est, quidquid populo Rom. immoeret adversi, totum id in se ipsū: ad diis immortalibus esse conversam. Cum Sulpicio vero Gallo quis neget etiam esse praestantissimē? cujus innocentiam, sapientiam, militarem virtutem, etiam insignis in obitu filii fortitudo illustraverit, quem ut nunquam libens tacitum dimiserim, sic ad Catonem properans exultare videtur animus, & quasi in portum ex horrida tempestate delatus, in sapientissimi viri nomine, atque exemplo conquiescere neque enim majori mihi admirationi esse solet clarissimi hominis res gestae, ac virtus, non solum in luce patris, sed etiam in congressu hostium cognita, quam fuit illa in filii morte, praetoris designati, in oculis omnium civium fortitudo declarata. Atque horum egregia in domesticis miseris, atque arum facinora qui fortiter in civitate nostra imitati sint, casusque fortunae gravissimos ea identissime vulerint, non difficile fuerit oratione complecti. nam & Q. Martius rex, cum unicum summam pietatis, summaque virtutis filium amisisset, dolorem prudentia peritit, & eo ipso die, quo filii rogum spectabat, curiam ingressus est: senatumque jussit convenire.

Crassus vero, in eo praelio, quod cum Partis commisit, occiso filio, tantum abfuit ut doleret, ut etiam exercitum increpaverit, quod unius militis iactura tantopere commoveretur, hortatusque sit, ut patris virtutis memores, pro republ. fortiter dimicarent, filii mortui ulionem sibi unire linquerent. Sed antiquior P. Crassus, vir clarus, & consularis, P. Crassi filii mortem & vidit, & moderatissime tulit. Nec ab ejus laude abfuit, ac fortasse Crasso praesitit. Cn. Cyprius, qui Cepionem filium naufragio absumtum ita non doluit, ut eum ne leviter quidem ē vultu, aut ulla corporis parte commoerit ē familiae quisquam ullo pacto lenierit. Jam quid Pisones, Scavolas, Brutos, Marcellos, Metellos, Lepidos, Aufidios enumeremus, quorum singuli pluribus amissis filiis, vel uxoribus, vel parentibus, nec lugendum existimant, & suam in illorum funeribus, virtutem, atque constantiam non sibi solum, sed etiam generi, nominique Romano gloriosam fore putaverunt. Pudet in virorum gravissimis casibus repetendis longiori uti oratione, cum virorum maxime peculiaris virtus sit, & in viris efflorescat, ac vigeat maxime, quam obrem de faminis potius dicendum est, ut cum eas fortissima fuisse cognovimus, tum puocat vitos, & mulierculis virtutis exempla patere, & ab his ea virtute, quae ipsorum propria esse debeat, videri aliquando superatos, nam, si verum est quod a Theophrasto alicubi proditum memoria mandavimus, orbem terrarum theatrum quoddam esse magnum, divina mente repleum, & caelestis indicanda sapientie gratia tam multis undique collucens, ubi ornamenta illud atum ac depictum: nec autem medio collocatos esse homines a deo, ut cum fortuna, dolore, morbis, egestate, casibusque per multis assidue luctetur deum verò ipsum quantum quisque pugnando valeat, quamque viriliter fortitudine divinitus accepta utatur, deliquit alpectare hoc, inquam, si verum est, dubitari profecto non potest, quin quemadmodum populus Rom. in muneribus publicis invisus habet gladiatores, qui omni modo vitam impetrare cupiunt, faverit, qui contentum ejus praese ferunt, itidem dii immortales, & quos ex hominibus vivis anxie de vita sollicitos, ejusque exitum detrectantes aspiciant, his aliquid modo succentent, eos verò & caros habeant, & muneribus prosequantur, qui si de vita revocentur ipsi, vel suos revocari videant, alacris, laetique deo parent, nihilque propterea mali sibi accidisse juvant, quod si faminis praestitisse intelligimus, cur his imbecilliores, atque infirmiores videri velint, nisi neque solum unam aliquam ē multis faminam, sed totam gentem, ac nationem, ut marium virtute, sic faminarum eximia quadam magnitudine animi praestitisse accipimus. Lacanas enim matronas traditum est, occisis filios vulnera inspicere consuevisse, ac, si adversos vulneratos esse comperissent, laetabundas funus ducere, cosque in avira sepulcra inferre solitas esse, contra verò, quos adversis vulneribus concisos agnoscebant, ab his refugientes, clam sepeliendos curabant, nec ullo profusus honore funeris prosequendos habebant, tantum in faminis quoque animis decus poterat, & studium gloriae, quae ex gente etiam illud ad nos praestitum dimanavit, matrem quandam filium, senis confossum vulneribus, intuentem nec ingemere voluisse, nec coronam ē capite deponere, sed ad comites conversam, ita locutam: Quanto pulchrius & optabilis est in acie victorem animam efflare, quam in Olympio certamine parva victoria vivere? at alia filium in praelio interfectum audiens, iccirco, inquit, genueram, ut mortem pro patria fortiter occumbere non dubitaret. Quid his faminis facias, aut quo non honore, ac gratulatione dignas putes, quae de patris dignitate, deque gloria solliciti, honestam mortem cuius saluti ac lucro anteponebant? Age vero, num Lacanis Romanarum virtus inferior? par fortasse, nisi malis etiam superiorem appellare, quam fortis enim, & quam magnifica illa Cornelia vox, quae duodecimo jam aetate missa, cum Tibertium & Cajum filios interfectos spectavisset, nullo timore percussa,

perculsa, nulloque dolore confecta: Numquam inquit, ego me non felicem dixerim, quæ Gracchos pepererim, forte: verò faminam, & cuius ex veteribus mentis præstantia, ac magnitudine animi conferendam non enim docti concessit; sed potius, cum virtute vicisset, victrix de dolore triumphum egit. Nihil iam Rutiliam miremur, quæ C. Cottam filium in exilium secuta, cum postea reversum in patriam amisisset, ne eo eam lacrymantem post elatum fanus vidit patri; fato Clodia usa est, quæ D. Brutum filium, consularem mortuum superstes vidit, neque tamen ejus obitum non fortiter & patienti animo tulit. quæ virtutis non vulgaria in feminis exempla mirari aliquis possit quæ sexus imbecillitatem, ac molliem cogiter, at verò, qui fortissimis genitas parentibus, & fortibus etiam avis, majoribusque prognatis recordatus fuerit, nihilo ab eis minore vel prudentiam, vel animi magnitudinem requirit. Est ergo ulla res tanti, aut commodum ullum tam expetendum, ut, illo amisso ne prudentiam quidem retineamus? quæ si ulla in nobis residet, nos profecto vel avit vel patriæ virtutis adjuvet, nec de Pisonibus, Fabris, Brutis, Marcellis cogitantes, quos imitemur & à quibus ortum ducamus, immores esse patitur. Horum enim armis Imperii fines producti sunt: horum sanguine parata, ac stabili libertas: hominum denique labore, ac studio resp. ad tantam pervenit sine bellæ laudis, sine domesticæ virtutis gloriam, quorum in vestigiis pedem ponere oportet, qui laudabiliter vivere, qui; honestis in actionibus exerceri volunt nec ullo mentis errore ad nimium dolorem, atque insaniam traduci. Non minus enim externos magnos, clarosque viros: collegimus de nostris plurimos quibus mortis sensus non modo ingratus sed etiam optatus, & jucundus accidit. Addatur, si placeat, etiam Theramenes, qui veneno epoto, maxima æquitate animi, ludens in morte, quod erat in poculo reliquum. Critia pro opinavit. Ergo ille in sua morte vir clarus, & sapienter ludebat: nos in filiorum, aut a finium morte lugebimus? & veterum dicta quotidie legentes atque ad discendum, præclara ducemus, exempli repudiamus? aut eam vitam, quæ mortem hanc consecutura est, immortalem, beatam, à miseriis omnibus vacuum, negligemus? quavis enim nudum corpus, & exanime discedens relinquamus, nec amplius liceat homini, qui è vita discedat, suis omnibus bonis divitiis perfrui:

Assente ut ille ait, opo Barbari, a.

Tulla calata, laqueatis.

Tamen multo majoribus & bonis, & opibus quæ nulla ventallas absumet, nulla vis enipiet, priorum mentes assidue potantur. Sed dimittamus & exemplum clarorum hominum, & illorum virtutis impressum in historiis memoriam; venimus ad id, quod unusquisque sensu percipit, quantumque ex morte consequamur emolumentum, ac commodum, ipsa, factisque probemus ex qua docendi, & disputandi ratione perspicue veritas elucescit, quidque hoc modo se habeat, vel lo, facile potest percipi. Si quisquam est, qui secundos in omni vita rerum exitus adipisci, & consequi possit, nihilque timeat adversi, hunc nemo in futurum poterit iure divitiarum si vitam sibi morte multis paribus meliorem affirmet. atqui nemo est, qui non modo miseriam, atque erumnas ab humana vita segregare, se semihoram quidem felicem sibi, ac beatam polliceri possit. Metell. sibi fortunam spectant omnes: Priami sobolem, ac regnum exoptant alii: quasi non & Metellus tam multos nactus filios, ac nepotes, cum maximè beatus esse posset, virtus obierit, & Priamum non omni orbatum progenie, summoque dolore confectum hostilis manus interemerit. His vitam si mors aliquot ante annis ademisisset, è multis eos miseriam, ac luctibus simul eripisset, quos iccirco experti sunt, quia vitam divitiarum quam ipsorum requirebat felicitas, produxerunt. hinc illam feraciter delectata:

Hæc omnia vidi insammari,

Priamum vi vitam auferri,

Je in aram sanguine ducari,

Quæ non modo visu, sed etiam auditu ærerbissimè sunt quid putamus misero Regi, qui omnia & videre, & audire & experiri coactus est? num ei multo melius evenisset, si vitam omnino multis ante annis, quam hæc acciderent, amisisset? Forsitan quispiam dixerit: multa, quæ vivens nactus est, bona, cuncto decedens penitus reliquisset, sed à malis etiam multo gravioribus, qualia multa excola non viderunt, felicissime liberatus esset. Ex quibus omnibus, in ullaque his peripitum est, peverttere homines ea quæ sunt humana fundamenta felicitatis, cum utilitatem à morte se jungunt aut cum miseriam cum morte connectunt. L. Crassum, ex nostra civitate clarissimum, & eloquentissimum virum, matura mors, quantis è molestiis, quantisque incommodis eripuit? nam, quæ in patriam pietate sunt, ex his malis quæ irremediabilem eum consecuta sunt, incredibilem si vixisset, dolorem accepisset. flagravim bello italico, exaruit senatus indigna, nihil denique in civitate fuit, quod non ejus temporis calamitatem, luctumque perissent. Nam quid fugam Marii, quid cetera, quæ in illius discessu acciderunt, maxime lætiosa, tam meque miseranda commemorant? quid reditum illum sanguinarum, quæ ex recordatione nemo est, qui non intus sensibus exhorrescat, teneamus enim memoria, aut saltem ex patrum scriptis accipimus, crudelissimam omnium eadem illo tempore esse factam, trucidatos bonos viros & cives, incisas eorum civitates, in Rostriis, positas, qui multorum civium salutem, ac dignitatem, eloquentia pepererunt. quæ multos ex illa re p. tempestate commemorare possumus, innocentissimos homines, & que optimos, ut acerbissimam es lamitatem effugerent, libertatem morte quævisse. O acerbum ac nemini non poenitendum Reip. statum, conditionemque vivendi: cum eos ipsos, qui Reip. tuo labore, suoque sanguine auxerint, juvarint, servarint, nusquam tuto nihilque magis quam propinquo manus, ac gladios timentes, horrescentesque videas: illorum autem, quorum opera, & auxilio servatus sis, cum horribiles, miserisque casus spectes, nulla tamen ratione opitulari, nihilque sperare adjuvamenti queas, quis neget iis ipsis, qui hæc intueri cogitant, mortem esse non modo detestandam, sed etiam optandam: qui autem ne in horum temporum flammam incidant, mortis beneficio consecuti sint, eos verò beatissimos iure omnes existimabunt qualem fuisse L. Crassum nisi resp. probavisset, nihil esset, cur oratione persuadendum videretur. Sed hæc paulo antiquiora, quam ut omnibus in memoriam redigi, ac cogitatione comprehendere possint. Pompei autem, nostri familiaris, casu, quid in civitate notius, quid illustrius? aut quid omnium oculis, ac mentibus perspectius, & clarius? hunc si mature exstinctus esset, nihil d. moris, nihil inavulsi mali quod tam diu in vita mansit, iccirco factum est, ut singularis calamitatis exemplum omnibus præberet. cui eo iusto osior fortuna ærerbis visa est, quo feliciore, ac secundiore fortuna in omni vita usus erat, quis enim universis civibus, liquando clarius? quis in toga vel rebus gestis, vel honoribus extra ordinem delatus, etiam? quis opibus, propinquitatibus, amicitias florentior? cui nihil prorsus ad summam, absolutamque tenuitatem, præter honestum, ac jucundum vite exitum, decessit. Sed videamus, quantum in rebus humanis fortunæ possit injuria, nisi malimus ad propriam mortalem vitam nimis sperare, miseramquam conditionem omnia mala revocare, qui enim amplissimis fortunis usus erat: nihil nisi sublime, ac beatum nec cogitare, nec optare consueverat; cui omnia vel ad usum, vel ad voluptatem supererat, bellum cum socero suscepit: deseruit domum, profugit ex Italia: & eum antea nihil in ceteris bellis, nisi summo consilio, prudentiaque gessisset, cum vel maximè ingenio, iudicioque excellere debuisset, sui præne oblitus est, utque in belles & infirmas copias, triones, collectissimisque milites cum robustissimis legionibus conferte non dubitavit

REX 5

& amisso

& amisso exercitu, ereptisque castris turpissimè victus, in
 servorum manus vitæ sumptus, & clarissimus incidit. vita
 verò ut miserabiliter privatus sit commemorare nihil est
 necesse: cum eo ipso, quòd, in tam miseram fortunam de-
 lapsus, vitam vitæ amiserit, minus fortasse miser censeretur
 possit. beatissimus autem obiisset, si, cum in Repub. flore-
 bat, cum valebat auctoritate & gratia, cum copiis, opibus-
 que staret, à vita decessisset, cujus propagatio quantum
 illi moreris, ac luctus attulerit, non modò scribendo, sed
 vix etiam cogitando consequi quisquam possit, itaque hoc
 stabilito, & fixo, mortem sapissimè beatam homini con-
 tingere, non solum, quòd nos in beatam vitam inducat, sed
 etiam, quòd multarum, & magnarumque miseriarum sensu
 liberet, & à futuris vel calamitatibus, vel doloribus abstra-
 hat, quid jam relinquatur, cur non morte letari, ac clarum
 hominum virtutem, qui nullus interitu perturbati
 sunt, imitari debeamus? An non optimam, beatamque mor-
 tem iudicabat L. Brutus, cum Tyrannum arcens, quem ex-
 pulerat vitam pro nihilo ducebat? item Decii, quo tempo-
 re cum Latinis pro patria dimicantes, sese hostium telis
 obiciebant? præterea Scipio, Paullus, Marcellus, Albinus,
 quos vitam in acie juvanda patriæ causa fortissimè profu-
 disse memorie proditum legimus. Et verò nihil fuit quam-
 obrem elato excelsoque animo homines vitam non despice-
 rent, ut sempiternam gloriam consequi possent, nam cum
 nullo, vel cerè minimo doloris sensu, quem morientes
 perferunt, infinitam laudem commutabant, hunc enim lo-
 cum de exiguo, vel nullo potius dolore mortis, quem so-
 præ perstrinximus, paulo uberius percurramus. Neque
 enim absurdè dixisse mihi videtur is, qui morientium,
 mortuorumque hominum statum, & conditionem duabus
 potissimum ex rebus percipi, atque intelligi posse affirmavit:
 quarum unam somnium statuit, alteram verò tempus
 illud, quod nostrum cujusque ortum antecessit, & sanè ita
 est, ut ex omnibus opinionibus, quarum errore ducti vul-
 gus solet, ad eam de morte loquitur, nulla planè ad veritatem
 videatur esse propensior. ita enim multi vivunt, ut præsen-
 tibus bonis fruantur: nec sanè cogitent, quid pauci post
 annis vel ipsis, vel ceteris boni, aut mali possit evenire. Ita-
 que sæpe non opinatis morbis, perturbationibus, angori-
 bus vexantur, mortis verò, de qua potissimum cogitare de-
 buerant, ita non remiserunt, ut ad le minimum illum
 pertinere, nec sua quidquam interesse existiment, qui, ut
 Fanatius Africanus dicere solitum tradit, ferociores
 equos domitoribus tradendos esse, ut paulatim parere, se-
 que mitiores, ac molliores præbere incipiant: sic ipsi in gy-
 rum fortitudinis ac patientiæ reducendi sunt, ne, si mors
 imprudentes oppræsserit, petterentur, planeque concidant.
 Sed nescio quomodo voluptate, luxuque delinita homi-
 num consuetudo de recta majorum vita desexit, eoque sen-
 süm delata est, ut nihil minus, quam verum, agnoscat, nec
 eam aliquand agitur, rectum id, necne sit magnopere cogi-
 tet, qua nulla major pestis ac perniciis humanis rebus, val-
 de jam læbè factis, potuit afferri. atqui, si in ullo homine,
 certè in his ipsis vulgare dictum & verum, & acutè cogi-
 tatum esse reprehenditur. quid enim isti aliud agunt, nisi
 totos dies per inertiam perdunt, atque ita vivunt, ut ster-
 tere potius quam ullo pacto vivere videantur? dormiens
 autem ut nihil sentit, nihil agit, nihil curat: sic mortuus
 quid agere, quid curare, aut sentire possit, haud sanè intel-
 ligas. itaque in scabulis, quos dii maximè adamarunt, eos,
 ne imminenti aliquam calamitatem sentire cogerentur,
 si vigilarent, à diis immortalibus consopitos esse accepi-
 mus. mortem igitur, siquidem somno similis est, singulis
 noctibus induimus, & cum in somno sensus sit planè
 nullus, nullum etiam in morte futurum esse sentiam, ve-
 rissime statuerè debemus, quod ut sensu ipso planè perci-
 pitur, sic ne de altero quidem dubitari ullo pacto potest,
 quin, quales antè, quam oriremur, fuimus tales etiam
 mortui futuri simus. mors enim quemadmodum ad eum,

qui nondum ortus est, nihil pertinuit, sic ne ad eum qui-
 dem, qui mortuus est, ulla ratione pertinet. siquidem tam
 angusto spatio, tamque brevi curriculo condicetur, ut nec
 si velit quidem, vires suas nimum porrigere, aut explicare
 possit. Quæ est igitur eorum oratio, qui tantum in morte
 dolorem se timere, atque expavescere dicunt? quam-
 quam non sanè video, quo modo aliter facere possint, qui
 unum mortem nemquam experti sint, quam semel homo
 subiturus est, quo modo, bona, malane sit, verè sentire,
 ac dijudicare possunt? Morientes ajunt cruciari, angri, dis-
 torqueri, quod in nonnullis fortasse animadverti, atque
 observari potuit. in quo tum isti aliquid dixisse videri pos-
 sent, si hoc ex ipso mortis sensu penderet. nam, si mors ipse
 dolore suo corpus usque ad cruciaret, atque angere, ut hæc
 doloris edere indicia cogere: negari profectò non posset,
 quin dolorem non levissimum mors ipsa esset allatura.
 Cum verò hujusmodi cruciatus paucissimos angat, & eos
 maximè, qui intemperanter, flagitiosè, nefariè vixerint,
 nunc dubitari non potest, quin tales homines non mors,
 sed admissorum scelerum conscientia vexet habeatque solli-
 citos. qui enim se mortuos numquam crediderint, ac ne
 cogitarint quidem, cum ad ipsam mortem pervenerint, an-
 guntur, non dolore moriendi, sed quòd à vita inviti disce-
 dunt. in qua cum omnia secunda, feliciaque experirentur,
 ne secus mortuus accidat, valde vereri, ac dubitare cogun-
 tur. At bonis, qui mortem semper, tanquam præsentis
 tempestatis portum, in ore, ac sermone habuerint: quique
 ex hujus vitæ procellis, mortis beneficio, aliquando egredi-
 tissimè concupiverint, nihil libentius, ac jucundius,
 mentione ac nomine mortis accidunt. Atque in his etiam
 præstant, planeque admirandum deorum munus agnoscentur.
 bonos enim, & quidem plurimos, non modò cum exiguo
 dolore, ut optare homines vulgò solent, sed omnis planè
 doloris expertes ex hac vita egredios, sine ulla dubitatione
 reperias, ex quibus Q. Fabius Consulatum adeptus cum in
 Curia prætereuntes salutare, nihil dolens, nihil molesti
 sentiens, immò planè gaudens, è vita discessit, atque idem
 contigit A. Pompejo, cum in ade Jovis Capitolii sacra
 fecisset, itemque Thales Consuli, Diis immortalibus sup-
 plicanti, quid hos in ipso mortis articulo doloris expertes
 existimes, qui paulo antè læti vivebant, & in eo, quo mori-
 tiebantur, puerò temporis, nihil lugubre restati sint, nihil
 stèbile dixerint? Morte, inquit, oppressi sunt, ac sapientissi-
 mi, & optimi viri: quibus mortem, tamquam beatæ vi-
 tæ initium, dii immortales largiri voluerunt. quæ eo for-
 tasse jucundiores ipsis fore videbant, quo minus eo tem-
 pore tantum boni expectaverant, ac ne sperare quidem
 poterant. nam cum mors è divina voluntate tota penderet,
 haud sanè in hominis potestate esse possit, quo possi-
 mam die, quaque conditione mori velit. Nec verum est quod
 dicitur à quibusdam, mortis eundem omnibus hominibus
 diem, ac terminum divinitus esse constitutum: ut autem
 vel citius, vel serius moriamur, singulorum hominum
 intemperantia, vel negligentia contingere. nam, ut illud
 verissimum est, præfinitum esse vitæ terminum à Deo,
 quem præterire, aut ex quo egredi nemini liceat: sic illud
 affirmare nemo possit, eundem omnibus, eademque hora
 vitæ finem impendere. quod si agnosceremus, nihil sanè
 esset, cur homini prudentiam, temperantiam, pietatem,
 tribueremus, quæ omnes planè virtutes, si hoc consequeretur,
 non modò inutiles, sed penitus inanes viderentur,
 cur enim prudentia uteretur homo, cur abstinencia, cur
 temperantia, si eodem, quo reliqui omnes, temporis spa-
 tio vitam esset terminaturus? Ut diutius, inquit, vitam pro-
 ducere liceret, at, si vitæ terminus fatalis est, nec immutari
 quidem posse necesse est. Sin voluntarius, & in hominis
 arbitrio positus, nihil est, cur eundem omnibus à Deo
 constitutum esse, quisquam affirmet. Sed de his statuat
 unusquisque ut libet, quid autem verius sit, Deus ipse vi-
 derit

desit: hominem quidem scire arbitror neminem. Stet modo nobis illud, doloris esse nihil in morte: boni autem tantum ex ea ad homines permanere, quantum sperare multi possint, cogitatione quidem adsequatur nemo. itaque hoc divinitus hominibus datum est, ut quoties molesti aliquid experiantur, tum mortem exoptent, ac votis etiam conceptis sepe implerent, quid ita? quia bonam, utilemque esse mortem, cogantur agnoscere: malam autem aut acerbam esse nunquam posse, homini à natura insitum est: itaque dolore perculsi mortem imploramus, eamque unam ut miseriarum, malorumque terminum exoptamus. Admonet me locus, ut, cum neminem ipsa morte magnopere commoveri debere probatum sit, his precipue dolendum nihil esse contendam, quos mors cum laude appetita consolari potest. facti enim diu vixisse putandi sunt, qui vitam honeste clausurunt eosdemque e vita abeuntes non modo laus, sed etiam perpetua voluptas, delectatioque proficitur. quæ sanè eo major in animo exoriri, ac vigere solet, quo latior aliquid in colendo officio, vitæque honeste ducenda manavit industria. certe enim, cum ad recte agendum natus homo sit, ideoque mentis, & rationis munere, præ ceteris animalibus ornatus, atque instructus, unde potius laudem, ac voluptatem, quam ab honestis actionibus petat? An, unde ortum duxerit, obliviscatur? ille verò nec sui obitus est, qui recte vixit, nec iniquo animo mori potest, cum multos rei nquat suæ testes, memoresque virtutis, quanto autem gaudio exultare credendus est illorum animus, qui corporis admittente solutus, in cœlestes ignes, sempiternasque domos, unde exierat, revertit? profectò enim ex divina mente delibatos habemus animos, qui hac mole inclusi tamquam terre gravitate, sic ipsi nimio pondere corporis opprimuntur, ubi autem soluti corporibus ad propria sedes evolaverunt, tum verè vivunt, nec libidini, voluptati, dolori serviunt: sed sui compotes, nulla re anguntur, nihil requirunt, omnibus imperant. Rectè igitur dictum est, corpus terram esse, mentem autem, ignem de cœlo sumtum, id quod clarorum virorum acta cum virtute vitæ, præclaræque actiones facile testantur, quo modo enim aut omnia humanæ vitæ commoda contemneret, aut voluptates cunctas pro nihilo duceret, aut vitam ipsam laudis, honestæque gratia profunderet, qui nihil quidquam ad se præter hæc ipsa mortalia, quæ manibus contrectat, quæ terit pedibus, pertinere cogitaret? verum hæc non ita se habent, corpus enim de terra concretum, tam diu terrestrium rerum amore ducitur, quoad in terram ipsam, unde ortum duxit, revertatur: animus verò qui de cœlo sumtus est, sempiternum quiddam, & cœlestis appetit, nec isdem, quibus corpus, finibus, cogitationes cogitaret suas, itaque nunquam quiescere, nec verè vivere putandus est, quam diu corpore conclusus, in vitæ propemodum mortali labe, terrenisque vinculis cohibetur. At illa quanti sunt, gratissimis vitæ laboribus liberari, in mediis doloribus, & ærumnis obdormiscere, & quasi emissis de molestissima vitæ custodia in jucundissimam, suavissimamque domum remigrare? hæc enim pertinent quæ de piorum quiete, de que voluptate illa, quæ egressi de vitæ perfrui dicuntur, disputari à sapientibus solent, qui cum intelligerent, non fortuito, aut temerè factos, & creatos homines esse: nec eadem mereri bonos, qui multis exantlatis laboribus vitam in medio dolore amississent, & improbos, quorum in patrandis flagitiis semper est animus, cogitatioque defixa: incerto non eundem probis, & improbis vitæ terminum, nec eadem mortuis præroga statuerunt. Quæ nos recordatione potissimum refici, ac recreari decet, qui carissimam filiam, optimeque de nobis meritam ita vixisse videmus, ut ad optimos mores, summatimque prudentiam nihil posset accedere: & ita mortuam, ut in dolore, quem ex partu contraxerat, summam animi magnitudinem, summamque constantiam præstiterit, cuius mentio nobis, dolore jam, non penitus extincto, certè magnopere levato, non so-

lum acerba, sed etiam jucunda accidit, quæ enim aliter debet? cum nec ipsi quidquam accideret mali, nec ego ullare, que tantopere cum natura congruat, & cum omnibus hominibus communicet, angustia aut perturbari debeam. Quid ergo mihi restat? nihil sanè, nisi, cum ea divino potissimum beneficio vitæ munere perfusa sit, ut ad eam maxime vivendi conditionem cogitationem meam, nientemque referam, qua nunc ipsam perfrui creditus, ac si, quod æquum est, fateri velimus, etiam intelligimus, qua ex meditatione eo majorem voluptatem percipitur sum, quo meliore illa nunc statum, quam quem vivens experta est, sine ulla dubitatione perfruitur. quid enim boni non merita est, quæ nihil unquam egit, ac ne cogitavit quidem mali, & us angoribus, ac malis, quæ viventi objecta sunt, ita patienter perfuncta sit, ut non secus de adversis, quam de secundis rebus, diis immortalibus gratulari, gratiasque agere soletet? & cum nihil, nisi rectum, honestumque cogitaret, tamen una conscientia contenta, nec sua beneficia in luce collocari, nec sibi quidquam propterea laudis aut gloriæ debere arbitraretur. Quæ ergo ita animata fuerit, ut de se quidem minimum, de recta mente, ac de æquitate plurimum laboraret, an non diis ipsiis centies maxime gratam & probatam fuisse? in qua non ficta & adumbrata, ut in multis, sed maxime solida, & expressa virtutis elucebat: effigies nam, cum eam talem natura genuisset, ut, quod pulchrum, rectumque agnoscebat, sua sponte sequeretur: tamen eo non contenta, summa vi rationis, prudentiæque perfrueretur, ut nulla re minus, quam natura ducere, egere videretur, itaque qui ejus infinita, & mores paulo diligentius inspersisset, qui regundæ familie sollicitiam qui summum in cunctis rebus ingenium, singularemque doctrinam advertisset, haud fuisset sanè quod aut virilem in intelligendis, judicandisque rebus prudentiam, aut exquisitam patrisfamilias sollicitiam requireret, itaque quibus maxime rebus egere sæpe homines solemus, fortitudo, & prudentia, hæc ita in muliere abundabant, ut sui mæoris medicinam non pereret foris, sed in se ipsam spectans, ac sua semper virtute penderet. Quanto autem graviore, ex difficilioribus animi morbi sunt, quam corporis, eo magis mirandum est, talem existisse illam, cujus fortitudini corporis mala parerent, prudentiæ vero omnes animi morbi facillè cedent, itaque quamquam ex calamitate, temporibusque nostris molestæ plurimum traxerit, nunquam tamen nimio perculsam, aut dejectam sensit. angustatur patris exilio, totiusque familie luctum, bonorumque direptionem invita videbat: sed matris tamen consilio, prudentiæque aderat, & rebus in magnam sæpe discrimen additis, reditus spei nobis sperare nunquam dubitavit, itaque quantum ex calamitate doloris, tantandem ex filia suavitate, ac pietate solatii capiebamus, quod ut esset diuturnius, si cōmodum nostrum aut eam, quæ omnibus antiquissima est, liberorum charitatem cogitarem, magnopere optare debuimus. at, cum illam corporis vinculis solutam, omnibus exutam miseriis, & in mortalitatis compotem factam, animo reputamus, non modo in dolore conquiescimus, sed etiam precipue laxamur, quid enim mihi accidere lætus potest, quam de immortalitate animorum cogitant de filia simul æterna, beatæque vitæ confidere? animos enim esse immortales, ne dubitandum mihi quidem videtur, faciam autem non invitum, ut sapientissimorum hominum percarum hæc de ressentiam, quando me in hunc locum deduxit oratio. Neque verò hæc in disputanda censeo, ut animos iccirco non interire probari possit, quod mortuorum corporibus vitæ quædam inesse veneratione digna putetur, quæ significare debeat non deleri morte animos, sed immortalium animorum, veluti sepulchra quædam, mortalia corpora fuisse, quæ non de majora, & ætiora multa suppetant, quibus planum fieri possit, qui animos simul cum corporibus interire contendat, eum contra rationem, nulla nixum ratione, pugnet, quod si auctoritas quaerenda sit, quem graviorem no-

minare auctorem possum, quam eum, quem Apollo ipse sapientissimum omnium pronuntiavit; cuius testimonium tale fuit, ut divinos esse hominum animos, & eos, corpore solutos, in caelum remigrare, unde prius venissent, in omni sermone asseveraret. in quo cum Philoſophis illis consentire, quos quondam Italicos nominavit antiquitas, maximeque; nobiles iudicavit. quorum semper constans fuit opinio, demitti animos à caelo, divinaque; mentis eos esse non solum munus, sed etiam partem præcipuam, ac propriam, quod si secus esse quisquam putet haud sanè facile, quid multis, & firmissimis in hanc sententiam argumentis respondere possit, inveniet. Sic enim planè cognosci, ac sensu ipſo iudicari potest: summam esse partemque; incredibilem in animis celeritatem, ac festinationem, cuius ope, quæ corpus non modo certo mentium, sed vix etiam annorum spatio perficere, atque exsequi possit, ea ipsi non modo semel puncto temporis percurrere, sed etiam sæpius excogitare, & repetere facillimè queant, quod si mirum videtur, cur non admirabilibus censeatur, meminisse animum tam multa, innumerabilibus antè læculis gesta: quæ futura sunt, cogitando prospicere, ac non modo præsentia, sed etiam præterita, & futura, veluti deum, omnia complecti, ac sub oculis subijcere conari? quis dubiet, cum hæc intelligat, eademque; in se ipſo agnoscat, divinum esse animum, nec, si divina æterna sunt, ipsam esse mortalem? cum præsertim, duabus ex rebus, quæ præcipue in animo sunt, illius æterna natura facile intelligi, ac deprehendi possit. hæc autem sunt, motus, qui in eo præcipuus est, principium, ac perpetuitas. cum enim ex se ipſo moveatur, nec aliunde, ut cetera, principium motus mutetur: summa autem in eo, quamdiu in corpore est, perpetuitas motus appareat, quippe quæ etiam in dormientibus agnoscat, & vigeat: iccirco dubitari nullo modo potest, quin divinus sit, & sempiternus futurus, & sane ita esse ratio vincit, & rerum probat exitus. Dei enim imago quædam animus est, ex ipſo Deo delibata, ac profecta, quod si Deus immortalitate fruatur, cur eam partem, quam ex se ipſo sumit, mortalem esse velit? quin hoc ipſo singulari, & æximiâ divinam esse vim indicandum putavit, quod non solum ipſe immortalis sit, sed etiam, quos velit, suæ naturæ compotes, & plane immortales efficiat. Corpus autem voluit esse mortale, nec immeritò, cum è terra, cuius mutationi subiecta natura est, initium duxerit, & in eam ipsam, vitæ cursu confecto, abire debeat. Sed animus, profectus à Deo, caelum ipsam appetit: nam in eum locum, unde discessit, semper optat redire terra autem, si cui appetenda, corpori soli est, at verò animis æterna cæli sedes quaerenda, eaque propria illorum patria: siquidem animorum nulla in terris origo inveniri potest, nihil enim est in animis mixtum, utque concretum, aut quod ex terra natum, atque factum esse videtur, nihil ne aut humidum quidem, aut stabile, aut igneum. his enim in naturis nihil inest, quod vim memoræ, mentis, cogitationis habeat: quod & præterita teneat, & futura prævideat, & complecti possit præsentia quæ sola divina sunt, nec invenietur unquam, unde ad hominem venire possint, nisi à Deo, singularis est igitur quædam natura, atque vis animi, seu iuncta ab his vitæ, notisque naturis. Ita quid quid est illud, quod sapit, quod vult, quod viger, cœlestis & divina est, ob eamque rem æternum sit, necesse est, nec verò Deus ipſe, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam, & libera, segregata ab omni concrecione mortali, omnia sentiens, & movens, ipsaque prædura motu sempiterno. itaque eandem æternitatem animis quoque nostris, ex se ipsa exortis impartivit, quorum ex cogitationibus atque operibus nihil aliud, nisi divinos esse illos, & sempiternos, colligere possumus, nam si ædificiorum magnitudinem, atque ornatum, si monumenta litterarum, si pecuniæ vim infinitam in res maxime stabiles, & admirandas effusam si plurimum, maximamque rerum ademptionem cogitare volue-

rimus, profectò intelligemus, hæc numquam facturam fuisse hominem, nisi diuturnitate temporis, ipsamque æternitatem plurimum ad se pertinere existimaret. Jam ipsa gloria cupiditas, honorum sitis, opum, ac divitiarum assidua procuratio, quid aliud indicat, nisi cogitare hominem in posterum, nec eodem vescendi, videndique studio, quo ceteras animantes duci videmus, humanum animum derineri. Sed hæc abjectiora, atque humiliora, nec ullis, nisi sanè angustis naturæ terminis, circumscripta. Quid illa in primis gravia, atque præstantia, nec ulli planè in terris degenti, nisi soli homini tributa? contemplatorem esse ipsam cœlestium, æternumque; frui magnarum, obscurissimarumque rerum scientiam, quæ vel ad excolendos ad integritatem, atque innocentiam mores, vel ad comparandam Solis, ætherumque; cognitionem, vel ad exercendam in abditis, obtusisque; rebus memoriam, mentemque pertineant, nonne hæc ipsa tanta, ac talia, divinum esse animum ostendunt, nec illius naturam aliunde, quàm è caelo, delibatam ac deductam? An censeamus, si una cum corporibus animi interirent, aut sapientissimos homines tam æquo animo mori posse, aut tam iniquo, planèque; invito stultos, & fatuos? Socratem ferunt, morti proximum, de piorum immortalitate, beatamque; vitam, quæ mortem consequitur, disputasse, itaque læto, ac libenti animo letale illud poculum haussisse, quasi non ad mortem, sed ad regnum, atque imperium vocaretur. At verò, quorum animus in terra de hæc hæret: qui nihil, nisi mortale, terrenumque; cogitant, eos planè repugnantes atque; invidos è vita discedere videntur, nec immeritò, cum animorum æternitatem propius iam intuentes, crucientur mirum in modum, quasi flagitiose ætam vitam pœna etiam sit immortalis consecuturam. Atque illud etiam (ò stultum hominem, dixerit aliquis, & naturæ suæ penitus ignarum!) nemini obscurum esse potest, ex ipsiſ etiam sacris, æremonis; majorum æternam hominis vitam facile cognosci, atque; intelligi posse, neque; enim illi aut mortuos tanto honore coluissent, aut tam multas, tamque varias sepulchrorum æremonias posteris tradidissent, nisi cognitum, perspectumque; habuissent, vigere animum in morte, nec, quamquam corpus occidat, hominem ipsam penitus evanescere, itaque statuisse videntur, mortem ipsam non esse humanæ vitæ confectricem nec ex ea se sequi interitum: sed potius ad aliam multo feliciorum vitam iis, qui rectè vixissent, ducem optinam solere existeri, quicumque enim convenienter naturæ vixerunt, nec illam securi sint male conductudinis corruptelam, quæ divinitus datòs igniculos exstinguit, vitæque gignit, & confirmat omnia, eos & viventes gloria, & è vita excedentes præmiis prosequi oportet, id enim non solum rationi consentaneum, sed etiam verissimum, atque; æquissimum est, cui autem æquitatis antiquior cura, quàm Deo? itaque, cum homo solus ex omni propemodum genere nactus sit aliquam notitiam Dei, nisi vita iniquitate Deo iniquus, atque; invidus evaserit, ad Deum certe evolabit, idque; æternitatis humanæ vel maximum, ac firmissimum argumentum est, solum hominem divinæ voluntatis participem, consensumque; existere: ut, quamquam agrestibus, silvestribusque; in locis natus sit tamen, ipsa docentæ natura, & esse Deum, & colendum ac reverendum esse, dubitare non possit. O rem dignam, in qua non modò homines, sed ipsæ etiam pecudes obstupescere, ac, si fieri possit, etiam erubescere oporteat? cognatum esse hominem Deo: nullum aliud in terris animal, nisi hominem solum, Dei cognitione imbutum esse: nec quidquam esse aliud quod animo, è divina mente hausto, præditum sit: tantamque; inesse homini cæcitatem atque; socordiam, ut divinæ cognitionis immemor, aversetur migrationem ad Deum? nec enim aliud esse mors, quàm migratio ad cœlestes, superasque; sedes existimanda est, nec id solum ratione quadam æquitari, veritatisque; consentanea, sed etiam sapientissimorum hominum maxime firmo, stabilique; consensu. Atqui cum, qui hoc pacto

vivere,

vivere, ac poenè à seipso dissentire velit, meminisse certè oportuit, terram ipsam, omniaque quæ sub cælo sunt, divina voluntate regi, propterea quæ quiddam nobis, quod observandum, & addiscendum videatur, præscribere. quis ergo terram ipsam, aut quotannis feracem, aut semper optimas fruges, & nunquam malas, inutilesque herbas edentem, effertentem; vidit? quis animalia semper uberes locutus edidisse, nunquam sterilitatem passa esse, recordabitur? quod si hæc ipsa se habent, nihilque in rebus humanis perpetuo firmum, ejusdemque natura optare licet cur, quam in omnibus & rebus, & animans vicissitudinem cernimus, eam ab homine sejungamus? qui si multos annos feliciter vixerit, si sobrietatem, honores, opes assequutus, diu tantis bonis frui poterit; præclare secum esse actum verè dixerit. Sed adversitatem tamen aliquid subeundam, perferendamque; relinquatur: demum oppetenda mors erit, quæ eo levior esse debet, quod omnibus communis est, nec cuiquam singularis, aut præcipua. Sed hoc quoque gratior, quod nos à multis erroribus abstrahit, quibus, quoad vivimus in tanta opinionum varietate, æstusque veri inquisitione perturbati sæpe solemus, & ad ipsam veritatem, fruendamque, veritate in iucunda traducit, quo nihil beatus homini posse contingere, satis, ut arbitror, ex eo suspicari possumus, quod innata est homini cupiditas scientiæ: eius autem præstatura non sine video quæ alia in re nisi in perfecta veritatis cognitione posita sit, ex quo fit, ut veritatis cognitionem assecuti, perfecta, absolutaque scientia potius vereque dici potest, qui veritatem initeatur, sensuque percipiat, eum voti sui compotem, vereque beatum esse, quod si beata vita querenda nobis, est, nec quidquam fugiendum magis, quàm ne miseriarum gravitate premamur: quid illo homine stultius, aut stolidius reperiri potest, qui ceterorum morte ita angitur, ut beatæ vitæ oblitus, miseriam, atque infelicem confectetur? profectò enim ita se res habet, ut, nisi mortis, dolorisque timore liberatus sit, etiam si multas cognitas, perceptasque virtutes habeat, restitumque, & æquum omnino planè utilitati anteponat, beatus tamen esse nemo possit, quid enim aliud dolor est, nisi cruciatus animi, isque perpetuus? quid aliud timor, nisi assiduus invasum ac molestiarum rerum metus? at quo modo felix, aut beatus esse poterit, qui assiduo cruciatus, metuque urgetur? Quin eo inferior, atque infelicior existimari debet, quod non solum sibi ipsi molestiam, miseriamque comparabit, sed in ceterorum etiam sermonem, ac vituperationem incurrit. nihil enim nimio dolore deformis, nihil à viro alienus, & si corporis pravitatibus, vituperatio propolita est, vitiiis ipsis, quibus laborat animus, nihil turpitudinis, nihil inuretur infamiae? Illa verò & graviora sunt, & majori animæ diversione vindicanda, quo nobiliorum, quàm corpus est, sedem, nempe animum ipsum, occupaverunt. quod si turpis dolor nimius, & vituperatione dignus, certè illud consequetur, ut, qui nimio dolori seipsum tradat, ne laude quidem ulla dignus censeatur. est enim series quædam maximè veritati consentanea, ut sententiarum, sic rerum: & quemadmodum in sermone, dispersioneque nostra necesse est aliud ex alio, ita qui se una aliqua vel deformitate, vel turpitudine implicari patitur, multis statim miseriis, ac deformitatibus opprimetur. Nec verò credi velim, me, quia dolori nimio repugnem, à cetero dolore omni ex parte improbare, omnesque illius ex animo fibras evellendas existimare. est enim, quatenus homo doleat, & (quod prudenter à Crantorè dictum est,) si veletur pars aliqua corporis, si veletur, sensus tamen adesse debet. istuc enim nihil dolere, fieri non potest; quin, quemadmodum feritatem corporis quandam, sic nimio stuporem maximum indicet. Sed nimirum illud est, quod improbamus, dolori nos ipsos ita tradere, ut in aliam forsasse graviores ex alia parte vituperationem incidamus, non quemadmodum, qui nihil profusus doleat, desolatus videatur ab hominis natura, quæ morte percussa, do-

lorem, ac luctum aliquo modo indicare cogitur, ita, qui dolori nimis indulgeat, humanæ naturæ penitus obliviscitur, communemque omnium conditionem recitate iudicabitur. quibus rebus intelligitur, graviter peccare homines, cum vel ea, quæ omnibus perferenda, subeundaque sunt, detrectare audent, vel, quid ipsos in vita deceat, quæque sequi, aut refugere debeant, non cernunt fati. quod proprium prudentiæ munus est: quam humanarum affectionum moderatricem à diis immortalibus esse constitutam, inficiari nemo potest. at qui huic tam præclaro, divinoque, muneri plane oblitus, qui nimio dolore ducitur, non modo enim se ipsum, sine ullo fructu lacrymis, ac tristitia tradit, sed etiam omnino planè consilio, ac iudicio vacat, ubi enim ratio, si se dolore auferri sinat? ubi constantia, si sibi ipse repugnet, & in errore jaceat? ubi denique humanitas, si se hominem esse oblitus, nihil sibi erit, quod contemdat? Jam verò illud ita utrumque, exitiis, quæ ceteri homines libenti animo subeant, iis se non esse oblitum, quid enim? an ignorare quisquam potest, quanta inter homines cognatio sit, quantaque similitudo? etenim, nisi hoc velim faceremur, causæ nihil esset, cur homo hominem consilio, re gratia juvaret: ab hostium impetu, ac læsione defenderet, quod contra videmus accidere: ut, qui ab his actionibus avertat animum, non modo in vulgus improbetur, sed etiam inhumanitatis, ac feritatis accusatur. certè enim non è marmore sculpti, aut è robore dolati sumus: est in nobis quiddam, quod pietate, misericordiaque moveatur, nec exstingui sinat illam, quæ diis proximis sumus, juvandi, ac beneficiendi voluntatem, itaque in situm homini, atque innatum videtur, ut, quoties alium hominem, quamvis alienum, premi calamitate, atque ærumna videat, crucietur animo, nec, si facultas suppetat, dimittendam putet illius sublevandi occasionem, quam enim ipse, si eo loco esset, benignitatem sibi impartiri optaret, ea ut in alium uratur, natura tacita quadam voce monere, ac precipere videtur, quæ igitur sibi evenire posse dubitet, ea, si contingant, cur angat, ac perturbari velit? aut, cur non potius humana illa esse, & omnibus hominibus proclivia fateatur? quanto rectius ille, qui hominem se agnoscat, nihilque humani à se alienum putat? itaque cum hanc ex animis nostris opinionem, mala omnia non esse humana, veluti immitem quandam, & immanem belluam extraxerimus, profectò minus miserè, minusque sollicitè vivemus. relinquatur enim illa cogitatio, quæcumque accidant, fortiter ferenda esse, nihilque posse homini evenire, quo funditus prosternatur, idque ita erit, si nobismetipsis non assentiamur, sed veritatem, quæ nihil præclarior, præstabilius, uberius esse potest, toto pectore amplectemur. hæc enim illa est, quam assecuti, meliores multo efficiemur, & ad perferenda incommoda, præclaraque peragenda alacres, cum nihil, nisi quod rectum, & æquum est, laudabile arbitramur, nihilque aliud, nisi egregia illa, ex quibus vera gloria nascitur, experimus. Ac mihi videtur nimis etiam nunc anguste, atque exiliter agere, qui enim latior obijci campus querat, in quo fidentius atque alacrius exultare possit oratio? sed faciam impudenter, si medicinam deserens animorum, quàm ex omnibus maximè utilem esse intelligo, ad meam unius delectationem sermonem omnem mentemque convertam. Dolorem igitur nimis acrem, ac diuturnum fugiendum diximus, & quidem probabiliter: cum ex eo mala multa, maximeque gravia soleant exoriri: contra verò nihil boni. neque enim dolor ex illis rebus est, in quibus vel ad probandum, vel ad vituperandum; multasque magna contrariarum rationum parva momenta agnoscantur. hoc enim si acciderit, agerem verecundius, neque me in eum locum demitterem, unde nullum planè exitum viderem. Sed, quoniam hæc ita se habent, contendendum esse animum, dolorique acriter obstitendum, si ve enim nosmetipsos, si ve vulgi opinionem cogitemus, id nobis sine ulla dubitatione faciendum est, at, si ad mor-

quos ipsos animam traducamus, qui possimus existimare, gratum illis fore, quod nimio dolore cruciemur? praesertim cum ex eo nihil ad illos utilitatis, sed permultum ad nos dedecoris, atque incommodi permanet. Quid igitur eos ipsos et nobis optate, atque expectare arbitremur? nihil sane, nisi ut eos illustri memoria, ac recordatione decoremus.

*Nemo melancymia deorat, ait Ennius:
cur? quia vultu tuus per ora uram.*

quid igitur est causa, cur stent, lachrymasque recuset? mirum est gloria, quam se adhuc viventem affectum esse confidebat. eandem igitur ob causam nostrum quoque in se mortuis ingratum, molestumque fore suspicemur, nec aliud eos a nobis quidquam flagitare credamus, quam, ut id ipsum illis, quo maxime delectamur, tribuamus. haec autem gloria est, & assidua illorum virtutis recordatio, quam si sermone laudationeque nostra immortalis efficiere liceat, hoc uno de mortuis nos vel optime meritos existimare possemus. Quid, quod eum, qui sic delectat, ut recreari, confirmarique non possit, ne divinum quidem nomen horrere, sapientissimi homines prodiderunt? impium autem est, quibus debemus omnia, his pessimam referre gratiam contra vero, qui Deorum voluntati paruerunt, nihilque se, quod ab illis aliud daretur, molestae ferre declaraverunt, eos non solum viventes praecipua laude ornare, sed etiam de vita egressos perpetuo colunt honore. idque est studiose, ac libentius, si quos intellexit cum Deorum cultu exercitationem virtutis, & praecipua in mortales beneficentiam, conjunxisse. scite profecto, ut cetera sermone omnia. quid enim majore laude dignum, ex omnibus rebus humanis commemorare possumus, quam eum, qui vitam ducat cum virtute conjunctam, ad Deorum cultum, atque honorem, perpetuum in homines studium, ac pietatem aggregare? nec quidquam tantulum modo in ejus animo existere, quod non vel pietati, vel humanitati, vel denique virtuti sit consentaneum? Nec solum sanè ob causam perturbari omnem vitam errore, inscitiaque videmus, nisi quod, quae in hominis vita praecipua esse deberent, pietas erga Deos, in homines beneficentia, virtus in ingeniis, ac moribus, ea se omnia negliguntur. eademque ratione quae maxime vitare deberemus, ea studiose expetimus, caecoque impetu ferimur ad illa, quibus vita nostra plane fera, atque immanis efficitur, ex hoc fonte cupiditates insatiabiles exoriuntur, quibus non modo singulos homines, sed totas familias, & universas funditus everfas civitates videmus; praeterea seditiones, insidias, discordias, rerumque, & hominum clades, & interitum, ex his etiam incredibiles dolores emanant, quibus perturbari vitam, neque solum in suam, sed acerbissimam effici necesse est. quod contra probis, virtutemque amantibus accidit. nam divinae voluntati obtemperantes, nihil in se ipsi, sed in ea ipsos, ac sua ponunt, & locant omnia: neminem laedunt: omnes liberalitate, benignitate, charitate amplectuntur: nulla se cruciantur: nihil appetunt, omnium vitiorum fracto impetu, cupiditatemque radicibus ex animo penitus evulsis. Nempe igitur eos, qui ita vixerunt, ut sibi jucundi, diis grati, hominibus fructuosissimi existant, divinis honoribus jure dignos majores nostri censuerunt: eosque cum diis immortalibus aeque agere sapientissimus poeta non immerito cecinit. Nec tamen incerto, quod eorum corpora in caelum perlata credere sapienter quisquam possit: quod quia natura non patitur, ut, quod est terra est, alibi, quam in terra maneat, ac credi quidem debet, necesse est: sed quod eorum animi, tanquam hominum de diis immortalibus, humanoque genere optime meritorum, in caelum putentur elati, quod de Romano, Urbis nostrae conditore, memoriam praedictam accepimus: quem singulare in genus hominum colatum magis tam praeclearae urbis condendae, in Deorum numero collocavit, idque eo tempore, quo literis, & doctrinis homines excolti facile solum a germano, verum a

falso secernebant: ut credi non possit, quidquam illis persuaderi potuisse, quod ullam ficti, aut falsi imaginem praese ferret, sed quod ille mortalis, eximia virtutis, ac beneficentiae gloria, consecutus est, ut non solum immortalis, sed Deus judicaretur: id ipsum aliis etiam tributum esse, ut inter Deos se putarent, cum excessivè de vita, annales veterum loquantur, quod & apud Graecos prius contigit, & inde fortasse ad nostros permansit: nam & Hercules, & Liber, fratres Tyndaridae, & feminae plurimae, quibus nunc inter deos locum esse praecipuum creditur, & hominibus nati, & homines fuerunt. Sed quod a virtute praestiterunt, & ut ceteris ad rectè vivendum, beneque merendum praelucerent, laboraverunt, ideo eos hominum fama, beneficiorum memor, in consensu, concilioque caelestium collocavit, atque ipsos, quos vocamus majorem gentium Deos, aliosque quae plurimos, quos in Deorum numerum retulimus, hinc a nobis egressos & in caelum profectos, facillimum erit agnoscere. Maximum verò argumentum est, quod de illis credimus, id esse verissimum, quod & tantus tot saeculorum, doctissimorumque hominum consensus, veritatis vox ipse esse videtur, & quod tantae, tamque praeclearae virtuti, quem alium verè congruentem locum tribuere oporteat, non sanè reperias, quis est autem tam demens, ut, quos innocentia, liberalitate, & singulari quadam ac praecipua virtute diis proximis intelligit, iis se junctam a Diis tribuendum locum ceuset? & cum hominis animus terrena reipsum, ad luptas semper feratur, qui non solum tacito naturae impulsu, sed voluntate, reque ipsa, ut quam maxime caelestibus similes essent, praestiterunt, eos libere in caelo esse privatos? Mihi verò eo iustius in caelo collocati videntur, quo clarior eorum inter homines vel eluxit liberalitas, vel virtus nituit. quis enim Hercule fortior? quis prudentior? quis ab omni cupiditate remotior? quos ille labores, ut fortiter ageret, & hominibus prodesset, suscepit, & pertulit? aut quid non doloris, & calamitatis exhaustit? quis ergo hunc caelo excludi patitur, cum ejus virtuti sempiterna gloria, & laudis patuerit immortalitas? eademque ceterorum conditio est: quorum alius alio genere virtutis, omnes summis, & singularibus vel in ipsos deos, vel in homines meritis praestiterunt. itaque tam egregijs, eximisque factis non in fixas plumbo statuas, non aesculentis triumphorum coronas satis diuturnae, persolvere posse praemia iusticiae, ut est, sed florentiora, stabilioraque munera quaesita sunt, quibus ornarentur ii, qui virtutem, honestatem, gloriam, otio, libidini, voluptati, vitia denique praetulissent, tamque id aequum est, quam illud decorum, maximeque probandum, non eandem improbis sedes, quas bonis, atque integris, post mortem esse propositas intellexerant enim ex majoribus nostris complures, qui sapientia praestiterunt, cum in diis aequitas praecipue vigeat, eaque in eorum gubernatione appareat maxime, fieri non posse, quin nequitiam, sceleraque averterent, quique ea in vita exercuerunt, eos a se ipsi longissime se jungant, quod in vulgus edi, verumque existimari, non modo rationi conveniens, sed utile quoque in primis est futurum. nam, si quid in hominum animis pietatis, si quid religionis inierit, certe ob hanc potissimum causam se a flagitijs, ac facinoribus abstinere, quod impios, ac nefarios homines a Deorum concilio, ac societate arceri judicabunt. Nec enim omnibus eidem illi sapienter arbitrati sunt eundem cursum in caelum patere, nam vitios, & scelertibus contaminatos, deprimi in tenebras, atque in caeno jacere docuerunt. castos autem animos, puros, integros, incorruptos, bonis etiam studiis, atque artibus expolitos, leni quodam, ac facili lapsu ad Deos, id est, ad naturam sui similem, pervolare, quod si ita est, certe nobis, quantum conniti animo possumus, quantum diligentia consequi, contendendum, atque elaborandum est, ut ne ab iis segregemur, quorum est proprium vita frui sempiterna, ac beata, quod efficere qui voluerit, omnes autem velle debent.

bunt, qui se ipsos diligere convenienter; naturæ volent vivere) numquam committit, ut, quæ ceteris exitiosa fore crediderit, ea ipse persequatur. neque enim in spem venire poterit, aut ignoratus esse Deos, quæ ipse agat, cum divinam naturam nihil prætere credibile sit, aut illa probatorum à quibus non modo dicit, sed etiam facti homines abhorreant. quid enim turpius libidine? quid turpius avaritia? quid detestabilis crudelitate? quæ quamvis in hominibus aliquando existant, tamen ab hominis natura tam aliena sunt, quam humanum illud erit, si omnia nobis bona, omnique commoda expectamus, atque in hoc comprimende sunt cupiditates quibus trahimur per se ad ea, quæ virtuti adversantur, quod facillime periclitetur, qui tam gloriosissimi exitum secum ipse alio modo cogitabit, tantaque est hujus cogitationis suavitas, ut, quod libenter, alacriterque agimus, etiam sine labore peragamus, idque præstantibus laudibus appetentibus hominibus facile cernitur, quorum tanta esse solet vel in obeundis præliis, vel in agendis alacritas, tantaque virtus, ut quod in his rebus periculi, aut laboris est, aut non sentiant, aut pro nihilo ducant. magnum enim est contententis, & ad gloriam anhelantis animi fomentum, magnum solatium spes futura, ac propinquæ sive utilitatis, sive gloriæ. nequid solum in magnis, sed etiam in levioribus laboribus, ac studiis quos enim, cursum, quos venatio delectat, eos quamvis de vias fessos, ac præter exanimis vi deas, numquam tamen minus alacres, minusque concitato animo de eas. Jam, honorum cupiditas quid non in nostra civitate laboris, qui non sollicitudinis, negotiorumque facessit? quotus tamen quisque est, qui se vel labore defatigatum, vel præstationis molestia, curaque confectum audeat dicere? sic, quorum oculos virtutis splendor occupavit, gloriaque studium animos delinquit, si nec laborem sentiunt, & si tantus est, ut aliquando erumpat, eo tamen non magno petere moventur, toti enim in eo sunt, ut pro sint patriæ, immortalis que sibi nominis memoriam comparent, nam si quis negligendam ducat, omnemque hominis felicitatem recte factorum conscientia meriti velit, is certe divinos honores, qui claris viris tribui consueverunt, nunquam negliget. etenim de his ipsis, qui eisdem sibi honores asserunt, pessime judicasse videretur. tanta autem eorum, qui hujusmodi consuetudine delectati sunt, & sapientia, & æquitas agnoscitur, ut dubitari non possit, quin, ipsi quod egerunt, à certa ratione proficiscatur, quales numerare Lacedæmonas possumus, clarissimos, & fortissimos viros, qui civis suos, mortem pro patria obeuntes divinis honoribus assequere solebant. Quid verò illa, omnis plane doctrinæ, omnisque sapientia parentes Athenæ nonne Codrum regem suum, ob pietatem in patriam, meritaque illa, quibus excelluit in magno consensu in Deos retulerunt? Atque haud scio an recte senserint viri doctissimi, quorum ea fuit opinio, viros claros, & fortes iccirco deorum immortalium honore consecratos, ut incitaretur virtus acrius, & acuerentur vehementius ad obeunda pericula, quæ patriæ amore, studioque tenebantur, vera enim virtutis merces gloria est, nec quidquam est aliud, quo magis ad recte, honesteque agendum præstantis animi homines incendantur, quod optime agnovit, ac diuissime retinuit, omnium litterarum præclara custos, & altæ Græciæ: quæ multos habet virtutis gratia factos ex hominibus Deos, quorum alios farentur novos: alios multis jam sæculis receptos in ælium, consecratosque contentundum, quam multi autem sint, qui reconditas eorum scripturas litteras, nosse fortasse possunt. Neque verò hæc à me ideo copiosius disputatur, quod eos temere, neque satis considerate tam multos consecratos esse credi velim: eum eos ipse quoque veneret, deorumque loco habendos putem: sed potius, cum tot apud omnes præter gentes immortalitate, divinisque honoribus esse reperiuntur, ut ex ætate honorum mentes ad ea promerenda, quæ sapientiam judicio ducuntur amplissima, nihil

enim præstantius, aut beatius accidere homini poterit, quam eo loco donari, in quem ut ascenderent Urbis nostræ conditores, nullum periculum, nullum laborem, nullum denique certamen prætermiserunt, ac, si privata utilitatis, & commodi habenda ratio est, nullam aliam expectare, aut optare vir sapiens, & eruditus, præter hanc unam, debet. Tempora verò publice vota, & dedicata: quantum in vulgus dignitatis, quantum habent gloria? cum omnes, qui Deos illos, quibus templa voverunt publice colunt, fateri cogantur, & fuisse homines, & ad Deos, divinique honores, una virtute fretos, ascendisse. Nec mirandum est, Deos illos publice coli eorumque delubra, & templa auguste, sancteque ornari, qui vel patribus nati sunt diis, vel matribus. nam, quemadmodum eorum cultus & sanctus, & religiosus est, maximeque pietatis, atque æquitati consentaneus; sic admirationis, aut dubitationis nihil habet, totus enim ex natura oritur: ut jure ipso naturæ, qui Deo factus, vel Dea editus, procreatusque, deus esse debeat. at verò qui homine patre, vel mortali matre natus est, hunc esse Deum & magnum quiddam videri potest, & dubitandi occasionem, nec fortasse ineptiam, multis asserere solet. non enim si eximius talium virorum virtuti tribuatur honos, quin id jure fiat, aut dubitare, aut negare quisquam potest: sed, quod tantam virtutis esse vim velimus, ut vel natura ipsa ejus unius operi immutetur, hoc illud est, de quo quarere doctiores viri non immerito soleant, quibus ita responsum est, non immutari virtute naturam: nec enim id, sine prioris naturæ corruptione, posse evenire: sed eadem in illis manente natura, evolare animum ad deos, & in eorum adscribi concilium, cum immortalis sit, & immortalitatis divinæ participes, corpus autem, suapte natura mortale, manere in terra, quodque terrenum est, nullo pacto suam exsuere posse naturam, ut alienam induat. quamvis enim hæc ipsa questio perobscura videri soleat, nec omnino proclives, aut faciles habeat explicatus: tamen, nisi auctoritatibus contra rationem pugnetur, non incommode opinor, à nobis expostulata censeri potest. Et quoniam, quæ in hoc genere præcipua, cognitæque digna sunt, persequimur omnia, (volimus quidem certe) prætereundum non est, quales, quæque multæ virtutes erudientium hominum gratia, sint honores deorum immortalium consecrata. cujus rei finis est, publica utilitas: ut, quo honore virtutes ipsas decoratas videant, eundem se consecuturos esse homines sperent, si isdem virtutibus excellent. quo in genere multum boni est in imitatione. libenter enim ea imitantur, & persequuntur multi, ex quibus alios illa eadem, quæ ipsi appetunt, consecutos vident. atque ex eo plerumque accidit, ut multis in rebus, quas antea ne cogitaverant quidem, cum ad clarorum virorum imitationem se contulerint, multorum vigeat industria, quæ cum paulo manavit latius, quantos progressus, quantaque acquirat incrementa, nihil necesse arbitror commemorare. constat enim inter omnes, quæ præclara ducuntur, ea ferè omnia à tenuibus initiis sumisse exordium, quod paulatim, imitatione progredienti confirmatum, ita increbuit, ut ne augeri quidem, aut exaggerari magis posset, quod si ulla in re gratum nobis, atque optatum esse debet, certe in complectendis, provehendisque virtutibus non video, quid esse possit optatius, siquidem ex his informatio pendet, educatioque vitæ: quæ cum recte instituitur, atque excolitur, incredibile dictu est, quantos, quamque uberosos justitiæ, integritatis, omnisque amplissimæ laudis fructus afferat. Sed, cum virtutes multæ merito colantur, quod & ipsæ cultu dignæ sint, & multæ ab his ad universum genus hominum utilitates proveniant: quid sit, cur bestia quoque, ipsæ ab Ægyptiis ferme omnes consecratae sint, scire sane velim, sit piseis in cultu, ac Deorum opinione apud Syros, homines nec tanta ingenii acie præditos, nec tantis doctrinarum prædiis instructos, ut hæc inepta, ridiculaque esse, possint agnoscere. Ægyptii verò, omnibus assueti erudi-

eruditionis, & scientiæ laudibus, quo modo in tam inanem, tamque absurdam delabi opinionem potuerint, equidem intelligere vix possum. quid enim? an boves, canes, lupos, feles, pisces in Deorum numero habebimus? & quas nobis natura prædidi, auxillique causa animantes genuit, eas per inscitiam Deos iudicabimus? quibus nihil foedius, obscenius, lutulentius ne natura quidem ipsa viderit. Et tamne animalium monstra illa, à quibus hominum generi præcipua incommoda inferuntur, crocodilos, aspidas, serpentes, ceteras feras, & immanes beluas, in Deorum numerum referemus? quid erit aliud, naturam invertere, & à summis, summa infimis commutare? & cum tantam in his imperitiam, barbariamque agnoscamus, tamne ista penitus inania pertinaciter defendemus? Eademque inscitia coepas, allia, fructus ceteros, qui oriuntur à terra, in Deorum numero reposuit Ægyptus. quæ haud scio cur longiori oratione rescillere sit necesse. incredibilis est enim eorum absurditas, ut nulla esse possit aut pertinacia, aut imperitia tanta, quæ non ista aspernetur, atque refugiat. Imbres autem, nimbis procellæ, si à nostris consecratae sunt, id antiquissimis Populi Romani ritibus ac caeremoniis receptam, & confirmatam est, quæ tolli, aut perturbari, cum & latissima ratione nitantur, & usu jam ipso confirmata, & approbata sint, sine nefario scelere non possunt. Greciam vero, quam paullo ante laudibus ornavimus, hoc loco non satis laudare possumus, quæ Cupidines, & Amores satis audacter, & temerè in Gymnasiis, ædibusque publicis consecrarit. Quid enim Cupidini, aut amoribus cum Gymnasiis? aut, quid ea consecratio vel ad considerandum, vel ad imitandum afferre potuit honestatis, aut boni? nihil enim temerarium, nihil insipiens in Deorum consecratione esse debet, nec, quod ullam vel levissimam aut turpitudinis, aut nullius omnino imprudentiæ suspensionem afferat. quales videri possunt eorum consecrationes, quorum in rebus probrati, pudorique contrariis numen esse, potentiaque creditur. Qui ergo ad hominū vitam vel adjuvādam, vel excolendam, atque exornandam aliquid attulerunt, quiq; virtutibus, rerumque gestarum gloria præstiterunt, eos nemo dubiter, jure deos habitos, divinoque cultu affectos esse. Neque ego ullo pacto audeam hoc primus proderè. non enim tam studiosè, quæ laudari possunt, appeto, quàm reformidare ea soleo, ex quibus possit aliquid vel levioris culpa redundare. Cum verò & mares, & feminas compluribus in Deorum numero esse videamus, & eorum in urbibus, atque agris augustissima templa veneremur: assentiamur eorum sapientiæ, & institutis exultam, constituamque habemus. tantis enim ducibus aberrare non possumus: nec à nobis, sed ab illis ipsis, quos sequimur rei tam justæ, ac debitæ ratio reperitur. jure enim fecisse putandi sunt, qui, ne que virum, aut feminam præclare meritam debito honore spoliarent, eorum memoriam sanctam, venerandamque esse voluerunt. nos autem injuste ageremus, si, quos patri cultu, venerationeque dignos cognovimus, eos patere silentio præteriri. Neque hoc de te una, mea Tullia, dictam volumus, cujus exstant virtutis, prudentiæ, doctriæ, continentiæ, ad omnem æternitatem impressa vestigia; sed de iis omnibus, quos tali honore dignos aut ipsi vidimus, aut futuro tempore

posteritas intuebitur. Nunc autem dete loquar, quam non ego amissam, aut mihi penitus adentam, velim dicere, cum illucescat menti meæ quotidie magis præclarissima nominis tui, tuarumque virtutum gloria. vigebis autem memoria quamdiu monumenta exstant illa, quibus eximia consignata sunt tam excellē laudis testimonia: quæ sempiterna fore, cum præstantissima sint, planè confidere debemus. Tibi igitur numquam me debitum persolvisse officium putabo, nisi de tue optimè meritam, quam eximie coluisti, ac de patria, quam semper ornasti, supremo honore decoravero. Id autem facile consequar, cum is locus, quem tibi delegi, sempiternam habiturus sit religionem. nostra verò si qua erit ex ea re consolatio, quæ magna certè erit; aut, si qua laus ex paterna pietate: mihi certè jucundissima acciderit, nihil enim aliud vel audire, vel memoria repetere libentiùs possum, quàm me in eam, quàm summe dilexerim, summeque diligendam merito suo censuerim, quàm maxime pium, gratumque esse. cum præsertim in alienos, quia de se optimè erant meriti, tam prolixos, liberalesque sese, & majores nostri, & exteri præbuerint. Quod si ullum umquam animal consecrandum fuit, qualia multa consecraverunt Ægyptii, quod nullum profecto fuit: si Cadmi, aut Amphitryonis progenies, aut Tyndari in cælum tollenda fama fuit: huic idem honos certe dicendus est, quod quidem faciam, & teque omnium optimam, doctissimamque, approbantibus diis immortalibus ipsis, in eorum cœtu locatam, ad opinionem omnium mortalium memorabor. Tu ergo in eo ipso sano, quod ad nominis tui memoriam, ac cultum, votum, dedicatumque est, & laudari te, & coli senties. maxime autem lætaberis in eo, quod & eum tibi, quem maxime debui, honorem persolverim, & me simul iniquissimo fortunæ imperio penitus exsolverim. nosti enim, quàm semper alacri, fortisque animo cunctis casibus resisterim: ut ne me quidem, pulsam patria, omnique planè dignitate spoliatum, tam acri impetu frangere, ac dejicere fortuna potuerit. Cum inimicis autem quanta contentione deceraverim, quæque mea fuerit in iis refutandis, frangendisque virtus, & constantia, norunt omnes, qui varios civitatis nostræ casus curiosè notaverunt. Cum verò, Tullia, te mihi extremo loco fortuna ademisset, tum equidem intellexi, quantum illa in rebus posset humanis quantaque adversus me ipsum vi, ac potestate niteretur. itaque nihil habui, quod dicerem, nisi, cedo, & manum tollo, cum tam gravi accepto vulnere planè dolore percussus, atque afflictus essem. Nunc autem & præceptis sapientiæ adversus omnem fortunæ vim confirmatus, & te consecrata in cælumque recepta, tanta affectus voluptate, ac lætitia, quantam animo capere maximam possum: exultare planè videor, victorque de fortuna, ac de omni profus dolore triumpho. Tu ergo, quando me insigni, & excellenti tuarum laude, memoriaque virtutum, tam præclare juvenisti, nunc ab hominibus sejuncta, non me deserens, sed aliquando respectans, perduc eo, ubi tua tandem collocazione conspectuque fruatur: ut & parenti tui amantissimo, quam potissimum optare debes, gratiam referas, & ego multo mihi gratiorem, multoque jucundiorē congressum nostrum futurum intelligam, quam in suavis, & acerbus digressus fuit.

FRAGMENTA,
INDEX

1359

ORATIONUM

M. TULLII CICERONIS,

Quarum deinceps subsequuntur

FRAGMENTA.

Pro M. Tullio.
L. Varenò.
P. Oppio.
M. Fandanio.
C. Cornelio. I.
C. Cornelio. II.
In competitores,
Pro Q. Gallio.
De proscriptorum liberis.
Contra Q. Metelli concionem.
De consulatu suo.

In Clodium, & Curionem.
De rege Ptolemao.
Pro M. Emilio Scauro,
Pro A. Gabinio.
Præterea fragmenta orationum.
Pro P. Quinctio.
Pro M. Fontejo.
De lege Agraria.
In L. Pisonem.
Præterea ex commentariis causarum,

AVCTORES, ex quibus omnia Fragmenta librorum Ciceronis, Poëmatum,
orationum, &c. à Rob. Stephano, Carolo Sigonio, Andrea
Parricio, &c. collecta sunt.

Aquila.
Aconius.
D. Augustinus,
Boethius.
Carissus.
Ipsè Cicero,
Columella.
Diomedes.
Donatus.
Festus.
Fortunatianus.
Gellius.
D. Hieronymus.

Isidorus.
Lactantius.
Macrobius.
Marcellinus.
Nonius Marcellus.
Plinius.
Priscianus,
Quintilianus,
Seneca.
Servius.
Suetonius.
Valerius.
Ulpianus.

EX ORATIONE PRO M. TULLIO I.

Decit principium.

PRISCIANUS.) Hoc iudicium sic exspectatur, ut non unæ rei statui, sed omnibus constitui patetur.

QUINT. libro 4. capite 2.) Fundum habet in agro Tigurino M. Tullius paternum.

QUINT. libro 5. c. de refutatione.) Quis hoc statuit unquam, aut cui concedi sine summo omnium periculo potest, ut cum jure potuerit occidere, à quo metuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur?

QUINT.) Si quis furem occiderit, injuria occiderit. quam obrem? quia jus constitutum nullum est. quid si se telo defendit? haud injuria. quid ita? quia constitutum est.

*Cetera desunt,
Pro L. Varenò.*

Decit principium.

PRIS.) C. Ancharius Rufus è municipio Fulginate.

PRIS. c.) In præfectura Fulginate.

QUINT. lib. 5. c. 13.) Cum iter per agros, & loca sola

faceret, cum Populeno, in familiam Ancharianam incidisse dixerunt: deinde Populenum occisum esse: illico Varenum vincitum, adversatum, dum hic ostenderet, quid de eo fieri vellet.

QUINT. l. 7. c. 1.) In legem de sicariis commisit L. Varenus. Nam C. Varenus occidendo, & Cnæum vulnerando, & Salarium item occidendo, cadit.

QUINT. l. 7. c. 1.) Tum C. Varenus is, qui à familia Anchariana occisus est: (Hoc, quæso, iudices, diligenter attendite.)

PRIS. l. 3. & QUINT. l. 8. c. 3.) L. ille Septimius diceret, etenim est ad L. Crassi eloquentiam gravis, & vehemens, & volubilis. Erucius hic noster, Antoniafter est.

PRIS. l. 12.) Ea cædes si potissimum crimini datur, detur ei, cuius interfuit, non ei, cuius nihil interfuit.

QUINT. l. 5. c. 10.) Optio vobis datur, utrum velitis, casu illo itinere Varenum esse usum, an hujus persuasus, & inductu

PRIS. c.) Deum fidem,

Defunt reliqua.
Pro P. Oppio. III.
Deest principium.

QVINT. lib. 5. cap. 10.) Utrum cum Cottam appetisset, an cum ipse sese conaretur occidere, telum ei à manibus ereptum est?

QVINT. *ibid.*) Quos educere invitos in provinciam non potuit, eos invitos retinere qui potuit?

QVINT. lib. II. cap. 1.) At enim verisimile non est, tantum scelus M. Cottam esse commentum, quid? hoc verisimile est, tantum scelus Oppium esse conatum?

MARCEL.) Etenim multum posse ad salutem alterius, honori multis: parum potuisse ad exitum, probro nemini fuit.

QVINT.) O amorem mirum, & benivolentiam singularem!
Cetera desunt.
Pro M. Fundanio. IV.
Deest principium.

PRIS. lib. 7.) Non modò hoc à Julio Annale, sed vix mercuriale à Q. Mutone factum probari potest.

PRIS. lib. 16.) Effetne id, quod Meno nuntiasset.

Plurima desunt.
Pro C. Cornelio. I.

PRISC. lib. 6.) Ut ab Jove optimo maximo, ceterisque diis deabusque omnibus opem, & auxilium petamus.

PRIS. lib. 2.) Ex promulgatione trinundinum dies ad ferendum, potestasque venisset.

SERVIVS.) Arcades se profcelos esse asseverant.

ASC.) *Versu à primo circiter CLXI*

Postulatur apud me prætorum primum de pecuniis repetundis prospectat videlicet Cominius, quid agatur: videlicet homines scæneos in medium ad tentandum periculum projectos.

ASC.) Quid? Metellus summa nobilitate, ac virtute, cum bis jurasset, semel privatim à patre; iterum publicè à lege coactus, destitit accusatione: an vi, an veritate? In quo suspicionem omnem tollit C. Curionis virtus ac dignitas, & Q. Metelli adolescentia, ad summam laudem omnibus rebus ornata.

ASC.) Legem, inquit, de libertinorum suffragiis Cornelius cum Manilio dedit, quid est hoc? dedit an tulit, an rogavit, an hortatus est? nam tulisse ridiculum est, quasi legem aliquam aut ad scribendum difficilem, aut ad excogitandum reconditam; quæ lex paucis his annis non modò scripta, sed etiam lata esset.

ASC.) In quo cum multa reprehensa sint, tum in primis celeritas actionis.

ASC.) Petivit tamen à me prætorum maxima contestatione, ut causam Manili defendere.

Versu à primo DCCCL.

ASC.) Nam cum is tribunus pleb. duas leges tulisset in eo magistratu, unam perniciosam, alteram egregiam: quod summam remp. læsit, id ab ipso tribuno abjectum est. bonum autem, in summa rep. manet.

ASC.) Aliis ille in illum furorem magnis hominibus auctoribus impulsus est, qui aliquod institui exemplum disturbandorum judiciorum perniciosissimum, temporibus suis accommodatissimum, meis alienissimum rationibus, cupierunt.

ASC.) Possim dicere, hominem summa prudentia clarum, C. Cottam, de legibus abrogandis ipsum ad senatum retulisse, possim & M. Cottæ legem de iudiciis privatis, anno post quam lata sit, à fratre ejus abrogatam, legem Liciniam & Muciam de civibus regendis, video constare inter omnes, quam duo consules omnium, quos vidimus, sapientissimi tulissent; non modo inutilem, sed perniciosam reip. fuisse.

ASC.) Quattuor omnino genera sunt, iudices, in quibus per senatum, more majorum, statuatur aliquid de legibus. unum est ejusmodi, placeret legem abrogari, ut Q. Caci-

lio, M. Junio coss. quæ leges rem militarem impedirent, ut abrogarentur, alterum, quæ lex lata esse dicatur, ea non videri populum teneri, ut h. Marcio, Sex. Julo coss. de legibus Livio, tertium est de legum derogationibus, quod de genere peritæ S. C. fuit, ut nuper de ipsa lege Calpurnia, cui derogaretur.

ASC.) P. Africanus ille superior, ut dicitur, non solum à sapientissimis hominibus, quitam erant, verum etiam à se ipso sape accusatus est, quod cum consul esset cum Ti. Longo, passus esset tum primum à populari consensu senatoria sublella separari.

Circa medium.

ASC.) Est utique jus vetandi cum ea feratur, quamdiu non perferatur: quamdiu qui suffragii ferendi causa conveniunt, hæc & illuc transferuntur: dum privati dicuntur tabella diribuntur; dum stitella defertur, dum aquantur sortes, dum sortitio fit, & si qua sunt hujus generis alia.

paulo post.

ASC.) Unum tamen, quod hoc ipso tribuno pleb. factum est, prætermittendum non videtur, neque enim majus est legere codicem, cum intercedatur, quam stitellam ipsam cum ipso intercessore deferre: nec gravius, incipere ferre, quam perferre: nec vehementius ostendere se laturum, invito collega, quam ipsi collega magistratum abrogare: nec criminofius, tribus ad legem accipiendam, quam ad collegam reddendum privatam, introvocare, quæ vis fortis, hujus collega, A. Gabinus in re optima fecit omnia, neque, cum salutem populo R. atque omnibus gentibus finem diuturnæ captivitatis, turpitudinis, & servitutis afferret, passus est, plus unius collega sui, quam universa civitatis vocem valere, & voluntatem.

QVINT.) Codicem attigit.

ASC.) At enim de corrigenda lege retulerunt.

ASC.) Idem, nisi hæc ipsa lex, quam C. Cornelius tulit, obtulisset, decrevissem id, quod palam jam isti defensores judiciorum pugnaverunt, senatui non placere, id iudicium de Sulla bonis fieri, quam ego causam longè aliter prætor in concione defendi, cum id dicerem, quod iidem iudices postea statuerunt, iudicium aequiore tempore fieri oportere, antea verò quam multarum rerum iudicia sublella sint, & quia scitis, prætorum, & ne quem in iudicium oratio mea revocare videatur.

paulo post.

ASC.) Non Cn. Dolabella C. Volcatium, honestissimum virum, communi & quotidiano jure privasset: non denique homo illorum & vita, & prudentia longè dissimilis, sed tamen nimis in gratificando jure liber L. Sitenna, bonorum Cn. Corneli possessionem ex edicto suo P. Scipionis adolescenti summa nobilitate, eximia virtute prædita, dedisset. Quare, cum ambitum populus Rom. videret, & cum à tribunis pl. doceretur, nisi poena accessisset in divisores, extinguji nullo modo posse: legem hanc Cornelii flagitabat: illam, quæ ex S. C. ferebatur, repudiabat.

paulo post.

ASC.) Ut spectaculum illud duorum designatorum consulum, calamitate, re, & tempore salubre, ac necessarium; genere, & exemplo miserum, ac fœneum videremus.

ASC.) Quid ego nunc argumentis tibi respondeam posse fieri, ut alius aliquis Cornelius sit, qui habeat Phileroi tem? res nota est, vulgare nomen est Philerois; Cornelius verò ita multos, ut jam etiam collegum constitutum sit?

ASC.) At enim extremi, ac difficillimi temporis vocem illam, C. Corneli, consulem mittere cogisti, qui remp. salvam esse vellent, ut ad legem accipiendam adessent.

ASC.) Plebem ex Maniliana offensione victam & dominatam esse dicit, ante vestros annos propter illius tribuni pl. temeritatem posse adduci, ut omnino ne illius potestate abalioeatur. Qui restituerunt eam potestatem, & iterum nihil unum posse contra multos, alterum longè abesse.

ASC. & PRIS. c. lib. 6.) Tanta igitur in illis virtus fuit, ut anno XVI. post reges exactos, propter nimiam dominationem

mem potentium secederet, leges sacras ipsi sibi restituerent, duos tribunos crearent, montem illum trans Aemem, qui hodie mons Sacer nominatur, in quo armati confederant, æternæ memoriæ causa consecrarent, itaque auspiciò, postero anno, X. tribuni pl. comitiis curiatis creati sunt.

Asc.] Tum interposita fide per treis legatos, amplissimi viros, Romam armati reverterunt: in Aventino confederunt, inde armati in Capitolium venerunt, decem tribunos pl. per pontificem, quòd magistratus nullus erat, creaverunt. Etiam hæc recentiora prætereo: ponam principium iustissime libertatis Cassiam, qua lege suffragiorum jus, potestasque convaluit; alteram Cassiam, quæ populi iudicia firmavit.

Asc.] Qui non modò cum Sulla, verum etiam, illo mortuo, semper hoc per se summis opibus retinendum putaverunt, inimici sibi C. Cortæ fuerunt, quòd is consul paulum tribunis pl. non potestatis, sed dignitatis addidit.

Asc.] Quamdiu quidem hoc animo erga nos illa plebs erit, quo se ostendit esse, cum legem Aurcliam, cum Rosciam non modo accepit, sed etiam efflagitavit.

Asc.] Memoria teneat, cum primum senatores cum equitibus Romanis lege Plotia iudicarent, hominem iis, ac nobilitati perinvium, Cn. Pompejum, causam lege Varia de majestate dixisse.

PRISC. LIB. 8.] Quæ intermissa compleretis annos.

PRISC. IBI.] Num stitici gratificabantur aut homini, aut ordini?

PRISC. I. 10.] Cœptum igitur per eos, qui agi volebant, desitum est per hunc, qui decessit.

PRISC. LIB. 8.] Circuitis rostris ejicerentur lapidibus homines.

PRISC.] Qui eloquentia ceteris antecellit.

AQUILA.] Refertum tribunitiis legibus, exhaustum à quibus sit, ipsi sciunt.

Cetera desunt.

Pro C. Cornelio. II.

Desunt initium.

Asc. & FORTUNATIUS LIB. 3. Rhet.] Pugnem apertè contra nobilissimorum hominum voluntates, studia, consilia, cogitationesque eorum aperiam?

CICERO ORATORE PERE.] O callidos homines, o rem excogitatis, o ingenia meruenda! testes dare volumus, quem, quæso, nostrum fecerit, ita vos esse facturos?

Asc.] Num in eo, qui sint hi testes, hæsitatis? ego vobis eam duos, reliqui sunt de consularibus inimici tribunitiæ potestatis: pauci præterea assentatores eorum, atque affectu subsequuntur.

Asc.] Sed si familiariter ex Q. Catulo, sapientissimo viro atque humanissimo, velim quærere, utrius tandem tibi tribunatus minus probari potest, C. Cornelii, an, non dicam P. Sulpicii, non L. Saturnini, non C. Gracchi, non Tiberii; neminem, quem isti seditiosum existimant, nominabo: sed avunculi tui, Q. Catule, clarissimi, patriæq; amatissimi viri, quid mihi tandem responsum putatis? *post. xx. versus à precedenti.*

Asc.] Quid? avunculus tuus, clarissimus vir, clarissimo patre, avo, majoribus, non silentio, favente nobilitate, nullo intercessore comparato, populo R. dedit, & potestissimorum hominum collegis eripuit cooprandorum sacerdotum potestatem? Quid? idem Domitius M. Silanum, consularem hominè, quemadmodum tribunus pl. vexavit?

Asc.] Hæc est controversia ejusmodi, ut mihi tribuni pl. Cn. Domitius, Catulo * M. Terpolius contentissimum nomen ejectum esse ex iis qui tribuni pl. fuerant.

Cic. Orat. pers. & QUINT. I. 9. 4.] Nam neq; me divitiæ movent, quibus omnes Africanos, & Lulios multi venalissimi, mercatoresq; superarunt, neq; vestis, aut calatum aurum, & argentum, quo nostros veteres Marcellos, Maximumque multi eunuchi è Syria, Aegyptoque vicerunt. ne-

que verò movent me ornamenta ista villarum, quibus L. Paulum, & Mummium, qui rebus his urbem, Italiamque omnem refererunt, ab aliquo video perfacilè Deliaeo, aut Syro potuisse superari.

PRISC. I. 12.] Quis tam abundans copiis.

Extrema desunt.

CONTRA C. ANTONIUM,

ET

L. CATILINAM,

Competitores in toga candida.

Desunt principium.

OMNIA * ASONIO.] Dico, P. C. superiore nocte, cujusdam hominis nobilis, & valde in hoc largitionis quæstu noti, & cogniti, domum Catilinam & Antonium cum sequestribus suis convenisse.

Quem enim aut amicum habere potest is, qui tot civis trucidavit, aut clientem, qui in sua civitate cum peregrino negavit se iudicio a quo certare posse?

Nec se jam tum respexit, cum gravissimis vestris decretis absens notatus est.

In iudiciis quanta vis esset, didicit, cum est absolutus si aut illud iudicium, aut illa absolutio nominanda esset.

Populum verò, cum inspectante populo, collum secum hominis maxime popularis, quanti faceret, ostendit.

Me, qua amentia inductus sit, ut contemneret, constitutere non possum, utrum a quo animo laturum putavit? an in suo familiarissimo non viderat, me ne aliorum quidem injuriis mediocriter posse ferre?

Alter pecore omni vendito, & saltibus probe additiis, pastores retinet, ex quibus, ait, se, cum velit, subito fugitivorum bellum excitaturum, alter induxit eum, quem potuit, ut repente gladiatores, populo non debitos, polliceretur, quos ipse consularis candidarus persequitur, & legit, & emit, præsentem populo R. factum est.

Quamobrem augere etiam mercedes si vultis Q. Mucium conantem legem impedire, ut cœpit fenatus, C. O. S. prohibere, sed ego ea lege contentus sum, qua duos consules designatos uno tempore damnari vidimus.

Te tamen, Q. Muci, tam male de rep. existimare, molestè fero, qui hesternò die me esse dignum consulatu negabas. quid? populus Romanus minus diligenter scit sibi constituere defensorem, quam tu tibi? qui, cum te furti L. Calenus argueret, me potissimum fortunarum tuarum patronum esse voluisti, & cujus tu consilium in tua turpissima causa delegisti, hunc honestissimarum rerum defensorem populus R. auctore te repudiare potest? nisi fortè hoc dicturus es, quo tempore à L. Caleno furti delatus sis, te eo tempore in me tibi parum auxilii esse vidisse.

Atque, ut istam omitam in exercitu Sullano prædonem, in introitu gladiatorem, in victoria quadrigatam.

Te verò, Catilina, consulatum sperare, aut cogitare, non prodigium, atque portentum est? à quibus enim petis? à principibus civitatis? qui tibi, cum L. Volcatius consul in consilio fuisset, ne petendi quidem potestatem esse voluerunt? à senatoribus? qui de auctoritate tua spoliatarum ornamentis omnibus, vincum panè Africanis oratoribus tradiderunt? ab equestri ordine? quem trucidasti? à plebes cui spectaculum ejusmodi tua crudelitas præbuit, ut nemo sine lætu adspicere, sine gemitu recordari possit?

ASCONI.] Quod caput etiam tum plenum animæ & spiritus, ad Sullam usque ab Janiculo ad adæm Apollinis, manibus ipse suis detulit.

Quis? tu potes in defensione tua dicere, quod illi ne dixerunt quidem? tibi dicere non licebit.

Denique illi negare potuerunt, & negaverunt, tu tibi ne infitendi quidem impudentiæ locum reliquisti, quare preclara dicuntur iudicia tulisse, si qui infirmitatem Lulcium condemnarunt, Catilinam abolverint conscientem.

Itaque negat se signatum esse, cum etiam illi, imperitos

se homines esse, & si quem etiam interfecissent, imperatori ac dictatori paruisse dicerent, ac negare quoque posse: Catilinam verò insitui non posse.

Hanc tu habes dignitatem, qua fretus me contemnis, & despicias? an eam, quam reliqua vita es consecutus, cum ita vixisti, ut non esset locus tam sanctus, quod non aduentus tuus, etiam cum culpa nulla subesset, crimen afferret.

Cum deprehendere in adulteriis, cum deprehendebas adulteros ipse, cum ex eodem stupro tibi, & uxorem & filiam invenisti.

* stupris se omnibus, ac flagitiis contaminavit, eade, nefaria cruentavit, diripuit socios, leges, quaestiones, iudicia violavit.

Quid ego, ut violaveris provinciam, praedice, cuncto populo R. clamante, ac resistente? nam ut te illic gesseris, non audeo dicere, quoniam absolutus es. mentitos esse equites R. falsas fuisse tabellas honestissimae civitatis existimo: Q. Metellum Pium, mentitam Africam: vidisse puto necis quid illos iudices, qui te innocentem iudicaverunt. O miser, qui non sentias, illo iudicio te non absolutum, verum ad aliquod severius iudicium, ac majus supplicium reservatum!

Præterea illum nefarium conatum tuum, & panem acerbum, & luctuosum populo Rom. diem, cum Cn. Pisone socio, neque alio nomine, eadem optimatium facere voluisti.

An oblitus es, te ex me, cum praxuram peteremus, petisse, ut tibi primum locum concederem? quod cum sapius ageres, & impudentius a me contenderes, meministi, me tibi respondere, im pudenter te facere, qui id a me peteres, quod avunculus numquam impetrasset? Nescis, me praxorem primum esse factum, te concessione competitorum, & collatione centuriarum, & meo maxime beneficio, de postremo in tertium locum esse subiectum?

Qui posteaquam illo, ut conati erant, Hispaniensi pugniulo nervos incidere civium Rom. non potuerunt, duas uno tempore conatus in remp. ficas distringere.

Hunc vos scitote Licinium gladiatorem jam emisisse, cupidum Catilinæ, iudices, Quintumque Curium, hominem quaestorium.

Extremum deest.

Pro Q. Gallio.

Deest principium.

AQVIL. & QVINT. lib. 8. cap. 3. * ut clamor, convivium, ut symphoniarum cantus videbar mihi videre alios intrantibus, alios autem exire, partim ex vino vacillantibus, partim hesternæ potatione oscitantibus, versabatur inter hos Gallius, unguentis oblitus, redimitus coronis, humus erat immunda, luctuosa vino, coronis languidulis, & spinis cooperta piscium.

B. NIPP. vii. *aleric.* Loquor enim quæ sum ipse nuper expertus unus. Quidam poeta nominatus, homo perliterratus, cujus sunt illa colloquia poetarum, ac philosophorum, cum facit Euripidem & Menandrum inter se, & in alio loco Socratem atque Epicurum disserentis, quorum aures non annis, sed sæculis scimus esse disjunctas, quantos is plausus, & clamores movet? multos enim condiscipulos habet, in theatro, qui simul litteras non didicerunt.

QVINT.] An ista, si vera essent, sic à te dicerentur?

Cic. Bruto.] Tu istuc, M. Callidi, nisi fingeres, sic ageres? præsertim cum ista eloquentia alienorum hominum pericula defendere acerrimè soleas, tuum negligeres? ubi dolor? ubi ardor animi? qui etiam ex infantium ingeniis elicere voces, & querelas solet. nulla perturbatio animi, nulla corporis, frons non percussa, non semur, pedis (quod minimum est) nulla suppositio. itaque (tantum astitit, ut inflammaret nostros animos) somnum isto loco vix tenebamus.

NON. legi.] Ego certò scio, omnes logos, qui ludis dicti sunt, animadvertisse.

CARIS.] * poematorum.

Cetera defunt.

De proscriptorum liberis. IX.

Defunt cetera, præter fragmentum, quod sequitur.

QVINT. lib. 11. cap. 1.] Quid enim crudelius, quam homines honestis parentibus, ac majoribus natos, à rep. submoveri? sed ita legibus Sullæ continetur status civitatis, ut his solutis, stare ipsa non possit.

Contra concionem Q. Metelli.

Deest principium.

FORTVN. Sic enim, ut opinor, insequar fugientem, quoniam congregari non licet cum resistente.

PRIS. lib. 9.] * permulsa atque recreata est.

PRIS. lib. 18.] * nisi eorum exitio, non requieturam.

GZLL. lib. 18. cap. 7.] Adscendi in concionem: concusus est populi factus.

QVINT. lib. 9. cap. 3.] Qui iudicabantur, eos vocari, custodiri, ad senatum adduci iussi: in senatu sunt positi.

Reliqua defunt.

De consulari suo.

NONIVS.] Quorum luxuries, fortunata censa peperit.

In Clodiana, & Curionem.

Defunt multa, nec, qua restant, digeri possunt in ullum ordinem.

NON.] Tu verò festivus, tu elegans, tu solus urbanus, quem decet muliebris ornatus, quem incessus psaltria, qui lavare vultum, mollire vocem potes.

NON. *Longus Speculum.*] Sed, credo, postquam tibi speculum allatum est, longè te à pulchris abesse sensitisti.

NON.] Ac vide, an facile tu fiet potueris, cum is factus non sit, cui tu concessisti.

NON. *Calantra.*] Tunc cum vincirentur pedes fasciis, cum calantricam capiti accommodares, cum strophio accuratè præcingeretur.

QVINT. lib. 8. c. 6.] Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita antea cæta servavit.

QVINT. l. 9. c. 2.] * Quibus iste, qui omnia sacrificia nosset, facile à te deos placari posse arbitrabatur.

QVINT.] Quo ex iudicio, velut ex incendio, nudus effugit.

CICERO. ad. *Attic.*] Eras, Clodius non te iudices urbi, sed carceri relevarunt: nec te retinere in civitate, sed exsulio privare voluerunt. Quam obrem, Patres conscripti, erigite animos, retinere vestram dignitatem: manet illa in reip. bonorum consensio, dolor accessit bonis viris, virtus non est immutata: nihil est damni factum novi: quod erat, inventum est. in tantis hominis perditis iudicio plures similes reperti sunt.

De rege Ptolemao.

Nisi unicum hoc fragmentum esset, vix ipsam orationis inscriptionem teneremus.

AQV. & FORTVN.] Difficilis ratio belli gerendi: at plena pietatis.

Pro M. Emilio Scauro.

FORTVN. *August. in Rhod.*] Maxime fuit optandum M. Scauro, iudices, ut nullo suscepto tuusquam odio, sine offensione ac molestia.

Asc.] *circa versum à primo XL.*

Subiit etiam populi iudicium, inquirente Cn. Domitio, tribuno pl. Reus factus est à Q. Servilio Cæpione, lege Servilia, cum iudicia penes equestrum ordinem essent, & P. Rutilio damnato, nemo tam innocens videretur, ut non timeret illa. Ab eodem etiam lege Varia custos ille reip. proditoris est in crimen vocatus: vexatus à Q. Vario tribuno pl. est, non multo antè.

Asc.] Non enim tantum admiratus sum ego illum virum, sicut omnes, sed etiam præcipuè dilexi. primus enim me flagrantem studio laudis, in spem impulit, posse virtutem sine præfido fortuna, quò contendisset, labore & constantia pervenire.

Asc.]

Asc.] Sine me hercle, iudices, pro L. Tubulo dicerem, quem unum ex omni memoria sceleratissimum & audacissimum fuisse accepimus, tamen non timerem, venenum hospiti, aut convivæ si diceretur cenanti ab illo datum, cui neque heres, neque iratus fuisset.

Asc.] *circa tertiam partem à primo.*

Sic, inquam, se, iudices, res habet, neque hoc à me novum disputatur, sed quaesitum ab aliis est.

Asc.] Illa audivimus: hoc verò meminimus, ac patre vidimus, ejusdem stirpis & nominis P. Crassum, ne in manibus incideret inimicorum, se ipsum interomisse. Ac neque illius Crassi factum superioris, iisdem honoribus usus, qui fortissimus in bellis fuisset, M. Aquilius potuit imitari.

paulo post.

Asc.] Quid verò alterum Crassum temporibus eisdem, nam aut clarissimi viri, Julii aut summo ingenio præditus M. Antonius potuit imitari?

PRISC. lib. 6.] Cum dare noller Aris, clam ex Sardinia est fugere coactus.

PRISC.] Arinis uxorem pellicatus dolore concitatam.

Circa medium.

Asc.] Neque verò hæc ipsa quotidiana res App. Claudium, illa humanitate, & sapientia præditum, per se ipsa movisset, nisi hanc Claudii fratris sui competitorum fore putasset, qui si sive patricius, sive plebeus esset (nondum enim certum constitutum erat) cum illo sibi contentionem fore putabat.

ISTO. lib. 19 c. 3.] Quem purpura regalis non commovit, eum Sardonum instructa tentavit?

MARCELL.] Vos quoque de familia nobili cum auctoritate orbis terrarum sentire debetis.

Asc.] *post duas partes orationis.*

Nam cum ex multis unus ei restaret Dolabella paternæ inimicus, qui cum Q. Cæpione, propinquo suo, contra Scaurum, patrem suum, obignaverat stateras, eas sibi inimicitias non susceptas, sed relatas.

Asc.] post tres partes orationis.

Præteritum cum propinquitas, & celebritas loci suspicionem desiderii tollat, aut cupiditatis.

Asc.] Ego potro, qui Albanas habeo columnas, clitelis eas apportavi.

QVINT. lib. 5. aap. 13.] Domus tibi deerat? at habebas pecunia superabat? at egebas. Incurristi a mens in columnas, in alienos insanus insanisti. depressam, cacam, jacentem domum pluris, quam te, quam fortunas tuas affimasti.

SERV. i. Georgie.] * redimunt se ea parte corporis, propter quam maxime expetuntur.

* ab ipsa sive me, um homines loquebantur.

Asc.] Hæc cum tu effugere non potuisses, contendes tamen, & postulas, ut M. Æmilius cum sua dignitate omni, cum patris memoria, cum avi gloria sordidissimæ, levissimæ, viciissimæ genti, ac prope dicam pellitistestibus condonetur?

versu à novissimo CLX.

Asc.] Undique mihi suppeditat, quod pro M. Scaurio dicam, quocumque non modo mens, verum etiam oculi inciderint curia illa de gravissimo principatu patris, fortissimoque testatur. L. ipse Metellus, avus hujus, sanctissimos deos illo constituisse in templo videtur, in vestro confecta, iudices, ut salutem à vobis nepotis sui deprecarentur.

CARISTVS.] * universò.

LAMB. addit hoc, ex QVINT.] Libertus patronum non occidit, sed duobus digitulis gulam oblitit.

Extremum dicit.

Pro A. Gabinio, XV.

Defiunt cetera præter hæc.

HER. Apol. adversus Rufinum.] Ego cum omnes amicitias tuendas semper putavi summa religione, & fide, tum eas maxime quæ essent ex inimicitias revocate in gratiam: præterea quod integris amicitias officium prætermisissimum, imprudentiæ, vel (ut gravius interpretemur) negligentis exultatione defenditur: post reditum in gratiam si quid est commissum, id non neglectum, sed violatum putatur, nec imprudentiæ, sed perfidie assignari solet.

Pro P. Quintio.

ULPIAN.] Turpis occultatio sui.

Pro M. Fontejo.

MARCEL. lib. 15.] Galli post hæc dilutius potabunt, quod illi venenum esse arbitrabuntur.

QVINT. lib. c. 4.] Mater tua, dum vixit, ludum, postquam mortua est, magistros habuit.

AQUILA.] Frumenti maximus numerus è Gallia, pediatas amplissima copiarum è Gallia, equites numero plurimè Gallia.

Cetera in ea, qua inter reliquas orationes existat.

De lege Agraria Kal. Jan.

Dicit principium.

GELL. lib. 13 cap. 24.] Prædam, manubias, sectiones, castro denique Cn. Pompeji, sedente imperatore, X. viri vendent.

GELL. ibid.] * ex præda, ex manubiis, ex auro coronario.

AQU.] Veniet igitur sub præcone tota Propontis, atque Hellepontus: addicetur communis ora Lyciorum, atque Cilicium: Myria & Phrygia item conditioni legique parebunt.

CARIS.] * imberba juventute.

Cetera in ea, qua existat, in senatu habita.

In L. Pisonem.

QVINT. lib. 9 c. 4. Diom. lib. 2.] Proh, dii immortales: qui hic illuxi dies?

SERV.] Que te beluam ex utero non hominem fudit.

ASCON.] Insuper quidam fuit, id est, mercator, & præco is cum Romam cum filia venisset, adolescentem nobilem Cæsonium, hominis fortissimi filium, ausus est appellare filiam collocavit.

QVINT. lib. 8 c. 3.] * Cum tibi tota cognatio in ferraco advelatur.

** circa versum à primo.*

ASCON.] * quod minimum in te specimen ingenii ingenii autem? immo ingenui hominis: ac liberi, qui colore ipso patriam aspernaris, oratione genus, moribus nomen?

Asc.] *circa versum à primo l. XXX.*

Hoc non ad contemnendam Placentiam pertinet, unde se is ortum gloriari solet: neque enim hæc mea natura fert, nec municipii, præteritum de me optimè meriti, dignitas patitur.

PRISC.] Hic cum ad Padum Placentiam fortè confedisset, paucis post annis in eam civitatem (nam tum erat civitas) ascendit: prius enim Gallus, dein Gallicanus, extremo Semiplacentinus haberi est ceptus.

Asc.] * *circa versum à primo.*

Lautiorem pater tuus fœceram, quam C. Piso in illo luctu, non ei filiam meam collocavi, quem ego, potestas cum omnium fuisset, unum potissimum delegissem.

DIOMEDES.] Proximè Pompejum sedebam,

LAMB. addit ex QVINT.] Caput opponis, cum eo coniscans.

Ex commentariis lib. XIII.

DIOMEDES.] * te vendita, iterum empta.

INDEX EPISTOLARVM

M. TULLII CICERONIS,

Quorum deinceps subsequuntur FRAGMENTA.

INDEX FRAGMENTORVM EX EPISTOLIS.

Ad M. Titinium.
Ad Cornel. Nepotem.
Ad C. Caesarem
Ad C. Cicerem juniorem.
Ad C. Panfam.
Ad A. Hirnium.

Lib. III.
Lib. II.
Lib. III.
Lib. III.
Lib. IX.

Ad M. Brutum;
Ad M. Fesium.
Ad M. Licinium Calvum.
Ad Q. Axium.
Ad Catonem.
Ad Cerelliam.
Ad L. Plancum.

Lib. VIII.
Lib. III.

INCERTARVM EPISTOLARVM

ex M. T. Ciceronis ad M. Titinium epist.

SURT. cl. Rhet.) Equidem memoria teneo, pueris nobis primum Latine docere coepisse L. Plautium quendam, ad quem cum fieret concursus, quod studiosissimus quisque apud eum exerceretur, dolebam mihi idem non licere. continebar autem doctissimorum hominum auctoritate, qui existimabant, Graecis exercitationibus alii melius ingenia posse.

Ad Cornelium Nepotem epist. lib. II.

MACR. lib. 2. cap. 1. Satur.) Itaque nostri cum omnia, quae dixisse mus, dicta essent: quae faceret, & breviter & acute locuti essemus, ea proprio nomine appellari disteria voluerunt.

Ad eundem ex libro incerto.

FRISC. l. B.) Hoc restituerat etiam, ut a te fictis aggredere donis.

FRISC. ibid.) Qui habet, ultra appetitur, qui est pauper, aspernatur.

SURT. in Jul. Cas.) Quid? oratorum quem huic antepones eorum, qui nihil aliud egerunt? quis sententiis aut acutior, aut crebrior? quis verbis aut oratione, aut elegantior?

MARCEL.) Neque enim quidquam aliud est felicitas, nisi honestarum rerum prosperitas: vel, ut alio modo definiam, felicitas est fortuna, ad utriusque consiliorum bonorum: quibus qui non utitur, felix nullo pacto esse potest. Ergo in perditis, impiisque consiliis, quibus Caesar usus erat, nulla potuit esse felicitas: feliciorque meo iudicio Camillus exsulans, quam temporibus eiusdem Manlius, etiam illi, id quod cupierat, regnare potuisset.

Ad C. Caesarem epist. Lib. I.

M. Ciceri C. Caesari S.

NON. Dicere.) Balbam quanti faciam, quamque ei me totum dicere vim, ex ipso scies.

NON. Cons. qui Honor.) Tum cum ea, quae es ab senatu summo cum honore consecutus.

NON. Improbium.) Debes odisse improbitatem ejus, quia insipientissimum nomen delegerit.

NON. Turs.) Ut sciret, majore cura tuenda esse, quae parata sunt.

Ad eundem Epist. lib. III.

NON. Locare.) Vel quod locatio ipsa pretiosa.

NON. Putare.) Quod sapientes homines, ac boni putant.

CARTS. Lib. I.) Neque pro cauto, ac diligente se castris continuit.

NON. Monumentum.) Sed ego quae monumenti ratio sit, nomine ipso admoncor, ad memoriam magis spectare de-

bet posteritatis, quam ad praesentis temporis gratiam.

Ad eundem epist. lib. III.

NON. Dimittere.) Quae si videres, non de exercitu retinendo tueri, sed e tractato, aut dimisso.

NON. Contemno.) * Amici nonnulli a te contemni, ac despicii, ac pro nihilo haberi sentatum velint.

Ad eundem ex lib. incerto.

NON. Levare.) Jam amplius nem gloriamque tuam magno mihi ornamento fore existimo quod me levas cura.

NON. Consequi.) Extrema vero nec quanta, nec qualia sint, verbis consequi possum.

Ad Cas. Juniores epist. lib. I.

Cicero Caesari juniore S.

OMNIA ex Nonio, Sagum.) Fride nonas Feb. cum ad te litteras mane dedissem, descendit ad forum togatus, cum reliqui consulares sagati vellet descendere.

ADITVS.) * & aut ad consules, aut ad te, aut ad Brutum adissent, his fraudi ne esset quod cum Antonio fuissent.

RELATVM.) Sed haec viderimus, cum legati responsa reculerint.

VINDICARE.) Quasi si me ad id beneficium accesseres, quod per te me una cum repub. in libertatem vindicasset.

ACCIPERE. Rogare.) Roga ipsum, quem admodum ego eum Atimini acceperim.

CUNCTARI.) Sed cito poenituit, domum rediit, ceteri cunctabantur.

OPINIO.) Erat opinio bona de Planco, bona de Lepido.

COMPARARE.) * neminem tibi profecto hominem ex omnibus aut anteposuissem unquam, aut etiam comparassem.

EXPEDIRE.) Ex ceteris autem generibus tunc pecunia expeditur, cum legionibus victricibus erunt, quae spondimus, percolenda.

CONFECTVM.) In singulas regulas impositis sexcentis, sexcentis confici posse.

DUCERE.) Ne res duceretur, fecimus ut Hercules Antonius in alium locum transferretur.

INVOLVERE.) Sed quod videret nomine pacis bellum involvitur fore.

IGNOSCERE, ac concedere.) Quod mihi & Philippo vacationem das, bis gaudeo. nam & praeteritis ignoscis, & concedis futura.

FEROX.) Itaque veror, ne ferociorem eum faciant tua tam praecisa de eo iudicia.

Ad

Ad eundem epist. lib. II.
OMNIA ex Nonio. INSVLSVM.] Sed ita locutus infulse est, ut mitum senatus convicium ex cepit.
IN quo tua me provocavit oratio, mea consecuta est segnis.
CONFECTVM.] Bellum, ut opinio mea fert, ex confectum civitatis confectum jam habere natus.
CONSTAT.] * cum constet, Cæsarem Lupercis id vestigal dedisse, qui ante poterat id constare?
DESICTIBUS.] Adest Albæ nescio quis Claudius, quem cum restitui iussisset, Ancona cum eo dejectus est ex tenaculo consulto.
INSOLENS.] * insolens, arrogans, iactans.
SECUNDVM.] Scriptam erat equestre proelium valde secundum, quin potius adversum.
MERT.] Quem perissita de rep. merentem consulem, vehementer doleo.
PRAESTARE.] Tu si meam fidem præstiteris, quod confido te esse facturum.
SPYRVS.] Cum iter facerem Claternam tempestate spurcissima.
LOCUPLES.] Nihil omnino certi, nec locupletem ad hoc auctorem habebamus.
PALVDATVS.] Antonius demens ante lucem paladatus.
Ad eundem epistol. lib. III.
NON. Inuolte.] Itaque in eum palam vehementer est inuolteus.
NON. Antiquus.] Ego autem antiquissimum Scythis oriundum, quibus antiquior lætitia est quam lucrum.
Ad eundem ex lib. incerto.
NON. Opinio.] Pothac quod voles à me fieri, scribito. vincam opinionem tuam.
NON. Promittere.] Promissa tua memoria teneas.
Ad C. Porsiam epistol. lib. 7.
M. Cicerio C. Pansa S. D.
NON. Humaniter, & PR. 15. lib. 15.] De Antiocho fecisti humaniter, quem quidem ego semper dilexi, meque ab eo diligere senti.
NON. Inaudire.] * quorum erupit illa vox, de qua exte primum quiddam inaudieram.
Ad eundem epistol. lib. III.
NON. Concalcare.] Non Ventilianis rumoribus concalcare fecimus.
Ad A. Firmionem epistol. lib. II.
NON. Error.] Qua in re si mediocriter lapsus sum, de scendas velim tolerabile erratum.
Ad eundem epistol. lib. V.
NON. Imperio.] Et quoniam, ut hoc tempus est, nihil habeo, patriæ quod impertiam.
Ad eundem epistol. lib. IX.
NON. Interfici.] Dices, quid gazso, istuc intererat? nescio nisi tamen erat mihi verendam sæpius, ne qui casus periret superiora.
Ad eundem ex lib. incerto.
NON. Vanitas.] Vanitas ac vana scera. Cum enim nobilitas sit nihil aliud, quam cognita virtus, quis in eo, quem veterascentem videt ad gloriam generis antiquitatem desideret?
NON. Latum.] * la' & litum aggerabant.
Ad M. Brutum epistol. lib. VII.
NON. Experiri.] His contraria, atque parata, ut esse solent, experiri sum.
Ad eundem epistol. lib. VIII.
NON. de' indag.] Et quod te tantum amat, ut vel me pudeat provocare.

NON. Amare & diligere, & consentire.] Sic igitur facies, & me aut amabis, aut, quo contentus sum, diliges.
QVINT. lib. 5. cap. 10.] Veritus fortasse, ne nos in Catonem nostrum transferamus illinc mali aliquid; etsi argumentum simile non erat.
QVINT. lib. 8. cap. 5.] Nam eloquentiam, quæ admirationem non habet, nullam iudico.
QVINT. ibid.] * & eum amorem, & eum, ut hoc verbum utas, favorem in consilium advocabo.
QVINT. lib. 9. cap. 3.] Ego cum in gratiam redierim cum Ap. Claudio, & redierim per Cn. Pompejum: ego ergo cum redierim.
QVINT. ibid.] Sermo nullus, sc. nisi de te. quid enim potius? Tum Flavius, Erras, inquit, tabe Mariæ, & ego ibidem orans inter cenam exoravi.
QVINT. ibid.] Præstat enim nemini imperare, quam alicui servire. sine illo enim vivere honeste licet, cum hoc vivendi nulla conditio est.
QVINT. lib. 3. cap. 10.] Simne bonus vir, si hoc suadeam? minime. Suasoris enim est finis, utilitas, ejus, cui quisque suadet. At recta sunt, quis negat? sed non est semper rectis in laudando locus.
QVINT. lib. 3. cap. 6.] Populo imposuimus, & oratores viri sumus.
QVINT. lib. 6. cap. 4.] Res mihi invisæ visæ sunt, Brute.
Ad M. filium lib. 1.
PRIS. lib. 8. & lib. 10.] Quare effice, & elabora ut excellas.
Ad eundem lib. II.
NON. Commodare.] Cui ego, quibuscumque rebus potero, libentissimè commodabo.
Ad eundem ex lib. incerto.
DIOM. lib. 1.] Ceris delitis.
LACT. 1. 4. c. 14.] Philosophiæ quidem præcepta noscenda, vivendum autem civiliter.
Ad Licinium Calvum. lib. 1.
PRIS. 1. 9.] Tuli moleste, quod literæ delitæ sunt mihi à te reddi.
NON. Auguro.] Præsentit animus, atque augurat quodammodo, quæ futura sit suavitas.
M. Tullii C. ad Q. Annum epistol. lib. 7.
FRONTO.] Ad M. Bibulum adierunt.
FRONTO.] Si tu nos aliquid adjuvare potes.
SVBT. in Jul. Cas.] Cæsar in consulatu confirmavit regnum, de quo adhibere cogitavit.
Ad Catonem Epistola.
NON Plus & multum.] Nec ideo mihi desiderandam esse dignitatem meam, quod eam multi impugnarint, sed eo magis recolendam, quod plus desiderarint.
Ad Corelliam epistola.
QVINT. 1. 6. c. 4.] Hæc aut animo Catonis ferenda sunt, aut Ciceronis stomacho.
Ad L. Plancum.
GEA. lib. 1. cap. 21.] Nam neque deesse rei publicæ volo, neque superesse.
Ex epistola incerta.
QVINT. lib. 9. cap. 3.] Data Lupercalibus, quo die Antonius Cæsari.
QVINT. lib. 6. cap. 4.] * Ne ulli sunt pedes faceti, ac delictis ingredienti mollius.

M. TVLLII CICERONIS
INDEX
LIBRORVM PHILOSOPHICORVM,
M. TVLLII CICERONIS,
Quorum deinceps subsequuntur FRAGMENTA.

Oeconomica è Xenophonte, libri III.
Protagoras, ex Platone.
De republ. lib. VI. in quorum ultimo inest Somnium Scipionis.
De iure civili liber.
De avaritia liber.
Hortensius, vel, de Philosophia.
M. Cato, seu, Laus M. Catonis.
De gloria lib II.
De consolatione.

De suis consiliis.
De virtutibus.
De notis.
Chorographia.
Præterea fragmenta nonnulla librorum Academicorum.
De natura Deorum.
De divinatione.
De legibus.
De iure.
Timæi, ex Platone.

M. TVLLII CICERONIS
OECONOMICORVM EX XENOPHONTE
LIBER PRIMVS.

FRISC. lib. 8] Homo ex eo numero hominum, qui apud nos hoc nomine dignantur.

COLVM lib. 12. cap. 1] Maritale conjugium, sic comparatum est natura, ut non solum iucundissima, verum etiam utilissima vita societas iniretur, & ne genus humanum temporis longinquitate occideret, propter hoc mas cum femina est conjunctus: deinde ut ex hac eadem societate mortalibus adiutoria teneaturis, nec minus propugnacula præparentur: tum etiam, cum victus & cultus humani non, uti teris, in propatulo, ac silvestribus locis, sed domi sub tecto accurandus esset, necessarium fuit, alterutrum foris sub dio esse, qui labore, & industria compararet: istus, qui tectis reconderet, atque custodiret: si quidem vel rusticari, vel navigare, vel etiam alio genere negotiari necesse erat, ut aliquas facultates acquireremus. Cum verò paratæ res sub tectum essent congestæ, altum esse oportuit, qui & illatas custodiret, & cetera conficeret opera, quæ domi deberent administrari, nam & fruges, & cetera alimenta terrestria indigebant tecto & ovium, ceterarumque pecudum sætus, atque fructus claustris custodienda erant, nec minus reliqua utensilia, quibus aut aliter hominum genus, aut etiam excolitur. Quare cum & operam, & diligentiam ea, quæ proposuimus, desiderarent, nec exigua cura foris acquirerentur, quæ domi custodiri oporteret: jure, ut dixi, à natura comparata est opera mulieris ad domesticam diligentiam, viri autem ad exercitationem sensum, & extraneam itaque viro calores & frigora perpetuanda, tum etiam itinera, & labores pacis ac belli, id est, iustificationis, & militarium stipendorum, distribuit mulieri deinceps, quod omnibus his rebus fecerat inhabilem, domestica negotia curanda tradidit. Et quoniam hunc sexum custodiæ & diligentia assignaverat, idcirco timidiorem reddidit, quam virilem, nam metus plurimum confert ad diligentiam custodiendi. Quod autem necesse erat foris, & in aperto victum quærentibus nonnumquam injuriam propulsare, idcirco virum, quam mulierem fecit audaciorum. Quia verò partis opibus æquè fuit opus memoria, & diligentia: non minorem famina, quam viro, earum rerum tribuit possessionem. Tum etiam, quod simplici natura non omnibus res commodas amplecti volebat,

idcirco alterum alterius indigere voluit: quoniam, quod alteri deest, præstare plerumque est alteri.

COLVM. lib. 12. c. 2.] Nam verus est proverbium paupertatem certissimam esse, cum alicujus indigeas, uti eo non posse, quia ignoretur, ubi projectum jaceat quod desideretur, itaque in re familiari laboriosior est negligentia quam diligentia. Quis enim dubitet, nihil esse pulchrius in oratione vita, dispositione, atque ordine? quod etiam ludicris spectaculis licet sæpe cognoscere. Nam ubi chorus canentium, non certis modis neque numeris præcantis magistris consentit, dissonum quiddam, ac tumultuosum audientibus canere videtur. At ubi certis numeris, ac pedibus, velut facta conspiratione consentit, atque concinunt: ex ejusmodi veterum concordia non solum ipsi canentibus, amicum quiddam & dulce resonat, verum etiam spectantes, audientes, que latissima voluptate permulcentur.

DONAT in Ter.] Quid igitur, pro deum immortalium, primum eam dicebat? quæ.

COLVM.] Præparatis idoneis locis, instrumentum & suppellectilem distribuere cepimus, ac primum ea secrevimus, quibus ad res divinas uti solemus: postea mundum muliebrem, qui ad dies festos comparatur: deinde virilem, item dierum sollempnium ornatum, nec minus calceamenta utrique sexui convenientia: tum jam seorsum arma ac tela seponerentur, & in altera parte instrumenta, quibus ad lanificia utuntur: post quæ ad cibum conficiendum vascula (ut assolent) constituebantur: inde quæ ad lavationem, quæ ad exornationem, quæ ad mensam quotidianam, atque epulationem pertinerent, exponerentur: postea ex iis, quibus quotidie utimur, quod mensurum esset, seposuimus: quod annum quoque in duas partes divisimus, nam sic minus fallit, qui exitus futurus sit. Hæc postquam omnia secrevimus, tum suo quoque loco disposuimus: deinde quibus quotidie servali utuntur, quæ ad lanificia, quæ ad cibaria coquenda, & conficienda pertinent, hæc ipsa iis, qui uti solent, tradidimus, & ubi ea ponerent, demonstravimus, & ut salva essent, præcepimus. Quibus autem ad dies festos, & ad hospitum adventum utimur, hæc primo tradidimus, & loca singula demonstravimus, & cuiusque sua annumeravimus, atque annumerata ipsi exscripsimus.

mus, eamque admonimus, ut quodcumque opus esset, sciret unde daret: & meminisset atque adnotaret, quid, & quando & cui dedisset, & cum recepisset, ut quidque suo loco reponeret.

M. TULLII CICERONIS
OECONOMICORVM EX XENOPHONTE
LIBER II.

COLUM *lib. 2. cap. 1.*) Vitumne Ischomache, inquam, si res familiaris desiderasset, mercari villicum tanquam fabrum an ipse instituere consuevisti? Ego verò ipse instituo. Etenim qui me absente in meum locum substituitur, & vicarius mea diligentia succedit, is ea quae ego scire debet.

E I U S D E M
OECONOMICORVM EX XENOPHONTE,
LIBER III.

NONIUS. *Interfici.*) Nullo modo facilius at bitior posse neque herbas atescere, & interfici: neque terram ab sole percoqui.

QUINT. *1. 12. c. 5. Non proficere.*) Cum verò affecta iam proprietate, uvas à sole mitescere tempus est.

MACR. *1. 3. c. 10.*) Qui neque serit vitem, neque quae facta est, diligenter colit: oleum, ficus poma non habet.

CART. *lib. 1.*) apes in alvearium concesserunt
CICERO *de senectute.*) Cum ad Cyrum minorem regem Persarum, praetantem ingenio, atque imperii gloria Lyfander Lacedaemonius, vir summae virtutis, venisset Sardis eique dona à locis attulisset: & ceteris in rebus comis

erga Lyfandrum atque humanus rex fuit, & ei quandam confectum agrum, diligenter constitum, ostendit. Cum autem admiraretur Lyfander & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, & humum subactam, atque puram, & suavitatem odorum, qui afflarentur è floribus, tam dixit. Mirari se non modo diligentiam, sed etiam solertiam, ejus à quo essent illi dimensa, atque descripta, & Cyrus respondit: Atqui ego ista sum omnia dimensus, mei sunt ordines, mea descriptio: multae etiam istarum arborum mea manu sunt factae. Tum Lyfander, intuens ejus purpuram, & nitorem corporis, ornatumque Persicum, multo auro, multisque gemmis, dixit: Rectè verò te, Cyre, beatum fuerunt, quoniam virtutis tuae fortuna conjuncta est.

SERVIVS *in 2. Georg.*) * Scrobes.

M. TULLII CICERONIS
PROTAGORAS EX PLATONE.

PRISC. *lib. 6.*) Quid tu? unde tandem appares, & Socrate? an id quidem dubium non est, quin ab Alcibiade?

PRISC. *lib. 8.*) Nunc à vobis, Protagora, & Socrate postulo, concedatur alter alteri, & inter vos de hujusmodi rebus controversamini, non concertetis.

PRISC. *lib. 6.*) Quae igitur potest esse indignitas voluptatis ad molestantiam, nisi in magnitudine, aut longitudine alterius utrius posita?

DONATUS *in PHORMION.*) Confirmandi genera compluria.

FRUSTA, SEU FRAGMENTA
M. T. CICERONIS
LIBRORVM SEX DE REPVB.

E X
M. TULLII CICERONIS
D E R E P U B L I C A
LIBR. I.

FRONTO.) Nantiatum est, venire Lalium, domoque jam exisse.

NON. *Propter.*) Eum quoque ut salutavit, propter Tiberonem iussit aspidere.

FRONTO.) Negotii publici experts.
NON. *Civitas.*) Quare si placet, deducorationem tuam de caelo ad haec curiam.

DROMED.) Quasi alius assimulare temp. aut melius non possit, aut omnino non possit.

NON. *Accommodatum.*) * expōsiramque ad exemplum nostrae reip. accommodabo ad eam si potero, omnem illam orationem, quae est mihi habenda de optimo civitatis statu.

NON. *Ubi à civitate.*) Quam cum locis, manuque se possent, ejusmodi conjunctionem rectorum, oppidum, vel urbem appellarunt, delubris distinctam. spatiiisque communibus, omnis ergo populus, qui est talis ceteris multitudinis, qualem exposui civitas est: 1. omnis civitas, quae est constitutio populi, resp.

D. AUGUST. *epist. 5.*) * brevi multitudo diversa atque vaga concordia civitas facta erat.

NON. *Cognoscere.*) Cognoscere mehercule, inquit, consuetudinem istam, & studium, sermonemque.

SENeca *lib. 19. ep.*) * duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Servio matre dubitatur. 2. Ancii Marci pater, quoque ignoratur, tantum hic Marcius, Numz nepos dicitur.

NON. *Dimittere.*) Tum instituti anni consules, tum dimissi populo fasces.

SENeca *l. 19. epist.*) * provocationem ad populum etiam à regibus fuisse.

NON. *horrendum ab horrido.*) Horum enim severitatem dicitur inhorruisse primum civitas.

SENeca *lib. 19. epist.*) Quem nos dictatorem dicimus, & in historia ita nominari legimus, apud antiquos magister populo vocatus est, quod qui ab illo nominatur, magister equitum est.

CIC. *6. Atticum 9.*) * Cn. Flavius factos protulit.

FRONTO.) ipsa cognitio nos delectavit.

NON. *Amulus.*) Quomodo enim judicatur iste optimas aut optimatum & mulas doctrina, artibus, studiis, audio, quando?

NON.) 3. Sed audisse te credo, tum verò Platonem, Socrate mortuo primum in Aegyptum discendi causa, post in Italiam contendisse.

NON. *Anima.*) Tum virtute, labore, industria quaereret summi viri indolem, nisi nimis animosè ferax natura illum nescio quo pacto.

NON. *construa.*) Quae videlicet ille non ex agri constituta, quam cernebat, sed ex doctrinae indicis interpretabatur.

NON. *Antiquus Antiquior.*) Sed quoniam plurima beneficia continet patria, & est antiquior parens, quam is, qui, ut sunt, creaverit, major et profecto, quam parentis, debetur gratia.

NON. *Pignori.*) Sed ut plurimas, & maximas nostris animi, ingenii, consilii prima ipsa sibi ad utilitatem pignoreretur.

NON. *Conducera.*) Facillimam autem in ea rep. esse posse concordiam in qua idem conducat omnibus.

NON. *Firmitudo.*) Habent æquabilitatem quandam, quae careat diutius vix possunt liberi, deinde firmitudinem.

NON. *lib. de doct. indagine.*) Nec tantum Karthago habuisset opam sexcentos fere annos sine consiliis, & disciplina.

NON. *Dominatus.*) Quid? tunc, cum es iratus, permittis illi iracundie dominatum animi tui?

NON. *Anima.*) Ergo non prebates consilio pulso libidines quæ sunt innumerabiles, iracundias, quæ terrent omnia. Ego verò nihil isto animo, nihil ita animato homine miserius ducerem.

NON. *Invitare.*) Denique ipsa natura non invitaret solem, sed etiam cogeret.

FRONTO. *Populo gratificans & aliena, & sua.*

FRONTO. *Nec verò jam meo nomine abstinet.*

NON. *Horrendum ab horrido.*) Sed ut ille, qui navigat, cum subito mare cepit horrere.

MACR. *lib. de differentiis & societatis Græci Latiniq. vobis.*) Libenter tibi, Læli, uti cum desideras, equidem concessero.

M. TULLII CICERONIS
DE REPUBLICA
LIBR. II.

NON. *Exultare.*) Est igitur quiddam turbulentum in hominibus singulari, quod vel exultat voluptate, vel molestia frangitur.

NON. *Voluptabundus.*) Cupido autem, & expetenti, & libidinoso, & voluptabundo in voluptatibus.

NON. *Anxietudo.*) Quis itaque anxietudo prona ad luctum, & mortem, semperque ipsa se sollicitans.

NON. *Timor, & timiditas.*) 1. Esse autem angotes, esse miseria afflitas, atque abjectas timiditate, & ignavia.

NON. *Elidere.*) 2. Ut auriga indoctus e curru trahitur, operitur, eliditur, laniatur.

NON. *Offendere.*) Sed imitor Architam Tarentinum, qui cum ad villam venisset, & omnia aliter offendisset.

NON. *Urbs à civitate.*) * quo auctore, & principe vocatur civitas.

NON. *Moderum.*) Statuo esse optimè constitutam rem publicam ex tribus generibus illis, 3. regali, optimo, & populari confusa modicè, nec pueriando iritet animum immanem ac ferum, nec omnia præmittendo, licentia civis deteriores reddat.

D. AVG. *lib. 2. cap. 21. Croit.*) Ut in fidibus, ac tibiis, atque cunctis aliis, ac v. cibus concentus est quidam tenendus ex distinctis sonis quem imitatorum, ac discrepantem aures erudire ferre non possunt, itque concentus ex dissimilium vocum moderatone concors tamen efficitur & congruens: sic ex summis & infimis, & mediis interjectis ordinibus, ut sonis moderata ratione civitas consensu dissimilium concinit, & quæ harmonia à musicis dicitur in cantu, ea est in civitate concordia, artissimum atque optimum omni in rebus v. c. eculum incolumitatis: quæ sine iustitia nullo pacto esse potest.

NON. *Projectum.*) Iustitia foras spectat, & projecta tota est, atque omnet.

NON. *Explicare.*) Quæ virtus preter ceteras totam se ad alienas utilitates porrigit, atque explicat.

NON. *Exultare.*) * quæ sanguine alitur, atque in omni crudelitate hæc exultat, ut vix hominum acerbis funeribus fatierur.

NON. *lib. de doct. indagine.*) Itaque præclara illa institutio Romuli cum ducentos annos & triginta fere firma mansit.

NON. *Virisim.*) Ac primus agros, quos bello Romulus ceperat, divisit viricim civibus.

FRONTO. *Cum aliud nihil domum suam deportavisset.*

NON. *Pecuniosus.*) * multaque dititione ovium, & boum, quod tunc erat res in pecore & in locorum possessionibus, ex quo pecuniosus, & locupletes vocabantur.

NON. *Calumnia.*) * ut Carneadi respondeatis, qui sæpe optimas causas ingenii calumnia ludificari solebat.

FRONTO. *Neque enim ad mare admovit, quod ei in re facillimum.*

D. AVG. *lib. 2. c. 22. C. in.*) Nihil est quod adhuc de re putem dictum, & quo possim longius progredi, nisi sit confirmatum, non modo factum esse illud, sine injuria non posse, sed hoc verissimum, sine summa iustitia temp. regi non posse.

M. TULLII CICERONIS
DE REPUBLICA
LIBR. III.

D. AVG. *lib. 4. contra Pelagium.*) Homo non ut à matre, sed ut à natura natura editus est in vitam corpore nudo, & fragili, & infirmo: animo autem anxio ad molestias, humiliter ad timores, molli ad labores, prono ad libidines: in quo tamen inest tanquam obrutus quidam divinus ignis ingenii, & mentis.

SINECA *lib. 10. epist.*) Quoniam sumus ab ipsa calceæ jus interpellatione revocati.

LACT. *epitome cap. 1.*) Nullum est jus naturale itaque omnes animantes ipsa ducente natura commoda sua defendunt: & ideo iustitia, si alienis utilitatibus contular, suas negligat, stultitia est dicenda. Quod si omnes populi penes quos sit imperium, ipsique Romani, qui orbem totum possederent, iustitiam sequi velint, ac suum cuique restituere, quod vi & armis occupaverunt, ad casus, & egestatem revertentur quod si fecerint, iustos dicemus quidem, sed tamen stultos judicare necesse est, qui, ut aliis profint, sibi nocere contendunt.

LACT. *lib. 5. c. 6. Epist. c. 1.*) Bonus vir si habeat servum fugitivum, vel domum in alubrem, ac possidentem, quæ vitia solus sciat, & ideo proscribat, ut vendat: utrumne proficietur, fugitivum servum ac possidentem domum se vendere, an celabis emtorem? si proficietur emtori, fugitivum esse: bonus quidem, quia non fallit, sed tamen stultus judicabitur, quia vel parvo vendet, vel omnino non vendet. si celaverit, erit quidem sapiens, quia reit consulet: sed idem malus, quia fallit. Deinde, si reperit hominem, qui aut aurum pro orichalco, aut argentum pro plumbo vendat per errorem: atque id emere necessitas cogat: utrum dissimulabit & emet parvo, an potius indicabit? iustus utique dicetur, quia non sefellit, sed idem stultus, qui alteri fecerit lucrum, sibi damnum, sed facile de damno est: 1. qui si vita ejus in periculum veniet, ut eum aliquando necesse sit, aut occupare, aut mori, quid faciet? Pot. si hoc evenit, ut saurragio facto inveniat aliquem in bæcillum tabula in hærentem: aut v. sto exercitu, fugientes reperiat aliquem vulneratum, equo insidentem: utrumne aut illum tabula, aut hunc equo deturbabit, ut ipse possit evadere? si volet iustus esse, non faciet, sed idem stultus judicabitur, qui eum alterius vitæ parcat, suam perdat. si faciet, sapiens quidem videbitur, quia sibi consultat: sed & idem malus, quia nocet.

LACT. *lib. 5. cap. 12.*) Quæro, si duo sint, quorum alter optimus vir, æquissimus, summa iustitia, singulari fide: alter insigni scelere & audacia existimetur: & si in eo sit errore civitas, ut bonum illum vitum, scelertum, facinorosum, nefarium putet: contra autem, qui sit improbissimus, summa esse probitate, ac fide existimet, proque hac opinione omnium civium bonus ille vir vexetur, rapiatur, manus ei denique afferantur, effodiantur oculi, damnetur, vinciatur, uratur, exterminetur, & geat: postremo jure etiam optimo omnibus miserissimus esse videatur: contra autem ille improbus laudetur, colatur, ab omnibus diligatur, omnes ad eum honores, omnia imperia, omnes opes, omnes denique copiarum conferantur: vir denique optimus existimatione, & dignissimus omni fortuna judicetur: quis tandem erit tam demens, qui dubitet, utrum se esse malit?

NON. *Famulatur.*) Est enim genus injustæ servitutis, cum

etiam si sunt austerius, qui sui possunt esse, cum autem hi famulantur.

Non. *Infestum mare. Mysore.* Nam etiam quaeretur ex eo, quo sceleris compulsi mare haberet infestum uno inoparone: Eodem, inquit, quo tu orbem terra.

GELL. *l. i. c. 22.* Non gravaret, Leli nisi & hos velle putarem, & ipse cuperem te quoque aliquam partem hujus nostri sermonis attingere; praesertim cum heri dixeris, te nobis etiam superfuturum. verum, si id quidem fieri non potest; ne desis omnes te rogenus.

LAET. *lib. 6. cap. 8.* 2. Est quidem verò lex, recta ratio, naturae congruens, diffusa in omnem constans, sempiterna, quae vocet ad officium iubendo, vetando à fraude deterrendo, quae tamen neque probos frustra iubet, aut vetat, nec improbos iubendo, aut vetando movet. Hic legi nec obrogari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet neque tota abrogari potest. Nec verò aut per senatum, aut per populum solvi hac lege possimus. Neque est quaerendus explator, aut interpres eius alius; nec erit alia lex Romae, alia Athenis, alia nunc, alia posthac; sed & omnis gentes, & omni tempore una lex, & sempiterna, & immortalis continetur; uniusque erit communis quasi magister, & imperator omnium Deus ille, legis hujus inventor, dicitur pator, lator; cui qui non parebit, ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernabitur, atque hoc ipso luet maximas poenas, etiam si cetera supplicia, quae putantur, effugerit.

LAET. *lib. 7. cap. 19.* Hic tu viro quas divitias objicies? quae imperia? quae regna? quae ista omnia putat humana, sua bona divina iudicat.

PRIS. *lib. 8.* * quibus assentior, sollicitam & periculosam non tiam non esse sapientis.

NON. *Vi Genit. pro ablativo.* Noster autem populus, sociis defendendi, terrarum iam omnium potius est.

NON. *Largitas.* * 3. Pyrrhi ridetur largitas à eos, aut Samnitium copiae Curio defuerunt.

NON. *Apud.* Cujus etiam focum Cato ille noster, cum venerat ad te in Sabinos, ut ex ipso audiebamus, visere sollebat, apud quem sedens Samnitium quondam hostium, tum iam clientium suorum dona repudiaverat.

A. AUG. *l. 22. c. 6.* Nullum bellum suscipiatur à civitate optima, nisi aut pro se, aut pro salute.

D. AUG. *l. 22. c. 4. Civit.* * quorum non corpora sunt in caelum elata; neque enim natura pateretur, ut id, quod esset de terra, nisi in terra maneret.

D. AUG. *l. 22. c. 6. Civit.* Magis est in Romae admirandum, quod ceteri, qui dii ex hominibus facti esse dicuntur, miris eruditio hominum seculi fuerunt, ut fingendi proclivior esset ratio, cum imperiti facile à credenda impellerentur. Romuli autem avaritiam minus his sexcentis annis, jam in veteratis litteris atque doctrinis omnique illo antiquo ex inculta hominum vita errore sublato, fuisse cernimus.

D. AUG. *ibidem.* Ex quo intelligi potest, permultis annis ante Homerum fuisse, quam Romulum: nam doctis hominibus, ac temporibus ipsi eruditus ad fingendum vix quaequam esset loci antiquitas enim recipit fabulas, scetas etiam nonne magis in condidit? Hæc etas autem, jam excussa praesertim, & eradita, omne quod fieri non potest respuit.

LAETAN. *l. 5. c. 19. SENECAL. 19. epist.* Apud Ennium se loquitur Atirians.

4. *Si nos indoplagas caelestem ascendere cuiquam est, Mi soli celsi Mantua porta patet.*

Est vero inquit, Africane, nam & Herculi eadem ipsa porta patuit.

SENeca. *ibid.* Hic est ille situs, cui nemo civis, neque hostis.

Quis pro saltu reddere opta pretium.

D. AUG. *l. 3. c. 15. Civit.* * tantum est consecutus, ut, cum subire sole obsecrato, non comparasset, deorum

in numero collocatus putaretur; quam opinionem nemo unquam mortalis assequi potuit sine eximia virtutis gloria.

D. AUG. *l. 22. c. 6.* Propterea & istum non creditum inter Deos receptum tali morte, quia forte se quod erat in Romulo probatum, Romani vulgari noluerunt, si hoc & alteri tribueretur.

LAET. *l. 5. c. 19.* Vult planè virtus honorem: nec est virtutis ulla alia merces, quam tamen illa accipit facile, exigit non acerbe, sed si aut ingrati universi, aut invidi multi, aut inimici potentes suis virtutem praemiis spoliant, nec illa se tamen multis solatiis oblectat, maximeque suo decore se ipsam sustentat.

D. AUG. *l. 22. c. 6. Civit.* Sed his poenis, quas etiam stultissimi sentiunt, egestate, exilio, vinculis, verberibus abantur sæpe privati, oblata mortis celeritate. Civitibus autem mors ipsa poena est: quae videtur à poena singulos vindicare, debet enim constituta sic esse civitas, ut aeterna sit. Ita que nullus interitus est reip. naturalis, ut hominis, in quo mors non modò necessaria est, verum etiam optanda per se. Civitas autem cum tollitur, deletur, extinguitur, simile est quodammodo, ut magnis parva conferamus, ac si omnis hic mundus intereat ac concidat.

D. AUG. *l. 2. c. 21. Civit.* Resp. est res populi, Populus autem non omnis ceteris multitudinis sed ceteris juris consensu, & utilitatis communione sociatus.

D. AUG. *ibidem.* Resp. res est populi, cum bene ac iuste geritur, sive ab uno rege, sive à paucis optimatibus, sive ab universo populo, cum verò iniustus est rex, quem tyrannum voco; aut iniusti optimates, quorum consensus factio est: aut iniustus ipse populus, cui nomen usita: unum nullum reperio, nisi ut etiam ipsum tyrannum appellem; non iam vitiosa, sed omnino nulla reip. est, quoniam non est res populi, cum tyrannus eam, factiove capessat; nec ipse populus est, si sit iniustus, quoniam non est multitudo juris consensu, & utilitatis communione sociata.

D. AUG. *l. 22. c. 21. Civit.* Ubi verò iustitia non est, nec jus potest esse, quod enim iure sit, profectò iuste fit: quod autem sit iniuste, nec iure fieri potest, non enim iura dicenda sunt, vel putanda, iniqua hominum constituta, cum illud etiam ipsi jus esse dicant, quod de iustitia fonte manaverit: fallumque sit, quod à quibusdam non se sententibus dici solet, id jus esse, quod ei, qui plus potest, utile est.

D. AUG. *l. 4. contra Pelagianum.* An non cernimus, optimo cuique dominatum ab ipsa natura, cum summa utilitate infirmorum datum: Cur igitur deus homini, animus imperat corpori, ratio libidini, iracundiaeque, & ceteris vitiosis ejusdem animi partibus?

A. AUG. *ibidem.* Sed & imperandi & serviendi sunt dissimilitudines cognoscenda. Nam, ut animus corpori dicitur imperare, dicitur etiam libidini: sed corpori, ut rex civibus suis, aut patens liberis: libidini autem, ut servis dominus, quod eam coëreer, & frangit: sic regum, sic imperatorum, sic magistratum, sic patrum, sic populorum imperia civibus, sociisque orantur, ut corporibus animus, domini autem servos ita frangat, ut optima pars animi, id est, sapientia ejusdem animi vitiosa, imbecillisque partibus, ut libidines, ut iracundias, & perturbationes ceteras.

NON. *Mercatura.* Phœnices primi mercaturis, & mercibus suis avaritiam, & magnificentiam, & inexplabilem cupiditatem omnium rerum supportaverunt in Graciam.

NON. *Confidentia.* * duas sibi res, quo minus in vulgus, & in foro diceret, confidentiam & vocem defuisse.

NON. *Proferre.* Sapientia iubet proferre opes, amplificare divitias.

NON. *Periculum.* * sed ut ipsi seu animus periclitentur, seu videant, quid se putent esse facturos.

NON. *Impigritas.* Numquam viri fortissimi fortitudinis, impigritatis, patientiae.

PRIS. *lib. 6.* Quid ergo illa sibi vult absurda exceptio?

nisi quis Athonem pro monumento vult, funditus effice-
re? quis enim est Atho, aut Olympus tantus?

NON. *Vasium*.) Non sunt in disputando vasti, non vete-
ratores, non malitiosi.

H X

M. TULLII CICERONIS
DE REPUBLICA
LIBR. IV.

NON. *Ubi accusatus pro genitro*.) Atque ipsa mens,
quæ futura videt præterita meminit.

NON. *Misu*.) Cumque autumno terras ad concipiendas
fruges patrefecerit, hieme ad concipiendas compresserit, ve-
re ad effundendas relaxarit, ætate ac maturitate alias mi-
tigaverit, alia torrecerit.

NON. *Aptam*.) * eademque soli objecta umbram, no-
stremque efficiat cum ad numerum dierum aptam, tum ad
laborum quietem.

LACT. *de opif. Des*.) nec voluntatem mihi defuisse, nec
curam.

D. AUG. *lib. 9. Cap. 9. Civit.*.) Numquam comœdiæ, nisi
consuetudo vitæ parceret, probare sua theatris flagitia po-
tissent.

D. AUG. *ibidem*.) Quem illa non attingit, vel potius quem
non vexavit? cui peperit? esto: populares homines, im-
probos in tempore, sed tiosos, Cleonem, Cleophontem Hy-
perbolum laeli patramur; et si hujusmodi civis à censore
melius est quam à poeta notari. Sed Periclem cum jam suæ
civitatis maxima auctoritate plures annos domi & belli
præfuisset, violari verbis, & eos agi in scena, non plus de-
cuit, quam si Plautus nosser voluisset, aut Navius, P. & Cn.
Scipioni, aut Cæcilius M. Catoni maledicere.

D. A. G. 6.) Nostræ contra XII. tabulæ cum per paucas
res capite sanxisset, in his hanc quoque sancendam pu-
taverunt, si quis aditavisset, sive carmen condidisset, quod
infamiam assereret, flagitiumve alteri: præclare, judicium e-
nim ac magistratum disceptationibus legitimis proposi-
tam vitam, non postarum ingenis habere debemus, nec
probrum audire, nisi ea lege, ut respondere liceat, & iudicio
defendere.

D. AUG. *2. c. 10. Civit.*.) Æschines Atheniensis vir elo-
quentissimus cum ad dolens tragœdias aditavisset, tempore
capessivit, & Aristodemum tragicum item actorem, maxi-
mis de rebus pacis, ac belli legatum ad Philippum Athe-
nienses læpe miserunt.

D. A. G. *2. c. 12. Civit.*.) * Probris & injuriis poetarum
subjectam vitam famamque habere noluerunt capite e-
siam puniri sancientes, tale carmen condere si quis auderet.

D. A. G. *2. c. 13. Civit.*.) * Cum artem ludicram scenam
que totam in probro ducerent, genus id hominum non
modo honore civium, sed quorum carere, sed etiam tribu
moveri notatione censoria voluerunt.

D. A. G. *2. c. 4. Civit.*.) Ad quos cum accessisset clamor,
& approbatio populi, quasi magni cujusdam, & sapientis
magistri, quas illi obducunt tenebras? quos invehunt me-
tus? quas inflammant cupiditates?

NON. *Fingere*.) Ego vero eodem quo ille Homerum re-
dimittam coronis, & delibatum unguentis, emittit ex ea
urbe, quem se libi fingit.

MARCEL. 3.) Cumque nihil tam incorruptum esse de-
beat in repub. quam sententia: non intelligo, cur, qui ea
pecunia corruperit, poena dignus sit, qui eloquentia, au-
dem etiam ferat. Mihi quidem hoc plus mali facere vide-
tur, qui oratione, quam qui pretio judicium corrumpit: quod
pecunia corrumpere prudentem nemo potest, dicendo potest.

NON. *Impurus & immanis*.) * Sed juvenum nostræ mi-
nimè audiendus. Quippe si ita sensit, ut loquitur, est homo
impurus: si aliter, quod malo, oratio est tamen immanis.

NON. *Ignominia*.) Censoris iudicium nihil ferè damnato
affert, nisi ruborem, itaque quia omnis ea iudicatio versa-

tur tantummodo in nomine, animadvertio illa ignominia
dicta est.

NON. *Ubi datus pro accusativo*.) Nec verò mulieribus
præfectus præponatur, qui apud Græcos creati solet, sed sit
censor, qui viros doceat moderari uxoribus.

NON. *Temulenta*.) Magnam habet vim disciplina vere-
cundia, caret temere omnes mulieres,

NON. *Ema*.) * atque etiam siqua erat famosa, ei cognati
oculum non ferebant.

NON. *Clepe*.) Non modò ut Spartæ, rapere ubi pueri, &
clepe se dicitur.

SENV. Apud Græcos opprobrio fuit adolescentibus, si
amatores non haberent.

NON. *Jurgium à lite*.) * dm iror, nec rerum solùm sed
verborum etiam elegantiam, si rugant (inquit) bene-
volorum concertatio, non lis inimicorum, jurgium dicitur.

NON. *Ibid.*.) Jurgare igitur lex putat inier se vicinos, non
litigare.

NON. *Petulantia Procacitas*.) Iraque à petendo petulantia,
à procando id est, puscendo procacitas nominata est.

NON. *Fides*.) Fides enim nomen ipsum mihi videtur ha-
bere, cum si quod dicitur.

NON. *Blandimentum*.) In cive excelso, atque homine
nobili, blanditiam, ostentationem, ambitionem, notam
esse levitatis.

NON. *Peritor*.) Nolo enim eundem populum, impe-
ratorem & possitorem esse terrarum optimum autem & in
privatis familiis & in rep. vestigal duo esse passimonia.

NON. *Pecuda*.) * cum adhibent in pecuda pastores,

NON. *Ex pere*.) * quos insipientes reliquissent, eos,
quos ex mari, propter vim tempestatis, excipere non po-
tissent, innocentes necaverint.

NON. *Proprium*.) Et nosser Plato magis etiam, quam
Lycus, omnia prorsus jubet esse communia, nequis ci-
vis propriam aut suam rem ullam queat dicere.

NON. *de dicitur ind*.) Nec in hac disensione suscepi po-
puli causam, sed bonorum.

NON. *Anguro*.) Cui quidem utinam verè auguraverim.

NON. *Sanctitudo*.) * eosdem terminos hominum curæ,
atque vitæ; sic pontifici iure sanctitudo sepulturae.

PRIS. *lib. 16*.) Non enim facile valenti populo resisti-
tur, si aut n. huius imperis juris, aut parum.

PRIS. *Carna*.) Brachialia.

PRIS. armentum habeo.

A X

M. TULLII CICERONIS
DE REPUBLICA
LIBR. V.

D. AUG. *lib. 2. c. 21. Civit. & NON.* quendam locum qui est
in hoc frag. profert in vanum) Enn.

Mar. bus antiquis res sua Romana, viri g.

Quem quidem ille verum, vel brevitate, vel veritate,
tamquam est oraculo mihi quodam esse effectus videtur.

nam neque viri, nisi ita morata civitas fuisset, neque mores,
nisi hi viri præfuisset, aut fundare, aut tamdiu tenere po-
tissent tantam, & tam longè, lateque imperantem reim-
publicam. Itaque ante nostram memoriam & mos ipse

patrius præstantis viros adhibebat, & veterum morem,
ac majorem instituta retinebant excellentes viri, nostra
verò ætas cum reimpub. sicut picturam accepisset egregiam,

sed jam evanescentem vetustate, non modo eam coloribus
idem, quibus fuerat, renovare neglexit, sed ne id quidem
curavit, ut formam saltem ejus, & extrema tamquam li-
nea menta servaret. quid enim mare et antiquis moribus,

quibus ille dixit rem stare Romanam: quos ita oblivione
obsoletos videmus, ut non modò non colantur, sed etiam
ignorentur. Nam de viris quid dicam? mores enim ipsi
intinerunt vitiorum penuria, cuius tanti mali non modò

reddenda ratio nobis, sed etiam tamquam rebus capitulis quo-
dammodo

dammodo dicenda causa est. noſtris enim vitiis, non caſu aliquo temp. verbo retineamus: reſpice verò jam pridem amiſimus.

CIC. lib. 3. epist. ad Atticum. Ut enim gubernatori curſus ſecundus, medio ſalus: imperatori victoria: ſic huius moderatori rei pub. beata civium vita propoſita eſt, ut opus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honeſta ſit. huius enim operis maximi inter homines, atque optimi illum eſſe effectorem volo.

DION. lib. 1. Excellunt,

NON. Contemio. Quæ virtus fortitudo vocatur, in qua eſt magnitudo animi, inortis, doloriſque magna contemſio.

NON. Lentus. Marcellus, ut acer & pugnax. Maximus, ut conſideratus, & lentus.

NON. ubi nominativus, vel. Sed tamen ut bono patriſfamilias colendi, ædificandi, ratioeinandi quidam uſus, opus eſt.

GEL. lib. 12. c. 2. Menclao Laconi quædam fuit ſuaviloquens iucunditas.

Idem ib. Breviloquentiam in dicendo colat.

NON. Urbure. Quæ cum Scipio dixiſſet, admodum probans: nimio enim erat odio rhetorum imbutus.

NON. Ferocia. Qui comperit ejuſ vim, & effrenatam illam ferociam.

CARIS. l. 1. orbi. orbi terrarum comprehenſos.

NON. Impertire. quod moleſtias ſenectutis ſuz veſtitiſfamilis impertire poſſet.

NONIUS. Quod non modo ſingulis hominibus ſed potentiffimis populis sæpe contingit.

M. T. CICERONIS
D E R E P U B L I C A
L I B R U M VI.

NON. Prudentia. TOTAM igitur expectas prudentiam huius rectoris, quæ ipſum nomen hoc naſta eſt ex providendo.

NON. Triftis. Qui numeros optimatum, & principum obtulit hiſ vocibus, & gravitatis ſuz liquit illum triftem, & plenum dignitatis ſonum.

NON. Expleri atque ſatiari. Graves enim dominæ cogitationum libidines, infinita quædam cogant, atque imperant: quæ quia expleri, atque ſatiari nullo modo poſſunt, ad omne factus impellunt eos, qui illecebris ſuis incenduntur.

NON. Seminum. Oratio exſtat, Læli, quam omnes habemus in manibus, i. quàm ſimpinia pontifficum diis immortalibus grata ſint, ſamizque ut hic ſcribit, capedines.

NON. Firmiter. & PRIS. Firmiter enim majores noſtri ſtabilita matrimonia eſſe voluerunt.

NON. Comparare. Quamobrem ſe comparet hic civis ita neceſſe eſt, ut ſi contra hæc, quæ civitatis ſtatum pervertunt, ſemper armatus.

NON. Seditio. Eaque diſſenſio civium, quod ſeorum eunt alii ad alios, ſeditio dicitur.

NON. de doct. ind. Et verò in diſſenſione civili, cum boni plus, quàm multi valent, expendendos ab hiſ, non numerandos puto.

GEL. lib. 6. c. 16 & NON. Deprecari. Quod equidem eo fuit majus, quia cum in cauſa pari collegæ eſſent, non modo invidia pari non erant, ſed etiam Claudii invidiam Gracchi caritas deprecabatur.

NON. Maſſare. Ferunt hoſ laudibus, maſſant honoribus.

D. AUG. l. 5. c. 13. Civis. Alendus hic eſt gloria.

NON. Deſubiò. * in hiſ, ut meminiffis, concurſu ſeviſſimæ multitudinis ære congeſto ſunus deſubiò eſſet ornatum.

NON. ubi genitivus pro nominativo. 4. quemadmodum ſcribit ille, quotidiano in forum mille hominum cum palliſ conchylis tinſiſ descenderent.

MACC. l. 1. ſerm. Sed quamquam ſapientibus conſcientia ipſa factorum egregiorum ampliffimum virtutis præmium, eſt, tamen illa divina virtus, non ſtatui plumbæ inhaerentis, nec triumphos areſcentibus laureis, ſed ſtabiliora quædam & viridiora præmiorum genera deſiderat. Quæ tandem iſta ſunt? inquit Lælius. Tum Scipio, patimini me (inquit) quoniam tertium diem feriari ſumus.

M. TULLII CICERONIS SOMNIUM SCIPIONIS. SCIPIO LOQVITVR.

Um in Africam veniſſem, M. Manilio conſuli ad quartam legionem tribunus (ut ſcitis) milirum; nihil mihi potius fuit, quàm ut Maſiniſſam convenirem, regem familiæ noſtræ juſtiſ de cauſis ammiciffimum. Ad quem ut veni, complexus me ſenex collacrimavit, aliquanto que poſt ſuſcepit in cælum & GRATIAS. inquit, tibi ego, ſumme Sol, vobiffique reliqui cælites, quod antèquam ex hac vita migro, conſpicio in meo regno, & hiſ teſtis P. Cornelium Scipionem, cujuſ ego nomine ipſo veſtor: ita numquam ex animo meo deſcendit illius optimi, atq; invictiffimi vitiſ memoria. Deinde ego illum de ſuo regno: ille me de noſtra rep. percontatus eſt. multiſque verbis ultro, citroque habitis, ille nohiſ conſumtus eſt dies. poſt autem regio apparat accepti, ſermonem in multam noctem produxi mus, cum ſenex nihil niſi de Africano loqueretur, om-

niaque ejuſ non facta ſolum, ſed etiam diſta meminiffes deinde, ut cubitum diſceſſimus, & me & de via, & qui ad multam noctem vigilaſſem arſior, quàm ſolebat, ſermonis complexus eſt. Hic mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus locuti: ſi enim ferè, ut COGITATIONES, ſermonesque noſtri pariant aliquid in ſomno tale, quale de Homero ſcribit Ennius, de quo videlicet ſæpiſſime vigilans ſolebat cogitare. & loqui) Africa nuſ ſe oftendit illa forma; quæ mihi ex imagine ejuſ, quàm ex ipſo, erat notior. quem ut agnovi, equidem cohorruï. ſed ille, Ades, inquit, animo, & omittè timorem, Stipio, & quæ dicam, trade memoriz. Videtne illam urbem, quæ parere populo R. coacta per me, renovat priſtina bella, nec poteſt quieteſcere? (oſtendebat autem Karthagine de excelſo, & pleno ſtellarum, illuſtri, & claro quodam loco) ad quam tu oppugnanda nunc veniſ pænè miles? hæc hoc biennio conſul evertes, eritque cognomen id tibi per te partitum quod habes adhuc

M. E. de via & qui. Aulus ſum exprime quod ajunt in Latino productam, quoniam ſic quoque extaret in Palatio. pr. vulgariſ amplius, me & ſiſſum de via; quomodo & Cicero-

ronem locutum ſcio prima Academicæ: ſed hæc id etiam inveniffis in membraniffis ſiſ Theodorum Gazam, prædix loci illuſ verſio.

adhuc à nobis hereditarium. Cùm autem Carthagine de
 leveris, triumphum egeris, cenforque fueris, & obieris
 legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Græciam, deligere
 iterum eos. absens, bellumque maximum conficies, Nu-
 mantiam excindes. Sed cum eris curru Capitolium inve-
 ctus, offendes temp. perturbatam consiliu nepotis mei. Hic
 tu, Africane, ostendas oportebit patriæ, lumen animi,
 ingenii, consilii que tui. Sed ejus temporis ancipitem video
 quasi fatorum viam, nam cùm aras tua seprenos octies so-
 lis anfractus, reditusque converterit, duoque tibi orbibus,
 quorum uterque plenus, alter altera de causa, habetur, cir-
 cuitu naturali summam tibi fatalem conferent: in te
 unum, atque in tuum nomen, se tota converteret civitas:
 te senatus, te omnes boni, te focii, te Latini intuebuntur: tu
 eris unus, IN QUO NITATUR CIVITATIS SALUS, ac ne
 multa, dictator temp. constituta oportet, si impias pro-
 pinquorum manus effugeris. Hic cum exclamasset La-
 lius, ingenuissentque ceteri vehementius: leniter arridens
 Scipio, Quæso, inquit, ne me è somno excitetis, & pas-
 sit rebus; audite cetera. Sed quò sis, Africane, alacrior ad
 tutandum temp. sibi habeto. OMNIBUS, qui patriam con-
 servarint, adjuverint, auxerint, certum esse in celo ac de
 finitum locum, ubi beati aeo sempiterno fruantur. nihil
 est enim illi principi Deo, qui omnem hunc mundum re-
 git, quod quidem in terris fiat, acceptius, quàm concilia,
 cœtusque hominum, jure sociati, quæ civitates appellan-
 tur: harum rectores, & conservatores hinc profecti: hinc rever-
 tuntur. Hic ego, etsi eram petteritus, non tam metu mor-
 tis, quàm insidiarum à meis, quæ sivi tamen, viveretne
 ipse & Paullus pater, & alii, quos nos extinctos arbitra-
 remur. Immo verò, inquit, II VIVUNT, I qui ex ce-
 po xum viculis, tanquam è carcere, evolaverunt: vestra
 verò, quæ dicitur vita, mors est, quin tu aspicias ad te ve-
 nientem Paullum patrem. Quam ut vidi, equidem vim
 lacrimarum profudi: Ille autem me complexus, atque
 osculans flere prohibebat. Atque ego ut primum, fletu re-
 presso, loqui posse cœpi, Quæso, inquam, pater sanctissi-
 me, atque optime, quoniam hæc est vita, (ut Africanum
 audio dicere) quid moror in terris, quin huc ad vos venire
 propero? Non est ita, inquit ille. NISI DEUS ES, cujus hoc
 exemplum est omne, quod conspicimus, istis te coporis custo-
 diis libera vestit, huc tibi aditus patere non potest. homines
 enim, sunt hac lege generati, qui tuentur illum globum,
 quem in hoc templo medium vides, quæ terra dicitur: his-
 que animus datus est ea illis sempiternis ignibus, quæ si-
 dera, & stellæ vocatis: quæ globosæ, & rotundæ, divinis
 animata mentibus, circulos suos, orbibusque conficiunt
 celebrare mirabili. Quare & tibi, Patris, & piis omnibus
 retinendus est animus in custodia coporis: nec injussu ejus,
 à quo ille est vobis datus, ex hominum vita migrandum
 est, nemini humanum, assignatum a Deo defugisse videa-
 m. Sed sic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te ge-
 nuî, JUSTITIAM cole, & pietatem: quæ, cum sit magna
 in parentibus, & propinquis, tum in patria maxima est:
 ea vita: ut est in celum, & in hunc cœtum eorum, qui
 jam vixerunt, & corpore laxati, illum incolunt locum,
 quem vides: erat autem is splendidissimo candore inter
 flammis; circus elucens quem vos, ut à Graiis accepistis,
 orbem lacteum nuncupatis: ex quo omnia mihi contemplan-

ti præclara cetera, & mirabilia videbantur, erant autem ex
 stellæ, quas nunquam ex hoc loco vidimus: & ea magni-
 tudines omnium, quas esse nunquam suspicari sumus: ex
 quibus erat illa minima, quæ ultima celo, citima terris:
 luce lucebat aliena. stellarum autem globi terræ magnitu-
 dinem facile vincebant. Jam ipsa terra ita mihi parva visa
 est, ut me imperii nostri, quò quasi punctum ejus attingi-
 mus, pœneret. Quam cum magis intuerer, Quæso, in-
 quit Africanus, quousque humi defixa tua mens erit? non-
 ne adspicis, quæ in templa veneris? novem tibi orbibus,
 vel potius globis, & connexa sunt omnia: quorum unus
 est cælestis, extimus, qui reliquos omnes complectitur,
 summus ipse Deus, arcum, & continens ceteros: in quo in-
 fixi sunt illi, qui voluntur, stellarum cursum sempiterni:
 cui subiecti sunt septem, qui versantur retro, contrario
 motu atque cælum, ex quibus unum globum possidet illa,
 quam in terris Saturniam nominant, deinde est hominum
 generi & prosperi, & salutaris ille fulgor, qui dicitur Jovis:
 rum rutilus, horribilisque terris, & quem Martium dicitis:
 deinde subter mediam ferè regionem Sol obinet, dux &
 princeps, & moderator luminum reliquorum, mens man-
 di, & temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce
 illustret, & compleat. hunc ut comites sequuntur, al-
 ter Veneris, alter Mercurii cursus: in infimoque orbe Luna,
 radius solis accensa, convertitur. infra autem jam nihil est,
 nisi mortale & caducum, præter animos generi hominum,
 munere deorum datos. supra lunam sunt æterna omnia,
 nam ea, quæ est media, & nona telus, neque movetur
 & infima est, & in eam feruntur omnia suo natu pon-
 dera. Quæ cum intuerer stupens, ut me recepi. 7 Quid
 hic, inquam, quis est, qui complet aureis meæ tantus,
 & tam dulcis sonus? Hic est, inquit, ille, qui intervallis
 conjunctis imparibus, sed tamen pro rata positione di-
 stinctis, impulsus, & motu ipsorum orbium conficitur:
 qui acuta cum gravibus temperans, varios æquabiliter pos-
 centis efficit. nec enim silentio tantum motus incitari pos-
 sunt, & natura fert, ut extrema ex altera parte graviter, ex
 altera autem acuta sonent. Quam ob causam summus ille
 & cœlestis ille cursus, cujus conversio est concitatio, acu-
 to, & excitato movetur sono: gravissimo autem hic lunaris,
 atque infimus. nam terra, nona, immobilis manens, ima
 sede semper hæret, complexa medium mundi locum. Illi
 autem octo cursus, in quibus eadem vi est 9 duorum,
 Mercurii, & Veneris, SEPTEM efficiunt distinctos inter-
 vallos sonos: qui numerus rerum omnium ferè modus est,
 quod dicitur hominis nervi instati, atque cantibus, aperire
 sibi, reditum in hunc locum: sicut alii, qui præstantibus
 ingenii in vita humana divina studia coluerunt. Hoc
 sonitu oppletæ aures hominum obliuere: nec est
 ullus hebetior sensus in vobis: sicut ubi Nilus ad illa, quæ
 Catadupa nominantur, præcipit ex altissimis montibus,
 a gens, quæ illum locum accipit, proper magnitudinem
 sonitus, sensu audiendi caret. Hic verò tantus est totius
 mundi incitatissima conversio sonitus, ut cum aures ho-
 minum capere non possint: sicut intueri solem avertum
 nequitis, ejusque radiis acies vestra, sensusque vincitur.
 Hæc ego admirans, referebam tamen oculos ad terram
 identidem. Tum Africanus, Sentio, inquit, te sedem
 etiam nunc hominum ac domum contemplari: quæ si tibi

parva

1. Qui ex corporum vinculis, &c. Palatino sec. non adest vocula en,
 panllaque post illud è ad litum ipsi à manu postiore.
 2. Assignatum à Deo, defugisse. Palat. Des, ipse defugisse.
 3. Circus electus. Sic & nostri mss. & admittit in contextum P. Vi-
 ditorius vulgg. vicinus circulus.
 4. Custodiam summa. Sic Palat. pr. & aliorum aliquot membranar.,
 nec ab eo abhorrebat Aldus Nepos.
 5. Propter summa & felicitatem. In & Pal. sec. non propter.
 6. Quam Saturniam dicit. Haud aliter è lat. Gualtelmus, quomodo
 è Pal. quippe vulgari, Martem.
 7. Quis hic inquam quis est, &c. Ita è nostris libris quinque, inve-

ait: item in suis Manutius Nepos. Vulgari, Qui hic inquam quis est, &c.
 8. Cui stellæ cursus. Mss. nostri omnes habent stellæ, ut & re-
 statut est Aldus de suis tribus; asseritque item legi in Boëthii mem-
 branis Suffridus Petri publ. cati stellæ, minus lep. de.
 9. Duxum Mercurii & Veneris septem. Obsecro tum Palat. no primo
 sic habent; sciunt alii Mercurii & Veneris, quæ & aliquot mss. nos-
 tris abstant, sed non video cur haberi debeant p. o. glossa. sine enim
 locus omnibus est obcuri simus, nisi alioquin recentius vulgari
 præferunt, duxum Mercurii & Veneris mediam; sed ea postrema vox
 abest & nostris & Gualtelmianis omnibus.

1. Pat.

parva (ut est) ita videtur , hęc CAELESTIA SEMPER SPE-
 CTATO ; ILLA HUMANA CONTEMNITO . Tu enim quam
 celebritatem sermonis hominum , aut quam expetendam
 gloriam consequi potes ? vides habitari in terra rariss , &
 angustiis in locis ; & in ipsis quasi maculis , ubi habitatur ,
 varias solitudines interjectas ; hosque qui incolunt terram ,
 non modo interruptos ita esse ; ut nihil inter ipsos ab aliis
 ad alios manare possit : sed partim obliquos , 1 partim
 aversos , partim etiam adversos stare vobis : a quibus 2 en-
 spectare gloriam certe nullam possis . Cernis autem eandem
 terram , quasi quibusdam redimitam , & circumdatam
 cingulis : e quibus duos maxime inter se diversos , & caeli
 verticibus ipsis ex utraque parte submissos , obrixisse pruina
 videt medium autem illum , & maximum , solum ardore
 torrens , duo sunt habitabiles : quorum australis ille , in quo
 qui insunt , adversa vobis urgent vestigia , nihil ad ves-
 trum genus : hic autem alter subiectus aquiloni , quem
 incolitis , cerne , quam tenui vos parte contingat : omnis
 enim terra , quae colitur a vobis , angusta verticibus lateri-
 bus latior ; parva quaedam insula est , circumfusa illo mari ,
 quod Atlanticum , quod Magnum , quod Oceanum appel-
 latis in terris : qui tamen tanto nomine , quam si parvus
 vides . Ex his ipsis cultis , notisque terris , num aut tuum
 aut cuiusquam nostrum nomen , vel Caucasum hunc ,
 quem cernis , transcendere potuit , vel illum Gangem
 transnatare ? quis in reliquis Orientis , aut abeuntis solis
 ultimis aut aquilonis , austrive partibus tuum nomen au-
 diet ? quibus amputatis , cernis profecto , quantis IN AN-
 GUSTIIS VESTRA GLORIA se dilatari velit . Ipsi autem
 qui de vobis loquuntur quam diu loquuntur ? Quin etiam , si
 cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes
 uniuscujusque nostrum a patribus acceptis posteris pro-
 dere , tamen propter eluviones , exustionesque terrarum ,
 quas accidere tempore certo necesse est , non modo aeter-
 nam sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus .
 Quid autem interest , ab iis , qui postea nascentur ,
 sermonem fore de te , cum ab iis nullus fuerit , qui ante
 nati sint ? qui nec pauciores , & certe meliores fuerunt
 xiri : cum praesertim apud eos ipsos , a quibus audiri no-
 men nostrum potest , nemo unius anni memoriam con-
 sequi possit ; homines enim 3 populariter annum tantum
 modo solis , id est , unius anni reditu merentur : 4 cum
 autem ad idem , unde semel profecta sunt , 5 cuncta astra
 redierint , eandemque totius anni descriptionem longis
 intervallis retulerint , tum ille verè *versus annum* appellari
 potest : in quo vix dicere audeo quam multa saecula homi-
 num teneantur , namque ut olim deficeret sol hominibus ,
 extinguique visus est , cum Romuli animus hęc ipsa in
 templis penetravit ; ita quandoque eadem parte sol eodem
 que tempore iterum defecerit , tum signis omnibus ad
 idem principium , stellisque revocatis expletum annum
 habeto . hujus quidem anni nondum vicissimam partem
 scito esse conversam Quocirca si reditum 6 in hunc locum
 desperaveris , in quo omnia sunt magna , & praesentibus
 vixis : quanti tandem est ista hominum gloria , quae per
 tinere vix ad unius anni partem exiguam potest ? Igitur

aliter spectare si voles , atque hanc sedem , & aeternam do-
 mum contueri ; NEQUE TE SERMONIBUS VULGI DEDU-
 xis , nec in praemiis humanis spem posueris terram tua-
 rum : suis te oportet illecebris ipsa veritas trahat ad verum deo-
 rum . quid de te alii loquantur , ipsi videant : sed loquentur ta-
 men . Sermo autem omnis ille , & angustiis cingitur iis re-
 gionum , quas vides ; nec umquam de illo petennis fuit ; &
 obruitur hominum interitu ; & oblivione posteritatis ex-
 stinguitur . Quae cum dixisset , Ego verò inquam , o Africane ,
 si quidem bene meritus de patria quasi limes ad caeli adi-
 tum patet , quamquam a pueritia vestigiis ingressus patriis ,
 & tuis decori vestro non defuit : nunc tamen tanto praemio
 proposito , enitar multo vigilantius . & ille , Tu verò enterere ,
 & sic habeto NON ESSE TE MORTALEM , SED CORPUS
 MOC . nec enim is , quem forma ista declarat : sed mens
 cuiusque , is est quisque : non ea figura , quae digito de-
 monstrari potest . Deum te igitur scito esse : siquidem Deus
 est , qui viget , qui sentit , qui meminit , qui providet , qui
 tam regit , & moderatur , & movet id corpus , cui propo-
 situs est , quam hunc mundum ille princeps Deus : & ut
 mundum ex quadam parte mortalem ipse Deus aeternus ,
 sic fragile corpus animus sempiternus movet . Nam quod
 semper movetur , aeternum est : quod autem motum a se
 alicui , quodque agitur aliunde : quando finem habet mo-
 tus vivendi finem habeat necesse est . solum igitur , quod
 sese movet . quia numquam deseritur a se ; numquam ne-
 moveri quidem definit : quin etiam ceteris , quae moventur ,
 hic fons , hoc principium est movendi . principium autem
 nulla est origo nam ex principio oritur omnia ipsum autem
 s nulla ex re alia nasci potest : nec enim esset principium ,
 quod generetur aliunde : quod si nunquam oritur , ne oc-
 cidit quidem umquam : nam principium extinguitur , nec
 ipsum ab alio renascetur , nec ex se aliud creabit : siquidem
 necesse est a principio oriri omnia . Ita fit , ut motus princi-
 pium ex eo sit , quod ipsum a se movetur : id autem nec nasci
 potest , nec mori : vel concedas omnia calam , omnisque natu-
 ra consistat necesse est , nec vix ullam nasciscatur , quae a
 primo impulsu moveatur . Cum pateat igitur aeternum id
 esse , quod a se ipso moveatur , quis est , qui hanc naturam ani-
 mis esse tributam neget ? inanimatum est enim omne , quod
 pulsu agitur externo : quod autem animal est , id motu
 cietur interiore , & suo nam haec est natura propria animae ,
 atque vis . Quae si est una ex omnibus , quae sese movet :
 neque nata est certè , & aeterna est . hanc tu excites in optimis
 rebus . sunt autem optima cura , de salute patriae , quibus
 agitur , & exercitatus animus , velocius in hanc sedem ,
 & domum suam pervolabit : idque ocyus faciet , si jam
 tum , cum erit inclusus in corpore , eminebit foras , & ea ,
 quae extra erunt , contemplantur , quam maxime se a corpore
 abstrahet . Nam TORUM ANIMI , qui se corporis volupta-
 tibus dederunt , earumque se quasi ministros praebuerunt ,
 impulsuque libidinum voluptatibus obedientium , Deo-
 rum , & hominum jura violaverunt : corporibus elapsi
 circum terram ipsam volutantur : nec hunc in locum , nisi
 multis exagitati saeculis , revertuntur . Ille discessit : ego
 somno solutus sum .

TESTI-

1. Partim aversos , partim etiam adversos .] Pal. pr. non agnoscit duas voces primas . Victorius alioque expressit , *partim de se* . sunt qui habent *traversos* ; a quibus sunt codices Petri Daniellii & Pavilonii . & Pal. sec. & placuit Gul. elmi.

2. *Exspectare gloriam* . Nostrum illi fere omnes *spektare* , nec improbem , pro eodem enim usurpasse utrumque auctores classici ; indicio est consensus in his vocibus membranarum veterum . & *ve-o spektari* admittit ed. no accuratis in Italorum Petri Victorii ; pro quo alii sup-
 poluere *spektare* .

3. *Populariter annum* .] Sic & nostri manuscr. pri. conjecit Tur-
 nebis *populariter* , secutus vestigia sag. antium Chirographorum ; in quo-
 bus *populariter* : quod vocabul. n. quemvis flocc. putat , hanc temere
 spreverit ; non existerem in Dan. & Pav. l. mss. affirmatque Scal-
 ier ad Festum , ita legi etiam in membran. alius . certè Langianis , videri

turque fuisse primos in Pal. secundo .

4. *Cum autem co. idem .*] Praemisit Lambinus , *reapto autem eum .* Co. cu-
 jus vocis nullum vestigium in mss. ipseque alioqui de ea tacet in Na-
 tis suis . si non est & libris Langii ; confidens sane temeritate , addere de-
 mere classico auctori quidlibet : pro libidine , nedum Cicero .

5. *Cuncta astra a redierint eandemque* .] Annotavit Gul. elm. legi in Pa-
 ni ad hoc *red. eandemque forte* , inquit , vi.

6. *In hunc locum desperaveris* .] Recentiores *spertaveris* (contra cod. ces
 calamo depictos , editionesque pr. scas .

7. *Tanto praemio proposito* .] Palli. & Daniellii . *expofite* ; quomodo & tres
 Aldi . adeo ut v. dendum veniat . sine genuinum a. etors .

8. *Nulla ex re alia nasci potest* .] Est a libro Daniellii & Pal. firmatque
 editio Victorii . publicati : nulla ex re fieri potest . quomodo nulli Ma-
 nuciani .

TESTIMONIA QVÆDAM; ex ipsius Ciceronis scriptis,
in quibus suorum de rep. librorum mentionem facit.

1. Quod quæris, quid in illis liberis fecerim, quos, cum essem in Cumano, scribere institui, non cessavi, neque cessi. sed sæpe jam scribendi totum consilium, rationemque mutavi. Nam jam duobus factis libris, in quibus Novendialibus iis feriis, quæ fuerunt Tuditano & Aquilio coss. sermo est à me institutus Africani paulo ante mortem, & Lælii, Philii, Manilique, & Lælii, generorum Fannii, & Scævola. Sermo autem in novem & dies, & libros distributus de optimo statu civitatis & de optimo cive. Sanè tenebatur opus luculentè hominumque dignitas aliquantum orationi ponderis adhibere. Hi libri cum in Tusculi ino mihi legerentur, audiente Sallustio, admonitus sum ab illo, multo majore auctoritate illis de rebus dici posse. si ipse loquerer de repub. præsertim cum essem non Heraclydes Ponticus, sed consularis, & is, qui in maximis versatus in rep. rebus essem: quæ tam antiquis hominibus attribuerem, ea visum iri ficta esse. Oratorum sermonem in illis nostris libris, quod esset de ratione dicendi, bellè à me removisse: ad eos tamen retulisse, quos ipse vidissem. Aristotelem denique, quæ de repub. & præstante viro scribat, ipsam loqui: Commovit me, & eo magis, quod maximos motus nostræ civitatis attingere non poteram, quod erant inferiores, quàm illorum ætas, qui loquebantur. Ego autem id ipsum tum eram secutus, ne in nostra tempora incurrens, offenderem quempiam. Nunc & id vitabo, & loquar ipse tecum, & tamen illa, quæ institueram ad te, si Romam venero, mittam. Puto enim te existimaturum, à me illos libros non sine aliquo meo stomacho esse relictos.

2. Varro, de quo ad me scribis, includetur in aliquem locum, si modo erit locus. sed nosti genus dialogorum meorum: ut in Oratoriis, quos tu in cælum fers, non potuit mentio fieri cujusquam ab iis, qui disputant, nisi ejus, qui illis notus, aut auditus esset. Hanc ego de rep. quam institui disputationem, in Africani personam, & Philii, & Patii Manilii contuli: adjunxi adolescentis, Q. Tuberonem P. Rutilium, duos Lælii generos, & Scævola & Fannium. Itaque cogitabam, quoniam in singulis libris utor præcipue: *Αλαστελής* in iis quos *ἔγραψα* vocat, aliquid vocat: aliquid efficere, ut non sine cauta ista appellarem. Id quod intelligo tibi placere: utinam modò conata efficere possim, rem enim (quod te non fugit) magnam complexus sum, & gravem, & plurimi otii, quo ego maximè egeo.

3. Si Cottam, & Varronem fecissem inter se disputantes, ut à te proximis literis admoner, meum *καὶ φίλον πρόσωπον* esset hoc in antiquis personis suaviter sit, ut & Heraclydes in multis, & nos in sex de rep. libri fecimus.

4. Qui Apollinis oraculo sapientissimus est iudicatus, qui non tum hoc, tum illud, (ut in plerisque) sed idem semper, animos hominum esse divinos, iisque, cum è corporibus excessissent, reditum in cælum patere, optimoque & iustissimo cuique expeditissimum: quod idem Scipioni videbatur. Qui quidem, quasi præfagiret, per paucis ante mortem diebus, cum & Philus, & Manilius adessent, & alii plures, tuque etiam Scævola mecum venisses, tri-duum differuit de rep. cujus disputationis fuit extremum serè de immortalitate animorum: quæ se in quiete per visum ex Africano audisse dicebat.

5. Atque his libris annumerandi sunt sex de R. P. quos tunc scripsimus, quam gubernacula reip. tenebamus: magnus locus, philosophicæque proprius, à Platone, Aristotele, Theophrasto, totaque Peripateticorum familia tractatus uberrime.

6. Quam à primo urbis ortu regis institutis, partim etiam legibus, auspiciis, caerimoniis, comitiis, provocationes, patrum consilium, equitum, pedumque descriptio, tota res militaris divinitus esset, constitutumque progressio admirabilis, incredibilisque cursus ad omnem excellentiam factus est, dominata regio republica liberata. Nec verò hic locus est, ut de moribus, institutisque majorum, & disciplina, ac temperatione civitatis loquamur: aliis locis satis accuratè à nobis dicta sunt, maximeque in iis sex libris, quos de republica scripsimus.

7. Quod si ista nobis cogitatio de triumpho injecta non esset, quam tu quoque approbas, ne tu haud multum requireres tiliam vitam, qui in sexto libro informatus est. Quid enim tibi factam, qui illos libros devorasti? quod nunc ipsum non dubitabo rem tantam abjicere; sed id erit rectius: utrumque verò simul agi non potest & ne dubitaris, quin quod honestus, id mihi futurum sit antiquius.

8. An censes, quum in illis de R. P. libris persuadere videatur Africanus, omnium publicarum nostram veterem illam fuisse optimam, non necesse esse optimam reipub. leges dare, consentaneas? A. Immo profus ita censeo. M. Ergo adeo expectare leges, quæ genus illud optimum reip. contineant.

9. Quoniam igitur ejus reip. quam optimam esse docuit in illis sex libris Scipio, tenendus est nobis, & servandus status: omnesque leges accommodandæ ad illud civitatis genus, serendi etiam mores, nec scriptis omnia faciendæ repetam stirpem juris à natura.

10. Quam brevi frater in conspectu posita est à te omnium magistratum descriptio, & ea partè nostræ civitatis? et si à te paululum allatum est novi. M. Rectissime, Quinte, animadvertis. Hæc enim quam Scipio laudat in sex libris, & quam maximè probat temperationem reip. quam effici non potuisset, nisi tali descriptione magistratum: Nam sic haberote, magistratibus, iisque, qui præstant, contineri temp. & eorum compositione quod cujusque reipub. genus sit, intelligi. Quæ res quum sapientissimè, moderatissimèque constituta esset à majoribus nostris, nihil habui, sanè non multum, quod putarem novandum in legibus.

11. Irascitur qui volet, patitur. *τὸ γὰρ εὐμαρτὲρ ἐμῷ*, præsertim cum sex libris, tanquàm prædibus, me ipsum obstrinxerim. quos tibi tam valde probari gaudeo. E quibus unum *ἰσοκρατίου* requirit de Cn. Flavio, Annii F. Ille verò ante Decemviro non fuit, quippe qui ædilis curulis fuerit, qui magistratus multis annis post Decemviro institutus est. Quid ergo profecit, quod protulit fastos? Occultatam putant quodam tempore istam tabulam, ut dies agendi pererentur à paucis. Nec verò pauci sunt auctores, Cn. Flavium scribam fastos protulisse, actionesque composuisse, ne me hoc, vel potius Africanum (is enim loquitur) commentum putes.

12. Ain' tandem, Attice, laudator integritatis & elegantiz nostræ? ausus es hoc ex ore tuo, inquit Ennius, ut equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem, me rogare? an tu, si mecum esses (qui scribis morderi te interdum, quod non simul sis) paterere me id facere, si vellem? *Et post aliquot versum.*

13. Sed jam quid opus est equitatu? solvant enim Salsaminii? nisi forte id volumus armis efficere, ut sænus quaternis centesimis ducant. Et ego audebo legere unquam, aut attingere eos libros, quos tu dilaudas, si tale quid fecero?

14. Et, si (ut nos à te admonemur) rectè in illis libris dixi.

diximus, nihil esse bonum, nisi quod honestum: nihil malum, nisi quod turpe sit: ceteri uterque istorum est miserimus, quorum utriusque semper patrie salus, & dignitas posterior sua dominatione & domesticis commodis fuit.

15. Filiole tua te delectari lator, & probari tibi. *πονηρ* esse *τιν' αγαθου τερατος*. Etenim, si hæc non est, nulla potest homini esse ad hominem naturæ adjunctio: qua subleata, vitæ societas tollitur. Bene eveniat, inquit Carneades. Sparce: sed tamen prudentius, quam Lucius noster, & Petro, qui cum omnia ad se referant, quidquam alterius causa fieri putent: cum ea re bonum virum oportere esse dicant, ne malum habeat non quo id natura rectum sit: non intelligunt, se de callido homine loqui, non de bono viro. Sed hæc, opinor, sunt in iis libris, quos dilaudando, animos mihi addidisti.

16. Quoniam scriptum est a te de optimo reipub. statu, consequens esse videtur, ut scribas tu idem de legibus. Sic enim fecisse video Platonem illum tuum.

17. Quoniam leges datus liberis populis, quæque de optima rep. sentiremus, in sex libris ante diximus, accommodabimus hoc tempore leges ad illum, quem probamus, civitatis statum.

18. A te peto (inquit Pomponius) ut scribas aliquid. Jam pridem enim conticuerunt litteræ tuæ. Nam ut illos de rep. libros edidisti, nihil a te sane postea accepimus, eis que nosmetipsi ad rerum naturalium memoriam comprehendendam impulsisti, atque incensis sumus. Sed illa cum poteris, atque ut possis, rogo.

19. Quod in civitatibus ratione quadam, de qua dicitur idoneo loco, agnationibus familiarum distinguuntur status, id in rerum natura tanto est magnificentius, tantoque præclarior, ut homines deorum agnatione, & gente censeantur.

20. Sed heus tu, *πορὸς εἰς δὲ μῦθον* Athenis, placet hoc tibi? Esti non impediebant mei certe libri, non enim ista largitio fuit in civis, sed in hospites liberalitas.

21. Sed de hoc genere toto in iis libris, quos de repub. scripsi, diligenter est disputatum.

22. Ut cupiditatibus principum, & vitii infici solet tota civitas, sic emendari & corrigi continentia. *Ποῦ, aliquot interpretum versibus.*

23. Sed hæc & nunc satis, & in illis libris tractata sunt diligentius.

24. Non quod hoc populo obtineri possit, sed quid optimum sit, tibi dicendum puto. Nam Callix legis culpam Scipio tuus sustinet, quo auctore lata esse dicitur. M. Vos demum, ut video, legem antiquastis sine tabella, sed ego, eisi satis dixit pro se in illis libris Scipio, tamen libertatem istam largior populo, ut & auctoritate valeant, & utantur bonis, sic enim a me recitata lex est de suffragiis: Optima tibus nota, plebi libera sunt o.

MARCI TULLII CICERONIS
DE JURE CIVILI

CARIS.) Aliquo eccellente, ac nobili viro.

GEL. 17. c. 22.) Nec vero scientia juris majoribus suis
Q. Alius Tubero defuit, doctrina etiam superfluit.

MARCI TULLII CICERONIS
DE AUGURIIIS.

OMNIA EX CARISIO.) Olcen.

Avi incerta.

Ofinis.

MARCI TULLII CICERONIS

DE

PHILOSOPHIA, SIVE HORTENSIIUS.

NON. OCCUPARE.) * Et Paullum Marcelli occupavisse.

NON. ANNUIRE.) Quod cum uterque nostrum annuisset, omne que ad id tempus, quod erat dictum, postero die venissemus.

FRONTO.) Lucullo quidem noster adventus & gratus

& jucundus fuisse.

Idem.) Hic, r. m. Catulus delectatur ipso loco.

NON. ANANIMA.) Nam cum omnis solertia admiranda est, tum ea, quæ efficit, ut inanima quæ sunt, vivere & spirare videantur.

NON. EFFERO.) * præter ceteras nostra extulit civitas,

NON. LENTUS.) * hunc Cæssum, qui lentus, (ut scitis) dicere solebat, ad imitationem, quasi nostri generis contendisse

NON. IMBUERE, SUFFICERE.) Ut ii, qui combibi purpuram volunt, sufficiunt prius lanam medicamentis quibusdam, sic litteris, talibusque doctrinis ante excoli animos, & ad sapientiam concipiendam imbui, & præparari decet.

NON. SUBIGERE SEGETES.) Ut enim segetes agricolæ subigunt aratris multo ante quam ferant.

NON. GRAVE, AERE MITE.) Quid enim aut Herodoto dulcius, aut Thucydide gravius, aut Philisto brevius, aut Theopompo acrius, aut Theophrasto mitius inveniri potest?

NON. COGNOSCERE GRAVE.) Unde autem facilius quam ex annalium monumentis, aut res bellica, aut omnis reip. disciplina cognoscitur? unde ad agendum, aut dicendum copia depromi major gravissimorum exemplorum, quasi incorruptorum testimoniorum potest?

NON. EXORTUM.) Perge, quæso, nec enim imperitè exorsus es.

NON. CONTENDERE.) Magna etiam animi contentio adhibenda est in explicando Aristoteli legeris.

NON. COMEST.) Se ad extremum pollicetur prolaturum, quæ terra comest, quod efficit dialecticorum ratio.

NON. RELAXO, REMITTO.) Quæro enim, non quibus intendam rebus animum, sed quibus relaxem, & remittam.

LACT. 1. 3. c. 35.) Quando philosophi esse coeferunt? Thales, ut opinor, primus, recens hæc quidem ætas.

D. AUG. 1. 3. contra Acad.) Id enim est sapientis providere, ex quo sapientia est appellata, prudentia.

SERVILIUS.) Epicurei plures volunt esse cæcos.

NON. VERGE.) Itaque tunc Democriti manus urgebatur, est enim non magna.

SERVILIUS in 1. & 2. Aeneid.) * annum magnum esse voluerunt omnib. planetis in eundem recurrentib. locum, quod fit post XII. milia nongentos quinquaginta quatuor annos.

D. AUG. 1. 12. c. 4. Trin.) Besti certe omnes esse volumus.

NON. DISFERRE.) Quantum inter se homines suavis moribus, & omni vitæ ratione differant.

NON. PRÆFALSUM.) Huic contrarius Aristochius, præfractus, ferreus nihil bonum, nisi quod rectum & honestum est.

D. AUG. 1. 13. c. 5. Trin.) Ecce autem non philosophi illi quidem, sed promti tamen ad disputandum homines, omnes a sunt esse beatos, qui vivant, ut ipsi velint. Falsum id quidem. Velle enim quod non deceat, id ipsum miserimum est; nec tam miserum est, non adipisci quod velis, quam adipisci velle quod non oporteat.

LACT. 1. 1. c. 7.) Si Deus unus est, quis beatus esse in solitudine queat?

NON. PRÆCIPERE.) Præcipiunt hoc isti, & facit nemo.

LACT. lib. 3. cap. 16.) Profectò omnis istorum disputatio, quamquam uberrimos fontis virtutis, & scientiæ contineat, tamen, collata cum horum actis, perfectisque rebus, vereor ne tantum videatur attulisse negotiis hominum quandam oblectationem otii.

NON. LAUTUM.) Quæ est igitur philosophia, Socrates? nec dubito, quin, quæcumque sit, lautum victum & elegantem, magnifice, neque minus quam decreet, colere instituisse.

NON. DE DICT. IND.) Vidi in dolore podagræ vel omnium maximum Stoicorum Possidonium, nihilo ipsum, quam Nicomachum Tyrium, hospitem meum, fortioerem.

NON. SUBLATUM.) * eloquentiam tueri, quam tu in cololum Hortensii, credo, ut ipse cum ea simul ascenderes, sustulisses.

Titt

NON.

NON. Eventus.] Tu me & alias nonnumquam, & paullo ante adhortatus es, ut aliorum facta, & eventa conquiram.

FRONTO.] Qui cum hodie bellum cum mortuo gerant.

NON. Sermo.] Quare velim dari mihi, Luculle, jubeas indicem tragicorum, ut sumam, si qui forte mihi desunt.

NON. Facessio.] Facessant igitur omnes, qui docere nihil possunt, quo melius, sapientiusque vivamus.

D. AUG. l. 4. c. 2. Tim.] Prudentia partes sunt, memoria, intelligentia, providentia.

D. AUG. ibid.] Si nobis, cum ex hac vita migravimus, in beatorum insula, immortale ævum, ut fabula ferunt, degere liceret, quid opus esset eloquentia? cum judicia nulla fierent: aut ipsi etiam virtutibus? nec enim fortitudinis indigeremus, nullo proposito aut labore, aut periculo: nec justitia, cum esset nihil, quod appeteretur alieni: nec temperantia, quæ egeret eas, quæ nullæ essent, libidines: ne prudentia quidem egeremus, nullo dilectu proposito bonorum & malorum. Una igitur essemus beati cognitione naturæ, & scientia, quæ sola etiam deorum est vita laudanda. ex quo intelligi potest, cetera necessitatis esse: unum hos, voluptatis.

NON. Capere.] * deinde boni mores, & modestiores, ad capiendæ præcepta molliores.

NON. Aptum.] Altera est nexa cum superiore, & inde, apteque pendens.

NON. Spectare.] * Cæli signorum admirabilem ordinem, insatiabilemque pulchritudinem magis spectant.

D. AUG. l. 4. c. 15. Cæcili.] * Ut easdem tenebras efficiat, quas efficit in incertu Romuli: qui in obscuracione solis factus est.

NON. inirepo.] Tunc pseudomonon, & fortitem, & totam dialecticam aut illudis, aut increpas?

NON. Pressum.] Quis se aut est, aut fuit unquam in patiendis rebus, in definiendis, in explanandis pressior?

LACT. lib. 6. cap. 2.] Malo vel unum parvum de officio libellum, quam longam orationem pro seditione homine Cornelio.

NON. Convenire.] Nam quod vereris ne non conveniat nostris ætatibus ista oratio, quæ spectat ad hortandum?

NON. Cadere.] Aut tibi id ipsum pervertendum fuit, quod tu ne attigisti quidem: aut ejus partes, quasi membra quædam, exderende.

NON. ara.] Quid tu inquam? soles, cum rationem à dispensatore accipis si æra singula probasti, summam quæ ex his confecta sit, non probare?

NON. Scripta.] Itaque tibi concedo, quod in duodecim scriptis solemus, ut calculum reducas, si te alicujus dati præmittit.

NON. Gratificari.] Quare egredere, quæso, & gratificare teip.

Idem Tollere.] * nihil tamen esse, in quo se animus excellens tollat.

Idem capere.] Captum me fortasse, inquit, tu putas, & id quod nollem, confiteri coactum.

Id. subducere.] An cum videat me, & meos comites, fortitudine, magnitudinem animi, patientiam, constantiam, gravitatem, fidem, ipsa se subducat?

PRISC. l. 6.] * ut ait Ennius: Refugiat timido sanguine, atque exalbescat metu.

NON. Præstare.] Itaque nec in philosophia cuiquam cessit, & vitæ gravitate præstitit.

Idem Contentus.] * magnitudo animi, patientia laborum, mortis denique contentio.

Idem detrahere.] * ut ea sibi ratio vera restituat, quæ concutendo vitiosa detraxerit.

Idem. Despicere.] Consolabitur eum magnitudo animi, & humanarum opinioum alta quædam despectio.

Idem. Deductam.] Habet enim ipsa certam & definitam viam, sed ex ea multis vitiis, & exoribus depravata deductam.

Idem. Vindicare.] * deinde imitator, ut sibi quidem videtur, natura mos vindicat.

Idem. Exultare.] Imbecillus autem est pudoris magister timor, qui si quando paullulum aberraverit, statim spe impunitatis exultat.

SERVIVS, lib. 9. An.] sufficit ad gloriam benefacti conscientia.

NON. redundo.] Tum intelligas, quàm illud non sit necessarium, quod redundat.

Idem. Glisfo.] ad juvenilem libidinem, copia voluptatum gliscit illa, ut ignis oleo.

Idem. Verecundantur.] Hi nostri amici verecundantur, capti splendore virtutis.

D. AUG. Vita Beata.] Oratæ, homini ditissimo, ac ænissimo, delicatissimo, neque ad voluptatem quidquam defuit, neque ad gratiam, neque ad bonam integramque valetudinem. Nam & prædiis quæstuosissimis, amicis jucundissimis, quantum libuit, & abundavit, & illis omnibus aptissimè ad salutem corporis usus est: ejusque (ut breviter totum explicem) omne institutum, voluntatemque omnem successo prospera consecuta est.

NON. Balnea.] Primus balneolas suspendit, includit piscicis.

FRISC. l. 10.] * & amenitate summa perfructus est.

NON. Ostrea.] * solertiamque eam, quæ possit vel in regulis proferri, ostreas.

Idem. Summus.] Visit ad summam senectutem valitudine optima.

Idem. Invenire.] Voluptates autem nulla ad res necessarias invitamenta afferunt senibus.

D. AUG. l. 4. contra Pelagium. NON. Conficere.] An verò voluptates corporis expetendæ, quæ verè & graviter à Platone dictæ sunt illecebriæ, atque eicæ malorum? quæ enim confectio est valitudinis, quæ deformatio coloris, & corporis, quod turpe damnum quod dedecus, quod non evocetur, atque eliciatur voluptate? cujus motus est quisque est maximus, ita est inimicissimus philosophiæ, congruere enim cum cogitatione magna voluptas corporis non potest, quis enim cum utatur voluptate ea, qua nulla possit major esse, attendere animum, inire rationem, cogitare omnino quidquam potest? qui autem tantus est gurgis, qui dies & noctes sine ulla minimi temporis intermissione velit ita moveri suos sensus, ut moventur in sumis voluptatibus? quis autem bona mente præditus non mallet nullas omnino nobis à natura voluptates datas?

D. AUG. contra Pelag. l. 5. c. 5.] * tunc obsequatur naturæ, cum sine magistro senserit, quid natura deideret.

NON. Ubi genitrus pro ablativo.] Et qui exspectat, pendet animi, quia semper, quid futurum sit, incertum est.

NON. Noxia à nova.] Et ceteris quidem in rebus, in quibus peccata non maxima insunt, noxias tamen inferunt.

NON. Equidem.] Ut igitur dormitores equorum non verbera solum adhibent ad domandum, sed cibum etiam subtrahunt, ut fame debilitetur equuleorum nimis effrenata vis.

NON. Lentum.] Qui cum publicas injurias lenè tulisset, suam non tulit.

NON. Continenti.] In continentibus quidem terris vestrum nomen dilatari potest.

NON. Conficere.] Ea facultas nostris majoribus erat, quæ confectis senatui consultis.

NON. Acra.] * quod alterius ingenium sic dulce, ut acetum Ægyptum: alterius sic acre, ut mel Hymettium dicimus.

NON. Fides.] Ponendæ sunt fides, & tibiæ.

NON. Severum.] Aliud ex silvis severum, & triste.

NON. Tenuis.] Eundem enim non modò ex mediocri pecunia, sed etiam ex tenui percipere possum.

NON. Priores à Primores.] Qui iidem nefcio quid, quod in primoribus habent, ut ajunt, labris.

NON. *Subducere*.) * non & sine cogitatione ineundis, subducendisque rationibus.

D. AUG. l. 4. *contra Pelagium*.) Ex quibus humana vita erroribus, & criminis sit, ut interdum veteres illi sive vates, sive in sacris, initiis que tradendis divinae mentis interpretes, qui nos ob aliqua scelera suscepta in vita superiore, poenarum luendarum causa natos esse dixerunt, aliquid vidisse videantur, verumque sit illud, quod est apud Aristotelem, simili nos affectos esse supplicio, atque eos, qui quondam, quum in praedonum Etruscorum manus incidissent, crudelitate excogitata necabantur: quorum corpora viva cum mortuis, adversa adversis accomodata, quam aptissime colligabantur: ita nostris animos cum corporibus copulatos, ut vivos cum mortuis esse eonjunctos.

NON. *Appendix*.) Vidit enim, quod videndum fuit, appendicem animi esse corpus, nihilque in eo esse magnum.

D. AUG. l. 14. *c. ult. Trin.*) Quae nobis dies, noctesque; considerantibus acuentibusque intelligentiam, quae est mentis acies, caventibusque, ne quando illa hebescat, magna spes est, aut si hoc, quod sentimus & sapimus, mortale & caducum est, jucundum nobis, perfunctis muneribus humanis, occasum, neque molestam extinctionem, & quasi quietem vitae fore: aut si, ut antiquis philosophis, hisque maximis, longeque clariss. placuit, aeternos animos ac divinos habemus: sic existimandum est, quo magis hi fuerint semper in cursu, id est, in ratione & investigandi cupiditate, & quo minus se admiscuerint, atque implicuerint hominum vitiis, atque erroribus, hoc illis faciliorem ascensum, & reditum in caelum fore. Quapropter, ut aliquando terminetur oratio, si aut existimari tranquille volumus, cum in his artibus vixerimus, aut si ex hac in aliam haud paulo meliorem domum sine mora demigrare, in his studiis nobis omnis opera, & cura ponenda est.

MARCI TULLII CICERONIS

M. CATO, SEU, LAUS M. CATONIS.

GELL. l. 13. c. 18.) Fronepos M. Catonis censorii.

MARCI. l. 6. c. 2.) Contingebat in eo, quod plerisque contra solet, ut majora omnia re, quam fama viderentur, id quod non saepe evenit, ut expectatione, aures ab oculis vincebantur.

MARCI TULLII CICERONIS

DE GLORIA, LIB. I.

CARI.) In Tusculanum mihi nuntiabantur gladiatorii fibili.

FESTUS l. 13.) Oppidorum appellationem usurpatione appellatam esse existimo, quod opem darent.

MARCI TULLII CICERONIS
DE GLORIA, LIB. II.

GEL. l. 15. c. 7.) Apud eundem poetam Alax cum Hecatore congregiens depugnandi causa agit, ut sepeliatur, si sit forte victus, declaratque se velle, ut suum tumultum multis etiam post seculis praetereuntes, sic loquantur:

Hic situs est vita jam pridem lumina linquens,

Qui quondam Hecatore percussus concidit ensis,

Fabitur hoc aliquis, mea semper gloria vires.

CARI.) Quo stante, & incolunt.

M. TULLII CICERONIS

DE CONSOLATIONE LIBER.

PLIN. *praefatione*.) Crantorem sequor.

LACT. l. 3. c. 18.) Idcirco nati sumus, ut scelerum poenas lucremus.

LACT. l. 2. c. 19.) Non nasci, longe optimum, nec in his seculos incedere vitae: proximum autem, si natus sis quam primum mori, & tanquam ex incendio effugere fortunam.

LACT. l. 3. c. 14.) Sed nescio qui nos teneat erior, aut miserabilis ignoratio veri.

CIC. *Tusc. 1.* LACT. *tra c. 10. l. 1. c. 5. Infit.*) Animorum nulla in terris origo inveniri potest. Nihil enim est animis mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque sicum esse videatur, nihil neque humidum quidem,

aut stabile, aut igneum. his enim in naturis nihil inest, quod vim memoriae, mentis, cogitationis habeat: quod & praeterita teneat, & futura provideat, & completi possit praesentia, quae sola divina sunt. Nec invenietur umquam, unde ad hominem venire possint, nisi à Deo, Singularis est igitur quaedam natura, atque vis animi, si juncta ab his vilitatis, notisque naturis, ita quidquid est illud quod sapit, quod vult, quod viget, caeleste & divinum est: ob eamque rem aeternum sit necesse est. nec verò Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quadam, & libera, segregata ab omni concretionem mortali, omnia sentiens, & movens, ipsaque praedita motu sempiterno.

LACT. l. 1. c. 15.) Cum verò & mares, & feminas compleris ex hominibus in deorum numero esse videamus, & eorum in urbibus, atque agris augustissima templa veneremur: assentiamur eorum sapientiae, quorum ingenis, & inventis omnem vitam legibus, & institutis excultam, constitutamque habemus. Quod si ullum umquam animal consecrandum fuit, illud profecto fuit, si Cadmi, aut Amphionis progenies, aut Tyndari, in caelum tollenda fama fuit, huic idem honos certe dicendus est. quod quidem faciam, teque omnium optimam, & doctissimamque, approbantibus diis immortalibus ipsis, in eorum coetu locatam, ad opinionem omnium mortaliū conterebo.

LACT. l. 3. c. 19.) Nec enim omnibus tamen illi sapienter arbitrati sunt eundem cursum in caelum patere. nam vitiis & sceleribus contaminatos deprimi in tenebras, atque in caeno jacere docuerunt: castos autem, puros, integros, incorruptos, bonis etiam studiis atque artibus expolitos, levi quodam ac facili lapsu ad deos, id est, ad naturam sui similem pervolare.

LACT. l. 3. c. 28.) Cedo, & manum tollo.

M. TULLII CICERONIS

LIBER DE SUI CONSILIIIS,

VEL

EXPOSITIO SUORUM CONSILIORUM.

BOETH. l. 1. *Mus.*) Sed ut aliqua similitudine adductus, maximis minima conferam, ut cum violenti adolescenter, tibiaram etiam cantu, ut fit, instincti, mulieris pudicae fores frangerent, admonuisse tibicinam, ut spondeum caneret, Pythagoras dicitur. quod cum illa fecisset, tarditate modorum, & gravitate cantus, illorum furentem pecculantiam sedidisse.

M. T. Ciceronis de virtutibus liber.

CARI. l. 2.) Illud neutiquam probares.

M. T. Ciceronis de officiis liber.

Adprobat.	modestus.	epistola.
comprobat.	immodestus.	littera.
improbis.	modicus.	littera.
probis.	immodicus.	syllaba.
probitas.	commodus.	tempus.
improbitas.	incommodus.	per tempus.
probabilis.	accommodat.	per idem tempus.
reprobat.	in modum.	temporalis.
modus.	admodum.	extemporalis.
modulus.	quemadmodum.	homo.

M. T. Ciceronis Chorographia.

FRISC. l. 6.) Ibi quercorum rami ad terram jacent, ut fues, quasi caprae ex ramis glande paicantur.

Ex M. Tullii Ciceronis ad Varronem Academicorum lib. 1.

NON. *Digladarii*.) Quid autem stromachetur Mnesarchus, quid Antipater digladictur cum Carneade tot volu- minibus?

Ex lib. II. Academicorum, ad Varronem.

NON. *Adhamare*.) Qui enim seruis honores adhamaverunt, vix admittuntur ad eos, nec satis commendati multitudini possunt esse.

NON. *Exponere*.) Frangere avaritiam, scelera ponere, vitam suam exponere ad imitandum juventuti.

NON. Hebes.] Quid? lunc quæ lineamenta sint, potesne dicere? cur ejus nascentis aliàs hebetiora, aliàs acutiora videantur cornua?

NON. Purpurascit.] Quid? mare nonne caruleum? at ejus unda, cum est pulla remis, purpurascit; & quidem aqua tinctum quodammodo, & infectum.

NON. Equor.] Quid tam planum videatur, quàm mare? ex quo etiam æquor illud poeta vocans.

NON. Alabaſter.] Quibus etiam Alabaſter plenus unguenti putere videatur.

NON. Siccum.] Alius adultis, alius senibus; alius ægris, alius sanis; alius siccis, alius vinolentis.

NON. Urinari.] Si quando enim nos demerſimus, ut qui urinatur, sur nihil ſuperum, aut obſcurè admodum cernimus.

NON. Perpendiculum.] Atqui, ſi id credemus, non ege remus perpendiculis, non armis, non regulis.

NON. Gallina.] Cum ovum inſpexerant, quæ gallina peperisset, dicere ſolebant.

DIOMEDES.] Opera affixa.

Ex lib. III. Academicorum, ad Varronem.

NON. Ingenerari.] In tanta animalium varietate homini ut ſoli cupiditas ingeneraretur cognitionis, & ſcientiæ.

NON. Vindicare.] aliqua poteſtas ſi ſit, vindicet ſe in libertatem.

NON. Digladiari.] Digladiari autem ſemper, depugnare cum facinorosis, & audacibus, quis non cum miſerissimo, tum etiam ſtultissimo dixerit?

NON. Exſulſio.] Et ut nos nunc ſedemus ad Lucrinum, piſcicultoque exultantes videmus.

LACT. l. 6. c. 24.] Quod ſi liceret, utiis, qui in itinere deerraviſſent, ſic vitam deviam ſecutiſ, corrigere errore poſſent; facilior eſſet emendatio temeritatis.

Ex lib. incerto Academicorum, ad Varronem.

LACT. l. 3. c. 15.] Mihi autem non modo ad ſapientiam exerci videmur, ſed ad ea ipſa, quæ aliqua ex parte cerui videantur, habetes & obſtuli.

MARCIAN. l. 5. Fortun. l. 3.] Latet iſta omnia, Varro magnis obſcurata, & circumfuſa tenebris.

D. AUG. lib. 3. contra Acad.] Academico ſapienti ab omnibus ceterarum ſectarum, qui ſibi ſapientes viderentur, ſeundæ partes dantur, ſum primas ſibi quemque vindicare neceſſe ſit: ex quo poteſt probabiliter conſici, eum rectè primum eſſe iudicio ſuo, qui omnium ceterorum iudicio ſit ſecundus. Fac enim, verbi cauſa, Stoicum ad eſſe ſapientem. nam contra eos poſſiſſimum Academicorum exarſit ingenium. Ergo, Zeno, vel Chryſippus ſi interrogètur, quid ſi ſapientem, reſpondebit, eum eſſe, quem ipſe deſcripſerit. Contra Epicurus, vel quis alius adverſariorum negabit ſuumque poſius periculiſſimum voluptatum aucupem, ſapientem eſſe contendet. Inde ad iurgium, Clamat Zeno, & tota illa porticus tumultuatur, hominem natum ad nihil aliud quam honeſtatem; ipſam ſuo ſplendore in ſe animos ducere, nullo priuſus commodo extrinſecus poſito, & quaſi le nocinante mercede; voluptatemque illam Epicuri ſolis inter ſe pecoribus eſſe communem, in quorum ſocietatem & hominem, & ſapientem trudere neceſſe eſſe. Contra ille convocata de hortulis in auxilium quaſi libera turba temulentorum, quærentium tantum, quem incomtis unguibus bacchantes, aſperuſque ore diſcrepant, voluptatis nomen, ſuavitatem, quietem teſte populo exaggerans, inſtat acriter, ut ſine ea, beatus nemo eſſe poſſe videatur. In quorum rixam ſi Academicus incurrit, utroſque audiet trahentis ſe ad ſuas partes, ſed ſi in illos, aut in illos conceſſerit, ab eis, quos deſerit, inſanus, imperitus, temerariuſque clamabitur. Itaque eum & huc, & illuc autem diligenter admoveat, interroga tus quid ei videatur, dubitare ſe dicit: Roga nunc Stoicum, quis ſit melior, Epicuruſne, qui delirare illum clamat: an Academicuſ, qui ſibi adhuc de re tanta deliberandum eſſe pronuntiat. nemo dubitat Academiam prælatum iri.

Rurſus te ad illum converte, & quære, quem magis amet, Zenonem, à quo beſtia nominatur, an Arceſilam, à quo audit, tu fortasſe verum dicis, ſed requiram diligentibuſ: nomen apertum eſt totam illam porticum, inſanam, Academicos autem præ illis modeſtos, cauſoſque homines viſum iri Epicuro?

D. AUG. lib. 7. contra Acad.] Talia mihi videntur omnia, quæ probabilia, vel veriſimilia putavi nominanda: quæ tu ſi alio nomine viſ vocare, nihil repugno: ſatis enim mihi eſt, te jam bene accepſiſſe, quid dicam: id eſt, quibus rebus hæc nomina imponeam, non enim vocabulorum opificem, ſed rerum inſpiciſſorem decet eſſe ſapientem.

D. AUG. l. 3. contra Acad.] Mos fuit Academicos occultandi ſententiam ſuam, nec eam cuiquam, niſi qui ſecum ad ſenectutem uſque vixiſſent, aperiendi.

Ex lib. de natura Deorum, III.

LACT. l. 2. c. 9.] Primum igitur non eſt probabile, eſſe materiam rerum, unde orta ſunt omnia, eſſe divina providentia effectam, ſed habere & habuiſſe vim, & naturam ſuam. Ut igitur faber, cum quid ædificaturus eſt, non ipſe facit materiam, ſed ea vitur, quæ ſit parata; ſic itaque item eſt: ſic iſti providentiæ diviniæ materiam præſto eſſe oportuit, non quam ipſa faceret, ſed quam haberet paratam: quod ſi non eſt à Deo materia facta, ne terra quidem, & aqua, & aer, & ignis à Deo factuſ eſt.

LACT. l. 2. c. 3.] Non ſunt iſta vulgò diſputanda, ne ſuſceptas publice religiones diſputatio talis exſtinguat.

Ex lib. I. de Divinatione.

DIOMEDES. lib. 7.] Præterea ſimiliter cohortatione circum conſiliabula antecellunt.

Ex lib. I. de legibus.

LACT. l. 5. c. 8.] Sicut una eademque natura munduſ: omnibus partibus inter ſe congruentibus coheret, ac nititur, ſic omnes homines inter ſe natura conuſi, pravitate diſſentiunt, nec ſe intelligunt eſſe conſanguineos, & ſubjectos omneſi ſub unam, eandemque tutelam: quod ſi teneretur, deorum profeſſo vitam omnes viverent.

Ex lib. II. De legibus.

LACT. l. 1. c. 20.] Magnum, audaxque conſilium Græciæ ſuſcepit, quod Capidinum, & Amorum ſimulacra in gymnafiis conſecravit.

Ex lib. V. de legibus.

MARCIAN. l. 6.] Viſne igitur, quoniam Sol paullulum à meridie jam devexus videtur, neque dum ſatis ab hiſ novellis arboribus omniſi hic locus opacatur, deſcendamus ad Lirim, eaque, quæ reſtant, in illis aliorum umbraculis perſequamur?

Ex libro incerto de legibus.

LACT. l. 3. c. 19.] Gratulemurque nobis, quoniam mortuſ aut meliorem, quam qui eſt in vita, aut certe non deterioreſ eſt allatura ſtatum, nam ſine corpore, animo vigente, divina eſt vita: ſenſu carenti nihil profeſſo eſt mali.

AUGUST. l. 27. Civit.] Octo pœnarum genera in legibus continentur, damnnum, vincula, verbera, talio, ignominia, exſulium, mortuſ, ſervituſ.

Ex lib. De fato.

GELL. l. 5. c. 3.] Chryſippuſ æſtuans, laboranſque quoniam pacto explicet, & fato omnia fieri, & eſſe, aliquid in nobis intricatur hoc modo.

MARCIAN. l. 3.] Nam cum eſſet apud ſe ad Lavernium Scipio, unaque Pontiuſ: allatus eſt ſontè Scipioni accipenſer, qui admodum raro capitur, ſed eſt piſciſ, ut ferunt, in primis nobiliſ. Cum autem Scipio unum & alterum ex iſi, qui eum ſalutatum venerant, inviſaſſer, plureſque etiam invitaturuſ videretur in autem Pontiuſ, Scipio, inquit, vide quid agat, accipienſer iſte paucorum hominum eſt.

Ex Thoroſo, ſeu de univerſo, ex Platone.

NON. Curriculum.] Ratione igitur, & mente divina ad ortiginem temporis curriculum inventum eſt ſoliſ, & lunæ.

M. TULLII CICERONIS
T I M Æ U S,
S E U,

DE UNIVERSO, FRAGMENTUM.

MULTA sunt à nobis & in Academicis con-
scripta contra phisicos & sæpe cum P. Ni-
gidio, Carneadeo more & modo disputa-
ta. fuit enim vir ille cum ceteris artibus,
quæ quidem dignæ libero essent, ornatus
omnibus: tum acer investigator, & dili-
gens earum rerum, quæ à natura involuta
videntur. Denique sic iudico, post illos nobiles Pythago-
reos, quorum disciplina extincta est quodam modo, cum ali-
quot sacula in Italia Siciliaque viguissent; hunc existisse, qui
illam renovaret. Qui cum ire in Ciliciam proficiscentem,
Ephesi expectavisset, Romam ex legatione ipse decedens;
venissetque eodem Mitylenis mei salutandi, & visendi causa
Cratippus, Peripateticorum omnium, quos quidem ego au-
diverim, meo iudicio facile princeps: perlibenter & Nigi-
dium vidi, & Cratippum cognovi. Ac primum quidem
tempus salutationibus, reliquam percunctatione con-
sumimus.

Desunt multa.

Quid est, quod semper sit, neque ullam habeat ortum, &
quod gignatur, nec umquam sit? Quorum alterum intelli-
gentia, & ratione comprehenditur: quod unum semper,
atque idem est: alterum, quod affert opinionem per sensu, & ra-
tionis experit: quod totum opinabile est, id gignitur, & inte-
rit, nec umquam esse verè potest. Omne autem quod gigni-
tur ex aliqua causa gigni necesse est, nullus enim rei, causa
remota, reperiri origo potest. Quocirca si is, qui aliquod
munus efficit, ere molitur, eam speciem, quæ semper est e-
adem, intuebitur, atque eam sibi proponet exemplar, præclarum
opus efficiat necesse est, si autem illam, quæ gignitur: nū-
quam illam, quam expeteret, pulchritudinem consequetur.
Omne igitur cælum sive mundus, sive quovis alio vocabulo
gaudet hoc à nobis nuncupatus sit. De quo id primum
confideremus, quod principio est in omni quaestione confi-
derandum semperne fuerit, nullo generatus ortu: an ortus
sit, an à aliquo temporis principatu ortus est, quando qui-
dem cernitur, & tangitur, & est undique corporatus. Omnia
autem talia sensum movent, sensusque moventia quæ sunt,
eadem in opinione confidunt, quæ ortum habere, gignique
diximus: nihil autem gigni posse sine causis. Atque illum
quidem quasi parentem huius universitatis invenire, diffi-
cile: & cum jam inveneris, in dicere in vulgus, nefas. Rursus
igitur videndum, ille fabricator tanti operis utrum sit imi-
tator exemplar, idne, quod semper unum & idem, & sui si-
mile: an id, quod generatum, ortumque dicimus. Atqui si
pulcher est hic mundus, si probus eius artifex: profectò spe-
ciem æternitatis imitari maluit: sin secus, quod ne dictu
quidem fas est: generatum exemplum est pro æterno secu-
tus. Non igitur dubium, quin æternitatem maluerit exle-
qui, quando quidem neque mundo quidquam pulchrius, ne-
que eius ædificatore præstantius. Si ergo generatus, ad id est
effectus, quod ratione, sapientiaque comprehenditur, atque
immobili æternitate continetur. Ex quo efficitur, ut sit
necessè, hunc, quem cernimus, mundum simulacrum
æternum esse alicujus æterni. Difficilimum autem est in
omni conquisitione rationis, exordium. De his igitur, quæ
diximus, hæc sit prima distinctio. In omni ratione cum

illis rebus, de quibus explicandum videtur, esse cognitio. Ita-
que cum de re stabili & immutabili disputatur: oratio talis
sit, qualis sit illa, quæ neque redargui, neque convinci potest.
Cum autem ingressa est imitata, & efficta simulacra bene
agi putat, si similitudinem veri consequatur. Quantum e-
nim ad id, quod ortum est, æternitas valet: tantum ad fidem
veritas. Quocirca si forte de deorum natura, ortuque mun-
di differentes, minus id, quod habemus, animo consequi-
mur, ut tota dilucidè, & planè exornata oratio sibi constet,
& ex omni parte secum ipsa consentiat; haud sanè erit mi-
rum: contentique esse debebitis, si probabilia dicentur, æ-
quum est enim meminisse, & me, qui disseram, hominem
esse: & vos, qui iudicatis, ut si probabilia dicentur, nil ultra
requiratis. Quærimus igitur causam, quæ eum impulerit,
qui hæc machinatus sit, ut originem rerum, & molitionem
novam quæreret. Probitate videlicet præstabat: probus
AUTEM INVIDET NEMINI. itaque omnia sui similia gene-
ravit. Hæc nimirum gignendi mundi causa iustissima. Nam
cum constitisset Deus bonis omnibus explere mundum,
mali nihil admiscere, quoad natura pateretur: quidquid e-
rat, quod in cernendi sensum caderet, id sibi assumpt, non
tranquillum, & quietum, sed immoderatè agitatam, & flu-
ctuantem: idque ex inordinato in ordinem adduxit. hoc enim
iudicabat esse præstantius. FAS AUTEM nec est, nec um-
quam fuit, quidquam nisi pulcherrimum facere eum, qui
esse optimus. Cum rationem igitur habuisset, reperiebat
nihil esse eorum, quæ natura cernerentur, non intelligens,
intelligente, in toto genere præstantius: intelligentiam au-
tem ulli rei adjunctam esse, sine animo nefas esse. Quocir-
ca intelligentiam in animo, animum conclusit in corpore.
Sic ratus est opus illud effectum esse pulcherrimum. Quam-
ob causam non est cunctandum proteri, si modo investi-
gari aliquid conjecturari potest. *hunc mundum animal esse, idque
intelligenti, & æterna providentia constitutum.* Hoc posito: quod
sequitur, videndum est, cujusnam animantium Deus in sin-
gendo mundo similitudinem secutus sit. Nullius profectò,
eorum quidem, quæ sunt nobis nota animantia, sunt enim
omnia in quædam genera partita, aut inchoata, nulla ex
parte perfectè, imperfecto autem, nec absoluto simile. pul-
chrum esse nihil potest, cujus ergo omne animal quasi par-
ticula quædam est, sive in singulis, sive in diverso genere
cernatur, eius similem mundum esse dicamus. Omnes igitur,
qui animo cernuntur, & ratione intelliguntur animan-
tes, complexu rationis, & intelligentiæ, sicut homines, hoc
mundo, & pecudes, & omnia, quæ sub adspæctum cadunt,
comprehenduntur. quod enim pulcherrimum in rerum
natura intelligi potest, & quod ex omni parte absolutissi-
mum est, cum Deus similem mundum efficere velleret,
animal unum, adspæctabile, in quo omnia animalia con-
tinerentur effecit. Rectene igitur unum mundum dixe-
rimus, an sint plures, an innumerabiles, dictu verius, &
melius. Unus profectò, si quidem factus est ad exemplum,
quod enim omneis animantibus eos, qui ratione intelligun-
tur, complectitur, id non potest esse cum altero. Rursus
enim alius animans, qui eum contineat, sit necesse est,
cujus partes sint, animantes superiores, cælumque hoc,
simulacrum illius ultimi sit, non proximi. Quorum ne
riti

quid accideret, atque ut hic mundus esset animanti absoluto similis, hoc ipso, quod solus, atque unus esset, idcirco singulariter Deus hunc mundum, atque unigenam procreavit. **CORPORUM** autem, & ad spectabile, itemque tractabile omne necesse est esse, quod natum est. Nihil porro, igni vacuum, videri potest: nec verò tangi, quod careat solido: solidum autem nihil, quod terra sit ex pers. Quam obrem mundum efficere molens Deus, terram primum, ignemque jungebat. Omnia autem duo ad coherendum, tertium aliquid requirunt, & quasi nodum, vinculumque desiderant. Sed vinculum id est aptissimum, atque pulcherrimum, quod ex te, atque de his, quae adstringit, quam maximè unum efficit. Id optimè assequitur quae Graecè *ἀσφαλός*, Latine *audendum* est enim quoniam haec primum a nobis novantur, comparatio, proportiove dici potest. Quando enim trium vel numerorum, vel figurarum, vel quorumcumque generum contingit, ut quod medium sit, ut primum proportione, ita id postremo comparetur, vicissimque ut extremum cum medio, sic medium cum primo conferatur; id quod medium est, tum primum sit, tum postrema verò, & prima media sunt, ita necessitas cogit, ut eadem sint ea, quae juncta fuerunt. eadem autem cum facta sint, efficiunt, ut omnia sint unum. Quod si univertitatis corpus, planum & æquabile explicaretur, neque in eo quidquam esset requisitum unum inresectum medium, & se ipsum, & ea, quibus esset interpositum, colligaret. Sed cum soliditas mundo quæretur: *solida autem omnia uno medio nunquam duobus semper capiuntur*: ita contigit, ut inter ignem & terram, aquam Deus, animamque poneret ea; inter se compararet, & proportionem conjungeret, ut quemadmodum ignis, animæ: sic anima aquæ: quodque anima, aquæ: id aqua, terræ proportionem redderet. Quæ ex conjunctione cœlum ita aprum est, ut sub aspectum & tactum cadat. Itaque & ob eam causam, & ab iis rebus numero quattuor mundi est corpus effectum, ea constructum proportione, qua dixi: ex quo ipse se concordis quadam amicitia, & caritate complexitur: atque ita aptè coheret, ut dissolvi nullo modo queat, nisi ab eodem, à quo est colligatus. Eorum autem quattuor rerum, quas supra dixi, sic in omni mundo omnes partes collocatae sunt, ut nulla pars hujusce generis excederet extrà, atque in hoc universa. Id ob eas causas, primum ut mundus animans, possit ex perfectis partibus esse perfectus: deinde ut unus esset, nulla parte, unde alter gigneretur, relicta: postremo ne quis morbus eum possit, aut senectus affligere. **OMNIS ENIM COAGMENTATIO** corporis, vel calore, vel frigore, vel aliqua impulsionem vehementi labefactatur, & frangitur; & ad morbos, senectutemque compellitur. Hanc igitur habuit rationem effector mundi, molitorque Deus, ut unum opus totum, atque perfectum ex omnibus totis, atque perfectis absolveretur; quod omni morbo, seniove careret. Formam autem & maximè sibi cognatam, & decoram dedit. A quo enim animante omnes reliquas contineri vellet animantes, hunc ea forma figuravit, qua una omnes reliquas formas concluduntur: & *globosus* est fabricatus, quod *σφαιροειδής* Graeci vocant, cujus omnis extremitas paribus à medio radiis attingitur, idque ita tornavit, ut nihil effici possit rotundius, nihil ut asperitatis haberet, nihil offensionis, nihil inclusum angulis, nihil anfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum: omnesque partes simillimè omnium, quoad ejus præstabat iudicio dissimilitudini similitudo. Omnia autem totam figuram mundi lavitate circumdedit. nec enim oculis egebat, quia nihil extrà, quod cerni posset, relictum erat: nec auribus, quia ne quod audiretur quidem: neque erant anima circumfusa extrema mundi, ut respirationem requireret. nec verò desiderabat aut alimenta corporis, aut detractionem confecti, & consumi cibi. neque enim ulla decessio fieri poterat, neque accessio: neque verò erat unde. ita se ipse consumptione, & senio alebat, cum ipse per se, & se & pateretur, & fageret omnia.

sic enim ratus est ille, qui ista junxit, & condidit, **IPSUM SE CONTENTUM ESSE MUNDUM NEQUE EGERE ALTERO**. itaque nec ei manus affinxit, quia nec capiendum quidquam erat, nec repellendum nec pedes, nec alia umbra quibus ingressus corpore sustineret. motum enim dedit cœlo eum, qui figuræ ejus sit aptissimus, qui unus ex septem motibus mentem, atque intelligentiam cohiberet maximè. Itaque una conversione, atque eodem ipse circum se torquetur, & vertitur. Sex autem reliquos motus ab eo separavit. itaque eum ab omni erratione liberavit. Ad hanc igitur conversionem, quæ pedibus, & gradu non egeret, ingrediendi membra non dedit. Hæc Deus is qui erat, de aliquando Deo futuro cogitans, lavem cum efficit & undique æquabilem, & à medio ad summum parem, & perfectum atque absolutum ex absolutis, atque perfectis. Animum autem ut in ejus medio collocavit, ita per totum tetendit: deinde eum circumdedit corpore, & vestivit extrinsecus: cœloque solivago, & volubili, & in orbem incitato complexus est, quod secum ipsum propter virtutem facile esse posset, nec desideraret alterum; satis sibi ipsum notum & familiare. Sic Deus ille æternus hunc perfectè beatum Deum procreavit, sed animum haud ita, ut modo locuti sumus tum denique, cum corpus ei effecisset, inchoavit neque enim *esse* illum, *minoris parte majorem*. Sed nos multa consideratè, ac temerè dicimus. Deus autem & ortu & virtute antiquiorem genuit animum, eumque ut dominum atque imperantem, obediens præfecit corpori: idque molitus tal quodam est modo. Ex materia, quæ individua est, & quæ semper unius, modis, sui que similis, & ex ea, quæ corporibus dividua gignitur, certium materia gens ex dupbus in medium admiscuit, quod esset ejusdem naturæ, & quod alterius; idque interjecit individuum, atque id quod dividuum esset in corpore. Ea cum tria similes, unam in speciem temperavit; naturamque illam, quam alterius diximus, vel cum eadem conjunxit, fugientem & ejus copulationis alienam, permiscens cum materia, cum ex tribus effecisset unum, id ipsum in ea, quæ decuit, membra partitus est. Jam partem singulas ex eodem, & altero & ex materia temperavit. Fecit autem talis illa partitio. Unam principio partem detrahit ex toto, secundam autem primæ partis duplam: deinde tertiam, quæ essent secundæ sequialtera, primæ tripla: deinde quartam, quæ secundæ dupla esset: quintam inde, quæ tertiam tripla: tum sextam octuplam primæ: postremo septimam, quæ septem, & viginti partibus antecederet primæ. Deinde instituit dupla, & tripla intervalla exple, partem rursus ex toto decicans, quas intervallis ita locabat, ut in singulis essent binæ media: vix enim audeo dicere *medietas*, quas Graeci *μυριαστής* appellant: sed quasi ita dixerim, intelligatur: erit enim planius: earum alteram eadem parte præstantem extremis, eademque superatam: alteram pari numero præstantem extremis, pari que numero superatam. Sesquialteris autem intervallis, & sesquiterentis, & sesquioctavis sumtis ex his colligationibus in primis intervallis, sesquioctavo intervallo, sesquiterentis omnia explebat, cum particulam singulorum relinqueret. Ejus autem particulæ intervallo habebat numerus ad numerum eadem proportionem, comparisonemque in extremis, quam habent CCLVI. cum CCXLIII. atque ita permiscuit illud, ex quo hæc secuit, jam omne consumserat. Hanc igitur omnem conjunctionem, duplicem in longitudinem distendit: mediamque accommodans mediam, quasi decussavit: deinde in orbem torfit, ut & ipsa secum, & inter se, ex commissa, quæ à regione esset, jungerentur: eoque motu, cujus orbis semper in eodem erat, eodemque modo ciebatur, undique est eas circumplexus. Atque ita cum alterum esset exteriorem complexus orbem: illum, e jusdem naturæ: hunc, alterius nominavit: eamque quæ erat ejusdem, detorsit à lateri in dextram partem: hanc autem citimam, à media linea direxit ad laevam: sed principiarum dedit superiorem, quam solam individuam reliquit. Intere-

riorem autem cum in sex partibus divisisset, septem orbis dispares, duplo, & triplo intervallo moveri iussit, contrariis inter se curibus. eorum autem trium fecit pares celeritates: sed quatuor, & inter se dispares, & dissimileis trium reliquorum. Animum igitur cum ille procreator mundi Deus ex sua mente, & divinitate genuisset; tum denique omne, quod erat concretum, atque corporeum, subternebat animo, interiusque faciebat & atque ita medio medium accommodans copulabat. Sic animus à medio profectus, extremitatem cœli à suprema regione rotundo ambitu circumjecit, seseque ipse versans, *divina, sempiterna, sapientique vita induxit exordium*. Et corpus quidem cœli spectabile effectum est, animus autem oculorum effugit obtutum. Est autem animus ex omnibus, rationis, conventionis (*ἀγαθὸν* Græcè) sempiternarum rerum, & sub intelligentiam cadentium compos, & particeps; quo nihil ab optimo, & præstantissimo genitore, melius procreatum: quippe qui ex eadem vincit, alteraque natura, ad iuncta materia, temperatione trium partium; proportionem compacta, se ipse convertens, cum materiam inartabilem attripsisset, & cum rursus indivisam, atque simplicem, per quam omnis movetur, discernitque, quid sit ejusdem generis, & alterius, & cetera disjudicat, quid cuique rei sit maxime aptum, quid quoque loco, aut modo, aut tempore contingat: quæque distinctio sit inter ea, quæ gignantur, & ea, quæ sint semper eadem. Ratio autem vera, quæ versatur in iis, quæ sunt semper eadem & in iis, quæ mutantur, cum in eodem; & in altero movetur ipsa per se sine voce, & sine ullo sono, cum eandem partem attingit, qua sensus cieri potest: orbis illius generis alterius immetetur, & rectus omnia animo, mentique denuntiat; tum opinioniones, adscensionisque firmæ, veræque gignantur. Cum autem in illis rebus vertitur, quæ manentes semper eadem, non sensu, sed intelligentia continentur; tum intelligentia scientiaque necessario efficitur.

Desunt multa.

Ratione igitur & mente divina, *ad originem temporis*, curticolium inventum est solis & lunæ, **** Corpora autem eorum singulorum cum effecisset deus, ea ad eas conversiones collocavit, quas alterius circuitus conficiebat, quæ sunt septem, ut & illa septem: ita vim suam natura convertit, ut terram lunæ curfus proxime ambiret, eique supra terram proxima solis circumvectio esset. Lucifer deinde, & sancta Mercurii stella cursum habent solis celeritati parem, sed vim quandam contrariam; eaque conversione, quam inter se habent Lucifer, Mercurius, Sol, alii alios vincunt, vicissimque vincuntur. Reliquorum siderum quæ causa collocandi fuerit, quæque eorum sit collocatio, in sermonem alium differendum est, ne in eo, quod attingendum fuit, quam in eo, cuius causa id attingimus longior ponatur oratio. Quando igitur unumquodque eorum siderum cursum decorum est adeptum, è quibus erat *motus temporis* consignandus: colligatisque corporibus vinculis animalibus, tum animantia orta sunt: eaque imperio parère didicerunt: tunc ex alterius naturæ motione transversa, in ejusdem naturæ motum incurrentia, in eoque hærentia, atque impedita cum alia majorem lustrarent orbem, alia minorem, tardiusque majorem, celeriusque minorem, motu verò unius, ejusdemque naturæ: quæ velocissimè movebantur, ea celeritate vincit à tardioribus, & cum superabant, superati videbantur, omnis enim orbis eorum quasi facilitatis inflexione vertebatur: quam bifariam contrariè simul procedentia efficiebat, ut quod esset tardissimum, id proximum fieret celerissimo. At ut esset mensura quædam evidens, quæ in istis octo curibus celeritates, tarditatesque declararet: Deus ipse solem, quasi lumen, accendit ad secundum supra terram ambitum, ut quam maxime cælum omnibus colluceret, animantibusque, quibus jus esset doceri, ab ejusdem motu, & ab eo, quod simile esset, numerorum naturam, vimque cognoscere. Nox igitur, & dies ad

hunc modum, & ob has generata causas, unum circuitum orbis efficit sapientissimum, atque optimum; mensis autem, quando luna lustrato suo curfu solem consecuta est; annus, ubi sol laum totum confecit, & peragravit orbem. Ceterorum autem siderum ambitus ignorantes homines, præter admodum paucos, neque nomen appellant, neque inter se numero commetiuntur. itaque neque, hos siderum errores, id ipsum esse, quod rite dicitur tempus, multitudine infinita, varietate admirabili præditos. At tamen illud perspicui, & intelligi potest, absolute, perfectoque numero temporis, absolute, perfectumque annum, tunc compleri denique, cum se octo ambitus, confectis suis curibus, ad idem caput retulerunt, cumque eos permentus est idem, & semper sui similis orbis. Has igitur ob causas nata *ASTRA* sunt, quæ per cælum penetrantia solstitiali se, & brumali revocatione converterent; ut hoc omne animal, quod videmus, esset illi animali, quod sentimus, ad æternitatis imitationem simillimum. Et cetera quidem usque ad temporis ortum impressa ab illis, quæ imitabatur, effluerat: sed quia nondum omne animal in mundo intus incluserat, ex ea parte deficiebat ad propositum exemplar imaginis similitudo. Quot igitur, & quales animalium formas mens, in speciem rerum intuens, poterat cernere, totidem, & tales in hoc mundo secum cogitavit effingere. Erant autem *animantium genera quatuor*: quorum unum divinum, atque cœlestis: alterum pennigerum, & ærium: tertium aquaticum: terrestre, quartum, Divinæ animationis maxime speciem faciebat ex igne, ita ut splendidissimus esset, & ad spectum pulcherrimus, cumque similem universalitatis naturæ efficere vellet, ad volubilitatem rotundavit, comitesque eum sapientia quam optimæ mentis effecit, circumque cælum æqualiter distribuit, ut hunc hæc varietate distinctum bene Græci *ἄστρα*, nos *luculentem mundum* nominaremus. Dedit autem divinis duo genera morus: unum, quod semper esset in eodem æquæ, & idem in omnibus, atque uno modo celeraret: alterum, quod in anticam partem à conversione ejusdem, & similis pelleretur. quinque autem reliquis motibus orbem eum esse voluit expertem, immobilem, & stantem. Ex quo genere ea sunt sidera, quæ infixæ cœlo non moventur loco: quæ sunt animantia: eaque divina, ob eamque causam suis sedibus inhærent, & perpetuò manent. Quæ autem vaga, & mutabili ratione labuntur, ita generata sunt, ut supra diximus. Jam verò terram, *alticem nostram*, quæ trajecto axe sustinetur, diei, noctisque efficitur, eandemque custodem, antiquissimam deorum voluit esse eorum, qui intra cælum gignerentur. Flexiones autem deorum, & inter ipsos deos concusiones, quæque in orbibus eorum conversiones, antecessionesque evadunt, cumque inter se parè contingant, eos, qui prope copulentur contraria regione, & pone quos, aut ante labantur, quibusque temporibus à nostro ad spectu oblitescant, rursusque emerit errorem incutiant rationis expertibus, si verbis explicare conemur, nullo posito sub oculis simulacro eorum rerum frustra suscipiatur labor. Sed hæc satis sint dicta nobis, quæ de deorum, qui cernuntur, quique orti sunt, natura præfati sumus, habebat hunc terminum. Reliquorum autem quos Græci *δαίμονες* appellant, nostri (opinor) *Lares*, si modò hoc rectè convertum videri potest, & nosse, & nuntiare ortum eorum, morus est, quam ut profiteri scribere nos audeamus. Credendum mirum est veteribus & præcis, ut sicut viris, *qui se progeniem deorum esse dicebant*, itaque eorum vocabulo nobis prodiderunt, nosse autem generatores suos optimè poterant: ac difficile factum est, à diis *oriri fidem non habere*; quamquam nec argumentis, nec rationibus certis eorum oratio confirmatur: sed quia de suis rebus notis videntur loqui, *VETERI LEGI, MORIQUE PARENDEM EST*. Sic igitur, ut ab his est traditum, horum deorum ortus habeatur, atque dicatur, ut Oceanum, Salaciamque Cæli sata, Terræque conceptu generatos, editosque memoremus: ex his

Phorcyn, Saturnum, & Opem: deinceps Jovem, atque Junonem, reliquos, quos fratres inter se, agnatosque usurpare, atque appellare videmus, & eorum, ut utamur veteri verbo, *profapiam*. Quando igitur omnes, & qui, moventur, palamque ostenduntur, & qui extenus nobis declarantur, quo ipsi volunt, creati sunt: tum ad eos is Deus, qui omnia genuit, fatur: *Hæc vos, qui deorum fatu orti estis, attendite: quorum operum ego parens, effectorque sum, quæ per me facta, non sunt dissoluta, me invito: quamquam omne colligatum solvi potest: sed haud quaquam boni est, ratione vinculum velle dissolvere*. Sed quoniam orti estis, immortales vos quidem esse, & indissolubiles non potestis: nequitiam tamen dissolvemini, nec vos ulla mortis fata periment, *ne fasus volentur, quam consilium meum*. quod majus est vinculum ad perpetuitatem vestram, quam illa, quibus estis tum, cum gignebamini, colligati. Quid sentiam igitur, cognoscite. Tria nobis genera reliqua sunt, eaq; mortalia: quibus prætermissis, cæli absolutio perfecta non erit omnia enim genera, animalium complexu non tenebit; teneat autem oportebit, ut eodem ne quid ab sit, quæ à me ipso effecta sunt, quod deorum vitam possit adæquare. Ut igitur mortali generetur conditione, vos suscipite, ut illa gignatis, imiteminique vim meam, qua in vestro ortu me usum esse meministis: in quibus qui tales creantur, ut deorum immortalium quasi gentiles esse debeant, divini generis appellentur, teneantq; omnium animantium principatum vobisq; jure & lege volentes pareant: quorum vobis initium, statusq; traditur à me: vos autem ad id, quod erit immortale, partem attexitote mortalem. Ita orientur animantes, quos & vivos alatis & consumptos sibi recipiatis. Hæc ille dixit. Deinde ad temperationem superiorem revertit: in qua omnem animam universæ naturæ temperans permiscebat, superiorisq; permixtionis reliquias fundens aquabat, eodem modo ferme, nisi quod non ita incorruptas, ut ea, quæ semper idem, sed à diis secundum fumebat, æque tertium. Toto igitur omnino constituto, sideribus parem numerum distribuit animorum, & singulos ad junxit ad singula, atq; ita quasi *in currum universitatis imposituit, commonstravitq; leges fatales, ac necessarias, & ostendit primum ortum unum fore omnibus, eumq; moderatum, atq; constantem, nec ab ullo imminutum: satis autem, & quasi sparsis animis, fore uti certis temporum intervallis oriretur animal, quod esset ad cultum Deorum aptissimum*. Sed cum duplex esset natura generis humani, sic se res habebant, ut præstantius genus esset eorum, qui essent futuri viri. Cum autem animis corpora cum necessitate infessisset, cumque ad corpora necessitate tum accessio fieret, tum abcessio, necesse erat, sensum exhibere unum communemq; omnium vehementiore motu excitato, conjunctioq; naturæ: deinde voluptate, & molestia mixtum amorem: post iram & metum, & reliquos motus animi, comites superiorum, & his etiam contrarios dissidentis: quos qui ratione rexit, justè vixerit: qui autem his se dedidit, injustè. Atq; ille, qui rectè & honestè curriculum vivedi à natura datum confecerit ad illud astrum, quo cum aptus fuerit, revertetur. qui autem immoderatè & intemperatè vixerit, eum secundus ortus in figuram muliebrem transferet. & si ne tum quidem finem vitiorum faciet: gravius etiam jactabitur, & in suis moribus simillimas figuras pecudum, & ferarum transferetur, neque malorum terminum prius adspiciet, quàm illam sequi cœperit conversionem, quam habebat in se ipse, ejusdem, & unius, simul innatam, & in sitam. Quod tum eveniet, cum illa, quæ ex igne, & ære, aqua, atque terra, turbulenta, & rationis expertia in fœderis, deniq; ratione depulerint, & ad primam, atque optimam affectionem animi pervenerint. Quæ cum ita designasset, seseque, si quæ postea fraudis aut vitii evenisset, extra omnem culpam, causamque posuisset: alios in terra, alios in luna, alios in reliquis mundi partibus, quæ sua ad spatiorum temporis significationem notæ consti-

tuta, spargens quasi ferebat. Post autem sationem eam diis, ut ita dicam, junioribus permisit, ut corpora mortalia effingerent, quantumque esset reliquum ex humano animo, quod deberet accedere, id omne, & quæ sequentia essent, perpolirent & abolverent: deinde ut huic animanti principem se ducemq; præberet, vitamq; ejus pulcherrimè regeret & gubernaret; nisi quatenus ipse beneficus sua culpa sibi aliquid miserè quaereret. Atq; is quidem, qui cuncta composuit, constanter in suo manebat statu qui autem erant ab eo creati, cum parentis ordinem cognovissent, hunc sequebantur. Itaq; cum cœpissent immortale principium mortalis animantis, imitantes generem, & efficiorem sui, particulas ignis, & terræ, & aquæ, & aeris à mundo, quas rursus redderent, mutuabantur, easq; inter se copulabant, hæud iisdem vinculis, quibus ipse erant colligati, sed talibus, quæ cerni non possent propter parvitatem, crebris quasi cucullis, necis unum efficiabant ex omnibus corpus: itemq; in eo insuente atque effluente animo divino ambitus illigabant. Itaq; illi in flumen immerfi, neq; tenebant, neq; tenebantur, sed vi magna tum ferebant, tum ferebantur. Ita totum animal movebatur illud quidem, sed immoderate, & fortuito, ut sex motibus veheretur, nam & ante, & post, ad levam, & ad dextram, & sursum, & deorsum, modo hæc, modo illuc.

sex oras, regionesque versus errans procedebat,

Defunt nonnulla.

Jam verò earum imaginum, quæ finguntur, & redduntur in speculis, eorumque, quæ splendida & lævia sunt rationem percipere, haud difficile est. Nam ex ignis utriusque externi, atque interni communiõne inter ipsos, cum unus per singulas partes esset, & multis modis concors & aptus redditus in lævitate confedit.

Sed si in splendore confedit: tum vel eadem species, vel interdum immutata redditur.

omniaque hujusmodi necessariò in speculo referuntur,

cum ignis oculorum cum eo igne, qui est ob os offusus.

in re levi, & splendida,

se confudit, & contulit. Dextra autem videntur, quæ læva sunt, quia contrariis partibus oculorum, contrarias partes attingunt.

præter morem usitatum adjectionis, & commissuræ.

Respondent autem dextra dextris, læva lævis conversione luminum, cum ea inter se non coherescunt. Id fit, cum speculorum lævitas hinc, illincque altitudinem assumit, & ita dextra detruhit in lævam partem oculorum, lævaque in dextram. Supina etiam ora cernuntur depulsione luminum: quæ convertens inferiora reddit, quæ sunt superiora. Atqui hæc omnia ex eo genere sunt, quæ rerum adjuvant causas, quibus utitur ministeriis Deus, cum optimi speciem, quoad fieri potest, efficit. Sed existimant plerique non hæc adjuvantia causarum, sed has ipsas esse omnium causas, quæ vim habent frigoris, & coloris; concretionis, & liquoris: careant autem omni intelligentia, atque ratione, quæ, nisi in animo, nulla alia in natura reperiantur. Animus autem sensum omnem effugit oculorum. At ignis, & aqua, & ær, corpora sunt, eaque cernunt, illum autem, qui intelligentiæ, sapientiæque se amatore proficitur, necesse est, intelligentis, sapientisque nature

primæ

primas causas conquirent: deinde secundas causas rerum eorum, quae necessarii movent alias, cum ipsae ab aliis moventur. Quae circa nobis sic cerno esse faciendum, ut de utroque nos quidem dicamus genere causarum, separatim autem de his, quae cum intelligentia sunt efficientes pulcherrimarum rerum, atque optimarum: & de his, quae vacantes prudentia, inconstantia, perturbataeque efficiunt. Ac de oculorum quidem causis, ut haberent eam vim quam nunc habent, satis sciri esse dicam puto, Maxima autem eorum utilitas donata humano generi deorum munere deinceps explicetur. Rerum enim optimarum cognitio

nos nobis oculis attulerunt. Nam haec, quae est habitus de Universitate oratio a nobis, haud umquam esset inventa, si neque sidera, neque sol, neque caelum sub oculorum adspectum cadere potuissent. Nunc vero dies, noctesque oculis cognitae tum mensium, annorumque conversiones ad numerum machinatae sunt, & spatium temporis demensae sunt, & ad quaestionem totius naturae impulerunt, quibus ex rebus philosophiam deperi sumus: quo bono nihilum optabilius, nullum praestantius, neque datum est maius, talium generi deorum concessu, atque munere, neque dabitur. Multa desiderantur.

M. TULLII CICERONIS PHAENOMENON ARATO, FRAGMENTA.

Cic. 2. leg.) Ab JOVE misarum primordia. LACT.) Malobant tonni cunctis in vere cultu. LACT.) Et Jovis in re, no. cat. que in parte resedit. Cic. 2. Nat. Deor.) Cetera labuntur ceteri caelestia motu. Cum calque simul noctesque diesque seruntur. Exvemuque adeo duplici de cardine vertitur. Dicitur esse Polus. Ex hu altera apud Graios Gynsura vocatur, Altera dicitur esse Hlice. Quae nostri Septem soliti vocitare triones. Hac situnt duce nocturna Pleioves in alta. Sed prior illa magis stellis disticta resurgit, Et lae prima confestim a nocte videtur. Hac vero parva est, sed nautis usus in hac est. Nam caesa interiore brevi, conveitur orbe. Huius inter, veluti rapido cum gurgite flumen, Terrae Draco serpit i subter, supraque revolvens sese, conficereque sinus e corpore flexo. Huius non una modo caput ornans stella relucet, Verum tempora sunt duplici fulgore notata, E truchibus oculi duo fervida lumina flagrant, Atque uno mentum radians: sidera luce: 2. Obstipum caput & taret: ceruice reflexum. 3. Obtusum in cauda majora figere arcus. Quod caput hic paulum sese subit: quo recandit,

4. Ortus ubi: atque obitus partem admiscetur in unam. Id autem caput 5. Attingens desessa velut moventis imago Vertitur. quam quidem Graeci E'ng'ra'ov vocitant genibus quod nixa feratur. Hic illa eximio posita est fulgore corona, propter, caput Anguientem, Quam clare perhibent e Ph'ez'ov nomine, Graii, Huc supra duplici: humeros affixa videtur. Stella micans, tali specie, talique nitore. Hic pressu duplici palmarum continet Anguem, Ejus & ipse manet religatus corpore toto. Namque virum medicum Serpens sub pictora cingit, Ille tamen nitens graviter vestigia pmit, Atque oculos urget pedibus, pedibusque Nepai. Septemiones sequitur Arctophylax vulgo qui dicitur esse Bootes. Quod quasi temone adiunctam pra se quatit Arctem. Huic Booti subter praecordia fixi tenetur Stella micans radiis, Arcturus nomine elato. cui subiecta fertur Spicum illustre tenent splendens corpore Virgo. Ferrea tum vero proles exorta repente est: 6. Ausaque funestum prima si fabricaverit enses.

1. S' ubi supraque revolvens. Priscianus, ut notat quoque Hugo Grotius, v. interuenit. 2. Obstipum caput. Confusum in hac voce cenet Festum Cl. Grotius; sed quod est Obstipum ipse parum enucleate tradit. Non enim Obstipum simpliciter loquor est, aut Obstipum, caput in alterum humerum recte natum. Dupliciter invenio Obstipum ulutpari, & quidem contrario modo. Obstipi sunt ἐπιπεκυφότες, coales describit Perillus Saita iv. vers. 18. Non ego curvo esse quod Acephas & armatusque Solinet Obstipo capite & figentes tumens terrams. Dicitur a curvo seu & vab. est sitratia vedans, Atque expositis rotinantes verba labello. Et Plautus Baechid. Act. iv. sc. 4. Non qui unquam exciderint here tibi, quod sic terram Obiter. Et Lucianus Timone: Καρόνης τὴ γαίρειν ἀνάπλιως, κυνηδὸν ἐμφρέμῳ, ἐπιπεκυφῶς καὶ ταῖς λοιπῶσι τῆ ἀρετῆν ὀργῶσι προσδοκῶν. Nam ibi alludit ad meditationes Philosopherum vultus in terram deicientium. Sic Horatius servum Comicum vult: Obstipum hoc est, ἐπιπεκυφῶς, & dolos Sycophantiasque quasi e terra obtutu colligentem: Su Daxue Cernicus atque. Inter capite obstipo. Ad superiora verba Perillus illustranda pertinet locus Luciani Timone: ubi amaro sale Philosophos lambarat:

E'κπι'στας ἔν τὸν πάγων, καὶ τὰς ὄφρῶς ἀνατίνας, καὶ βροχούδρους π' πρὸς αὐτὸν πλειάδες βλέπων, ἀνασι'σομηδῶσ' τῆ ἐπὶ τῷ μετ' ἰσῶσ'. Idem Lucianus de obstipio Philosopherum obtutu ἐπιπεκυφῶς dixit Hermotimo, qui videatur. Iam notum est quid sit obstipum caput. Sed Cicero obstipum videtur accepisse ἀνακεκυφῶς, recto flexum, non ut voluit, in alterum humerum inclinatum, sicut & Licinius Imbrex, quem laudat Grotius ex Felto. Resupina obstipo capite sibi ventrum fecere cavilla. 3. Obtusum in cauda majora figere arcus. Grotius mavult, in eandem, quia apud Aratum ἀκρῆ εἰς ἐλιθῆς ὄρη: sequentem vero versum ita consti tuit. Hoc caput hoc paulum sese subit aquae condie. Ex conjectura paceret aliā sed quorsum haec arguandū mi inepria? 4. Ortus ubi atque obitus partem admiscetur in unam. Apud Hyginum, ut notat quoque Grotius paulo aliter legitur: parte admiscetur in una, alii item, partem miscetur in unam. 5. Attingens desessa. Cl. Grotius quod coherent Ciceroniani interpolat on fuit, resoluit quod tangens: quod permitti illi necesse tari potest. Nos & hic & postea, ut a Cicerone ipso servati sunt, diffinitio non sumus. 6. Ausaque funestum prima si fabricaverit enses. Grotius notat Funestum ensim dictum a Cicerone μετ' ἰσῶσιν καὶ ἀνοδῶσιν quemadmodum Aratus extulit. Sed funestum ensim sicut funestum dicitur.

Et gustare manu tēctam, si omniumque juvenentem.
Et natos geminos in visis sub caput arcti.
Subjunctus media est Cancer: pedibusque tenetur
Magnus leo tremulam quatens et corpore flammam.
Hoc motu radiantis Etesia in vada Ponti,
Navibus affortis fluitantia querere plaustra
auriga
Sub lava geminorum obductus parte feretur.
Adversum caput huic Helice irruentia tuetur.
At Capra laevum humerum clara obtinet *
Verum hac est ma: no atque illustri praedita signo,
Contra, haedi exiguum faciens mortalibus ignem,
cuius sub pedibus *

Corniger est valido connexus corpore Taurus,
Hae Graeci stellas videntes vocitare fuerunt.
Namque ipsum ad tergum Cynosura vertitur arcti,
hunc antecedit
Obscura species stellarum Castiopea.
Hanc autem illustri versatur corpore propter
Andromeda, ausurgens ad spectum moesta parentis.
Haec aequi ille subam quatens fulgore micanti
Summa contingit caput alvo stellaeque iungens
Una tenet duplites communi lumine formas,
& Aeternum ex astris cupiens connectere nodum.
Exim centortis Arias cum cornibus haeret.

βελων συνιστη Μαι βροχλαριος, hoc est, α. ηρω ποθορης, αν-
θραπικτοι, αιμα τε φησιν. Ad hunc modum Scholiastes
Sophocles ad Electram dixit εἰς φησιν το ηγνητηρον εις αιμα ηγι
Φοβοι, Fabius Quintilianus lib. III. cap. 2. Nisi quis dicit etiam gla-
dium fabricatam ad se primum qui ferrum in iustelam, quam qui in petri etiam al-
terius comparavit. Haec obiter.

1. Adversum caput huic Helice irruentia tuetur. Grotius contra co-
dices pertendit Hui. Hebrae. Versu proximo, quia alii agnoscunt he-
mero non humerum illi legendum v. detur: At capra laevum humerum clara ob-
tinet. praecitare.
2. Aeternum ex astris. Ita omnes codices attestante Grotio: male
tamen ille, Aeternum ex astris cupiens connectere nodum. Quia alibi,
Quam veteres Julis caelestem dicebant nodum.

ARATI PHAENOMENA,
A M. TULLIO CICERONE
ADOLESCENTE LATINA FACTA.

1. Quibus hinc subter possit cognoscere fulgur,
2. Jam cali mediam partem teris, ut prius illa
Chelae quum pedibus quod conicit Orionis.
Et prope conspicias parvum 3 sub pectore claro
Andromeda signum, Deliaon dicere Graeci
Quod soliti similes quia forma letora claret:
Huic spatio ductum simili latus exstat utrumque.
At non tertia pars lateris: 4 nam non minor illis,
Sed stellis longo densis praecleara reluces.
Inferior paulo est Arias, & flammis ad Austri
Inclinatur, atque etiam vehementius illo
Pisces, quorum aliter paulo praelabitur ante,
Et magis horrifonis Aquilonis tangitur alis.

Atque horum e caudis duplites velut esse caena
5 Dicuntur, sua di versa per lumina serpsit:
Atque una tandem in stella communitur haeret,
Quam veteres soliti caelestem dicere Nodum.
Andromeda 6 laevo ex humero si querere perges,
Apposuit poteris supra cognoscere Piscem.
7 E pedibus vatum summo natus Jove Perseus,
Quos humeris retinet desixo corpore Perseus:
Quem summa ab regione Aquilonis flamma pulsant.
Hic dextram ad sedes intendit Castiopea,
Diverisque pedes viri stas taloribus aptis
8 Pulverulentus uti de terra lapsu' repenit
In calum victor magnus sub culmine portas.

1. Quibus hinc subter possit cognoscere fulgur. Grotius mavult, E
quibus hinc; testatur al. as editum esse hinc: Turnebus lib.
VIII. cap. 17. Adverl. emendat.
Comibus hinc subter, ut intelligatur esse sub Andromeda Zonā. Nam
Fulgur positum dicitur. Graecis est εσθηλα. Hae ille. Sed vulgarem
lectionem tenet in edit. one sua Perus Victorius.
2. Jam cali mediam. Contra codices legit Hugo Grotius, nam cali, &
sequentia ita legit:

re oculis ex illo Albinovani in Maccenas obitum. quarebat amata Ca-
jugiu amplexus. Sed ego malim cum Doussā quarete pro quarete. Quae-
rantur D i, cum invocantur & opes illorum advocantur. Notus est ex
sacris id oribus Hebraeorum, quarete Dominum seu liberam. Sumptis
hoc abstrusum loquendi ornamentum ex Graecia. Sic invenio apud
Pindarum ηγσθεις pro αἰτηῖς Pyth. III. elegantissimo & salu-
berrimo monito:

Χρητὲ τειχεῖα πειρῶ
Δαμνητων ηγσθεινυ θυμωπις φερσι,
Γιντες το πειρ ποδῶ, οιας εἰ μὴ αἰ Caus.

Ut prius illa
Chelae, ut prius quoque ce in av Orionis.
Sed Turnebus legit, qua tenuiter, observatque ab Cicero eleganter
Zōny pēssu converti. Vulgo & in Victorii est editione, quam pēssu.
3. Sub pectore claro Andromeda. V. c. cl. a.
4. Namque est minor illis. S. everis codex, Turnebus, Grotius. cum
ser bat Aratos, ηῶν ἔτι τῶων, Victorii & vulgatae editiones: nam
non minor illis.
5. Dicuntur sua diversa per lum. serps. C. I. Puteanus Senator Regius
no at in hoc versu discrepare vulgatos libros à vetustis, qui tamen
nec ipsi inter se consentiunt. Vnum verbò habere, discessitque d'u versu
aliquo, Dicit quae d'u di versa per lumina. Prodeit deinde impressio-
nis primae lectionem dicitur sua diversa. Ex quibus spu at vulgaram subditi-
tiam esse, neque tamen hinc quod reponat. Videri ut ociosi & ca-
rioi. Mihi neque opera est, neque hinc vel tanti sunt.
6. Laevo ex humero si querere perges. Ita alii ediderunt ἀρρηκῶς;
quod non valde probat Grotius. Aldina editio, quemadmodum & Vi-
ctorii si qua exire, unde Lamb. us q sua editioe si qua exire perges, quod
praefert. dem Grotius. Hic locum me admonet Propertium, qui ob
idem verbum obiter collo in dubi alean à Criticis nostris raptatus
est lib. I. Eleg. 17.

Vbi quoque aptis: me interpretes ηγσθεινυ enucleat αἰτηῖς.
Operati verò Tyndarida, vel εὐκλῆος sunt, vel αἰτηῖς εὐχῶς. Glossar.
εὐκλῆος, operatus, rostratus. Sic Euripidi Ἀθήνη εὐκλῆος ἡδὲς
τοῖς δευχῶσι appellatur, convenit cum τῶ quarete operatus, hoc
est, in auxilium vocatus, imploratus vocis Plaut. Aulular. act. 3. sc. 1.
operati c. 17.

7. E pedibus vatum summo natus Jove Perseus. Hae est lectio Victo-
rianas, quam secutus quoque Lambinus est. Aulina editio, noxans
Grotio:

E pedibus vatum summo Jove Perseus est.

veram judicat hanc: E pedibus vatum summo Jove Perseus videri, quam ex
vetere codice nos quoque admittimus. Turnebus legendum censet, E
pedibus vatum, quod non tam legitte videtur Cicero γαμβρῶ quam
σκαμῶρῶ.

8. Pulverulentus uti de terra lapsu' repenit. Turnebus hoc versum ita
legendos & distinguendos arbitratur.
Diverisque pedes viri stas taloribus aptis
Pulverulentus uti, de terra lapsu' repenit

Quam sic ignota circumdata litora sibi
Ce nire & opas i quarete Tyndaridam.
Vix Magnus contra Doussam exatit hic caput pro requere & iove sita.

At propter lavium genus orani ex parte locatae
 Parvae Vergilias tenui cum luce videbis.
 Haec scriptura vulgo perhibetur mora vestitus
 Stella, cornutus vero sex undique parva.
 At non interisse putari conveniunt unam:
 Sed frustra temere à vulgo ratione sine ulla
 Septem dicitur, ut veteres stansere posse,
 Etenim in ista a va qui nomine dignantur,
 Alyone, Meropeque, Celano, Taygetique,
 Electra, Steropeque simul sanctissima Maia:
 Haec tenues parvo labentes lumine lucunt:
 At magnus iomen signi, elarumque vocatur.
 1 Propterea quod & astutus primordia clares,
 Et posthibens praeputiens temporis ortus
 Admonens mandans mortales femina terria.
 2 Iade Fides leviter posita & convecta videtur,
 Mercurius 3 parvus manibus quam dicitur olim,
 Infimus fabricatus in alta sede locasse.
 Qua genus ad lavium Nixi de lapsa referit,
 Atque inter flexum genus, & caput Aliti hasti:
 Namque est Alas avis lato sub regimine calis
 Qua volat & serpens garrulus fecat aera pennis.
 Altera pars tunc obscura est, & lacrimis experti

Altera nec parvis, nec clari lucibus ardet,
 Sed mediocre jacet quatenus corpore lumen,
 Hæc dextram Cephei dextro pede pelleret palma:
 Gestit: jam vero elinata est unguis uelentis
 Fortis equi propter pennas corpore aiatum.
 4 Ipse autem labens multis equis illis tenetur
 Pisibus: hinc cervix dextra m. ulistur Aquari.
 5 Serius hac obitu terrarum iusta equinis,
 Quam gelidum validi de corpore frigore anhelant
 Copore semiferis magno Ca, rioribus in orbe:
 Quam quon perpetui vestrius lumine Titan,
 6 Brumali stetit. n. consiquet tempore cufum.
 Hoc cavit te Ponto studens committere mensis:
 Nam non longinquum spatium labe dicitur
 Non hiberna isto volatur curriculo nox:
 Humida non sese vestris aurora querelis
 Ocyus ostendit, clari praesentia solis:
 At validi aquor pulsavit viribus Auspice
 7 Tum fixum tremulo quatitur frigore corpus,
 8 Sed tamen anni jam labuntur tempore toto,
 Nec tui signorum cedunt, neque flamma variant,
 Nos metuis canos mirantur murmur & fluctuat
 9 Atque etiam supero navis palagoque vagato

Marfus

In caelum videtur magno sub culmine portat.
 At propter lavium genus.
 Genus pro genu, ut veteres dixerant, quod Priscianus l. b. v. l. notat. Sic
 infralegendum. Quia genus ad lavium. Rursum, atque inter flexum genu.
 & idina dno. ex qua reliquis archi tectant sunt refert:
 Pulverulentus nixi de terra lapsus repente
 In caelum v. hor magnum sub culmine portat.
 ex qua Grotius alii s. lectio nibus omnis effugit,
 Diversaque pedes vinculis salaribus aptus
 Pulverulentus nixi de terra lapsus repente
 In caelum videtur magno sub culmine portat.

Es inquit portu, quod occidit eorum Astronomicarum auctores in
 terram. te d. cont. ut contra orientem ex terris in eorum red re. Id
 in Germanico Avienoque videre saepe est. Haec ratione Cicero putavit
 Arato Perlea orientem describit, ideoque κρησιωδον appellari
 Eum locum alii quomodo explicant alibi ostendimus. Hæc Tullii orat
 mens De terra de lapsu dicit, pro de terra ascendenti eadem ratione qua
 alii caelum profundum dicunt, & maro altum. Videtur legendum non
 videri ut hætenus apud omnes. magno sub culmine dicitur
 est pro magno sub culmine. Nam veteres illas, ut vocant præpositi ones
 in, sed super nullo omnino discriminem cum accusandi casu extulerunt.
 Simile est illud Maronis: pulvis venient in corpore vultus. Hæc
 illi.

1. Propterea quod & astutus primordia clares. Secutus sum consensum
 Turnebi ac Grotii hanc lectiōem adierunt. Victorius edidit. pra
 pte quod ad astutus primordia clares. Sed notat Turnebus clares pro
 dicitur antiquis usitatum. Item Grotius clares Horatium d. x. i. s. i. o.
 λαμπροίαι. Et hic diverciculum me avocet. ut obiter lucem info
 ram Heliodoro, divino sanè scriptoris, quem non cepit interceptes l. i. i.
 τωίτης ές τήν έπέου λήξιν άνάλυθης, & θρονον ιδρύ πια
 διήρον άπαιείς κρηών, έπί καισι δυο τοις ές αυτής άστυ
 νόμοι, reddidit ille: in duobus filiis ex ea susceptu me obediaur,
 Αστρόνομοι έπί καισι est quod Latini dicunt, liberis honora
 tione. seu laudate. Marcialis:

Præmia laudato tribuēt mihi Castor uterque.
 Mater nuncque dedit proci paterque irikum.

Explicant hæc omnia plenis i verba Valerii Maximi l. b. iv. c. q. Ma
 trina vocantur esse matris liberis, apud Pompeium Rufum Collellorum le
 der sic innotuit: Censet a Græcorum matris, cum Campana matrona apud
 illam hospitio, ornamenta sua illi sicile prolectura ostenderet: tranis eam ser
 monio quatuor & schila rediens liberi: de hoc, inquis, & nomen a matris suu.
 Papius i. i. l. i. u. ver. 155.

Quoniam potentia matris
 Ut utri fortuna mei, qua cingere dicitur
 Rebar, & q. 22. ut iudicium audivit pariter.

Isem l. iv. ver. 125.
 Quævis horum dicitur & stasia Patia
 In gem o licet complexu lacrimis que moritur
 Transfugam ferro.

Melichius: Αστρόνομοι: σεμουνομοι, λαμπρονομοι

2. Inde Fides leviter posita & convecta videtur. Turnebus exiimant le
 gendum 3. leviter adpise & convecta. Grotio videtur Cicero scripissie.
 convecta συγκρομησεία, addit præterea: hoc dubium esse non
 debet, licet pugnent codices.
 3. Parvus manibus quam dicitur olim in cœcis fili casus. Præunte ac
 postulante sensu nefas duci parvi ducere auctoritatem sic reponentis,
 cui adspulator Grotius, additque: In canis ut Arator έμδρα λικρι.
 Lucianus έν τοις απεγραφοις, Theon έν ταυλαδύοις, Hæcillo.
 4. Ipse autem labens multis equis ille tenetur pisibus. Moretus edidit
 notante Lamb. & probante geminus, tanquam magis exprimens Arati
 verba, τώδ' μέλα σκαίροντα έν ίχθυος άμφιστρον) ιππων,
 etc. Sed τó geminus, aut quod alii architectat: sunt alius nimis licen
 tium reprehendit Grotius, vergens ad commendationem Turnebi ma
 ior. Muti enim pisces qui & ex eo έμδρας à Poëtis Græcis vocan
 tur, addit Grotius: Hæc Pisces post Tullium dixit Romanæ fidei sen
 tyra, & forte legendum apud Germanicum:
 Præcedit a matris quæ Pileus vultus,
 Utacula consillis nobis.

Hodie amara legitur: Efficit itaque à piscibus dictum pro nudis piscibus,
 ut fulgor ab auro, quod supra notamus. Sed si recedendum foret ab Al
 dina lectione, legere non immerito possit, utriusque equis ille tenetur.
 Nam vox illa que ob primæ syllabæ sequentis dictionis in verba simi
 litudinem omittit possit videri. Hyginus, summus Ciceronis imita
 tor, de Equo ait, utriusque piscibus clausus. Hactenus præstantissimus
 Batavorum.

5. Serius hac obitu terrarum iusta equinis. Grotius legendum ait, Serius
 hac obitu terrarum iusta equinis. Turnebus ve dicitur equinæ id est, equus,
 genere loquendi possit utriusque lingue usus. Sic Grotius paullo
 post citat, & videtur omnino vera esse lectio. Multis de mente Ara
 ti, quæ à diversis diversimodè accepta sit. Cl. Grotius; quæ apud
 auctorem sequi tantum non est nostram omnia cum pulvisculo auferre
 huic ingerere.

6. Brumali stetit: consiquet tempore cufum. Turnebus lib. vi. t. c. 19.
 Advers. legebatum turqueti; quod damnat Grotius, legitur pro τα
 carsum, currum: nam & alibi, Curr. eulm an quædam desuissis exipere sedant.
 7. Tum fixum tremulo quatitur frigore corpus. V. c. sifun, legendum
 existimat Grotius: Turnesiffum tremulo.

8. Sed tamen anni jam labuntur tempore toto. Aldina edicio refert, sed
 tamen jam anni; immutato paulillum & rededit s. vocis præcedentis
 litteris. Vndè Grotius legere malebat repetitâ syllaba. άμέλως
 præcedenti hoc pacto,
 Sed tamen in annis labuntur tempore toto.

Anni est gignendi casus non reclus pluralis. De nde labuntur refer
 tor ad n. tas subauditom nom n. i. v. u. ut & apud Aratum. Labuntur di
 xit; urante;

Non non longinquum spatium labe dicitur.
 9. Atque etiam supero navis palagoque vagato. Claud. Puteanus ex V.
 C. probat: supero navis palagoque vagatur. Turnebus de nuce, hanc su
 pera navis palagoque vagatur. Sed contra Lambinus pro vagatur ac
 cipit ut apud Lucretium aliosque. Grotius locum alium in Arateo
 depravationem se scire negat, ergo sic ibat relictum.
 18398

Mense Sagittipotentis solū eum sustinat orbem.
 Nam jam eum vicina exiguo lux tempore presso est,
 Hoc signum veniens poterunt prorsistere naute;
 Jam prope praecipiti ante libebat visere nocte
 Ut sese ostendens em regis Scorpius alit,
 Posteriora trahens flexum tu corporis arcum;
 Jam supera cernes Arcti caput esse minoris,
 Et magis erit ad summum versari et orbem.
 Tum sese Oriantoto jam corpore condit
 Excipit a prope nocte, et Cepheus conditur ante,
 1 Lumberum tenus à prima depulsus ad undas.
 2 Hic misso re vocans fulgens jacet una sagitta,
 Quam propter nitens panna convolvitur Alet;
 Es elinata magis paullo est Aquiloni ad auras.
 At propter se Aquila ardenti cum corpore portat
 Igniferum mulecens tremebandis aethera pennis,
 3 Non minus ingenti cum corpore, sed gra ve maestas
 Ostendit nauis perturban: aq uora signum.
 Tum magni curvus Capricorni corpora propter
 Delphinus jacet haud in mris lobratis nitore,
 Praeter quadruplices stellae in fronte locatas,
 Quas intervallum binas distinguit unum.
 4 Cetera pari lata tenet cum lumine serpis,
 Illa qua fulgenti lucis ex ve corpore,
 5 Sunt inter partes gelidas Aquilone locata,
 Aique inter spatium, & latu vestigia solis.

At pars inferior Delphini fusca videtur
 Inter solis iter, sicut inter flamma veni,
 Viribus erumpit qua summas spiritibus Ausit.
 Excute Orion obliquis co corpore nitens
 Inferiora tenet trucidenti corpora Tauri;
 6 Quam qui suspicet in caelum nocte serena
 Late dispersum non videt abdita vero
 Cetera se speret cognoscere signa potesse.
 Namque pedes subter rutilo cum lumine clares
 Fer vidus ille Canis stellarum luce resurgenti,
 7 Hunc legit obscurus subter praecordia vesper:
 Ver toto spirans rabido de corpore flammata
 Astiseros validis erumpit flantibus ignes:
 Totus ab ore micans jacatur mortalibus ar dor.
 Hi ubi se pariter & cum sole in lumina cali
 Excultit, haud patitur foliorum regimini sinistra
 Suspensas enimos arbuta ornata tertia
 Nam quorum stipes tellus amplexa prehendit,
 Haec augens anama vitali summe multet;
 At quorum nequeunt radices fundere terras,
 Deinde solis ramos & cortice truncos,
 9 Hunc propter subterque pedes qua diximus ante,
 Orio a jacet levipes Lepus, hic fugis idus
 Horrificos metum rasi tremebundus acuti.
 Nam canis infeso sequitur vestigia cursu
 10 Praecipitantem agitant, orientis jam denique paullo

Curru

*Atque etiam superis: em: mai pelagoue vagatus
 Mense Sagittipotentis sola em sustinat orbem.*

Nam jam dum minuis ex qua lux tempore presso est.
 Hoc signum veniens poterunt prorsistere naute.
 Jam prope praecipiti ante libebat visere nocte,
 Ut sese ostendens em regis Scorpius alit,
 Posteriora trahens flexum tu corporis arcum.

Supero mense dix i pro superiore. *em: mai pelagoue* Arato. Ita infra su-
 perius praesertim dicitur. ubi male legitur super est: Ita & Avienus
 locutus est, & Capella postquam dixit pro posteriori. At praeterea verum
 quoniam aut al. etiam deesse, verbi gratia tum in illi in pro com. sicut &
 Turnebus, qui tamen malebat. Non jam tum nitens exiguo, & notatque
 emendare nonnullis. Nam jam continuis Claudius Puteanus hoc quo-
 que in V. C. repetit. in altero vero exempli eum minus, quod item
 Andrez Patet in in mentem venerat, ipsique probatur magis, tali fen-
 tentia exoritur: hodie nax gatur tota anna. neque solum, quo men-
 se Sol est in Capricornio, id est in Januario. verum etiam cum Sol est in
 Sagittario, quod est, Decembri mense. Iam tum enim dies breviores
 sunt. punctum denique adhiberi juber post praesertim est. Postea verbi gratia.
 Grotius pro iam legit Nam: & pro praecipiti ante libebat visere praecipitante.
 pro nidi in de Deinde verbi gratia 77. legit em regis ostendit. quod ita citet Ci-
 cero, inque ulla sit immutandi causa. O do est, ut Scorpius eme gens
 alto se ostendat. Sed quia hoc non intellexerunt extirpatores, mu-
 tarunt. Pro alio quoque in omnibus coactis alie leg. tur. Cicero
 τὸ ζῶν apud Aratum non bene Arceum interpretatur, quamlibet assen-
 tiantur Germanicus; melius Festus selum. Nam telum sagittarii aculeo
 Scorpius est proximum: itaque simul oritur, ut Theon docet. omnia
 haec sunt C. Grotii.

1. Lumberum tenus à prima depulsus ad undas. Haec est Aldini editio-
 nis. V. Cloonang, in d. Comium ve. minorum codicum. restan eGrotius
 lectio. Morellus edidit à palma. dixitque Aratus δὲ τὴν χειρὸς ἐπὶ τῷ
 Πόσει. legi elegant cum metaphorâ auctore Grotio. à prima depulsus ad
 undas. nam umbros quod hic quidam habent codices non probo. versus
 21. quoque malit pro evadit ante. legi aliè vel etiam conditioe alio. At
 Puteanus ex veteribus libris producit alit & exponit à summa parte;
 idque aut max. declarari. Lumberum tenus à palma depulsus ad undas. ubi
 probat Morellius emendat: omnia à palma, pro quo vulgo à prima cererum
 idem testatur haberi in iisdem libris sed umbros eodem sensu: quoniam
 hoc & illo modo Cicero passim in hoc poemate & signorum occasum li-
 gnificat. Exempla denique addit esse in proprio.
2. Hic misso re vocans fulgens jacet una sagitta. Ita legendum ex emen-
 datione Morellii. approbatoribus Turnebus, Lambinus, de dentique Gro-
 tio, qui addit & locum Aviani, fusca nam Domini est. Alii versat: Hic
 missus vocans.
3. Non minus ingenti cum corpore. Hanc lectionem imperat recipiendam
 Puteanus ex veteri codice, & ex Arato Grotius, & τὸν & με-
 γάλῃ. Vulgo: Non minus ingenti. Versu precedenti edidit Victor usq-
 igniferum mulecens tremebandis aethera pennis. quod ridiculum pronunciat
 Grotius: nam supra quoque erat:

Hic ex verbi gratia dextrâ molitur Aquar.
 sed hunc versum omnino à V. C. abesse no ar Potentius, neque Grot-
 cum esse cui respondet.

4. Cetera se speret cognoscere signa potesse. Rectè, utputo, legendum videtur Grotio,
 lati veni.
5. Sunt inter partes gelidas Aquilone locata. S. e. vetus codex, & Gro-
 tio vera lectio judicatur. Vulgo, Aquilone locata. verum quoque 99.
 supra ex ver. codice & iudicio Grotii repositus, expulso τῶν ἰστέ-ν, vulga-
 rium editionum, quia & Aratus μέγας: Probat hoc quoque Puta-
 nus ex vetustis libris quia tamen reperit fessa conjecturata.
6. Latè dispersum non videt abdita vero. Latè dispersum non videt, haud ita verò
 Cetera se speret cognoscere signa potesse.

Hunc quoque locum ex arbitrio ac mente C. Grotii edidi, in partem
 praecedente Turnebo ac veteri cod. Aratea sunt:

Μη κενὸς ὄντις κηρύξῃ ἐπὶ νεκρῶν
 Ἴδῃ περὶ τῶν περὶ τῶν ἀδελφῶν ἀδελφῶν
 Οὐρανὸν ἐκτονδὸν πρὸς ἀστέρας τῶν καλῶν.

Sed Tallius legit ἀδελφῶν, & ὄντις interpretatus est ὄντις, ut alibi
 monuimus. περὶ τῶν ἀδελφῶν transiit, non dispersum, quod per-
 tinaciter referunt omnes codices. Nos etiam alibi περὶ τῶν ἀδελφῶν
 in hac significat one sumi notamus. Haec Grotius. Turnebus prae-
 terea malebat inserere propter. vulgo: Quam qui suspicet in caelum nocte serena
 Late dispersum non videt abdita vero

7. Hunc regis obscurus subter praecordia Veneris Nocturno. Sic hunc lo-
 cum restituit Turnebus, cui assentitur Grotius, nisi quod putat Te re-
 gis locum habere non posse; respondo ergo vult venis aut gerit. Aratea
 κηρὶ ἀστῆν Γαστρεῶν κηρὶ τῷ, vulgo, ut & Aldina editio; Hunc
 regis obscurus subter praecordia Veneris. Vix venis. Scripsimus su abbrevi-
 atè Vex pro Veneris. Deinde Te recte pro Nocturno; nam R. pro Te. Er-
 ror est frequentissimus. V. pro N. in hoc fragmento non raro. Ita pro-
 dii corpora antiqui libri habent. ne cep. pro Equidus Equinus & similia
 alia. Exprimi the Aratea illud A. C. & παρὰ τῶν περὶ τῶν ἀδελφῶν,
 Idem Grotius.
8. Cum se in caelum: ad. Sic verus codex, quod melius putat Gro-
 tius, quàm vulgatum, lumina.
9. Hunc propter subterque pedes, quo diximus ante Oriens facit. Et haec
 ver. cod lectio est; approbant Grotio. Turnebus corr. gebat, quem
 diximus ante. quod non acceptat Grotius, & addit, Aste non est
 ὄντις, sed ἰστέρος. Bene, qui diximus ante nam supra ha-
 buimus. Neque pedes subter & c. Cum dicit scripsit leges conjuncte
 ἐπὶ νεκρῶν cum nomine. Nam I. Aethiops scripsit Liptum dicitur
 quod sit levipes, quod à Varrone itaque rephenditur, & ab Ilistoro re-
 ferretur. Sed Graeci si quis Sicilià erant Ἰλιστοῦ dicebant: itaque
 inde portio descendit vocabuli origo. vulgo, Oriens facit.
10. Praecipitantem agitant, orientis jam denique paullo
 ceteri

Curriculum nunquam de seffo corpore sedans.
 At canis ad caudam 3 serpens pralabitur Argo.
 Conversam pra se portans eum lumine puppim.
 Non, 2 alia naves ut in alto pondere proras.
 Ante silent roffro Nipunia praia fessantes.
 Sed conversa 3 retro celi semper loca perlat.
 Sicut quon captant apertus constingeret portus.
 Obvertunt navem magno cum pondere naute.
 Adversa namque tranavit optata ad litora puppim.
 Se conversa venis super aibora vertitur Argo.
 Atque usque a prora & ad calum sine lumine malum.
 Amab. ad puppim cum lumine clara videtur.
 Vide gubernaculum disperso lumine fulgens.
 Clari posteriora 7 Causi vestigia cernit.
 Exim similitam procul in iudique locatam.
 Antromedam tamen explorans fera querere Piftrix.
 Fugit. 8 & u quo sitam validus Aquilone ad aures.
 Caula vestigat finitus in partibus austris.
 Hanc Aris legit. 9 squammas corpore Pifcis.
 10 Flumini illuflri tangentes corpore ripas.
 Namque etiam Eridanum cernit in parte locaturo.
 Cali fons sum magna cum viribus amvenit.
 Quem lacrym maffa Pifcentis faps sorores.
 Sparferunt letum moerenti voce canentes.
 Hinc Orionis sub lava cernere planta.
 Septem poterit. proteraque vincla videbis.
 Quae retinent Pifces caudatum parte locata.
 Flumine maxia retro ad Piftrici terga revertit.
 11 Hic una stella vertitur quam jactis ex se.
 12 Piftrici spina valida cum luce fulgens.
 Exinde exigua tunc cum lumine multa.
 Inter Piftricem fusa sparfaque videtur.
 Atque gubernaculum stellae quas contigit omnis.
 Firmidadii arem marfium Lepus. his neque nomen.
 Nec formam veteres certam statuere videntur.
 13 Nam qua fidoribus elari natura potuit.
 Et varte pinxit diffinguens lumine format.

Hic ille Astrorum custos rationis notavit.
 Signaque signavit caelestia nomine vero.
 Haec autem qua sunt 14 parva sub culmine fusa.
 Confiniti specie stellae parilique nitore.
 Non poruit nobis 3 notat clare figura.
 Exinde australem solit quem dicere Pifcem.
 Voluit inferius Capricorno versus ad Austrum.
 Piftricem observans procul illes Pifculus haren.
 At propd conspicies expertes nominis omnes.
 Inter Piftricem & Pifcem quam dextimus Austr.
 Stellans 16 sub pedibus stratas radiantis Aquari.
 Propter Aquariis obfcurum dextra rigat amens.
 Exiguus qui stellarum candore nitescit.
 E multis tamen lus duo late lumina fulgent.
 Unum sub magnis pedibus cernitur Aquari.
 Quod super est gelido delapsum flumine fontis.
 Spinis feram subter caudam Piftrici adhasit.
 17 Et tenues stella perhibentur nomine Aquari.
 Hic alia volitant parva cum lumine clara.
 Atque priora pedum subeunt vestigia magni.
 Arcitenentis. 18 obfcura sine nomine conditi.
 Inde Nipa cernit propter fulgentis acumen.
 Aram quam statu permulcet spiritus Austris.
 Exiguus superum 19 qua lumina tempore tranat.
 20 Nam procul Arcturo est adversa parte locata.
 Arcturo magnum spatio supra dedit orbem.
 Jupiter hunc parvum inferiore in parte locavit.
 Hic athen atheni mvisum loca curriculo nox.
 Signa dedit nautis curati qua noscere possent.
 Commiserans hominum mellenidos undique casus.
 Nam quon fulgentis cernit sine nubibus atris.
 Aram sub media cali regione locatam.
 A summa parte obfcura caligine celam.
 Tenuis valdi fugit de vitant viribus Austrum.
 Quon si proficium vitaverit. amma caute.
 Armamenta locant. tunc labere per undas.
 Sin gravis incidit vehemens flamine ventus.

Fer

corr' gebat. in enim de iugis. Quia alii plerique codices paulum dubita-

bat Grotius an legendum sic.
 Praecipuamem exiant orientem paulum.
 Addit portu. Druis p. simul. non sim lesque part. colas pro copula usurp.
 pat Cicerio. Senlus itaque est. Cam leporem in sequitur occiden. em
 agitant. & paulum jam ortum. Ita convenit Arato: alia ipse sen-
 sus non constabit.
 1. Serpens pralabitur Argo. Turnebus vel pralabitur vel potius prola-
 bitur emendabat. quod posterius Grotius quoque amplectitur.
 2. Alia naves ut in alto pondere proras. Vera est lectio. etiam Grotio
 iudice. in alio panere proras. Atque solent huc rebatur in margine edi-
 tionis Lambiniana & a Corneliano terat & interpolat.
 3. Retro celi se pra loca portat. Turnebus sic emendat. recipitque
 Grotius. vulgo male: celi semper loca portat. Alibi: At propter se A-
 gila a dextis cum corpore portat.
 4. Tunc contingere portus. Introduxit recte hanc lectionem Lambi-
 nus. Nam cum Aratus dicat. εἰς τὸν ἑσπερίων &c. contingere
 portus valde his verbis responderet. cōtingere quod est in lib. vulgatis
 nullo modo. Probat hoc Grotius. & addit: Hyginus citat contingere.
 Et ita plerumque codices: Aratus: καὶ πρὸς τὴν ἑσπερίαν.
 5. Avris sanque irabunt. Ita Grotius. Germanicus. Avris sanque ra-
 gem velle dantur ad eam Piftrig. Vulgo. Avris sanque irabunt.
 6. Ad ressum sua lumine malum. Bene hanc ad modum h' emedici-
 nam ab ingenio praestitit Turnebus. nam quod se & ut pro sint & calum
 pro alsum legitur. nullus precii esse Grotio quoque videtur.
 7. Causi vestigia cernit. Turnebus ait si Arati leucentiam sequat se
 legendum videret. cernunt. Sed Grotius cum Hygino. vestigia tangit.
 8. Et naves feram. Aldina in firm. unde Grotio nisi placeat vulgata.
 tantum posse efficit videtur. In re. est in sequi.
 9. Squammas corpore fere. Turneb. quod eodem recidit. f. scammis.
 vulgo squammas. sed ut prius copiam. citat ple C. cero lib. 11. de Natu-
 ra Dierum.
 10. Fluminis illuflri tangentes corpore ripas. Non illuflri. melius alii

habent. Fluminis illuflri τὸν αὐτὸν ἀστροδίσκον Arat.
 11. Hic una stella vertitur quam jactis. &c. Et hunc locum emenda-
 vit ad pristinum suum nitorem Turnebus. Male alii: Haec vel hanc pro-
 his: & veruatur pro vertitur. & pro jactis. jactis.
 12. Piftrici spina valida cum luce fulgens. Alii ex hac lectione elio-
 culerunt Piftrix. spina quod Grotius nullius sensus esse putat: conji-
 citque ipse: quon jactis ex se.
 Piftrici spina. valida cum luce fulgens.
 nam validum dicere. non minus licet. quam evulsi & evulsi similli
 significatio enim viceprimigena.
 13. Nam quae fidoribus. Sic ver. cod. probato. Grotius licet ver. 16.
 Haec ille astrorum. Formas enim nominat. Ediciones qua & har.
 14. Parva cum lumine fusa. Ita cum antiquis codicibus legit Grotius.
 Editi. parva sub culmine fusa. addit Grotius: Vox illa sub iuria est.
 duque ille & dictiones cum lumine coaluerunt.
 15. Nipa clavae figurat. Turnebus sic placuit. Vulgo clavae.
 16. Sub pedibus stratas. Alii sparfas. Ita supra. fusa sparfaque vi-
 dentur.
 17. Haec tenues stella perhibentur nomine Aquari. Secutus sum vet. co-
 dicem. putaque hanc lectio nem veris. mam C. Grotius. Vel quia
 Aldina: Etenim. Etenim. ἡ συνίρησις. Pro Aquariis alii melius
 habent. Aquari. Aratos: τὸς πέντες κελεύειν ὕδωρ. Sed tamen
 & hae lectio sustineri potest. Nam & aqua a nonnullis Aquarum seu
 κλάπη. vocatur. Hae Grot.
 18. Obfcura sine nomine conditi. Vet. cod. & Rud habet. vulgo con-
 dant.
 19. Qua lumina tempore tranat. Turnebus malit lumina.
 20. Nam procul Arcturo est adversa parte locata. Aldina magnum. &c.]
 Turnebus legit: Spinis feram dedit. quon iuppiter. hinc parvum. Grotius
 verò contra codices legebat ac dist. ngebatur: At hinc magnum. jactis
 super a dextis orbem iuppiter hinc parvum iussero in parte locavit. opati. um &
 ubi vocat arcum illum qui ab orientali Finis signo ad occidenta-
 le per ducum signum ducitur. Aldina vocat. Cetera.

611

Perfringes callos desine rabore malo:
 Illas nulla ferax possit raulcere procellas,
 Ni parte ex Aquilonis opacam pellere nubem
 Corporis, & i subitis auris diduxerit Ara,
 Sin humeros rostris in celo Centaurus habebis,
 Ipsa que carula coniectus nubo feretur,
 2. Atque Aram tenui caligans vestiet umbra,
 At signorum obitu tu est metuenda Favoni,
 Ille autem Centaurus in alta sede locatus
 3. Quasi sese clari collucens Scorpium infert,
 Hec subter partem proparans ipse viril em
 Cedit, & equi partes proparans conjugere Chelis.
 4. Hic dextram porgens quadrupes qua vasta tenetur,
 Quam nemo certo donavit nomine Gratium,
 Tendit & illi stram truculentiuscedit ad Aram,
 Hic sese inferens de partibus erigit Hydra
 Praecipiti lapsu flexo cum corpore serpens.
 Hic caput atque oculos torquem ad terga Neptae,
 Convexoque sinu sulcens insana Leonis,
 Centaurum leni contingit lybrica cauda:
 In medioque sinu fulgens cratera relucet.
 Extremum nitens pluviano corpore Corvæ
 Restro tendit, & hic Geryonis est ille sub ipsis
 6. Ante Canem Graio Procyon qui nomine fertur.
 Hæc sunt que visus nocturno tempore signa,
 7. Aeternumque volens mundi præfatae motum,
 Legitimo cerne calis lustrantia cursu:
 Nam que per bis sex signorum labent orbis
 Quinque solum stella, sires illi ratione notatis
 Non possunt: 8. quia que faciunt vestigia cursu,
 Non eodem semper spatio portata tenentur,
 Sic malunt errare vaga per nubila calis,
 Arque suos vario motu metier orbis.

Hæc faciunt magnos longinqui temporis annos,
 Quum redeunt ad idem calis sub cognitis signum.
 10. Quare ego nunc nequeo I I totos avolucere cursus,
 Verum hæc que semper certo volucunt in orbis
 12. Fixa simul magnos edem 7. genibus orbis,
 Quattuor æternis lustrantes lumina mundum,
 Orbis stelligeri portantes signa feruntur,
 13. Amplexi terra calis sub regimine fultis:
 Equibus æternorum volstantia lumina nosces,
 Qua densis distincta licetibus cornere signis:
 Tum multos orbis magnos cum lumina latis,
 Vincit inter se, & nodis calistibus aptos,
 Atque pari spatio duo certos esse duobus.
 14. Neq sic nocturno cognoscens tempore calam,
 Quum neque caligans detestis fiduciam nubes,
 Nec pleno stellis 15. super arvis immo Luna,
 Vidisti magnum candentem serpere circum,
 16. Lactens hic nimio fulgens candore notatur.
 Hic non perpetuum dætaxens præfata orbem,
 Sed spatio multum superis præfata duobus
 Ducitur, & late calis lustratæa venas
 Quorum alter tangens Aquilonis vertitur auræ,
 Ora petens geminorum, 17. illustratum genus ardem
 In sese retinetis Aurige portat utramque.
 Hanc sicut læva Persæi humerique sinistro
 Tangit: 18. ad Andromedam hic dextra de parte tenetur,
 Imponiturque pedes duplices Equus & simul Ales
 Ponit avis capus, & clinato corpore tergum,
 Angustienus 19. humeris constitit: illa recedens
 Austrum consequitur devians corpore Virgo,
 At vero 20. totum spatium convestit & orbis
 Magni Leo, & clari collucens lumine Cancer,
 In quo consistens con vertit curiculum sal

Astrum

1. Subitis auris diduxerit Ara.] Nescio (inquit Grotius) an scripserit Cicero:
 Niparte ex Aquilonis opacam pellere nubem.
 Corporis, & subitis auris diduxerit ara.
 Sanè non inelegerat ita potius scribere, hoc sensu: Nil est quod illas respiciat demulcent: n si aura supervenens subitas illas auras diduxerit, Borealis videt cet Australes. Confer cum Arato: v. debis eam esse lententiam. Sed tamen Cicero tam in sequentibus quam præcedentibus eadem quidem dicit quæ Aratus, sed aliquantò varius.
 2. Atque Aram tenui caligans vestiet umbra.] Alii tenuis. Grotus legendum censet, Atque Aram tenu caligans umbra. Caligo est vox Arato.
 3. Quasi sese clari.] Ita Aldina. Et tolerati hoc potest, iudice Grotio, ut ipse Centaurus hoc epichæo ometur. Alii clare: alii clarum habent.
 4. Equi partes proparans conjugere Chelis.] Cuius ipse Cicero (sic notat Grotius, l. b. II. De Naturâ Deorum submergite. Sed & hic & illic libri sunt corrupti: legit itaque his postpositis ex lectionum multitudine editis: Equi partes proparans conjugere chelis. Eleganter Aratus, *ἰσχυρὰν δὲ τὸν σφίον ἡλάν ἐξέειπεν.*
 5. Hic dextram porgens. Transfertur verba Grotii: Pergam pro Pergam, veteres dixisse factus testatur, ut iungo pro iungo. Sed Aldinus editio non habet porgens sed pergens: 14. ego non improbo, nam si mihi modo & alibi labens & serpens & se partans dicit. Sed dices unde regitur T Dextram: nimirum a sequentibus Tendit & cedit. Nam veteres dextram eleganter dicunt, unde celebre illud & in fabulis edo manum. Polaris tamen eadit legere *ἡ δὲ σφίον* ut ad Feram referatur, quæ h. s. a dicit Hygino. Et hoc verisimile est, licet pugnet cod. quia addit *σφίον*, hoc est *σφαιρός*, ab eo fontis quo dicitur dicitur.
 6. Anteani Graio Procyon qui nomine fertur.] Sic emendavit Gallicus: namentum porceptum Turnebus, cumque illo Hugo Grotius Scaliger *ἀπὸ γαίης* malebat Anteanes quod mihi probatur. Reddidit Cicero Grotiorum *ἀπὸ γαίης*.
 7. Aeternumque volens mundi præfatae motum.] Grotius hoc modo manipulabat:
 Hæc sunt quæ desine nullarum tempore signa,
 Aeternumque volens mundi & præfatae motum,
 Legitimo cerne calis lustrantia cursu.
 Vulgo pro calis male est calis. Veru deinde sequent. rectè Turnebus emendavit orbem, quod Zodiacum intelligat. Vulgo orbis.

8. Quia que faciunt vestigia cursu.] Ita emendavit quoque Turnebus, vulgo, que faciunt.
 9. Porata feruntur.] V. cod. *pertrata se autem*, Coniicit Grotius *pertrata feruntur*.
 10. Quare ego nunc nequeo.] Non possum pugnare Cl. Grotio hanc lectionem rectè esse ab ipso esse const. uam. Aldinus dicit: io habet, quare ego. Scriptum erat: *Quare ego pro Quarem*, heilias nominavit paullo ante.
 11. Tota evolucere cursum.] Alii totus.
 12. Fixa simul magnos edem 7. genibus orbis.] Huiusmodi locum, quem pro sua parte iugare conatur Turnebus legendum: *magnos edem genibus orbis* vel pro *genibus orbis*. Aldina editio, monente Grotio, habet *Fixa simul magnos sedem genibus orbis*. Addit præterea idem: clarum est esse syllabæ defectum, sed serpeum fuerat *magnos edem*, nam ultata est exceptio, bus sicut abbreviatio. Legendum itaque:
 Vestis hæc que semper certis evolucunt in orbis
 Fixa simul magnos edem genibus orbis.
 Nota est Poëtarum phrasis, *edere populo & vulgare genibus*. Similiter alibi monus copulæ pñ loco. Neque te movet quod hic in numero loquatur pluralis cum supra in singulari dixerit: *quarum ego nunc nequeo*. Nam lit novum est *ἄλλοι*, & si hoc non sufficit Avienum vide qui in eodem huc loco numeros confundit.
 13. Amplexi terræ.] V. cod. quod approbat Grotius. Vulg. *terre*.
 14. Ne sic nocturno.] V. cod. *si ali* repererunt. Nam si. Grotius putat non male legi posse omnis ultimis litteris: *En si nocturno*. Suam etiam conjecturam iuvant ait, quod codex quidam vetus, & s. habet. Deinde ex v. c. *convestit* legendum pendit: quæ *visit & convestit* sunt verba Potætae Ciceroniana.
 15. Super arvis immo Luna.] Turnebus *super arvis*.
 16. Lactens hic nimio fulgens candore notatur.] Idem lib. VIII. cap. 10. leg. *notatur*. Grot. *us vitæ*.
 17. Illustratum genus ardem.] Auctoritas persualet Grotio huius lectionis est Turnebus, vulgo: *illustratum genus ardem*.
 18. Ad Andromedam.] Ita quoque Turnebus. Sed Grotius male: *Ad Andromedam hic dextra de parte tenetur*. Vulgatum est: *ad Andromedam hic dextra*.
 19. Humeris constitit.] Turnebus propius ad Arati sententiam accedere autumat, si legatur: *convestit*, at Grotius quia & aliis in locis sic legitur, nihil opus esse ait mutatione: nam & alias legi posse constitit.
 20. Totum spatium convestit & orbis.] Grotius citat *convestit & orbis*, additque codicem sic habere sine sensu. Ergo se male: *spatium convestit orbis*.

L. Bis

Estivus medio distinguens corpore cursus,
 1 Hic totus medius circo disjungitur ipso:
 Per floribus validis, aique alvis possidet orbem.
 Hunc octo in partes diuisum noscere cicano
 Si putes, in venies supero conuertet orbem.
 Quinque pari spatio, partes tres esse relias,
 Tempora nocturnos quas vis inferna frequentes.
 2 Alter ab inferni Auspici conuertitur auris:
 Distribuiti medium subtersecat hic Capricornium,
 Aique pedes gelidum rivum fundentes Aquari,
 3 Caruleaque seram caudam Dissidit, & illam
 Fulgentem Leporem, inde pedes Canis, & simul amplam
 Argolicam retinet, & crebro cum lumine Navem:
 Tongaque Centauri aique Nepas portat acumen:
 Inde Sagittari deflexum possidet arcum.
 Hunc à clarsontis auris Aquilonis ad Austrinos,
 5 Condant postremam tangit rota seruida solus.
 Ex medio in superas 6 trumali tempore flexus
 Sa respice sedes: unicus orbis quinque tribus
 Nocturna partes, supera tres luce dicantur.
 7 Hæc uter mediam in partem retinere videtur
 Tanti quantus erit collucens Lacteus orbis,
 In quo autumnali, atque iterum sol lumine verno
 Exaquat spatium lucis eum tempore noctis,
 Hunc retinens Aries subluces corpore totus,
 Atque genu si x0 Taurus conuertitur ingens:
 Orion clavo contingens corpore feruor:
 3 Hydra tenes flexu Crateram, Corvus adhaeret
 Et pauca Chelis stella, simul Angustententis
 Sunt gemma, & summi Jovis Alas nuntius instans.
 Propter equus capite & cervicem lumine tangit,
 Hæc 9 æquo spatio devinctus sustinet axis,
 Per medios summo cali de vertice tranans.
 Ille autem clavo quartus cum lumine circo,
 Partibus extremis extremos continet orbis,
 Et simul à medio media de parte secatur,
 Aique obliquus in his nitens cum lumine fertur:
 Ut nemo, eus sancta manu doctissima Pallas
 Sollem ipse dedit fabrica rarioribus artibus,
 Tam tornari catæ conortos possidet orbis,
 Quam sunt in calo 10 divino lumine flexus,
 Terram cingentes, ornantes lumine mundum.
 Calmine transverso retinentes sidera fulla.

11 Quattuor hi motu cuncti voluntur eodem,
 Sed tantum supra terras semper tenes illa
 Curriculum, oblique reflexus tribus orbibus unius.
 Quanto est diuisus Cancor spatio à Capricorno,
 At subter terras spatium par esse necesse est:
 Et quantos radios jacimus de lumine nostro,
 12 Quos luna convexum oculis contingimus orbem,
 Sex tanta poterunt sub eum succedere partes,
 Bina pari spatio caelestia signa tenentes
 Zodiacum hunc Graeci vocant, nostrique Latini
 Orbem signiferum paribilibus nomine vero:
 Nam gressu hic volvens bis sex ardentia signa,
 Estifer est pandens feruentia sidera Cancor,
 Hunc subter fulgens cedit vis orva Leonis,
 Quem rurilo sequitur collucens corpore Virgo,
 Exin projecta clavo cum lumine Chela,
 Ipsaque consequitur lucem vis magna Nepas:
 Inde Sagittipotentis dextra flaxum tenet arcum:
 Post hunc ore sero Capricornius vadere pergit:
 Humidus inde loci collucet Aquarum orbis.
 13 Exin squammigeri serpentes ludere pisces:
 Quos comes est Arias obscuro lumine labens,
 Inflexoque genu projecta corpore Taurus,
 Et Gemus clarum jactantes luctibus ignem,
 Hæc sol æterno convellit lumine lustians,
 Annua conficiens 14 Verentia tempora civesis.
 Hic quantus terris 15 consistit pellitur orbis,
 Tantundem ille patens supra mortalibus editis
 Sex omni semper cadens labentia nocte,
 16 Tot calum jussu fugientia signa revolvunt.
 Hoc spatium tranans cæcis nos conficit umbris,
 Quod supra terras prima de nocte relictum est:
 17 Signifero ex orbe & signorum ordine sultum.
 Quod si solis aves certos cognoscere cursus,
 Ortus signorum nocturno tempore vises:
 Nam semper signum exorienti Titan trahit unum.
 Sim autem offusceni signis mons obstruet altus,
 Aut adimem lucem caeca caligine nubes:
 Certas ipse notas 18 cali de regimine samentis
 Ortus atque obitus omnes cognoscere possis.
 Qua simul existant cernes, qua tempore eodem
 Præcipient obitum nocturno tempore nosces.
 19 Jam simul ut supra se isto lumine Cancor

Exulsi.

1. Hic totus medius... Groto videtur n. h. i. deesse si legatur hoc pacto, quod i. cro. cit. simile:
 Hic totus medius circo disjungitur ipso:
 Per floribus validis, aique alvis possidet orbem.
 2. Alter ab inferni... Groto videtur n. h. i. deesse si legatur hoc pacto, quod i. cro. cit. simile:
 Distribuiti medium subtersecat hic Capricornium,
 Aique pedes gelidum rivum fundentes Aquari,
 3. Caruleaque seram... Groto videtur n. h. i. deesse si legatur hoc pacto, quod i. cro. cit. simile:
 Dissidit, & illam Fulgentem Leporem,
 4. Clavo quartus... Groto videtur n. h. i. deesse si legatur hoc pacto, quod i. cro. cit. simile:
 cum lumine circo, Partibus extremis extremos continet orbis,
 5. Condant postremam... Groto videtur n. h. i. deesse si legatur hoc pacto, quod i. cro. cit. simile:
 tangit rota seruida solus.
 6. Trumali tempore... Groto videtur n. h. i. deesse si legatur hoc pacto, quod i. cro. cit. simile:
 flexus Sa respice sedes:
 7. Hæc uter mediam... Groto videtur n. h. i. deesse si legatur hoc pacto, quod i. cro. cit. simile:
 in partem retinere videtur Tanti quantus erit collucens Lacteus orbis,
 8. In quo autumnali... Groto videtur n. h. i. deesse si legatur hoc pacto, quod i. cro. cit. simile:
 atque iterum sol lumine verno Exaquat spatium lucis eum tempore noctis,
 9. Hæc uter mediam... Groto videtur n. h. i. deesse si legatur hoc pacto, quod i. cro. cit. simile:
 in partem retinere videtur Tanti quantus erit collucens Lacteus orbis,
 10. Divino lumine... Groto videtur n. h. i. deesse si legatur hoc pacto, quod i. cro. cit. simile:
 flexus, Terram cingentes, ornantes lumine mundum.

Vnde Grocius legi posse putat: Quattuor in motu cuncti voluntur eodem.
 Sed verum censet: Quattuor in motu.
 12. Quos luna convexum... Tur. edns: Quis luna convexum oculis contingimus orbem. Poisit, jud. ce Groto. transposuit a vocibus legi: Quis luna cali convexum contingimus orbem. Sed verum censet.
 13. Exin squammigeri... Locum depravatam esse pronunciat Grocius, & quod a. u. l. a. b. r. s. med. e. a. putat legendum: Exin squammigeri serpentes ludere pisces.
 14. Verentia tempora... Hæc illi. Alii verentia tempora civesis. Legi Grocius: Verentia tempora civesis. Part. civesis a. j. o. p. Ariar. Poisit etiam: Verentia tempora civesis.
 15. Consistit pellitur orbis... Hanc veram lectionem putat esse Grocius: consistit veru de nde sequenti legi: Tantundem ille patens supra mortalibus editis. Alii: Tantundem patens. Tur. edns: Tantundem patens: pro apparet: s. ut in actionem formulæ s. p. a. r. i. v. u. l. g. e. d. i. t. pro quo ali. exist.
 16. Tot calum jussu... Veteris cod. e. s. lect. omem probat hanc Grocius: Tot calum jussu. Alii: jussu vel jussu.
 17. Signifero ex orbe... Tur. ed. locum hunc r. f. t. t. e. i. c. q. u. e. m. s. i. q. u. o. q. u. e. n. e. e. p. t. A. l. d. o. s. A. l. i. i. n. e. d. i. t. o. n. i. b. u. s. S. i. g. n. i. f. e. r. e. e. r. b. e. s. i. g. n. a. t. u. m.
 18. Cali de regimine samentis... Tur. ed. v. g. s. a. m. e. n. t. i. s.
 19. Jam simul ut supra se isto lumine Cancor... Tur. ed. v. g. s. a. m. e. n. t. i. s. Alii: Nam simul ut supra se lumine Cancor. Quia lectio non est antiqua, et non Grocius: Nam simul ut supra se lumine Cancor. Turnebus pro supra scribit supra: quod pro supra veteres dicebant.

Exulsi.

Extulit, extemplo cecidit, delapsa Corona,
 Et loca convulsit cauda remis infusa Piscis.
 Dimidiam retinens stellis distincta Corona
 Partem etiam supera, atque alta de parte repulsa est;
 Quom tamen insequitur Piscis, nec totus ad umbras
 Tractus sed supero contectus corpore cedit,
 Atque humeros usque à genibus, & clarumque recondit
 Anguicentum validis magnam à cervicibus Anguem.
 Jam vero Aristophylax non aequa parte secatur,
 Nam brevior clara celi de parte videtur,
 Amplius infernas depulsus possidet umbras.
 Quattuor hic obiens secum deducere signa
 Signifero solet ex orbi sum seruis illo
 Quam supera sese satiavit luce, recedit,
 Post mediam labens claro cum corpore noctem.
 Hæc obscura tenens convestit silena tellus;
 At parte ex alia claris cum lucibus errat
 Orion humeris & lato pectore fulgens,
 Et dextra retinens non cassum luminis enssem,
 Sed quom de terris vis est patefacta Leonis,
 Omnia quæ Cancer præclaro deculit ortu,
 Cedunt obscurata, 2 simul vis major, Aquarè
 Pellitur, ac 3 flexo confidens corpore Nixus
 Jam supero fermè depulsus lumine cedit;
 Sed laevum genus atque illustrem inquit in altum
 Plantam, tum contra exortitur clarum caput Hydræ,
 Et Lepus, & Procyon, qui sese ferridus infert
 Ante Canem: inde Canis vestigia prima videntur.
 Non pauca è celo depellens signa repente
 Exoritur 4 candens illustris lumina Virgo,
 Cedit clara Fides Cylenia, mergitur unda
 Delphinus simul obrepit depulsa Sagitta,
 Atque Avis ad summam caudam primisque recedit
 Pinnas, & magnus pariter delabitur Amnis,
 Hic equus à capite & longa cervix latefit;
 Longius exoritur jam claro corpore Serpens,
 Crateraque tenus lucet mortalibus Hydra.
 Inde pedes Canis ostendit jam posteriores,
 Et post ipse trahit claro cum lumine Puppim:
 Insequitur labens 5 per cali lumina Navis,
 Et jamjam toto processit corpore Virgo:
 Hæc medium ostendit radiato si. pice malum.
 At quom procedunt obscuro corpore Chela,
 Exsistit pariter larga cum luce Bootes,
 Cujus in adversum est Arcturus corpore fixus,
 Tritaque jam supera fulgens prolabitur Argo:
 Hydræque quod latè calo dispersa tenetur,
 6 Nondum tota latet, non caudam contegit umbra,
 Jam dextrum genus, & decoratam lumine suram
 Eripit, 7 ille vagans vulgato nomine Nixus,
 Quom nocte existitium, atque exortum vidimus unda,
 Post se ut parvum tranans geminaverit orbem.
 Hic genus & suram cum Coelo erigit altè:
 Ipse autem præceps obscura nocte tenetur,
 Dnm Nepa & Arcitenens in vasant lamina cali,

Non se cum medium pandet Nepa, tollera, Nepa
 In calum totum exortens conabitur arcus.
 Hic tribus elatum cum signis corpore rose
 Lucet; at exoritur mediæ de parte Corona,
 Caudaque Centauri extremo candore resurgit.
 Hic se jam totum cocas Equus abdit in umbras,
 Quom vutla fulgens plasma præter volat Alas,
 Occidit Andromeda clarum caput, & fera Distrix
 Labitur, horribiles epulas requirentem,
 Hanc contra Cepheus non cessat tendere palma,
 Illa usque ad spem mergens se carula condit.
 At Cepheus caput atque humeros palmaque reclinat:
 Quom vero vis est vehemens exorta Nepas,
 3 Latè fusa volat, in terras labitur unda,
 Orionque metu percussus condit unda,
 Pace hujus liceat causam explicuisse timoris,
 Virgo, tua: mihi quæso veni placata Diana.
 Hæc fama est hominum, hæc per terras fama vagatur,
 9 Ut quondam Orion manibus violasset Dianam
 Dicitur, excelsis errans in collibus amens,
 Quom tenet Argæo defixa 20 in gurgite Echmeti,
 11 Brachia quam viridi contectis tegmine vixit.
 Ille feras vecors amens corde negabat
 OEnopionis a viens 12 epulas cenare nitentis,
 At verò pedibus subito percussa Diana
 Insula discessit, disjectaque jaxat & veiens
 Perculit, & cæca lustra vir luce lacrimas,
 E quibus ingentis exiit cum corpore pro se
 Scorpius, infestus præportans flebile acumen,
 Hic valido cupidi venantem percussit ictu,
 Mortiferum in venas figens per vubera virus:
 Ille gravè mortem confixit corpore terram.
 Quare cum magnis sese Nepa luctibus esset,
 Orion fugien, commendat corpora terris,
 Tum vero fugit Andromeda, & Nepunia Distrix.
 Tota latet, cedit converso corpore Cepheus,
 Extremas medio contingens corpore peras.
 Hic caput, & superas potis est demergere partes:
 Infera lumborum vunguam convestit umbra,
 Nam retinens 13 Arcti lustrantes lumine suras.
 Labitur illa simul gnatham lacrymosa, & egrens
 Castiopea, neque ex calo depulsa decora
 Fertur: nam verso contingens vertice primam
 Terras 14 post humeros everia sede refertur.
 Hanc illi tribuant parvam Nereide, alma,
 Cum quibus (ut perhibent) ausa est contondere forma.
 Hæc obit inclinata: at pars exorta Corona est
 Altera, cum caulaque omnis jam panditur Hydra,
 At caput, & totum sese Centaurus opacis
 Eripit tenebris, inque vestigia parva
 Ante pedum contecta simul 15 cum lumine pandit.
 Ipse feram dextra retinet, prolabitur inde
 Angu, tenens capite & manibus proferi simul Anguis
 Jam caput, & summum flexo de corpore lumen,
 Hic ille exoritur converso corpore Nixus,

Atrox,

1. Clarumque recondit. Conjectat Grotius: *camuramque*. Camurum veteribus Latinis, licet propriè de cornibus dicitur, est *ἄνικρον*, cornu, quod anguicentum est proprium.
 2. Simul yu magna Aquarè. Ita hunc locum emendavit Turnebus, atripente eundem Grotio. Vulgò ineptè. *Vu major Aquarè*. Vide hic Grotium & Turneb. lib. 1. cap. 17.
 3. Flexo confidens corpore. Rectè omnino Turnebus, *confidens*.
 4. Candens illustris lumina Virgo. Monuerunt alii sic legendum: *monuit* & Grot. in publicis libris convulsit: *illustris lumina Virgo*.
 5. Per cali lumina. Mihi placet Turnebianum *lumina*, sicut versu proximo. Et cum jam 122.
 6. Nondum tota patet: non caudam contegit umbra. Sic legebat Turnebus non advertente Grotio. Editum al. as erat: *Nondum tota latet: non caudam*.
 7. Ille vagans. Male alii, iudice Grotio, *vagans*, sicut & versu 409. Non sic. cum sic legendum: *Nam sicam*.

8. Latè fusa velat. Legit Grotius: *Latè fusa velans in terras labitur unda*.
 9. Ut quondam Orion. Grotius, *Ut quondem*.
 10. In gurgite Echmeti. Hinc lectionem sanam pronunciat ac præstat Grotius, conjectat idem tamen *Echinæ*, et si non satisfaciat. Vulgò, *Echinæ*. Ald. *Echinæ*.
 11. Brachia quam viridi. Ita emendavit Grotius, Aldina editio: *Brachia quam viridi*: alii subituerunt: *Brachia cum viridi* Turnebus emendat: *Eccebus quam viridi*, vel: *Bacchica quam viridi*.
 12. Epulas ornatas. Malè alii, *cenare*.
 13. Arcti. Aldina *Arctis*, unde Grotius rectè: *arctis*. Et ita semper scribit in Cæsaribus Germanicis libro, antiquis in manu exarato, testatur.
 14. Post humeros everia. Rectè sic Turnebus, quod laudat quoque Grotius. Al. *humeris*.
 15. Cum lumine pandit. Aliter cum lumina. Legit Grotius: *simul rem lumina pandit*.
 1. Insi-

Aloum, crura, humeros, simul & praecordia lustrans,
Et dextra radios lato cum lumine jactans,
Inde Sagittipatiens superas conuere lucas
I. Infixit & mergit dixi caput, & simul effere
Sese clara Fides, & promit corpore Cepheus,
Fervidus ille Canis toto cum corpore cedit,
Abditur Orion, obit & Lepus abditus umbru,
Inferiora cadunt Aurigae lumina lapsu,
Inde obtians Capricornus ab alto lumine pellis
Aurigam, instantemque Capram, paruos simul Hades,
Et magnam antiquo depellit nomine Navem,
Obiuitur Procyon, 2. emergunt Alise lapsam,
Et taris volucrum existit clara Sagitta.

Crus, dextrumque pedem linguam obis infera Perseus
In loca, tum cedit a puppi linguat Argo.

PRIS. lib. 8.] Sub pedibus profertur sinita Bootis.
PRIS. lib. 6.] Tertia sub caudam ad genus ipsam lumina pandit.
PRIS. lib. 10.] Quem neque tempestas perimet, neque longa
vultus.

Inueniet, stinguens praecleara insignia celi.

PROGNOSTICA.

PRIS. lib. 10.] Ut clem luna meam Hyperionis officit obi.
Stinguuntur radii caca caligine lecti.

PRIS. lib. 16.] Aut autem tenui qua cadent lumine Phatna.

CIC. I. DIVIN.] Atque etiam ventos praemonstrat saepe su-
turus.

Inflatum mare, cum subito penitusque tumescit,
Saxaque caena salu niveo spumata liquore,
Trifidus certans Neptuno reddere voces:
Aut densus stridor cum caelo e vertice montis
Ortus ad augefit scopulorum saepe repulsa.
Cana fulix etidem fugiens e gurgite ponti
Nuntiat horribiles clamans inflare procellas,
Haec modico tremulo fundens e gutturo cantus,

1. Vos quoque signa videtis aquae dulcis alumino,
Cum clamore paratu inaeui fundere voces,
Absurdoque sono fonteis & stagna cecis.
Quis est qui ranunculos hoc videre suspicari possit?

Sape etiam periret canit de peccatorum carmen,
Et matutinu credula vocibus inflat,
Vocibus inflat, & aspidua jacet ore querelas,
Cum primam gelidos rores aurora remittit.
Fuscaque nonnunquam cursans per littora eornis,
Demersi caput & fluctum cervice recipit.
Mollis pedesque boves spectantis lumina cali
Naribus humiferum duxore ex aere succum,
Jam vero semper veridici temperaque gravata,

Lentisus triplici solita grandescere saeu,
Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

PRIS. lib. 6.] Caprigenu peccatis custus de gurgite vasto.

CETERA DESIDERANTUR.

M. TULLII CICERONIS ALCYONES.

NON.] Alcyonem genus claru delapsus ab astru
Pravus aurora solu noctisque satelles.

M. T. CICERONIS LIMON.

CIC.] Tu quoque qui solus lecto sermone, Tarentis,
Conversum, expressumque Latina voce dlenandrum
In medio populi sedatu vocibus effert,
Quidquid comae loquens, atque omnia dulcia linquens.

M. T. CICERONIS MARIUS.

CIC.] Nuntia sulva Jovis, miranda visa figura,
CIC.] Hic Jovis alison subit pinnata satelles,
Arboree trivoco serpenti saucia morsu,
Ipsa seris subigi transfigens unguibus anguem
Semianimum, & varia graviter cervice micantem,

Quem se inroquentem lanians, rostroque ornentans,
Jam satata animum, jam duros ultra dolores,
Abjicit effiantem, & la ceratam affligit in undas,
Seque obitu a solis nididos convertit ad ortus.
Hanc ubi prapetibus pinnis, lapsuque volantem
Consperit Marius diuini numinis augur,
Fausitque signa sua laudis, reditusque notavit;
Partibus inthonit cali poter ipsi finistris.
Sic aquila clarum firmavit Jupiter omem,

M. T. CICERONIS
DE SUO CONSULATU,
LIBER II.

CIC. I. DIVIN.] Principio atherio flammatus Jupiter igni
Veritur, & totum collustrat lumine mundum,
Mentem diuina calum, terrasque petisit:
Qua penitus sensus hominum, vistant retentat,
Etheris aeterna sapia atque inclusa cavernis.
Eriji stellarum motus cussuque vagantes
Nesse velis, qua sent signorum in sede locata,
Qua verbo, & falsis Grajorum vocibus errans,
Re vera certo lapsu spatioque feruntur:
Omnia jam cernes diuina mente notata.
Nam primum astrorum volucris te Consule motus,
Concurfusque gravis stellarum ardore mecenteis,
Tu quoque cum tumulos Albano in monte in valesis
Lustrasti, & lato mactasti lacta Latinas,
Vidisti & clavo tremulus ardore cometas,
Multaque miseri micturna strage putasti,
Quod ferme ditum in tempus cecinare Latina,
Cum claram speciem concreto lumine luna
Abdedit, & subito stellanti nocte peremta est.

Quid vero Phabi fax tristi montia belli,
Qua magnum ad culmen flammato ardore volabat,
Pracipites cali partes, obitusque petisses:
Aut eam terribili percussus fulmine casus
Luce serenanti vixit luvena liquid:
Aue cum se gravido tremefecit corpore tellus,
Jam vero varia nocturno tempor visa
Terribiles forma bellum, mortisque monabant:
Multaque per terras vates oracula furenti
Perdore fundebant tristes minitanti casus,
Atque ea, qua lapsu tandem cecidere vetusto,
Hoc fore perpetui signis, clariisque frequentans
Ipsi Deum genitor celo, terrisque canebat.
Nunc ea, Torquato qua quondam, & consule Cottae
Lydius ediderat Tyrhena gentis hauriflex,
Omnia fixa tuus glomerans determinat annus,
Nam pater altisonas stellantis iuxta Olympo.
Ipsa suos quondam turbulos ac templa petiuit,
Et Capitulonis iniecit sedibus ignes,
Tum species ex ore vetus generosaque Natta
Condidit, elapsaque vetusto numine leges:
Et diuini simulacra peremis fulminis ardore
Hic siue stris erat Romani nominis altrix
Martia, qua paruos Mavortis semine natos
Uberibus gravatis vitali rore rigabat
Qua tum cum pueris flammato fulmini iudu
Concidit, atque avulsa podium vestigia liquit,
Tum qui non artis scripta ac monumenta volubans,
Voces tristificas chartis promebat Errufcis?
Omnes civis generosam stirpe profectam
Vitare ingentem cladem pestemque monabant:
Vel legum exitum constanti voce ferbant,
Templa deusque adeo flammis, urbesque subebant
Eripere, & stragem horribilem, cademque vereri:

Vuuu Alqua

1. Infixit, mergit.] Hanc veram lectionem praedicat esse Grotius. Turnebus tamen iustas & emigit. Alias parvo discrimine, Infixit & pignit.

2. Emergunt alise lapsam.] Turnebus rectissime: Emergunt alise lapsa & iustas volucres. Visionsimè editum fuerat: Emergunt alise lapsa.

Atque has fixa gravi fato, ac fundata teneri,
 Ni post excisum ac columnam formata decoro
 Sancta Jovis spectari claros spectaret in ortu:
 Tam fore, ut oculos populus, sanctusque senatus
 Carnare conatus posset, si solum ad ortum
 Conversa inde patrum sedes, populi que videret.
 Hac tardata diu spectes, multumque morata,
 Consule te tandem celsa est in sede locata:
 Atquo una fixi ac signati temporis hera
 Jupiter excessa clarabat sepe a columna:
 Ac clades patriae flamma ferroque parata
 Vocibus Allobrogum partibus populoque patebat.
 Riti igitur veteres, quorum monumenta tenentis,
 Quae populos, urbesque modo ac virtute regebant
 Riti etiam vestri, quorum pietasque fidesque
 Praestitit, ac longi viciis sapientia cunctis,
 Praecipue ingenti coluerunt numine divos,
 Hac adeo penitus cura videre sagaci,
 Otia qui studii lati teneret decoris,
 Inque Academia umbrifera, nitidoque Lyceo
 Fuderunt claras secundi prolevis artis
 E quibus ereptum primo jam a flore juvenis,
 Tu patria in media virtutum mole locavit,
 Tu tamen anxius curas requiescere relaxas,

Quod patria voces studii nobisque sacra.

NON.] Atque animo pendens noctu evecta tenebas,
 M. T. CICERONIS
 DE SUO CONSULATU,
 LIBER III.

CIC. ATT.] Inveca cursu quo: prima è parte juvenis,
 Quosque adeo consul virtute, animoque pes sit,
 Hirescine, atque auge famam, laudamque bonorum.

M. T. CICERONIS
 DE SUI TEMPORIBUS.

QUINT.] Cedant arma toga, concedas laurea lingua.

QUINT.] O fortunatam natam me Consule Romam.

M. TULLII CICERONIS
 ELEGIA TAMELASTIS.

SERVIVS IN ÆNEID.] Jam mare Tyrrhenum longè penitusque
 palumbes Reliquit.

AUG. l. 5. c. 8. Civit.] Tales sunt hominum mentes, quali poci-
 ter ipsa

Jupiter auctiferas lustravit lumine terras.

M. TULLII CICERONIS
 JOCLARIS LIBELLUS.

QUINT.] Fundum Varro vocat, quam postquam mittens
 funda,

Ni tamen exciderit, quæ cava funda patet.

M. TULLII CICERONIS FRAGMENTA LIBRORUM INCERTORUM.

LACT. lib. 3. cap. 16.) Recteque Tullius civileis viros,
 qui temp. gubernant, qui urbes aut novas constituunt,
 aut constitutas æquitate tueantur, qui salutem & liberta-
 tem civium, vel bonis legibus, vel salubribus consiliis,
 vel judiciis gravibus conferrent, philosophiæ doctoribus
 præfert.

D. AUG. lib. 4. contra Pelagium.) Eorum quippe opi-
 nioni convenienter ait quodam loco Tullius, se non puta-
 re idem esse arietis, & P. Africani bonum.

D. AUG. Vita beata.) An verò, quod ait Tullius, multo-
 rum in terris prædiorum dominos divites appellamus, om-
 nium virtutum possessores pauperes nominabimus?

D. AUG. epist. 1. *) nullam unquam verbum, quod re-
 vocare vellet, emisit.

QUINT. l. 11. c. 1.) * non se id egisse, ut ita diceret,
 quo modo se quilibet posse consideret, sed quo modo
 nemo.

HIER. super obitu Paulina.) Cæsar cum quodam orna-
 te voluit, non illos honestavit, sed ornamenta ipsa tur-
 pavit.

LACT. lib. 5. cap. 11.) Etenim si nemo est, qui non mo-
 ni malit, quam converti in aliquam figuram bestiae, quam-
 vis mentem hominis habiturus, quanto est miserius, in
 hominis figura animo esse effrato? mihi quidem tanto
 videtur, quanto est præstibilibior animus (corpore,

LACT. l. 7. c. 11.) Nihil esse, quod sit manibus hu-
 manis laboratum, quod non aliquando ad interitum re-
 digatur, vel injuria hominum, vel ipsa confectrice om-
 nium vetustate.

QUINT. l. 3. c. 6.) Hoc miror enim, quærorque, homi-
 nem ita pessundare verbis alterum velle, ut etiam navem
 perforet, in qua ipse navigat.

PLIN. l. 3. c. 2.) Eximias omnes visu nocere, quæ du-
 pliciter pupillas habent.

PLIN. lib. 7. cap. 5. & lib. 13. cap. 3.) Meliora unguenta
 sunt quæ tetram, quam quæ crocum sapiunt.

IDEM l. 17. c. 21.) In nucæ inclusam Iliada Homeri cap-
 men in membrana scriptum.

IDEM.) Fuisse qui prævideret cxxxv. m. passuum,
 SENECA l. Tranquil.) Gladiatores invisos habemus, si
 omni modo vitam impetrare cupiunt; favemus, si contem-
 tum ejus præ se ferunt.

IDEM in epist.) Si mihi vitæ spatium duplicetur, vel sis
 tantummodo, poetis percurrendis, qui λυσις à Grecis
 vocantur, non esse suffectorum.

MARCEL. l. 15. Et quamquam optatissimum est, per-
 petuo fortunam quam florentissimam permanere: ita ta-
 men æquabilitas vitæ non tantum habet sensum, quan-
 tum cum ex adversis, & perditis rebus ad meliorem statum
 fortuna revocatur.

PLIN.) In libris de rep. Platonis me comitem profe-
 teor; in consolatione filia, Crantorem sequor, item Pan-
 tium de officiis.

D. AUGUST.) * Omnium pectora sic attingit ut cogat
 in gemitum.

O miserum cui peccare licebat.

D. AUG.) Nullæ sunt occultiores insidiae, quam quæ latet
 in simulatione officii, aut in aliquo necessitudinis nomine.

Philosophiam dii paucis quibusdam veram dederunt.

NON.) * arcera.

NON.) Existimavi honestissimæ molestias posse dep-
 mi, si me ad philosophiam retuli stem.

FORTUN.) * forem.

SERVIVS.) Ad militiam euntibus dari solebant curo-
 des, quibus primo anno regerentur.

IDEM 3. Georg.) De uccusatore lege quinta dicta.

IDEM 6. Æneid.) Est autem causa difficilis, laudare
 puerum: non enim res laudanda, sed spes est.

D. AUG.) Hippocrates nobilissimus medicus scriptura
 reliquit, quosdam fratres, cum simul ægrotare cœpissent,
 & eorum morbus eodem tempore ingra vesceret, & eodem
 levaretur, geminos esse suspicatum.

MARCEL.)

MARCEL.] * cum parcere, vel ledere potuissem, ignoscendi querebam causas, non puniendi occasiones, quod iudicis ienti & considerati est proprium.

MARCEL. lib. 26.) Infelices esse, qui omnia sibi licere existimarent.

IDEM. lib. 31.) Erythrzo oppido superpositum montem Mimanta.

D. AUG.] * de plebeia face sellulariorum.

DIONYS.) Qui fuit locus religiosissimus, is erit desertissimus, & custodia castrorum non honoris, sed oneris existimatur.

LACT.] Lex Dei præclara & divina semper, quæ recta & honesta iubet, vetat prava & turpia; cui parentem sanctissimæ ac certissimæ Legi, iuste ac legitime necesse est vivere.

LACT.] Atque aded in plerisque civitatibus intelligi potest acenda virtutis gratia aut quo libentius reip. causa periculum adiret optimus quisque virorum fortium meritorum honore deorum immortalium consecratam.

FESTUS.] * ructaretur.

IDEM.] Tesqua.

QUINT.] Dic mihi quæso Xenophontis uxor si vicina tua melius habeat aurum, quam tu habes, utrumne illius, an tuum malis? illius, inquit. Quid? si vestem & ceterum ornatum muliebrem pretii majoris habeat, quam tu habes, præsumes, an illius malis? illius verò, respondit. Age sis inquit, si virum illa meliorem habeat, quam tu habes, utrumne tuum virum malis, an illius? Hic mulier erubuit, & merito. male enim responderat se malle alienum aurum, quam suum, nam est id improbum. At si respondisset, se malle aurum suum tale esse, quale illud esset: potuisset pudice respondere, malle se virum suum talem esse, qualis melior esset.

En Ausonio de Monsflabie.

Seps.

En (Crisp.) Plure venit.

COLUM. lib. 3, cap. 8.) Romanam fuisse civem Nevium Pollionem, pede longiorem, quam quemquam longissimum.

Dmatius in vita Terentii.

COMEDIA.) Est imitatio vitæ, speculum consuetudinis, imago veritatis.

In Andr.

Non solum videam, sed etiam audiam, pleneque sentiat.

GELL. lib. 10, cap. 18.) Mausolus rex terræ Carie.

ISID. lib. 19, cap. 1.) Tunc se flustigero tradis, mandatque paroni.

LACT. lib. 7, cap. 8.) Quoniam utraque earum sententiarum doctissimos habuit auctores, nec quid certi sit, divinari potest.

PLIN. l. 7, c. 43. P. Ventidium mulionem castrensem suffarraneum fuisse.

IDEM l. 29, c. 4.) * formicas solivagas.

IDEM.) Mattela catulos tuos quotidie transfert, mutatque sedem.

IDEM l. 30, c. 5.) Animalia bytuos vocari, qui vitæ in Campania erodant.

IDEM l. 31, c. 2.) Cicero in admirandis posuit, Reatinis tantum paludibus angulas iumentorum indurati.

IDEM lib. 31, cap. 4.) Quædam terræ imbribus ficioreæ sunt, veluti in Natnienli agro, quod admirandis suis inferuit M. Cicero, ficitate lutum fieri prodens, imbre pulverem.

SOLIN. cap. 2.) Romam conditam olympiadis sextæ anno tertio.

C O N T E N T A

Q V A R T I T O M I.

	Pag.
<i>Academicarum questionum ad Varronem Liber I.</i>	1020
<i>Academicarum questionum Liber IV. qui inscribitur Lucullus.</i>	1026
<i>De finibus bonorum & malorum Libri V. quorum</i>	I. 1048
	II. 1058
	III. 1074
	IV. 1083
	V. 1093
<i>Tusculanarum questionum Libri V. quorum</i>	I. 1105
	II. 1120
	III. 1129
	IV. 1140
	V. 1151
<i>De natura Deorum Libri II. quorum</i>	I. 1165
	II. 1177
	III. 1193
<i>De Divinatione Libri II. quorum</i>	I. 1204
	II. 1219
<i>De fato Liber I.</i>	1234
<i>De legibus libri III. quorum</i>	I. 1239
	II. 1247
	III. 1258
<i>De Officiis libri III. quorum</i>	I. 1264
	II. 1285
	III. 1295
<i>Cato Major, seu de senectute, liber singularis.</i>	1308
<i>Laelius, seu de amicitia, liber singularis.</i>	1319
<i>Paradoxa Stoicorum sex.</i>	1331
<i>De petitione Consulatus.</i>	1337
<i>Consolatio M. T. Ciceronis, ut quibusdam placet, numquam antehac operibus ejus inserta.</i>	1342
<i>Fragmenta Orationum, Epistolarum, & librorum Philosophicorum, quae exstant, à DIONYSIO LAMBINO aucta & emendata.</i>	1359
<i>Somnium Scipionis.</i>	1371
	M. Tul-